

ACADEMIA DE ȘTIINȚE A U.R.S.S.
INSTITUTUL DE ECONOMIE

MANUAL
DE
ECONOMIE
POLITICĂ

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ POLITICĂ
București - 1955

Академия наук СССР
Институт экономики
ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКОНОМИЯ
УЧЕБНИК
Государственное издательство
политической литературы
Москва 1954

Prezența traducere a fost întocmită în colectivul de redacție al Editurii de stat pentru literatură politică după originalul în limba rusă apărut în Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1954.

PREFAȚA

Prezentul manual de economie politică a fost scris de un colectiv de economiști alcătuit din : academicianul K. V. Ostroviteanov ; D. T. Șepilov, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. ; L.A. Leontiev, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. ; I.D.Laptev, membru activ al Academiei unionale de științe agricole „V.I. Lenin“ ; profesorul I.I. Kuzminov ; L.M.Gatovski, doctor în științele economice ; academicianul P.F.Iudin ; A.I.Pașkov, membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S. ; V. I. Peresleghin, candidat în științele economice. La selecționarea și prelucrarea materialelor statistice incluse în manual a luat parte V.N.Starovski, doctor în științele economice.

La elaborarea proiectului de manual, numeroși economiști sovietici au făcut prețioase observații critice și o serie de propuneri folositoare în legătură cu textul. Autorii au ținut seama de aceste observații și propuneri în munca de întocmire a manualului.

O importanță uriașă pentru elaborarea acestui manual a avut-o discuția economică organizată în noiembrie 1951 de Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. În cursul acestei discuții, la care au participat în mod activ sute de economiști sovietici, a fost analizat în mod critic și sub toate aspectele proiectul manualului de economie politică prezentat de autori. Propunerile în vederea îmbunătățirii proiectului de manual, elaborate în urma discuției, au constituit un izvor important pentru perfecționarea structurii manualului și îmbogățirea conținutului lui.

Redactarea definitivă a manualului a fost efectuată de tovarășii: K.V.Ostroviteanov, D.T.Șepilov, L.A.Leontiev, I.D. Laptev, I.I. Kuzminov și L.M. Gatovski.

Dându-și pe deplin seama de importanța unui manual marxist de economie politică, autorii intenționează să continue munca de îmbunătățire a textului pe baza observațiilor critice și a sugestiilor pe care le vor face cititorii după ce vor lua cunoștință de prima ediție a manualului. În legătură cu aceasta, autorii roagă pe cititori să-și comunice părerile și sugestiile cu privire la manual pe adresa: Moscova, Volhonka, 14, Institutul de economie al Academiei de Științe a U.R.S.S.

Autorii

August 1954

Moscova

INTRODUCERE

Economia politică este una din științele sociale¹. Ea studiază legile producției și repartiției sociale a bunurilor materiale pe diferitele trepte de dezvoltare a societății omenești.

Baza vieții societății este producția materială. Pentru a trăi, oamenii trebuie să aibă hrană, îmbrăcăminte și alte bunuri materiale. Pentru a avea aceste bunuri, oamenii trebuie să le producă, trebuie să muncească.

Oamenii produc bunuri materiale, adică luptă cu natura, nu în mod izolat, ci laolaltă, în grupuri, în societăți. Prin urmare, întotdeauna și în orice condiții producția este *socială*, iar munca este activitatea omului *social*.

Procesul de producție a bunurilor materiale presupune următoarele elemente: 1) munca omului, 2) obiectul muncii și 3) mijloacele de muncă.

Munca este activitatea omului îndreptată spre un scop, în procesul căreia omul modifică și adaptează obiectele din natură pentru satisfacerea trebuințelor lui. Munca este o necesitate naturală, o condiție obligatorie a existenței oamenilor. Fără muncă ar fi imposibilă însăși viața omului.

Obiect al muncii este orice lucru asupra căruia acționează munca omului. Obiectele muncii pot fi oferite nemijlocit de natura însăși: de pildă copacul care se taie în

¹ Denumirea de „economie politică” provine din cuvintele grecești: „oikonomia” și „politeia”. Cuvântul „oikonomia” este format din două cuvinte: „oikos” — casă, gospodărie casnică, și „nomos” — lege. Cuvântul „politeia” înseamnă „orînduire socială”. Denumirea de „economie politică” a apărut abia la începutul secolului al XVII-lea.

pădure sau minereul care se extrage din subsol. Obiectele muncii care au fost supuse anterior acțiunii muncii, de pildă minereul la uzina metalurgică, bumbacul la filaturi, poartă denumirea de *materii prime*.

Mijloace de muncă sînt toate lucrurile cu ajutorul cărora omul acționează asupra obiectului muncii lui și îl modifică. Din mijloacele de muncă fac parte în primul rînd uneltele de producție, precum și pămîntul, clădirile destinate producției, drumurile, canalele, depozitele etc. În cadrul mijloacelor de muncă, rolul determinant îl au *uneltele de producție*. Din acestea fac parte uneltele de diferite forme pe care omul le folosește în procesul muncii, începînd cu uneltele grosolane de piatră ale oamenilor primitivi și terminînd cu mașinile moderne. Nivelul de dezvoltare a uneltelor de producție este criteriul care arată în ce măsură societatea stăpînește natura, este criteriul dezvoltării producției. Epocile economice se deosebesc nu prin ceea ce se produce, ci prin modul cum se produce, cu ce unelte de producție.

Obiectele muncii și mijloacele de muncă constituie *mijloacele de producție*. Mijloacele de producție în sine, fără a fi unite cu forța de muncă, nu sînt decît o îngrămădire de lucruri moarte. Pentru ca procesul muncii să poată începe, trebuie ca forța de muncă să se unească cu uneltele de producție.

Forța de muncă este capacitatea de muncă a omului, totalitatea aptitudinilor lui fizice și intelectuale, datorită cărora el este în stare să producă bunuri materiale. Forța de muncă este elementul activ al producției; ea pune în mișcare mijloacele de producție. O dată cu dezvoltarea uneltelor de producție se dezvoltă și capacitatea de muncă a omului, priceperea lui, deprinderea lui, experiența lui în producție.

Uneltele de producție cu ajutorul cărora se produc bunuri materiale, oamenii care pun în mișcare aceste unelte și produc bunuri materiale datorită unei anumite experiențe în producție și deprinderii de a munci constituie *forțele de producție* ale societății. Masele de oameni ai muncii sînt principala forță de producție a societății omenești în toate etapele dezvoltării ei.

Forțele de producție exprimă raportul dintre oameni și obiectele și forțele naturii folosite pentru producerea bunurilor materiale. Dar în producție oamenii nu acționează

numai asupra naturii, ci și unii asupra altora. „Ei nu produc decît cooperînd într-un fel anumit și făcînd între ei schimb de activități. Pentru a produce, ei intră în anumite legături și relații între ei, și numai în cadrul acestor legături și relații sociale are loc acțiunea lor asupra naturii, are loc producția“¹. Legăturile și relațiile determinate ale oamenilor în procesul de producție a bunurilor materiale constituie *relațiile de producție*.

Caracterul relațiilor de producție depinde de faptul: în proprietatea cui se află mijloacele de producție (solut, subsolul, pădurile, apele, materiile prime, uneltele de producție, clădirile destinate producției, mijloacele de transport și de telecomunicații etc.) — în proprietatea unor persoane, grupuri sau clase sociale, care folosesc aceste mijloace pentru exploatarea oamenilor muncii, sau în proprietatea societății, al cărei scop este satisfacerea nevoilor materiale și culturale ale maselor populare, ale întregii societăți. Caracterul relațiilor de producție arată cum sînt repartizate între membrii societății mijloacele de producție, prin urmare și bunurile materiale produse de oameni. Astfel baza relațiilor de producție este o anumită formă de proprietate asupra mijloacelor de producție.

Relațiile de producție determină și relațiile de repartitie corespunzătoare. *Repartiția* este o verigă de legătură între producție și consumație.

Produsele produse în societate servesc pentru consumația productivă sau pentru consumația individuală. Prin *consumație productivă* se înțelege folosirea mijloacelor de producție pentru crearea bunurilor materiale. Prin *consumație individuală* se înțelege satisfacerea nevoilor de hrană, îmbrăcăminte, locuință etc. ale omului.

Repartiția obiectelor de consum individual produse depinde de repartitia mijloacelor de producție. În societatea capitalistă mijloacele de producție aparțin capitaliștilor, și în virtutea acestui fapt produsele muncii aparțin de asemenea capitaliștilor. Muncitorii sînt lipsiți de mijloace de producție și, pentru a nu muri de foame, sînt nevoiți să muncească pentru capitaliști, care își însușesc produsele muncii lor. În societatea socialistă mijloacele de producție constituie proprietate socială. Datorită acestui lucru, produsele muncii aparțin oamenilor muncii înșiși.

¹ K. Marx, *Muncă salariată și capital*, ed. P.M.R. 1951, ediția a IV-a, pag. 29. — *Nota Trad.*

În formațiunile sociale în care există producție de mărfuri, repartiția bunurilor materiale se realizează prin *schimbul de mărfuri*.

Producția, repartiția, schimbul și consumația reprezintă un singur tot, în care rolul determinant îl are producția.

Totalitatea „acestor relații de producție formează structura economică a societății, baza reală pe care se înalță o suprastructură juridică și politică și căreia îi corespund forme determinate ale conștiinței sociale“¹. O dată apărută, suprastructura exercită la rândul ei o influență activă asupra bazei, grăbind sau frînând dezvoltarea ei.

Producția are o latură tehnică și o latură socială. Științele naturii și științele tehnice: fizica, chimia, metalurgia, știința construcției de mașini, agronomia și altele studiază latura tehnică a producției. Economia politică studiază latura socială a producției, relațiile *sociale de producție*, adică relațiile *economice* dintre oameni. „Economia politică — scrie V. I. Lenin — nu se ocupă de «producție», ci de relațiile sociale de producție dintre oameni, de orînduirea socială a producției“².

Economia politică studiază relațiile de producție în interacțiunea lor cu forțele de producție. Forțele de producție și relațiile de producție în unitatea lor formează *modul de producție*.

Forțele de producție constituie elementul cel mai mobil și mai revoluționar al producției. Dezvoltarea producției începe cu schimbările survenite în forțele de producție, în primul rînd cu schimbarea și dezvoltarea uneltelor de producție, iar după aceea au loc schimbări corespunzătoare și în domeniul relațiilor de producție. Dezvoltîndu-se în funcție de dezvoltarea forțelor de producție, relațiile de producție dintre oameni exercită la rândul lor o influență activă asupra forțelor de producție.

Forțele de producție ale societății se pot dezvolta nestînjinit numai atunci cînd relațiile de producție corespund stării forțelor de producție. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele de producție depășesc cadrul relațiilor de producție date și vin în contradicție cu ele.

¹ K. Marx, Contribuții la critica economiei politice, E.S.P.L.P. 1954, pag. 9. — *Nota Trad.*

² V. I. Lenin, Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 44. — *Nota Trad.*

Ca urmare a acestui fapt, vechile relații de producție sînt înlocuite, mai devreme sau mai tîrziu, cu relații de producție noi, care sînt în concordanță cu nivelul de dezvoltare atins de forțele de producție ale societății, precum și cu caracterul acestora. O dată cu schimbarea bazei economice a societății se schimbă și suprastructura acesteia. Premisele materiale pentru înlocuirea vechilor relații de producție cu noi relații de producție apar și se dezvoltă în sînul vechii formațiuni. Noile relații de producție deschid cîmp liber dezvoltării forțelor de producție.

Așadar, legea *concordanței obligatorii* a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție este o lege economică a dezvoltării societății.

Într-o societate bazată pe proprietatea privată și pe exploatarea omului de către om, conflictele între forțele de producție și relațiile de producție se manifestă prin lupta de clasă. În aceste condiții, înlocuirea vechiului mod de producție cu un mod de producție nou se înfăptuiește pe calea revoluției sociale.

Economia politică este o știință istorică. Ea se ocupă de producția materială în forma ei socială istoricește determinată, de legile economice proprii modurilor de producție respective. Legile economice exprimă esența fenomenelor și proceselor economice, legătura cauzală lăuntrică și dependența dintre ele. Fiecărui mod de producție îi este proprie legea sa economică fundamentală. Legea economică fundamentală determină principalele laturi, esența modului de producție respectiv.

Economia politică „cercetează mai întii legile speciale care guvernează fiecare fază de dezvoltare a producției și a schimbului, și abia la sfîrșitul acestei cercetări ea poate stabili puținele legi, cu totul generale, care sînt aplicabile producției și schimbului în general“¹. Prin urmare, diferențele formațiuni sociale sînt determinate în dezvoltarea lor nu numai de legile lor economice specifice, ci și de legile economice comune tuturor formațiunilor, de exemplu de legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție. Prin urmare formațiunile sociale nu sînt numai despărțite una de alta prin legi economice specifice, proprii modului de producție respectiv, ci

¹ F. Engels, Anti-Dühring, ed. P.M.R. 1952, ediția a II-a pag. 172. — *Nota Trad.*

sînt și legate între ele prin unele legi economice comune tuturor formațiunilor.

Legile dezvoltării economice sînt legi obiective. Ele oglindesc procesele de dezvoltare economică care au loc independent de voința oamenilor. Legile economice apar și acționează pe baza unor anumite condiții economice. Oamenii pot să cunoască aceste legi și să le folosească în interesul societății, dar ei nu pot suprima sau crea legi economice.

În societatea împărțită în clase, folosirea legilor economice are întotdeauna un substrat de clasă: clasa înaintată din fiecare epocă nouă folosește legile economice în interesul dezvoltării societății, pe cînd clasele pe cale de dispariție se opun acestui lucru.

Economia politică studiază următoarele tipuri principale de relații de producție cunoscute în istorie: *orînduirea comunei primitive, orînduirea sclavagistă, feudalismul, capitalismul și socialismul*. Orînduirea comunei primitive este orînduirea socială care a existat înainte de apariția claselor. Orînduirea sclavagistă, feudalismul și capitalismul reprezintă diferite forme ale societății bazate pe înrobirea și exploatarea maselor muncitoare. Socialismul este orînduirea socială în care nu există exploatarea omului de către om.

Economia politică cercetează cum se desfășoară dezvoltarea producției sociale de la treptele ei inferioare la cele superioare, cum apar, se dezvoltă și dispar orînduirile sociale bazate pe exploatarea omului de către om. Ea arată cum întregul mers al dezvoltării istorice pregătește victoria modului de producție socialist. Ea cercetează apoi legile economice ale socialismului, legile apariției societății socialiste și ale dezvoltării ei spre faza superioară a comunismului.

Așadar, *economia politică este știința dezvoltării relațiilor sociale de producție, adică a relațiilor economice dintre oameni. Ea descoperă legile care guvernează producția și repartitia bunurilor materiale în societatea omenească pe diferitele trepte ale dezvoltării ei.*

Metoda economiei politice marxiste este metoda materialismului dialectic. Economia politică marxist-leninistă se bazează pe aplicarea tezelor fundamentale ale materialismului dialectic și ale materialismului istoric la studierea orînduirii economice a societății

Spre deosebire de științele naturii — fizica, chimia etc. — economia politică nu se poate folosi, la studierea orînduirii economice a societății, de experiențe efectuate în condiții de laborator, create în mod artificial, care să înlăture fenomenele ce îngreuiază cercetarea unui proces în forma lui cea mai pură. „La analiza formelor economice — spune Marx — nu ne putem servi nici de microscop, nici de reacției chimici. Puterea de abstracție trebuie să le înlocuiască pe amîndouă“¹.

Fiecare orînduire economică reprezintă un tablou complex și contradictoriu: în sînul ei există rămășițe ale trecutului și germeni ai viitorului, în cadrul ei se împletesc diferite forme economice. Sarcina cercetării științifice este ca îndărătul aparenței exterioare a fenomenelor economice să dezvăluie, cu ajutorul analizei teoretice, procesele care au loc în adîncime, trăsăturile fundamentale ale economiei, care exprimă esența relațiilor de producție date.

Rezultatul unei astfel de analize științifice îl constituie *categoriile economice*, adică noțiunile care reprezintă expresia teoretică a relațiilor de producție din formațiunea socială dată, ca, de pildă, marfă, bani, capital etc.

Astfel, analizînd relațiile de producție capitaliste, Marx desprinde în primul rînd cea mai simplă relație cu caracter de masă, care se repetă cel mai des: schimbul unei mărfi pe altă marfă. El arată că în marfă — această celulă a economiei capitaliste — se află în germen contradicțiile capitalismului. Pornind de la analiza mărfii, Marx explică apariția banilor, dezvăluie procesul transformării banilor în capital, esența exploatării capitaliste. Marx arată cum dezvoltarea socială duce inevitabil la pieirea capitalismului, la victoria comunismului.

Metoda lui Marx constă în trecerea treptată de la categoriile economice cele mai simple la categorii mai complexe, ceea ce corespunde dezvoltării progresive a societății în linie ascendentă — de la treptele inferioare la cele superioare. În acest mod de cercetare a categoriilor economiei politice, cercetarea *logică* se îmbină cu analiza *istorică* a dezvoltării sociale.

Economia politică nu-și pune sarcina de a studia procesul istoric al dezvoltării societății în toată diversitatea

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 40. — *Nota Trad.*

lui concretă. Ea dă noțiuni fundamentale despre trăsăturile esențiale ale fiecărui sistem de economie socială.

Lenin a arătat că economia politică trebuie să fie expusă sub forma de caracterizare a perioadelor succesive ale dezvoltării economice. În conformitate cu aceasta, în prezentul curs de economie politică principalele categorii ale economiei politice — marfă, bani, capital etc. — sînt cercetate în succesiunea istorică în care au apărut pe diferitele trepte de dezvoltare a societății omenеști. Astfel noțiunile elementare de marfă, bani sînt date încă la caracterizarea formațiunilor precapitaliste. Aceste categorii sînt expuse însă pe larg la studierea economiei capitaliste dezvoltate.

După cum se vede, economia politică nu studiază probleme himerice, rupte de viață, ci cele mai reale și mai actuale probleme, care vizează interesele vitale ale oamenilor, ale societății, ale claselor. Este oare inevitabilă pieirea capitalismului și victoria sistemului socialist al economiei, sînt oare interesele capitalismului în contradicție cu interesele societății și cu dezvoltarea progresivă a omenirii, este oare clasa muncitoare gregarul capitalismului și purtătorul ideilor de eliberare a societății de sub jugul capitalist — toate aceste probleme și altele asemănătoare sînt rezolvate de diferiți economiști în chip diferit, în funcție de interesele de clasă pe care le oglindesc acești economiști. Așa se și explică faptul că în prezent nu există o singură economie politică, valabilă pentru toate clasele societății, ci există cîteva economii politice: economia politică *burgheză*, economia politică *proletară* și, în sfîrșit, economia politică a claselor *intermediare* — economia politică mic-burgheză.

De aci rezultă însă că nu au de loc dreptate economiștii care afirmă că economia politică este o știință neutră, nepartinică, că economia politică este independentă de lupta dintre clase în cadrul societății și că ea nu este legată, direct sau indirect, de vreun partid politic.

Este oare, în genere, posibilă o economie politică obiectivă, imparțială, care să nu se teamă de adevăr? Fără îndoială că este posibilă. O astfel de economie politică obiectivă poate fi numai economia politică a clasei care nu este

interesată în cocoloșirea contradicțiilor și plăgilor capitalismului, care nu este interesată în menținerea rînduieiilor capitaliste, ale cărei interese se contopesc cu interesele eliberării societății de sub jugul robiei capitaliste, ale cărei interese se identifică cu interesele dezvoltării progresive a omenirii. Această clasă este clasa muncitoare. De aceea o economie politică obiectivă și imparțială poate fi numai o economie politică care se sprijină pe interesele clasei muncitoare. O astfel de economie politică este tocmai economia politică marxist-leninistă.

Economia politică marxistă constituie o parte componentă foarte importantă a teoriei marxist-leniniste.

K. Marx și F. Engels, marii conducători și teoreticieni ai clasei muncitoare, au fost întemeietorii economiei politice proletare. În geniala sa operă „Capitalul“, Marx a dezvăluit legile apariției, dezvoltării și pieirii capitalismului, a fundamentat din punct de vedere economic inevitabilitatea revoluției socialiste și a instaurării dictaturii proletariatului. Marx și Engels au elaborat în linii generale învățătura despre perioada de trecere de la capitalism la socialism și despre cele două faze ale societății comuniste.

Doctrina economică marxistă a căpătat o dezvoltare creatoare în lucrările lui V. I. Lenin, întemeietorul Partidului comunist și al Statului sovietic, genialul continuator al operei lui Marx și Engels. Lenin a îmbogățit știința economică marxistă prin sintetizarea noii experiențe a dezvoltării istorice, creînd învățătura marxistă despre imperialism, a dezvăluit esența economică și politică a imperialismului, a elaborat tezele de bază ale legii economice fundamentale a capitalismului contemporan, a elaborat bazele învățaturii despre criza generală a capitalismului, a creat o teorie nouă, încheșată a revoluției socialiste, a elaborat în mod științific problemele fundamentale ale construirii socialismului și comunismului.

I. V. Stalin, marele tovarăș de luptă și discipol al lui Lenin, a formulat și a dezvoltat o serie de noi teze ale economiei politice, sprijinindu-se pe lucrările fundamentale ale lui Marx, Engels și Lenin, care au creat o economie politică cu adevărat științifică.

Teoria economică marxist-leninistă este dezvoltată în mod creator în hotărârile Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în lucrările discipolilor și tovarășilor de luptă ai lui Lenin — conducători ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ai partidelor comuniste și muncitorești din celelalte țări.

Economia politică marxist-leninistă este o puternică armă ideologică în mâinile clasei muncitoare și ale întregii omeniri muncitoare în lupta lor pentru eliberarea de sub jugul robiei capitaliste. Forța vitală a teoriei economice marxist-leniniste constă în aceea că ea înarmează clasa muncitoare, masele muncitoare cu cunoașterea legilor dezvoltării economice a societății, le dă claritatea perspectivei, încredere în victoria definitivă a comunismului.

SECȚIUNEA ÎNTII

MODURILE DE PRODUCȚIE PRECAPITALISTE

CAPITOLUL I

MODUL DE PRODUCȚIE AL COMUNEI PRIMITIVE

Apariția societății omenești. Omul a apărut la începutul perioadei actuale, cuaternare a istoriei Pământului, care, după cum presupune știința, numără aproape un milion de ani. În diferite regiuni ale Europei, Asiei și Africii, cu climă caldă și umedă, exista o specie superioară de antropoide. În urma unei evoluții foarte îndelungate, care a cuprins o serie de trepte de tranziție, din acești strămoși îndepărtați a provenit omul.

Apariția omului a fost una dintre cele mai mari cotituri în dezvoltarea naturii. Această cotitură a avut loc atunci când strămoșii omului *au început să-și confecționeze unelte de muncă*. Deosebirea fundamentală dintre om și animal începe numai din momentul confecționării uneltelor, fie ele cât de simple. Unele animale, ca, de pildă, maimuțele, se folosesc adeseori de un băț sau de o piatră pentru a rupe fructe din pom sau pentru a se apăra de un atac. Dar nici un animal n-a confecționat vreodată nici cea mai grosolană unealtă. Condițiile vieții de fiecare zi împingeau pe strămoșii omului la confecționarea uneltelor. Experiența le sugera că pietrele ascuțite la vîrf pot fi folosite pentru a se apăra împotriva unui atac sau pentru a vîna animale. Strămoșii omului au început să-și confecționeze unelte de piatră, lovind o piatră de alta. Prin aceasta s-au pus bazele confecționării uneltelor. O dată cu confecționarea uneltelor începe munca.

Datorită muncii, membrele superioare ale maimuței antropoide s-au transformat în mâini omenești. Acest lucru este dovedit de rămășițele maimuței-om de pe treapta de tranziție de la maimuță la om, găsite de arheologi. Creierul

maimuței-om era cu mult mai mic decât creierul omului, dar mâna ei se deosebea relativ puțin de mâna omului. Așadar mâna nu este numai un organ al muncii, ci și un produs al ei.

Pe măsură ce mâna se elibera pentru operații de muncă, strămoșii omului căpătau tot mai mult deprinderea mersului vertical. Când mâinile au fost ocupate cu munca, s-a săvârșit trecerea definitivă la mersul vertical, ceea ce a avut un rol foarte important în formarea omului.

Strămoșii omului trăiau în cete, în hoarde; și primii oameni trăiau tot în cete. Dar între oameni a luat naștere o legătură care nu exista și nici nu putea să existe în lumea animală: legătura de muncă. Oamenii confecționau în comun unelte și tot în comun le foloseau. Prin urmare, apariția omului a fost totodată apariția societății omenești, trecerea de la starea zoologică la cea socială.

Munca în comun a oamenilor a dus la apariția și la dezvoltarea graiului articulat. *Limba* este un mijloc, un instrument cu ajutorul căruia oamenii comunică între ei, fac schimb de idei și se înțeleg reciproc.

Schimbul de idei este o necesitate permanentă și vitală, deoarece fără el este imposibil să se organizeze acțiuni comune ale oamenilor în lupta cu forțele naturii, este imposibilă însăși existența producției sociale.

Munca și graiul articulat au avut o influență hotărâtoare asupra perfecționării organismului omului, asupra dezvoltării creierului său. Dezvoltarea limbii este strâns legată de dezvoltarea gândirii. În procesul muncii se lărgea sfera percepțiilor și reprezentărilor omului, se perfecționau organele senzoriale. Acțiunile de muncă ale omului, spre deosebire de acțiunile instinctive ale animalelor, au început să aibă un caracter conștient.

Prin urmare munca este „prima condiție de bază a întregii vieți omenești, și aceasta în asemenea grad, încât, într-un anumit sens, trebuie să spunem că omul însuși este creația muncii”¹. Datorită muncii, a apărut și a început să se dezvolte societatea omenească.

Condițiile vieții materiale. Dezvoltarea uneltelor de muncă. În epoca primitivă omul se afla în strictă dependență de natura înconjurătoare; el era cu totul copleșit de

¹ F. Engels, Rolul muncii în procesul transformării maimuței în om, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 70. — Nota Trad.

greutățile existenței, de greutatea luptei cu natura. Procesul de stăpânire a forțelor elementare ale naturii se desfășura extrem de lent, deoarece uneltele de muncă erau foarte primitive. Primele unelte ale omului au fost piatra cioplită grosolan și parul. Ele au fost un fel de prelungire artificială a organelor corpului său: piatra — o prelungire a pumnului, parul — o prelungire a brațului întins.

Oamenii trăiau în grupuri, al căror număr nu trecea de câteva zeci; în număr mai mare nu și-ar fi putut procura hrana. Atunci când se întâlneau diferite grupuri, între ele se produceau uneori ciocniri. Numeroase grupuri piereau de pe urma foamei, cădeau pradă animalelor sălbatice. În aceste condiții, viața în comun era pentru oameni singura posibilă și absolut necesară.

Timp îndelungat omul primitiv a trăit mai ales din culegerea hranei și din vânătoare, care se făceau în colectiv, cu ajutorul celor mai simple unelte. Ceea ce se dobîndea în comun se și consuma în comun. Din cauză că oamenii primitivi nu puteau să-și asigure hrană suficientă, în această epocă a existat antropofagia. De-a lungul multor milenii, oamenii au învățat, oarecum pe dibuite, prin acumularea extrem de lentă a experienței, să confecționeze unelte foarte simple, care puteau fi folosite pentru a lovi, a tăia, a săpa și pentru alte operații extrem de simple, la care aproape că se reducea pe atunci întregul domeniu al producției.

O mare cucerire a omului primitiv în lupta cu natura a fost descoperirea focului. La început oamenii au învățat să folosească focul care izbucnea spontan. Ei vedeau că fulgerul aprinde copacii, observau incendiile din pădure, erupția vulcanilor. Focul dobîndit în mod întâmplător era păstrat cu grijă mult timp. Numai după multe milenii a cunoscut omul secretul dobîndirii focului. Atunci când producerea uneltelor a atins o treaptă mai înaltă de dezvoltare, oamenii au observat că focul se dobîndește prin frecare, și au învățat să-l obțină.

Descoperirea focului și folosirea lui au dat oamenilor posibilitatea să stăpînească anumite forțe ale naturii. Omul primitiv s-a desprins definitiv de regnul animal; a luat sfîrșit epoca îndelungată de formare a omului. Datorită descoperirii focului, s-au schimbat radical și condițiile vieții materiale a oamenilor. În primul rînd, focul servea pentru prepararea hranei, datorită cărui fapt a sporit numărul

obiectelor care puteau folosi omului ca hrană: au început să fie folosite peștele, carnea, tuberculele făinoase, rădăcinile etc. preparate cu ajutorul focului. În al doilea rând, focul a început să joace un rol important în confecționarea uneltelor de producție; de asemenea focul apăra împotriva frigului, datorită cărui fapt oamenii au căpătat posibilitatea să se împrăștie pe o parte mai mare a globului pământesc. În al treilea rând, focul reprezenta un mijloc de apărare împotriva fiarelor sălbatice.

În decursul unei perioade îndelungate, vânătoarea a constituit o foarte importantă sursă de mijloace de subsistență. Ea dădea oamenilor piei pentru îmbrăcăminte, oase pentru confecționarea uneltelor și carne pentru hrană, care a avut o influență asupra dezvoltării ulterioare a organismului omenesc, și în primul rând asupra dezvoltării creierului.

Pe măsură ce omul s-a dezvoltat din punct de vedere fizic și intelectual, el a putut să-și confecționeze unelte mai perfecționate. Un par ascuțit la vîrf servea pentru vânătoare. Mai târziu oamenii au început să fixeze parului o piatră la vîrf. Au apărut topoare, lănci cu pietre la vîrf, răzuitoare și cuțite de piatră. Aceste unelte au făcut posibile vânătoarea de animale mari și dezvoltarea pescuitului.

Piatra a rămas timp îndelungat principalul material pentru confecționarea uneltelor. Epoca în care au predominat uneltele de piatră, și care numără sute de milenii, poartă denumirea de *epoca de piatră*. Abia mai târziu omul a învățat să facă unelte de metal — la început de metal brut, în primul rând de cupru (cuprul însă, fiind un metal moale, n-a fost folosit pe scară largă pentru confecționarea uneltelor), apoi de bronz (un aliaj de cupru și cositor) și, în sfîrșit, de fier. Corespunzător cu aceasta, după epoca de piatră a urmat *epoca bronzului*, iar după aceasta *epoca fierului*.

Primele urme cu privire la topirea cuprului, descoperite în Asia de vest, sînt din mileniiile V—IV înainte de era noastră. În Europa de sud și în Europa centrală topirea cuprului a început aproximativ în mileniiile III—II înainte de era noastră. Primele urme de bronz descoperite în Mesopotamia datează din mileniul al IV-lea înainte de era noastră.

Primele urme cu privire la topirea fierului au fost descoperite în Egipt; ele datează din secolul al XV-lea înainte de era noastră. În Europa de vest epoca fierului a început aproximativ cu o mie de ani înainte de era noastră.

Un important jalon în calea spre perfecționarea uneltelor de muncă a fost inventarea *arcului* și a *săgeților*; o dată cu apariția lor vînătoarea a început să dea mai multe mijloace necesare existenței. Dezvoltarea vînătoarei a dus la apariția *creșterii* primitive a *vitelor*. Vînătorii au început să domesticească animale. Primul animal domestic a fost cîinele; mai târziu au fost domestecite vitele cornute mari, caprele, porcii.

Un alt important pas înainte în dezvoltarea forțelor de producție ale societății a fost apariția *agriculturii* primitive. Culegînd fructe și rădăcini de plante, oamenii primitivi au observat că din semințele căzute pe pămînt cresc plante. De mii de ori acest lucru a rămas neînțeles, dar, mai devreme sau mai târziu, în mintea omului primitiv s-a făcut o legătură între aceste fenomene, și el a trecut la cultivarea plantelor. Așa a luat naștere agricultura.

Vreme îndelungată agricultura a rămas extrem de primitivă. Pămîntul era afînat manual, la început cu un simplu băț, apoi cu un băț îndoit la vîrf — săpăliga. În văile fluviilor, semințele erau aruncate în mîlul adus în timpul revărsării fluviilor. Domesticirea animalelor a permis folosirea vitelor ca forță de tracțiune. Mai târziu, cînd oamenii au învățat să topească metalul și au apărut unelte de metal, folosirea lor a făcut ca munca agricolă să fie mai productivă, agricultura a căpătat o bază mai trainică. Triburile primitive au început să treacă la o viață sedentară.

Relațiile de producție din societatea primitivă. Diviziunea naturală a muncii. Relațiile de producție sînt determinate de caracterul, de starea forțelor de producție.

În orînduirea comunei primitive, baza relațiilor de producție este proprietatea comună asupra mijloacelor de producție. Proprietatea comună corespunde caracterului forțelor de producție din acea perioadă. În societatea primitivă uneltele de muncă erau atît de primitive, încît era exclusă posibilitatea ca oamenii primitivi să lupte izolat cu forțele naturii și fiarele sălbatice. „Acest tip primitiv de producție colectivă sau în cooperare — scrie Marx — a fost, bineînțeles, rezultatul slăbiciunii individului izolat, și nu al socializării mijloacelor de producție”¹.

De aci rezulta necesitatea muncii colective, a proprietății comune asupra pămîntului și a altor mijloace de pro-

¹ Ciorna scrisorii lui Marx către V. I. Zasulici, K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XXVII, ed. rusă, pag. 681.

ducție, precum și asupra produselor muncii. Oamenii primitivi nu aveau noțiunea proprietății private asupra mijloacelor de producție. În proprietatea lor personală se aflau numai unele unelte de producție, care serveau în același timp ca mijloc de apărare împotriva fiarelor sălbatice.

Munca omului primitiv nu crea nici un surplus peste ceea ce îi era strict necesar pentru existență, adică nici un *plusprodus*. În aceste condiții, în societatea primitivă nu puteau să existe clase și exploatarea omului de către om. Proprietatea comună se extindea numai asupra unor comunități mici, care își duceau existența mai mult sau mai puțin izolat una de alta. După caracterizarea făcută de Lenin, aici caracterul social al producției cuprindea numai pe membrii unei singure comunități.

Munca oamenilor în societatea primitivă se baza pe colaborarea simplă (cooperarea simplă). Prin *cooperare simplă* se înțelege folosirea simultană a unui număr mai mult sau mai puțin considerabil de brațe de muncă pentru efectuarea unor munci omogene. Chiar și colaborarea simplă dădea oamenilor primitivi posibilitatea să îndeplinească sarcini pe care un singur om nu era în stare să le îndeplinească (de pildă vânătoarea de fiare mari).

În condițiile nivelului extrem de scăzut al dezvoltării forțelor de producție, în epoca aceea era inevitabilă *repartiția egalitară* a produselor muncii comune. Hrana sărăcicioasă era împărțită în mod egal. O altă împărțire nici nu putea să existe, deoarece produsele muncii abia ajungeau pentru satisfacerea trebuințelor celor mai vitale: dacă un membru al comunei primitive ar fi primit o parte mai mare, altul ar fi fost condamnat la foame și la pieire.

Deprinderea de a împărți în mod egalitar s-a înrădăcinat adânc la popoarele primitive. Ea a fost observată de exploratorii care au vizitat triburile aflate pe o treaptă inferioară a dezvoltării sociale. Marele naturalist Darwin a făcut cu peste o sută de ani în urmă o călătorie în jurul lumii. Descriind viața triburilor din Țara de Foc, el povestește următorul caz: unor locuitori din Țara de Foc li s-a dăruit o bucată de pînză; ei au rupt pînza în părți absolut egale, ca fiecare să primească o bucată egală.

Pornind de la cele expuse mai sus, *legea economică fundamentală a orînduirii comunei primitive* s-ar putea formula în felul următor: asigurarea unor condiții extrem de sărăcicioase de existență a oamenilor cu ajutorul unor unelte de producție primitive, prin munca comună în cadrul aceleiași comunități și prin repartiția egalitară a produselor.

O dată cu dezvoltarea uneltelor de producție apare și diviziunea muncii. Forma ei cea mai simplă a fost *diviziunea naturală a muncii*, adică diviziunea în funcție de sex și de vîrstă: între bărbați și femei, între adulți, copii și bătrîni.

Celebrul explorator rus Mikluho-Maklai, care a studiat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea viața papuașilor din Noua Guinee, descrie în felul următor procesul muncii colective în agricultură. Cîțiva bărbați se așază în rînd, înfig adînc în pămînt pari cu vîrf ascuțit și apoi, cu o singură mișcare, ridică o masă mare de pămînt. Ei sînt urmași de femei care se tîrăsc în genunchi. Ele au în mîini bețe cu care fărîmîtează mărunt pămîntul ridicat de bărbați. Femeile sînt urmate de copii de diferite vîrste, care freacă pămîntul cu mîinile. După afinarea pămîntului femeile fac cu ajutorul unor bețe mici niște adîncituri în pămînt și pun în ele semințe sau rădăcini de plante. Munca are aci un caracter colectiv și în același timp există diviziunea muncii după sex și vîrstă.

Pe măsura dezvoltării forțelor de producție, diviziunea naturală a muncii devenea treptat mai stabilă și se statornicea. Specializarea bărbaților în domeniul vînațoarei, iar a femeilor în domeniul culegerii hranei vegetale și al gospodăriei casnice a dus la o oarecare creștere a productivității muncii.

Orînduirea gentilică. Gînta matriarhală. Gînta patriarhală. Atîta timp cît se desfășura procesul de desprindere a omului din regnul animal, oamenii trăiau în hoarde, în cete, ca și strămoșii lor direcți. Mai tîrziu însă, ca urmare a apariției gospodăriei primitive și a creșterii numerice a populației, a început să ia naștere *organizarea gentilică a societății*.

În acele timpuri numai oamenii înrudiți se puteau uni în vederea muncii în comun. Uneltele de producție primitive limitau posibilitățile muncii în colectiv la cadrul îngust al unui grup de oameni legați prin rudenie și prin viața în comun. Omul primitiv avea de obicei o atitudine dușmănoasă față de oricine nu era legat de el prin rudenie și viață comună. O gîntă reprezenta un grup care la început era format din cîteva zeci de oameni legați prin legături de rudenie. Fiecare grup de felul acesta își ducea existența izolat de celelalte grupuri asemănătoare. Cu timpul, numărul oamenilor în cadrul gîntii a crescut pînă la cîteva sute: se formase deprinderea pentru o viață comună; avantajele muncii în comun îi determinau tot mai mult pe oameni să-și ducă viața laolaltă.

Morgan, cercetător al vieții oamenilor primitivi, a descris orînduirea gentilică care mai exista la indienii-irochezi la jumătatea secolului trecut. Principalele ocupații ale irochezilor erau vînătoarea, pescuitul, culegerea fructelor și agricultura. Munca era divizată între bărbați și femei. Vînătoarea și pescuitul, confecționarea armelor și a uneltelor de muncă, curățirea terenului, construirea colibelor și a întăriturilor constituiau obligația bărbaților. Femeile efectuau principalele munci pe ogoare, strîngeau recolta și o depozitau în magazii, preparau mîncare, confecționau îmbrăcăminte și vase de lut, culegeau fructe sălbatice, fructe de arbuști, nuci și rădăcini. Pămîntul era proprietatea comună a ginții. Muncile mai importante, ca : tăiatul pădurii, curățirea terenului pentru arături, marile campanii de vînătoare — erau îndeplinite în comun. Irochezii locuiau în așa-numitele „case mari“, care cuprindeau 20 și peste 20 de familii. Un astfel de grup avea magazii comune în care erau depozitate rezervele de produse. O femeie care era în fruntea acestui grup împărțea hrana între diferitele familii. În timpul operațiilor militare ginta alegea o căpetenie militară, care nu avea nici un fel de avantaje materiale; o dată cu terminarea operațiilor militare puterea lui lua sfîrșit.

Pe prima treaptă a orînduirii gentilice, femeia avea o situație dominantă, ceea ce era rezultatul condițiilor vieții materiale a oamenilor din epoca aceea. Vînătoarea cu ajutorul uneltelor celor mai primitive, care constituia ocupația bărbatului, nu putea să asigure pe deplin existența oamenilor ; rezultatele acesteia erau mai mult sau mai puțin legate de întîmplare. În aceste condiții, chiar formele embrionare ale cultivării pămîntului și ale creșterii vitelor (domesticirea animalelor) aveau o mare importanță economică. Aceste ocupații constituiau o sursă mai sigură și mai permanentă de mijloace de existență decît vînătoarea. Or, cultivarea pămîntului și creșterea vitelor, atîta timp cît se făceau în mod primitiv, erau în special o ocupație a femeii, care rămînea pe lîngă vatră, în timp ce bărbații vînau. Femeia a jucat în decursul unei perioade îndelungate un rol primordial în comunitatea gentilică. Rudenia era stabilită după mamă. Cadrul unei comunități gentilice era îngust, ea cuprinzînd pe descendenții unei singure femei. Aceasta era ginta maternă, sau *matriarhală* (matriarhatul).

În cursul dezvoltării ulterioare a forțelor de producție, cînd păstoritul nomad și agricultura (cultura cerealelor) mai dezvoltată, care erau o ocupație a bărbaților, au început să joace un rol hotărîtor în viața comunei primitive, ginta patriarhală i-a luat locul ginta paternă, sau *patriarhală* (patriarhatul). Rolul de frunte a revenit bărbatului. El s-a situat în fruntea comunității gentilice. Rudenia a început să fie stabilită după tată. Cadrul comunității s-a

lărgit considerabil în comparație cu ginta matriarhală. Ginta patriarhală a existat în ultima perioadă a orînduirii comunei primitive.

Inexistența proprietății private, a împărțirii societății în clase și a exploatării omului de către om excludeau posibilitatea existenței statului.

„În societatea primitivă... nu se văd încă semne ale existenței statului. Vedem domnia obiceiurilor, vedem autoritatea, respectul, puterea de care se bucurau patriarhii ginților, vedem că de această putere se bucurau uneori femeile — situația de atunci a femeii nu se aseamăna cu situația de azi, în care ea e lipsită de drepturi și oprimată —, dar nu vedem niciăieri o *categorie* specială de oameni care să-i guverneze pe ceilalți, și care, în vederea, în scopul acestei guvernări, să dispună în mod sistematic și permanent de un anumit aparat de constrîngere, de un aparat de exercitare a violenței”¹.

Apariția diviziunii sociale a muncii și a schimbului. O dată cu trecerea la păstorit și la agricultură a apărut *diviziunea socială a muncii*, adică o diviziune a muncii în care la început diferitele comunități, iar mai tîrziu diferiți membri ai comunităților au început să se ocupe cu diferite forme de activitate productivă. *Desprinderea triburilor de păstori* a fost *prima* mare diviziune socială a muncii.

Îndeletnicindu-se cu creșterea vitelor, triburile de păstori au obținut succese substanțiale. Ele au învățat să îngrijească vitele în așa fel, încît obțineau mai multă carne, lînă și lapte. Chiar și această primă mare diviziune socială a muncii a dus la o creștere simțitoare pentru acele timpuri a productivității muncii.

În decursul unui timp îndelungat, în comuna primitivă n-a existat un teren propice pentru schimbul între membrii ei: întregul produs era dobîndit și consumat în comun. Schimbul a luat naștere și s-a dezvoltat la început între comunitățile gentilice și mult timp a avut un caracter accidental.

O dată cu apariția primei mari diviziuni sociale a muncii, situația s-a schimbat. Triburile de păstori au început să aibă un oarecare surplus de vite, de produse lactate, de carne, piei și lînă. În același timp ele aveau nevoie de produse agricole. La rîndul lor, triburile care se ocupau cu

¹ V. I. Lenin, Despre stat, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 10, 11. — *Nota Trad.*

agricultura au obținut cu timpul anumite succese în producerea produselor agricole. Agricultorii și păstorii aveau nevoie de obiecte pe care nu puteau să și le procure acolo unde locuiau. Toate acestea au dus la dezvoltarea schimbului.

Paralel cu agricultura și cu păstoritul s-au dezvoltat și alte forme de activitate productivă. Încă în epoca uneltelor de piatră, oamenii au învățat să facă vase de lut. Mai târziu a apărut țesătoria manuală. În sfârșit, după ce s-a descoperit topirea fierului, s-a ivit posibilitatea de a confecționa unelte de muncă din metal (plug de lemn cu brăzdar de fier, topor de fier) și arme de metal (săbii de fier). Tot mai greu era să se îmbine aceste genuri de munci cu agricultura și cu păstoritul. În comunități au început să apară treptat oameni care se ocupau cu meșteșuguri. Produsele meșteșugarilor — ale fierarilor, armurierilor, olarilor etc. — au început tot mai mult să intre în sfera schimbului. Sfera schimbului s-a lărgit considerabil.

Apariția proprietății private și a claselor. Descompunerea orînduirii comunei primitive. Orînduirea comunei primitive a ajuns la înflorire în timpul matriarhatului. Ginta patriarhală conținea deja germeii descompunerii orînduirii comunei primitive.

Relațiile de producție în orînduirea comunei primitive au fost, pînă la o anumită perioadă, în concordanță cu nivelul de dezvoltare a forțelor de producție. Pe ultima treaptă a patriarhatului, o dată cu apariția uneltelor de producție noi, mai perfecționate (epoca fierului), relațiile de producție în societatea primitivă au încetat să mai fie în concordanță cu noile forțe de producție.

Cadrul îngust al proprietății comune, repartitia egalitară a produselor muncii au început să frîneze dezvoltarea noilor forțe de producție.

Înainte ogorul putea fi lucrat numai prin munca comună a zeci de oameni. În aceste condiții, munca în comun era o necesitate. O dată cu dezvoltarea uneltelor de producție și creșterea productivității muncii, chiar și o singură familie era în stare să lucreze o bucată de pămînt și să-și asigure mijloacele de existență necesare. Prin urmare, perfecționarea uneltelor de producție a creat posibilitatea trecerii la gospodăria individuală, care în acele condiții istorice era mai productivă. Necesitatea de a munci în comun, necesitatea gospodăriei comune dispărea din ce în ce mai mult.

Dacă munca în comun necesita proprietatea comună asupra mijloacelor de producție, munca individuală făcea necesară proprietatea privată.

Apariția proprietății private este indisolubil legată de diviziunea socială a muncii și de dezvoltarea schimbului. La început schimbul se efectua de către căpeteniile comunităților gentilice — de șefi, de patriarhi. La operațiile de schimb ei acționau în calitate de reprezentanți ai comunităților. Ceea ce obțineau ei prin schimb constituia un bun al comunității. Pe măsură ce s-a dezvoltat diviziunea socială a muncii și s-a extins schimbul, căpeteniile ginților au început treptat să se comporte față de bunurile comune ca față de proprietatea lor personală.

La început, principalul obiect de schimb îl constituiau vitele. Comunitățile de păstori aveau turme mari de oi, capre, vite cornute mari. Avînd deja o mare putere în cadrul societății, căpeteniile și patriarhii au început să dispună de aceste turme ca și cum ar fi fost ale lor proprii. Dreptul lor de facto de a dispune de turme era recunoscut și de ceilalți membri ai comunității. În felul acesta au devenit *proprietate privată* mai întii vitele, iar apoi, treptat, toate uneltele de producție. Cel mai mult s-a menținut proprietatea comună asupra pămîntului.

Apariția proprietății private a dus la descompunerea ginții. Ginta se desfăcea în mari familii patriarhale. Mai târziu, din sînul marilor familii patriarhale au început să se desprindă celule familiale, care au făcut ca uneltele de producție, ustensilele și vitele să devină proprietatea lor privată. O dată cu dezvoltarea proprietății private, legăturile gentilice au slăbit. Locul comunității gentilice l-a luat *comunitatea sătească*. Spre deosebire de gintă, comunitatea sătească, sau vecinală, era formată din oameni care nu erau legați în mod obligatoriu prin legături de rudenie. Casa, gospodăria casnică, vitele — toate acestea constituiau proprietatea privată a diferitelor familii. Dimpotrivă, pădurile, pășunile, apa și diferite terenuri, iar în decursul unei anumite perioade și pămîntul arabil, constituiau proprietatea comună. La început pămîntul arabil era împărțit în mod periodic între membrii comunității, iar mai târziu a trecut în proprietate privată.

Apariția proprietății private și a schimbului a constituit începutul unei profunde revoluții în întreaga orînduire a societății primitive. Dezvoltarea proprietății private și a

deosebiriilor de avere a avut ca urmare faptul că în cadrul comunității au apărut la diferitele grupuri de membri ai comunității interese diferite. În aceste condiții, persoanele care dețineau în comunitate funcția de patriarhi, de căpetenii militare, de preoți au folosit situația lor în scopul îmbogățirii. Ei și-au însușit o parte considerabilă din proprietatea comună. Deținătorii acestor funcții publice se izolau tot mai mult de masa membrilor comunității, formînd aristocrația gentilică și trecînd tot mai des descendenților puterea lor prin moștenire. Familiile nobile deveneau în același timp și cele mai bogate. Majoritatea membrilor comunității deveneau treptat, într-un fel sau altul, dependenți din punct de vedere economic față de vîrfurile nobile și bogate.

O dată cu dezvoltarea forțelor de producție, munca omului în domeniul cultivării pămîntului și al creșterii vitelor a început să dea mai multe mijloace de subzistență decît era necesar pentru existența lui. A apărut posibilitatea de însușire a *supramuncii* și a *plusprodusului*, adică a surplusului de muncă și de produse peste ceea ce era necesar pentru existența producătorului însuși. În aceste condiții a devenit avantajos ca prizonierii să nu fie omorîți, așa cum se făcea înainte, ci să fie siliți să muncească, să fie transformați în sclavi. Sclavii erau acaparați de familiile nobile și bogate. La rîndul ei, munca sclavagistă ducea la o și mai mare creștere a inegalității, deoarece gospodăriile care foloseau sclavi se îmbogățeau repede. În condițiile creșterii inegalității patrimoniale, cei bogați au început să transforme în sclavi nu numai pe prizonieri, dar și pe oamenii din același trib cu ei care sărăciseră sau rămăseseră datori. Astfel a apărut prima *diviziune în clase a societății* — diviziunea în stăpîni de sclavi și sclavi. A apărut *exploatarea* omului de către om, adică însușirea gratuită a produselor muncii unor oameni de către alți oameni.

Relațiile de producție ale orînduirii comunei primitive se destrămau, piereau, cedînd locul unor relații de producție noi, care corespundeau caracterului noilor forțe de producție.

Munca în comun a cedat locul muncii individuale, proprietatea comună — proprietății private, orînduirea gentilică — societății împărțite în clase. Începînd cu această perioadă, întreaga istorie a omenirii pînă la construirea societății socialiste a devenit *istoria luptei de clasă*.

Ideologii burghezi prezintă lucrurile ca și cum proprietatea privată ar fi existat dintotdeauna. Istoria dezmente aceste născociri și dovedește în mod convingător că toate popoarele au trecut prin stadiul orînduirii comunei primitive, care se baza pe proprietate comună și care nu cunoștea proprietatea privată.

Reprezentările sociale din epoca primitivă

Copleșit de nevoi și de greutatea luptei pentru existență, omul primitiv nu se delimita încă pe sine de natura înconjurătoare. Mult timp el nu a avut reprezentări cit de cit coerente nici despre el, nici despre condițiile naturale ale existenței lui.

Numai treptat au început să apară la omul primitiv reprezentări extrem de limitate și primitive despre el și despre condițiile înconjurătoare. Nu putea fi vorba de nici un fel de concepții religioase, care, după cum afirmă apărătorii religiei, au fost dintotdeauna proprii conștiinței omului. Abia mai tîrziu a început omul primitiv în reprezentările lui să populeze lumea înconjurătoare cu ființe supranaturale, cu spirite și cu forțe oculte. El a însuflețit forțele naturii. A fost așa-numitul animism (de la cuvîntul latin „anima” — suflet). Din aceste reprezentări întunecate ale oamenilor despre natura lor proprie și despre cea exterioară au luat naștere miturile primitive și religia primitivă. În ele se oglinda egalitarismul primitiv al orînduirii sociale. Necunoscînd împărțirea în clase și inegalitatea de avere în viața reală, omul primitiv nu a introdus nici un fel de subordonare nici în lumea închipuită a spiritelor. El a împărțit spiritele în spirite proprii și spirite străine, în spirite prietene și spirite dușmane. Împărțirea spiritelor în superioare și inferioare a apărut abia în perioada de descompunere a orînduirii comunei primitive.

Omul primitiv se considera parte inseparabilă a comunității gentile, el nu se concepea în afara ginții. Acest lucru s-a reflectat în ideologie prin cultul strămoșilor patriarhi. Este caracteristic faptul că în cursul dezvoltării limbii cuvintele „eu”, „al meu” apar mult mai tîrziu decît celelalte cuvinte. Puterea comunității gentile asupra omului a fost extrem de mare. Descompunerea orînduirii comunei primitive a fost însoțită de apariția și răspîndirea ideilor de proprietate privată. Acest lucru și-a găsit o expresie vie în miturile și în reprezentările religioase. Atunci cînd au început să se formeze relații de proprietate privată și a apărut inegalitatea de avere, în multe triburi a apărut obiceiul de a pune „tabu” — interdicția religioasă — asupra averii însușite de căpetenii sau de familiile bogate (cuvîntul „tabu” însemna la locuitorii insulelor din Oceanul Pacific tot ce era interzis, tot ce era scos din folosința comună). O dată cu descompunerea orînduirii comunei primitive și cu apariția proprietății private, forța interdicției religioase a început să fie folosită pentru statornicirea relațiilor economice care luaseră naștere și a inegalității de avere.

1. Datorită muncii, oamenii s-au desprins din regnul animal și a apărut societatea omenească. Trăsătura distinctivă a muncii omenești este confecționarea uneltelor de producție.

2. Forțele de producție ale societății primitive erau la un nivel extrem de scăzut, uneltele de producție erau extrem de primitive. Acest lucru determina necesitatea muncii în colectiv, a proprietății comune asupra mijloacelor de producție și a repartiției egalitare. În orînduirea comunei primitive nu exista inegalitate de avere, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, nu existau clase și exploatare. Proprietatea comună asupra mijloacelor de producție era limitată la un cadru îngust: ea constituia proprietatea unor comunități mici, mai mult sau mai puțin izolate una de alta.

3. Trăsăturile esențiale ale legii economice fundamentale a orînduirii comunei primitive sînt: asigurarea unor condiții de existență extrem de sărăcicioase ale oamenilor cu ajutorul unor unelte de producție primitive, prin munca în comun în cadrul aceleiași comunități și prin repartiția egalitară a produselor.

4. Muncind în comun, oamenii au îndeplinit vreme îndelungată o muncă omogenă. Îmbunătățirea treptată a uneltelor de producție a contribuit la apariția diviziunii naturale a muncii în funcție de sex și vîrstă. Perfecționarea ulterioară a uneltelor de producție și a modului de procurare a mijloacelor de existență, dezvoltarea creșterii vitelor și a cultivării pămîntului au avut ca urmare apariția diviziunii sociale a muncii și a schimbului, a proprietății private și a inegalității de avere, a împărțirii societății în clase și a exploatării omului de către om. În felul acesta, forțele de producție, care se dezvoltaseră, au venit în contradicție cu relațiile de producție; ca urmare a acestui fapt, orînduirea comunei primitive a cedat locul unui alt tip de relații de producție — orînduirea sclavagistă.

MODUL DE PRODUCȚIE SCLAVAGIST

Apariția orînduirii sclavagiste. Sclavajul este prima și cea mai brutală formă de exploatare din istorie. El a existat în trecut aproape la toate popoarele.

Trecerea de la orînduirea comunei primitive la cea sclavagistă s-a produs pentru prima oară în istoria omenirii în țările Orientului antic. Modul de producție sclavagist a dominat în Mesopotamia (statul Sumer, Babilon, Asiria și altele), în Egipt, India și China încă în milenii IV—II înainte de era noastră. În primul mileniu înainte de era noastră, modul de producție sclavagist domina în Transcaucazia (statul Urartu), începînd din secolele VIII—VII înainte de era noastră și pînă în secolele V—VI din era noastră a existat un puternic stat sclavagist în Horezm. Cultura, care atinsese un înalt nivel de dezvoltare în țările sclavagiste din Orientul antic, a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării popoarelor din țările europene.

În Grecia, modul de producție sclavagist a ajuns la înflorire în secolele V—IV înainte de era noastră. Ulterior sclavagismul s-a dezvoltat în statele din Asia Mică, în Egipt, în Macedonia (secolele IV—I înainte de era noastră). Orînduirea sclavagistă a atins treapta cea mai înaltă de dezvoltare la Roma, în perioada dintre secolul al II-lea înainte de era noastră și secolul al II-lea al erei noastre.

La început sclavajul a avut un caracter *patriarhal, casnic*. Numărul sclavilor era relativ mic. Munca sclavilor nu constituia încă baza producției, ci avea un rol auxiliar în gospodărie. Scopul gospodăriei continua să fie satisfacerea nevoilor unei mari familii patriarhale, care aproape nu recurgea la schimb. Puterea stăpînului asupra sclavilor lui era încă de pe atunci nelimitată, însă sfera de folosire a muncii sclavului rămînea limitată.

La baza trecerii societății la orînduirea sclavagistă a stat dezvoltarea continuă a forțelor de producție, dezvoltarea diviziunii sociale a muncii și a schimbului.

Trecerea de la uneltele de muncă din piatră la uneltele de muncă din metal a avut ca urmare lărgirea considerabilă a sferei muncii omului. Inventarea foalelor a permis confecționarea uneltelor de fier de o trăinicie fără precedent. Cu ajutorul toporului de fier a devenit posibilă curățirea pămîntului de păduri și arbuști, și transformarea lui în pămînt arabil. Plugul de lemn cu brăzdar de fier a permis cultivarea unor suprafețe relativ mari de pămînt. Vînătoarea primitivă a cedat locul agriculturii și păstoritului. Au apărut meșteșugurile.

În agricultură, care continua să fie principala ramură a producției, s-au îmbunătățit metodele de cultivare a pământului și de creștere a vitelor. Au apărut noi ramuri ale agriculturii: viticultura, cultura inului, cultivarea plantelor oleaginoase etc. Turmele familiilor bogate se înmulțeau. Pentru îngrijirea vitelor era nevoie de tot mai multe brațe de muncă. Țesătoria, prelucrarea metalului, olăria și alte meserii se perfecționau treptat. Înainte vreme meseriile erau o ocupație auxiliară a agriculturii și a păstorului. Acum ele au devenit pentru mulți oameni o ocupație de sine stătătoare. S-a produs *desprinderea meșteșugurilor de agricultură*.

Aceasta a fost a doua mare diviziune socială a muncii.

O dată cu împărțirea producției în două mari ramuri principale — agricultura și meșteșugurile — apare producția destinată nemijlocit schimbului, ce-i drept, într-o formă încă nedezvoltată. Creșterea productivității muncii a dus la creșterea masei plusprodusului, fapt care în condițiile proprietății private asupra mijloacelor de producție a creat posibilitatea acumulării de bogății în mâna unei minorități a societății și, pe această bază, posibilitatea subordonării oamenilor muncii — care constituiau majoritatea — minorității exploatare, posibilitatea transformării oamenilor muncii în sclavi.

În condițiile sclavagismului, economia era în esența ei o economie *naturală*, în care produsele muncii erau consumate în cadrul aceleiași gospodării unde erau produse. Dar în același timp se dezvoltă și schimbul. La început meșteșugarii își confecționau produsele pe bază de comenzi, iar mai târziu ei produceau pentru a vinde pe piață. Totodată, mulți dintre ei au continuat timp îndelungat să aibă mici parcele de pământ și să le cultive pentru satisfacerea nevoilor lor. Țăranii duceau în linii generale o gospodărie naturală, dar erau nevoiți să-și vândă o oarecare parte din produse pe piață, pentru a putea să cumpere produsele meșteșugarilor și să plătească impozitele în bani. În felul acesta o parte din produsele muncii meșteșugarilor și a țăranilor deveneau treptat marfă.

Marfa este un lucru produs nu pentru consumația nemijlocită, ci pentru schimb, pentru a fi vândut pe piață. Producerea produselor pentru schimb este trăsătura caracteristică a *economiei producătoare de mărfuri*. Așadar, desprinderea meșteșugurilor de agricultură, apariția meșteșugurilor ca o

ocupație de sine stătătoare a însemnat nașterea producției de mărfuri.

Atita timp cât schimbul a avut un caracter accidental, un produs al muncii era schimbat nemijlocit pe alt produs. Pe măsură ce schimbul s-a extins, devenind un fenomen regulat, s-a desprins, treptat, o marfă pentru care se dădea bucuros orice altă marfă. Așa au apărut banii. *Banii* reprezintă o marfă universală cu ajutorul căreia sînt evaluate toate celelalte mărfuri și care servește ca intermediar în procesul schimbului.

Dezvoltarea meșteșugurilor și a schimbului a avut ca urmare formarea *orașelor*. Orașele au luat naștere în antichitatea îndepărtată, la începuturile modului de producție sclavagist. La început orașele nu se deosebeau prea mult de sate. Dar treptat, în orașe s-au concentrat meșteșugurile și comerțul. Prin felul de ocupație al locuitorilor și prin felul de trai, orașele s-au separat tot mai mult de sate.

Așa s-a pus baza *separării orașului de sat* și a apariției *opoziției* dintre ele.

Pe măsură ce sporea masa mărfurilor produse pentru schimb, se lărgeau și limitele teritoriale ale schimbului. Au apărut *negustorii*, care, în goană după îmbogățire, cumpărau de la producători mărfuri, aduceau mărfuri pe piețele de desfacere, uneori destul de departe de locul de producție, și le vindeau consumatorilor.

Extinderea producției și a schimbului a accentuat considerabil inegalitatea de avere. În mâinile celor bogați se acumulau bani, vite de muncă, unelte de producție, semințe. Săracii erau nevoiți să recurgă tot mai des la cei bogați pentru împrumut — de cele mai multe ori în natură, iar uneori și în bani. Cei bogați dădeau cu împrumut unelte de producție, semințe, bani, înrobind pe debitorii lor, iar în caz că aceștia nu restituiau împrumutul îi transformau în sclavi și le luau pământul. Așa a luat naștere *cămătăria*. Ea a adus unora o creștere a bogăției, iar altora datorii care aveau drept rezultat înrobirea lor.

Și pământul a început să devină proprietate privată. El a început să fie vîndut și ipotecat. Dacă un debitor nu putea să achite cămătarului datorii, el era nevoit să părăsească pământul, să-și vîndă ca sclavi copiii și să se vîndă ca sclav pe sine însuși. Uneori marii latifundiați, sub un pretext oarecare, acaparau o parte din fînețele și pășunile comunităților sătești.

Așa s-a produs concentrarea proprietății funciare, a banilor și a masei de sclavi în minile bogaților proprietari de sclavi. Mica gospodărie țărănească se ruina din ce în ce mai mult, iar gospodăria proprietarilor de sclavi se întărea și se lărgea, extinzându-se asupra tuturor ramurilor de producție.

„Creșterea continuă a producției, și o dată cu aceasta a productivității muncii, ridică valoarea forței de muncă omenești; sclavia, care pe treapta anterioară abia se năștea și era sporadică, devine acum o parte componentă esențială a sistemului social; sclavii încetează de a mai fi simple ajutoare, ei sînt mînați cu zecile la muncă pe ogoare și în ateliere¹. Munca sclavilor a devenit baza existenței societății. Societatea s-a scindat în două clase antagoniste principale — sclavii și proprietarii de sclavi.

Așa s-a format *modul de producție sclavagist*.

În orînduirea sclavagistă populația se împărțea în cetățeni liberi și sclavi. Cetățenii liberi se bucurau de toate drepturile cetățenești, patrimoniale și politice (cu excepția femeilor, care erau de fapt în situația de slave). Sclavii erau lipsiți de toate aceste drepturi și nu puteau să intre în categoria cetățenilor liberi. Cetățenii liberi erau la rîndul lor împărțiți în clasa marilor latifundiar, care erau în același timp mari proprietari de sclavi, și clasa micilor producători (țărani, meșteșugari), ale cărei pături înstărite de asemenea foloseau munca sclavilor și erau proprietare de sclavi. Preoții, care au jucat un rol important în epoca sclaviei, făceau parte prin situația lor din clasa marilor latifundiar — proprietari de sclavi.

Paralel cu contradicția de clasă dintre sclavi și proprietarii de sclavi, exista și o contradicție de clasă între marii latifundiar și țărani. Dar întrucît, o dată cu dezvoltarea orînduirii sclavagiste, munca sclavilor, care era cea mai ieftină, a cuprins cea mai mare parte a ramurilor de producție, devenind principala bază a producției, contradicția dintre sclavi și proprietarii de sclavi a devenit principala contradicție a societății.

Scindarea societății în clase a determinat necesitatea existenței statului. O dată cu creșterea diviziunii sociale a muncii și dezvoltarea schimbului, diferitele ginți și triburi

¹ F. Engels, Originea familiei, a proprietății private și a statului, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 284. — Nota Trad.

s-au apropiat tot mai mult între ele, formînd uniuni. Caracterul instituțiilor gentilice se schimba. Organele orînduirii gentilice își pierdeau tot mai mult caracterul lor popular. Ele se transformau în organe de dominare a poporului, în organe de jaf și asupra a propriilor triburi și a celor vecine. Patriarhii și căpeteniile militare ale ginților și triburilor deveneau *prinți și regi*. Înainte ei se bucurau de autoritate ca persoane alese de gîntă sau de uniunea ginților. Acum ei începură să folosească puterea lor pentru a apăra interesele virfurilor avute, pentru a ține din scurt pe cei din același neam care se ruinau, pentru a reprima pe sclavi. Detașamentele armate, organele judiciare și organele represive au servit acestui scop.

În felul acesta a luat naștere *puterea de stat*.

„Numai atunci cînd apare prima formă a împărțirii societății în clase, cînd apare sclavia, cînd o anumită clasă de oameni, îndeletnicindu-se cu cele mai primitive forme de muncă agricolă, ajunge să producă un prisos oarecare, prisos care nu este absolut necesar existenței mizere a sclavului și intră în mîna stăpînului de sclavi, cînd se consolidează în acest fel existența acestei clase de stăpîni de sclavi, și tocmai în vederea consolidării ei, — devine necesară apariția statului“¹.

Statul a apărut pentru a ține în frîu majoritatea exploatată în interesul minorității exploatatoare.

Statul sclavagist a jucat un rol important în dezvoltarea și în statornicirea relațiilor de producție din societatea sclavagistă. Statul sclavagist ținea masele de sclavi în stare de supunere. El a devenit un aparat, cu vaste ramificații, de dominație și de violență exercitată asupra maselor populare. Democrația din Grecia și din Roma antică, preamărită în manualele de istorie burgheze, a fost de fapt o democrație a proprietarilor de sclavi.

Relațiile de producție ale orînduirii sclavagiste. Situația sclavilor. Relațiile de producție în societatea sclavagistă se bazează pe faptul că nu numai mijloacele de producție erau proprietatea proprietarilor de sclavi, ci și lucrătorii care produceau — sclavii. Sclavul era considerat un obiect de care stăpînul dispunea în mod absolut. Sclavii nu erau numai exploatați, ci erau vînduți și cumpărați ca vitele și

¹ V. I. Lenin, Despre stat, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 16—17. — Nota Trad.

chiar omorâți, fără ca acest lucru să fie pedepsit. Dacă în perioada sclaviei patriarhale sclavul era considerat ca un membru al familiei, în condițiile modului de producție sclavagist el nici nu era considerat om.

„Sclavul nu-și vindea forța de muncă stăpînului de sclavi, întocmai cum nici boul nu-și vinde țaranului serviciile. Sclavul, împreună cu forța sa de muncă, este vîndut o dată pentru totdeauna stăpînului său”¹.

Munca sclavilor avea un vădit caracter de constrîngere. Sclavii erau siliți să muncească cu ajutorul celei mai brutale constrîngerii fizice. Ei erau mînați cu biciul la lucru, și pentru cea mai mică greșeală erau crunt pedepsiți. Ei erau însemnați cu fierul roșu ca să fie prinși mai ușor în caz de fugă. Mulți dintre ei purtau o zgardă de fier, care nu se putea scoate și pe care era scris numele stăpînului.

Proprietarul de sclavi își însușea întregul produs al muncii sclavului. El dădea sclavilor o cantitate extrem de mică de mijloace de existență, atît ca să nu moară de foame și să fie în stare să continue munca pentru proprietarul de sclavi. Stăpînul de sclavi își însușea nu numai plusprodusul, ci și o parte considerabilă din produsul necesar al muncii sclavilor.

Dezvoltarea modului de producție sclavagist a fost însoțită de creșterea cererii de sclavi. Într-o serie de țări, sclavii, de regulă, nu aveau familie. Exploatarea sălbatică a sclavilor ducea la o rapidă uzură fizică a lor. Numărul sclavilor trebuia să fie completat neconținut. O importanță sursă de procurare de noi sclavi era războiul. Statele sclavagiste din Orientul antic duceau războaie permanente pentru a supune alte popoare. Istoria Greciei antice e plină de războaie între diferite orașe-state, între metropole și colonii, între statele grecești și cele orientale. Roma ducea neconținut războaie; ea a supus în perioada înfloririi sale cea mai mare parte a pămînturilor cunoscute în acea vreme. Nu numai războinicii prizonieri erau transformați în sclavi, ci și o parte considerabilă a populației teritoriilor cucerite.

O altă sursă de completare a numărului sclavilor erau provinciile și coloniile. Ele furnizau proprietarilor de sclavi „marfă vie” concomitent cu diferite alte mărfuri. Comerțul cu sclavi era una dintre cele mai înfloritoare și mai avan-

¹ K. Marx, Muncă salariată și capital, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. I, ed. P.M.R. 1949, pag. 63. — Nota Trad.

tajoase ramuri ale activității economice. S-au creat centre speciale pentru comerțul cu sclavi; se organizau târguri, la care veneau negustori și cumpărători din țări îndepărtate.

Modul de producție sclavagist a creat posibilități mai largi pentru dezvoltarea forțelor de producție în comparație cu orînduirea comunei primitive. Concentrarea unui mare număr de sclavi în mîinile statului sclavagist și în mîinile diferiților proprietari de sclavi a permis să fie folosită pe scară mare cooperarea simplă a muncii. Acest lucru îl arată uriașele construcții care s-au păstrat și care au fost ridicate în antichitate de popoarele Asiei, de egipteni, de etrusci, sistemele de irigare, drumurile, podurile, fortificațiile militare, monumentele de cultură.

S-a dezvoltat diviziunea socială a muncii, care se manifesta în specializarea producției agricole și meșteșugărești, ceea ce a creat condiții pentru creșterea productivității muncii.

În Grecia munca sclavilor era folosită pe scară largă în producția meșteșugărească. Au apărut mari ateliere — *ergasterii* — în care lucrau cîteva zeci de sclavi. Munca sclavilor era folosită în construcții, precum și la extracția minereului de fier, a argintului și aurului. La Roma munca sclavilor era folosită pe scară largă în agricultură. Nobiliimea romană stăpînea vaste întinderi de pămînt — *latifundii* — unde lucrau sute și mii de sclavi. Aceste latifundii se formau prin acapararea pămînturilor țărănești și a pămînturilor libere ale statului.

Datorită faptului că munca sclavilor era ieftină și datorită folosirii pînă la o anumită limită a avantajelor cooperării simple a muncii, latifundiile proprietarilor de sclavi puteau să producă cereale și alte produse agricole cu mai puține cheltuieli decît micile gospodării ale țaranilor liberi. Mica țărănime era înlăturată, mulți oameni din rîndurile ei deveneau sclavi sau completau rîndurile păturilor populației orașenești care trăiau în mizerie — lumpenproletariatul.

Pe baza muncii sclavilor lumea antică a ajuns la un nivel considerabil de dezvoltare economică și culturală. Orînduirea sclavagistă n-a putut însă să creeze condiții pentru un progres tehnic cît de cît important, deoarece producția se baza pe munca sclavilor, care avea o productivitate extrem de scăzută. Sclavul nu era interesat cîtusi de puțin în rezultatele muncii sale. Sclavii urau munca lor

înrobitoare. Deseori ei își manifestau protestul și indignarea deteriorând uneltele de muncă. De aceea sclavilor li se dădeau numai uneltele cele mai grosolane, care cu greu puteau fi deteriorate.

Tehnica producției, bazată pe sclavie, a rămas la un nivel foarte scăzut. Cu toate că științele naturii și științele exacte s-au dezvoltat într-o oarecare măsură, ele aproape că nu erau aplicate în producție. Unele invenții tehnice se foloseau numai în domeniul militar și în construcții. În decursul veacurilor în care a dominat modul de producție sclavagist, nu s-a mers mai departe de folosirea uneltelor manuale împrumutate de la micii agricultori și meșteșugari, mai departe de cooperarea simplă a muncii. Principala forță motrice a rămas tot forța fizică a oamenilor și a vitelor.

Folosirea pe scară largă a muncii sclavilor permitea proprietarilor de sclavi să fie liberi de orice muncă fizică, aceasta fiind lăsată în întregime pe seama sclavilor. Proprietarii de sclavi disprețuiau munca, considerând-o o ocupație nedemnă de un om liber, și duceau o viață parazită. O dată cu dezvoltarea sclavajului, mase tot mai mari ale populației libere erau rupte de orice activitate productivă. Numai o parte din vîrfurile proprietarilor de sclavi și din restul populației libere se ocupa de treburile statului, de știință și de artă.

În felul acesta orînduirea sclavagistă a dat naștere *opozității dintre munca fizică și intelectuală*, rupturii dintre ele.

Exploatarea sclavilor de către proprietarii de sclavi constituie principala trăsătură a relațiilor de producție din societatea sclavagistă. Totodată modul de producție sclavagist avea specificul lui în diferite țări.

În țările Orientului antic economia naturală predomina într-o măsură și mai mare decît în restul lumii antice. Aci munca sclavilor era folosită pe scară largă pe domeniile statului, pe domeniile marilor feudali și ale templelor. Sclavia casnică era foarte dezvoltată. În agricultura Chinei, Indiei, Babilonului și Egiptului, uriașe mase de țărani membri ai comunităților erau exploatare alături de sclavi. O mare însemnătate a căpătat aci sistemul de sclavie rezultată din neachitarea datoriilor înrobitoare. Țăranul membru al comunității care nu plătea creditorului-cămătar datoria sau latifundiarului arenda era silit să muncească un anumit timp în gospodăria lor în calitate de sclav datornic.

În țările sclavagiste din Orientul antic erau răspîndite pe scară largă formele de proprietate obștească și de stat asupra pămîntului. Existența acestor forme de proprietate era legată de sistemul de agricultură bazată pe irigație. Irigarea pămînturilor în văile fluviilor din Orient necesita o uriașă cheltuire de muncă pentru construirea zăgazurilor, a canalelor, a rezervoarelor de apă și pentru asanarea mlaștinilor. Toate acestea făceau necesară centralizarea construcției și folosirea sistemelor de irigare pe teritorii vaste. „Agricultura se baza aici în special pe irigația artificială, și această irigație era o preocupare a comunității, a regiunii sau a puterii centrale”¹. O dată cu dezvoltarea sclavajului, pămînturile comunităților s-au concentrat în mîinile statului. Proprietarul suprem al pămîntului a devenit regele, care avea o putere nelimitată.

Concentrînd în mîinile sale proprietatea asupra pămîntului, statul proprietarilor de sclavi impunea pe țărani la impozite uriașe, îi silea să îndeplinească tot felul de servituți, făcîndu-i astfel să ajungă într-o stare de dependență egală cu a sclavilor. Țăranii continuau să fie membri ai comunității. Dar, în condițiile concentrării pămîntului în mîinile statului sclavagist, comunitatea constituia o bază trainică a despotismului oriental, adică a puterii autocrate nelimitate a monarhului-despot. Un rol uriaș în țările sclavagiste din Orient îl avea aristocrația preoțească. Exploatarea vastelor domenii ale templelor se baza pe munca sclavilor.

În orînduirea sclavagistă, în toate țările o parte covîrșitoare din munca sclavului și din produsul ei era cheltuită în mod neproductiv: pentru satisfacerea capriciilor personale, pentru a strînge comori, pentru construcția de fortificații militare și pentru armată, pentru construirea și întreținerea palatelor luxoase și a templelor. Mărturie a cheltuirii neproductive a uriașelor mase de muncă stau, printre altele, piramidele egiptene, care s-au păstrat pînă astăzi. Numai o parte neînsemnată din munca sclavului și din produsul ei era cheltuită pentru lărgirea producției, care din această cauză s-a dezvoltat foarte lent. Războaiele pustiiitoare au avut ca urmare distrugerea forțelor de producție, nimicirea unor mase uriașe ale populației pașnice și pieirea culturii unor state întregi.

¹ F. Engels, Scrisoarea către K. Marx din 6 iunie 1853, K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XXI, ed. rusă, pag. 494.

Trăsăturile esențiale ale *legii economice fundamentale a orînduirii sclavagiste* sînt aproximativ următoarele: însușirea de către proprietarii de sclavi a plusprodusului pentru consumul lor parazitar prin exploatarea sălbatică a masei de sclavi pe baza proprietății depline asupra mijloacelor de producție și asupra sclavilor, prin ruinarea și transformarea în sclavi a țăranilor și a meșteșugarilor, precum și prin cucerirea și înrobirea popoarelor din alte țări.

Dezvoltarea schimbului. Capital comercial și capital cămătăresc. Economia sclavagistă a păstrat în linii generale caracterul de economie naturală. Produsele în cadrul acesteia erau produse în cea mai mare parte nu pentru schimb, ci pentru consumul nemijlocit al proprietarului de sclavi, al numeroșilor lui întreținuți și slugi. Totuși schimbul a început să joace treptat un rol mai important, în special în perioada cînd orînduirea sclavagistă a atins treapta cea mai înaltă a dezvoltării ei. Într-o serie de ramuri de producție o anumită parte din produsele muncii era vîndută în mod regulat pe piață, adică transformată în mărfuri.

O dată cu extinderea schimbului a crescut rolul banilor. De obicei drept bani se desprindea marfa care era obiectul de schimb cel mai răspîndit. La numeroase popoare, în special la crescătorii de vite, la început drept bani au servit vitele. La alte popoare au devenit bani sarea, cerealele, blănurile. Treptat toate celelalte forme de bani au fost înlăturate de banii de metal.

Banii de metal au apărut pentru prima oară în țările Orientului antic. Banii circulau aici sub formă de lingouri de bronz, de argint și de aur încă din mileniiile III—II înainte de era noastră, iar sub formă de monedă începînd cu secolul al VII-lea înainte de era noastră. În Grecia banii de fier erau în circulație încă cu opt secole înainte de era noastră. La Roma încă în secolele V—IV înainte de era noastră erau folosiți numai bani de aramă. Mai tîrziu banii de fier și de aramă au fost înlocuiți cu bani de argint și de aur.

În argint și în aur sînt exprimate deosebit de puternic toate avantajele metalelor, datorită cărora ele sînt cele mai potrivite pentru îndeplinirea rolului de bani: omogeneitatea materiei, divizibilitatea, posibilitatea de a se păstra, volum și greutate mică la o valoare mare. De aceea s-a statornicit în mod temeinic rolul de bani al metalelor prețioase, și în cele din urmă al aurului.

Orașele-stațe din Grecia făceau un vast comerț, inclusiv cu coloniile grecești împrăștiate pe litoralul Mării Mediterane și al Mării Negre. Coloniile furnizau în mod regulat principala forță de muncă — sclavii, unele materii prime

și mijloacele necesare existenței: piei, lînă, vite, cereale și pește.

În Roma, ca și în Grecia, în afară de comerțul cu sclavi și alte mărfuri, un rol important îl avea comerțul cu obiecte de lux. Aceste obiecte erau aduse din Orient, provenind mai ales din tributurile de tot felul luate de la popoarele subjugate. Comerțul era legat de jaf, piraterie și subjugarea coloniilor.

În condițiile orînduirii sclavagiste, banii nu erau numai un mijloc de cumpărare-vînzare a mărfurilor. Ei începușeră să servească și ca mijloc de însușire a muncii altuia prin comerț și cămătărie. Banii cheltuiți în scopul însușirii supramuncii și a produsului ei devin *capital*, adică un mijloc de exploatare. Capitalul comercial și capitalul cămătăresc sînt din punct de vedere istoric primele forme ale capitalului. *Capitalul comercial* este capitalul folosit în sfera schimbului de mărfuri. Cumpărînd și revînzînd mărfurile, negustorii își însușeau o parte însemnată a plusprodusului creat de sclavi, de micii țărani și de meșteșugari. *Capitalul cămătăresc* este capitalul folosit sub formă de împrumuturi de bani, mijloace de producție sau obiecte de consum, în scopul însușirii supramuncii țăranilor și meșteșugarilor prin încasarea unei dobînzii ridicate. Cămătării dădeau cu împrumut bani și aristocrației sclavagiste, participînd astfel la împărțirea plusprodusului însușit de aceasta.

Ascuițirea contradicțiilor modului de producție sclavagist. Sclavagismul a fost o etapă necesară în dezvoltarea omenirii. „Abia sclavagismul a făcut posibilă pe o scară mai întinsă diviziunea muncii între agricultură și industrie și a permis înflorirea lumii vechi, a antichității elene. Fără sclavagism nu ar fi existat statul elen, nu ar fi existat arta și știința elenă; fără sclavagism nu ar fi existat imperiul roman. Dar fără această bază a elenismului și a imperiului roman, nu ar fi existat nici Europa modernă”¹.

Pe osemintele generațiilor de sclavi a luat naștere o cultură care a devenit baza dezvoltării ulterioare a omenirii. Numeroase ramuri ale științei — matematica, astronomia, mecanica, arhitectura — au atins în lumea antică un nivel de dezvoltare considerabil. Operele de artă rămase din antichitate, operele literare, sculpturile și construcțiile

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. P.M.R. 1952, ediția a II-a, pag. 211. — *Nota Trad.*

arhitectonice au intrat pentru totdeauna în tezaurul culturii omenеști.

Orînduirea sclavagistă conținea însă contradicții de ne-rezolvat, care au dus-o la pieire. Forma sclavagistă de exploatare distrugea principala forță de producție a acestei societăți — sclavii. Lupta sclavilor împotriva formelor crîncene de exploatare își găsea tot mai des expresia în răscoalele armate. O condiție a existenței economiei sclavagiste era afluența neconținută de sclavi, ieftinătatea lor. Sclavi furniza în primul rînd războiul. Baza puterii militare a societății sclavagiste o constituia masa micilor producători liberi — țărani și meșteșugari. Ei făceau serviciul militar și duceau pe umerii lor principala povară a impozitelor, necesare pentru ducerea războaielor. Ca urmare însă a concurenței marii producții, bazată pe munca ieftină a sclavilor, și a poverii de nesuportat a impozitelor, țărani și meșteșugarii se ruinau. Contradicția de neîmpăcat dintre marile latifundii și gospodăriile țărănești se adîncea din ce în ce mai mult.

Înlăturarea țărănimii libere a subminat nu numai forța economică, ci și puterea militară și politică a statelor sclavagiste, în special a Romei. Victoriile erau urmate de înfrîngeri. Războaiele de cucerire au cedat locul celor defensive. S-a epuizat sursa de procurare continuă de sclavi ieftini. Tot mai puternic se manifestau laturile negative ale muncii sclavilor. În ultimele două secole ale existenței imperiului roman a avut loc o decădere generală a producției. Comerțul s-a dezorganizat, pămînturile altădată fertile au sărăcit, populația a început să scadă, meșteșugurile piereau, orașele se depopulau.

Marea producție sclavagistă a devenit nerentabilă din punct de vedere economic. Proprietarii de sclavi au început să elibereze un număr considerabil de sclavi, a căror muncă nu mai aducea venit. Marile latifundii se fărîmițau în parcele mici. Aceste parcele erau date, în anumite condiții, fie foștilor sclavi eliberați, fie cetățenilor în trecut liberi, obligați acum să îndeplinească o serie de servituți în favoarea latifundiarului. Noii agricultori erau legați de parcelele de pămînt și puteau fi vînduți împreună cu acestea. Dar ei nu mai erau sclavi.

Aceasta era o nouă pătură de mici producători, care aveau o situație intermediară între oamenii liberi și sclavi și care erau interesați într-o anumită măsură în rezulta-

tele muncii lor. Ei se numeau *coloni* și au fost predecesorii iobagilor din evul mediu.

Astfel în sînul societății sclavagiste au luat naștere elemente ale unui nou mod de producție — modul de producție feudal.

Lupta de clasă a exploataților împotriva exploataților. Răscoalele sclavilor. Pieirea orînduirii sclavagiste. Relațiile de producție bazate pe sclavie s-au transformat în cătușe ale forțelor de producție ale societății, care se dezvoltaseră. Munca sclavilor, care nu erau de loc interesați în rezultatele producției, își trăise traiul. A apărut necesitatea istorică a înlocuirii relațiilor de producție sclavagiste cu alte relații de producție, care să schimbe situația în societate a principalei forțe de producție — masele de oameni ai muncii. Legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție cerea înlocuirea sclavilor cu lucrători interesați într-o oarecare măsură în rezultatele muncii lor.

Istoria societăților sclavagiste din țările Orientului antic, din Grecia și din Roma arată că, o dată cu dezvoltarea economiei sclavagiste, s-a ascuțit lupta de clasă a maselor înrobite împotriva asupritorilor lor. Răscoalele sclavilor se împleteau cu lupta micilor țărani exploatați împotriva vîrfurilor sclavagiste, a marilor latifundiați.

Contradicția dintre micii producători și marii latifundiați aristocrați a generat o mișcare democratică în rîndurile oamenilor liberi, care și-au propus ca scop nimicirea sclaviei bazate pe neachitarea datoriilor, reîmpărțirea pămînturilor, lichidarea privilegiilor aristocrației funciare, trecerea puterii în mîinile demosului (adică ale poporului).

Printre numeroasele răscoale ale sclavilor din imperiul roman, deosebit de importantă a fost răscoala de sub conducerea lui Spartacus (anul 74—71 înainte de era noastră). De numele lui este legată cea mai strălucită pagină din istoria luptei sclavilor împotriva proprietarilor de sclavi.

Răscoale ale sclavilor au izbucnit în repetate rînduri de-a lungul multor veacuri. Sclavilor li se alăturau țărani sărăciți. Aceste răscoale au atins o deosebită intensitate în secolele II—I înainte de era noastră și în secolele III—V ale erei noastre. Proprietarii de sclavi reprimeau aceste răscoale prin cele mai bestiale măsuri.

Răscoalele maselor exploatare, și în primul rînd acelea ale sclavilor, au subminat pînă la temelie puterea din trecut a Romei. Loviturile dinăuntru au început să se împletească tot mai des cu loviturile din afară. Locuitorii de pe pămînt-

turile vecine care fuseseră transformați în sclavi se răscu-
lau pe ogoarele Italiei, în timp ce compatrioții lor rămași
în libertate luau cu asalt frontierele imperiului, năvăleau
pe teritoriul imperiului, surpau dominația Romei. Aceste
împrejurări au grăbit pieirea orînduirii sclavagiste la Roma.

Modul de producție sclavagist a atins cel mai înalt
nivel de dezvoltare în imperiul roman. Pieirea imperiului
roman a fost în același timp pieirea orînduirii sclavagiste
în ansamblul ei.

Locul orînduirii sclavagiste a fost luat de orînduirea
feudală.

Concepțiile economice din epoca sclavagismului

Concepțiile economice din perioada sclavagistă s-au reflectat în
numeroasele opere literare lăsate de poeți, filozofi, istorici, fruntași ai
vieții publice și oameni de stat. Potrivit concepțiilor acestora, sclavul
nu era socotit om, ci un obiect în mâinile stăpînului. Munca sclavului
era disprețuită. Și întrucît munca devenea domeniul exclusiv
al sclavilor, rezulta de aci un dispreț față de muncă în general ca
față de o activitate nedemnă de un om liber.

Codul de legi al regelui *Hammurabi* al Babilonului (secolul al
XVIII-lea înainte de era noastră) constituie o mărturie a concepțiilor
economice ale Babilonului sclavagist. Codul apără proprietatea și drepturile
personale ale bogătaşilor și ale aristocrației, ale proprietarilor
de sclavi și ale latifundiarilor. Pe baza acestui cod, cel care ascunde
un sclav fugit este pedepsit cu moartea. Țăranul care nu a plătit
creditorului datoria sau latifundiarului arenda trebuie să-și dea soția,
fiul sau fiica în sclavie. În codul „*Legile lui Manu*” din India antică
erau expuse prescripțiile sociale, religioase și morale care consfințeau
sclavajul. Potrivit acestor legi, sclavul nu are nici un fel de proprie-
tate. Un sclav, chiar eliberat de stăpînul său, nu este eliberat de
munca de sclav, care îi este, chipurile, predestinată de Dumnezeu și
de natură.

Concepțiile claselor dominante și-au găsit expresia în religie.
Astfel în India, începînd cu secolul al VI-lea înainte de era noastră,
a căpătat o largă răspîndire *budismul*. Proclamînd împăcarea cu rea-
litatea, neîmpotrivirea la violență și supunerea față de clasele do-
minante, budismul era religia care convenea aristocrației sclavagiste,
fiind folosită de aceasta pentru consolidarea dominației sale.

Chiar și cele mai luminate minți din antichitate nu puteau concepe
existența societății fără sclavi. Astfel marele filozof grec *Platon*
(secolele V—IV înainte de era noastră) a scris pentru prima oară în
istoria omenirii o carte-*utopie* despre o orînduire socială ideală. Dar
și în statul său ideal el a menținut sclavii. Munca sclavilor, a agri-
cultorilor și a meșteșugarilor trebuia să procure mijloace de exis-
tență necesare clasei superioare a guvernanților și militarilor.

După părerea lui *Aristotel* (secolul al IV-lea înainte de era noas-
tră), cel mai mare gînditor din antichitate, sclavagismul era de ase-
menea considerat ca o necesitate veșnică și inevitabilă pentru socie-

tate. *Aristotel* a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării cul-
turii spirituale din lumea antică și din evul mediu. Ridicîndu-se mult
deasupra nivelului societății contemporane lui în ceea ce privește ipo-
tezele și previziunile sale științifice, *Aristotel* a rămas în problema
sclavagismului prizonierul concepțiilor epocii sale. Concepțiile sale des-
pre sclavagism se rezumau la următoarele: pentru un cîrmaci cîrma
este un instrument neînsuflețit, iar sclavul este un instrument însuflețit.
Dacă uneltelile ar lucra singure la ordin, dacă, de pildă, suveicile ar
țese singure, atunci n-ar fi nevoie de sclavi. Dar întrucît în gospo-
dărie sînt numeroase îndeletniciri care necesită o muncă simplă, brută,
natura a procedat cu înțelepciune, creînd pe sclavi. După părerea lui
Aristotel, unii oameni sînt predestinați de natură să fie sclavi, iar
alții să-i conducă. Munca sclavilor lasă oamenilor liberi timp pen-
tru perfecționare. De aci el trăgea concluzia că toată arta unui stă-
pîn constă în priceperea de a se folosi de sclavii lui.

Aristotel a dat științei economice denumirea de „oikonomia” (de
la cuvîntul „oikos” — casă, gospodărie casnică, și „nomos” — lege).
În perioada cînd trăia el, schimbul, comerțul și camăta erau destul
de dezvoltate, dar economia își păstra în linii generale caracterul
ei de economie naturală, de consum. *Aristotel* considera ca ceva fi-
resc procurarea bunurilor numai pe calea agriculturii și a meșteșugu-
rilor, el era adeptul *economiei naturale*. Dar el înțelegea și natura
schimbului. El considera pe deplin firesc schimbul în scopul consu-
mului, „pentru că unele obiecte există la oameni de obicei într-o canti-
tate mai mare, iar altele într-o cantitate mai mică decît este necesar
pentru satisfacerea trebuințelor lor”. El își dădea seama de necesi-
tatea banilor pentru schimb.

În același timp, *Aristotel* considera drept o ocupație condamnată
comerțul făcut în scopul de a obține profit și camăta. Spre deosebire
de agricultură și meșteșuguri, aceste ocupații, spunea el, nu cunosc
nici un fel de limite în ceea ce privește îmbogățirea.

Grecii antici aveau deja o anumită idee despre *diviziunea mun-
cii* și despre rolul pe care aceasta îl are în viața societății. Astfel,
Platon considera diviziunea muncii ca principiul fundamental al or-
ganizării de stat în republica sa ideală.

Concepțiile economice ale *romanilor* de asemenea oglindeau rela-
țiile modului de producție sclavagist dominant.

Scriitorii romani și fruntași ai vieții publice care exprimau ideo-
logia proprietarilor de sclavi considerau pe sclavi drept simple unelte
de producție. Bunăoară, scriitorul enciclopedic roman *Varro* (secolul I
înainte de era noastră), care printre alte cărți a întocmit și un fel de
îndreptar de conducere a agriculturii pentru proprietarii de sclavi, a
făcut cunoscuta împărțire a uneltelor în: 1) mute (căruele), 2) care
emit sunete nearticulate (vitele) și 3) înzestrate cu grai (sclavii). Prin
această definiție el exprima concepțiile care erau în general răspîndite
în rîndurile proprietarilor de sclavi.

Arta de a conduce pe sclavi preocupa mințile oamenilor din
Roma ca și din Grecia. Istoricul epocii romane *Plutarh* (secolele I—II
ale erei noastre) povestește despre Cato, proprietar de sclavi „model”,
că el cumpăra sclavii cînd erau copii, „adică la vîrsta cînd ei, aidoma
cățelușilor și minjilor, pot fi ușor educați și dresați”. Mai departe
Plutarh spune că „el inventa în permanență metode pentru a provoca
certuri și discordie în rîndurile sclavilor, deoarece considera că înțe-
legerea între ei este periculoasă și se temea de ea”.

În Roma antică, în special în ultima perioadă, existau destule semne amenințătoare ale decăderii și descompunerii economiei bazate pe munca forțată a sclavilor. Scriitorul roman *Columella* (secolul I din era noastră) se plîngea că „sclavii aduc ogoarelor cel mai mare rău. Ei dau altora boii cu împrumut. Nu îngrijesc bine boii și nici celelalte vite. Ară prost ogoarele”. Scriitorul *Pliniu cel Bătrîn*, contemporanul lui *Columella*, îi ținea isonul, afirmînd că „latifundiile au dus la pieire Italia și provinciile ei”.

Ca și grecii, romanii considerau firească organizarea naturală a economiei, în care stăpînul schimbă numai surplusul său. În literatura din acea epocă erau condamnate uneori marile profituri comerciale și dobinzile cămătărești ridicate. În realitate însă negustorii și cămătarii acumulați averi uriașe.

În ultima perioadă a existenței Romei se făceau deja auzite voci care condamnau sclavagismul și proclamau *egalitatea naturală a oamenilor*. Se înțelege că în rîndurile clasei dominante a proprietarilor de sclavi aceste concepții nu se bucurau de simpatie. Cîl privește pe sclavi, aceștia erau atît de striviți de situația lor înrobitoare, atît de oprimați și ignorați, încît nu puteau să-și elaboreze o ideologie proprie, mai înaintată în comparație cu ideile perimate ale clasei proprietarilor de sclavi. Aceasta a fost una dintre cauzele caracterului spontan, neorganizat al răscoalelor sclavilor.

Una dintre contradicțiile profunde proprii orînduirii sclavagiste era lupta dintre marea proprietate funciară și cea mică. Tărănimea, care se ruina, preconiza un program de limitare a marilor proprietăți funciare ale proprietarilor de sclavi și de reimpărțire a pămînturilor. Aceasta era esența reformei agrare pentru care au luptat frații *Grachi* (secolul al II-lea înainte de era noastră).

În epoca de descompunere a imperiului roman, cînd majoritatea covârșitoare a populației de la orașe și sate — atît sclavii cît și oameții liberi — nu vedea o ieșire din situația care se crease, s-a produs o criză profundă a ideologiei Romei sclavagiste.

Pe baza contradicțiilor de clasă existente în imperiul pe cale de pieire, a luat naștere o nouă ideologie religioasă — *creștinismul*. Creștinismul din acea epocă exprima protestul sclavilor și al celorlalte clase de jos, precum și al elementelor de clasă împotriva sclavajului și asupririi. Pe de altă parte, în creștinism s-a oglindit starea de spirit a păturilor largi ale claselor dominante, care își dădeau seama de situația lor fără ieșire. De aceea în creștinismul din epoca declinului imperiului roman, paralel cu avertismentele amenințătoare împotriva celor bogați și a puternicilor zilei, răsuna chemarea la smerenie și mîntuire în viața de apoi.

În secolele următoare creștinismul s-a transformat definitiv într-o religie a claselor dominante, într-o armă spirituală de apărare și de justificare a exploatării și asupririi maselor de oameni ai muncii.

SCURTE CONCLUZII

1. Modul de producție sclavagist a luat naștere datorită dezvoltării forțelor de producție ale societății, apariției plusprodusului, nașterii proprietății private

asupra mijloacelor de producție, inclusiv asupra pămîntului, însușirii plusprodusului de către proprietarii mijloacelor de producție.

Sclavajul este prima și cea mai grosolană formă de exploatare a omului de către om. Sclavul constituia proprietatea deplină și nelimitată a stăpînului său. Proprietarul de sclavi dispunea în mod arbitrar nu numai de munca, dar și de viața sclavului.

2. O dată cu apariția orînduirii sclavagiste a luat naștere pentru prima oară statul. Statul a apărut ca urmare a scindării societății în clase dușmane de neîmpăcat, ca o mașină de reprimare a majorității exploatare a societății de către minoritatea exploatare.

3. Economia sclavagistă avea în linii generale un caracter natural. Lumea antică era fărîmițată într-o sumedenie de unități economice izolate, care își satisfăceau nevoile pe baza producției proprii. Comerțul se făcea în special cu sclavi și cu obiecte de lux. Dezvoltarea schimbului a dat naștere banilor de metal.

4. Trăsăturile esențiale ale legii economice fundamentale a modului de producție sclavagist sînt aproximativ următoarele: însușirea de către proprietarii de sclavi a plusprodusului pentru consumul lor parazitar prin exploatarea sălbatică a masei de sclavi pe baza proprietății depline asupra mijloacelor de producție și asupra sclavilor, prin ruina și transjurmarea în sclavi a țărănilor și a meșteșugarilor, precum și prin cucerirea și înrobirea popoarelor din alte țări.

5. Pe baza sclavajului a luat naștere o cultură (arta, filozofia, științele) care avea un nivel relativ înalt și care a atins cea mai mare dezvoltare în Grecia și în Roma. De roadele acestei culturi se bucurau vîrjurile puțin numeroase ale societății sclavagiste. Conștiința socială a lumii antice era în concordanță cu modul de producție bazat pe sclavaj. Clasele dominante și ideologiile lor nu considerau pe sclav om. Munca fizică, fiind rezervată sclavilor, era considerată ca o ocupație rușinoasă, nedemnă de un om liber.

6. Modul de producție sclavagist a determinat o creștere a forțelor de producție ale societății în comparație cu orînduirea comunei primitive. Ulterior însă

munca sclavilor, care nu erau cîtuși de puțin interesați în rezultatele producției, își trăise traiul. Extinderea muncii sclavilor și situația sclavilor lipsiți de drepturi au avut ca urmare distrugerea principalei forțe de producție a societății — forța de muncă — și ruina-rea micilor producători liberi — țărani și meșteșugari. Acest lucru a determinat inevitabilitatea pieirii orînduirii sclavagiste.

7. Răscoalele sclavilor au zdruncinat orînduirea sclavagistă, grăbind lichidarea ei. Locul modului de producție sclavagist a fost luat de modul de producție feudal, în locul formei sclavagiste de explcatare a apărut forma feudală de exploatare, care deschidea într-o anumită măsură cîmp liber dezvoltării forțelor de producție ale societății.

CAPITOLUL III

MODUL DE PRODUCȚIE FEUDAL

Apariția feudalismului. Orînduirea feudală a existat, cu unele particularități, aproape în toate țările.

Epoca feudalismului se întinde pe o perioadă îndelungată. În China orînduirea feudală a durat timp de peste două mii de ani. În țările din Europa occidentală feudalismul cuprinde un șir de secole — de la căderea imperiului roman (secolul al V-lea) pînă la revoluțiile burgheze din Anglia (secolul al XVII-lea) și din Franța (secolul al XVIII-lea); în Rusia feudalismul domină din secolul al IX-lea pînă la reforma țărănească din 1861, în Transcaucazia — din secolul al IV-lea pînă în deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea, la popoarele din Asia centrală — din secolele VII—VIII pînă la victoria revoluției proletare din Rusia.

În *Europa occidentală* feudalismul a luat naștere pe baza decăderii societății sclavagiste romane, pe de o parte, și a descompunerii orînduirii gentilice la triburile cuceritoare, pe de altă parte; el s-a format ca rezultat al interacțiunii dintre aceste două procese.

Elemente ale feudalismului, după cum s-a mai spus, au luat naștere încă în sînul societății sclavagiste, sub forma colonatului. Colonii erau obligați să cultive pămîntul stăpînului lor — marele proprietar funciar —, să-i plătească o anumită sumă de bani sau să-i dea o însemnată parte din

recoltă, să îndeplinească tot felul de servituți. Și totuși colonii erau mai interesați în muncă decît sclavii, deoarece își aveau gospodăria lor.

În felul acesta au luat naștere noi relații de producție, care au căpătat o deplină dezvoltare în epoca feudală.

Imperiul roman a fost zdrobit de către triburile germanilor, galilor, slavilor și ale altor popoare care trăiau în diferitele părți ale Europei. Puterea stăpînilor de sclavi a fost răsturnată, sclavia a dispărut. Marile latifundii și marile ateliere meșteșugărești bazate pe munca sclavilor s-au fărîmițat în altele mai mici. Populația imperiului roman prăbușit era formată din mari proprietari funciari (foștii stăpîni de sclavi, care trecuseră la sistemul colonatului), liberti, coloni, mici țărani și mici meșteșugari.

În perioada cînd au cucerit Roma, la triburile cuceritoare exista orînduirea comunei primitive aflată în stadiul de descompunere. Un mare rol îl juca în viața socială a acestor triburi *comunitatea sătească*, care la germani se numea *marcă*. Pămîntul, cu excepția marilor posesiuni funciare ale aristocrației gentilice, era proprietate obștească. Pădurile, locurile virane, pășunile, eleșteele erau folosite în comun. Cîmpurile și fînețele erau reîmpărțite o dată la cîțiva ani între membrii comunității. Dar treptat pămîntul din jurul casei, iar apoi și terenurile arabile au început să treacă în folosința ereditară a diferitelor familii. Cu împărțirea pămîntului, cu judecarea pricinilor care priveau comunitatea și cu aplanarea diferendelor dintre membrii ei se ocupau sfatul comunității, precum și staroștii și judecătorii aleși de el. În fruntea triburilor cuceritoare se aflau șefii militari, care stăpîneau împreună cu cetele lor pămînturi întinse.

Triburile care au supus imperiul roman au pus stăpînire pe cea mai mare parte din pămînturile proprietate a statului și pe o parte din pămînturile marilor proprietari funciari particulari. Pădurile, fînețele și izlazurile au rămas în folosință comună, iar pămîntul arabil a fost împărțit între diferitele gospodării. Pămînturile împărțite au devenit ulterior proprietate privată a țăranilor. Așa s-a format o largă pătură a micii țărănime de sine stătătoare.

Dar țăranii n-au putut să-și păstreze mult timp independența. Pe baza proprietății private asupra pămîntului și a celorlalte mijloace de producție s-a accentuat în mod inevitabil inegalitatea de avere dintre diferiții membri ai comunității sătești. În rîndurile țăranilor au apărut familii înstărite

și familii sărace. O dată cu creșterea inegalității de avere membri ai comunității care s-au îmbogățit au început să capete putere asupra comunității. Pământul s-a concentrat în mâinile familiilor bogate și a devenit un obiect de acaparare pentru aristocrația gentilică și pentru șefii militari. Țăranii au ajuns într-o stare de dependență personală față de marii proprietari funciari.

Pentru a-și păstra și a-și întări puterea asupra țăranilor dependenți, marii proprietari funciari trebuiau să întărească organele puterii de stat. Conducătorii militari, sprijinindu-se pe aristocrația gentilică și pe oșteni, au început să concentreze puterea în mâinile lor, transformându-se în regi — monarhi.

Pe ruinele imperiului roman s-au format o serie de state noi, în fruntea cărora se aflau regii. Regii dădeau cu dărnicie pământul acaparat de ei celor din anturajul lor, la început în folosință pe viață, iar apoi și în folosință ereditară; aceștia trebuiau să presteze în schimb serviciul militar. Mult pământ a primit și biserica, care era un important sprijin al puterii regale. Pământul era cultivat de țăranii, care trebuiau acum să îndeplinească o serie de servituți în folosul noilor stăpâni. În mâinile tovarășilor de arme și slugilor regelui, ale autorităților bisericești și ale mănăstirilor au trecut moșii uriașe.

Pământurile distribuite în aceste condiții purtau numele de feude. De aici denumirea noii orînduirii sociale — *feudalism*.

Transformarea treptată a pământului țărănesc în proprietate a feudalilor și aservirea maselor țărănești (procesul feudalizării) au avut loc în Europa de-a lungul unui șir de secole (din secolele V—VI pînă în secolele IX—X). Țărănimea liberă se ruina în urma serviciului militar neîntrerupt, a jafurilor și a dărilor. Cerînd ajutorul marelui proprietar funciar, țăranii se transformau în oameni dependenți de el. Adeseori țăranii erau nevoiți să se pună sub „ocrotirea“ feudalului: altfel omul lipsit de apărare în condițiile războaielor și ale atacurilor banditești neîntrerupte nu putea să existe. În asemenea împrejurări dreptul de proprietate asupra pământului trecea asupra feudalului, țăranul putînd să cultive acest lot de pământ numai dacă îndeplinea diferite servituți în folosul feudalului. În alte cazuri guvernatorii și funcționarii regali puneau mîna prin înșelăciune și violență

pe pămînturile țăranilor liberi, silindu-i să le recunoască stăpînirea.

În fiecare țară procesul feudalizării s-a desfășurat în mod diferit, dar esența lui a fost prelutindenii aceiași: țăranii mai înainte liberi ajungeau într-o stare de dependență personală față de feudalii care le acaparaseră pământul. Această dependență era uneori mai slabă, alteori mai cruntă. Cu timpul, deosebiriile dintre situația foștilor sclavi, cea a colonilor și cea a țăranilor liberi s-au șters, ei transformîndu-se cu toții în masa unică a *țărănimii iobage*. Treptat s-a creat situația caracterizată de zicala medievală: „Nu există pământ fără senior“ (adică fără stăpîn feudal). Proprietarii funciari supremi erau regii.

Feudalismul a fost o treaptă necesară în dezvoltarea istorică a societății. Sclavajul își trăise traiul. În aceste condiții dezvoltarea forțelor de producție era posibilă numai pe baza muncii maselor de țăranii dependenți, care își aveau gospodăria lor proprie, mijloace de producție proprii și care aveau pentru muncă un oarecare interes, necesar pentru a cultiva pământul și a plăti feudalului un tribut în natură din recolta lor.

În *Rusia*, în condițiile descompunerii orînduirii comunei primitive, a apărut sclavajul patriarhal. Dar aici dezvoltarea societății a mers, în linii generale, nu pe calea sclavagismului, ci pe calea feudalizării. Începînd din secolul al III-lea al erei noi, în condițiile în care la triburile slave domina încă orînduirea gentilică, ele au atacat imperiul roman sclavagist, au luptat pentru eliberarea orașelor de pe litoralul de nord al Mării Negre, aflate sub stăpînirea lui, și au jucat un rol important în prăbușirea orînduirii sclavagiste. În *Rusia* trecerea de la orînduirea comunei primitive la feudalism a avut loc într-o perioadă în care orînduirea sclavagistă dispăruse de mult și relațiile feudale în țările europene se consolidaseră.

După cum dovedește istoria omenirii, nu este obligatoriu ca fiecare popor să parcurgă toate etapele dezvoltării sociale. Pentru multe popoare se creează condiții în care ele au posibilitatea să nu treacă prin unele stadii de dezvoltare și să ajungă dintr-o dată la o treaptă mai înaltă.

Obștea sătească la slavii orientali purta denumirea de „*verv*“, „*mir*“. Obștea avea în folosință comună fînețele, pădurile, rezervoarele de apă, în timp ce pământul arabii începuse să treacă în posesia diferitelor familii. În frun-

tea obștii se afla un staroste. Dezvoltarea posesiunii private a pământului a dus treptat la descompunerea obștii. Pământul a fost acaparat de staroști și de cnejii tribului. Țăranii — smerzii — erau la început membri liberi ai obștii, dar mai târziu au ajuns în stare de dependență față de marii proprietari funciari — boierii.

Unul din cei mai mari proprietari feudali a devenit biserică. Daniile cnejilor, actele de înzestrare, legatele lăsate prin testamente au făcut din ea posesoarea unor terenuri întinse și a unora din cele mai bogate gospodării de pe vremea aceea.

În perioada formării statului rus centralizat (secolele XV—XVI) marii cneji și țarii au început, după cum se spune pe atunci, „să așeze“ pe pământ pe cei din anturajul lor și pe oștenii lor, adică să le dea pământ și țărani, cu condiția să facă serviciul militar. De aici denumirile — *moșie*, *moșieri*¹.

Pe atunci țăranii încă nu erau definitiv legați de proprietarul funciar și de pământ: ei aveau dreptul să treacă de la un moșier la altul. La sfârșitul secolului al XVI-lea, în scopul sporirii producției de cereale pentru vânzare, moșierii au intensificat exploatarea țăranilor. În legătură cu aceasta, în 1581 statul a luat țăranilor dreptul de a trece de la un moșier la altul. Țăranii au fost legați cu totul de pământul care aparținea moșierilor, devenind astfel iobagi.

În epoca feudalismului rolul predominant l-a avut agricultura, iar dintre ramurile ei — cultivarea pământului. Treptat, în decursul unui șir de secole, s-au perfecționat metodele de cultivare a solului, s-au dezvoltat grădinaritul, pomicultura, viticultura, producția de ulei.

În perioada de început a feudalismului predomina *sistemul de agricultură cu pîrloagă*, iar în regiunile de pădure — *sistemul cu defrișări*. Lotul de pământ era înșămîntat câțiva ani la rînd cu o singură cultură oarecare, pînă cînd solul era secătuit. Atunci se trecea la altă cultură. Ulterior a avut loc trecerea la sistemul asolamentului *trienal*, în care cîmpul este împărțit în trei sole, folosindu-se pe rînd o solă pentru culturi de toamnă, alta pentru culturi de primăvară, iar a treia rămînînd în țelină. Sistemul asolamentului *trienal* a început să se răspîndească în Europa occidentală și în Rusia începînd din secolele XI—XII. El a rămas sistemul dominant de-a lungul multor secole, menținîndu-se pînă în secolul al XIX-lea, iar în multe țări chiar și pînă astăzi.

¹ În limba rusă cuvintele „pomesție“, „pomeșciki“ — respectiv „domeniu“ („moșie“) și „moșieri“ — au rădăcină comună cu verbul „pomesțit“ a așeza. — *Nota Trad.*

Inventarul agricol în perioada începuturilor feudalismului era sărac. Unelte de muncă erau plugul de lemn cu brăzdar de fier, secera, coasa și lopata. Mai târziu a început să se folosească plugul de fier și boroana. Măcinatul grîului s-a făcut mult timp cu mîna, pînă cînd au căpătat răspîndire morile de vînt și de apă.

Relațiile de producție ale societății feudale. Exploatarea țăranilor de către feudali. În societatea feudală, baza relațiilor de producție o forma proprietatea feudalului asupra pământului și proprietatea necompletă asupra țăranului iobag. Țăranul iobag nu era sclav. El își avea gospodăria lui. Feudalul nu-l mai putea omori, dar îl putea vinde. Alături de proprietatea feudalilor exista proprietatea individuală a țăranilor și a meșteșugarilor asupra uneltelor de producție și asupra gospodăriilor lor particulare, bazată pe munca personală.

Marea proprietate funciară feudală constituia baza exploatarea țăranilor de către moșieri. O parte din pământul feudalului era ocupat de gospodăria proprie a acestuia. Cealaltă parte a pământului feudalului o dădea spre folosință țăranilor în condiții înrobitoare. Țăranii erau siliți să lucreze pentru feudal din cauză că cel mai important mijloc de producție — pământul — era proprietatea feudalului. Feudalul „dădea“ țăranului un lot de pământ. Lotul de pământ dat țăranului era o condiție a asigurării moșierului cu forță de muncă. Folosindu-se din tată în fiu de lotul său, țăranul era obligat să lucreze pentru moșier, să cultive pământul moșieresc cu ajutorul uneltelor sale și al vitelor sale de muncă sau să dea moșierului plusprodusul său sub forma lui naturală ori sub formă de bani.

Acest sistem de gospodărie presupunea neapărat dependența personală a țăranului de moșier — constrîngerea extraeconomică. „Dacă moșierul n-ar avea putere directă asupra persoanei țăranului, el n-ar putea obliga să muncească pentru el pe un om înzestrat cu pământ și care își duce gospodăria proprie“¹.

Tempul de muncă al țăranului iobag se împărțea în timp necesar și timp suplimentar. În timpul necesar țăranul crea produsul necesar pentru propria sa existență și pentru existența familiei sale. În timpul suplimentar el crea plusprodusul, care era însușit de feudal. Supramunca țăranilor

¹ *V. I. Lenin*, Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere, vol 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 171. — *Nota Trad.*

care lucrau în gospodăria feudalului, sau plusprodusul creat de țăran în gospodăria sa proprie și însușit de feudal, formează *renta funciara* feudală.

Renta feudală înghițea adesea nu numai supramunca țăranului, dar și o parte din munca lui necesară. Baza acestei rente o forma proprietatea feudală asupra pământului, legată de dominația directă a moșierului feudal asupra țăranilor dependenți de el.

În feudalism au existat trei forme ale rentei funciare: *renta în muncă*, *renta în produse* și *renta în bani*. În toate aceste forme ale rentei, exploatarea țăranilor de către moșierii era fățișă.

Renta în muncă predomina în primele stadii de dezvoltare a feudalismului. Ea îmbrăca forma *clăcii*. În sistemul clăcii țăranul lucra o anumită parte a săptămânii — trei zile sau mai mult — cu ajutorul uneltelor de producție proprii (plugul de lemn, vitele de muncă etc.) pe domeniul stăpînului, iar în restul zilelor săptămânii lucra în gospodăria sa. Așadar, în sistemul clăcii munca necesară și supramunca țăranului erau precis delimitate în timp și spațiu. Sfera muncilor de clacă era foarte largă. Țăranul ara, semăna și strîngea recolta, păștea vitele, se îndeletnicea cu dulgheria, tăia lemne pentru moșier, transporta cu caii săi produse agricole și materiale de construcții.

În sistemul clăcii, țăranul^{*} iobag era interesat în ridicarea productivității muncii numai pe timpul muncii în gospodăria lui proprie. Pe timpul muncii pe pământul moșieresc, țăranul nu avea acest interes. Feudalii țineau supraveghetori care sileau pe țărani să muncească.

În cursul dezvoltării ulterioare, renta în muncă a fost înlocuită prin renta în produse. Renta în produse îmbrăca forma *dijmei în natură*. Țăranul era obligat să furnizeze regula moșierului o anumită cantitate de cereale, vite, păsări și alte produse agricole. De cele mai multe ori dijma se îmbina cu unele rămășițe ale clăcii, adică cu munci pe care țăranul le făcea la curtea boierească.

În sistemul rentei în produse, țăranul cheltuia întreaga sa muncă — atât cea necesară cât și supramunca — după cum găsea de cuviință. Munca necesară și supramunca nu mai păstrează o împărțire atât de evidentă ca în sistemul rentei în muncă. Țăranul devenea aici relativ mai independent. Aceasta crea oarecare stimulente pentru creșterea productivității muncii.

Într-o epocă mai târzie a feudalismului, atunci cînd schimbul a căpătat o răspîndire relativ largă, a apărut renta în bani. Ea a îmbrăcat forma *dijmei în bani*. Renta în bani este caracteristică pentru perioada descompunerii feudalismului și a apariției relațiilor capitaliste. Diferitele forme ale rentei feudale existau adeseori simultan. „În toate aceste forme ale rentei funciare: renta în muncă, renta în produse, renta în bani (ca simplă formă transformată a rentei în produse), cel care plătește renta este presupus a fi întotdeauna adevăratul cultivator și posesor al pământului, a cărui supramuncă neplătită merge direct la proprietarul funciar“¹.

Căutînd să-și sporească veniturile, feudalii impuneau pe țărani la tot felul de dări. În multe cazuri ei aveau posesiunea exclusivă asupra morilor, fierăriilor și altor întreprinderi. Țăranul era nevoit să se folosească de ele în schimbul unei plăți în natură sau în bani excesiv de mari. Pe lângă dijma în natură sau în bani dată feudalului, țăranul trebuia să plătească statului tot felul de taxe, dări locale, iar în unele țări — zeciuiala, adică a zecea parte din recoltă, în folosul bisericii.

Așadar baza existenței societății feudale o constituia munca țăranilor iobagi. Țăranii produceau nu numai produse agricole. Ei lucrau pe domeniile feudaliilor ca meșteșugari, ridicau castele și mănăstiri, construiau drumuri. Cu brațele țăranilor iobagi s-au construit orașele.

Gospodăria feudalului, mai ales pe primele trepte ale dezvoltării ei, era în esență o *gospodărie naturală*. Fiecare posesiune feudală, formată din curtea boierească și din satele care aparțineau feudalului, ducea o viață economică izolată, recurgînd rar la schimbul cu lumea exterioară. Nevoile feudalului și ale familiei lui, nevoile numeroasei servitorimi erau satisfăcute la început de produsele care se produceau în gospodăria boierului și pe care le furnizau țăranii dijmași. Domeniile, mai mult sau mai puțin mari, dispuneau de un număr suficient de meșteșugari, proveniți în cea mai mare parte dintre iobagii de la curte. Acești meșteșugari se îndeletniceau cu confecționarea de încălțăminte și îmbrăcăminte, cu producția și repararea armelor, a echipamentului de vînătoare și a inventarului agricol, cu construcția de clădiri.

¹ K. Marx, Capitalul, vol. III, ed. rusă, 1953, pag. 815.

Gospodăria țărănească era și ea o gospodărie naturală. Țăranii se îndeletniceau nu numai cu munca agricolă, ci și cu meșteșugurile casnice, în special cu prelucrarea materiilor prime produse în gospodăria lor: torsul, țesutul, confecționarea de încălțăminte, de inventar agricol.

Vreme îndelungată feudalismul s-a caracterizat prin *îmbinarea agriculturii*, ca ramură principală a gospodăriei, cu *industria casnică*, care avea un caracter auxiliar. Puținele produse aduse din afară, de care oamenii nu se puteau dispensa, ca, de pildă, sarea, articole de fier, erau furnizate în primele timpuri de către negustorii ambulanti. Ulterior, în legătură cu creșterea orașelor și a producției meșteșugărești, diviziunea muncii și dezvoltarea schimbului dintre oraș și sat au făcut un mare pas înainte.

Exploatarea de către feudali a țăranilor dependenți a constituit principala trăsătură a feudalismului la toate popoarele. În diferitele țări însă orînduirea feudală și-a avut particularitățile ei. În țările Orientului relațiile feudale s-au îmbinat vreme îndelungată cu relațiile de sclavie. Așa a fost în China, India, Japonia și într-o serie de alte țări. O mare însemnătate a avut în Orient proprietatea feudală de stat asupra pămîntului. De pildă, în perioada califatului din Bagdad, sub dominația arabilor (în special în secolele VIII—IX ale erei noastre), o mare parte din țăranii membri ai obștilor trăiau pe pămîntul califului și plăteau rentă feudală direct statului. Feudalismul se mai caracterizează în Orient prin viabilitatea relațiilor patriarhale-gentilice, care erau folosite de feudali în scopul intensificării exploatarei țăranilor.

În țările agrare din Orient, în care agricultura irigată are o însemnătate hotărîtoare, țăranii se aflau într-o dependență înrobitoare față de feudali, pentru că nu numai pămîntul, dar și resursele de apă și instalațiile de irigație erau proprietatea statului feudal sau a diferiților feudali. La popoarele nomade pămînturile erau folosite ca pășuni. Mărimea posesiunii funciare feudale era determinată de numărul vitelor. Marii proprietari de vite feudali erau de fapt mari proprietari de pășuni. Ei țineau țăranimea în stare de dependență și o exploatau.

Pornind de la cele expuse, am putea formula în felul următor trăsăturile principale ale *legii economice fundamentale a feudalismului*: însușirea de către feudali a plus-produsului în vederea satisfacerii consumului lor parazitar

prin exploatarea țăranilor dependenți pe baza proprietății feudale asupra pămîntului și a proprietății lui incomplete asupra producătorilor — iobagii.

Orașul medieval. Breslele meșteșugarilor. Ghildele negustorești. Orașele au apărut încă în orînduirea sclavagistă. Orașe ca Roma, Florența, Veneția, Genova — în Italia; Parisul, Lyonul, Marsilia — în Franța; Londra — în Anglia; Samarkandul — în Asia centrală și multe altele au fost moștenite de evul mediu din epoca sclavajului. Orînduirea sclavagistă a dispărut, dar orașele au rămas. Marile ateliere sclavagiste s-au destrămat, dar meșteșugul a continuat să existe.

În perioada de început a evului mediu, orașele și meșteșugurile se dezvoltau slab. Meșteșugarii de la orașe produceau articole pentru vânzare, dar o mare parte din articolele de consum de care aveau ei nevoie le obțineau din gospodăria lor proprie. Mulți dintre ei aveau mici ogoare, grădini, vite productive. Femeile se îndeletniceau cu torsul inului și al lînii pentru confecționarea îmbrăcămintei. Aceasta constituia o dovadă a caracterului limitat al piețelor și al schimbului.

La sate prelucrarea materiilor prime agricole era la început o ocupație auxiliară a agricultorilor. Apoi din rîndurile țăranilor au început să se desprindă meșteșugarii, care deserveau satul lor. Productivitatea muncii meșteșugarilor a crescut. A apărut posibilitatea de a produce mai multe produse decît erau necesare feudalului și țăranilor dintr-un sat. Meșteșugarii au început să se stabilească în jurul castelelor feudale, lângă zidurile mănăstirilor, în satele mari și în alte centre comerciale. Așa treptat, de obicei pe căile de apă, s-au dezvoltat orașe noi (în Rusia, de pildă, Kiev, Pskov, Novgorod, Vladimir). Separarea orașului de sat, apărută încă pe vremea sclavajului, s-a accentuat.

Cu timpul, meșteșugurile au devenit o îndeletnicire tot mai rentabilă. Artă meșteșugarilor s-a perfecționat. Moșierul feudal a început să cumpere articole meșteșugărești de la orașeni, nemaiîfiind satisfăcut de produsele iobagilor lui. Meșteșugul mai dezvoltat s-a separat definitiv de agricultură.

Orașele apărute pe pămînturile feudaliilor laici și clerici erau supuse puterii lor. Orașenii îndeplineau în folosul feudalului o serie de servituți, îi plăteau dijmă în natură sau în bani, se supuneau administrației și judecății lui.

Populația orașenească a început de timpuriu lupta pentru eliberarea de sub dependența feudală. În parte prin forță, în parte prin răscumpărare, orașele au obținut dreptul de autoadministrare, de judecată, de a bate moneda, de a strânge impozite.

Populația orașenească se compunea în special din meșteșugari și comercianți. În multe orașe își găseau refugiul iobagii fugiți de pe moșii. Orașul era exponentul producției de mărfuri, spre deosebire de sat, unde domnea economia naturală. Creșterea concurenței din partea iobagilor fugari care năvăleau la orașe, lupta împotriva exploatării și a constrîngerilor din partea feudalilor au silit pe meșteșugari să se unească în *bresle*. Sistemul breslelor a existat în epoca feudalismului aproape în toate țările.

Breslele au apărut în Bizanț în secolul al IX-lea, în Italia în secolul al X-lea, iar mai târziu în întreaga Europă occidentală și în Rusia. În țările din Orient (Egipt, China), în orașele califatului arab, breslele au apărut și mai înainte decât în țările europene. Breslele uneau pe meșteșugarii de la oraș dintr-o anumită branșă sau din cîteva branșe apropiate. Membri cu drepturi depline ai breslelor erau numai meșterii-meșteșugari. Meșterul-meșteșugar avea un mic număr de calfe și de ucenici. Breslele păzeau cu grijă dreptul exclusiv al membrilor lor de a se îndeletnici cu meseria respectivă și reglementau procesul producției: ele stabileau durata zilei de muncă, numărul calfelor și ucenicilor pentru fiecare meșter, stabileau calitatea materiilor prime și a produsului finit, precum și prețul acestuia, și adeseori cumpărau în comun materiile prime. Metodele de muncă, consfințite printr-o tradiție îndelungată, erau obligatorii pentru toți. Această reglementare riguroasă avea ca scop să obțină ca nici un meșter să nu se ridice deasupra celorlalți. În afară de aceasta breslele constituiau organizații de ajutor reciproc.

Breslele au constituit forma feudală de organizare a meșteșugului. La începutul existenței lor, ele au jucat un anumit rol pozitiv, contribuind la consolidarea și dezvoltarea meșteșugului orașenesc. Dar pe măsura dezvoltării producției de mărfuri și a lărgirii pieței, breslele s-au transformat tot mai mult într-o frînă a dezvoltării forțelor de producție.

Reglementarea excesivă a producției meșteșugărești de către bresle încătușa inițiativa meșteșugarilor și împiedica dezvoltarea tehnicii. Pentru a limita concurența, breslele au început să pună tot felul de piedici celor care doreau să obțină dreptul de meșter. Ucenicilor și calfelor, al căror număr creștea simțitor, li se închidea practic posibilitatea de a deveni meșteri de sine stătători. Ei erau

siliți să rămână toată viața în situația de lucrători salariați. În aceste condiții relațiile dintre meșter și subordonații lui își pierdeau vechiul lor caracter, mai mult sau mai puțin patriarhal. Meșterii intensificau exploatarea subordonaților lor, silindu-i să lucreze cîte 14—16 ore pe zi pentru o plată derizorie. Calfele au început să se unească în organizații secrete — frății — pentru a-și apăra interesele. Breslele și autoritățile orașenești persecutau în fel și chip frățiile calfelor.

Partea mai bogată a populației orașenești o alcătuiau *negustorii*. Activitatea comercială se desfășura atît în orașele moștenite din epoca sclavajului cît și în orașele apărute în timpul feudalismului. Organizării de breaslă în cadrul meșteșugului îi corespundea organizarea gildelor în comerț. *Gildele negustorești* din epoca feudalismului au existat aproape pretutindeni. În Orient ele erau cunoscute din secolul al IX-lea, în Europa occidentală — din secolele IX—X, în Rusia — din secolul al XII-lea. Sarcina principală a gildelor era lupta împotriva concurenței negustorilor străini, reglementarea sistemului de măsuri și greutăți, apărarea drepturilor negustorilor împotriva tentative-lor feudalilor.

În secolele IX—X exista deja un comerț important între țările din Orient și din Europa occidentală. Rusia kieveană participa activ la acest comerț. Un mare rol în lărgirea comerțului l-au jucat cruciadele (secolele XI—XIII), care au deschis negustorilor vest-europeni piețele din Orientul apropiat. Înspre Europa se revărsa un șuvoi de aur și de argint din Orient. Au început să apară bani acolo unde înainte ei nu erau folosiți. Orașele italiene, în special Genova și Veneția, care transportau în Orient pe vasele lor comerciale pe cruciați și îi aprovizionau cu alimente, au luat parte direct la cucerirea piețelor orientale.

Vreme îndelungată porturile mediteraneene au fost principalele centre comerciale care legau Europa occidentală cu Orientul. Dar totodată comerțul s-a dezvoltat larg în orașele din nordul Germaniei și din Țările de Jos, așezate pe căile comerciale ale Mării Nordului și ale Mării Baltice. În secolul al XIV-lea a luat ființă aici o ligă comercială a orașelor — Hansa germană, care a unit în următoarele două secole circa 80 de orașe din diferite țări ale Europei. Liga hanseatică făcea comerț cu Anglia, Scandinavia, Polonia și Rusia. În schimbul produselor meșteșugului vest-european — postavuri și pînzeturi flamande și englezești, articole de metal germane, vinuri franțuzești — din regiunile de nord-est ale Europei se importau: blănuri, piei, slănină, miere, lemn, rășină, țesături de in și unele produse meșteșugărești. Din țările Orientului negustorii importau mirodenii: piper, cuișoare, nușoară, parfumuri, substanțe colorante, țesături de bumbac și de mătase, covoare și alte mărfuri.

În secolele XIII—XIV orașele rusești Novgorod, Pskov și Moscova făceau un comerț intens cu Asia și cu Europa occidentală. Negustorii din Novgorod făceau comerț, pe de o parte, cu popoarele din nord (litoralul Oceanului Înghețat și regiunile de dincolo de Urali), iar pe de altă parte făceau un comerț regulat cu Scandinavia și Germania.

Creșterea orașelor și dezvoltarea comerțului au exercitat o puternică influență asupra satului feudal. Gospodăria feudalilor a fost atrasă în circuitul pieței. Pentru cumpărarea obiectelor de lux și a produselor meșteșugărești de la orașe, feudații aveau nevoie de bani. În legătură cu aceasta, pentru feudați era avantajos să treacă pe țărani de la clacă și dijma în natură la dijma în bani. O dată cu trecerea la dijma în bani exploatarea feudală s-a intensificat și mai mult.

Clasele și stările societății feudale. Ierarhia feudală. Societatea feudală se împărțea în două clase fundamentale — feudații și țărani. „Societatea feudală prezenta o împărțire în clase în cadrul căreia enorma majoritate — țărănimea iobagă — se afla în totală dependență față de o infimă minoritate — moșierii, care stăpîneau pămîntul”¹.

Clasa feudalilor nu reprezenta un tot omogen. Micii feudați plăteau tribut marilor feudați, îi ajutau în războaie, dar în schimb se bucurau de protecția lor. Protectorul se numea *senior*, protejatul — *vasal*. Seniorii, la rîndul lor, erau vasalii altor feudați mai puternici.

Ca clasă dominantă, moșierii feudați se aflau în fruntea statului. Ei formau o singură stare — *nobilimea*. Nobilii ocupau situația de onoare de starea întâi, bucurîndu-se de largi privilegii politice și economice.

Clerul (bisericesc și mănăstiresc) era și el unul dintre marii proprietari funciari. El posedă pămînturi întinse, cu o numeroasă populație dependentă și iobagă, și alături de nobili alcătuia starea dominantă.

Baza largă a „scării feudale” o forma *țărănimea*. Țărani erau supuși moșierului și se aflau sub puterea supremă a celui mai mare feudal — regele. Țărănimea era o stare lipsită de drepturi politice. Moșierii puteau să-și vîndă iobagii și se foloseau pe scară largă de acest drept. Moșierii supuneau pe țărani la torturi corporale. Lenin numea dependența iobagă „sclavie iobagă”. Exploatarea țărănilor iobagi era aproape tot atît de cruntă ca și exploata-

rea sclavilor în lumea antică. Totuși iobagul putea să lucreze o parte din timp pe lotul său, putea să-și aparțină într-o anumită măsură.

Contradicția de clasă fundamentală a societății feudale era contradicția dintre feudați și țărani iobagi. Lupta țărănimii exploatare împotriva moșierilor-feudați s-a desfășurat de-a lungul întregii epoci a feudalismului și a devenit deosebit de ascuțită în ultimul stadiu al dezvoltării lui, cînd exploatarea iobagă s-a intensificat la extrem.

În orașele eliberate din dependența feudală, puterea se afla în mîinile orașenilor bogați — negustori, cămătari, posesori de terenuri la orașe și mari proprietari de case. Meșteșugarii breslași, care formau masa principală a populației orașenești, se ridicau adeseori împotriva aristocrației orașenești, cîntînd să obțină dreptul de a participa la administrarea orașelor alături de aristocrația orașenească. Micii meșteșugari și calfele luptau împotriva meșterilor breslași și a negustorilor, care îi exploatau.

Spre sfîrșitul epocii feudale populația orașenească era puternic diferențiată. De o parte — negustorii bogați și meșterii breslași, de cealaltă parte — păturile largi ale calfelor și ucenicilor din atelierele meșteșugarilor, ale sărăcimii orașelor. Păturile de jos ale populației orașenești intrau în luptă împotriva forțelor unite ale aristocrației orașenești și ale feudalilor. Lupta aceasta se unea într-un singur șuvoi cu lupta țărănilor iobagi împotriva exploatării feudale.

Purtătorii puterii supreme erau considerați regii (în Rusia marii cneji, iar apoi țarii). Dincolo însă de domeniile proprii ale regilor, însemnătatea puterii regale în perioada începuturilor feudalismului era infimă. Adeseori această putere rămînea pur nominală. Întreaga Europă era împărțită într-o sumedenie de state mari și mici. Marii feudați erau stăpîni deplin pe domeniile lor. Ei făceau legi, urmăreau aplicarea lor, judecau și aplicau sentințe, țineau armate proprii, săvîrșeau atacuri împotriva vecinilor, fără a se da în lături nici de la jaful la drumul mare. Mulți dintre ei băteau în mod independent monedă. Feudații mai mici se bucurau și ei de foarte largi drepturi în ceea ce privește oamenii supuși lor; ei se străduiau să fie în rînd cu marii seniori.

Cu timpul, relațiile feudale au format un ghem extrem de încurcat de drepturi și datorii. Între feudați se iveau

¹ V. I. Lenin, Despre stat, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 21. — *Nota Trad.*

nesfârșite diferende și certuri. Ele erau rezolvate de obicei prin forța armelor, pe calea războaielor intestinale.

Dezvoltarea forțelor de producție ale societății feudale.

În epoca feudalismului a fost atins un nivel de dezvoltare a forțelor de producție mai ridicat decât în epoca sclaviei.

În domeniul agriculturii s-a îmbunătățit tehnica producției, au apărut și au căpătat răspîndire plugul de fier și alte unelte de muncă confecționate din fier. Au apărut noi ramuri ale agriculturii, au căpătat o mare dezvoltare viticultura, fabricarea vinului, grădinăritul. S-a dezvoltat creșterea vitelor și în special creșterea cailor, care era legată de serviciul militar al feudalilor; s-a dezvoltat producția de ulei. În unele regiuni a căpătat o largă dezvoltare creșterea oilor. Au fost lărgite și îmbunătățite fînețele și pășunile.

Treptat s-au perfecționat uneltele de muncă ale meșteșugarilor și metodele de prelucrare a materiilor prime. Vechile meșteșuguri au început să se specializeze. Așa, de pildă, înainte fierarilor confecționa din metal toate articolele. Cu timpul, din meșteșugul fierăriei s-au desprins armurăritul, producția de cuie, de cuțite, lăcătușăria, din meșteșugul pielăriei s-au desprins cizmăria și curelăria. În secolele XVI—XVII a căpătat răspîndire în Europa roata de tors. În 1600 a fost inventat războiul de țesut.

Pentru perfecționarea uneltelor de muncă o însemnătate hotărîtoare a avut-o îmbunătățirea topirii și prelucrării fierului. La început fierul era produs printr-o metodă foarte primitivă. În secolul al XIV-lea a început să fie folosită roata hidraulică pentru a pune în acțiune foalele și ciocanele grele pentru spargerea minereului. O dată cu intensificarea tirajului în cuptoare, în locul unei mase maleabile a început să se obțină o masă fuzibilă — fontă. O dată cu folosirea prafului de pușcă în războaie și cu apariția artileriei (în secolul al XIV-lea) a devenit necesar mult metal pentru ghiulele; începînd din secolul al XV-lea, ele au început să fie turnate în fontă. Se cerea tot mai mult metal pentru confecționarea de unelte agricole și alte unelte. În prima jumătate a secolului al XV-lea au apărut primele cuptoare înalte. Inventarea busolei a contribuit la dezvoltarea navigației și a călătoriilor pe mare. O mare însemnătate a avut-o inventarea și răspîndirea tiparului.

În China forțele de producție și cultura au atins încă în secolele VI—XI o mare dezvoltare, înfăcînd în multe privințe Europa din acel timp. Chinezii au fost primii care au inventat busola, praful de pușcă, hîrtia de scris și, într-o formă extrem de simplă, tiparul.

Dezvoltarea forțelor de producție ale societății feudale se lovea tot mai mult de cadrul îngust al relațiilor de producție feudale. Tărănimea, aflîndu-se sub jugul exploatării feudale, nu era în stare să sporească mai departe producția de produse agricole. Productivitatea muncii forțate a țărănilor era extrem de scăzută. La orașe creșterea productivității muncii meșteșugarului se izbea de piedicile create de statutele și regulile breslelor. Orînduirea feudală se caracteriza printr-un ritm lent de dezvoltare a producției, prin rutină, prin puterea tradițiilor.

Forțele de producție care s-au dezvoltat în cadrul societății feudale cereau noi relații de producție.

Năsterea producției capitaliste în sinul orînduirii feudale. Rolul capitalului comercial. În epoca feudalismului a avut loc dezvoltarea treptată a producției de mărfuri, a luat extindere meșteșugul orășenesc, iar gospodăria țărănească a fost tot mai mult atrasă în schimbul de mărfuri.

Producția micilor meșteșugari și țărani, bazată pe proprietatea privată și pe munca personală și care creează produse pentru schimb, se numește *producție de mărfuri simplă*.

Așa cum s-a mai spus, obiectul produs pentru schimb este marfă. Diferenții producători de mărfuri cheltuiesc pentru producția aceluiași mărfuri o cantitate de muncă diferită. Aceasta depinde de condițiile diferite în care ei trebuie să lucreze: producătorii de mărfuri care dispun de unelte mai perfecționate cheltuiesc pentru producerea uneia și aceleiași mărfuri mai puțină muncă în comparație cu alți producători de mărfuri. Alături de deosebirile în ceea ce privește uneltele de muncă au însemnătate și deosebirile în ceea ce privește forța, îndemînarea, arta lucrătorului etc. Dar la piață nu importă în ce condiții și cu ce unelte a fost produsă o marfă sau alta. Pentru aceleiași mărfuri pe piață se plătește aceeași sumă de bani, indiferent de condițiile individuale de muncă în care ele au fost produse.

De aceea producătorii de mărfuri la care cheltuirile individuale de muncă, datorită condițiilor mai proaste de producție, sînt mai mari decât media, la vînzarea mărfurilor lor acoperă numai o parte din aceste cheltuiuri și se ruinează. Dimpotrivă, producătorii de mărfuri la care cheltu-

irile individuale de muncă, datorită condițiilor mai bune de producție, sînt mai mici decît media, la vînzarea mărfurilor lor se află într-o situație avantajoasă și se îmbogățesc. Aceasta intensifică concurența. Se produce o diferențiere a micilor producători de mărfuri: majoritatea lor sărăcește tot mai mult, în timp ce o parte neînsemnată se îmbogățește.

O mare piedică în dezvoltarea producției de mărfuri a fost starea de fărîmițare statală în feudalism. Feudalii fixau după bunul lor plac taxe vamale la mărfurile importate, percepeau taxe pentru trecerea prin domeniile lor și ridicau astfel piedici serioase în calea dezvoltării comerțului. Nevoile comerțului și în general ale dezvoltării economice a societății au făcut necesară lichidarea fărîmițării feudale. Creșterea producției meșteșugărești și a producției agricole, dezvoltarea diviziunii sociale a muncii între oraș și sat au dus la întărirea legăturilor economice între diferite regiuni dinăuntrul țării, la formarea *pieței naționale*. Formarea pieței naționale a creat premisele economice pentru centralizarea puterii de stat. Burghezia orășenească, care lua naștere, era interesată în înlăturarea îngrădirilor feudale și apăra ideea creării unui stat centralizat.

Sprîjinindu-se pe pătura mai largă a moșierilor nobili de rang mai mic, pe „vasalii vasaliilor lor“, precum și pe orașele care se ridicau, regii au dat aristocrației feudale lovituri hotărîtoare și și-au consolidat poziția. Ei au devenit în stat stăpîni nu numai nominal, dar și de fapt. S-au format marile state feudale sub forma monarhiilor absolute. Lichidarea fărîmițării feudale și crearea puterii de stat centralizate au contribuit la apariția și dezvoltarea relațiilor capitaliste.

O mare însemnătate pentru apariția capitalismului a avut-o și formarea *pieței mondiale*.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, turcii au ocupat Constantinopolul și întreaga parte răsăriteană a Mării Mediterane. Cea mai importantă arteră prin care treceau drumurile comerciale dintre Europa occidentală și Orient era tăiată. În căutarea unui drum pe mare spre India, Columb a descoperit în 1492 America, iar în 1498 Vasco de Gama, înconjurînd Africa, a descoperit calea maritimă spre India.

În urma acestor descoperiri centrul de greutate al comerțului european s-a deplasat din Marea Mediterană în Oceanul Atlantic, iar rolul principal în comerț a revenit Țărilor de Jos, Angliei și Franței. Un rol de seamă în comerțul european a avut Rusia.

O dată cu apariția comerțului mondial și a pieței mondiale, meșteșugul n-a mai fost în stare să satisfacă cererea crescută de mărfuri. Aceasta a accelerat trecerea de la mica producție meșteșugărească la marea *producție capitalistă*, bazată pe exploatarea muncitorilor salariați.

Trecerea de la modul de producție feudal la cel capitalist s-a făcut în două feluri: pe de o parte diferențierea micilor producători de mărfuri a dat naștere întreprinzătorilor capitaliști, pe de altă parte capitalul comercial, reprezentat de negustori, și-a subordonat în mod nemijlocit producția.

Breslele au putut să stăvilească concurența și diferențierea meșteșugarilor atîta timp cît producția de mărfuri era slab dezvoltată. O dată cu dezvoltarea schimbului, concurența a devenit tot mai puternică. Meșterii care lucrau pentru o piață mai largă obțineau, în parte, desființarea îngrădirilor de breaslă, iar în parte pur și simplu le ocoleau. Ei prelungeau ziua de muncă a calfelor și ucenicilor, măreau numărul acestora, aplicau metode de muncă mai productive. Meșterii cei mai bogați s-au transformat treptat în capitaliști, iar meșterii săraci, ucenicii și calfele — în muncitori salariați.

Capitalul comercial, descompunînd economia naturală, a contribuit la apariția producției capitaliste. Capitalul comercial a acționat inițial ca mijlocitor în schimbul de mărfuri al micilor producători — meșteșugari și țărani — și în realizarea de către feudali a unei părți din plusprodusul în-sușit de dinșii. Ulterior negustorul a început să cumpere regulat de la micii producători mărfurile produse de ei, pe care apoi le revindea pe o piață mai largă. Prin aceasta negustorul a devenit *scupșcic*. O dată cu creșterea concurenței și cu apariția scupșcicului s-a schimbat esențial situația masei meșteșugarilor. Meșterii sărăciți erau siliți să ceară ajutor negustorului scupșcic, care îi împrumuta cu bani, materii prime și materiale cu condiția să-i vîndă produsele finite la un preț scăzut, dinainte stabilit. Astfel micii producători au ajuns în stare de dependență economică față de capitalul comercial.

Treptat numeroși meșteri sărăciți au ajuns în această stare de dependență față de scupșcicul bogat. Scupșcicul le dădea materii prime, de pildă fire, pentru a le prelucra în țesături în schimbul unei anumite plăți, și astfel se transforma în *distribuitor de muncă la domiciliu*.

Ruinarea meșteșugarului făcea ca scupșcicul să-l aprovizioneze nu numai cu materii prime, dar și cu unelte de muncă. Astfel meșteșugarul a pierdut ultima aparență de existență de sine stătătoare și s-a transformat definitiv în muncitor salariat, iar scupșcicul a devenit capitalist industrial.

Meșteșugarii de ieri, strânși în atelierul capitalistului, făceau o muncă identică. Curînd însă s-a constatat că unii dintre dînșii îndeplinesc mai bine unele operații, alții — alte operații. Ca urmare a acestui fapt era mai avantajos să se încredințeze fiecăruia tocmai acea parte a muncii în care era mai priceput. În felul acesta, în atelierele cu un număr mai mult sau mai puțin însemnat de lucrători s-a introdus treptat *diviziunea muncii*.

Întreprinderile capitaliste care folosesc muncitori salariați ce lucrează cu mîna pe baza diviziunii muncii se numesc *manufacturi*¹.

Primele manufacturi au apărut încă în secolele XIV—XV la Florența și în unele orașe-republici medievale din Italia. Apoi în secolele XVI—XVIII manufacturile din diferitele ramuri de producție — de postavuri, in, mătăsuri, ceasornice, arme, sticlă — s-au răspîndit în toate țările europene.

În Rusia manufacturile au început să apară în secolul al XVII-lea. La începutul secolului al XVIII-lea, sub Petru I, ele au început să se dezvolte într-un ritm mai rapid. Printre ele erau manufacturi de arme, de postavuri, de mătăsuri și altele. În Ural au fost create uzine de prelucrare a fierului, mine, saline.

Spre deosebire de manufacturile vest-europene, care erau bazate pe munca salariată, în întreprinderile rusești din secolele XVII—XVIII, deși se folosea munca salariată, predomină totuși munca țărănilor iobagi și a muncitorilor afectați acestor întreprinderi. De la sfîrșitul secolului al XVIII-lea au început să ia o largă răspîndire manufacturile bazate pe munca salariată. Acest proces s-a intensificat în mod deosebit în ultimele decenii dinaintea desființării iobăgiei.

Procesul de descompunere a relațiilor feudale avea loc și la sate. O dată cu dezvoltarea producției de mărfuri a crescut puterea banilor. Feudalii-iobăgiști au înlocuit forma naturală a dijmei și a celorlalte servituiți cu forma bănească. Țăranii trebuiau să-și vîndă produsul muncii lor, iar banii obținuți să-i plătească feudalilor. Țăranii au început să aibă o permanentă nevoie de bani. De aceasta profitau scupșcicul și cămătarul pentru a înrobi pe țărani. Asuprirea feudală se intensifica, situația iobagilor se înrăutățea.

¹ Cuvîntul „manufactură” înseamnă literal lucru de mină.

Dezvoltarea relațiilor bănești a dat un puternic impuls *diferențierii țărănimii*, adică despărțirii ei în diferite grupuri sociale. Majoritatea covîrșitoare a țărănimii sărăcea, se înăbușea de muncă excesivă și se ruina. Paralel cu aceasta au început să apară la sate chiaburii — lipitorile satelor —, care își exploatau consătenii prin împrumuturi înrobitoare, cumpărînd de la ei pe prețuri de nimic produse agricole, vite, inventar.

În felul acesta, în sînul orînduirii feudale a luat naștere producția capitalistă.

Acumularea primitivă a capitalului. Deposdarea prin violență a țărănilor de pămîntul lor. Acumularea bogățiilor. Producția capitalistă presupune două condiții fundamentale: 1) existența unei mase de oameni neavuți, nelegați de pămînt și în același timp lipsiți de mijloace de producție și de mijloace de existență și, din această cauză, siliți să se angajeze spre a lucra pentru capitaliști, și 2) acumularea unor avuții bănești necesare pentru crearea de mari întreprinderi capitaliste.

Am văzut că mica producție de mărfuri, bazată pe proprietatea privată, cu concurența care o însoțește și care aduce îmbogățirea citorva mici producători și ruina majorității lor, a fost un mediu nutritiv pentru capitalism. Dar caracterul lent al acestui proces nu corespundea necesităților noii piețe mondiale create de marile descoperiri de la sfîrșitul secolului al XV-lea. Apariția modului de producție capitalist a fost grăbită prin aplicarea celor mai brutale metode de violență de către marii proprietari funciari, de către burghezie și de către puterea de stat, aflată în mîinile claselor exploatoare. Violența, după expresia lui Marx, a jucat rolul de moașă, grăbind nașterea noului mod de producție — modul de producție capitalist.

Savanții burghezi descriu idilic istoria apariției clasei capitaliștilor și a clasei muncitorilor. În vremuri imemorabile, afirmă ei, a existat un mănunchi de oameni harnici și economi care prin munca lor au strîns averi. Pe de altă parte a existat o masă de leneși, trîntori, care și-au risipit tot avutul lor și s-au transformat în proletari nevoiași.

Aceste povești ale apărătorilor capitalismului nu au nimic comun cu realitatea. În realitate formarea masei de oameni nevoiași — proletarii — și acumularea de averi în mîinile celor puțini au avut loc pe calea deposdării prin violență a micilor producători de mijloacele de producție.

Procesul despărțirii producătorilor de mijloacele de producție (de pământ, de uneltele de producție etc.) a fost însoțit de un șir nesfârșit de jafuri și atrocități. Acest proces poartă denumirea de *acumulare primitivă a capitalului*, deoarece el a precedat crearea marii producții capitaliste.

Producția capitalistă a luat o mare dezvoltare în primul rînd în Anglia. În această țară s-a desfășurat, începînd de la sfîrșitul secolului al XV-lea, un proces chinuitor de deposedare prin violență a țăranilor de pămîntul lor. Impulsul direct pentru aceasta a fost cererea crescîndă de lînă din partea marilor manufacturi de postav, care au luat ființă mai întîi în Flandra, iar apoi chiar în Anglia. Moșierii au început să crească mari turme de oi. Pentru oierit era nevoie de pășuni. Feudalii alungau în masă pe țăranii de pe locurile de mult ocupate de dinșii, acaparau pămînturile aflate în folosința lor permanentă și transformau ogoarele în pășuni.

Alungarea țăranilor de pe pămînturi se făcea prin diferite mijloace, și în primul rînd prin acapararea fățișă a pămînturilor obștești. Moșierii îngrădeau aceste pămînturi, dărimau casele țărănești, iar pe țăranii îi evacua cu forța. Dacă țăranii încercau să redobîndească pămîntul care le fusese luat în mod ilegal, în ajutorul feudalului venea forța armată a statului. Puterea de stat a început să emită în secolul al XVIII-lea legi cu privire la „îngrădirea pămînturilor“, consfințind astfel jefuirea țăranilor.

Țăranii ruinați și jefuiți formau mulțimi nesfârșite de săraci lipsiți de mijloace de existență, care umpleau orașele, satele și drumurile Angliei. Neavînd mijloace de existență, ei cerșeau. Puterea de stat emitea legi sîngeroase împotriva celor expropriați. Legile acestea se distingeau printr-o cruzime extraordinară. Astfel, sub domnia regelui Angliei Enric al VIII-lea (secolul al XVI-lea) au fost executați pentru „vagabondaj“ 72.000 de oameni. În secolul al XVIII-lea „vagabonzii“ și cei fără adăpost, în locul pedepsei cu moartea, erau închiși în „case de muncă“, care și-au cîștigat faima de „case ale groazei“. În felul acesta burghezia se silea să deprindă populația rurală, lipsită de pămînt și transformată în vagabonzi, cu disciplina muncii salariate.

În *Rusia țaristă*, care a pășit pe calea dezvoltării capitaliste mai tîrziu decît celelalte țări europene, despărțirea producătorului de mijloacele de producție s-a făcut prin

aceleași mijloace ca și în celelalte țări. În 1861, sub influența răscoalelor țărănești, guvernul țarist a fost silit să desființeze iobăgia.

Această reformă a însemnat o imensă jefuire a țăranilor. Moșierii au acaparat două treimi din pămînt, lăsînd în folosința țăranilor numai o treime. Terenurile mai bune, precum și, într-o serie de cazuri, izlazurile, adăpătoarele, drumurile spre cîmp etc. aflate în folosința țăranilor au fost acaparate de moșieri. În miinile moșierilor, „otrezki“ au devenit un mijloc de înrobire a țăranilor, care erau siliți să ia în arendă aceste pămînturi de la moșieri în cele mai grele condiții. Legea care decreta libertatea personală a țăranilor a menținut vremelnicele claca și dijma. Pentru lotul de pămînt răsluit pe care-l primea, țăranul era obligat să îndeplinească aceste servituiți în folosul moșierului pînă la rîscumpărarea pămîntului. Mărimea plăților de rîscumpărare a fost calculată după niște prețuri umflate ale pămîntului și s-a cifrat la circa două miliarde de ruble.

Caracterizînd reforma țărănească din 1861, Lenin a scris: „Acesta este primul act de violență în masă săvîrșit împotriva țărănimii în interesul capitalismului care se naște în agricultură. Aceasta este «curățirea terenului» de către moșieri pentru capitalism“¹.

Prin deposedarea țăranilor de pămîntul lor s-a obținut un dublu rezultat. Pe de o parte pămîntul a intrat în proprietatea privată a unui mănunchi relativ puțin numeros de proprietari funciari. Proprietatea feudală asupra pămîntului s-a transformat în proprietate burgheză. Pe de altă parte s-a asigurat în industrie un aflus puternic de muncitori liberi, gata să se angajeze la capitaliști.

Pentru apariția producției capitaliste era necesară, în afară de existența forței de muncă ieftine, acumularea în mîini puține a unor mari averi sub formă de sume de bani, care să poată fi transformate în orice mijloace de producție și folosite pentru angajarea muncitorilor.

În evul mediu negustorii și cămătarii strînseseră mari averi bănești. Aceste averi au servit ulterior drept bază pentru organizarea multor întreprinderi capitaliste.

Cucerirea Americii, care a fost însoțită de jefuirea și exterminarea în masă a populației indigene, a adus cuceritorilor bogății incalculabile, care au început să crească și mai rapid în urma exploatării zăcămintelor extrem de bogate de metale nobile. Pentru mine era nevoie de brațe de muncă. Populația indigenă — indienii — pierdea în masă,

¹ V. I. Lenin, Programul agrar al social-democrației în prima revoluție rusă din 1905—1907, Opere, vol. 13, ed. a 4-a, pag. 250.

neresistînd muncii de ocnă la care erau supuși. Negustorii europeni organizau în Africa vînători de negri, care se făceau după toate regulile vînătorii de fiare sălbatice. Comerțul cu negri aduși din Africa și transformați în sclavi era extrem de rentabil. Cîștigurile negustorilor de sclavi atingeau proporții fabuloase. Pe plantațiile de bumbac din America a început să fie lang folosită munca de sclav a negrilor.

Unul dintre cele mai importante izvoare de formare a marilor avuții a fost și *comerțul colonial*. Pentru comerțul cu India negustorii olandezi, englezi și francezi au organizat companii ale Indiilor orientale. Aceste companii se bucurau de sprijinul guvernelor lor. Lor le-a fost acordat monopolul asupra comerțului cu mărfuri coloniale și dreptul de exploatare nelimitat asupra coloniilor, cu aplicarea oricăror măsuri de violență. Cîștigurile companiilor Indiilor orientale se cifrau la sute de procente anual. În Rusia mari cîștiguri aducea negustorilor comerțul de jaf cu populația Siberiei și sistemul de jaf al concesionării băuturilor spirtoase, care consta în aceea că statul acorda întreprinzătorilor particulari, în schimbul unei anumite plăți, dreptul de producere și de vînzare a băuturilor spirtoase.

Ca urmare, în mîinile capitalului comercial și cămătăresc s-au acumulat uriașe avuții bănești.

Astfel, cu prețul jefuirii și ruinării masei micilor producători, au fost acumulate avuțiile bănești necesare pentru crearea marilor întreprinderi capitaliste.

Caracterizînd acest proces, Marx scria : „Capitalul vine pe lume mînjit cu sînge și cu murdărie pe tot trupul, din cap pînă în picioare”¹.

Răscoalele țaranilor iobagi. Revoluțiile burgheze. Picierea orînduirii feudale. Lupta țărănimii împotriva moșierilor feudali s-a desfășurat de-a lungul întregii epoci a feudalismului, dar ea a devenit deosebit de ascuțită către sfîrșitul acestei epoci.

În secolul al XIV-lea *Franța* a fost cuprinsă de un război țărănesc, care a intrat în istorie sub numele de „Jacquerie”. Burghezia orașelor care lua naștere a sprijinit la început această mișcare, dar în momentul decisiv a părăsit-o.

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 672. — *Nota Trad.*

În *Anglia*, la sfîrșitul secolului al XIV-lea, a izbucnit o răscoală țărănească care a cuprins o mare parte a țării. Țăranii înarmați, în frunte cu Watt Tylor, străbăteau țara, distrugînd conace moșieresti și mănăstiri, și au ocupat Londra. Feudalii au recurs la violență și la înșelăciune pentru a reprima răscoala. Tylor a fost ucis în chip mișelesc. Dînd crezare trimișilor regelui și ai feudalilor, răsculații s-au împrăștiat pe la casele lor. După aceea satele au fost cutureiate de expediții de pedepsire, care s-au datat la represiumi crunte împotriva țaranilor.

Germania a fost cuprinsă la începutul secolului al XVI-lea de un război țărănesc, sprijinit de păturile de jos ale populației orașenești. În fruntea răsculaților se afla Thomas Münzer. Țăranii cereau să se pună capăt samavolniciei și violenței nobililor.

În *Rusia* au fost deosebit de mari războaiele țărănești în fruntea cărora s-au aflat Stepan Razin în secolul al XVII-lea și Emelean Pugacev în secolul al XVIII-lea. Țăranii răsculați au luptat pentru desființarea iobăgiei, predarea pămînturilor moșieresti și ale statului în mîinile lor, lichidarea dominației moșierilor. Ascuțirea crizei sistemului feudal-iobăgist al economiei în deceniul al 6-lea al secolului al XIX-lea și-a găsit expresia în valul larg de răscoale țărănești din ajunul reformei din 1861.

Războaie și răscoale țărănești de o amploare uriașă au avut loc timp de sute de ani în *China*. Răscoala taipinilor din epoca dinastiei Ţin (mijlocul secolului al XIX-lea) a cuprins mase de multe milioane ale țărănimii. Răsculații au ocupat vechea capitală a Chinei — Nankinul. Legea agrară a taipinilor proclama folosirea egalitară a pămînturilor și a altor avuții. În organizația de stat a taipinilor se îmbinau în mod original monarhia și democrația țărănească, trăsătură proprie mișcărilor țărănești și din alte țări.

Insemnătatea revoluționară a răscoalelor țărănești a constat în faptul că ele au zdruncinat bazele feudalismului și au dus în ultimă analiză la desființarea iobăgiei.

Trecerea de la feudalism la capitalism în țările din Europa occidentală s-a făcut prin *revoluțiile burgheze*. Lupta țaranilor împotriva moșierilor a fost folosită de burghezia în ascensiune pentru a grăbi picirea orînduirii feudale, a înlocui exploatarea iobăgistă cu exploatarea capitalistă și a cuceri puterea în mîinile ei. În revoluțiile burgheze țăranii alcătuiau masa principală a luptătorilor împotriva feudalismului. Așa a fost în prima revoluție burgheză din Țările de Jos (Olanda și Belgia) în secolul al XVI-lea. Așa a fost în revoluția engleză din secolul al XVII-lea. Așa a fost în revoluția burgheză din Franța de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Roadele luptei revoluționare a țărănimii au fost culese de burghezie, care s-a strecurat pe grumazul ei la putere. Țăranii erau puternici prin una lor împotriva asupritorilor. Dar răscoalele țărănești aveau un caracter spontan. Țără-

nimea, clasă de mici proprietari particulari, era fărâmițată și nu putea să elaboreze un program clar și să creeze o organizație încheată, puternică, aptă de luptă. Răscoalele țărănești pot avea succes numai dacă se îmbină cu mișcarea muncitorească și dacă sînt conduse de muncitori. Dar în perioada revoluțiilor burgheze din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea clasa muncitoare era încă slabă, puțin numeroasă și neorganizată.

În sinul societății feudale s-au copt formele mai mult sau mai puțin încheiate ale capitalismului, s-a dezvoltat o nouă clasă exploatatoare — clasa capitaliștilor — și, paralel cu aceasta, au apărut mase de oameni lipsiți de mijloace de producție — proletarii.

În epoca revoluțiilor burgheze burghezia a folosit împotriva feudalismului legea economică a concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție, a desființat relațiile de producție feudale, a creat relații de producție noi, burgheze, și a pus în concordanță relațiile de producție cu caracterul forțelor de producție care se dezvoltaseră în sinul feudalismului.

Revoluțiile burgheze au pus capăt orînduirii feudale și au statornicit dominația capitalismului.

Concepțiile economice din epoca feudalismului

În concepțiile economice din epoca feudală se reflecta sistemul relațiilor sociale dominante în acel timp. În societatea feudală întreaga viață intelectuală se afla sub controlul clerului și se desfășura sub o formă *religioasă-scolastică*. De aceea considerațiile asupra vieții economice din acel timp formau capitole speciale în tratatele de teologie.

În China concepțiile economice și celelalte concepții din epoca feudalismului s-au aflat timp de multe secole sub influența învățaturii lui Confucius. Confucianismul ca ideologie religioasă s-a ivit încă în secolul al V-lea înainte de era noastră. Concepțiile social-economice ale confucianismului se reduc la consacrară statului feudal unic aflat sub puterea monarhului, ele cer păstrarea cu sfințenie a ierarhiei feudale de castă atît în organizația de stat cît și în viața familială. După cuvintele lui Confucius, „oamenii ignoranți trebuie să dea ascultare aristocraților și înțelepților. Nesupunerea omului de rînd față de superior este începutul dezordinii”. Confucius și adepții lui, apărînd interesele exploatatorilor feudali, idealizau cele mai înapoiate și mai conservatoare forme de economie. Ei proslăveau „secolul de aur” al antichității patriarhale. În dezvoltarea lui, confucianismul s-a transformat în ideologia oficială a aristocrației feudale.

Unul dintre ideologii feudalismului în Europa medievală, *Toma d'Aquino* (secolul al XIII-lea), a încercat să fundamenteze prin legi

divine necesitatea societății feudale. Proclamînd proprietatea feudală drept necesară și rațională și declarînd sclavi pe țărani iobagi, *Toma d'Aquino* afirma, în opoziție cu proprietarii de sclavi din antichitate, că „spiritul sclavului este liber” și de aceea stăpînul nu are dreptul să-l omoare pe sclav. Munca nu mai era considerată nedemnă de omul liber. *Toma d'Aquino* considera munca fizică drept o muncă brută, iar munca intelectuală drept o muncă nobilă. În această împărțire el vedea o bază pentru împărțirea societății în stări. În concepțiile sale despre avuție se manifesta aceeași concepție feudală corporatistă. Bogăția fiecărui om trebuie să corespundă situației pe care o ocupă pe scara ierarhică feudală. Din acest punct de vedere este caracteristică învățătura teologilor medievali despre așa-numitul preț „echitabil”. Prețul „echitabil” trebuie să reflecte cantitatea de muncă cheltuită pentru producerea unei mărfi și situația socială a producătorului.

Apărătorii medievali ai prețului „echitabil” nu obiectau cîtuși de puțin împotriva profitului negustoresc. Ei se străduiau doar să stabilească pentru profit un cadru în limitele căruia el să nu amenințe existența economică a celorlalte stări. Ei condamnau cămătăria ca o ocupație josnică și imorală. Dar, o dată cu dezvoltarea producției de mărfuri și a schimbului, însuși clerul a început să participe la operații cămătărești; totodată atitudinea bisericii față de cămătărie a devenit din ce în ce mai tolerantă.

Lupta de clasă a maselor asuprite și exploatate împotriva claselor dominante ale societății feudale s-a desfășurat în decursul unui șir de secole sub o formă religioasă. Revendicările țăranilor exploatați și ale calfelor erau motivate adeseori cu citate din biblie. O mare răs-pîndire au avut-o sectele de tot felul. Biserica catolică, inchiiziția persecutau cu cruzime pe „eretici”, îi ardeau pe rug.

O dată cu dezvoltarea luptei de clasă, forma religioasă a mișcării maselor asuprite a trecut pe planul al doilea și a apărut tot mai distinct caracterul revoluționar al acestei mișcări. Țăranii cereau lichidarea robiei iobage, desființarea privilegiilor feudale, instaurarea egalității în drepturi, desființarea stărilor etc.

În cursul războaielor țărănești din Anglia, Cehia și Germania, lozincile răsculaților au căpătat un caracter tot mai radical. Năzuința spre egalitate a maselor exploatate de la sate și orașe și-a găsit expresia în revendicarea *comunității de bunuri*. Aceasta era o năzuință spre egalitate în domeniul consumației. Deși revendicarea comunității de avere era irealizabilă, ea avea în acea epocă istorică o însemnătate revoluționară, deoarece ridica masele la lupta împotriva jugului feudal.

Spre sfîrșitul epocii feudale și-au desfășurat activitatea doi dintre primii socialiști utopiști de seamă — englezul *Thomas Morus*, care a scris cartea „*Utopia*” (secolul al XVI-lea), și italianul *Tomaso Campanella*, a cărui carte se intitulează „*Cetatea soarelui*” (secolul al XVII-lea). Văzînd inegalitatea și contradicțiile crescînde ale societății din vremea lor, acești gînditori și-au expus într-o formă originală concepțiile lor asupra cauzelor relelor sociale: ei au făcut o descriere a unor rînduiri sociale ideale după părerea lor, în care aceste rele vor fi înlăturate.

În cărțile acestor utopiști se descrie o orînduire socială liberă de proprietatea privată și de toate tarele care o însoțesc. Fiecare om în această societate se ocupă atît cu munca meșteșugărească cît și cu cea agricolă. Toți locuitorii lucrează cîte șase sau chiar cîte patru ore pe

zi, iar roadele muncii lor sînt pe deplin suficiente pentru satisfacerea tuturor nevoilor lor. Produsele se împart după necesități. Educarea copiilor este o problemă socială.

Operele lui Morus și Campanella au jucat un rol progresist în dezvoltarea gândirii sociale. Ele conțineau idei care depășeau cu mult dezvoltarea societății din acel timp. Dar Morus și Campanella nu cunoșteau legile dezvoltării sociale, ideile lor erau irealizabile, utopice. Pe atunci nu putea fi deslîșită inegalitatea socială : nivelul forțelor de producție cerea trecerea de la exploatarea feudală la cea capitalistă.

Apariția capitalismului datează din secolul al XVI-lea. Din același secol datează primele încercări de a înțelege și a explica o serie de fenomene ale capitalismului. Așa s-a născut și s-a dezvoltat în secolele XVI—XVIII curentul de gândire și de politică economică cunoscut sub numele de *mercantilism*.

Mercantilismul a luat naștere în Anglia, apoi el a apărut în Franța, în Italia și în alte țări. Mercanțiștii puneau problema bogăției țării, a formelor bogăției și a căilor de sporire a ei.

Era vremea cînd capitalul — sub forma lui comercială și cămătărească — domina în sfera comerțului și a creditului. În domeniul producției el făcea abia primii pași, înființînd manufacturi. După descoperirea și cucerirea Americii, în Europa s-a revărsat un șuvoi de metale prețioase. Aurul și argintul au fost apoi încontinuu reîmpărțite între diferitele state europene, atît prin războaie cît și pe calea comerțului exterior.

În concepția lor despre natura avuției, mercanțiștii porneau de la fenomenele de suprafață ale circulației. Ei își concentră atenția nu asupra producției, ci asupra comerțului și asupra circulației banilor, în special asupra mișcării aurului și argintului.

În ochii mercanțiștilor singura bogăție adevărată era nu producția socială și produsele ei, ci banii — aurul și argintul. Mercanțiștii cereau ca statul să intervină activ în viața economică, pentru ca în țară să intre cît mai mulți bani, iar în afara granițelor ei să iasă cît mai puțini. Primii mercanțiști căutau să obțină acest lucru prin măsuri pur administrative de interzicere a exportului de bani din țară. Mercanțiștii de mai târziu considerau necesar în acest scop să se extindă comerțul exterior. Astfel un reprezentant englez al mercantilismului, *Thomas Mun* (1571—1641) — mare negustor și director al Companiei Indiilor orientale — scria : „Mijlocul obișnuit de sporire a avuției noastre și a tezaurului nostru este comerțul exterior, în care noi trebuie să respectăm totdeauna regula de a vinde anual străinilor mărfurile noastre la o sumă mai mare decît consumăm noi mărfurile lor“.

Mercanțiștii exprimau interesele burgheziei care se năștea în sînul feudalismului și care căuta să acumuleze avuții sub formă de aur și argint pe calea dezvoltării comerțului exterior, a jafulor coloniale, a războaielor comerciale și a înrobirii popoarelor înapoiate. În legătură cu dezvoltarea capitalismului, ei au început să ceară ca puterea de stat să protejeze dezvoltarea întreprinderilor industriale — manufacturile. Au fost instituite *prime de export*, care erau plătite negustorilor care vindeau mărfuri pe piața externă. O și mai mare însemnătate au căpătat curînd *taxele vamale de import*. O dată cu dezvoltarea manufacturilor, iar apoi a fabricilor, impunerea mărfurilor de

import la taxe a devenit cea mai răspîndită măsură de protecție a industriei naționale împotriva concurenței străine.

Această politică se numește *protecționism*. În multe țări ea s-a menținut mult timp după ce concepțiile mercantiliste au fost depășite.

În *Anglia* taxele vamale protecționiste au avut o mare însemnătate în secolele XVI—XVII, cînd ea era amenințată de concurența manufacturilor mai dezvoltate din Țările de Jos. Începînd din secolul al XVIII-lea, *Anglia* cucerește în mod stabil înființata industrială. Celelalte țări mai puțin dezvoltate nu puteau să concureze cu ea. În legătură cu aceasta, în *Anglia* au început să-și croiască drum ideile libertății comerțului.

O altă situație s-a creat în țările care au pășit pe calea capitalismului mai tîrziu decît *Anglia*. Astfel, în secolul al XVII-lea, în *Franța*, Colbert, ministrul lui Ludovic al XIV-lea, care cîrmuia de fapt țara, a creat un larg sistem dezvoltat de protecție a manufacturilor de către stat. Sistemul lui cuprindea taxe vamale ridicate la import, interzicerea exportului de materii prime, înființarea unei serii de ramuri noi, crearea de companii pentru comerțul exterior etc.

Mercantilismul a jucat un rol progresist pentru timpul lui. Politică protecționistă, inspirată de ideile mercantilismului, a contribuit mult la extinderea manufacturilor. Dar în concepțiile mercanțiștilor asupra avuției se reflecta caracterul, pe atunci nedezvoltat, al producției capitaliste. Dezvoltarea ulterioară a capitalismului a dezvăluit tot mai clar inconsistența concepțiilor sistemului mercantilist.

În *Rusia*, în secolele XVII—XVIII domina sistemul economic feudal-iobăgîst. Economia era în esență o economie naturală. În același timp comerțul și meșteșugurile au luat o mare dezvoltare, s-a format piața națională, au început să apară manufacturile. Aceste schimbări economice în țară au favorizat întărirea absolutismului în *Rusia*.

Reflectînd particularitățile istorice și economice ale țării, reprezentanții gândirii economice ruse au dezvoltat unele idei ale mercantilismului. Dar, spre deosebire de mulți mercanțiști din Europa occidentală, ei au acordat o mare însemnătate nu numai comerțului, ci și dezvoltării industriei și agriculturii.

Concepțiile economice din acel timp și-au găsit expresia în lucrările și măsurile lui A. L. Ordin-Nașciokin, om de stat din *Rusia* secolului al XVII-lea, în politica economică a lui Petru I, în lucrările lui I. T. Posoșkov, cel mai mare economist rus de la începutul secolului al XVIII-lea.

În lucrarea sa „Cartea despre sărăcie și bogăție“ (1724), *I. T. Posoșkov* a expus un vast program de dezvoltare economică a Rusiei, fundamentîndu-l totodată pe larg. Posoșkov a dovedit necesitatea introducerii în *Rusia* a unei serii de măsuri economice avînd ca obiectiv protejarea dezvoltării industriei, comerțului și agriculturii autohtone și îmbunătățirea sistemului financiar al țării.

În ultimii treizeci de ani ai secolului al XVIII-lea, în *Rusia* s-a conturat tendința de descompunere a relațiilor feudale-iobăgiste, tendință care s-a accentuat puternic în primul pătrar al secolului al XIX-lea, iar mai tîrziu s-a transformat într-o criză fățișă a iobăgiei.

Precurorul curentului democrat-revoluționar în gîndirea socială din *Rusia*, *A. N. Radișcev* (1749—1802), a fost un economist de seamă al timpului său. Ridicîndu-se hotărît împotriva iobăgiei, în apărarea țărînimii asuprite, Radișcev a supus unei critici nimicitoare sistemul iobăgîst, a demascat caracterul exploatare al avuției moșierilor iobă-

giști, a proprietarilor de manufacturi și a comercianților, și a fundamentat dreptul de proprietate asupra pământului a celor care îl cultivă prin munca lor. Radișcev era ferm convins că absolutismul și iobăgia pot fi lichidate numai pe cale revoluționară. El a elaborat un sistem de măsuri economice, progresist pentru timpul său, a căror realizare ar fi asigurat trecerea Rusiei la o orinduire burghezo-democratică.

Decembriștii, care și-au desfășurat activitatea în prima jumătate a secolului al XIX-lea, au fost militanții revoluționari ai acelei perioade istorice din Rusia în care se maturiza necesitatea înlocuirii feudalismului prin capitalism. Ei și-au îndreptat ascuțișul criticii lor împotriva iobăgiei. Fiind adepți inflăcărați ai dezvoltării forțelor de producție ale Rusiei, ei considerau ca una din cele mai importante condiții ale acestei dezvoltări desființarea iobăgiei, eliberarea țăranilor. Decembriștii nu numai că au formulat lozinca luptei împotriva iobăgiei și absolutismului, dar au și organizat insurecția armată împotriva monarhiei absolute. *P. I. Pestel* (1793—1826) a elaborat un proiect original de rezolvare a problemei agrare în Rusia. În originalul proiectului de constituție întocmit de Pestel și denumit de el „*Ruskaia Pravda*”¹ se prevedea eliberarea neîntârziată și deplină a țăranilor din iobăgie, precum și măsuri economice îndreptate spre apărarea intereselor țăranilor în viitor. În acest scop, Pestel considera necesar să se creeze un fond funciar social special, din care fiecare țăran să poată primi gratuit în folosință pământul necesar pentru existența lui. Acest fond trebuia creat pe seama unei părți din pământurile moșierilor și ale statului; o parte din pământul marilor moșieri trebuia să fie luată fără despăgubire. Decembriștii, revoluționari ieșiți din rîndurile nobilimii, erau departe de popor, dar ideile lor de luptă împotriva iobăgiei au contribuit la creșterea mișcării revoluționare din Rusia.

În condițiile descompunerii feudalismului și ale nașterii capitalismului s-a format ideologia burgheziei în ascensiune, care pășea spre dominație. Această ideologie era îndreptată împotriva orinduirii feudale și împotriva religiei ca armă ideologică a feudalilor. Din această cauză concepția despre lume a burgheziei care lupta pentru putere a avut într-o serie de țări un caracter progresist. Reprezentanții ei cei mai de seamă — economiști și filozofi — au supus unei critici energice toate temelile societății feudale: economică, politică, religioasă, filozofică și morală. Ei au jucat un mare rol în pregătirea ideologică a revoluției burgheze, exercitînd o influență progresistă asupra dezvoltării științei și artei.

SCURTE CONCLUZII

1. Feudalismul a apărut pe terenul decăderii societății sclavagiste și al descompunerii comunității sătești a triburilor care cuceriseră statele sclavagiste. În țările în care nu a existat orinduire sclavagistă, feudalismul a apărut pe terenul descompunerii orin-

duirii comunei primitive. Aristocrația gentilică și șefii militari ai triburilor au acaparat mari întinderi de pământ, pe care le împărțeau celor din anturajul lor. A avut loc aservirea treptată a țăranilor.

2. Baza relațiilor de producție ale societății feudale o constituia proprietatea feudală asupra pământului și proprietatea incompletă asupra producătorului — țăranul iobag. Alături de proprietatea feudală exista proprietatea individuală a țăranului și a meșteșugarului, bazată pe munca personală. Munca țăranilor iobagi era baza existenței societății feudale. Exploatarea iobăgistă își găsea expresia în faptul că țăranii erau siliți să facă clacă în folosul feudalului sau să-i plătească dijmă în natură și în bani. Dependența iobăgistă era atât de apăsătoare pentru țărani, încît adeseori se deosebea prea puțin de sclavie. Dar orinduirea iobăgistă crea unele posibilități pentru dezvoltarea forțelor de producție, deoarece o anumită parte din timp țăranul putea să lucreze în gospodăria lui proprie fiind oarecum interesat în muncă.

3. Trăsăturile principale ale legii economice fundamentale a feudalismului sînt aproximativ următoarele: însușirea de către feudali a plusprodusului în vederea satisfacerii consumului lor parazitărilor prin exploatarea țăranilor dependenți pe baza proprietății feudale asupra pământului și a proprietății lui incomplete asupra producătorilor — iobagii.

4. Societatea feudală, mai ales în perioada de început a evului mediu, era fărîmîțată în principate și state mici. Stările dominante ale societății feudale erau nobilimea și clerul. Starea țărănească nu avea drepturi politice. De-a lungul întregii istorii a societății feudale s-a desfășurat lupta de clasă între țărani și feudali. Statul feudal, exprimînd interesele nobilimii și ale clerului, era o forță activă, care îi ajuta să-și statornicească dreptul de proprietate feudală asupra pământului și să intensifice exploatarea țăranilor, lipsiți de drepturi și asuprași.

5. În epoca feudalismului rolul predominant l-a jucat agricultura, economia avînd în linii generale un caracter natural. O dată cu dezvoltarea diviziunii sociale a muncii și a schimbului, vechile orașe care se păstraseră după decăderea orinduirii sclavagiste s-au

¹ „Adevărul rus”. — *Nota Trad.*

inviorat și au apărut noi orașe. Orașele erau centrele meșteșugurilor și ale comerțului. Meșteșugurile erau organizate în bresle, care se străduiau să nu admită concurența. Negustorii se uneau în gilde negustorești.

6. Dezvoltarea producției de mărfuri, descompunând economia naturală, a dus la diferențierea țărânimii și a meșteșugarilor. Capitalul comercial a accelerat descompunerea meșteșugurilor și a contribuit la apariția întreprinderilor capitaliste — manufacturile. Fărămițarea și restricțiile feudalismului au frânat creșterea producției de mărfuri. În cursul dezvoltării ulterioare s-a format piața națională. A apărut statul feudal centralizat, sub forma monarhiilor absolute.

7. Acumularea primitivă a capitalului a pregătit condițiile pentru apariția capitalismului. Mase uriașe de mici producători — țărani și meșteșugari — au fost lipsite de mijloace de producție. Mari avuții bănești concentrate în mâinile marilor proprietari funciari, ale negustorilor și ale cămătarilor au fost create pe calea deposedării prin violență a țărânimii de pământ, pe calea comerțului colonial, a impozitelor, a comerțului cu sclavi. În felul acesta a fost grăbită formarea principalelor clase ale societății capitaliste: muncitorii salariați și capitaliștii. În sinul societății feudale s-au dezvoltat și s-au maturizat formele mai mult sau mai puțin încheiate ale formațiunii capitaliste.

8. Relațiile de producție ale feudalismului, productivitatea scăzută a muncii înrobitoare a țăranilor iobagi, îngrădirile de breaslă împiedicau dezvoltarea forțelor de producție. Răscoalele țăranilor iobagi au zdruncinat orînduirea feudală și au dus la lichidarea iobăgiei. În fruntea luptei pentru răsturnarea feudalismului s-a aflat burghezia. Ea folosea lupta revoluționară a țăranilor împotriva feudalilor pentru a acapara puterea în mâinile ei. Revoluțiile burgheze au pus capăt orînduirii feudale și au statornicit dominația capitalismului, au deschis cîmp liber pentru dezvoltarea forțelor de producție.

SECȚIUNEA A DOUA

MODUL DE PRODUCȚIE CAPITALIST

A. CAPITALISMUL PREMONOPOLIST

CAPITOLUL IV

PRODUCȚIA DE MĂRFURI. MARFA ȘI BANI

Producția de mărfuri — punctul de plecare al apariției capitalismului și trăsătura lui generală. Modul de producție capitalist, care a luat locul modului de producție feudal, este bazat pe exploatarea clasei muncitorilor salariați de către clasa capitaliștilor. Pentru a înțelege esența modului de producție capitalist, trebuie să avem în vedere înainte de toate că orînduirea capitalistă are la temelie ei producția de mărfuri: aci totul ia forma de marfă, pretutindeni domnește principiul cumpărării-vînzării.

Producția de mărfuri este mai veche decît producția capitalistă. Ea exista în orînduirea sclavagistă și în feudalism. În perioada descompunerii feudalismului producția de mărfuri simplă a servit drept bază pentru apariția producției capitaliste.

Producția de mărfuri simplă presupune, în primul rînd, o diviziune socială a muncii în cadrul căreia diferiți producători creează produse diverse și, în al doilea rînd, existența proprietății private asupra mijloacelor de producție și asupra produselor muncii.

Producția de mărfuri simplă a meșteșugarilor și a țăranilor se deosebește de cea capitalistă prin aceea că ea se bazează pe munca proprie a producătorului de mărfuri. Totodată, în esența ei, ea este *de același tip* cu producția capitalistă, întrucît se bazează pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Proprietatea privată generează inevitabil concurență între producătorii de mărfuri, ceea ce duce la îmbogățirea minorității și la ruinarea majorității. De aceea mica producție de mărfuri ser-

vește drept punct de plecare pentru apariția și dezvoltarea relațiilor capitaliste.

În capitalism producția de mărfuri capătă un caracter dominant, general. Schimbul de mărfuri, scria Lenin, reprezintă „cele mai simple, mai obișnuite, mai fundamentale, mai curente, mai frecvente *raporturi*, de miliarde de ori întilnite, din societatea burgheză (bazată pe producția de mărfuri)“¹.

Marfa și proprietățile ei. Dublul caracter al muncii întruchipate în marfă. Marfa este un lucru care, în primul rînd, satisface o nevoie oarecare a omului și, în al doilea rînd, este produs nu pentru consumul propriu, ci pentru schimb.

Utilitatea unui lucru, proprietățile lui datorită cărora el poate satisface o nevoie sau alta a oamenilor, face din el o *valoare de întrebuințare*. Valoarea de întrebuințare poate fie să satisfacă direct o nevoie personală a omului, fie să servească drept mijloc pentru producția de bunuri materiale. De pildă, pîinea satisface nevoia de hrană, țesăturile — nevoia de îmbrăcăminte; valoarea de întrebuințare a războiului de țesut constă în aceea că se produc țesături cu ajutorul lui. În cursul dezvoltării istorice omul descoperă mereu alte proprietăți utile ale lucrurilor și noi moduri de întrebuințare a lor.

Valoare de întrebuințare au multe lucruri care n-au fost create prin muncă omenească, cum sînt, de pildă, apa de izvor, fructele copacilor sălbatici. Dar nu orice lucru care are valoare de întrebuințare este o marfă. Pentru ca un lucru să poată deveni marfă, el trebuie să fie un produs al muncii creat pentru vînzare.

Valoarea de întrebuințare formează conținutul material al avuției, oricare ar fi forma ei socială. În economia bazată pe producția de mărfuri, valoarea de întrebuințare este purtătorul valorii de schimb a mărfii. *Valoarea de schimb* apare în primul rînd ca un *raport cantitativ* în care valorile de întrebuințare de un anumit fel se schimbă pe valori de întrebuințare de un alt fel. De pildă, un topor se schimbă pe 20 kg de grîne. Acest raport cantitativ al mărfurilor care se schimbă reciproc exprimă tocmai valoarea lor de schimb. În anumite cantități mărfurile sînt considerate

¹ V. I. Lenin, În jurul problemelor dialecticii, Marx-Engels-marxism, ed. P.M.R. 1949, ediția a II-a, pag. 300. — *Nota Trad.*

egale, prin urmare ele au o bază comună. Nici una din proprietățile fizice ale mărfurilor — greutatea, volumul, forma lor etc. — nu poate constitui această bază. Proprietățile fizice ale mărfurilor determină utilitatea lor, valoarea lor de întrebuințare; or, valoarea de întrebuințare a mărfurilor nu este comparabilă și nici comensurabilă din punct de vedere cantitativ.

Diferitele mărfuri nu au decît o singură proprietate comună care le face să fie comparabile între ele atunci cînd sînt schimbate, și anume faptul că ele sînt *prodate ale muncii*. La baza egalității a două mărfuri care se schimbă una pe cealaltă stă munca socială cheltuită pentru producerea lor. Atunci cînd un producător de mărfuri aduce pe piață un topor pentru schimb, el constată că pentru toporul lui se oferă 20 kg de grîne. Aceasta înseamnă că toporul *valorează* tot atîta muncă socială cît *valorează* 20 kg de grîne. Prin urmare valoarea de schimb a mărfii este forma de manifestare a valorii acesteia. *Valoarea* este munca socială a producătorilor de mărfuri întruchipată în marfă.

Faptul că valoarea mărfurilor este determinată de munca cheltuită pentru producerea lor este confirmat de lucruri îndeobște cunoscute. Bunurile materiale care sînt utile, ca atare, dar nu necesită o cheltuie de muncă, nu au nici valoare, ca, de pildă, aerul. Bunurile materiale care necesită o mare cantitate de muncă au o valoare ridicată, de pildă aurul, diamantele. Multe mărfuri care înainte erau scumpe s-au ieftinit considerabil după ce dezvoltarea tehnicii a micșorat cantitatea de muncă necesară pentru producerea lor.

Îndărătul schimbului de mărfuri se ascunde diviziunea socială a muncii între oamenii care sînt proprietarii acestor mărfuri. Producătorii de mărfuri, considerînd diferite mărfuri egale unele cu altele, implicit consideră egale diferențele lor feluri de muncă. Prin urmare valoarea exprimă relațiile de producție dintre producătorii de mărfuri. Aceste relații se manifestă în schimbul de mărfuri.

Marfa are un *dublu* caracter: pe de o parte ea este valoare de întrebuințare, iar pe de altă parte — valoare. Dublul caracter al mărfii este determinat de *dublul caracter al muncii* întruchipate în marfă. Felurile de muncă sînt tot atît de variate ca și valorile de întrebuințare produse. Munca tîmplarului se deosebește calitativ de munca croitorului, a cizmarului etc. Diferitele feluri de muncă se deo-

sebesc unele de altele prin scopul, metodele, uneltele și, în sfârșit, prin rezultatele lor. Tîmplarul lucrează cu ajutorul toporului, al fierăstrăului, al rindelei și produce obiecte de lemn: mese, scaune, dulapuri; croitorul produce haine cu ajutorul mașinii de cusut, al foarfecelor și al acului. Prin urmare, în fiecare valoare de întrebuințare este întruchipat un anumit fel de muncă: în masă — munca tîmplarului, într-un costum de haine — munca croitorului, în încălțăminte — munca cizmarului etc. Munca cheltuită într-o anumită formă este *muncă concretă*. Munca concretă creează valoarea de întrebuințare a mărfii.

În procesul schimbului, cele mai variate mărfuri, create prin diferite feluri de muncă concretă, sînt comparate între ele și echivalente. Prin urmare, sub diferitele forme de muncă concretă se ascunde ceva comun, inerent oricărei munci. Atît munca tîmplarului cît și munca croitorului, cu toată deosebirea calitativă dintre aceste feluri de muncă, reprezintă o cheltuire productivă a creierului, nervilor, mușchilor omului etc. și în acest sens sînt amîndouă muncă omenească, muncă *în general*. Munca producătorilor de mărfuri, care apare ca o cheltuire de forță de muncă omenească în general, independent de forma ei concretă, este *muncă abstractă*. Munca abstractă creează valoarea mărfii.

Munca abstractă și munca concretă reprezintă cele două laturi ale muncii întruchipate în marfă. „Orice muncă este, pe de o parte, cheltuire de forță de muncă omenească, în sens fiziologic, și în această calitate a ei de muncă omenească egală sau abstractă ea creează valoarea mărfurilor. Orice muncă este, pe de altă parte, cheltuire de forță de muncă omenească într-o formă specială, îndreptată asupra unui scop anumit, și în această calitate a ei de muncă utilă concretă ea produce valori de întrebuințare”¹.

În societatea în care domină proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, dublul caracter al muncii întruchipate în marfă oglindește *contradicția dintre munca particulară și munca socială* a producătorilor de mărfuri. Proprietatea privată asupra mijloacelor de producție *separă* pe oameni, face din munca producătorului de mărfuri o chestiune *particulară* a sa. Fiecare producător de mărfuri produce separat de ceilalți. Muncile diferiților lucrători nu

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 79. — *Nota Trad.*

sînt legate și coordonate pe scara întregii societăți. Pe de altă parte însă, diviziunea socială a muncii înseamnă existența unei *legături multilaterale* între producători, care lucrează unul pentru celălalt. Cu cît munca în societate este mai divizată, cu atît diversitatea produselor pe care le produc diferiții producători este mai mare, cu atît interdependența lor este mai amplă. Prin urmare munca fiecărui producător de mărfuri este în fond o muncă *socială*, reprezentată o parte din munca întregii societăți.

Contradicția producției de mărfuri constă, deci, în aceea că munca producătorilor de mărfuri, fiind nemijlocit o chestiune particulară a lor, are în același timp un caracter social. Dar acest caracter social al muncii în procesul de producție rămîne ascuns atîta timp cît marfa nu apare pe piață și nu este schimbată pe o altă marfă. Numai în procesul schimbului se constată dacă munca cutărui sau cutărui producător de mărfuri este necesară societății și dacă societatea o va recunoaște ca atare.

Munca abstractă, care formează valoarea mărfii, este o categorie istorică, proprie numai economiei de mărfuri. În economia naturală oamenii produc bunuri nu pentru schimb, ci pentru consumul propriu, din care cauză și caracterul social al muncii lor apare nemijlocit în forma lui concretă. De pildă, munca țaranului iobag îl interesează pe feudal îndeosebi ca muncă concretă care creează anumite produse, pe care el și le însușește sub formă de clacă sau dijmă. Dimpotrivă, în producția de mărfuri bunurile se produc nu pentru consumul propriu, ci pentru vânzare. Caracterul social al muncii iese la iveală numai pe piață prin compararea unei mărfi cu alta, iar aceasta se face prin reducerea diferitelor feluri concrete de muncă la munca abstractă, care formează valoarea mărfii. Acest proces se desfășoară în mod spontan, s-ar putea spune fără știrea producătorilor de mărfuri.

Muncă simplă și muncă complexă. Timpul de muncă socialmente necesar. În producția de mărfuri participă lucrători cu calificare diferită. Munca lucrătorului care nu are nici un fel de pregătire specială este muncă *simplă*. Munca care necesită o pregătire specială este muncă *complexă*, sau *calificată*.

Munca complexă creează într-o unitate de timp o valoare de o mărime mai mare decît munca simplă. În valoarea mărfii produse prin muncă complexă intră și o parte din munca cheltuită pentru instruirea lucrătorului. Reducerea tuturor felurilor de muncă complexă la muncă simplă se face în mod spontan. Munca complexă dobîndește semni-

ficiația de muncă simplă *înmulțită*; o oră de muncă complexă este egală cu câteva ore de muncă simplă.

Mărimea valorii unei mărfi este determinată de timpul de muncă. Cu cât este necesar mai mult timp pentru producerea unei mărfi oarecare, cu atât este mai mare valoarea ei. Se știe că diferiții producători de mărfuri lucrează în condiții diferite și cheltuiesc pentru producerea unor mărfuri identice cantități diferite de timp de muncă. Înseamnă oare aceasta că cu cât lucrătorul este mai leneș, cu cât condițiile în care lucrează el sînt mai puțin favorabile, cu atât valoarea mărfii va fi mai mare? Nicidecum. Mărimea valorii unei mărfi este determinată nu de timpul de muncă individual cheltuit pentru producerea mărfii de către un producător de mărfuri oarecare, ci de timpul de muncă socialmente necesar.

Timpul de muncă socialmente necesar este timpul de care este nevoie pentru a produce o marfă oarecare în condiții sociale mijlocii de producție, adică la un nivel tehnic mijlociu, cu o îndemînare mijlocie și o intensitate mijlocie a muncii. Timpul de muncă socialmente necesar se schimbă ca urmare a creșterii productivității muncii.

Productivitatea muncii este determinată de cantitatea de produse create într-o unitate de timp de muncă. Productivitatea muncii crește ca urmare a perfecționării sau a folosirii mai complete a uneltelor de producție, ca urmare a dezvoltării științei, a creșterii iscusinței lucrătorului, a raționalizării muncii și a altor îmbunătățiri în procesul de producție. Cu cât productivitatea muncii este mai mare, cu atât este nevoie de mai puțin timp pentru a produce o unitate dintr-o marfă dată, cu atât valoarea acestei mărfi este mai mică.

Intensitatea muncii este determinată de munca cheltuită într-o unitate de timp. Cu cât se cheltuiește mai multă muncă într-o unitate de timp, cu atât este mai ridicată mărimea valorii create, care se întruchipează într-un număr mai mare de mărfuri produse.

Dezvoltarea formelor valoare. Esența banilor. Valoarea mărfii este creată de muncă în procesul de producție, dar ea se poate manifesta numai prin compararea unei mărfi cu alta în procesul schimbului, adică prin valoarea de schimb.

Cea mai simplă formă valoare o constituie exprimarea valorii unei mărfi printr-o altă marfă: de pildă, un topor = 20 kilograme de grîne. Să examinăm această formă.

Aci valoarea toporului este exprimată în grîne. Grînele servesc ca mijloc de exprimare a valorii toporului. Expri-

marea valorii toporului prin valoarea de întrebuințare a grînelor este posibilă numai din cauză că pentru producerea grînelor, la fel ca și pentru producerea toporului, a fost cheltuită muncă. Marfa care își exprimă valoarea printr-o altă marfă (în exemplul nostru toporul) se află în forma valoare *relativă*. Marfa a cărei valoare de întrebuințare servește ca mijloc pentru exprimarea valorii unei alte mărfi (în exemplul nostru grînele) se află în forma de *echivalent*. Grînele sînt echivalentul unei alte mărfi — toporul. Valoarea de întrebuințare a unei mărfi — grînele — devine astfel forma de exprimare a valorii unei alte mărfi — toporul.

La început, schimbul, care a luat naștere încă în societatea primitivă, avea un caracter accidental și se făcea sub forma schimbării nemijlocite a unui produs pe un alt produs. Acestui stadiu în dezvoltarea schimbului îi corespunde forma valoare *simplă*, sau *accidentală*:

1 topor = 20 kilograme de grîne.

În forma valoare simplă, valoarea toporului poate fi exprimată numai prin valoarea de întrebuințare a unei singure mărfi, în exemplul de față — grînele.

O dată cu dezvoltarea diviziunii sociale a muncii, schimbul devine mai regulat. Diferite triburi, de pildă triburile de crescători de vite, încep să producă un prisos de produse ale creșterii vitelor, pe care le schimbă contra unor produse agricole sau meșteșugărești care le lipsesc. Acestei trepte în dezvoltarea schimbului îi corespunde forma valoare *totală*, sau *dezvoltată*. În procesul de schimb participă acum nu două mărfuri, ci o serie întreagă de mărfuri:

1 oaie	}	= 40 kilograme de grîne
		sau
		= 20 metri de pînză
		sau
		= 2 topoare
		sau
		= 3 grame de aur
		etc.

Aici valoarea mărfii este exprimată prin valoarea de întrebuințare a mai multor mărfuri, care joacă rolul de echivalent, și nu a unei singure mărfi. În același timp pro-

porțiile cantitative în care sînt schimbate mărfurile capătă un caracter mai constant. Dar pe această treaptă se menține încă schimbul nemijlocit al unei mărfi pe altă marfă.

O dată cu dezvoltarea ulterioară a diviziunii sociale a muncii și a producției de mărfuri, forma schimbului nemijlocit al unei mărfi pe altă marfă devine insuficientă. În procesul de schimb apar greutăți generate de creșterea contradicțiilor producției de mărfuri. Se ivesc tot mai des situații în care, de pildă, posesorul unei perechi de cizme are nevoie de un topor, în timp ce posesorul toporului are nevoie nu de cizme, ci de grîne: între acești doi posesori de mărfuri nu poate interveni o tranzacție. Atunci posesorul cizmelor schimbă cizmele pe o marfă care este schimbată mai des decît altele și pe care toți o iau bucuroși, să zicem o oaie, și după aceea schimbă această oaie pe toporul de care are nevoie. Iar posesorul toporului, primind în schimbul toporului oaia, o schimbă pe grîne. Schimbul direct al unei mărfi pe altă marfă dispare treptat. Din rîndul mărfurilor se desprinde o marfă, de pildă vitele, contra căreia încep să fie schimbate toate mărfurile. Acestei trepte în dezvoltarea schimbului îi corespunde forma valoare generală:

$$\left. \begin{array}{l} 40 \text{ kilograme de grîne} = \\ \text{sau} \\ 20 \text{ metri de pînză} = \\ \text{sau} \\ 2 \text{ topoare} = \\ \text{sau} \\ 3 \text{ grame de aur} = \\ \text{etc.} \end{array} \right\} 1 \text{ oaie}$$

Forma valoare generală se caracterizează prin aceea că toate mărfurile încep să fie schimbate pe o marfă care joacă rolul de *echivalent general*. Dar pe această treaptă rolul de echivalent general încă nu îl avea o singură marfă oarecare. În diferite regiuni rolul de echivalent general îl îndeplineau diferite mărfuri. În unele regiuni — vitele, în altele — blănurile, în altele — sarea etc.

Creșterea continuă a forțelor de producție a dus la dezvoltarea producției de mărfuri și la extinderea pieței. Abundența diferitelor mărfuri care aveau rolul de echivalent general a intrat în contradicție cu nevoile pieței în creștere,

care cerea trecerea la un echivalent unic. Acest rol a revenit treptat metalelor nobile — argintul și aurul.

Atunci cînd o singură marfă, de pildă aurul, a început să joace rolul de echivalent general, a apărut forma *bani* a valorii:

$$\left. \begin{array}{l} 40 \text{ kilograme de grîne} = \\ \text{sau} \\ 20 \text{ metri de pînză} = \\ \text{sau} \\ 1 \text{ oaie} = \\ \text{sau} \\ 2 \text{ topoare} = \\ \text{etc.} \end{array} \right\} 3 \text{ grame de aur.}$$

Acum valoarea tuturor mărfurilor se exprimă prin valoarea de întrebuițare a aurului, care a devenit echivalent general.

Banii reprezintă o marfă care este echivalent general pentru toate mărfurile; ei întruchiează munca socială și exprimă relațiile de producție dintre producătorii de mărfuri. O dată cu apariția banilor lumea mărfurilor se scindează, formînd doi poli: la un pol rămîn toate mărfurile de rînd, la celălalt pol se află marfa care îndeplinește rolul de bani.

Funcțiunile banilor. Pe măsură ce se extinde producția de mărfuri se dezvoltă și funcțiunile pe care le îndeplinesc banii. Într-o producție de mărfuri dezvoltată banii servesc ca: 1) măsură a valorii, 2) mijloc de circulație, 3) mijloc de acumulare, 4) mijloc de plată și 5) bani universali.

Funcțiunea principală a banilor constă în aceea că ei servesc ca *măsură a valorii* mărfurilor. Cu ajutorul banilor se efectuează calcularea și măsurarea spontană a valorii tuturor mărfurilor. Valoarea unei mărfi nu poate fi exprimată nemijlocit în timp de muncă, deoarece în condițiile izolării și fărîmițării producătorilor de mărfuri particulari este imposibil să se stabilească cantitatea de muncă pe care nu un producător oarecare de mărfuri, ci societatea în ansamblu o cheltuiește pentru a produce o marfă sau alta. Din această cauză valoarea mărfii poate fi exprimată doar indirect, prin stabilirea unui raport de egalitate între marfă și bani în procesul schimbului.

Pentru a îndeplini funcțiunea de măsură a valorii, banii trebuie să fie ei înșiși o marfă, trebuie să posede ei înșiși valoare. Așa cum greutatea unui corp oarecare poate fi măsurată numai cu ajutorul unei măsurii de greutate care posedă greutate, așa și valoarea unei mărfi poate fi măsurată numai cu ajutorul unei mărfi care posedă valoare.

Măsurarea valorii mărfurilor cu ajutorul aurului are loc încă înainte de a interveni schimbul mărfurilor pe bani. Pentru a exprima valoarea mărfurilor în bani nu este nevoie de bani în numerar. Fixînd un preț anumit pentru marfa sa, posesorul ei exprimă în gînd, sau, cum spune Marx, în mod ideal, valoarea mărfii în aur. Acest lucru este posibil datorită faptului că în realitate există o anumită corelație între valoarea aurului și valoarea mărfii respective; la baza acestei corelații stă munca socialmente necesară cheltuită pentru producerea lor.

Valoarea unei mărfi exprimată în bani se numește prețul ei. *Prețul* este expresia bănească a valorii mărfii.

Mărfurile își exprimă valorile în cantități de argint sau de aur determinate. Aceste cantități de marfă-bani trebuie, la rîndul lor, să fie măsurate. De aici decurge necesitatea de a avea o unitate de măsură a banilor. Drept astfel de unitate servește o cantitate de metal-bani de o anumită greutate.

În Anglia, de pildă, unitatea bănească se numește liră sterlină; cîndva ea corespundea unei livre de argint. Ulterior unitățile bănești s-au separat de unitățile de greutate. Acest lucru s-a întîmplat în urma introducerii unor monede străine, a trecerii de la argint la aur, dar mai ales datorită faptului că guvernele deteriorau monedele, micșorînd treptat greutatea lor. Pentru ușurința măsurării, unitățile bănești se subdivid în părți mai mici: rubla — în 100 de copeici, dolarul — în 100 de cenți, francul — în 100 de centime etc.

Unitatea bănească, cu subdiviziunile ei, servește drept *etalon al prețurilor*. În calitate de etalon al prețurilor, banii joacă cu totul alt rol decît în calitate de măsură a valorii. Ca măsură a valorii, banii măsoară valoarea celorlalte mărfuri, pe cînd în calitate de etalon al prețurilor ei măsoară cantitatea metalului-bani însuși. Valoarea mărfii-bani se schimbă o dată cu schimbarea cantității muncii socialmente necesare pentru a o produce. Schimbarea valorii

aurului nu are efecte asupra funcțiunii lui de etalon al prețurilor. Oricît s-ar schimba valoarea aurului, dolarul este întotdeauna de o sută de ori mai mare decît un cent.

Statul poate modifica conținutul aur al unității bănești, dar el nu este în stare să modifice raportul de valoare dintre aur și celelalte mărfuri. Dacă statul va micșora cantitatea de aur pe care o conține unitatea bănească, adică va reduce conținutul aur al acestei unități, piața va reacționa printr-o urcare a prețurilor, iar valoarea mărfii va continua să fie exprimată într-o cantitate de aur corespunzătoare muncii cheltuite pentru producerea acestei mărfi. Acum însă pentru exprimarea aceleiași cantități de aur este nevoie de mai multe unități bănești decît înainte.

Prețurile mărfurilor pot să crească sau să scadă sub influența schimbării atît a valorii mărfurilor cît și a valorii aurului. Valoarea aurului, ca și a tuturor celorlalte mărfuri, depinde de productivitatea muncii. Astfel descoperirea Americii, cu bogatele ei zăcămintele de aur, și în special descoperirea zăcămintelor din Brazilia în secolul al XVII-lea, a dus la o revoluție în domeniul prețurilor. În America aurul se extrăgea cu o mai mică cheltuială de muncă decît în Europa. Afluxul aurului american, mai ieftin, a provocat în Europa o urcare generală a prețurilor.

Banii îndeplinesc funcțiunea de *mijloc de circulație*. Schimbul de mărfuri care se efectuează cu ajutorul banilor se numește circulația mărfurilor. Circulația mărfurilor este indisolubil legată de circulația banilor înșiși: cînd o marfă trece din mîinile vînzătorului în mîinile cumpărătorului, banii trec din mîinile cumpărătorului în mîinile vînzătorului. Funcțiunea banilor ca mijloc de circulație constă în aceea că ei apar în calitate de intermediar în procesul de circulație a mărfurilor. Pentru a îndeplini această funcțiune, banii trebuie să existe în numerar.

La început, la schimbul mărfurilor banii apăreau nemijlocit sub formă de lingouri de argint sau de aur. Aceasta crea greutate în procesul schimbului: necesitatea de a cîntări metalul-bani, de a-l sfărîma în părți mărunte, de a stabili titlul metalului. Treptat lingourile de metal-bani au fost înlocuite prin monede. *Moneda* este o bucată de metal de o anumită formă, greutate și valoare care servește drept mijloc legal de circulație. Baterea monedelor s-a concentrat în mîinile statului.

În procesul circulației monedele se uzează și pierd o parte din valoarea lor. Practica circulației banilor a ară-

tat că monedele uzate pot îndeplini funcțiunea de mijloc de circulație la fel ca și monedele cu valoare deplină. Aceasta se explică prin faptul că în funcțiunea lor de mijloc de circulație banii joacă un rol efemer. De regulă, vânzătorul unei mărfi ia în schimbul ei bani pentru a cumpăra cu acești bani o altă marfă. Prin urmare banii ca mijloc de circulație nu trebuie să posede neapărat valoare proprie.

Ținând seama de practica circulației monedelor uzate, guvernele au început în mod conștient să deterioreze moneda, să micșoreze greutatea ei, să reducă titlul metalului-bani fără a schimba valoarea nominală a monedei, adică numărul unităților bănești indicate pe ea. Monedele s-au transformat din ce în ce mai mult în semne de valoare, în *semne bănești*. Valoarea lor reală este mult mai mică decât aceea pe care ele o reprezintă nominal.

Dedublarea mărfii în marfă și bani marchează dezvoltarea contradicțiilor producției de mărfuri. Când o marfă este schimbată nemijlocit pe altă marfă, fiecare tranzacție are un caracter izolat, vânzarea este inseparabilă de cumpărare. Altceva este schimbul prin intermediul banilor, adică circulația mărfurilor. Aici schimbul presupune o legătură multilaterală între producătorii de mărfuri și o împletire necentenită a tranzacțiilor lor. El deschide posibilitatea separării vânzării de cumpărare. Producătorul de mărfuri poate să-și vândă marfa și să rețină un timp oarecare banii obținuți din vânzarea ei. Atunci când un mare număr de producători de mărfuri vând fără a cumpăra, se poate produce o întârziere în desfacerea mărfurilor. Prin urmare, chiar și circulația mărfurilor simplă conține posibilitatea crizelor. Dar pentru ca această posibilitate a crizelor să se transforme într-o inevitabilitate este nevoie de o serie de condiții care apar numai o dată cu trecerea la modul de producție capitalist.

Banii îndeplinesc funcțiunea de *mijloc de acumulare*, sau mijloc de *tezurizare*. Întrucât banii sînt reprezentantul general al avuției, ei pot fi transformați oricînd în orice fel de marfă. Banii se transformă în tezaur atunci cînd sînt scoși din circulație. Ei pot fi păstrați în orice cantitate. Producătorii de mărfuri acumulează bani, de pildă, pentru a cumpăra mijloace de producție sau pentru a face economii. Funcțiunea de tezaur o pot îndeplini numai banii cu valoare deplină: monede de aur și de argint, lingouri de aur și de argint, precum și obiecte de aur și de argint.

Banii îndeplinesc funcțiunea de *mijloc de plată*. În calitate de mijloc de plată, banii apar în cazurile cînd cumpărarea-vînzarea mărfii se face pe *credit*, adică cînd plata este amînată pentru un termen anumit. În cazul cumpărării pe credit, trecerea mărfii din mîinile vânzătorului în

mîinile cumpărătorului se face fără achitarea imediată a mărfii cumpărate. La scadența achitării mărfii cumpărate, cumpărătorul plătește vânzătorului banii fără predarea mărfii, deoarece aceasta a avut loc mai înainte. Banii constituie un mijloc de plată și la achitarea impozitelor, a rentei funciare etc.

Funcțiunea banilor ca mijloc de plată oglindește dezvoltarea contradicțiilor producției de mărfuri. Legăturile dintre diferiții producători de mărfuri devin mai vaste, crește dependența lor reciprocă. Acum cumpărătorul devine debitor, iar vânzătorul se transformă în creditor. Atunci cînd un mare număr de posesori de mărfuri cumpără mărfuri pe credit, neachitarea la scadență a banilor datorati pe bază de poliță de către unul sau mai mulți debitori se poate răsfrînge asupra întregului lanț de obligațiuni de plăți și poate provoca falimentul unei serii de posesori de mărfuri, legați reciproc prin relații de credit. În felul acesta, posibilitatea crizelor, cuprinsă încă în funcțiunea banilor ca mijloc de circulație, se accentuează.

Examinarea funcțiunilor banilor ca mijloc de circulație și ca mijloc de plată permite explicarea legii care determină cantitatea de bani necesară pentru circulația mărfurilor.

Mărfurile se vînd și se cumpără simultan în mai multe locuri. Cantitatea de bani necesară circulației într-un moment dat depinde în primul rînd de *suma prețurilor* mărfurilor aflate în circulație, sumă care depinde la rîndul ei de cantitatea de mărfuri și de prețul fiecărei mărfi în parte. În afară de aceasta, trebuie luată în considerare *viteza* cu care circulă banii. Cu cît banii circulă mai repede, și viceversa. Dacă, de pildă, în decursul unei perioade date, să zicem în decurs de un an, se vînd mărfuri de 1 miliard de dolari, iar fiecare dolar face în medie 5 deplasări, atunci pentru circulația întregii mase de mărfuri va fi nevoie de 200.000.000 de dolari.

Datorită creditului pe care și-l acordă reciproc producătorii de mărfuri, nevoia de bani se reduce cu suma prețurilor mărfurilor vîndute pe credit și cu suma plăților care se compensează reciproc. De numerar este nevoie numai pentru achitarea obligațiilor de plăți scadente.

Așadar legea circulației banilor constă în aceea că *cantitatea de bani necesară pentru circulația mărfurilor trebuie să fie egală cu suma prețurilor tuturor mărfurilor, împărțită la numărul mijlociu de deplasări ale unităților bănești identice*. Din suma prețurilor tuturor mărfurilor trebuie

scăzută suma prețurilor mărfurilor vândute pe credit și suma plăților care se compensează reciproc, adăugându-se totodată suma plăților scadente.

Această lege are valabilitate generală pentru toate formațiunile sociale cu producție de mărfuri și circulația mărfurilor.

În sfârșit, banii joacă rolul de *bani universali* în circulația dintre țări. Rolul de bani universali nu poate fi îndeplinit de monede cu valoare redusă sau de bani de hîrtie. Pe piața mondială, banii dezbracă forma de monedă și apar sub forma lor inițială de lingouri de metale nobile. Pe piața mondială, în circulația dintre țări, aurul este mijlocul universal de cumpărare, mijlocul universal de plată și întruchiparea universală a avuției sociale.

Dezvoltarea funcțiunilor banilor este o expresie a creșterii producției de mărfuri și a contradicțiilor ei. În condițiile producției de mărfuri bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, banii devin un mijloc de exploatare a omului de către om.

Aurul și banii de hîrtie. Atunci cînd în rolul de bani apar monede de aur, numărul lor se adaptează spontan la nevoile circulației mărfurilor. Cînd producția de mărfuri scade și circulația mărfurilor se restrînge, o parte din monedele de aur părăsește sfera circulației și se tezaurizează. Cînd însă producția se lărgeste și circulația mărfurilor crește, aceste monede reintră în circulație.

Într-o producție de mărfuri dezvoltată, în locul monedelor de aur se folosesc frecvent la cumpărări și plăți bani de hîrtie, care înlocuiesc monedele de aur. Emiterea de bani de hîrtie a fost generată de practica circulației monedelor uzate și depreciate, care s-au transformat în semne de aur, în semne bănești.

Banii de hîrtie reprezintă semne bănești emise de stat și avînd putere de circulație obligatorie, care înlocuiesc aurul în funcțiunea lui de mijloc de circulație. Banii de hîrtie nu au valoare proprie. De aceea ei nu pot îndeplini funcțiunea de măsură a valorii mărfurilor. Oricare ar fi cantitatea de bani de hîrtie emisă, ea nu reprezintă decît valoarea cantității de aur de care este nevoie pentru deservirea circulației mărfurilor. Banii de hîrtie nu sînt convertibili în aur.

Dacă banii de hîrtie sînt emiși într-o cantitate corespunzătoare cu cantitatea de aur de care este nevoie pentru

circulație, puterea lor de cumpărare, adică cantitatea de mărfuri care poate fi cumpărată cu acești bani de hîrtie, coincide cu puterea de cumpărare a monedelor de aur. De obicei însă statul emite bani de hîrtie pentru acoperirea cheltuielilor sale, mai ales în timp de război, criză și alte catastrofe, fără să țină seama de nevoile circulației mărfurilor. Atunci cînd are loc o restrîngere a producției și a circulației mărfurilor sau cînd se emite o cantitate prea mare de bani de hîrtie, aceștia depășesc cantitatea de aur necesară pentru circulație. Să presupunem că au fost emiși de două ori mai mulți bani decît este nevoie. În acest caz fiecare unitate de bani de hîrtie (dolar, marcă, franc etc.) va reprezenta o cantitate de aur de două ori mai mică, adică banii de hîrtie se vor deprecia la jumătate.

Primele încercări de a emite bani de hîrtie datează încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea — începutul secolului al XVIII-lea: în S.U.A. — din 1692 (în legătură cu războiul împotriva Canadei), în Franța — din 1716; Anglia a pornit pe calea emisiunii de bani de hîrtie în timpul războaielor napoleoniene. În Rusia banii de hîrtie au fost emiși pentru prima oară în timpul Ecaterinei a II-a.

Emiterea banilor de hîrtie în cantități excesive, care provoacă deprecierea lor și care este folosită de clasele dominante pentru a trece cheltuielile statului pe umerii maselor muncitoare și pentru a înăspri exploatarea lor, se numește *inflație*. Inflația, provocînd o creștere a prețurilor produselelor, lovește cel mai mult în oamenii muncii, deoarece salariile muncitorilor și funcționarilor rămîn în urma creșterii prețurilor. De pe urma inflației cîștigă capitaliștii și moșierii.

Legea valorii — lege economică a producției de mărfuri. În economia de mărfuri bazată pe proprietatea privată, producția de mărfuri este înfăptuită de producători de mărfuri particulari și izolați. Producătorii de mărfuri se concurează între ei. Fiecare tinde să-l înlăture pe celălalt, să-și mențină și să-și extindă pozițiile pe piață. Producția se desfășoară fără nici un fel de plan general. Fiecare produce în mod autonom, independent de ceilalți, nimeni nu știe în ce cantitate este cerută marfa pe care el o produce și cîți alți producători de mărfuri se ocupă cu producerea aceleiași mărfi. Nimeni nu știe dacă va reuși să vîndă marfa pe piață și dacă munca cheltuită de el va fi recuperată. O dată cu dezvoltarea producției de

mărfuri, puterea pieței asupra producătorilor de mărfuri crește din ce în ce mai mult.

Aceasta înseamnă că în producția de mărfuri bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție acționează *legea economică a concurenței și a anarhiei în producție*. Această lege exprimă caracterul stihinic al producției și al schimbului, lupta dintre producătorii particulari de mărfuri pentru condiții mai avantajoase de producție și de vânzare a mărfurilor.

În condițiile anarhiei în producție care domnește în economia de mărfuri bazată pe proprietatea privată, regulatorul spontan al producției este legea valorii, care acționează prin concurența de pe piață.

Legea valorii este legea economică a producției de mărfuri în virtutea căreia schimbul de mărfuri se efectuează potrivit cu cantitatea de muncă socialmente necesară cheltuită pentru producerea lor.

Legea valorii reglează spontan *repartiția muncii sociale și a mijloacelor de producție între diferitele ramuri ale economiei bazate pe producția de mărfuri* prin mecanismul prețurilor. Sub influența oscilațiilor în raportul dintre cerere și ofertă, prețurile mărfurilor deviază mereu de la valoarea lor în sus sau în jos. Devierile prețurilor de la valoarea lor nu sînt rezultatul vreunei deficiențe în acțiunea legii valorii, ci, dimpotrivă, unicul mod posibil în care aceasta își poate exercita acțiunea. Într-o societate în care producția se află în mâinile unor proprietari particulari, care lucrează orbește, numai oscilațiile spontane ale prețurilor pe piață dau de știre producătorilor de mărfuri ce produse au fost fabricate în cantități excesive sau insuficiente în raport cu cererea solvabilă a populației. Numai oscilațiile spontane ale prețurilor în jurul valorii determină pe producătorii de mărfuri să mărească sau să reducă producția unor mărfuri sau a altora. Sub influența oscilării prețurilor, producătorii de mărfuri se îndreaptă spre ramurile care în momentul respectiv par mai avantajoase.

Pe baza legii valorii are loc *dezvoltarea forțelor de producție* ale economiei bazate pe producția de mărfuri. După cum se știe, mărimea valorii mărfii este determinată de munca socialmente necesară. Producătorii de mărfuri care folosesc primii o tehnică mai înaltă își produc mărfurile cu cheltuieli mai mici decît cheltuielile socialmente necesare, dar vînd aceste mărfuri la prețuri corespunzătoare

toare muncii socialmente necesare. La vînzarea mărfurilor ei obțin un surplus de bani și se îmbogățesc. Aceasta determină pe ceilalți producători de mărfuri să introducă în întreprinderile lor perfecționări tehnice. În felul acesta, ca urmare a acțiunilor răslețe ale diferiților producători de mărfuri, care urmăresc folosul lor personal, are loc progresul tehnicii, se dezvoltă forțele de producție ale societății.

Ca urmare a concurenței și a anarhiei în producție, repartiția muncii și a mijloacelor de producție între ramuri și dezvoltarea forțelor de producție se realizează în economia bazată pe producția de mărfuri cu prețul unor mari pierderi de muncă socială și duce la o ascuțire tot mai mare a contradicțiilor acestei economii.

În condițiile producției de mărfuri bazate pe proprietatea privată, acțiunea legii valorii duce la *aparitia și dezvoltarea relațiilor capitaliste*. Oscilațiile spontane ale prețurilor de piață în jurul valorii, devierile cheltuielilor individuale de muncă de la munca socialmente necesară, care determină mărimea valorii mărfii, sporesc inegalitatea economică și intensifică lupta dintre producătorii de mărfuri. Concurența are ca urmare faptul că unii producători de mărfuri *se ruinează și pier, iar alții se îmbogățesc*. Acțiunea legii valorii determină astfel un proces de diferențiere în rîndurile producătorilor de mărfuri. „Mica producție generează capitalism și burghezie permanent, în fiecare zi, în fiecare ceas, spontan și în proporții de masă”¹.

Fetișismul mărfii. În condițiile producției de mărfuri bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, legătura socială dintre oameni existentă în procesul de producție se manifestă numai prin intermediul schimbului de lucruri-mărfuri. Soarta producătorilor de mărfuri se dovedește a fi strîns legată de soarta lucrurilor-mărfuri create de ei. Prețurile mărfurilor se schimbă neconținut, independent de voința și de conștiința oamenilor; or, nivelul prețurilor este adesea o problemă de viață și de moarte pentru producătorii de mărfuri.

Raporturile dintre lucruri camuflează relațiile sociale dintre oameni. Astfel valoarea mărfii exprimă o relație socială între producătorii de mărfuri, dar apare ca o proprietate tot

¹ V. I. Lenin, „Stîngismul” — boala copilăriei comunismului, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 573. — Nota Trad.

atît de firească a mărîii ca, de pildă, culoarea sau greutatea ei.

Aşadar, în economia de mărfuri bazată pe proprietatea privată, relaţiile de producţie ale oamenilor apar inevitabil ca raporturi între lucruri-mărfuri. Tocmai în această materializare a relaţiilor de producţie constă *fetişismul mărîii*¹, propriu producţiei de mărfuri.

Fetişismul mărîii îşi găseşte o expresie deosebit de vie în bani. În economia de mărfuri banii reprezintă o forţă uriaşă, care dă putere asupra oamenilor. Cu bani se poate cumpăra totul. Se creează aparenţa că această capacitate de a cumpăra totul ar fi o proprietate naturală a aurului, or în realitate ea nu este decît rezultatul unor anumite relaţii sociale.

Fetişismul mărîii are rădăcini adînci în producţia de mărfuri, unde munca producătorului de mărfuri apare nemijlocit ca muncă particulară, iar caracterul ei social se manifestă doar în schimbul de mărfuri. Numai o dată cu desfiinţarea proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie dispăre şi fetişismul mărîii.

SCURTE CONCLUZII

1. *Punctul de plecare al apariţiei capitalismului a fost producţia de mărfuri simplă a meşteşugarilor şi a ţăranilor. Producţia de mărfuri simplă se deosebeşte de cea capitalistă prin aceea că se bazează pe munca proprie a producătorului de mărfuri. Totodată, în esenţa ei, ea este de acelaşi tip cu producţia capitalistă, intrucît se întemeiază pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie. În capitalism, unde nu numai produsele muncii, ci şi forţa de muncă devine marfă, producţia de mărfuri capătă un caracter dominant, general.*

2. *Marfa este un bun produs pentru schimb. Ea este, pe de o parte, valoare de întrebuinţare, iar pe de altă parte — valoare. Munca care creează marfa are*

¹ Materializarea relaţiilor de producţie, proprie producţiei de mărfuri, se numeşte „fetişismul mărîii“ prin analogie cu fetişismul religios, care constă în divinizarea de către oamenii primitivi a unor obiecte făcute de ei înşişi.

un caracter dublu. Munca concretă este munca cheltuită într-o formă determinată; ea creează valoarea de întrebuinţare a mărîii. Munca abstractă este cheltuirea de forţă de muncă omenească în general; ea creează valoarea mărîii.

3. *Contradicţia producţiei de mărfuri simple constă în aceea că munca producătorilor de mărfuri, fiind nemijlocit o chestiune particulară a lor, are în acelaşi timp un caracter social. Valoarea este munca socială a producătorilor de mărfuri materializată în marfă. Valoarea este o categorie istorică, proprie numai economiei bazate pe producţia de mărfuri. Mărima valorii mărîii este determinată de munca socialmente necesară pentru producerea ei.*

4. *Dezvoltarea contradicţiilor producţiei de mărfuri face ca din rîndul mărfurilor să se desprindă spontan o marfă care devine bani. Banii reprezintă o marfă care îndeplineşte rolul de echivalent general. Banii îndeplinesc următoarele funcţiuni: 1) măsură a valorii, 2) mijloc de circulaţie, 3) mijloc de acumulare, 4) mijloc de plată şi 5) bani universalii.*

5. *O dată cu creşterea circulaţiei banilor apar banii de hîrtie. Banii de hîrtie, neavînd valoare proprie, sînt semne ale banilor metalici şi îi înlocuiesc ca mijloc de circulaţie. Emiterea banilor de hîrtie în cantităţi excesive, care provoacă deprecierea lor (inflaţie), are ca urmare scăderea nivelului de trai al oamenilor muncii.*

6. *În economia de mărfuri bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, regulatorul spontan este legea valorii. Legea valorii reglează repartitia muncii sociale şi schimbul de mărfuri prin permanente oscilări de preţuri. Acţiunea legii valorii determină procesul de diferenţiere a micilor producători de mărfuri şi dezvoltarea relaţiilor capitaliste.*

CAPITOLUL V
COOPERAȚIA CAPITALISTĂ SIMPLĂ
ȘI MANUFACTURA

Cooperarea capitalistă simplă. La început capitalismul își subordonează producția în starea în care o găsește, adică cu tehnica înapoiată a atelierului meșteșugăresc și a micii gospodării țărănești, și numai ulterior, pe o treaptă mai înaltă a dezvoltării sale, el o transformă pe baze economice și tehnice noi.

Dezvoltarea producției capitaliste în industrie se caracterizează prin următoarele trei stadii principale: 1) cooperarea capitalistă simplă, 2) perioada manufacturieră, 3) perioada mașinismului.

Producția capitalistă începe acolo unde mijloacele de producție sînt concentrate în mâinile unor indivizi, iar muncitorii, lipsiți de mijloace de producție, sînt nevoiți să-și vîndă forța de muncă ca marfă. În cadrul producției meșteșugărești și al meșteșugurilor țărănești se formează ateliere relativ mari, care aparțin capitaliștilor. Capitaliștii largesc proporțiile producției fără a modifica la început nici uneltele, nici metodele de muncă ale micilor producători. Această primă treaptă în dezvoltarea producției capitaliste se numește cooperare capitalistă simplă.

Cooperarea capitalistă simplă este o formă de socializare a muncii în care capitalistul exploatează un număr mai mult sau mai puțin însemnat de muncitori salariați, ocupați simultan cu îndeplinirea unei munci similare. Cooperarea capitalistă simplă apare pe baza descompunerii micii producții de mărfuri. Primele întreprinderi capitaliste au fost întemeiate de negustori-scupșici, de cămătari, meșteri, meseriași și meșteșugari îmbogățiți. În aceste întreprinderi lucrau meșteșugari ruinați, calfe care pierduseră posibilitatea de a deveni meșteri de sine stătători, sărăcimea satelor.

Cooperarea capitalistă simplă are avantaje față de mica producție de mărfuri.

Reunirea unui număr mare de lucrători într-o singură întreprindere permite economisirea mijloacelor de producție. Construirea, încălzitul și luminatul unui atelier pentru 20 de oameni costă mai ieftin decît construirea și întreținerea a 10 ateliere cu cîte 2 lucrători. Se reduc de aseme-

nea cheltuielile pentru unelte, localuri de depozit, cheltuielile pentru transportul materiilor prime și al produsului finit.

Rezultatele muncii fiecărui meșteșugar depind în întregime de particularitățile lui individuale — de forța, abilitatea, iscusința lui etc. În condițiile tehnicii primitive aceste deosebiri dintre lucrători sînt foarte mari. Chiar și numai din această cauză situația micului producător este extrem de șubredă. Producătorii de mărfuri care pentru a produce una și aceeași marfă cheltuiesc mai multă muncă decît se cere în condiții mijlocii de producție se ruinează inevitabil. Dar, cînd într-un atelier există mai mulți muncitori, deosebirile individuale dintre ei se compensează. Munca a diferiți muncitori deviază într-o parte sau alta de la nivelul muncii sociale mijlocii, dar munca totală a mai multor muncitori ocupați simultan corespunde mai mult sau mai puțin muncii mijlocii socialmente necesare. În virtutea acestui fapt, producția și desfacerea mărfurilor atelierului capitalist capătă mai multă regularitate și stabilitate.

În cooperarea simplă se realizează economisire de muncă, crește productivitatea acesteia.

Să luăm, de pildă, transmiterea din mînă în mînă a cărămizii printr-un lanț de muncitori. Fiecare muncitor în parte efectuează aici aceleași mișcări, dar acțiunile lui reprezintă o parte a unei operații comune. Drept urmare, treaba merge mult mai repede decît în cazul cînd fiecare în parte transportă cărămizi. Zece oameni care lucrează împreună produc într-o zi de muncă mai mult decît aceiași zece oameni lucrînd separat, sau decît un singur om în zece zile de muncă de aceeași durată.

Cooperarea permite să se efectueze simultan lucrări pe mari întinderi, de pildă asanări de mlaștini, construcții de stăvilare, canale, căi ferate, și dă de asemenea posibilitatea de a se cheltui pe un spațiu puțin întins o cantitate considerabilă de muncă, de pildă la construcții de clădiri sau la cultivarea unor culturi agricole care necesită un mare volum de muncă.

Cooperarea are o mare importanță în ramurile de producție în care anumite lucrări trebuie să fie efectuate într-un timp scurt, de pildă strîngerea recoltei, tunsul oilor etc. Folosirea simultană a unui mare număr de muncitori permite efectuarea acestor lucrări într-un timp scurt, preîntîmpinîndu-se astfel pierderi mari.

Astfel cooperația a generat o nouă forță productivă socială a muncii. Simplul fapt al unirii eforturilor lucrătorilor izolați a dus la o creștere a productivității muncii. Aceasta a dat proprietarilor primelor ateliere capitaliste posibilitatea de a produce mai ieftin mărfuri și de a concura cu succes pe micii producători. Rezultatele noii forțe productive sociale a muncii erau însușite în mod gratuit de către capitalist și serveau pentru îmbogățirea lui.

Perioada manufacturieră a capitalismului. Dezvoltarea cooperației capitaliste simple a dus la apariția manufacturilor. *Manufactura* este cooperația capitalistă bazată pe diviziunea muncii și pe tehnica meșteșugărească. Manufactura ca formă a procesului capitalist de producție a dominat în Europa occidentală aproximativ de la jumătatea secolului al XVI-lea pînă în ultimii treizeci de ani ai secolului al XVIII-lea. Ea reprezintă al doilea stadiu, mai înalt, al dezvoltării producției capitaliste.

Manufactura a luat naștere pe două căi.

Prima cale: meșteșugari de diferite profesii sînt reuniți de capitalist într-un singur atelier. Așa a apărut, de pildă, manufactura de trăsuri, care a reunit între zidurile sale meșteșugari înainte independenți: caretași, șelari, croitori, lăcătuși, alămari, strungari, ceaprazari, sticlari, vopsitori, lustruitori etc. În manufactură confecționarea unei trăsuri se împarte într-un mare număr de diferite operații care se completează reciproc, fiecare dintre ele fiind efectuată de un alt muncitor. Datorită acestui lucru, se schimbă caracterul anterior al muncii meșteșugarului. De pildă, acum muncitorul lăcătuș efectuează timp îndelungat numai o anumită operație în producția de trăsuri și treptat încetează să mai fie lăcătușul care mai înainte confecționa independent o marfă finită.

A doua cale: meșteșugari de aceeași profesie sînt reuniți de către capitalist într-un singur atelier. Înainte fiecare meșteșugar efectua singur toate operațiile necesare pentru confecționarea mărfii respective. Capitalistul fracționează procesul de producție în atelier într-o serie de diverse operații, fiecare dintre ele fiind încredințată unui muncitor specialist. Astfel a apărut, de pildă, manufactura de ace. În manufactura de ace sîrma trecea prin mîinile a 72 de muncitori și chiar mai mulți: unul întindea sîrma, altul o îndrepta, al treilea o tăia, al patrulea ascuțea capetele etc.

Diviziunea manufacturieră a muncii este o diviziune a muncii înăuntrul întreprinderii la confecționarea uneia și a celeiași mărfi, spre deosebire de diviziunea muncii în societate între diferite întreprinderi la confecționarea de mărfuri diferite.

Diviziunea muncii înăuntrul manufacturii presupune concentrarea mijloacelor de producție în mîinile capitalistului, care este în același timp proprietarul mărfurilor produse. Spre deosebire de micul producător de mărfuri, muncitorul salariat nu produce independent marfă; marfă devine doar produsul comun al muncii unui mare număr de muncitori. Diviziunea muncii înăuntrul societății presupune fărîmîțarea mijloacelor de producție între producători de mărfuri izolați, independenți unul de altul. Produsele muncii lor, de pildă produsele muncii tîmplarului, tăbăcarului, cizmarului, agricultorului, apar ca mărfuri, iar legătura dintre diferiții producători de mărfuri independenți se stabilește prin intermediul pieței.

Muncitorul care efectuează în manufactură o anumită operație în procesul de confecționare a mărfii este un muncitor parțial. Repetînd mereu una și aceeași operație simplă, el cheltuiește pentru efectuarea ei mai puțin timp și mai puține forțe decît meșteșugarul care efectuează succesiv o serie întreagă de operații diferite. În același timp specializarea face ca munca să devină mai intensă. Înainte lucrătorul cheltuia o anumită cantitate de timp pentru trecerile de la o operație la alta, pentru schimbarea uneltelor. În manufactură aceste pierderi de timp de muncă s-au redus. Treptat specializarea s-a extins nu numai asupra muncitorului, ci și asupra uneltelor de producție; ele se perfecționau și se adaptau tot mai mult operației parțiale căreia îi erau destinate.

Toate acestea au dus la creșterea continuă a productivității muncii.

Un exemplu viu în această privință îl constituie producția de ace. În secolul al XVIII-lea o manufactură mică cu 10 lucrători, folosind diviziunea muncii, producea pe zi 48.000 de ace; prin urmare la un lucrător reveneau 4.800 de ace, în timp ce, fără diviziunea muncii, un lucrător n-ar fi putut să confecționeze nici 20 de ace pe zi.

Specializarea muncii în cadrul manufacturii, legată de repetarea neconținută a unora și aceluiași mișcări simple, schilodea pe muncitor din punct de vedere fizic și spiritual.

Au apărut muncitori cu coloana vertebrală strâmbată, cu cutia toracică deformată etc. În felul acesta creșterea productivității muncii în manufactură era obținută cu prețul schilodirii muncitorului. Manufactura „îl schilodește pe muncitor și îl transformă într-o ființă monstruoasă, dezvoltându-i în mod artificial dexteritatea lui particulară prin înăbușirea unui univers întreg de instincte și de înclinații productive”¹.

În manufactură muncitorii erau supuși unei exploatare crâncene. Ziua de muncă ajungea la 18 ore și mai mult; salariul era extrem de scăzut — masa covârșitoare a muncitorilor manufacturieri flămânzeau; noua disciplină a muncii, disciplina capitalistă, era introdusă prin cele mai necruțătoare mijloace de constrângere și violență.

Diviziunea manufacturieră a muncii, scrie Marx, „crează condiții noi pentru dominația capitalului asupra muncii. Dacă ea apare deci pe de o parte ca un progres istoric și ca o fază necesară de dezvoltare în procesul de formare economică a societății, ea apare pe de altă parte ca un mijloc de exploatare civilizată și rafinată”².

În societatea sclavagistă și în cea feudală au existat două feluri de capital: capital comercial și capital cămătăresc. Nașterea producției capitaliste a însemnat apariția capitalului industrial. *Capitalul industrial* este capitalul ocupat în producția de mărfuri. Una dintre particularitățile caracteristice ale perioadei manufacturiere a capitalismului este legătura strânsă și indisolubilă dintre capitalul comercial și capitalul industrial. Proprietarul manufacturii era aproape întotdeauna și scupșic. El revindea micilor producători de mărfuri materii prime, dădea material spre a fi lucrat la domiciliu, ori cumpăra de la micii producători de mărfuri diferite piese ale unui produs, cumpăra de la ei produse spre a le revinde. Vânzarea materiilor prime și cumpărarea produsului se împleteau cu înrobirea cămătărească. Aceasta înrăutățea într-o măsură enormă situația micului producător, ducea la prelungirea zilei lui de muncă, la scăderea câștigului.

Munca capitalistă la domiciliu. În perioada manufacturieră a capitalismului a căpătat o dezvoltare foarte largă munca la domiciliu.

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 337. — *Nota Trad.*

² Op. cit., pag. 341.

Se numește *muncă capitalistă la domiciliu* prelucrarea la domiciliu, pe bază de plată cu bucata, a materialului primit de la întreprinzător. Această formă de exploatare se întâlnește uneori și în cadrul cooperăției simple. Ea există și în perioada mării industrii mecanizate, dar este caracteristică numai manufacturii. Munca capitalistă la domiciliu apare aici ca o *anexă* a manufacturii.

Diviziunea manufacturieră a muncii fracționa producția fiecărei mărfi într-o serie de operații separate. Deseori scupșicilor-patroni de manufacturi le convenea să creeze un atelier relativ mic în care se făcea numai asamblarea sau finisarea mărfii. Toate operațiile pregătitoare erau efectuate de meseriași sau meșteșugari care lucrau acasă la ei, dar care se aflau într-o stare de dependență totală față de capitalist. Adesea meșteșugarii, risipiți prin diferite sate, aveau de-a face nu cu patronul atelierului de asamblaj, ci cu maștrii-interpuși, care exploatau și ei pe meșteșugari.

Meșteșugarii și meseriașii care lucrau la domiciliu primeau de la capitalist o plată considerabil inferioară plății primite de muncitorul care lucra în atelierul capitalistului. În această ocupație erau atrase mase de țărani pe care nevoia de bani îi silea să caute un câștig auxiliar. Pentru a câștiga o mică sumă de bani, țăranul muncea din răspuțeri și punea la muncă pe toți membrii familiei sale. Ziua de muncă peste măsură de lungă, condiții neigienice de muncă, cea mai crâncenă exploatare — iată trăsăturile distinctive ale muncii capitaliste la domiciliu.

Aceste trăsături caracterizau numeroase industrii meșteșugărești din Rusia țaristă. Devenind stăpînii de fapt ai industriei meșteșugărești într-un sat sau într-o regiune oarecare, scupșicii foloseau pe scară largă diviziunea muncii între meșteșugari. De pildă, în stabilimentul proprietate a familiei Zavealov din Pavlovo (în al cărui atelier de asamblaj lucrau în 1860—1870 peste 100 de muncitori) un briceag obișnuit trecea prin minile a 8-9 meșteșugari. La acest briceag lucra un fierar, un muncitor care făcea lamele, unul care lucra plăselele, unul care călea lamele, unul care le lustruia, unul care finisa briceagul, unul care lucra la îndreptarea lui și unul care lucra la marcarea lui. Un număr considerabil de muncitori parțiali lucrau nu în atelierul capitalistului, ci la ei acasă. În același mod erau organizate producția de trăsuri, cea de pîslă, o serie de industrii meșteșugărești pentru prelucrarea lemnului, cizmăria, producția de nasturi și altele.

Numeroase exemple de exploatare crâncenă a meșteșugarilor au fost date de V. I. Lenin în opera sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia”. Astfel, la începutul deceniului al 9-lea al secolului trecut, în gubernia Moscova 37.500 de muncitoare lucrau la depănarea firelor, la tricotaj și alte meșteșuguri pentru femei. Copiii începeau să lucreze

de la vîrsta de 5—6 ani. Cîştigul mediu pe zi era de 13 copeici; ziua de muncă ajungea la 18 ore.

Rolul istoric al manufacturii. Manufactura era o formă de trecere de la mica producție a meseriașilor și meșteșugarilor la marea industrie mecanizată capitalistă. Ceea ce apropia manufactura de meșteșug era faptul că baza ei continua s-o constituie tehnica manuală, iar ceea ce o apropia de fabrica capitalistă era faptul că ea reprezenta o mare producție, bazată pe exploatarea muncitorilor salariați.

Diviziunea manufacturieră a muncii a însemnat un important pas înainte în dezvoltarea forțelor de producție ale societății. Dar manufactura bazată pe munca manuală nu era în stare să elimine mica producție. Tipic pentru manufactura capitalistă este existența unui număr mic de stabilimente relativ mari paralel cu existența unui număr considerabil de stabilimente mici. O anumită parte din mărfuri era produsă de manufacturi, dar masa covârșitoare a mărfurilor era furnizată, ca și înainte, de meseriași și meșteșugari, care depindeau în măsură diferită de capitaliștii-scupșici, de capitaliștii care dădeau de lucru la domiciliu, de patronii de manufacturi. Prin urmare manufactura nu putea cuprinde întreaga producție socială. Ea era oarecum o suprastructură; temelia continua s-o formeze, ca și înainte, mica producție cu tehnica ei primitivă.

Rolul istoric al manufacturii constă în aceea că ea a pregătit condițiile necesare pentru trecerea la producția mecanizată. În această privință sînt deosebit de importante trei împrejurări. În primul rînd, manufactura, dezvoltînd la un grad înalt diviziunea muncii, a simplificat numeroase operații. Ele au fost reduse la mișcări atît de simple, încît a devenit posibilă înlocuirea mîinii muncitorului prin mașină. În al doilea rînd, dezvoltarea manufacturii a dus la specializarea uneltelor de muncă, la perfecționarea lor considerabilă, ceea ce a făcut posibilă trecerea de la unelte manuale la mașini. În al treilea rînd, manufactura a pregătit cadre de muncitori iscusiți pentru marea industrie mecanizată, datorită specializării lor îndelungate în efectuarea diferitelor operații.

Mica producție de mărfuri, cooperatia capitalistă simplă și manufactura cu anexa ei — munca capitalistă la domiciliu — sînt în prezent larg răspîndite în țările economicește înapoiate, slab dezvoltate — India, Turcia, Iran etc.

Descompunerea țărănimii. Trecerea de la gospodăria bazată pe clacă la gospodăria capitalistă. În perioada manufacturieră a dezvoltării capitalismului, industria a continuat să se separe tot mai mult de agricultură.

Creșterea diviziunii sociale a muncii a făcut ca nu numai produsele industriei, ci și produsele agriculturii să se transforme în mărfuri. În agricultură s-a desfășurat un proces de specializare a regiunilor pe culturi și ramuri. Au apărut regiuni de agricultură cu caracter comercial: regiuni producătoare de în, sfeclă de zahăr, bumbac, tutun, produse lactate, brînzeturi etc. Pe această bază s-a dezvoltat schimbul nu numai între industrie și agricultură, ci și între diferite ramuri ale agriculturii.

Pe măsură ce progresa pătrunderea producției de mărfuri în agricultură, devenea tot mai puternică concurența dintre agricultori. Țăranul devenea din ce în ce mai dependent de piață. Oscilările spontane ale prețurilor pe piață accentuau și agravau inegalitatea de avere dintre țărani. În mîinile vîrurilor înstărite ale satului se acumulau bani disponibili. Acești bani serveau pentru aservirea, exploatarea țăranilor neavuți, se transformau în capital. Unul din mijloacele acestei aserviri era acapararea produselor muncii țăranilor la prețuri derizorii. Treptat, ruina țăranilor a ajuns la un asemenea grad, încît mulți dintre ei au fost nevoiți să-și părăsească cu totul gospodăria și să-și vîndă forța de muncă.

Astfel, o dată cu dezvoltarea diviziunii sociale a muncii, o dată cu creșterea producției de mărfuri se desfășura un proces de descompunere a țărănimii; la sate se formau relații capitaliste, apăreau noi tipuri sociale de populație agricolă care constituiau clase ale societății capitaliste — burghezia sătească și proletariatul agricol.

Burghezia sătească, sau *chiaburimea*, duce o gospodărie producătoare de mărfuri pe baza folosirii muncii salariate, a exploatării muncitorilor agricoli permanenți de la sate și, într-o măsură și mai mare, a zilerilor și a celorlalți muncitori temporari, angajați pentru munci de cîmp sezoniere. Chiaburii concentrează în mîinile lor o parte însemnată a pămîntului (inclusiv pămîntul luat în arendă), a vitelor de muncă, a produselor agricole. În mîinile chiaburimii se află de asemenea întreprinderile pentru prelucrarea materiilor prime, morile, batozele, reproducătorii de rasă etc. De obicei chiaburii sînt și cămătarii și negustorii

satului. Toate acestea servesc ca mijloc pentru exploatarea sărăcimii și a unei părți însemnate a țărănimii mijlocașe.

Proletariatul agricol este format din masa muncitorilor agricoli, care sînt lipsiți de mijloace de producție și sînt exploatați de moșieri și de burghezia sătească. Principala sursă de existență a proletariatului agricol este vânzarea forței sale de muncă. Reprezentantul tipic al proletariatului agricol este *muncitorul salariat cu lot*. Proporțiile infime ale gospodăriei pe un petec de pămînt, lipsa vitelor de muncă și a inventarului îl silesc inevitabil pe un asemenea țaran să-și vîndă forța de muncă.

Într-o situație apropiată de aceea a proletariatului agricol se află *sărăcimea satelor*. Țăranul sărac are o mică parcelă de pămînt și un mic număr de vite. Unui asemenea țaran nu-i ajung cerealele din producția proprie. Bani necesari pentru hrană, îmbrăcăminte, pentru gospodărie și dări este nevoit să-i cîștige în mare măsură angajîndu-se ca muncitor. Un asemenea țaran a încetat pe jumătate de a fi proprietar de sine stătător și este un semiproletar sătesc. Nivelul de trai al țaranului sărac, ca și nivelul de trai al proletarului de la sate este extrem de scăzut și este inferior chiar nivelului de trai al muncitorului industrial. Dezvoltarea capitalismului în agricultură duce la o creștere tot mai mare a rîndurilor proletariatului agricol și ale sărăcimii.

Veriga intermediară între burghezia sătească și sărăcime o formează țărănimia mijlocașă.

Țărănimia mijlocașă își duce gospodăria pe baza mijloacelor de producție proprii și a muncii proprii. Munca țaranului mijlocaș în gospodăria sa asigură numai în condiții favorabile întreținerea familiei. De aici decurge instabilitatea situației țaranului mijlocaș. „Prin relațiile sale sociale, acest grup oscilează între grupul superior, spre care tinde și în care nu izbutește să pătrundă decît o mică minoritate de fericiți, și grupul inferior, spre care îl împinge întregul mers al evoluției sociale¹”. Are loc un proces de ruinare, de „măcinare” a țărănimii mijlocașe.

În agricultura țărilor burgheze, relațiile capitaliste se împletesc cu rămășițe ale iobăgiei. În majoritatea țărilor, burghezia, venind la putere, nu a desființat marea proprietate funciară feudală. Gospodăria moșierească s-a adaptat treptat la condițiile capitalismului. Țărănimia, eliberată din

starea de dependență iobăgistă, dar lipsită de o parte considerabilă din pămînt, se înăbușea din cauza lipsei de pămînt. Ea era nevoită să ia în arendă pămînt de la moșieri în condiții înrobitoare.

În Rusia, de pildă, după reforma din 1861, cea mai răspîdită formă de exploatare a țăranilor de către moșieri era sistemul *muncii în dijmă*, în cadrul căruia, pentru pămîntul arendat sau pentru achitarea unui împrumut înrobitor, țăranul era nevoit să muncească în gospodăria moșierului folosind mijloace de producție proprii — forță de tracțiune și inventar primitiv.

Descompunerea țărănimii a subminat temeliile gospodăriei moșierești, care se baza pe munca în dijmă, pe exploatarea țaranului economic dependent și pe o tehnică înapoiată. Țăranul înstărit avea posibilitatea să ia pămînt în arendă cu bani și de aceea nu avea nevoie să ia pămînt în arendă în condiții înrobitoare, muncind în dijmă. Țăranul sărac nu putea fi nici el folosit pentru sistemul muncii în dijmă, dar din altă cauză: neavînd mijloace de producție, el se transforma în muncitor salariat. Moșierul putea folosi pentru munca în dijmă mai ales țărani mijlocași. Însă dezvoltarea economiei de mărfuri și a agriculturii cu caracter comercial, ruînd țărănimia mijlocașă, a subminat și sistemul de gospodărie bazat pe munca în dijmă. Moșierii au extins folosirea muncii salariate, care este mai productivă decît munca țaranului dependent; însemnătatea sistemului capitalist de gospodărie a crescut, iar a sistemului de gospodărie bazat pe munca în dijmă a scăzut. Dar munca în dijmă, ca rămășiță directă a clăcii, se menține încă mult timp paralel cu sistemul capitalist de gospodărie.

Formarea pieței interne pentru industria capitalistă. O dată cu dezvoltarea capitalismului în industrie și în agricultură s-a desfășurat procesul de formare a *pieței interne*.

Încă în perioada manufacturieră au apărut o serie de noi ramuri de producție industrială. Una după alta s-au desprins din agricultură diferite ramuri de prelucrare industrială a materiilor prime agricole. O dată cu creșterea industriei creștea tot mai mult cererea de produse agricole. În legătură cu aceasta piața se lărgea din ce în ce mai mult. În regiunile specializate, de exemplu, în producția bumbacului, inului, sfecele de zahăr, și în creșterea vitelor productive, exista o cerere de cereale. Agricultura cerea tot mai multe produse industriale de tot felul.

¹ V. I. Lenin, Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 160. — *Nota Trad.*

Piața internă pentru industria capitalistă se creează prin însăși dezvoltarea capitalismului, prin descompunerea micilor producători de mărfuri. „Despărțirea producătorului direct de mijloacele de producție, adică exproprierea lui, care marchează trecerea de la producția de mărfuri simplă la producția capitalistă (și constituie condiția necesară a acestei treceri), creează piața internă”¹. Procesul de creare a pieței interne a avut un caracter bilateral. Pe de o parte, din partea burgheziei orășenești și sătești venea cererea de mijloace de producție: unelte de muncă perfecționate, mașini, materii prime etc., necesare pentru lărgirea întreprinderilor capitaliste existente și pentru construirea de noi întreprinderi capitaliste. Creștea cererea de obiecte de consum din partea burgheziei. Pe de altă parte, sporirea numărului proletariatului industrial și agricol, indisolubil legată de descompunerea țărănimii, era însoțită de o creștere a cererii de mărfuri care constituie mijloacele de existență ale muncitorului.

Manufacturile, bazate pe o tehnică primitivă și pe munca manuală, nu erau în stare să satisfacă cererea crescândă de mărfuri industriale. A apărut necesitatea economică a trecerii la marea producție mecanizată.

SCURTE CONCLUZII

1. *Primul stadiu de dezvoltare a producției capitaliste în industrie este cooperarea capitalistă simplă, care ia naștere din mica producție de mărfuri. Cooperarea capitalistă simplă este o formă de producție care se bazează pe exploatarea de către capitalist a unui număr mai mult sau mai puțin considerabil de muncitori salariați, ocupați simultan cu îndeplinirea unei munci similare. Cooperarea capitalistă simplă asigură economisirea mijloacelor de producție, crea o nouă forță productivă socială a muncii, reducea cheltuiala de muncă pe unitatea de produs. Rezultatele creșterii forței productive a muncii sociale erau însușite în mod gratuit de către capitaliști.*

2. *Al doilea stadiu de dezvoltare a producției capitaliste în industrie este manufactura. Manufactura*

este o mare producție capitalistă, bazată pe tehnica manuală și pe diviziunea muncii între muncitori salariați. Diviziunea manufacturieră a muncii a sporit considerabil productivitatea muncii; în același timp ea îl schilodea pe muncitorul salariat, condamându-l la o dezvoltare extrem de unilaterală. Manufactura a creat premisele necesare pentru trecerea la marea industrie mecanizată.

3. *Dezvoltarea producției de mărfuri duce la descompunerea țărănimii. Virfurile puțin numeroase ale satului trec în rîndurile burgheziei; mase însemnate ale țărănimii trec în rîndurile proletariatului orășenesc și sătesc; crește masa sărăcimii; larga pătură intermediară a țărănimii mijlocașe se ruinează. Descompunerea țărănimii subminează bazele sistemului muncii în dijmă. Moșierii trec tot mai mult de la gospodăria bazată pe clacă la gospodăria capitalistă.*

4. *Piața internă se creează prin dezvoltarea capitalismului însuși. Lărgirea pieței interne a însemnat creșterea cererii de mijloace de producție și de mijloace de subzistență. Manufactura, bazată pe o tehnică înapoiată și pe munca manuală, nu era în stare să satisfacă cererea sporită de mărfuri industriale. A apărut necesitatea trecerii la industria mecanizată.*

CAPITOLUL VI

PERIOADA MAȘINISTĂ A CAPITALISMULUI

Trecerea de la manufactură la industria mecanizată. Atîta timp cît producția s-a bazat pe munca manuală, cum era în perioada manufacturieră, capitalismul n-a putut înfăptui o transformare radicală a întregii vieți economice a societății. O astfel de transformare s-a produs o dată cu trecerea de la manufactură la industria mecanizată, care a început să ia naștere în ultima treime a secolului al XVIII-lea și s-a răspîndit în principalele țări capitaliste din Europa și în S.U.A. în cursul secolului al XIX-lea. Marea industrie mecanizată reprezintă a treia și cea mai înaltă treaptă de dezvoltare a producției capitaliste.

¹ Op. cit., pag. 49.

Trecerea de la manufactură la industria mecanizată a însemnat o întreagă revoluție tehnică în producție. Baza tehnică-materială a acestei revoluții a fost *mașina*.

Orice mașină dezvoltată este alcătuită din trei părți: 1) motorul, 2) mecanismul de transmisie, 3) mașina-unealtă.

Motorul funcționează ca forță motrice a întregului mecanism. El își produce singur forța sa motrice (de pildă mașina cu aburi), sau o primește de la o forță naturală existentă în afara lui (de pildă roata hidraulică, pusă în mișcare de forța unei căderi de apă).

Mecanismul de transmisie este alcătuit din tot felul de dispozitive (arbori de transmisie, roți dințate, curele, transmisii electrice etc.), care reglează mișcarea, schimbă în caz de nevoie forma ei (de pildă o transformă din rectilinie în circulară), o repartizează și o transmite mașinii-unealte. Alături de motorul cit și mecanismul de transmisie servesc pentru a pune în mișcare mașina-unealtă.

Mașina-unealtă acționează direct asupra obiectului muncii și-l transformă potrivit scopului propus. Dacă examinăm mai de aproape mașina-unealtă, în general putem găsi în ea, deși adesea într-o formă foarte schimbată, unelte folosite și în munca manuală. În toate cazurile însă ele nu mai sînt unelte de muncă manuală, ci unelte-mecanisme, unelte mecanice. Mașina-unealtă a fost punctul de plecare al revoluției care a dus la înlocuirea manufacturii prin producția mecanizată. După inventarea uneltelor mecanice s-au produs schimbări radicale în construcția motoarelor și a mecanismelor de transmisie.

În goana lui nesățioasă după profit, capitalul a găsit în mașină un puternic mijloc de sporire a productivității muncii. În primul rînd, folosirea mașinilor care operează simultan cu un mare număr de unelte a eliberat procesul de producție de limitele înguste determinate de caracterul mărginit al organelor omului. În al doilea rînd, folosirea mașinilor a permis întreprinderea, pentru prima oară în procesul de producție, a unor noi și uriașe surse de energie — forța motrice a aburului, a gazului și a electricității. În al treilea rînd, folosirea mașinilor a permis capitalului să pună în slujba producției știința, care extinde puterea omului asupra naturii și deschide posibilități mereu noi de sporire a productivității muncii. Pe baza mării industrii mecanizate s-a statornicit dominația modului de producție capitalist.

Revoluția industrială. Începuturile marii industrii mecanizate au fost puse în *Anglia*. În această țară s-au creat condiții istorice favorabile pentru dezvoltarea rapidă a modului de producție capitalist: desființarea timpurie a iobăgiei și lichidarea fărîmițării feudale, victoria revoluției bur-

gheze în secolul al XVII-lea, deposedarea prin violență a țărănilor de pămînt, precum și acumularea de capitaluri datorită unui comerț larg dezvoltat și jefuirii coloniilor.

La jumătatea secolului al XVIII-lea *Anglia* era o țară cu un mare număr de manufacturi. Principala ramură a industriei era producția textilă. Tocmai cu această ramură a început *revoluția industrială* care s-a produs în *Anglia* în cursul ultimei treimi a secolului al XVIII-lea și al primului pătrar al secolului al XIX-lea.

Lărgirea pieței și goana capitaliștilor după profit au determinat necesitatea perfecționării tehnicii producției. În industria textilă, care s-a dezvoltat mai repede decît celelalte ramuri de producție, domnea munca manuală. Principalele operații în industria textilă erau torsul și țesutul. Produsul muncii torcătorilor servea ca obiect al muncii pentru țesător. Creșterea cererii de țesături de bumbac a influențat în primul rînd tehnica țesătoriei: în 1733 a fost inventată *sweica zburătoare*, care a dublat productivitatea muncii țesătorului. Aceasta a făcut ca filatura să rămînă în urma țesătoriei. În manufacturi războaiele de țesut se opreau adesea din lipsă de fire. A devenit imperios necesară o îmbunătățire a tehnicii torsului.

Această problemă a fost rezolvată prin inventarea *mașinilor de tors* (în 1765—1767), fiecare avînd 15—20 de fusuri. Forța care punea în mișcare primele mașini era omul însuși sau vitele de muncă, apoi au apărut mașini puse în mișcare de forța apei. Perfecționările tehnice ulterioare au permis nu numai sporirea producției de fire, ci și îmbunătățirea calității ei. Încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea existau mașini de tors care aveau pînă la 400 de fusuri. Ca urmare a acestei invenții, productivitatea muncii în filatură a crescut foarte mult.

În industria textilă apărură acum o nouă discordanță: filatura depășise țesătoria. Această discordanță a fost înlăturată prin inventarea în 1785 a *războiului mecanic de țesut*. După o serie de perfecționări, războiul mecanic de țesut a căpătat în *Anglia* o largă răspîndire și pînă în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea a eliminat complet țesutul manual. Schimbări radicale au suferit și procesele de prelucrare a țesăturilor — albitul, vopsitul, imprimatul. Aplicarea chimiei a redus durata acestor procese și a îmbunătățit calitatea produselor.

Primele fabrici textile au fost construite pe malurile râurilor, mașinile fiind acționate cu ajutorul roții hidraulice. Acest lucru limita într-o mare măsură posibilitatea folosirii tehnicii mașiniste. Era nevoie de un nou tip de motor, care să nu depindă de condițiile de loc și de anotimp. Un astfel de motor a fost *mașina cu aburi* (inventată în Rusia în 1763, dar care n-a căpătat răspîndire pe atunci; în Anglia mașina cu aburi a fost inventată în 1784).

Folosirea mașinii cu aburi a avut o însemnătate uriașă. Mașina cu aburi este un motor universal, lipsit de numeroase deficiențe inerente motorului hidraulic. Consumînd cărbuni și apă, mașina cu aburi produce o forță motrice care se află în întregime sub controlul omului. Această mașină este mobilă; ea face ca industria să nu mai fie legată de resursele naturale de energie și permite concentrarea producției în orice loc.

Mașina cu aburi a început să se răspîndească repede nu numai în Anglia, ci și dincolo de hotarele ei, creînd premisele apariției unor fabrici mari cu numeroase mașini și cu un mare număr de muncitori.

Mașinile au revoluționat producția în toate ramurile industriei. Ele au cuprins nu numai industria bumbacului, ci au fost folosite și în industria lînii, a inului, a mătăsii. Curînd au fost găsite mijloace pentru folosirea mașinii cu aburi în transporturi: în 1807 a fost creat în S.U.A. primul vapor, iar în 1825 a fost construită în Anglia prima cale ferată.

La început mașinile se construiau în manufacturi cu ajutorul muncii manuale. Ele costau scump și nu erau suficient de puternice și de perfecționate. Manufacturile nu erau în stare să producă mașini în cantitatea cerută de industrie în rapidă creștere. Această problemă a fost rezolvată prin trecerea la producția mecanizată a mașinilor. A apărut o nouă ramură industrială care s-a dezvoltat rapid — *construcția de mașini*. Primele mașini au fost construite mai ales din lemn. Apoi piesele din lemn ale mașinilor au început să fie înlocuite cu piese metalice. Înlocuirea lemnului prin metal, făcînd ca mașinile să fie mai trainice și mai durabile, a dat posibilitatea să se lucreze cu o viteză și cu o încordare care înainte erau de neînchipuit. La începutul secolului al XIX-lea au fost inventate ciocanul mecanic, presa mecanică, mașini-unelte pentru prelucrarea metalelor: strungul, apoi mașina de frezat și mașina de găurit.

Pentru producția de mașini, locomotive, șine de cale ferată, vapoare era nevoie de o mare cantitate de fier și de oțel. A început să se dezvolte rapid *metalurgia*. O mare importanță pentru dezvoltarea metalurgiei a avut-o descoperirea procedurii topirii minereului de fier cu combustibil mineral în loc de combustibil lemnos. Furnalele s-au perfecționat din ce în ce mai mult. Începînd cu deceniul al 4-lea al secolului al XIX-lea, suflarea de aer rece a început să fie înlocuită prin suflarea de aer cald, ceea ce a grăbit procesul topirii și a adus mari economii de combustibil. Au fost descoperite metode noi, mai perfecționate, de topire a oțelului. Răspîndirea mașinii cu aburi, dezvoltarea metalurgiei au creat necesitatea unor uriașe cantități de cărbune, ceea ce a dus la dezvoltarea rapidă a industriei carbonifere.

Ca urmare a revoluției industriale, Anglia a devenit atelierul industrial al lumii. După Anglia producția mecanizată a început să se răspîndească și în alte țări din Europa și din America.

În *Franța* revoluția industrială s-a desfășurat în decurs de cîteva decenii după revoluția burgheză din 1789—1794. Abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea fabrica capitalistă a căpătat o situație dominantă în industria Franței.

În *Germania*, datorită fărîmițării ei feudale și menținerii îndelungate a relațiilor iobăgiste, revoluția industrială s-a produs mai tîrziu decît în Anglia și în Franța. Marea industrie a început să se dezvolte în Germania abia în deceniul al 5-lea al secolului al XIX-lea și deosebit de repede după constituirea Germaniei într-un stat unitar în 1871.

În *Statele Unite ale Americii* marea industrie a apărut la începutul secolului al XIX-lea. Industria mecanizată americană a început să se dezvolte rapid după războiul civil din 1861—1865. Au fost folosite pe scară largă realizările tehnice ale industriei engleze, precum și aflulxul de capitaluri disponibile și de muncitori calificați din Europa.

În *Rusia* trecerea de la manufactură la stadiul producției mecanizate a început înainte de desființarea iobăgiei, dar această trecere s-a desfășurat din plin abia în primele decenii de după reforma țărănească din 1861. Dar și după desființarea iobăgiei numeroasele rămășițe ale orînduirii feudale-iobăgiste din țară frînau trecerea industriei de la producția manuală la producția mecanizată. Acest lucru a avut repercusiuni deosebit de importante asupra industriei miniere din Ural.

Industrializarea capitalistă. Revoluția industrială a pus bazele industrializării capitaliste. Temelia industrializării o constituie industria grea, producția mijloacelor de producție.

Industrializarea capitalistă se realizează spontan, în goana capitaliștilor după profit. Ea începe de obicei cu dezvoltarea industriei *ușoare*, adică a ramurilor care produc obiecte de consum individual. În aceste ramuri este nevoie de investiții mai mici, rotația capitalului este mai rapidă și profiturile se obțin mai ușor decât în *industria grea*, adică în ramurile care produc unelte de muncă și alte mijloace de producție — mașini, metale, combustibil. Industria grea începe să se dezvolte numai după un timp îndelungat, în cursul căruia industria ușoară acumulează profituri. Aceste profituri trec treptat în industria grea. Prin urmare, industrializarea capitalistă este un proces care durează multe decenii.

În Anglia, de pildă, vreme îndelungată industria textilă s-a dezvoltat mai repede decât celelalte industrii. În prima jumătate a secolului al XIX-lea ea a rămas principala și cea mai dezvoltată ramură a industriei engleze. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea rolul precumpănitor a început să-l joace industria grea. În aceeași ordine s-au dezvoltat ramurile industriei și în celelalte țări capitaliste.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a continuat să se dezvolte metalurgia; a fost îmbunătățită tehnica topirii metalelor, au crescut dimensiunile furnalelor. A crescut repede producția de fontă. În Anglia producția de fontă a crescut de la 193.000 de tone, cât era în 1800, la 2.285.000 de tone în 1850, la 6.059.000 de tone în 1870 și la 7.873.000 de tone în 1880; în S.U.A. — de la 41.000 de tone, cât era în 1800, la 573.000 de tone în 1850, la 1.692.000 de tone în 1870 și la 3.897.000 de tone în 1880.

Pînă în ultima treime a secolului al XIX-lea mașina cu aburi a continuat să fie unicul tip de motor folosit în marea industrie și în transporturi. Aburul a jucat un rol imens în dezvoltarea industriei mecanizate. În tot cursul secolului al XIX-lea mașina cu aburi a continuat să fie perfecționată; a crescut capacitatea mașinilor cu aburi, gradul de utilizare a energiei calorice. În deceniul al 9-lea al secolului trecut a fost creată *turbina cu aburi*. Datorită avantajelor sale, ea a început să elimine într-o serie de ramuri mașina cu aburi.

Dar pe măsură ce creștea marea industrie se vădea tot mai repede insuficiența aburului ca forță motrice. A fost inventat un nou tip de motor — *motorul cu combustie internă*, la început motorul cu gaze (1877), iar apoi motorul cu combustibil lichid, motorul Diesel (1893). În ultima treime a secolului al XIX-lea a apărut pe arena vieții economice o nouă forță puternică, care a revoluționat și mai mult producția — *electricitatea*.

În secolul al XIX-lea tehnica mașinistă cuprinde pe rînd toate ramurile industriei. S-a dezvoltat industria minieră — extracția de minereu, de cărbune. În legătură cu inventarea motorului cu combustie internă a sporit extracția de petrol. Industria chimică a luat o largă dezvoltare. Creșterea rapidă a mării industrii a fost însoțită de o intensă construcție de căi ferate.

Industrializarea capitalistă se înfăptuiește atît prin exploatarea muncitorilor salariați și ruinarea țărănimii din țara respectivă, cît și prin jefuirea oamenilor muncii din alte țări, mai ales din colonii. Ea duce inevitabil la ascuțirea contradicțiilor capitalismului, la pauperizarea masei de milioane de muncitori, țărani și meșteșugari.

Istoria cunoaște diferite căi de industrializare capitalistă. Prima cale de industrializare capitalistă este calea acaparării și jefuirii coloniilor. Așa s-a dezvoltat industria din Anglia. Acaparînd colonii în toate continentele, Anglia a pompat de acolo timp de două veacuri profituri uriașe pe care le-a investit în industria ei.

A doua cale este aceea a războiului și a contribuțiilor pe care țările învingătoare le iau de la țările învinse. Astfel, învingînd Franța în războiul franco-prusian, Germania a constrîns-o să-i plătească 5 miliarde de franci cu titlul de contribuții și le-a investit în industria ei.

A treia cale este calea concesiunilor și împrumuturilor înrobitoare, care duc țările înapoiate la dependență economică și politică față de țările dezvoltate din punct de vedere capitalist. Rusia țaristă, de pildă, acorda concesiuni și lua împrumuturi de la puterile occidentale în condiții înrobitoare, căutînd să răzbată astfel treptat pe drumul industrializării. Aceasta a dus la transformarea Rusiei țariste într-o semicolonie.

În istoria diferitelor țări aceste diferite căi de industrializare capitalistă se împleteau adesea și se completeau reciproc. Un exemplu de dezvoltare de acest fel este istoria dezvoltării economice a Statelor Unite ale Americii. Marea industrie din S.U.A. a fost creată prin împrumuturi externe și credite pe termen lung, precum și prin jefuirea nestăvilită a populației băștinașe din America.

Cu toată dezvoltarea industriei mecanizate în țările burgeze, o imensă parte din populația lumii capitaliste continuă să trăiască și să muncească în condiții în care domină tehnica manuală primitivă.

Dezvoltarea orașelor și a centrelor industriale. Forma-rea clasei proletarilor. Industrializarea capitalistă a determinat dezvoltarea rapidă a orașelor și a centrelor industriale. Numărul orașelor mari din Europa (cu o populație de peste 100.000 de locuitori) a crescut în cursul secolului al XIX-lea de 7 ori. Greutatea specifică a populației orașe-nești a crescut neîncetat pe seama populației sătești. În Anglia încă pe la jumătatea secolului al XIX-lea, iar în Germania la începutul secolului al XX-lea, mai mult de jumătate din întreaga populație era concentrată la orașe.

În perioada manufacturieră a capitalismului, masele de muncitori salariați încă nu constituiau o clasă a proletarilor pe deplin formată. Muncitorii din manufacturi erau relativ puțin numeroși și erau legați într-o măsură considerabilă de agricultură, fiind risipiți într-o sumedenie de ateliere mici și dezbrinați prin tot felul de interese înguste de breaslă.

Ca urmare a revoluției industriale și a dezvoltării continue a industriei mecanizate, în țările capitaliste s-a format *proletariatul industrial*. Clasa muncitoare creștea rapid numeric, îngroșându-și mereu rândurile cu țărani și meșteșugari ruinați.

O dată cu dezvoltarea mării industrii mecanizate au dispărut treptat interesele și prejudecățile locale, corporatiste, de breaslă ale primelor generații de muncitori, aspirațiile lor utopice de a restabili pozițiile pierdute ale meșteșugarului medieval. Masele de muncitori au început să constituie o clasă unică — proletariatul. Caracterizînd formarea proletariatului ca clasă, Engels a scris: „Numai dezvoltarea pe scară largă a producției capitaliste, a industriei moderne și a agriculturii a făcut ca existența sa să aibă un caracter permanent, i-a sporit rândurile și l-a format ca o clasă deosebită, cu interese deosebite și cu o misiune istorică deosebită“¹.

În Anglia numărul muncitorilor din industrie și transporturi era în deceniul al 2-lea al secolului al XIX-lea de circa 2.000.000; după o sută de ani el a sporit de peste trei ori.

În Franța numărul muncitorilor din industrie și transporturi era în deceniul al 7-lea al secolului al XIX-lea de circa 2.000.000, iar pînă la începutul secolului al XX-lea numărul lor s-a ridicat la circa 3.800.000 de oameni.

¹ F. Engels, Mișcarea muncitorească în America, K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XVI, partea I, ed. rusă, pag. 287.

În Statele Unite ale Americii numărul muncitorilor din industrie și transporturi era în 1859 de 1.800.000, iar în 1899 — de 6.800.000.

În Germania numărul muncitorilor din industrie și transporturi a crescut de la 700.000, cît era în 1848, la 5.000.000 în 1895.

În Rusia, după desființarea iobăgiei, procesul formării clasei muncitoare s-a desfășurat rapid. În 1865, în marile fabrici și uzine, în industria minieră și la căile ferate lucrau 706.000 de muncitori, iar în 1890 — 1.433.000. Prin urmare, în decurs de 25 de ani numărul muncitorilor din marile întreprinderi capitaliste a crescut de peste două ori. La sfîrșitul ultimului deceniu al secolului al XIX-lea, în 50 de gubernii ale Rusiei europene numărul muncitorilor din marile fabrici și uzine, din industria minieră și de la căile ferate se ridica la 2.207.000, iar pe întreaga Rusie — la 2.792.000.

Fabrica capitalistă. Mașina ca mijloc de exploatare a muncii salariate de către capital. Fabrica capitalistă este o mare întreprindere industrială, bazată pe exploatarea muncitorilor salariați și care folosește un sistem de mașini pentru a produce mărfuri.

Sistemul de mașini este un ansamblu de mașini-unelte care execută concomitent aceleași operații de producție (de pildă războaiele de țesut de același gen), sau un ansamblu de mașini-unelte de genuri diferite, dar care se completează una pe alta. Sistemul de mașini de genuri diferite este o combinație de mașini-unelte parțiale, bazată pe împărțirea operațiilor de producție între ele. Fiecare mașină parțială dă de lucru unei alte mașini. Deoarece toate aceste mașini funcționează simultan, produsul se află neconținut pe diferite trepte ale procesului de producție, trecînd de la o fază de producție la alta.

Cu ajutorul mașinilor se realizează *mecanizarea muncii*. Folosirea mașinilor asigură o uriașă creștere a productivității muncii și scăderea valorii mărfii. Mașina permite să se producă aceeași cantitate de mărfuri cu o cheltuire de muncă mult mai mică, sau cu aceeași cheltuire de muncă să se producă mult mai multe mărfuri.

În secolul al XIX-lea, pentru transformarea aceleiași cantități de bumbac în fire cu ajutorul mașinii era nevoie de un timp de lucru de 180 de ori mai mic decît pentru torsul manual. Cu ajutorul mașinii un muncitor adult sau un adolescent imprima într-o oră tot atîta pînză în patru culori cît imprimau înainte, în condițiile muncii manuale, 200 de muncitori adulți. În secolul al XVIII-lea, în condițiile diviziunii manufacturiere a muncii, un muncitor confecționa pe zi 4.800 de ace. În secolul al XIX-lea, un muncitor, lucrînd concomitent la patru mașini, producea pe zi pînă la 600.000 de ace.

În condițiile modului de producție capitalist, toate folea-
sele de pe urma întrebunțării mașinilor sînt însușite de pro-
prietarii acestor mașini — capitaliștii —, ale căror profituri
cresc.

Fabrica este cea mai înaltă formă de cooperare capita-
listă. Cooperarea capitalistă, ca muncă în comun efectuată
pe o scară relativ mare, determină necesitatea unei funcții
speciale de conducere, supraveghere, coordonare a diferite-
lor munci. În întreprinderea capitalistă funcția de conducere
este exercitată de capitalist și are trăsături specifice, fiind
totodată și o funcție de exploatare a muncitorilor salariați
de către capital. Capitalistul este capitalist nu pentru că el
conduce o întreprindere industrială; dimpotrivă, el devine
conducător de întreprindere pentru că este capitalist.

Încă în cadrul cooperării capitaliste simple, capitalistul
se eliberează de munca fizică. O dată cu creșterea proporții-
lor cooperării muncii, el se eliberează și de funcția de supra-
veghere directă și permanentă a muncitorilor. Aceste func-
ții se transmit unei categorii speciale de salariați — direc-
tori, maiștri — care comandă în întreprindere în numele
capitalistului. Prin caracterul său, conducerea capitalistă
este o conducere despotică.

O dată cu trecerea la fabrică se desăvîrșește crearea de
către capital a unei discipline speciale, *disciplina capita-
listă a muncii*. Disciplina capitalistă a muncii este o disci-
plină a foamei. Muncitorul se află aici sub amenințarea
permanentă de a fi concediat din fabrică, de a ajunge în
rîndurile șomerilor. Fabricii capitaliste îi este proprie o
disciplină de cazarmă. Muncitorii sînt pedepsiți prin amenzi
bănești și prin rețineri din salariu.

Privită în sine, mașina este un puternic mijloc de ușu-
rare a muncii și de sporire a productivității ei. În capitalism
însă mașina servește ca mijloc de intensificare a exploatării
muncii salariate.

Chiar de la începutul folosirii ei, mașina devine un con-
curent al muncitorului. Folosirea capitalistă a mașinilor
lipsește în primul rînd de mijloace de existență zeci și sute
de mii de muncitori manuali, care devin de prisos. Astfel, o
dată cu introducerea pe scară largă a războaielor de țesut
acționate de forța aburului, 800.000 de muncitori englezi au
fost aruncați în stradă. În India milioane de țesători au fost
condamnați la foamete și la moarte, deoarece țesăturile
indiene confecționate manual nu rezistau concurenței țesă-

turilor engleze fabricate cu ajutorul mașinilor. Datorită
folosirii pe scară tot mai largă a mașinilor și perfecționării
lor, un număr din ce în ce mai mare de muncitori salariați
sînt eliminați de mașină, aruncați în stradă de fabrica
capitalistă, îngroșînd rîndurile armatei mereu crescînde a
șomerilor.

Mașina simplifică procesul de producție, face de prisos
folosirea unei mari forțe musculare a lucrătorului. De aceea,
o dată cu trecerea la tehnica mașinistă, capitalul atrage pe
scară largă în producție femei și copii. Capitalistul îi silește
să muncească în condiții grele, pentru un salariu de mize-
rie. Aceasta atrage după sine un ridicat procent de morta-
litate infantilă în familiile de muncitori, schilodirea fizică
și morală a femeilor și a copiilor.

Mașina deschide posibilități largi pentru reducerea
timpului de muncă necesar pentru producția unei mărfi și
creează astfel condiții pentru reducerea zilei de muncă. Cu
toate acestea, folosirea capitalistă a mașinilor duce la pre-
lungirea zilei de muncă. În goană după profit, capitalistul
caută să folosească cît mai complet mașina. În primul rînd,
cu cît acțiunea utilă a mașinii în cursul zilei de muncă este
mai îndelungată, cu atît ea va fi amortizată mai repede.
În al doilea rînd, cu cît ziua de muncă este mai lungă și cu
cît mașina este folosită mai din plin, cu atît mai mică este
primejdia ca ea să se învechească din punct de vedere tehnic
și ca ceilalți capitaliști să introducă în întreprinderile lor
mașini mai bune sau mai puțin costisitoare, ceea ce le-ar
crea condiții de producție mai avantajoase. De aceea ca-
pitalistul caută să prelungească la maximum ziua de muncă.

În mîinile capitalistului mașina este folosită pentru a
stoarce din muncitor mai multă muncă în cursul unui timp
anumit. Intensitatea excesivă a muncii, înghesuiala din ate-
lierele fabricilor, lipsa de aer, de lumină, lipsa măsurilor
necesare de protecție a muncii duc la răspîndirea în masă
a bolilor profesionale în rîndurile muncitorilor, la submina-
rea sănătății și la scurtarea vieții lor.

Tehnica mașinistă deschide un cîmp larg pentru folosirea
științei în procesul de producție, pentru a imprima muncii
un caracter mai rațional, mai creator. Dar folosirea capita-
listă a mașinilor face ca muncitorul să se transforme într-o
anexă a mașinii. Soarta muncitorului este o muncă fizică
monotonă, istovitoare. Munca intelectuală devine privile-
giul unor lucrători speciali: ingineri, tehnicieni, oameni de

știință. Știința se separă de muncă și slujește capitalul. În capitalism se adâncește tot mai mult *opozitia dintre munca fizică și cea intelectuală*.

Mașina marchează o sporire a puterii omului asupra naturii. Mărind productivitatea muncii, mașina sporește avuția societății. Dar această avuție revine capitaliștilor, în timp ce situația clasei muncitoare — principala forță productivă a societății — se înrăutățește tot mai mult.

În „Capitalul“ Marx a demonstrat că nu mașinile ca atare sînt dușmanul clasei muncitoare, ci orînduirea capitalistă în cadrul căreia ele sînt folosite. El scria că „mașina, privită în sine, reduce timpul de muncă, iar în aplicația ei capitalistă ea prelungește ziua de muncă, ...în sine ea ușurează munca, iar în aplicația ei capitalistă ea îi mărește intensitatea, ...în sine ea constituie o victorie a omului asupra forțelor naturii, iar în aplicația ei capitalistă îl pune pe om sub jugul forțelor naturii, ...în sine ea sporește avuția producătorului, iar în aplicația ei capitalistă ea îl paupează“¹.

Chiar de la apariția relațiilor capitaliste începe *lupta de clasă între muncitorii salariați și capitaliști*. Ea se desfășoară în tot cursul perioadei manufacturiere, iar o dată cu trecerea la producția mecanizată ia o mare amploare și atinge o ascuțire fără precedent.

Prima expresie a protestului mișcării muncitorești nematurizate împotriva urmărilor nefaste ale folosirii capitaliste a tehnicii mașiniste au fost încercările de a distruge mașinile. Prima mașină de tuns lînă, inventată în 1758, a fost arsă de muncitorii rămași fără lucru în urma introducerii ei. La începutul secolului al XIX-lea, în districtele industriale din Anglia s-a desfășurat o largă mișcare a „distrugătorilor de mașini“, îndreptată în primul rînd împotriva războiului mecanic de țesut. Clasei muncitoare i-a trebuit un anumit timp și o anumită experiență pentru a-și da seama că asuprirea și mizeria ei se datorează nu mașinilor ca atare, ci folosirii lor capitaliste.

Capitaliștii au folosit pe scară largă mașina ca instrument puternic pentru înăbușirea revoltelor periodice, grevele etc. ale muncitorilor, îndreptate împotriva puterii absolute a capitalului. După 1830 un număr considerabil de invenții în Anglia s-au datorat în mod nemijlocit intereselor luptei de clasă a capitaliștilor împotriva muncitorilor, tendinței capitaliștilor de a înfrînge împotrivirea acestora față

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 405. — Nota Trad.

de asuprirea capitalului prin reducerea numărului muncitorilor ocupați și prin folosirea unor brațe de muncă mai puțin calificate.

Astfel folosirea capitalistă a mașinilor atrage după sine înrăutățirea situației muncitorilor, ascuțirea contradicțiilor de clasă dintre muncă și capital.

Marea industrie și agricultura. Dezvoltarea mării industriei a dus la folosirea mașinilor și în agricultură. Posibilitatea folosirii mașinilor este unul din principalele avantaje ale mării producții. Mașinile sporesc într-o măsură imensă productivitatea muncii în agricultură. Ele sînt însă inaccesibile micii gospodării țărănești, deoarece pentru a le cumpăra este nevoie de sume considerabile. Mașina poate fi folosită în mod eficace atunci cînd există mari suprafețe cultivate, cînd se cultivă plante tehnice etc. Într-o gospodărie mare, bazată pe tehnica mașinistă, cheltuirea de muncă pe unitatea de produs este considerabil mai mică decît în mica gospodărie țărănească, bazată pe o tehnică înapoiată și pe munca manuală. Datorită acestui fapt, mica gospodărie țărănească nu rezistă concurenței mării gospodării capitaliste.

Răspîndirea mașinilor agricole în condițiile capitalismului grăbește procesul de diferențiere a țărănimii. „Folosirea sistematică a mașinilor în agricultură înlătură pe țaranul «mijlociu» patriarhal tot atît de implacabil cum războiul mecanic înlătură pe meșteșugarul-țesător manual“¹. Capitalismul ridică la un nivel mai înalt tehnica agriculturii, o face să progreseze, dar acest lucru el nu poate să-l facă altfel decît ruinînd masa micilor producători. În același timp forța de muncă salariată în agricultură este atît de ieftină, încît multe gospodării mari nu folosesc mașinile, preferînd să folosească munca manuală. Aceasta frînează dezvoltarea tehnicii mașiniste în producția agricolă.

Folosirea capitalistă a mașinilor în agricultură este însoțită în mod inevitabil de intensificarea exploatării proletariatului agricol prin sporirea intensității muncii. De pildă, un tip de mașină de secerat, care era larg răspîndit la timpul său, a căpătat denumirea de „lobogreica“², deoarece munca la această mașină cerea un mare efort fizic.

¹ V. I. Lenin, Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 208. — Nota Trad.

² lobogreica = care te face să asuzi. — Nota Trad.

În perioada mașinistă a capitalismului se desăvârșește desprinderea industriei de agricultură, se adâncește și se ascute *opozitia dintre oraș și sat*. În capitalism dezvoltarea agriculturii rămâne foarte mult în urma industriei. Lenin a arătat că la începutul secolului al XX-lea agricultura din țările capitaliste se afla, în ceea ce privește nivelul ei tehnic-economic, mai aproape de stadiul manufacturier.

În condițiile capitalismului introducerea tehnicii mașiniste în producția agricolă se desfășoară mult mai încet decât în industrie. Dacă în industrie motorul cu aburi a făcut posibilă efectuarea unor transformări tehnice radicale, în agricultură el și-a găsit aplicarea numai sub formă de batoză. Batoza complexă de mai târziu întrunea operațiile de treierat, curățit și de sortare a grâunțelor. Abia în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea încep să capete răspîndire mașinile de recoltat cereale trase de cai — secerători-legători. Tractorul cu șenile a fost inventat încă în deceniul al 9-lea al secolului trecut, iar tractorul cu roți — la începutul secolului al XX-lea, dar abia în deceniul al 3-lea al secolului nostru a început să fie folosit pe o scară mai mult sau mai puțin largă în marile gospodării capitaliste, mai ales în S.U.A.

Pînă în prezent însă, în agricultura din majoritatea țărilor capitaliste, principala forță de tracțiune o constituie vitele de muncă, iar ca unelile de cultivare a solului sînt folosite plugul tras de cai, бороана, cultivatorul.

Socializarea capitalistă a muncii și a producției. Limitele folosirii mașinilor în capitalism. Pe baza tehnicii mașiniste, în capitalism s-a ajuns la un mare progres în ceea ce privește dezvoltarea forțelor de producție ale societății în comparație cu modul de producție feudal. Marea industrie mecanizată a săvîrșit o profundă revoluție în întreaga orînduire a vieții economice. Mașina a fost o forță revoluționatoare, care a transformat societatea.

„Trecerea de la manufactură la fabrică marchează o revoluție tehnică totală, care anulează iscusința manuală pe care meșteșugarul a dobîndit-o de-a lungul veacurilor, iar după această revoluție tehnică începe să se desfășoare inevitabil o cît se poate de cruntă sfîrmare a relațiilor sociale de producție, o scindare definitivă a diferitelor grupuri care participă în producție, o ruptură totală cu tradiția, o accentuare și lărgire a tuturor laturilor sumbre ale capitalismului și totodată socializarea în masă a muncii de către capitalism. Marea industrie mecanizată este așadar ultimul cuvînt al capitalismului, ultimul cuvînt al «momentelor» lui «pozitive» și negative“¹.

¹ V. I. Lenin, Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 428. — *Nota Trad.*

Pe baza mării industriei mecanizate are loc procesul spontan de *socializare* pe scară largă a muncii de către capital.

În primul rînd, datorită folosirii mașinilor, producția industrială se concentrează tot mai mult în întreprinderi mari. Mașina ca atare cere muncă efectuată în comun de mai mulți muncitori.

În al doilea rînd, în capitalism se desfășoară o continuă diviziune socială a muncii. Crește numărul ramurilor industriei și agriculturii. În același timp diferite ramuri și întreprinderi devin tot mai dependente unele de altele. În cadrul unei largi specializări a ramurilor, fabricantul care produce, de pildă, țesături devine direct dependent de fabricantul care produce fire, acesta din urmă — de capitalistul care produce bumbac, de proprietarul uzinei de construcții de mașini, al minelor de cărbuni etc.

În al treilea rînd, fărîmițarea în mici unități economice, proprie economiei naturale, dispare, iar micile piețe locale se contopesc, formînd o mare piață națională și mondială.

În al patrulea rînd, capitalismul, cu tehnica lui mașinistă, înlătură diversele forme de dependență personală a lucrătorului. Munca salariată devine baza producției. Se creează o mare mobilitate a populației, ceea ce asigură un aflux neîntrerupt de forță de muncă în ramurile industriale care se dezvoltă.

În al cincilea rînd, o dată cu răspîndirea producției mecanizate apar numeroase centre industriale, orașe mari. Societatea se scindează într-o măsură din ce în ce mai mare în două clase antagoniste principale — clasa capitaliștilor și clasa muncitorilor salariați.

Socializarea muncii și a producției, la care s-a ajuns pe baza tehnicii mașiniste, a fost un important pas înainte în dezvoltarea progresivă a societății. Dar interesele egoiste ale capitaliștilor, care caută să se îmbogățească, pun anumite limite dezvoltării forțelor de producție.

Din punct de vedere social, folosirea mașinii este avantajoasă dacă quantumul muncii necesare pentru a produce această mașină este mai mic decât quantumul muncii economisite prin folosirea ei, precum și dacă mașina ușurează munca. Dar pentru capitalist contează nu economisirea de muncă socială și nici ușurarea muncii lucrătorului, ci economiile realizate la salarii. De aceea pentru capitalist limitele folosirii mașinilor sînt mai înguste. Ele sînt determi-

nate de diferența dintre prețul mașinii și salariile muncitorilor pe care această mașină îi înlătură. Cu cât salariile muncitorilor sînt mai scăzute, cu atît capitalistul este mai puțin interesat în a introduce mașini. De aceea pînă în ziua de astăzi munca manuală continuă să fie folosită pe scară largă chiar și în industria celor mai dezvoltate țări capitaliste.

Marea industrie mecanizată a ascuțit concurența dintre capitaliști, a accentuat caracterul stihinic, anarhic al producției sociale în ansamblu. Folosirea capitalistă a mașinilor a determinat nu numai dezvoltarea rapidă a forțelor de producție ale societății, ci și accentuarea fără seamăn a asupririi muncii de către capital, ascuțirea tuturor contradicțiilor modului de producție capitalist.

SCURTE CONCLUZII

1. Trecerea de la manufactură la marea industrie mecanizată a însemnat o revoluție industrială. O însemnătate uriașă pentru trecerea la industria mecanizată au avut: inventarea mașinii cu aburi, îmbunătățirea procedeelor de topire a metalului și crearea mașinilor producătoare de mașini. Mașina a cucerit rînd pe rînd toate domeniile producției de mărfuri.

2. O dată cu dezvoltarea capitalismului are loc procesul de industrializare capitalistă a principalelor țări din Europa și din America. Industrializarea capitalistă începe de obicei cu dezvoltarea industriei ușoare. În industrializarea țărilor capitaliste a avut un mare rol jefuirea coloniilor și a țărilor învinse, precum și obținerea unor împrumuturi înrobitoare. Industrializarea capitalistă se bazează pe exploatarea muncii salariate și accentuează procesul de ruinare a masei largi ale țărănimii și ale meșteșugarilor. Ea determină creșterea continuă a diviziunii sociale a muncii, desăvîrșește desprinderea industriei de agricultură, agravează opoziția dintre oraș și sat.

3. Fabrica capitalistă este o mare întreprindere care se bazează pe exploatarea muncitorilor salariați și care folosește un sistem de mașini pentru a produce mărfuri. În fabrica capitalistă conducerea are un caracter despotic. În societatea capitalistă folosirea mașinilor este însoțită de îngreuierea muncii munci-

torului salariat, de intensificarea exploatării lui, de atragerea în producție a femeilor și a copiilor, care primesc un salariu de mizerie. Producția mecanizată capitalistă desăvîrșește procesul de separare a muncii intelectuale de munca fizică și agravează opoziția dintre ele.

4. Dezvoltarea mării industriei mecanizate duce la dezvoltarea orașelor, la creșterea populației orășenești pe seama celei sătești, la formarea clasei muncitorilor salariați — proletariatul —, la creșterea numărului lor. În capitalism agricultura rămîne simțitor în urma industriei. Folosirea pe scară tot mai largă a mașinilor în agricultură grăbește procesul de diferențiere a țărănimii.

5. Marea industrie mecanizată are un rol progresist din punct de vedere istoric, ea determină creșterea productivității muncii și socializarea muncii de către capital. Limitele folosirii capitaliste a mașinilor sînt determinate de faptul că capitaliștii introduc mașina numai atunci cînd prețul ei este mai mic decît salariile muncitorilor pe care îi înlătură mașina.

CAPITOLUL VII

CAPITAL ȘI PLUSVALOARE. LEGEA ECONOMICĂ FUNDAMENTALĂ A CAPITALISMULUI

Baza relațiilor de producție ale orînduirii capitaliste. O dată cu trecerea de la manufactură la marea industrie mecanizată, modul de producție capitalist a devenit dominant. În industrie, în locul atelierelor meșteșugărești și al manufacturilor, bazate pe munca manuală, au apărut fabrici și uzine, în care munca se efectuează cu mașini complexe. În agricultură au început să apară mari exploatări capitaliste, care folosesc agrotehnica și mașini agricole. S-a dezvoltat o tehnică nouă, s-au format noi forțe de producție, iar relațiile de producție noi, capitaliste, au devenit dominante. Cercetarea relațiilor de producție ale societății capitaliste în apariția, dezvoltarea și declinul lor constituie principalul conținut al „Capitalului” lui Marx.

Baza relațiilor de producție ale societății burgheze o formează proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție. *Proprietatea capitalistă* asupra mijloacelor de producție este proprietatea privată a capitaliștilor, care nu provine din muncă, folosită în scopul exploatării muncitorilor salariați. După caracterizarea clasică făcută de Marx, „modul de producție capitalist... se întemeiază pe faptul că condițiile materiale ale producției sînt în mîna unor nemuncitori sub formă de proprietate asupra capitalului și de proprietate funciară, pe cînd masa este doar proprietară a condiției subiective a producției, a forței de muncă”¹.

Producția capitalistă e bazată pe munca salariată. Muncitorii salariați sînt liberi de lanțurile iobăgiei. Ei sînt însă lipsiți de mijloace de producție și, pentru a nu muri de foame, sînt nevoiți să-și vîndă capitaliștilor forța de muncă. Exploatarea proletariatului de către burghezie constituie principala caracteristică a capitalismului, iar raportul dintre burghezie și proletariat reprezintă principalul raport de clasă al orînduirii capitaliste.

În țările în care domnește modul de producție capitalist, alături de relațiile capitaliste se mențin rămășițe mai mult sau mai puțin însemnate ale formelor precapitaliste ale economiei. „Capitalism pur” nu există în nici o țară. În afară de proprietatea capitalistă, în țările burgheze există marea proprietate funciară a moșierilor, precum și mica proprietate privată a simplilor producători de mărfuri — țărani și meseriași, care trăiesc de pe urma muncii lor proprii. În condițiile capitalismului mica producție joacă un rol subordonat. Masa de mici producători de mărfuri de la orașe și sate este exploatăată de capitaliști și moșieri — posesori ai fabricilor și ai uzinelor, ai băncilor, ai întreprinderilor comerciale, ai pămîntului.

Modul de producție capitalist parcurge în dezvoltarea lui două stadii: premonopolist și monopolist. Legile economice generale ale capitalismului acționează în ambele stadii ale dezvoltării lui. Pe lîngă aceasta, capitalismul monopolist se deosebește printr-o serie întregă de particularități esențiale, despre care se va vorbi mai departe.

Să trecem la examinarea esenței exploatării capitaliste.

¹ K. Marx, Critica programului de la Gotha, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 17. — Nota Trad.

Transformarea banilor în capital. Forța de muncă ca marfă. Orice capital își începe drumul sub forma unei anumite sume de bani. Banii în sine nu constituie capital. Cînd, de pildă, micii producători de mărfuri independenți fac între ei un schimb de mărfuri, banii joacă rolul de mijloc de circulație, dar nu servesc drept capital. Formula circulației de mărfuri este: M (marfă) — B (bani) — M (marfă), adică a vinde o marfă pentru a cumpăra alta. Banii devin capital atunci cînd sînt folosiți în scopul exploatării muncii altuia. Formula generală a capitalului este $B—M—B$, adică a cumpăra pentru a vinde în scop de îmbogățire.

Formula $M—B—M$ înseamnă că o valoare de întrebuințare se schimbă pe alta: producătorul de mărfuri dă o marfă de care n-are nevoie, primind în schimb o altă marfă de care are nevoie pentru consumație. Dimpotrivă, în formula $B—M—B$ punctul de plecare și cel de încheiere a mișcării coincid: la începutul drumului capitalistul a avut bani, și la capătul drumului banii ajung tot la el. Mișcarea capitalului ar fi fără scop dacă la încheierea operației ar ajunge la capitalist aceeași sumă de bani pe care o posedea la început. Tot sensul activității capitalistului constă în aceea că de pe urma operației el are mai mulți bani decît a avut la început. Prin urmare formula generală a capitalului în forma ei completă este: $B—M—B'$, unde B' înseamnă o sumă de bani sporită.

Capitalul avansat de capitalist, adică pus de el în circulație, se întoarce la posesorul lui cu un anumit spor. Tocmai această creștere a capitalului constituie scopul posesorului de capital.

De unde provine sporul de capital? Economiiștii burghezi, căutînd să ascundă adevărata sursă de îmbogățire a capitaliștilor, afirmă adeseori că acest spor ar rezulta din circulația mărfurilor. Această afirmație este neîntemeiată. Într-adevăr, dacă se schimbă între ele mărfuri și bani de valoare egală, adică echivalente, nici un posesor de marfă nu poate să scoată din circulație o valoare mai mare decît aceea care este cuprinsă în marfa sa. Dacă vînzătorii reușesc însă să-și vîndă mărfurile peste valoarea lor, să zicem cu 10%, atunci, devenind cumpărători, ei trebuie să plătească vînzătorilor același plus de 10%. În felul acesta, ceea ce cîștigă posesorii de marfă ca vînzători pierd ca cumpărători. Or, în realitate creșterea capitalului are loc în rîndurile întregii clase a capitaliștilor. Este evident că posesorul de bani, devenit capitalist, trebuie să găsească pe piață o marfă care, fiind consumată, să creeze o valoare, și anume o valoare mai mare decît aceea pe care o are ea însăși. Cu alte cuvinte, posesorul de bani

trebuie să găsească pe piață o marfă a cărei valoare de întrebuințare să aibă ea însăși însușirea de a fi o sursă de valoare. Această marfă este forța de muncă.

Forța de muncă este totalitatea aptitudinilor fizice și intelectuale de care dispune omul și pe care el le pune în funcțiune atunci când produce bunuri materiale. În orice formă a societății forța de muncă este un element necesar al producției. Dar numai în condițiile capitalismului forța de muncă devine *marfă*.

Capitalismul este producția de mărfuri la o treaptă superioară a dezvoltării ei, când și forța de muncă devine marfă. O dată cu transformarea forței de muncă în marfă, producția de mărfuri capătă un caracter *general*. Producția capitalistă se bazează pe munca salariată, iar angajarea muncitorului de către capitalist nu este altceva decât cumpărare-vînzare a mărfii forță de muncă: muncitorul își vinde forța de muncă, capitalistul o cumpără.

Angajîndu-l pe muncitor, capitalistul poate dispune în întregime de forța de muncă a acestuia. Capitalistul folosește această forță de muncă în procesul de producție capitalistă, în cursul căruia are loc tocmai creșterea capitalului.

Valoarea și valoarea de întrebuințare a forței de muncă. Legea plusvalorii — legea fundamentală a capitalismului. Ca și oricare altă marfă, forța de muncă se vinde la un anumit preț, care are la bază valoarea acestei mărfi. În ce constă această valoare?

Pentru ca muncitorul să-și păstreze capacitatea de muncă, el trebuie să-și satisfacă nevoile de hrană, îmbrăcăminte, încălzăminte, locuință. Satisfacerea nevoilor vitale înseamnă refacerea energiei vitale cheltuite de muncitori — energie musculară, nervoasă, cerebrală —, înseamnă refacerea capacității sale de muncă. Apoi capitalul are nevoie de un aflux continuu de forță de muncă; din această cauză, muncitorul trebuie să aibă posibilitatea să se întrețină nu numai pe sine însuși, ci și familia sa. Prin aceasta se asigură reproducerea, adică continua reînnoire a forței de muncă. În sfîrșit, capitalul are nevoie nu numai de muncitori neinstruiți, ci și de muncitori calificați, care știu să mînuiască mașini complicate, iar calificarea este legată de o anumită cheltuie de muncă pentru instruire. De aceea cheltuielile de producere și de reproducere a forței de muncă

includ și un anumit minim de cheltuieli pentru instruirea noilor generații ale clasei muncitoare.

Din toate acestea rezultă că *valoarea mărfii forță de muncă* este egală cu valoarea mijloacelor de subzistență necesare pentru întreținerea muncitorului și a familiei sale. „Valoarea forței de muncă, asemenea aceleia a oricărei alte mărfi, este determinată de timpul de muncă necesar pentru producerea, deci și reproducerea, acestui articol specific“¹.

O dată cu dezvoltarea istorică a societății se schimbă atît nivelul nevoilor obișnuite ale muncitorului cît și mijloacele de satisfacere a acestor nevoi. Nivelul nevoilor obișnuite ale muncitorului nu este același în diferite țări. Specificul drumului istoric parcurs de țara respectivă și al condițiilor în care s-a format clasa muncitorilor salariați determină în multe privințe caracterul nevoilor ei. Condițiile climatice și alte condiții naturale exercită de asemenea o anumită influență asupra nevoilor de hrană, îmbrăcăminte, locuință ale muncitorului. În valoarea forței de muncă intră nu numai valoarea obiectelor de consum necesare pentru refacerea forțelor fizice ale omului, ci și cheltuielile pentru satisfacerea necesităților culturale ale muncitorului și ale familiei sale (instruirea copiilor, cumpărarea de ziare, de cărți, frecventarea cinematografului, a teatrului etc.). Capitaliștii caută întotdeauna și pretutindeni să reducă condițiile materiale și culturale de viață ale clasei muncitoare la nivelul cel mai scăzut.

Pornind la acțiune, capitalistul achiziționează toate cele necesare producției: clădiri, mașini, utilaj, materii prime, combustibil. Apoi el angajează muncitori, și în întreprindere începe procesul de producție. Când marfa este gata, capitalistul o vinde. Valoarea mărfii produse cuprinde în ea: în primul rînd, valoarea mijloacelor de producție consumate — materia primă prelucrată, combustibilul consumat, o anumită parte din valoarea clădirilor, a mașinilor și a uneltelor; în al doilea rînd, o valoare nouă, creată prin munca muncitorilor în întreprinderea respectivă.

Ce reprezintă această valoare nouă?

Să presupunem că într-o oră de muncă mijlocie simplă se creează o valoare egală cu 1 dolar, iar valoarea pe o zi a forței de muncă este egală cu 6 dolari. În acest caz, pentru

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 179. — Nota Trad.

compensarea valorii pe o zi a forței sale de muncă, muncitorul trebuie să muncească timp de 6 ore. Dar capitalistul a cumpărat forța de muncă pentru ziua întreagă, și el îl silește pe proletar să muncească nu 6 ore, ci o zi de muncă întreagă, care durează, să zicem, 12 ore. În cursul acestor 12 ore muncitorul creează o valoare egală cu 12 dolari, pe câtă vreme valoarea forței sale de muncă este egală cu 6 dolari.

Acum vedem în ce constă valoarea de întrebuințare specifică a mărfii forță de muncă pentru cumpărătorul acestei mărfi — capitalistul. *Valoarea de întrebuințare a mărfii forță de muncă* este proprietatea acesteia de a fi o sursă de valoare, și anume o sursă de valoare mai mare decât cea pe care o are ea însăși.

Valoarea forței de muncă și valoarea creată în procesul de consumare a ei sînt două mărimi diferite. Deosebirea dintre aceste două mărimi constituie o premisă necesară a exploatării capitaliste. Modul de producție capitalist presupune un nivel relativ înalt al productivității muncii, în condițiile căruia muncitorul, pentru a crea o valoare echivalentă cu valoarea forței sale de muncă, are nevoie numai de o parte a zilei de muncă.

În exemplul nostru, capitalistul, cheltuind 6 dolari pentru angajarea muncitorului, obține o valoare creată prin munca acestuia egală cu 12 dolari. Capitalistul își recuperează capitalul avansat inițial cu o creștere sau un excedent egal cu 6 dolari. Această creștere constituie plusvaloarea.

Plusvaloarea este valoarea creată de munca muncitorului salariat peste valoarea forței sale de muncă și însușită gratuit de către capitalist. Așadar plusvaloarea este un rezultat al muncii neplătite a muncitorului.

În întreprinderea capitalistă ziua de muncă se împarte în două părți: timpul de muncă necesar și timpul de supramuncă, iar munca muncitorului salariat — în muncă necesară și în supramuncă. În decursul timpului de muncă necesar, muncitorul reproduce valoarea forței sale de muncă, iar în decursul timpului de supramuncă creează plusvaloarea.

În condițiile capitalismului, munca muncitorului reprezintă un proces în care capitalistul consumă marfa forță de muncă, sau un proces în care capitalistul stoarce din

munca muncitorului plusvaloare. În capitalism procesul muncii se caracterizează prin două particularități fundamentale. În primul rînd, muncitorul muncește sub controlul capitalistului căruia îi aparține munca lui. În al doilea rînd, capitalistului îi aparține nu numai munca muncitorului, ci și produsul acestei munci. Aceste particularități ale procesului muncii transformă munca muncitorului salariat într-o povară grea și odioasă.

Scopul nemijlocit al producției capitaliste este producerea plusvalorii. În concordanță cu aceasta, în capitalism este productivă numai acea muncă care creează plusvaloare. Dacă însă muncitorul nu creează plusvaloare, munca lui este o muncă neproductivă, netrebuincioasă pentru capital.

Spre deosebire de vechile forme de exploatare — sclavagistă și feudală — exploatarea capitalistă are un caracter mascat. Cînd muncitorul salariat își vinde capitalistului forța de muncă, această tranzacție pare la prima vedere o tranzacție obișnuită între posesori de mărfuri, un schimb obișnuit al mărfii pe bani, făcut în deplină concordanță cu legea valorii. Tranzacția de cumpărare-vînzare a forței de muncă nu este însă decît o formă exterioară îndărătul căreia se ascunde exploatarea muncitorului de către capitalist, însușirea de către patron, fără nici un echivalent, a muncii neplătite a muncitorului.

Cînd explicăm esența exploatării capitaliste, noi presupunem că capitalistul, angajînd pe muncitor, îi plătește în întregime valoarea forței sale de muncă — în strictă concordanță cu legea valorii. Mai departe, cînd se va analiza problema salariului, se va vedea că, spre deosebire de prețurile altor mărfuri, prețul forței de muncă se abate, de regulă, *în jos* de la valoarea ei. Acest lucru mărește și mai mult exploatarea clasei muncitoare de către clasa capitaliștilor.

Capitalismul dă muncitorului salariat posibilitatea să muncească și, deci, să trăiască numai în măsura în care el muncește un anumit timp fără plată în folosul capitalistului. Părăsind o întreprindere capitalistă, muncitorul, în cazul cel mai bun, nimereste într-o altă întreprindere capitalistă, unde este supus aceleiași exploatări. Demascînd sistemul muncii salariate ca sistem al robiei salariate, Marx a arătat că sclavul roman era ferecat în lanțuri, iar muncitorul salariat este legat prin fire invizibile de proprietarul

său. Acest proprietar este clasa capitaliștilor în ansamblul ei.

Legea economică fundamentală a capitalismului este legea plusvalorii. Caracterizînd capitalismul, Marx scria: „Producția de plusvaloare, meșteșugul plusvalorii, este legea absolută a acestui mod de producție”¹. Această lege definește esența producției capitaliste.

Plusvaloarea, creată de munca neplătită a muncitorilor salariați, este izvorul general al veniturilor care nu provin din muncă ale întregii clase burgheze. Pe baza repartiției plusvalorii se nasc anumite relații între diverse grupuri ale burgheziei: industriași, comercianți, bancheri, precum și între clasa capitaliștilor și clasa proprietarilor funciari.

În capitalism goana după plusvaloare joacă principalul rol în dezvoltarea forțelor de producție. Nici una dintre formele anterioare ale orînduirii bazate pe exploatare — nici sclavagismul, nici feudalismul — n-a dispus de o asemenea forță de stimulare a dezvoltării tehnicii. În orînduirile sociale care au precedat capitalismul, tehnica se dezvoltă extrem de lent. În goana după plusvaloare, capitalul a înfăptuit o revoluție radicală în vechile metode de producție — revoluția industrială, care a dat naștere marii industriei mecanizate.

Teoria plusvalorii a fost denumită de Lenin piatra unghiulară a doctrinei economice a lui Marx. Dezvăluind sursa de exploatare a clasei muncitoare, plusvaloarea, Marx a dat clasei muncitoare arma spirituală pentru răsturnarea capitalismului. Dezvăluind în teoria sa asupra plusvalorii esența exploatării capitaliste, Marx a dat o lovitură de moarte economiei politice burgheze și afirmațiilor acesteia cu privire la armonia intereselor de clasă în capitalism.

Capitalul ca relație socială de producție. Capital constant și capital variabil. Economiiștii burghezi declară drept capital orice unealtă de muncă, orice mijloc de producție, începînd cu piatra și cu bățul omului primitiv. Această definiție a capitalului are drept scop să ascundă esența exploatării muncitorului de către capitalist, să prezinte capitalul drept o condiție veșnică și imuabilă de existență a oricărei societăți omenești.

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 554. — *Nota Trad.*

În realitate, piatra și bățul omului primitiv îi serveau drept unelte de muncă, dar nu erau capital. De asemenea nu constituie capital nici uneltele și materiile prime ale meșteșugarului sau inventarul, semințele și vitele de muncă ale țaranului care duce o gospodărie bazată pe muncă personală. Mijloacele de producție devin capital abia pe o anumită treaptă de dezvoltare istorică, cînd ele constituie proprietatea privată a capitalistului și servesc drept mijloc de exploatare a muncii salariate.

Capitalul este o valoare care — prin exploatarea muncitorilor salariați — aduce plusvaloare. După expresia lui Marx, capitalul reprezintă „muncă moartă, care prinde viață, ca un vampir, numai absorbînd muncă vie și trăiește cu atît mai mult, cu cît absoarbe mai mult din ea”¹. În capital este înrupată relația de producție dintre clasa capitaliștilor și clasa muncitoare, relație care constă în aceea că capitaliștii, ca proprietari ai mijloacelor și ai condițiilor de producție, exploatează pe muncitorii salariați, care creează pentru ei plusvaloare. Ca și toate celelalte relații de producție din societatea capitalistă, această relație de producție ia forma unei relații între lucruri și apare ca o proprietate a lucrurilor înseși — a mijloacelor de producție — de a aduce venit capitalistului.

În aceasta constă *fetișismul capitalului*. În modul de producție capitalist se creează aparenta înșelătoare că mijloacele de producție (sau o anumită sumă de bani cu care se pot cumpăra mijloace de producție) ca atare au miraculoasa capacitate de a aduce posesorului lor un venit regulat, care nu provine din muncă.

Diferitele părți ale capitalului nu au același rol în procesul de producere a plusvalorii.

O anumită parte din capital este cheltuită de întreprinzător pentru construirea clădirii fabricii, pentru procurarea utilajului și a mașinilor, pentru achiziționarea materiilor prime, a combustibilului, a materialelor auxiliare. Valoarea acestei părți a capitalului se transmite asupra mărfii nou produse pe măsură ce mijloacele de producție se consumă sau se uzază în procesul muncii. Partea din capital care există sub forma valorii mijloacelor de producție nu-și schimbă mărimea în procesul de producție și de aceea se numește capital *constant*.

¹ Op. cit., pag. 229.

Cealaltă parte a capitalului este cheltuită de întreprinzător pentru cumpărarea forței de muncă — pentru angajarea muncitorilor. În schimbul acestei părți din capitalul cheltuit, întreprinzătorul obține la terminarea procesului de producție o valoare nouă, care a fost produsă de muncitori în întreprinderea lui. Această valoare nouă, după cum am văzut, este mai mare decât valoarea forței de muncă cumpărate de către capitalist. Prin urmare partea din capital care este cheltuită pentru salariile muncitorilor își schimbă mărimea în procesul de producție: ea sporește în urma creării de către muncitori a plusvalorii pe care și-o însușește capitalistul. Partea din capital care se cheltuiește pentru cumpărarea forței de muncă (adică pentru salariile muncitorilor) și care sporește în procesul de producție se numește capital *variabil*.

Marx notează capitalul constant cu litera *c*, iar capitalul variabil cu litera *v*. Împărțirea capitalului într-o parte constantă și o parte variabilă a fost stabilită pentru prima oară de către Marx. Prin această împărțire a fost dezvoltat rolul special al capitalului variabil care servește la cumpărarea forței de muncă. Exploatarea muncitorilor salariați de către capitaliști constituie adevăratul izvor al plusvalorii.

Descoperirea dublului caracter al muncii cuprinse în marfă i-a servit lui Marx drept cheie pentru stabilirea deosebirii dintre capitalul constant și capitalul variabil, pentru dezvoltarea esenței exploatarei capitaliste. Marx a arătat că, prin munca sa, muncitorul creează în același timp o valoare nouă și transmite valoarea mijloacelor de producție asupra mării produse. Ca muncă determinată, concretă, munca muncitorului transmite asupra produsului valoarea mijloacelor de producție cheltuite, iar ca muncă abstractă, ca cheltuie a forței de muncă în general, munca aceluiași muncitor creează o valoare nouă. Între aceste două laturi ale procesului muncii există o deosebire foarte vizibilă. De pildă, ridicând de două ori productivitatea muncii în ramura respectivă, un filator va transmite asupra produsului într-o zi de muncă de două ori mai multă valoare a mijloacelor de producție (deoarece prelucrează o masă de bumbac dublă), în timp ce va crea tot atâta valoare nouă ca și mai înainte.

Rata plusvalorii. Capitalul n-a inventat supramunca. Pretutindeni unde societatea este alcătuită din exploatarea și exploatați, clasa dominantă stoarce supramuncă de la clasele exploatare. Spre deosebire însă de proprietarul de sclavi și de feudal, care în condițiile dominației economiei naturale foloseau o covârșitoare parte din produsul

supramuncii sclavilor și a țăranilor iobagi pentru satisfacerea directă a nevoilor și a capriciilor lor, capitalistul transformă în bani întregul produs al supramuncii muncitorilor salariați. O parte din acești bani capitalistul o cheltuiește pentru cumpărarea de obiecte de consum și de obiecte de lux, iar cealaltă parte el o plasează din nou în întreprindere ca un capital suplimentar, care aduce o plusvaloare nouă. De aceea capitalul manifestă, după expresia lui Marx, o adevărată lăcomie de lup față de supramuncă. Gradul de exploatare a muncitorului de către capitalist își găsește expresia în rata plusvalorii.

Se numește *rata plusvalorii* raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil, exprimat în procente. Rata plusvalorii arată în ce proporție munca cheltuită de muncitor se împarte în muncă necesară și supramuncă, cu alte cuvinte ce parte a zilei de muncă este cheltuită de proletar pentru înlocuirea valorii forței sale de muncă și ce parte a zilei de muncă muncește el în mod gratuit pentru capitalist. Marx notează plusvaloarea cu litera *m*, iar rata plusvalorii cu *m'*¹. În exemplul de mai sus rata plusvalorii, exprimată în procente, este:

$$p' = \frac{6 \text{ dolari}}{6 \text{ dolari}} \cdot 100 = 100\%.$$

Rata plusvalorii este egală aici cu 100%. Aceasta înseamnă că în cazul de față munca muncitorului se împarte în mod egal în muncă necesară și supramuncă. O dată cu dezvoltarea capitalismului are loc o creștere a ratei plusvalorii, creștere care exprimă intensificarea gradului de exploatare a proletariatului de către burghezie. Și mai repede crește *masa* plusvalorii, deoarece crește numărul muncitorilor salariați exploatați de capital.

În articolul „Cîștigurile muncitorilor și profitul capitaliștilor din Rusia“, scris în 1912, Lenin a făcut următoarea socoteală, care arată gradul de exploatare a proletariatului în Rusia prer evoluționară. După datele anchetei oficiale făcute în 1908 în fabrici și uzine și care a dat, fără îndoială, cifre exagerate cu privire la mărimea cîștigurilor muncitorilor și cifre micșorate cu privire la mărimea profiturilor capitaliștilor, salariile muncitorilor se ridicau la 555.700.000 de ruble, iar pro-

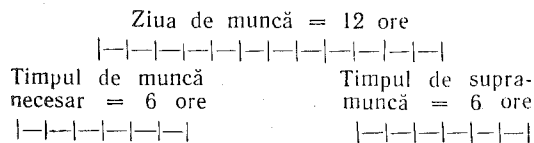
¹ Notația *m* vine de la cuvîntul german Mehrwert, plusvaloare. În literatura economică romînească plusvaloarea se notează cu litera *p*, inițiala cuvîntului plusvaloare, iar rata plusvalorii se notează cu *p'*. — *Nota Trad.*

fiul capitalistilor la 568.700.000 de ruble. Numărul total al muncitorilor din întreprinderile cercetate ale marii industrii (fabrici și uzine) era de 2.254.000 de oameni. Prin urmare salariul mijlociu al unui muncitor era de 246 de ruble pe an, fiecare muncitor aducând în medie capitalistului 252 de ruble profit pe an.

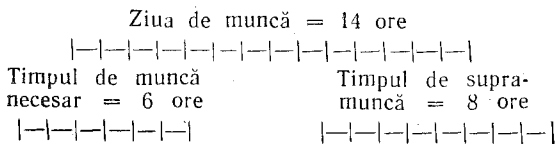
Așadar, în Rusia țaristă, muncitorul muncea o parte mai mică a zilei pentru el, și o parte mai mare a zilei — pentru capitalist.

Cele două metode de intensificare a gradului de exploatare. Plusvaloare absolută și plusvaloare relativă. Fiecare capitalist caută în fel și chip să mărească partea de supramuncă pe care o stoarce de la muncitor. Sporirea plusvalorii se obține prin două metode principale.

Să luăm ca exemplu o zi de muncă care durează 12 ore, din care 6 ore constituie muncă necesară și 6 ore — supramuncă. Să înfățișăm această zi de muncă sub forma unei linii, pe care fiecare diviziune reprezintă o oră.

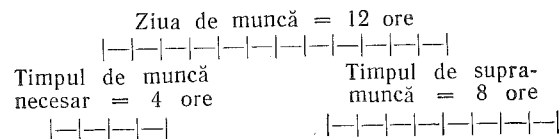
Prima metodă de intensificare a gradului de exploatare a muncitorului constă în aceea că capitalistul face să crească plusvaloarea pe care o obține, prin prelungirea zilei de muncă luate în întregime, să zicem, cu 2 ore. În acest caz ziua de muncă va arăta în felul următor :

Mărimea timpului de supramuncă a crescut în urma prelungirii *absolute* a zilei de muncă luate în întregime, pe când timpul de muncă necesar a rămas neschimbat. Plusvaloarea produsă prin prelungirea zilei de muncă se numește *plusvaloare absolută*.

Cea de-a doua metodă de intensificare a gradului de exploatare a muncitorului constă în aceea că, fără a se schimba durata generală a zilei de muncă, plusvaloarea pe care o obține capitalistul sporește în urma reducerii timpului de muncă necesar. Creșterea productivității muncii

în ramurile care produc obiecte de consum pentru muncitori, precum și în ramurile care produc uneltele și materialele necesare pentru producerea acestor obiecte de consum, duce la reducerea timpului de muncă necesar pentru producerea lor. Ca urmare a acestui fapt, valoarea mijloacelor de subzistență a muncitorilor scade, și corespunzător cu aceasta scade și valoarea forței de muncă. Dacă înainte vreme pentru producția mijloacelor de subzistență ale muncitorului se cheltuiau 6 ore, acum se cheltuiesc, să zicem, numai 4 ore. În acest caz ziua de muncă va arăta în felul următor :

Durata zilei de muncă a rămas neschimbată, dar mărimea timpului de supramuncă a crescut în urma faptului că s-a schimbat *raportul* dintre timpul de muncă necesar și timpul de supramuncă. Plusvaloarea care apare ca urmare a reducerii timpului de muncă necesar și a creșterii corespunzătoare a timpului de supramuncă se numește *plusvaloare relativă*.

Cele două metode de sporire a plusvalorii joacă un rol diferit pe diferitele trepte ale dezvoltării istorice a capitalismului. În perioada manufacturieră, când tehnica era la un nivel scăzut și înainta relativ încet, o importanță precumpănitoare o avea sporirea plusvalorii absolute. O dată cu continua dezvoltare a capitalismului, în perioada mașinismului, când tehnica foarte dezvoltată permite să se ridice rapid productivitatea muncii, capitaliștii reușesc să intensifice foarte mult gradul de exploatare a muncitorilor în primul rând pe seama creșterii plusvalorii relative. În același timp, ei se străduiesc ca și înainte, în fel și chip, să prelungească ziua de muncă și îndeosebi să sporească intensitatea muncii. Intensificarea muncii muncitorilor are pentru capitalist aceeași importanță ca și prelungirea zilei de muncă : prelungirea zilei de muncă de la 10 la 11 ore sau sporirea intensității muncii cu o zecime dau același rezultat.

Ziua de muncă și limitele ei. Lupta pentru reducerea zilei de muncă. În goana lor după sporirea ratei plusvalorii, capitaliștii caută să prelungească ziua de muncă

pînă la limitele extreme. Se numește *zi de muncă* timpul în care muncitorul se află în întreprindere, la dispoziția capitalistului. Dacă ar fi cu putință, patronul ar pune pe muncitorii lui să muncească cîte 24 de ore pe zi. Dar, în cursul unei anumite părți din cele 24 de ore, omul trebuie să-și refacă forțele, să se odihnească, să doarmă și să se hrănească. Aceasta determină *limitele pur fizice* ale zilei de muncă. Pe lîngă aceasta ziua de muncă are și *limite morale*, deoarece muncitorul are nevoie de timp pentru satisfacerea nevoilor sale culturale și sociale.

În setea lui nestînsă după supramuncă, capitalul nu vrea să țină seama nu numai de limitele morale, dar nici de cele pur fizice ale zilei de muncă. După expresia lui Marx, capitalul este fără cruțare față de sănătatea și viața muncitorului. Exploatarea sălbatică a forței de muncă scurtează durata vieții proletarului, duce la o extremă ridicare a mortalității în rîndurile populației muncitorești.

În perioada apariției capitalismului, puterea de stat emitea legi speciale în interesul burgheziei pentru a-i sili pe muncitorii salariați să muncească un număr cît mai mare de ore. Pe atunci tehnica se afla la un nivel scăzut, masele de țărani și de meșteșugari puteau să muncească în mod de sine stătător, și de aceea capitalul nu avea la dispoziție un surplus de muncitori. Situația s-a schimbat o dată cu extinderea producției mecanizate și cu creșterea proletarizării populației. Capitalul a ajuns să aibă la dispoziție destui muncitori, care sub amenințarea de a muri de foame au fost nevoiți să intre în robie la capitaliști. Necesitatea prelungirii pe cale legislativă a duratei zilei de muncă a dispărut. Capitalul a căpătat posibilitatea să prelungească prin constrîngere economică timpul de muncă pînă la limitele extreme. În aceste condiții clasa muncitoare a început o luptă îndîrjită pentru reducerea zilei de muncă. Această luptă s-a desfășurat mai întîi în Anglia.

În urma unei lupte îndelungate, muncitorii englezi au obținut publicarea în 1833 a legii pentru reglementarea muncii în fabrici care a limitat munca copiilor sub 13 ani la 8 ore, iar munca adolescenților între 13 și 18 ani — la 12 ore. În 1844 a fost publicată prima lege cu privire la limitarea muncii femeilor la 12 ore. În majoritatea cazurilor munca copiilor și a femeilor era folosită paralel cu cea a bărbaților. De aceea în întreprinderile care intrau în prevederile legislației industriale a început să se extindă ziua de muncă de 12 ore pentru toți muncitorii. Prin legea din 1847 munca adolescenților și a femeilor a fost limitată la 10 ore. Aceste limitări nu se extindeau însă nici pe

departe asupra tuturor ramurilor muncii salariate. Prin legea din 1901, ziua de muncă a muncitorilor adulți a fost limitată la 12 ore.

Pe măsură ce creștea împotrivirea muncitorilor, legile pentru limitarea zilei de muncă au început să apară și în celelalte țări capitaliste. După publicarea fiecăreia din aceste legi, muncitorii trebuiau să ducă o luptă neobosită pentru transpunerea ei în fapt.

O luptă deosebit de înverșunată pentru limitarea prin lege a timpului de muncă s-a desfășurat după ce clasa muncitoare a formulat ca o chemare de luptă revendicarea *zilei de muncă de 8 ore*. Această revendicare a fost proclamată în 1866 de către Congresul muncitoresc din America și de către Congresul Internaționalei I, în urma propunerii lui Marx. Lupta pentru ziua de muncă de 8 ore a devenit o parte integrantă nu numai a luptei economice, ci și a luptei politice a proletariatului.

În Rusia țaristă primele legi pentru reglementarea muncii în fabrici au apărut la sfîrșitul secolului al XIX-lea. După cunoscutele greve ale proletariatului din Petersburg, legea din 1897 a limitat ziua de muncă la 11½ ore. Această lege a fost, după cum spunea Lenin, o concesie forțată, cucerită de muncitorii ruși de la guvernul țarist.

În ajunul primului război mondial, în majoritatea țărilor cu un capitalism dezvoltat predomina ziua de muncă de 10-12 ore. În 1919, cînd burghezia a fost cuprinsă de spaimă în fața creșterii mișcării revoluționare, reprezentanții mai multor țări capitaliste au încheiat la Washington o convenție cu privire la introducerea pe scară internațională a zilei de muncă de 8 ore, dar după aceea toate statele capitaliste mari au refuzat să ratifice această convenție. În țările capitaliste, pe lîngă intensitatea istovitoare a muncii există ziua de muncă prelungită, în special în industria producătoare de armament. În Japonia, în ajunul celui de-al doilea război mondial, a fost legiferată pentru muncitorii trecuți de 16 ani ziua de muncă de 12 ore, de fapt însă într-o serie de ramuri de producție ziua de muncă ajungea pînă la 15-16 ore. Proletariatul din țările coloniale și dependente este osîndit la o zi de muncă excesiv de lungă.

Plusvaloarea suplimentară. O varietate a plusvalorii relative o constituie plusvaloarea suplimentară. Ea se obține în cazurile cînd unii capitaliști introduc în întreprinderile

lor mașini și metode de producție mai perfecționate decât cele folosite în majoritatea întreprinderilor din aceeași ramură. În felul acesta un capitalist obține în întreprinderea lui o productivitate a muncii mai ridicată decât nivelul mediu existent în ramura de producție respectivă. Din această cauză valoarea individuală a mărfii produse în întreprinderea capitalistului respectiv este mai scăzută decât valoarea socială a acestei mărfi. Întrucât însă prețul mărfii este determinat de valoarea ei socială, capitalistul obține o rată a plusvalorii mai ridicată decât cea obișnuită.

Să luăm următorul exemplu. Să presupunem că la o fabrică de tutun muncitorul produce o mie de țigări pe oră și muncește 12 ore, dintre care în timp de 6 ore el creează o valoare egală cu valoarea forței sale de muncă. Dacă în această fabrică se introduce o mașină cu o productivitate a muncii de două ori mai mare, muncitorul, lucrând tot 12 ore, nu mai produce 12.000 de țigări, ci 24.000. Salariul muncitorului este înlocuit de partea din valoarea nou creată, cuprinsă (după ce se scade valoarea părții transmise a capitalului constant) în 6.000 de țigări, adică în produsul realizat în 3 ore. Fabricantului îi rămâne cealaltă parte a valorii nou create, cuprinse (după ce se scade valoarea părții transmise a capitalului constant) în 18.000 de țigări, adică în produsul realizat în 9 ore.

În felul acesta se produce reducerea timpului de muncă necesar și prelungirea corespunzătoare a timpului de supramuncă. Muncitorul înlocuiește acum valoarea forței sale de muncă nu în timp de 6 ore, ci în timp de 3 ore; supramunca lui a crescut de la 6 la 9 ore. Rata plusvalorii a crescut de 3 ori.

Plusvaloarea suplimentară este un surplus de plusvaloare peste rata obișnuită, obținut de unii capitaliști care, cu ajutorul unor mașini sau metode de producție mai perfecționate, obțin în întreprinderile lor o productivitate a muncii mai ridicată decât productivitatea muncii din majoritatea întreprinderilor din aceeași ramură.

Obținerea plusvalorii suplimentare reprezintă în fiecare întreprindere doar un fenomen temporar. Mai devreme sau mai târziu, majoritatea întreprinzătorilor din aceeași ramură introduc în întreprinderile lor mașini noi, iar aceia care nu are un capital suficient pentru aceasta se ruinează din cauza concurenței. În urma acestui fapt, timpul socialmente necesar pentru producerea mărfii respective se micșorează, valoarea mărfii scade, iar capitalistul care a introdus înaintea celorlalți perfecționări tehnice încetează de a mai obține plusvaloare suplimentară. Dar, dispărând într-o întreprindere, plusvaloarea suplimentară apare în alta, unde se introduc mașini noi, și mai perfecționate.

Fiecare capitalist urmărește numai propria lui îmbogățire. Rezultatul final însă al acțiunilor separate ale diferiților întreprinzători este dezvoltarea tehnicii, dezvoltarea forțelor de producție ale societății capitaliste. În același timp goana după plusvaloare împinge pe fiecare capitalist să ascundă concurenților realizările sale tehnice, face să apară secretul comercial și secretele tehnologice. Astfel iese la iveală faptul că capitalismul pune o anumită limită dezvoltării forțelor de producție.

Dezvoltarea forțelor de producție în capitalism are loc sub o formă contradictorie. Capitaliștii folosesc mașini noi numai atunci când acest lucru duce la sporirea plusvalorii. Introducerea mașinilor noi servește drept bază pentru intensificarea prin toate mijloacele a gradului de exploatare a proletariatului, pentru prelungirea zilei de muncă și sporirea intensității muncii; progresul tehnicii se realizează cu prețul a nenumărate jertfe și lipsuri ale multor generații ale clasei muncitoare. Capitalismul se poartă așadar în modul cel mai sălbatic cu principala forță de producție a societății — clasa muncitoare, masele muncitoare.

Structura de clasă a societății capitaliste. Statul burghez. Ceea ce caracteriza modurile de producție precapitaliste era împărțirea societății în diferite clase și stări, care a creat o complicată structură ierarhică a societății. Epoca burgheză a simplificat contradicțiile de clasă și a înlocuit diversele forme ale privilegiilor ereditare și ale dependenței personale prin puterea impersonală a banilor, prin despotismul nelimitat al capitalului. În modul de producție capitalist societatea se scindează din ce în ce mai mult în două mari lagăre ostile, în două clase opuse — burghezia și proletariatul.

Burghezia este clasa care posedă mijloacele de producție și le folosește pentru exploatarea muncii salariate.

Proletariatul este clasa muncitorilor salariați, lipsiți de mijloace de producție și, din această cauză, nevoiți să-și vândă capitaliștilor forța de muncă. Pe baza producției mecanizate, capitalul și-a subordonat în întregime munca salariată. Pentru clasa muncitorilor salariați starea de proletari a devenit o osîndă pe viață. În virtutea situației sale economice, proletariatul este clasa cea mai revoluționară.

Burghezia și proletariatul sînt principalele clase ale societății capitaliste. Atîta timp cît există modul de producție capitalist, aceste două clase sînt indisolubil legate între

ele : burghezia nu poate să existe și să se îmbogățească fără a exploata pe muncitorii salariați ; proletarii nu pot să trăiască fără a se angaja la capitaliști. În același timp burghezia și proletariatul sînt clase antagoniste, ale căror interese sînt opuse și ireconciliabil dușmane. Clasa dominantă a societății capitaliste este burghezia. Dezvoltarea capitalismului duce la adîncirea prăpastiei dintre minoritatea exploatare și masele exploatate. Lupta de clasă dintre proletariat și burghezie constituie forța motrice a societății capitaliste.

În toate țările burgheze o parte însemnată din populație o constituie țărăimea.

Țărăimea este o clasă de mici producători, care își duc gospodăria pe baza proprietății private asupra mijloacelor de producție cu ajutorul unei tehnici înapoiate și al muncii manuale. Principala masă a țărănimii este exploatată fără milă de către moșieri, chiaburi, negustori și cămătări și se ruinează. În procesul de diferențiere, din rîndurile țărănimii se desprind neconținut, pe de o parte, mase de proletari și, pe de altă parte, chiaburi, capitaliști.

Prin esența sa de clasă, statul capitalist, care a luat locul statului epocii feudale-iobăgiste în urma revoluției burgheze, este, în mîinile capitaliștilor, un instrument de supunere și de asuprire a clasei muncitoare și a țărănimii. Statul burghez apără proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producție, asigură exploatarea oamenilor muncii și înăbușă lupta lor împotriva orînduirii capitaliste.

Intrucît interesele clasei capitaliștilor sînt fundamental opuse intereselor majorității covârșitoare a populației, burghezia este nevoită să ascundă prin toate mijloacele caracterul de clasă al statului ei. Burghezia caută să prezinte acest stat ca un stat, chipurile, situat deasupra claselor, ca un stat al întregului popor, al „democrației pure“. În realitate însă „libertatea“ burgheză este libertatea capitalului de a exploata munca altora ; „egalitatea“ burgheză este o înșelăciune care ascunde inegalitatea în fapt dintre exploatare și exploatat, dintre sătul și flămînd, dintre proprietarii mijloacelor de producție și masa proletarilor, care nu posedă decît forța lor de muncă.

Statul burghez asuprește masele populare cu ajutorul aparatului său administrativ, al poliției, armatei, justiției, închisorilor, lagărelor de concentrare și al altor mijloace

de constrîngere. O completare necesară la aceste mijloace de constrîngere sînt mijloacele de înrîurire ideologică, cu ajutorul cărora burghezia își menține dominația. Dintre acestea fac parte : presa burgheză, radioul, cinematograful, știința și arta burgheză, biserica.

Statul burghez este comitetul executiv al clasei capitaliștilor. Constituțiile burgheze au drept scop să consfințească rînduiriile sociale care sînt pe placul claselor avute și în avantajul lor. Baza orînduirii capitaliste — proprietatea privată asupra mijloacelor de producție — este proclamată de statul burghez sacră și inviolabilă.

Formele de state burgheze sînt foarte felurite, esența lor însă este una și aceeași : toate aceste state sînt o *dictatură a burgheziei*, care se străduiește prin toate mijloacele să mențină și să întărească orînduirea bazată pe exploatarea muncii salariate de către capital.

Pe măsură ce crește marea producție capitalistă, crește numeric proletariatul, care devine din ce în ce mai conștient de interesele lui de clasă, se dezvoltă politiceste și se organizează în vederea luptei împotriva burgheziei.

Proletariatul este o clasă de oameni ai muncii legată de forma înaintată a economiei — marea producție. „Numai proletariatul e capabil, datorită rolului său economic în marea producție, să fie conducătorul *tuturor* maselor muncitoare și exploatate“¹. Proletariatul industrial, care este clasa cea mai revoluționară și mai înaintată a societății capitaliste, este capabil să strîngă în jurul său masele muncitoare ale țărănimii, toate păturile exploatate ale populației, și să le conducă la asaltul împotriva capitalismului.

SCURTE CONCLUZII

1. În orînduirea capitalistă, baza relațiilor de producție o formează proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție, folosită pentru exploatarea muncitorilor salariați. Capitalismul este producția de mărfuri ajunsă pe treapta superioară a dezvoltării ei, cînd și forța de muncă devine o marfă. În capitalism, forța de muncă fiind o marfă, are valoare și valoare de

¹ V. I. Lenin, Statul și revoluția, Opere, vol. 25, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 397. — *Nota Trad.*

întrebuințare. Valoarea mărții forță de muncă este determinată de valoarea mijloacelor de subsistență necesare pentru întreținerea muncitorului și a familiei sale. Valoarea de întrebuițare a mărții forță de muncă constă în însușirea pe care o are de a fi izvor al valorii și al plusvalorii.

2. Plusvaloarea este valoarea creată de munca muncitorului peste valoarea forței lui de muncă și însușită gratuit de către capitalist. Legea plusvalorii este legea economică fundamentală a capitalismului.

3. Capitalul este o valoare care aduce — prin exploatarea muncitorilor salariați — plusvaloare. Capitalul întrușipează o relație socială între clasa capitaliștilor și clasa muncitoare. În procesul de producere a plusvalorii, diferitele părți ale capitalului nu joacă același rol. Capitalul constant reprezintă acea parte a capitalului care se cheltuiește pentru mijloacele de producție; această parte a capitalului nu creează o valoare nouă, nu-și schimbă mărimea. Capitalul variabil reprezintă acea parte a capitalului care se cheltuiește pentru cumpărarea forței de muncă; această parte a capitalului crește ca urmare a însușirii de către capitalist a plusvalorii create de munca muncitorului.

4. Rata plusvalorii este raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil. Ea exprimă gradul de exploatare a muncitorului de către capitalist. Capitaliștii ridică rata plusvalorii prin două metode — prin producerea de plusvaloare absolută și prin producerea de plusvaloare relativă. Plusvaloarea absolută este plusvaloarea creată prin prelungirea zilei de muncă sau prin sporirea intensității muncii. Plusvaloarea relativă este plusvaloarea creată prin reducerea timpului de muncă necesar și prin prelungirea corespunzătoare a timpului de supramuncă.

5. Interesele de clasă ale burgheziei și ale proletariatului sînt de neîmpăcat. Contradicția dintre burghezie și proletariat constituie principala contradicție de clasă a societății capitaliste. Organul care apără orînduirea capitalistă și oprîmă majoritatea muncitoare și exploatată a societății este statul burghez, care reprezintă dictatura burgheziei.

Prețul forței de muncă. Esența salariului. În modul de producție capitalist, forța de muncă, la fel ca și oricare altă marfă, are o valoare. Valoarea forței de muncă, exprimată în bani, constituie *prețul forței de muncă*.

Prețul forței de muncă se deosebește de prețul celorlalte mărfuri. Cînd un producător de mărfuri vinde pe piață, să zicem, pînză, suma de bani primită pentru ea nu apare decît ca preț al mărții vîndute. Cînd un proletar își vinde capitalistului forța de muncă și primește o anumită sumă de bani sub formă de salariu, această sumă de bani apare nu ca preț al mărții forță de muncă, ci ca *preț al muncii*.

Aceasta se întîmplă din următoarele cauze. În primul rînd, capitalistul îi plătește muncitorului salariul lui abia după ce acesta și-a cheltuit munca. În al doilea rînd, salariul se stabilește fie în raport cu cantitatea de timp lucrat (ore, zile, săptămîni), fie în raport cu cantitatea produselor lucrate. Să luăm exemplul de mai înainte. Să presupunem că un muncitor lucrează 12 ore pe zi. În timp de 6 ore el produce o valoare de 6 dolari, egală cu valoarea forței sale de muncă. În celelalte 6 ore el produce o valoare de 6 dolari, care este însușită ca plusvaloare de către capitalist. Deoarece întreprinzătorul l-a angajat pe proletar pentru o zi de muncă completă, el îi plătește pentru toate cele 12 ore de muncă 6 dolari. Așa se naște aparența înșelătoare că salariul ar fi prețul muncii, că cei 6 dolari ar reprezenta retribuția completă a întregii zile de muncă de 12 ore. În realitate însă cei 6 dolari reprezintă doar valoarea pe zi a forței de muncă, în timp ce prin munca proletarului a fost creată o valoare egală cu 12 dolari. Iar dacă într-o întreprindere a fost stabilită retribuția după cantitatea produselor lucrate, se naște aparența că muncitorului i s-ar plăti munca cheltuită pentru fiecare unitate de marfă produsă de el, adică, iarăși, că întreaga muncă cheltuită de muncitor ar fi fost plătită complet.

Această aparență înșelătoare nu este o eroare întîmplătoare a oamenilor. Ea este generată de înseși condițiile producției capitaliste, în care exploatarea este ascunsă, camuflată, iar relațiile dintre întreprinzător și muncitorul salariat apar într-o formă denaturată, ca relații între posesori de mărfuri egali între ei.

În realitate, salariul unui muncitor salariat nu reprezintă valoarea sau prețul muncii sale. Dacă presupunem că munca este o marfă și are o valoare, atunci mărimea acestei valori trebuie să fie măsurată cu ceva. Evident că mărimea „valorii muncii”, ca și a oricărei mărfi, trebuie să fie măsurată prin cantitatea de muncă cuprinsă în ea. Admițînd acest lucru, ajungem la un cerc vicios: munca se măsoară prin muncă.

Mai departe. Dacă capitalistul i-ar plăti muncitorului „valoarea muncii”, adică i-ar plăti munca în întregime, atunci n-ar exista surse de îmbogățire a capitalistului, cu alte cuvinte n-ar putea exista modul de producție capitalist.

Munca este creatoarea valorii mărfurilor, dar munca însăși nu este marfă și nu are valoare. Ceea ce în viața de toate zilele se numește „valoarea muncii” este în realitate valoarea forței de muncă.

Capitalistul cumpără pe piață nu munca, ci o marfă specială — forța de muncă. Consumarea forței de muncă, adică cheltuirea energiei musculare, nervoase, cerebrale a muncitorului, constituie procesul muncii. Salariul reprezintă plata doar a unei părți din ziua de muncă. Valoarea forței de muncă este întotdeauna mai mică decît valoarea nou creată de munca muncitorului. Întrucît însă după formă salariul apare ca plată a muncii, se creează impresia că întreaga zi de muncă ar fi plătită complet. De aceea Marx numește salariul în societatea burgheză *formă transformată* a valorii sau a prețului forței de muncă. „Salariul nu este ceea ce pare a fi, adică *valoarea*, respectiv *prețul muncii*, ci numai o formă camuflată a *valorii*, respectiv a *prețului forței de muncă*”¹.

Salariul este expresia bănească a valorii forței de muncă, prețul ei, care apare ca preț al muncii.

În sclavagism, între proprietarul de sclavi și sclav nu se încheie o tranzacție de cumpărare-vînzare a forței de muncă. Sclavul este proprietatea proprietarului de sclavi. De aceea se creează aparența că întreaga muncă a sclavului nu este plătită, că pînă și partea muncii care compensează cheltuielile de întreținere a sclavului este muncă neplătită, este muncă pentru proprietarul de sclavi. În orînduirea feudală, munca necesară a țaranului efectuată în gospodăria sa și su-

¹ K. Marx, Critica programului de la Gotha, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 21. — Nota Trad.

pramunca efectuată în gospodăria moșierului sînt precis delimitate în timp și în spațiu. În orînduirea capitalistă, chiar și munca neplătită a muncitorului salariat apare ca muncă plătită.

Salariul ascunde orice urmă a împărțirii zilei de muncă în timp de muncă necesar și timp de supramuncă, în muncă plătită și muncă neplătită, și maschează astfel relațiile de exploatare capitalistă.

Principalele forme ale salariului. Principalele forme ale salariului sînt: 1) salariul pe unitatea de timp și 2) salariul cu bucată (în acord).

Salariul pe unitatea de timp este o formă de salariu în care mărimea salariului unui muncitor este în funcție de timpul lucrat — ore, zile, săptămîni, luni. Potrivit cu această există: salariu cu ora, cu ziua, cu săptămîna, cu luna.

La aceeași mărime a salariului pe unitatea de timp, retribuirea efectivă a muncitorului poate fi diferită, în funcție de durata zilei de muncă. Ca măsură a retribuirii muncitorului pentru munca cheltuită de el într-o unitate de timp servește prețul unei ore de muncă. Deși, după cum s-a arătat, munca însăși nu are valoare, și prin urmare nici preț, totuși, pentru a stabili mărimea retribuirii muncitorului se adoptă expresia convențională „preț al muncii”. Ca unitate de măsură a „prețului muncii” servește retribuirea muncii pentru o oră de muncă, sau prețul unei ore de muncă. Astfel, dacă ziua medie de muncă durează 12 ore, iar valoarea medie pe o zi a forței de muncă este egală cu 6 dolari, atunci prețul mediu al unei ore de muncă (600 de cenți : 12) va fi egal cu 50 de cenți.

Salariul pe unitatea de timp dă capitalistului posibilitatea să intensifice exploatarea muncitorului prin prelungirea zilei de muncă, să scadă prețul orei de muncă, lăsînd salariul pe zi, pe săptămîna, pe lună neschimbat. Să presupunem că salariul pe zi rămîne același — 6 dolari, dar ziua de muncă se va prelungi de la 12 la 13 ore; în acest caz prețul unei ore de muncă (600 de cenți : 13) se va reduce de la 50 la 46 de cenți. Sub presiunea revendicărilor muncitorilor, capitalistul se vede uneori nevoit să mărească salariul pe zi (și respectiv pe săptămîna, pe lună), prețul unei ore de muncă însă poate în același timp să rămîna neschimbat sau chiar să scadă. Astfel, dacă salariul pe zi se va mări de la 6 dolari la 6 dolari și 20 de cenți, iar ziua de muncă se va prelungi de la 12 la 14

ore, prețul orei de muncă în acest caz se va reduce (620 de cenți : 14) la 44 de cenți.

Creșterea intensității muncii înseamnă de asemenea o scădere efectivă a prețului orei de muncă, deoarece la o mai mare cheltuie de energie, ceea ce este echivalent cu prelungirea zilei de muncă, salariul rămâne același. Ca urmare a scăderii prețului orei de muncă, proletarul, pentru a subzista, este nevoit să muncească cu o încordare din ce în ce mai mare, sau să consimtă la continua prelungire a zilei de muncă. Intensificarea excesivă a muncii, ca și prelungirea zilei de muncă, are ca urmare cheltuiea sporită a forței de muncă, distrugerea ei. Cu cât retribuirea fiecărei ore de muncă este mai mică, cu atât cantitatea de muncă este mai mare sau cu atât este mai lungă ziua de muncă necesară pentru ca muncitorului să-i fie asigurat fie și cel mai mizerabil salariu. Pe de altă parte, prelungirea timpului de muncă provoacă, la rîndul ei, scăderea salariului pe oră de muncă.

Faptul că o dată cu prelungirea zilei de muncă sau cu sporirea intensității muncii scade plata pentru o oră de muncă este folosit de capitalist în interesul său. În condiții favorabile pentru desfacerea mărfurilor, el prelungeste ziua de muncă, introducînd *munca suplimentară*, adică munca peste durata stabilită a zilei de muncă. Dacă însă condițiile pieței sînt defavorabile și capitalistul este nevoit să micșoreze vremelnic volumul producției, el reduce ziua de muncă și introduce salariul *cu ora*. Dacă ziua de muncă sau săptămîna de muncă este incompletă, retribuirea pe oră face să scadă simțitor salariul. Dacă în exemplul nostru ziua de muncă se va micșora de la 12 la 6 ore, menținîndu-se vechea retribuire a muncii de 50 de cenți pe oră, salariul pe zi al muncitorului va fi numai de 3 dolari, va fi adică de două ori mai mic decît valoarea pe zi a forței de muncă. Prin urmare muncitorul pierde din salariu nu numai atunci cînd se prelungeste peste măsură ziua de muncă, ci și atunci cînd el este nevoit să muncească un timp de muncă incomplet.

„Capitalistul poate acum să obțină de la muncitor o cantitate anumită de supramuncă, fără a-i acorda timpul de muncă necesar pentru propria lui întreținere. El poate să desființeze orice regularitate a utilizării la muncă, făcînd să alterneze în mod arbitrar munca cea mai excesivă

cu șomajul relativ sau total, după comoditatea sau interesul său momentan“¹.

În condițiile sistemului salarizării pe unitatea de timp, mărimea cîștigului muncitorului nu depinde direct de gradul de intensitate a muncii lui : o dată cu creșterea intensității muncii, salariul pe unitatea de timp nu se mărește, iar prețul orei de muncă scade de fapt. Pentru intensificarea exploatării, capitalistul angajează supraveghetori speciali, care asigură respectarea de către muncitori a disciplinei capitaliste a muncii și continua intensificare a muncii.

Salariul pe unitatea de timp a fost răspîndit pe primele trepte de dezvoltare a capitalismului, cînd întreprinzătorul, neîntîmpinînd încă o împotrivire cît de cît organizată din partea muncitorilor, putea să obțină sporirea plusvalorii prin prelungirea zilei de muncă. Totuși salariul pe unitatea de timp se menține și în stadiul mai înaintat al capitalismului. Într-o serie de cazuri el prezintă pentru capitalist avantaje mari : prin accelerarea mișcării mașinilor, capitalistul îi obligă pe muncitori să muncească tot mai intens, fără să le mărească salariile.

Salariul cu bucata (în acord) este o formă a salariului în care mărimea cîștigului unui muncitor este în funcție de cantitatea de articole sau piese lucrate de el într-o unitate de timp, sau de numărul operațiilor executate. La salariul pe unitatea de timp munca cheltuită de muncitor se măsoară prin durata ei, la salariul cu bucata — ea se măsoară prin cantitatea de articole produse (sau de operații executate), fiecare dintre ele fiind plătit după un *tarif* anumit.

La stabilirea tarifelor, capitalistul ține seamă, în primul rînd, de salariul pe zi al unui muncitor și, în al doilea rînd, de cantitatea de articole sau de piese pe care o produce un muncitor pe zi, ca normă luîndu-se de obicei producția maximă a unui muncitor. Dacă salariul mediu pe zi în ramura de producție respectivă, în condițiile salarizării pe unitatea de timp, este de 6 dolari, iar numărul unor anumite articole produse de un muncitor este de 60 de bucăți, atunci tariful pe bucată — articol sau piesă — va fi de 10 cenți. Tariful pe bucată stabilit de capitalist este calculat în așa fel, încît cîștigul pe oră (pe zi, pe săptămîna) al unui muncitor să nu depășească salariul său pe unitatea de timp. Astfel salariul cu bucata este în fond o formă modificată a salariului pe unitatea de timp.

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 492. — Nota Trad.

Salariul cu bucata creează, într-o măsură și mai mare decât salariul pe unitatea de timp, aparența înșelătoare că muncitorul vinde capitalistului nu forța de muncă, ci munca, și că primește întreaga plată pentru munca sa potrivit cu cantitatea de articole produse.

Sistemul capitalist de salarizare în acord duce la o continuă sporire a intensității muncii. Totodată el înlesnește patronului supravegherea muncitorilor. Gradul de încordare a muncii este verificat aici de cantitatea și calitatea produsului pe care muncitorul trebuie să-l producă pentru a-și procura mijloacele de subzistență necesare. Muncitorul este silit să sporească cantitatea produselor, să muncească tot mai intens. Dar de îndată ce o parte mai mult sau mai puțin însemnată a muncitorilor atinge un nivel nou, mai ridicat al intensității muncii, capitalistul reduce tariful pe bucată. Dacă în exemplul nostru salariul cu bucata scade, să zicem, de două ori, muncitorul, pentru a menține vechiul câștig, este silit să muncească cît doi, adică este silit să mărească timpul de muncă sau să sporească și mai mult intensitatea muncii, pentru a produce pe zi nu 60, ci 120 de piese. „Muncitorul caută să-și mențină suma salariului muncind mai mult, fie că lucrează mai multe ore, fie că produce mai mult într-o oră... Rezultatul este că *cu cît lucrează mai mult, cu atît salariul pe care-l primește e mai mic*”¹. Aceasta este în capitalism cea mai importantă particularitate a salariului în acord.

Forma salariului pe unitatea de timp și cea a salariului cu bucata sînt adeseori folosite concomitent în aceeași întreprindere. În condițiile capitalismului, ambele aceste forme ale salariului nu sînt decît metode diferite de intensificare a exploatării clasei muncitoare.

Salarizarea capitalistă în acord stă la baza sistemelor de salarizare folosite în țările burgheze, sisteme bazate pe exploatare sîngeroasă.

Sisteme de salarizare bazate pe exploatare sîngeroasă. O trăsătură dintre cele mai importante a salarizării capitaliste în acord este intensificarea excesivă a muncii, care vlăguiește pe muncitor de toate forțele lui. Totodată salariul nu compensează cheltuieirea sporită a forței de muncă. Dincolo de limita unei anumite durate de muncă și a unei anumite intensități a acesteia, nici un fel de compensare supli-

¹ K. Marx, *Muncă salariată și capital*, ed. P.M.R. 1951, pag. 45. — *Nota Trad.*

mentară nu poate preîntîmpina distrugerea directă a forței de muncă.

Ca urmare a folosirii unor metode istovitoare de organizare a muncii în întreprinderile capitaliste, se resimte de obicei la sfîrșitul zilei de muncă o supraîncordare a forțelor musculare și nervoase ale muncitorului, ceea ce duce la scăderea productivității muncii. În goană după sporirea plusvalorii, capitalistul recurge la diverse *sisteme de salarizare bazate pe exploatare sîngeroasă*, pentru a obține o intensitate ridicată a muncii în cursul întregii zile de muncă. Acelorași scopuri servește în capitalism așa-numita „organizare științifică a muncii”. Forme răspîndite ale unei astfel de organizări a muncii, în cadrul căreia se folosesc sisteme de salarizare care epuizează pînă la maximum pe muncitor, sînt *taylorismul și fordismul*, care au la bază principiul sporirii la maximum a intensității muncii.

Esența taylorismului (sistem denumit așa după numele autorului lui — inginerul american F. Taylor) constă în următoarele. În întreprindere sînt selecționați muncitorii cei mai puternici și mai îndemnatici. Ei sînt siliți să muncească cu o încordare maximă. Efectuarea fiecărei operații în parte se cronometrează în secunde și în fracțiuni de secundă. Pe baza datelor cronometrării se stabilește regimul de producție și normele de timp pentru întreaga masă a muncitorilor. La depășirea normei — a „sarcinii” — muncitorul primește un mic spor la salariul său pe zi — premiu; dacă norma nu este îndeplinită, muncitorul este plătit după un tarif foarte scăzut. Organizarea capitalistă a muncii după sistemul Taylor stoarce toate forțele muncitorului, îl transformă într-un automat care execută în mod mecanic mereu aceleași mișcări.

V. I. Lenin citează un exemplu concret (munca de încărcare a fontei în vagonet) cînd, prin introducerea sistemului Taylor, numai la efectuarea unei singure operații capitalistul a putut să reducă numărul muncitorilor de la 500 la 140 de oameni, adică de 3,6 ori; pe seama creșterii monstruoase a intensității muncii, norma zilnică a muncitorului care lucra la încărcat s-a mărit de la 16 la 59 de tone, adică de 3,7 ori; îndeplinind în timp de o zi munca pe care înainte o îndeplinea în 3—4 zile, câștigul zilnic al muncitorului s-a mărit nominal (și aceasta numai la început) doar cu 63%. Cu alte cuvinte, prin introducerea acestui sistem de salarizare, câștigul zilnic al muncitorului a scăzut în realitate de 2,3 ori în comparație cu cheltuieirea de muncă. „Ca urmare — scria Lenin — în aceleași 9—10 ore de muncă muncitorului i se stoarce o cantitate de muncă de trei ori mai mare, el este vlăguit în chip nemilos de întreaga lui forță, fiecare picătură de energie nervoasă și musculară a sclavului salariat este stoarsă cu o viteză de trei ori mai mare. Va muri mai curînd? Mulți alții așteaptă la poartă!...”¹.

¹ V. I. Lenin, *Un sistem „științific” de stoarcere a sudorii*, Opere, vol. 18, ed. a 4-a, pag. 556.

Lenin a denumit această organizare a muncii și a retribuiri muncitorului „sistem «științific» de stoarcere a sudorii”.

Sistemul de organizare a muncii și al salarizării introdus de „regele automobilului”, americanul Ford, și de numeroși alți capitaliști (sistemul fordist) urmărește același scop — să stoarcă din muncitor cât mai multă plusvaloare pe baza sporirii maxime a intensității muncii. Acest lucru se obține printr-o tot mai mare accelerare a ritmului mișcării benzilor rulante și prin introducerea sistemelor de salarizare bazate pe exploatarea sîngeroasă. Simplitatea operațiilor de muncă ale muncitorului la benzile rulante de la uzinele Ford permite folosirea pe scară largă a muncii muncitorilor necalificați și stabilirea unor tarife scăzute pentru ei. Intensificarea colosală a muncii nu este însoțită de mărirea salariului sau de reducerea zilei de muncă. Ca urmare a acestui fapt, muncitorul se uzează în scurt timp, devine invalid, este concediat din întreprindere, ca incapabil de muncă, și ajunge în rîndurile șomerilor.

Intensificarea exploatării muncitorilor se obține și prin alte sisteme de organizare a muncii și a salarizării, care sînt varietăți ale taylorismului și ale fordismului. Dintre acestea face parte, de pildă, *sistemul Gant* (S.U.A.). Spre deosebire de sistemul în acord al lui Taylor, sistemul Gant este un sistem premial pe unitatea de timp. Muncitorului i se dă o anumită „sarcină” și se stabilește o plată garantată foarte mică pentru o unitate de timp lucrat, indiferent de îndeplinirea normei. Dacă muncitorul îndeplinește „sarcina”, i se plătește un mic spor la minimum de salariu garantat — „premiu”. La baza *sistemului Halsey* (S.U.A.) stă principiul acordării premiilor pentru timpul „economisit”, ca o completare la „salariul mediu” pe o oră de muncă. Conform acestui sistem, dacă, de pildă, intensitatea muncii se dublează, pentru fiecare oră de timp „economisit” se plătește un „premiu” în proporție de aproximativ $\frac{1}{3}$ din salariul pe oră. În virtutea acestui fapt, cu cât munca este mai intensă, cu atât scade mai mult salariul muncitorului în comparație cu munca cheltuită de el. Aceleași principii stau la baza *sistemului Rowen* (Anglia).

Una dintre metodele de sporire a plusvalorii bazată pe înșelarea muncitorilor este așa-numita „*participare a muncitorilor la beneficiu*”. Sub pretextul cointereseării muncitorului la mărirea rentabilității întreprinderii, capitalistul micșorează cîștigul de bază al muncitorilor și, pe seama acestei micșorări creează fondul de „repartizare a beneficiului între muncitori”. Apoi, la sfîrșitul anului, sub formă de „beneficiu” i se dă muncitorului de fapt o parte din salariul reținut în prealabil din cîștigul său. În ultimă analiză, muncitorul care „participă la beneficiu” primește în realitate mai puțin decît salariul obișnuit. În același scop se practică plasarea acțiunilor întreprinderii respective în rîndurile muncitorilor.

În toate sistemele de salarizare, subterfugiile capitaliștilor au ca scop să stoarcă din muncitor o cât mai mare plusvaloare. Întreprinzătorii folosesc orice mijloace pentru a otrăvi conștiința muncitorilor, căutînd să-i convingă că ei sînt, chipurile, cointeresați în sporirea intensității muncii, în reducerea cheltuielilor pentru plata salariilor pe unitatea de produs, în mărirea rentabilității întreprinderii. În

felul acesta capitaliștii caută să slăbească împotrivirea proletariatului față de ofensiva capitalului, să obțină ca muncitorii să renunțe să intre în syndicate, să participe la greve, să obțină scîndarea mișcării muncitorești.

Cu toată diversitatea formelor de salarizare capitalistă în acord, esența acestora rămîne aceeași: o dată cu sporirea intensității muncii, a productivității ei, salariul muncitorului de fapt scade, iar veniturile capitalistului cresc.

Salariul nominal și salariul real. Pe primele trepte de dezvoltare a capitalismului, retribuirea *în natură* a muncitorilor salariați avea o largă răspîndire: muncitorul primea adăpost, o hrană sărăcăcioasă și ceva bani.

Retribuirea în natură se menține într-o oarecare măsură și în perioada mașinistă a capitalismului. Ea se practica, de pildă, în industria extractivă și textilă din Rusia pre-revoluționară. Plata în natură este răspîndită în agricultura capitalistă, cînd se folosește munca muncitorilor agricoli, în unele ramuri ale industriei țărilor capitaliste, în țările coloniale și dependente. Formele de retribuire în natură a muncitorului sînt diferite. Capitaliștii pun pe muncitori în situația de a fi nevoiți să ia pe datorie produse de la prăvălia fabricii, să se folosească de locuința de pe lîngă mină sau de pe plantație în condițiile grele pentru muncitor stabilite de întreprinzător etc. Fiind plătit în natură, muncitorul salariat este exploatat de capitalist nu numai ca vînzător al forței de muncă, ci și ca consumator.

Pentru modul de producție capitalist dezvoltat este caracteristic salariul *în bani*.

Trebuie să deosebim salariul nominal și salariul real.

Salariul nominal este salariul exprimat în bani; el este suma de bani pe care o primește muncitorul în schimbul forței de muncă vîndute capitalistului.

Salariul nominal ca atare nu ne dă o idee despre nivelul real al retribuiri muncitorului. De pildă, salariul nominal poate să rămînă neschimbat, dar dacă în același timp prețurile la obiectele de consum și impozitele vor crește, salariul efectiv al muncitorului va scădea. Salariul nominal poate chiar să crească, dar dacă scumpetea vieții va crește în aceeași perioadă de timp într-o măsură mai mare decît a crescut salariul nominal, salariul efectiv va scădea.

Salariul real este salariul exprimat în mijloacele de subzistență ale muncitorului; el arată ce cantitate, ce fel de obiecte de consum și ce servicii poate să-și procure muncitorul cu salariul său în bani. Pentru a stabili salariul real al unui muncitor, trebuie să se țină seama de mărirea salariului nominal, de nivelul prețurilor la obiectele de con-

sum, de mărimea chiriei, de povara impozitelor pe care le plătește muncitorul, de durata zilei de muncă, de gradul de intensitate a muncii, de zilele de muncă neplătite atunci când săptămîna de muncă este redusă, de numărul șomerilor totali și parțiali, întreținuți pe socoteala clasei muncitoare.

În capitalism, din cauza nivelului său scăzut, din cauza scumpirii sistematice a costului vieții și a creșterii șomajului, salariul nu asigură majorității muncitorilor nici măcar minimul de existență.

Scumpirea costului vieții și scăderea nivelului salariului real, legată de aceasta, sînt determinate în primul rînd de creșterea sistematică a prețurilor la obiectele de larg consum. Astfel, în Franța, din cauza inflației prețurile cu amănuntul la produsele alimentare depășeau în 1938 de peste 7 ori nivelul prețurilor din 1914.

O bună parte din salariul muncitorului este înghițită de chirie. În Germania, din 1900 pînă în 1930 chiriile au crescut în medie cu 69%. După datele Biroului internațional de statistică a muncii, în perioada 1930—1940 muncitorii au cheltuit pentru chirie, încălzit și iluminat în Statele Unite ale Americii 25%, în Anglia — 20%, în Canada — 27% din bugetul familiei. În Rusia țaristă cheltuielile muncitorilor pentru locuință se ridicau pînă la o treime din câștig.

Impozitele încasate de la oamenii muncii reduc într-o măsură importantă salariile. În principalele țări capitaliste, în anii de după război impozitele directe și indirecte înghit nu mai puțin de o treime din salariul unei familii de muncitor.

În societatea capitalistă salariul nu constituie o sursă stabilă și sigură de existență pentru muncitor și familia lui. Prețul forței de muncă, ca și al oricărei alte mărfi, este supus fluctuațiilor permanente ale stihiei pieței. Perioadele în care muncitorul este ocupat în producție alternează cu perioadele de șomaj total sau parțial, cînd muncitorul sau își pierde cu totul salariul, sau nivelul acestuia scade simțitor.

La stabilirea nivelului mediu al salariului, statistica burgheză denaturează cu bună știință realitatea: ea include în salarii și veniturile virfurilor conducătoare ale birocrăției industriale și financiare (administratori de întreprinderi, directori de bănci etc.), include în calcule numai salariile muncitorilor calificați și exclude din calcule salariile foarte scăzute ale numeroasei pături a muncitorilor necalificați, ale proletariatului agricol, ignorează existența uriașei armate a șomerilor totali și parțiali, creșterea prețurilor la obiectele de larg consum, precum și

sporirea impozitelor, recurge la diferite alte metode de falsificare pentru a prezenta în culori trandafirii situația reală a clasei muncitoare în capitalism.

În 1938 economiștii burghezi din S.U.A., aplicînd norme extrem de reduse, au calculat pentru S.U.A. minimul de existență al unei familii de muncitor, compusă din 4 persoane, la 2.177 de dolari pe an. Or, în 1938 salariul mediu anual pe cap de muncitor industrial din S.U.A. era de 1.176 de dolari, adică ceva mai mult de jumătate din acest minim de existență diminuat, iar ținîndu-se seama de existența șomerilor, el era de 740 de dolari, adică reprezenta numai o treime din acest minim de existență. În 1937 minimul de existență foarte limitat al unei familii mijlocii de muncitor a fost calculat în Anglia de economiștii burghezi la 55 de șilingi pe săptămîna. Potrivit datelor oficiale, 80% din muncitorii din industria carboniferă, 75% din muncitorii din industria extractivă (fără industria carboniferă), 57% din muncitorii din întreprinderile comunale din Anglia câștigau mai puțin decît acest minim de existență.

Scăderea salariului real în capitalism. Pe baza analizei modului de producție capitalist, Marx a stabilit următoarea lege de bază în ceea ce privește salariul. „Tendința generală a producției capitaliste nu este să urce nivelul salariului mediu, ci să-l reducă”¹.

După cum s-a mai spus, salariul real al unei familii de muncitor, și, prin urmare, al întregii mase a muncitorilor, scade din cauza creșterii scumpetei la obiectele de consum, a creșterii poverii impozitelor, a urcării chiriilor. Totodată nivelul general al salariului real al întregii clase muncitoare scade sub influența pieței capitaliste a muncii.

Salariul ca preț al forței de muncă, la fel ca și prețul oricărei alte mărfi, este determinat de legea valorii. Prețurile mărfurilor în economia capitalistă oscilează în sus și în jos în jurul valorii sub influența cererii și ofertei. Dar, spre deosebire de prețurile altor mărfuri, prețul forței de muncă se abate, de regulă, în jos de la valoarea ei. Această abatere a salariului în jos de la valoarea forței de muncă și scăderea — legată de aceasta — a salariului real este determinată în primul rînd de existența șomajului. Capitalistul caută să cumpere forța de muncă cît mai ieftin. În condițiile șomajului, oferta de forță de muncă întrece cererea. Marfa forță de muncă se deosebește de celelalte mărfuri prin aceea că proletarul nu poate amîna vînzarea ei. Pentru a nu muri de foame, el este nevoit să-și vîndă forța de muncă în condițiile pe care i le oferă capitalistul. Existența șomajului intensifică concurența între muncitori.

¹ K. Marx, Salar, preț, profit, ed. P.M.R. 1952, ediția a IV-a, pag. 73. — Nota Trad.

Folosindu-se de acest lucru, capitalistul plătește muncitorului un salariu mai scăzut decât valoarea forței de muncă. Astfel situația de mizerie a șomerilor, care fac și ei parte din clasa muncitoare, influențează asupra situației materiale a muncitorilor ocupați în producție, coboară nivelul salariului lor.

Mai departe, folosirea tehnicii mașiniste deschide capitaliștilor largi posibilități de a înlocui în producție munca bărbaților cu cea a femeilor și a copiilor. Valoarea forței de muncă este determinată de valoarea mijloacelor de subzistență necesare muncitorului și familiei sale. De aceea, când în producție sînt atrași soția și copiii muncitorului, salariul scade, acum întreaga familie primește aproximativ tot atît cît primea înainte numai capul familiei. Prin aceasta se intensifică și mai mult exploatarea clasei muncitoare în ansamblu. În țările capitaliste, femeile muncitoare, îndeplinind o muncă egală cu cea a bărbaților, primesc un salariu mult mai scăzut.

Capitalul stoarce plusvaloare prin exploatarea nestăvilită a muncii copiilor. În toate țările capitaliste și coloniale salariul copiilor și al adolescenților este de cîteva ori mai mic decât salariul muncitorilor adulți.

Salariul mediu al femeii muncitoare este cu 50% mai scăzut în S.U.A., Anglia, Italia, cu 40—50% în Franța, cu 50—75% în Japonia, India, Indochina decât salariul mediu al muncitorului bărbat.

În Statele Unite ale Americii, potrivit unor date micșorate, peste 3.300.000 din numărul total al salariaților sînt copii și adolescenți. Ancheta specială în legătură cu condițiile de muncă ale copiilor, făcută de Departamentul federal al muncii în 28 de state, a stabilit că 66% dintre copii și adolescenții anchetati sînt în vîrstă sub 13 ani, iar 34% în vîrstă de 13 pînă la 15 ani. În întreprinderile de amidon, în fabricile de conserve și de preparate de carne, în spălătorii și curățătorii chimice, copiii lucrează cîte 12—13 ore pe zi.

În Japonia este răsîndită vînzarea copiilor pentru muncă în fabrici. Munca copiilor a fost folosită pe scară largă în Rusia țaristă. O parte însemnată a muncitorilor din întreprinderile textile și din alte întreprinderi din Rusia o formau copiii în vîrstă de 8—10 ani.

Exploatarea muncii copiilor de către capital ia forme deosebit de crîncene în țările coloniale și dependente. În fabricile textile și de tutun din Turcia, ziua de muncă a copiilor de la 7 pînă la 14 ani este tot atît de lungă ca și cea a adulților. În industria bumbacului din India, copiii formează 20—25% din numărul total al muncitorilor.

Salariul scăzut al femeilor muncitoare și exploatarea muncii copiilor au ca urmare o creștere însemnată a cazurilor de îmbolnăvire, a mortalității infantile, avînd reper-

cusiuni funeste asupra educației și instruirii tinerei generații.

Scăderea salariului real al muncitorilor este determinată și de faptul că o dată cu dezvoltarea capitalismului se înrăutățește situația unei însemnate părți a *muncitorilor calificați*. După cum s-a mai spus, valoarea forței de muncă cuprinde cheltuielile pentru instruirea muncitorului. Un muncitor calificat creează într-o unitate de timp mai multă valoare, inclusiv plusvaloare, decât un muncitor neinstruit. Capitalistul este nevoit să plătească pentru munca calificată mai mult decât pentru munca unui muncitor ne-calificat. Dar o dată cu dezvoltarea capitalismului, cu creșterea tehnicii industriale, pe de o parte, apare cererea de muncitori cu înaltă calificare, capabili să conducă mecanisme complexe, iar pe de altă parte numeroase operații de muncă se simplifică, munca unei părți însemnate a muncitorilor calificați devine de prisos. Pături însemnate de muncitori instruiți își pierd calificarea, sînt înlăturate din producție și se văd nevoite să se apuce de o muncă necalificată, care se plătește mult mai prost.

Totodată, pe seama micșorării salariilor masei principale a muncitorilor și pe seama jefuirii coloniilor, burghezia creează condiții privilegiate pentru pătura relativ mică a *aristocrației muncitorești*. Această pătură este alcătuită din tot felul de maiștri, supraveghetori, reprezentanți ai birocrăției sindicale și cooperatiste. Burghezia folosește aristocrația muncitorească, bine remunerată, pentru a scinda mișcarea muncitorească și a otrăvi conștiința principalei mase a proletarilor prin propovăduirea păcii între clase, a unității de interes între exploatații și cei exploatați.

Scăderea salariului real al muncitorilor este de asemenea determinată de salarizarea extrem de scăzută a *proletariatului agricol*. Marea armată a forței de muncă excedentare la sate exercită o continuă presiune asupra nivelului salariului muncitorilor ocupați în producție, în direcția scăderii lui.

Așa, de pildă, în perioada 1910—1939 salariul mediu lunar al unui muncitor agricol din S.U.A. a oscilat între 28 și 47% din salariul unui muncitor industrial. Extrem de grea era situația muncitorilor agricoli în Rusia țaristă. Pentru o zi de muncă de 16—17 ore, salariul mediu pe zi al unui muncitor agricol sezonier din Rusia era în anii 1901—1910 de 69 de copeici, și cu acest cîștig mizerabil, obținut în perioada muncilor agricole, ei trebuia s-o scoată la capăt în lunile de șomaj total sau parțial.

O metodă răspîndită de micșorare a salariului muncitorului este sistemul *amenzilor*. Într-o întreprindere capitalistă muncitorul este amendat pentru cele mai diverse motive: pentru „muncă neglijentă“, pentru „încălcarea ordinii“, pentru discuții, pentru participarea la demonstrații etc. În Rusia țaristă, pînă la adoptarea legii amenzilor (1886), care a îngăduit întrucîtva arbitrarul fabricanților, reținerile din salariu sub formă de amenzi ajungeau în unele cazuri pînă la jumătate din câștigul lunar. Amenzile servesc nu numai ca mijloc de întărire a disciplinei capitaliste a muncii, ci și ca sursă de îmbogățire a capitalistului.

Așadar, pe măsură ce se dezvoltă modul de producție capitalist, scade salariul real al clasei muncitoare.

În 1924 salariul real al muncitorilor germani reprezenta 75% față de nivelul din 1900, iar în 1935 — 66%. În Statele Unite ale Americii, din 1900 pînă în 1938 salariul mediu nominal al muncitorilor (ținînd seamă de șomeri) a crescut cu 68%; în aceeași perioadă costul vieții (scumpetea) a crescut de 2,3 ori, ceea ce a făcut ca salariul real al muncitorilor să scadă în 1938 la 74% față de nivelul din 1900. În Franța, Italia, Japonia, fără a mai vorbi de țările coloniale și dependente, scăderea salariului real în secolele XIX—XX a fost mult mai mare decît în Statele Unite ale Americii. În Rusia țaristă, în 1913 salariul real al muncitorilor industriali a scăzut pînă la 90% față de nivelul din 1900.

Valoarea forței de muncă nu este aceeași în diferite țări. Condițiile care determină valoarea forței de muncă în fiecare țară se schimbă. De aici rezultă *deosebirile naționale* între salarii. Marx scria că atunci cînd se compară salariile din diferite țări trebuie să se țină seamă de toți factorii care determină schimbările în mărirea valorii forței de muncă: condițiile istorice în care s-a format clasa muncitoare și nivelul atins al nevoilor ei, cheltuielile pentru pregătirea muncitorilor, rolul muncii femeilor și a copiilor, productivitatea muncii, intensitatea muncii, prețurile la obiectele de consum etc.

Un nivel deosebit de scăzut al salariului se observă în țările coloniale și dependente. În politica lui de aservire și de jefuire sistematică a țărilor coloniale și dependente, capitalismul profită de faptul că în aceste țări există un mare surplus de brațe de muncă și plătește forța de muncă mult sub valoarea ei. Totodată se ține seama de naționalitatea muncitorului. Așa, de pildă, albi și negrii care îndeplinesc aceeași muncă nu sînt plătiți la fel. În Africa de sud, sala-

riul mediu al unui muncitor negru este de 10 ori mai mic decît salariul mediu al unui muncitor englez. În Statele Unite ale Americii, munca negrilor se plătește la orașe de 2,5 ori, iar în agricultură — aproape de 3 ori mai puțin decît aceeași muncă a albilor.

Lupta clasei muncitoare pentru sporirea salariilor. În fiecare țară nivelul salariului se stabilește pe baza legii valorii, ca urmare a unei înverșunate lupte de clasă între proletariat și burghezie.

Abaterea salariilor de la valoarea forței de muncă își are limitele ei.

În capitalism limita *minimă* a salariului este determinată de condițiile pur *fizice*: muncitorul trebuie să aibă o cantitate de mijloace de subzistență absolut necesară pentru a trăi și pentru a reproduce forța de muncă. „Dacă prețul forței de muncă scade pînă la acest minim, el scade sub valoarea ei, căci în aceste condiții ea nu se poate menține și dezvoltă decît într-o formă mizeră“¹. Cînd salariul scade sub această limită, are loc un proces accelerat de distrugere fizică directă a forței de muncă, de pieire a populației muncitorești. Acest lucru își găsește expresia în reducerea duratei medii a vieții, în scăderea natalității, în creșterea mortalității în rîndurile populației muncitorești atît în țările dezvoltate din punct de vedere capitalist cît și mai ales în țările coloniale.

În capitalism limita *maximă* a salariului o constituie valoarea forței de muncă. Gradul de apropiere a nivelului mediu al salariului de această limită este determinat de raportul forțelor de clasă ale proletariatului și burgheziei.

În goană după mărirea profitului, burghezia tinde să coboare salariul sub limita minimului fizic. Clasa muncitoare luptă împotriva ciuntirii salariilor, pentru mărirea lor, pentru stabilirea unui minim garantat de salarii, pentru introducerea asigurărilor sociale, pentru reducerea zilei de muncă. În această luptă clasa muncitoare trebuie să înfrunte clasa capitaliștilor în ansamblul ei și statul burghez.

Lupta îndrîjită a clasei muncitoare pentru sporirea salariilor a început o dată cu apariția capitalismului industrial. Ea s-a desfășurat mai întii în Anglia, iar după aceea și în celelalte țări capitaliste și coloniale.

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 181. — Nota Trad.

Pe măsura formării proletariatului ca clasă, muncitorii, pentru a duce cu succes lupta economică, se unesc în *sindicate*. Aceasta face ca patronului să nu i se mai opună proletari răzleți, ci o întreagă organizație. O dată cu dezvoltarea luptei de clasă, paralel cu organizațiile sindicale locale și naționale se creează uniuni sindicale internaționale. Sindicatele sînt o școală a luptei de clasă pentru masele largi ale muncitorilor.

Capitaliștii se organizează, la rîndul lor, în uniuni patronale. Ei corup pe conducătorii venali ai sindicatelor reacționare, organizează spargerii de greve, scindează organizațiile muncitorești, folosesc pentru reprimarea mișcării muncitorești poliția, armata, justiția și închisorile.

Unul dintre mijloacele eficace de luptă a muncitorilor pentru sporirea salariilor, pentru reducerea zilei de muncă și îmbunătățirea condițiilor de muncă în capitalism este *greva*. Pe măsură ce se ascut contradicțiile de clasă și se întărește organizarea mișcării proletare în țările capitaliste și coloniale, în lupta grevistă se încadrează multe milioane de muncitori. Cînd în lupta împotriva capitalului muncitorii dau dovadă de hotărîre și dîrzenie, grevele economice îi silesc pe capitaliști să accepte condițiile greviștilor.

Numai ca urmare a luptei susținute a clasei muncitoare pentru interesele ei vitale, statele burgheze se văd nevoite să adopte legi cu privire la minimul de salariu, la reducerea zilei de muncă, la limitarea muncii copiilor.

Lupta economică a proletariatului are o mare importanță: atunci cînd sînt conduse în mod just, în spirit consecvent de clasă, syndicatele opun cu succes rezistență patronilor. Lupta economică a clasei muncitoare nu poate însă desființa legile capitalismului și elibera pe muncitori de exploatare și mizerie.

Recunoscînd marea importanță a luptei economice pe care o duce clasa muncitoare împotriva burgheziei, marxism-leninismul ne învață că această luptă este îndreptată numai împotriva urmărilor capitalismului, și nu împotriva cauzei fundamentale a stării de asuprire și de mizerie a proletariatului. Această cauză fundamentală este însuși modul de producție capitalist.

Numai pe calea luptei politice revoluționare clasa muncitoare poate desființa sistemul robiei salariate — izvorul asupririi sale economice și politice.

SCURTE CONCLUZII

1. În societatea capitalistă, salariul este expresia bănească a valorii forței de muncă, prețul ei, care apare ca preț al muncii. Salariul camușlează relațiile de exploatare capitalistă, creînd aparența înșelătoare că s-ar plăti întreaga muncă a muncitorului, în timp ce în realitate salariul reprezintă doar prețul forței sale de muncă.

2. Principalele forme ale salariului sînt salariul pe unitatea de timp și salariul cu bucata (în acord). La salariul pe unitatea de timp, mărimea cîștigului muncitorului este în funcție de timpul lucrat de el. La salariul cu bucata mărimea cîștigului muncitorului este determinată de numărul de articole pe care le produce. În scopul sporirii plusvalorii, capitaliștii folosesc diverse sisteme de salarizare, bazate pe exploatarea singeroasă, sisteme care au ca urmare o uriașă sporire a intensității muncii și uzarea accelerată a forței de muncă.

3. Spre deosebire de prețurile celorlalte mărfuri, prețul forței de muncă se abate, de regulă, în jos de la valoarea ei. Prin folosirea pe scară largă a muncii femeilor și a copiilor și prin retribuirea extrem de mică a muncitorilor agricoli, precum și a muncitorilor din țările coloniale și dependente, capitalul intensifică exploatarea clasei muncitoare.

4. Salariul nominal este suma de bani pe care o obține muncitorul în schimbul forței de muncă vîndute capitalistului. Salariul real este salariul exprimat în mijloacele de subzistență a muncitorului; el arată ce cantitate de mijloace de subzistență și de servicii își poate procura muncitorul cu salariul său în bani. O dată cu dezvoltarea capitalismului salariul real scade.

5. Clasa muncitoare, unindu-se în syndicate, duce lupta pentru reducerea zilei de muncă și ridicarea salariului. Prin ea însăși, lupta economică a proletariatului împotriva capitalului nu-l poate elibera de exploatare. Numai o dată cu lichidarea modului de producție capitalist pe calea luptei politice revoluționare se lichidează condițiile de asuprire economică și politică a clasei muncitoare.

ACUMULAREA CAPITALULUI ȘI PAUPERIZAREA PROLETARIATULUI

Producția și reproducția. Pentru a trăi și a se dezvolta, societatea trebuie să producă bunuri materiale. Ea nu poate înceta să producă, după cum nu poate înceta să consume.

Zi de zi, an de an, oamenii consumă pâine, carne și alte produse alimentare, uzează îmbrăcăminte și încălțăminte, dar în același timp munca omenească produce noi cantități de pâine, carne, îmbrăcăminte, încălțăminte și de alte produse. Cărbunile se arde în sobe, în cuptoare, dar în același timp din adâncurile pământului se extrag noi cantități de cărbune. Mașinile-unelte se uzează treptat, locomotivele mai devreme sau mai târziu se uzează, dar în întreprinderi se construiesc noi mașini-unelte, se fabrică noi locomotive. În orice sistem de relații sociale, procesul de producție trebuie reluat neîncetat.

Această reluare neîncetată, această repetare continuă a procesului de producție este *reproducția*. „Privit în legătura sa continuă și în fluxul neîntrerupt al reînnoirii sale, orice proces de producție social este deci în același timp un proces de reproducție”¹. Cum sînt condițiile producției, așa sînt și condițiile reproducției. Dacă producția are forma capitalistă, reproducția are și ea aceeași formă.

Procesul de reproducție nu constă numai în aceea că oamenii produc cantități mereu noi de produse în locul celor consumate și peste ele, ci și în aceea că în societate se reproduc continuu relațiile de producție corespunzătoare.

Trebuie să deosebim două tipuri de reproducție: simplă și lărgită.

Reproducția simplă este repetarea procesului de producție în aceleași proporții, cînd produsele nou produse înlocuiesc doar mijloacele de producție și obiectele de consum individual întrebuintate.

Reproducția lărgită este repetarea procesului de producție în proporții sporite, cînd societatea nu numai că înlocuiește bunurile materiale consumate, ci și produce în plus un supliment de mijloace de producție și obiecte de consum individual.

¹ Op. cit., pag. 510.

Înainte de apariția capitalismului, forțele de producție se dezvoltau foarte lent. Volumul producției sociale se schimba puțin de la un an la altul, din deceniu în deceniu. În condițiile capitalismului, starea statică, de stagnare, a producției sociale din trecut a făcut loc unei dezvoltări mult mai rapide a forțelor de producție. Modul de producție capitalist se caracterizează prin reproducția lărgită, întreruptă de perioadele de criză, în timpul cărora producția scade.

Reproducția capitalistă simplă. În reproducția capitalistă simplă procesul de producție reîncepe în proporții neschimbate, iar plusvaloarea este cheltuită în întregime pentru consumul individual al capitalistului.

Chiar analiza reproducției simple permite să fie dezbătute mai adînc unele trăsături esențiale ale capitalismului.

În procesul reproducției capitaliste se reproduc neconținut nu numai produsele muncii, ci și relațiile de exploatare capitalistă. Pe de o parte, în cursul reproducției se creează neconținut o avuție, care aparține capitalistului și pe care acesta o folosește pentru a-și însuși plusvaloarea. La încheierea fiecărui proces de producție, întreprinzătorul este din nou stăpîn al capitalului, care îi dă posibilitatea să se îmbogățească prin exploatarea muncitorilor. Pe de altă parte, muncitorul rămîne mereu la încheierea procesului de producție un proletar neavut, din care cauză, pentru a nu muri de foame, este nevoit să-și vîndă din nou forța de muncă capitalistului. Reproducerea forței de muncă salariate este întotdeauna o condiție necesară a reproducerii capitalului.

„Procesul de producție capitalist reproduce așadar, prin însăși desfășurarea sa, separația dintre forța de muncă și condițiile muncii. Prin aceasta el reproduce și permanentizează condițiile exploatării muncitorului. El îl silește încontinuu pe muncitor să-și vîndă forța de muncă pentru a putea trăi și îi dă într-una capitalistului posibilitatea de a o cumpăra pentru a se îmbogăți”¹.

Prin urmare, în procesul de producție se reproduce continuu relația capitalistă fundamentală: capitalistul — de o parte, muncitorul salariat — de alta. Încă înainte de a-și vinde forța de muncă cutărui sau cutărui întreprinzător, muncitorul aparține deja capitalistului în genere, adică clasei capitaliștilor în întregul ei. Cînd proletarul schimbă locul de muncă, el schimbă doar un exploatare cu altul. Muncitorul este legat pe viață de carul capitalului.

¹ Op. cit., pag. 520.

Dacă examinăm un proces de producție izolat, la prima vedere pare că, cumpărând forța de muncă, capitalistul îl creditează pe muncitor cu bani din fondul său propriu, deoarece pînă la plata salariului capitalistul poate să nu reușească să vîndă marfa produsă de muncitor în perioada respectivă (de pildă, într-o lună). Dacă privim însă cumpărarea-vînzarea forței de muncă nu izolat, ci ca un moment al reproducției, ca o relație care se repetă continuu, atunci iese la iveală adevăratul caracter al acestei tranzacții.

În primul rînd, în timp ce prin munca muncitorului se creează în perioada respectivă o valoare nouă, care cuprinde în ea plusvaloare, produsul produs de muncitor în perioada precedentă este realizat pe piață, se transformă în bani. De aici este limpede că capitalistul plătește proletarului salariul nu din fondul său propriu, ci din valoarea creată de munca muncitorilor în perioada de producție precedentă (de pildă, în cursul lunii precedente). După expresia lui Marx, clasa capitaliștilor procedează după vechea rețetă a cuceritorului: ea cumpără marfa celor învinși chiar cu banii lor, jefuiți de la ei.

În al doilea rînd, spre deosebire de celelalte mărfuri, forța de muncă este plătită de capitalist numai după ce muncitorul prestează o anumită muncă. Reiese, așadar, că nu capitalistul îl creditează pe proletar, ci, invers, *proletarul îl creditează pe capitalist*. De aceea întreprinzătorii caută să plătească salariile la intervale de timp cît mai mari (de pildă o dată pe lună), prelungind timpul în care ei sînt creditați în mod gratuit de muncitori.

Sub formă de salariu, clasa capitaliștilor dă permanent muncitorilor bani pentru cumpărarea mijloacelor de subsistență, adică a unei anumite părți a produsului creat de munca muncitorilor și însușit de exploatare. Muncitorii restituie acești bani tot atît de regulat capitaliștilor, procurîndu-și cu ei mijloace de subsistență produse de clasa muncitoare însăși.

Analiza relațiilor capitaliste în procesul de reproducție dezvăluie nu numai adevăratul izvor al salariului, ci și adevăratul izvor al oricărui capital.

Să presupunem că un capital de 100.000 de lire sterline avansat de întreprinzător aduce o plusvaloare anuală de 10.000 de lire sterline și că toată această sumă este cheltuită în întregime de capitalist pentru consum individual. Dacă

întreprinzătorul nu și-ar fi însușit munca neplătită a muncitorului, după trecerea unei perioade de 10 ani capitalul său ar fi fost consumat în întregime. Acest lucru nu se întîmplă, deoarece suma de 100.000 de lire sterline, cheltuită de capitalist pentru consumul individual, în decursul timpului arătat se reînnoiește în întregime pe seama plusvalorii, creată de munca neplătită a muncitorilor.

Prin urmare, oricare ar fi fost izvorul inițial al capitalului, chiar în cursul reproducției simple acest capital devine după o anumită perioadă de timp o valoare, creată de munca muncitorilor și *însușită gratuit* de capitalist. În felul acesta este demascată absurditatea afirmațiilor economiștilor burghezi după care capitalul ar fi avuție cîștigată prin munca proprie a întreprinzătorului.

Reproducția simplă este o parte integrantă sau un moment al reproducției lărgite. Relațiile de exploatare proprii reproducției simple se accentuează și mai mult în condițiile reproducției capitaliste lărgite.

Reproducția capitalistă lărgită. Acumularea capitalului. În reproducția lărgită o parte a plusvalorii este întrebuințată de capitalist pentru lărgirea producției: pentru cumpărarea de mijloace suplimentare de producție și angajarea de brațe de muncă suplimentare. Prin urmare, o parte a plusvalorii se adaugă la capitalul inițial, adică se acumulează.

Se numește *acumulare a capitalului* adăugarea unei părți a plusvalorii la capital sau transformarea unei părți a plusvalorii în capital. Așadar izvorul acumulării este plusvaloarea. Pe seama exploatareii clasei muncitoare se mărește capitalul și totodată relațiile de producție capitaliste se reproduc pe o bază lărgită.

Pentru întreprinzătorul capitalist mobilul acumulării este în primul rînd *goana după sporirea plusvalorii*. În modul de producție capitalist, setea de îmbogățire nu cunoaște limite. Tocmai în goana după plusvaloare își lărgeste capitalistul producția, ceea ce îi permite să exploateze un număr mai mare de muncitori. O dată cu lărgirea producției crește masa plusvalorii însușite de capitalist și, deci, crește cea parte a ei care servește pentru satisfacerea nevoilor și a capriciilor personale ale capitaliștilor, adică se cheltuiește în mod neproductiv.

Un alt mobil al acumulării capitalului este înverșunata *concurență*, în cursul căreia marii capitaliști, fiind într-o situație mai bună, distrug pe cei mici. Concurența îl

silește pe fiecare capitalist, sub amenințarea de a pieri, să îmbunătățească tehnica, să lărgască producția. A opri dezvoltarea tehnicii, lărgirea producției, înseamnă a rămâne în urmă, iar cei rămași în urmă sînt învinși de concurenți. Astfel concurența îl obligă pe orice capitalist să-și sporească capitalul; el nu poate însă să sporească capitalul decît prin acumularea continuă a unei părți a plusvalorii.

Acumularea capitalului este izvorul reproducției lărgite.

Compoziția organică a capitalului. Concentrarea și centralizarea capitalului. În cursul procesului de acumulare capitalistă masa totală a capitalului crește, diferitele lui părți modificîndu-se în mod diferit.

Acumulînd plusvaloare și lărgindu-și întreprinderea, capitalistul introduce de obicei perfecționări tehnice, deoarece ele îi creează posibilitatea de a intensifica exploatarea muncitorilor și, deci, de a spori profitul. Dezvoltarea tehnicii înseamnă creșterea mai rapidă a părții din capitalul existent sub formă de mașini, clădiri, materii prime, adică a capitalului constant. Dimpotrivă, mult mai încet crește partea din capital care se cheltuiește pentru cumpărarea forței de muncă, adică capitalul variabil.

Raportul dintre capitalul constant și capitalul variabil, fiind determinat de raportul dintre masa mijloacelor de producție și forța de muncă vie, se numește *compoziția organică a capitalului*. Să luăm, de pildă, un capital de 100.000 de lire sterline. Să zicem că din această sumă 80.000 au fost investite în clădire, mașini, materii prime etc., iar pentru salarii se cheltuiește o sumă de 20.000. Atunci compoziția organică a capitalului este egală cu $80 c : 20 v$, sau $4 : 1$.

Compoziția organică a capitalului nu este aceeași în diferitele ramuri ale industriei și în diferitele întreprinderi din aceeași ramură: ea este mai ridicată acolo unde de fiecare muncitor revin mai multe mașini complexe și costisitoare, mai multe materii prime prelucrate; ea este mai joasă acolo unde predomină munca vie, unde de fiecare muncitor revin mai puține mașini și materii prime, care costă relativ ieftin.

O dată cu acumularea capitalului, compoziția organică a capitalului *crește*: scade partea capitalului variabil, crește partea capitalului constant. Astfel, în industria Statelor Unite ale Americii, compoziția organică a capitalului în 1889 era $4,4 : 1$, în 1904 — $5,7 : 1$, în 1929 — $6,1 : 1$.

În cursul reproducției capitaliste cresc proporțiile diferitelor capitaluri. Această creștere se produce prin concentrarea și centralizarea capitalului.

Se numește *concentrare a capitalului* creșterea proporțiilor capitalului ca urmare a acumulării plusvalorii obținute în întreprinderea respectivă. Investind în întreprindere o parte din plusvaloarea însușită de el, capitalistul devine posesorul unui capital din ce în ce mai mare.

Se numește *centralizare a capitalului* creșterea proporțiilor capitalului ca urmare a contopirii mai multor capitaluri într-un singur capital, mai mare. În lupta între concurenți marele capital ruinează și înghite întreprinderile capitaliste mici, care nu pot rezista concurenței. Cumpărînd pe un preț derizoriu întreprinderile concurentului ruinat sau anexîndu-le întreprinderii sale prin alte mijloace (de pildă pe bază de datorii), marele fabricant mărește proporțiile capitalului care se află în mîinile lui. Contopirea mai multor capitaluri într-unul singur are loc și prin organizarea de societăți în nume colectiv, de societăți pe acțiuni etc.

Concentrarea și centralizarea capitalului înseamnă concentrarea de avuții uriașe în mîinile unui număr mic de persoane. Comasarea capitalurilor deschide largi posibilități pentru concentrarea producției, adică pentru concentrarea ei în întreprinderi mari.

Marea producție are avantaje hotărîtoare față de cea mică. Întreprinderile mari au posibilitatea să introducă mașini și perfecționări tehnice, să aplice o largă diviziune și specializare a muncii, ceea ce nu pot face întreprinderile mici. Datorită acestui lucru, producerea produsului revine mai ieftin în întreprinderile mari decît în cele mici. Concurența este legată de mari cheltuieli și pierderi. O întreprindere mare poate să suporte aceste pierderi și să le recupereze apoi cu prisosință, în timp ce întreprinderile mici, iar adeseori și cele mijlocii, se ruinează. Marii capitaliști obțin împrumuturi incomparabil mai ușor și în condiții mai avantajoase, iar creditul este una dintre cele mai importante arme în concurență. Datorită tuturor acestor avantaje, în țările capitaliste se situează pe primul loc întreprinderile mai mari, înzestrate cu o tehnică puternică, iar numeroase întreprinderi mici și mijlocii se ruinează și pier. Ca urmare a concentrării și centralizării capitalului, un număr mic de capitaliști, posesori ai unor averi imense,

ajung să hotărască destinele a zeci și sute de mii de muncitori.

În agricultură concentrarea capitalistă are ca urmare faptul că pământul și celelalte mijloace de producție se concentrează tot mai mult în mâinile marilor proprietari, iar păturile largi de țărani mici și mijlocași, fiind lipsiți de pământ, vite de muncă și inventar, cad în robia capitalului. Mase de țărani și de meșteșugari se ruinează și se transformă în proletari.

Concentrarea și centralizarea capitalului au, așadar, ca urmare *ascuțirea contradicțiilor de clasă*, adâncirea prăpastiei dintre minoritatea burgheză, exploatoare, și majoritatea neavută, exploatată, a societății. Totodată, concentrarea producției contribuie la faptul că mase tot mai mari ale proletariatului se concentrează în marile întreprinderi capitaliste, în centrele industriale. Acest lucru înlesnește unirea și organizarea muncitorilor în vederea luptei împotriva capitalului.

Armata industrială de rezervă. După cum s-a mai spus, în capitalism creșterea producției este însoțită de creșterea compoziției organice a capitalului. Cererea de forță de muncă este determinată nu de proporțiile întregului capital, ci numai de proporțiile părții lui variabile. Dar, pe măsură ce tehnica progresa, partea variabilă a capitalului scade relativ, în comparație cu capitalul constant. De aceea o dată cu acumularea capitalului, cu creșterea compoziției lui organice, cererea de brațe de muncă *se reduce relativ*, deși o dată cu dezvoltarea capitalismului numărul total al proletariatului crește.

Ca urmare a acestui fapt, o masă considerabilă de muncitori nu poate să-și găsească de lucru. O parte din populația muncitorească devine „excedentară“, se formează așa-numita *suprapopulație relativă*. Această suprapopulație este relativă, deoarece o parte din forța de muncă nu este excedentară decât în raport cu necesitățile de acumulare a *capitalului*. Prin urmare, în societatea burgheză, pe măsură ce crește avuția socială, o parte a clasei muncitoare este condamnată la o muncă excesivă, din ce în ce mai grea, iar cealaltă parte a ei — la un șomaj silit.

Trebuie să deosebim următoarele forme principale ale suprapopulației relative:

Suprapopulația flotantă e formată din muncitorii care rămân fără lucru pentru un timp anumit, ca urmare a reducerii producției, a

introducerii de mașini noi, a închiderii întreprinderii. O dată cu lărgirea producției, o parte din acești șomeri capătă de lucru, ca și o parte a muncitorilor noi, care provin din rîndurile generației tinere. Numărul total al muncitorilor ocupați în producție crește, dar într-o proporție mereu descrescîndă în comparație cu amploarea producției.

Suprapopulația latentă este formată din micii producători ruinați, în primul rînd din țărani săraci și muncitorii agricoli, care sînt ocupați în agricultură numai o mică parte a anului și care nu găsesc de lucru în industrie; ei duc o existență mizerabilă de azi pe mâine la țară. Spre deosebire de industrie, în agricultură, ca urmare a dezvoltării tehnicii, cererea de muncitori scade în mod absolut.

Suprapopulația stagnantă e formată din acele grupuri numeroase de oameni care au pierdut munca permanentă, au ocupații foarte neregulate și sînt plătiți cu mult sub nivelul obișnuit al salariului. Acestea sînt păturile largi de oameni ai muncii care lucrează în cadrul muncii capitaliste la domiciliu, precum și de cei care trăiesc din munca ocazională cu ziua.

În sfîrșit, *pătura inferioară a suprapopulației relative* este formată din oameni care de multă vreme au fost înlăturați din producție fără nici o speranță de reîntoarcere și care trăiesc din cîștiguri ocazionale. O parte din ei se îndeletnicesc cu cerșitul.

Muncitorii înlăturați din producție formează *armata industrială de rezervă* — armata șomerilor. Această armată este un atribut necesar al economiei capitaliste, fără de care aceasta din urmă nu poate nici să existe, nici să se dezvolte. În perioadele de avînt industrial, cînd e nevoie de lărgirea rapidă a producției, un număr suficient de șomeri se află la dispoziția întreprinzătorilor. Ca urmare a lărgirii producției, șomajul se reduce vremelnic. Dar vine apoi o criză de supraproducție, și din nou mase însemnate de muncitori rămîn pe drumuri și completează rîndurile armatei de rezervă a șomerilor.

Existența armatei industriale de rezervă dă capitaliștilor posibilitatea să intensifice exploatarea muncitorilor. Șomerii sînt nevoiți să accepte cele mai grele condiții de muncă. Existența șomajului creează o situație instabilă pentru muncitorii ocupați în producție și face să scadă simțitor nivelul de trai al întregii clase muncitoare. Iată de ce capitaliștii nu sînt interesați în desființarea armatei industriale de rezervă, care exercită o presiune asupra pieței muncii și asigură capitalistului forța de muncă ieftină.

Pe măsură ce se dezvoltă modul de producție capitalist, armata șomerilor, care se micșorează în perioadele de avînt al producției și se mărește în perioadele de criză, crește neconținut în ansamblul ei.

În Anglia, în rândurile membrilor trade-unionurilor, șomerii reprezentau: în 1853 — 1,7%, în 1880 — 5,5%, în 1908 — 7,8%, în 1921 — 16,6%. În Statele Unite ale Americii, potrivit datelor oficiale, numărul șomerilor față de numărul total al clasei muncitoare reprezenta: în 1890 — 5,1%, în 1900 — 10%, în 1915 — 15,5%, în 1921 — 23,1%. În Germania numărul șomerilor din rândurile membrilor sindicatelor era: în 1887 — 0,2%, în 1900 — 2%, în 1926 — 18%. Deosebit de mari sînt proporțiile suprapopulației relative în țările coloniale și semicoloniale din Orient.

O dată cu dezvoltarea capitalismului capătă proporții din ce în ce mai mari *șomajul parțial*, cînd muncitorul este ocupat în producție o zi de muncă incompletă sau o săptămîină de muncă incompletă.

Șomajul este un adevărat flagel al clasei muncitoare. Muncitorii nu pot trăi decît din vînzarea forței lor de muncă. Muncitorii concediați din întreprindere sînt amenințați de pericolul de a muri de foame. Desori ei sînt nevoiți să scormonească lăzile de gunoi în căutarea resturilor putrezite de alimente. Șomerii rămîn fără adăpost fiindcă nu sînt în stare să-și plătească dormitul nici chiar înocioabele marilor orașe. Astfel burghezia se dovedește a nu fi în stare să asigure robilor salariați ai capitalului nici măcar o existență de robi.

Economiștii burghezi încearcă să justifice existența șomajului în capitalism invocînd legile veșnice ale naturii. Acestui scop îi servesc născocirile pseudoștiințifice ale lui Malthus, economist reacționar englez de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea. Potrivit „legii populației”, născocită de Malthus, de la începuturile societății omenesci populația s-ar înmulți în progresie geometrică (1, 2, 4, 8 etc.), iar mijloacele de subsistență, din cauza cantității limitate a bogățiilor naturale, cresc în progresie aritmetică (1, 2, 3, 4 etc.). În această constă, după Malthus, principala cauză a existenței populației excedentare, a foametei și a mizeriei maselor populare. Proletariatul, după părerea lui Malthus, poate să se elibereze de mizerie și foamete nu prin desființarea orînduirii capitaliste, ci prin abținerea de la căsătorie și prin reducerea artificială a nașterilor. Malthus considera ca o binefacere războaiele și epidemiile, care reduc numărul populației muncitoare. Teoria lui Malthus este profund reacționară. Ea constituie pentru burghezie un mijloc de justificare a plăgilor incurabile ale capitalismului. Născocirile lui Malthus n-au nimic comun cu realitatea. Tehnica dezvoltată de care dispune omenirea e în stare să sporească cantitatea mijloacelor de subsistență într-un ritm care va lăsa în urmă chiar și cea mai rapidă creștere a populației. Dar lucrul acesta este împiedicat de modul de producție capitalist, care este adevărata cauză a mizeriei maselor.

Marx a descoperit *legea capitalistă a populației*, care constă în aceea că în societatea burgheză, paralel cu acu-

mularea capitalului, cu creșterea avuției sociale, o parte din populația muncitorească devine inevitabil excedentară, este înlăturată din producție și condamnată la chinurile foametei și la mizerie. Legea capitalistă a populației este generată de relațiile de producție ale societății burgheze.

Suprapopulația agrară. Armata capitalistă de rezervă a muncii crește nu numai pe seama muncitorilor înlăturați din producția industrială, ci și pe seama maselor de milioane ale proletariatului agricol și ale țărănimii sărace.

O dată cu dezvoltarea capitalismului se intensifică procesul de diferențiere a țărănimii. Se formează o numeroasă armată de muncitori agricoli. În marile exploatări agricole capitaliste există o cerere de muncitori salariați. Pe măsură însă ce producția capitalistă cuprinde o ramură a agriculturii după alta și folosirea mașinilor capătă o răspîndire considerabilă, numărul muncitorilor agricoli salariați se reduce. Păturile ruinate ale populației rurale se transformă continuu în proletariat industrial și îngroașă rândurile armatei șomerilor de la orașe. O parte însemnată din populația de la sate este însă formată din așa-numita suprapopulație agrară sau suprapopulație latentă. *Suprapopulația agrară* este populația excedentară din agricultura țărilor capitaliste, care se formează ca urmare a ruinării principalelor mase ale țărănimii, care nu poate fi ocupată în producția agricolă decît parțial și nu-și găsește de lucru în industrie.

Caracterul latent al suprapopulației agrare constă în aceea că la sate forța de muncă excedentară este întotdeauna legată într-o măsură sau alta de gospodăria țărănească mică și foarte mică. Muncitorul agricol salariat cultivă de obicei un mic petic de pămînt, care este pentru el un mijloc de a-și completa cîștigul sau un mijloc de existență mizeră în perioada cînd nu se găsește de lucru. Astfel de gospodării sînt necesare capitalismului pentru a avea la dispoziție brațe de muncă ieftine.

În capitalism suprapopulația agrară atinge proporții foarte mari. În Rusia țaristă, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, șomajul latent cuprindea la sate 13.000.000 de oameni. În Germania, în 1907, din 5.000.000 de gospodării țărănești, 3.000.000 de mici gospodării fac parte din armata de rezervă a muncii. În Statele Unite ale Americii, în perioada 1930—1940, potrivit datelor oficiale vădit micșorate, existau 2.000.000 de fermieri „de prisos”. În fiecare an, în lunile de vară, între 1 și 2 milioane de muncitori agricoli americani, cu familiile și cu bruma lor de avere, cutureieră țara în căutare de cîștig.

Deosebit de mari sînt proporțiile suprapopulației agrare în țările coloniale. Astfel, în India, unde $\frac{3}{4}$ din întreaga populație a țării este ocupată în agricultură, suprapopulația agrară constituie o armată de

multe milioane de oameni. O parte însemnată a populației de la sate este formată din oameni care se află într-o stare de flămânzire cronică; în fiecare an câteva milioane de oameni mor de pe urma foametei și a epidemiilor.

Legea generală a acumulării capitaliste. Pauperizarea relativă și absolută a proletariatului. Dezvoltarea capitalismului are ca urmare faptul că, o dată cu acumularea capitalului, la un pol al societății burgheze se concentrează averea uriașe, crește luxul și parazitismul, risipa și trândăvia claselor exploatatoare; la celălalt pol al societății se intensifică din ce în ce mai mult exploatarea proletariatului, crește șomajul și mizeria celor care prin munca lor creează toate averile.

„Cu cât este mai mare averea socială, capitalul în funcțiune, volumul și energia creșterii sale, deci și mărimea absolută a proletariatului și forța productivă a muncii sale, cu atât mai mare este armata industrială de rezervă... Mărimea relativă a armatei industriale de rezervă crește deci o dată cu factorii averii. Cu cât este însă mai mare această armată de rezervă în raport cu armata muncitorească activă, cu atât mai enormă este suprapopulația *consolidată*, a cărei mizerie se află în raport invers cu chinul muncii ei... Aceasta este legea absolută, generală, a acumulării capitaliste“¹.

Legea generală a acumulării capitaliste este o expresie concretă a acțiunii legii economice fundamentale a capitalismului — a legii plusvalorii. Goana după sporirea plusvalorii duce la acumularea de averi de partea claselor exploatatoare și la creșterea șomajului, a mizeriei și asurării de partea claselor neavute.

O dată cu dezvoltarea capitalismului are loc procesul de pauperizare relativă și absolută a proletariatului.

Pauperizarea relativă a proletariatului constă în aceea că în societatea burgheză partea din totalul venitului național care revine clasei muncitoare este în continuă scădere, în timp ce partea claselor exploatatoare crește neconținut.

Potrivit datelor economiștilor burghezi americani, în Statele Unite ale Americii, în perioada 1920—1930, 1% din numărul proprietarilor dețineau 59% din totalul averii, iar păturilor sărace, care reprezentau 87% din populație, le reveneau numai 8% din averea națională. În pofida creșterii absolute a averii sociale, greutatea specifică a veniturilor clasei muncitoare scade simțitor. Față de profiturile capi-

talistilor salariile muncitorilor reprezentau: în 1889 — 70%, în 1918 — 61%, în 1929 — 47%, în 1939 — 45%.

În 1920—1921, marii proprietari din Anglia, care reprezentau mai puțin de 2% din numărul total al proprietarilor, concentră în mâinile lor 64% din întreaga averă națională a țării, iar 76% din populație nu stăpânea decât 7,6% din averea națională. În Rusia țaristă, din 1900 până în 1913, fondul salariului nominal, ca urmare a creșterii numărului muncitorilor din industrie, a crescut cu aproape 80%, concomitent cu scăderea salariului real, iar profiturile industriașilor au crescut de peste 3 ori.

Pauperizarea absolută a proletariatului constă în scăderea directă a nivelului lui de trai.

„Muncitorul sărăcește în mod *absolut*, adică devine de-a dreptul mai sărac decât înainte, este nevoit să trăiască mai rău, să se hrănească mai prost, să se subalimenteze într-o măsură și mai mare, să se adăpostească în subsoluri și mansarde...“

Averea crește în societatea capitalistă cu o repeziune extraordinară, paralel cu pauperizarea maselor muncitoare“¹.

Pentru a înfrumuseța realitatea capitalistă, economia politică burgheză încearcă să nege pauperizarea absolută a proletariatului. Faptele însă dovedesc că în capitalism nivelul de trai al clasei muncitoare e în continuă scădere. Acest lucru se manifestă în multe forme.

Pauperizarea absolută a proletariatului se manifestă în scăderea salariului real. După cum s-a mai spus, ca urmare a urcării sistematice a prețurilor la obiectele de larg consum, a sporirii chiriilor, a creșterii impozitelor, salariul real al muncitorilor e în continuă scădere. În secolul al XX-lea salariul real al muncitorilor din Anglia, S.U.A., Franța, Italia și din alte țări capitaliste e la un nivel mai scăzut decât era la jumătatea secolului al XIX-lea.

Pauperizarea absolută a proletariatului se manifestă în creșterea proporțiilor șomajului și în durata acestuia.

Pauperizarea absolută a proletariatului se manifestă în creșterea nelimitată a intensității muncii și în înrăutățirea condițiilor de muncă, care au ca urmare faptul că muncitorul îmbătrânește repede, își pierde capacitatea de muncă, devine invalid. Din cauza creșterii intensității muncii și a lipsei de măsuri necesare de protecție a muncii, numărul

¹ Op. cit., pag. 577.

¹ V. I. Lenin, Pauperizarea în societatea capitalistă, Opere, vol. 18, ed. a 4-a, pag. 405—406.

accidentelor și al cazurilor de schilodire în producție crește într-o măsură uriașă.

De pildă, în industria carboniferă din S.U.A., în perioada 1878—1914, la fiecare o mie de muncitori ocupați în producție numărul accidentelor de muncă mortale în producție a crescut cu 71,5%. Numai în decurs de un singur an, 1939, în S.U.A. au fost omorâți sau schilodiți în timpul muncii peste 1.500.000 de oameni. Crește de asemenea numărul accidentelor în industria carboniferă din Anglia: în anii dinainte de război, la fiecare șase mineri unul cădea în fiecare an victimă a vreunui accident, iar în 1949—1952 la fiecare trei mineri unul cădea victimă a vreunui accident.

Pauperizarea absolută a proletariatului se manifestă printr-o înrăutățire simțitoare a alimentației și a condițiilor de locuit ale oamenilor muncii, ceea ce are ca urmare zdruncinarea sănătății, creșterea mortalității, scurtarea duratei vieții populației muncitorești. Potrivit datelor oficiale ale recensămintelor locuințelor, circa 40% din totalul locuințelor din S.U.A. nu satisfac cerințele minime ale igienei și securității. Nivelul mortalității în rândurile populației muncitorești este cu mult mai ridicat decât în rândurile claselor dominante. Mortalitatea infantilă în cocioabele din orașul Detroit e de 6 ori mai mare decât este în medie în S.U.A. Din cauza adâncirii pauperizării oamenilor muncii, din 1870—1880 pînă în 1930—1940, nașlitatea la fiecare 1.000 de locuitori a scăzut: în Anglia — de la 36 la 15, în Germania — de la 39 la 19, în Franța — de la 26 la 15.

Pauperizarea absolută a proletariatului ia forme deosebit de acute în țările coloniale, unde mizeria excesivă și mortalitatea extrem de ridicată a muncitorilor, ca rezultat al muncii excesive și al flămînzirii cronice, au un caracter de masă.

Nivelul de trai al țărănimii sărace în capitalism nu este mai ridicat, ci adeseori chiar mai scăzut decât cel al muncitorilor salariați. În societatea capitalistă are loc nu numai pauperizarea absolută și relativă a proletariatului, ci și ruina și pauperizarea principalelor mase ale țărănimii. În Rusia țaristă sărăcimea înfometată a satelor număra cîteva zeci de milioane de oameni. Potrivit datelor recensămintelor americane, în ultimele decenii, aproape două treimi din numărul fermierilor din S.U.A. nu-și au, de regulă, minimul de existență asigurat și trăiesc într-o

cruntă mizerie. De aceea înseși interesele vitale împing pe țărani la alianța cu clasa muncitoare, chemată să răstoarne orînduirea capitalistă.

Calea dezvoltării capitalismului este calea pauperizării și a unei existențe de semifiămînzire pentru uriașa majoritate a oamenilor muncii. În orînduirea burgheză dezvoltarea forțelor de producție aduce maselor muncitoare nu ușurarea, ci sporirea mizeriei și a lipsurilor lor.

Contradicția fundamentală a modului de producție capitalist. Pe măsură ce se dezvoltă, capitalismul unește din ce în ce mai mult munca unui mare număr de oameni. Crește diviziunea socială a muncii. Are loc transformarea diferitelor ramuri ale industriei, altădată mai mult sau mai puțin independente, într-o serie întreagă de ramuri legate între ele și interdependente. Legăturile economice dintre diferite întreprinderi, regiuni și țări întregi se dezvoltă într-o măsură uriașă.

Capitalismul creează marea producție atât în industrie cît și în agricultură. Dezvoltarea forțelor de producție dă naștere unor unelte și metode de producție care necesită unirea muncii a multe sute și mii de muncitori. Crește concentrarea producției. În felul acesta are loc socializarea capitalistă a muncii, socializarea producției.

Dar socializarea crescîndă a producției are loc în interesul unui mic număr de întreprinzători particulari, care urmăresc sporirea profiturilor lor. Produsul muncii sociale a milioane de oameni devine proprietatea privată a capitaliștilor.

Orînduirii capitaliste îi este, așadar, inerentă o adîncă contradicție: producția are un caracter social, în timp ce proprietatea asupra mijloacelor de producție rămîne o proprietate privată-capitalistă, incompatibilă cu caracterul social al procesului de producție. *Contradicția dintre caracterul social al procesului de producție și forma privată-capitalistă de însușire* constituie contradicția fundamentală a modului de producție capitalist, contradicție care se ascute din ce în ce mai mult, pe măsură ce se dezvoltă capitalismul. Această contradicție se manifestă în creșterea anarhiei în producția capitalistă, în creșterea antagonismului de clasă dintre proletariat și toate masele muncitoare, de o parte, și burghezie — de altă parte.

SCURTE CONCLUZII

1. Reproducția este o reluare continuă, o repetare neîntreruptă a procesului de producție. Reproducția simplă înseamnă repetarea producției în aceleași proporții. Reproducția lărgită înseamnă repetarea producției în proporții mai mari. Capitalismului îi este caracteristică reproducția lărgită, întreruptă de perioadele de criză, în timpul cărora producția scade. Reproducția lărgită capitalistă este o continuă reproducție și adâncire a relațiilor de exploatare.

2. În capitalism reproducția lărgită implică acumularea capitalului. Acumularea capitalului este adăugarea unei părți a plusvalorii la capital sau transformarea plusvalorii în capital. Acumularea capitalistă duce la creșterea compoziției organice a capitalului, adică la o mai rapidă creștere a capitalului constant în comparație cu capitalul variabil. În cursul reproducției capitaliste are loc concentrarea și centralizarea capitalului. Marea producție are avantaje hotărâtoare față de mica producție, ceea ce face ca întreprinderile mari și foarte mari să înlăture și să-și subordoneze nu numai pe micii producători, ci și întreprinderile capitaliste mai mici.

3. O dată cu acumularea capitalului, cu creșterea compoziției lui organice, cererea de brațe de muncă scade relativ. Se formează armata industrială de rezervă a șomerilor. Excedentul de forță de muncă din agricultura capitalistă, generat de ruina principalilor mase ale țărănimii, duce la crearea suprapopulației agrare. Legea generală a acumulării capitaliste înseamnă concentrarea averilor în mâinile minorității exploatare și creșterea mizeriei oamenilor muncii, adică a majorității covârșitoare a societății. În capitalism reproducția lărgită duce inevitabil la pauperizarea relativă și absolută a clasei muncitoare. Pauperizarea relativă este scăderea părții care revine clasei muncitoare din venitul național al țărilor capitaliste. Pauperizarea absolută este scăderea directă a nivelului de trai al clasei muncitoare.

4. Contradicția fundamentală a capitalismului este contradicția dintre caracterul social al procesului de

producție și forma privată-capitalistă de însușire. O dată cu dezvoltarea capitalismului, această contradicție se ascute din ce în ce mai mult, se adâncește antagonismul de clasă dintre burghezie și proletariat.

CAPITOLUL X

CIRCUITUL ȘI ROTAȚIA CAPITALULUI

Circuitul capitalului. Cele trei forme ale capitalului industrial. O condiție a existenței modului de producție capitalist o constituie circulația dezvoltată a mărfurilor, adică schimbul de mărfuri prin intermediul banilor. Producția capitalistă este indisolubil legată de circulație.

Fiecare capital apare la început sub forma unei anumite sume de bani, el apare ca *capital bănesc*. Capitalistul cumpără pe bani mărfuri de un gen determinat: 1) mijloacele de producție și 2) forța de muncă. Acest act al circulației poate fi reprezentat astfel:

$$B - M < \frac{F}{Mp}$$

Aci B înseamnă bani, M — marfă, F — forță de muncă, iar Mp — mijloace de producție. În urma acestei schimbări a formei capitalului, proprietarul lui dispune de tot ceea ce are nevoie pentru producție. Mai înainte el dispunea de capital sub formă de bani, acum el dispune de un capital de aceeași mărime sub formă de *capital productiv*.

Așadar stadiul întâi al mișcării capitalului constă în transformarea capitalului bănesc în capital productiv.

După aceea începe procesul de producție, în care are loc consumarea productivă a mărfurilor cumpărate de capitalist. Ea își găsește expresia în faptul că muncitorii își cheltuiesc munca, materiile prime sînt prelucrate, combustibilul se consumă, mașinile se uzează. Capitalul își schimbă din nou forma: în urma procesului producției, capitalul avansat se întruchipează într-o masă de mărfuri determinată, el ia forma de *capital-marfă*. Însă, în primul rînd, aceste mărfuri nu mai sînt aceleași pe care le-a cumpărat

capitalistul atunci cînd a început operația; în al doilea rînd, valoarea acestei mase de mărfuri este superioară valorii inițiale a capitalului, deoarece ea conține plusvaloarea produsă de muncitori.

Acest stadiu al mișcării capitalului poate fi reprezentat astfel:

$$M < \overset{F}{M_p} \dots P \dots M'$$

Aci litera *P* înseamnă producție, punctele care preced această literă și cele care-i urmează arată că procesul circulației este întrerupt și are loc procesul producției, iar *M'* înseamnă capital sub formă de marfă, a cărui valoare a crescut în urma însușirii plusvalorii de către capitalist.

Așadar *stadiul al doilea* al mișcării capitalului constă în transformarea capitalului productiv în capital-marfă.

Mișcarea capitalului nu se oprește aici. Mărfurile produse trebuie să fie realizate. În schimbul mărfurilor vîndute, capitalistul primește o anumită sumă de bani.

Acest act al circulației poate fi reprezentat astfel:

$$M' - B'$$

Capitalul își schimbă pentru a treia oară forma: el ia din nou forma de capital bănesc. După aceea proprietarul lui posedă o sumă de bani mai mare decît la început. Scopul producției capitaliste, care constă în obținerea plusvalorii, a fost atins.

Așadar *stadiul al treilea* al mișcării capitalului constă în transformarea capitalului-marfă în capital bănesc.

Căpătînd în schimbul mării vîndute bani, capitalistul îi întrebunțează din nou pentru a cumpăra mijloace de producție și forță de muncă, necesare pentru continuarea producției, și întregul proces reîncepe.

Acestea sînt cele trei stadii prin care trece succesiv capitalul în mișcarea lui. În fiecare dintre aceste stadii, capitalul îndeplinește funcțiunea corespunzătoare. Transformarea capitalului bănesc în elementele capitalului productiv asigură unirea mijloacelor de producție, care aparțin capitaliștilor, cu forța de muncă a muncitorilor salariați; fără această unire procesul de producție nu poate avea loc. Funcțiunea capitalului productiv este de a crea prin munca muncitorilor salariați o masă de mărfuri, o nouă valoare, deci și plusvaloare. Funcțiunea capitalului-marfă este ca, prin vîn-

zarea masei de mărfuri produse, în primul rînd să înapoieze capitalistului sub formă de bani capitalul pe care l-a avansat pentru producție și, în al doilea rînd, să realizeze sub formă de bani plusvaloarea creată în procesul producției.

Prin aceste trei stadii trece *capitalul industrial* în mișcarea lui. Prin capital industrial se înțelege în cazul de față orice capital întrebunțat pentru producția de mărfuri, indiferent dacă este vorba de industrie sau de agricultură. „Capitalul industrial este singurul mod de existență al capitalului în care funcțiunea acestuia din urmă nu este numai însușirea de plusvaloare, respectiv de plusprodus, ci și crearea acestora. El presupune deci caracterul capitalist al producției; existența lui cuprinde și existența antagonismului de clasă între capitaliști și muncitori salariați”¹.

Așadar orice capital industrial efectuează o mișcare în formă de circuit.

Prin *circuitul capitalului* se înțelege transformarea succesivă a capitalului dintr-o formă în alta, mișcarea lui, care cuprinde trei stadii. Stadiul întîi și al treilea se situează în sfera circulației, iar al doilea în sfera producției. Fără circulație, adică fără transformarea mărfurilor în bani și transformarea inversă a banilor în mărfuri, reproducția capitalistă, adică repetarea permanentă a procesului de producție, nu este de conceput.

Circuitul total al capitalului poate fi reprezentat astfel:

$$B - M < \overset{F}{M_p} \dots P \dots M' - B'$$

Toate trei stadiile circuitului capitalului sînt foarte strîns legate între ele și depind unul de altul. Circuitul capitalului are loc în mod normal numai cu condiția ca diferitele faze ale lui să se transforme fără întîrzieri una în alta.

Dacă capitalul întîrzie în stadiul întîi, înseamnă că capitalul bănesc stă fără nici un rost. Dacă întîrzierea se produce în stadiul al doilea, înseamnă că stau fără nici un rost mijloacele de producție și că rămîne fără întrebunțare forța de muncă. Dacă capitalul întîrzie în stadiul al treilea, atunci mărfurile nevîndute se acumulează în depozite și congestionează canalele de circulație.

¹ K. Marx, Capitalul, vol. II, ed. P.M.R. 1951, pag. 48. — Nota Trad.

De o importanță hotărâtoare în circuitul capitalului industrial este stadiul al doilea, în care capitalul industrial există sub forma de capital productiv; în acest stadiu are loc producția mărfurilor, a valorii și a plusvalorii. În celelalte două stadii nu se creează valoare și plusvaloare; aici are loc numai schimbarea formelor capitalului.

Celor trei stadii ale circuitului capitalului le corespund *trei forme ale capitalului industrial*: 1) capital bănesc, 2) capital productiv și 3) capital-marfă.

Fiecare capital există concomitent sub toate cele trei forme: în timp ce una dintre părțile lui există sub formă de capital bănesc, care se transformă în capital productiv, a doua parte există sub formă de capital productiv, care se transformă în capital-marfă, iar a treia parte sub formă de capital-marfă, care se transformă în capital bănesc. Fiecare dintre aceste părți îmbracă pe rând și părăsește una după alta toate aceste trei forme. Așa stau lucrurile nu numai cu fiecare capital în parte, ci și cu toate capitalurile luate laolaltă, sau, cu alte cuvinte, cu capitalul social total. De aceea, spune Marx, capitalul poate fi înțeles numai ca ceva în mișcare, și nu ca un lucru care rămâne în repaus.

Aceasta conține deja posibilitatea *existenței separate* a celor trei forme ale capitalului. Mai departe se va arăta cum din capitalul ocupat în producție se desprind capitalul comercial și capitalul de împrumut. Acest fapt stă la baza existenței unor grupuri diferite ale burgheziei — industriași, comercianți, bancheri — între care se împarte plusvaloarea.

Rotația capitalului. Timp de producție și timp de circulație. Fiecare capital își efectuează circuitul în mod neîntrerupt, repetându-l mereu. Implicit capitalul își efectuează rotația.

Prin *rotația capitalului* se înțelege circuitul lui luat nu ca un act care are loc o singură dată, ci ca un proces care reîncepe și se repetă periodic. *Timpul de rotație* al capitalului este suma timpului de producție și a timpului de circulație. Cu alte cuvinte, timpul de rotație este intervalul de timp care durează din momentul avansării capitalului într-o anumită formă și pînă în momentul în care capitalul se întoarce la capitalist în aceeași formă, însă sporit cu cuantumul plusvalorii obținute.

Timpul de producție este timpul în decursul căruia capitalul se află în sfera producției. Cea mai importantă parte a timpului de producție o constituie *perioada de muncă*, în

decursul căreia obiectul supus prelucrării se află sub acțiunea directă a muncii. Perioada de muncă depinde de caracterul ramurii de producție respective, de nivelul tehnicii la întreprinderea respectivă și de alte condiții. De pildă, la o filatură nu e nevoie decît de cîteva zile pentru a transforma o anumită cantitate de bumbac în fire gata pentru vînzare, pe cînd la o uzină de locomotive fabricarea fiecărei locomotive necesită cheltuirea a multe zeci de zile de muncă a unui mare număr de muncitori.

Timpul de producție este de obicei mai lung decît perioada de muncă. El cuprinde și întreruperi în procesul de prelucrare, în decursul căror obiectul muncii este supus acțiunii anumitor procese naturale, cum este, de pildă, fermentarea vinului, tăbăcirea pieilor, creșterea grîului etc. O dată cu dezvoltarea tehnicii, durata multora dintre aceste procese se scurtează.

Timpul de circulație este timpul în decursul căruia capitalul se transformă din forma bani în forma productivă și din forma marfă în forma bani. Durata timpului de circulație depinde de condițiile cumpărării mijloacelor de producție și ale vînzării mărfurilor finite, de apropierea pieței, de gradul de dezvoltare a mijloacelor de transport și comunicație.

Capital fix și capital circulant. Diferitele părți ale capitalului productiv nu se rotesc la fel. Deosebiri în rotația diferitelor părți ale capitalului productiv rezultă din modul diferit în care fiecare dintre ele își trece valoarea asupra produsului. În funcție de acest lucru capitalul se împarte în capital fix și capital circulant.

Prin *capital fix* se înțelege acea parte a capitalului productiv care, participînd în întregime la producție, își trece valoarea asupra produsului nu dintr-o dată, ci parte cu parte, în decursul unui șir de perioade de producție. Aceasta este acea parte din capital care se cheltuiește pentru construirea de clădiri și instalații, pentru cumpărarea de mașini și utilaj.

Capitalul fix este avansat de către capitalist dintr-o dată pentru tot timpul activității sale, dar valoarea lui se înapoiază la capitalist sub formă de bani parte cu parte. De obicei elementele capitalului fix servesc scopurilor producției ani de-a rîndul; ele se uzează anual într-o anumită măsură și în cele din urmă ajung să nu mai poată fi utilizate mai departe. În aceasta constă *uzura fizică* a mașinilor, a utilajului.

Pe lângă uzura fizică, uneltele de producție mai suferă și o uzură morală. O mașină care a servit 5—10 ani mai poate fi încă destul de trainică, dar dacă între timp a fost creată o altă mașină de același gen, mai perfecționată, mai productivă sau mai ieftină, aceasta duce la deprecierea mașinii vechi. De aceea capitalistul are interesul să folosească pe deplin utilajul într-un timp cât mai scurt. De aci tendința capitaliștilor de a prelungi ziua de lucru, de a intensifica munca, de a face ca întreprinderile să lucreze în câteva schimburi fără întreruperi.

Prin *capital circulant* se înțelege acea parte din capitalul productiv a cărei valoare trece în întregime asupra mărfii în decursul unei singure perioade de producție și se întoarce la capitalist în întregime sub formă de bani (cu adaosul de plusvaloare) la realizarea mărfii. Aceasta reprezintă partea din capital care este cheltuită pentru cumpărarea forței de muncă, a materiilor prime, a combustibilului și a materialelor auxiliare, adică a acelor mijloace de producție care nu fac parte din capitalul fix; după cum s-a mai spus, capitalistul recuperează cu prisosință suma cheltuită pentru cumpărarea forței de muncă.

În timpul în care capitalul fix efectuează numai o singură rotație, capitalul circulant efectuează mai multe rotații.

Vinzând marfa, capitalistul obține o anumită sumă de bani, care cuprinde: 1) valoarea acelei părți a capitalului fix care în procesul producției trece asupra mărfii, 2) valoarea capitalului circulant, 3) plusvaloarea. Pentru a continua producția, capitalistul folosește din nou acea parte din suma obținută care corespunde capitalului circulant, pentru angajarea muncitorilor, pentru cumpărarea de materii prime, combustibil, materiale auxiliare. Capitalistul întrebuințează suma care corespunde acelei părți a valorii capitalului fix care a trecut asupra mărfii, pentru a compensa uzura mașinilor, a mașinilor-unelte, a clădirilor, adică în vederea amortizării.

Amortizarea este înlocuirea treptată, sub formă de bani, a valorii capitalului fix prin vărsăminte periodice, corespunzătoare uzurii lui. O parte din vărsămintele destinate amortizării este cheltuită pentru reparații capitale, adică pentru înlocuirea parțială a utilajului, a instrumentelor, a clădirilor de fabrică etc. care s-au uzat. Iar partea principală a vărsămintelor destinate amortizării, capitaliștii o păstrează sub formă de bani (de obicei la bănci), pentru

ca, atunci când va fi nevoie, să cumpere mașini noi în locul celor vechi sau pentru a construi clădiri noi în locul acelor care nu mai pot fi folosite.

Economia politică marxistă face distincție între împărțirea capitalului în capital fix și capital circulant și împărțirea capitalului în capital constant și capital variabil. Capitalul constant și capitalul variabil se deosebesc unul de altul prin rolul pe care îl joacă în procesul exploatarea muncitorilor de către capitaliști, pe cind capitalul fix și capitalul circulant se deosebesc unul de altul prin caracterul rotației.

Aceste două moduri în care se împarte capitalul pot fi reprezentate astfel:

Împărțirea după rolul jucat în procesul exploatării	Părți ale capitalului	Împărțirea după caracterul rotației
Capital constant	Clădiri de fabrică și atenanse Utilaj, mașini	} Capital fix

Economia politică burgheză recunoaște numai împărțirea capitalului în capital fix și capital circulant, deoarece această împărțire ca atare nu arată rolul forței de muncă în crearea plusvalorii, ci, dimpotrivă, lasă în umbră deosebirea radicală dintre cheltuielile făcute de capitalist pentru angajarea forței de muncă și cheltuielile făcute pentru cumpărarea de materii prime, combustibil etc.

Rata anuală a plusvalorii. Mijloace de accelerare a rotației capitalului. În condițiile unei mărimi date a capitalului variabil, viteza de rotație a capitalului influențează asupra cuantumului plusvalorii stoarse de capitalist în timp de un an de la muncitori.

Să luăm două capitaluri la care partea variabilă să fie deopotrivă egală cu 25.000 de dolari, iar rata plusvalorii să reprezinte 100%. Să presupunem că unul dintre ele se rotește o dată într-un an, iar celălalt de două ori într-un an. Aceasta înseamnă că proprietarul celui de-al doilea capital, posedînd aceeași sumă de bani, poate să angajeze și să exploateze în curs de un an de două ori mai mulți muncitori decît proprietarul celui dintîi. De aceea la sfîrșitul anului rezultatele obținute de cei doi capitaliști vor fi diferite. Primul va obține într-un an o plusvaloare de 25.000 de dolari, iar celălalt o plusvaloare de 50.000 de dolari.

Se numește *rata anuală a plusvalorii* raportul dintre masa de plusvaloare produsă într-un an și capitalul variabil care a fost avansat. În exemplul nostru, rata anuală a plusvalorii, exprimată în procente, reprezintă la primul capitalist

$$\frac{25.000}{25.000} = 100\%, \text{ iar la al doilea } \frac{50.000}{25.000} = 200\%.$$

De aci reiese clar că capitaliștii au interesul să accelereze rotația capitalului, deoarece această accelerare le dă posibilitatea să obțină cu un capital mai mic același cuantum de plusvaloare sau să obțină cu același capital un cuantum mai mare de plusvaloare. Viteza de rotație influențează și mărimea acelei părți a capitalului circulant care este avansată pentru cumpărarea de materii prime, combustibil, materiale auxiliare.

Marx a arătat că accelerarea circulației capitalului ca atare nu creează nici un atom de valoare nouă. O rotație mai rapidă a capitalului și o realizare mai rapidă în formă de bani a plusvalorii create în anul respectiv permit doar capitaliștilor — mărimea capitalului rămânând aceeași — să angajeze un număr mai mare de muncitori, a căror muncă creează într-un an o masă mai mare de plusvaloare.

După cum s-a văzut, timpul de rotație a capitalului se compune din timpul de producție și timpul de circulație. Capitalistul se străduiește să micșoreze durata și a unuia, și a celuilalt.

Perioada de muncă necesară pentru producția mărfurilor se micșorează o dată cu dezvoltarea forțelor de producție, cu dezvoltarea tehnicii. De pildă, metodele contemporane de producere a fontei și a oțelului accelerează considerabil procesele în comparație cu metodele folosite acum 100—150 de ani. La rezultate importante duc și progresele din domeniul organizării producției, de pildă trecerea la producția în serie sau în masă.

Înteruperile în procesul de prelucrare, care reprezintă partea timpului de producție peste perioada de muncă, se reduc și ele în multe cazuri o dată cu dezvoltarea tehnicii. Astfel procesul de tăbăcire a pieilor dura înainte săptămîni de-a rîndul, pe cînd în prezent, datorită folosirii unor metode chimice noi, acest proces necesită doar cîteva ore. Într-o serie de ramuri de producție sînt folosiți

pe scară largă catalizatorii — substanțe care grăbesc mersul proceselor chimice.

În scîpul accelerării rotației capitalului, patronii recurg de asemenea la prelungirea zilei de lucru și la intensificarea muncii. Dacă ziua de lucru este de 10 ore, iar perioada de muncă reprezintă 24 de zile, atunci prelungirea zilei de lucru la 12 ore reduce perioada de muncă la 20 de zile, accelerînd în mod corespunzător rotația capitalului. La același rezultat duce și intensificarea muncii, care face ca muncitorul să cheltuiască în 60 de minute tot atîta energie cît cheltuia înainte, să zicem, în 72 de minute.

Apoi capitaliștii caută să accelereze rotația capitalului prin micșorarea timpului de circulație a capitalului. Posibilitatea acestei micșorări este creată de dezvoltarea transporturilor, a poștei, a telegrafului, de o mai bună organizare a comerțului. Micșorării timpului de circulație i se opun însă, în primul rînd, repartizarea extrem de nerațională a industriei în lumea capitalistă, din care cauză mărfurile sînt transportate la distanțe foarte mari, iar în al doilea rînd ascuțirea concurenței capitaliste și creșterea greutateilor de desfacere.

Împreună cu capitalul circulant intră în circulație și plusvaloarea creată în decursul perioadei respective. Cu cît timpul de rotație a capitalului este mai scurt, cu atît mai repede se realizează în formă de bani plusvaloarea creată de muncitori și cu atît mai repede poate fi întrebuintată ea pentru lărgirea producției.

SCURTE CONCLUZII

1. *Fiecare capital industrial individual efectuează o mișcare neînteruptă sub formă de circuit, care e alcătuit din trei stadii. Acestor trei stadii le corespund trei forme ale capitalului industrial — forma bani, forma productivă și forma marfă, care se deosebesc prin funcțiunile lor.*

2. *Circuitul capitalului, luat nu ca un act izolat, ci ca un proces care reîncepe periodic, se numește rotația capitalului. Timpul de rotație a capitalului este suma timpului de producție și a timpului de circulație. Partea cea mai importantă a timpului de producție este perioada de muncă.*

3. Fiecare capital productiv se împarte în două părți, care se deosebesc prin caracterul rotației: capital fix și capital circulant. Capitalul fix este partea din capitalul productiv a cărei valoare trece asupra mărfii nu dintr-o dată, ci parte cu parte, în decursul unui șir de perioade de producție. Capitalul circulant este partea din capitalul productiv a cărei valoare trece în întregime asupra mărfii în decursul unei singure perioade de producție și se întoarce în întregime la capitalist o dată cu vânzarea mărfii respective.

4. Accelerarea rotației capitalului permite capitaliștilor să efectueze cu același capital un mai mare număr de rotații într-un an și, prin urmare, să angajeze un număr mai mare de muncitori, care vor produce o masă mai mare de plusvaloare. Capitaliștii se străduiesc să accelereze rotația capitalului atât prin perfecționarea tehnicii cât și, îndeosebi, prin înăsprirea exploatării muncitorilor — mărirea zilei de muncă și intensificarea muncii.

CAPITOLUL XI

PROFITUL MIJLOCIU ȘI PREȚUL DE PRODUCȚIE

Cheltuielile capitaliste de producție și profitul. Rata profitului. Plusvaloarea, creată de munca muncitorilor salariați în procesul de producție, este izvorul veniturilor tuturor claselor exploatare din societatea capitalistă. Să examinăm mai întâi legile în virtutea cărora plusvaloarea ia forma de profit al capitaliștilor care își investesc capitalurile în producția de mărfuri.

Valoarea mărfii produse într-o întreprindere capitalistă se compune din trei părți: 1) valoarea capitalului constant (o parte din valoarea mașinilor și a clădirilor, valoarea materiilor prime, a combustibilului etc), 2) valoarea capitalului variabil și 3) plusvaloarea. Mărimea valorii mărfii este determinată de cantitatea de muncă socialmente necesară de care este nevoie pentru producerea ei. Dar capitalistul nu cheltuiește munca sa proprie pentru producerea mărfii, el cheltuiește în acest scop capitalul său.

Cheltuielile capitaliste de producție a mărfii constau din cheltuirea capitalului constant și a capitalului variabil, adică din cheltuielile pentru mijloacele de producție și pentru salariul muncitorilor. Ceea ce-l costă marfa pe capitalist se măsoară prin cheltuire de *capital*, iar ceea ce o costă marfa pe societate se măsoară prin cheltuiuri de *muncă*. De aceea cheltuielile capitaliste de producție a mărfii sînt mai mici decît valoarea acesteia sau decît cheltuielile reale de producție. Diferența dintre valoare sau cheltuielile reale de producție și cheltuielile capitaliste de producție este egală cu plusvaloarea pe care capitalistul și-o însușește gratuit.

Cînd capitalistul vinde marfa produsă în întreprinderea lui, plusvaloarea apare ca un surplus de o anumită mărime față de cheltuielile capitaliste de producție. La stabilirea rentabilității întreprinderii, capitalistul raportează acest surplus la capitalul avansat, adică la întregul capital investit în producție. Plusvaloarea raportată la întregul capital apare ca profit. *Profitul* este plusvaloarea raportată la întregul capital investit în producție, și care la prima vedere apare ca un produs al acestui capital. În acest fel, deosebirea dintre capitalul constant, cheltuit pentru cumpărarea de mijloace de producție, și capitalul variabil, cheltuit pentru angajarea forței de muncă, este disimulată. Ca urmare, ia naștere o aparență înșelătoare, și anume că profitul ar fi un produs al capitalului. În realitate, izvorul profitului este plusvaloarea, care este creată numai de munca muncitorilor, numai de forța de muncă a cărei valoare este întruchipată în capitalul variabil. Marx denumesc profitul *forma transformată* a plusvalorii.

După cum forma de salariu ascunde exploatarea muncitorului salariat, dînd naștere ideii greșite că ar fi plătită întreaga muncă, la fel și forma de profit, la rîndul ei, disimulează relațiile de exploatare, dînd naștere unei aparențe înșelătoare, și anume că profitul ar fi produs de însuși capitalul. Astfel formele relațiilor de producție capitaliste pun în umbră și maschează adevărata esență a acestora.

Pentru proprietarul unei întreprinderi capitaliste, gradul de rentabilitate a acesteia este determinat de rata profitului. *Rata profitului* este raportul dintre plusvaloare și întregul capital avansat, raport exprimat în procente. De

pildă, dacă întregul capital avansat este egal cu 200.000 de dolari, iar profitul anual reprezintă 40.000 de dolari, rata profitului = $\frac{40.000}{200.000} \cdot 100$, sau 20%.

Intrucît întregul capital avansat este mai mare decît capitalul variabil, rata profitului este totdeauna mai mică decît rata plusvalorii. Dacă în exemplul nostru capitalul de 200.000 de dolari se compune din 160.000 de dolari capital constant și 40.000 de dolari capital variabil, iar rata plusvalorii reprezintă $\frac{40.000}{40.000} \cdot 100 = 100\%$, apoi rata profitului este de 20%, sau de cinci ori mai mică decît rata plusvalorii.

Rata profitului depinde în primul rînd de rata plusvalorii. În condiții egale, cu cît rata plusvalorii este mai ridicată, cu atît este mai ridicată rata profitului. Toți factorii care măresc rata plusvalorii, adică care măresc gradul de exploatare a muncii de către capital (prelungirea zilei de lucru, sporirea intensității și productivității muncii etc.), măresc și rata profitului.

Apoi rata profitului depinde și de compoziția organică a capitalului. După cum se știe, compoziția organică a capitalului este raportul dintre capitalul constant și capitalul variabil. Cu cît compoziția organică a capitalului este mai joasă, adică cu cît este mai mare în capital greutatea specifică a părții lui variabile (valoarea forței de muncă), cu atît este mai mare rata profitului, la o rată neschimbată a plusvalorii. Și, dimpotrivă, cu cît compoziția organică a capitalului este mai ridicată, cu atît este mai scăzută rata profitului.

În sfîrșit, rata profitului este influențată de viteza de rotație a capitalului. Cu cît rotația capitalului se desfășoară mai repede, cu atît mai ridicată este rata anuală a profitului, care reprezintă raportul dintre plusvaloarea produsă în decursul unui an și întregul capital avansat. Și, dimpotrivă, încetinirea rotației capitalului duce la scăderea ratei anuale a profitului.

Formarea ratei mijlocii a profitului și transformarea valorii mărfurilor în preț de producție. În capitalism repartitia capitalurilor între diferitele ramuri de producție și dezvoltarea tehnicii au loc în condițiile unei înverșunate concurențe.

Trebuie să facem distincție între concurența dinăuntru unei ramuri și concurența dintre ramuri.

Concurența dinăuntru unei ramuri este concurența dintre întreprinderile aceleiași ramuri, care produc mărfuri de același fel, pentru desfacerea mai avantajoasă a acestor mărfuri și obținerea unui profit suplimentar. Diferite întreprinderi lucrează în condiții diferite și se deosebesc una de alta prin proporțiile, nivelul înzestrării tehnice și organizarea producției. Din această cauză valoarea individuală a mărfurilor produse de întreprinderi diferite este diferită. Dar concurența dintre întreprinderile din aceeași ramură face ca prețurile mărfurilor să fie determinate nu de valorile lor individuale, ci de valoarea socială a acestor mărfuri. Mărimea valorii sociale a mărfurilor depinde însă, așa cum s-a mai spus, de condițiile medii de producție în ramura respectivă.

Ca urmare a faptului că prețul mărfurilor este determinat de valoarea lor socială, cîștigă întreprinderile în care tehnica producției și productivitatea muncii sînt superioare nivelului mijlociu din ramura respectivă și în care, prin urmare, valoarea individuală a mărfurilor este mai mică decît cea socială. Aceste întreprinderi primesc un profit suplimentar, sau *supraprofit*, care reprezintă forma examinată de noi mai sus (capitolul VII) a plusvalorii suplimentare. Astfel, ca urmare a concurenței dinăuntru aceleiași ramuri, în diferitele întreprinderi ale ramurii respective se formează diferite rate ale profitului. Concurența dintre diferitele întreprinderi din aceeași ramură duce la înlăturarea întreprinderilor mici și mijlocii de către întreprinderile mari. Pentru a putea rezista concurenței, capitaliștii proprietari ai întreprinderilor înapoiate caută să introducă în întreprinderile lor perfecționările tehnice folosite de concurenții lor, de proprietarii întreprinderilor mai dezvoltate din punct de vedere tehnic. Ca urmare a acestui fapt se produce o ridicare a compoziției organice a capitalului pe întreaga ramură, supraprofitul pe care îl obțineau capitaliștii care posedau întreprinderi mai dezvoltate din punct de vedere tehnic dispăre și are loc o scădere generală a ratei profitului. Acest lucru determină pe capitaliști să introducă din nou perfecționări tehnice. Astfel, în procesul concurenței dinăuntru unei ramuri are loc dezvoltarea tehnicii, creșterea forțelor de producție.

Concurența dintre diferite ramuri este concurența dintre capitaliștii din ramuri de producție diferite pentru folosirea mai rentabilă a capitalului. Capitalurile folosite în diferitele ramuri de producție nu au aceeași compoziție organică. Întrucît plusvaloarea nu este creată decît de munca muncitorilor salariați, în întreprinderile din ramurile în care predomină o compoziție organică joasă a capitalului, la un capital egal, se produce o masă de plusvaloare relativ mai mare. În întreprinderile cu o compoziție organică a capitalului mai ridicată se produce o masă de plusvaloare relativ mai mică. Concurența dintre capitaliștii din diferite ramuri face însă ca mărimea profitului la capitaluri egale să se egalizeze.

Să presupunem că în societate există trei ramuri — de pielărie, textilă și de construcții de mașini — cu același capital, dar cu o compoziție organică diferită. În fiecare dintre aceste trei ramuri mărimea capitalului avansat este egală cu 100 de unități (să zicem milioane de lire sterline). Capitalul din ramura pielăriei se compune din 70 de unități de capital constant și 30 de unități de capital variabil, capitalul din ramura textilă se compune din 80 de unități de capital constant și 20 de unități de capital variabil, și capitalul din ramura construcției de mașini — din 90 de unități de capital constant și 10 unități de capital variabil. Să admitem că în toate cele trei ramuri rata plusvalorii este egală și este de 100%. Prin urmare, în ramura pielăriei se vor produce 30 de unități de plusvaloare, în cea textilă — 20 și în construcția de mașini — 10. În prima ramură valoarea mărfurilor va fi egală cu 130, în a doua — cu 120, în a treia — cu 110, iar în toate cele trei ramuri — cu 360 de unități.

Dacă mărfurile se vor vinde la valoarea lor, atunci în ramura pielăriei rata profitului va fi de 30%, în cea textilă — de 20% și în cea a construcției de mașini — de 10%. Această repartiție a profitului va fi extrem de avantajoasă pentru capitaliștii din ramura pielăriei, dar va fi dezavantajoasă pentru capitaliștii din ramura construcției de mașini. În aceste condiții întreprinzătorii din ramura construcției de mașini vor căuta să investească capitalurile lor în condiții mai avantajoase. Ei vor găsi astfel de condiții pentru investirea capitalurilor în ramura pielăriei. Va avea

loc o migrație de capitaluri din ramura construcției de mașini în cea a pielăriei. În consecință, cantitatea de mărfuri produse în ramura pielăriei va crește, concurența se va ascuti în mod inevitabil și va sili pe patronii din această ramură să reducă prețurile mărfurilor lor. Dimpotrivă, în ramura construcției de mașini cantitatea de mărfuri produse va scădea, și raportul schimbat dintre cerere și ofertă va permite patronilor să urce prețurile mărfurilor lor.

Scăderea prețurilor în ramura pielăriei și creșterea prețurilor în construcția de mașini vor continua pînă ce rata profitului va deveni aproximativ egală în toate cele trei ramuri. Aceasta se va întîmpla atunci cînd mărfurile tuturor celor trei ramuri se vor vinde cu cîte 120 de unități ($130 + 120 + 110 = 360 : 3$). Profitul mijlociu din fiecare ramură va fi în aceste condiții de 20 de unități. *Profitul mijlociu* este profitul egal la capitaluri egale ca mărime, investite în diferite ramuri de producție.

Așadar concurența dintre ramuri duce la aceea că diferitele rate ale profitului, existente în diferitele ramuri ale producției capitaliste, *se egalizează* într-o rată generală (sau mijlocie) a profitului. Această egalizare are loc prin migrația capitalului (și deci și a muncii) din unele ramuri în altele.

O dată cu formarea ratei mijlocii a profitului, capitaliștii din unele ramuri (în exemplul nostru din ramura pielăriei) pierd o parte din plusvaloarea creată de muncitorii lor. În schimb capitaliștii din alte ramuri (în exemplul nostru din ramura construcției de mașini) realizează un surplus de plusvaloare. Acest lucru înseamnă că primii vînd mărfurile lor la prețuri mai mici decît valoarea lor, iar ceilalți — la prețuri mai mari decît valoarea lor. Prețul mărfii din fiecare ramură se formează acum din cheltuielile de producție (100 de unități) și profitul mijlociu (20 de unități).

Prețul egal cu cheltuielile făcute pentru producerea mărfii plus profitul mijlociu este *prețul de producție*. În diferitele întreprinderi din aceeași ramură, ca urmare a condițiilor de producție diferite, există prețuri de producție diferite, individuale, care sînt determinate de cheltuielile de producție individuale plus profitul mijlociu. Dar mărfurile se realizează de obicei la un preț de producție egal, general.

Procesul de formare a ratei mijlocii a profitului și a prețului de producție poate fi prezentat în mod concret sub forma următorului tabel:

Ramuri de producție	Capital constant	Capital variabil	Plusvaloare	Valoarea mărfurilor	Rata mijlocie a profitului (în %)	Prețul de producție a mărfurilor	Abateră prețului de producție de la valoare
Pielărie	70	30	30	130	20	120	- 10
Textilă	80	20	20	120	20	120	egal
Construcție de mașini	90	10	10	110	20	120	+ 10
<i>Total</i>	240	60	60	360	20	360	

Mărfurile produse în fiecare din aceste trei ramuri se vînd cu cîte 120 de unități (să zicem de milioane de lire sterline). Or, valoarea mării în ramura pielăriei este egală cu 130 de unități, în cea textilă — cu 120 și în cea a construcției de mașini — cu 110 unități. Spre deosebire de producția de mărfuri simplă, în capitalism mărfurile nu se mai vînd la prețuri corespunzătoare valorii lor, ci la prețuri care corespund prețurilor de producție.

Transformarea valorii în preț de producție este un rezultat al dezvoltării istorice a producției capitaliste. În condițiile producției de mărfuri simple, prețurile de piață ale mărfurilor corespundeau în general valorii lor. Pe primele trepte ale dezvoltării capitalismului s-au mai menținut încă deosebiri considerabile între ratele profitului din diferitele ramuri de producție, deoarece diferitele ramuri erau încă prea puțin legate între ele, existau unele restricții de breaslă și altele care împiedicau migrația liberă a capitalurilor din unele ramuri în altele. Procesul formării ratei mijlocii a profitului și al transformării valorii în preț de producție se desăvîrșește abia o dată cu victoria industriei capitaliste mecanizate.

Economiștii burghezi încearcă să conteste teoria valorii bazate pe muncă, a lui Marx, invocînd faptul că în diferitele ramuri prețul de producție nu coincide cu valoarea mărfurilor. În realitate însă, în condițiile capitaliste legea valorii își păstrează întrutotul puterea, deoarece prețul de producție nu reprezintă decît o formă transformată a valorii.

Acest lucru este demonstrat de următoarele împrejurări. În primul rînd, unii întreprinzători își vînd mărfurile peste valoarea lor, alții — sub valoarea lor, dar toți capitaliștii, luați laolaltă, realizează întreaga masă a valorii mărfurilor lor. Pe scara întregii societăți, suma prețurilor de producție este egală cu suma valorilor tuturor mărfurilor.

În al doilea rînd, suma profiturilor întregii clase a capitaliștilor este egală cu suma plusvalorii produse de întreaga muncă neplătită a proletariatului. Mărimea ratei mijlocii a profitului depinde de mărimea plusvalorii produse în societate.

În al treilea rînd, scăderea valorii mărfurilor duce la scăderea prețurilor lor de producție, creșterea valorii mărfurilor duce la creșterea prețurilor lor de producție.

Astfel, în societatea capitalistă acționează legea ratei mijlocii a profitului, care constă în aceea că, datorită concurenței, diferitele rate ale profitului, care depind de deosebiri în compoziția organică a capitalului din diferite ramuri de producție, se egalizează într-o rată a profitului generală (mijlocie). Legea ratei mijlocii a profitului, ca și toate legile modului de producție capitalist, acționează stihinic în condițiile unor nenumărate abateri și oscilări. În lupta pentru folosirea cît mai rentabilă a capitalului se desfășoară o înverșunată concurență între capitaliști. Capitaliștii caută să-și investească capitalurile în ramurile de producție care le promet obținerea unui profit mai mare. În goana după un profit ridicat are loc migrația capitalurilor dintr-o ramură într-alta și, ca urmare, stabilirea unei rate mijlocii a profitului.

În felul acesta, pe baza legii ratei mijlocii a profitului, se realizează repartiția muncii și a mijloacelor de producție între diferitele ramuri ale producției capitaliste. Prin urmare, în cadrul capitalismului dezvoltat legea valorii acționează ca un regulator spontan al producției prin intermediul prețului de producție.

Prețul de producție este acea mărime medie în jurul căreia oscilează în ultimă instanță prețurile de piață ale mărfurilor, adică prețurile la care mărfurile se vînd și se cumpără de fapt pe piață.

Egalizarea ratei profitului și transformarea valorii în preț de producție camuflează și mai mult relațiile de exploatare, ascund și mai mult adevărata sursă de îmbogă-

țire a capitaliștilor. „Diferența reală de mărime dintre profit și plusvaloare... într-o sferă anumită de producție ascunde acum complet adevărata natură și origine a profitului nu numai pentru capitalist, care are un interes direct de a se lăsa înșelat, dar și pentru muncitor. O dată cu transformarea valorilor în prețuri de producție este răpită privirii însăși baza de determinare a valorii”¹.

În realitate formarea ratei mijlocii a profitului înseamnă redistribuirea plusvalorii între capitaliștii din diferitele ramuri de producție. O parte din plusvaloarea creată în ramurile cu compoziție organică joasă a capitalului este însușită de capitaliștii din ramurile cu compoziție organică ridicată a capitalului. Deci muncitorii sînt exploatați nu numai de capitaliștii la care lucrează, ci și de întreaga clasă a capitaliștilor în ansamblul ei. Întreaga clasă a capitaliștilor este interesată în sporirea gradului de exploatare a muncitorilor, pentru că acest lucru duce la creșterea ratei mijlocii a profitului. După cum a arătat Marx, rata mijlocie a profitului depinde de gradul de exploatare a întregii munci de către întregul capital.

Legea ratei mijlocii a profitului oglindește, pe de o parte, contradicțiile și concurența dintre capitaliștii industriali pentru împărțirea plusvalorii, iar pe de altă parte antagonismul profund dintre cele două clase ostile — burghezia și proletariatul. Ea dovedește că în societatea capitalistă burghezia ca clasă se opune proletariatului în totalitatea lui, că lupta pentru interesele parțiale ale muncitorilor sau ale anumitor grupuri de muncitori, lupta împotriva anumitor capitaliști nu poate duce la schimbarea radicală a situației clasei muncitoare. Clasa muncitoare poate scutura jugul capitalului numai răsturnînd burghezia ca clasă, numai nimicînd însuși sistemul exploatării capitaliste.

Tendința de scădere a ratei profitului. Pe măsură ce se dezvoltă capitalismul, compoziția organică a capitalului crește fără întrerupere. Fiecare întreprinzător, înlocuind din ce în ce mai mult pe muncitori prin mașini, iefținește producția, lărgiște desfacerea mărfurilor sale și caută să obțină pentru sine un supraprofit. Dar atunci cînd realizările tehnice obținute în unele întreprinderi capătă o largă răspîndire, are loc creșterea compoziției organice a capita-

¹ K Marx, Capitalul, vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 176. — Nota Trad.

lului în majoritatea întreprinderilor, ceea ce duce la scăderea ratei generale a profitului.

În aceeași direcție acționează și creșterea mai rapidă a capitalului fix în comparație cu cel circulant, creștere care determină încetinirea rotației întregului capital.

Capitaliștii, ridicînd nivelul tehnicii, se străduiesc să obțină pe cît posibil mai mult profit, iar eforturile lor au ca rezultat tocmai ceea ce nu a dorit nici unul dintre ei — scăderea ratei profitului.

Să luăm exemplul dinainte. Suma tuturor capitalurilor, egală cu 300 de unități, se compune din 240 de unități de capital constant și 60 de unități de capital variabil. La o rată a plusvalorii egală cu 100% se produce o plusvaloare de 60 de unități, iar rata profitului este egală cu 20%. Să presupunem că în 20 de ani suma totală a capitalurilor a crescut de la 300 la 500 de unități. Totodată, ca urmare a progresului tehnicii, compoziția organică a capitalului a crescut. În consecință, cele 500 de unități se împart în 425 de unități de capital constant și 75 de unități de capital variabil. În acest caz, rata plusvalorii fiind cea anterioară, va fi creată o plusvaloare de 75 de unități. Acum rata profitului va fi egală cu $\frac{75}{500} \cdot 100 = 15\%$. Masa profitului a sporit de la 60 la 75 de unități, iar rata profitului a scăzut de la 20% la 15%.

Așadar creșterea compoziției organice a capitalului duce la scăderea ratei mijlocii a profitului. Dar în același timp scăderii ratei profitului i se opun o serie de factori.

În primul rînd, crește exploatarea clasei muncitoare. Dezvoltarea forțelor de producție ale capitalismului, care se oglindește în creșterea compoziției organice a capitalului, determină totodată creșterea ratei plusvalorii. Din această cauză scăderea ratei profitului se desfășoară mai încet decît ar fi avut loc în cazul cînd rata plusvalorii ar rămîne neschimbată.

În al doilea rînd, progresul tehnic, ridicînd compoziția organică a capitalului, dă naștere șomajului care apasă asupra pieței muncii. Acest lucru dă posibilitate întreprinzătorilor să micșoreze salariile, să le fixeze la un nivel mult mai scăzut decît valoarea forței de muncă.

În al treilea rînd, pe măsură ce crește productivitatea muncii scade valoarea mijloacelor de producție: a mașinilor, utilajului, materiilor prime etc. Aceasta încetinește creșterea compoziției organice a capitalului și, prin urmare, acționează împotriva scăderii ratei profitului.

Să presupunem că întreprinzătorul a impus muncitorului care lucra înainte la 5 războaie de țesut să lucreze acum la 20 de războaie. Dar, datorită creșterii productivității muncii în industria de mașini, valoarea războaielor de țesut a scăzut la jumătate. În consecință, acum 20 de războaie costă nu de patru ori mai mult, ci numai de două ori mai mult decât cele 5 războaie dinainte. Din această cauză partea capitalului constant care revine de un muncitor crește nu de patru ori, ci de două ori.

În al patrulea rând, împotriva scăderii ratei mijlocii a profitului acționează economia de capital constant făcută de capitaliști pe seama sănătății și a vieții muncitorilor. Pentru a-și mări profiturile, patronii impun muncitorilor să lucreze în încăperi prea mici, fără ventilație suficientă, fac economii la instalațiile pe care le necesită tehnica securității. Această zgârcenie a capitaliștilor are ca rezultat zdruncinarea sănătății muncitorilor, un uriaș număr de accidente și creșterea mortalității în rândurile populației muncitoare.

În al cincelea rând, scăderea ratei profitului este frânată ca urmare a schimburilor neechivalente în comerțul exterior, când întreprinzătorii din țările capitaliste dezvoltate încasează supraprofiteri exportând mărfurile lor în țările coloniale.

Toți acești factori care se opun nu înlătură, ci numai slăbesc scăderea ratei profitului, îi dau caracterul unei tendințe. Așadar creșterea compoziției organice a capitalului are drept consecință inevitabilă *legea tendinței de scădere a ratei generale (sau mijlocii) a profitului*.

Scăderea ratei profitului nu înseamnă micșorarea masei profitului, adică a întregului volum al plusvalorii produse de clasa muncitoare. Dimpotrivă, *masa profitului crește* atât datorită ridicării ratei plusvalorii cât și ca urmare a sporirii numărului total al muncitorilor exploatați de capital. În S.U.A., de pildă, suma profitului industrial, calculată potrivit datelor oficiale ale recensămintelor industriale, s-a cifrat în 1859 la 316.000.000 de dolari, în 1869 — la 516.000.000, în 1879 — la 660.000.000, în 1889 — la 1.513.000.000, în 1899 — la 2.245.000.000.

Capitaliștii caută să slăbească la maximum tendința de scădere a ratei profitului prin intensificarea exploatării muncitorilor. Acest lucru duce la ascuțirea contradicțiilor dintre proletariat și burghezie,

Legea tendinței de scădere a ratei profitului întetește lupta în rândurile burgheziei însăși pentru repartitia masei totale a profitului.

În goană după un profit mai ridicat, capitaliștii se îndreaptă cu capitalurile lor înspre țările înapoiate, unde brațele de muncă sînt mai ieftine și compoziția organică a capitalului este mai joasă decât în țările cu o industrie dezvoltată, și încep să exploateze intens popoarele din aceste țări. Acest lucru duce la agravarea contradicțiilor dintre țările capitaliste dezvoltate și cele înapoiate, dintre metropole și colonii.

Apoi, pentru a menține prețurile la un nivel ridicat, patronii se asociază în tot felul de uniuni. Ei urmăresc să obțină astfel profituri ridicate.

În sfîrșit, căutînd să compenseze scăderea ratei profitului prin sporirea masei acestuia, capitaliștii măresc volumul producției mult peste limitele cererii solvabile. Din această cauză contradicțiile determinate de tendința de scădere a ratei profitului se manifestă în mod deosebit de acut în timpul crizelor.

Legea tendinței de scădere a ratei profitului este unul din indicii grăitori ai caracterului limitat din punct de vedere istoric al modului de producție capitalist. Ascuțind contradicțiile capitaliste, această lege arată în mod convingător că pe o anumită treaptă orînduirea burgheză devine o piedică pentru dezvoltarea continuă a forțelor de producție.

SCURTE CONCLUZII

1. Profitul este plusvaloarea raportată la capitalul investit în producție și care la prima vedere apare ca un produs al întregului capital. Rata profitului este raportul dintre masa plusvalorii și întregul capital, raport exprimat în procente.

2. Concurența dinăuntrul unei ramuri face ca prețurile la mărfuri de același fel să fie determinate nu de valoarea individuală, ci de valoarea socială a acestor mărfuri. Concurența dintre ramuri duce la migrația capitalurilor dintr-o ramură într-alta, la formarea ratei mijlocii a profitului în cadrul întregii producții capitaliste.

Pe baza legii ratel mijlocii a profitului are loc repartizarea muncii și a mijloacelor de producție între diferitele ramuri ale economiei capitaliste.

3. Ca urmare a egalizării ratei profitului, mărfurile se vînd nu la valoarea lor, ci la prețul de producție. Prețul de producție este prețul egal cu cheltuielile pentru producția mărfii plus profitul mijlociu. Prețul de producție este o formă transformată a valorii. Suma prețurilor de producție este egală cu suma valorilor tuturor mărfurilor; o dată cu schimbarea valorii mărfurilor se schimbă și prețul de producție.

4. O dată cu dezvoltarea capitalismului, pe măsură ce crește compoziția organică a capitalului, rata mijlocie a profitului manifestă o tendință de scădere. Comomitent crește neîncetat masa profitului. Legea tendinței de scădere a ratei mijlocii a profitului duce la ascuțirea contradicțiilor capitalismului.

CAPITOLUL XII

COMERȚUL, CREDITUL ȘI CIRCULAȚIA BANILOR

Profitul comercial și izvorul lui. Capitalul comercial și cămătăresc au precedat din punct de vedere istoric capitalul industrial. În condițiile modului de producție capitalist, aceste categorii de capital își pierd vechiul lor rol independent; funcțiunile lor se reduc la deservirea capitalului industrial. Din această cauză în capitalism capitalul comercial și capitalul purtător de dobîndă se deosebesc în mod esențial de formele lor precapitaliste.

După cum s-a mai arătat, în cursul circuitului său capitalul industrial îmbracă consecutiv trei forme: forma bănească, forma productivă și forma marfă, care se deosebesc prin funcțiunile lor. Pe o anumită treaptă a dezvoltării capitalului industrial, aceste forme funcționale ale lui se separă una de alta. De capitalul industrial, ocupat în producție, se separă *capitalul comercial*, sub forma capitalului comerciantului, și *capitalul de împrumut*, sub forma capitalului bancherului. În sînul clasei capitaliștilor se

formează trei grupuri care participă la însușirea plusvalorii: industriașii, comercianții și bancherii.

Capitalul comercial este folosit în sfera circulației, în care nu se creează plusvaloare. De unde izvorăște atunci profitul comerciantului? Dacă capitalistul industrial s-ar ocupa singur de realizarea mărfii, ar trebui să cheltuiască o parte din capitalul său pentru utilarea localurilor necesare comerțului, pentru angajarea de vînzători și pentru alte cheltuieli legate de comerț. În acest scop ar trebui să mărească capitalul avansat sau, cu același capital avansat, să micșoreze volumul producției. Atît într-un caz cît și în celălalt ar avea loc o micșorare a profitului lui. Industriașul preferă să-și vîndă marfa unui intermediar — capitalistului comercial, care face ca marfa să ajungă la consumator. Datorită faptului că operațiile legate de realizarea mărfurilor sînt predate comerciantului, capitalistul industrial accelerează rotația capitalului său, iar accelerarea rotației duce la sporirea profitului. Acest lucru îi permite industriașului să cedeze, cu avantaj pentru el, comerciantului, o oarecare parte a profitului său. Industriașul vinde comerciantului marfa la un preț mai scăzut decît prețul de producție. Capitalistul comercial, vînzînd consumatorilor marfa la prețul de producție, realizează un profit. *Profitul comercial* este partea plusvalorii pe care industriașul o cedează comerciantului pentru realizarea mărfurilor sale.

Munca muncitorilor salariați care se ocupă cu realizarea mărfurilor, adică cu transformarea mărfurilor în bani și a banilor în mărfuri, nu creează nici valoare și nici plusvaloare, dar ea dă capitalistului comercial posibilitatea să-și însușească o parte din plusvaloarea creată în producție. „După cum munca neplătită a muncitorului creează direct plusvaloare pentru capitalul productiv, tot așa munca neplătită a salariatului comercial creează capitalului comercial o participare la acea plusvaloare”¹. Lucrătorii din comerț sînt exploatați de către capitaliștii comerciali așa cum muncitorii care produc mărfurile sînt exploatați de către industriași.

Pentru realizarea unei anumite mase de mărfuri, comerciantul trebuie să avanseze pentru un anumit timp un capital de mărime corespunzătoare. La acest capital el tinde să obțină cît mai mult profit. Dacă rata profitului

¹ K. Marx, Capitalul, vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 291. — Nota Trad.

comercial se va dovedi mai mică decât rata mijlocie a profitului, comerțul va deveni neavantajos și comercianții își vor plasa capitalurile în industrie, agricultură sau în vreo altă ramură. Dimpotrivă, o rată ridicată a profitului comercial va atrage capitalul industrial în comerț. Concurența dintre capitaliști face ca nivelul profitului comercial să fie determinat de rata mijlocie a profitului, profitul mijlociu fiind considerat în raport cu întregul capital, inclusiv capitalul care funcționează în sfera circulației.

În forma profitului comercial, adevăratul izvor al creșterii capitalului este și mai camuflat decât în forma profitului industrial. Capitalul comerciantului nu participă la producție. Formula mișcării capitalului comercial este $B-M-B'$. Aici stadiul capitalului productiv dispăre, legătura cu producția este aparent ruptă. Se creează aparența înșelătoare că profitul ar izvorî chiar din comerț printr-un adaos la preț, prin vânzarea mărfurilor peste prețul de producție. În realitate lucrurile se petrec invers: industriașul vinde comerciantului marfa la un preț mai scăzut decât prețul de producție, cedându-i o parte din profitul său, parte pe care comerciantul o realizează prin vânzarea mărfurilor către consumatori la prețul de producție.

Capitalul comercial nu numai că participă la realizarea plusvalorii create în producție, ci exploatează în plus pe oamenii muncii în calitatea lor de consumatori. Marx a denumit comerțul capitalist o înșelăciune legalizată. Străduindu-se să obțină un profit suplimentar, capitaliștii comerciali umflă prețurile prin toate mijloacele, practică pe scară largă înșelarea consumatorilor la cântar și la măsurare, vânzarea de mărfuri de calitate inferioară și de mărfuri falsificate.

Unul din izvoarele profitului comercial îl constituie exploatarea micilor producători de mărfuri de către capitalul comercial. Capitalul comercial silește pe țărani și pe meșteșugari să-i vândă produsele muncii lor la prețuri scăzute și să cumpere în același timp inventar, scule, materii prime și materiale la prețuri ridicate.

Din 1913 pînă în 1934 partea intermediarilor comerciali în prețul cu amănuntul al produselor agricole a crescut în S.U.A. de la 54% la 63%.

Toate acestea duc la accentuarea pauperizării oamenilor muncii și agravează și mai mult contradicțiile capitalismului.

Cheltuielile de circulație. Procesul circulației capitaliste a mărfurilor necesită anumite cheltuieli. Aceste cheltuieli

legate de deservirea sferei circulației reprezintă *cheltuielile de circulație*.

Trebuie să deosebim două feluri de cheltuieli capitaliste în domeniul comerțului: în primul rînd, cheltuielile de circulație propriu-zise care sînt nemijlocit legate de procesele de cumpărare-vînzare a mărfurilor și decurg din particularitățile orînduirii capitaliste; în al doilea rînd, cheltuielile determinate de continuarea procesului de producție în sfera circulației.

Partea cea mai mare și mereu crescîndă a cheltuielilor de circulație din comerțul capitalist o constituie cheltuielile de circulație propriu-zise. Din cheltuielile de circulație propriu-zise fac parte cheltuielile legate de transformarea mărfurilor în bani și a banilor în mărfuri. Printre acestea se numără cheltuielile provocate de concurență și speculă, cele pentru reclamă, cea mai mare parte din cheltuielile pentru retribuirea muncii lucrătorilor din comerț, pentru ținerea registrelor, corespondență, întreținerea birourilor comerciale etc. După cum a arătat Marx, cheltuielile de circulație propriu-zise nu adaugă mării nici un fel de valoare. Ele reprezintă o sumă scăzută direct din totalitatea valorii produse în societate și se acoperă de către capitaliști din masa totală de plusvaloare produsă de munca clasei muncitoare. Creșterea cheltuielilor de circulație propriu-zise dovedește creșterea risipei în capitalism. În majoritatea covârșitoare a cazurilor, reclama capitalistă este legată într-o măsură sau alta de înșelarea cumpărătorilor.

În S.U.A. numai cheltuielile pentru reclamă înregistrate s-au cifrat în 1934 la 1,6 miliarde de dolari, în 1940 — la 2,1 miliarde de dolari. În decurs de 10 ani, între 1940 și 1950, cheltuielile pentru reclamă au mai crescut în S.U.A. încă de 2,7 ori.

O dată cu dezvoltarea capitalismului și cu agravarea dificultăților de realizare a mărfurilor se creează un aparat comercial uriaș cu numeroase verigi. Înainte de a ajunge la consumator, mărfurile trec prin mîinile unei armate întregi de comercianți, speculanți, revînzători și comisionari.

Dintre cheltuielile legate de continuarea procesului de producție în sfera circulației fac parte cheltuielile — necesare societății și independente de particularitățile economiei capitaliste — făcute pentru punerea la punct (Доработка), transportul și ambalarea mărfurilor. Fiecare produs este gata de a fi consumat numai atunci cînd este adus la con-

sumator. Cheltuielile pentru punerea la punct, transportul și ambalarea mărfurilor măresc în mod corespunzător costul producției mărfurilor. Munca muncitorilor cheltuită cu acest prilej trece asupra mărfii - valoarea mijloacelor de producție consumate și adaugă valorii mărfii o valoare nouă.

Anarhia în producția capitalistă și crizele, concurența și specula determină acumularea de stocuri uriașe, excesive de mărfuri, prelungesc și întortochează drumul lor, ceea ce duce la uriașe cheltuieli neproductive. Reclama capitalistă face ca ambalarea mărfurilor să fie excesiv de luxoasă, costisitoare. Aceasta înseamnă că o parte tot mai mare din cheltuielile pentru transportul, depozitarea și ambalarea mărfurilor se transformă în cheltuieli de circulație propriu-zise care decurg din particularitățile orînduirii capitaliste. Creșterea neconținută a cheltuielilor de circulație constituie unul din indicii intensificării parazitismului în societatea burgheză. Cheltuielile comerțului capitalist apasă ca o povară grea pe umerii oame-nilor muncii în calitatea lor de cumpărători.

În S.U.A. cheltuielile de circulație s-au ridicat în 1929 la 31% și în 1935 — la 32,8%, iar în prezent ele sînt și mai ridicate. În țările capitaliste din Europa cheltuielile de circulație reprezintă aproximativ o treime din suma totală a circulației mărfurilor cu amănuntul.

Formele comerțului capitalist. Bursele de mărfuri. O dată cu dezvoltarea producției capitaliste și a circulației capitaliste se dezvoltă și formele comerțului — cu ridicata și cu amănuntul. *Comerțul cu ridicata* este comerțul între întreprinderile industriale și cele comerciale, iar *comerțul cu amănuntul* înseamnă vânzarea mărfurilor direct către populație.

În comerț, ca și în industrie, are loc *concentrarea și centralizarea capitalului*. Eliminarea capitaliștilor mici și mijlocii de către marii capitaliști are loc atît în comerțul cu ridicata cît și în comerțul cu amănuntul. În comerțul cu amănuntul concentrarea capitalurilor se desfășoară mai ales sub forma creării de mari magazine universale și magazine specializate. Magazinele universale fac comerț cu mărfuri de tot felul, magazinele specializate fac comerț numai cu o singură categorie de mărfuri, de pildă cu încălțăminte sau cu îmbrăcăminte.

Producția de mărfuri de același fel permite comercianților să desfășoare comerțul cu ridicata pe bază de mostre.

Mărfurile fungibile (bumbacul, fibrele de în, metalele feroase și neferoase, cauciucul, cerealele, zahărul, cafeaua etc.) se vînd și se cumpără după standardele stabilite și pe bază de mostre la bursele de mărfuri.

Bursa de mărfuri este o categorie deosebită de piață pe care se desfășoară comerțul cu mărfuri fungibile și în care se concentrează cererea și oferta acestor mărfuri pe scara unor țări întregi, iar adesea și pe scara pieței mondiale capitaliste.

Mărfurile care constituie obiectul tranzacțiilor de bursă între capitaliști nu trec direct din mină în mină. Tranzacțiile se încheie de obicei pe termen: vînzătorul se obligă să livreze cumpărătorului o anumită cantitate de marfă la o dată stabilită. De pildă, primăvara se încheie tranzacții pentru livrarea bumbacului din recolta viitoare, acesta nefiind încă semănat. La încheierea tranzacțiilor de bursă vînzătorul speră că la termenul stabilit prețul mărfii respective va scădea și lui îi va rămîne diferența de preț, iar cumpărătorul mizează pe urcarea prețurilor. Deseori vînzătorii la bursă nici nu posedă mărfurile pe care le vînd, iar cumpărătorii nu au nevoie de mărfurile pe care le cumpără. Prin urmare, bursele de mărfuri sînt locul în care se desfășoară un *comerț de speculă*. Speculanții vînd și cumpără dreptul de proprietate asupra unor mărfuri cu care nu au nici o legătură. Specula este indisolubil legată de întreaga organizare a comerțului capitalist, fiindcă acest comerț are drept scop nu satisfacerea nevoilor societății, ci obținerea de profit. Din comerțul de speculă se îmbogățesc mai ales marii capitaliști. El duce la ruinarea unei părți însemnate a întreprinzătorilor mici și mijlocii.

În țările burgheze se practică frecvent comerțul pe credit sau în rate. Acest fel de comerț are adesea ca rezultat faptul că consumatorul de masă este silit să plătească cu avutul său, nefiind în stare să-și achite datoriile la timp. Comerțul pe credit este folosit adesea de capitaliști pentru realizarea mărfurilor de calitate inferioară, fără căutare.

Comerțul exterior. După cum s-a mai arătat, trecerea la capitalism a fost legată de crearea pieței mondiale. Lenin a arătat că capitalismul apare ca rezultat „al unei *circulații* de mărfuri foarte dezvoltate, care depășește granițele statului. De aceea nu este de conceput o națiune capitalistă fără comerț exterior, și nici nu există o asemenea națiune”¹. Pe măsură ce se dezvoltă circulația mărfurilor, care depășește piețele naționale, se extinde și *comerțul exterior* capitalist. Extinderea comerțului mondial exprimă

¹ V. I. Lenin, Dezvoltarea capitalismului în Rusia, Opere, vol. 3, ed. P.M.R. 1951, pag. 46. — *Nota Trad.*

în sine dezvoltarea diviziunii internaționale a muncii determinată de creșterea forțelor de producție. Pentru capitaliști însă comerțul exterior servește ca mijloc pentru obținerea de profituri. În goană după profit capitaliștii caută mereu noi piețe de desfacere a mărfurilor și surse de materii prime. Caracterul limitat al pieței interne, ca o consecință a pauperizării maselor, și acapararea surselor interne de materii prime de către marii capitaliști intensifică tendința lor de a stabili dominația pe piețele externe și mărește importanța comerțului exterior.

Comerțul exterior a atins o dezvoltare mare abia în epoca capitalismului. În decurs de o sută de ani, între 1800 și 1900, volumul comerțului mondial a crescut de peste 12½ ori: de la 1,5 miliarde de dolari la 18,9 miliarde de dolari. În următoarele trei decenii el a crescut de peste 3½ ori și a atins în 1929 cifra de 68,6 miliarde de dolari.

Comerțul exterior este un izvor de profituri suplimentare pentru capitaliștii din țările burgheze mai dezvoltate, deoarece articolele industriale se vînd în țările înapoiate la prețuri relativ mai ridicate, iar materiile prime se cumpără din aceste țări la prețuri mai scăzute. Comerțul exterior este unul dintre mijloacele de aservire economică a țărilor înapoiate de către țările burgheze dezvoltate și de largire a sferei de influență a statelor capitaliste.

Așa, de pildă, compania engleză a Indiilor orientale a jefuit India timp de peste 250 de ani (1600—1858). Ca urmare a exploatării sîngeroase a populației locale de către compania Indiilor orientale, numeroase provincii din India au fost transformate într-un pustiu: ogoarele nu se lucrau, pămînturile erau năpădite de buruieni, iar populația se stîngea.

Comerțul exterior constă din *export*, adică vînzarea mărfurilor peste granițele țării, și *import*, adică aducerea mărfurilor în țară. Raportul dintre suma prețurilor mărfurilor exportate de o țară dată și suma prețurilor mărfurilor importate de această țară în decursul unei anumite perioade de timp, de pildă într-un an, reprezintă *balanța comercială* a acestei țări. Dacă exportul depășește importul, balanța comercială este *activă*, iar dacă importul depășește exportul, balanța comercială este *pasivă*.

O țară care are o balanță comercială pasivă trebuie să acopere deficitul din surse ca: rezervele de aur, veniturile din transportul mărfurilor altor țări, veniturile din investițiile de capital în alte state și, în sfîrșit, din împrumuturi externe.

Balanța comercială nu dezvăluie toate formele de relații economice între țări. Acestea își găsesc o expresie mai deplină în balanța de plăți. *Balanța de plăți* este raportul dintre suma tuturor plăților care se cuvin unei anumite țări din partea altor țări și suma tuturor plăților pe care această țară trebuie să le efectueze către alte țări.

Caracterul legăturilor economice dintre țări determină și politica statelor capitaliste în domeniul comerțului exterior. În epoca capitalismului premonopolist s-au format două tipuri principale de politică comercială: politica comerțului liber (*liber-schimbismul*) și politica de protejare a industriei naționale (*protecționismul*), mai ales prin introducerea de taxe vamale ridicate la mărfurile străine.

Capitalul de împrumut. După cum capitalul-marfă se individualizează sub forma capitalului comercial, tot așa și capitalul bănesc se individualizează sub forma capitalului de împrumut.

În procesul rotației capitalului, la capitalistul industrial se formează în anumite momente un capital bănesc disponibil care nu-și găsește utilizare în întreprinderea lui. De exemplu, cînd capitalistul acumulează fondul de amortizare, destinat înlocuirii părților din capitalul fix care ies din uz, la el se formează sume de bani temporar disponibile. Aceste sume urmează să fie cheltuite abia peste cîțiva ani pentru achiziționarea de utilaj nou, de mașini noi. Dacă industriașul vinde mărfurile finite în fiecare lună și cumpără materii prime o dată la 6 luni, el deține timp de 5 luni bani disponibili. Aceștia reprezintă un capital inactiv, adică un capital care nu aduce profit.

În alte momente capitalistul se află în fața unei nevoi de bani, de pildă atunci cînd nu a reușit încă să vîndă marfa finită și trebuie să cumpere materii prime. În timp ce la un întreprinzător se constată pentru moment un surplus de capital bănesc, la altul există o cerere pentru un astfel de capital. În goană după profit capitalistul caută ca fiecare să participe din capitalul lui să aducă venituri. Capitalistul cedează banii disponibili altor capitaliști sub formă de *împrumut*, adică în folosință temporară.

Capitalul de împrumut este capitalul bănesc pe care proprietarul lui îl cedează pentru un anumit timp altui capitalist în schimbul unei anumite recompense. Trăsătura specifică a capitalului de împrumut constă în aceea că el este folosit în producție nu de capitalistul căruia îi aparține. Avînd posibilitatea de a căpăta bani cu împru-

mut, capitalistul industrial este absolvit de nevoia de a ține considerabile rezerve bănești în stare inactivă. Împrumutul în bani permite industriașului să mărească producția, să sporească numărul muncitorilor și, prin urmare, să facă să crească proporțiile plusvalorii obținute.

Ca recompensă pentru capitalul bănesc care i s-a pus la dispoziție, industriașul plătește proprietarului acestui capital o sumă anumită, denumită dobândă. *Dobânda* este partea din profit pe care capitalistul industrial o cedează capitalistului proprietar al sumei împrumutate pentru împrumutul pe care acesta i l-a acordat. Izvorul dobânzii îl constituie plusvaloarea. Capitalul de împrumut este un capital purtător de dobândă.

Mișcarea capitalului de împrumut este bazată în întregime pe mișcarea capitalului industrial. Capitalul dat cu împrumut este folosit în producție pentru obținerea de plusvaloare. De aceea capitalul de împrumut, ca și oricare capital în general, exprimă în primul rând relațiile de producție dintre capitaliști și muncitorii exploatați de ei. Totodată capitalul de împrumut exprimă nemijlocit relațiile dintre două grupuri de capitaliști: pe de o parte capitaliștii posesori de bani, iar pe de altă parte capitaliștii în funcțiune (industriași și comercianți).

Formula mișcării capitalului de împrumut este: $B-B'$. Aici dispăre nu numai stadiul capitalului productiv, dar și stadiul capitalului-marfă. Se creează aparența că sursa veniturii o constituie nu plusvaloarea produsă prin exploatarea muncitorilor în sfera producției, ci banii ca atare. Faptul că capitalul de împrumut aduce un venit sub formă de dobândă apare ca o proprietate a banilor tot atât de firească ca și faptul că un pom fructifer dă roade. Aici fetișismul specific relațiilor capitaliste alinge limita extremă.

Proprietarul unui capital bănesc pune capitalul său pentru un timp oarecare la dispoziția unui capitalist industrial, care îl folosește în producție pentru a-și însuși plusvaloarea. Astfel are loc *despărțirea proprietății asupra capitalului de folosirea capitalului în producție*, o despărțire a capitalului ca proprietate, de capital ca funcțiune.

Dobânda și beneficiul întreprinzătorului. Rata dobânzii și tendința ei de scădere. Industriașul cedează capitalistului deținător de capital bănesc o parte din profitul său sub formă de dobândă. Astfel profitul mijlociu se împarte în două părți. Partea din profitul mijlociu care rămâne capitalistului industrial este denumită *beneficiul întreprinzătorului*.

Dacă forma dobânzii creează aparența înșelătoare că dobânda ar fi un produs firesc al capitalului-proprietate, forma beneficiului între-

prinzătorului dă naștere iluziei că acest beneficiu ar constitui retribuția „muncii” de conducere și de supraveghere efectuate de capitalistul în funcțiune asupra activității muncitorilor salariați în întreprinderea lui. În realitate însă beneficiul întreprinzătorului, ca și dobânda, nu are nici o legătură cu munca de conducere a producției; el este o parte a plusvalorii însușite de capitaliști în mod gratuit.

Proporția în care profitul mijlociu se împarte în beneficiul întreprinzătorului și dobândă depinde de raportul dintre cererea și oferta de capital de împrumut, de situația pe piața capitalurilor bănești. În condiții egale, rata dobânzii este cu atât mai ridicată, cu cât cererea de capital bănesc este mai mare. *Rata dobânzii* este raportul dintre suma dobânzii și capitalul bănesc împrumutat. În condiții obișnuite limita superioară a ratei dobânzii o constituie rata mijlocie a profitului, întrucât dobânda este o parte a profitului. De regulă, rata dobânzii este considerabil mai mică decât rata mijlocie a profitului.

O dată cu dezvoltarea capitalismului, rata dobânzii manifestă o tendință de scădere. Această tendință este consecința a două cauze: în primul rând, acțiunea legii tendinței de scădere a ratei mijlocii a profitului, întrucât rata mijlocie a profitului constituie limita superioară a oscilațiilor ratei dobânzii; în al doilea rând, o dată cu dezvoltarea capitalismului masa totală de capital de împrumut crește mai repede decât cererea de capital de împrumut. Una dintre cauzele creșterii capitalului de împrumut este creșterea, în rândurile burgheziei, a grupului de rentieri, adică de capitaliști proprietari de capital bănesc care nu desfășoară o activitate de întreprinzător. În aceasta se manifestă de asemenea sporirea parazitismului în societatea burgheză. La creșterea capitalului de împrumut contribuie centralizarea mijloacelor bănești disponibile la bănci și case de economii.

Dobânda pentru împrumuturi pe termen scurt era în 1866—1880 pe piața de bani din S.U.A. de 3,6 (procentul inferior) până la 17 (procentul superior), în 1881—1900 — respectiv de 2,63—9,75, în 1901—1920 — de 2,98—8,0, în 1921—1935 — de 0,75—7,81.

Formele creditului. Băncile și operațiile lor. Creditul capitalist reprezintă forma de mișcare a capitalului de împrumut. Prin intermediul creditului capitalul bănesc temporar disponibil se transformă în capital de împrumut. În capitalism există două forme de credit: creditul comercial și creditul bancar.

Se numește *credit comercial* creditul pe care și-l acordă reciproc capitaliștii în funcțiune (adică industriașii și comercianții) la realizarea mărfurilor. Industriașul, căutând să accelereze rotația capitalului său aflat în forma de capital-marfă, livrează marfa pe credit altui industriaș sau comerciantului cu ridicata, iar acesta la rândul lui vinde marfa pe credit comerciantului cu amănuntul. Creditul comercial este folosit de capitaliști la cumpărarea-vânzarea materiilor prime, a combustibilului, utilajului, mașinilor, precum și a obiectelor de consum. De obicei creditul comercial este un credit pe termen scurt: el se acordă pe un termen de cel mult câteva luni. Instrumentul creditului comercial îl constituie cambia. *Cambia* este o obligație prin care debitorul se obligă să plătească la un anumit termen banii pentru marfa cumpărată. La scadența plății, cumpărătorul care a emis cambia trebuie s-o achite în numerar. Creditul comercial este legat, așadar, de o tranzacție comercială. Din această cauză el constituie baza sistemului de credit capitalist.

Se numește *credit bancar* creditul acordat de capitaliștii deținători de capital bănesc (bancherii) capitaliștilor în funcțiune. Creditul bancar, spre deosebire de cel comercial, se acordă nu din capitalul ocupat în producție sau în circulație, ci din capitalul care nu este folosit, precum și din capitalul bănesc temporar disponibil care își caută plasament. Creditul bancar se efectuează de către bănci. *Banca* este o întreprindere capitalistă care face comerț cu capital bănesc și îndeplinește rolul de intermediar între creditori și cei împrumutați. Pe de o parte banca strânge capitalurile și veniturile disponibile, inactive, iar pe de altă parte pune capital bănesc la dispoziția capitaliștilor în funcțiune: industriașilor și comercianților.

Partea covârșitoare a capitalurilor de care dispune banca constituie proprietate străină și urmează să fie restituită. În fiecare moment dat însă numai un număr relativ neînsemnat de deponenți cer restituirea depunerilor. În majoritatea cazurilor retragerea banilor este echilibrată și compensată de alluxul de depuneri noi. Situația se schimbă radical în cazul unor zguduiri — criză sau război. Atunci deponenții cer restituirea depunerilor toți în același timp. În condiții normale însă banca poate ține în casele ei sume de bani relativ reduse pentru a efectua plățile către cei care cer restituirea depunerilor. Cea mai mare parte din depuneri însă, banca o dă sub formă de împrumut.

Operațiile băncilor se împart în operații pasive și active.

Se numesc operații *pasive* operațiile prin intermediul cărora banca atrage fonduri în casa ei. Principala operație de acest fel o constituie primirea de depuneri. Depunerile se fac în condiții diferite: unele se fac pe un anumit termen, iar altele fără a se stabili termenul. Banca este obligată să restituie depunerile fără termen la cerere, în timp ce depunerile cu termen urmează să fie restituite abia la termenul stabilit. Așadar depunerile cu termen sînt mai avantajoase pentru bancă.

Se numesc operații *active* operațiile prin intermediul cărora banca dă cu împrumut mijloace bănești. Una dintre aceste operații o constituie *scontarea cambiilor*. Industriașul care și-a vîndut marfa pe credit predă băncii cambia primită de la cumpărător, iar banca plătește pe loc industriașului valoarea cambiei, scăzînd o anumită dobîndă. La expirarea termenului emitentul cambiei nu mai plătește industriașului, ci băncii. Prin această operație creditul comercial se împlătește cu cel bancar. Dintre operațiile active ale băncii mai face parte eliberarea de împrumuturi pe diferite garanții: pe gajarea mărfurilor, pe hîrtii de valoare, pe warranturi. În sfîrșit, banca efectuează investiții directe de capital în diferite întreprinderi prin acordarea de credite pe termen lung.

Așadar bancherul este un comerciant care face comerț cu capital bănesc. La operațiile pasive banca plătește dobîndă, la operațiile active ea primește dobîndă. Banca ia mijloace bănești cu împrumut la o dobîndă mai scăzută și acordă împrumuturi la o dobîndă mai ridicată. Izvorul profiturilor băncii îl constituie diferența dintre dobînda încasată de bancă pentru împrumuturile acordate și dobînda plătită de ea pentru depuneri. Din această diferență banca acoperă cheltuielile legate de efectuarea operațiilor sale; aceste cheltuieli reprezintă cheltuieli de circulație propriuzise. Suma care rămîne reprezintă profitul băncii. Mecanismul concurenței capitaliste reduce spontan nivelul acestui profit la nivelul ratei mijlocii a profitului la capital propriu. Munca salariaților băncii nu creează valoare și nici plusvaloare, ea permite însă bancherului să-și însușească o parte din plusvaloarea creată în producție. Astfel salariații băncilor sînt exploatați de către bancheri.

Băncile joacă rolul de centre de decontare. Fiecare întreprindere care a făcut o depunere sau a primit un îm-

prumut are la bancă un cont curent. Banca eliberează banii care figurează în contul curent în baza unei dispoziții speciale numită *cec*. Prin urmare banca îndeplinește funcțiunea de casier pentru un mare număr de întreprinderi. Această împrejurare creează posibilitatea unei largi dezvoltări a decontărilor fără numerar. Capitalistul A, după ce a vândut capitalistului B marfa, primește de la acesta un cec către banca unde amândoi au conturi curente. Banca efectuează decontarea, trecînd valoarea cecului din contul curent al lui B în contul curent al lui A. Întreprinderile au conturi curente la diferite bănci. În centrele mari băncile înființează case de compensație speciale, unde cecurile venite de la numeroase bănci se compensează în bună măsură reciproc. Circulația cecurilor și a cambiilor reduce nevoia de numerar.

În capitalism există trei categorii principale de bănci: comerciale, de credit ipotecar și de emisiune. *Băncile comerciale* creditează pe industriași și pe comercianți mai ales prin acordarea de împrumuturi pe termen scurt. Un rol important are aici scontarea cambiilor. Acest credit se acordă mai ales din depuneri.

Băncile de credit ipotecar se ocupă cu acordarea de împrumuturi pe termen lung, garantate cu bunurile imobile (terenuri, case, clădiri). Apariția și activitatea băncilor de credit ipotecar sînt strîns legate de dezvoltarea capitalismului în agricultură, de exploatarea țăranilor de către bancheri. Din acest tip de bănci mai fac parte și băncile de credit agricol, care acordă împrumuturi pe termen lung pentru scopuri productive.

Băncile de emisiune au dreptul de a emite bani de credit— bancnote. Un rol deosebit au *băncile centrale de emisiune*. La aceste bănci se concentrează rezervele de aur ale țării. Ele dețin monopolul emisiunii bancnotelor. De obicei băncile centrale nu efectuează operații cu diferiții industriași și comercianți, ci dau împrumuturi băncilor comerciale, care la rîndul lor au de-a face cu întreprinzătorii. Astfel băncile centrale de emisiune sînt bănci ale băncilor.

Concentrînd operațiile de împrumut și plăți, băncile contribuie la accelerarea rotației capitalurilor și la scăderea cheltuielilor necesare circulației bănești. Totodată activitatea băncilor contribuie la centralizarea capitalului, la înlăturarea capitaliștilor mici și mijlocii, la intensificarea exploatarei muncitorilor și a jefuirii meșteșugarilor și meseriașilor. Împrumuturile ipotecare ruinează pe țărani, deoarece plata dobînzilor la aceste împrumuturi, înghițînd o mare parte din veniturile lor, duce la decăderea gospodăriei. Achitarea datoriei se face deseori prin vînzarea

avutului și a pămîntului țăranilor care se află într-o situație de dependență față de bănci.

Concentrînd toate capitalurile bănești ale societății, deținînd rolul de intermediari în domeniul creditului, băncile reprezintă un aparat specific de repartizare spontană a resurselor între diferitele ramuri ale economiei. Această repartizare are loc nu în interesul societății și nici corespunzător cu nevoile ei, ci în interesul capitaliștilor. Creditul contribuie la lărgirea producției, dar această lărgire se lovește mereu de cadrul îngust al cererii solvabile. Creditul și băncile duc la creșterea continuă a socializării muncii, dar caracterul social al producției ajunge într-un conflict din ce în ce mai acut cu forma capitalistă privată a însușirii. Așadar dezvoltarea creditului ascute contradicțiile modului de producție capitalist, sporește anarhia lui.

Societățile pe acțiuni. Capitalul fictiv. În țările capitaliste contemporane majoritatea covârșitoare a marilor întreprinderi au forma de societăți pe acțiuni. Societățile pe acțiuni au apărut încă la începutul secolului al XVII-lea, dar au ajuns la o largă răspîndire abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Societatea pe acțiuni este o formă de întreprindere al cărei capital se compune din vîrsămintele participanților care posedă un anumit număr de acțiuni corespunzător sumei investite de fiecare dintre ei. *Acțiunea* este o hîrtie de valoare care dă dreptul de participație la repartitia veniturilor întreprinderii corespunzător cu suma care figurează pe ea.

Venitul obținut de proprietarul de acțiuni se numește *dividend*. Acțiunile se vînd și se cumpără la un preț anumit, care se numește *kurs*.

Capitalistul care cumpără acțiuni ar putea depune capitalul său la bancă și ar putea primi, să zicem, 5%. Dar pe el nu-l satisface acest venit, el preferă să cumpere acțiuni. Deși acest lucru este legat de un oarecare risc, el promite în schimb un venit mai mare. Să presupunem că un capital pe acțiuni egal cu 10.000.000 de dolari a fost împărțit în 20.000 de acțiuni cu prețul de 500 de dolari fiecare și că întreprinderea a realizat un profit de 1.000.000 de dolari. Societatea pe acțiuni hotărăște să rețină din această sumă 250.000 de dolari sub formă de capital de rezervă, iar restul de 750.000 de dolari să-l împartă sub formă de dividende între acționari. În acest caz fiecare acțiune va aduce proprietarului ei un venit sub formă de dividend (750.000 de dolari: 20.000 de acțiuni) de 37,5 dolari, ceea ce reprezintă 7,5%.

Acționarii caută să vîndă acțiunile pentru o sumă care, fiind depusă la bancă, ar aduce sub formă de dobîndă de împrumut același venit pe care îl primesc sub formă de dividend. Dacă acțiunea de 500 de dolari a dat un dividend de 37,5 dolari, acționarii vor căuta s-o vîndă cu 750 de dolari, deoarece depunînd această sumă la bancă, care plătește pentru depuneri o dobîndă de 5%, proprietarul poate primi sub formă de dobîndă aceiași 37,5 dolari. Cursul acțiunilor depinde de mărimea dividendului și de nivelul dobînzii de împrumut. Cursul acțiunilor crește atunci cînd crește dividendul sau cînd scade rata dobînzii; dimpotrivă, el scade la micșorarea dividendului sau la creșterea ratei dobînzii.

Diferența dintre suma prețurilor acțiunilor emise la întemeierea întreprinderii pe acțiuni și mărimea capitalului investit în realitate în această întreprindere reprezintă *profitul fondatorului*. Profitul fondatorului este unul dintre cele mai importante izvoare de îmbogățire a marilor capitaliști.

Dacă capitalul investit inițial în întreprindere este egal cu 10.000.000 de dolari, iar suma prețurilor acțiunilor emise a reprezentat 15.000.000 de dolari, profitul fondatorului va fi în acest caz de 5.000.000 de dolari.

Ca urmare a transformării unei întreprinderi individuale într-o societate pe acțiuni, capitalul capătă parcă o existență dublă. Capitalul real de 10.000.000 de dolari investit în întreprindere există sub formă de clădiri de fabrică, de mașini, de materii prime, depozite, produse finite și, în sfîrșit, sub forma unor anumite sume de bani, păstrată în casa întreprinderii sau în contul curent de la bancă. Dar pe lângă acest capital real apar la organizarea societății pe acțiuni și hîrtii de valoare — acțiuni în sumă de 15.000.000 de dolari. Acțiunea nu este decît o reflectare a capitalului realmente existent. Totodată însă acțiunile au o existență separată de întreprindere; ele se cumpără și se vînd, băncile acordă împrumuturi pe baza acțiunilor etc.

Formal organul suprem al societății pe acțiuni este adunarea generală a acționarilor, care alege conducerea, numește pe funcționari, ascultă și aprobă dările de seamă asupra activității întreprinderii, rezolvă principalele chestiuni ale activității societății pe acțiuni. Numărul voturilor în adunarea generală este însă determinat de suma acțiunilor deținute. De aceea societatea pe acțiuni se află de fapt în întregime în mîna unui număr redus de mari acționari. Deoarece o anumită parte din acțiuni o dețin proprietari mici și mijlocii, care nu au posibilitatea să exercite vreo influență asupra desfășurării treburilor, în practică marii capitaliști nu trebuie să dețină nici măcar jumătate din numărul acțiunilor pentru a putea domina în socie-

tatea pe acțiuni. Numărul de acțiuni care permite o dominație exclusivă în societatea pe acțiuni poartă denumirea de *pachet de acțiuni de control*.

Astfel societatea pe acțiuni este forma în care marele capital își supune și folosește în interesul său fondurile capitaliștilor mici și mijlocii. Răspîndirea societăților pe acțiuni favorizează intens centralizarea capitalului și comasarea producției.

Capitalul care există sub formă de hîrtii de valoare ce aduc venituri posesorilor lor este denumit *capital fictiv*. Din capitalul fictiv fac parte acțiunile și obligațiile. *Obligația* reprezintă un titlu de credit emis de întreprindere sau de stat și care aduce deținătorului lui o dobîndă anuală fixă.

Hîrțile de valoare (acțiunile, obligațiile etc.) se cumpără și se vînd la bursele de efecte și acțiuni. *Bursa de efecte și acțiuni* este piața hîrtilor de valoare. În fiecare moment dat se înregistrează la bursă cursurile la care se vînd și se cumpără hîrțile de valoare; la acest curs se efectuează tranzacțiile cu hîrtii de valoare și în afara bursei (de pildă la bănci). Cursul hîrtilor de valoare depinde de nivelul dobînzii și de mărimea venitului prevăzut la aceste hîrtii. La bursa de efecte și acțiuni are loc specula cu hîrtii de valoare. Întrucît în jocul speculativ toate avantajele revin capitaliștilor mari și foarte mari, specula la bursă contribuie la centralizarea capitalului, la îmbogățirea vîrfurilor capitaliste și la ruina marilor proprietari mici și mijlocii.

Răspîndirea creditului și îndeosebi a societăților pe acțiuni îl transformă tot mai mult pe capitalist într-un beneficiar de dobînzii și de dividende, în timp ce conducerea producției este exercitată de persoane angajate: administratori, directori. În felul acesta se accentuează tot mai mult caracterul parazitărilor al proprietății capitaliste.

Circulația banilor în țările capitaliste. Încă înainte de apariția capitalismului au apărut sisteme bănești *metaliste*, în condițiile cărora metalul joacă rolul de marfă-bani. Sistemele bănești metaliste se împart în sisteme *bimetaliste*, cînd ca măsură a valorii și ca bază a circulației banilor servesc două metale — argintul și aurul —, și sisteme *monometaliste*, cînd acest rol îl îndeplinește unul dintre cele două metale menționate. Pe primele trepte ale dezvoltării capitalismului (secolele XVI-XVIII), sistemele

monetare ale multor țări erau bimetalistice. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea aproape toate țările capitaliste au trecut la sistemul monometalist de circulație a banilor pe bază de aur. La începutul secolului al XX-lea, în China și Mexic s-a mai menținut monometalismul pe bază de argint, dar apoi și aceste țări au trecut la bani aur.

Principalele trăsături ale sistemului monometalist pe bază de aur sînt următoarele: baterea liberă a monedelor de aur, schimbul liber al celorlalte semne monetare pe monede de aur și mișcarea liberă a aurului între țări. Baterea liberă a monedelor de aur înseamnă dreptul persoanelor particulare de a preschimba la monetărie în monede aurul pe care îl dețin. În același timp posesorii monedelor au posibilitatea de a le transforma în lingouri de aur. În felul acesta se stabilește legătura directă, strînsă între aur ca marfă și monedele de aur. Acest sistem face ca cantitatea de bani aflată în circulație să fie adusă în mod spontan în concordanță cu necesitățile circulației mărfurilor. Dacă se formează un surplus de bani, o parte dintre ei părăsesc sfera circulației și se transformă în tezaur. Dacă se ivește o lipsă de bani, are loc un aflux către sfera circulației; din tezaur banii se transformă într-un mijloc de circulație și de plăți. În condițiile monometalismului pe bază de aur se pun în circulație pentru deservirea operațiilor mărunte monede fără valoare deplină dintr-un metal mai ieftin: argint, cupru etc.

Drept instrument pentru decontările internaționale la efectuarea operațiilor comerciale, financiare și de credit sînt folosiți banii universali — aurul. Schimbul valutei unei țări pe valutele altor țări se efectuează după cursul valutar. *Curs valutar* se numește prețul unității bănești dintr-o țară exprimat în unitățile bănești din celelalte țări. De exemplu, 1 liră sterlină este egală cu un număr oarecare de dolari.

Decontările în cadrul operațiilor de comerț exterior se pot efectua și fără folosirea aurului sau a valutei străine. Într-un caz se poate folosi *decontarea prin clearing*, adică compensarea reciprocă a creanțelor și a obligațiilor în cadrul livrărilor de mărfuri atunci cînd există comerțul bilateral. În alt caz decontările dintre țări se pot efectua prin transferarea cambiilor dintr-o țară în alta fără a transfera aurul.

O dată cu dezvoltarea relațiilor de credit și a funcțiunii banilor ca mijloc de plată au apărut și s-au dezvoltat mult *banii de credit*. Cambiile, bancnotele și cecurile au început să funcționeze mai ales ca mijloace pentru efectuarea plăților. Deși cambiile nu sînt bani, ele pot servi totuși ca mijloc pentru efectuarea plăților prin remiterea cambiei de către un capitalist altuia.

Principala formă a banilor de credit o constituie bancnotele. *Bancnotele*, sau biletele de bancă, sînt emise de bănci în schimbul cambiilor. Aceasta înseamnă că la baza bancnotelor se află în ultimă instanță o tranzacție comercială.

Emiterea de bancnote face posibilă deservirea circulației sporite a mărfurilor cu mijloace de circulație și de plată fără mărirea cantității de bani de metal. În condițiile sistemului circulației banilor pe bază de aur, bancnotele pot fi schimbate oricînd la bănci în aur sau în alți bani metalici. În aceste condiții bancnotele circulă ca și monedele de aur și nu se pot deprecia, întrucît pe lîngă garanția de credit ele au și o garanție metalică. O dată cu dezvoltarea capitalismului are loc o scădere relativă a cantității de aur aflate în circulație. Aurul se acumulează tot mai mult în băncile centrale de emisiune sub formă de fond de rezervă. Statele capitaliste au trecut la crearea de rezerve de aur pentru a-și întări pozițiile în comerțul exterior, pentru a acapara piețe noi și pentru a pregăti și duce războaie. În circulație aurul a început să fie înlocuit prin bancnote, iar apoi și prin bani de hîrtie. Dacă la început bancnotele erau, de regulă, convertibile în aur, ulterior s-a început emisiunea de bancnote neconvertibile. Acest lucru a apropiat considerabil bancnotele de banii de hîrtie.

După cum s-a mai spus, *banii de hîrtie* au apărut pe baza dezvoltării funcțiunii banilor ca mijloc de circulație. Banii de hîrtie emiși de stat cu un curs forțat nu sînt convertibili în aur și reprezintă banii metalici cu valoare deplină în funcțiunea lor de mijloc de circulație.

De la începutul primului război mondial imperialist (1914—1918), majoritatea țărilor capitaliste au trecut la sistemul circulației banilor de hîrtie. În prezent în nici o țară nu există în circulație bani aur. Clasele guvernante ale statelor capitaliste folosesc emisiunea de bancnote neconvertibile, de bani de hîrtie și deprecierea banilor ca un

mijloc de exploatare și de jefuire suplimentară a oamenilor muncii.

Acest lucru se manifestă în mod deosebit de pregnant în inflație. Inflația se caracterizează prin prezența în canalele circulației a unei mase excedentare de bani de hîrtie, prin deprecierea acestora, prin urcarea prețurilor mărfurilor, prin scăderea salariului real al muncitorilor și funcționarilor și intensificarea ruinei țărănilor, prin creșterea profiturilor capitaliștilor și veniturilor moșierilor. Statele burgheze folosesc inflația ca armă în războiul economic împotriva altor țări și pentru acapărarea de piețe noi. Inflația aduce adesea profituri suplimentare exportatorilor, care cumpără în propria țară mărfuri cu bani depreciți care au un curs scăzut, și le vînd în străinătate pe valută forte. Totodată creșterea inflației dezorganizează viața economică și stîrnește revolta maselor. Acest lucru silește statele burgheze să efectueze reforme bănești în vederea consolidării sistemului bănesc și a stabilizării valutei.

Cea mai răspîndită formă de reformă bănească o constituie devalorizarea. *Devalorizarea* este reducerea oficială a cursului banilor de hîrtie în raport cu unitatea bănească metalică, însoțită de înlocuirea vechilor bani de hîrtie depreciți printr-o cantitate mai mică de bani noi. Astfel în Germania, în 1924, vechii bani depreciți au fost preschimbați pe mărci noi, exprimate în aur, la cursul: 1 trilion de mărci pentru 1 marcă

În țările capitaliste reformele bănești se efectuează pe spinarea oamenilor muncii, prin sporirea impozitelor și reducerea salariilor.

SCURTE CONCLUZII

1. *Capitalul comercial deservește circulația capitalului industrial. Profitul comercial este o parte din plusvaloarea pe care industriașul o cedează comerciantului. Exploatarea de către capitalul comercial a salariaților săi îi dă posibilitatea să-și însușească o parte din plusvaloarea creată în producție. Capitalul comercial exploatează pe muncitori și celelalte părți de oameni ai muncii în calitatea lor de cumpărători de obiecte de consum. O dată cu dezvoltarea comerțului capitalist cresc cheltuielile neproductive din sfera circulației. În capitalism comerțul exterior constituie unul din mijloacele de aservire economică a țărilor mai*

puțin dezvoltate sub raport industrial de către puterile capitaliste industriale mai dezvoltate.

2. *Capitalul de împrumut este capitalul bănesc pe care proprietarul lui îl pune temporar la dispoziția capitalistului în schimbul unei recompense sub formă de dobîndă de împrumut. Dobînda de împrumut este o parte din profitul capitalistului industrial pe care acesta o cedează proprietarului capitalului de împrumut.*

3. *Creditul capitalist reprezintă forma de mișcare a capitalului de împrumut. Principalele forme ale creditului sînt creditul comercial și cel bancar. Băncile concentrează în mina lor mijloacele bănești ale societății și le pun la dispoziția capitaliștilor în funcțiune — industriași și comercianți — sub formă de capital bănesc. Dezvoltarea creditului duce la creșterea contradicțiilor capitaliste. Despărțirea proprietății asupra capitalului de folosirea capitalului în producție dezvoltă în mod concret caracterul parazitar al proprietății capitaliste.*

4. *Societatea pe acțiuni este o formă de întreprindere al cărei capital este alcătuit din vîrsăminte ale participanților care posedă un anumit număr de acțiuni, corespunzător sumei investite de fiecare. În cadrul societăților pe acțiuni marele capital își subordonează și folosește în interesul său mijloacele capitaliștilor mici și mijlocii. Societățile pe acțiuni intensifică centralizarea capitalului.*

5. *O dată cu dezvoltarea creditului capătă o mare răspîndire banii de credit sau bancnotele, emise de bănci în schimbul unor cambii. Clasele dominante ale societății capitaliste folosesc emisiunea de bani de hîrtie pentru intensificarea exploatării oamenilor muncii. Cu ajutorul inflației cheltuielile de stat sînt trecute pe umerii maselor populare. Reformele bănești sînt efectuate de statele capitaliste pe seama intereselor oamenilor muncii.*

CAPITOLUL XIII
RENTA FUNCİARĂ.
RELAȚIILE AGRARE ÎN CAPITALISM

Structura capitalistă a agriculturii și proprietatea privată asupra pământului. În țările burgheze capitalismul domină nu numai în industrie, ci și în agricultură. Cea mai mare parte a pământurilor este concentrată în mâna clasei marilor proprietari funciari. Principala masă a producției agricole-marfă este produsă de întreprinderile capitaliste pe baza folosirii muncii salariate. Totuși în toate țările burgheze mica gospodărie țărănească producătoare de mărfuri rămâne sub raport numeric forma de gospodărie predominantă în agricultură (cu excepția Angliei, unde această gospodărie a fost expropriată încă în secolul al XVIII-lea).

Există două căi principale de dezvoltare a capitalismului în agricultură care sînt cele mai tipice.

Prima cale constă în aceea că, în linii generale, vechea gospodărie moșierească se păstrează și se transformă treptat, prin efectuarea unor reforme agrare, în gospodărie capitalistă. Trecînd la forme capitaliste de gospodărire, moșierii folosesc, pe lângă munca salariată pe baza angajării libere, și metodele iobăgiste de exploatare. În agricultură se mențin formele înrobitoare ale dependenței țaranilor față de moșieri, ca munca în dijă, dijma în parte etc. Această cale a evoluției capitaliste în agricultură este caracteristică pentru Germania, Rusia țaristă, Italia, Japonia și o serie de alte țări.

A doua cale constă în aceea că vechea gospodărie moșierească este sfărîmată de revoluția burgheză, agricultura se eliberează de cătușele iobăgiei și, ca urmare, dezvoltarea forțelor de producție se desfășoară mai repede. Astfel în Franța revoluția burgheză din 1789—1794 a lichidat proprietatea feudală asupra pământului. Pământurile confiscate de la nobilime și de la cler au fost vîndute la licitație. În țară a început să predomine mica gospodărie țărănească, parcelară; totuși o mare parte a pământurilor a ajuns în mâna burgheziei. În Statele Unite ale Americii, ca urmare a războiului civil din anii 1861—1865, au fost lichidate latifundiile proprietarilor de sclavi din statele sudice, masa pământurilor neocupate a fost distribuită în schimbul unei

plăți mici și agricultura a început să se dezvolte pe calea sistemului fermelor capitaliste. Dar și în aceste țări, o dată cu dezvoltarea capitalismului, marea proprietate funciară revînia pe o bază nouă, capitalistă.

Ca urmare a transformării formelor precapitaliste din agricultură, marea proprietate feudală și mica proprietate țărănească asupra pământului cedează tot mai mult locul proprietății funciare burgheze. Un număr tot mai mare de pămînturi moșierești și țărănești trec în proprietatea băncilor, industriașilor, negustorilor și cămătarilor.

Concentrarea proprietății funciare este ilustrată de următoarele date. În Statele Unite ale Americii, în 1940, 79,7% din numărul fermelor dispuneau de numai 29,8% din totalul suprafeței de pămînt, iar 20,3% din numărul fermelor concentrau 70,2% din totalul pămînturilor. Totodată latifundiile cele mai mari, care dețineau peste 1.000 de acri de fiecare gospodărie și reprezentau 1,6% din numărul total al gospodăriilor, posedau 34,3% din suprafața totală a pămînturilor.

În Anglia și Wales un număr de 2.250 de landlorzi posedă $\frac{1}{2}$ din suprafața arabilă; în Scoția $\frac{1}{5}$ din teritoriu aparține unui număr de 600 de landlorzi. Posesiunile diferiților lorzi ating proporții colosale. De pildă, ducele de Sutherland posedă 400.000 de hectare de pămînt, ducele de Devonshire posedă numai în comitatul Derbyshire 80.000 de hectare. Terenurile din Londra aparțin unui număr de 11 lorzi. Landlorzii folosesc multe terenuri bune pentru agricultură în scopuri neproductive: pentru parcuri, terenuri de vînătoare etc.

În Franța, în 1929, 57,3% din suprafața totală aparținea unui număr de gospodării care reprezenta 12,5% din totalul gospodăriilor, iar gospodăriile țărănești mici și foarte mici, care reprezentau 54,5% din numărul total al gospodăriilor, dețineau numai 9,8% din suprafața de pămînt.

În Rusia prerevoluționară o suprafață uriașă de pămînt se afla în posesia moșierilor, a familiei țarului, a mănăstirilor și a chiaburilor. Pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea existau în Rusia europeană aproximativ 30.000 de mari moșieri, care posedau fiecare peste 500 de deseatine de pămînt. În miinile lor se aflau 70.000.000 de deseatine. În același timp un număr de 10.500.000 de gospodării țărănești, ruinate, strivite de exploatarea iobăgistă, aveau în posesia lor numai 75.000.000 de deseatine.

În capitalism există *monopolul proprietății private asupra pământului*, monopol deținut de clasa marilor proprietari funciari. Marele proprietar funciar dă de obicei în arendă capitaliștilor-arendași și micilor țărani o parte considerabilă din pămîntul său. Proprietatea funciară se separă de producția agricolă.

Capitaliștii-arendași plătesc proprietarului funciar la termene fixate, de pildă anual, *arenda* stabilită prin contractul de arendare, adică o sumă de bani pentru autori-

zația de a-și folosi capitalul pe terenul respectiv. Partea principală a arenzii o constituie renta funciară. În afara rentei funciare arenda cuprinde și alte elemente. Astfel, dacă pe terenul arendat a fost investit înainte un capital, de pildă în construcții gospodărești, instalații de irigație, arendașul trebuie să plătească proprietarului funciar, în afara rentei funciare, o dobândă anuală asupra acestui capital. În practică capitaliștii-arendași acoperă adesea o parte a arenzii prin reducerea salariilor muncitorilor.

Renta funciară capitalistă exprimă relațiile dintre trei clase ale societății burgheze: muncitorii salariați, capitaliștii și proprietarii funciari. Plusvaloarea creată prin munca muncitorilor salariați ajunge în primul rând în mâinile capitalistului-arendaș. O parte din plusvaloare sub forma profitului mijlociu la capital rămâne la arendaș. O altă parte din plusvaloare, care reprezintă excedentul peste profitul mijlociu, arendașul este nevoit s-o cedeze proprietarului funciar sub forma rentei funciare. *Renta funciară capitalistă* este partea plusvalorii care rămâne după scăderea profitului mijlociu la capitalul investit în gospodărie și se plătește proprietarului funciar. Deseori proprietarul funciar nu dă în arendă pământul său, ci angajează el însuși muncitori, ducându-și singur gospodăria. În acest caz, el rămâne singurul beneficiar atât al rentei cât și al profitului.

Trebuie să facem o distincție între renta diferențială și cea absolută.

Renta diferențială. În agricultură, ca și în industrie, întreprinzătorul investeste capitalul său în producție numai dacă îi este asigurată obținerea profitului mijlociu. Întreprinzătorii care investesc capitalul în condiții de producție mai favorabile, de pildă pe terenuri mai fertile, obțin pe lângă profitul mijlociu asupra capitalului și un profit suplimentar.

În industrie profitul suplimentar nu poate fi un fenomen permanent. De îndată ce o perfecționare tehnică oarecare aplicată într-o întreprindere capătă o răspîndire largă, această întreprindere pierde profitul suplimentar. În agricultură însă profitul suplimentar se statornicește pentru o perioadă mai mult sau mai puțin îndelungată. Acest lucru se explică prin faptul că în industrie se poate construi un număr oricît de mare de întreprinderi înzestrate cu mașinile cele mai perfecționate. În agricultură nu se poate crea orice număr de terenuri, fără să mai vorbim de tere-

nurile cele mai bune, deoarece suprafața de pământ este limitată și întreaga suprafață arabilă este ocupată de gospodării particulare. Faptul că suprafața de pământ este limitată și că este ocupată de diferite gospodării determină existența *monopolului folosirii capitaliste a pământului*, sau monopolul asupra pământului ca obiect de exploatare.

Apoi, în industrie prețul de producție al mărfurilor este determinat de condiții *mijlocii* de producție. Altfel se formează prețul de producție al mărfurilor agricole. Monopolul folosirii capitaliste a pământului face ca prețul de producție general, regulator (adică cheltuielile de producție plus profitul mijlociu) al produselor agricole să fie determinat de condițiile de producție existente nu pe suprafețele de pământ cultivabil de calitate mijlocie, ci de *calitatea cea mai proastă*, deoarece producția de pe terenurile cele mai bune și de pe cele mijlocii este neîndestulătoare pentru satisfacerea cererii sociale. Dacă capitalistul-arendaș care-și investește capitalul pe un teren de cea mai proastă calitate nu ar obține profitul mijlociu, el ar investi acest capital într-altă ramură.

Capitaliștii care își duc gospodăria pe terenurile mijlocii sau pe cele mai bune produc mărfurile agricole mai ieftin, cu alte cuvinte la ei prețul de producție individual este mai scăzut decît prețul de producție general. Beneficiind de monopolul folosirii pământului, acești capitaliști își vînd mărfurile la prețul de producție general și obțin astfel un profit suplimentar care reprezintă tocmai renta diferențială. Renta diferențială apare independent de proprietatea privată asupra pământului; ea se formează ca o consecință a faptului că produsele agricole, produse în diferite condiții de productivitate a muncii, se vînd la același preț de piață, determinat de condițiile de producție pe pămînturile de calitate cea mai proastă. Capitaliștii-arendași sînt nevoiți să cedeze renta diferențială proprietarilor funciari, păstrîndu-și profitul mijlociu.

Renta diferențială este excedentul profitului peste profitul mijlociu și se obține în gospodăriile în care există condiții mai favorabile de producție; ea reprezintă diferența dintre prețul de producție individual pe terenurile cele mai bune și mijlocii și prețul de producție general, determinat de condițiile de producție pe terenurile de calitate cea mai proastă.

Acest profit suplimentar, ca și întreaga plusvaloare în agricultură, este creat prin munca muncitorilor agricoli. Deosebirea în ceea ce privește fertilitatea terenurilor nu constituie decât o condiție care determină o productivitate a muncii mai ridicată pe terenurile mai bune. În capitalism însă se creează *aparența înșelătoare* potrivit căreia renta însușită de proprietarii funciari ar fi un produs al pământului, și nu al muncii. În realitate însă singurul izvor al rentei funciare îl constituie supramunca, plusvaloarea. „În cazul înțelegerii juste a rentei este firesc în primul rând să admitem că ea se obține nu din sol, ci din produsul agriculturii, prin urmare din muncă, din prețul produsului muncii, de pildă al griului: din valoarea produsului agricol, din munca investită în pământ, și nu din pământ”¹.

Există două forme de rentă diferențială.

Renta diferențială I este legată de deosebirile în ceea ce privește fertilitatea solului și așezarea terenurilor în raport cu piețele de desfacere.

Cu aceleași investiții de capital, pe un teren mai fertil se obține o recoltă mai bogată. Să luăm drept exemplu trei terenuri egale ca mărime, dar *diferite ca fertilitate*.

Terenuri	Investiții de capital în dolari	Profit mijlociu în dolari	Producție obținută în chintale	Prețul de producție individual		Prețul de producție general		Renta diferențială I în dolari
				al întregii producții în dolari	al unui chintal în dolari	al unui chintal în dolari	al întregii producții în dolari	
I	100	20	4	120	30	30	120	0
II	100	20	5	120	24	30	150	30
III	100	20	6	120	20	30	180	60

Arendașul fiecăruia din aceste terenuri cheltuiește pentru angajarea muncitorilor, cumpărarea semințelor, mașinilor, inventarului, pentru întreținerea vitelor și altele câte 100 de dolari. Profitul mijlociu este de 20%. Munca depusă pe terenuri cu o fertilitate diferită dă pe primul teren o recoltă de 4 chintale, pe al doilea — de 5 chintale și pe al treilea — de 6 chintale.

Prețul de producție individual al întregii *mase* a producției de pe fiecare teren este același. El este egal cu 120 de dolari (cheltuielile de producție plus profitul mijlociu). Prețul de producție individual al *unității* de produs

este diferit pe fiecare teren. Un chintal de produs agricol de pe primul teren ar trebui să se vândă cu 30 de dolari, de pe al doilea teren — cu 24 de dolari și de pe al treilea — cu 20 de dolari. Întrucât însă prețul de producție general al mărfurilor agricole este același și este determinat de condițiile de producție de pe terenul de cea mai proastă calitate, fiecare chintal din producția tuturor terenurilor se va vinde cu câte 30 de dolari. Arendașul primului teren (de calitate cea mai proastă) va încasa pentru recolta sa de 4 chintale suma de 120 de dolari, adică o sumă egală cu cheltuielile de producție (100 de dolari) plus profitul mijlociu (20 de dolari). Arendașul celui de-al doilea teren va încasa pentru cele cinci chintale ale sale suma de 150 de dolari. El va obține peste cheltuielile de producție și profitul mijlociu un profit suplimentar de 30 de dolari, care va reprezenta tocmai renta diferențială. În sfârșit, arendașul celui de-al treilea teren va încasa pentru cele 6 chintale ale sale suma de 180 de dolari. În acest caz renta diferențială va fi de 60 de dolari.

Renta diferențială I este legată de asemenea de *deosebirile în poziția* terenurilor. Gospodăriile situate mai aproape de punctele de desfacere (orașe, stații de cale ferată, porturi maritime, silozuri etc.) fac o economie considerabilă de muncă și de mijloace de producție la transportul produselor în comparație cu gospodăriile situate la o distanță mai mare de aceste puncte. Vinzând produsele lor la prețuri egale, gospodăriile situate în apropierea piețelor de desfacere vor obține un profit suplimentar, care formează renta diferențială.

Renta diferențială II ia naștere ca urmare a investiții suplimentare de mijloace de producție și de muncă pe aceeași suprafață de pământ, adică în condițiile unei agriculturi *intensive*. Spre deosebire de gospodăria extensivă, care crește pe seama sporirii suprafețelor însămânțate sau a pășunilor, gospodăria intensivă se dezvoltă pe seama folosirii unor mașini perfecționate, a îngrășămintelor chimice, a efectuării de lucrări de ameliorare, prin creșterea unor specii de vite mai productive etc. Ca urmare se obțin profituri suplimentare, care formează renta diferențială.

Să revenim la exemplul nostru. Pe terenul al treilea, cel mai bun în ceea ce privește fertilitatea, a fost cheltuită inițial suma de 100 de dolari, s-au produs 6 chintale de produse, profitul mijlociu a fost de 20 de dolari și renta

¹ K. Marx, Teorii asupra plusvalorii, vol. II, partea I, ed. rusă, 1936, pag. 221.

diferențială de 60 de dolari. Să presupunem că, la aceleași prețuri, pe acest teren se efectuează o a doua investiție de capital, suplimentară, mai productivă, de 100 de dolari, folosită pentru dezvoltarea tehnicii, pentru o mai mare cantitate de îngrășăminte etc. Ca urmare s-a obținut o recoltă suplimentară de 7 chintale, profitul mijlociu obținut la capitalul suplimentar este de 20 de dolari, iar excedentul peste profitul mijlociu — de 90 de dolari. Acest excedent de 90 de dolari reprezintă tocmai renta diferențială II. Atâta timp cât este în vigoare vechiul contract dearendă, arendașul plătește pentru acest teren o rentă diferențială de 60 de dolari și își însușește suma care depășește profitul mijlociu, obținută în urma celei de-a doua investiții suplimentare de capital. Dar pământul se arendează pentru un anumit termen. La următoarea arendare a pământului, proprietarul funciar va ține seama de avantajele create de investițiile suplimentare de capital și va spori cu 90 de dolari renta funciară pentru acest teren. În acest scop proprietarii funciari caută să încheie contractele de arendă pe termene scurte. De aici rezultă că capitaliștii-arendași nu sînt interesați să facă investiții mari, care dau rezultate după o perioadă îndelungată de timp, deoarece câștigul de pe urma acestor investiții este însușit în cele din urmă de proprietarii funciari.

Intensificarea capitalistă a agriculturii se realizează în vederea obținerii unui profit superior. În goană după profituri ridicate, capitaliștii exploatează pământul în chip prădalnic, dezvoltînd gospodăria cu specializare îngustă în care se cultivă o singură cultură. Astfel, în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, în S.U.A., pământurile din statele nordice au fost cultivate mai ales cu cereale. Acest lucru a dus la distrugerea structurii solului, la pulverizarea lui, la apariția „furtunilor negre“ de praf.

Cultivarea diferitelor culturi agricole este în funcție de oscilațiile prețurilor de piață. Din această cauză în capitalism este imposibilă efectuarea pe scară generală a asolamentelor raționale, care constituie baza unui nivel înalt al agriculturii. Proprietatea privată asupra pământului împiedică efectuarea unor mari lucrări de ameliorare și a altor lucrări al căror cost se acoperă abia după mai mulți ani. Astfel capitalismul este incompatibil cu un sistem rațional de agricultură. „Orice progres al agriculturii capitaliste nu este numai un progres în arta de a-l jefui pe

muncitor, dar în același timp și în arta de a jefui pământul; orice progres în mărirea fertilității lui pentru o perioadă anumită este în același timp un progres în secarea surselor permanente ale acestei fertilități“.

Încercînd să mușamalizeze contradicțiile din agricultura capitalistă și să justifice mizeria maselor, apărătorii capitalismului susțin că agricultura ar fi supusă acțiunii veșnicei, naturalei „legi a fertilității descrescînde a solului“: orice muncă suplimentară aplicată pământului dă, chipurile, un rezultat mai mic decît cea precedentă.

Această născocire a economiei politice burgheze pornește de la presupunerea falsă că în agricultură tehnica rămîne neschimbată, iar progresul tehnicii constituie o excepție. În realitate însă investirea suplimentară de mijloace de producție și de muncă pe același teren este legată, de regulă, de dezvoltarea tehnicii, de introducerea unor metode noi, perfecționate de producție agricolă, ceea ce duce la mărirea productivității muncii agricole. Adevărata cauză a secăturii fertilității naturale, a degradării agriculturii capitaliste o constituie nu „legea fertilității descrescînde a solului“, născocită de economiștii burghezi, ci relațiile capitaliste, în primul rînd proprietatea privată asupra pământului, care frînează dezvoltarea forțelor de producție în agricultură. În realitate, în capitalism devine tot mai grea nu producerea de produse agricole, ci obținerea acestor produse de către muncitori din cauza pauperizării lor crescînde.

Renta absolută. Prețul pământului. Pe lîngă renta diferențială, proprietarul funciar obține renta absolută. Existența ei este legată de existența monopolului proprietății private asupra pământului.

Cu prilejul examinării rentei diferențiale s-a presupus că arendașul terenului de cea mai proastă calitate, vînzînd mărfurile agricole, încasează numai cheltuielile de producție plus profitul mijlociu, adică nu plătește renta funciară. În realitate însă chiar proprietarul celui mai prost teren nu cedează în mod gratuit dreptul de a-l lucra. Prin urmare arendașul celui mai prost teren trebuie să obțină un excedent peste profitul mijlociu pentru a putea plăti renta funciară. Aceasta înseamnă că prețul de piață al mărfurilor agricole trebuie să fie mai ridicat decît prețul de producție pe terenul de cea mai proastă calitate.

De unde se obține acest excedent? În capitalism agricultura rămîne mult în urma industriei din punct de vedere tehnic-economic. Compoziția organică a capitalului este mai joasă în agricultură decît în industrie. Să presupunem că în industrie compoziția organică a capitalului este în

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 458. — Nota Trad.

medie de $80c + 20v$. În cazul unei rate a plusvalorii de 100%, de fiecare 100 de dolari de capital se produc 20 de dolari plusvaloare, iar prețul de producție este de 120 de dolari. În agricultură compoziția organică a capitalului este, de pildă, de $60c + 40v$. Aici de fiecare sută de dolari se produc 40 de dolari plusvaloare, iar valoarea mărfurilor agricole se ridică la 140 de dolari. Capitalistul-arendăș, ca și capitalistul industrial, obține pentru capitalul său un profit mijlociu de 20 de dolari. Corespunzător cu aceasta prețul de producție al mărfurilor agricole este de 120 de dolari. În aceste condiții renta absolută va fi $(140-120) 20$ de dolari. Din toate acestea reiese că valoarea mărfurilor agricole este mai ridicată decât prețul de producție general, iar mărimea plusvalorii în agricultură este mai mare decât profitul mijlociu. Acest surplus de plusvaloare peste profitul mijlociu reprezintă sursa rentei absolute.

Dacă nu ar exista proprietatea privată asupra pământului, acest surplus ar fi destinat redistribuirii generale între capitaliști, iar produsele agricole s-ar vinde atunci la prețul de producție. Însă proprietatea privată asupra pământului împiedică libera concurență, migrația capitalului din industrie în agricultură și formarea unui profit mijlociu comun pentru întreprinderile agricole și cele industriale. De aceea produsele agricole se vînd la un preț care corespunde valorii lor, adică la un preț mai ridicat decât prețul de producție general. Măsura în care această diferență poate fi realizată și transformată în rentă absolută depinde de nivelul prețurilor de piață care se formează ca rezultat al concurenței.

Monopolul proprietății private asupra pământului este, așadar, cauza existenței rentei absolute, care se plătește pentru orice teren, indiferent de fertilitatea și de poziția lui. *Renta absolută* este surplusul de plusvaloare peste profitul mijlociu, care se creează în agricultură ca urmare a compoziției organice mai joase a capitalului în raport cu industria și se însușește de către proprietarii funciari datorită proprietății private asupra pământului.

În afară de renta diferențială și de renta absolută în capitalism există și renta de monopol. *Renta de monopol* este venitul suplimentar obținut prin stabilirea unui preț mai ridicat decât valoarea mărfii produse în condiții naturale deosebit de favorabile. De această natură este, de

pildă, renta pentru pământurile pe care este posibilă producția de culturi agricole rare în cantitate limitată (de exemplu sorturi foarte prețioase de viță de vie, citrice etc.), renta pentru folosirea apei în regiunile cu agricultură irigată. Mărfurile produse în aceste condiții se vînd, de regulă, la prețuri care depășesc valoarea lor, adică la prețuri de monopol. Renta de monopol în agricultură se plătește pe seama consumatorului.

Clasa parazitara a marilor proprietari funciari, care nu au nici o legătură cu producția materială, datorită monopolului proprietății private asupra pământului, folosește realizările progresului tehnic în agricultură în interesul îmbogățirii sale. Renta funciară este un *tribut* pe care, în capitalism, societatea este nevoită să-l plătească marilor proprietari funciari. Existența rentei absolute și a rentei de monopol scumpește produsele agricole, alimentele pentru muncitori, materiile prime pentru industrie. Existența rentei diferențiale răpește societății toate avantajele legate de productivitatea mai ridicată a muncii pe pământurile fertile și face ca de aceste avantaje să se bucure clasa proprietarilor funciari și a capitaliștilor-fermieri. Cît de împovărătoare este renta funciară pentru societate, se poate vedea din faptul că în S.U.A., potrivit datelor pentru anii 1935—1937, ea reprezenta 26—29% din prețul porumbului, 26—36% din prețul grîului.

Fonduri uriașe sînt sustrate folosirii productive în agricultură prin cumpărarea pământului. Dacă nu socotim amenajările și ameliorările artificiale (clădiri, irigarea pământurilor, asanarea mlaștinilor, folosirea de îngrășăminte), pământul în sine nu are valoare, deoarece el nu este un produs al muncii omului. Cu toate acestea, pământul, deși nu are valoare, este în condițiile capitalismului un obiect de cumpărare-vînzare și are un preț. Acest lucru se explică prin aceea că proprietarii funciari au acaparat pământul în proprietate privată.

Prețul unui teren se stabilește în funcție de renta anuală pe care o poate da și de nivelul dobînzii pe care banca o plătește pentru depuneri. Prețul pământului este egal cu suma de bani care, depusă la bancă, va da sub formă de dobîndă un venit tot atît de mare ca și renta obținută de pe terenul respectiv. Să presupunem că un teren aduce anual o rentă de 300 de dolari și că banca plătește pen-

tru depuneri o dobândă de 4%. În acest caz prețul terenului va fi de $\frac{300 \cdot 100}{4} = 7.500$ de dolari. Așadar *prețul*

pământului este o *rentă capitalizată*. Prețul pământului este cu atât mai ridicat cu cât renta este mai mare și cu cât nivelul dobânzii este mai scăzut.

O dată cu dezvoltarea capitalismului crește și mărimea rentei. Aceasta duce la creșterea sistematică a prețului pământului. Prețul pământului crește și ca urmare a tendinței de scădere a ratei dobânzii.

Despre creșterea prețului pământului ne putem face o idee din următoarele cifre. În S.U.A. valoarea fermelor a crescut în decurs de 10 ani (din 1900 până în 1910) cu peste 20 miliarde de dolari. Din această sumă creșterea valorii inventarului, a clădirilor etc. reprezenta doar 5 miliarde de dolari, restul de 15 miliarde de dolari revenind urcării prețului pământului. În deceniul următor prețul general al fermelor a mai crescut cu 37 miliarde de dolari. Din această sumă mai mult de 26 miliarde au revenit creșterii prețului pământului.

Renta în industria extractivă. Renta obținută de pe terenurile de construcții. Renta funciara există nu numai în agricultură. Ea este încasată de proprietarii terenurilor din al căror subsol se extrag zăcăminte (minereuri, cărbune, petrol etc.), precum și de proprietarii terenurilor de construcții din orașe și din centre industriale atunci când pe aceste terenuri se construiesc case de locuit, întreprinderi industriale și comerciale, clădiri publice etc.

În industria extractivă renta se formează absolut la fel ca și renta funciara. Minele, zăcămintele de petrol se deosebesc unele de altele prin bogăția rezervelor, prin adâncimea zăcămintelor, prin depărtarea de punctele de desfacere; capitalurile investite în ele sînt diferite. De aceea prețul de producție individual al fiecărei tone de minereu, cărbune, petrol se deosebește de prețul de producție general. Pe piață însă fiecare din aceste mărfuri se vinde la prețul de producție general, determinat de cele mai nefavorabile condiții de producție. Profitul suplimentar obținut în virtutea acestui fapt în minele și în exploatarea petrolifere cele mai bune și în cele mijlocii formează renta diferențială încasată de proprietarul funciara.

În afară de aceasta, proprietarii funciari încasează pentru fiecare teren renta absolută indiferent de cantitatea bogățiilor subsolului. Această rentă reprezintă excedentul valorii asupra prețului de producție general. Existența

acestui excedent se explică prin aceea că în industria extractivă, datorită nivelului relativ scăzut de mecanizare și datorită lipsei de cheltuieli pentru achiziționarea materiilor prime, compoziția organică a capitalului este mai joasă decît în medie pe întreaga industrie. Renta absolută face să crească prețurile minereurilor, cărbunelui, petrolului etc.

În sfîrșit, în industria extractivă există și renta de monopol obținută de pe terenurile din care se extrag minereuri deosebit de rare, care se vînd la prețuri ce depășesc valoarea extracției lor.

Renta funciara încasată de marii proprietari funciari pentru mine, exploatarea petrolifere împiedică folosirea rațională a subsolului. Proprietatea privată asupra pământului determină fărîmițarea întreprinderilor din industria extractivă, ceea ce reduce extrem de mult posibilitățile de mecanizare, îngreuiază transporturile, sortarea zăcămintelor etc. Toate acestea au ca rezultat scumpirea producției.

Renta de pe terenurile de construcții se plătește proprietarului funciara pentru arendarea terenului în vederea construirii de case de locuit, de întreprinderi industriale, comerciale și altele. Principala masă a rentei funciare la orașe o constituie renta pentru terenurile pe care se construiesc case de locuit. O influență uriașă asupra mării rentei diferențiale pentru terenurile de construcții o are poziția lor. Pentru terenurile situate în apropiere de centrul orașului și de întreprinderile industriale se încasează renta cea mai ridicată. Aceasta este una din cauzele datorită căreia în marile orașe din țările capitaliste „zgîrie norii” se îngrămădesc unul lîngă altul, există locuințe atît de înghesuite, străzi înguste etc.

În afară de renta diferențială și renta absolută, proprietarii terenurilor din orașe, din cauza numărului foarte limitat al terenurilor în numeroase orașe și centre industriale, încasează de la societate un tribut sub forma rentei de monopol, care sporește într-o măsură uriașă chiriile. În legătură cu creșterea populației orașenești, proprietarii terenurilor urbane umflă renta pentru terenurile de construcții, ceea ce frînează construcția de locuințe. Muncitorii sînt nevoiți să se adăpostească în cocioabe. Chiriile în continuă creștere fac să scadă salariul real al muncitorilor.

Monopolul proprietății private asupra pământului frânează dezvoltarea industriei. Pentru a construi o întreprindere industrială, capitalistul trebuie să cheltuiască în mod neproductiv fonduri pentru cumpărarea terenului sau pentru plata rentei funciare pentru terenul luat în arendă. Renta funciară reprezintă un important capitol de cheltuieli în industria prelucrătoare.

Mărimea rentei funciare de pe terenurile de construcții este ilustrată de faptul că din suma totală de 155.000.000 de lire sterline a rentei încasate anual de landlorzii englezi în anii 1920—1930, suma de 100.000.000 de lire sterline reprezenta renta funciară urbană. În orașele mari prețul pământului crește rapid.

Marea și mica producție în agricultură. Legile economice ale dezvoltării capitalismului sînt aceleași atât pentru industrie cît și pentru agricultură. Concentrarea producției în agricultură, ca și în industrie, duce la înlăturarea micilor gospodării de către marile gospodării capitaliste, ceea ce ascute în mod inevitabil contradicțiile de clasă. Apărătorii capitalismului sînt interesați să mușamalizeze și să camufleze acest proces. Falsificînd realitatea, ei au creat falsa teorie a „trăiniciei micii gospodării țărănești”. Potrivit acestei teorii, mica gospodărie țărănească își menține, chipurile, trăinicia în lupta cu marea gospodărie.

În realitate însă marea producție în agricultură dispune de o serie de avantaje hotărîtoare față de mica producție. Superioritatea mării producții constă în primul rînd în aceea că ea are posibilitatea să folosească mașini scumpe (tractoare, combine etc.), care sporesc de mai multe ori productivitatea muncii. În condițiile modului de producție capitalist, tehnica mașinistă se concentrează în mîinile vîrfurilor capitaliștilor-fermieri și este inaccesibilă păturilor muncitoare ale satului. În Statele Unite ale Americii, în 1940, numai 23,1% din numărul total al fermierilor aveau tractoare. Fermierii mici și mijlocii continuau să lucreze după metodele vechi, folosind calul sau cățirul, iar în numeroase ferme din sud nu existau nici cai și nici cățiri.

Marea producție se bucură de toate avantajele coope-rației capitaliste și ale diviziunii muncii. Un important avantaj al mării producții îl constituie procentul ei ridicat de produse-marfă. Întreprinderile agricole mari și foarte mari din S.U.A. furnizează majoritatea covîrșitoare a în-

tregii producției-marfă a agriculturii. În același timp masa principală a fermierilor duce de fapt o gospodărie de consum, producția lor nu le ajunge nici măcar pentru satisfacerea nevoilor vitale ale familiilor lor. „Prin natura ei, proprietatea parcelară exclude dezvoltarea forțelor sociale productive ale muncii, formele sociale ale muncii, concentrarea socială a capitalurilor, creșterea vitelor pe scară mare, aplicarea progresivă a științei”¹.

Dar procesul creșterii mării producții și al înlăturării celei mici în agricultură, proces caracteristic pentru capitalism, are particularitățile sale. Marile întreprinderi agricole capitaliste se dezvoltă mai ales pe calea agriculturii intensive. Adeseori o gospodărie mică ca suprafață de pămînt este o mare întreprindere capitalistă după cuantumul producției globale și al producției-marfă. Concentrarea producției agricole în marile gospodării capitaliste este adeseori însoțită de creșterea numărului gospodăriilor țărănești foarte mici. Existența unui număr considerabil de asemenea gospodării foarte mici în țările capitaliste foarte dezvoltate se explică prin faptul că capitaliștii sînt interesați în menținerea muncitorilor agricoli care posedă un mic lot de pămînt, pentru a-i putea exploata.

Dezvoltarea mării producții agricole capitaliste se desfășoară pe baza diferențierii tot mai pronunțate a țărănimii, pe baza creșterii înrobirii, a sărăcirii și a ruinării milioanele de gospodării țărănești mici și mijlocii.

În Rusia țaristă, înainte de Revoluția din Octombrie, dintre gospodăriile țărănești 65% erau gospodării de țărani săraci, 20% — de mijlocași și 15% — de chiaburi. În Franța numărul proprietarilor funciari a scăzut de la 7.000.000—7.500.000, cît era în 1850, la 2.700.000 în 1929, pe seama exproprierii gospodăriilor țărănești mici, parcelare, iar numărul proletarilor și semiproletarilor agricoli s-a ridicat în 1929 la aproximativ 4.000.000.

Mica gospodărie în agricultură se menține cu prețul unor privațiuni de neînchipuit, cu prețul irosirii muncii agricultorului și a întregii sale familii. Cu toate că țaranul se zbate în fel și chip pentru a-și salva independența aparentă, el își pierde pămîntul, se ruinează.

Un rol important în procesul pierderii pămîntului de către țărănime îl joacă creditul ipotecar. *Creditul ipotecar* este un împrumut acordat pe baza ipotecării pămîntului și

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. III, 1953, ed. rusă, pag. 820.

a bunurilor imobile. Atunci cînd un agricultor care își duce gospodăria pe propriul său pămînt are nevoie de bani pentru efectuarea unor plăți urgente (de pildă, pentru plata impozitelor), el se adresează băncii pentru un împrumut. De multe ori împrumutul se face pentru cumpărarea unui teren. Banca eliberează o anumită sumă de bani pe baza ipotecării terenului respectiv. Dacă banii nu sînt restituiți la termen, pămîntul trece în proprietatea băncii. De fapt banca devine adevăratul proprietar al pămîntului încă înainte, deoarece agricultorul debitor este nevoit să-i cedeze sub forma dobînzii o mare parte din venitul său obținut de pe acest pămînt. Sub forma dobînzii țăranul plătește de fapt băncii o rentă funciară pentru propria sa parcelă de pămînt.

Datoriile ipotecare ale fermierilor americani au însumat în 1910 3,2 miliarde de dolari, iar în 1940 — 6,6 miliarde de dolari. Potrivit datelor din 1936, dobînzile pentru credite și impozitele reprezentau aproximativ 45% din venitul net al fermierilor.

Datoriile către bănci reprezintă un adevărat flagel pentru mica producție în agricultură. În 1890 numărul fermelor ipotecate din S.U.A. reprezenta 28,2%, iar în 1940 — 43,8% din numărul lor total.

În fiecare an un mare număr de ferme ipotecate sînt vîndute la licitație. Fermierii ruinați sînt alungați de pe pămînturile lor. Creșterea datoriilor fermierilor este o expresie a procesului de separare a proprietății funciare de producția agricolă, a concentrării proprietății funciare în mîinile marilor proprietari funciari și a transformării producătorului independent într-un arendaș sau muncitor salariat.

Un număr foarte mare de mici țărani iau în arendă de la marii proprietari funciari terenuri mici în condiții înrobitoare. Burghezia sătească ia în arendă pămînt pentru a produce pentru piață și a obține profit. Aceasta este *arenda în scop lucrativ*. Micul țăran-arendăș este silit să ia în arendă un petic de pămînt pentru a-și putea duce existența. Aceasta este așa-numita *arendă pentru hrană*, sau *arendă de foamete*. Arenda la fiecare hectar pentru terenuri mici este, de regulă, mult mai ridicată decît pentru cele mari. Arenda plătită de micul țăran înghite adesea nu numai întreaga lui supramuncă, dar și o parte din munca sa necesară. Relațiile de arendă se îmbină aici cu rămășițele iobăgiei. Cea mai răspîndită rămășiță a feudalismului în capitalism o constituie *dijma în parte*, în condițiile căreia țăranul-arendăș plătește, pentru terenul luat în arendă, în

natură, pînă la jumătate și chiar mai mult din recolta strinsă.

În Statele Unite ale Americii numărul arendașilor a crescut, în raport cu numărul total al fermierilor, de la 25,6% în 1880 la 38,7% în 1940. În afară de aceasta 10,1% din numărul total al fermierilor erau „proprietari parțiali”, adică erau de asemenea nevoiți să ia în arendă o anumită parte din pămîntul lucrat de ei. Dintre arendași 76,1% erau *dijmași*. Deși în mod oficial în S.U.A. sclavajul a fost desființat încă din secolul trecut, de fapt rămășițele economice ale sclavajului, îndeosebi în ceea ce-i privește pe dijmași negri, există și în ziua de astăzi.

În Franța există un mare număr de arendași-dijmași. Pe lângă arenda în natură, care reprezintă jumătate din recoltă, iar în unele cazuri și mai mult, ei sînt adesea obligați să livreze proprietarilor funciari produse ale gospodăriei lor — brînză, unt, ouă, găini etc., așa cum era în feudalism.

Adîncirea opoziției dintre oraș și sat. Una din trăsăturile caracteristice ale modului de producție capitalist este considerabila rămînere în urmă a agriculturii față de industrie, adîncirea și agravarea opoziției dintre oraș și sat.

„În dezvoltarea ei, agricultura rămîne în urma industriei, fenomen propriu *tuturor* țărilor capitaliste și care constituie una dintre cauzele cele mai adînci ale zdruncinării proporționalității dintre diferitele ramuri ale economiei naționale, una dintre cele mai adînci cauze ale crizelor și scumpetei”¹.

În capitalism agricultura rămîne în urma industriei în primul rînd în ceea ce privește nivelul forțelor de producție. Dezvoltarea tehnicii în agricultură are loc mult mai încet decît în industrie. Mașinile sînt folosite numai în gospodăriile mari, micile gospodării țărănești producătoare de mărțuri nefiind în stare să le folosească. În același timp folosirea capitalistă a mașinilor duce la intensificarea exploatareii și la ruina micului producător. Folosirea pe scară largă a mașinilor în agricultură este frînată de faptul că forța de muncă este ieftină, datorită suprapopulației agricole. În condițiile capitalismului în agricultură predomină munca de mînă.

Capitalismul a agravat considerabil rămînerea în urmă a satului față de oraș în domeniul *culturii*. Orașele sînt centre ale științei și ale artei. În orașe sînt concentrate instituturile de învățămînt superior, muzeele, teatrele, cinematografele.

¹ V. I. Lenin, Date noi despre legile dezvoltării capitalismului în agricultură, Opere, vol. 22, ed. P.M.R. 1952, pag. 86. —Nota Trad.

grafele. De întreaga bogăție a acestei culturi beneficiază clasele exploatare. Masele proletare se pot bucura în măsură cu totul neînsemnată de realizările culturii de la orașe. Cît privește masele principale ale populației țărănești din țările capitaliste, ele sînt cu totul rupte de centrele de cultură, sînt condamnate la mizerie și lîncezesc în ignoranță.

În capitalism baza economică a opoziției dintre oraș și sat o constituie exploatarea satului de către oraș, exproprierea țărănimii și ruina majorității populației rurale ca rezultat al întregului proces de dezvoltare a industriei, comerțului și sistemului de credit capitalist. Burghezia de la orașe, laolaltă cu moșierii și capitaliștii fermieri, exploatează masele de multe milioane ale țărănimii. Formele acestei exploatare sînt multiple: burghezia industrială și negustorii exploatează satul prin prețurile ridicate la mărfurile industriale și prețurile relativ scăzute la mărfurile agricole, băncile și cămătarii — prin credite înrobitoare, iar statul burghez — prin tot felul de impozite. Milioanele și miliardele însușite de marii proprietari funciari prin încasarea rentei și vînzarea pămîntului, dobînzile încasate de bănci pentru creditul ipotecar etc. sînt sustrate satului de către oraș pentru a fi consumate în mod parazitar de către clasele exploatare.

Astfel cauzele rămînerii în urmă a agriculturii față de industrie, adîncirea și agravarea opoziției dintre oraș și sat rezidă în însuși sistemul capitalist.

Proprietatea privată asupra pămîntului și naționalizarea pămîntului. O dată cu dezvoltarea capitalismului, proprietatea privată asupra pămîntului capătă un caracter din ce în ce mai parazitar. Clasa marilor proprietari funciari acaparează sub forma rentei funciare o parte uriașă din veniturile obținute din agricultură. O parte considerabilă din venituri este sustrasă din domeniul agriculturii și ajunge în mîinile marilor proprietari funciari prin prețul pămîntului. Toate acestea frînează dezvoltarea forțelor de producție și scumpesc produsele agricole, ceea ce apasă ca o povară grea pe umerii oamenilor muncii. De aici reiese că „naționalizarea pămîntului a devenit o necesitate socială”¹. *Naționalizarea pămîntului* înseamnă transforma-

¹ K. Marx, Naționalizarea pămîntului, K. Marx și F. Engels, Opere, vol. XIII, partea I, ed. rusă, pag. 341.

rea proprietății private asupra pămîntului în proprietate de stat.

În fundamentarea dată de el naționalizării pămîntului, Lenin a pornit de la existența a două categorii de monopol — monopolul proprietății private asupra pămîntului și monopolul folosirii pămîntului. Naționalizarea pămîntului înseamnă desființarea monopolului proprietății private asupra pămîntului și a rentei absolute, legată de aceasta. Desființarea rentei absolute ar duce la scăderea prețurilor produselor agricole. Renta diferențială însă ar continua să existe, deoarece ea este legată de monopolul folosirii pămîntului. În condițiile capitalismului renta diferențială ar reveni, în cazul naționalizării pămîntului, statului burghez. Naționalizarea pămîntului ar înlătura o serie de piedici din calea dezvoltării capitalismului, piedici create de proprietatea privată asupra pămîntului, și ar elibera țărănimia de rămășițele feudale-iobăgiste.

Partidul comunist a formulat încă în perioada primei revoluții ruse din 1905—1907 revendicarea cu privire la naționalizarea pămîntului. Naționalizarea pămîntului presupunea confiscarea în folosul țăranilor fără despăgubire a tuturor pămînturilor moșierești.

Lenin considera că naționalizarea pămîntului este posibilă în condițiile revoluției burghezo-democratice numai dacă se instaurează dictatura revoluționară-democratică a proletariatului și a țărănimii. Naționalizarea pămîntului ca revendicare a revoluției burghezo-democratice nu conține, ca atare, nici un element socialist. Dar desființarea proprietății moșierești asupra pămîntului întărește alianța proletariatului cu masele principale ale țărănimii, curăță terenul pentru lupta de clasă între proletariat și burghezie. În acest caz naționalizarea pămîntului înlesnește proletariatului, aliat cu sărăcimea satelor, lupta pentru transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă.

Dezvoltînd teoria marxistă a rentei, Lenin a arătat că în cadrul societății burgheze naționalizarea pămîntului nu este realizabilă decît în perioada revoluțiilor burgheze și este „de neconceput în condițiile unei puternice ascuțiri a luptei de clasă dintre proletariat și burghezie”¹. În epoca

¹ V. I. Lenin, Programul agrar al social-democrației în prima revoluție rusă din 1905—1907, Opere, vol. 13, ed. a 4-a, pag. 291.

capitalismului dezvoltat, cînd la ordinea zilei stă sarcina înfăptuirii revoluției socialiste, naționalizarea pămîntului nu poate fi efectuată în cadrul societății burgheze din următoarele cauze. În primul rînd, burghezia nu se poate decide să lichideze proprietatea privată asupra pămîntului de teamă că, o dată cu creșterea mișcării revoluționare a proletariatului, acest lucru ar putea zdruncina temeliele proprietății private în general. În al doilea rînd, capitaliștii au devenit ei înșiși proprietari funciari. Interesele clasei burgheze și ale clasei moșierilor latifundiarilor se împletesc tot mai mult. În lupta împotriva proletariatului și a țărănimii, ele acționează întotdeauna laolaltă.

Intregul mers al dezvoltării istorice a capitalismului confirmă că în societatea burgheză principalele mase ale țărănimii, exploatate nemilos de capitaliști, moșieri, cămătari și negustori, sînt condamnate în mod inevitabil la ruină și mizerie. În capitalism micii țărani nu pot conta pe îmbunătățirea situației lor. De aceea interesele fundamentale ale principalelor mase ale țărănimii coincid cu interesele proletariatului. Aceasta este baza economică a alianței dintre proletariat și țărănimea muncitoare în lupta lor comună împotriva orînduirii capitaliste.

SCURTE CONCLUZII

1. *Sistemul capitalist al agriculturii se caracterizează prin aceea că, în primul rînd, o covîrșitoare parte a pămîntului este concentrată în mîinile marilor proprietari funciari, care dau în arendă pămînturile lor; în al doilea rînd, capitaliștii-arendași își duc gospodăria pe baza exploatării muncitorilor salariați; în al treilea rînd, există proprietatea privată a numeroasei clase de țărani mici și mijlocași asupra mijloacelor de producție, inclusiv asupra pămîntului. Agricultură din țările burgheze, în ciuda dezvoltării capitalismului, este încă în mare măsură fărîmițată între țărani-proprietari mici și mijlocii, care sînt exploatați de capitaliști și de moșieri.*

2. *Renta funciară capitalistă este acea parte a plus-valorii create în agricultură de muncitorii salariați care reprezintă surplusul față de profitul mijlociu și pe care capitalistul-arendaș o plătește proprietarului funciar*

pentru dreptul de folosire a pămîntului. Existența rentei funciare capitaliste este determinată de existența a două categorii de monopol. Monopolul folosirii capitaliste a pămîntului rezultă din faptul că suprafața pămîntului este limitată, că ea este ocupată de diferite gospodării și duce la aceea că prețul de producție al mărfurilor agricole este determinat de cele mai nefavorabile condiții de producție. Profitul suplimentar obținut pe pămînturile de cea mai bună calitate sau în cazul investiției mai productive a capitalului reprezintă renta diferențială. Monopolul proprietății private asupra pămîntului, compoziția organică a capitalului în agricultură fiind mai joasă față de compoziția organică a capitalului în industrie, generează renta absolută. O dată cu dezvoltarea capitalismului sporesc proporțiile tuturor categoriilor de rentă, crește prețul pămîntului, care reprezintă renta capitalizată.

3. *În agricultură, ca și în industrie, marea producție elimină mica producție. Dar chiar și în țările capitaliste cele mai dezvoltate marea producție mecanizată se răspîndește în agricultură mult mai încet decît în industrie. Masa micilor gospodării țărănești, care se caracterizează printr-o extremă instabilitate, se menține în țările capitaliste cu prețul unei munci excesive și istovitoare, cu prețul reducerii considerabile a nivelului de trai al micului țaran și al familiei sale.*

4. *Capitalismul determină în mod inevitabil rămî-nerea în urmă, tot mai pronunțată, a agriculturii față de industrie, adîncește și agravează opoziția dintre oraș și sat. Sub forma rentei funciare și a cheltuielilor neproductive pentru cumpărarea pămîntului, monopolul proprietății private asupra pămîntului sustrage din agricultură fonduri uriașe, care sînt folosite pentru consumul parazitar al clasei latifundiarilor, și frînează dezvoltarea forțelor de producție în agricultură.*

5. *În capitalism principalele mase ale țărănimii sînt condamnate la ruinare și pauperizare. Interesele fundamentale ale proletariatului și ale maselor exploatate ale țărănimii coincid. Țărănimea muncitoare se poate elibera de exploatare și de mizerie numai în alianță cu proletariatul și sub conducerea lui, printr-o revoluție care să distrugă orînduirea capitalistă.*

CAPITOLUL XIV VENITUL NAȚIONAL

Produsul social total și venitul național. Întreaga masă de bunuri materiale produse în societate într-o anumită perioadă, de pildă într-un an, reprezintă *produsul social total* (sau produsul global).

O parte din produsul social total, egală cu valoarea capitalului constant consumat, este folosită în procesul de reproducție pentru înlocuirea mijloacelor de producție cheltuite. Bumbacul prelucrat în fabrică este înlocuit prin partide corespunzătoare de bumbac din recolta anului curent. În schimbul combustibilului ars se aduc cantități noi de cărbune și de petrol. Mașinile uzate sînt înlocuite cu altele. Partea care rămîne din produsul social total întruclipează valoarea nou creată de clasa muncitoare în procesul de producție.

Partea produsului social total în care este întruclipată valoarea nou creată reprezintă *venitul național (sau popular)*. Prin urmare, în societatea capitalistă venitul național este egal cu valoarea întregului produs social total minus valoarea mijloacelor de producție consumate în decursul anului, sau, cu alte cuvinte, el este egal cu suma capitalului variabil și a plusvalorii. În forma sa naturală, venitul național reprezintă întreaga masă de obiecte de consum individual produsă în decursul anului și partea din mijloacele de producție destinată lărgirii producției. Astfel venitul național reprezintă, pe de o parte, totalul *valorii* nou create în decursul unui an, iar pe de altă parte o masă de diferite bunuri materiale, o parte din *produsul social total* în care este întruclipată valoarea nou creată.

Dacă, de exemplu, într-o țară oarecare s-au produs în decurs de un an mărfuri în valoare de 90 miliarde de dolari sau de mărci, din care 60 de miliarde sînt folosite pentru înlocuirea mijloacelor de producție consumate în decursul anului, venitul național creat în decursul acestui an va fi egal cu 30 de miliarde.

În capitalism există un mare număr de mici producători de mărfuri, țărani și meșteșugari, a căror muncă creează de asemenea o anumită parte din produsul social total. De aceea din venitul național al țării face parte și valoarea nou creată în perioada respectivă de către țărani și meșteșugari.

Produsul social total, prin urmare și venitul național, se creează de către oamenii muncii ocupați în ramurile *producției materiale*. Din aceasta fac parte toate ramurile în care se creează bunuri materiale: industria, agricultura, construcțiile, transporturile etc.

În ramurile *neproductive*, din care fac parte aparatul de stat, creditul, comerțul (cu excepția operațiilor comerciale care constituie o continuare a procesului de producție în sfera circulației) etc., nu se creează venit național.

În țările capitaliste o parte foarte însemnată din populația aptă de muncă nu numai că nu creează produs social și venit național, dar în genere nu participă la vreo muncă socială utilă. Din această categorie fac parte în primul rînd clasele exploatatoare și numeroasa lor servitorime parazitara, uriașul aparat polițienesc, birocratic, militarist etc. care apără sistemul robiei salariate capitaliste. O mare cantitate de forță de muncă se cheltuiește fără nici un folos pentru societate. Astfel uriașe cheltuieli neproductive de muncă sînt legate de concurență, de specula nestăvilită, de reclama care ia proporții nemăsurate.

Anarhia în producția capitalistă, crizele economice pustiitoare, folosirea incompletă a capacității întreprinderilor, care devine tot mai accentuată, restrîng simțitor folosirea forței de muncă. În condițiile capitalismului, mari mase de oameni ai muncii nu au posibilitatea să muncească. În țările burgheze numărul șomerilor totali înregistrați la orașe în perioada 1930—1938 nu a fost niciodată mai mic de 14.000.000.

Pe măsură ce se dezvoltă capitalismul se umflă aparatul de stat, crește numărul persoanelor care deservesc burghezia, scade partea populației ocupată în sfera producției materiale și sporește considerabil greutatea specifică a persoanelor ocupate în sfera circulației. Crește armata șomerilor, sporește suprapopulația agrară. Toate acestea limitează extrem de mult creșterea produsului social total și a venitului național în societatea burgheză.

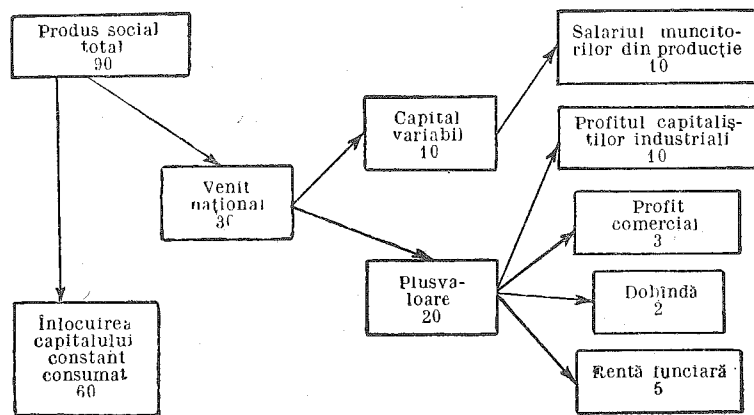
În S.U.A. întreaga populație aptă de muncă a fost ocupată în ramurile producției materiale în 1910 în proporție de 43,9%, în 1920 — de 41,5%, în 1930 — de 35,5%, în 1940 — de 31,4%.

În S.U.A. ritmul mediu anual de creștere a venitului național a fost în ultimii 30 de ani ai secolului al XIX-lea de 4,7%, în perioada dintre 1900 și 1919 — de 2,8%, între anii 1920 și 1938 — de 1%, iar după cel de-al doilea război mondial (din 1945 pînă în 1952) — de 0,8%.

Repartiția venitului național. Fiecărui mod de producție îi corespund forme de repartiție istoricește determinate. În capitalism repartiția venitului național este determinată de faptul că proprietatea asupra mijloacelor de producție este concentrată în mina capitaliștilor și a moșierilor, care exploatează proletariatul și țărănimea. Din această cauză repartiția venitului național se face nu în interesul oamenilor muncii, ci în interesul claselor exploatoare.

În capitalism, venitul național, creat de munca muncitorilor, revine în primul rând capitaliștilor industriali (inclusiv întreprinzătorilor capitaliști din agricultură). Capitaliștii industriali, realizând mărfurile produse, primesc întreaga lor valoare, inclusiv capitalul variabil și plusvaloarea. Capitalul variabil se transformă în *salariu*, pe care capitaliștii industriali îl plătesc muncitorilor ocupați în producție. Plusvaloarea rămâne la capitaliștii industriali; din ea se formează veniturile tuturor grupurilor din sînul claselor exploatoare. O parte a plusvalorii se transformă în *profitul capitaliștilor industriali*. Aceștia cedează o anumită parte din plusvaloare capitaliștilor comerciali sub forma *profitului comercial* și bancherilor — sub forma *dobinzii*. O parte din plusvaloare este cedată de capitaliștii industriali proprietarilor funciari sub forma *rentei funciare*.

Această repartiție a venitului național între diferitele clase ale societății capitaliste, exprimată în miliarde de dolari sau de mărci, poate fi reprezentată schematic în felul următor :

Este repartizată și acea parte a venitului național care este creată în perioada respectivă de munca țăranilor și a meșteșugarilor : o parte revine chiar țăranilor și meșteșugarilor, alta revine capitaliștilor (chiaburilor, scupșcicilor, comercianților, bancherilor etc.), iar a treia — proprietarilor funciari.

Veniturile oamenilor muncii se bazează pe munca lor proprie și reprezintă *venituri provenite din muncă*. Izvorul veniturilor claselor exploatoare este munca muncitorilor, precum și a țăranilor și meșteșugarilor. Veniturile capitaliștilor și ale moșierilor se bazează pe exploatarea muncii altora și sînt *venituri care nu provin din muncă*.

În procesul repartiției ulterioare a venitului național are loc sporirea veniturilor care nu provin din muncă ale claselor exploatoare. O parte din veniturile populației — în primul rând cele ale claselor de oameni ai muncii — este redistribuită prin bugetul statului și folosită în interesul claselor exploatoare. Astfel o parte din veniturile muncitorilor și ale țăranilor, intrînd în bugetul statului sub formă de impozite, se transformă ulterior în venituri suplimentare ale capitaliștilor și în venitul funcționarilor. Povara impozitelor pe care clasele exploatoare o pun pe umerii oamenilor muncii crește rapid.

În Anglia, la sfîrșitul secolului al XIX-lea impozitele reprezentau 6—7% din venitul național, în 1913 — 11%, în 1924 — 23%, în 1950 — 38%; în Franța, la sfîrșitul secolului al XIX-lea — 10%, în 1913 — 13%, în 1924 — 21%, în 1950 — 29% din venitul național.

Apoi o parte din venitul național trece, prin retribuirea așa-numitelor servicii, în ramurile neproductive (de pildă pentru servicii comunale, asistență medicală, spectacole etc.). După cum s-a mai arătat, în aceste ramuri nu se creează produs social și prin urmare nici venit național; dar capitaliștii, exploatănd pe muncitorii salariați ocupați în aceste ramuri, primesc o parte din venitul național creat în ramurile producției materiale. Din acest venit capitaliștii-proprietari de întreprinderi din ramurile neproductive plătesc salariile lucrătorilor salariați, acoperă cheltuielile materiale corespunzătoare (pentru local, utilaj, încălzit etc.) și încasează profitul.

Așadar retribuirea serviciilor trebuie să acopere cheltuielile acestor întreprinderi și să asigure rata mijlocie a profitului, căci în caz contrar capitaliștii nu-și vor plasa

capitalul lor în aceste ramuri. În goană după profituri ridicate, capitaliștii caută să urce tarifele pentru servicii, ceea ce are ca urmare scăderea continuă a salariului real al muncitorilor și a veniturilor reale ale țăranilor.

Redistribuirea venitului național prin buget, precum și prin plata ridicată a serviciilor, intensifică pauperizarea oamenilor muncii.

Ca rezultat al întregului proces de repartitie a venitului național, acesta se împarte în două părți: 1) venitul claselor exploatatoare și 2) venitul oamenilor muncii, ocupați atît în ramurile producției materiale cît și în ramurile neproductive.

Partea din venitul național a muncitorilor și celorlalți oameni ai muncii de la orașe și sate care nu exploatează munca altuia era în Statele Unite ale Americii (în 1923) de 54%, iar cea a capitaliștilor — de 46%; în Anglia (în 1924) partea oamenilor muncii era de 45%, cea a capitaliștilor — de 55%; în Germania (în 1929) partea oamenilor muncii era de 55%, cea a capitaliștilor de 45%. Astăzi, în țările capitaliste, oamenii muncii, care reprezintă $\frac{3}{10}$ din populație, le revine mult mai puțin de jumătate din venitul național, iar claselor exploatatoare mult mai mult de jumătate.

Partea din venitul național a oamenilor muncii scade neîncetat, iar partea claselor exploatatoare crește. În S.U.A., de pildă, partea din venitul național a oamenilor muncii a însumat în 1870 58%, în 1890 — 56%, în 1923 — 54%, în 1951 — aproximativ 40%.

Venitul național este folosit în ultimă instanță pentru consumație și acumulare. Folosirea venitului național în țările burgheze este determinată de natura de clasă a capitalismului și oglindește parazitismul tot mai accentuat al claselor exploatatoare.

Partea din venitul național destinată consumului individual al oamenilor muncii, care reprezintă principala forță productivă a societății, este atît de scăzută, încît de obicei nu asigură nici măcar minimumul de trai. Un număr imens de muncitori și de țărani muncitori sînt nevoiți să renunțe pentru ei și pentru familiile lor la lucrurile cele mai necesare, să se adăpostească în cocioabe, să-și lipsească copiii de învățatură.

O parte foarte însemnată din venitul național este folosită pentru consumul parazit al capitaliștilor și al

proprietarilor funciari. Capitaliștii și proprietarii funciari cheltuiesc sume colosale pentru cumpărarea de obiecte de lux, precum și pentru întreținerea numeroasei lor servitorimi parazitare.

În capitalism partea din venitul național folosită pentru lărgirea producției este cu totul neînsemnată față de posibilitățile și nevoile societății. Astfel în S.U.A. partea din venitul național folosită pentru acumulare s-a ridicat în perioada 1919—1928 la aproximativ 10%, iar în perioada 1929—1938 acumularea a reprezentat în medie doar 2% din venitul național al S.U.A., în anii de criză suma acumulării fiind chiar mai mică decît suma amortizării, adică a avut loc o consumare a capitalului fix.

Volumul relativ scăzut al acumulării în capitalism se datorește faptului că o parte considerabilă din venitul național este folosită pentru consumul parazit al capitaliștilor, pentru cheltuieli neproductive. Astfel cheltuielile de circulație propriu-zise destinate întreținerii aparatului comercial și de credit, depozitării stocurilor excedentare, cheltuielilor de reclamă, speculei la bursă ating proporții uriașe. În S.U.A. în perioada dintre cele două războaie mondiale cheltuielile de circulație propriu-zise au înghițit 17—19% din venitul național.

O parte din ce în ce mai mare din venitul național este folosită în capitalism pentru cheltuieli militare, pentru goana înarmărilor, pentru întreținerea aparatului de stat.

La suprafața fenomenelor din societatea capitalistă veniturile și sursele lor apar într-o formă denaturată, *fețisistă*. Se creează falsă aparență că capitalul ar genera el singur profitul, pămîntul ar genera renta, iar muncitorii nu ar crea decît o valoare egală cu salariul lor.

Aceste concepții fețisiste stau la baza teoriilor burgheze asupra venitului național. Cu ajutorul unor astfel de teorii economiștii burghezi caută să producă confuzie în problema venitului național în favoarea burgheziei. Ei caută să dovedească că venitul național este creat, alături de muncitori și țărani, și de capitaliști și de proprietari funciari, precum și de persoane cum sînt funcționarii, polițiștii, afaceriștii de la bursă, clerul etc.

Apoi economiștii burghezi prezintă într-o lumină falsă repartitia venitului național. Ei diminuează partea din venit care revine capitaliștilor și proprietarilor funciari. Așa, de pildă, veniturile claselor exploatatoare sînt stabilite pe baza unor date extrem de micșorate, furnizate de contribuabilii înșiși; nu se ține seama de retribuțiile uriașe primite de numeroși capitaliști în calitatea lor de conducători ai societăților pe acțiuni; nu se ține seama de veniturile burgheziei de la sate etc. În același timp veniturile oamenilor muncii sînt arti-

ficial exagerate prin aceea că în categoria muncitorilor sînt trecuți și înalții funcționari cu salarii mari, directorii întreprinderilor, ai băncilor, ai firmelor comerciale etc.

În sfîrșit, economiștii burghezi denaturează tabloul real al repartiției venitului național prin aceea că nu fac să figureze separat cheltuielile pentru consumul claselor exploatatoare, cheltuielile de circulație propriu-zise, micșorează partea cheltuielilor militare, ascund în fel și chip cheltuirea neproductivă a unei părți uriașe din venitul național.

Bugetul statului. Statul burghez este un organ al claselor exploatatoare care are drept scop să țină în stare de supunere majoritatea exploatată a societății și să asigure interesele minorității exploatatoare în întreaga politică internă și externă.

Pentru îndeplinirea sarcinilor sale, statul burghez dispune de un aparat ramificat: armata, poliția, organele represive și organele judecătorești, serviciul de spionaj, diferitele organe ale administrației de stat și de influențare ideologică a maselor. Acest aparat este întreținut din bugetul statului. Sursa fondurilor bugetului statului o constituie impozitele și împrumuturile.

Bugetul statului este un instrument de redistribuire a unei părți din venitul național în interesul claselor exploatatoare. El se întocmește sub forma unei liste anuale a veniturilor și a cheltuielilor statului. Marx a scris că bugetul statului capitalist „nu reprezintă altceva decît un buget de clasă, un buget pentru burghezie”¹.

Cheltuielile statului capitalist sînt, într-o măsură covârșitoare, cheltuieli neproductive.

În capitalism o parte imensă din fondurile bugetului statului este destinată pregătirii și ducerii războaielor. Din aceste cheltuieli fac parte și sumele destinate cercetărilor științifice în domeniul producției și al perfecționării noilor arme de exterminare în masă a oamenilor muncii, precum și cele destinate activității subversive în străinătate.

O altă parte importantă din cheltuielile statului capitalist este legată de întreținerea aparatului de asuprire a oamenilor muncii. „Militarismul contemporan este un rezultat al capitalismului. În ambele sale forme, el este o «manifestare vitală» a capitalismului: ca forță militară folosită

¹ K. Marx, Lirele sterline, șilingii, penci, sau bugetul de clasă și cui folosește el, K. Marx și F. Engels, Opere, vol. IX, ed. rusă, pag. 146.

de statele capitaliste în ciocnirile lor externe... și ca armă care servește în mîinile claselor dominante pentru reprimarea oricărei forme de mișcare (economică și politică) a proletariatului”¹.

Statul cheltuiește sume foarte însemnate, îndeosebi în timpul crizelor și războaielor, pentru sprijinirea directă a întreprinderilor capitaliste și pentru a le asigura acestora profituri ridicate. Adesea subvențiile acordate băncilor și industriașilor au drept scop să-i salveze de faliment în timpul crizelor. Prin comenzile de stat făcute pe seama bugetului, profituri suplimentare de miliarde trec în buzunarele marilor capitaliști.

Cheltuielile pentru cultură și știință, pentru învățămînt și ocrotirea sănătății reprezintă o parte infimă în bugetul statului țărilor capitaliste. În S.U.A., de pildă, din bugetele federale ale ultimilor ani s-a alocat pentru scopuri militare peste 70% din totalul fondurilor, iar pentru ocrotirea sănătății, pentru învățămîntul public și construcția de locuințe mai puțin de 4%, din care pentru învățămîntul public nici 1%.

Cea mai mare parte din venituri sînt obținute de statul capitalist pe calea *impozitelor*. În Anglia, de pildă, în 1938 impozitele reprezentau 89% din totalul veniturilor bugetului statului.

În condițiile capitalismului impozitele reprezintă o formă de exploatare suplimentară a oamenilor muncii pe calea redistribuirii prin buget a unei părți din veniturile lor în favoarea burgheziei. Impozitele se numesc *directe*, dacă sînt fixate pe veniturile fiecărei persoane, și *indirecte*, dacă sînt puse pe mărfurile vîndute (mai ales pe obiectele de larg consum) sau pe servicii (de pildă biletele de cinematograf și teatru, biletele de călătorie în transporturile urbane etc.). Impozitele indirecte fac să crească prețul mărfurilor și plata serviciilor. Impozitele indirecte sînt plătite de fapt de cumpărători. Capitaliștii trec asupra cumpărătorilor și o parte din impozitele lor directe, atunci cînd reușesc să urce prețul mărfurilor sau al serviciilor.

Politica statului burghez urmărește să micșoreze pe cît posibil impunerea fiscală a claselor exploatatoare. Capitaliștii se sustrag de la plata impozitelor, ascunzînd pro-

¹ V. I. Lenin, Militarismul militant și tactica antimilitaristă a social-democrației, Opere, vol. 15, ed. a 4-a, pag. 169.

porțiile reale ale veniturilor lor. Deosebit de avantajoasă pentru clasele avute este politica impozitelor indirecte. „Impunerea indirectă, căzînd pe obiectele de consum ale maselor, constituie o nedreptate dintre cele mai mari. Tot greul ei cade asupra sărăcimii, creînd un privilegiu pentru cei bogați. Cu cît omul este mai sărac, cu atît mai mare este partea din venitul său pe care o dă statului sub forma de impozite indirecte. Masa celor neavuți și săraci reprezintă $\frac{9}{10}$ din întreaga populație, consumă $\frac{9}{10}$ din totalul produselor impuse și plătește $\frac{9}{10}$ din întreaga sumă a impozitelor indirecte”¹.

Prin urmare, principala povară a impozitelor apasă pe umerii maselor muncitoare: muncitori, țărani, funcționari. După cum s-a mai arătat, în țările burgheze se prelevă în prezent în bugetul statului prin intermediul impozitelor aproximativ o treime din salariul muncitorilor și al funcționarilor. Se încasează impozite mari și de la țărani și se intensifică ruina lor.

Pe lângă impozite, *împrumuturile* constituie un important capitol de venituri al statului capitalist. Statul burghez recurge de cele mai multe ori la împrumuturi pentru a acoperi cheltuielile excepționale, și în primul rînd cheltuielile de război. O importantă parte din fondurile strînse prin împrumuturi este folosită de stat pentru achitarea livrărilor, care aduc profituri uriașe industrișilor. În ultimă instanță împrumuturile duc la o nouă urcare a impozitelor încasate de la oamenii muncii pentru achitarea dobînzilor la împrumuturi și amortizarea acestora. În statele burgheze datoria publică crește cu repeziciune.

Suma totală a datoriei publice în lumea întreagă a crescut de la 38 de miliarde de franci în 1825 la 250 de miliarde de franci în 1900, adică de 6,6 ori. Datoria publică a crescut și mai repede în secolul al XX-lea. În 1914 datoria publică în S.U.A. însuma 1,2 miliarde de dolari, în 1938 — 37,2 miliarde, adică a crescut de 31 ori. În 1890 s-a plătit în Anglia sub formă de dobînzii la împrumuturi suma de 24.100.000 de lire sterline, iar în 1951/52—513.600.000; în 1940 s-a plătit în S.U.A. sub formă de dobînzii la împrumuturi suma de 1 miliard de dolari, iar în 1951/52—5,9 miliarde de dolari.

În capitalism una din sursele veniturilor bugetului statului o constituie emisiunea de bani de hîrtie. Provoacă inflația și creșterea prețurilor, emisiunea de bani de hîrtie

¹ V. I. Lenin, Cu privire la bugetul de stat, Opere, vol. 5, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 323. — *Nota Trad.*

face ca de o parte din venitul național să beneficieze statul burghez pe seama scăderii nivelului de trai al maselor populare.

Astfel, în condițiile capitalismului, bugetul statului servește în mîinile statului burghez ca instrument de jefuire suplimentară a oamenilor muncii și de îmbogățire a clasei capitaliștilor, accentuează caracterul neproductiv și parazit al folosirii veniturii naționale.

SCURTE CONCLUZII

1. *În societatea capitalistă venitul național este partea produsului social total în care este întruchipată valoarea nou creată. Venitul național este creat în ramurile producției materiale de munca clasei muncitoare, precum și de munca țăranilor și a meșteșugarilor. În forma sa naturală, venitul național reprezintă întreaga masă a obiectelor de consum produse și partea mijloacelor de producție destinată lărgirii producției. În capitalism o parte importantă din populația aptă de muncă nu numai că nu creează venitul național, dar nici nu participă la munca socială utilă.*

2. *Repartiția veniturii naționale are loc în capitalism în interesul îmbogățirii claselor exploatoare. Partea din venitul național care revine claselor de oameni ai muncii scade, iar partea claselor exploatoare crește.*

3. *În capitalism venitul național, creat de clasa muncitoare, se repartizează sub forma salariului muncitorilor, profitului capitaliștilor (industriști, comercianți și proprietari de capital de împrumut) și a rentei funciare încasate de proprietarii funciari. O parte importantă din rezultatele muncii țăranilor și meșteșugarilor este de asemenea însușită de capitaliști și de proprietarii funciari. Prin intermediul bugetului statului și prin tarifele ridicate pentru serviciile prestate are loc o redistribuire a veniturii naționale care intensifică și mai mult pauperizarea oamenilor muncii.*

4. *În capitalism o parte uriașă și mereu crescîndă din venitul național este folosită neproductiv: ea se cheltuiește pentru consumul parazit al burgheziei,*

pentru acoperirea cheltuielilor de circulație nemăsurat de mari, pentru întreținerea aparatului de stat de asigurare a maselor, pentru pregătirea și ducerea de războaie de cotropire.

CAPITOLUL XV

REPRODUCȚIA CAPITALULUI SOCIAL

Capital social. Compoziția produsului social total. Reproducția capitalistă cuprinde atât procesul nemijlocit de producție cât și procesul de circulație.

Ca să se realizeze reproducția, capitalul trebuie să aibă posibilitatea să-și săvârșească nestîmjenit circuitul său, adică să treacă de la forma bănească la cea productivă, de la cea productivă la cea de marfă, de la forma marfă la cea bănească etc. Aceasta se referă nu numai la fiecare capital în parte, ci și la totalitatea capitalurilor existente în societate. „Or, circuiturile capitalurilor individuale se împletesc între ele, se presupun unele pe altele și se condiționează între ele și constituie tocmai în această împletire mișcarea capitalului social total”¹.

Capitalul social este întreaga masă a capitalurilor individuale în totalitatea și în conexiunea lor. Între diferitele întreprinderi capitaliste există o legătură multilaterală: unele întreprinderi livrează altora mașini, materii prime și alte mijloace de producție, iar altele produc mijloacele de subzistență pe care le cumpără muncitorii și obiectele de consum și de lux pe care le cumpără capitaliștii. Fiecare dintre capitalurile individuale este independent față de celelalte și în același timp ele sînt toate legate între ele. Această contradicție se manifestă în procesul reproducției și al circulației întregului capital social. Legăturile multilaterale care există între diferiții capitaliști se manifestă spontan ca o consecință a anarhiei în producție, care este proprie capitalismului.

La examinarea procesului de producție și de circulație a întregului capital social, presupunem, pentru a nu

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. II, ed. P.M.R. 1951, pag. 291. — *Nota Trad.*

complica problema, că întreaga economie a țării este așezată pe baze capitaliste (adică societatea se compune numai din capitaliști și muncitori) și că întregul capital constant se consumă în decursul unui an, iar valoarea lui trece în întregime asupra produsului anual.

Produsul social total nu este altceva decît capitalul social (cu un spor sub forma plusvalorii) ieșit din procesul de producție sub formă de marfă.

Pentru ca producția să poată continua, produsul social trebuie să fie realizat, adică vîndut. *Realizarea produsului social* înseamnă înlocuirea formei lui de marfă prin cea bănească.

După cum s-a arătat mai înainte, în ceea ce privește valoarea, întregul produs social se împarte în trei părți: prima înlocuiește capitalul constant, a doua înlocuiește capitalul variabil, iar a treia reprezintă plusvaloarea. Așadar valoarea produsului social este egală cu $c+v+p$. La realizarea mărfurilor produse capitaliștii trebuie să încaseze valoarea lor, deoarece numai cu această condiție pot ei continua producția. Împărțirea produsului social după valoare înseamnă că diferitele lui părți au un rol diferit în procesul de reproducție. Capitalul constant trebuie să servească în continuare în procesul de producție. Capitalul variabil se transformă în salariul pe care muncitorii îl cheltuiesc pentru consum. Plusvaloarea, în condițiile reproducției simple, este consumată în întregime de capitaliști, iar în condițiile reproducției lărgite o parte este consumată de capitaliști, iar o parte este folosită pentru achiziționarea de mijloace de producție suplimentare și pentru angajarea de forță de muncă suplimentară.

În ceea ce privește forma lui naturală, întregul produs social se compune din mijloace de producție și obiecte de consum. La examinarea circuitului și rotației capitalului individual nu are importanță ce anume mărfuri, în forma lor naturală (valori de întrebuințare), se produc în întreprinderea dată. La examinarea reproducției și circulației întregului capital social, forma naturală a mărfurilor produse în societate capătă o însemnătate esențială: în vederea continuării neîntrerupte a procesului de producție este necesar să existe atât mijloacele de producție cât și obiectele de consum corespunzătoare. Întreaga producție socială se împarte în două mari sectoare: primul sector (I)

reprezintă producția mijloacelor de producție, iar al doilea sector (II) reprezintă producția obiectelor de consum. La rîndul lor, obiectele de consum se împart în mijloace de existență necesare, destinate satisfacerii trebuințelor clasei muncitoare, maselor muncitoare, și obiecte de lux, accesibile numai claselor exploatare. Scăzînd neîncetat nivelul de trai al clasei muncitoare, capitaliștii îi silesc pe oamenii muncii să înlocuiască tot mai mult obiectele de consum de calitate bună cu mărfuri de calitate inferioară și cu surrogate. În același timp luxul și risipa claselor parazitare cresc.

Împărțirea produsului social după forma lui naturală face la rîndul ei ca diferitele lui părți să aibă un rol diferit în procesul de reproducție. Așa, de pildă, războaiele de țesut trebuie să fie folosite pentru producerea de țesături și nu pot servi pentru vreun alt scop; pe de altă parte, confecțiile trebuie să intre în consumul individual.

Se naște întrebarea: în ce mod are loc realizarea produsului social în condițiile anarhiei în producția capitalistă? Lenin a arătat că „problema realizării constă tocmai în a analiza înlocuirea tuturor părților produsului social atît din punctul de vedere al valorii, cît și din cel al formei materiale”¹. Se pune deci problema de a găsi pentru fiecare parte a produsului social, atît din punctul de vedere al valorii (capital constant, capital variabil și plusvaloare) cît și din punctul de vedere al formei lui naturale (mijloace de producție, obiecte de consum), o altă parte din produs pe care să se schimbe pe piață.

La examinarea reproducției lărgite se mai adaugă aici problema modului în care are loc transformarea plusvalorii în capital, adică de unde provin mijloacele de producție suplimentare și obiectele de consum pentru noii muncitori, necesari în cazul lărgirii producției.

Condițiile realizării în reproducția capitalistă simplă. Să examinăm în primul rînd condițiile necesare pentru realizarea produsului social în cazul reproducției capitaliste simple, cînd întreaga plusvaloare este destinată consumului individual al capitaliștilor. Aceste condiții pot fi ilustrate prin următorul exemplu.

Să presupunem că în primul sector, adică în producția mijloacelor de producție, valoarea capitalului constant,

¹ V. I. Lenin, Cu privire la caracterizarea romantismului economic, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 150. — Nota Trad.

exprimată, să zicem, în milioane de lire sterline, este egală cu 4.000, cea a capitalului variabil cu 1.000, iar plusvaloarea cu 1.000. Să presupunem că în al doilea sector adică în producția obiectelor de consum, valoarea capitalului constant este egală cu 2.000, a capitalului variabil cu 500 și a plusvalorii cu 500. În aceste condiții produsul social anual se va compune din următoarele părți:

$$I. 4.000 c + 1.000 v + 1.000 p = 6.000$$

$$II. 2.000 c + 500 v + 500 p = 3.000$$

Valoarea întregului produs al primului sector, care există sub formă de mașini, materii prime, materiale etc., se ridică, prin urmare, la 6.000. Pentru ca procesul de producție să poată fi reluat, o parte din acest produs, egală cu 4.000, trebuie vîndută tot întreprinderilor din primul sector în vederea reînnoirii capitalului constant din acest sector. Restul produsului primului sector, care reprezintă valoarea reproduasă a capitalului variabil (1.000) și plusvaloarea nou produsă (1.000) și care există sub formă de mijloace de producție, se vinde întreprinderilor din sectorul al doilea în schimbul obiectelor de consum care intră în consumul individual al muncitorilor și capitaliștilor din primul sector. La rîndul lor, capitaliștii din sectorul al doilea au nevoie de mijloace de producție în valoare de 2.000 în vederea reînnoirii capitalului lor constant.

Valoarea întregului produs al sectorului al doilea, care există sub formă de obiecte de consum (pîine, carne, îmbrăcăminte, încălțăminte etc., precum și obiecte de lux), reprezintă 3.000. O parte din obiectele de consum produse în sectorul al doilea se schimbă în proporție de 2.000 pe salariul și plusvaloarea din primul sector; în felul acesta are loc înlocuirea capitalului constant din sectorul al doilea. Restul produsului sectorului al doilea, care reprezintă valoarea reproduasă a capitalului variabil (500) și plusvaloarea nou creată (500), se realizează chiar în cadrul sectorului al doilea și intră în consumul individual al muncitorilor și capitaliștilor din acest sector.

Prin urmare, în condițiile reproducției simple în schimbul dintre cele două sectoare intră: 1) capitalul variabil și plusvaloarea din primul sector, care trebuie să fie schimbate pe obiecte de consum produse în sectorul al doilea, și 2) capitalul constant din sectorul al doilea, care trebuie să fie schimbat pe mijloace de producție produse în primul

sector. În reproducția capitalistă simplă, condiția realizării reprezintă următoarea ecuație: capitalul variabil și plusvaloarea din primul sector trebuie să fie egale cu capitalul constant din sectorul al doilea: $I (v + p) = II c$.

Această condiție a reproducerii simple mai poate fi exprimată în felul următor: întreaga masă a mărfurilor produse în decursul unui an în primul sector — de către întreprinderile care produc mijloace de producție — trebuie să fie egală ca valoare cu masa mijloacelor de producție care se consumă în decursul unui an în întreprinderile din ambele sectoare; întreaga masă de mărfuri produse în decursul unui an în sectorul al doilea — de către întreprinderile care produc obiecte de consum — trebuie să fie egală ca valoare cu suma veniturilor muncitorilor și ale capitaliștilor din ambele sectoare.

Condițiile realizării în reproducția capitalistă lărgită.
 Reproducția capitalistă lărgită presupune acumularea capitalului. Întrucât capitalul din fiecare sector se compune din două părți, capital constant și capital variabil, partea plusvalorii care urmează să fie acumulată se împarte și ea în aceste două părți: o parte este folosită pentru achiziționarea mijloacelor de producție suplimentare, iar a doua pentru angajarea forței de muncă suplimentare. De aici rezultă că produsul anual al primului sector trebuie să conțină un oarecare excedent față de cantitatea de mijloace de producție necesară pentru reproducția simplă. Cu alte cuvinte, suma capitalului variabil și a plusvalorii din primul sector trebuie să fie *mai mare* decât capitalul constant din sectorul al doilea: $I (v + p)$ trebuie să fie mai mare decât $II c$. Aceasta este condiția principală a realizării în reproducția capitalistă lărgită.

Să examinăm ceva mai amănunțit condițiile realizării în cazul reproducerii capitaliste lărgite.

Să presupunem că în primul sector valoarea capitalului constant este de 4.000, valoarea capitalului variabil de 1.000 și plusvaloarea de 1.000; să presupunem că în sectorul al doilea valoarea capitalului constant este egală cu 1.500, a capitalului variabil cu 750 și a plusvalorii cu 750. În aceste condiții produsul social anual se va compune din următoarele părți:

$$I. 4.000 c + 1.000 v + 1.000 p = 6.000$$

$$II. 1.500 c + 750 v + 750 p = 3.000$$

Să presupunem că în primul sector din plusvaloarea de 1.000 se acumulează 500. Potrivit cu compoziția organică a capitalului în primul sector (4:1), partea plusvalorii care urmează să fie acumulată se împarte în felul următor: 400 sînt destinate sporirii capitalului constant și 100 sporirii capitalului variabil. Capitalul constant suplimentar (400) există chiar în produsul primului sector sub forma de mij-

loace de producție; capitalul variabil suplimentar (100) trebuie însă să fie obținut prin schimb de la sectorul al doilea, care, prin urmare, trebuie și el să acumuleze. Capitaliștii din sectorul al doilea schimbă o parte din plusvaloarea lor, egală cu 100, pe mijloace de producție și folosesc aceste mijloace de producție drept capital constant suplimentar. În acest caz, potrivit compoziției organice a capitalului în sectorul al doilea (2:1), capitalul variabil din acest sector trebuie să crească cu 50. Prin urmare, în sectorul al doilea, din plusvaloarea de 750 urmează să se acumuleze 150.

Ca și în cazul reproducerii simple, sectorul al doilea trebuie să schimbe cu primul capitalul lui constant, egal cu 1.500. La rîndul său, primul sector trebuie să schimbe cu sectorul al doilea capitalul lui variabil, egal cu 1.000, și partea plusvalorii destinată consumului, egală cu 500.

Așadar primul sector trebuie să schimbe:	
partea produsului care reproduce valoarea capitalului variabil	1.000
partea plusvalorii care se acumulează și care se adaugă capitalului variabil	100
partea plusvalorii consumate de capitaliști	500
<i>Total</i>	1.600

Sectorul al doilea trebuie să schimbe:	
capitalul constant	1.500
partea plusvalorii care se acumulează și care se adaugă capitalului constant	100
<i>Total</i>	1.600

Schimbul între cele două sectoare poate avea loc numai în cazul egalității acestor mărimi. Acestea sînt condițiile realizării în cazul reproducerii capitaliste lărgite.

În condițiile reproducerii capitaliste lărgite, suma capitalului variabil și a plusvalorii din primul sector trebuie să crească mai repede decât capitalul constant din sectorul al doilea, iar capitalul constant din primul sector trebuie să depășească și mai mult creșterea capitalului constant din sectorul al doilea.

În orice orînduire socială, dezvoltarea forțelor de producție se exprimă în creșterea părții muncii sociale care este cheltuită pentru producția mijloacelor de producție în comparație cu partea cheltuită pentru producția obiectelor de consum. În capitalism creșterea mai rapidă a producției mijloacelor de producție în comparație cu producția obiectelor de consum se manifestă sub forma creșterii mai rapide a capitalului constant față de cel variabil, adică sub forma creșterii compoziției organice a capitalului. Creșterea compoziției organice a capitalului duce în mod inevi-

tabil la creșterea șomajului și la scăderea nivelului de trai al clasei muncitoare.

Problema pieței. Contradicțiile reproducerii capitaliste. După cum se vede din expunerea anterioară, pentru realizarea produsului social sînt necesare anumite corelații între diferitele lui părți și, prin urmare, între ramurile și elementele producției. În capitalism, unde producția este efectuată de producători izolați, care sînt călăuziți de goana după profit și care lucrează pentru o piață pe care nu o cunosc, aceste corelații nu pot să nu fie supuse unor perturbări permanente. Cercetînd condițiile desfășurării normale a reproducerii capitaliste simple și reproducerii capitaliste lărgite, Marx arată că ele „se transformă în tot atîtea condiții anormale ale desfășurării ei, în tot atîtea posibilități de criză, întrucît — avînd în vedere caracterul stihinic al acestei producții — echilibrul însuși este o întîmplare“¹. În condițiile anarhiei producției capitaliste, realizarea produsului social are loc numai în cadrul unor dificultăți și oscilații permanente, care devin tot mai puternice pe măsură ce se dezvoltă capitalismul.

În această privință are o deosebită importanță împrejurarea că lărgirea producției capitaliste și, prin urmare, formarea pieței interne au loc nu atît pe seama obiectelor de consum cît pe seama mijloacelor de producție. Creșterea producției mijloacelor de producție depășește cu mult creșterea producției obiectelor de consum individual. În masa totală a produselor producției capitaliste, obiectele de consum ocupă un loc relativ din ce în ce mai mic. Dar producția mijloacelor de producție nu se poate dezvolta cu totul independent de producția obiectelor de consum și fără nici o legătură cu ea. Întreprinderile care folosesc mijloace de producție aruncă pe piață cantități tot mai mari de mărfuri care servesc consumului. Așadar, în ultimă instanță consumația productivă (consumația mijloacelor de producție) este întotdeauna legată de consumul individual, depinde întotdeauna de el. Dar volumul consumului individual al principalelor mase ale populației este în societatea capitalistă limitat la un cadru extrem de îngust, din cauza legilor exploatării capitaliste care determină pauperizarea clasei muncitoare și a țărănimii.

¹ K. Marx, Capitalul, vol. II, ed. P.M.R. 1951, pag. 407. — Nota Trad.

Scopul producției capitaliste este obținerea profitului. Mijlocul pentru atingerea acestui scop îl constituie lărgirea producției. În acest sens a scris Marx despre „producție pentru producție“, „acumulare pentru acumulare“, caracteristice capitalismului. Dar mărfurile se produc în ultimă analiză nu pentru producție, ci pentru satisfacerea trebuințelor oamenilor. Mijlocul — lărgirea producției — se lovește în mod inevitabil de scopul capitaliștilor — obținerea de profituri. Prin urmare capitalismului îi este proprie o profundă contradicție antagonistă între producție și consumație.

Contradicția dintre producție și consumație, inerentă capitalismului, constă în aceea că avuția națională crește paralel cu creșterea mizeriei poporului, că forțele productive ale societății cresc fără să crească în mod corespunzător consumul popular. Această contradicție este una dintre formele de manifestare ale contradicției fundamentale a capitalismului — contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii.

Demascînd pe slugile burgheziei care caută să mușamalizeze contradicțiile adînci ale realizării capitaliste, Lenin a subliniat că „chiar și în ipoteza unei reproducții și circulații ideale de netede și proporționale a întregului capital social, contradicția dintre creșterea producției și cadrul limitat al consumului este inevitabilă. În realitate, *pe lingă aceasta*, procesul realizării nu se desfășoară cu o proporționalitate ideal de netedă, ci numai în cadrul «dificultăților», «oscilațiilor», «crizelor» etc.“¹.

Trebuie să facem deosebire între piața internă (desfacerea mărfurilor înăuntrul țării respective) și piața externă (desfacerea mărfurilor în străinătate).

Piața internă apare și se extinde o dată cu apariția și creșterea producției de mărfuri, îndeosebi însă o dată cu dezvoltarea capitalismului, care accentuează diviziunea socială a muncii și produce o diferențiere în rîndurile producătorilor direcți — transformîndu-i în capitaliști și muncitori. Ca urmare a diviziunii sociale a muncii, crește numărul ramurilor de producție. Dezvoltarea unor ramuri lărgeste piața pentru mărfurile produse de alte ramuri, în primul rînd pentru materii prime, mașini și celelalte mijloace de producție. Mai departe, diferențierea de clasă a

¹ V. I. Lenin, Încă o dată cu privire la teoria realizării, Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 74. — Nota Trad.

micilor producători de mărfuri, creșterea numărului muncitorilor, sporirea profiturilor capitaliștilor duc la creșterea desfacerii obiectelor de consum cumpărate de aceștia. Gradul de dezvoltare a pieței interne este totodată gradul de dezvoltare a capitalismului în țară.

Socializarea muncii de către capitalism se manifestă în primul rând în faptul că se lichidează vechea fărâmițare a micilor unități economice, proprie economiei naturale, producându-se unirea micilor piețe locale într-o uriașă piață națională, iar apoi și într-una mondială.

La examinarea procesului reproducției și circulației întregului capital social se face abstracție de rolul pieței externe, deoarece includerea pieței externe nu schimbă fondul problemei. Luarea în considerare a comerțului exterior nu face decât să mute problema de la o singură țară la câteva țări, dar acest lucru nu schimbă cîtuși de puțin esența procesului de realizare. Aceasta nu înseamnă însă că piața externă nu prezintă o importanță esențială pentru țările capitaliste. În goana după profit capitaliștii extind producția mult peste limitele capacității de absorbție a pieței interne și caută piețe externe mai avantajoase.

Contradicțiile realizării capitaliste se manifestă în toată amploarea lor în crizele economice periodice de supraproducție.

SCURTE CONCLUZII

1. *Circuitele capitalurilor individuale în totalitatea lor constituie mișcarea capitalului social. Capitalul social este întreaga masă de capitaluri individuale în legătura lor reciprocă.*

2. *Produsul total al societății capitaliste se împarte, în ceea ce privește valoarea, în capital constant, capital variabil și plusvaloare, iar după forma naturală în mijloace de producție și obiecte de consum. Intreaga producție socială se împarte în două sectoare: primul sector reprezintă producția mijloacelor de producție, și al doilea sector — producția obiectelor de consum. Problema realizării constă în a găsi pentru fiecare parte a produsului social, atât după valoare cât și după forma sa materială, o altă parte din produs pe care să se schimbe pe piață.*

3. *În cazul reproducției capitaliste simple, condiția realizării se rezumă la aceea că capitalul variabil*

și plusvaloarea din primul sector trebuie să fie egale cu capitalul constant din sectorul al doilea. În cazul reproducției capitaliste lărgite, condiția realizării se rezumă la aceea că suma capitalului variabil și a plusvalorii din primul sector trebuie să fie mai mare decât capitalul constant din sectorul al doilea. În cazul reproducției lărgite creșterea producției mijloacelor de producție depășește creșterea producției obiectelor de consum.

4. *În cursul dezvoltării lui, capitalismul creează și dezvoltă piața internă. În condițiile capitalismului creșterea producției și a pieței interne are loc în mai mare măsură pe seama mijloacelor de producție decât pe seama obiectelor de consum. În procesul reproducției capitaliste ies la iveală disproporționalitatea producției și contradicția dintre producție și consumație, care sînt inevitabile în capitalism și decurg din contradicția fundamentală a capitalismului — contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii. Contradicțiile reproducției capitaliste se manifestă în modul cel mai viu în crizele economice periodice de supraproducție.*

CAPITOLUL XVI CRIZELE ECONOMICE

Baza crizelor capitaliste de supraproducție. De la începutul secolului al XIX-lea, cînd a apărut marea industrie mecanizată, desfășurarea reproducției capitaliste lărgite este întreruptă în mod periodic de crize economice.

Crizele capitaliste sînt crize de *supraproducție*. Criza se manifestă în primul rând în faptul că mărfurile nu-și găsesc desfacere, deoarece au fost produse mai multe mărfuri decât pot cumpăra consumatorii principali — masele populare, a căror putere de cumpărare în condițiile dominației relațiilor de producție capitaliste este limitată la un cadru extrem de restrîns. „Surplusurile“ de mărfuri se îngrămădesc în depozite. Capitaliștii restrîng producția și concediază pe muncitori. Sute și mii de întreprinderi se

închid. Șomajul crește considerabil. O mulțime de mici producători de la orașe și sate se ruinează. Faptul că mărfurile produse nu pot fi desfăcute duce la dezorganizarea comerțului. Se produce o perturbare în relațiile de credit. Capitaliștii duc o lipsă acută de numerar pentru plăți. La bursă izbucnește crahul — cursul acțiunilor, al obligațiilor și al celorlalte hîrtii de valoare scade vertiginos. Se declară un val de falimente în rîndurile întreprinderilor industriale, ale firmelor comerciale și bancare.

În timpul crizelor supraproducția de mărfuri nu este absolută, ci relativă. Aceasta înseamnă că surplusul de mărfuri există numai în raport cu cererea solvabilă, și nici decum în raport cu nevoile reale ale societății. În timpul crizei masele muncitoare duc o lipsă extremă de lucrurile strict necesare, nevoile lor sînt satisfăcute într-o măsură mai mică decît în oricare altă perioadă. Masele de milioane flămînzesc pentru că s-au produs „prea multe” grîne, oamenii suferă de frig pentru că s-a produs „prea mult” cărbune. Oamenii muncii sînt lipsiți de orice mijloace de subzistență tocmai pentru că au produs aceste mijloace într-o cantitate prea mare. În aceasta constă contradicția flagrantă a modului de producție capitalist, în cadrul căruia, pentru a folosi cuvintele socialistului utopist francez Fourier, „abundența devine izvor de mizerie și de lipsuri”.

Zguduirii ale vieții economice se produceau adeseori și în modurile de producție precapitaliste. Dar ele erau provocate de calamități naturale sau sociale extraordinare: o inundație, o secetă, un război singeros sau o epidemie pustiau uneori țări întregi, condamnau populația la foamete și pieire. Deosebirea fundamentală dintre aceste zguduirii economice și crizele capitaliste constă însă în faptul că foametea și mizeria provocate de aceste zguduirii erau o consecință a slabei dezvoltări a producției, a lipsei extreme de produse. Or, în capitalism crizele sînt generate de creșterea producției în condițiile unui nivel mizer de trai al maselor populare, de un „surplus” relativ de mărfuri produse.

După cum s-a arătat mai înainte (în capitolul IV), chiar producția de mărfuri simplă și circulația mărfurilor conțin *posibilitatea* izbucnirii crizelor. Dar crizele devin *inevitabile* numai în capitalism, atunci cînd producția capătă *un caracter social*, iar produsul muncii socializate a multor mii și milioane de muncitori devine obiectul *însușirii private a capitaliștilor*. Contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii rezul-

tatelor producției constituie contradicția fundamentală a capitalismului. Această contradicție stă la *baza* crizelor economice de supraproducție. Astfel, inevitabilitatea crizelor rezidă în însuși sistemul economic capitalist.

Contradicția fundamentală a capitalismului se manifestă ca o opoziție între organizarea producției în cadrul fiecărei întreprinderi și anarhia în producție din întreaga societate. În fiecare fabrică munca muncitorilor este organizată și subordonată voinței unice a patronului. Dar în societatea luată în ansamblul ei, ca urmare a dominației proprietății private asupra mijloacelor de producție, domnește anarhia în producție, care exclude dezvoltarea planică a economiei. Extinderea producției are loc în mod inegal, din care cauză vechile proporții dintre ramuri sînt în permanență încălcate, iar noile proporții se stabilesc în mod spontan prin migrația capitalurilor din unele ramuri în altele. De aceea proporționalitatea între diferitele ramuri este întâmplătoare, pe cînd încălcările permanente ale proporționalității sînt o regulă generală a reproducției capitaliste.

În goana lor după un profit cît mai ridicat, capitaliștii largesc producția, perfecționează tehnica, introduc mașini noi și aruncă pe piață cantități uriașe de mărfuri. În aceeași direcție acționează și tendința permanentă de scădere a ratei profitului, determinată de creșterea compoziției organice a capitalului. Întreprinzătorii caută să compenseze scăderea ratei profitului sporind masa profitului prin mărirea volumului producției, prin sporirea cantității de mărfuri produse. Astfel, capitalismului îi este proprie tendința de extindere a producției, de creștere uriașă a posibilităților de producție. Dar ca urmare a scăderii salariului real, a creșterii șomajului și a ruinării țărănimii, cererea solvabilă a oamenilor muncii se reduce relativ. Din această cauză largirea producției capitaliste se lovește inevitabil de cadrul restrîns al consumului principalelor mase ale populației.

„Baza crizei se află în contradicția dintre caracterul social al producției și forma capitalistă a însușirii rezultatelor producției. Expresia acestei contradicții fundamentale a capitalismului este contradicția dintre *creșterea* uriașă a posibilităților de producție ale capitalismului, în scopul obținerii unui *maximum* de profit capitalist, și *reducerea* relativă a puterii de cumpărare a maselor de milioane

de oameni ai muncii, al căror nivel de trai capitaliștii caută tot timpul să-l mențină în limitele unui *minimum* extrem de redus¹.

Contradicția fundamentală a capitalismului își găsește expresia în antagonismul de clasă dintre proletariat și burghezie. Pentru capitalism este caracteristică ruptura dintre cele două condiții principale ale producției: dintre mijloacele de producție, concentrate în mâna capitaliștilor, și producătorii direcți, care nu posedă nimic în afară de forța lor de muncă. Această ruptură apare limpede în crizele de supraproducție, când se creează un cerc vicios: de o parte, un surplus de mijloace de producție și de produse, iar de altă parte, un surplus de forță de muncă, mase de șomeri lipsiți de mijloace de subsistență.

Crizele însoțesc în mod inevitabil modul de producție capitalist. Pentru a desființa crizele, trebuie desființat capitalismul.

Economiștii burghezi neagă inevitabilitatea crizelor în capitalism. Ei declară că crizele sînt rezultatul unor cauze întâmplătoare, care ar putea fi înlăturate, menținîndu-se sistemul capitalist al economiei. Ei proclamă drept cauză finală a crizelor fie încălcarea întîmplătoare a proporționalității dintre ramurile de producție, fie „subconsumația”, pentru înlăturarea căreia se recomandă astfel de mijloace cum sînt cursa înarmărilor și războiul. În realitate, atît disproporționalitatea producției cît și „subconsumația” nu constituie în capitalism ceva întîmplător, ci sînt forme inevitabile de manifestare a contradicției fundamentale a capitalismului, care nu poate fi înlăturată atîta timp cît există orînduirea burgheză.

Caracterul ciclic al reproducției capitaliste. Crizele capitaliste de supraproducție se repetă la anumite intervale de timp, la fiecare 8—12 ani. Crize parțiale de supraproducție, care au lovit unele ramuri ale industriei, au avut loc în Anglia încă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Prima criză industrială care a cuprins economia țării în întregul ei a izbucnit în Anglia în 1825. În 1836 criza a început în Anglia, iar apoi s-a extins și asupra S.U.A. Criza din 1847—1848, care a cuprins S.U.A. și o serie de țări de pe continentul european, a fost prima *criză mondială*. Criza din 1857 a lovit principale țări din Europa și America. După ea au urmat

¹ I. V. Stalin, Raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XVI-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., Opere, vol. 12, ed. P.M.R. 1951, pag. 261. — *Nota Trad.*

crizele din 1866, 1873, 1882 și 1890. Cea mai profundă dintre ele a fost criza din 1873, care a marcat începutul trecerii de la capitalismul premonopolist la cel monopolist. În secolul al XX-lea s-au produs crize în 1900—1903 (această criză a început în Rusia, unde acțiunea ei a fost mult mai puternică decît în oricare altă țară), în 1907, 1920—1921, 1929—1933, în 1937—1938, în 1948—1949.

Perioada de la începutul unei crize pînă la începutul altei crize se numește *ciclu*. Un ciclu se compune din următoarele patru faze: criza, depresiunea, înviiorarea și avîntul. Faza principală a ciclului este criza, care constituie punctul de plecare al unui ciclu nou.

Criza este o fază a ciclului în care contradicția dintre creșterea posibilităților de producție și reducerea relativă a cererii solvabile se manifestă într-o formă impetuoasă și distrugătoare. Această fază a ciclului se caracterizează prin supraproducția de mărfuri, care nu-și găsesc desfacere, prin scăderea simțitoare a prețurilor, prin lipsa acută de mijloace pentru efectuarea plăților și prin crahul de bursă care provoacă falimente în proporții de masă, prin restrîngerea considerabilă a producției, prin creșterea șomajului, prin scăderea salariilor. Deprecierea mărfurilor, șomajul, distrugerea directă a mașinilor, a utilajului și a unor întreprinderi întregi — toate acestea înseamnă o distrugere uriașă a forțelor de producție ale societății. Prin ruina și pieirea unui mare număr de întreprinderi, prin distrugerea unei părți a forțelor de producție, criza adaptează, în mod violent și pentru un timp foarte scurt, proporțiile producției la proporțiile cererii solvabile. „Crizele sînt întotdeauna numai soluții violente de moment ale contradicțiilor existente, erupții violente care restabilesc pentru moment echilibrul zdruncinat”¹.

Depresiunea este o fază a ciclului care urmează imediat după criză. Această fază a ciclului se caracterizează prin aceea că producția industrială se află în stare de stagnare, prețurile mărfurilor sînt scăzute, comerțul lîncezește, există o abundență de capital bănesc disponibil. În perioada depresiunii se creează premisele pentru înviiorarea și avîntul care-i urmează. Stocurile de mărfuri acumulate sînt în parte distruse, în parte — vîndute la prețuri scăzute. Capitaliștii caută să găsească ieșirea din starea de stag-

¹ K. Marx, Capitalul, vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 249. — *Nota Trad.*

nare a producției prin reducerea cheltuielilor de producție. Ei caută să-și atingă acest scop, în primul rând, prin intensificarea maximă a exploatării muncitorilor, prin reducerea continuă a salariilor și prin mărirea intensității muncii; în al doilea rând, prin reutilizarea întreprinderilor, prin reînnoirea capitalului fix, prin introducerea de perfecționări tehnice care au drept scop să facă producția rentabilă, chiar la prețurile scăzute care s-au stabilit ca urmare a crizei. Reînnoirea capitalului fix dă impuls creșterii producției într-o serie de ramuri. Întreprinderile care fabrică utilaj primesc comenzi și, la rândul lor, solicită tot felul de materii prime și materiale. Are loc treptat trecerea de la depresiune la înviorare.

Inviorarea este o fază a ciclului în cursul căreia întreprinderile care s-au menținut după criză se redresează de pe urma zguduirilor și trec la extinderea producției. Producția atinge treptat vechiul nivel, prețurile se urcă, profiturile cresc. Inviorarea se transformă în avânt.

Avântul este o fază a ciclului în cursul căreia producția depășește punctul cel mai înalt atins în ciclul anterior, în ajunul crizei. În perioada de avânt se construiesc noi întreprinderi industriale, căi ferate etc. Prețurile cresc, comercianții se străduiesc să cumpere cât mai multe mărfuri, scontând pe o continuă urcare a prețurilor și determină prin aceasta pe industriași să-și extindă și mai mult producția. Băncile acordă bucuroși împrumuturi industriașilor și comercianților. Toate acestea fac posibilă extinderea producției și comerțului cu mult peste limitele cererii solvabile. Astfel se creează condițiile pentru o nouă criză de supraproducție.

Înainte de izbucnirea crizei producția atinge nivelul cel mai înalt, dar posibilitățile de desfacere par și mai mari. Supraproducția există deja, însă într-o formă latentă. Specula urcă prețurile și umflă peste măsură cererea de mărfuri. Surplusurile de mărfuri se acumulează. Creditul ascunde într-o și mai mare măsură supraproducția: băncile continuă să crediteze industria și comerțul, sprijinind în mod artificial extinderea producției. Atunci când supraproducția atinge punctul cel mai înalt, izbucnește criza. Apoi întregul ciclu se repetă.

Criza formează punctul de plecare pentru noi mari investiții de capital. Căutând să restabilească rentabilitatea întreprinderilor lor în condițiile scăderii simțitoare a

prețurilor, capitaliștii, paralel cu intensificarea exploatării muncitorilor, sînt nevoiți să introducă noi mașini și mașini-unelte, noi metode de producție. Are loc o reînnoire în masă a capitalului fix. În ramurile hotărîtoare ale marii industrii, durata existenței mijloacelor de producție fixe, ținînd seama nu numai de uzura fizică, ci și de cea morală, este în medie de circa 10 ani. Acest lucru constituie *baza materială a periodicității crizelor*, care se repetă în mod regulat de-a lungul istoriei capitalismului.

Fiecare criză pregătește terenul pentru alte crize și mai profunde, din care cauză o dată cu dezvoltarea capitalismului crește forța distructivă și ascuțimea lor.

Crizele agrare. Provoacă șomaj, scăderea salariilor, restrîngerea cererii solvabile de produse agricole, crizele capitaliste de supraproducție generează inevitabil o supraproducție parțială sau generală în domeniul agriculturii. Crizele de supraproducție în agricultură poartă denumirea de *crize agrare*. Inevitabilitatea crizelor agrare este determinată de aceeași contradicție fundamentală a capitalismului care formează baza crizelor industriale.

Totodată crizele agrare au unele particularități: ele au de obicei un caracter mai îndelungat, de durată, în comparație cu crizele industriale.

Criza agrară din ultimul sfert al secolului al XIX-lea, care a cuprins țările din Europa occidentală, Rusia, iar apoi și S.U.A., a început în prima jumătate a deceniului al 8-lea și a continuat într-o formă sau alta pînă la jumătatea ultimului deceniu al secolului al XIX-lea. Ea a fost provocată de faptul că, datorită dezvoltării transporturilor maritime și extinderii rețelei de căi ferate, pe piețele europene au început să sosească în mari cantități cereale mai ieftine din America, Rusia și India. În America producția de cereale costa mai ieftin datorită desțelenirii unor noi terenuri fertile și existenței unor terenuri libere, pentru care nu se plătea rentă absolută. Rusia și India puteau să exporte în Europa occidentală cereale la prețuri scăzute, deoarece țăraniilor ruși și indienilor, striviți sub povara impozitelor excesive, erau nevoiți să-și vîndă grînele la prețuri de nimic. Capitaliștii-arendășii și țăraniile din Europa nu puteau, dată fiind renta ridicată, umflată de marii proprietari funciari, să reziste la această concurență. După primul război mondial, în condițiile reducerii uriașe a cererii solvabile a populației, a izbucnit în primăvara anului 1920 o criză agrară acută, care a lovit cu o forță deosebită țările neeuropene (S.U.A., Canada, Argentina, Australia). Agricultură nu se redresase încă de pe urma acestei crize, cînd la sfîrșitul anului 1928 au apărut simptomele vădite ale unei noi crize agrare, care a început în Canada, S.U.A., Brazilia și Australia. Această criză a cuprins principalele țări din lumea capitalistă exportatoare de materii prime și de produse alimentare. Criza a cuprins toate ramurile agriculturii, im-

pletindu-se cu criza industrială din 1929—1933, și a durat pînă la începutul celui de-al doilea război mondial.

Caracterul de durată al crizelor agrare se explică prin următoarele cauze principale.

În primul rînd, monopolul proprietății private asupra pămîntului silește pe arendași să plătească și în timpul crizelor agrare aceeași arendă care fusese fixată prin contract înainte de criză. Atunci cînd prețurile mărfurilor agricole scad, renta funciară se plătește pe seama reducerii continue a salariului muncitorilor agricoli, precum și pe seama profitului, iar uneori chiar pe seama capitalului avansat de arendaș. Din această cauză, ieșirea din criză prin introducerea unei tehnici perfecționate și prin reducerea cheltuielilor de producție este extrem de îngreuiată.

În al doilea rînd, în capitalism agricultura este o ramură înapoiată în comparație cu industria. Proprietatea privată asupra pămîntului, rămășițele relațiilor feudale, necesitatea de a plăti proprietarilor funciari rentă absolută și rentă diferențială — toate acestea împiedică aflusul liber al capitalurilor în agricultură, frînează dezvoltarea forțelor de producție. În această ramură tehnica rămîne extrem de înapoiată. Compoziția organică a capitalului din agricultură este inferioară celei din industrie; capitalul fix, a cărui reînnoire în masă constituie baza materială a periodicității crizelor industriale, joacă în agricultură un rol mult mai mic decît în industrie.

În al treilea rînd, în timpul crizelor micii producători de mărfuri — țărani — caută printr-o muncă excesivă, prin subalimentare, prin exploatarea prădalnică a solului și a vitelor, să mențină vechiul volum al producției, pentru a se putea menține cu orice preț pe peticul de pămînt propriu sau luat în arendă. Acest lucru sporește și mai mult supraproducția de produse agricole.

Așadar, baza generală a caracterului de durată al crizelor agrare o constituie monopolul proprietății private asupra pămîntului și, legate de el, rămășițele feudale și starea de extremă înapoiere a agriculturii în țările capitaliste.

Principala greutate a crizelor agrare cade asupra maseilor principale ale țărănimii. Criza agrară, ca orice criză, ruinează masele de mici producători de mărfuri; sfărîmînd relațiile de proprietate stabilite, ea accelerează descompu-

nera țărănimii, dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură. În același timp crizele agrare duc agricultura țărilor capitaliste de-a dreptul la degradare, provocînd reînnoirea de la mașini la munca manuală, o scădere simțitoare a folosirii îngrășămintelor chimice, reducerea suprafețelor cultivate, scăderea nivelului agrotehnicii, scăderea producției la hectar a culturilor agricole și a productivității creșterii animalelor.

Crizele și ascuțirea contradicțiilor capitalismului. Fiind o erupție violentă a tuturor contradicțiilor modului de producție capitalist, crizele economice duc în mod inevitabil la o nouă adîncire și ascuțire a acestor contradicții.

De regulă, crizele capitaliste de supraproducție au un caracter general. Începînd într-o ramură oarecare de producție, ele cuprind repede întreaga economie națională. Luînd naștere într-o singură țară sau în cîteva țări, ele se extind asupra întregii lumi capitaliste.

Fiecare criză duce la o restrîngere simțitoare a producției, la o scădere a prețurilor cu ridicata ale mărfurilor și a cursului acțiunilor la bursă, la o micșorare a volumului comerțului interior și exterior.

În timpul fiecărei crize volumul producției scade la nivelul care exista cu ani în urmă. În secolul al XIX-lea nivelul vieții economice din țările capitaliste era dat înapoi în timpul crizelor cu cîte 3—5 ani, iar în secolul al XX-lea cu zeci de ani.

În S.U.A. producția de cărbune a scăzut în timpul crizei din 1873 cu 9,1%, în 1882 — cu 7,5%, în 1893 — cu 6,4%, în 1907 — cu 13,4%, în 1920—1921 — cu 27,5%, în 1929—1933 — cu 40,9%. Producția de fontă din S.U.A. a scăzut în timpul crizei din 1873 cu 27%, în 1882 — cu 12,5%, în 1893 — cu 27,3%, în 1907 — cu 38,2%, în 1920—1921 — cu 54,8%, iar în 1929—1933 — cu 79,4%.

În Germania volumul total al producției industriale a scăzut în timpul crizei din 1873 cu 6,1%, în 1890 — cu 3,4%, în 1907 — cu 6,5%, iar în 1929—1933 — cu 40,6%.

Prin criza din 1857 S.U.A. au fost date înapoi în ceea ce privește producția de cărbune cu doi ani, producția de fontă — cu patru ani, exportul — cu doi ani și importul — cu trei ani. Prin criza din 1929 S.U.A. au fost date înapoi în ceea ce privește producția de cărbune cu 28 de ani, producția de fontă — cu 36 de ani, producția de oțel — cu 31 de ani, exportul — cu 35 de ani, importul — cu 31 de ani.

Prin criza din 1929 Anglia a fost dată înapoi în ceea ce privește producția de cărbune cu 35 de ani, producția de fontă — cu 76 de ani, producția de oțel — cu 23 de ani, comerțul exterior — cu 36 de ani.

Crizele economice demonstrează în mod grăitor caracterul *prădalnic* al capitalismului. În cursul fiecărei crize, în condițiile lipsurilor extreme îndurate de milioanele de oameni condamnați la mizerie și foamete, sînt nimicite cantități imense de mărfuri care nu-și găsesc desfacere — grâu, cartofi, lapte, vite, bumbac —, sînt închise temporar sau date la fier vechi uzine întregi, șantiere navale, furnale, sînt distruse semănături de cereale și de plante tehnice, sînt tăiate plantații de pomi fructiferi.

În cei trei ani de criză din 1929—1933 au fost demontate în S.U.A. 92 de furnale, în Anglia — 72, în Germania — 28, în Franța — 10. Tonajul vaselor maritime distruse în acești ani se ridică la mai mult de 6.500.000 de tone-registru.

Acțiunea distrugătoare a crizei agrare poate fi văzută din următoarele date. Din 1926 pînă în 1937 în S.U.A. au fost vîndute la licitație pentru datorii peste 2.000.000 de ferme. Venitul provenit din agricultură a scăzut de la 6,8 miliarde de dolari, cît a fost în 1929, la 2,4 miliarde de dolari în 1932. În aceeași perioadă de timp desfacerea mașinilor și utilajului agricol a scăzut de la 458.000.000 de dolari anual la 65.000.000, adică de 7 ori, folosirea îngrășămintelor chimice a scăzut aproape la jumătate. Guvernul Statelor Unite ale Americii a luat toate măsurile pentru reducerea producției agricole. În 1933 au fost nimicite cu plugul 10.400.000 de acri semănături de bumbac, au fost cumpărați și nimiciti 6.400.000 de porci, grîul era ars în cupotoarele locomotivelor. În Brazilia au fost distruși circa 22.000.000 de saci de cafea, în Danemarca — au fost nimicite 117.000 de capete de vite.

Crizele aduc nenumărate calamități clasei muncitoare, principalelor mase ale țărănimii, tuturor oamenilor muncii. Ele provoacă *șomajul în masă*, care condamnă sute de mii și milioane de oameni la inactivitate forțată, la mizerie și la foamete. Capitaliștii folosesc șomajul pentru a intensifica prin toate mijloacele exploatarea clasei muncitoare, pentru a reduce simțitor nivelul de trai al oamenilor muncii.

În timpul crizei din 1907 numărul muncitorilor ocupați în industria prelucrătoare din S.U.A. a scăzut cu 11,8%. În timpul crizei din 1929—1933 numărul muncitorilor din industria prelucrătoare americană a scăzut cu 38,8%, suma salariilor plătite reducîndu-se cu 57,7%. După datele statisticienilor americani, în perioada 1929—1933 s-au pierdut ca urmare a șomajului 43.000.000 de ani-om.

Crizele fac să crească enorm nesiguranța existenței oamenilor muncii, teama lor în fața zilei de mîine. Negăsind de lucru cu anii, proletarii își pierd calificarea; după terminarea crizei mulți dintre ei nu se mai pot întoarce

în producție. Se înrăutățesc la maximum condițiile de locuit ale oamenilor muncii, crește numărul oamenilor fără locuință, care colindă țara în căutare de cîștig. În anii de criză crește simțitor numărul sinuciderilor celor aduși la desperare, cresc cerșetoria și criminalitatea.

Crizele duc la ascuțirea *contradicțiilor de clasă* dintre proletariat și burghezie, dintre principalele mase ale țărănimii și moșierii, cămătarii, chiaburii care le exploatează. În condițiile de criză clasa muncitoare pierde multe din cele cucerite de ea în lupta îndelungată și grea împotriva exploataților și a statului burghez. Această arată muncitorilor că singura cale de salvare de la mizerie și foamete este răsturnarea puterii burgheziei, desființarea robiei salariate capitaliste. Cele mai largi mase ale proletariatului, condamnate de criză la lipsuri imense, se pătrund de conștiința de clasă și de hotărîre revoluționară. Incapacitatea burgheziei de a conduce forțele de producție ale societății subminează încrederea păturilor mic-burgheze ale populației în caracterul de neclintit al rînduieiilor capitaliste. Toate acestea duc la o ascuțire a *luptei de clasă* în societatea capitalistă.

În timpul crizelor statul burghez vine în ajutorul capitaliștilor cu subvenții bănești, pe care le plătesc în ultimă instanță masele muncitoare. Folosind aparatul de violență și constrîngere, statul îi ajută pe capitaliști să desfășoare ofensiva împotriva nivelului de trai al clasei muncitoare și al țărănimii. Toate acestea agravează pauperizarea maselor muncitoare. În același timp crizele dezvăluie incapacitatea totală a statului burghez de a pune frîu într-o măsură oarecare legilor stihinice ale capitalismului. În țările capitaliste nu statul conduce economia, ci, invers, statul însuși este stăpînit de economia capitalistă, se află în subordinea marelui capital.

Crizele constituie dovada cea mai concretă a faptului că forțele de producție create de capitalism au depășit cadrul relațiilor de producție burgheze, din care cauză acestea din urmă au devenit o frînă pentru creșterea continuă a forțelor de producție.

„Criza arată că societatea de astăzi ar putea produce o cantitate incomparabil mai mare de produse care să fie folosite pentru îmbunătățirea traiului întregului popor muncitor, dacă pămîntul, fabricile, mașinile etc. n-ar fi acaparate de un mănunchi de proprietari particulari, care storc

milioane din mizeria poporului¹. Fiecare criză apropie prăbușirea modului de producție capitalist.

Tendința istorică a dezvoltării capitalismului. Proletariatul — gropar al capitalismului. După ce capitalismul a devenit orînduirea dominantă, concentrarea proprietății în puține mîini a progresat cu pași uriași. Dezvoltarea capitalismului duce la ruina micilor producători, care îngroașă rîndurile armatei muncitorilor salariați. Se înăsprește tot mai mult concurența între capitaliști, care are ca rezultat faptul că un capitalist învinge pe mulți alții. Concentrarea capitalului înseamnă stringerea unor avuții imense în mîinile unui grup tot mai restrîns de oameni.

Dezvoltînd marea producție, capitalismul generează totodată pe propriul său gropar — clasa muncitoare, care joacă rolul de conducător al tuturor celor ce muncesc și sînt exploatați. Dezvoltarea industriei este însoțită de creșterea numerică a proletariatului, de creșterea coeziunii, conștiinței și organizării lui. Proletariatul se ridică tot mai hotărît la luptă împotriva capitalului. Dezvoltarea societății capitaliste, care este însoțită de ascuțirea contradicțiilor antagoniste inerente ei și de intensificarea luptei de clasă, pregătește premisele necesare pentru victoria proletariatului asupra burgheziei.

Expresia teoretică a intereselor fundamentale ale clasei muncitoare este *marxismul — socialismul științific*, care reprezintă o concepție unitară și armonioasă despre lume. Socialismul științific învață proletariatul să se unească în vederea luptei de clasă împotriva burgheziei. Interesele de clasă ale proletariatului coincid cu interesele dezvoltării progresive a societății omenești, ele se contopesc cu interesele majorității covârșitoare a societății, deoarece revoluția proletariatului înseamnă nu desființarea cutărei sau cutărei forme de exploatare, ci desființarea oricărei exploatare în general.

Dacă la începuturile capitalismului un mînunchi de uzurpatori — capitaliști și moșieri — au expropriat masele populare, dezvoltarea capitalismului face inevitabilă exproprierea mînunchiului de uzurpatori de către masele populare. Această sarcină o îndeplinește revoluția socialistă,

care socializează mijloacele de producție, lichidează capitalismul cu crizele lui, cu șomajul și cu mizeria maselor.

„Monopolul capitalului devine o cătușă pentru modul de producție care a înflorit cu el și prin el. Centralizarea mijloacelor de producție și socializarea muncii ajung la un punct în care ele devin incompatibile cu învelișul lor capitalist. Acesta e sfârșit. Ceasul din urmă al proprietății private capitaliste a sunat. Expropriatorii sînt expropriați¹.”

Aceasta este *tendința istorică* a dezvoltării modului de producție capitalist.

SCURTE CONCLUZII

1. *Crizele economice sînt crize de supraproducție. Baza crizelor o constituie contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii produselor muncii. Formele de manifestare a acestei contradicții sînt, în primul rînd, antagonismul dintre organizarea producției înăuntrul fiecărei întreprinderi capitaliste și anarhia în producție în întreaga societate și, în al doilea rînd, contradicția dintre creșterea uriașă a posibilităților de producție ale capitalismului și reducerea relativă a cererii solvabile a maselor muncitoare. Contradicția fundamentală a capitalismului se manifestă în antagonismul de clasă dintre proletariat și burghezie.*

2. *Perioada de la începutul unei crize pînă la începutul altei crize se numește ciclu. Un ciclu se compune din următoarele faze: criza, depresiunea, înviorearea, avîntul. Baza materială a periodicității crizelor capitaliste o constituie reînnoirea periodică a capitalului fix. Crizele industriale se împletesc cu crizele agrare, care se deosebesc prin caracterul lor de durată, din cauza monopolului proprietății private asupra pămîntului și a stării de extremă înapoiere a agriculturii în condițiile capitalismului.*

3. *Crizele capitaliste înseamnă o uriașă distrugere a forțelor de producție. Ele aduc nenumărate calamități maselor muncitoare. În crize se vedește în modul*

¹ V. I. Lenin, *Invățămintele crizei*, Opere, vol. 5, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 78. — *Nota Trad.*

¹ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 674. — *Nota Trad.*

cel mai clar caracterul istoricește limitat al orînduirii burgheze, incapacitatea capitalismului de a mai conduce forțele de producție care s-au dezvoltat în sînul său. Pentru a desființa crizele, trebuie desființat capitalismul.

4. Tendința istorică a dezvoltării capitalismului constă în aceea că, pe de o parte, el dezvoltă forțele de producție și socializează producția, creînd astfel premisele materiale pentru socialism, iar pe de altă parte generează pe propriul său gropar — proletariatul, care organizează și conduce lupta revoluționară a tuturor oamenilor muncii pentru eliberarea lor de sub jugul capitalului.

B. CAPITALISMUL MONOPOLIST — IMPERIALISMUL

CAPITOLUL XVII

IMPERIALISMUL — STADIUL CEL MAI ÎNALT AL CAPITALISMULUI. LEGEA ECONOMICĂ FUNDAMENTALĂ A CAPITALISMULUI MONOPOLIST

Trecerea la imperialism. Dezvoltarea capitalismului premonopolist, în care domnea libera concurență, a atins punctul său culminant în anii 1860—1880. În ultimii treizeci de ani ai secolului al XIX-lea a avut loc trecerea de la capitalismul premonopolist la capitalismul monopolist. La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea capitalismul monopolist se formase definitiv.

Capitalismul monopolist, sau *imperialismul*, este stadiul cel mai înalt și ultim al capitalismului și are ca principală trăsătură distinctivă înlocuirea liberei concurențe prin dominația monopolurilor.

Trecerea de la capitalismul premonopolist la capitalismul monopolist, la imperialism, a fost pregătită de întregul proces de dezvoltare a forțelor de producție și a relațiilor de producție din societatea burgheză.

Ultimii treizeci de ani ai secolului al XIX-lea au fost marcați de mari progrese în domeniul tehnicii, de creșterea industriei și a concentrării ei. În metalurgie au devenit foarte răspîndite noile procedee de topire a oțelului (Bessemer, Thomas, Martin). Răspîndirea rapidă a noilor tipuri de motoare — dinamurile, motoarele cu combustie internă, turbina cu aburi, motorul electric — a accelerat dezvoltarea industriei și transporturilor. Succesele științei și ale tehnicii au deschis posibilitatea producerii energiei electrice în proporții de masă în termocentrale, iar apoi în mari hidrocentrale. Folosirea energiei electrice a avut ca urmare crearea unei serii de noi ramuri ale industriei chimice, ale metalurgiei metalelor neferoase și a metalelor ușoare. S-a extins aplicarea metodelor chimice în multe ramuri de producție. Perfecționarea motoarelor cu com-

bustie internă a contribuit la apariția transportului auto, iar apoi și a aviației.

Încă la jumătatea secolului al XIX-lea locul precumpănitor în industria țărilor capitaliste îl ocupa industria ușoară. Numeroasele întreprinderi de proporții relativ mici aparțineau unor proprietari izolați, greutatea specifică a societăților pe acțiuni fiind relativ mică. Criza economică din 1873 a dus la pieire o sumedenie de asemenea întreprinderi și a dat un puternic impuls concentrării și centralizării capitalului. Rolul precumpănitor în industria principalelor țări capitaliste a început să-l joace industria grea, în primul rând metalurgia și construcția de mașini, precum și industria extractivă minieră, a căror dezvoltare necesita capitaluri imense. Larga răspândire a societăților pe acțiuni a intensificat și mai mult centralizarea capitalului.

Volumul producției industriale mondiale a crescut din 1870 până în 1900 de trei ori. Producția mondială de oțel a sporit de la 500.000 de tone, cât era în 1870, la 28.000.000 de tone în 1900, iar producția mondială de fontă — de la 12.200.000 de tone la 40.700.000 de tone. Dezvoltarea energiei, a metalurgiei și a chimiei a determinat creșterea producției mondiale de cărbune (de la 218.000.000 de tone în 1870 la 769.000.000 de tone în 1900) și de petrol (de la 800.000 de tone la 20.000.000 de tone). Creșterea producției industriale era strins legată de dezvoltarea transportului pe calea ferată. În 1835, la zece ani după construirea primei căi ferate, existau în întreaga lume 2.400 km de cale ferată, în 1870 — peste 200.000, iar în 1900 — 790.000 km. Căile maritime au început să fie deservite de vase mari, puse în mișcare de mașini cu aburi și de motoare cu combustie internă.

În secolul al XIX-lea modul de producție capitalist s-a răspândit repede pe întregul glob. Încă la începutul deceniului al 8-lea al secolului trecut, Anglia — cea mai veche țară burgheză — producea mai multe țesături, mai multă fontă și mai mult cărbune decât Statele Unite ale Americii, Germania, Franța, Italia, Rusia și Japonia luate la un loc. Anglia deținea întâietatea în producția industrială mondială și monopolul absolut pe piața mondială. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea situația s-a schimbat simțitor. În țările capitaliste tinere s-a dezvoltat o mare industrie proprie. După volumul producției industriale, Statele Unite ale Americii au ocupat primul loc în lume, iar Germania — primul loc în Europa. Cu toate piedicile create de regimul țarist, pe de-a-ntregul putred, Rusia înainta rapid pe calea dezvoltării industriale. Ca rezultat al dezvoltării industriale a țări-

lor capitaliste tinere, Anglia a pierdut întâietatea industrială și situația de monopol pe piața mondială.

Pe măsura trecerii la imperialism contradicțiile dintre forțele de producție și relațiile de producție ale capitalismului au început să ia forme tot mai ascuțite. Subordonația producției scopurilor rapace ale goanei capitaliștilor după profit foarte ridicat a creat numeroase piedici în calea dezvoltării forțelor de producție, în calea progresului tehnic. Crizele economice de supraproducție au început să se repete tot mai des, cu o forță distructivă sporită; creștea armata șomerilor. Paralel cu creșterea mizeriei și a sărăciei maselor muncitoare de la orașe și sate, a avut loc o creștere fără precedent a avuției concentrate în mina unui mănunchi de exploatați. Ascuierea contradicțiilor de clasă de neîmpăcat dintre burghezie și proletariat a dus la intensificarea luptei economice și politice a clasei muncitoare.

În perioada trecerii la imperialism cele mai mari puteri capitaliste din Europa și America au acaparat prin violență și înșelăciune uriașe posesiuni coloniale. Un mănunchi de țări dezvoltate din punct de vedere capitalist a transformat majoritatea populației globului în sclavi coloniali, care urăsc pe asupritorii lor și se ridică la luptă împotriva acestora. Cuceririle coloniale au lărgit enorm cîmpul exploatării capitaliste; gradul de exploatare a maselor muncitoare a crescut neconținut. Ascuierea extremă a contradicțiilor capitalismului și-a găsit expresia în războaie imperialiste pustiitoare, care au costat o mulțime de vieți omenești și au distrus valori materiale imense.

Meritul istoric de a fi făcut analiza marxistă a imperialismului, ca stadiul cel mai înalt și în același timp ultim al dezvoltării capitalismului, ca ajun al revoluției socialiste a proletariatului, îi revine lui V. I. Lenin. În lucrarea sa clasică „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului“ și într-o serie de alte lucrări scrise mai ales în timpul primului război mondial, Lenin a făcut bilanțul dezvoltării capitalismului mondial în jumătatea de secol care s-a scurs de la apariția „Capitalului“ lui Marx. Sprijinindu-se pe legile apariției, dezvoltării și decăderii capitalismului, descoperite de Marx și Engels, Lenin a făcut o analiză științifică completă a esenței economice și politice a imperialismului, a legilor și contradicțiilor lui de nerezolvat.

Potrivit definiției clasice a lui Lenin, trăsăturile economice fundamentale ale imperialismului sînt următoarele :

„1) concentrarea producției și a capitalului, care a atins o treaptă de dezvoltare atât de înaltă încât a creat monopolurile care au un rol hotărîtor în viața economică; 2) fuziunea capitalului bancar cu cel industrial și formarea, pe baza acestui «capital financiar», a unei oligarhii financiare; 3) exportul de capital, spre deosebire de exportul de mărfuri, capătă o însemnătate deosebit de mare; 4) se formează uniuni monopoliste internaționale ale capitaliștilor, care împart între ele lumea, și 5) terminarea împărțirii teritoriale a globului pămîntesc între cele mai mari puteri capitaliste”¹.

Concentrarea producției și monopolurile și concurența. În perioada premonopolistă, în condițiile dominației liberei concurențe, acțiunea legii concentrării și centralizării capitalului a dus în mod inevitabil la victoria întreprinderilor mari și foarte mari, față de care întreprinderile mici și mijlocii au un rol tot mai subordonat. La rîndul său, concentrarea producției a pregătit trecerea de la dominația liberei concurențe la dominația monopolurilor.

În *Germania*, în întreprinderile cu mai mult de 50 de muncitori erau concentrați în 1882 22% din numărul total al muncitorilor și funcționarilor, în 1895 — 30%, în 1907 — 37%, în 1925 — 47,2%, în 1939 — 49,9%. Partea întreprinderilor foarte mari (cu peste 1.000 de muncitori salariați) în întreaga industrie a crescut din 1907 pînă în 1925: după numărul muncitorilor — de la 9,6% la 13,3%, după puterea motoarelor — de la 32% la 41,1%.

În *Statele Unite ale Americii*, în 1904, întreprinderile foarte mari, cu o producție în valoare de la 1.000.000 de dolari în sus, reprezentau 0,9% din numărul total al întreprinderilor; în aceste întreprinderi erau ocupați 25,6% din numărul total al muncitorilor și producția dată de ei reprezenta 38% din producția globală a industriei. În 1909, întreprinderile foarte mari, care reprezentau 1,1% din numărul total al întreprinderilor, aveau 30,5% din totalul muncitorilor salariați, și dădeau 43,8% din producția globală a industriei. În 1939, întreprinderile foarte mari, care reprezentau 5,2% din numărul total al întreprinderilor, concentrau 55% din totalul muncitorilor salariați și 67,5% din producția globală a industriei.

Printr-un înalt grad de concentrare se caracteriza industria *Rusiei*. În 1879, întreprinderile mari (cu peste 100 de muncitori) din Rusia reprezentau 4,4% din totalul întreprinderilor și concentrau 54,8% din întreaga valoare a producției. În 1903, în marile întreprinderi erau concentrați deja 76,6% din totalul muncitorilor industriali, producția acestora reprezentînd partea covârșitoare a producției industriale.

Concentrarea producției se desfășoară cel mai rapid în industria grea și în ramurile industriale noi (chimică, electrotehnică, de auto-

¹ V. I. Lenin, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, Opere, vol. 22, ed. P.M.R. 1952, pag. 261. — *Nota Trad.*

mobile etc.), rămînînd în urmă în industria ușoară, în cadrul căreia există în toate țările capitaliste foarte multe întreprinderi mici și mijlocii.

Una din formele de concentrare a producției o constituie *combinarea*, adică unirea într-o singură întreprindere a diferite ramuri ale industriei, care fie că reprezintă etape succesive de prelucrare a materiilor prime (de pildă combinatele metalurgice, care reunesc extracția minereului, topirea fontei și a oțelului, producția de laminate), fie că au un rol auxiliar una față de alta (de pildă prelucrarea deșeurilor). Combinarea oferă marilor întreprinderi o preponderență și mai mare în lupta împotriva concurenților.

Pe o anumită treaptă a dezvoltării ei, concentrarea producției duce la monopol. Marile întreprinderi necesită mase uriașe de profit pentru a rezista în crîncena concurență cu giganți de aceeași talie și pentru a avea posibilitatea să-și lărgească încontinuu producția, or, un profit ridicat îl asigură numai dominația monopolistă pe piață. Pe de altă parte, cîtorva zeci de întreprinderi uriașe le este mai ușor să ajungă la o înțelegere între ele decît sutelor și miilor de întreprinderi mici. Astfel libera concurență este înlocuită de monopol. Aceasta este esența *economică* a imperialismului.

Monopolul reprezintă o înțelegere, o alianță sau o uniune a capitaliștilor care au concentrat în mîna lor producția și desfacerea unei importante părți din produsele uneia sau ale cîtorva ramuri în scopul stabilirii unor prețuri ridicate la mărfuri și al obținerii unui profit ridicat, de monopol.

Cele mai simple forme de monopol sînt înțelegerile pe un timp scurt cu privire la prețurile de vînzare. Ele poartă diferite denumiri: convenții, cornere, ringuri etc. Forme mai dezvoltate ale monopolurilor sînt cartelurile, syndicatele, trusturile și concernele. *Cartelul* este o uniune monopolistă ai cărei membri se înțeleg asupra condițiilor de vînzare, a termenelor de plată, împart între ei piețele de desfacere, stabilesc cantitatea de mărfuri care urmează să fie produsă și fixează prețurile. Cantitatea de mărfuri pe care fiecare dintre participanții la cartel are dreptul s-o producă și s-o vîndă poartă denumirea de *cotă*; în caz de nerespectare a cotei, se varsă o amendă în casa cartelului. *Sindicatul* este o organizație monopolistă în cadrul căreia desfacerea mărfurilor, iar uneori și achiziționarea materiilor prime, se face de către un oficiu comun. *Trustul* este un monopol în cadrul căruia proprietatea asupra tuturor întreprinderilor este unificată, iar proprietarii lor au devenit acționari care primesc profitul după părțile sociale sau după numărul acțiunilor pe care le posedă. În fruntea trustului se află un consiliu de administrație, care conduce întreaga producție, des-

facerea produselor și finanțele întreprinderilor, care înainte erau de sine stătătoare. Trusturile fac adeseori parte din uniuni mai vaste, din concerne. *Concernul* este unirea unui șir de întreprinderi din diferite ramuri ale industriei, de firme comerciale, bănci, societăți de transporturi și de asigurare pe baza dependenței financiare comune față de un anumit grup de capitaliști dintre cei mai mari.

Monopolurile ocupă posturile de comandă din economia țărilor capitaliste. Ele au acaparat industria grea, precum și numeroase ramuri ale industriei ușoare, transportul pe cale ferată și pe apă, băncile, comerțul interior și exterior, și au subjugat agricultura.

În siderurgia *Statelor Unite ale Americii* domină 8 monopoluri, sub controlul cărora se afla, în 1952, 84% din întreaga capacitate de producție a oțelului pe țară; dintre ele, două foarte mari — Trustul american al oțelului și „Corporația oțelului Beethlehem” — dispuneau de 51% din întreaga capacitate de producție. Cel mai vechi monopol din Statele Unite este trustul petrolifer „Standard Oil”. În industria de automobile trei firme au o importanță hotărâtoare: „General Motors”, „Ford” și „Chrysler”. În industria electrotehnică situația dominantă o ocupă două firme: „General Electric” și „Westinghouse”. Industria chimică este controlată de concernul „Dupont de Nemours”, cea a aluminiului — de concernul „Mellon”.

În *Anglia* rolul uniunilor monopoliste a crescut în mod deosebit după primul război mondial, când s-au format carteluri în industria textilă și în cea carboniferă, în siderurgie și într-o serie de ramuri industriale noi. Trustul englez de produse chimice controlează aproximativ nouă zecimi din întreaga producție chimică de bază, circa două cincimi din întreaga producție de coloranți și aproape întreaga producție de azot din țară. El este strins legat de cele mai importante ramuri ale industriei engleze și îndeosebi de concernele producției de război.

În *Germania* cartelurile au luat o largă dezvoltare începând cu sfârșitul secolului trecut. În perioada dintre cele două războaie mondiale, în economia țării dominau trustul oțelului („Vereinigte Stahlwerke”), care avea circa 200.000 de muncitori și funcționari, trustul de produse chimice („Interessen-Gemeinschaft Farbenindustrie”), cu 100.000 de muncitori și funcționari, monopolurile din industria cărbunelui, concernul de armament Krupp, concernele electrotehnice „Compagnia generală de electricitate” și „Siemens”.

În *Franța*, în *Japonia* și chiar în țări mici ca *Belgia*, *Suedia*, *Elveția*, organizațiile monopoliste dețin posturile de comandă în industrie.

În *Rusia* marile monopoluri au acaparat în primul rând ramurile principale ale industriei grele. Sindicatul „Prodamet” (Uniunea pentru vânzarea produselor întreprinderilor metalurgice), înființat în 1902, avea în mîna lui desfacerea a peste patru cincimi din metalele feroase. În 1904 a fost înființat sindicatul „Prodvagon”, care a monopolizat aproape în întregime producția și vânzarea vagoanelor. Un alt sindicat de același fel unea uzinele de construcții de locomotive. Sindicatul „Produgol” a fost creat în 1904 de cele mai mari întreprinderi carbonifere din Donbass, care aparțineau capitalului francez și

belgian; el a cuprins trei pătrimi din întreaga producție de cărbune din Donbass.

Economiștii burghezi, căutînd să prezinte capitalismul contemporan într-o lumină trandafirie, susțin că extinderea monopolurilor ar duce la lecuirea orînduirii burgheze de astfel de plăgi cum sînt concurența, anarhia în producție, crizele. În realitate imperialismul nu numai că nu poate înlătura concurența, anarhia în producție și crizele, dar ascute și mai mult toate contradicțiile capitalismului.

Lenin a arătat că imperialismul nu poate reorganiza capitalismul de jos pînă sus. În condițiile dominației monopolurilor în toate țările capitaliste se mențin numeroase întreprinderi mici și mijlocii și o masă de mici producători — țărani și meșteșugari.

Monopolul care se creează în unele ramuri ale industriei accentuează caracterul haotic, propriu producției capitaliste în ansamblul ei. Concurența nu numai că nu este desființată, dar îmbracă forme și mai ascuțite.

În primul rînd, concurența nu încetează *în sinul* monopolurilor. Membrii sindicatelor și ai cartelurilor luptă între ei pentru piețele cele mai avantajoase, pentru o parte (cotă) mai mare din producție și din desfacere. În cadrul trusturilor și al concernelor se desfășoară lupta pentru posturile de conducere, pentru pachetele de acțiuni de control, pentru împărțirea profiturilor.

În al doilea rînd, concurența se desfășoară *între monopoluri*: atît între monopolurile din una și aceeași ramură cît și între monopolurile din diferite ramuri care își livrează unul altuia mărfuri (de pildă trustul oțelului și trustul automobilelor) sau care produc mărfuri ce se pot înlocui una pe alta (cărbune, petrol, energie electrică). În condițiile capacității limitate a pieței interne, monopolurile care produc obiecte de consum duc o luptă înverșunată pentru desfacerea mărfurilor lor.

În al treilea rînd, concurența are loc *între monopoluri și întreprinderile nemonopolizate*. Ramurile monopolizate se află într-o situație privilegiată față de celelalte ramuri. Monopolurile iau toate măsurile pentru sugrumarea întreprinderilor „din afară”, „sălbatică”, care nu intră în uniunile monopoliste.

„Monopolurile, dezvoltate din libera concurență, nu o înlătură pe aceasta, ci există deasupra ei și alături de ea, dînd astfel naștere unui șir de contraziceri, de fricțiuni și

de conflicte deosebit de ascuțite și de violente¹. Dominația monopolurilor imprimă concurenței un caracter deosebit de distrugător și de prădalnic. Monopolurile folosesc toate mijloacele posibile: violența directă, corupția și șantajul, recurg la mașinații financiare complicate.

Dominația monopolurilor înseamnă adâncirea continuă a contradicției fundamentale a capitalismului — contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii, din care cauză crizele devin și mai pustiitoare.

Concentrarea și monopolurile în sistemul bancar. Noul rol al băncilor. Nu ne putem face o idee destul de completă despre adevărata forță și însemnătate a monopolurilor contemporane dacă nu ținem seama de rolul băncilor. În sistemul bancar, ca și în industrie, are loc o concentrare a capitalului și trecerea de la libera concurență la monopol. Inițial băncile serveau în special ca mijlocitori în domeniul plăților. O dată cu dezvoltarea capitalismului s-a extins activitatea băncilor ca negustori de capital. Acumularea capitalului și concentrarea producției în industrie au dus la concentrarea în bănci a unor uriașe mijloace bănești disponibile, care căutau un plasament rentabil. Partea băncilor mari în volumul total al operațiilor bancare a crescut necontenit.

În ultimii 33 de ani înainte de primul război mondial (1880—1913), numai creșterea depunerilor în sistemele bancare ale celor patru mari state capitaliste — Statele Unite ale Americii, Germania, Anglia și Franța — se cifra la 127 miliarde de mărci. De atunci creșterea depunerilor a fost și mai rapidă; într-un interval de timp de două ori mai scurt — din 1913 pînă în 1928 — depunerile în aceste țări au crescut cu 183 miliarde de mărci.

În *Statele Unite ale Americii*, 20 dintre băncile cele mai mari dețineau în 1900 — 15%, în 1929 — 19%, în 1939 — 27% și în 1952 — 29% din totalul depunerilor la toate băncile din S.U.A. În *Anglia* suma bilanțurilor a cinci dintre cele mai mari bănci reprezenta în 1900 — 28%, în 1916 — 37%, în 1929 — 73% și în 1952 — 79% din suma totală a bilanțurilor tuturor băncilor engleze de depuneri. În *Franța* șase bănci de depuneri dețineau în 1952 66% din totalul depunerilor la toate băncile franceze. În *Germania* marile bănci berlineze concentrau în ajunul primului război mondial aproape jumătate din totalul depunerilor la toate băncile germane, iar în 1929—1932 — două treimi.

În domeniul bancar, ca și în industrie, concentrarea duce la monopol. Băncile cele mai mari își subordonează băn-

¹ Ibid.

cile mici prin cumpărarea de acțiuni, prin acordarea de credite etc. Acaparînd o poziție de monopol, marile bănci încheie între ele înțelegeri cu privire la împărțirea sferelor de influență. Se formează uniuni monopoliste ale băncilor. Fiecare asemenea uniune comandă zeci, iar uneori chiar sute de bănci mai mici, care devin de fapt filiale ale marilor bănci. Printr-o rețea dezvoltată de filiale, marile bănci strîng în casele lor mijloacele a numeroase întreprinderi. Aproape întregul capital bănesc al clasei capitaliștilor și economiile celorlalte pături ale populației ajung la dispoziția unor mici grupuri de magnați ai băncilor.

Concentrarea industriei și formarea monopolurilor bancare duc la o schimbare esențială a raporturilor dintre bănci și industrie. O dată cu creșterea proporțiilor întreprinderilor capătă o tot mai mare importanță creditele mari pe termen lung acordate de bănci capitaliștilor industriali. Creșterea masei depunerilor aflate la dispoziția băncilor deschide largi posibilități pentru aceste investiții pe termen lung a mijloacelor bancare în industrie. Cea mai răspîndită formă de plasare a mijloacelor bănești ale băncilor în industrie o constituie cumpărarea acțiunilor unor întreprinderi. Băncile contribuie la formarea întreprinderilor pe acțiuni, luînd asupra lor reorganizarea întreprinderilor diferiților capitaliști în societăți pe acțiuni și înființarea (fondarea) de noi societăți pe acțiuni. Vinzarea și cumpărarea de acțiuni se fac într-o măsură tot mai mare prin mijlocirea băncilor.

Din mijlocitori modești, băncile se transformă în monopolști atotputernici ai pieței banilor. Interesele băncilor și ale întreprinderilor industriale se împletesc tot mai strîns. Atunci cînd o bancă finanțează cîteva mari întreprinderi dintr-o anumită ramură, ea este interesată în realizarea unei înțelegeri monopoliste între ele și sprijină o asemenea înțelegere. În felul acesta băncile intensifică și accelerează foarte mult procesul de concentrare a capitalului și de formare a monopolurilor.

Capitalul financiar și oligarhia financiară. Ca urmare a faptului că băncile devin coproprietari ai întreprinderilor industriale, comerciale și de transport, achiziționînd acțiunile și obligațiile lor, iar monopolurile industriale la rîndul lor posedă acțiuni ale băncilor legate de ele, are loc o împletire a capitalului monopolist bancar cu cel industrial, ia naștere o nouă formă de capital — capitalul financiar.

Capitalul financiar este capitalul contopit al monopolurilor bancare și industriale. Epoca imperialismului este epoca capitalului financiar.

Definind capitalul financiar, Lenin a subliniat trei momente importante: „Concentrarea producției; monopolurile care cresc din ea; contopirea sau îngemănarea băncilor și a industriei — iată istoria apariției capitalului financiar și conținutul acestei noțiuni”¹.

Contopirea capitalului bancar cu cel industrial se manifestă în mod pregnant în uniunea personală a conducătorilor monopolurilor bancare și industriale. Unele și aceleași persoane se află în fruntea celor mai mari uniuni monopoliste din sistemul bancar, din industrie, din comerț și din alte ramuri ale economiei capitaliste.

În *Germania*, înainte de primul război mondial, șase dintre cele mai mari bănci berlineze erau reprezentate prin directori a 344 de întreprinderi industriale, și prin membrii consiliilor de administrație în alte 407 întreprinderi, deci în total în 751 de societăți. Pe de altă parte, în organele de conducere ale acestor șase bănci se aflau 51 de mari industriași. Ulterior această uniune personală a luat o și mai mare dezvoltare. În 1932, în organele de conducere ale principalelor 3 bănci berlineze se aflau 70 de mari reprezentanți ai industriei. În *Statele Unite ale Americii*, un grup restrâns, numărând 400 de industriași și bancheri, ocupa în 1950 o treime din cele 3.705 posturi de director în 250 dintre cele mai mari corporații (societăți pe acțiuni), care dețineau 42% din totalul capitalurilor din țară.

În fiecare țară capitalistă un mănunchi de mari bancheri și industriași monopolști stăpinesc toate ramurile de importanță vitală ale economiei, dispunând de masa covârșitoare a averii sociale. Stăpânirea monopolurilor capitaliste se transformă inevitabil în dominație a *oligarhiei financiare* (cuvântul grecesc „oligarhie” înseamnă, în sens literal, „dominația celor puțini”). Imperialismul se caracterizează prin atotputernicia trusturilor și a sindicatelor monopoliste, a băncilor și a oligarhiei financiare din țările industriale.

Dominația oligarhiei financiare pe tărâm economic se realizează, în primul rând, prin așa-numitul „sistem al participațiilor”. El constă în aceea că un mare financiar sau un grup de financiar stăpinesc principala societate pe acțiuni („societatea-mamă”), aflată în fruntea cernului; această societate, la rândul ei, posedând pachete de acțiuni de control, își exercită dominația asupra „societăților

fiice”, care depind de ea; acestea, în mod analog, dispun de „societățile nepoate” etc. Prin acest sistem magnații finanțelor au posibilitatea să dispună de sume uriașe de capital care nu le aparține.

Cu ajutorul unui sistem larg ramificat de participații, opt dintre cele mai mari grupuri financiare din S.U.A. — Morgan, Rockefeller, Kuhn-Loeb, Mellon, Dupont, grupul din Chicago, din Cleveland și cel din Boston — ocupă o situație dominantă în întreaga economie a țării. Sfera de influență a lui Morgan cuprindea în 1948 bănci și corporații cu un capital total de 55 miliarde de dolari, cea a lui Rockefeller — de 26,7 miliarde, cea a Dupont-ilor — de 6,5 miliarde, a Mellon-ilor — de 6 miliarde de dolari.

Oligarhia financiară, care deține un monopol efectiv, obține profituri uriașe și mereu crescînde de pe urma fondării (adică a creării de societăți pe acțiuni), a emisiunii de acțiuni și de obligații, a plasării împrumuturilor de stat, a comenzilor de stat avantajoase. Capitalul financiar, concentrat în mâini puține, încasează de la societate un tribut în continuă creștere.

Exportul de capital. Pentru capitalismul premonopolist, în care domnea libera concurență, era tipic exportul de *mărfuri*. Pentru capitalismul imperialist, în care domnesc monopolurile, a devenit tipic exportul de *capital*.

În pragul secolului al XX-lea, în țările foarte bogate, în care acumularea capitalului a atins proporții uriașe, a apărut un uriaș „surplus de capital”.

„Surplusul” de capital apare mai ales din două cauze. În primul rând, nivelul de trai mizerabil al maselor pune piedici creșterii continue a producției. În al doilea rând, se accentuează tot mai mult rămînerea în urmă a agriculturii față de industrie și în genere dezvoltarea inegală a diferitelor ramuri ale economiei. Dacă capitalismul ar putea să dezvolte agricultura, dacă ar putea să ridice nivelul de trai al maselor muncitoare, atunci n-ar putea fi nici vorbă de un „surplus de capital”. Dar atunci capitalismul n-ar mai fi capitalism, căci atît inegalitatea dezvoltării cit și nivelul de trai mizerabil al maselor populației constituie condiții și premise fundamentale ale acestui mod de producție. Surplusul de capital are, deci, în țările capitaliste dezvoltate un caracter relativ. „Necesitatea exportului de capital este determinată de faptul că în unele țări capitalismul «s-a răscopt» și capitalul nu

¹ Op. cit., pag. 222.

găsește (în condițiile agriculturii înapoiate și ale mizeriei maselor) teren pentru o investiție «avantajoasă»¹.

În goana după profit maxim, „surplusul” de capital se îndreaptă spre străinătate. Capitalul se exportă mai ales în țările înapoiate, în care capitalurile sînt puține, salariile mici, materiile prime ieftine și prețul pămîntului relativ mic. În aceste țări capitalul monopolist are posibilitatea să obțină, și obține într-adevăr, profituri enorme.

În afară de țările înapoiate, capitalul se exportă și în țările dezvoltate din punct de vedere industrial. Aceasta se întîmplă în perioada dezvoltării deosebit de rapide a acestor țări, dezvoltare care creează nevoia unui aflus de capitaluri din afară (de pildă Statele Unite înainte de primul război mondial), sau atunci cînd ele sînt slăbite de pe urma războiului (Germania după primul război mondial, țările capitaliste din Europa occidentală după cel de-al doilea război mondial).

Exportul de capital se face sub două forme principale: sub forma capitalului de împrumut și sub forma capitalului productiv. Exportul de capital de împrumut se face prin acordarea de împrumuturi guvernelor, orașelor, băncilor din alte țări. Exportul de capital productiv se face prin crearea de întreprinderi industriale, prin concesiuni, prin construirea de căi ferate în străinătate, precum și prin cumpărarea la prețuri derizorii a întreprinderilor deja existente în țările slăbite (de pildă, în urma războiului).

Economiștii și politicienii burghezi prezintă exportul de capital ca pe un „ajutor” și o „binefacere” pe care țările capitaliste dezvoltate le-ar acorda popoarelor înapoiate. În realitate, exportul de capital, accelerînd dezvoltarea relațiilor capitaliste în țările înapoiate, duce în același timp la înrobirea și jefuirea sub toate aspectele a acestor țări de către monopolurile străine. Exportul de capital este strîns legat de creșterea exportului de mărfuri. Monopolurile străine acaparează piețele de desfacere și sursele de materii prime din țările debitoare. Astfel exportul de capital constituie una din bazele sistemului de asuprire imperialistă, în cadrul căruia cîteva țări bogate, țări cîmătare, exploatează o mare parte a lumii. Lumea s-a împărțit într-un mînunchi de state cîmătare și într-o uriașă majoritate de state debitoare.

Exportul de capital are consecințe serioase pentru țările exportatoare de capital. Pe de o parte, aceste țări își spo-

resc avuția și-și consolidează pozițiile pe piața mondială. Ele primesc din afară un aflus permanent de plusvaloare, sub forma dobînzii la împrumuturi sau a profitului de la întreprinderile din străinătate. Pe de altă parte, adeseori are loc o stagnare în dezvoltarea industriei proprii din țara exportatoare de capital. Unul dintre cele mai importante rezultate ale exportului de capital îl constituie creșterea rivalității între state, lupta pentru sfere mai avantajoase de plasare a capitalului.

Înainte de primul război mondial, principalele țări exportatoare de capital erau Anglia, Franța și Germania. Investițiile lor de capital în străinătate se cifrau la 175—200 de miliarde de franci: Anglia — 75—100 de miliarde, Franța — 60 de miliarde, Germania — 44 de miliarde de franci. Exportul de capital din Statele Unite nu juca încă un rol important, reprezentînd mai puțin de 10 miliarde de franci.

După războiul din 1914—1918 s-au produs schimbări importante în exportul mondial de capital. Germania și-a pierdut capitalurile din străinătate. S-au redus considerabil investițiile de capital în străinătate ale Angliei și Franței, în timp ce exportul de capital din Statele Unite a crescut simțitor. În 1929 S.U.A. erau aproape la același nivel cu Anglia în ceea ce privește mărimea investițiilor de capital în străinătate. După cel de-al doilea război mondial exportul de capital din Statele Unite a crescut și mai mult.

Împărțirea economică a lumii între uniunile capitaliștilor. Monopolurile internaționale. Pe măsură ce exportul de capital crește, pe măsură ce legăturile externe și „sferele de influență” ale celor mai mari monopoluri se extind, se creează condițiile necesare pentru împărțirea pieței mondiale între ele. Se formează monopolurile internaționale.

Monopolurile internaționale reprezintă înțelegeri între cele mai mari monopoluri din diferite țări cu privire la împărțirea piețelor, la politica prețurilor și la proporțiile producției. Formarea monopolurilor internaționale constituie o treaptă nouă în concentrarea producției și a capitalului, o treaptă incomparabil mai înaltă decît cele precedente.

Apărătorii monopolurilor internaționale încearcă să le prezinte ca pe un instrument al păcii, susținînd că înțelegerile internaționale ale monopoluștilor ar putea rezolva pe cale pașnică contradicțiile care se ivesc între grupurile și țările imperialiste. Asemenea afirmații nu au nimic comun cu realitatea. În realitate împărțirea economică a lumii între monopolurile internaționale se face în funcție de forța părților, iar forța diferitelor grupuri monopoliste se schimbă. Fiecare dintre ele luptă neîncetat pentru

¹ Op. cit., pag. 237.

sporirea părții sale, pentru lărgirea sferei de exploatare monopolistă. Schimbările în raportul de forțe atrag după sine în mod inevitabil o intensificare a luptei pentru reîmpărțirea piețelor, o ascuțire a contradicțiilor dintre diferitele grupuri și statele care le sprijină. Înțelegerile internaționale dintre monopolisti se caracterizează prin șubrenia lor și constituie izvorul unor ciocniri inevitabile.

Monopolurile internaționale au început să apară în perioada 1860—1890. La sfârșitul secolului trecut numărul lor total nu era mai mare de 40. În ajunul primului război mondial, în întreaga lume existau circa 100 de carteluri internaționale, iar în preajma celui de-al doilea război mondial numărul lor depășea 300.

Încă înainte de primul război mondial piața petrolului era de fapt împărțită între trustul american „Standard Oil”, care se afla în mina lui Rockefeller, și concernul „Royal Dutch-Shell”, în care predomina influența capitalului englez. Piața produselor electrotehnice era împărțită între două firme monopoliste: „Compania generală de electricitate” din Germania și „Corporația generală electrică” din S.U.A., controlată de grupul Morgan.

Înțelegerile monopoliste internaționale au cuprins și domenii ca producția de armament. Cele mai mari firme producătoare de armament — „Armstrong-Vickers” în Anglia, „Schneider-Creuzot” în Franța, „Krupp” în Germania, „Bofors” în Suedia — sînt de multă vreme legate între ele printr-o mulțime de fire.

Monopolurile internaționale au jucat un rol însemnat în pregătirea celui de-al doilea război mondial. Cele mai mari monopoluri din Statele Unite, Anglia și Franța, cartelate cu trusturile germane, au inspirat și dirijat politica cercurilor guvernante din aceste țări, politică de încurajare și instigare a agresiunii hitleriste, care a dus la război.

Terminarea împărțirii teritoriale a lumii între marile puteri și lupta pentru reîmpărțirea ei. Paralel cu împărțirea economică a lumii între uniunile capitaliștilor și în legătură cu aceasta, are loc împărțirea teritorială a lumii între statele burgheze, lupta pentru colonii, lupta pentru acapararea de teritorii străine.

Se numesc *colonii* țările lipsite de independență de stat și care sînt posesiuni ale statelor-metropole imperialiste. În epoca imperialismului mai există, în afară de acestea, diferite alte tipuri de țări dependente — *semicoloniile*. Se numesc *semicoloniile* țările formal independente, dar care în fapt se află în stare de dependență politică și economică față de statele imperialiste.

Apărătorii burgheziei prezintă dominația imperialistă asupra coloniilor ca pe o „misiune civilizatoare”, care ar avea drept scop să aducă popoarele înapoiate pe calea

progresului și a dezvoltării de sine stătătoare. În realitate însă imperialismul condamnă țările coloniale și dependente la înapoiere economică, iar sutele de milioane de locuitori ai acestor țări — la o asuprire și înrobire, lipsă de drepturi și mizerie, foamete și ignoranță fără seamăn. Acapararea coloniilor de către puterile imperialiste duce la o intensificare fără precedent a asupririi naționale și a discriminării rasiale. După caracterizarea lui Lenin, capitalismul, din eliberator al națiunilor, cum fusese în perioada luptei împotriva feudalismului, s-a transformat, în stadiul imperialismului, într-un monstruos asupritor al națiunilor.

Imperialismul este un sistem mondial de înrobire financiară și asuprire colonială a uriașei majorități a populației globului de către un mănunchi de țări dezvoltate din punct de vedere capitalist.

Încă la jumătatea secolului al XVIII-lea Anglia a înrobit India, țară cu resurse naturale extrem de bogate și cu o populație care depășește din punct de vedere numeric de mai multe ori populația metropolei. La jumătatea secolului al XIX-lea Statele Unite ale Americii au cotoplit teritorii vaste ale Mexicului vecin, iar în deceniile următoare și-au instaurat dominația asupra unui șir de țări din America Latină.

În 1860—1880 posesiunile coloniale ale țărilor europene ocupau o parte încă relativ mică din teritoriile de peste ocean. În 1876 coloniile țărilor europene ocupau numai a zecea parte din teritoriul Africii. Circa jumătate din continentul asiatic și din insulele Oceanului Pacific (Polinesia) încă nu fuseseră cucerite de statele capitaliste.

În ultimul pătrar al secolului al XIX-lea harta lumii a suferit schimbări radicale. În urma Angliei, cea mai veche putere colonială, toate țările capitaliste dezvoltate au pășit pe calea cuceririlor teritoriale. La sfârșitul secolului al XIX-lea Franța devenise o mare putere colonială, avînd posesiuni cu o suprafață de 3.700.000 de mile pătrate. Germania cotoplinea un teritoriu de 1.000.000 de mile pătrate cu o populație de 14.700.000 de locuitori, Belgia — 900.000 de mile pătrate cu o populație de 30.000.000, S.U.A. ocupaseră cel mai important punct de sprijin din Oceanul Pacific — insulele Filipine —, precum și Cuba, Porto Rico, Guam, insulele Havai, insula Samoa și și instauraseră de fapt dominația asupra unui șir de țări din America centrală și de sud.

Între 1876 și 1914 așa-zisele „mari puteri” au acaparat un teritoriu de aproape 25.000.000 km pătrați, ceea ce reprezintă o suprafață de o dată și jumătate mai mare decît suprafața metropolelor. O serie de țări au fost puse în condiții de dependență semicolonială față de statele imperialiste: China, a cărei populație reprezintă aproape un sfert din întreaga omenire, precum și Turcia și Persia (Iranul). La începutul primului război mondial mai bine de jumătate din omenire se afla sub dominația puterilor coloniale.

Imperialiștii își instaurează și își mențin puterea asupra coloniilor prin metoda înșelăciunii și a violenței, folosind superioritatea tehnicii lor militare. Istoria politicii colonialiste reprezintă un lanț neîntrerupt de războaie de cucerire și de expediții de pedepsire împotriva popoarelor înrobite, precum și de conflicte sângeroase între țările posesoare de colonii. Lenin a numit războiul dus de Statele Unite împotriva Spaniei în 1898 primul război de tip imperialist, care a marcat începutul epocii războaielor imperialiste. Răscoala poporului filipinez împotriva coteritorilor a fost reprimată cu cruzime de trupele americane.

Anglia, care a creat cel mai mare imperiu colonial, a dus timp de mai bine de două secole războaie neîntrerupte de exterminare împotriva populației țărilor coterite din Asia și Africa. Plină de cruzimi este și istoria cuceririlor coloniale ale Germaniei, Franței, Japoniei, Italiei și ale altor țări.

La începutul secolului al XX-lea împărțirea lumii era terminată. Politica colonialistă a țărilor capitaliste a dus la acapararea tuturor teritoriilor neocupate de imperialiști. Nu mai rămăseseră teritorii „libere” și se crease o situație în care orice nouă cucerire presupunea smulgerea teritoriului de la posesorul său. Terminarea împărțirii lumii a pus la ordinea zilei lupta pentru *reîmpărțirea* ei. Lupta pentru reîmpărțirea lumii, deja împărțită, constituie una din principalele trăsături distinctive ale capitalismului monopolist. Această luptă se transformă în ultimă analiză într-o luptă pentru dominația mondială și duce în mod inevitabil la războaie imperialiste de proporții mondiale.

Războaiele imperialiste și cursa înarmărilor aduc popoarelor din toate țările capitaliste mari privațiuni și costă milioane de vieți omenești. Totodată războaiele și militarizarea economiei reprezintă pentru monopoluri o afacere rentabilă, care le aduce profituri deosebit de mari.

Legea economică fundamentală a capitalismului monopolist. După cum s-a mai spus, esența economică a imperialismului constă în înlocuirea liberei concurențe prin dominația monopolurilor. Stabilind prețuri de monopol, monopolurile își pun ca scop, după definiția lui Lenin, să obțină un profit ridicat, de monopol, care să depășească considerabil profitul mijlociu. Obținerea de către monopoluri a unui profit ridicat, de monopol, decurge din însăși esența imperialismului și este asigurată prin intensificarea fără precedent a exploatării clasei muncitoare de către monopoluri, prin jefuirea țăranimii și a celorlalți mici producători de mărfuri, prin exportul de capital în țările înapoiate și prin stoarcerea acestor țări de orice

vlagă, prin cuceriri coloniale, prin războaiele imperialiste, care sînt o mină de aur pentru monopoluri. Lucrările lui Lenin consacrate dezvoltării esenței economice și politice a imperialismului cuprind tezele de bază cu privire la legea economică fundamentală a capitalismului contemporan. Sprijinindu-se pe aceste teze de bază ale lui Lenin, Stalin a formulat legea economică fundamentală a capitalismului contemporan.

Trăsăturile și cerințele principale ale legii economice fundamentale a capitalismului monopolist sînt următoarele: „asigurarea profitului capitalist maxim prin exploatarea, ruinarea și pauperizarea majorității populației țării respective, prin aservirea și jefuirea sistematică a popoarelor din alte țări, mai ales din țările înapoiate, în sfîrșit, prin războaie și prin militarizarea economiei naționale, utilizate pentru asigurarea profiturilor celor mai ridicate”¹.

Astfel, legea economică fundamentală a capitalismului — legea plusvalorii — capătă o nouă dezvoltare și concretizare în epoca imperialismului. Dacă în capitalismul premonopolist dominația liberei concurențe ducea la nivelarea ratei profitului diferiților capitaliști, în condițiile imperialismului monopolurile își asigură un profit ridicat, de monopol, profitul maxim. Tocmai profitul maxim este motorul capitalismului monopolist.

Condițiile obiective pentru obținerea de profituri maxime sînt create prin instaurarea dominației monopolurilor în unele ramuri de producție. În stadiul imperialismului concentrarea și centralizarea capitalului ating punctul lor cel mai înalt. În virtutea acestui fapt, lărgirea producției necesită uriașe investiții de capital. Pe de altă parte, în perioada capitalismului monopolist se desfășoară o înverșinată luptă între întreprinderile concurente giganti. În această luptă înving monopolurile cele mai puternice, care dispun de capitaluri foarte mari și care obțin profituri maxime.

Pe seama profiturilor maxime monopolurile au posibilitatea să realizeze reproducția lărgită și să-și asigure dominația în lumea capitalistă. Goana monopolurilor după profit maxim duce la o ascuțire extremă a tuturor contradicțiilor capitalismului.

¹ I. V. Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a II-a, pag. 38. — Nota Trad.

Baza generală a profitului maxim al monopolurilor capitaliste, ca și a oricărui profit capitalist, o constituie plusvaloarea stoarsă din muncitori prin exploatarea lor în procesul producției. Monopolurile sporesc la extrem exploatarea clasei muncitoare. Prin aplicarea a tot felul de sisteme de organizare și de retribuire a muncii, sisteme de exploatare singeroasă, se obține o intensificare neîntreruptă, istovitoare a muncii, care înseamnă, în primul rând, o creștere uriașă a ratei și a masei plusvalorii stoarse din muncitori. Apoi, intensificarea muncii face ca numeroși muncitori să devină de prisos și să îngroașe rândurile armatei șomerilor, care au pierdut orice speranță de a se întoarce în procesul de producție. Sînt concediați, de asemenea, din întreprinderi toți muncitorii care nu rezistă la accelerarea excesivă a proceselor de producție.

În S.U.A. rata plusvalorii în industria minieră și prelucrătoare, calculată pe baza datelor oficiale, reprezenta în 1889 — 145%, în 1919 — 165%, în 1929 — 210% și în 1939 — 220%. Așadar, în 40 de ani rata plusvalorii a crescut o dată și jumătate.

În același timp salariul real scade neconținut ca rezultat al scumpirii vieții. Urcarea prețurilor la mijloacele de subzistență, greutatea crescîndă a poverii fiscale și inflația micșorează și mai mult salariul real al muncitorului. În epoca imperialismului crește enorm disproporția dintre salariul muncitorului și valoarea forței sale de muncă. Aceasta înseamnă o acțiune și mai intensă a legii generale a acumulării capitaliste, care determină pauperizarea relativă și absolută a proletariatului. La creșterea exploatării clasei muncitoare în procesul producției se adaugă jefuirea oamenilor muncii în calitatea lor de consumatori; muncitorii trebuie să plătească în plus sume mari monopolurilor, care stabilesc prețuri ridicate, de monopol, la mărfurile produse și vîndute de ele.

În condițiile capitalismului monopolist mărfurile produse de monopoluri nu se mai vînd la prețurile de producție, ci la prețuri mult mai ridicate, de monopol.

Prețul de monopol este egal cu cheltuielile de producție plus profitul maxim, care depășește considerabil rata mijlocie a profitului; prețul de monopol este mai ridicat decît prețul de producție și, de regulă, depășește valoarea mărfurilor. În același timp, prețul de monopol, după cum a arătat încă Marx, nu poate desființa granițele stabilite de valoarea mărfurilor. Nivelul ridicat al prețurilor de

monopol nu schimbă suma totală a valorii și a plusvalorii produse în economia capitalistă mondială: ce câștigă monopolurile pierd muncitorii, micii producători, populația țărilor dependente. Una din sursele profitului maxim obținut de monopoluri o constituie redistribuirea plusvalorii, fapt datorită căruia întreprinderile nemonopolizate nu încasează adeseori nici măcar profitul mijlociu. Menținînd prețurile la un nivel ridicat, care depășește valoarea mărfurilor, monopolurile își însușesc rezultatele creșterii productivității muncii și ale reducerii cheltuielilor de producție. Astfel, ele impun populația la un tribut în continuă creștere.

Un instrument important de umflare monopolistă a prețurilor îl constituie politica vamală a statelor burgheze. În epoca liberei concurențe, la taxe vamale ridicate recurgeau mai ales țările mai slabe, a căror industrie trebuia apărată de concurența străină. În epoca imperialismului, dimpotrivă, taxele vamale ridicate servesc monopolurilor ca mijloc de ofensivă, de luptă pentru acapararea de noi piețe. Taxele vamale ridicate ajută la menținerea prețurilor de monopol înăuntrul țării.

În scopul cuceririi unor noi piețe externe, monopolurile folosesc larg *dumpingul* — vînzarea mărfurilor în străinătate la prețuri derizorii, cu mult inferioare prețurilor pieței interne și adeseori mai mici chiar decît cheltuielile de producție. Lărgirea desfacerii în străinătate prin dumping permite să se mențină prețurile ridicate înăuntrul țării, fără a se restringe producția, pierderile cauzate de exportul prin dumping fiind acoperite prin mărirea prețurilor pe piața internă. După ce piața externă respectivă este cucerită și asigurată, monopolurile trec la vînzarea mărfurilor la prețuri ridicate, de monopol.

Exploatarea principalelor mase ale țărănimii de către monopoluri își găsește expresia, în primul rând, în faptul că dominația monopolurilor creează o disproporție crescîndă între nivelul prețurilor produselor agricole și cel al mărfurilor industriale (așa-numita „foarfecă“ a prețurilor): vînzînd mărfurile la prețuri umflate artificial, monopolurile cumpără în același timp de la țărani produsele gospodăriei lor la prețuri extrem de scăzute. Fiind un instrument de stoarcere de fonduri din agricultură, prețurile de monopol împiedică dezvoltarea ei. Una dintre cele mai puternice pîrghii de ruinare a gospodăriei țărănești o constituie dezvoltarea creditului ipotecar. Monopolurile înglobează pe țărani în datorii și apoi acaparează la prețuri derizorii pămîntul și avutul lor.

Cumpărarea de către monopoluri a produselor gospodăriei țărănești la prețuri extrem de scăzute nu înseamnă

cîtuși de puțin că consumatorul de la oraș se bucură de produse alimentare ieftine. Între țaran și consumatorul de la oraș stau intermediarii — comercianții uniți în organizații monopoliste — care ruinează pe țărani și jefuiesc pe consumatorii de la orașe.

„Capitalismul — scrie M. Thorez în lucrarea „Politica partidului comunist la sate“ — a reușit să transforme mica proprietate țărănească — parcelele, pe care țărani lucrează uneori 14—16 ore pe zi — nu într-un mijloc de existență și de propășire a țaranilor muncitori, ci într-un instrument de exploatare și de înrobire a lor. Prin ipoteți, prin mașinațiile piraiților finanței, prin impozite și taxe ridicate, prin arendă ridicată și în special prin concurența marilor latifundiari-capitaliști, burghezia ruinează pe țărani mici și mijlocii“.

O sursă de profit maxim al monopolurilor o constituie, apoi, înrobirea și jefuirea țărilor înapoiate din punct de vedere economic și a țărilor dependente de către burghezia din statele imperialiste. Jefuirea sistematică a coloniilor și a altor țări înapoiate, transformarea unui șir de țări independente în țări dependente constituie o trăsătură inerentă a capitalismului monopolist. Imperialismul nu poate să trăiască și să se dezvolte fără un aflux continuu de tribut din țările străine pe care le jefuiește.

Monopolurile obțin venituri enorme în primul rînd de pe urma *investițiilor lor de capital* în țările coloniale și dependente. Aceste venituri sînt rezultatul celei mai crunte și mai inumane exploatare a maselor muncitoare din lumea colonială. Monopolurile se îmbogățesc în urma *schimbului neechivalent*, adică prin vînzarea mărfurilor lor în țările coloniale și dependente la prețuri care depășesc mult valoarea acestor mărfuri și prin cumpărarea mărfurilor produse în aceste țări la prețuri extrem de scăzute, care nu acoperă valoarea lor. Paralel cu aceasta monopolurile obțin din colonii profituri ridicate de pe urma operațiilor de transport, de asigurare și bancare.

În sfîrșit, o altă sursă de îmbogățire a monopolurilor o constituie războaiele și militarizarea economiei. Războaiele îmbogățesc imens pe magnații capitalului financiar, iar în intervalele dintre războaie monopolurile caută să mențină nivelul ridicat al profiturilor lor printr-o cursă nebunească a înarmărilor. Războaiele și militarizarea economiei aduc monopoluștilor bogate comenzi militare, plătite

de stat la prețuri umflate, un torent abundent de împrumuturi și de subvenții din fondurile bugetului statului. Întreprinderilor care lucrează pentru război li se creează condiții excepțional de avantajoase în ceea ce privește aprovizionarea cu materii prime, materiale de producție și asigurarea forței de muncă. Toate legile cu privire la reglementarea muncii se abrogă, muncitorii sînt declarați mobilizați, grevele sînt interzise. Toate acestea dau capitaliștilor posibilitatea să mărească la maximum gradul de exploatare, ducînd intensitatea muncii la limita extremă. În același timp nivelul de trai al maselor muncitoare scade necontenit ca urmare a creșterii impozitelor, a scumpirii vieții, a distribuirii produselor alimentare și a altor obiecte de primă necesitate pe baza sistemului de cartele.

Așadar, militarizarea economiei capitaliste, atît în condiții de război cît și în timp de pace, înseamnă o puternică intensificare a exploatareii maselor muncitoare în interesul creșterii profitului maxim al monopolurilor.

Legea economică fundamentală a capitalismului contemporan, determinînd întregul mers al dezvoltării capitalismului în stadiul său imperialist, ne permite să înțelegem și să explicăm inevitabilitatea creșterii și ascuțirii contradicțiilor de nerezolvat inerente lui.

SCURTE CONCLUZII

1. *Imperialismul, sau capitalismul monopolist, este stadiul cel mai înalt și ultim al dezvoltării modului de producție capitalist. Trecerea de la capitalismul premonopolist la capitalismul monopolist a avut loc în cursul ultimilor treizeci de ani ai secolului al XIX-lea. Imperialismul s-a format definitiv la începutul secolului al XX-lea.*

2. *Trăsăturile economice fundamentale ale imperialismului sînt următoarele: 1) concentrarea producției și a capitalului, ajunsă la o treaptă de dezvoltare atît de înaltă, încît a creat monopolurile, care au un rol hotărîtor în viața economică; 2) fuziunea capitalului bancar cu cel industrial și formarea, pe baza acestui capital financiar, a unei oligarhii financiare; 3) exportul de capital, spre deosebire de exportul de mărfuri, capătă o însemnătate deosebit de*

mare; 4) se formează uniuni monopoliste internaționale ale capitaliștilor, care împart între ele lumea; 5) terminarea împărțirii teritoriale a globului pământesc între cele mai mari puteri imperialiste. Terminarea împărțirii economice a lumii duce la lupta pentru reîmpărțirea ei, luptă care dă naștere în mod inevitabil la războaie imperialiste de proporții mondiale.

3. *Legea economică fundamentală a capitalismului monopolist constă în asigurarea profitului capitalist maxim prin exploatarea, ruina și pauperizarea majorității populației țării respective, prin aservirea și jefuirea sistematică a popoarelor din alte țări, mai ales din țările înapoiate, în sfârșit, prin războaie și prin militarizarea economiei naționale.*

CAPITOLUL XVIII

SISTEMUL COLONIAL AL IMPERIALISMULUI

Rolul coloniilor în perioada imperialismului. Cotropirile coloniale, tendința de a forma mari imperii prin supunerea țărilor și popoarelor mai slabe existau și înainte de epoca imperialismului și chiar înainte de apariția capitalismului. Dar, după cum a arătat Lenin, în perioada imperialismului rolul și importanța coloniilor se schimbă în mod esențial nu numai în comparație cu epocile precapitaliste, ci și în comparație cu perioada capitalismului premonopolist. Metodelor „vechi” de politică colonială li se adaugă lupta dintre monopoliiști pentru sursele de materii prime, pentru exportul de capital, pentru sfere de influență, pentru teritorii economice și militare-strategice.

După cum s-a mai arătat, aservirea și jefuirea sistematică a popoarelor din alte țări, îndeosebi din țările înapoiate, transformarea unui șir de țări independente în țări dependente constituie una din trăsăturile principale ale legii economice fundamentale a capitalismului contemporan. În cursul extinderii sale pe întregul glob pământesc, capitalismul a dat naștere tendinței de apropiere economică între diferitele țări, de lichidare a închistării naționale și de unire treptată a unor vaste teritorii într-un singur tot

închegat. Singurul mijloc cu ajutorul căruia capitalismul monopolist realizează unirea economică treptată a unor vaste teritorii îl constituie aservirea coloniilor și a țărilor dependente de către puterile imperialiste. Această unificare are loc prin crearea *imperiilor coloniale*, bazate pe asuprirea și exploatarea necruțătoare a țărilor coloniale și dependente de către metropole.

În perioada imperialismului se desăvârșește formarea sistemului capitalist al economiei mondiale, care se bazează pe relații de dependență, pe relații de dominație și supunere. Prin exportul intens de capital, prin lărgirea „sferelor de influență”, prin cotropiri coloniale, țările imperialiste au supus dominației lor popoarele din colonii și din țările dependente. „Capitalismul s-a transformat într-un sistem mondial de asuprire colonială și de înăbușire financiară a imensei majorități a populației pământului de către un pumn de țări «înaintate»”¹. Așadar diferitele economii naționale s-au transformat în verigi ale unui lanț unic, denumit economia mondială. În același timp populația globului pământesc s-a scindat în două lagăre — un mic grup de țări imperialiste, care exploatează și asupresc țările coloniale și dependente, și imensa majoritate a țărilor coloniale și dependente, ale căror popoare luptă pentru eliberarea de sub jugul imperialismului.

În stadiul monopolist al capitalismului s-a format sistemul colonial al imperialismului. *Sistemul colonial al imperialismului* reprezintă totalitatea coloniilor și țărilor dependente asuprite și aservite de statele imperialiste.

Jafurile și cotropirile coloniale, samavolnicia și violența imperialistă, robia colonială, lipsa de drepturi și asuprirea națională, în sfârșit lupta dintre puterile imperialiste pentru dominația asupra popoarelor din țările coloniale — acestea sînt formele în care s-a desfășurat procesul creării sistemului colonial al imperialismului.

Prin cotropirea și jefuirea coloniilor, statele imperialiste caută să învingă contradicțiile crescînde din propriile lor țări. Profiturile ridicat stoarse din colonii dau burgheziei posibilitatea să corupă virfurile muncitorilor calificați, care caută, în interesul burgheziei, să descompună mișcarea muncitorească. În același timp exploatarea coloniilor duce

¹ V. I. Lenin, *Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului*, Opere, vol. 22, ed. P.M.R. 1952, pag. 187. — *Nota Trad.*

la ascuțirea contradicțiilor sistemului capitalist în ansamblul lui.

Coloniile ca anexe agrare și de materii prime ale metropolelor. În epoca imperialismului coloniile sînt în primul rînd terenul cel mai sigur și cel mai avantajos pentru plasarea capitalului. În colonii oligarhia financiară a țărilor imperialiste dispune de monopolul exclusiv al plasării capitalului, obținînd profituri deosebit de ridicate.

Pătrunzînd în țările înapoiate, capitalul financiar descompune formele economice precapitaliste — micile meșteșuguri, mica gospodărie țărăneasă seminaturală — și determină dezvoltarea relațiilor capitaliste. În vederea exploatării țărilor coloniale și dependente, imperialiștii construiesc pe teritoriile acestor țări căi ferate, creează întreprinderi industriale pentru extracția de materii prime. În același timp însă stăpînirea imperialistă în colonii frînează creșterea forțelor de producție și lipsește aceste țări de condițiile necesare pentru dezvoltarea lor economică de sine stătătoare. Imperialiștii au interesul să dănuie starea de înapoiere economică a coloniilor, deoarece această stare de înapoiere le înlesnește menținerea puterii asupra țărilor dependente și intensificarea exploatării acestor țări.

Chiar acolo unde industria este relativ mai dezvoltată — de pildă în India, în unele țări din America Latină — se dezvoltă numai industria extractivă și unele ramuri ale industriei ușoare: industria bumbacului, a pielăriei, cea alimentară. Industria grea, care constituie baza independenței economice a unei țări, este extrem de slabă; industria construcției de mașini lipsește aproape cu desăvîrșire. Monopolurile dominante iau măsuri speciale pentru a împiedica crearea producției de unelte de producție: ele refuză coloniilor și țărilor dependente credite cu această destinație, nu le vînd utilajul și brevetele necesare. Dependența colonială a țărilor înapoiate împiedică industrializarea lor.

În 1920 partea Chinei în producția mondială de cărbuni era de 1,7%, în producția de fontă — de 0,8%, în producția de cupru — de 0,03%. În India, în ajunul celui de-al doilea război mondial (1938), producția de oțel era de 2,7 kg anual de cap de locuitor, față de 222 kg în Marea Britanie. În 1946 întreaga Africă dispunea de numai 1,5% din combustibilul și energia electrică produse în lumea capitalistă. Pînă și industria textilă este slab dezvoltată și înapoiată în țările coloniale și dependente. În India existau în 1947 circa 10.000.000 de fusuri față de 34.500.000 de fusuri în Anglia, a cărei populație

este de 8 ori mai mică decît populația Indiei; în 1945 existau în America Latină 4.400.000 de fusuri față de 23.100.000 de fusuri în S.U.A.

Lipsite de condițiile necesare pentru o dezvoltare industrială de sine stătătoare, coloniile și semicoloniiile rămîn țări agrare. Sursa de existență a masei covîrșitoare a populației din aceste țări este agricultura, încătușată de relațiile semif feudale. Stagnarea și degradarea agriculturii frînează creșterea pieței interne.

Monopolurile dominante în colonii admit acolo dezvoltarea numai a ramurilor de producție care asigură livrarea de materii prime și de produse alimentare pentru metropole. Aceste ramuri sînt extracția de mineruri, producția de culturi agricole-marfă și prelucrarea primară a acestora. Din această cauză economia coloniilor și semicoloniiilor capătă un caracter extrem de unilateral. Imperialismul transformă țările aservite în *anexe agrare și de materii prime* ale metropolelor.

Economia multor țări dependente este specializată în producerea a unuia sau a două produse, destinate în întregime exportului. Astfel, în perioada de după cel de-al doilea război mondial petrolul reprezintă 97% din exportul Venezuelei, minereul de cositor — 70% din exportul Boliviei, cafeaua — circa 58% din exportul Braziliei, zahărul — peste 80% din exportul Cubei, cauciucul și cositorul — peste 70% din exportul Malayei, cauciucul și ceaiul — 80% din exportul Ceylonului, bumbacul — circa 80% din exportul Egiptului, cafeaua și bumbacul — 60% din exportul Kenyei și Ugandei, cuprul — circa 85% din exportul Rhodesiei de nord, boabele de cacao — circa 50% din exportul Coastei de Aur (Africa). Dezvoltarea unilaterală a agriculturii (așa-numita *monocultură*) lasă țări întregi la discreția monopolurilor acaparatori de materii prime.

Ca urmare a transformării coloniilor în anexe agrare și de materii prime ale metropolelor, crește extrem de mult rolul coloniilor ca *surse de materii prime ieftine* pentru statele imperialiste. Cu cît capitalismul este mai dezvoltat, cu cît se resimte mai mult lipsa de materii prime, cu atît mai aprigă este concurența și goana după surse de materii prime în lumea întreagă, cu atît mai îndîrjită este lupta pentru dobîndirea de colonii. În condițiile capitalismului monopolist, cînd industria consumă cantități enorme de cărbuni, petrol, bumbac, minereu de fier, metale neferoase, cauciuc etc., nici un monopol nu se poate considera asigurat dacă nu deține surse permanente de materii prime. Din colonii și țările dependente monopolurile obțin la prețuri

scăzute cantitățile uriașe de materii prime de care au nevoie. Deținerea monopolistă a surselor de materii prime oferă avantaje hotărâtoare în lupta cu concurenții. Acapararea surselor de materii prime ieftine îngăduie monopolurilor industriale să dicteze prețuri de monopol pe piața mondială, să-și vîndă produsele lor la prețuri umflute.

Puterile imperialiste obțin o serie de materii prime extrem de importante în mod exclusiv sau în cea mai mare parte din colonii și semicolonii. Astfel, în perioada de după cel de-al doilea război mondial, țările coloniale și dependente livrează aproape întreaga cantitate de cauciuc natural consumată în lumea capitalistă, aproape întreaga cantitate de cositor, 100% din iută, 50% din petrol, o serie de importante produse alimentare — zahărul de trestie, cacao, cafea, ceai.

O luptă înverșunată se dă pentru sursele diferitelor categorii de *materii prime strategice*, necesare pentru ducerea războiului; cărbuni, petrol, minereu de fier, metale neferoase și metale rare, cauciuc, bumbac etc. De mai multe decenii puterile imperialiste — în primul rînd S.U.A. și Anglia — luptă pentru stăpînirea monopolistă a surselor bogate de petrol. Repartizarea rezervelor mondiale de petrol afectează nu numai interesele și relațiile economice ale puterilor imperialiste, ci și pe cele politice.

În epoca imperialismului crește importanța coloniilor ca *piețe de desfacere* pentru metropole. Cu ajutorul unei politici vamale corespunzătoare, imperialiștii pun piețele coloniale de desfacere la adăpost de concurența străină. În acest mod monopolurile capătă posibilitatea să desfacă în colonii, la prețuri nemăsurat de ridicate, produsele lor, inclusiv mărfurile de cea mai proastă calitate care nu pot fi vîndute pe alte piețe. Caracterul neechivalent al schimbului dintre statele imperialiste și țările dependente se accentuează mereu. Monopolurile care fac comerț cu coloniile (cumpărarea materiilor prime și desfacerea mărfurilor industriale) obțin profituri de sute de procente. Ele sînt adevărații stăpînitoresi ai unor țări întregi, dispunînd de viața și de avutul a zeci de milioane de oameni.

Coloniile sînt o sursă de forță de muncă extrem de ieftină, adesea aproape gratuită. Exploatarea monstruoasă a maselor muncitorești asigură venituri deosebit de ridicate de pe urma capitalurilor investite în colonii și în țările dependente. În afară de aceasta, metropolele aduc din aceste țări sute de mii de muncitori care pentru un salariu de mizerie execută munci deosebit de grele. Astfel monopolurile din Statele Unite, îndeosebi cele din sudul țării,

supun unei exploatare inumane pe muncitorii aduși din Mexic și Porto Rico, monopolurile din Franța — pe muncitorii aduși din Indochina etc.

Următoarele calcule, efectuate pe baza unor date oficiale, permit să ne facem o idee despre proporțiile tributului perceput de monopoluri în colonii și în semicolonii. În ajunul celui de-al doilea război mondial, tributul anual obținut de imperialismul englez în India se ridică la 150.000.000—180.000.000 de lire sterline, dintre care: 40.000.000—45.000.000 reprezentau dobînzii la investițiile de capital englez, 25.000.000—30.000.000 — cheltuieli de stat ale Angliei trecute pe seama Indiei, 25.000.000—30.000.000 — veniturile și salariile funcționarilor și specialiștilor militari englezi din India, 15.000.000—20.000.000 — comisioanele băncilor engleze, 25.000.000—30.000.000 — venituri din operații comerciale și 20.000.000—25.000.000 — venituri din navigație. În 1948 monopolurile americane au obținut din țările dependente următoarele venituri: din investițiile de capital — 1,9 miliarde de dolari, din transporturi, asigurări și alte operații cămătărești — 1,9 miliarde, din vînzarea de mărfuri la prețuri umflute — 2,5 miliarde, din cumpărarea de mărfuri la prețuri scăzute — 1,2 miliarde; în total au obținut sub formă de tribut monopolist suma de 7,5 miliarde de dolari. Cel puțin 2,5 miliarde de dolari din acest tribut provin din țările Americii Latine.

În condițiile în care lumea este deja împărțită și au loc pregătiri pentru lupta armată în vederea reîmpărțirii ei, puterile imperialiste caută, din considerente strategice, să pună stăpînire pe orice teritorii, indiferent de importanța lor economică. Imperialiștii acaparează orice teritorii care au sau pot avea vreo valoare ca puncte de sprijin, ca baze militare maritime sau aeriene.

Coloniile sînt furnizoare de carne de tun pentru metropole. În primul război mondial au luptat de partea Franței aproape 1.500.000 de soldați negri din coloniile africane. În timpul războiului metropolele trec asupra coloniilor o parte considerabilă a greutăților lor financiare. În colonii se realizează o importantă parte a împrumuturilor de război; Anglia a folosit pe scară largă rezervele valutare ale coloniilor sale în timpul primului și celui de-al doilea război mondial.

Exploatarea prădalnică a țărilor coloniale și dependente de către imperialism agravează contradicția de neîmpăcat dintre nevoile vitale ale economiei acestor țări și interesele egoiste ale metropolelor.

Metodele de exploatare colonialistă a maselor muncitoare. O trăsătură caracteristică a metodelor colonialiste de exploatare, care asigură capitalului financiar din metro-

pole mari profituri de monopol, o constituie îmbinarea jafului imperialist cu formele feudale-iobăgiste de exploatare a oamenilor muncii. Dezvoltarea producției de mărfuri și extinderea relațiilor bănești, deposedarea de pământ a unor mase imense ale populației indigene și distrugerea micii producții meșteșugărești au loc paralel cu menținerea artificială a rămășițelor feudale și cu introducerea metodelor de muncă forțată. O dată cu dezvoltarea relațiilor capitaliste, arenda în natură este înlocuită prin arenda în bani, impozitele în natură prin impozite în bani, ceea ce accelerează și mai mult ruinarea maselor țărănești.

Clasele dominante din colonii și semicolonii sînt moșierii feudali și capitaliștii de la orașe și sate (chiaburii). Clasa capitaliștilor se împarte în burghezie compradoră și burghezie națională. Se numesc *compradori* intermediarii indigeni între monopolurile străine și piața colonială de desfacere și de materii prime. Moșierii-feudali și burghezia compradoră sînt vasali ai capitalului financiar străin, sînt de-a dreptul o agentură venală a imperialismului internațional, care aservește coloniile și semicolonii. O dată cu dezvoltarea industriei proprii se dezvoltă în colonii o burghezie națională, care se află într-o situație dublă: pe de o parte, jugul imperialismului străin și al rămășițelor feudale îi barează calea spre dominația economică și politică, iar pe de altă parte ea participă împreună cu monopolurile străine la exploatarea clasei muncitoare și a țărănimii. În țările coloniale și semicoloniale mai mari există uniuni monopoliste ale burgheziei indigene, care se află într-o stare de dependență față de monopolurile străine. Intrucît lupta de eliberare națională urmărește răsturnarea dominației imperialismului, cucerirea independenței naționale a țării și lichidarea rămășițelor feudale, care frînează dezvoltarea capitalismului, burghezia națională, într-o anumită etapă, participă la această luptă și are un rol progresist.

Clasa muncitoare din colonii și din țările dependente crește pe măsură ce se dezvoltă industria și se extind relațiile capitaliste. Partea ei înaintată este proletariatul industrial. O pătură numeroasă a proletariatului o constituie muncitorii agricoli, muncitorii din micile întreprinderi și din manufacturile capitaliste, precum și muncitorii necalificați de la orașe care se îndeletnicesc cu diferite munci manuale.

Din punct de vedere numeric, masa principală a populației din colonii și din semicolonii o constituie țărănimia, în cele mai multe din aceste țări populația satelor fiind compusă în cea mai mare parte din țărani fără pământ sau cu pământ puțin — țărani săraci și mijlocași. Micii comercianți și meșteșugarii formează numeroasa mică burghezie de la orașe.

Concentrarea proprietății funciare în mîna moșierilor și a cămătarilor este completată de acapararea de către colonialiști a unor mari întinderi de pământ. Într-o serie de colonii imperialismul a creat forma de gospodărie denumită plantație. *Plantațiile* sînt mari întreprinderi agricole pentru producția anumitor feluri de materii prime vegetale (bumbac, cauciuc, iută, cafea etc.) care aparțin mai ales colonialiștilor și se bazează pe o tehnică cu un nivel scăzut, pe munca de sclav sau semisclav a populației lipsite de drepturi. În coloniile și în țările dependente cu populație mai deasă precumpănește mica gospodărie țărănească, sugrumată de rămășițele feudalismului și de relațiile de aservire cămătărească (China pînă la victoria revoluției populare, India, Indonezia și alte țări). În aceste țări concentrarea proprietății funciare în mîna moșierilor se îmbină cu existența micii gospodării agricole.

Marii proprietari funciari dau pămîntul în arendă în parcele mici și în condiții înrobitoare. Este foarte răspîndită *subarendarea* parazitară în mai multe trepte, în condițiile căreia între proprietarul funciar și țaranul care lucrează pămîntul se interpun cîțiva intermediari, care răpesc agricultorului o parte însemnată din recoltă. Predomină arendarea în parte, țaranul fiind cu totul în puterea moșierului, față de care se află într-o situație de datornic veșnic. Într-o serie de țări există de-a dreptul forma de clacă și forma de muncă în dijmă: țărani fără pământ sînt obligați să muncească, cu titlu de plată a arenzii sau a datorii, cîteva zile pe săptămînă pentru moșier. Mizeria extremă îl silește pe țaran să se înglodeze în datorii, să se lase aservit de cămătar, iar uneori chiar să devină sclavul acestuia; adesea țaranul vinde ca sclavi membri ai familiei sale.

Înainte de instaurarea dominației britanice în *India*, statul primea sub formă de impozit o parte din produsele țărănilor. După cucerirea Indiei, autoritățile britanice au transformat pe vechii încașatori ai dărilor către stat în mari proprietari funciari, cu moșii

de sute de mii de hectare. Circa $\frac{3}{4}$ din populația rurală a Indiei nu are de fapt pământ propriu. Țăranul dă cu titlu de arendă $\frac{1}{2}$ până la $\frac{2}{3}$ din recoltă, iar din ceea ce-i mai rămâne este nevoit să plătească în natură cămătarului dobânzile la datorii. În Pakistan, potrivit datelor pentru anii de după război, 70% din întreaga suprafață cultivată aparține unui număr de 50.000 de mari moșieri.

În țările din *Oriental apropiat* 75—80% din populație se ocupă în prezent cu agricultura. În Egipt 770 de mari moșieri au mai mult pământ decît 2.000.000 de gospodării de țărani săraci, care reprezintă circa 75% din totalul gospodăriilor; din cele 14.500.000 de persoane care trăiesc din agricultură, 12.000.000 sînt mici arendași și muncitori agricoli; arenda înghite pînă la $\frac{4}{5}$ din recoltă. În Iran circa $\frac{2}{3}$ din pământ aparține moșierilor, $\frac{1}{6}$ — statului și bisericii musulmane; arendașul primește una-două cincimi din recoltă. În Turcia peste $\frac{2}{3}$ din numărul țărănilor sînt de fapt lipsiți de pământ.

În țările din *America Latină* pământul este concentrat în mîna marilor moșieri și a monopolurilor străine. Așa, de pildă, în Brazilia, potrivit datelor recensămîntului din 1940, 51% din totalul gospodăriilor dispuneau de numai 3,8% din suprafața de pământ. În țările din *America Latină* țăranul pauperizat este nevoit să ia de la moșieri împrumuturi pe care trebuie să le achite prin muncă în dijmă; în condițiile acestui sistem (așa-numitul „peonaj”), obligațiile trec din generație în generație și întreaga familie a țăranului devine de fapt proprietatea moșierului. Marx a denumit peonajul sclavie în forma camuflată.

O mare parte din produsul sărăcăcios al muncii peste puteri depuse de țăran și familia lui este înșușită de exploatați: moșierul, cămătarul, negustorul, încasatorul de impozite etc. Ei răpesc nu numai produsul supramuncii, dar și produsul unei însemnate părți din munca necesară a agriculturii. Venitul care-i rămîne țăranului este de multe ori neîndestulător chiar pentru o existență de foame. O mulțime de gospodării țărănești se ruinează și foștii lor proprietari îngroașă rîndurile armatei muncitorilor agricoli. Suprapopulația agrară atinge proporții uriașe.

Strivită de jugul moșieresc și cămătăresc, gospodăria țărănească nu este în stare să folosească decît tehnica cea mai primitivă, rămasă fără schimbări esențiale timp de sute și pe alocuri chiar de mii de ani. Tehnica primitivă de lucrare a pămîntului duce la o extremă secătuire a solului. Din această cauză numeroase colonii, rămînînd țări agrare, nu sînt în stare să-și hrănească populația și sînt nevoite să importe produse alimentare. Agricultură țărănilor aservite de imperialism este condamnată la decădere și degradare.

În India, în condițiile unei imense suprapopulații agrare și ale foamei de pământ, este folosită în mod productiv nu mai mult de 30% din întreaga suprafață cultivabilă. Pe pămînturile care erau

cîndva socotite cele mai fertile din lume, producția la hectar este extrem de redusă și scade neîncetat. Datorită frecvențelor recolte proaste, mor de inaniție milioane de oameni.

În țările din *Oriental apropiat* sistemele de irigație sînt lăsate în părăsire sau sînt distruse; se lucrează în medie cel mult 9—10% din suprafața de pământ.

Jugul colonial condamnă clasa muncitoare la lipsă de drepturi politice și la o exploatare bestială. Ieftinătatea forței de muncă determină un nivel tehnic extrem de scăzut al întreprinderilor industriale și al plantațiilor. În condițiile nivelului scăzut al tehnicii de producție, monopolurile își asigură imensele profituri printr-o rată excesivă a plusvalorii.

În colonii ziua de lucru ajunge pînă la 14—16 și chiar mai multe ore. De regulă, în întreprinderile industriale și în transporturi lipsește orice protecție a muncii. Extrema uzură a utilajului și faptul că întreprinzătorii nu vor să cheltuiască bani pentru reparații și pentru tehnica securității duc la accidente frecvente, de pe urma cărora mor sau sînt schilodiți sute de mii de oameni. Lipsa oricărei legislații sociale condamnă pe muncitori la moartea prin inaniție în caz de șomaj, în caz de schilodire în muncă sau în caz de boli profesionale.

Salariul muncitorilor coloniali este extrem de scăzut, neajungîndu-le nici măcar pentru satisfacerea nevoilor lor vitale. Muncitorii trebuie să dea o anumită parte din salariul lor de mizerie intermediarilor de tot felul — antreprenorilor, maștrilor, supraveghetorilor, celor ce se ocupă cu angajarea forței de muncă. Este foarte răspîndită munca femeilor, precum și a copiilor începînd de la vîrsta de 6—7 ani, muncă plătită și mai mizerabil decît munca bărbaților. Majoritatea muncitorilor sînt prinși în mreaja datoriilor înrobitoare. În numeroase cazuri muncitorii trăiesc în barăci sau lagăre speciale, ca niște deținuți, fiind lipsiți de dreptul de a se deplasa liber. Atît în agricultură cît și în industrie se folosește pe scară largă munca forțată.

Starea de înapoiere economică extremă, îmbinată cu un înalt grad de exploatare, condamnă popoarele coloniale la foamete, mizerie și dispariție. Marile monopoluri din statele imperialiste își însușesc fără plată o imensă parte din bunurile materiale create în colonii. Exploatarea coloniilor și frînarea dezvoltării forțelor de producție fac ca venitul național pe cap de locuitor să fie în colonii de 10—15 ori

mai mic decât în metropole. Nivelul de trai al masei covârșitoare a populației este extrem de scăzut. Mortalitatea este foarte mare: foametea și epidemiile seceră populația unor regiuni întregi.

În coloniile africane sclavia există în mod oficial; autoritățile organizează razii pentru a prinde pe negri, poliția încercuiește satele și trimite pe cei prinși la construirea de căi ferate, la plantațiile de bumbac etc. În India sclavia rezultată din datorii este un fenomen obișnuit; ea exista și în China prerevoluționară. Este de asemenea răspândită vânzarea copiilor ca sclavi.

În coloniile domnește discriminarea rasială în retribuirea muncii. În Africa occidentală franceză muncitorii calificați indigeni primesc și astăzi de 4—6 ori mai puțin decât muncitorii europeni de aceeași calificare. În Congo belgian muncitorii africani din mine primesc de 5—10 ori mai puțin decât muncitorii europeni.

În S. U. A. muncitorii și funcționarii negri primesc mai puțin de jumătate din salariul plătit muncitorilor și funcționarilor albi de aceeași calificare, iar venitul fermierilor negri este în medie de două ori mai mic decât venitul fermierilor albi din aceeași regiune. Supraexploatarea populației negre din S.U.A. dă monopolurilor americane în perioada de după cel de-al doilea război mondial un profit suplimentar de 4 miliarde de dolari anual. În Uniunea Sud-Africană 65% din numărul copiilor populației indigene mor înainte de a fi atins vârsta de 2 ani.

Lupta de eliberare națională a popoarelor din colonii. Înainte de epoca imperialismului, problema națională cuprindea un mic număr de națiuni, mai ales europene (irlandezi, unguri, polonezi, finlandezi, sârbi etc.), și nu depășea cadrul diferitelor state multinaționale. În epoca imperialismului, când capitalul financiar din metropole a înrobitor popoarele din țările coloniale și dependente, cadrul problemei naționale s-a lărgit și, în virtutea mersului însuși al lucrurilor, s-a contopit cu problema generală a coloniilor. „Prin aceasta, problema națională a devenit, dintr-o problemă particulară și internă a diferitelor state, o problemă generală și internațională, problema mondială a eliberării de sub jugul imperialismului a popoarelor asuprite din țările dependente și din colonii”¹.

Singura cale de eliberare a acestor popoare de sub jugul exploatării este lupta lor revoluționară împotriva imperialismului. În tot decursul epocii capitaliste, popoarele din țările coloniale au luptat împotriva înrobitorilor străini, dez-

lănțuind adesea răscoale care au fost reprimite cu cruzime de către colonialiști. În perioada imperialismului lupta de eliberare a popoarelor din țările coloniale și dependente capătă o amploare fără precedent.

Încă la începutul secolului al XX-lea, îndeosebi după prima revoluție rusă din 1905, masele muncitoare din țările coloniale și dependente s-au trezit la viață politică. A început mișcarea revoluționară în China, Coreea, Persia, Turcia.

Țările din lumea colonială se deosebesc între ele după nivelul dezvoltării lor economice și după gradul de formare a proletariatului din aceste țări. Trebuie să deosebim cel puțin trei categorii de țări coloniale și dependente: 1) țări cu totul nedezvoltate din punct de vedere industrial, care nu au sau aproape nu au un proletariat propriu; 2) țări puțin dezvoltate din punct de vedere industrial și care au un proletariat relativ puțin numeros și 3) țări mai mult sau mai puțin dezvoltate din punct de vedere capitalist și care au un proletariat mai mult sau mai puțin numeros. Aceasta determină particularitățile mișcării de eliberare națională din țările coloniale și dependente.

Întrucât în componența populației țărilor coloniale și dependente precumpănește țărănimea, problema național-colonială este în fond o problemă țărănească. Scopul general al mișcării de eliberare națională din colonii și din țările dependente îl constituie eliberarea de sub dominația imperialismului și desființarea tuturor rămășițelor feudale. De aceea orice mișcare de eliberare națională din colonii și din țările dependente îndreptată împotriva imperialismului și jugului feudal are un caracter progresist, chiar dacă în aceste țări proletariatul este relativ slab dezvoltat.

Mișcarea de eliberare națională din colonii și din țările dependente, în fruntea căreia se află proletariatul, ca conducător recunoscut al maselor largi ale țărănimii și ale tuturor oamenilor muncii, antrenează în lupta împotriva imperialismului imensa majoritate a populației globului pământesc, asuprită de oligarhia financiară a câtorva mari puteri capitaliste. Interesele mișcării proletare din țările dezvoltate din punct de vedere capitalist și cele ale mișcării de eliberare națională din colonii reclamă unirea acestor două forme de mișcare revoluționară într-un front comun de luptă împotriva dușmanului comun, împotriva imperialismului. Internaționalismul proletar pornește de la faptul că nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare. Totodată,

¹ I. V. Stalin, Despre bazele leninismului, Opere, vol. 6, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 150, — Nota Trad.

după cum ne învață leninismul, sprijinirea efectivă de către proletariatul națiunilor dominante a mișcării de eliberare a popoarelor asupra înseamnă apănarea, susținerea, transpunerea în fapt a lozincii dreptului națiunilor la despărțire și la o existență de stat de sine stătătoare.

Creșterea luptei de eliberare națională a popoarelor asupra din colonii și din țările dependente macină bazele imperialismului și pregătește prăbușirea lui. Țările coloniale și dependente se transformă, dintr-o rezervă a burgheziei imperialiste, într-o rezervă a proletariatului revoluționar, în aliatul lui.

SCURTE CONCLUZII

1. *Exploatarea nestăvilită a coloniilor și semicolonilor este una dintre cele mai importante condiții de existență a capitalismului contemporan. Profitul maxim al monopolurilor este indisolubil legat de exploatarea coloniilor și semicolonilor ca piețe de desfacere, surse de materii prime, sfere de plasare a capitalurilor și rezervoare de forță de muncă ieftină. Distrugând formele de producție precapitaliste și provocând dezvoltarea accelerată a relațiilor capitaliste, imperialismul admite numai acea dezvoltare a economiei coloniilor și țărilor dependente în condițiile căreia acestea sînt lipsite de posibilitatea de a obține independența economică. Coloniile sînt anexe agrare și de materii prime ale metropolelor.*

2. *Sistemul colonial al imperialismului se caracterizează prin împletirea exploatării și jafului capitalist cu diferitele rămășițe ale jugului feudal și chiar sclavagist. Capitalul financiar menține în mod artificial în colonii și în țările dependente rămășițele feudalismului, introduce munca forțată, sclavia. Condiții de muncă de ocnă și un extrem de scăzut nivel al tehnicii, o totală lipsă de drepturi, ruinare și pauperizare, foamete și pieirea în masă — aceasta este soarta clasei muncitoare și a țăranimii în țările coloniale și semicoloniale.*

3. *Intensificarea exploatării și asupra colonialiste provoacă în mod inevitabil împotrivirea celor mai largi mase ale populației din țările coloniale și dependente. Mișcarea de eliberare națională a popoarelor*

aservite antrenează în lupta împotriva imperialismului imensa majoritate a populației globului pămîntesc, subminează bazele imperialismului și pregătește prăbușirea lui.

CAPITOLUL XIX

LOCUL ISTORIC AL IMPERIALISMULUI

Imperialismul — ultimul stadiu al capitalismului. Determinînd locul istoric al imperialismului față de capitalism în general, Lenin scria: „Imperialismul este un stadiu istoric deosebit al capitalismului. Acest caracter deosebit este triplu: imperialismul este (1) — capitalism monopolist; (2) — capitalism parazitar sau în putrefacție; (3) — capitalism muribund“¹.

Capitalismul monopolist nu înlătură și nu poate înlătura bazele vechiului capitalism. El este într-un anumit sens o *suprastructură* a vechiului capitalism, a capitalismului premonopolist, care pretutindeni se împletește cu formele precapitaliste de economie. După cum nu există și nu poate exista „capitalism pur“, tot așa nu poate fi concepută existența unui „imperialism pur“. Chiar și în țările cele mai dezvoltate, paralel cu monopolurile există numeroase întreprinderi mici și mijlocii, în special în industria ușoară, în agricultură, în comerț și în alte ramuri ale economiei. Aproape în toate țările capitaliste o parte considerabilă a populației o formează țăranimea, care în marea ei majoritate se ocupă cu producția de mărfuri simplă. Uriașa majoritate a omenirii trăiește în țările coloniale și semicoloniale, unde asupra imperialismului se împletește cu forme de exploatare precapitaliste, în special cu cele feudale.

Particularitatea esențială a imperialismului constă în faptul că monopolurile există alături de schimb, piață, concurență, crize. De aici rezultă că în stadiul monopolist al capitalismului își mențin în întregime puterea legile economice ale capitalismului în general, dar acțiunea lor este

¹ V. I. Lenin, Imperialismul și scindarea socialismului, Opere, vol. 23, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 97. — *Nota Trad.*

determinată de legea economică fundamentală a capitalismului contemporan — legea asigurării profitului capitalist maxim. De aceea ele acționează cu o forță distructivă sporită. Așa stau lucrurile cu legea valorii și legea plusvalorii, cu legea concurenței și anarhiei în producție, cu legea generală a acumulării capitaliste, care determină pauperizarea relativă și absolută a clasei muncitoare și care condamnă masele principale ale țărănimii muncitoare la pauperizare și ruinare, așa stau lucrurile cu contradicțiile reproducerii capitaliste, cu crizele economice.

Monopolurile duc socializarea producției pînă la limita posibilă în condițiile capitalismului. Întreprinderile mari și foarte mari, unde, în fiecare, lucrează mii de oameni, produc o parte considerabilă din întreaga producție a principalelor ramuri ale industriei. Monopolurile unesc întreprinderi uriașe într-un singur tot, își întind tentaculele spre piețele de desfacere și sursele de materii prime, acaparează cadrele științifice, invențiile și perfecționările. Marile bănci își exercită controlul aproape asupra tuturor resurselor bănești ale țării. Legăturile dintre diferitele ramuri ale economiei și interdependența lor cresc într-o măsură uriașă. Dispunînd de o capacitate de producție uriașă, industria este capabilă să sporească rapid cantitatea de mărfuri produse.

Totodată mijloacele de producție rămîn proprietate privată a capitalistilor. Partea principală a mijloacelor de producție se află la dispoziția monopolurilor. În goană după profituri maxime, monopolurile intensifică prin toate mijloacele gradul de exploatare a clasei muncitoare, ceea ce duce la o simțitoare creștere a pauperizării maselor muncitoare și la scăderea puterii lor de cumpărare.

Prin urmare dominația monopolurilor ascute în cel mai înalt grad contradicția fundamentală a capitalismului — contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată-capitalistă de însușire a rezultatelor producției. Apare tot mai evident faptul că caracterul social al procesului de producție impune proprietatea socială asupra mijloacelor de producție.

În epoca imperialismului forțele de producție ale societății au atins un nivel de dezvoltare atît de înalt, încît ele nu mai încap în cadrul îngust al relațiilor de producție capitaliste. Capitalismul, care a luat locul feudalismului ca fiind un mod de producție mai progresist, s-a transformat, în stadiul imperialist, într-o forță reacționară care

frînează dezvoltarea societății omenești. Legea economică a concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție cere înlocuirea relațiilor de producție capitaliste cu relații noi, socialiste. Această lege în timpină o puternică împotrivire din partea claselor dominante, și în primul rînd din partea burgheziei monopoliste și a marilor proprietari funciari, care caută să împiedice clasa muncitoare să făurească alianța cu țărănimea și să răstoarne orînduirea burgheză.

Nivelul înalt de dezvoltare a forțelor de producție și de socializare a producției, ascuțirea la maximum a tuturor contradicțiilor societății burgheze dovedesc că capitalismul, intrînd în ultimul stadiu al dezvoltării sale, a devenit pe deplin copt pentru a fi înlocuit cu o orînduire socială superioară — socialismul.

Imperialismul — capitalism parazită sau în putrefacție. Imperialismul este capitalism parazită sau în putrefacție. Tendința spre stagnare și putrefacție este generată în mod inevitabil de dominația monopolurilor, care urmăresc să obțină profituri maxime. Monopolurile, fiind în stare să dicteze prețurile pe piață și să le mențină artificial la un nivel ridicat, nu sînt întotdeauna interesate în aplicarea inovațiilor tehnice. Monopolurile frînează pretutindeni progresul tehnic; ele țin ascunse ani de-a rîndul marile descoperiri științifice și invențiile din domeniul tehnicii.

Astfel, monopolurilor le este proprie tendința spre stagnare și putrefacție, și în anumite condiții această tendință învinge. Această împrejurare nu a exclus însă niciun decum dezvoltarea relativ rapidă a capitalismului înainte de cel de-al doilea război mondial. Această dezvoltare a avut loc însă extrem de neuniform, rămînînd tot mai mult în urma uriașelor posibilități pe care le creează tehnica și știința modernă.

Tehnica modernă, ajunsă la un înalt grad de dezvoltare, pune sarcini uriașe pe care capitalismul în putrefacție nu este în stare să le îndeplinească. De exemplu, nici o țară capitalistă nu poate folosi pe scară largă resursele sale hidroenergetice, din cauza piedicilor pe care le pun proprietatea privată asupra pămîntului și dominația monopolurilor. Țările capitaliste nu sînt în stare să folosească posibilitățile științei și tehnicii moderne pentru înfăptuirea unor vaste lucrări în domeniul sporirii fertilității solului. Interesele monopolurilor capitaliste împiedică folosirea energiei atomice în scopuri pașnice.

„Oriunde te-ai uita — scria V. I. Lenin încă în 1913 — la tot pasul întâlnești probleme pe care omenirea este pe deplin capabilă să le rezolve *imediat*. Capitalismul împiedică acest lucru. El a acumulat bogății uriașe și a transformat oamenii în *robi* ai acestor bogății. El a rezolvat problemele extrem de complexe ale tehnicii, dar, date fiind mizeria și ignoranța maselor de milioane ale populației, zgârcenia stupidă a unui mănunchi de milionari, a împiedicat transpunerea în viață a îmbunătățirilor tehnice”¹.

Putrefacția capitalismului își găsește expresia în creșterea parazitismului. Clasa capitaliștilor pierde orice legătură cu procesul de producție. Conducerea întreprinderilor este concentrată în mâinile personalului tehnic salariat. Majoritatea covârșitoare a burgheziei și moșierilor se transformă în *rentieri* — în oameni care dețin hirtii de valoare și trăiesc din veniturile obținute de pe urma acestor hirtii (tăierea cupoanelor). Crește consumul parazitărilor al clasei exploatare.

Ruperea totală de producție a păturii de rentieri este și mai mult accentuată de *exportul de capital*, de veniturile realizate din investițiile de capital în străinătate. Exportul de capital imprimă amprenta parazitismului asupra întregii țări care trăiește de pe urma exploatarea popoarelor din alte țări și din colonii. Capitalul exportat în străinătate reprezintă o parte tot mai mare din avuția națională a țărilor imperialiste, iar veniturile realizate de pe urma acestor capitaluri reprezintă o parte tot mai mare din veniturile clasei capitaliștilor. Lenin numea exportul de capital parazitism la pătrat.

În 1929 capitalul investit în străinătate reprezenta: în Anglia — 18%, în Franța — 15%, în Olanda — aproape 20%, în Belgia și Elveția — cite 12% din avuția națională. În 1929 veniturile provenite de pe urma capitalurilor investite în străinătate au depășit veniturile de pe urma comerțului exterior: în Anglia — de peste 7 ori, în Statele Unite — de 5 ori.

În Statele Unite ale Americii veniturile rentierilor de pe urma hirtiiilor de valoare erau în 1913 de 1,8 miliarde de dolari, iar în 1931 de 8,1 miliarde de dolari, ceea ce depășea de 1,4 ori întregul venit bănesc din același an a 30.000.000 de fermieri. S.U.A. sînt țara unde trăsăturile parazitare ale capitalismului contemporan, ca și natura prădălnică a imperialismului, se manifestă deosebit de puternic.

¹ V. I. Lenin, *Barbaria civilizată*, Opere, vol. 19, ed. a 4-a, pag. 349.

Caracterul parazitărilor al capitalismului se vedește limpede în faptul că o serie de state burgheze se transformă în *state-rentiere*. Prin împrumuturi înrobitoare, marile țări imperialiste realizează profituri uriașe în țările debitoare, le subordonează din punct de vedere economic și politic. Statul-rentier este statul capitalismului parazitărilor, în putrefacție. Exploatarea coloniilor și a țărilor dependente, fiind una din sursele principale ale profiturilor maxime ale monopolurilor, transformă un mănunchi de țări capitaliste dintre cele mai bogate în paraziți pe corpul omenirii.

Caracterul parazitărilor al capitalismului își găsește expresia în creșterea *militarismului*. O parte tot mai mare din venitul național, și în special din veniturile oamenilor muncii, este înghițită de bugetul de stat și cheltuită pentru întreținerea unor armate uriașe, pentru pregătirea și ducerea războaielor imperialiste. Fiind una din cele mai importante metode de asigurare a profiturilor maxime pentru monopoluri, militarizarea economiei și războaiele imperialiste înseamnă în același timp nimicirea barbară a numeroase vieți omenești și a uriașe valori materiale.

Intensificarea parazitismului este indisolubil legată de faptul că mase uriașe de oameni sînt rupte de munca utilă societății. Crește armata șomerilor, sporește numărul celor ocupați cu deservirea claselor exploatare, în aparatul de stat, precum și în sfera extrem de umflată a circulației.

Putrezirea capitalismului se manifestă și prin aceea că, din profiturile sale obținute de pe urma exploatarea coloniilor și a țărilor dependente, burghezia imperialistă corupe în mod sistematic, prin salarii mai mari și alte pomeni, vîrfurile puțin numeroase din rîndurile muncitorilor calificați — așa-numita aristocrație muncitorească. Aristocrația muncitorească acaparează cu sprijinul burgheziei posturile de comandă în syndicate; alături de elementele mic-burgheze, ea reprezintă nucleul activ al partidelor socialiste de dreapta și constituie un pericol serios pentru mișcarea muncitorească. Această pătură de muncitori îmburgheziți este baza socială a oportunismului.

Oportunismul în mișcarea muncitorească înseamnă adaptarea mișcării muncitorești intereselor burgheziei prin subminarea luptei revoluționare a proletariatului pentru eliberarea de sub jugul capitalist. Oportuniștii otrăvesc conștiința muncitorilor, propovăduind calea reformistă a „îmbunătățirii” capitalismului; ei cer muncitorilor să sprijine guver-

nele burgheze în întreaga lor politică imperialistă externă și internă.

Oportuniștii reprezintă agentura burgheză în mișcarea muncitorească. Scindînd rîndurile clasei muncitoare, oportuniștii îi împiedică pe muncitori să-și unească forțele pentru răsturnarea capitalismului. Aceasta este una dintre principalele cauze ale faptului că în numeroase țări burgheză continuă încă să se mențină la putere.

Capitalismului premonopolist, cu libera sa concurență, îi corespundea democrația burgheză limitată. Imperialismul, în care domină monopolurile, se caracterizează prin cotitura de la democrație la *reacțiune* în politica internă și externă a statelor burgheze. Reacțiunea politică pe *toată* linia este proprie imperialismului. Conducătorii monopolurilor sau slugile lor ocupă principalele posturi în guverne și în întregul aparat de stat. În condițiile imperialismului guvernele sînt puse nu de popor, ci de magnații capitalului financiar. Pentru a-și consolida puterea, clicile monopoliste reacționare caută să reducă la zero drepturile democratice ale oamenilor muncii, cucerite prin lupta dîrză a numeroase generații. Acest lucru duce la necesitatea intensificării prin toate mijloacele a luptei maselor pentru democrație, împotriva imperialismului și reacțiunii. „Capitalismul în general și imperialismul în special transformă democrația într-o iluzie — și totodată capitalismul generează în mase năzuințe democratice, creează instituții democratice, accentuează antagonismul dintre imperialism, care neagă democrația, și mase, care năzuiesc spre democrație“¹.

În epoca imperialismului, o uriașă importanță istorică are lupta maselor populare celor mai largi, conduse de clasa muncitoare, împotriva reacțiunii generate de monopoluri. De activitatea, de gradul de organizare, de hotărîrea maselor populare depinde zădărnicierea uneltirilor canibalice ale forțelor agresive ale imperialismului, care pregătesc popoarelor mereu noi încercări grele și catastrofe militare.

Imperialismul — ajunul revoluției socialiste. Imperialismul este *capitalism muribund*. Acțiunea legii economice fundamentale a capitalismului contemporan ascute toate contradicțiile capitalismului, le împinge pînă la ultima lor

limită, dincolo de care începe revoluția. Cele mai importante dintre aceste contradicții sînt următoarele trei :

În primul rînd, *contradicția dintre muncă și capital*. Dominația monopolurilor și a oligarhiei financiare în țările capitaliste duce la intensificarea exploatării claselor de oameni ai muncii. Înrautățirea simțitoare a situației materiale și intensificarea asupririi politice a clasei muncitoare provoacă creșterea revoltei acesteia și duc la ascuțirea luptei de clasă dintre proletariat și burghezie. În aceste condiții vechile metode de luptă economică și parlamentară ale clasei muncitoare se dovedesc a fi cu totul insuficiente. Imperialismul aduce clasa muncitoare în pragul revoluției socialiste — singura ei salvare.

În al doilea rînd, *contradicția dintre puterile imperialiste*. În lupta pentru profit maxim se ciocnesc monopolurile din diferite țări, fiecare dintre grupurile de capitaliști căutînd să-și asigure o situație predominantă prin acapararea de piețe de desfacere, surse de materii prime, sfere de plasare a capitalului. Lupta înversunată dintre țările imperialiste pentru sfere de influență duce în mod inevitabil la războaie imperialiste, care slăbesc pozițiile capitalismului în general și apropie revoluția socialistă.

În al treilea rînd, *contradicția dintre popoarele asuprite din colonii și din țările dependente și puterile imperialiste care le exploatează*. Datorită dezvoltării capitalismului, în colonii și semicolonii se intensifică mișcarea de eliberare națională împotriva imperialismului. Coloniile și țările dependente se transformă din rezerve ale imperialismului în rezerve ale revoluției proletare.

Aceste principale contradicții caracterizează imperialismul drept capitalism muribund. Aceasta nu înseamnă că capitalismul poate pieri de la sine, printr-o „prăbușire automată“, fără lupta cea mai hotărîtă a maselor populare, conduse de clasa muncitoare, pentru lichidarea dominației burgheziei. Aceasta înseamnă numai că imperialismul este acel stadiu de dezvoltare a capitalismului în care revoluția proletară a devenit în mod practic inevitabilă și s-au copt condițiile favorabile pentru asaltul direct al fortărețelor capitalismului. De aceea Lenin a caracterizat imperialismul ca fiind ajunul revoluției socialiste.

Capitalismul monopolist de stat. În epoca imperialismului, statul burghez, reprezentînd dictatura oligarhiei finan-

¹ V. I. Lenin, Răspuns lui P. Kievski (I. Peatakov), Opere, vol. 23, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 13. — *Nota Trad.*

ciare, își duc întreaga sa activitate în interesul monopolurilor dominante.

Pe măsura ascuțirii contradicțiilor imperialismului, monopolurile dominante își intensifică conducerea nemijlocită a aparatului de stat. Din ce în ce mai des marii magnafi ai capitalului apar personal în rolul de conducători ai aparatului de stat. Are loc procesul de transformare a capitalismului monopolist în capitalism monopolist de stat. Încă primul război mondial a accelerat și a ascuțit la maximum acest proces.

Capitalismul monopolist de stat înseamnă subordonarea de către monopolurile capitaliste a aparatului de stat și folosirea acestuia pentru a interveni în economia țării (în special în legătură cu militarizarea acesteia), în scopul asigurării de profit maxim monopolurilor și al consolidării atotputerniciei capitalului financiar. În mâinile statului trec unele întreprinderi, ramuri și funcții economice (asigurarea cu forță de muncă, aprovizionarea cu materii prime deficitare, sistemul de distribuire a produselor pe bază de cartele, construcția de întreprinderi militare, finanțarea militarizării economiei etc.), menținându-se în țară dominația proprietății private asupra mijloacelor de producție.

Monopolurile folosesc puterea de stat pentru ca aceasta să contribuie activ la concentrarea și centralizarea capitalului, la întărirea puterii și influenței marilor monopoluri: statul silește prin măsuri speciale pe întreprinzătorii de sine stătători să se supună uniunilor monopoliste, iar în timp de război înfăptuiește concentrarea forțată a producției, închizând numeroase întreprinderi mici și mijlocii. În interesul monopolurilor, statul, pe de o parte, stabilește tarife vamale ridicate la mărfurile importate, iar pe de altă parte încurajează exportul de mărfuri, scutind monopolurile de taxe de export și înlesnindu-le cucerirea de noi piețe cu ajutorul dumpingului.

Monopolurile folosesc bugetul statului pentru a jefui populația din propria lor țară prin impozite și pentru a primi din partea statului comenzi care aduc profituri uriașe. Sub pretextul „încurajării inițiativei economice“, statul burghez plătește marilor întreprinzători sume uriașe sub formă de subvenții. În cazul când monopolurile sînt amenințate de faliment, ele primesc din partea statului fonduri pentru acoperirea pierderilor, iar impozitele pe care le datorează statului sînt anulate.

Dezvoltarea capitalismului monopolist de stat se intensifică în special în perioada pregătirii și desfășurării războaielor imperialiste. Lenin numea capitalismul monopolist de stat ocnă pentru muncitori și rai pentru capitaliști. Guvernele țărilor imperialiste dau comenzi uriașe monopolurilor pentru livrarea de armament, echipament și alimente, construiesc cu fonduri din bugetul statului uzine militare pe care le pun la dispoziția monopolurilor, lansează împrumuturi de război. În același timp statele burgheze aruncă pe spinarea oamenilor muncii tot greul războiului. Toate acestea asigură monopolurilor profituri colosale.

Dezvoltarea capitalismului monopolist de stat, duce, în primul rînd, la continua accelerare a socializării capitaliste a producției, care creează premisele materiale pentru înlocuirea capitalismului prin socialism. Lenin a arătat că capitalismul monopolist de stat reprezintă pregătirea materială deplină a socialismului.

Dezvoltarea capitalismului monopolist de stat duce, în al doilea rînd, la accentuarea pauperizării relative și absolute a proletariatului. Cu ajutorul puterii de stat monopolurile sporesc prin toate mijloacele gradul de exploatare a clasei muncitoare, a țărănimii și a păturilor largi de intelectuali, ceea ce provoacă în mod inevitabil o accentuată ascuțire a contradicțiilor dintre exploatați și exploataatori, intensificarea luptei proletariatului și a celorlalte pături de oameni ai muncii pentru lichidarea capitalismului.

Ascunzînd subordonarea statului burghez față de monopolurile capitaliste, apărătorii capitalismului afirmă că statul a devenit forța hotărîtoare în economia țărilor capitaliste și este capabil să asigure conducerea planificată a economiei naționale. În realitate însă statul burghez nu poate conduce planificat economia, fiindcă nu el dispune de economie, ci aceasta se află în mâinile monopolurilor. Orice încercare de „reglementare“ de către stat a economiei în condițiile capitalismului este neputincioasă în fața legilor stihinice ale vieții economice.

Legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului și posibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară. În capitalism diferite întreprinderi și ramuri ale economiei unei țări nu se pot dezvolta în mod egal. În condițiile concurenței și anar-

hiei în producție este inevitabilă dezvoltarea inegală a economiei capitaliste. În epoca premonopolistă însă capitalismul în ansamblul lui era încă în ascensiune. Producția era fărâmițată între un mare număr de întreprinderi, domnea libera concurență, nu existau monopolurile. Capitalismul se putea încă dezvolta relativ lin. Unele țări întreceau pe altele în decursul unei perioade de timp îndelungate. Pe glob existau pe atunci teritorii întinse neocupate de nimeni. Lucrurile se rezolvau fără conflicte militare pe scară mondială.

O dată cu trecerea la capitalismul monopolist, situația s-a schimbat radical. Nivelul înalt de dezvoltare a tehnicii a deschis țărilor tinere posibilitatea de a întrece rapid, prin salturi pe rivalii mai vechi. Țările care au pășit mai târziu pe drumul dezvoltării capitaliste folosesc rezultatele deja obținute în domeniul progresului tehnic — mașinile, metodele de producție etc. Pe de altă parte, în vechile țări s-a ajuns mai devreme decât în cele tinere la dominația monopolurilor, cărora le este proprie tendința spre parazitism, putrefacție și stagnare a tehnicii. De aci provine dezvoltarea rapidă, în salturi a unor țări și frînarea dezvoltării altora. Această dezvoltare prin salturi este intensificată la maximum și de exportul de capital. Se creează posibilitatea pentru unele țări de a întrece pe altele, de a le elimina de pe piețe, de a realiza prin forța armată reîmpărțirea lumii deja împărțite. În perioada imperialismului, caracterul inegal al dezvoltării țărilor capitaliste s-a transformat în forța hotărâtoare a dezvoltării imperialiste.

Raportul de forțe pe plan economic între puterile imperialiste se schimbă cu o rapiditate nemaiîntâlnită. Dezvoltarea forței militare a statelor imperialiste are loc de asemenea în mod inegal. Noul raport al forțelor economice și militare se lovește în mod inevitabil de vechea împărțire a coloniilor și sferelor de influență. Incepe lupta pentru reîmpărțirea lumii deja împărțite. Verificarea puterii efective a diferitelor grupuri imperialiste se face prin războaie sângeroase și pustiitoare.

În 1860 Anglia ocupa primul loc în producția industrială mondială; ea era urmată de Franța. Pe vremea aceea Germania și Statele Unite ale Americii abia ieșeau în arena mondială. Au trecut vreo 10 ani, și o țară capitalistă tinăra care se dezvolta în mod rapid — Statele Unite ale Americii — a întrecut Franța, luându-i locul. După alți 10 ani, Statele Unite ale Americii au întrecut Anglia și au ocu-

pat în mod stabil primul loc în producția industrială mondială, iar Germania a întrecut Franța și a ocupat locul al treilea, după S.U.A. și Anglia. La începutul secolului al XX-lea, Germania a eliminat Anglia, ocupînd locul al doilea, după S.U.A. Datorită schimbărilor survenite în raportul de forțe între țările capitaliste, are loc scindarea lumii capitaliste în două lagăre imperialiste dușmane și izbucnesc războaiele mondiale.

Datorită dezvoltării inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului, capitalismul mondial nu se poate dezvolta altfel decât prin crize și catastrofe militare. Ascuțirea contradicțiilor în lagărul imperialismului și inevitabilitatea ciocnirilor armate duc la slăbirea reciprocă a imperialiștilor. Frontul mondial al imperialismului devine foarte vulnerabil pentru revoluția proletară. Pe această bază, frontul imperialist poate fi rupt în veriga cea mai slabă a lanțului său, în punctul unde apar condițiile cele mai favorabile pentru victoria proletariatului.

Inegalitatea dezvoltării economice în epoca imperialismului determină și inegalitatea dezvoltării politice, care înseamnă coacerea nesimultană a premiselor politice pentru victoria revoluției proletare în diferite țări. Printre aceste premise se numără în primul rând ascuțirea contradicțiilor de clasă și gradul de dezvoltare a luptei de clasă, nivelul conștiinței de clasă, al organizării politice și hotărârii revoluționare a proletariatului, capacitatea acestuia de a duce după sine masele principale ale țărănimii.

Legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului reprezintă punctul de plecare al învățăturii leniniste despre posibilitatea victoriei socialismului la început în câteva țări sau chiar într-o singură țară.

Marx și Engels, studiînd pe la mijlocul secolului al XIX-lea capitalismul premonopolist, au ajuns la concluzia că revoluția socialistă nu poate învinge decât simultan în toate țările civilizate sau în majoritatea lor. La începutul secolului al XX-lea însă, în special în perioada primului război mondial, situația s-a schimbat radical. Capitalismul premonopolist s-a transformat în capitalism monopolist. Capitalismul ascendent s-a transformat în capitalism descendent, muribund. Războiul a dezvăluit slăbiciunile iremediabile ale frontului imperialist mondial. În același timp legea dezvoltării inegale a determinat coacerea nesimultană a revoluției proletare în diferite țări. Pornind de la legea

dezvoltării inegale a capitalismului în epoca imperialismului, Lenin a ajuns la concluzia că vechea formulă a lui Marx și Engels nu mai corespunde noilor condiții istorice, că în noile condiții revoluția socialistă poate pe deplin să învingă într-o singură țară, că victoria simultană a revoluției socialiste în toate țările sau în majoritatea țărilor civilizate este imposibilă, datorită coacerii inegale a revoluției în aceste țări.

„Inegalitatea dezvoltării economice și politice — scrie Lenin — este o lege absolută a capitalismului. Rezultă deci că victoria socialismului este posibilă la început într-un mic număr de țări capitaliste sau chiar într-o singură țară capitalistă“¹.

Aceasta a fost o teorie nouă, desăvârșită a revoluției socialiste, teorie creată de Lenin. Ea a îmbogățit și a dezvoltat marxismul, a deschis o perspectivă revoluționară proletarilor din diferite țări, le-a descătuișat inițiativa, dându-le imbold spre a porni la asaltul împotriva burgheziei proprii, le-a întărit credința în victoria revoluției proletare.

În perioada imperialismului se încheie formarea sistemului capitalist al economiei mondiale, ceea ce face ca diferitele țări să se transforme în verigi ale unui și aceluiași lanț. Leninismul ne învață că în condițiile imperialismului revoluția socialistă nu învinge în mod obligatoriu la început în țările unde capitalismul este cel mai dezvoltat, și unde proletariatul reprezintă majoritatea populației, ci în primul rând în țările care reprezintă verigile slabe în lanțul imperialismului mondial. Condițiile obiective ale revoluției socialiste s-au coapt în întregul sistem al economiei capitaliste mondiale. În aceste condiții existența în cadrul acestui sistem a unor țări insuficient dezvoltate din punct de vedere industrial nu este o piedică pentru revoluție. Pentru victoria revoluției socialiste este nevoie de un proletariat revoluționar și de o avangardă a proletariatului unită într-un partid politic, este nevoie ca în țara respectivă proletariatul să aibă în țărănime un aliat serios, capabil să urmeze proletariatul în lupta hotărâtă împotriva imperialismului.

În epoca imperialismului, când mișcarea revoluționară crește în întreaga lume, burghezia imperialistă se aliază

¹ V. I. Lenin, În jurul lozincii Statelor Unite ale Europei, Opere, vol. 21, ed. P.M.R. 1952, pag. 336. — *Nota Trad.*

cu toate forțele reacționare, fără excepție, și folosește la maximum rămășițele iobăgiei pentru sporirea profiturilor. De aceea lichidarea rînduieiilor feudale-iobăgiste este imposibilă fără o luptă hotărâtă împotriva imperialismului. În aceste condiții proletariatul devine hegemonul revoluției burghezo-democratice, strîngînd în jurul său masele țărănimii pentru lupta împotriva iobăgiei și aspirării coloniale imperialiste. Pe măsura rezolvării sarcinilor antifeudale și de eliberare națională, revoluția burghezo-democratică se transformă în revoluție socialistă.

În perioada imperialismului, în țările capitaliste crește revolta proletariatului, se acumulează elementele exploziei revoluționare, iar în țările coloniale și dependente se dezvoltă războiul de eliberare împotriva imperialismului. Războaiele imperialiste pentru reîmpărțirea lumii slăbesc sistemul imperialist și accentuează tendința spre unire a revoluțiilor proletare din țările capitaliste cu mișcarea de eliberare națională din colonii.

Revoluția proletară care a învins într-o singură țară reprezintă în același timp începutul revoluției socialiste mondiale și o puternică bază pentru desfășurarea ei mai departe. Lenin a prevăzut în mod științific că revoluția mondială se va desfășura pe calea desprinderii revoluționare a unei serii de noi țări din sistemul imperialismului, cu sprijinul acordat proletarilor din aceste țări de către proletariatul din statele imperialiste. Insuși procesul de desprindere din imperialism a unei serii de noi țări se va desfășura cu atît mai repede și mai temeinic, cu cît se va consolida mai temeinic socialismul în prima țară în care a învins revoluția proletară.

„Deznodămîntul luptei — scria Lenin în 1923 — depinde, în ultimă analiză, de faptul că Rusia, India, China etc. formează imensa majoritate a populației. Și tocmai această majoritate a populației este antrenată neobișnuit de repede, în ultimii ani, în lupta pentru eliberarea sa; în acest sens nu poate exista nici umbră de îndoială asupra deznodămîntului final al luptei duse pe plan mondial. În acest sens, victoria definitivă a socialismului este absolut și pe deplin asigurată“¹.

¹ V. I. Lenin, Mai bine mai puțin, dar mai bine, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 867—868. — *Nota Trad.*

SCURTE CONCLUZII

1. Imperialismul este un stadiu deosebit și ultimul stadiu al capitalismului. Imperialismul este: 1) capitalism monopolist, 2) capitalism în putrefacție sau parazită, 3) capitalism muribund, ajunul revoluției socialiste.

2. Putrefacția și parazitismul capitalismului își găsesc expresia în frinarea de către monopoluri a progresului tehnic și a dezvoltării forțelor de producție, în transformarea unei serii de țări burgheze în state-rentiere, care trăiesc pe seama exploatării popoarelor din colonii și din țările dependente, în dezmațul militarismului, în creșterea consumului parazită al burgheziei, în politica reacționară internă și externă a stateilor imperialiste, în coruperea de către burghezia din țările imperialiste a unor vîrfuri puțin numeroase din rindurile clasei muncitoare. Putrefacția capitalismului face să crească în mod simțitor pauperizarea clasei muncitoare și a maselor muncitoare ale țărănimii.

3. Datorită acțiunii legii economice fundamentale a capitalismului contemporan, se ascut puternic cele trei contradicții principale ale imperialismului: 1) contradicția dintre muncă și capital, 2) contradicția dintre puterile imperialiste, care luptă pentru predominare, în ultimă instanță, pentru dominația mondială, și 3) contradicția dintre metropole și colonii. Imperialismul aduce proletariatul în pragul revoluției socialiste.

4. Capitalismul monopolist de stat înseamnă subordonarea aparatului de stat față de monopolurile capitaliste în scopul asigurării de profit maxim și al consolidării dominației oligarhiei financiare. Capitalismul monopolist de stat, reprezentînd treapla cea mai înaltă de socializare capitalistă a producției, duce la intensificarea continuă a exploatării clasei muncitoare, la creșterea pauperizării și ruinării maselor largi de oameni ai muncii.

5. Legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului slăbește frontul unic al imperialismului mondial. Inegalitatea coacerii revoluției exclude posibilitatea victoriei simultane a socialismului în toate țările sau în majori-

tatea lor. Se creează posibilitatea ruperii lanțului imperialist în veriga lui cea mai slabă, posibilitatea victoriei revoluției socialiste la început în cîteva țări sau chiar într-o singură țară.

CAPITOLUL XX

CRIZA GENERALĂ A CAPITALISMULUI

Esența crizei generale a capitalismului. O dată cu creșterea contradicțiilor imperialismului s-au acumulat premisele crizei generale a capitalismului. Ascuțirea extremă a contradicțiilor în lagărul imperialismului, ciocnirile dintre puterile imperialiste, care s-au transformat în războaie mondiale, unirea luptei de clasă a proletariatului din metropole cu lupta de eliberare națională a popoarelor din colonii, — toate acestea duc la o slăbire simțitoare a sistemului capitalist mondial, la ruperea lanțului imperialismului și la desprinderea revoluționară a diferitor țări din sistemul capitalist. Bazele învățaturii despre criza generală a capitalismului au fost elaborate de V. I. Lenin.

Criza generală a capitalismului înseamnă o criză atotcuprinzătoare a sistemului capitalist mondial în ansamblul său, criză care se caracterizează prin războaie și revoluții, prin lupta dintre capitalismul muribund și socialismul în creștere. Criza generală a capitalismului cuprinde toate laturile capitalismului, atît economia cît și politica. La baza ei se află descompunerea tot mai accentuată a sistemului economic mondial al capitalismului, pe de o parte, și forța economică crescîndă a țărilor desprinse de capitalism, pe de altă parte.

Trăsăturile fundamentale ale crizei generale a capitalismului sînt: scindarea lumii în două sisteme — sistemul capitalist și sistemul socialist — și lupta dintre ele, criza sistemului colonial al imperialismului, ascuțirea problemei piețelor și, în legătură cu aceasta, folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor și apariția șomajului cronic de masă.

Dezvoltarea inegală a țărilor capitaliste în epoca imperialismului dă naștere cu timpul unei neconcordanțe între

împărțirea existentă a piețelor de desfacere, a sferelor de influență și a coloniilor și raportul de forțe schimbat dintre principalele state capitaliste. Pe această bază apare o pronunțată zdruncinare a echilibrului în interiorul sistemului mondial al capitalismului, dezechilibrul care duce la scindarea lumii capitaliste în grupări ostile, la război între acestea. Războaiele mondiale slăbesc forțele imperialismului și ușurează ruperea frontului imperialismului și desprinderea diferitelor țări din sistemul capitalist.

Criza generală a capitalismului cuprinde o întreagă perioadă istorică, care constituie o parte integrantă a epocii imperialismului. Așa cum s-a mai arătat, legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în epoca imperialismului determină coacerea nesimultană a revoluției socialiste în diferite țări. Lenin a arătat că criza generală a capitalismului nu este un act simultan, ci o perioadă îndelungată de furtunoase zguduiri politice și economice, de ascuțită luptă de clasă, perioada „prăbușirii capitalismului în ansamblu și a nașterii societății socialiste”¹. Aceasta determină inevitabilitatea istorică a coexistenței îndelungate a celor două sisteme — sistemul socialist și sistemul capitalist.

Criza generală a capitalismului a început în perioada primului război mondial și s-a desfășurat în special ca urmare a desprinderii Uniunii Sovietice din sistemul capitalist. Aceasta a fost *prima etapă* a crizei generale a capitalismului. În perioada celui de-al doilea război mondial s-a desfășurat *a doua etapă* a crizei generale a capitalismului, în special după desprinderea țărilor de democrație populară din Europa și Asia din sistemul capitalist.

Primul război mondial și începutul crizei generale a capitalismului. Primul război mondial a fost rezultatul ascuțirii contradicțiilor dintre puterile imperialiste pe baza luptei pentru reîmpărțirea lumii și a sferelor de influență. Alături de vechile puteri imperialiste apăruseră tîlhari noi, care întîrziaseră la împărțirea lumii. Pe scenă a apărut imperialismul german. Germania a pășit mai tîrziu decît o serie de alte țări pe drumul dezvoltării capitaliste și a venit la împărțirea piețelor și a sferelor de influență atunci cînd

¹ V. I. Lenin, Raport cu privire la revizuirea programului și la schimbarea denumirii partidului prezentat la Congresul al VII-lea al P. C. (b) din Rusia, Opere, vol. 27, E.S.P.L.P. 1955, pag. 114. — *Nota Trad.*

lumea era deja împărțită între vechile puteri imperialiste. Dar, încă la începutul secolului al XX-lea, Germania, întrecînd Anglia în ceea ce privește nivelul dezvoltării industriale, a ocupat al doilea loc în lume și primul loc în Europa. Germania a început să cucerească pozițiile Angliei și Franței pe piețele mondiale. Schimbarea survenită în raportul de forțe economice și militare ale principalelor state capitaliste pune la ordinea zilei problema reîmpărțirii lumii. În lupta pentru reîmpărțirea lumii, Germania, aliată cu Austro-Ungaria și cu Italia, s-a ciocnit cu Anglia, Franța și cu Rusia țaristă, care era dependentă față de acestea.

Germania tindea să smulgă din mîinile Angliei și Franței o parte din colonii, să înlăture Anglia din Orientul apropiat și să pună capăt dominației ei pe mare, să ia Rusiei Ucraina, Polonia, Țările baltice, să-și subordoneze întreaga Europă centrală și de sud-est. La rîndul ei, Anglia tindea să pună capăt concurenței germane pe piața mondială și să-și consolideze pe deplin dominația în Orientul apropiat și pe continentul african. Franța urmărea să ia înapoi Alsacia și Lorena, cucerite de Germania în 1870—1871, și să răpească Germaniei Bazinul Saar. Rusia țaristă și celelalte state burgheze participante la război urmăreau de asemenea scopuri de cîmpire.

Lupta dintre cele două blocuri imperialiste — cel anglo-francez și cel german — pentru reîmpărțirea lumii atîngea interesele tuturor țărilor imperialiste și de aceea a dus la un război mondial, în care au intrat mai tîrziu și Japonia, S.U.A. și o serie de alte țări. Primul război mondial a avut de ambele părți un caracter imperialist.

Războiul a zguduit din temelii lumea capitalistă. Prin amploarea lui, el a lăsat cu mult în urmă toate războaiele precedente din istoria omenirii.

Războiul a constituit o sursă de îmbogățire imensă a monopolurilor. Bogății mari au strîns îndeosebi capitaliștii din S.U.A. Profiturile tuturor monopolurilor americane depășeau în 1917 de trei-patru ori nivelul profiturilor din 1914. În cinci ani de război (din 1914 pînă în 1918) monopolurile americane au realizat profituri de peste 35 de miliarde de dolari (cifra care cuprinde și impozitele). Monopolurile cele mai mari și-au sporit profiturile de zeci de ori.

Populația țărilor care au participat activ la război număra circa 800.000.000 de oameni. Circa 70.000.000 de oameni au fost mobilizați. Războiul a înghițit tot atîtea vieți omenesti cîte au pierit în toate războaiele din Europa în timp de o mie de ani. Numărul morților s-a ridicat la 10.000.000, iar numărul răniților și mutilaților a trecut de 20.000.000. Milioane de oameni au murit de foame și din cauza epi-

demilor. Războiul a adus pagube uriașe economiei naționale a țării beligerante. Cheltuielile militare directe ale puterilor beligerante pe toată durata războiului (1914—1918) s-au ridicat la 208 miliarde de dolari (în prețurile din anii respectivi).

În timpul războiului a crescut importanța monopolurilor, care și-au subordonat și mai mult aparatul de stat. Acesta a fost folosit de marile monopoluri pentru a-și asigura profit maxim. „Reglementarea” economiei în timpul războiului se făcea în scopul îmbogățirii marilor monopoluri. În acest scop, într-o serie de țări a fost prelungită ziua de muncă, au fost interzise grevele, a fost introdus un regim de cazarmă și munca forțată în întreprinderi. Sursa principală a creșterii nemaivăzute a profiturilor o constituiau comenzile de război făcute de stat în contul bugetului. Cheltuielile militare înghițeau în timpul războiului o parte enormă din venitul național și erau acoperite în primul rând prin sporirea impozitelor plătite de oamenii muncii. Cea mai mare parte a alocațiilor pentru război intra în buzunarele monopolistilor sub formă de plată pentru achitarea comenzilor militare, sub formă de subvenții și împrumuturi nerambursabile. Prețurile la comenzile militare asigurau monopolurilor profituri uriașe. Lenin numea furniturile de război jaf legalizat în averea publică. Monopolurile se îmbogățeau prin reducerea salariului real al muncitorilor cu ajutorul inflației, precum și prin jefuirea directă a teritoriilor ocupate. În timpul războiului a fost introdus în țările europene sistemul distribuirii produselor pe bază de cartele, care a limitat consumul oamenilor muncii la rații de foamete.

Războiul a dus pînă la ultima limită mizeria și suferințele maselor, a ascuțit contradicțiile de clasă și a provocat un avînt al luptei revoluționare a clasei muncitoare și a țărănilor muncitori din țările capitaliste. În același timp, războiul, care s-a transformat din război european în război mondial, a atras în orbita sa și spatele frontului imperialismului — coloniile și țările dependente, ceea ce a înlesnit unirea mișcării revoluționare din Europa cu mișcarea de eliberare națională a popoarelor din Orient.

Războiul a slăbit capitalismul mondial. „Războiul european — scria pe atunci Lenin — înseamnă o uriașă criză istorică, începutul unei noi epoci. Războiul, ca orice criză, a ascuțit contradicțiile adînc ascunse și le-a scos la suprafață”¹. El a provocat un puternic avînt al mișcării revoluționare antiimperialiste.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și scindarea lumii în două sisteme: sistemul capitalist și sistemul socialist. Revoluția proletară a rupt frontul imperialismului mai întîi în Rusia, care era veriga cea mai slabă din lanțul imperialismului. Rusia era punctul nodal al

¹ V. I. Lenin. Șovinism mort și socialism viu, Opere, vol. 21, ed. P.M.R. 1952, pag. 84. — *Nota Trad.*

tuturor contradicțiilor imperialismului. În Rusia atotputernicia capitalului se împletea cu despotismul țarist, cu rămășițele iobăgiei și cu asuprirea colonială a popoarelor neruse. Lenin a numit țarismul „imperialism militaro-feudal”.

Rusia țaristă era o rezervă a imperialismului occidental fiind o sferă de plasare a capitalului străin, care ținea în mâinile sale principalele ramuri ale industriei — combustibilul și metalurgia —, și reazem al imperialismului occidental în Orient, reazem prin care se realiza unirea capitalului financiar din Occident cu coloniile din Orient. Interesele țarismului și ale imperialismului occidental se contopeau într-un singur ghem de interese ale imperialismului.

Gradul înalt de concentrare a industriei ruse și existența unui partid revoluționar, Partidul comunist, au transformat clasa muncitoare din Rusia într-o uriașă forță a vieții politice a țării. Proletariatul rus avea un aliat atât de serios ca țărănimea săracă, care forma imensa majoritate a populației țărănești. În aceste condiții revoluția burghezo-democratică din Rusia trebuia inevitabil să se transforme în revoluție socialistă, să capete un caracter internațional și să zguduie înseși temelile imperialismului mondial.

Însemnătatea internațională a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie constă în aceea că ea, în primul rând, a rupt frontul imperialismului, a răsturnat burghezia imperialistă într-una din cele mai mari țări capitaliste și, pentru prima oară în istorie, a adus la putere proletariatul; în al doilea rând, ea nu numai că a zdruncinat imperialismul în metropole, dar a lovit și în hinterlandul imperialismului, subminînd dominația lui în colonii și în țările dependente; în al treilea rând, slăbind puterea imperialismului în metropole și zdruncinînd dominația lui în colonii, ea a pus prin aceasta sub semn de întrebare însăși existența imperialismului mondial în ansamblul lui.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a însemnat o cotitură radicală în istoria mondială; ea a inaugurat o nouă epocă — epoca revoluțiilor proletare în țările imperialismului și a mișcării de eliberare națională în colonii. Revoluția din Octombrie a smuls de sub puterea capitalului pe oamenii muncii de pe a șasea parte a globului, ceea ce însemna scindarea lumii în două sisteme: sistemul capitalist și sistemul socialist. Scindarea lumii în două sisteme a fost expresia cea mai vie a crizei generale a capitalismului. Ca urmare a scindării lumii în două sisteme a apărut o contradicție prin-

capital nouă, de importanță istorică mondială — contradicția dintre capitalismul muribund și socialismul în creștere. Lupta dintre cele două sisteme — sistemul capitalist și sistemul socialist — a căpătat o importanță hotărâtoare în epoca contemporană.

Caracterizând criza generală a capitalismului, I. V. Stalin spunea: „Aceasta înseamnă, în primul rând, că războiul imperialist și urmările lui au intensificat procesul de putrezire a capitalismului și au zdruncinat echilibrul lui, că trăim acum în epoca războaielor și revoluțiilor, că capitalismul nu mai constituie sistemul *unic și atotcuprinzător* al economiei mondiale, că paralel cu sistemul economic *capitalist* există sistemul *socialist*, care se dezvoltă, care propășește, care se contrapune sistemului capitalist și care, prin însuși faptul existenței sale, demonstrează putreziciunea capitalismului, zdruncină temeliile lui”¹.

Primii ani de după războiul din 1914—1918 au fost o perioadă de ruină extremă în economia țărilor capitaliste, o perioadă de luptă înverșunată între proletariat și burghezie. Ca urmare a zdruncinării capitalismului mondial și sub influența directă a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au avut loc o serie de revoluții și acțiuni revoluționare atât pe continentul european cât și în țările coloniale și semicoloniale. Această puternică mișcare revoluționară, simpatia și sprijinul pe care masele muncitoare din lumea întreagă le-au acordat Uniunii Sovietice au determinat eșecul tuturor încercărilor imperialismului mondial de a sugruma prima republică socialistă din lume. În anii 1920—1921 principalele țări capitaliste au fost lovite de o criză economică adâncă.

Ieșind din haosul economic de după război, lumea capitalistă a intrat, începând din 1924, într-o perioadă de stabilizare relativă. Avântul revoluționar a fost urmat de un reflux vremelnice al revoluției într-o serie de țări europene. Aceasta a fost o stabilizare vremelnice, parțială a capitalismului, obținută prin intensificarea exploatarea oamenilor muncii. Sub steagul unei „raționalizări” capitaliste a fost realizată o crâncenă sporire a intensității muncii. Stabilizarea capitalistă a dus inevitabil la ascuțirea contradicțiilor dintre muncitori și capitaliști, dintre imperialism și popoarele

¹ I. V. Stalin, Raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XVI-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., Opere, vol. 12, ed. P.M.R. 1951, pag. 264. — *Nota Trad.*

coloniale, dintre imperialiștii din diferite țări. Criza economică mondială care a început în 1929 a pus capăt stabilizării capitaliste.

În același timp economia națională a U.R.S.S. se dezvoltă neîntrerupt pe o linie ascendentă, fără crize și catastrofe. Uniunea Sovietică era pe atunci singura țară care nu cunoștea nici crizele și nici celelalte contradicții ale capitalismului. Industria Uniunii Sovietice s-a dezvoltat tot timpul pe o linie ascendentă și într-un ritm nemaivăzut în istorie. În 1938 producția industrială a U.R.S.S. reprezenta 908,8% față de producția din 1913, în timp ce producția industrială a S.U.A. reprezenta doar 120%, a Angliei — 113,3%, a Franței — 93,2%. Compararea dezvoltării economice a U.R.S.S. cu a țărilor capitaliste vădește în mod concret superioritatea hotărâtoare a sistemului economic socialist și inevitabilitatea pieririi sistemului capitalist.

Experiența U.R.S.S. a arătat că oamenii muncii pot conduce cu succes țara, pot construi și conduce economia fără burghezie și împotriva burgheziei. Fiecare an al întrecerii pașnice dintre socialism și capitalism subminează și slăbește capitalismul și întărește socialismul.

Apariția primului stat socialist din lume a însemnat un moment nou în dezvoltarea luptei revoluționare a oamenilor muncii. U.R.S.S. este un puternic centru de atracție în jurul căruia se cimentează frontul unic al luptei revoluționare și de eliberare națională a popoarelor împotriva imperialismului. Imperialismul internațional tinde să sugrume sau, cel puțin, să slăbească statul socialist. Lagărul imperialismului încearcă să rezolve dificultățile și contradicțiile sale interne prin ațtarea la război împotriva U.R.S.S. În lupta împotriva uneltirilor imperialismului, Uniunea Sovietică se sprijină pe forța sa economică și militară, pe sprijinul proletariatului internațional.

Experiența istorică a dovedit că în lupta dintre cele două sisteme, sistemului economic socialist îi este asigurată victoria asupra capitalismului pe termen lung în întrecerea pașnice. În politica sa externă, Statul sovietic pornește de la posibilitatea coexistenței pașnice a celor două sisteme — capitalismul și socialismul — și urmează cu fermitate politica de pace între popoare.

Criza sistemului colonial al imperialismului. Criza sistemului colonial al imperialismului constituie o parte integrantă a crizei generale a capitalismului. Apărută în peri-

oada primului război mondial, această criză se lărgeste și se adâncește. *Criza sistemului colonial al imperialismului* constă în ascuțirea extremă a contradicțiilor dintre puterile imperialiste, de o parte, și coloniile și țările dependente — de altă parte, în dezvoltarea luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite din aceste țări, în fruntea căreia se situează proletariatul industrial.

În perioada crizei generale a capitalismului crește rolul coloniilor ca sursă de profituri maxime pentru monopoluri. Ascuțirea luptei dintre imperialiști pentru piețe de desfacere și sfere de influență, ascuțirea dificultăților și contradicțiilor interne din țările capitalismului duc la accentuarea presiunii imperialiștilor asupra coloniilor, la creșterea exploatarei popoarelor din țările coloniale și dependente.

Primul război mondial, în timpul căruia exportul de mărfuri industriale din metropole a scăzut considerabil, a dat un impuls deosebit dezvoltării industriale a coloniilor. În perioada dintre cele două războaie, datorită intensificării exportului de capital în țările înapoiate, capitalismul a continuat să se dezvolte în colonii. În legătură cu aceasta, în țările coloniale a crescut proletariatul.

În India numărul total al întreprinderilor industriale a crescut de la 2.874 în 1914 la 10.466 în 1939. În legătură cu aceasta a crescut numărul muncitorilor din fabrici și uzine. Numărul muncitorilor din industria prelucrătoare din India era în 1914 de 951.000, iar în 1939 — de 1.751.100. Numărul total al muncitorilor din India, inclusiv minierii, muncitorii feroviari și cei din transportul pe apă, precum și muncitorii de pe plantații, era în 1939 de aproape 5.000.000 de oameni. În China (fără Manciuria) numărul întreprinderilor industriale (cu cel puțin 30 de muncitori) a crescut de la 200 în 1910 la 2.500 în 1937, iar numărul muncitorilor ocupați în aceste întreprinderi a crescut de la 150.000 de oameni în 1910 la 2.750.000 în 1937. Dacă se ia în considerare și Manciuria, care era mai dezvoltată din punct de vedere industrial, numărul muncitorilor din industrie și din transporturi (fără să socotim micile întreprinderi) era în China în ajunul celui de-al doilea război mondial de aproape 4.000.000. A crescut considerabil proletariatul industrial din Indonezia, Malaya, coloniile africane și alte colonii.

În perioada crizei generale a capitalismului se intensifică exploatarea clasei muncitoare din colonii. O comisie care a cercetat situația muncitorilor indieni în anii 1929—1931 a stabilit că familia unui muncitor de rînd realizează un câștig care, calculat la un membru de familie, reprezintă numai circa jumătate din costul întreținerii unui deținut în închisorile din Bombay. Cea mai mare parte a muncitorilor se înglobează în datorii înrobitoare către cămătari. În colonii a căpătat o largă răspîndire munca forțată, în special în industria extractivă și în agricultură (pe plantații).

Creșterea rîndurilor clasei muncitoare în țările coloniale și intensificarea luptei de eliberare națională a popoarelor din aceste țări subminează din rădăcini pozițiile imperialismului și înseamnă o nouă etapă în dezvoltarea mișcării de eliberare națională din colonii. Lenin ne învață că după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a rupt frontul imperialismului mondial, s-a deschis o nouă epocă de revoluții coloniale. Dacă în trecut lupta de eliberare națională se încheia prin statornicirea puterii burgheziei și prin aceasta se netezea calea pentru o dezvoltare mai liberă a capitalismului, acum, în epoca crizei generale a capitalismului, revoluțiile național-coloniale, înfăptuite sub conducerea proletariatului, duc la instaurarea puterii populare, care asigură dezvoltarea țării pe drumul spre socialism, fără a trece prin stadiul capitalist de dezvoltare.

După cum s-a arătat, deși are loc o oarecare dezvoltare a industriei, imperialismul frînează dezvoltarea economică a coloniilor. În aceste țări industria grea continuă să rămână nedezvoltată, ele rămînînd anexe agrare și de materii prime ale metropolelor. Imperialismul menține rămășițele relațiilor feudale existente în colonii, folosindu-le pentru intensificarea exploatarei popoarelor asuprite. În același timp, o anumită dezvoltare a relațiilor capitaliste la sat, care distruge formele naturale de economie, nu face decât să mărească gradul de exploatare și pauperizarea țărănimii. Lupta împotriva rămășițelor feudalismului constituie baza revoluției burghezo-democratice în țările coloniale. Revoluția burghezo-democratică în colonii este îndreptată nu numai împotriva asupririi feudale, ci în același timp și împotriva imperialismului. Nu pot fi lichidate rămășițele feudale din colonii fără o răsturnare revoluționară a jugului imperialist. Revoluția colonială reprezintă unirea a două torente ale mișcării revoluționare — mișcarea împotriva rămășițelor feudale și mișcarea împotriva imperialismului. Una dintre cele mai puternice forțe ale revoluției coloniale este țărănimea, care reprezintă principala masă a populației din colonii.

Hegemonul (conducătorul) revoluției în colonii devine clasa muncitoare, care este un luptător consecvent împotriva imperialismului, un luptător capabil să unească masele de milioane ale țărănimii și să ducă revoluția pînă la capăt. Alianța clasei muncitoare cu țărănimea, sub conducerea clasei muncitoare, este condiția hotărîtoare a suc-

cesului luptei de eliberare națională a popoarelor asuprite din țările coloniale.

O oarecare parte a burgheziei locale, așa-numită burghezia compradoră, care îndeplinește rolul de intermediar între capitalul străin și piața locală, este agentura directă a imperialismului străin. Cât privește burghezia națională din colonii, ale cărei interese sînt lezate de capitalul străin, într-un anumit stadiu al revoluției ea poate sprijini lupta împotriva imperialismului. Dar burghezia națională din colonii este slabă și inconsecventă în lupta împotriva imperialismului.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a dezlănțuit o serie întregă de puternice mișcări de eliberare națională — în China, Indonezia, India și în alte țări. Ea a deschis o nouă epocă — epoca *revoluțiilor coloniale*, a căror conducere revine proletariatului.

Ascuțirea problemei piețelor, folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor și șomajul cronic de masă. O trăsătură caracteristică a crizei generale a capitalismului este ascuțirea tot mai mare a problemei piețelor și, ca urmare, folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor și șomajul cronic de masă.

Ascuțirea problemei piețelor în perioada crizei generale a capitalismului este provocată în primul rînd de desprinderea unor țări din sistemul mondial al imperialismului. Desprinderea din sistemul capitalist a Rusiei, cu enormele ei piețe de desfacere și surse de materii prime, nu putea să nu influențeze situația economică a lumii capitaliste. Acțiunea legii economice fundamentale a capitalismului contemporan este însoțită în mod inevitabil de pauperizarea crescîndă a oamenilor muncii; capitaliștii fac ca nivelul de trai al oamenilor muncii să nu depășească limitele unui minim extrem de scăzut, ceea ce duce la ascuțirea problemei piețelor. Ascuțirea problemei piețelor se datorește de asemenea faptului că în colonii și în țările dependente se dezvoltă un capitalism propriu, care concurează cu succes pe piețe vechile țări capitaliste. Dezvoltarea luptei de eliberare națională a popoarelor din țările coloniale îngreuiază de asemenea situația statelor imperialiste pe piețele externe.

Rezultatul a fost că, în locul unei piețe crescînde, așa cum era în trecut, în perioada dintre cele două războaie mondiale, s-a creat o *stabilitate relativă a piețelor*, în timp ce posibilitățile de producție ale capitalismului au crescut.

Acest lucru nu putea să nu ducă la o ascuțire extremă a tuturor contradicțiilor capitaliste. „Această contradicție dintre creșterea posibilităților de producție și relativa stabilitate a piețelor stă la baza faptului că problema piețelor este acum problema principală a capitalismului. Agravarea problemei piețelor de desfacere în general, agravarea problemei piețelor externe în special, agravarea problemei piețelor pentru exportul de capital îndeosebi — iată starea actuală a capitalismului.

Așa se și explică, propriu-zis, faptul că folosirea incompletă a capacității de producție a fabricilor și uzinelor devine un fenomen curent“¹.

În trecut, folosirea incompletă a capacității de producție a fabricilor și uzinelor, ca fenomen general, avea loc numai în timpul crizelor economice. Pentru perioada crizei generale a capitalismului este caracteristică *folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor*.

Așa, de exemplu, în perioada de avînt din 1925—1929 capacitatea de producție a industriei prelucrătoare din S.U.A. era folosită doar în proporție de 80%. În perioada 1930—1934 folosirea capacității de producție a industriei prelucrătoare a scăzut la 60%. În legătură cu aceasta trebuie să se țină seama de faptul că la calcularea capacității de producție a industriei prelucrătoare statistica burgheză din S.U.A. nu a luat în considerare întreprinderile care nu funcționează un timp îndelungat și a pornit de la premisa că întreprinderile lucrează într-un singur schimb.

În strînsă legătură cu folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor se află *șomajul cronic de masă*. Înainte de primul război mondial, armata de rezervă a muncii creștea în anii de criză, iar în perioadele de avînt se reducea la proporții relativ mici. În perioada crizei generale a capitalismului, șomajul capătă proporții uriașe și se menține la un nivel ridicat și în anii de învioreare și de avînt. Armata de rezervă a muncii s-a transformat într-o armată permanentă de multe milioane de șomeri.

În momentul culminant al avîntului industriei în perioada dintre cele două războaie mondiale — în 1929 — numărul șomerilor totali era în S.U.A. de aproape 2.000.000, iar în anii care au urmat pînă la cel de-al doilea război mondial nu a coborît sub 8.000.000. În Anglia numărul șomerilor totali dintre muncitorii asigurați nu era

¹ I. V. Stalin, Raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XV-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., Opere, vol. 10, ed. P.M.R. 1951, pag. 287—288. — *Nota Trad.*

În perioada 1822—1938 sub 1.200.000 de oameni pe an. Milioane de muncitori trăiau de azi pe mâine din munci ocazionale, sufereau de pe urma șomajului parțial.

Șomajul cronic de masă înrăutățește considerabil situația clasei muncitoare. Șomajul permanent devine principala formă de șomaj. Existența șomajului cronic de masă dă capitaliștilor posibilitatea de a mări într-o măsură enormă intensitatea muncii în întreprinderi, de a zvîrli în stradă pe muncitorii sleiți de muncă excesivă și de a angaja muncitori noi, mai puternici și mai sănătoși. În legătură cu aceasta se reduce considerabil „vîrsta de muncă” a lucrătorului și durata activității lui în întreprindere. Pentru muncitorii ocupați crește nesiguranța zilei de mîine. Capitaliștii folosesc șomajul cronic de masă pentru a reduce simțitor salariile muncitorilor care au de lucru. Veniturile familiei muncitorului scad și în legătură cu reducerea numărului membrilor de familie care lucrează.

Potrivit datelor statisticii burgeze, în S.U.A. creșterea șomajului în perioada 1920—1933 a fost însoțită de o scădere a salariului mediu anual al muncitorilor ocupați în industrie, în construcții și în transportul feroviar de la 1.483 de dolari în 1920 la 915 dolari în 1933, adică cu 38,3%. Membrii de familie șomeri sînt nevoiți să se întreprindă din salariile mizere ale membrilor de familie care lucrează. Dacă raportăm întregul fond de salarii nu numai la muncitorii ocupați, ci la toți muncitorii, indiferent dacă lucrează sau sînt șomeri, rezultă că, datorită creșterii șomajului, cîștigul care revine unui muncitor (inclusiv șomerii) a scăzut de la 1.332 de dolari în 1920 la 497 de dolari în 1933, adică cu 62,7%.

Șomajul cronic de masă exercită o influență puternică și asupra situației țărănimii. În primul rînd, el îngustează piața internă și reduce cererea de produse agricole a populației orășenești. Acest lucru duce la adîncirea crizelor agrare. În al doilea rînd, el înrăutățește situația pe piața muncii și îngreuiază încadrarea în producția industrială a țăranilor care se ruinează și pleacă la oraș în căutare de lucru. Drept urmare crește suprapopulația agrară și pauperizarea țărănimii. Șomajul cronic de masă, ca și folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor, dovedește adîncirea procesului de putrezire a capitalismului, incapacitatea acestuia de a folosi forțele productive ale societății.

Intensificarea exploatării clasei muncitoare și scăderea simțitoare a nivelului ei de trai în perioada crizei generale a capitalismului duc la ascuțirea continuă a contradicțiilor dintre muncă și capital.

Adîncirea crizelor de supraproducție și schimbările în ciclul capitalist. Îngustarea piețelor de desfacere și dezvoltarea șomajului cronic de masă, care au loc concomitent cu creșterea posibilităților de producție, provoacă ascuțirea extraordinară a contradicțiilor capitalismului și duc la adîncirea crizelor de supraproducție, la schimbări esențiale în ciclul capitalist.

Aceste schimbări se rezumă la următoarele: se reduce durata ciclului, din care cauză crizele devin mai dese; crizele se adîncesc, devin mai acute, ceea ce își găsește expresia în accentuarea scăderii producției, în creșterea șomajului etc; devine tot mai grea ieșirea din criză, ceea ce face să crească durata fazei de criză, să se prelungească faza de depresiune, iar avîntul să devină tot mai puțin stabil și tot mai puțin durabil.

Înainte de primul război mondial, crizele economice surveneau de obicei o dată la 10—12 ani și numai uneori la un interval de 8 ani. În perioada dintre cele două războaie mondiale, din 1920 pînă în 1938, adică în 18 ani, au fost trei crize economice: în 1920—1921, în 1929—1933, în 1937—1938.

Scăderea producției se accentuează de la o criză la alta. În timpul crizei din 1907—1908 producția industriei prelucrătoare din S.U.A. a scăzut (de la nivelul cel mai înalt dinainte de criză pînă la nivelul cel mai scăzut din timpul crizei) cu 16,4%, în timpul crizei din 1920—1921 — cu 23%, iar în timpul crizei din 1929—1933 — cu 47,1%.

Criza economică din 1929—1933 a fost cea mai adîncă criză de supraproducție. Aceasta se datora influenței crizei generale a capitalismului. „Actuala criză — spunea E. Thälmann — are caracterul unei *crize ciclice* în cadrul *crizei generale* a sistemului capitalist în epoca capitalismului monopolist. Aici trebuie să înțelegem interacțiunea dialectică dintre criza generală și criza periodică. Pe de o parte, criza periodică capătă forme acute nemaîntîlnite, deoarece se desfășoară pe baza crizei generale a capitalismului și este determinată de condițiile capitalismului monopolist. Pe de altă parte, distrugerile provocate de criza periodică, la rîndul lor, adîncesc, accelerează criza generală a sistemului capitalist”¹.

¹ E. Thälmann, Sarcinile revoluției populare din Germania, Raport prezentat la 15 ianuarie 1931, la plenara C.C. al P.C.G., 1931, pag. 27—28.

Criza economică din 1929—1933 a cuprins toate țările lumii capitaliste, fără excepție. Din această cauză n-a fost cu puțință ca unele țări să manevreze pe seama altora. Cea mai mare țară a capitalismului contemporan — Statele Unite ale Americii — a fost lovită cel mai puternic de criză. Criza industrială din principalele țări capitaliste s-a împletit cu criza agricolă din țările agrare, ceea ce a dus la adâncirea crizei economice în ansamblu. Criza din 1929—1933 a fost cea mai adâncă și cea mai acută dintre toate crizele economice din istoria capitalismului. Producția industrială în întreaga lume capitalistă a scăzut cu 36%, iar în unele țări și mai mult. Volumul comerțului mondial s-a redus la o treime. Finanțele țărilor capitaliste au fost complet dezorganizate.

În condițiile șomajului cronic de masă, crizele economice duc la o creștere enormă a numărului șomerilor.

După datele oficiale, în momentul celei mai mari scăderi a producției procentul șomerilor totali reprezenta în 1932: în S.U.A. — 32%, în Anglia — 22%. În Germania, în 1932, procentul șomerilor totali membri ai sindicatelor a ajuns la 43,8%, iar al șomerilor parțiali — la 22,6%. În cifre absolute numărul șomerilor totali era în 1932: în S.U.A., conform datelor oficiale, — 13.200.000, în Germania — 5.500.000, în Anglia — 2.800.000. În întreaga lume capitalistă existau în 1933 30.000.000 de șomeri totali. Numărul șomerilor parțiali a atins proporții uriașe. Astfel în S.U.A. numărul șomerilor parțiali se ridica în februarie 1932 la 11.000.000 de oameni.

Folosirea incompletă cronică a capacității fabricilor și uzinelor și pauperizarea extremă a maselor *îngreuiază ieșirea din criză*. Folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor restrânge limitele reînnoirii și lărgirii capitalului fix și împiedică trecerea de la depresiune la învioreare și avânt. În aceeași direcție acționează șomajul cronic de masă și politica prețurilor ridicate, de monopol, care limitează lărgirea desfacerii obiectelor de consum. De aci rezultă o prelungire a fazei de criză. Dacă în trecut crizele durau un an-doi, criza din 1929—1933 a durat peste patru ani.

Înviorarea și avântul care au urmat după criza din 1920—1921 au avut o desfășurare foarte inegală și nu o dată au fost întrerupte de crize parțiale. În S.U.A. au avut loc crize parțiale de supraproducție în 1924 și 1927. În Anglia și în Germania s-a produs o scădere considerabilă a producției. După criza din 1929—1933 nu a urmat însă o depresiune obișnuită, ci o *depresiune de un fel*

deosebit, care nu a dus la un nou avânt și la o nouă înflorire a industriei, cu toate că n-a întors-o la punctul cel mai de jos al declinului ei. După depresiunea de un fel deosebit a urmat o oarecare învioreare, care nu a dus însă la o înflorire pe o bază nouă, mai înaltă. Pe la jumătatea anului 1937 industria capitalistă mondială se ridica doar pînă la 95—96% față de nivelul din 1929, după care a început o nouă criză economică, care a izbucnit în S.U.A., iar apoi a cuprins Anglia, Franța și o serie de alte țări.

În comparație cu nivelul anului 1929, volumul producției industriale a scăzut în 1938: în S.U.A. — la 72%, în Franța — la 70%. Volumul total al producției industriale în lumea capitalistă a fost în 1938 cu 10,3% mai scăzut decît în 1937.

Criza din 1937—1938 se deosebește de criza din 1929—1933, în primul rînd, prin aceea că ea a izbucnit nu după o fază de înflorire a industriei, așa cum s-a întîmplat în 1929, ci după o depresiune de un fel deosebit și după o oarecare învioreare. Apoi această criză a început într-o perioadă cînd Japonia dezlănțuise războiul în China, iar Germania și Italia trecuseră economia lor pe făgașul economiei de război, cînd toate celelalte țări capitaliste începuseră să treacă pe picior de război. Aceasta înseamnă că capitalismul dispunea de mult mai puține resurse pentru o ieșire normală din această criză decît în perioada crizei din 1929—1933.

În condițiile crizei generale a capitalismului, crizele agrare devin mai frecvente și mai profunde. După criza agrară din prima jumătate a deceniului 1920—1930 a început în 1928 o nouă criză agrară profundă, care a durat pînă la cel de-al doilea război mondial. Supraproducția relativă de produse agricole a provocat o mare scădere a prețurilor, ceea ce a înrăutățit situația țăranimii.

În S.U.A., în 1921, indicele prețurilor la care fermierii își vindeau produsele a scăzut la 58,5% față de nivelul anului 1920, iar în 1932 — la 43,6% față de nivelul anului 1928. În legătură cu aceasta nivelul producției agricole a scăzut simțitor, iar veniturile țăranilor s-au micșorat. Producția culturilor de cîmp a scăzut în S.U.A., în 1934, la 67,9% față de nivelul anului 1928 și la 70,6% față de nivelul anului 1920.

Ruinarea și pauperizarea maselor principale ale țăranimii provoacă creșterea tendințelor revoluționare în rîndurile lor și împing țăranimea pe calea luptei împotriva capitalismului, sub conducerea clasei muncitoare.

În condițiile crizei generale a capitalismului, goana înarmărilor și războaiele mondiale, folosite de monopoluri pentru a-și asigura profit maxim, au o mare influență asupra desfășurării reproducerii capitaliste și asupra ciclului capitalist. La început factorii militari și inflaționiști pot duce la o înviorare vremelnică a conjuncturii. Pregătirile de război pot încetini intrarea unei țări capitaliste în criză economică. Dar războaiele și militarizarea economiei nu pot salva de crize economia capitalistă. Mai mult chiar, ele sînt unul dintre cei mai importanți factori care adîncesc și agravează crizele economice. Războaiele mondiale provoacă colosale distrugerii de forțe productive și de avuție socială: fabrici și uzine, rezerve de valori materiale, vieți omenești. Războaiele, accentuînd pauperizarea oamenilor muncii, dezvoltarea inegală și disproporționată a economiei capitaliste, pregătesc condițiile pentru noi crize de supraproducție, și mai adînci.

Tot așa goana înarmărilor și pregătirile de război, amînînd vremelnic izbucnirea crizei, creează condiții pentru izbucnirea crizei într-o formă și mai acută. Militarizarea economiei înseamnă lărgirea producției de armament și echipament pentru armată pe seama restrîngerii producției mijloacelor de producție și a obiectelor de consum, sporirea excesivă a impozitelor și creșterea scumpetei, ceea ce duce inevitabil la o reducere simțitoare a consumului populației și pregătește izbucnirea unei noi crize economice.

Accentuarea procesului de putrezire în perioada crizei generale a capitalismului se vedește în scăderea generală a ritmului producției. Ritmul mediu anual al creșterii producției industriale a lumii capitaliste era: în perioada 1890—1913 — de 3,7%, în perioada 1913—1929 — de 2,4%, iar în perioada 1929—1938 producția nu numai că nu a crescut, ci chiar a scăzut.

În perioada crizei generale a capitalismului, burghezia monopolistă, căutînd să întîrzie prăbușirea sistemului capitalist și să-și mențină dominația, desfășoară o ofensivă turbată împotriva nivelului de trai al oamenilor muncii și introduce metode de guvernare polițienești. În principalele țări capitaliste ia o dezvoltare tot mai mare capitalismul monopolist de stat.

Nemaifiind în stare să stăpînească prin vechile metode ale parlamentarismului și democrației burgheze, burghezia a instaurat într-o serie de țări — Italia, Germania, Japonia

și alte cîteva țări — regimuri fasciste. *Fascismul* este dictatura teroristă fătășă a celor mai reacționare și mai agresive grupuri ale capitalului financiar. Fascismul își propune ca înăuntrul țării să distrugă organizațiile clasei muncitoare și să înăbușe toate forțele progresiste, iar în afară — să pregătească și să dezlănțuie un război de cotropire pentru dominația mondială. Fascismul caută să-și atingă aceste scopuri prin metode de teroare și de demagogie socială.

Așadar criza economică mondială din 1929—1933 și cea din 1937—1938 au dus la o ascuțire deosebit de gravă a contradicțiilor atît înăuntrul țărilor capitaliste cît și între ele. Statele imperialiste au căutat ieșirea din aceste contradicții pe calea pregătirii unui război pentru o nouă împărțire a lumii.

SCURTE CONCLUZII

1. *Criza generală a capitalismului este o criză atotcuprinzătoare a sistemului capitalist mondial în ansamblul lui. Ea cuprinde atît economia cît și politica. La baza ei se află descompunerea tot mai accentuată a sistemului economic mondial al capitalismului, pe de o parte, și puterea economică crescîndă a țărilor care s-au desprins de capitalism, pe de altă parte.*

2. *Criza generală a capitalismului cuprinde o întregă perioadă istorică, al cărei conținut este prăbușirea capitalismului și victoria socialismului pe scară mondială. Criza generală a capitalismului a început în perioada primului război mondial și în special ca o consecință a desprinderii Uniunii Sovietice din sistemul capitalist.*

3. *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a însemnat o cotitură radicală în istoria mondială de la lumea veche, capitalistă, la o lume nouă, socialistă. Scindarea lumii în două sisteme — sistemul capitalist și sistemul socialist — și lupta dintre ele constituie trăsătura fundamentală a crizei generale a capitalismului. O dată cu scindarea lumii în două sisteme s-au precizat două linii de dezvoltare economică: în timp ce sistemul capitalist se încurcă tot mai mult în contradicții de nerezolvat, sistemul socialist se dezvoltă neconținut pe o linie ascendentă, fără crize și catastrofe.*

4. O parte integrantă a crizei generale a capitalismului este criza sistemului colonial al imperialismului. Această criză constă în dezvoltarea luptei de eliberare națională, care zdruncină temeliele imperialismului în colonii. În fruntea luptei de eliberare națională a popoarelor asupra se ridică clasa muncitoare. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a descătușat energia revoluționară a popoarelor asupra și a deschis epoca revoluțiilor coloniale, conduse de proletariat.

5. În condițiile crizei generale a capitalismului, ca urmare a desprinderii a diferite țări din sistemul imperialismului, a creșterii pauperizării oamenilor muncii, precum și ca urmare a dezvoltării capitalismului în colonii, se produce o ascuțire a problemei piețelor. Trăsătura caracteristică a crizei generale a capitalismului este folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor și șomajul cronic de masă. Ca urmare a ascuțirii problemei pieței, a folosirii incomplete cronice a capacității de producție a întreprinderilor și a șomajului cronic de masă, are loc o adâncire a crizelor economice și se produc schimbări esențiale în ciclul capitalist.

CAPITOLUL XXI

ADÂNCIREA CRIZEI GENERALE A CAPITALISMULUI DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Al doilea război mondial și a doua etapă a crizei generale a capitalismului. Lenin a prevăzut în mod științific că primul război mondial va fi urmat de alte războaie, provocate de contradicțiile imperialiste. „Toată lumea vede — spune el după terminarea războiului din 1914—1918 — că un nou război de același fel este inevitabil dacă la putere vor rămâne imperialiștii și burghezia“¹.

¹ V. I. Lenin, Cuvîntare rostită la ședința solemnă a Sovietului din Moscova consacrată aniversării Internaționalei a III-a, Opere, vol. 30, ed. a 4-a, pag. 398.

După primul război mondial împărțirea sferelor de influență între țările imperialiste s-a dovedit a fi și mai puțin trainică decît era înainte de război. Rolul Angliei și al Franței în producția industrială mondială s-a micșorat considerabil, pozițiile lor pe piața mondială capitalistă s-au înrăutățit. Monopolurile americane, care s-au îmbogățit mult în timpul războiului, și-au lărgit capacitatea de producție și au ocupat primul loc în lumea capitalistă în domeniul exportului de capital. Germania, înfrîntă în primul război mondial, și-a refăcut rapid industria grea cu ajutorul împrumuturilor americane și engleze și a început să ceară reîmpărțirea sferelor de influență. Japonia a pășit pe drumul agresiunii împotriva Chinei. Italia a formulat pretenții asupra unor posesiuni coloniale străine.

În felul acesta acțiunea legii dezvoltării inegale a țărilor capitaliste în perioada de după primul război mondial a dus la un nou și puternic dezechilibru în interiorul sistemului mondial al capitalismului. S-a produs din nou scindarea lumii capitaliste în două lagăre vrăjmașe, fapt care a dus la al doilea război mondial.

Al doilea război mondial, pregătit de forțele reacțiunii imperialiste internaționale, a fost dezlănțuit de blocul statelor fasciste — Germania, Japonia și Italia. Căutînd să canalizeze agresiunea fascismului german și a imperialismului japonez împotriva Uniunii Sovietice, cercurile guvernante din S.U.A., Anglia și Franța au sprijinit în fel și chip pe agresori și i-au încurajat prin toate mijloacele să dezlănțuie războiul. Acest război a fost un război de cotropire și de jaf din partea Germaniei și a aliaților ei de pradă. El a fost un război just, de eliberare din partea Uniunii Sovietice și a celorlalte popoare care au fost victime ale agresiunii fasciste.

Prin amploarea operațiilor militare, prin efectivele forțelor armate și volumul de folosire a tehnicii de război, prin numărul victimelor omenești și proporțiile distrugerilor de valori materiale, al doilea război mondial a întrecut cu mult primul război mondial. Numeroase țări din Europa și din Asia au avut uriașe pierderi în oameni și au suferit daune materiale fără precedent.

Cheltuielile militare directe ale statelor care au participat la război se cifrează la aproximativ o mie de miliarde de dolari, sumă în care nu sînt cuprinse și daunele de pe urma distrugerilor provocate de operațiile militare. Economia și cultura a numeroase popoare din Europa și din Asia au avut de suferit pierderi uriașe de pe urma stăpînirii tîlhărești a ocupanților fasciști-germani și japonezi.

Războiul a dus la dezvoltarea capitalismului monopolist de stat. Măsurile, determinate de război, luate de statele burgheze complet subordonate monopolurilor urmăreau să asigure profituri ridicate, de monopol, profit maxim magnaților capitalismului financiar. Acestui scop i-au servit măsuri ca acordarea de comenzi militare de miliarde în condiții extrem de avantajoase marilor monopoluri, predarea la un preț derizoriu a întreprinderilor de stat în mâinile monopolurilor, repartizarea materiilor prime deficitare și a forței de muncă în interesul principalelor societăți, închiderea forțată a sute și mii de întreprinderi mici și mijlocii sau subordonarea lor unui număr mic de firme ale industriei de război.

Cheltuielile militare ale puterilor capitaliste beligerante au fost acoperite prin impozite, împrumuturi și prin emiterea de bani de hirtie. În 1943—1944 în principalele țări capitaliste (S.U.A., Anglia, Germania) impozitele au înghițit aproape 35% din venitul național. Inflația a provocat o creștere uriașă a prețurilor. Prolungirea zilei de muncă, militarizarea muncii, creșterea impozitelor și a costului vieții, scăderea simțitoare a nivelului consumului — toate acestea au însemnat o intensificare și mai mare a exploatării clasei muncitoare și a principalelor mase ale țărănimii.

Monopolurile au realizat în timpul războiului profituri fabuloase. Chiar conform datelor oficiale, micșorate, profiturile monopolurilor americane au sporit de la 3,3 miliarde de dolari în 1938 la 17,2 miliarde de dolari în 1941, 21,1 miliarde de dolari în 1942, 25,1 miliarde de dolari în 1943 și 24,3 miliarde de dolari în 1944. Monopolurile din Anglia, Franța, Germania fascistă, Italia și Japonia au realizat profituri uriașe în timpul războiului.

În timpul războiului și în perioada de după război au crescut și mai mult atotputernicia economică și politică a monopolurilor, precum și asuprirea exercitată de ele în țările capitaliste. Monopolurile americane — ca, de pildă, Trustul oțelului, concernul chimic al Dupont-ilor, firmele de automobile „General Motors” și „Chrysler”, monopolul electrotehnic „General Electric” etc. — și-au lărgit considerabil volumul operațiilor. Concernul „General Motors”, de pildă, posedă în prezent 102 uzine în S.U.A. și 33 de uzine în alte 20 de țări; în aceste întreprinderi lucrează aproape o jumătate de milion de muncitori.

Al doilea război mondial s-a terminat prin zdrobirea totală a statelor fasciste de către forțele armate ale țărilor din coaliția antihitleristă. Rolul hotărâtor în această privință l-a avut Uniunea Sovietică, care a salvat de cotropitorii fasciști civilizația, libertatea, independența și însăși existența popoarelor din Europa. Marele Război pentru Apărarea Patriei, dus de Uniunea Sovietică, a arătat forța și vigoarea primului stat socialist din lume, covârșitoarea superioritate a orînduirii sociale și de stat socialiste.

Războiul a dus la o nouă slăbire a sistemului capitalist mondial. Fiecare dintre cele două coaliții capitaliste care s-au încăierat între ele în timpul războiului spera să-și zdrobească adversarul și să cucerească dominația mon-

dială. În aceasta căutau ele o ieșire din criza generală. Ambele grupări capitaliste contau pe pieirea sau pe slăbirea considerabilă a Uniunii Sovietice în cursul războiului, pe înăbușirea mișcării muncitorești din metropole și a mișcării de eliberare națională din colonii. Statele Unite căutau să scoată din luptă pe concurenții lor cei mai periculoși — Germania și Japonia, să acapareze piețele mondiale de desfacere și sursele de materii prime și să cucească dominația mondială.

Datorită luptei eroice a poporului sovietic, puterii economice și militare a U.R.S.S., datorită avîntului mișcării de eliberare națională antiimperialiste din Europa și din Asia, planurile imperialiștilor s-au prăbușit. În loc să ducă la distrugerea sau la slăbirea Uniunii Sovietice, războiul a dus la întărirea și creșterea prestigiului ei pe plan internațional. În loc să ducă la slăbirea și la zdrobirea mișcării revoluționare, războiul a avut ca urmare desprinderea unor noi țări din sistemul capitalist. Înfrîngerea agresorilor fasciști a descătusat forțele mișcării de eliberare națională din Europa și din Asia. „În noile condiții care s-au creat, datorită mai ales rolului hotărâtor al Uniunii Sovietice în acest război, a devenit cu puțință cotitura unui șir întreg de țări, cotitură care s-a produs în perioada de după război, de la calea capitalistă de dezvoltare la o cale nouă, calea creării și dezvoltării statelor democrat-populare. Prin aceasta a început o nouă etapă în dezvoltarea socialismului internațional”¹.

Popoarele dintr-o serie de țări din Europa centrală și de sud-est — din Polonia, Cehoslovacia, România, Ungaria, Bulgaria, Albania — au scuturat jugul regimurilor reacționare, au creat republici democrat-populare, au înfăptuit transformări social-economice radicale și au pășit pe calea construirii socialismului. Constituirea Republicii Democrate Germane, care reprezintă bastionul forțelor democratice ale poporului german în lupta pentru crearea unei Germanii unite, democratice și iubitoare de pace, constituie o gravă înfrîngere pentru imperialismul mondial și un succes de seamă al lagărului păcii și democrației.

¹ V. M. Molotov, Cuvîntare la Congresul al XIX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, „Pentru pace trainică, pentru democrație populară!” din 10 octombrie 1952. — *Nota Trad.*

În locul menținerii înrobirii popoarelor din colonii și din țările dependente s-a produs un nou și puternic avânt al luptei de eliberare națională din aceste țări. Victoria istorică a marelui popor chinez a smuls de sub puterea imperialismului o uriașă țară cu o populație de 600.000.000 de oameni. Datorită faptului că o serie de țări din Europa și din Asia s-au desprins de capitalism, peste o treime din omenire este eliberată acum de sub jugul capitalist.

Toate acestea au dus la o nouă schimbare a raportului de forțe dintre socialism și capitalism, în favoarea socialismului și în dauna capitalismului. Acum cauza progresului social, a păcii și democrației este apărută, laolaltă cu Uniunea Sovietică, de țările de democrație populară din Europa, de Republica Populară Chineză, de Republica Democrată Germană. În afară de aceasta, multe milioane de oameni din țările capitaliste și din țările coloniale, care încă mai sînt subordonate capitalului, luptă activ împotriva imperialismului, pentru eliberare socială și națională.

În perioada celui de-al doilea război mondial, în special după desprinderea din sistemul capitalist a țărilor de democrație populară din Europa și din Asia, a început *a doua etapă a crizei generale a capitalismului*, care se caracterizează prin adîncirea și ascuțirea continuă a acestei crize.

Formarea celor două lagăre pe arena internațională și destrămarea pieței mondiale unice. Țările din Europa și din Asia care s-au desprins din sistemul capitalist după cel de-al doilea război mondial au format împreună cu Uniunea Sovietică lagărul socialist unit și puternic, care se opune lagărului capitalist. Cele două lagăre — cel socialist, în frunte cu U.R.S.S., și cel capitalist, în frunte cu S.U.A. — întruchipează două linii de dezvoltare economică. Una din linii este aceea a creșterii puterii economice, a avîntului continuu al economiei pașnice și a ridicării continue a bunăstării maselor de oameni ai muncii din Uniunea Sovietică și din țările de democrație populară. Cealaltă linie este linia urmată de economia capitalismului, ale cărei forțe de producție bat pasul pe loc, este linia militarizării economiei, a scăderii nivelului de trai al oamenilor muncii în condițiile adîncirii continue a crizei generale a sistemului capitalist mondial.

Cele două lagăre — socialist și capitalist — întruchipează două linii opuse în politica internațională. Cercurile

guvernante din S.U.A. și din celelalte state imperialiste pășesc pe calea pregătirii unui nou război mondial și a fascizării vieții interne a țărilor lor. Lagărul socialist luptă împotriva pericolului unor noi războaie și împotriva expansiunii imperialiste, pentru dezrădăcinarea fascismului, pentru întărirea păcii și democrației.

Cel mai important rezultat economic al celui de-al doilea război mondial și al formării celor două lagăre pe arena internațională a fost *destrămarea pieței mondiale unice atotcuprinzătoare*. „Rezultatul economic al existenței celor două lagăre opuse a fost că piața mondială unică atotcuprinzătoare s-a destrămat, și ca urmare avem astăzi două piețe mondiale paralele, opuse și ele una alteia”¹. Acest lucru a determinat o nouă adîncire a crizei generale a capitalismului.

În perioada de după război, țările din lagărul socialist au realizat din punct de vedere economic o strînsă legătură între ele și au organizat colaborarea economică și ajutorul reciproc. Colaborarea economică dintre țările lagărului socialist se bazează pe dorința sinceră de a se ajuta reciproc și de a obține un avînt economic general. Principalele țări capitaliste — S.U.A., Anglia și Franța — au încercat să supună unei blocade economice Uniunea Sovietică, China și țările de democrație populară din Europa, crezînd că prin aceasta le vor sugruma. Prin aceasta însă ele nu au făcut decît să contribuie, fără voia lor, la formarea și la întărirea noii piețe mondiale paralele. Datorită dezvoltării fără crize a economiei țărilor lagărului socialist, noua piață mondială nu cunoaște greutăți de desfacere, capacitatea ei de absorbție crește continuu.

Ca urmare a destrămării pieței mondiale unice a luat sfîrșit stabilitatea relativă a piețelor care exista în prima etapă a crizei generale a capitalismului. A doua etapă a crizei generale a capitalismului se caracterizează prin reducerea capacității de absorbție a pieței mondiale capitaliste. Aceasta înseamnă că sfera de aplicare a forțelor principalelor țări capitaliste (S.U.A., Anglia, Franța) la resursele mondiale se restrînge în mod inevitabil, că pentru aceste țări condițiile pieței mondiale de desfacere se înrăutățesc. În perioada de după război a crescut folosirea incompletă cro-

¹ I. V. Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a II-a, pag. 30. — Nota Trad.

nică a capacității întreprinderilor în țările capitaliste. Aceasta se referă în special la S.U.A., cu toate că după terminarea celui de-al doilea război mondial uriașe capacități de producție din diferite ramuri ale industriei S.U.A. au fost în parte scoase din funcțiune, iar în parte distruse.

Îngustarea sferei de aplicare a forțelor principalelor țări capitaliste la resursele mondiale provoacă intensificarea luptei dintre țările lagărului imperialist pentru piețe de desfacere, surse de materii prime, pentru sfere de plasare a capitalurilor. Imperialiștii, și în primul rând cei americani, încearcă să compenseze dificultățile în legătură cu pierderea unor piețe uriașe printr-o expansiune intensă pe seama concurenților lor, prin acte de agresiune, cursa înarmărilor și militarizarea economiei. Toate aceste măsuri duc însă la o și mai mare adâncire a contradicțiilor capitalismului.

Ascuțirea crizei sistemului colonial al imperialismului. A doua etapă a crizei generale a capitalismului se caracterizează printr-o simțitoare ascuțire a crizei sistemului colonial. Puterile imperialiste caută să arunce pe spinarea popoarelor din țările dependente greutățile provocate de război și de urmările acestuia. Nivelul de trai al populației muncitoare din lumea colonială scade catastrofal. Toate acestea accentuează contradicțiile dintre colonii și metropole. Sub steagul „ajutorării” țărilor slab dezvoltate, monopolurile americane pătrund și se infiltrează în mod sistematic în colonii și în sferile de influență ale țărilor vest-europene, ceea ce are ca urmare jefuirea și mai mare a popoarelor subjugate și adâncirea contradicțiilor dintre puterile imperialiste. În același timp dezvoltarea industriei dintr-o serie de țări coloniale și semicoloniale, determinată de război, a contribuit la dezvoltarea proletariatului, care se ridică tot mai activ împotriva imperialismului.

Sub influența acestor condiții s-a intensificat lupta de eliberare națională a popoarelor din lumea colonială. Zdrăbirea forțelor armate ale imperialismului german și japonez a creat o situație nouă, favorabilă pentru succesul acestei lupte.

Ca urmare a celui de-al doilea război mondial și a noului avânt al luptei de eliberare națională din colonii și din țările dependente, are loc de fapt *destrămarea sistemului colonial al imperialismului*. Această destrămare se caracterizează în primul rând prin ruperea frontului imperialismului într-o serie de țări coloniale și prin desprinderea aces-

tor țări din sistemul mondial al imperialismului. Sfera exploatarea colonială se îngustează tot mai mult.

Uriașe transformări istorice s-au produs în Asia și în bazinul Oceanului Pacific — regiune a globului unde trăiesc peste un miliard de oameni. Printre aceste transformări primul loc îl ocupă victoria repurtată de marele popor chinez, condus de Partidul Comunist Chinez, asupra forțelor unite ale imperialismului american și japonez și ale reacțiunii feudale interne. Victoria revoluției populare din China a lichidat dominația exploatareților feudali și a imperialiștilor străini în cea mai mare țară semicolonială din lume. Formarea *Republicii Populare Chineze* a fost cea mai puternică lovitură dată întregului sistem imperialist după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din Rusia și victoria Uniunii Sovietice în cel de-al doilea război mondial. Au luat ființă republici populare în *Coreea* și în *Indochina*.

Lupta puterilor imperialiste pentru dominație în China a creat o situație deosebit de încordată în relațiile internaționale din Asia și din bazinul Oceanului Pacific. Acum China a devenit o mare putere de sine stătătoare, care dispune de suveranitate națională deplină și care duce o politică de sine stătătoare pe arena internațională. Republica Populară Chineză se află în strânse legături de prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică și cu toate celelalte țări din lagărul socialist și acționează ca un puternic factor al păcii și democrației în Extremul orient și în lumea întreagă.

Transformări esențiale s-au produs și în celelalte țări din Asia și din bazinul Oceanului Pacific. Sub presiunea mișcării de eliberare națională, imperialismul englez a fost nevoit să-și retragă administrația colonială din India, a cărei populație trece de 440.000.000 de oameni. India a fost împărțită în două dominioane — India și Pakistanul —, puterea trecând în mâinile claselor dominante locale; colonia britanică Ceylon a devenit de asemenea dominion. În condiții analoge Olanda a fost nevoită să recunoască independența fostei sale colonii Indonezia, iar Anglia a fost nevoită să recunoască independența Birmaniei. Imperialismul englez caută să-și mențină dominația economică deplină asupra Indiei, Pakistanului, Ceylonului, Birmaniei și să mențină aceste țări în situația de semicolonii ale sale. Totodată în aceste țări caută să pătrundă monopolurile americane. Politica puterilor imperialiste întâmpină însă o împotrivire crescândă din partea popoarelor din aceste țări, care luptă pentru

libertate și independență națională, pentru sfărîmarea cătușelor economice și politice ale imperialismului. Într-o serie de țări înrobite, dezvoltarea mișcării de eliberare națională a avut ca urmare o îndelungată luptă armată a maselor populare împotriva colonialiștilor (Malaya, Filipine).

Popoarele din Africa (Madagascar, Coasta de Aur, Kenia, Uniunea Sud-Africană), cele mai oprite de jugul imperialist, au pornit pe calea luptei de eliberare națională. Crește împotrivirea față de imperialiști în țările din Orientul apropiat și mijlociu (Iran, Egipt) și din Africa de nord (Tunisia, Maroc). În țările din America Latină crește neconținut împotrivirea față de dominația economică și asuprirea politică a oligarhiei financiare a Statelor Unite.

În dorința lor de a frîna creșterea mișcării de eliberare națională, puterile imperialiste completează metodele de violență cu metode de înșelare, proclamînd „independența” fictivă a unor colonii, dar menținîndu-și de fapt dominația deplină în aceste țări. Forțele reacțiunii feudale (marii moșieri și alți feudali), precum și păturile antinaționale ale mării burghezii din țările coloniale, care s-au îngemănat cu capitalul străin, constituie sprijinul imperialiștilor în realizarea acestor manevre.

Fiind bastionul reacțiunii și agresiunii în lumea întreagă, imperialismul american este în fruntea puterilor imperialiste în încercările acestora de a zdrobi mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite atît prin metode de înșelare cît și prin forța armelor.

Încercările reacționare ale imperialiștilor de a zădărnici marea proces de renaștere națională și socială a popoarelor din Asia pe baze antiimperialiste și antif feudale suferă neconținutul eșecuri. Eșecul intervenției armate americane în Coreea, prăbușirea planurilor imperialismului francez și american în Indochina au arătat în mod concret că au apus pentru totdeauna timpurile cînd imperialiștii puteau prin forța armelor să-și impună voința popoarelor din Asia și să înăbușe orice năzuință a acestora spre libertate și independență.

Mișcarea de eliberare națională a popoarelor asuprite a căpătat o serie de trăsături caracteristice noi. În majoritatea țărilor coloniale a crescut și s-a întărit rolul conducător al proletariatului și al partidelor comuniste. Aceasta este o condiție hotărîtoare a succesului luptei popoarelor înrobite, luptă prir car se urm irește alungarea imperialiști-

lor și înfăptuirea transformărilor democratice. Sub conducerea clasei muncitoare se formează frontul democratic național unit, se întărește alianța dintre clasa muncitoare și țărănime în lupta antiimperialistă și antif feudală.

Destrămarea — care a început — a sistemului colonial al imperialismului face să crească și mai mult greutatea economică și politică ale țărilor capitaliste, zdruncină temeliiile capitalismului în ansamblul său.

Accentuarea dezvoltării inegale a capitalismului. Expansiunea imperialismului american. Fiind generat de dezvoltarea inegală a țărilor capitaliste, cel de-al doilea război mondial a dus la o nouă accentuare a acestei inegalități. Trei puteri imperialiste — Germania, Japonia și Italia — au fost zdrobite din punct de vedere militar. Franței i-au fost pricinuite prejudicii importante, iar Anglia a fost considerabil slăbită. În același timp monopolurile din S.U.A., care s-au îmbogățit de pe urma războiului, și-au întărit pozițiile în lumea capitalistă. După zdrobirea agresorilor fasciști în cel de-al doilea război mondial, centrul reacțiunii și agresiunii mondiale s-a mutat în Statele Unite ale Americii.

Folosindu-se de slăbirea concurenților lor, monopolurile americane, în goană după profit maxim, au acaparat în perioada de după război o parte considerabilă a pieței capitaliste mondiale.

Încă la sfîrșitul anului 1949, investițiile de capital american în străinătate au depășit totalul investițiilor de capital în străinătate ale tuturor celorlalte state capitaliste luate la un loc. Suma totală a capitalurilor americane investite în străinătate a sporit de la 11,4 miliarde de dolari, cît era la sfîrșitul anului 1939, la 39,5 miliarde de dolari la sfîrșitul anului 1953. Suma totală a capitalurilor engleze investite în străinătate s-a micșorat de la 3,5 miliarde de lire sterline, cît era în 1938, la 2 miliarde de lire sterline în 1951. S.U.A. au concentrat cea mai mare parte a rezervelor de aur ale țărilor capitaliste și au devenit principalul creditor al acestor țări.

Expansiunea americană s-a desfășurat la început sub steagul „ajutorării refacerii postbelice a Europei”. „Planul Marshall”, care a funcționat în 1948—1952, urmărea să înfeudeze țările vest-europene și să înăbușe industria lor, să transforme aceste țări în piețe de desfacere pentru mărfurile americane fără căutare, să lichideze suveranitatea națională a acestor țări, să le atragă în orbita politicii agresive americane, să forțeze militarizarea economiei lor. „Planul Marshall” a constituit baza pentru pactul Atlanticului de nord — uniune agresivă creată în 1949 de imperialismul american, cu sprijinul activ al cercurilor guvernante din Anglia, în scopul instaurării dominației lui mondiale. După expirarea termenului de funcționare a „planului Marshall”, el a fost înlocuit cu programul de „asigurare

a securității mutuale”, potrivit căruia „ajutorul” american se acordă numai pentru cursa înarmărilor, pentru pregătirea unui nou război. Prin aceasta imperialismul american și-a lepădat definitiv masca de „restaurator” al economiei țărilor capitaliste.

Planurile oligarhiei financiare americane de a-și instaura dominația pe piața mondială capitalistă au suferit un eșec. Pe piața mondială capitalistă îngustată Statele Unite s-au lovit de concurența sporită a țărilor vest-europene, și în primul rînd a Angliei. Lupta pentru piețele de desfacere s-a ascuțit și mai mult datorită faptului că după 5—6 ani de la terminarea războiului în această luptă s-au încadrat din nou monopolurile din Germania occidentală și din Japonia. Imperialiștii din S.U.A. caută să compenseze printr-o expansiune economică și politică neînfrînată, prin subordonarea totală sau parțială a celorlalte țări capitaliste, prin lichidarea efectivă a independenței naționale a acestora pierderile lor de pe urma îngustării pieței mondiale capitaliste.

În cursul războiului exportul american a crescut considerabil pe seama scăderii simțitoare a exportului țărilor europene, și în primul rînd al Angliei. În 1945 greutatea specifică a exportului S.U.A. în exportul global al țărilor capitaliste era de 40,1% față de 12,6%, cît era în 1937, în timp ce greutatea specifică a Angliei a scăzut de la 9,9%, cît era în 1937, la 7,4% în 1945. După terminarea războiului însă, datorită întezirii luptei pe piața mondială și creșterii exportului țărilor europene, greutatea specifică a S.U.A. în exportul țărilor capitaliste a scăzut, fiind în 1953 de 21,1%, în timp ce greutatea specifică a Angliei era în același an de 10,1%.

Monopolurile americane caută prin toate mijloacele să-și sporească exportul de mărfuri în celelalte țări ale lagărului capitalist, folosind în acest scop atît împrumuturile acordate acestor țări în condiții înrobitoare cît și dumpingul fățiș. În același timp S.U.A. ocrotesc prin toate mijloacele piața lor internă împotriva importului de mărfuri străine, stabilind tarife vamale extrem de ridicate la aceste mărfuri. Acest caracter unilateral al comerțului exterior american provoacă în celelalte țări capitaliste un deficit cronic de dolari, adică lipsa de dolari pentru achitarea mărfurilor importate din S.U.A.

Expansiunea economică a Statelor Unite duce la desființarea legăturilor economice multilaterale care s-au format între țări în decursul istoriei. Imperialismul american lipsește țărilor Europei occidentale de posibilitatea obținerii de

produse alimentare și de materii prime din țările Europei răsăritene, care livrau aceste mărfuri în schimbul produselor industriale vest-europene. Unul dintre factorii accentuării greutăților de după război ale economiei capitaliste este faptul că imperialiștii și-au închis singuri accesul pe piața mondială a lagărului democratic, reducînd aproape la zero comerțul cu Uniunea Sovietică, cu Republica Populară Chineză și cu țările de democrație populară din Europa.

În anii care au urmat după al doilea război mondial (1946—1953), exportul S.U.A. a fost în medie de 13,3 miliarde de dolari pe an, iar importul — numai de 8,2 miliarde; S.U.A. au importat din țările Europei occidentale mărfuri, în medie, în valoare de 1,3 miliarde de dolari pe an și au exportat în aceste țări mărfuri în valoare de aproape 4 miliarde de dolari. În opt ani diferența dintre exportul S.U.A. în țările Europei occidentale și importul din aceste țări în S.U.A. s-a ridicat la 21,6 miliarde de dolari.

Schimbul de mărfuri dintre S.U.A. și țările care fac parte în prezent din lagărul democratic s-a redus în 1951 de 10 ori în comparație cu 1937, schimbul de mărfuri al Angliei cu aceste țări — de 6 ori, al Franței — de peste 4 ori.

Imperialismul american apare ca un exploatator și înrobitor internațional al popoarelor, ca o forță care dezorganizează economia celorlalte țări capitaliste. Expansiunea monopolurilor americane dă puternice lovituri intereselor monopolurilor Angliei și Franței. Sub masca „ajutorului”, prin acordarea de credite, monopolurile americane se infiltrează în economia acestor țări, căutînd s-o transforme într-o anexă a economiei S.U.A., acaparează poziții importante în coloniile engleze și franceze. Anglia și Franța, fiind țări imperialiste, pentru care materiile prime ieftine și asigurarea piețelor de desfacere au o importanță primordială, nu pot răbda la infinit această situație. Țările învinse — Germania occidentală, Japonia, Italia —, care au căzut sub jugul american, de asemenea nu se pot împăca cu soarta jalnică la care au fost condamnate de pretendenții americani la dominația mondială.

Încă în 1920, dezvăluind bazele contradicțiilor dintre Statele Unite și celelalte puteri capitaliste, Lenin spunea: „America este puternică, toți sînt acum datornicii ei, de ea depinde totul, ea este urîtă tot mai mult, ea îi jefuiește pe toți... America nu se poate împăca cu celelalte țări, pen-

tru că între ea și aceste țări există profunde divergențe economice, pentru că America este mai bogată decît ele”¹.

După al doilea război mondial s-a accentuat și mai mult inegalitatea dezvoltării în interiorul lagărului îngustat al imperialismului, fapt care duce inevitabil la continua creștere a contradicțiilor dintre țările capitaliste. Principalele contradicții sînt *contradicțiile dintre S.U.A. și Anglia*. Aceste contradicții se manifestă în lupta fățișă dintre monopolurile americane și cele engleze pentru piețele de desfacere a mărfurilor (în special în țările din imperiul britanic — Australia, Canada, India etc.), pentru sursele de materii prime (în primul rînd pentru petrol, cauciuc, metale neferoase și metale rare), pentru sferile de influență în general (în Europa occidentală, în Orientul apropiat și în Extremul orient, în America Latină). Blocurile agresive de state imperialiste înjghebate de Statele Unite și îndreptate împotriva țărilor din lagărul socialist nu pot înlătura antagonismele și conflictele dintre participanții la aceste blocuri provocate de lupta pentru profituri ridicate, de monopol, în condițiile restrîngerii teritoriului subordonat capitalului. De aici rezultă că în actuala perioadă rămîne în vigoare teza leninistă a inevitabilității războaielor dintre țările capitaliste, determinată de legea dezvoltării inegale a țărilor capitaliste în epoca imperialismului.

Cercurile guvernante agresive ale puterilor imperialiste — și în primul rînd ale S.U.A. — au început să desfășoare imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial o politică de pregătire a unui al treilea război mondial. Slugile monopolurilor caută să înșele popoarele afirmînd că inevitabilitatea războiului este determinată de existența în lumea actuală a celor două sisteme opuse — capitalismul și socialismul. Istoria dezmente această născocire. Primul război mondial a fost provocat de ascuțirea contradicțiilor imperialiste într-o lume în care domnea încă în mod absolut sistemul capitalist. Al doilea război mondial a început cu războiul dintre cele două coaliții de țări capitaliste. În perioada de după cel de-al doilea război mondial, țările lagărului socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, apără ferm și consecvent cauza menținerii și întăririi păcii între popoare, pornind de la punctul de vedere că sistemul capi-

¹ V. I. Lenin, Cuvîntare rostită la adunarea activului organizației de Moscova a P.C. (b) din Rusia, Opere, vol. 31, ed. a 4-a, pag. 419—420.

talist și cel socialist pot foarte bine coexista în mod pașnic, întrecîndu-se între ele pe plan economic. Politica Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară, care urmărește dezvoltarea colaborării pașnice între state independent de orînduirea lor socială, se bucură de sprijinul maselor de oameni ai muncii și al tuturor luptătorilor pentru pace de pe întregul glob pămîntesc.

Mișcarea partizanilor păcii grupează sute de milioane de oameni din toate țările, inclusiv multe milioane de oameni din țările capitaliste. Pe baza apărării păcii și securității popoarelor se unesc reprezentanți ai diferitelor grupuri sociale, de diferite concepții politice și religioase. Noul război mondial, pe care îl pregătesc acum imperialismul, poate fi preîntîmpinat dacă popoarele vor lua în propriile lor mîini cauza menținerii păcii și o vor apăra pînă la capăt. „Forțele democratice ale lumii sînt acum destul de puternice pentru a împiedica izbucnirea războiului dacă ele vor acționa unite și vor face neputincioși pe profitorii de război capitaliști și pe претенții la dominația mondială”¹.

Militarizarea economiei țărilor capitaliste. Adîncirea crizei generale a sistemului capitalist mondial după cel de-al doilea război mondial își găsește expresia în schimbarea continuă a ciclului capitalist, schimbare care decurge din destrămarea pieței mondiale.

În condițiile destrămării pieței mondiale și îngustării sferei de aplicare a forțelor principalelor țări capitaliste la resursele mondiale, monopolurile dominante recurg tot mai mult la militarizarea economiei ca mijloc pentru a obține o oarecare creștere a producției și pentru a-și asigura profituri foarte ridicate. Militarizarea economiei duce însă în mod inevitabil la o ascuțire și mai mare a contradicțiilor de nerezolvat ale economiei capitaliste.

Esența economică a militarizării economiei constă în faptul că, în primul rînd, o parte tot mai mare din produsele finite și din materiile prime este înghițită de consumația militară neproductivă sau este imobilizată sub forma unor uriașe rezerve strategice; în al doilea rînd, lărgirea producției de război se face pe seama scăderii continue a salariilor muncitorilor, a ruinării țărănimii, a sporirii poverii impo-

¹ William Z. Foster, Schiță a istoriei politice a celor două Americi, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 624. — Nota Trad.

zitelor, a jefuirii popoarelor din țările coloniale și dependente. Toate acestea micșorează considerabil puterea de cumpărare a populației, fac să scadă cererea de produse industriale și agricole, provoacă o însemnată reducere a producției civile. În felul acesta militarizarea economiei țărilor capitaliste, adâncind disproporția dintre posibilitățile de producție și cererea solvabilă în continuă scădere a populației, duce în mod inevitabil la o nouă criză economică.

După terminarea celui de-al doilea război mondial, industria Statelor Unite, fără să treacă prin faza avântului general, a suferit încă la sfârșitul anului 1948, după o înviore slabă și de scurtă durată, loviturile crizei economice care s-a adâncit în tot cursul anului 1949. Simptome de criză s-au observat în 1949 și în țările capitaliste din Europa occidentală.

Sporirea volumului producției de război în S.U.A. și în celelalte țări din blocul Atlantic, care a crescut în special de la jumătatea anului 1950, după ce a început războiul agresiv al imperialismului american împotriva poporului coreean, a dat țărilor capitaliste posibilitatea să ridice pentru câțiva timp nivelul producției industriale. Dar acest lucru a fost realizat cu prețul dezvoltării unilaterale a economiei naționale a țărilor capitaliste, ca urmare a militarizării ei. Din a doua jumătate a anului 1953, în S.U.A. a început să se dezvolte o nouă criză economică, care a dus la reducerea volumului producției industriale, la sporirea considerabilă a stocurilor în depozite, la reducerea comenzilor, la creșterea numărului de șomeri totali și parțiali.

Militarizarea economiei țărilor capitaliste, cursa nestăvilită a înarmărilor în perioada de după al doilea război mondial, este una dintre cele mai evidente manifestări ale intensificării parazitismului și putrefacției capitalismului. Ea duce la creșterea uriașă a profiturilor monopolurilor. În bugetele de stat crește continuu greutatea specifică a cheltuielilor directe și indirecte destinate cursei înarmărilor. Sporirea bugetelor de stat, care cuprind o parte tot mai mare a venitului național, este însoțită de accentuarea caracterului lor deficitar, de creșterea datoriei publice, de dezorganizarea întregului sistem valutar și bugetar-financiar al țărilor capitaliste, de supraîncărcarea canalelor circulației bănești cu bani de hârtie, a căror putere de cumpărare scade în mod sistematic.

Potrivit unor date oficiale vădit micșorate, profiturile monopolurilor americane au crescut de la 3,3 miliarde de dolari, cât erau în 1938, la 41,9 miliarde de dolari în 1953, adică de 13 ori. În cei opt ani de după război, profiturile monopolurilor americane s-au ridicat la suma de peste 280 de miliarde de dolari. În Anglia profiturile societăților pe acțiuni au însumat în 1951 2.593.000.000 de lire sterline, față de 828.000.000 în 1938.

În anii de după război (1946—1953), suma totală a cheltuielilor militare ale S.U.A., inclusiv cheltuielile pentru înarmarea țărilor participante la Uniunea Atlanticului de nord și pentru producția de bombe atomice, s-a ridicat la aproape 250 de miliarde de dolari. Cheltuielile militare directe ale S.U.A. din ultimii trei ani (1952—1954) depășesc în medie 50 de miliarde de dolari pe an, reprezentând 72% din buget, față de 953.000.000 de dolari, sau 12% din buget, cât era în ultimii trei ani dinaintea celui de-al doilea război mondial. În Anglia cheltuielile militare au sporit respectiv de la 173.000.000 la 1.503.000.000 de lire sterline, reprezentând 36% din buget, față de 18% în perioada dinaintea de război. În Franța cheltuielile militare din ultimii 5 ani au depășit în medie o treime din buget.

Puterea de cumpărare a dolarului S.U.A. reprezenta în 1953 numai 34,7% în comparație cu 1939, puterea de cumpărare a lirei sterline engleze — 31,3%, a francului francez — 2,8%, a lirei italiene — 1,8%.

Încă în timpul primului război mondial, Lenin, relevând dezvoltarea economică rapidă a S.U.A., sublinia că „tocmai *mulțumită* acestui fapt trăsăturile parazitare ale capitalismului american actual au ieșit deosebit de limpede la iveală”¹. În perioada care a urmat după al doilea război mondial, acest caracter parazit al capitalismului american a fost indisolubil legat de faptul că în economia S.U.A. apar tot mai clar tendințe de stat-cămar. Intensificarea parazitismului se manifestă concret în creșterea cheltuielilor neproductive ale statului, provocate de cursa înarmărilor și de militarizarea multilaterală a economiei naționale. Intensificarea parazitismului își găsește expresia în rămânerea tot mai mult în urmă a agriculturii față de industrie; în creșterea uriașă a veniturilor care nu provin din muncă și risipa, extraordinară chiar pentru America, practică de burghezie; în coruperea de către burghezie a birocrației sindicale descompuse, care este sprijinul devotat al monopolurilor americane în domeniul politicii interne și externe.

Intensificarea pauperizării clasei muncitoare din țările capitaliste. Adâncirea crizei generale a capitalismului după

¹ V. I. Lenin, Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului, Opere, vol. 22, ed. P.M.R. 1952, pag. 295. — Nota Trad.

cel de-al doilea război mondial a avut ca urmare pauperizarea și mai mare a proletariatului. Căutînd să obțină profituri maxime în condițiile îngustării pieței mondiale capitaliste, monopolurile intensifică în mare măsură exploatarea oamenilor muncii. Capitalul monopolist trece pe umerii oamenilor muncii toate consecințele dezastruoase ale războiului și ale militarizării economiei.

Perioada de după cel de-al doilea război mondial se caracterizează printr-o adîncire și mai mare a prăpastiei dintre polii sociali ai societății capitaliste. Intensificarea exploatarei proletariatului își găsește expresia în primul rînd în scăderea salariului real al muncitorilor. Un factor de cea mai mare importanță al scăderii salariului real al clasei muncitoare este existența șomajului de masă permanent. Paralel cu aceasta, condițiile de muncă ale muncitorilor din producție se înrăutățesc sistematic, ca urmare a aplicării pe scară largă a diferitelor sisteme de salarizare, sisteme de stoarcere a sudorii care asigură intensificarea nestăvilită a muncii.

Cu sprijinul socialiștilor de dreapta și al funcționarilor sindicali reacționari, monopolurile caută să obțină reducerea salariului real al muncitorilor prin „înghețarea” salariului nominal, adică prin interzicerea sporirii acestuia, în condițiile create de inflație și de creșterea poverii impozitelor. Inflația provoacă scumpirea vieții și creșterea rapidă a prețurilor la obiectele de consum, adîncirea rupturii dintre salariul nominal și cel real. Expansiunea externă și militarizarea economiei țărilor capitaliste se realizează prin creșterea uriașă a poverii impozitelor pe care o suportă oamenii muncii. Unul din factorii care contribuie la scăderea nivelului de trai al clasei muncitoare este mărirea rapidă a chiriilor și înrăutățirea condițiilor de locuit. Scăderea salariului real duce la înrăutățirea sistematică a alimentației populației muncitoare.

Se înrăutățește considerabil situația intelectualității muncitoare din țările capitaliste: în rîndurile ei crește șomajul cronic de masă, veniturile ei scad datorită creșterii scumpetei, a impozitelor și datorită inflației.

În Franța și în Italia salariul real al muncitorilor nu constituia în 1952 nici jumătate din salariul real dinainte de război, iar în Anglia el era cu 20% mai scăzut.

Numărul șomerilor totali și parțiali din țările capitaliste s-a ridicat în 1950 la 45.000.000, ceea ce împreună cu familiile lor repre-

zintă peste 150.000.000 de oameni. În 1952, în ciuda creșterii producției de război, existau în S.U.A. nu mai puțin de 3.000.000 de șomeri totali și 10.000.000 de șomeri parțiali, în Anglia — peste o jumătate de milion de șomeri totali, în Germania occidentală — aproape 3.000.000 de șomeri totali și parțiali, în Italia — peste 2.000.000 de șomeri totali și un număr și mai mare de șomeri parțiali. În Japonia existau aproape 10.000.000 de șomeri totali și parțiali. De atunci șomajul în țările capitaliste a crescut și mai mult. La începutul anului 1954 existau în S.U.A. 3.700.000 de șomeri totali și 13.400.000 de șomeri parțiali.

În S.U.A. impozitele directe percepute de la populație au sporit în anul bugetar 1952/53 de peste 12 ori în comparație cu anul bugetar 1937/38, chiar dacă se ține seama de deprecierea banilor. În țările din Europa occidentală, unde și înaintea celui de-al doilea război mondial povara impozitelor era foarte grea, impozitele au sporit în aceeași perioadă: în Anglia — de 2 ori, în Franța — de 2,6 ori, în Italia — o dată și jumătate.

În toate țările lagărului capitalist a scăzut simțitor consumul de produse alimentare al principalelor mase ale populației. Și mai mult a scăzut nivelul consumului popular în țările coloniale și dependente, unde subalimentația sistematică și foamea este soarta a zeci și sute de milioane de oameni.

În 1952 chiria plătită în S.U.A. de o familie de muncitori era de peste 190% față de nivelul din 1939.

Potrivit datelor Biroului de recensămînt, în 1949 în S.U.A. 72,2% din numărul total al familiilor americane aveau un venit mai mic decît minimul de trai oficial, extrem de redus, iar 34,3% din numărul total al familiilor aveau un venit care reprezenta mai puțin de jumătate din acest minim, 18,5% — mai puțin de o pătrime și 9,4% — mai puțin de o optime din acest minim. Peste 5.500.000 de americani trăiesc din ciștiguri ocazionale.

Înrăutățirea situației materiale a păturilor largi ale populației din țările capitaliste duce la creșterea revoltei în rîndurile maselor populare și la intensificarea luptei împotriva capitalului monopolist. Acest lucru își găsește expresia în avîntul mișcării greviste din țările capitaliste, în întărirea sindicatelor progresiste grupate în Federația Sindicală Mondială, creată în 1945, în creșterea partidelor comuniste și în extinderea influenței lor în rîndurile maselor, în desfășurarea luptei politice a clasei muncitoare. Ducînd o luptă hotărîtă împotriva socialiștilor de dreapta și a liderilor sindicali reacționari, partidele comuniste și sindicatele progresiste educă clasa muncitoare în spiritul solidarității proletare, în spiritul luptei pentru eliberarea de sub jugul imperialist.

Degradarea agriculturii țărilor capitaliste și ruinarea țăranimii. Adîncirea crizei generale a capitalismului după al doilea război mondial se caracterizează prin creșterea

dominației monopolurilor și a capitalului financiar în agricultură, prin degradarea continuă a producției agricole, prin accentuarea diferențierii și ruinării maselor principale ale țărănimii.

Capitalul financiar pune tot mai mult stăpânire pe agricultură. Băncile de credit ipotecar, oferind credite pe baza ipotecării pământului, devin proprietarii efectivi ai loturilor de pământ ale țăranilor ruinați, ai inventarului și pe restul averii acestora. Băncile de credit pe termen scurt și societățile de asigurare îi prind pe țărani în mreaja datoriilor.

Monopolurile realizează profituri în toate stadiile trecerii mărfurilor agricole de la producător la consumator. Fixând prețuri scăzute la produsele cumpărate de la micii țărani și umflând prețurile cu amănuntul, monopolurile își însușesc o parte considerabilă din veniturile țărănimii. Monopolurile care se ocupă cu prelucrarea produselor agricole (industria morăritului, cărnii, conservelor și zahărului) realizează profituri uriașe pe seama principalelor mase ale țărănimii. Măsurile luate de puterea de stat — politica fiscală, achizițiile și diferitele forme ale așa-numitului „ajutor” acordat agriculturii — duc la o și mai mare îmbogățire a monopolurilor și la pauperizarea maselor principale ale țărănimii. Exploatarea țăranilor de către monopoluri se îmbină cu numeroasele rămășițe ale exploatării iobăgiste, și în primul rând cu dijma în parte, în condițiile căreia arendașul este nevoit să dea proprietarului de pământ o parte considerabilă din recoltă drept arendă pentru pământ și inventar.

În S.U.A. partea gospodăriilor mari și foarte mari — cu o suprafață de peste 500 de acri, care în 1950 reprezentau mai puțin de 6% din totalul gospodăriilor — a sporit față de suprafața totală de pământ de la 44,9%, cât era în 1940, la 53,5% în 1950, iar partea latifundiilor cu o suprafață de peste 1.000 de acri a crescut de la 34,3% la 42,6%. Potrivit datelor recensământului din 1950, 44% din totalul gospodăriilor produceau numai 5% din întreaga producție-marfă, adică duceau o gospodărie primitivă, cu o productivitate redusă, care producea pentru consumul lor propriu, în timp ce 103.000 de mari ferme, care reprezentau numai 2% din totalul gospodăriilor, livrau 26% din întreaga producție-marfă. În Franța, în 1946, micile gospodării cu o suprafață pînă la 10 ha., reprezentînd 58,2% din totalul gospodăriilor, posedau numai 16,4% din suprafața totală de pământ agricol, în timp ce gospodăriile mari, reprezentînd 4,3% din totalul gospodăriilor, stăpîneau 30% din pământ. În Germania occidentală micile gospodării cu o suprafață pînă la 5 ha, care în 1949 reprezentau 55,8% din totalul gospodăriilor, posedau

numai 11% din totalul pământului, în timp ce gospodăriile mari, reprezentînd 0,7% din totalul gospodăriilor, posedau 27,7% din pământ. În Italia există 2.500.000 de țărani fără pământ și 1.700.000 de țărani cu pământ puțin. În decurs de zece ani, din 1940 pînă în 1950, s-au ruinat în S.U.A. peste 700.000 de fermieri.

Suma globală a rentei funciare în S.U.A. a sporit de la 760.000.000 de dolari, cât era în 1937, la 2,1 miliarde de dolari în 1952. În Italia cîteva sute de moșieri primesc anual 450 de miliarde de lire rentă funciară, în timp ce salariul a 2.500.000 de muncitori agricoli este de aproximativ 250 de miliarde de lire. Datoria totală a fermierilor americani față de bănci și alte instituții de credit aproape că s-a dublat în perioada 1946—1952, ajungînd la 1 ianuarie 1953 la 14,6 miliarde de dolari. Impozitul pe avere încasat de la fermieri în 1952 a fost de 2,3 ori mai mare decît în 1942.

După al doilea război mondial, creșterea fără precedent a pauperizării clasei muncitoare și a țărănimii din țările capitaliste, uriașele cheltuieli pentru înarmare pe care le suportă aceste țări au provocat scăderea cererii solvabile și îngustarea piețelor de desfacere a produselor agricole. În legătură cu aceasta, în țările capitaliste se apropie o nouă criză agrară. Sporesc rapid stocurile și „surplusurile” de mărfuri agricole care nu pot fi desfăcute, se reduce suprafața cultivată, scad considerabil cîștigurile principalelor mase ale țărănimii realizate din vânzarea produselor lor, are loc ruinarea în masă a micilor producători, se distrug cantități uriașe de alimente, în timp ce consumul produselor alimentare scade, iar masele de oameni ai muncii sînt de-a dreptul subalimentate.

Stocurile de report de grâu în S.U.A. au depășit în 1953 nivelul maxim al stocurilor din timpul crizei din 1929—1933 și de 4,4 ori stocurile medii anuale din perioada 1946—1948. Pentru a menține prețuri umflate la produsele alimentare, organele de stat din S.U.A. cumpără și distrug uriașe cantități de cartofi, legume, fructe, vite și păsări.

În 1953 venitul net al fermierilor din S.U.A. a scăzut, în comparație cu venitul mediu anual din perioada 1946—1948, cu 4,5 miliarde de dolari, adică cu 35%. În aceeași perioadă cheltuielile de producție și alte cheltuieli ale fermierilor au sporit considerabil, datorită creșterii prețurilor și deprecierei dolarului.

*

* * *

Adîncirea continuă a crizei generale a capitalismului după al doilea război mondial se caracterizează prin ascuțirea continuă a tuturor contradicțiilor societății capitaliste. Contradicția dintre forțele de producție ale societății și relațiile de producție capitaliste, care s-a ascuțit la

extrem, arată în mod concret că orînduirea burgheză, care și-a trăit traiul, este istoricește condamnată la pieire.

Cea de-a doua etapă a crizei generale a capitalismului a avut ca urmare agravarea crizei democrației burgheze. Burghezia a aruncat peste bord steagul libertăților burghezo-democratice, steagul independenței naționale și al suveranității naționale. Camuflîndu-se îndărătul lozincii cosmopolitismului, burghezia a călcat în picioare principiul egalității în drepturi a oamenilor și națiunilor. Acest principiu este înlocuit acum în țările capitaliste cu principiul drepturilor depline pentru minoritatea exploatatoare și al lipsei de drepturi pentru majoritatea exploatată a membrilor societății. În felul acesta apare acum tot mai fățiș caracterul antipopular și antinațional al dominației burgheze. Burghezia caută o ieșire din criza generală a capitalismului pe calea războiului și a fascizării vieții politice.

Masele populare din țările capitaliste, care pășesc sub steagul internaționalismului proletar, caută o ieșire pe calea luptei active și hotărîte împotriva întregului sistem al robiei imperialiste, pentru eliberarea națională și socială.

„Internaționalismul proletar socialist constituie baza solidarității oamenilor muncii și a colaborării între popoare în vederea apărării independenței lor împotriva uneltirilor imperialismului, în vederea apărării păcii. El învață pe muncitori să se unească în fiecare țară pentru lupta împotriva puterii capitalului, pentru asigurarea trecerii la o economie socialistă. El învață clasa muncitoare și popoarele să dezvolte legăturile de solidaritate internațională în scopul unei mai bune desfășurări a luptei pentru pace, să izoleze și să facă inofensivi pe provocatorii unui nou război“¹.

Ca urmare a primului război mondial, din sistemul capitalist s-a desprins Rusia, ca urmare a celui de-al doilea război mondial — o serie întreagă de țări din Europa și din Asia, iar un al treilea război mondial, în cazul cînd imperialiștii ar reuși să-l dezlănțuie, ar duce în mod inevitabil la prăbușirea întregului sistem capitalist mondial. În acest război agresorii imperialiști ar avea de înfruntat nu numai puterea de nezdruncinat a statelor din

¹ P. Togliatti, Unitatea clasei muncitoare și sarcinile partidelor comuniste și muncitorești, „Pentru pace trainică, pentru democrație populară!“ din 2 decembrie 1949. — Nota Trad.

lagărul socialist — ei s-ar vedea în fața unei explozii a tuturor contradicțiilor, extrem de ascuțite, proprii capitalismului contemporan: contradicțiile dintre muncă și capital, dintre puterile imperialiste, dintre metropole și colonii. În virtutea legilor inexorabile ale dezvoltării istoriei, a legilor luptei de clasă, spatele frontului imperialist s-ar transforma în mod inevitabil, în cazul unui nou război mondial, într-o arenă de lupte înverșunate ale clasei muncitoare și ale tuturor oamenilor muncii împotriva asupritorilor lor, într-o arenă de luptă neîmpăcată a popoarelor subjugate din colonii și din țările dependente pentru libertatea și independența lor. Acest lucru ar duce la prăbușirea întregului sistem imperialist.

Forțele progresiste și democratice ale popoarelor, în frunte cu clasa muncitoare și cu avangarda ei — partidele comuniste —, își strîng rîndurile, opunînd o rezistență activă reacțiunii imperialiste, pericolului fascist, planurilor de dezlănțuire a unor noi războaie. Lagărul păcii, democrației și socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică, grupează în prezent 900.000.000 de oameni, care reprezintă populația țărilor desprinse din sistemul capitalist, și multe sute de milioane de oameni din țările aflate încă sub dominația capitalului. Acest lagăr reprezintă o forță viguroasă care exercită o influență hotărîtoare asupra întregii desfășurări a istoriei contemporane.

SCURTE CONCLUZII

1. În perioada celui de-al doilea război mondial, în special după desprinderea din sistemul capitalist a statelor de democrație populară din Europa și din Asia, s-a desfășurat a doua etapă a crizei generale a capitalismului. Ca urmare a formării a două lagăre opuse pe arena internațională, a avut loc destrămarea pieței mondiale unice atotcuprinzătoare și formarea a două piețe paralele: piața țărilor lagărului socialist și piața țărilor lagărului capitalist. S-a redus considerabil sfera de aplicare a forțelor principalelor țări capitaliste — S.U.A., Anglia, Franța — la resursele mondiale. În țările capitaliste sporesc greutățile legate de desfacerea și de folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor.

2. Unul dintre cele mai importante rezultate ale celui de-al doilea război mondial a fost ascuțirea simțitoare a crizei sistemului colonial al imperialismului. Noul avânt al luptei de eliberare națională din colonii și din țările dependente a determinat începutul destrămării sistemului colonial, desprinderea Chinei și a altor țări din sistemul mondial al imperialismului.

3. Accentuarea continuă a dezvoltării inegale a țărilor capitaliste provoacă în mod inevitabil ascuțirea contradicțiilor interne din lagărul imperialismului. Imperialismul american, pășind pe calea expansiunii neînfrinate, caută să-și subordoneze economia celorlalte țări capitaliste. Militarizarea economiei determină accentuarea rupturii dintre posibilitățile de producție ale industriei țărilor capitaliste și posibilitățile de desfacere a produselor ei, pregătind în felul acesta noi crize economice și noi catastrofe.

4. A doua etapă a crizei generale a capitalismului se caracterizează printr-o înrăutățire continuă, tot mai accentuată a situației materiale a maselor largi de oameni ai muncii. Acest lucru își găsește expresia în scăderea salariului real al clasei muncitoare, în creșterea armatelor permanente ale șomerilor, în aplicarea pe scară largă a sistemelor de organizare a muncii bazate pe o cruntă exploatare, în inflație și creșterea scumpetei, în sporirea poverii fiscale, în pauperizarea și ruina principalilor mase ale țărănimii din țările capitaliste și în intensificarea exploatării coloniale. Întărirea lagărului păcii, democrației și socialismului, slăbirea lagărului imperialist al reacțiunii și războiului, avântul luptei de eliberare a clasei muncitoare, a țărănimii și a popoarelor coloniale arată că epoca contemporană este epoca prăbușirii capitalismului, epoca victoriei comunismului.

Teoriile economice ale epocii capitalismului

O dată cu dezvoltarea capitalismului și cu ascuțirea contradicțiilor lui s-au format și s-au dezvoltat diferite curente ale gândirii economice, care exprimau interesele unor clase diferite.

Economia politică clasică burgheză. În lupta împotriva feudalismului, pentru statornicirea rînduieilor capitaliste, burghezia și-a creat o economie politică proprie, care a spulberat concepțiile economice ale ideologilor feudalismului și care de-a lungul unei anumite perioade de timp a avut un rol progresist.

Modul de producție capitalist s-a statornicit mai întâi în Anglia. Aici a luat naștere și economia politică clasică burgheză. William Petty (1623—1687), care și-a desfășurat activitatea în perioada descompunerii mercantilismului, căutând să descopere legătura launtrică a fenomenelor economice din societatea burgheză, a făcut descoperirea importantă că mărfurile se schimbă în raport cu cantitatea de muncă necesară pentru producerea lor.

În crearea economiei politice burgheze, un mare rol l-au avut fiziocrații. În fruntea acestui curent se afla François Quesnay (1694—1774). Fiziocrații au apărut în Franța în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în perioada pregătirii ideologice a revoluției burgheze. Fiziocrații considerau, ca și reprezentanții filozofiei iluministe franceze din vremea aceea, că există legi naturale ale societății omenești, date de natură. Pe vremea aceea Franța era o țară agricolă. În opoziție cu mercantilismul, care considerau că averea constă numai în bani, fiziocrații declarau că singurul izvor de avere este natura și deci agricultura, care oferă omului roadele naturii. De aici provine și denumirea școlii — „fiziocrații“, alcătuită din două cuvinte grecești care înseamnă: natură și putere.

Un loc central în teoria fiziocraților l-a ocupat teoria „produsului net“. Așa numeau fiziocrații întregul surplus al produsului care rămâne după acoperirea cheltuielilor făcute în producție, cea parte a produsului în care se întruchipează plusvaloarea în regimul capitalist. Fiziocrații înțelegeau averea ca o masă determinată de produse în forma lor naturală, materială, ca o masă determinată de valori de întrebuințare. Ei afirmau că „produsul net“ apare exclusiv în agricultură și în creșterea vitelor, adică în ramurile unde au loc procesele naturale de creștere a plantelor și animalelor, pe cînd în toate celelalte ramuri se schimbă doar forma produselor furnizate de agricultură.

Opera cea mai importantă a școlii fiziocrate a fost „tabelul economic“ al lui Quesnay. Meritul lui Quesnay constă în aceea că el a făcut o încercare remarcabilă de a prezenta procesul reproducției capitaliste în ansamblu, deși nu a putut crea o teorie științifică a reproducției.

Pornind de la faptul că „produsul net“ se creează numai în agricultură, fiziocrații cereau ca numai agricultorii să plătească impozite, iar industriașii să fie scutiți de impozite. Această cerință a lor arată clar natura de clasă a fiziocraților ca ideologi ai burgheziei. Fiziocrații erau adepții dominației nelimitate a proprietății private. Afirmînd că numai libera concurență corespunde legilor naturale ale economiei și ale naturii umane, ei opuneau politicii protecționiste politica libertății comerțului, luptau cu hotărîre împotriva îngrădirilor corporatiste și împotriva intervenției statului în viața economică a țării.

Economia politică clasică burgheză a atins nivelul ei cel mai înalt în lucrările lui A. Smith și D. Ricardo.

Adam Smith (1723—1790) a făcut, în comparație cu fiziocrații, un important pas înainte în analiza științifică a modului de produc-

ție capitalist. Opera sa fundamentală este „Cercetări asupra naturii și cauzelor avuției națiunilor” (1776). Avuția unei țări constă, după părerea lui Smith, în masa totală a mărfurilor produse în cadrul ei. El a respins concepția unilaterală, și de aceea greșită, a fiziocraților că „produsul net” este creat numai de munca în agricultură, și a proclamat pentru prima oară ca izvor al valorii *orice muncă*, indiferent de ramura de producție în care ar fi cheltuită. Smith a fost economistul perioadei manufacturiere a dezvoltării capitalismului și de aceea considera că diviziunea muncii este baza ridicării productivității muncii.

Ceea ce-l caracterizează pe Smith este împletirea a două metode diferite de abordare a fenomenelor economice. Pe de o parte, Smith cercetează legătura lăuntrică a fenomenelor, încercînd să pătrundă cu analiza lui în structura ascunsă sau, după expresia lui Marx, în fiziologia sistemului economic burghez. Pe de altă parte Smith descrie fenomenele sub forma în care ele apar la suprafața societății capitaliste și, deci, sub forma în care se înfățișează ele capitalistului practician. Prima din aceste metode de înțelegere este științifică, cea de-a doua este neștiințifică.

Cercetînd legătura lăuntrică a fenomenelor capitalismului, Smith a determinat valoarea unei mărfi prin cantitatea de muncă cheltuită pentru producerea ei; totodată el considera că salariul muncitorului este o parte a produsului muncii lui, determinată de valoarea mijloacelor de existență, iar profitul și renta ca o deducere din produsul creat prin munca muncitorului. Dar Smith nu a susținut în mod consecvent acest punct de vedere. Smith confunda mereu determinarea valorii mărfurilor prin munca pe care o conține cu determinarea valorii mărfurilor prin „valoarea muncii”. El afirma că determinarea valorii prin muncă se referă numai la „starea primitivă a societății”, prin care el subînțelegea producția de mărfuri simplă a micilor producători. În condițiile capitalismului însă, valoarea unei mărfi se compune din venituri: salariu, profit și rentă. Această afirmație oglindea aparența înșelătoare a fenomenelor economiei capitaliste. Smith considera că și valoarea întregului produs social constă numai din venituri — salariu, profit și rentă, adică el omitea în mod greșit valoarea capitalului constant, care se consumă în procesul de producție a mărfii. Această „dogmă a lui Smith” excludea orice posibilitate de a înțelege procesul reproducției sociale.

Smith a schițat pentru prima oară structura de clasă a societății capitaliste, arătînd că aceasta se împarte în trei clase: 1) muncitori, 2) capitaliști și 3) proprietari funciari. Orizontul lui Smith însă era îngărdit de concepția burgheză despre lume; concepțiile lui oglindeau caracterul nedezvoltat al luptei de clasă din acea epocă; el afirma că în societatea capitalistă domnește comunitatea de interese, întrucît fiecare urmărește avantajul personal, iar din ciocnirea unor tendințe diferite rezultă folosul general. Ridicîndu-se cu hotărîre împotriva concepțiilor teoretice și împotriva politicii mercantiliștilor, Smith a apărut cu înflăcărare *libera concurență*.

Culmea economiei politice clasice burgheze a fost atinsă prin lucrările lui *David Ricardo* (1772—1823). Ricardo a trăit în perioada revoluției industriale din Anglia. Principala sa operă, „Principiile economiei politice și impozitele”, a apărut în 1817.

Ricardo a elaborat teoria valorii bazate pe muncă, în modul cel mai consecvent cu puțință în limitele concepțiilor sale burgheze. Res-

pingînd teza lui Smith potrivit căreia valoarea este determinată de muncă numai în „starea primitivă a societății”, el a arătat că valoarea creată de munca muncitorului este atît *izvorul* salariului cît și al profitului și rentei.

Pornind de la faptul că valoarea este determinată de muncă, Ricardo a arătat antagonismul intereselor de clasă ale societății burgheze, așa cum se manifestă el în sfera repartiției. Ricardo considera existența claselor ca un fenomen etern în viața societății. După cum a spus Marx, Ricardo „este acela care pune, în fine, în mod conștient în centrul cercetărilor sale antagonismul dintre interesele de clasă, dintre salariu și profit, dintre profit și rentă funciară, considerînd în mod naiv că acest antagonism este o lege naturală a societății”¹. Ricardo a formulat importanța legei economice: cu cît salariul muncitorului este mai ridicat, cu atît profitul capitalistului este mai scăzut, și invers. Ricardo a arătat de asemenea opoziția dintre profit și rentă; el a greșit însă admițînd că există numai renta diferențială, pe care o lega de pretinsa „lege a fertilității descrescînde a solului”.

Ricardo a jucat un rol important în dezvoltarea economiei politice. Teoria sa potrivit căreia valoarea este determinată numai de muncă a avut o mare importanță istorică. Observînd dezvoltarea contradicțiilor capitaliste, unii din discipolii lui au început să tragă concluzia că, de vreme ce valoarea este creată numai de muncă, este necesar și just ca muncitorul, creatorul tuturor bogățiilor, să fie și stăpînul tuturor bogățiilor, al tuturor produselor muncii. Astfel de cerințe au formulat în Anglia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, primii socialiști — discipolii ai lui Ricardo.

Totodată doctrina lui Ricardo purta pecetea mărginirii burgheze. Ricardo, ca și Smith, considera orînduirea capitalistă, cu interesele ei de clasă antagoniste, ca o orînduire firească și eternă. Ricardo nici nu și-a pus problema originii istorice a categoriilor economice, ca marfa, banii, capitalul, profitul etc. El considera capitalul dintr-un punct de vedere neistoric, identificîndu-l cu mijloacele de producție.

Apariția economiei politice vulgare. O dată cu dezvoltarea capitalismului și cu ascuțirea luptei de clasă, economia politică clasică burgheză cedează locul economiei politice vulgare. Marx a denumit-o vulgară pentru că reprezentanții ei au înlocuit cunoașterea științifică a fenomenelor economice prin descrierea aparenței lor exterioare, punîndu-și ca scop înfrumusețarea capitalismului, camuflarea contradicțiilor lui. Economiiști vulgari au respins tot ce era științific și au adoptat tot ce era neștiințific în concepțiile economiștilor predecesori (în special în concepțiile lui A. Smith), — tot ce era determinat de mărginirea de clasă a orizontului lor.

„Nu mai era vorba acum dacă cutare sau cutare principiu teoretic este adevărat, ci dacă este folositor sau vătămător capitalismului, dacă este comod sau incomod, dacă este sau nu este pe placul poliției. Locul cercetării dezinteresate îl luă polemica plătită, locul muncii științifice obiective îl luă conștiința încărcată și reaucredință a apologeticii”².

¹ K. Marx, Capitalul, vol. I, ed. P.M.R. 1948, ediția a II-a, pag. 44. — Nota Trad.

² Op. cit., pag. 45.

În domeniul teoriei valorii, economia vulgară a formulat, în opoziție cu determinarea valorii prin timpul de muncă, o serie de teze contestate încă de școala clasică burgheză. Dintre acestea fac parte: teoria cererii și ofertei, care ignorează valoarea ce se află la baza prețurilor și înlocuiește explicarea a însăși bazei prețurilor mărfurilor prin descrierea oscilațiilor acestor prețuri; teoria cheltuielilor de producție, care explică prețurile unor mărfuri cu ajutorul prețurilor celorlalte mărfuri, adică se învîrte de fapt într-un cerc vicios; teoria utilității, care încearcă să explice valoarea mărfurilor prin valoarea lor de întrebuințare și ignorează faptul că valoarea de întrebuințare a diferitelor mărfuri este calitativ diferită și de aceea nu poate fi comparată sub raport cantitativ.

T. R. Malthus (1766—1834), economist vulgar englez, a născocit că mizeria maselor largi muncitoare, proprie capitalismului, este determinată de faptul că oamenii se înmulțesc mai repede decât poate spori cantitatea mijloacelor de trai, furnizate de natură. După afirmația lui Malthus, raportul necesar dintre numărul populației și cantitatea mijloacelor de trai, furnizate de natură, este stabilit de foamete, de mizerie, de epidemii și de războaie. „Teoria” canibalică a lui Malthus, pătrunsă de ură împotriva omului, a fost creată în scopul de a justifica rînduiriile sociale în care parazitismul și luxul claselor exploatoare există nestingherit alături de munca extenuantă și mizeria crescîndă a maselor largi muncitoare.

Economistul vulgar francez J. B. Say (1767—1832) a declarat că izvorul valorii îl constituie „cei trei factori ai producției” — munca, capitalul și pămîntul —, trăgînd de aici concluzia că posesorii fiecăruia din acești trei factori ai producției primesc veniturile „ce li se cuvin”: muncitorul primește salariul, capitalistul — profitul (sau dobînda), proprietarul de pămînt — renta. Afirmînd că în capitalism nu ar exista contradicție între producție și consumație, Say nega posibilitatea crizelor generale de supraproducție. Teoria lui Say era o denaturare grosolană a realității, în interesul claselor exploatoare. Economistul francez F. Bastiat (1801—1850) și americanul C. Carey (1793—1879) au răspîndit cu zel elucubrații privitoare la armonia intereselor de clasă în capitalism. Sub pretextul apărării „libertății” burgheze „a muncii”, economia politică vulgară a pornit o luptă înverșunată împotriva sindicatelor, contractelor colective și grevelor muncitorilor. Începînd cu al doilea pătrar al secolului al XIX-lea, economia politică vulgară își exercită dominația absolută în știința burgheză.

Economia politică mic-burgheză. La începutul secolului al XIX-lea apare în economia politică curentul mic-burghez, care oglindește situația contradictorie a micii burghezii ca clasă intermediară în societatea capitalistă. Economia politică mic-burgheză își are originea în lucrările economistului elvețian S. Sismondi (1773—1842). Spre deosebire de Smith și Ricardo, care considerau că orînduirea capitalistă este o stare firească a societății, Sismondi a criticat capitalismul, condamnîndu-l de pe pozițiile micii burghezii. Sismondi a idealizat mica producție de mărfuri a țăranilor și meșteșugarilor și a formulat proiecte utopice de eternizare a micii proprietăți, fără să vadă caracterul inevitabil al dezvoltării relațiilor capitaliste care rezidă în mica producție de mărfuri. Din faptul că veniturile muncitorilor și ale micilor producători scad, Sismondi a tras concluzia greșită cu privire la inevitabilitatea restrîngerii pieței pe măsură ce

se dezvoltă capitalismul. El a afirmat în mod greșit că acumularea capitalului este posibilă numai în condițiile existenței micilor producători și a pieței externe.

Conceptiile economiei politice mic-burgheze au fost dezvoltate în Franța de P. J. Proudhon (1809—1865). El a susținut ideea reacționară că toate racilele sociale ale capitalismului pot fi vindecate prin organizarea unei bănci speciale care să realizeze fără bani schimbul de produse ale micilor producători și să acorde credit gratuit muncitorilor. Proudhon semăna iluzii reformiste în masele muncitoare, abătîndu-le de la lupta de clasă.

În Rusia, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, ideile utopice reacționare ale economiei politice mic-burgheze au fost propovăduite de narodnicii liberali.

Socialiștii utopiști. O dată cu apariția și cu dezvoltarea mării industrii mecanizate la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, au început să iasă la iveală din ce în ce mai limpede contradicțiile capitalismului și calamitățile pe care acesta le aduce maselor muncitoare. Dar clasa muncitoare nu era încă conștientă de rolul ei istoric de gropar al capitalismului. În această perioadă au apărut mării socialiști utopiști: Henry Saint-Simon (1760—1825) și Charles Fourier (1772—1837) în Franța, și Robert Owen (1771—1858) în Anglia, care au jucat un mare rol în istoria dezvoltării ideilor socialiste.

În explicarea fenomenelor economice, socialiștii utopiști s-au situat pe aceeași platformă a iluminismului din secolul al XVIII-lea pe care se situau și reprezentanții economiei politice clasice burgheze. Dar în timp ce aceștia considerau că orînduirea capitalistă corespunde naturii omului, socialiștii utopiști considerau că această orînduire este în contradicție cu natura omului.

Importanța istorică a socialiștilor utopiști constă în aceea că ei au supus unei critici hotărîte societatea burgheză, înfierînd în mod necruțător plăgile ei cum sînt mizeria și lipsurile maselor populare, condamnate la o muncă grea și istovitoare, corupția și descompunerea vîrfurilor avute ale societății, uriașa risipă a forțelor productive ca urmare a concurenței, crizelor etc. Socialiștii utopiști opuneau orînduirii capitaliste, bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și pe exploatarea unor clase ale societății de către altele, orînduirea socialistă viitoare, bazată pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și în care nu există exploatarea omului de către om. Socialiștii utopiști însă nu au înțeles nici pe departe adevăratele căi de înfăptuire a socialismului. Necunoscînd legile dezvoltării sociale, legile luptei de clasă, ei considerau că înseși clasele avute vor înfăptui socialismul, cînd vor putea fi convinse de caracterul just, rațional și util al acestei noi orînduirii. Socialiștii utopiști erau cu totul străini de înțelegerea rolului istoric al proletariatului. Socialismul utopic „n-a fost în stare nici să explice esența robiei salariate în capitalism, nici să descopere legile dezvoltării acestuia, nici să găsească forța socială în stare să devină creatoarea unei noi societăți”¹.

¹ V. I. Lenin, Trei izvoare și trei părți constitutive ale marxismului, Opere alese în două volume, vol. I, Editura pentru literatură politică, 1954, ediția a II-a, pag. 48. — Nota Trad.

Democrații revoluționari din Rusia. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea în Rusia, care trecea prin criza sistemului iobăgist, a apărut o strălucită pleiadă de ginditori care au adus o mare contribuție la dezvoltarea științei economice.

A. I. Herțen (1812—1870) a biciuit țarismul și iobăgia din Rusia, chemînd poporul la luptă revoluționară împotriva acestora. El a criticat cu asprime și orînduirea exploatării capitaliste, statornicită în Occident. Herțen a pus bazele „socialismului țărănesc” utopic. El considera drept „socialism” eliberarea și improprietărea țărănilor, agricultura bazată pe obște și ideea țărănească a „dreptului asupra pămîntului”. Aceste concepții ale lui Herțen nu cuprindeau nici un element cu adevărat socialist, ele exprimau însă năzuințele revoluționare ale țărănimii din Rusia, care lupta pentru răsturnarea puterii moșierilor și pentru desființarea proprietății moșierești asupra pămîntului.

Mari merite în dezvoltarea științei economice are marele revoluționar și savant rus N. G. Cernișevski (1828—1889). Cernișevski s-a situat în fruntea luptei hotărîte a democraților revoluționari împotriva iobăgiei și autocrației țariste din Rusia. El a supus unei critici strălucite nu numai iobăgia, ci și orînduirea capitalistă, care se statornicise în acea vreme în Europa occidentală și în America de nord. Cernișevski a dezvăluit cu profunzime caracterul de clasă și mîrginirea economiei politice clasice burgheze și a supus unei critici nimicitoare pe economiștii vulgari — John Stuart Mill, Say, Malthus și alții. După aprecierea lui Marx, N. G. Cernișevski a demonstrat cu măiestrie falimentul economiei politice burgheze.

Cernișevski a opus economiei politice burgheze, care servea interesele egoiste ale capitaliștilor, „economia politică a oamenilor muncii”, în care locul central trebuie să-l ocupe munca și interesele oamenilor muncii. Reprezentant al „socialismului țărănesc” utopic, Cernișevski nu a văzut, datorită caracterului nedezvoltat al relațiilor capitaliste din Rusia de pe vremea lui, că dezvoltarea capitalismului și a proletariatului creează condițiile materiale și forța socială pentru înfăptuirea socialismului. Cernișevski însă a depășit cu mult pe socialiștii utopiști din Europa occidentală în ceea ce privește înțelegerea naturii societății capitaliste și a structurii ei de clasă, a caracterului dezvoltării ei economice, făcînd un mare pas pe drumul spre socialism științific. Spre deosebire de socialiștii utopiști din Occident, Cernișevski a atribuit o importanță hotărîtoare activității revoluționare a maselor muncitoare, luptei lor pentru eliberare și a chemat la revoluție populară împotriva exploataților. Cernișevski a fost un luptător democrat revoluționar consecvent. Lenin scria că operele lui sînt pătrunse de spiritul luptei de clasă.

Doctrina economică a lui Cernișevski reprezintă culmea dezvoltării întregii economii politice pînă la Marx. În concepțiile sale filozofice, Cernișevski a fost un materialist militant. Ca și Herțen, el s-a apropiat foarte mult de materialismul dialectic.

Democrații revoluționari — Herțen, Cernișevski și tovarășii lor de idei — au fost precursorii social-democrației ruse.

Revoluția săvîrșită de K. Marx și F. Engels în economia politică. Pe la jumătatea secolului al XIX-lea sistemul economic capitalist a devenit sistemul dominant în principalele țări din Europa occidentală și în Statele Unite ale Americii. S-a format proletariatul, care a început să se ridice la luptă împotriva burgheziei. Au apărut con-

dițiile pentru crearea unei concepții înaintate proletare despre lume — *socialismul științific*.

Karl Marx (1818—1883) și Friedrich Engels (1820—1895) au transformat socialismul din utopie în știință. Invățătura elaborată de Marx și Engels exprimă interesele fundamentale ale clasei muncitoare și este steagul de luptă al maselor proletare pentru răsturnarea revoluționară a capitalismului, pentru victoria socialismului.

Invățătura lui Marx „a luat ființă ca o *continuare* nemijlocită și directă a învățaturii celor mai mari reprezentanți ai filozofiei, ai economiei politice și ai socialismului”¹. Genialitatea lui Marx constă, după cum a arătat Lenin, tocmai în aceea că el a dat răspunsuri la întrebările pe care le pusesese deja gîndirea înaintată a omenirii. Invățătura lui este succesoarea legitimă a tot ceea ce a fost creat mai bun de gîndirea umană în domeniul științei despre societatea umană. Totodată apariția marxismului a constituit o *răsturnare revoluționară fundamentală* în filozofie, în economia politică, în toate științele sociale. Marx și Engels au înarmat clasa muncitoare cu o concepție despre lume încheagată și unitară — *materialismul dialectic*, care este fundamentul teoretic al comunismului științific. Extinzînd materialismul dialectic asupra domeniului fenomenelor sociale, ei au creat *materialismul istoric*, care reprezintă o uriașă cucerire a gîndirii științifice. Ei au opus modulului neistoric de a trata societatea omenească o tratare istorică, bazată pe studierea profundă a mersului real al dezvoltării. Ei au înlocuit concepția, dominantă pînă atunci, cu privire la caracterul invariabil, imuabil al societății, printr-o învățatură încheagată care dezvăluie legile obiective ale dezvoltării sociale — legile înlocuirii unor forme ale societății cu altele.

Marx și Engels sînt întemeietorii economiei politice cu adevărat științifice. Aplicînd metoda materialismului dialectic la studierea relațiilor economice, Marx a săvîrșit o revoluție adîncă în economia politică. Abordînd economia politică ca ideolog al clasei muncitoare, Marx a dezvăluit pînă la capăt contradicțiile capitalismului și a creat *economia politică proletară*. Marx a creat învățătura sa economică în luptă neîmpăcată împotriva apologeticii burgheze a capitalismului și împotriva criticii mic-burgheze a acestuia. Folosind și dezvoltînd o serie de teze ale clasicilor economiei politice burgheze — Smith și Ricardo —, Marx a înlăturat cu hotărîre concepțiile anti-științifice și contradicțiile pe care le conținea doctrina lor. În învățătura sa economică, Marx a cercetat și a sintetizat un uriaș material cu privire la istoria societății omenești, și în special cu privire la istoria apariției și dezvoltării capitalismului. Marx a descoperit caracterul istoric trecător al modulului de producție capitalist și a cercetat primul legile apariției, dezvoltării și pieirii capitalismului. Pe baza profunde analize economice a orînduirii capitaliste, Marx a fundamentat misiunea istorică a proletariatului ca grupar al capitalismului și constructor al societății noi, socialiste.

Bazele concepției marxiste despre lume au fost proclamate încă în primul document programatic al comunismului științific — în „Manifestul Partidului Comunist”, scris de Marx și Engels în 1848. Marx a publicat rezultatele cercetărilor sale economice ulterioare în lucrarea „Contribuții la critica economiei politice” (1859), consacrată analizei mărfii și banilor; prefața la această lucrare cuprinde

¹ Op. cit., pag. 45.

o expunere clasică a bazelor materialismului istoric. Principala lucrare a lui Marx, pe care el a numit-o în mod cu totul înțemeiat opera vieții sale, este „Capitalul”. Primul volum al „Capitalului” („Procesul de producție al capitalului”) a fost publicat de Marx în 1867; volumul II („Procesul de circulație al capitalului”) a fost publicat de Engels după moartea lui Marx, în 1885, iar volumul III („Procesul de ansamblu al producției capitaliste”) — în 1894. Lucrând la „Capitalul”, Marx și-a propus să scrie un al patrulea volum, consacrat analizei critice a istoriei economiei politice. Manuscrisele de pregătire a acestui volum lăsate de el au fost editate după moartea lui Marx și a lui Engels sub titlul „Teorii asupra plusvalorii” (în trei volume).

Elaborării teoriei comunismului științific îi sînt consacrate și o serie de opere clasice ale lui Engels. Printre acestea sînt: „Situația clasei muncitoare din Anglia” (1845), „Anti-Dühring” (1878), în care sînt elaborate probleme de cea mai mare importanță din domeniul filozofiei, al științelor naturii și al științelor sociale, „Originea familiei, a proprietății private și a statului” (1884) și altele.

Creînd economia politică proletară, Marx a fundamentat sub toate aspectele și a dezvoltat în mod consecvent în primul rînd *teoria valorii bazate pe muncă*. Analizînd marfa, contradicția dintre valoarea ei de întrebuițare și valoare, Marx a descoperit că munca cristalizată în marfă are un caracter dublu: pe de o parte munca concretă, care creează valoarea de întrebuițare a mărfii, iar pe de altă parte munca abstractă, care creează valoarea ei. Descoperirea caracterului dublu al muncii a dat lui Marx cheia pentru explicarea științifică a tuturor fenomenelor modului de producție capitalist, pe baza teoriei valorii bazate pe muncă. Arătînd că valoarea nu este un lucru, ci un raport de producție între oameni, camuflat sub un înveliș material, Marx a descoperit secretul fetișismului mărfii. El a analizat forma valoare, a cercetat dezvoltarea ei istorică de la primele embrioane de schimb pînă la dominația deplină a producției de mărfuri, fapt care i-a dat posibilitatea să descopere adevărata natură a banilor.

Teoria valorii bazate pe muncă a servit lui Marx ca bază pentru teoria lui a *plusvalorii*. Marx a arătat pentru prima oară că în capitalism nu munca, ci forța de muncă este marfă. El a analizat valoarea și valoarea de întrebuițare a acestei mărfi specifice și a lămurit caracterul exploatării capitaliste. Teoria plusvalorii, elaborată de Marx, dezvăluie complet esența relației de producție fundamentale a capitalismului — a relației dintre capitalist și muncitor —, dezvăluie rădăcinile cele mai adînci ale antagonismului de clasă și ale luptei de clasă dintre proletariat și burghezie.

Marx nu numai că a descoperit originea și izvorul plusvalorii, dar a și explicat cum se camuflează și se mușamalizează exploatarea capitalistă. El a analizat esența *salariului* ca preț al forței de muncă, care apare sub forma transformată de preț al muncii.

Marx a făcut o profundă analiză științifică a diferitelor forme pe care le îmbracă plusvaloarea. El a arătat cum plusvaloarea apare sub o formă transformată — sub forma *profitului*, cum ea capătă mai departe forma *rentei funciare* și a *dobînzii*. Se creează totodată aparența înșelătoare că salariul ar fi prețul muncii, că profitul ar fi generat de capitalul însuși, renta — de pămînt, iar dobînda — de bani.

În teoria sa cu privire la prețul de producție și profitul mijlociu, Marx a rezolvat contradicția care constă în aceea că în capitalism prețurile de piață se îndepărtează de valoare. Totodată el a dezvăluit baza obiectivă a solidarității clasei capitaliștilor în ceea ce privește exploatarea muncitorilor, întrucît profitul mijlociu pe care îl încasează fiecare capitalist este determinat de gradul de exploatare nu dintr-o întreprindere luată separat, ci din întreaga societate capitalistă.

Marx a elaborat teoria rentei diferențiale și a fundamentat pentru prima oară în mod științific teoria rentei absolute. El a explicat rolul reacționar, parazitărilor mării proprietăți funciare, esența și formele de exploatare a țăranilor de către moșieri și burghezie.

Marx a descoperit pentru prima oară legile *acumulării capitaliste*, stabilind că dezvoltarea capitalismului, concentrarea și centralizarea capitalului duc în mod inevitabil la adîncirea și la ascuțirea contradicțiilor proprii acestei orînduirii, la baza cărora se află contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii. Marx a descoperit *legea generală a acumulării capitaliste*, care determină creșterea bogăției și a luxului la un pol al societății și creșterea sărăciei, asupririi și a chinului muncii la celălalt pol. El a arătat că o dată cu dezvoltarea capitalismului are loc pauperizarea relativă și absolută a proletariatului, care duce la adîncirea prăpastiei dintre proletariat și burghezie, la ascuțirea luptei de clasă dintre ele.

O foarte mare importanță are analiza *reproducției* întregului capital social, făcută de Marx. Înlăturînd greșeala lui Smith, care consta în ignorarea capitalului constant consumat în producția mărfii, și stabilind împărțirea produsului social după valoare în trei părți ($c + v + p$), iar după forma naturală — în mijloace de producție și în obiecte de consum, Marx a analizat condițiile reproducției capitaliste simple și lărgite, contradicțiile adînci ale realizării capitaliste, care duc în mod inevitabil la crize de supraproducție. El a analizat natura *crizelor economice* și a dovedit în mod științific inevitabilitatea lor în condițiile capitalismului.

Invățătura economică a lui Marx și Engels constituie fundamentarea profundă și multilaterală a inevitabilității prăbușirii capitalismului și a victoriei *revoluției proletare*, care instaurează *dictatura clasei muncitoare* și deschide o eră nouă, era construirii societății socialiste.

Încă în deceniile al 8-lea și al 9-lea din secolul al XIX-lea, marxismul a început să fie recunoscut într-o măsură tot mai mare de clasa muncitoare și de intelectualitatea înaintată din țările capitaliste. Un mare rol în răspîndirea ideilor marxismului l-au avut în acea vreme *Paul Lafargue* (1842—1911) în Franța, *Wilhelm Liebknecht* (1826—1900) și *August Bebel* (1840—1913) în Germania, *G. V. Plehanov* (1856—1918) în Rusia, *Dimitar Blagoev* (1855—1924) în Bulgaria și alți fruntași ai mișcării muncitorești din diferite țări.

În Rusia partidul muncitoresc marxist și concepția lui despre lume s-au format în condițiile luptei neîmpăcate împotriva dușmanului înverșunat al marxismului — narodnicismul. Narodnicii negau rolul de avangardă al proletariatului în mișcarea revoluționară: ei afirmau că în Rusia este imposibilă dezvoltarea capitalismului. Împotriva narodnicilor s-au ridicat Plehanov și grupul „Eliberarea muncii”, organizat de el. Plehanov a fost primul care a

criticat de pe poziții marxiste concepțiile greșite ale narodnicilor și în același timp a apărut în mod strălucit concepțiile marxiste. Activitatea desfășurată de Plehanov în perioada 1880—1900 a avut o mare importanță pentru pregătirea ideologică a revoluționarilor proletari în Rusia. Într-o serie de lucrări, Plehanov a popularizat în mod strălucit diferitele laturi ale învățaturii economice a lui Marx, apărând această învățatură de critica burgheză și de denaturările reformiste. Lucrările lui Plehanov au subminat într-o măsură însemnată pozițiile narodnicilor. Dar zdrobirea ideologică a narodnicismului nu era terminată. Încă din prima perioadă a activității sale, Plehanov înțelegea greșit unele probleme, ceea ce a constituit germenele viitoarelor lui concepții menșevice: el nu lua în considerare faptul că în cursul revoluției proletariatul trebuie să conducă țărâniimea și considera burghezia liberală o forță care poate sprijini revoluția etc. Sarcina de a zdrobi pînă la capăt narodnicismul, ca dușman al marxismului, și de a uni marxismul cu mișcarea muncitorească din Rusia a fost îndeplinită de Lenin.

Descompunerea continuă a științei economice burgheze. Economia politică burgheză contemporană. De cînd pe arena istoriei a apărut marxismul, sarcina fundamentală și hotărîtoare a economiștilor burghezi a devenit „combaterea” marxismului.

Pe la jumătatea secolului al XIX-lea a apărut în Germania așa-numita *școală istorică* a economiei politice (*W. Roscher, B. Hildebrand* și alții). Reprezentanții acestei școli negau în mod fățiș existența legilor economice ale dezvoltării societății și substituiau cercetării științifice descrierea unor fapte istorice izolate. Negarea legilor economice a servit acestor economiști pentru a justifica orice samavolnicie reacționară, orice ploconire în fața statului militarist-birocratic, care era preamărit de ei în fel și chip.

Reprezenții de mai tîrziu ai școlii istorice în frunte cu *G. Schmoller* au format așa-numitul curent istoric-etic sau istoric-juridic. Trăsătura caracteristică a acestui curent, denumit și *Kathedersozialismus* (literal: „socialism de catedră”), este substituirea cercetării economice prin vorbăria reacționară idealistă despre țeluri morale, norme juridice etc. Continuînd tradițiile predecesorilor lor, socialiștii de catedră s-au manifestat ca slugi ale statului militarist german, declarînd orice măsură luată de acesta drept o „bucată de socialism”. Socialiștii de catedră proslăveau politica reacționară a lui Bismarck și îl ajutau în opera de înșelare a clasei muncitoare.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, pe măsură ce se răspîndeau ideile marxiste, burghezia avea nevoie de noi mijloace ideologice pentru a lupta împotriva lor. Atunci a apărut pe scenă așa-numita *școală austriacă*. Numele acestei școli este legat de faptul că principalii ei reprezentanți — *K. Menger, F. Wieser* și *E. Böhm-Bawerk* — au fost profesori la universitățile din Austria. Spre deosebire de curentul istoric, reprezentanții școlii austriece recunoșteau în mod formal necesitatea cercetării legilor economice, dar, în scopul înfrumusețării și al apărării rînduieiilor capitaliste, ei au mutat cercetarea acestor legi din sfera relațiilor sociale în domeniul psihologic subiectivist, adică au pășit pe drumul idealismului.

În domeniul teoriei valorii, școala austriacă a formulat așa-numitul principiu al „utilității finale”. Potrivit acestui principiu, valoarea unei mărfi este determinată nu pur și simplu de utilitatea ei, așa cum afirmă și în trecut unii economiști vulgari, ci de utilitatea

finală a mărfii, adică de nevoile cele mai puțin urgente ale individului pe care le satisface unitatea de mărfa respectivă. Această teorie nu explică în realitate nimic. Este cu totul evident, de pildă, că evaluarea subiectivă a unui kilogram de piine este fundamental diferită la un burghez ghiftuit și la un șomer flămînd; or, și unul și altul plătesc același preț pentru piine. Economiștii școlii austriece au opus teoriei plusvalorii a lui Marx „teoria” antiștiințifică „a imputării”, care nu era decît o formă reinnoită a teoriei vulgare a celor „trei factori ai producției”.

Trecerea la imperialism și, în legătură cu aceasta, ascuțirea puternică a contradicțiilor sociale și a luptei de clasă au provocat degradarea continuă a economiei politice burgheze. După victoria revoluției socialiste în U.R.S.S., care a dezmințit în practică afirmațiile ideologilor burgheziei despre caracterul etern al orînduirii capitaliste, economiștii burghezi au început să considere că una dintre principalele lor sarcini este ca, prin calomniile la adresa Uniunii Sovietice, să ascundă oamenilor muncii din țările capitaliste adevărul cu privire la realizările de importanță istorică mondială ale Țării socialismului. Economia politică burgheză contemporană este arma ideologică a oligarhiei financiare, sluga reacțiunii și agresiunii imperialiste.

La explicarea unor categorii ale capitalismului, ca valoare, preț, salariu, profit, rentă, economiștii burghezi din zilele noastre se situează de obicei pe pozițiile curentului psihologic-subiectivist, printre ale cărui variante figurează și școala austriacă analizată mai sus, și repetă pe diferite tonuri vechea teorie vulgară a celor trei factori ai producției. Economiștii englez *Alfred Marshall* (1842—1924) a încercat să împacă în mod eclectic cele trei teorii vulgare diferite ale valorii: teoria cererii și ofertei, a utilității finale și a cheltuielilor de producție. Economiștii americani *John Bates Clark* (1847—1938), propovăduind ideea falsă a „armoniei de interese” dintre diferitele clase ale societății burgheze, a formulat teoria „productivității finale”, care nu era de fapt decît un fel de încercare de a îmbina vechea teorie vulgară a „productivității capitalului” cu teoria vulgară a „utilității finale”, formulată de școala austriacă. Profitul, după Clark, este răs-plata pentru munca patronului, iar clasele de oameni ai muncii nu creează decît o mică parte din bogăție și o primesc integral.

Spre deosebire de economiștii burghezi din epoca capitalismului premonopolist, care proslăveau libertatea concurenței ca o condiție fundamentală a dezvoltării societății, economiștii burghezi contemporani subliniază de obicei necesitatea intervenției statului prin toate mijloacele în viața economică. Ei preamăresc statul imperialist ca forța care s-ar situa deasupra claselor și care ar fi capabilă să subordoneze principiului planificării economia țărilor capitaliste. În realitate însă intervenția statului burghez în viața economică nu are nimic comun cu planificarea economiei naționale și accentuează și mai mult anarhia în producție. Apologeții monopolurilor prezintă în mod fățarnic drept „capitalism organizat” subordonarea statului imperialist de către oligarhia financiară, folosirea pe scară largă de către aceasta a aparatului de stat în interesul ei egoist de sporire a profiturilor monopolurilor.

În primele decenii ale secolului al XX-lea s-a răspîndit în Germania așa-numitul *curent-social*, sau școala social-organicistă a economiei politice (*A. Ammon, R. Stolzmann, O. Spann* și alții). Spre deo-

sebre de școala austriacă, care trata fenomenele economice în mod psihologic-subiectivist, reprezentanții curentului-social se ocupau de relațiile sociale dintre oameni, dar ei priveau aceste relații în chip idealist, ca forme juridice lipsite de orice conținut material. Economisții curentului-social afirmau că viața economică este dirijată de norme juridice și etice. Ei își camuflau zelul în a sluijii monopolurile capitaliste prin raționamente demagogice despre „binele general”, despre necesitatea subordonării „părții”, adică a maselor muncitoare, „întregului”, adică statului imperialist. Ei proslăveau activitatea capitaliștilor, declarând-o drept slujire a societății. Născocirile reacționare ale acestei școli au servit ca armă ideologică fascismului în Germania și în alte țări burgheze.

Fascismul german a folosit elementele cele mai reacționare ale economiei politice vulgare germane, șovinismul ei extrem, ploconirea în fața statului burghez, propovăduirea cuceririi de teritorii străine și a „păcii între clase” înăuntrul Germaniei. Fasciștii germani, dușmanii cei mai înverșunați ai socialismului și ai întregii omeniri progresiste, au recurs la demagogia anticapitalistă, intitulându-se în mod fățarnic național-socialiști. Fasciștii italieni și germani propovăduiau teoria reacționară a „statului corporatist”, potrivit căreia în țările fasciste ar fi fost lichidat capitalismul, clasele și contradicțiile de clasă. Economisții fasciști căutau să justifice practica tilhărească a cotozirii de teritorii străine de către Germania fascistă, cu ajutorul așa-numitei „teorii rasiale” și al „teoriei spațiului vital”. Potrivit acestor „teorii” germanii ar fi „rasa superioară”, iar toate celelalte națiuni ar fi „inferioare”, iar „rasa stăpînitorilor” ar avea dreptul de a acapara prin forță pămînturile celorlalte popoare, „inferioare” și de a-și extinde dominația asupra întregii lumi. Experiența istoriei a arătat în mod concret caracterul absurd și irealizabil al planurilor delirante hitleriste de cucerire a dominației mondiale.

În perioada crizei generale a capitalismului, cînd problema piețelor a devenit extrem de acută, cînd crizele economice au devenit mai frecvente și mai profunde, cînd șomajul de masă a căpătat un caracter permanent, apar diferite teorii care caută să semene iluzii în privința posibilității asigurării „folosirii depline a brațelor de muncă”, a înlăturării anarhiei în producție și a crizelor în condițiile menținerii orînduirii capitaliste. O largă răspîndire a căpătat în rîndurile economisților burghezi teoria economistului englez *J. M. Keynes* (1883—1946), expusă de el în cartea „Teoria generală a folosirii brațelor de muncă, a dobînzii și a banilor” (1936).

Căutînd să ascundă adevăratele cauze ale șomajului de masă permanent și ale crizelor în capitalism, Keynes se străduiește să dovedească că nu în natura capitalismului stă cauza acestor „defecte” ale societății burgheze, ci în psihologia oamenilor. După afirmațiile lui Keynes, șomajul este rezultatul unei cereri insuficiente de obiecte de consum individual și de consumație productivă. El pretinde că cererea insuficientă de obiecte de consum este provocată de înclinația, proprie oamenilor, de a-și economisi o parte din venituri, iar cererea insuficientă de obiecte de consumație productivă — de faptul că interesul capitaliștilor de a-și plasa capitalurile în diferitele ramuri ale economiei a slăbit, datorită scăderii generale a „rentabilității capitalului”. Pentru a ridica gradul de folosire a brațelor de muncă, afirmă Keynes; este necesar să se mărească investițiile de capital; în acest scop statul trebuie, pe de o parte, să asigure creșterea rentabilității capitalului

prin reducerea salariului real al muncitorilor, prin inflație și prin scăderea ratei dobînzii la împrumut, iar pe de altă parte să facă investiții importante de capital pe seama bugetului. Pentru lărgirea cererii de obiecte de consum, Keynes recomandă creșterea continuă a consumului parazitar și a risipei claselor dominante, sporirea cheltuielilor în scopuri militare și pentru alte cheltuieli neproductive ale statului.

Teoria lui Keynes este complet inconsistentă și profund reacționară prin esența ei. Cererea insuficientă de obiecte de consum este provocată nu de pretinsa „înclinație a oamenilor de a face economii”, ci de pauperizarea oamenilor muncii. Măsurile propuse de Keynes, chipurile, în interesul asigurării folosirii depline a brațelor de muncă — inflația, creșterea cheltuielilor neproductive pentru pregătirea și ducerea războaielor — duc în realitate la continua scădere a nivelului de trai al oamenilor muncii, la îngustarea pieței și la creșterea șomajului. Teoria vulgară a lui Keynes este folosită în prezent pe scară largă de economisții burghezi, precum și de socialiștii de dreapta din S.U.A., Anglia și celelalte țări capitaliste.

Pentru economia politică vulgară contemporană din S.U.A. este caracteristică teoria care propovăduiește creșterea bugetului statului și a datoriilor publice ca mijloc de înlăturare a tarelor capitalismului. Economistul american *A. Hansen*, considerînd că posibilitățile de dezvoltare continuă a capitalismului numai pe calea acțiunii forțelor economice stihnice sînt considerabil reduse, vrea să dovedească necesitatea „reglementării” de către stat a economiei capitaliste prin forțarea investițiilor de capital pe seama unor comenzi intense făcute de stat. El preconizează organizarea pe seama bugetului statului, adică pe seama impozitelor și a împrumuturilor, a unor lucrări de interes obștesc care trebuie, chipurile, să asigure „folosirea completă a brațelor de muncă” și să asaneze capitalismul contemporan. În realitate însă, în condițiile pregătirii unui nou război mondial de către puterile imperialiste, aceste „lucrări de interes obștesc” nu înseamnă altceva decît construirea de autostrăzi strategice, căi ferate, aerodromuri, baze maritime etc., adică continua militarizare a economiei și, legat de aceasta, ascuțirea contradicțiilor imperialismului.

Unii economisții burghezi din S.U.A. și din Anglia susțin „jocul liber al forțelor economice”, prin care ei înțeleg de fapt libertatea nelimitată a monopolurilor de a exploata pe muncitori și de a jefui pe consumatori. Acești economisți declară cu fățarnicie că activitatea sindicatelor de apărare a muncitorilor este o încălcare a „libertății economice” și proslăvesc legislația antimuncitorească reacționară a statelor imperialiste. Atît propovăduitorii „reglementării” economiei de către statul burghez cît și susținătorii „jocului liber al forțelor economice” exprimă interesele oligarhiei financiare, care caută să-și asigure profituri maxime prin intensificarea continuă a exploatații maselor muncitoare în interiorul țării și prin agresiune imperialistă pe arena internațională.

Economisții burghezi caută să justifice politica tilhărească de cotozire a teritoriilor străine, dusă de puterile imperialiste, politică de subjugare și de jefuire a altor popoare, prin născociri antiștiințifice despre „valoarea inegală” a diferitelor rase și națiuni, despre misiunea civilizatoare a raselor și a națiunilor „superioare” față de cele „inferioare” etc. În această direcție un zel deosebit depun economisții reacționari americani, care, pășind pe urmele fasciștilor germani, răspîndesc ideea plină de ură împotriva omului „despre supe-

rioritatea“ națiunilor care vorbesc limba engleză asupra tuturor celorlalte popoare și caută să justifice în fel și chip planurile delirante de instaurare a dominației mondiale a S.U.A.

Reversul teoriei rasiste este cosmopolitismul burghez, care neagă principiul egalității în drepturi a națiunilor și cere lichidarea frontierelor dintre state. Cosmopolitii gurghezi declară suveranitatea națională și independența popoarelor noțiuni învechite, iar existența statelor naționale o proclamă principala cauză a tuturor calamităților sociale ale societății burghize contemporane — militarismul, războaiele, șomajul, sărăcia etc. Ei opun principiului suveranității naționale a popoarelor ideea cosmopolită a „statului mondial“, în care rolul conducător este rezervat invariabil S.U.A. Propagarea intensă a ideii „Europei unite“, a „Statelor Unite ale Europei“ urmărește același scop de lichidare a suveranității naționale a popoarelor din Europa și de subordonare politică a lor dominației imperialiștilor din S.U.A. Propovăduirea cosmopolitismului urmărește să dezarmeze din punct de vedere ideologic popoarele, să le frângă voința și a rezista tentațiilor imperialismului american.

Numeroși economiști burghezi din S.U.A. propagă în mod fățis un nou război mondial. Ei declară că războiul este un fenomen natural și etern al vieții sociale și afirmă că este imposibilă coexistența pașnică a țărilor din lagărul capitalist cu țărele din lagărul socialist.

Pentru a justifica agresiunea imperialistă și pregătirile pentru un nou război, literatura burgheză propagă pe scară largă teoria de mult demascată a lui Malthus. Malthusianismul contemporan se caracterizează prin îmbinarea ideilor reacționare ale lui Malthus cu teoria rasială. Malthusienii din S.U.A. și din alte state burghize afirmă că globul ar fi suprapopulat datorită „înmulțirii excesive“ a oamenilor și că aceasta ar fi cauza fundamentală a foametei și a celorlalte calamități pe care le îndură masele muncitoare. Ei cer reducerea considerabilă a numărului populației, în special în țările coloniale și dependente, ale căror popoare duc lupta de eliberare împotriva imperialismului. Malthusienii contemporani cheamă la dezlănțuirea unor războaie pustiitoare în care să fie folosite bombele atomice și celelalte mijloace de exterminare în masă a oamenilor.

Toate aceste afirmații ale apologetilor capitalismului dovedesc în mod elocvent falimentul total al economiei politice burghize contemporane.

Teoriile economice ale oportuniștilor Internaționalei a II-a și ale socialiștilor de dreapta contemporani. Nenumăratele încercări ale științei burghize de „a nimici“ marxismul nu au zdruncinat cîtusi de puțin pozițiile lui. De aceea lupta împotriva marxismului a început să fie dusă în mod fățarnic, sub forma „îmbunătățirii“ și „interpretării“ teoriei lui Marx. „Dialectica istoriei este de asemenea natură, încît izbînda teoretică a marxismului silește pe dușmanii lui să se travestească în marxști“¹.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea a apărut pe scenă revizionismul, al cărui principal reprezentant a fost social-democratul german E. Bernstein. Revizionistii s-au ridicat împotriva învățăturii lui Marx și Engels despre inevitabilitatea pieirii capitalismului prin revoluție și instaurarea dictaturii proletariatului. Ei au supus unei

revizuirii (reconsiderări) totale toate părțile învățăturii economice revoluționare a lui Marx. Revizionistii propuneau îmbinarea teoriei valorii bazate pe muncă, a lui Marx, cu teoria utilității finale, iar în fond înlocuirea ei cu cea din urmă. Ei interpretau învățătura marxistă despre plusvaloarea în sensul „condamnării morale“ a exploatării capitaliste. La adăpostul unor pretense „date noi“ cu privire la dezvoltarea capitalismului, revizionistii declarau „învechită“ învățătura lui Marx cu privire la victoria marii producții asupra micii producții, cu privire la pauperizarea proletariatului în societatea capitalistă, cu privire la caracterul de neîmpăcat și la ascuțirea contradicțiilor de clasă, cu privire la inevitabilitatea crizelor economice de supraproducție în capitalism. Ei îndemnavă pe muncitori să renunțe la lupta revoluționară pentru desființarea orînduirii capitaliste și să se mărginească la lupta pentru satisfacerea intereselor economice imediate. În Rusia concepțiile revizionismului au fost adoptate de așa-numiții „marxiști legali“, care de fapt erau ideologi ai burgheziei (P. Struve, M. Tugan-Baranovski și alții), de reprezentanții grupului oportunist al „economieștilor“ și de menșevici.

Oportuniștii Internaționalei al II-a, K. Kautsky (1854—1938), R. Hilferding (1877—1941) și alții, au folosit forme mai rafinate de denaturare a marxismului. La începutul activității lor, ei au fost marxiști și au contribuit la răspîndirea învățăturii marxiste. Mai târziu ei au trecut de fapt pe pozițiile adversarilor marxismului revoluționar, continuînd pînă la un anumit timp să poarte masca de „ortodocși“, adică, chipurile, de discipoli credincioși ai lui Marx și Engels. Ridicîndu-se în vorbe — și aceasta într-un mod extrem de inconsecvent — împotriva unor afirmații ale revizionistilor, acești oportuniști goleau marxismul de esența lui revoluționară și se străduiau să transforme marxismul într-o dogmă moartă. Ei au abandonat învățătura despre dictatura proletariatului, care este sufletul marxismului, au negat pauperizarea absolută a clasei muncitoare, au afirmat că în capitalism crizele devin tot mai rare și mai slabe. Revizionistii au căutat să adapteze economia politică proletară la interesele burgheziei.

În scopul camuflării contradicțiilor profunde ale capitalismului monopolist, K. Kautsky a tratat imperialismul doar ca o formă deosebită a politicii, și anume ca o tendință a țărilor industriale foarte dezvoltate de a-și subordona regiunile agrare. Această teorie semăna iluzia posibilității unei alte politici, necotropitoare, în condițiile capitalismului monopolist. În perioada primului război mondial, Kautsky a formulat teoria antimarxistă a *ultraimperialismului* (supraimperialismului), afirmînd că în condițiile imperialismului este posibilă înlăturarea războaielor și crearea unei economii mondiale organizate pe calea unei înțelegeri între capitaliștii din diferite țări. Această teorie reacționară se caracterizează prin ruperea economicului de politic și prin ignorarea legii dezvoltării inegale a țărilor capitaliste în epoca imperialismului. Teoria „ultraimperialismului“ înfrumuseța imperialismul și dezarma clasa muncitoare pentru a face pe placul burgheziei, semănînd iluzia că ar fi posibilă dezvoltarea pașnică și fără crize a capitalismului. Același scop urmărea și vulgara „teoria a forțelor de producție“, propovăduită de Kautsky, potrivit căreia socialismul ar fi rezultatul mecanic al dezvoltării forțelor de producție ale societății, fără luptă de clasă și fără revoluție. După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din U.R.S.S., Kautsky a pășit pe calea

¹ V. I. Lenin, Soarta istorică a învățăturii lui Karl Marx, Marx-Engels-marxism, ed. P.M.R. 1949, ediția a II-a, pag. 82. — Nota Trad.

lupte fățișe împotriva primei dictaturi a proletariatului din lume și a chemat la intervenție împotriva U.R.S.S.

R. Hillerding, în lucrarea sa „Capitalul financiar” (1910), consacrată studierii „celeii mai noi faze a capitalismului”, făcând analiza științifică a unora dintre laturile economiei imperialismului, a mușamalizat în același timp rolul hotărâtor al monopolurilor în capitalismul contemporan și ascuțirea tuturor contradicțiilor acestuia, a ignorat principalele trăsături ale imperialismului — parazitismul și putrefacția capitalismului, împărțirea lumii și lupta pentru reîmpărțirea ei. În anii stabilizării vremelnice, parțiale a capitalismului, Hillerding afirma, ca și economiștii burghezi, că a venit era „capitalismului organizat”, când, datorită activității monopolurilor, dispar concurența, anarhia în producție, crizele și începe să domine organizarea planificată, conștientă. De aici liderii reacționari ai social-democrației au tras concluzia că trusturile și cartelurile „se transformă” în mod pașnic în economie socialistă planificată, că clasei muncitoare nu-i revine decât să-i ajute pe stăpînii trusturilor și pe bancheri să organizeze economia, și atunci actualul capitalism „se va integra” treptat, fără nici un fel de luptă și revoluție în socialism.

În felul acesta înfrumusețarea imperialismului de către Kautsky, Hillerding și alți teoreticieni reformiști ai social-democrației este indisolubil legată de propovăduirea „integrării pașnice a capitalismului în socialism”, prin care ei urmăreau să abată clasa muncitoare de la sarcinile luptei revoluționare pentru socialism, să subordoneze mișcarea muncitorească intereselor burgheziei imperialiste. Același scop urmărea, în special, și teoria apologetică a „democrației economice”, răspîndită de unii lideri socialiști de dreapta în perioada dintre cele două războaie mondiale. Conform acestei teorii, muncitorii, apărînd în rolul de reprezentanți ai sindicatelor în conducerea uzinelor și în alte organe, ar participa cu drepturi egale la conducerea economiei și ar deveni treptat stăpîni ai producției. Prin politica lor de trădare a intereselor clasei muncitoare, social-democrații Internaționalei a II-a au netezit calea fascismului în Germania și într-o serie de alte țări.

O variantă a teoriei reformiste a integrării pașnice a capitalismului în socialism este teoria „socialismului cooperatist”, care se bazează pe iluzia că în condițiile menținerii dominației capitalului răspîndirea formelor cooperatiste ar duce la socialism.

În Rusia concepțiile antimarxiste, kautskiste în problemele teoriei imperialismului au fost răspîndite de dușmanii socialismului — mensevicii, troțkiștii, buhariniștii și alții. Propovăduind teoriile apologetice ale „imperialismului pur”, ale „capitalismului organizat” etc., ei căutau să ascundă contradicțiile tot mai ascuțite ale capitalismului monopolist. Negînd legea dezvoltării inegale a capitalismului în epoca imperialismului, ei căutau să otrăvească conștiința clasei muncitoare cu otrava neîncrederii în posibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară.

În perioada de după cel de-al doilea război mondial, în apărarea capitalismului s-au ridicat liderii reformiști de dreapta ai laburiștilor englezi, liderii socialiști de dreapta din Franța, Italia, Germania occidentală, Austria și din alte țări (*L. Blum, K. Renner* și alții). Îndeplinind rolul de agenți ai burgheziei imperialiste în sînul mișcării muncitorești, liderii socialiștilor de dreapta apără monopolurile, propovăduiesc pacea între clase, între muncitori și burghezie, sprijină

activ politica internă reacționară și politica externă agresivă a imperialismului. Străduindu-se să împace pe oamenii muncii cu imperialismul, să insuflă clasei muncitoare încrederea în posibilitatea îmbunătățirii situației sale nenorocite în condițiile menținerii orînduirii capitaliste, teoreticienii socialiști de dreapta au inventat teoria „socialismului democratic”, care este o variantă a teoriei integrării pașnice a capitalismului în socialism.

Teoria „socialismului democratic” afirmă că în Anglia, S.U.A., Franța și în alte țări capitaliste nu mai există acum exploatare și antagonism între interesele de clasă ale proletariatului și cele ale burgheziei, statul imperialist fiind declarat o organizație care se află deasupra claselor, iar orice întreprindere care este proprietatea acestui stat — o întreprindere „socialistă”. Liderii laburiști au declarat că naționalizarea Băncii Angliei, a căilor ferate și a unor ramuri ale industriei, efectuată în perioada guvernării lor după cel de-al doilea război mondial, este triumful „socialismului democratic”. În realitate însă naționalizarea laburistă a fost o măsură burgheză, care nu a schimbat natura economică a întreprinderilor naționalizate ca întreprinderi capitaliste. Adevărații stăpîni în Anglia au continuat să fie tot burghezia imperialistă și marii proprietari funciari — landlorzii. Proprietarii întreprinderilor naționalizate, care în trecut lucrau în pierdere, au primit o compensație foarte mare și un venit ridicat garantat, în timp ce muncitorii care lucrează în ramurile naționalizate sînt obligați să lucreze și mai intens, nivelul salariilor rămînd scăzut. Teoria „socialismului democratic” este paravanul îndărătul cărui se ascunde aspirarea crescîndă a maselor muncitoare de către capitalismul monopolist de stat, care reprezintă treapta cea mai înaltă a dominației oligarhiei financiare.

Propovăduind „pacea între clase” în societatea capitalistă, liderii partidelor socialiste de dreapta ajută în același timp în mod activ burghezia să desfășoare o largă ofensivă împotriva nivelului de trai al maselor muncitoare, să înăbușe mișcarea muncitorească în metropole și mișcarea de eliberare națională în colonii și în țările dependente. În interpretarea și în aprecierea tuturor fenomenelor economice importante ale epocii contemporane, ei merg pe urmele economiștilor burghezi.

Partidele comuniste și muncitorești, care se călăuzesc în activitatea lor după teoria marxist-leninistă, desfășoară o luptă consecventă împotriva „teoriilor” reacționare ale economiștilor burghezi și ale liderilor socialiști de dreapta.

Ideile teoriei marxist-leniniste înaintate capătă o răspîndire din ce în ce mai mare în rîndurile intelectualității progresiste din țările capitaliste, inclusiv în rîndurile economiștilor progresiști. Crește, devine tot mai numeroasă armata oamenilor de știință înaintați, a militanților pe tărîm social cu orientări și concepții diferite care participă activ la lupta pentru independența națională a popoarelor lor, pentru pace, pentru dezvoltarea relațiilor economice și culturale între toate țările, indiferent de deosebirile legate de orînduirea lor socială.

Dezvoltarea economiei politice marxiste a capitalismului de către V. I. Lenin. Elaborarea de către I. V. Stalin a unei serii de noi teze ale economiei politice a capitalismului. Invățătura economică a lui Marx și Engels a fost dezvoltată în mod creator în lucrările lui V. I. Lenin (1870—1924). Marx, Engels, Lenin sînt creatorii economiei politice cu adevărat științifice. Ca discipol credincios și continuator

al învățaturii lui Marx și Engels, Lenin a dus o luptă neîmpăcată împotriva dușmanilor fățiși și camuflați ai marxismului. Lenin a apărat învățătura revoluționară a lui Marx și Engels împotriva atacurilor pseudoștiinței burgheze, împotriva denaturării ei de către revizionismul și oportunistii de toate nuanțele. Pe baza sintetizării noii experiențe istorice a luptei de clasă a proletariatului, el a ridicat învățătura marxistă pe o treaptă nouă, *superioară*.

Lenin și-a făcut apariția pe arena luptei politice în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, când se desăvârșea trecerea de la capitalismul premonopolist la imperialism, când centrul mișcării revoluționare mondiale se mutase în Rusia — țara în care se cocea o măreată revoluție populară.

În lucrările sale din ultimul deceniu — „Cu privire la așa-zisa problemă a piețelor” (1893), „Ce sînt «prieteni poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?” (1894), „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve” (1894), „Cu privire la caracterizarea romantismului economic” (1897) — Lenin a luptat consecvent atât împotriva narodnicilor cît și împotriva „marxiștilor legali”, care proslăveau capitalismul, mușamalizau contradicțiile lui adînci și căutau să subordoneze mișcarea muncitorească crescîndă intereselor burgheziei. Zdrobirea ideologică a narodnicismului a fost desăvîrșită în lucrarea clasică a lui Lenin „Dezvoltarea capitalismului în Rusia” (1899), care reprezintă una dintre cele mai însemnate opere ale literaturii marxiste după apariția „Capitalului” lui Marx.

În această lucrare și în celelalte opere scrise în ultimul deceniu, Lenin a făcut o profundă analiză a economiei Rusiei, a dezvăluit bazele economice ale contradicțiilor de clasă și ale luptei de clasă, ale perspectivelor mișcării revoluționare. Sintetizînd experiența dezvoltării economice și politice a Rusiei și a altor țări în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, Lenin a apărut și a dezvoltat tezele marxismului cu privire la legile apariției și dezvoltării modului de producție capitalist, cu privire la contradicțiile lui de nerezolvat și la pieirea lui inevitabilă. Spulberînd elucubrațiile narodniciste cu privire la caracterul „artificial” al capitalismului rus, Lenin a dezvăluit trăsăturile specifice ale economiei și orînduirii sociale din Rusia, legate de particularitățile dezvoltării ei istorice, în special îmbinarea metodelor capitaliste de exploatare cu numeroasele rămășițe ale asupririi iobăgiste, care au determinat caracterul deosebit de ascuțit al relațiilor sociale din Rusia.

În lupta împotriva atitudinii disprețuitoare a narodnicismului față de proletariat, Lenin a arătat că dezvoltarea capitalismului duce în mod inevitabil la creșterea numerică, la creșterea gradului de organizare și de conștiință a clasei muncitoare, care este avangarda întregii mase a celor ce muncesc și sînt exploatați. El a fundamentat sub toate aspectele rolul conducător al proletariatului în revoluție.

Lenin a dezvăluit esența proceselor de diferențiere a țărănimii în Rusia de după reformă și strînsa împletire a rămășițelor robiei iobăgiste cu jugul relațiilor capitaliste, respingînd concepția narodnicistă despre țărănime ca masă omogenă. El a fundamentat din punct de vedere economic posibilitatea și necesitatea alianței revoluționare dintre clasa muncitoare și masele muncitoare și exploatare ale țărănimii.

Lenin a dezvăluit baza economică a particularităților revoluției ruse, care făceau ca ea să fie o revoluție de tip nou — o revoluție burghezo-democratică în care hegemon este proletariatul și care are perspectiva de a se transforma în revoluție socialistă.

„Dezvoltarea capitalismului în Rusia” face bilanțul unei serii de lucrări ale lui Lenin cu privire la *teoria reproducției capitaliste*. În aceste lucrări el a spulberat afirmațiile sismondiste ale narodnicilor cu privire la imposibilitatea realizării plusvalorii fără existența micilor producători și a pieței externe și a fundamentat în mod multilateral teza marxistă că piața pentru capitalism se creează în cursul dezvoltării capitalismului însuși. Lenin a dezvoltat tezele marxismului cu privire la contradicțiile realizării capitaliste, cu privire la creșterea compoziției organice a capitalului ca factor de pauperizare a proletariatului, cu privire la inevitabilitatea crizelor periodice de supraproducție în capitalism.

Un aport extrem de valoros la economia politică marxistă îl constituie lucrările lui Lenin cu privire la *problema agrară*, în care el a generalizat în mod științific un vast material în legătură cu dezvoltarea capitalismului în agricultura Rusiei și a o serie de alte țări (Franța, Germania, Danemarca, S.U.A. etc). În lucrările sale „Problema agrară și «criticii lui Marx»” (1901—1907), „Programul agrar al social-democrației în prima revoluție rusă din 1905—1907” (1907), „Date noi cu privire la legile dezvoltării capitalismului în agricultură” (1914—1915) și în alte lucrări, Lenin a cercetat în mod profund și multilateral legile dezvoltării capitaliste a agriculturii, care fuseseră schițate de Marx numai în linii generale.

În lupta împotriva revizionismului rus și vest-european, care declara că agricultura este domeniul economiei unde nu pot fi aplicate legile concentrării și centralizării capitalului, Lenin a făcut o analiză științifică a particularităților dezvoltării capitalismului la sate. El a arătat caracterul profund contradictoriu al situației economice a principalelor mase ale țărănimii și inevitabilitatea ruinei lor în societatea burgheză. Lenin a apărut și a dezvoltat teoria marxistă a rentei funciare diferențiale și absolute. Dezvăluind importanța rentei absolute ca unul din factorii cei mai importanți care frînează dezvoltarea forțelor de producție în agricultură, Lenin a elaborat sub toate aspectele problema posibilității, a condițiilor și consecințelor economice ale naționalizării pămîntului în revoluția burghezo-democratică și cea socialistă. El a demascat pe economiștii burghezi care propovăduiau „legea” pseudoștiințifică „a fertilității descrescînde a solului”. Luptînd împotriva liniei oportuniste pe care partidele vest-europene din Internaționala a II-a și mensevismul rus, inclusiv troțkismul, o aveau față de țărănime, Lenin a fundamentat necesitatea unei politici a clasei muncitoare care să aibă ca scop transformarea maselor principale ale țărănimii în aliatul proletariatului revoluționar.

Teoria leninistă a problemei agrare a constituit o profundă fundamentare economică a politicii Partidului comunist din Rusia în domeniul relațiilor dintre proletariat și țărănime și în special o fundamentare a revendicării lui programatice cu privire la naționalizarea pămîntului. Lucrările lui Lenin în problema agrară constituie baza teoretică a programului agrar și a politicii agrare a partidelor comuniste frățești.

O importanță uriașă pentru dezvoltarea teoriei marxiste o are lupta desfășurată de Lenin în apărarea materialismului dialectic și a ma-

terialismului istoric în celebra lucrare „Materialism și empiriocriticism”. Această carte a dat o lovitură zdrobitoare însăși temeliei „teoriilor” revizioniste — filozofiei lor idealiste.

Lenin a dezvăluit caracterul cu totul inconsistent al criticii revizioniste a economiei politice marxiste. El a arătat falimentul revizionismului în toate problemele fundamentale ale economiei politice a capitalismului — în teoria valorii, în teoria plusvalorii, în teoria concentrării capitalului, în teoria crizelor etc.

Marx și Engels, care au trăit în epoca capitalismului premonopolist, nu puteau, firește, să facă o analiză a imperialismului. Marele merit al cercetării marxiste a stadiului monopolist al capitalismului revine lui Lenin.

Sprijinindu-se pe tezele fundamentale ale „Capitalului” și generalizând noile fenomene din economia țărilor capitaliste, Lenin a fost primul dintre marxisti care a analizat sub toate aspectele imperialismul ca ultimă fază a capitalismului, ca ajun al revoluției sociale a proletariatului. Această analiză este cuprinsă în lucrarea lui clasică „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului” (1916) și în alte lucrări din perioada primului război mondial: „Socialismul și războiul”, „În jurul lozincii Statelor Unite ale Europei”, „Despre o caricatură de marxism și despre «economismul imperialist»”, „Imperialismul și scindarea socialismului”, „Programul militar al revoluției proletare”.

Teoria leninistă a imperialismului pornește de la faptul că baza cea mai profundă a imperialismului, esența lui economică o reprezintă dominația monopolurilor, că imperialismul este capitalismul monopolist. Lenin a cercetat sub toate aspectele principalele trăsături economice ale imperialismului și formele concrete ale dominației monopolurilor. Învățătura leninistă despre imperialism, despre înlocuirea liberei concurențe prin dominația monopolurilor, care realizează profituri ridicate, de monopol, despre izvoarele și metodele de asigurare a acestor profituri ridicate, de monopol, cuprinde tezele de bază ale legii economice fundamentale a capitalismului monopolist. Caracterizând imperialismul ca un stadiu nou, cel mai înalt al capitalismului, el a definit locul istoric al imperialismului și a arătat că imperialismul este capitalism monopolist, parazitărilor sau intrat în putrefacție și muribund. Teoria leninistă a imperialismului dezvăluie contradicțiile capitalismului în stadiul monopolist al dezvoltării lui — contradicțiile dintre muncă și capital, dintre metropole și colonii, dintre țările imperialiste. Ea dezvăluie cauzele profunde care determină inevitabilitatea războaielor imperialiste pentru o nouă împărțire a lumii. Ascuțirea și adâncirea tuturor acestor contradicții atinge limita ei extremă, dincolo de care începe revoluția. Lenin a fundamentat caracterul just al luptei de eliberare a popoarelor împotriva asupririi și robiei imperialiste.

Lenin a elaborat problema capitalismului monopolist de stat, a subordonării aparatului de stat burghez de către monopoluri. El a arătat că capitalismul monopolist de stat reprezintă forma cea mai înaltă a socializării capitaliste a producției și pregătirea materială a socialismului, pe de o parte, și intensificarea prin toate mijloacele a exploatării clasei muncitoare și a tuturor maselor muncitoare, pe de altă parte.

Lenin a descoperit *legea caracterului inegal* al dezvoltării economice și politice a țărilor capitaliste în perioada imperialismului. Por-

nind de la această lege, el a făcut marea descoperire științifică a posibilității ruperii lanțului imperialismului mondial în veriga lui cea mai slabă, a tras concluzia cu privire la posibilitatea victoriei socialismului la început în câteva țări sau chiar într-o singură țară și cu privire la imposibilitatea victoriei simultane a socialismului în toate țările. Lenin a fundamentat rolul uriaș al țărănimii ca aliat al proletariatului în revoluție. Lenin s-a ocupat de problema național-colonială și a trasat căile de rezolvare a acesteia. El a dovedit posibilitatea și necesitatea unirii mișcării proletare din țările dezvoltate și a mișcării de eliberare națională din colonii într-un front unic de luptă împotriva dușmanului comun — imperialismul. Teoria leninistă a imperialismului a fundamentat necesitatea revoluției socialiste, a fundamentat dictatura clasei muncitoare în condițiile noii epoci istorice, epoca bătăliilor hotărâtoare directe ale proletariatului pentru socialism. În felul acesta Lenin a creat o *teorie nouă, desăvârșită a revoluției socialiste*. Această teorie a fost o *călăuză în acțiunea revoluționară* de proporții gigantice — în Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din U.R.S.S.

Lenin a elaborat bazele teoriei crizei generale a capitalismului — perioada istorică de prăbușire a orânduirii capitaliste și de victorie a orânduirii noi, superioare, socialiste. Încă în timpul primului război mondial, el a ajuns la concluzia că epoca dezvoltării relativ pașnice a capitalismului a luat sfârșit, că războiul imperialist, una dintre cele mai mari crize ale istoriei, deschide era revoluției socialiste. Războiul a provocat o criză atât de imensă, arăta Lenin în ajunul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, încât omenirea s-a văzut pusă în fața alternativei: ori să piară, ori să-și încredințeze soarta clasei celei mai revoluționare pentru a trece cât mai repede la un mod de producție superior — la socialism. Din faptul stabilit de Lenin că revoluția socialistă nu se coace simultan în diferitele verigi ale sistemului capitalist mondial, rezultă concluzia că prăbușirea capitalismului și victoria socialismului au loc pe calea desprinderii din sistemul capitalist a diferite țări în care învinge clasa muncitoare, care pășește spre cucerirea puterii în alianță strânsă și indisolubilă cu masele muncitoare principale ale țărănimii și strângând în jurul ei majoritatea covârșitoare a poporului. Lenin a fundamentat posibilitatea și necesitatea coexistenței pașnice în cursul unei îndelungate perioade istorice a celor două sisteme — sistemul capitalist și sistemul socialist.

Lenin a elaborat teoria imperialismului și a crizei generale a capitalismului în luptă neîmpăcată împotriva economiștilor burghezi și a oportuniștilor Internaționalei a II-a. El a dezvăluit totala inconsistență teoretică și caracterul dăunător din punct de vedere politic al teoriei antimarxiste a „ultraimperialismului”, formulată de Kautsky, și al variantelor acesteia, reprezentate de Troțki și Buharin. În luptă împotriva denaturărilor antimarxiste ale lui Buharin, Lenin a subliniat în repetate rânduri că „imperialism pur” fără baza fundamentală a capitalismului nu a existat niciodată, nu există nicăieri și nici nu va exista vreodată. Pentru imperialism este caracteristică tocmai îmbinarea monopolurilor cu schimbul, cu piața, cu concurența. Înălțându-se deasupra vechiului capitalism ca suprastructură și ca continuare directă a lui, imperialismul ascute și mai mult toate contradicțiile societății burgheze. Lenin a arătat legătura profundă dintre oportunism și imperialism și a demascat rolul politic al oportuniștilor

ca agenți ai burgheziei în mișcarea muncitorească. Lenin a dezvăluit rădăcinile curentelor oportuniste în mișcarea muncitorească, arătând că aceste curente apar pe baza coruperii și pervertirii de către burghezie a vîrfurilor clasei muncitoare. Lenin a dat o lovitură nimicitoare tratării apologetice de către oportuniști a capitalismului monopolist de stat, pe care ei au încercat să-l prezinte drept „socialism”. Lucrările lui Lenin îndreptate împotriva oportunismului au o importanță uriașă pentru mișcarea revoluționară, deoarece fără demascarea conținutului politic și ideologic al oportunismului și a rolului său trădător în mișcarea muncitorească nu poate exista o adevărată luptă împotriva imperialismului.

Problemele economiei politice marxist-leniniste au fost dezvoltate și concretizate în hotărârile și în documentele Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în lucrările lui *I. V. Stalin* (1879—1953) și ale altor tovarăși de luptă și discipoli ai lui Lenin.

Sprîjinindu-se pe lucrările lui Marx, Engels, Lenin, care au creat o economie politică cu adevărat științifică, Stalin a formulat și a dezvoltat o serie de noi teze în domeniul științei economice pe baza sintetizării noii experiențe a dezvoltării istorice, a practicii noi a luptei clasei muncitoare și a Partidului ei comunist. Totodată, în lucrările sale, Stalin a apărut în mod consecvent economia politică marxistă împotriva dușmanilor marxismului revoluționar, a popularizat problemele și tezele ei fundamentale.

Demascînd caracterul fals al afirmațiilor economiștilor burghezi și ale reformiștilor cu privire la atenuarea contradicțiilor capitalismului în cursul dezvoltării lui istorice, Stalin a fundamentat inevitabilitatea adîncirii și ascuțirii continue a acestor contradicții, care dovedesc inevitabilitatea pieirii capitalismului. În lucrările lui Stalin sînt dezvoltate o serie de teze importante în domeniul problemei agrare. În lupta împotriva revizionismului, Stalin, sprîjinindu-se pe argumente noi, a arătat totala inconsistență a teoriei „trăiniciei” micii gospodării țărănești. Numai desființarea sistemului robiei capitaliste poate salva țărănimea de ruină și mizerie. Problema țărănească este problema transformării majorității exploatate a țărânimii, dintr-o rezervă a burgheziei, într-o rezervă directă a revoluției, în aliat al clasei muncitoare, care luptă pentru desființarea orînduirii capitaliste. În lucrarea sa „Marxismul și problema națională” (1913) și în alte lucrări, Stalin a dezvoltat problema națională. El a fundamentat importanța condițiilor economice ale vieții societății în formarea națiunilor și a statelor naționale. Comunitatea vieții economice a oamenilor este una dintre trăsăturile principale ale unei națiuni. Procesul de lichidare a feudalismului și de dezvoltare a capitalismului este în același timp procesul de constituire a oamenilor în națiuni. Stalin a dezvăluit importanța pieței naționale pentru procesul de creare a statelor naționale din Europa occidentală și a arătat specificul procesului istoric de formare a statelor în Orient.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, sub conducerea Comitetului Central în frunte cu *I. V. Stalin*, a apărut teoria marxist-leninistă în ansamblul ei, învățătura economică marxist-leninistă în special, împotriva atacurilor dușmanilor leninismului — troțkiști, buhariniști, naționaliști burghezi; o importanță deosebită pentru destinele socialismului în U.R.S.S. și în lumea întregă au avut apărarea și dezvoltarea învățăturii leniniste cu privire la posibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară, a teoriei leniniste a revoluției socialiste.

O serie de lucrări ale lui Stalin („Despre bazele leninismului”, „Problemele leninismului”, „Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.”, rapoartele la congresele și la conferințele P.C.U.S.) dezvoltă tezele leniniste cu privire la esența economică și politică a imperialismului și a crizei generale a capitalismului, cu privire la legile dezvoltării capitalismului monopolist. Sprîjinindu-se pe indicațiile clasice ale lui Lenin cu privire la esența economică a imperialismului, care constă în dominația monopolurilor, cu privire la profiturile ridicate, de monopol, Stalin a formulat legea economică fundamentală a capitalismului contemporan. El a făcut o analiză amănunțită a crizei generale a capitalismului și a celor două etape ale ei: prima — care a început în perioada primului război mondial, și cea de-a doua — care s-a desfășurat în perioada celui de-al doilea război mondial, în special după desprinderea din sistemul capitalist a țărilor de democrație populară din Europa și din Asia.

Demascînd pe slugile burgheziei care proslăvesc sistemul economic capitalist, el a demonstrat că capitalismul contemporan se află într-o stare de criză generală, atotcuprinzătoare, care îmbrățișează atât economicul cît și politicul. Expresia cea mai pregnantă a crizei generale a capitalismului este victoria de importanță istorică mondială a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie din U.R.S.S. și scindarea lumii în două sisteme — capitalist și socialist. O parte integrantă a crizei generale a capitalismului este criza sistemului colonial al imperialismului.

În lucrările lui Stalin este arătată esența și importanța unor trăsături ale crizei generale a capitalismului, ca, de pildă, extrema ascuțire a problemei piețelor, folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor și șomajul de masă permanent. Analizînd schimbările produse în caracterul ciclului capitalist și al crizelor economice în epoca contemporană, Stalin a arătat zădărnicia încercărilor întreprinse de statul burghez de a lupta împotriva crizelor, netemeinicia afirmațiilor cu privire la posibilitatea planificării economiei în capitalism. În lucrările lui Stalin este demascată esența profund reacționară și agresivă a fascismului și rolul trădător al socialiștilor de dreapta contemporani.

Economia politică marxist-leninistă, ca și teoria marxism-leninismului în ansamblul ei, este dezvoltată și îmbogățită prin hotărârile Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale partidelor comuniste frățești, prin lucrările discipolilor lui Lenin — conducătorii Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și conducătorii partidelor comuniste frățești.

SECȚIUNEA A TREIA MODUL DE PRODUCȚIE SOCIALIST

A. PERIOADA DE TRECERE DE LA CAPITALISM LA SOCIALISM

CAPITOLUL XXII

TRĂSĂTURILE FUNDAMENTALE ALE PERIOADEI DE TRECERE DE LA CAPITALISM LA SOCIALISM

Revoluția proletară și necesitatea perioadei de trecere de la capitalism la socialism. Întreaga dezvoltare a modului de producție capitalist și a luptei de clasă în societatea burgheză duce în mod inevitabil la înlocuirea revoluționară a capitalismului prin socialism. Așa cum s-a arătat mai înainte, în epoca imperialismului conflictul dintre forțele de producție, care au crescut, și relațiile de producție burgheze, care au devenit cătușe pentru aceste forțe de producție, atinge un grad de ascuțire fără precedent. Legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție cere lichidarea vechilor relații de producție burgheze și crearea unor relații de producție noi, socialiste. De aici decurge necesitatea obiectivă a *revoluției proletare, socialiste*.

Datorită opoziției dintre baza societății burgheze și baza societății socialiste, datorită antagonismului dintre interesele muncii și ale capitalului, „integrarea” pașnică a capitalismului în socialism, propovăduită de oportuniști, este imposibilă. Trecerea de la capitalism la socialism poate fi înlăptuită numai prin revoluția proletară și prin dictatura proletariatului. Proletariatul, datorită situației lui economice, este singura clasă capabilă să unească în jurul ei pe toți oamenii muncii în vederea răsturnării capitalismului și victoriei socialismului.

Revoluția proletară se deosebește în mod principal de toate revoluțiile anterioare. La trecerea de la orînduirea sclavagistă la cea feudală și de la orînduirea feudală la cea capitalistă, o formă de proprietate privată a fost înlocuită printr-o altă formă de proprietate privată, puterea

unor exploataatori a fost înlocuită prin puterea altor exploataatori. Întrucît toate formațiunile sociale bazate pe exploatare au avut o bază de același tip — proprietatea privată asupra mijloacelor de producție —, noua orînduire economică se cocea treptat în sînul vechiului mod de producție. Astfel, revoluția burgheză începe de obicei atunci cînd există forme mai mult sau mai puțin gata pregătite ale formațiunii capitaliste, care au crescut și s-au copt încă în sînul feudalismului. Sarcina principală a revoluției burgheze se reduce la luarea puterii de către burghezie în scopul de a pune în concordanță această putere cu economia capitalistă existentă. O dată cu luarea puterii, revoluția burgheză, de obicei, ia sfîrșit.

Revoluția proletară își propune să înlocuiască proprietatea privată asupra mijloacelor de producție cu proprietatea socială și să lichideze orice exploatare a omului de către om. Ea nu găsește nici un fel de forme gata pregătite ale economiei socialiste. Formațiunea socialistă, bazată pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, nu se poate dezvolta în sînul societății burgheze, bazată pe proprietatea privată. Sarcina revoluției proletare este ca, instaurînd puterea proletariatului, să construiască o economie nouă, socialistă. Cucerirea puterii de către clasa muncitoare nu este decît începutul revoluției proletare, puterea fiind folosită ca o pișchie pentru reconstrucția economiei vechi și organizarea unei economii noi.

De aceea înlocuirea orînduirii capitaliste prin orînduirea socialistă necesită în fiecare țară o *perioadă* deosebită, *perioadă de trecere*, care să cuprindă o întregă epocă istorică. „Între societatea capitalistă și cea comunistă se află perioada transformării revoluționare a uneia în cealaltă. Acestei perioade îi corespunde și o perioadă de tranziție politică, și statul acestei perioade nu poate fi altceva decît *dictatura revoluționară a proletariatului*”¹.

Perioada de trecere de la capitalism la socialism începe cu instaurarea puterii proletariatului și se termină cu construirea socialismului — prima fază a societății comuniste. În cursul perioadei de trecere, în țara care înlăptuiește revoluția proletară este lichidată baza veche, capitalistă, și este creată baza nouă, socialistă, se asigură dezvoltarea

¹ K. Marx, Critica programului de la Gotha, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 24. — Nota Trad.

forțelor de producție necesare victoriei socialismului. În cursul perioadei de trecere proletariatul trebuie să se călească pentru a deveni o forță capabilă să conducă țara, să construiască societatea socialistă și să reeduce masele mic-burgheze în spiritul socialismului.

Sprîjinindu-se pe tezele lui Marx și Engels, Lenin a creat o învățătură încheagată despre perioada de trecere de la capitalism la socialism și despre dictatura proletariatului, înarmînd clasa muncitoare, pe toți oamenii muncii cu cunoașterea științifică a căilor de construire a socialismului.

Revoluția proletară a învins în primul rînd în Rusia. Rusia avea un nivel de dezvoltare a capitalismului suficient pentru victoria revoluției proletare. Totodată Rusia era punctul nodal al tuturor contradicțiilor imperialismului, fapt care a intensificat și mai mult procesul de revoluționarizare a proletariatului și de unire a maselor țărănești în jurul acestuia. În octombrie 1917 proletariatul din Rusia în frunte cu Partidul comunist, înarmat cu teoria leninistă a revoluției socialiste, în alianță cu țărănimea săracă, a răsturnat puterea capitaliștilor și moșierilor și și-a instaurat dictatura. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a deschis pentru prima oară în istoria omenirii calea spre socialism, a dat un exemplu de ceea ce trebuie să fie în esență revoluția proletară în orice țară. Totodată însă revoluția socialistă din fiecare țară desprinsă din sistemul imperialismului își are în mod inevitabil particularitățile ei, care decurg din condițiile istorice concrete ale dezvoltării țării respective și din situația internațională.

Lenin a descoperit și a fundamentat în mod științific posibilitatea ca, în anumite condiții istorice, țările înapoiate din punct de vedere social-economic să se dezvolte pe cale necapitalistă. Aceste țări, scuturînd jugul imperialismului, pot să evite cu ajutorul țărilor înaintate în care a învins revoluția proletară procesul îndelungat și chinuitor al dezvoltării capitalismului și, fără a trece prin stadiul capitalist, să pășească drept pe drumul construirii socialismului.

Dictatura proletariatului ca instrument de construire a economiei socialiste. Intrucît sarcina revoluției proletare este lichidarea oricărei exploatări, ea nu poate să nu zdrobească vechea mașină de stat, menită să oprime masele muncitoare. Revoluția proletară dă naștere *statului de tip nou* — dictatura proletariatului. Fără dictatura proletaria-

tului ca suprastructură politică este imposibilă eliberarea economică a oamenilor muncii, este imposibilă trecerea de la modul de producție capitalist la modul de producție socialist.

Dictatura proletariatului este conducerea societății de către stat exercitată de clasa muncitoare. În toate formele sale anterioare, statul oprima majoritatea exploatăată în interesul minorității exploătătoare. Dictatura proletariatului reprimă minoritatea exploătătoare în interesul majorității muncitoare.

Dictatura proletariatului este adevărata democrație; ea exprimă interesele vitale ale oamenilor muncii. În condițiile dictaturii proletariatului oamenii muncii devin pentru prima oară în istorie stăpîni proprii lor țări. Dacă revoluțiile burgheze, consolidînd forma nouă, capitalistă, de exploatare, nu pot uni în jurul burgheziei, pentru o perioadă cît de cît îndelungată, masele muncitoare și exploatare, revoluția proletară, care lichidează orice exploatare, poate și trebuie să strîngă aceste mase într-o alianță îndelungată cu proletariatul. Alianța clasei muncitoare cu țărănimea, sub conducerea clasei muncitoare, îndreptată împotriva claselor exploătătoare, este principiul suprem al dictaturii proletariatului. Fără această alianță este imposibilă consolidarea puterii proletariatului și construirea economiei socialiste.

Dictatura proletariatului este continuarea luptei de clasă a proletariatului, în condiții și forme noi, împotriva exploătorilor din interiorul țării și împotriva forțelor agresive ale încercuirii capitaliste. „Dictatura proletariatului este o luptă crîncenă, sîngeroasă și nesîngeroasă, violentă și pașnică, militară și economică, pedagogică și administrativă împotriva forțelor și tradițiilor societății vechi“¹.

În conformitate cu sarcinile construirii socialismului, dictatura proletariatului are trei laturi fundamentale. Ea înseamnă folosirea puterii de către proletariat, în primul rînd, pentru reprimarea exploătorilor, pentru apărarea țării, pentru întărirea legăturilor cu proletarii din celelalte țări; în al doilea rînd, pentru ruperea definitivă de burghezie a maselor muncitoare și exploătate, pentru întărirea alianței dintre proletariat și aceste mase, pentru atragerea

¹ V. I. Lenin, „Stîngismul“ — boala copilăriei comunismului, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 31. — *Nota Trad.*

acestor mase la opera de construire a socialismului; în al treilea rând, pentru construirea societății noi, socialiste.

Dictatura proletariatului ca suprastructură politică este generată de necesitatea economică, ajunsă la maturitate, a societății de a trece de la capitalism la socialism. Dar, o dată apărută, dictatura proletariatului ca instrument de construire a economiei socialiste devine ea însăși o forță uriașă. Ea contribuie activ la formarea și consolidarea bazei sale socialiste, asigură lichidarea bazei vechi, capitaliste, victoria formelor socialiste de economie asupra celor capitaliste.

Formele socialiste de economie nu pot să apară și să se dezvolte spontan, de la sine. Ele apar și se dezvoltă ca rezultat al activității sistematice a statului proletar, ca rezultat al activității creatoare a maselor muncitoare.

Statul proletar își poate îndeplini sarcina de creare a unei baze noi numai datorită faptului că se sprijină pe legea economică obiectivă a concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție și pe noile legi economice, care apar pe baza noilor condiții economice. Dictatura proletariatului asigură crearea unui tip de organizare socială a muncii superior capitalismului. În aceasta constă principalul izvor al puterii orînduirii socialiste și al victoriei ei asupra orînduirii capitaliste.

Formele statului proletar pot fi diferite. „Trecerea de la capitalism la comunism nu poate să nu dea, firește, o abundență și o diversitate enormă de forme politice, dar esența lor va fi inevitabil aceeași: *dictatura proletariatului*”¹. Această teză fundamentală a marxism-leninismului este confirmată în întregime atît de experiența istorică a U.R.S.S., unde s-a statornicit forma descoperită de Lenin a dictaturii proletariatului — Puterea sovietică —, cît și de experiența istorică ulterioară a țărilor în care dictatura proletariatului există sub forma democrației populare.

În țările dictaturii proletariatului conducerea întregului proces de construire planificată a economiei socialiste revine partidelor comuniste (muncitorești). Aceste partide, înarmate cu teoria marxism-leninismului, cu cunoașterea legilor dezvoltării economice a societății, organizează și îndrumă masele populare în îndeplinirea sarcinilor construirii socialismului.

¹ V. I. Lenin, Statul și revoluția, Opere, vol. 25, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 406—407. — Nota Trad.

Naționalizarea socialistă. Dezvoltarea capitalismului a creat necesitatea și posibilitatea economică a socializării socialiste a mării industrii mecanizate, a transporturilor mecanizate, a băncilor etc. De aceea statul proletar efectuează încă de la începutul perioadei de trecere naționalizarea mării producții capitaliste, lipsind astfel pe capitaliști de situația lor dominantă în economie.

Naționalizarea socialistă este preluarea pe cale revoluționară de către puterea proletară a proprietății claselor exploatatoare și transformarea ei în proprietate socialistă, de stat — într-un bun al întregului popor. Naționalizarea socialistă duce la înlăturarea principalei contradicții a capitalismului — contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată-capitalistă de însușire.

Naționalizarea mării industrii, care este principala ramură a economiei naționale, are o importanță hotărîtoare pentru construirea socialismului. Paralel cu aceasta are loc naționalizarea băncilor, a transportului feroviar, a flotei comerciale și a mijloacelor de telecomunicație, a marilor întreprinderi din rețeaua comerțului interior, precum și naționalizarea comerțului exterior. Prin naționalizarea băncilor, burghezia pierde una din pîrghiile cele mai importante ale dominației ei economice, iar statul proletar capătă un aparat economic centralizat și ramificat, care, după ce este transformat în mod revoluționar, este folosit pentru construirea socialismului. Naționalizarea comerțului exterior este condiția necesară pentru asigurarea independenței economice și politice, față de lumea capitalistă, a țării care construiește socialismul.

Naționalizarea socialistă, în primul rînd, lipsește pe capitaliști de mijloacele de producție și, în felul acesta, distruge dominația economică a burgheziei în țară; în al doilea rînd, creează o bază economică dictaturii proletariatului, făcînd să treacă în mîna oamenilor muncii *posturile de comandă ale economiei naționale*, adică ramurile cheie ale economiei. În aceste ramuri se statornicește proprietatea socială asupra mijloacelor de producție ca bază a relațiilor de producție socialiste.

Pornind de la necesitatea urgentă de a lichida rămășițele iobăgiei, ale proprietății funciare moșierești, de mult perimate, statul proletar procedează la *confiscarea* imediată a pămînturilor marilor proprietari funciari și a gospodăriilor lor cu inventarul viu și mort. Cea mai mare

parte din pământurile confiscate este transmisă țărănimii muncitoare. Pe o parte, mai mică, din pământurile confiscate se organizează mari întreprinderi agricole de stat.

Una dintre măsurile cele mai importante ale revoluției socialiste este *naționalizarea pământului*, adică lichidarea proprietății private asupra pământului și trecerea acestuia în proprietatea statului proletar. Problema metodelor și termenelor de înfăptuire a naționalizării *întregului* pământ este rezolvată de puterea proletară în funcție de condițiile concrete din fiecare țară. În Rusia, unde în rîndurile țărănilor tradițiile de proprietate privată asupra pământului erau mai slabe decît în Occident, Puterea sovietică a înfăptuit naționalizarea întregului pământ chiar de la începutul revoluției, în conformitate cu cerințele maselor țărănești. În felul acesta a dispărut renta funciară absolută. Pentru prima oară în istorie revoluția proletară a dat țărănimii sovietice pământ în folosință gratuită. În țările în care mica proprietate privată a țăranilor asupra pământului există de mult timp și unde, din această cauză, în rîndurile țăranilor, tradițiile de proprietate privată asupra pământului sînt mai puternice, clasa muncitoare venită la putere nu înfăptuiește la începutul revoluției naționalizarea întregului pământ. În aceste țări se naționalizează numai o parte din pământurile confiscate de la marii moșieri, care formează fondul de stat; cea mai mare parte din pământurile confiscate devine proprietatea privată a țăranilor. Problema naționalizării întregului pământ se rezolvă în mod practic în cursul transformării socialiste a agriculturii.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, sfărîmînd aparatul de stat al burgheziei, încă din primele luni a naționalizat, a luat fără despăgubire de la moșieri și de la marii capitaliști mijloacele de producție și alte bunuri.

La 26 octombrie (8 noiembrie) 1917 a fost publicat *decretul cu privire la pământ*. Pământurile care se aflau în mîna moșierilor, burgheziei, familiei țarului, bisericilor și mănăstirilor au fost confiscate, expropriate fără despăgubire. Dreptul de proprietate privată asupra pământului a fost desființat pentru totdeauna. Întregul pământ, inclusiv subsolul, pădurile și apele, a devenit proprietatea statului (bun al întregului popor). A fost interzisă cumpărarea-vînzarea pământului. Țărăimea a primit în folosință gratuită peste 150.000.000 de desetine de noi pămînturi, în afară de pămînturile pe care le folosea înainte de revoluție, și a fost eliberată de plata arenzilor către moșieri, precum și de cheltuielile pentru cumpărarea pământului, ceea ce însuma peste 700.000.000 de ruble aur anual. Naționalizarea pământului a stat la baza lichidării clasei moșierilor. Ea a însemnat

dezrădăcinarea totală a rămășițelor țobăgiei. În felul acesta, revoluția socialistă a rezolvat, în treacăt, pînă la capăt sarcinile revoluției burghezo-democratice. Naționalizarea pământului, prin ea însăși, încă nu crea la sate relații de producție socialiste, întrucît pe pământul care devenise proprietatea întregului popor a continuat să existe gospodăria privată. Ea a avut însă o mare importanță pentru construcția socialistă. Naționalizarea pământului a întărit baza economică a dictaturii proletarietului, a îmbunătățit situația economică a țăranilor muncitori. Ea a înlesnit trecerea ulterioară a țărănimii pe drumul dezvoltării socialiste.

Ca măsură de tranziție în vederea naționalizării pe scară largă a întreprinderilor capitaliste și pentru a reglementa într-un anumit fel activitatea lor, Puterea sovietică a introdus *controlul muncitoresc*, adică controlul exercitat de colectivele de lucrători din aceste întreprinderi asupra producției, comerțului și finanțelor. În decembrie 1917 a fost efectuată *naționalizarea băncilor*. Puterea sovietică a anulat toate împrumuturile primite de guvernul țarist și de guvernul provizoriu alțit de la capitaliștii străini cît și de la cei autohtoni. Comerțul exterior a fost declarat monopol de stat, importul din străinătate și exportul în străinătate al mărfurilor au fost luate din mîna particularilor și trecute asupra organelor statului. *Monopolul comerțului exterior* introdus de Puterea sovietică a fost o barieră sigură care a ferit țara de agresiunea economică din partea imperialiștilor, care căutau s-o aservească, s-o transforme într-o colonie a lor. *Căile ferate și mijloacele de telecomunicație, flota comercială* maritimă și fluvială de mare tonaj au devenit proprietatea întregului popor. Puterea sovietică înfăptuia pe o scară tot mai largă *naționalizarea întreprinderilor industriale* prin confiscarea lor, fără răsкупărare. În iunie 1918 a fost proclamată naționalizarea marilor întreprinderi din toate ramurile industriei.

Naționalizarea marii industriei, a băncilor, a transporturilor, a comerțului exterior însemna că Puterea sovietică a zdrobit puterea economică a burgheziei și a pus stăpînire pe posturile de comandă ale economiei naționale.

În întreprinderile naționalizate relațiile de producție capitaliste au fost înlocuite prin relații de producție socialiste. Mijloacele de producție, trecînd în proprietate socială, au încetat de a fi capital. A fost lichidată exploatarea omului de către om. S-a introdus o disciplină nouă, socialistă a muncii. În rîndurile muncitorilor au început să fie inițiate întreceri socialiste. Treptat s-au introdus principiile socialiste de conducere a producției, care îmbinau conducerea unică cu activitatea creatoare a maselor.

Învingînd rezistența burgheziei, sabotajul și activitatea de subminare a specialiștilor burghezi, Puterea sovietică, în luptă dîrză împotriva stihiei mic-burgheze, a trecut la organizarea controlului și evidenței de stat asupra producției și repartiției produselor.

Sectoarele economice și clasele în perioada de trecere.

Alianța dintre clasa muncitoare și țărănime. Ca rezultat al naționalizării marii industrii, a transporturilor, a băncilor etc., apare sectorul socialist al economiei. Alături de sectorul socialist, bazat pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, în perioada de trecere mai există încă sectoarele (adică formele de economie) moștenite din trecut și bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Aceasta înseamnă că economia perioadei de trecere este o economie formată din mai multe sectoare economice.

Așa cum arăta Lenin, în perioada de trecere existau în U.R.S.S. următoarele cinci sectoare economice: 1) gospodăria țărănească patriarhală; 2) mica producție de mărfuri; 3) capitalismul privat; 4) capitalismul de stat; 5) sectorul socialist.

Gospodăria țărănească patriarhală, bazată pe munca individuală, era o gospodărie mică, aproape în întregime naturală, adică producea în cea mai mare parte pentru consumul propriu.

Mica producție de mărfuri reprezenta gospodăria bazată pe munca individuală și legată într-o măsură mai mare sau mai mică de piață. Ea era reprezentată în special de gospodăria țărănească mijlocasă, care producea principala masă de cereale-marfă, precum și de producția meșteșugărească, care nu folosea munca salariată. În perioada de trecere sectorul micii producții de mărfuri a cuprins timp îndelungat majoritatea populației țării.

Capitalismul privat era reprezentat de cea mai numeroasă dintre clasele exploatare — chiaburimea, de proprietarii întreprinderilor industriale capitaliste nenaționalizate, în special mici și mijlocii, precum și de comercianții. În întreprinderile capitaliste se folosea munca salariată, forța de muncă rămăsese o marfă, existau relații de exploatare și plusvaloare.

Capitalismul de stat exista în special sub forma concesiunilor acordate capitaliștilor străini de Puterea sovietică și sub forma unor întreprinderi care aparțineau statului și care erau date în arendă capitaliștilor. În condițiile dictaturii proletarietului, capitalismul de stat se deosebește esențial de capitalismul de stat în condițiile dominației burgheze. În condițiile dictaturii proletarietului, capitalismul de stat este un sector economic strict îngrădit de pu-

terea proletară și folosit de ea în lupta împotriva stihiei mic-burgheze, pentru construcția socialistă. În economia U.R.S.S. capitalismul de stat a ocupat un loc cu totul neînsemnat.

Sectorul socialist cuprindea, în primul rînd, fabricile, uzinele, mijloacele de transport, băncile, sovhozurile, întreprinderile comerciale etc., care se aflau în mâinile Statului sovietic, și, în al doilea rînd, cooperația — de consum, de aprovizionare, de credit, de producție, inclusiv forma ei cea mai înaltă — colhozurile. Baza sectorului socialist era marea industrie mecanizată. Chiar la începutul perioadei de trecere, sectorul socialist, care reprezenta un tip superior de economie în comparație cu toate celelalte sectoare, a început să aibă un rol conducător în economia țării.

În sectorul socialist al economiei forța de muncă a încetat de a mai fi o marfă, munca a pierdut caracterul de muncă salariată și s-a transformat în muncă pentru sine, pentru propria societate. Plusvaloarea a dispărut. Trepțat s-a înfăptuit trecerea la planificarea muncii întreprinderilor naționalizate în cadrul unor ramuri, iar ulterior pe scara sectorului de stat în ansamblu. Ca urmare a statornicirii proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, produsele întreprinderilor de stat nu au mai revenit capitaliștilor, ci statului, adică întregului popor muncitor.

Existența tuturor celor cinci sectoare economice nu este inevitabilă pentru orice țară care construiește socialismul. Așa cum ne-a învățat Lenin și așa cum acest lucru este confirmat acum de experiența istoriei, în fiecare țară există în perioada de trecere de la capitalism la socialism următoarele forme principale de economie socială: socialismul, mica producție de mărfuri, capitalismul. Acestor forme de economie socială le corespund clasele: clasa muncitoare, mica burghezie (în special țărănimea), burghezia. Trăsăturile principale ale economiei, ale relațiilor dintre clase, prin urmare și ale bazelor politiciei economice ale dictaturii proletarietului în perioada de trecere sînt comune tuturor țărilor, ceea ce nu exclude, ci presupune existența unor particularități specifice în fiecare țară.

În perioada de trecere situația claselor se schimbă radical în comparație cu situația lor în capitalism.

Clasa muncitoare, din clasă asuprită în capitalism, a devenit clasa dominantă, care deține în mâinile ei puterea și stăpînește împreună cu toți oamenii muncii mijloacele de

producție socializate de stat. Situația materială a clasei muncitoare se îmbunătățește neconținut, crește nivelul ei cultural.

Țărănimea, masele de țărani săraci și mijlocași primesc de la statul socialist pământ, eliberarea de sub jugul moșișorilor, apărare împotriva chiaburului, ajutor economic și cultural multilateral. Ca urmare a Revoluției din Octombrie și a ajutorului acordat de Puterea sovietică, țărani mijlocași și săraci au produs încă în 1926/27 peste 4 miliarde de puduri de cereale, în timp ce înainte de revoluție ei produceau anual 2,5 miliarde de puduri.

Mica producție de mărfuri țărănească generează în mod inevitabil elemente capitaliste; are loc diferențierea de clasă a țărănimii în țărani săraci și chiaburi. Dar în perioada de trecere procesul de diferențiere a țărănimii are alt caracter decât în capitalism. În condițiile capitalismului, la sate sporește numărul țăranilor săraci și al chiaburilor, iar numărul țăranilor mijlocași scade, cea mai mare parte dintre ei se ruinează și completează rîndurile țăranilor săraci și ale proletariatului. În perioada de trecere, în U.R.S.S., înainte ca principalele mase ale țărănimii să fi pășit pe drumul socialismului, a avut loc un proces de creștere a numărului și a greutateii specifice a țărănimii mijlocașe pe seama reducerii numărului țăranilor săraci, dintre care o parte s-au ridicat la nivelul mijlocașilor; totodată numărul chiaburilor a crescut în proporții cu mult mai mici decât în capitalism; țăranul mijlocaș a devenit figura centrală în agricultură.

După Revoluția din Octombrie, încă din 1918 în rîndurile țărănimii precumpăneau țăranii mijlocași. Aceasta pentru că țăranii au primit în mod gratuit pământ, o parte din vitele și inventarul agricol al moșișorilor. În 1918 a fost înfăptuită exproprierea parțială a chiaburimii, de la care au fost luate și date țăranilor săraci și mijlocași 50.000.000 de hectare de pământ. În 1928/29 din totalul gospodăriilor țărănești 35% erau ale țăranilor săraci, 60% ale țăranilor mijlocași și 4—5% ale chiaburilor.

În politica ei față de țărănime, Puterea sovietică s-a călăuzit în perioada de trecere după formula leninistă: alianță trainică cu mijlocașul, sprijin pe sărăcime și luptă neîmpăcată împotriva chiaburului. Lenin ne învață că clasa muncitoare, conducind țărănimea, trebuie întotdeauna să distingă la țăran două laturi — cea de om al muncii și cea de proprietar privat.

Mijlocașul are o natură dublă: ca om al muncii, el înclină spre proletariat, iar ca mic proprietar — spre burghezie. Și burghezia și proletariatul caută să cucerească de partea lor masele țărănimii mijlocașe. Clasa muncitoare se adresează intereselor vitale ale țăranului ca om al muncii, în timp ce burghezia încearcă să folosească interesele de proprietar privat ale țăranului. În perioada de trecere, în special cit timp țărănimea își bazează existența pe proprietatea privată și pe mica producție de mărfuri, între clasa muncitoare și țărănime există unele contradicții neantagoniste, de pildă în problema prețurilor, a mărimii impozitelor. Dar aceste contradicții nu sînt fundamentale. În problemele fundamentale interesele clasei muncitoare și ale maselor muncitoare ale țărănimii coincid — ambele clase sînt vital interesate în lichidarea exploatării și în victoria socialismului. În aceasta constă baza alianței trainice dintre cele două clase prietene — clasa muncitoare și țărănimea.

Principiul alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, rolul conducător fiind deținut de clasa muncitoare, stă la baza construirii socialismului. „Una dintre cele mai importante sarcini *politice* ale partidului — se spune în rezoluția Congresului al XII-lea al P.C. (b) din Rusia — care determină întregul rezultat al revoluției“ este „sarcina *de a păzi și dezvolta* cu cea mai mare atenție și grijă *alianța dintre clasa muncitoare și țărănime*“¹.

Alianța trainică dintre clasa muncitoare și țărănime este condiția necesară a unor relații economice normale între oraș și sat, între industrie și agricultură, a avîntului agriculturii și transformării ei socialiste. Numai pe baza alianței dintre clasa muncitoare și țărănime poate fi asigurată lichidarea formelor capitaliste ale economiei și victoria socialismului.

Clasa muncitoare și țărănimea sînt clasele principale în perioada de trecere.

O dată cu pierderea puterii și a principalelor mijloace de producție, *burghezia* nu mai este una din principalele clase ale societății. Marii capitaliști și o parte considerabilă a burgheziei orașenești mijlocii sînt lipsiți de mijloacele de

¹ Rezoluția Congresului al XII-lea al P.C. (b) din Rusia, „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.“, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 703—704. — *Nota Trad.*

producție la începutul perioadei de trecere. După aceea însă rămâne o parte din burghezia orășenească, precum și burghezia de la sate — chiaburimea. În perioada de trecere, timp de mai mulți ani burghezia mai păstrează încă o forță considerabilă. Acest lucru se explică prin caracterul inevitabil al apariției spontane a elementelor capitaliste generate de economia bazată pe mica producție de mărfuri, prin imposibilitatea de a înlocui dintr-o dată, în toate ramurile economiei, economia capitalistă cu cea socialistă. Burghezia, chiar după pierderea dominației ei, mai păstrează într-o măsură mai mare sau mai mică resurse bănești și materiale, precum și legături cu o pătură considerabilă de vechi specialiști. Ea se sprijină pe ajutorul capitalului internațional.

Principala contradicție din economie în perioada de trecere este contradicția dintre socialismul care s-a născut și căruia îi aparține viitorul, dar care la început este încă slab, și capitalismul răsturnat, dar care la început este încă puternic și are rădăcini în mica producție de mărfuri și care reprezintă trecutul. În perioada de trecere se desfășoară în toate domeniile vieții economice lupta dintre socialism și capitalism, după principiul „care pe care”. Între clasa muncitoare și masele principale ale țărănimii, de o parte, și burghezie, de altă parte, există contradicții antagoniste, de neîmpăcat. În perioada de trecere statul proletar duce la început o politică de îngrădire și de eliminare a elementelor capitaliste, iar ulterior — o politică de lichidare totală a lor. Pentru perioada de trecere ascuțirea luptei de clasă duse de proletariat, de masele muncitoare împotriva burgheziei, a cărei împotrivire se intensifică pe măsura desfășurării construcției socialiste, este o lege.

Apariția legilor economice ale socialismului. Intrucât sectorul socialist a pus stăpânire pe posturile de comandă din economie, în U.R.S.S. chiar de la începutul perioadei de trecere formele capitaliste de economie și legile dezvoltării lor și-au pierdut situația dominantă în economia națională. Dezvoltarea economiei naționale a încetat de a mai fi determinată de acțiunea legii economice fundamentale a capitalismului contemporan. Sfera de acțiune a legii plusvalorii cuprindea numai formele capitaliste de economie și devenea tot mai limitată.

Pe baza noilor condiții economice au apărut și și-au lărgit treptat sfera de acțiune legile economice noi, proprii relațiilor de producție socialiste.

O dată cu formarea și dezvoltarea sectorului socialist apare și începe să acționeze treptat *legea economică fundamentală a socialismului*, care determină noul scop al producției. În sectorul socialist producția a început să se desfășoare nu în scopul realizării profitului capitalist, ci în scopul satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale oamenilor muncii, în interesul construirii socialismului. Pe măsura întăririi și dezvoltării relațiilor de producție socialiste, s-au creat tot mai multe condiții pentru realizarea acestui scop prin creșterea neîntreruptă și rapidă a industriei și prin introducerea pe scară largă a tehnicii înaintate.

În economia țării, pe lângă sectorul socialist, existau sectorul micii producții de mărfuri și sectorul capitalist. Problema „care pe care” nu fusese încă rezolvată. Din această cauză sfera de acțiune a legii economice fundamentale a socialismului era limitată. Ea acționa în limitele sectorului socialist. Dar în măsura în care sectorul socialist deținea un rol conducător, iar greutatea lui specifică în economia țării sporea neîncetat, în aceeași măsură legea economică fundamentală a socialismului exercita o influență tot mai mare asupra dezvoltării întregii economii naționale.

Statul sovietic s-a sprijinit pe această lege în politica lui economică, dezvoltând producția socialistă, introducând tehnica înaintată în toate ramurile economiei și luptând pentru a obține ridicarea sistematică a bunăstării oamenilor muncii în limitele permise de condițiile grele ale perioadei de trecere.

Proprietatea socială, unind întreprinderile din sectorul socialist, face necesară și posibilă dezvoltarea lui planificată. Pe baza relațiilor de producție socialiste, în perioada de trecere apare și începe să acționeze treptat *legea economică a dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale*. Această lege cerea conducerea planificată a economiei și ca între ramurile economiei să se stabilească în mod planificat proporțiile necesare victoriei socialismului, satisfacerii nevoilor crescînde ale societății. La început sfera de acțiune a acestei legi noi era îngustă, pentru că sectorul socialist cuprindea o parte mai mică a economiei naționale, iar Puterea sovietică abia începuse să-și însușească munca de planificare. Pe măsură ce sectorul socia-

list se dezvoltă, legea concurenței și a anarhiei în producție își pierde puterea, se deschide un câmp tot mai larg pentru acțiunea legii dezvoltării planice a economiei naționale.

În sectorul socialist a încetat acțiunea legii valorii forței de muncă. Pe baza noilor relații de producție, aici a apărut și a început să acționeze *legea economică a repartiției după muncă*, potrivit căreia fiecare lucrător trebuie să se bucure de o retribuție corespunzătoare muncii cheltuite de el.

Toate acestea au însemnat o schimbare radicală a condițiilor pentru acțiunea *legii valorii*. În măsura în care a continuat să existe producția de mărfuri și circulația mărfurilor, s-a păstrat și legea valorii. Datorită însă socializării principalelor mijloace de producție, sfera producției de mărfuri și a legii valorii a fost limitată, iar rolul lor a devenit principial altul decât în capitalism.

Legea valorii acționa în anumite limite ca regulator al producției în sectorul micii producții de mărfuri și în sectorul capitalist al economiei naționale. Ea nu a fost însă un regulator al producției în sectorul socialist de stat.

Puterea proletară pune tot mai mult stăpânire pe producția de mărfuri, pe legea valorii, pe comerț, pe circulația monetară, folosindu-le pentru dezvoltarea formelor socialiste ale economiei și pentru lupta împotriva elementelor capitaliste. Pornind de la tezele leniniste cu privire la noul rol al comerțului și al banilor în condițiile perioadei de trecere, Stalin a arătat: „Ceea ce importă nu este nicidecum faptul că comerțul și sistemul monetar sînt metode ale «economiei capitaliste». Ceea ce importă este că elementele socialiste din economia noastră, luptînd împotriva elementelor capitaliste, ajung să stăpînească aceste metode, această armă a burgheziei spre a învinge elementele capitaliste, că ele le folosesc *cu succes împotriva* capitalismului, le folosesc *cu succes* spre a construi fundamentul socialist al economiei noastre. Importă prin urmare faptul că, datorită dialecticii dezvoltării noastre, funcțiunile și menirea acestor instrumente ale burgheziei se schimbă *principial*, se schimbă radical, se schimbă în favoarea socialismului, în dauna capitalismului”¹.

¹ I. V. Stalin, Cuvînt de încheiere la raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XIV-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., Opere, vol. 7, ed. P.M.R. 1950, pag. 386—387. — *Nota Trad.*

Bazele politicii economice în perioada de trecere de la capitalism la socialism. Construirea socialismului este imposibilă fără să se țină seama în mod just de condițiile economice obiective ale perioadei de trecere și de legile economice care apar pe baza acestor condiții. Partidul comunist a pornit în politica lui de la planul leninist de construire a socialismului, s-a sprijinit pe legile economice și a ținut seama de raportul real al forțelor de clasă.

Cea mai mare importanță pentru construirea socialismului în U.R.S.S. a avut-o învățătura leninistă *despre victoria socialismului într-o singură țară*. Această învățătură a înarmat partidul și clasa muncitoare cu o perspectivă clară, cu încrederea în triumful ideilor socialismului științific.

În problema victoriei socialismului într-o singură țară trebuie să distingem două laturi: latura internă și cea internațională. Latura *internă* a problemei victoriei socialismului într-o singură țară cuprinde problema relațiilor între clase în interiorul țării. Partidul comunist a pornit de la faptul că clasa muncitoare poate să învingă contradicțiile dintre ea și țărănimă, poate să întărească alianța cu aceasta și să atragă masele țărănimii la construirea socialismului. Clasa muncitoare în alianță cu țărănimă poate foarte bine, după ce capitalismul a fost zdrobit *politiceste*, să învingă și *economiceste* propria burghezie, să lichideze clasele exploatare și să construiască societatea socialistă. Latura *internațională* a problemei victoriei socialismului într-o singură țară cuprinde problema relațiilor dintre țara dictaturii proletarietului și țările capitaliste. În condițiile coexistenței celor două sisteme opuse — socialist și capitalist — continuă să existe pericolul unei agresiuni armate din partea puterilor imperialiste ostile împotriva Țării socialismului. Această contradicție nu poate fi rezolvată numai cu forțele de care dispune o singură țară a dictaturii proletarietului. De aceea victoria socialismului poate fi definitivă numai atunci cînd va dispărea din partea puterilor imperialiste agresive pericolul intervenției și al restaurării capitalismului.

O condiție necesară pentru construirea cu succes a socialismului în U.R.S.S. a fost zdrobirea restauratorilor troțkiști-buhariniști ai capitalismului, care propovăduiau teorii ce dezarmau clasa muncitoare, teorii după care construirea socialismului într-o singură țară ar fi imposibilă, iar Rusia

„nu ar fi coaptă“ pentru socialism din cauza înapoierii ei tehnice-economice.

Partidul comunist a pornit de la tezele leniniste că în U.R.S.S. există tot ce este necesar și suficient pentru construirea deplină a socialismului, că înapoierea tehnică-economică a Rusiei poate fi pe deplin înlăturată în condițiile dictaturii proletariatului. Experiența istorică a confirmat întru totul justetea tezelor leniniste.

Planul leninist de construire a socialismului în U.R.S.S. conținea ideea creării unei puternice industrii socialiste ca bază materială a socialismului și condiție necesară pentru trecerea treptată a micilor gospodării țărănești la marea producție colectivă prin cooperarea lor. În programul leninist de construire a socialismului o importanță primordială a avut planul de stat de electrificare a Rusiei — *planul Goelro* —, adoptat în 1920. Acesta a fost în istoria omennirii primul plan de perspectivă privind dezvoltarea economiei naționale, plan care urmărea să creeze în decurs de 10—15 ani baza tehnică de producție a socialismului.

„Victoria socialismului asupra capitalismului și consolidarea socialismului pot fi socotite asigurate numai atunci când puterea de stat proletară, lichidând definitiv orice rezistență a exploatatorilor și asigurându-și o stabilitate absolută și o supunere deplină, va reorganiza întreaga industrie pe baza marii producții colective și a tehnicii celei mai moderne (bazate pe electrificarea întregii economii). Numai aceasta va da orașului posibilitatea să acorde satului fărâmițat și înapoiat un ajutor atât de radical din punct de vedere tehnic și social, încît acest ajutor să creeze o bază materială pentru o uriașă ridicare a productivității muncii în domeniul cultivării pămîntului și al gospodăriei agricole în general și să îndemne astfel, prin forța exemplului, pe micii țărani să treacă, în propriul lor interes, la marea agricultură colectivă, mecanizată“¹.

Dezvoltarea prin toate mijloacele a relațiilor economice dintre industria de stat și gospodăria țărănească a fost una din cele mai importante condiții de înfăptuire a planului leninist de construire a socialismului. Din caracterul micii gospodării țărănești rezultă că schimbul prin vânzare-cumpărare este forma de legătură economică cu orașul

¹ V. I. Lenin, Schița inițială a tezelor privitoare la problema agrară, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 654. — *Nota Trad.*

necesară în mod vital țărănimii. În perioada de trecere, legătura prin intermediul comerțului dintre industria de stat și mica gospodărie țărănească a fost o necesitate economică.

Prin urmare existența gospodăriei țărănești în perioada de trecere determină necesitatea folosirii, în condițiile construirii socialismului, a pieței și a economiei bănești.

Încă în primăvara anului 1918 Puterea sovietică a început să organizeze schimbul de mărfuri cu satul prin cumpărare-vînzare. A început pregătirea reformei bănești. Din cauza intervenției străine, însă, a fost necesar să se pună întreaga economie în slujba frontului, în condiții în care resursele materiale erau extrem de limitate. Intervenția a accentuat simțitor ruina țării provocată de primul război mondial. Puterea sovietică nu dispunea de mărfuri industriale pentru a le schimba pe produse agricole, a căror cantitate de asemenea era considerabil redusă. Era imposibil să se achiziționeze produse agricole pentru armată și oraș prin metoda cumpărării-vînzării. Ele trebuiau să fie procurate în afara pieței, prin *predarea obligatorie a surplusurilor de produse alimentare*, adică prin confiscarea de către stat de la țărani a tuturor surplusurilor de alimente. Astfel, condițiile obiective au silit Puterea sovietică să introducă politica denumită „comunism de război“.

Predarea obligatorie a surplusurilor de produse alimentare a fost provocată de nevoi extrem de acute. Armata avea nevoie de pâine, masele muncitoare trebuiau salvate de la moartea prin înfometare. Pentru că statul nu avea mărfuri, s-a interzis comerțul cu principalele produse alimentare, pentru ca acestea să nu ajungă în mîna speculanților. Obiectele de consum erau împărțite la orașe pe bază de cartele în rații foarte mici. În repartiție se respecta principiul de clasă; în afară de aceasta mărimea rației depindea de greutatea muncii și de importanța întreprinderii. A fost introdusă obligativitatea generală a muncii. Burghezia a fost atrasă la munca obligatorie de folos obștesc. Condițiile războiului cereau ca Puterea sovietică să ia în mîinile ei nu numai industria mare și mijlocie, ci și o parte considerabilă a micii industrii. Din cauza resurselor limitate, în industrie a fost introdus un sistem strict centralizat al aprovizionării în natură, subordonat sarcinilor deservirii frontului. Întreprinderile primeau și livrau produsele pe bază de bonuri, fără plată în bani și erau lipsite de orice independență economică. Ca urmare a războiului imperialist și a războiului civil, economia națională a U.R.S.S. a ajuns la o decădere extremă. În comparație cu 1913, producția marii industrii scăzuse în 1920 de aproximativ 7 ori, iar producția agricolă de aproximativ 2 ori. Pentru acoperirea cheltuielilor statului se emiteau mase mari de bani de hîrtie, care se depreciau repede.

Muncitorii în întreprinderi, ca și ostașii Armatei Roșii pe front, au dat dovadă de eroism în masă. O mare importanță au căpătat în acea perioadă astfel de forme de întrecere ca *subotnicele comuniste*. Clasa muncitoare acumula experiență în conducerea producției.

În condițiile intervenției străine și ale războiului civil s-a format și s-a întărit alianța *politică-militară* dintre clasa muncitoare și țărănimе. Ea urmărea să unească eforturile muncitorilor și ale țăranilor pentru a respinge atacul cotropitorilor străini și al albgardiștilor, pentru a apăra Patria, statul muncitorilor și al țăranilor. Puterea sovietică a dat țărănimii pământ și a apărât-o împotriva moșierilor și chiaburilor; țărănimеa a dat clasei muncitoare produse alimentare în cadrul sistemului predării obligatorii a surplusurilor de alimente — aceasta a fost baza alianței politice-militare dintre muncitori și țărani în condițiile „comunismului de război“.

„Comunismul de război“ a fost inevitabil în anumite condiții istorice — în condițiile războiului civil și ale ruinei economice. „Comunismul de război“ însă, cu sistemul predării obligatorii a surplusurilor de alimente și al interzicerii comerțului, făcea ca țăranul să nu fie cointeresat din punct de vedere material în producția de bunuri; acest sistem este incompatibil cu legătura economică dintre oraș și sat. De aceea, atunci când nu există intervenție și ruină economică provocată de un război îndelungat, statul proletar nu are nevoie de „comunismul de război“. Acest lucru este confirmat de experiența țărilor de democrație populară.

Punând capăt intervenției străine și războiului civil, Puterea sovietică a trecut în primăvara anului 1921 la noua politică economică (prescurtat — n.e.p.), denumită astfel spre deosebire de politica „comunismului de război“. Principiile fundamentale ale noii politici economice au fost elaborate de Lenin încă în primăvara anului 1918. Transpunerea lor în viață însă a fost întreruptă de intervenție. Abia peste trei ani Puterea sovietică a căpătat posibilitatea de a proclama din nou această politică și de a trece la aplicarea ei consecventă.

Noua politică economică, dusă de Puterea sovietică în perioada de trecere, era o politică economică care urmărea construirea socialismului prin folosirea pieței, a comerțului, a circulației banilor. Esența acestei politici este alianța *economică* dintre clasa muncitoare și țărănimе, alianță necesară pentru atragerea maselor țărănești în construcția socialistă.

Expunând sarcinile n.e.p.-ului, Lenin spunea la începutul anului 1922: „Să realizăm o alianță strânsă cu masa țărănimii, cu țărănimеa muncitoare de rînd, și să începem să

mergem înainte, infinit, nemăsurat mai încet decît am visat, dar în schimb în așa fel ca să mergă într-adevăr toată masa împreună cu noi. Și atunci înaintarea va deveni, la vremea sa, atît de rapidă, cum nici nu putem visa în momentul de față“¹.

O dată cu trecerea la n.e.p. s-a pus în primul rînd sarcina refacerii economiei. Trebuia să se înceapă cu crearea cointeresării economice a țăranilor muncitori în avîntul rapid al agriculturii, pentru a se asigura populația de la orașe cu produse alimentare, iar industria — cu materii prime. Pe această bază urma ca industria de stat, strîns unită cu agricultura, să progreseze, eliminînd capitalul privat. Apoi, după ce s-au acumulat mijloace suficiente, trebuia rezolvată sarcina creării unei industrii socialiste puternice, capabilă să reorganizeze agricultura pe baze socialiste și să desfășoare o ofensivă hotărîtă împotriva elementelor capitaliste pentru lichidarea lor definitivă.

Noua politică economică urmărea admiterea în anumite limite a capitalismului, posturile de comandă fiind deținute de statul proletar, lupta elementelor socialiste împotriva celor capitaliste, victoria în această luptă a elementelor socialiste, lichidarea claselor exploatare și crearea bazei economice a socialismului.

Comerțul la începutul n.e.p.-ului a fost veriga principală care trebuia apucată pentru a trage întregul lanț al construcției economice. Sfirșitul războiului a îngăduit înlocuirea sistemului de predare obligatorie a surplusurilor de produse alimentare prin *impozitul în natură*. Impozitul în natură, ale cărui proporții erau stabilite din timp, și anume înainte de însămînțările de primăvară, era mai mic decît surplusurile de produse alimentare predate în mod obligatoriu, lăsînd țăranilor un disponibil de cereale și de alte produse alimentare pentru a fi vîndute în mod liber pe piață, pentru a fi schimbate pe mărfuri industriale. Lenin a subliniat necesitatea vitală de a învăța să faci comerț în așa fel, încît industria socialistă să satisfacă nevoile țărănimii.

Necesitatea schimbului de mărfuri dintre oraș și sat a determinat dezvoltarea relațiilor de schimb în industria

¹ V. I. Lenin, Raportul politic al Comitetului Central al P.C. (b) din Rusia prezentat Congresului al XI-lea al P.C. (b) din Rusia, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 785. — *Nota Trad.*

însăși și a necesitat întărirea economiei bănești a țării. O dată cu trecerea la noua politică economică, aprovizionarea în natură a industriei a fost înlocuită prin sistemul de cumpărare-vânzare, întreprinderile de stat au fost trecute la hozrașciot și au început să lucreze în măsură tot mai mare după principiul acoperirii cheltuielilor, urmărind totodată să se obțină o anumită rentabilitate. Sistemul de aprovizionare a populației pe bază de cartele a fost înlocuit prin comerțul desfășurat. În 1924 a fost înfăptuită o reformă bănească, care a asigurat țării o monedă stabilă.

Sprrijinindu-se pe legea dezvoltării planice a economiei naționale, Puterea sovietică a îngrădit treptat sfera de acțiune a legii valorii și a trecut treptat la planificarea industriei de stat.

În limitele sectorului de stat Puterea sovietică a înfăptuit în mod direct planificarea, trasînd sarcini de producție fiecărei întreprinderi în parte. Ea a început să stabilească prețuri fixe la mărfurile produse de întreprinderile de stat. În ceea ce privește gospodăria țărănească o astfel de planificare era imposibilă. Acțiunea statului asupra gospodăriei țărănești s-a exercitat pe calea reglementării economice indirecte — prin comerț, aprovizionare, colectări, prețuri, credit, finanțe. Aceste instrumente economice au fost folosite de Statul sovietic pentru a întări legătura cu gospodăria țărănească, pentru a întări rolul conducător al sectorului socialist. Acțiunea legii valorii pe piața particulară se manifesta în aceea că prețurile se formau în mod spontan, se menținea concurența, exista specula, elementele capitaliste se îmbogățeau pe seama oamenilor muncii. Concentrînd în mîinile lui o masă tot mai mare de mărfuri, extinzînd tot mai mult colectările de produse agricole, Statul sovietic, în condițiile unei lupte dîrze împotriva elementelor capitaliste, a început să fixeze în linii generale prețurile la cereale și la alte mărfuri mai importante, limitînd prin toate mijloacele jocul liber al prețurilor de piață. Rolul regulator al statului în ceea ce privește piața particulară se întărea tot mai mult.

Cea de-a XI-a Conferință generală a P.C. (b) din Rusia a trasat sarcina: „Pornind de la existența pieței și ținînd cont de legile ei, Puterea sovietică să devină stăpînă pe piață și, prin măsuri economice sistematice, bine chibzuite și construite pe cunoașterea precisă a procesului pieței, să ia în mîinile sale reglementarea pieței și a circulației

banilor“¹. Partidul comunist și Statul sovietic au îndeplinit cu succes această sarcină.

Sprrijinindu-se pe industria socialistă, pe sistemul financiar și de credit, pe comerțul de stat, pe cooperație, Puterea sovietică a promovat în mod consecvent în condițiile unei înverșunate lupte de clasă politica de îngrădire și de eliminare a elementelor capitaliste — industriași, chiaburi și comercianți. A fost sporită impunerea fiscală asupra capitaliștilor, s-au redus posibilitățile pe care le avuseseră de a folosi mijloacele de producție și munca salariată. Aceasta înseamnă că sfera de acțiune a legii plusvalorii era tot mai limitată. Dacă în primii ani ai n.e.p.-ului a avut loc, în anumite limite, o înviorare și o creștere a elementelor capitaliste, curînd a început o reducere tot mai intensă a rolului lor în economie.

O condiție necesară a avîntului industriei de stat era folosirea cointeresării materiale personale a muncitorilor în dezvoltarea producției socialiste. Pornind de la legea repartiției după muncă, statul socialist a fixat salariul muncitorilor și al funcționarilor în așa fel, încît să corespundă într-o măsură din ce în ce mai mare cantității și calității muncii cheltuite de fiecare lucrător. Acest lucru a stimulat creșterea sistematică a productivității muncii.

În perioada de trecere a avut loc în economie un proces bilateral. Pe de o parte, pînă la un anumit timp și în anumite limite, a avut loc o creștere spontană a elementelor capitaliste. Pe de altă parte a avut loc o creștere sistematică, neconținută și mult mai rapidă a elementelor socialiste, care determina mersul dezvoltării întregii economii naționale.

În producția industrială, greutatea specifică a sectorului privat se ridica în primii ani ai n.e.p.-ului la $\frac{1}{4}$, iar în 1929 ea a scăzut la $\frac{1}{10}$. Dacă în 1921—1922 $\frac{3}{4}$ din comerțul cu amănuntul revenea comerțului particular, apoi, începînd încă din 1926, comerțul de stat și cooperatist, eliminînd cu succes pe comercianții particulari, a ocupat în mod stabil o situație precumpănitoare în comerțul cu amănuntul.

Înviorarea circulației mărfurilor, întărirea legăturilor comerciale au fost condițiile refacerii rapide a economiei, ale avîntului industriei socialiste. Valorificînd avantajele proprii industriei socialiste, Puterea sovietică a obținut ca marea industrie să atingă în 1926 în ceea ce

¹ Rezoluția celei de-a XI-a Conferințe generale a P.C. (b) din Rusia, „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.“, partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 606—607. — *Nota Trad.*

privește volumul producției nivelul din 1913. Datorită ajutorului multilateral acordat de Puterea sovietică țărănimii muncitoare, producția globală a agriculturii a depășit în 1926 nivelul din 1913.

O dată cu refacerea industriei și agriculturii a început trecerea la reconstrucția socialistă a întregii economii naționale. Pe măsura dezvoltării industriei și agriculturii se ridică nivelul material și cultural al oamenilor muncii.

În cursul perioadei de trecere de la capitalism la socialism, poporul sovietic, condus de Partidul comunist, a rezolvat în succesiunea lor firească următoarele sarcini: luarea în stăpînire a posturilor de comandă din economia națională prin naționalizarea socialistă; stabilirea legăturii comerciale între industria socialistă și gospodăria țărănească, precum și aprovizionarea satului cu mărfuri de consum; industrializarea socialistă a țării și stabilirea legăturii de producție cu satul prin înzestrarea lui cu tehnica mașinistă înaintată; colectivizarea agriculturii și crearea bazei economice a socialismului la sate.

O dată cu statornicirea relațiilor de producție socialiste în industrie s-au deschis largi posibilități pentru industrializarea socialistă a țării. Creînd agriculturii o bază tehnică înaintată, industrializarea socialistă a creat prin aceasta baza materială pentru socializarea socialistă a gospodăriilor țărănești. Necesitatea obiectivă a industrializării țării și a colectivizării agriculturii decurge din legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție și din legea economică fundamentală a socialismului. Aceste legi cer statornicirea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională — nu numai în industrie, ci și în agricultură. Numai cu această condiție forțele de producție capătă cîmp pe deplin liber pentru dezvoltarea lor. Industrializarea socialistă a țării și colectivizarea agriculturii asigură victoria socialismului în întreaga economie națională, asigură creșterea sistematică a producției și a nivelului bunăstării poporului.

Noua politică economică a fost expresia concretă a planului leninist de construire a economiei socialiste în U.R.S.S., plan care a fost dezvoltat ulterior în operele lui Stalin, în hotărîrile Partidului comunist. Principiile fundamentale care stau la baza noii politici economice îndeplinite în U.R.S.S. sînt o călăuză în acțiune pentru orice țară care construiește socialismul. Dar formele concrete de construcție economică în cutare sau cutare țară trebuie să țină

seama de particularitățile dezvoltării acesteia, de împrejurările în care are loc revoluția socialistă. Lenin a arătat că „Marx nu-și lega nici mîinile lui și nici ale viitorilor militanți ai revoluției socialiste în ce privește diferitele forme, procedee, mijloace ale răsturnării, înțelegînd perfect de bine ce mulțime de probleme noi se vor ridica atunci, cum se va schimba întreaga situație în cursul răsturnării, cît de des și de mult se va schimba ea în cursul răsturnării“¹.

Construirea economiei socialiste în țările de democrație populară are loc în condiții mai favorabile decît a avut loc în U.R.S.S., care era singura țară ce construia socialismul. Uniunea Sovietică a trebuit prima să-și croiască drumul de trecere spre socialism. Astăzi fiecare țară de democrație populară se sprijină pe uriașul ajutor pe care i-l dă întregul lagăr al socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică, și are posibilitatea să folosească experiența construirii socialismului acumulată de U.R.S.S.

SCURTE CONCLUZII

1. *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a deschis pentru prima oară în istoria omenirii drumul spre socialism. Inevitabilitatea istorică a revoluției proletare decurge din legea concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție. Pentru transformarea revoluționară a societății capitaliste în societate socialistă este necesară o perioadă de trecere. În perioada de trecere statul reprezintă dictatura proletariatului sub forma Puterii sovietice sau sub forma democrației populare. Naționalizarea socialistă a principalelor mijloace de producție, care se aflau în mîna claselor exploatatoare, a dus la crearea sectorului socialist, care cuprinde posturile de comandă din economia națională.*

2. *Principalele forme ale economiei sociale în perioada de trecere sînt: socialismul, mica producție de mărfuri, capitalismul; acestora le corespund următoarele clase: clasa muncitoare, țărănimia, burghe-*

¹ V. I. Lenin, Despre impozitul în natură, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 711—712. — Nota Trad.

zia. *Principalele clase în perioada de trecere sînt clasa muncitoare și țărăntimea. Principiul suprem al dictaturii proletariatului este alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, sub conducerea clasei muncitoare, alianță îndreptată împotriva claselor exploatare. Principala contradicție în perioada de trecere este contradicția dintre socialismul în creștere și capitalismul care moare. Ingrădirea și eliminarea elementelor capitaliste și apoi lichidarea lor, se realizează în procesul unei înverșunate lupte de clasă.*

3. *În perioada de trecere politica economică a dictaturii proletariatului urmărește victoria elementelor socialiste asupra elementelor capitaliste și construirea economiei socialiste, folosind producția de mărfuri și piața. Această politică asigură legătura economică dintre industria socialistă și gospodăria țărănească, industrializarea socialistă a țării și colectivizarea agriculturii.*

4. *În perioada de trecere, pe măsura creșterii și consolidării sectorului socialist și învingerii elementelor capitaliste, legile economice ale capitalismului, care exprimă relații de exploatare, părăsesc scena. Legea valorii, comerțul, banii, creditul sînt folosite într-o măsură tot mai mare de puterea proletară în dauna capitalismului și în interesul socialismului. Apar și se lărgesc treptat sfera de acțiune legile economice ale socialismului, pe care se sprijină statul proletar.*

CAPITOLUL XXIII

INDUSTRIALIZAREA SOCIALISTĂ

Marea industrie — baza materială a socialismului.
Esența industrializării socialiste. Socialismul poate fi construit numai pe baza mării producții mecanizate. Numai marea producție mecanizată, atît la orașe cît și la sate, este în stare să asigure creșterea rapidă a productivității muncii, necesară pentru victoria noii orînduirii sociale.

Lenin scria: „Singura bază materială a socialismului poate fi numai marea industrie mecanizată, care este capabilă să reorganizeze și agricultura“¹.

Capitalismul a dezvoltat marea industrie, creînd prin aceasta premisele materiale necesare pentru revoluția proletară și pentru construirea socialismului. Dar, în virtutea contradicțiilor inerente lui, capitalismul n-a putut să reconstruiască toate ramurile economiei pe baza mării producții mecanizate. Marea industrie modernă s-a dezvoltat cu precădere în principalele țări capitaliste. Majoritatea țărilor din lume, însă, și în special țările coloniale și dependente, nu au o mare industrie îndeajuns de dezvoltată. În toate țările, cu excepția Angliei, există o clasă numeroasă de țărani, care duc o mică gospodărie particulară, individuală, bazată pe munca manuală și pe o tehnică primitivă. Or, fără reconstrucția tuturor ramurilor de producție pe baza tehnicii înaintate nu este posibil să se asigure victoria socialismului în întreaga economie națională.

Locul hotărîtor în marea industrie îl ocupă ramurile care produc mijloace de producție — metal, cărbune, petrol, mașini, utilaj, materiale de construcții etc. —, adică *industria grea*. De aceea industrializarea socialistă înseamnă în primul rînd dezvoltarea industriei grele, cu pivotul ei — construcția de mașini. „Centrul industrializării, baza ei, este dezvoltarea industriei grele (combustibil, metale etc.), în ultimă analiză dezvoltarea producției mijloacelor de producție, dezvoltarea unei industrii proprii de mașini“². Construcția de mașini ocupă un loc deosebit între toate ramurile industriei grele. O construcție de mașini dezvoltată este izvorul reutilării tuturor ramurilor economiei naționale cu tehnica modernă — mașini, mașin-unelte, mecanisme, aparatură, instrumente —, este izvorul progresului tehnic.

Pentru construirea socialismului este nevoie de o industrializare care să asigure o precumpănire crescîndă a formelor socialiste ale industriei asupra formei mici producții de mărfuri și a celei capitaliste. Industrializarea socialistă

¹ V. I. Lenin, Tezele raportului asupra tacticii P.C. din Rusia, prezentat la Congresul al III-lea al Internaționalei Comuniste, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 740. — *Nota Trad.*

² I. V. Stalin, Situația economică a Uniunii Sovietice și politica partidului, Opere, vol. 8, ed. P.M.R. 1950, pag. 130. — *Nota Trad.*

crează baza materială pentru dezvoltarea formelor socialiste ale economiei, pentru lichidarea tuturor elementelor capitaliste, ea asigură formelor socialiste ale economiei superioritatea în ceea ce privește tehnica necesară pentru a învinge și a lichida complet sectorul capitalist.

Dezvoltarea industriei grele reprezintă cheia pentru transformarea socialistă a agriculturii pe baza tehnicii mașiniste înaintate. Inzestrând agricultura cu tractoare, combine și alte mașini agricole, industria socialistă constituie baza apariției și dezvoltării noilor forțe de producție la sate, necesare pentru victoria orînduirii colhoznice.

Industrializarea socialistă are ca rezultat creșterea numerică a clasei muncitoare, creșterea greutateii ei specifice și a rolului ei conducător în societate, întărește bazele dictaturii clasei muncitoare și ale alianței ei cu țărănimia.

Asigurînd avîntul tuturor ramurilor producției și victoria formelor socialiste ale economiei, industrializarea reprezintă implicit o bază trainică pentru creșterea neconținută a bunăstării oamenilor muncii, pentru ridicarea nivelului consumului popular.

Industrializarea socialistă asigură *independența tehnică-economică* și capacitatea de apărare a țării în condițiile încercuirii capitaliste. Dezvoltarea industriei grele constituie baza materială a producției tipurilor moderne de armament, necesare pentru apărarea țării împotriva unei agresiuni a statelor imperialiste dușmane.

Prin urmare *industrializarea socialistă* înseamnă o asemenea dezvoltare a marii industrii, și în primul rînd a industriei grele, care să asigure reconstrucția întregii economii naționale pe baza tehnicii mașiniste înaintate, victoria formelor socialiste ale economiei, independența tehnică-economică a țării față de încercuirea capitalistă.

Industrializarea socialistă a țării a avut o însemnătate vitală pentru U.R.S.S. Rusia prer evoluționară, deși posedă o mare industrie, era prin excelență o țară agrară. În ceea ce privește nivelul de dezvoltare a industriei, în special a industriei grele, ea se afla cu mult în urma principalelor țări capitaliste.

Occupînd, în ceea ce privește teritoriul, primul loc între toate țările lumii, iar ca număr al populației locul al treilea (după China și India), Rusia țaristă se afla sub raportul volumului producției industriale pe locul al cincilea în lume și pe locul al patrulea în Europa. În 1913 producția agricolă reprezenta 57,9% din producția globală a marii industrii și agriculturii, iar producția industrială — 42,1%. Industria grea

rămăsese considerabil în urma celei ușoare. Erau inexistente multe ramuri importante ale industriei: producția de mașini-unelte, de tractoare, automobile și altele. Rusia prer evoluționară era înzestrată cu unelte moderne de producție de patru ori mai slab decît Anglia, de cinci ori mai slab decît Germania și de zece ori mai slab decît America. Înăpoierea economică și tehnică făcea ca Rusia țaristă să fie dependentă de țările capitaliste dezvoltate. Ea era nevoită să importe din străinătate o parte însemnată din utilaj și din celelalte mijloace de producție. În ramurile principale ale industriei grele a țării stăpîneau capitaliștii străini.

Dominația capitaliștilor și moșierilor a făcut ca dependența semicolonială a Rusiei față de puterile imperialiste occidentale să sporească tot mai mult. Țara era direct amenințată de pericolul pierderii complete a independenței naționale. Clasele exploatatoare nu erau capabile să lichideze înăpoierea tehnică-economică seculară a Rusiei. Această sarcină istorică putea fi rezolvată numai de clasa muncitoare. Încă în ajunul Marii Revoluții din Octombrie, Lenin a subliniat că pentru Rusia este o problemă de viață și de moarte *să ajungă din urmă și să întrecă* țările capitaliste cele mai dezvoltate din punct de vedere tehnic-economic. „Revoluția a făcut ca în cîteva luni Rusia să ajungă din urmă, ca orînduire *politică*, țările înaintate.

Dar acest lucru nu e suficient. Războiul este neînduplecat, el pune problema cu o ascutime implacabilă: ori vom pieri, ori vom ajunge din urmă țările înaintate și le vom întrece *și din punct de vedere economic*...

Ori vom pieri, ori ne vom avînta înainte cu pînzele întinse. Așa pune problema istoria“¹.

Nivelul forțelor de producție și, în special, existența unei mari industrii concentrate în Rusia prer evoluționară au fost suficiente pentru victoria revoluției proletare, pentru instaurarea Puterii sovietice — cea mai înaintată putere politică din lume. Dar pentru crearea bazei economice a socialismului, pentru transformarea socialistă a micii agriculturi înăpoiate și pentru ridicarea bunăstării poporului, era necesar să se lichideze înăpoierea tehnică-economică seculară a țării, să se creeze o puternică industrie grea. Fără a posedă o industrie grea dezvoltată, Uniunea Sovietică putea să se transforme într-o anexă agrară a țărilor

¹ V. I. Lenin, Catastrofa care ne amenință și cum să luptăm împotriva ei, Opere, vol. 25, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 357—358. — *Nota Trad.*

capitaliste mai dezvoltate, să-și piardă independența, iar o dată cu ea și toate cuceririle revoluției socialiste.

O dată cu victoria revoluției proletare în Rusia a apărut contradicția dintre cea mai înaintată putere politică din lume — Puterea sovietică — și baza tehnică-economică înapoiată, moștenită din trecut. Puterea sovietică n-ar fi putut să se mențină multă vreme pe baza unei industrii înapoiate. Pentru a lichida această contradicție era necesar să se înlătuiească industrializarea socialistă.

Astfel industrializarea socialistă a U.R.S.S. a fost o necesitate istorică, determinată de interesele cele mai vitale și mai arzătoare ale construirii socialismului.

Partidul comunist și Statul sovietic au fost conștiente de această necesitate istorică și au dus în mod consecvent o politică de industrializare socialistă a țării. Congresul al XIV-lea al Partidului comunist (1925) a trasat partidului ca sarcină centrală industrializarea socialistă a țării. În hotărîrea congresului se spunea: „Să se dirijeze construcția economică în direcția transformării Uniunii Sovietice, dintr-o țară importatoare de mașini și utilaj, într-o țară producătoare de mașini și utilaj, astfel ca, în condițiile încercuirii capitaliste, U.R.S.S. să nu se poată transforma în nici un caz într-o anexă economică a economiei capitaliste mondiale, ci să reprezinte o unitate economică independentă care se construiește pe baze socialiste”¹.

Ritmul industrializării socialiste. Sarcinile fundamentale ale transformării socialiste a țării și ale asigurării independenței ei cereau ca industrializarea să fie înlătuieată într-un interval istoric foarte scurt.

Necesitatea unui ritm rapid de industrializare era determinată de condițiile externe și interne de dezvoltare a Uniunii Sovietice — prima țară socialistă din lume.

Condițiile externe de dezvoltare a U.R.S.S. erau determinate de existența încercuirii capitaliste dușmane. Țările imperialiste posedau o bază industrială mai puternică și căutau să nimicească sau cel puțin să slăbească Statul sovietic. Problema ritmului de dezvoltare a industriei nu s-ar fi pus atât de acut dacă Uniunea Sovietică ar fi avut o industrie tot atât de dezvoltată ca țările capitaliste înain-

¹ Rezoluția Congresului al XIV-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.”, partea a II-a, ed. a 7-a, 1954, pag. 195.

tate. Această problemă nu s-ar fi pus atât de acut nici în cazul cînd dictatura proletariatului ar fi existat pe atunci și în alte state, mai dezvoltate din punct de vedere industrial. Dar Uniunea Sovietică era o țară înapoiată din punct de vedere tehnic-economic și singura țară a dictaturii proletariatului. Din această cauză crearea unei baze industriale înaintate trebuia să fie înlătuieată într-un ritm rapid.

Condițiile interne de dezvoltare a U.R.S.S. cereau de asemenea un ritm rapid de industrializare. Atît timp cît Țara sovietică rămînea o țară cu mică gospodărie țărănească, în ea se menținea o bază economică mai trainică pentru capitalism decît pentru socialism. Pentru a rezolva problema „care pe care”, era necesar ca într-un interval istoricește scurt gospodăria țărănească fărîmițată, bazată pe proprietatea privată, să fie transformată pe bază de muncă colectivă, înarmată cu tehnica înaintată, iar capitalismul să fie lipsit de baza lui în mica producție de mărfuri. Această sarcină nu putea fi îndeplinită fără dezvoltarea rapidă a industriei grele.

Fundamentînd necesitatea istorică a unui ritm rapid de industrializare socialistă, Stalin a spus: „Noi am rămas în urmă cu 50—100 de ani față de țările înaintate. Trebuie să cîștigăm această distanță în zece ani. Ori vom face acest lucru, ori vom fi striviți”¹.

Posibilitatea unui ritm rapid de industrializare socialistă era determinată de superioritatea sistemului economic socialist, de particularitățile metodei socialiste de industrializare.

În perioada 1929—1937 ritmul mediu anual de creștere a producției industriale în U.R.S.S. a fost de circa 20%, în timp ce în țările capitaliste el a fost în această perioadă în medie de numai 0,3%. Ritmul de creștere a industriei în U.R.S.S. a depășit de multe ori ritmul de creștere a industriei principalelor țări capitaliste chiar și în cea mai bună perioadă a dezvoltării lor. Astfel în S.U.A. sporul mediu anual al producției industriale a fost: în 1890—1895 de 8,2%, în 1895—1900 de 5,2%, în 1900—1905 de 2,6%, în 1905—1910 de 3,6%.

Metoda socialistă de industrializare. Sursa de mijloace pentru industrializarea socialistă. Industrializarea țării putea fi înlătuieată într-un interval istoric foarte scurt numai pe baza *metodei socialiste de industrializare*.

¹ I. V. Stalin, Despre sarcinile cadrelor conducătoare din economie, Opere, vol. 13, ed. P.M.R. 1952, pag. 43. — *Nota Trad.*

În țările capitaliste industrializarea începe de obicei cu dezvoltarea industriei ușoare. Numai după scurgerea unui timp îndelungat vine rîndul dezvoltării industriei grele.

Țara sovietică nu putea alege această cale de industrializare. Aceasta ar fi însemnat pieirea revoluției socialiste, transformarea U.R.S.S. într-o colonie a statelor imperialiste. Partidul comunist a respins calea capitalistă de industrializare și a început opera de industrializare a țării cu dezvoltarea industriei grele.

Industrializarea capitalistă se realizează în mod spontan ca urmare a goanei capitaliștilor după profit. Industrializarea socialistă s-a înfăptuit pe baza legii dezvoltării planice a economiei naționale, în interesul construirii socialismului și al satisfacerii nevoilor crescînde ale oamenilor muncii. Ea nu ar fi putut să se desfășoare pe baza acțiunii legii valorii, deoarece aceasta ar fi însemnat dezvoltarea în primul rînd a industriei ușoare, ca fiind mai rentabilă. Statul sovietic a stabilit pe bază de plan proporțiile în repartiția muncii și a mijloacelor de producție între diferitele ramuri, proporții care erau dictate de necesitatea industrializării socialiste a țării și care asigurau dezvoltarea în primul rînd a industriei grele. În interesul industrializării au fost folosite sistemul de finanțe, creditul, comerțul exterior. În primul și în cel de-al doilea plan cincinal, Statul sovietic a îndrumat masa principală a investițiilor capitale nu spre industria ușoară, deși aceasta era mai rentabilă, ci spre întreprinderile din industria grea, a căror construire avea o însemnătate hotărîtoare pentru victoria socialismului.

Industrializarea capitalistă duce la intensificarea exploatarea și pauperizării clasei muncitoare și a țărănimii, la adîncirea prăpăstiei dintre oraș și sat, la înrobirea popoarelor coloniale. Industrializarea socialistă asigură o bază trainică pentru avîntul continuu al producției pe baza tehnicii celei mai înalte și duce la lichidarea șomajului, la creșterea salariului real al muncitorilor.

Industrializarea socialistă constituie baza dezvoltării agriculturii, ea duce la creșterea bunăstării țărănimii, la o apropiere între oraș și sat, la întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime. Partidul comunist a respins tezele dușmane ale troțkiștilor, care propuneau efectuarea industrializării pe seama ruinării țărănimii, căutînd în felul acesta să submineze alianța dintre clasa muncitoare și

țărănime. Industrializarea socialistă este un factor puternic de ridicare economică și culturală a unor regiuni naționale în trecut înapoiate.

Din toate acestea rezultă că muncitorii și țărănii sînt direct interesați în industrializarea socialistă. Metoda socialistă de industrializare lărgeste neconținut piața internă, creînd astfel o bază internă trainică pentru dezvoltarea industriei.

Industrializarea unei țări atît de înapoiate în trecut, cum era Rusia, a fost o operă grea, deoarece crearea unei puternice industrii grele necesita uriașe cheltuieli materiale și financiare.

În industrializarea țărilor capitaliste un rol foarte important l-a avut, alături de exploatarea necruțătoare a muncitorilor și țăranilor, afluxul de mijloace din afară, provenind din jaful colonial, contribuțiile de război, împrumuturile și concesiunile înrobitoare. Aceste metode de mobilizare a mijloacelor pentru construirea industriei sînt incompatibile cu principiile orînduirii socialiste. Țara sovietică trebuia să rezolve problema acumulării mijloacelor pentru crearea industriei grele exclusiv pe seama resurselor interne. Pentru a acumula mijloacele necesare în vederea construirii de noi uzine erau necesare cele mai stricte economii în domeniul economic. Noi facem economie la toate, scria Lenin, „trebuie s-c facem pentru că știm că fără salvarea industriei grele, fără restabilirea ei, nu putem construi nici o industrie, iar fără industrie, noi, în general, vom pieri ca țară independentă“¹.

Înfăptuind sarcina grea a acumulării mijloacelor pentru industrializare, Statul sovietic a folosit avantajele economiei socialiste, care creau o posibilitate reală de a rezolva problema acumulării prin forțe proprii, fără împrumuturi înrobitoare din afară, pe seama resurselor interne, pe seama acumulării socialiste realizate în mod planificat. *Acumulare socialistă* înseamnă folosirea unei părți din venitul național pentru lărgirea producției socialiste.

Exproprierea moșierilor și a capitaliștilor a creat posibilitatea de a folosi în scopul industrializării socialiste o parte însemnată din mijloacele care înainte erau însușite

¹ V. I. Lenin, Cinci ani de revoluție rusă și perspectivele revoluției mondiale. Raport prezentat la Congresul al IV-lea al Internaționalei Comuniste, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 827. — *Nota Trad.*

de exploatare și cheltuite în scopul consumului parazit. Puterea sovietică a eliberat țara de plățile anuale de sute de milioane de ruble în străinătate sub forma dobânzilor la împrumuturile țariste și a dividendelor plătite capitaliștilor străini pentru capitalurile lor investite în Rusia. Înainte de revoluție se cheltuiau anual în acest scop 800.000.000—900.000.000 de ruble aur.

Țărăimea sovietică a scăpat de arenzile pe care le plătea moșierilor pentru pământ și de multiplele datorii față de bănci. Țărăimea, fiind interesată în dezvoltarea industriei, a putut să consacre acestui scop o parte din mijloacele ei.

Cele mai importante surse de mijloace pentru industrializarea socialistă au fost veniturile industriei naționalizate, ale comerțului exterior, ale comerțului interior de stat și ale sistemului bancar. Însemnătatea acestor surse a crescut tot mai mult, pe măsura dezvoltării industriei socialiste.

Industria socialistă are avantaje incontestabile în comparație cu cea capitalistă în ceea ce privește asigurarea creșterii acumulărilor. Ea este cea mai mare și mai concentrată industrie, unită pe scara întregii țări, ea nu este supusă acțiunii legii concurenței și a anarhiei în producție. Conducerea planificată a industriei, folosirea rațională a resurselor ei, avântul în muncă al clasei muncitoare, dezvoltarea rapidă a tehnicii au creat condițiile pentru creșterea neîntreruptă a productivității muncii. Datorită acestui lucru, industria socialistă a căpătat posibilitatea de a reduce neconținut *prețul de cost* al producției, adică cheltuielile exprimate în formă bănească pe care le fac întreprinderile pentru producerea și realizarea produselor lor.

Unul dintre cele mai importante avantaje ale economiei socialiste față de cea capitalistă este concentrarea tuturor acumulărilor în bani existente în țară ale întreprinderilor de stat și cooperatiste, precum și a mijloacelor disponibile ale populației în instituțiile de credit ale statului și folosirea lor planificată pentru dezvoltarea industriei. Statul sovietic a asigurat folosirea chibzuită a mijloacelor acumulate în scopul satisfacerii celor mai importante nevoi ale industrializării. El a dus o politică de cel mai strict regim de economie, de simplificare și ieftinire prin toate mijloacele aparatului de stat și cooperatist, de întărire a hozrasciotului, a disciplinei financiare, de luptă împotriva exceselor în cheltuirea mijloacelor statului.

Toate aceste surse de acumulare internă au dat miliarde de ruble pentru industrializarea țării și au permis să se facă importante investiții capitale în industrie, mai ales în industria grea.

Astfel, Puterea sovietică a biruit cu succes greutățile legate de acumularea mijloacelor necesare pentru industrializarea țării.

Folosirea metodei socialiste de industrializare a permis să se câștige foarte mult timp, asigurând într-un termen scurt crearea unei industrii socialiste de prim rang și un ritm rapid de creștere a ei.

În cursul primului plan cincinal (1929—1932) investițiile capitale în industrie, socotite în prețurile actuale, au însumat 35,1 miliarde de ruble, dintre care 30,1 miliarde au fost investite în ramurile industriei grele. În cursul celui de-al doilea plan cincinal (1933—1937) investițiile capitale în industrie au însumat 82,8 miliarde de ruble, dintre care 69,1 miliarde au fost investite în industria grea. În primii trei ani și jumătate ai celui de-al treilea plan cincinal (1938 — prima jumătate a anului 1941) au fost investite în industrie 81,6 miliarde de ruble, dintre care în industria grea — 70,3 miliarde.

Transformarea U.R.S.S. dintr-o țară agrară înapoiată într-o putere industrială înaintată. Victoria industrializării socialiste în U.R.S.S. a devenit posibilă pentru că Partidul comunist și Statul sovietic s-au sprijinit în politica lor pe legile dezvoltării economice și au folosit cu pricepere avantajele economiei socialiste. În concordanță cu sarcinile construirii socialismului și ale satisfacerii nevoilor materiale și culturale crescînde ale oamenilor muncii a fost desfășurată o gigantică construcție industrială. Programul de industrializare a țării și-a găsit o întruchipare concretă în planurile cincinale, care au înarmat poporul sovietic cu claritatea perspectivei și au constituit o puternică forță care mobiliza pe oamenii muncii la construirea socialismului.

Partidul comunist și Statul sovietic au organizat și au condus activitatea și inițiativa creatoare a maselor de milioane de oameni. În perioada primului cincinal s-a desfășurat *întrecerea socialistă* de masă în lupta pentru îndeplinirea și depășirea planurilor. Al doilea plan cincinal a fost marcat de apariția mișcării stahanoviste, care era legată de însușirea de către lucrătorii din producție a tehnicii moderne, de prim-rang, care a spart normele tehnice scăzute, învechite, înlocuindu-le cu altele mai ridicate. Mișcarea stahanovistă a constituit o nouă etapă a întrecerii socialiste. În

întrecerea maselor largi ale clasei muncitoare s-a manifestat marele rol al relațiilor de producție noi, socialiste, ca forță principală și hotărâtoare a creșterii puternice a forțelor de producție. Întrecerea socialistă a scos la iveală rezerve inepuizabile de creștere a productivității muncii și de accelerare a ritmului industrializării. Întrecerea socialistă, desfășurată pe scară largă, a fost un factor esențial în îndeplinirea înainte de termen a primului și a celui de-al doilea plan cincinal.

Un rol important în lupta pentru industrializarea țării l-a jucat folosirea consecventă a legii economice a repartiției după muncă, care îmbină interesele materiale personale ale oamenilor muncii cu interesele producției sociale. Retribuirea muncii în funcție de cantitatea și calitatea ei a stimulat creșterea productivității muncii, ridicarea calificării oamenilor muncii și perfecționarea metodelor de producție.

Una dintre principalele condiții ale realizării unui ritm rapid de industrializare, ale punerii în funcțiune de noi uzine și ale folosirii la maximum a tehnicii moderne a fost rezolvarea cu succes de către Puterea sovietică în decurs de câțiva ani a problemei extrem de grele de creare a numeroase *cadre* industriale. S-a pus cu toată ascuțimea sarcina pregătirii de noi cadre de intelectuali-tehnicieni. Clasa muncitoare trebuia să-și creeze propriile ei cadre de intelectuali-tehnicieni capabile să slujească interesele poporului, să participe activ la construcția socialistă. În perioada primului și a celui de-al doilea plan cincinal, Statul sovietic a desfășurat o uriașă muncă de pregătire a cadrelor pentru industrie și pentru celelalte ramuri ale economiei naționale, prin sistemul institutelor de învățământ superior și al școlilor medii tehnice. Paralel cu aceasta a fost organizată pe scară largă pregătirea de muncitori calificați în cadrul școlilor de pe lângă fabrici și uzine și al diferitelor cursuri de instruire tehnică a muncitorilor noi. Organizarea pe bază de plan a pregătirii cadrelor de către Statul sovietic și cointeresarea maselor muncitorești în creșterea producției sociale au accelerat și au înlesnit însușirea tehnicii noi. Pe această bază au fost create condițiile pentru creșterea rapidă a productivității muncii.

În perioada dintre 1928 și 1937 numărul muncitorilor și funcționarilor din marea industrie a crescut de la 3.800.000 de oameni la 10.100.000, adică de 2,7 ori. Numărul muncitorilor calificați care lucrează la mașinile cele mai noi a crescut considerabil mai repede de-

cît numărul total al clasei muncitoare. În perioada dintre 1926 și 1939 numărul strungarilor a crescut de 6,8 ori, iar al frezorilor — de 13 ori etc. Numărul inginerilor a crescut de 7,7 ori.

Îndeplinirea cu succes a programului de industrializare a schimbat raportul dintre industrie și agricultură: cu toată creșterea însemnată a producției agricole, producția industrială a crescut mult mai rapid, în urma cărui fapt greutatea specifică a producției industriale în întreaga producție a țării a sporit simțitor. Industria socialistă a devenit o forță hotărâtoare în economia națională. S-a schimbat corelația dintre ramurile care produc mijloace de producție și ramurile care produc articole de consum. Producția mijloacelor de producție a ocupat un loc precumpănit în masa totală a producției industriale și a început să joace un rol conducător în dezvoltarea industriei și a întregii economii a țării.

În ceea ce privește *ritmul* de dezvoltare și *nivelul tehnicii*, industria U.R.S.S. a ajuns din urmă și a întrecut industria principalelor țări capitaliste. Din punctul de vedere al înzestrării producției industriale cu tehnica modernă, Țara sovietică a devenit cea mai înaintată din lume. Construcția de mașini a atins în U.R.S.S. un nivel de dezvoltare care a făcut cu puțință să se producă în țară orice fel de mașini. Uniunea Sovietică a devenit independentă din punct de vedere tehnic și economic față de țările capitaliste.

În perioada primelor două cincinale a fost construită în U.R.S.S. o puternică industrie grea, utilată după ultimul cuvânt al tehnicii. În 1937 fondurile de producție fixe ale întregii industrii (clădirile și construcțiile destinate producției, mașinile și utilajul) au depășit de 5,5 ori nivelul din 1928, iar în ramurile care produc mijloace de producție — de peste 7 ori. Au fost create zeci de noi ramuri ale industriei, pe care Rusia prerevoluționară nu le cunoscuse: industria de automobile și de tractoare, construcția de mașini-unelte, o serie de ramuri ale industriei chimice, construcția de avioane, construcția de motoare, producția de combine, de turbine și generatoare puternice, de oțeluri de calitate și multe altele. În cursul cincinalelor au fost construite și puse în funcțiune mii de fabrici și uzine. Printre ele se numără zeci de giganți ai industriei socialiste: combinatele metalurgice din Magnitogorsk și din Kuznețk, hidrocentrala de pe Nipru, uzinele de tractoare din Stalingrad și din Harkov, uzinele de automobile din Moscova și din Gorki, uzinele pentru construcția de mașini grele din Ural și din Kramatorsk, uzina de rulmenți cu bile din Moscova, combinatele chimice din Stalinogorsk, Solikamsk și Berezniki și o sumedenie de alte întreprinderi. Noile întreprinderi au început să aibă rolul principal în volumul general al producției industriale. Încă în 1937 peste 80% din întreaga producție au fost obținute în noile întreprinderi sau în cele reconstruite în anii primelor două cincinale.

Din 1913 pînă în 1940 producția mării industrii din U.R.S.S. a crescut de aproximativ 12 ori. În ceea ce privește volumul producției industriale, Uniunea Sovietică s-a situat încă de la sfîrșitul celui de-al doilea plan cincinal pe primul loc în Europa și pe locul al doilea în lume. În ceea ce privește traficul de mărfuri pe căile ferate, U.R.S.S. s-a situat pe locul al doilea în lume. Greutatea specifică a mării industrii în producția globală a mării industrii și agriculturii a crescut de la 42,1%, cît era în 1913, la 77,4% în 1937. În 1913 partea mijloacelor de producție în producția globală a întregii industrii era de 33,3%, în 1940 — de peste 60%. În 1913 producția industriei construcției de mașini în producția globală a industriei reprezenta numai 6%, în 1940 — 30%. În ceea ce privește greutatea specifică a construcției de mașini în producția industrială, Uniunea Sovietică se situează pe primul loc în lume. În ajunul primului plan cincinal U.R.S.S. importa din străinătate aproximativ o treime din totalul mașinilor. În 1932 au fost importate mai puțin de 13%, iar în 1937 — numai 0,9%. Uniunea Sovietică nu numai că a încetat să importe din țările capitaliste automobile, tractoare, mașini agricole și alte mașini, dar a început să exporte asemenea mașini în străinătate.

Creșterea rapidă a industriei sovietice a avut ca urmare faptul că marile întreprinderi socialiste au ocupat o poziție dominantă în producția industrială. În perioada 1924/25 greutatea specifică a sectorului economic particular în producția industrială a U.R.S.S. reprezenta 20,7%. Ca urmare a îndeplinirii celui de-al doilea plan cincinal, industria particulară a fost definitiv lichidată. Sistemul socialist a devenit unicul sistem în industria U.R.S.S.

Industrializarea socialistă a dus la ridicarea nivelului material și cultural al oamenilor muncii. Încă în perioada primului plan cincinal, la sfîrșitul anului 1930, în U.R.S.S. *șomajul a fost lichidat* în întregime. Crearea industriei grele a servit drept bază pentru reconstrucția tehnică și pentru puternica dezvoltare a ramurilor producătoare de articole de consum — agricultura, industria ușoară și cea alimentară. În cursul celui de-al doilea plan cincinal, investițiile capitale în industria producătoare de articole de consum s-au triplat în comparație cu primul plan cincinal.

În procesul industrializării socialiste s-au produs schimbări radicale în *repartizarea teritorială a industriei*. Au fost create noi baze industriale de prim-rang în regiunile răsăritene ale țării — în Ural, în Siberia de vest, în Kazahstan. Industrializarea socialistă a fost însoțită de dezvoltarea vechilor orașe și de crearea de *orașe noi*. În întreaga țară, mai ales în răsăritul ei, s-au dezvoltat mari orașe și centre ale industriei, devenite centre economice și culturale care au transformat întreaga fizionomie a regiunilor înconjurătoare.

Ca urmare a înfăptuirii programului de industrializare, Uniunea Sovietică s-a transformat dintr-o țară agrară înapoiată într-o mare *putere industrială socialistă*. A fost creată o bază industrială trainică pentru reconstrucția tehnică a întregii economii naționale, pentru întărirea capacității de apărare a U.R.S.S. și pentru creșterea neîntreruptă a bunăstării poporului. Contradicția dintre cea mai înaintată putere politică din lume și baza tehnică-economică înapoiată moștenită din trecut a fost lichidată.

În felul acesta, în cursul cincinalelor dinainte de război a avut loc o creștere impetuoasă a forțelor de producție în industria socialistă. În cei 13 ani dinainte de război, Uniunea Sovietică a parcurs o cale pentru care țările capitaliste dezvoltate au avut nevoie de aproximativ 10 ori mai mult timp. Acesta a fost un salt măreț de la starea de înapoiere la progres, un salt fără precedent în istoria mondială. Uriașa dezvoltare a forțelor de producție în U.R.S.S. nu s-ar fi produs dacă vechile relații de producție capitaliste n-ar fi fost înlocuite prin relații de producție noi, socialiste.

Victoria industrializării în U.R.S.S. a fost obținută de Partidul comunist și de Statul sovietic în lupta pentru înfrîngerea uriașelor greutăți legate de înapoierea economică a țării, de împotrivirea înverșunată a elementelor capitaliste în curs de lichidare și de existența încercuirii capitaliste dușmane. Partidul comunist a apărat linia de industrializare a țării ducînd lupta împotriva dușmanilor de moarte ai socialismului — troțkiștii și buhariniștii, care au opus liniei generale a partidului de industrializare a țării linia de transformare a țării sovietice într-o anexă agrară a țărilor imperialiste și care au încercat să îndrepte U.R.S.S. pe calea dezvoltării capitaliste.

Industrializarea socialistă a U.R.S.S. a fost un eveniment de imensă însemnătate internațională. Transformarea rapidă a unei țări, în trecut înapoiată, într-o mare putere industrială a dovedit superioritatea incontestabilă a sistemului socialist al economiei și a întărit pozițiile U.R.S.S. pe arena internațională. Experiența industrializării U.R.S.S. este folosită astăzi de țările de democrație populară, care merg pe calea construirii socialismului.

Procesul de industrializare a fiecărei țări care a pășit pe calea construirii socialismului depinde atît de condițiile interne cît și de cele externe. Uniunea Sovietică, fiind prima și, vreme îndelungată, singura țară care construia socialis-

mul în condițiile încercuirii puterilor capitaliste dușmane, a fost nevoită să-și creeze o industrie grea care să cuprindă toate ramurile ei principale într-un interval istoric extrem de scurt și exclusiv pe seama resurselor interne. Acest lucru a determinat imensele greutateți ale construirii socialismului în U.R.S.S. Alte condiții, mai favorabile, s-au creat acum pentru țările de democrație populară, întrucît există puternicul lagăr al democrației și socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică, și întrucît a fost acumulată o bogată experiență în construirea socialismului. Construirea industriei în aceste țări se face ținîndu-se seama de particularitățile fiecărei țări, inclusiv de condițiile naturale, ținîndu-se seama de utilitatea economică a dezvoltării unor ramuri sau altora, avîndu-se în vedere toate avantajele unei vaste diviziuni a muncii și ale ajutorului economic reciproc între țările lagărului socialist.

SCURTE CONCLUZII

1. *Marea industrie mecanizată este baza materială a socialismului. O însemnătate hotărîtoare pentru construirea socialismului are existența industriei grele. Esența industrializării socialiste constă în crearea, pe seama surselor interne de acumulare, a unei industrii grele puternice, capabilă să reorganizeze întreaga economie națională, inclusiv agricultura, pe baza tehnicii celei mai noi, să asigure dominația absolută a formelor socialiste în economie și independența tehnică-economică a țării.*

2. *Metoda socialistă de industrializare, care are o superioritate hotărîtoare față de metoda capitalistă, asigură crearea unei mari industrii într-un răstimp istoricește foarte scurt. Industrializarea socialistă se înfăptuiește în mod planificat, începe cu dezvoltarea industriei grele și se face în interesul oamenilor muncii. Naționalizarea industriei, băncilor, transportului, comerțului exterior creează noi surse de acumulare, neîntîlnite în capitalism și permite o mobilizare rapidă a mijloacelor pentru crearea industriei grele.*

3. *Statul sovietic, condus de Partidul comunist, a înfăptuit cu succes programul de industrializare, care și-a găsit întruchiparea în planurile cincinale, datorită*

faptului că în politica sa el s-a sprijinit pe legile economice și a folosit avantajele economiei socialiste, avîntul în muncă al clasei muncitoare și al tuturor oamenilor muncii. În perioada cincinalelor dinainte de război a fost construită o industrie de prim-rang, înaintată din punct de vedere tehnic, care a servit drept bază pentru reconstrucția tehnică a întregii economii naționale, pentru întărirea capacității de apărare a țării și pentru creșterea bunăstării poporului. Uniunea Sovietică s-a transformat într-o mare putere industrială, independentă față de celelalte țări, care produce cu forțe proprii toate mașinile și tot utilajul necesar. Relațiile de producție noi, socialiste, statornicite în țară, au constituit forța hotărîtoare care a determinat și a asigurat dezvoltarea rapidă a forțelor de producție în industria socialistă.

CAPITOLUL XXIV

COLECTIVIZAREA AGRICULTURII

Necesitatea istorică a colectivizării agriculturii. Planul cooperatist al lui Lenin. Pentru construirea socialismului este necesară nu numai industrializarea țării, ci și transformarea agriculturii pe baze socialiste. Socialismul este sistemul de economie socială care unește industria și agricultura bazate pe mijloace de producție socializate și pe muncă colectivă.

Transformarea socialistă a agriculturii este cea mai grea sarcină a revoluției socialiste după cucerirea puterii de către clasa muncitoare. Spre deosebire de industrie, unde revoluția socialistă găsește o mare producție, ajunsă la un înalt grad de concentrare, agricultura țărilor capitaliste n-a atins un asemenea grad de socializare capitalistă a producției. În ea predomină numeric micile gospodării țărănești, fărîmițate. Atîta timp cît mica gospodărie individuală rămîne forma predominantă a producției agricole, se menține baza orînduirii economice burgheze la sate, exploatarea țărănimii sărace și a unei părți însemnate din țărănii mijlocași de către burghezia satelor. Sistemul micii pro-

ducții de mărfuri nu este în stare să izbăvească masele țărănești de mizerie și de asuprire.

Singura cale de izbăvire a maselor muncitoare ale țărănimii de orice exploatare, de mizerie și de ruină este trecerea lor pe făgașul socialismului. Marxism-leninismul respinge, ca fiind absurdă și criminală, calea expropriării producătorilor mici și mijlocii și transformarea mijloacelor lor de producție în proprietate de stat, deoarece această cale ar submina orice posibilitate de victorie a revoluției proletare și ar arunca țărănimia pentru mult timp în lagărul dușmanilor proletariatului. F. Engels scria: „Cînd vom deține puterea de stat, nu ne va trece prin gînd să expropriem pe micii agricultori prin violență (indiferent, cu sau fără despăgubire), așa cum vom fi nevoiți să facem cu moșierii. Sarcina noastră față de micul agricultor este, în primul rînd, să transformăm gospodăria sa privată și proprietatea sa privată într-una colectivă, nu prin violență, ci prin puterea exemplului și acordîndu-i sprijinul societății pentru acest scop”¹.

În planul său de construire a societății socialiste, Lenin s-a călăuzit de ideea că clasa muncitoare trebuie să construiască socialismul în alianță cu țărănimia. Planul elaborat de Lenin cu privire la trecerea țăranilor, prin cooperatie, de la mica gospodărie bazată pe proprietatea privată la marea gospodărie socialistă este o parte integrantă a planului general de construire a socialismului.

Planul cooperatist al lui Lenin a pornit de la ideea că în condițiile dictaturii proletariatului cooperatia este pentru milioanele de țărani cea mai accesibilă, mai firească și mai avantajoasă cale de trecere de la gospodăriile individuale fărîmițate la mari asociații de producție, la gospodării colective. Una dintre cele mai importante premise economice ale încadrării maselor principale ale țărănimii în cooperative de producție este dezvoltarea prin toate mijloacele a unei mari industrii socialiste, capabile să reorganizeze și agricultura pe o bază tehnică modernă. Atragearea țărănimii pe făgașul construcției socialiste trebuie să se facă dezvoltînd la început cele mai simple forme ale cooperatiei în domeniul desfacerii, aprovizionării, creditului și trecînd treptat de la aceste forme la cooperatia de pro-

ducție, colhoznică. În cooperativizarea țăranilor trebuie să se respecte în modul cel mai strict principiul liberului consimțămînt.

În societatea burgheză, în care mijloacele de producție aparțin exploatatorilor, cooperatia este o formă *capitalistă* de economie. În capitalism, în cooperatia agricolă domină din punct de vedere economic burghezia, care exploatează masele țărănimii. În orînduirea socială în care puterea politică se află în mîinile oamenilor muncii înșiși, iar principalele mijloace de producție sînt proprietatea statului proletar, cooperatia este o formă *socialistă* de economie. „O orînduire de cooperatori civilizați, în condițiile proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, în condițiile victoriei de clasă a proletariatului asupra burgheziei, această orînduire este orînduirea socialistă”¹.

Sprijinindu-se pe lucrările lui Lenin, Stalin a formulat și a dezvoltat o serie de teze noi cu privire la problema transformării socialiste a agriculturii.

În economia din perioada de trecere, economie cu mai multe sectoare, există, pe de o parte, marea industrie socialistă, a cărei bază o constituie proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, iar pe de altă parte mica gospodărie țărănească, a cărei bază o constituie proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. Marea industrie este înzestrată cu tehnică înaintată, în timp ce mica gospodărie țărănească, întemeiată pe proprietatea privată, se bazează pe o tehnică primitivă și pe munca manuală. Marea industrie se dezvoltă într-un ritm rapid după principiul reproducției lărgite, în timp ce mica gospodărie țărănească, în majoritatea ei, nu numai că nu realizează în fiecare an reproducția lărgită, dar nu are întotdeauna posibilitatea să realizeze nici măcar reproducția simplă. Marea industrie este centralizată pe scara întregii economii naționale și este condusă pe baza unui plan de stat, în timp ce mica gospodărie țărănească este fărîmițată și supusă influenței stihiei pieței. Marea industrie socialistă *distruge* elementele capitaliste, în timp ce mica gospodărie țărănească le *generează* permanent și în proporții de masă. Statul socialist și construirea socialismului nu pot să se bazeze un timp mai îndelungat pe două temelii *diferite*, pe industria socialistă, industria cea mai mare și mai unită, și pe gos-

¹ F. Engels, Problema țărănească în Franța și în Germania, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 397. — Nota Trad.

¹ V. I. Lenin, Despre cooperatie, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, pag. 844. — Nota Trad.

podăria țărănească cu mică producție de mărfuri, gospodăria cea mai fărâmițată și mai înapoiată. Aceasta ar duce în cele din urmă la prăbușirea întregii economii naționale.

Așadar în economia perioadei de trecere de la capitalism la socialism există în mod inevitabil o contradicție între marea industrie socialistă, de o parte, și mica gospodărie țărănească, de altă parte. Această contradicție poate fi rezolvată numai prin trecerea micii gospodării țărănești pe făgașul marii agriculturi socialiste.

În U.R.S.S. dezvoltarea industriei socialiste și creșterea populației orașenești în perioada de trecere au fost însoțite de o creștere rapidă a cererii de produse agricole. Dar ritmul de dezvoltare a agriculturii rămânea extrem de mult în urmă față de ritmul de dezvoltare a industriei. Deosebit de încet progresa ramura principală a agriculturii — gospodăria cerealică. Mica gospodărie țărănească, care era principalul furnizor de cereale-marfă, era o gospodărie pe jumătate de consum și vindea pe piață numai a zecea parte din recolta globală de cereale. Cu toate că în 1926 suprafețele cultivate și recolta globală de cereale au atins aproape nivelul dinaintea războiului, producția de cereale-marfă a fost de 2 ori mai mică decât în 1913. Mica gospodărie țărănească nu era în stare să satisfacă cererea crescândă de produse alimentare pentru populație și de materii prime pentru industrie.

Există două căi de creare a marii gospodării în agricultură — calea capitalistă și calea socialistă. Calea *capitalistă* înseamnă crearea în agricultură a unor mari gospodării capitaliste, bazate pe exploatarea muncii salariate, lucru care este însoțit inevitabil de pauperizarea și de ruina maselor muncitoare ale țărănimii. Calea *socialistă* înseamnă unirea micilor gospodării țărănești în mari gospodării colective, înzestrate cu tehnică înaintată și care eliberează pe țărani de exploatare, mizerie și sărăcie, asigurând ridicarea neconținută a nivelului lor material și cultural. O a treia cale nu există.

Trecerea de la mica gospodărie țărănească individuală la marea gospodărie socialistă nu se poate face de la sine. În capitalism satul urmează orașul în mod spontan, deoarece economia capitalistă de la orașe și mica gospodărie țărănească de la sate sînt în esență forme de economie de același tip, bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție. În condițiile dictaturii clasei muncitoare, satul cu mică gospodărie țărănească nu poate să urmeze în mod spontan orașul socialist. Lenin vorbea despre tendința *capitalistă de producător de mărfuri* a țărănimii în opoziție cu tendința *socialistă* a proletariatului.

Orașul socialist duce după sine satul cu mică gospodărie țărănească prin organizarea de mari gospodării socialiste în agricultură. Industrializarea țării înzestrează satul cu tehnică mașinistă înaintată. Totodată se creează cadre care își însușesc noua tehnică. În agricultură apar noi forțe de producție. Vechile relații de producție ale micii gospodării țărănești nu corespund noilor forțe de producție. Acest lucru dă naștere necesității de a crea la sate relații de producție noi, socialiste, care să dea cîmp liber dezvoltării forțelor de producție. Aceste relații de producție pot fi create numai prin unirea micilor gospodării individuale în mari gospodării colective.

Așadar, unirea treptată a micilor gospodării țărănești în cooperative de producție înzestrate cu tehnică înaintată constituie o necesitate obiectivă în perioada de trecere de la capitalism la socialism. Fără colectivizare nu se poate asigura dezvoltarea neîntreruptă a întregii economii naționale pe baza tehnicii celei mai înalte și creșterea continuă a bunăstării poporului. Calea colectivizării este singura cale posibilă din punctul de vedere al sarcinilor construirii socialismului și al satisfacerii intereselor fundamentale, vitale ale țărănimii.

Partidul comunist și Statul sovietic au înțeles necesitatea istorică a colectivizării, au respins calea capitalistă de dezvoltare a agriculturii, ca fiind funestă pentru socialism, și au ales calea socialistă. Acest lucru și-a găsit expresia în politica — promovată în mod consecvent — de colectivizare a agriculturii. Congresul al XV-lea al P. C. (b) al U.R.S.S. (1927) a hotărît: „Este necesar să se fixeze ca sarcină primordială, pe baza cooperativizării continue a țărănimii, trecerea treptată a gospodăriilor țărănești dispersate, pe făgașul marii producții (lucrarea colectivă a pămîntului pe baza creării unei agriculturi intensive și mecanizate), sprijinind și încurajînd prin toate mijloacele mlădițele muncii agricole socializate”¹.

Istoria construcției socialiste în U.R.S.S. a arătat că încadrarea gospodăriilor țărănești în cooperative de producție s-a dovedit a fi o cale pe deplin justă. În toate țările în care există o clasă mai mult sau mai puțin nume-

¹ Rezoluția Congresului al XV-lea al P.C. (b) al U.R.S.S. „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.”, partea a II-a, ed. a 7-a 1954, pag. 437.

roasă de producători mici și mijlocii, după instaurarea puterii clasei muncitoare această cale de dezvoltare este singura posibilă și adecvată pentru victoria socialismului.

Premisele colectivizării compacte. Îndeplinirea măreței sarcini istorice a colectivizării milioaneilor de mici gospodării țărănești necesita o pregătire corespunzătoare. Dacă însăși dezvoltarea capitalismului pregătise condițiile materiale pentru transformarea socialistă a industriei, în agricultură aceste condiții trebuiau să fie create în bună parte în cursul perioadei de trecere.

Politica economică dusă de Partidul comunist și de Statul sovietic la sate înainte de colectivizarea compactă urmărea să sprijine prin toate măsurile posibile păturile sărace și mijlocașe ale satului și să îngrădească tendințele exploatare ale burgheziei de la sate. Țărănimea săracă, care reprezenta 35% din populația țărănească, a fost complet scutită de impozite. Prin legislația muncii, statul socialist apăra cu strictețe interesele țăranilor săraci și ale muncitorilor agricoli. Organizarea teritoriului în gospodăriile sărace și în cele mijlocașe neavute se făcea gratuit, pe socoteala statului. Statul a organizat centre de închiriere a mașinilor, care acordau ajutor pe linie de producție în primul rând gospodăriilor sărace. Țăranilor săraci și mijlocași li se acordau credite în bani, li se dădeau cu împrumut semințe și alimente în condiții avantajoase. De o mare însemnătate pentru avântul gospodăriei țărănești au fost ajutorul agronomic, aprovizionarea cu îngrășăminte minerale, lupta împotriva secetei, efectuarea unor mari lucrări de irigație etc., organizate de către stat. În același timp Partidul comunist și Statul sovietic îngrădeau și eliminau elementele capitaliste de la sate prin impunerea chiaburimii la impozite ridicate, prin limitarea întinderii de pământ care putea fi luată în arendă și a folosirii muncii salariate, prin interzicerea cumpărării și vânzării pământului.

Sarcina fundamentală a construirii socialismului la sate era ca, sub conducerea clasei muncitoare, care se sprijină pe marea industrie socialistă, masele principale ale țărănimii să treacă de la vechea cale, bazată pe proprietatea privată, la calea nouă, socialistă, colhoznică.

Naționalizarea pământului în U.R.S.S. a eliberat pe micul țăran de atașamentul lui de sclav față de peticul său de pământ, înlesnind astfel trecerea de la mica gospodă-

rie țărănească la marea gospodărie colectivă. Naționalizarea pământului a creat condiții favorabile pentru organizarea de mari gospodării socialiste în agricultură, care nu erau nevoite să cheltuiască neproductiv fonduri pentru cumpărarea de pământ și pentru plata rentei funciare.

O însemnătate hotărâtoare în pregătirea colectivizării a avut-o dezvoltarea prin toate mijloacele a *industriei socialiste*, care este cheia transformării socialiste a agriculturii. În U.R.S.S. chiar primele succese ale industrializării au dat posibilitatea de a dezvolta construcția de uzine pentru producția de tractoare, combine și alte mașini agricole complexe. Numai în anii primului cincinal, agricultura U.R.S.S. a primit 154.000 de tractoare (calculate în tractoare de 15 cai-putere).

Astfel s-a creat baza industrială a aprovizionării satului cu tractoare, combine și alte mașini agricole.

Trecerea în masă a țăranilor pe calea colhozurilor a fost pregătită de dezvoltarea *cooperăției agricole*. Treapta inferioară a cooperativizării gospodăriilor țărănești este cooperăția în domeniul desfacerii produselor agricole și al aprovizionării satului cu mărfuri industriale, precum și cooperăția în domeniul creditului. Alături de formele speciale ale cooperăției agricole — cooperăția pentru fabricarea uleiului, cultivarea inului, a sfelei de zahăr, cooperăția de credit etc. — o mare însemnătate o are *cooperăția meșteșugărească*. Aceste forme ale cooperăției joacă un mare rol în trecerea de la gospodăria țărănească individuală la marea gospodărie obștească. Ele deprind păturile largi ale țărănimii să ducă gospodăria în mod colectiv. Pe această treaptă, între industria socialistă și gospodăria țărănească există mai ales o *legătură comercială*, care nu schimbă încă bazele de proprietate privată ale producției țărănești, dar asigură cointeresarea materială a țăranilor în ridicarea gospodăriei lor. Legătura comercială se realizează prin extinderea comerțului de stat și a celui cooperatist și prin înlăturarea capitalului particular din circulația mărfurilor. În felul acesta țăranii scapă de exploatarea negustorilor și speculanților. Un mare rol în această privință îl joacă *cooperăția de consum* la sate, care face comerț cu obiecte de consum individual.

De o mare însemnătate în relațiile dintre stat și asociațiile cooperatiste este sistemul *contractărilor*, care prezintă o formă de circulație organizată a măriurilor.

Această circulație a mărfurilor se realizează pe baza unor contracte prin care statul face producătorilor cooperativi-zați o comandă pentru producția unei anumite cantități de produse agricole, aprovizionează cooperativele cu semințe și unelte de producție, stabilește folosirea celor mai bune metode de gospodărire (semănatul în rânduri, semănatul cu semințe selecționate, folosirea îngrășămintelor etc.), cumpără de la ele producția-marfă pentru aprovizionarea populației cu produse alimentare și a industriei cu materii prime. Acest sistem este avantajos pentru ambele părți și stabilește între gospodăriile țărănești și industrie o legătură directă, fără intermediari comerciali particulari.

Treapta superioară a cooperativizării țărănimii o constituie organizarea de gospodării colective — colhozuri, care înseamnă trecerea la marea producție, la producția socializată. *Colhozul* este o asociație cooperatistă de producție a țăranilor întemeiată pe liberul consimțământ și avînd la bază proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție și munca colectivă, care exclude exploatarea omului de către om.

Un mare rol în pregătirea colectivizării în masă îl au primele colhozuri, create curînd după revoluția socialistă. Din exemplul acestor colhozuri țărani se conving de avantajele formelor colective de gospodărie față de gospodăria individuală.

Înainte de colectivizarea compactă, forma predominantă a gospodăriilor colective o constituiau *îtovărășirile pentru lucrarea în comun a pămîntului* (T.O.Z.-urile), în care erau socializate folosirea pămîntului și munca, dar vitele de muncă și inventarul agricol rămîneau în proprietatea privată a țăranului. O dată cu desfășurarea colectivizării în masă, T.O.Z.-urile s-au dovedit a fi o treaptă depășită. Într-o serie de regiuni existau *comune agricole*, în care erau socializate nu numai toate mijloacele de producție, dar și gospodăria personală a colhoznicului. Aceste comune s-au dovedit a nu fi viabile, deoarece ele au luat ființă în condițiile unei tehnici nedezvoltate și ale insuficienței produselor. În comune se practica repartiția egalitară a obiectelor de consum. Comunele au fost transformate în arteluri agricole.

Forma fundamentală și principală a construcției colhoznice este artelul agricol. *Artelul agricol* este o formă

de gospodărie colectivă bazată pe *socializarea* principalelor mijloace de producție ale țăranilor și pe munca lor colectivă, menținîndu-se proprietatea personală a colhoznicilor asupra gospodăriei auxiliare, ale cărei dimensiuni sînt stabilite de Statutul artelului agricol.

Rolul conducător al mării industriei socialiste în colectivizarea agriculturii se realizează prin stațiunile de mașini și tractoare. *Stațiunea de mașini și tractoare* (S.M.T.) este o întreprindere socialistă de stat în agricultură care concentrează în mâinile ei tractoarele, combinele, precum și celelalte mașini agricole complexe, și care deservește pe bază de contract producția colhoznică. S.M.T.-ul este o formă de organizare de către statul socialist a bazei materiale de producție a mării agriculturi colective, o formă care asigură îmbinarea cea mai deplină a activității maselor colhoznice în construirea gospodăriilor lor colective sub conducerea și cu ajutorul statului socialist.

Stațiunile de mașini și tractoare constituie o puternică pîrghie de transformare socialistă a agriculturii, un mijloc de stabilire a legăturii pe linie de producție între industrie și agricultură. *Legătura pe linie de producție* constă în faptul că marea industrie socialistă aprovizionează agricultura cu mașini și cu alte mijloace de producție, o înzestreaază cu tehnică modernă, perfecționată.

Un rol important în transformarea socialistă a agriculturii îl au marile întreprinderi agricole de stat, organizate de statul socialist pe o parte din fostele pămînturi moșierești, precum și pe pămînturile disponibile din fondul statului. În U.R.S.S. gospodăriile de stat sovietice (sovhozurile) au început să fie create încă în primul an după revoluția socialistă. *Sovhozul* este o mare întreprindere agricolă socialistă pentru producția de cereale, carne, lapte, bumbac și alte produse agricole, în care mijloacele de producție și întreaga producție aparțin statului. Sovhozurile constituie unul dintre cele mai importante izvoare de produse alimentare și de materii prime care trec în mâinile statului. Fiind un model de gospodărie socialistă cu un înalt nivel de mecanizare și cu o mare producție-marfă, sovhozurile au dat țăranilor posibilitatea să se convingă de imensele avantaje ale mării gospodării socialiste, le-au dat ajutor în tractoare, semințe selecționate, vite de rasă. Ele au înlesnit cotitura maselor

țărănești spre socialism, trecerea lor pe calea colectivizării.

Orînduirea colhoznică s-a creat cu sprijinul financiar și organizatoric al clasei muncitoare. Statul sovietic a cheltuit fonduri uriașe pentru finanțarea construcției de colhozuri și sovhozuri. În primii ani ai mișcării colhoznice de masă au fost trimiși la sate cei mai buni activiști de partid și zeci de mii de muncitori înaintați, care au dat țăranilor un mare ajutor în organizarea gospodăriilor colective.

Un important rol în pregătirea țăranilor în vederea trecerii pe calea colectivizării l-a avut munca desfășurată de Partidul comunist în direcția educării politice a maselor țărănești.

Trecerea maselor principale ale țăranimii pe calea colectivizării a necesitat o luptă de clasă neîmpăcată împotriva *chiaburimii*. Împotrivirea *chiaburimii* față de politica dusă de Puterea sovietică la sate s-a accentuat în mod deosebit în perioada 1927-1928, când Țara sovietică întâmpina greutăți în problema cerealelor. Chiaburii organizau sabotarea colectărilor de cereale, săvârșeau acte teroriste împotriva colhoznicilor, activiștilor de partid și lucrătorilor din aparatul sovietic, incendiau colhozurile și depozitele de cereale ale statului. Politica de luptă hotărâtă împotriva *chiaburimii* și de apărare a intereselor țăranilor muncitori a unit masele de țărani săraci și mijlocași în jurul Partidului comunist și al Statului sovietic.

Colectivizarea compactă și lichidarea *chiaburimii* ca clasă. Cotitura radicală a țăranimii din U.R.S.S. spre colhozuri s-a conturat în a doua jumătate a anului 1929. Pînă atunci fuseseră create premisele economice și politice ale colectivizării agriculturii. Au început să intre în colhozuri mijlocașii, adică masa principală a țăranimii. Țăranii nu mai intrau în colhozuri în grupuri răslețe, intrau sate și raioane întregi. În satul sovietic a început procesul *colectivizării compacte*.

Înainte de colectivizarea compactă, Partidul comunist și Statul sovietic au dus o politică de *îngrădire* și de *eliminarea* a elementelor capitaliste de la sate. Politica fiscală, politica prețurilor, limitarea întinderii de pămînt care putea fi luată în arendă și a folosirii muncii salariale — toate acestea au pus anumite limite exploatarei *chiaburești* și au dus la eliminarea unor anumite grupuri ale

chiaburimii. Dar această politică nu a desființat bazele economice ale *chiaburimii*, nu a dus la lichidarea ei ca clasă. Această politică a fost necesară atîta timp cît nu fuseseră create condițiile pentru colectivizarea compactă, atîta timp cît la sate nu exista o largă rețea de colhozuri și sovhozuri care să poată înlocui producția capitalistă de cereale prin producția socialistă.

În 1926/27 *chiaburii* au produs 617.000.000 de puduri de cereale, vînzînd în cadrul schimbului în afara satului 126.000.000 de puduri, în timp ce colhozurile și sovhozurile au produs 80.000.000 de puduri, din care 37.800.000 de puduri de cereale-marfă. Situația s-a schimbat radical în 1929, cînd colhozurile și sovhozurile au produs nu mai puțin de 400.000.000 de puduri, din care peste 130.000.000 de puduri de cereale-marfă, adică au depășit producția de cereale-marfă a *chiaburilor*.

Marea cotitură a maselor principale ale țăranimii spre socialism a marcat o deplasare radicală a forțelor de clasă din țară în favoarea socialismului, împotriva capitalismului. Aceasta a permis Partidului comunist și Statului socialist să treacă de la vechea politică de îngrădire și de eliminare a elementelor capitaliste de la sate la o politică nouă, la politica de *lichidare a chiaburimii ca clasă* pe baza colectivizării compacte.

Trecerea la colectivizarea compactă s-a făcut prin lupta de masă a țăranilor împotriva *chiaburimii*. *Chiaburimea* a opus o rezistență înverșunată înfăptuirii colectivizării. Clasa muncitoare, conducînd masele principale ale țăranimii, le-a dus la asaltul ultimului reazem al capitalismului în țară, pentru a zdrobi *chiaburimea* în luptă deschisă, în văzul întregii țăranimi, și a convinge masele de țărani de slăbiciunea elementelor capitaliste. Prin colectivizarea compactă suprafața de pămînt din jurul satelor și cătunelor a trecut în folosința colhozurilor. Cum însă o parte însemnată din acest pămînt se afla în mîinile *chiaburilor*, țăranii, organizînd colhozurile, le-au luat *chiaburilor* pămîntul, vitele, inventarul agricol, deschiaburindu-i. Puterea sovietică a abrogat legea privitoare la arendarea pămîntului și legea privitoare la angajarea brațelor de muncă. Așadar lichidarea *chiaburimii* ca clasă era o parte integrantă necesară a colectivizării compacte.

În înfăptuirea colectivizării s-au respectat cu strictețe principiile leniniste ale construirii colhozurilor: intrarea țăranilor în colhozuri să se facă pe bază de liber consimțămînt; să se țină seama de particularitățile economiei și

de nivelul culturii în diferitele regiuni ale țării; nu este permis să se treacă direct la comună, sărind peste artelul agricol, forma principală a construcției colhoznică.

Colectivizarea compactă și lichidarea pe această bază a chiaburimii ca clasă au însemnat „o transformare revoluționară dintre cele mai adânci, un salt de la vechea stare calitativă a societății la o nouă stare calitativă, care echivala, prin urmările sale, cu Revoluția din Octombrie 1917”¹.

Aceasta a fost o revoluție care a lichidat vechea orînduire economică burgheză de la sate, bazată pe gospodăria țărănească individuală, și a creat o orînduire nouă, orînduirea colhoznică socialistă. Specificul acestei revoluții consta în faptul că ea a fost săvîrșită *de sus*, din inițiativa puterii de stat, cu sprijinul direct, *de jos*, al maselor de milioane de țărani, care luptau împotriva robiei chiaburești, pentru o viață colhoznică liberă.

Această revoluție a rezolvat o serie de probleme fundamentale ale construcției socialiste.

În primul rînd, ea a lichidat cea mai numeroasă clasă exploatoare din țară, clasa chiaburilor. Lichidarea chiaburimii ca clasă pe baza colectivizării compacte a constituit un pas hotărîtor în desființarea claselor exploatoare. Problema „care pe care” a fost rezolvată nu numai la orașe, ci și la sate în favoarea socialismului. În interiorul țării au fost lichidate ultimele izvoare ale restaurării capitalismului.

În a doilea rînd, ea a înfăptuit trecerea celei mai numeroase clase de oameni ai muncii din țară, clasa țăranilor, de la gospodăria individuală, care generează capitalismul, la gospodăria obștească, colhoznică, socialistă, rezolvînd astfel cea mai grea sarcină istorică a revoluției proletare după cucerirea puterii de către clasa muncitoare.

În al treilea rînd, ea a dat Puterii sovietice o bază socialistă în domeniul cel mai vast și cel mai imperios necesar, dar totodată și cel mai înapoiat al economiei naționale, în agricultură. Agricultură a început să se dezvolte pe o bază de același tip cu cea a industriei — pe baza proprietății sociale asupra mijloacelor de producție. Implicit a fost rezolvată una dintre cele mai profunde contradicții ale perioadei de trecere — contradicția dintre marea indus-

¹ „Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice”, Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a III-a, pag. 427. — *Nota Trad.*

trie socialistă și mica gospodărie țărănească individuală — și a fost lichidat terenul pentru opoziția dintre oraș și sat.

Relațiile de producție vechi, capitaliste și mic-burgeze de la sate, care constituiau o frînă pentru dezvoltarea forțelor de producție, au fost înlocuite cu relații de producție noi, socialiste. Datorită acestui fapt, forțele de producție din agricultură au căpătat cîmp pe deplin liber pentru dezvoltarea lor.

Artelul agricol — principala formă de gospodărie colectivă. Experiența construcției colhoznică în U.R.S.S. a arătat că dintre toate formele de gospodării colective artelul agricol este acela care asigură în cea mai mare măsură dezvoltarea forțelor de producție ale agriculturii socialiste. Artelul agricol îmbină în mod just interesele personale, de fiecare zi, ale colhoznicilor cu interesele obștești ale colhozului. Artelul adaptează cu succes interesele personale, de fiecare zi, intereselor obștești, înlesnind astfel educarea țăranilor individuali de ieri în spiritul colectivismului. Conform Statutului artelului agricol, în artel se socializează: inventarul agricol, vitele de muncă, rezervele de semințe, furajele pentru vitele socializate, construcțiile gospodărești necesare pentru ducerea gospodăriei artelului, toate întreprinderile pentru prelucrarea produselor. În artelul agricol sînt socializate în întregime ramuri atît de importante ale agriculturii cum sînt gospodăria cerealiară și producția de plante tehnice. În fermele colhoznică este organizată zootehnia socializată. În artelurile dezvoltate există o mare producție socializată de cartofi, legumicolă, horticolă și viticolă etc.

În artelul agricol *nu sînt socializate* și rămîn în *proprietate personală* a gospodăriei colhoznicului casa de locuit, un anumit număr de vite productive, păsările de curte, construcțiile gospodărești necesare pentru întreținerea vitei rămase în proprietatea personală a țăranului, inventarul agricol mărunt necesar gospodăriei auxiliare personale. Din vitele de muncă socializate, consiliul de conducere al artelului dă, cînd este nevoie, cîtiva cai pentru deservirea cu plată a nevoilor personale ale membrilor artelului. Veniturile lor principale colhoznicii le obțin din gospodăria obștească a colhozului, care este elementul principal și hotărîtor.

Conform Statutului artelului agricol, *în regiunile producătoare de cereale, bumbac, sfeclă, în, cînepă, cartofi și legume, ceai și tuin* fiecare gospodărie de colhoznic poate avea în proprietate personală o

vacă, pînă la 2 capete tineret bovin, 1 scroafă cu purcei sau, dacă consiliul de conducere al colhozului găsește necesar, 2 scroafe cu purcei, pînă la 10 oi și capre împreună, un număr nelimitat de păsări și de iepuri de casă și pînă la 20 de stupi.

In regiunile agricole cu o zootehnie dezvoltată, fiecare gospodărie de colhoznic poate să aibă în proprietate personală 2—3 vaci și pe lîngă ele tineret, de la 2 pînă la 3 scroafe cu purcei, de la 20 pînă la 25 de oi și capre împreună, un număr nelimitat de păsări și de iepuri de casă și pînă la 20 de stupi.

In regiunile de creștere a vitelor cu caracter nenomad și semi-nomad, în care cultivarea pămîntului nu are o însemnătate mare, iar creșterea vitelor joacă rolul hotărîtor în gospodărie, fiecare gospodărie de colhoznic poate să aibă în proprietate personală de la 4 pînă la 5 vaci și pe lîngă ele tineret, de la 30 pînă la 40 de oi și capre împreună, de la 2 pînă la 3 scroafe cu purcei, un număr nelimitat de păsări și de iepuri de casă, pînă la 20 de stupi, precum și cite un cal sau cite o iapă de lapte, sau cite 2 cămile, sau cite 2 măgari, sau cite 2 cafiri.

In regiunile de creștere a vitelor cu caracter nomad, în care cultivarea pămîntului nu are aproape nici o însemnătate, iar creșterea vitelor este forma atotcuprinzătoare de gospodărie, fiecare gospodărie de colhoznic poate să aibă în proprietate personală de la 8 pînă la 10 vaci și pe lîngă ele tineret, 100—150 de oi și capre împreună, un număr nelimitat de păsări, pînă la 10 cai și de la 5 pînă la 8 cămile.

Din terenurile socializate se dă fiecărei gospodării de colhoznic în folosință personală, pentru gospodăria auxiliară, o parcelă de pămînt lîngă casă cu o suprafață de la $\frac{1}{4}$ pînă la $\frac{1}{2}$ ha, iar în unele regiuni pînă la 1 ha, în funcție de particularitățile regiunilor.

Perioada de reorganizare a agriculturii U.R.S.S. s-a încheiat la sfîrșitul primului cincinal. În 1932 colhozurile reuneau peste 60% din totalul gospodăriilor țărănești și concentrau în mîinile lor peste 75% din totalul suprafețelor cultivate de țărani. Dar chiaburimea, care fusese zdrobită în luptă deschisă, nu era încă răpusă. Pătrunzînd prin înșelăciune în colhozuri, chiaburii căutau prin diferite metode de sabotaj să submineze colhozurile dinăuntru. Partidul comunist și Statul sovietic au trasat ca sarcină principală a construcției colhoznice *întărirea economică-organizatorică a colhozurilor*, adică întărirea conducerii colhozurilor de către partid și stat, curățirea colhozurilor de elementele chiaburești strecurate în ele, paza proprietății socialiste obștești, îmbunătățirea organizării și întărirea disciplinei muncii colective.

Victoria orînduirii colhoznice a fost obținută printr-o luptă hotărîită împotriva claselor exploatoare și a agenților lor — troțkistii și buhariniștii, care apărau chiaburimea prin toate mijloacele, luptau împotriva creării colhozurilor și sovhozurilor și cereau dizolvarea și lichidarea lor.

Partidul comunist a zdrobit definitiv teoria troțkistă a exploatării și a exproprierii forțate a țărănimii prin prețuri ridicate la mărfurile industriale și prin impozite excesive, precum și teoria buharinistă, oportunistă de dreapta, a „integrării pașnice a chiaburului în socialism“, a „mersului de la sine“ în construcția economică.

Transformarea U.R.S.S. dintr-o țară cu mică gospodărie țărănească în țara celei mai mari și mai mecanizate agriculturi din lume. La sfîrșitul celui de-al doilea cincinal, colectivizarea agriculturii era terminată. Metoda colectivizării s-a dovedit a fi o metodă progresistă în cel mai înalt grad, deoarece ea a permis ca în decurs de cîțiva ani întreaga țară să fie acoperită cu mari gospodării colective, care au posibilitatea să folosească tehnica modernă, să folosească toate cuceririle agronomiei și să dea țării mai multă producție-marfă; ea a deschis calea ridicării bunăstării țărănimii.

În U.R.S.S. a fost creată și consolidată *cea mai mare agricultură din lume* sub forma sistemului atotcuprinzător al colhozurilor, S.M.T.-urilor și sovhozurilor, care reprezintă un mod de producție nou, socialist în agricultură.

În locul celor 25.000.000 de gospodării țărănești existente în U.R.S.S. în ajunul colectivizării compacte, la mijlocul anului 1938 existau 242.400 de colhozuri (fără a socoti pe cele care se ocupau cu pescuitul, vînatul etc.). Fiecărui colhoz îi reveneau în medie 1.534 de ha de teren agricol, dintre care 485 de ha de pămînt cultivabil. În S.U.A., în 1940, fermele care aveau o suprafață de pămînt de la 405 ha în sus reprezentau numai 1,6% din totalul fermelor.

Orînduirea colhoznică și-a dovedit incontestabila ei superioritate asupra sistemului capitalist al agriculturii și asupra micii gospodării țărănești. „Marea însemnătate a colhozurilor constă tocmai în faptul că ele sînt baza principală pentru întrebuintarea de mașini și tractoare în agricultură, că formează baza principală pentru transformarea țaranului, pentru transformarea psihologiei lui în spiritul socialismului“¹. În anii primelor două cincinale a fost înfăptuită în agricultura U.R.S.S. o adevărată revoluție tehnică, în urma căreia a fost creată o trainică bază materială de producție a socialismului la sate. Agricultură socialistă este nu numai cea mai mare, dar și *cea mai meca-*

¹ I. V. Stalin, În jurul problemelor politicii agrare a U.R.S.S., Opere, vol. 12, ed. P.M.R. 1951, pag. 177. — Nota Trad.

nizată agricultură din lume. În timp ce în capitalism întrebuințarea mașinilor în agricultură este însoțită inevitabil de ruina micilor țărani, mecanizarea agriculturii socialiste pe baza muncii colective ușurează munca țaranului, face să crească bunăstarea lui.

În 1940, în agricultura U.R.S.S. existau 530.000 de tractoare, 182.000 de combine și 228.000 de autocamioane. S.M.T.-urile erau în 1930 în număr de 158, iar în 1940 — de 7.069. Nivelul de mecanizare atins de agricultura U.R.S.S. în 1940 reiese din următoarele cifre: s-a efectuat cu tractoarele 83% din orogit, 71% din arătura adâncă de toamnă, 52—53% din însămînțarea culturilor de primăvară și de toamnă; s-a strâns cu combinele 43% din recolta de cereale.

Orînduirea colhoznică a asigurat o creștere considerabilă a producției agricole și *un procent ridicat de producție-marfă* în agricultură, ceea ce are o mare însemnătate pentru aprovizionarea țării cu produse alimentare și materii prime. Producția globală a agriculturii în U.R.S.S. a depășit în 1940 aproape de 2 ori nivelul dinaintea de revoluție (1913). Producția de cereale-marfă a colhozurilor și sovhozurilor a atins în 1938 40% din producția globală de cereale, față de 26% cât era în 1913. Cît despre gospodăriile sărace și mijlocașe în perioada dinaintea de revoluție, producția lor de cereale-marfă reprezenta numai 14,7%. Colhozurile și sovhozurile au imense posibilități de ridicare necontenită a producției. Ele nu cunosc crize de desfacere, deoarece ridicarea sistematică a bunăstării materiale a poporului este însoțită de o cerere tot mai mare de produse agricole.

Victoria orînduirii colhoznică a asigurat țărănimii sovietice condițiile necesare pentru *o viață înstărită și civilizată*. Orînduirea colhoznică a suprimat posibilitatea diferențierii țărănimii, a pus capăt mizeriei și sărăciei la sate. Zecile de milioane de țărani săraci care au intrat în colhozuri au devenit oameni înstăriți. Datorită colhozurilor, nu mai există la sate gospodării țărănești fără cai, fără vaci, fără inventar. Numai în perioada 1932—1937 veniturile personale obținute de colhoznici din gospodăria obștească a colhozurilor și din gospodăria auxiliară personală au crescut de 2,7 ori.

În urma victoriei orînduirii colhoznică s-a întărit și mai mult alianța frățescă dintre muncitori și țărani. Țărănimia colhoznică a devenit un reazem trainic al Puterii sovietice la sate. Acum nu numai clasa muncitoare, dar și ță-

rănimia își bazează existența pe proprietatea obștească, socialistă asupra mijloacelor de producție.

Experiența construcției colhoznică în U.R.S.S. ușurează în celelalte țări într-o foarte mare măsură rezolvarea sarcinii transformării socialiste a agriculturii în perioada de trecere de la capitalism la socialism. Totodată particularitățile dezvoltării istorice a diferitelor țări determină, în perioada de trecere de la capitalism la socialism, particularitățile condițiilor de pregătire, ale formelor și metodelor de înfăptuire a colectivizării agriculturii în fiecare țară. Astfel, în țările de democrație populară, spre deosebire de U.R.S.S., unde a fost naționalizat tot pămîntul, la înfăptuirea cooperativizării gospodăriilor țărănești se menține pentru un anumit timp proprietatea privată țărănească asupra pămîntului. De acest lucru sînt legate particularitățile formelor de organizare și ale activității cooperativelor de producție la sate.

Dar oricît de însemnate ar fi particularitățile condițiilor, formelor și metodelor de înfăptuire a transformării socialiste a agriculturii în diferitele țări, pentru toate țările care înfăptuiesc transformarea socialistă a agriculturii rămîn comune principiile fundamentale ale planului cooperatist al lui Lenin, principii verificate de experiența construcției colhoznică în U.R.S.S.

SCURTE CONCLUZII

1. *Colectivizarea agriculturii este o condiție necesară a construirii socialismului. Esența colectivizării agriculturii constă în unirea treptată și pe bază de liber consimțămînt a gospodăriilor țărănești în cooperative de producție. Colectivizarea înseamnă trecerea de la mica gospodărie particulară individuală, inapoiată, la marea gospodărie socialistă, inzestrată cu tehnică mașinistă înaintată. Colectivizarea izbăvește țărănimia muncitoare de exploatare și de mizerie, îi deschide calea spre o viață înstărită și civilizată. Colectivizarea corespunde intereselor vitale ale țărănimii și ale tuturor oamenilor muncii.*

2. *Cele mai importante premise ale colectivizării compacte sînt: industrializarea socialistă a țării, dezvoltarea cooperației agricole, experiența primelor colhozuri și a marilor gospodării de stat în agricultură,*

căre arată țăranilor avantajele marii gospodării socialiste, crearea de stațiuni de mașini și tractoare, lupta hotărâtă împotriva chiaburimii.

3. Colectivizarea compactă și lichidarea pe această bază a chiaburimii ca clasă, înfăptuită sub conducerea Partidului comunist și a Statului sovietic, au însemnat o transformare revoluționară dintre cele mai adânci, trecerea de la orînduirea burgheză la sate, bazată pe gospodăria țărănească individuală, la o orînduire nouă, socialistă — orînduirea colhoznică. Această revoluție a lichidat cea mai numeroasă clasă exploatare — chiaburimea —, a înfăptuit trecerea celei mai numeroase clase de oameni ai muncii — țăranimea — de la calea capitalistă de dezvoltare la calea socialistă de dezvoltare, a dat Statului sovietic o bază socialistă trainică în agricultură.

4. În urma victoriei orînduirii colhoznice Uniunea Sovietică s-a transformat dintr-o țară cu mică gospodărie țărănească în țara celei mai mari și mai mecanizate agriculturi din lume. Forțele de producție din agricultură au căpătat cîmp pe deplin liber pentru dezvoltarea lor. Țărănimea sovietică a fost izbăvită pentru totdeauna de exploatare, la sate au fost lichidate sărăcia și mizeria, au fost create condițiile pentru ridicarea neîntreruptă a nivelului material și cultural al țăranimii colhoznice.

CAPITOLUL XXV

VICTORIA SOCIALISMULUI ÎN U.R.S.S.

Statornicirea modului de producție socialist. Succesele industrializării socialiste a țării și ale colectivizării agriculturii au dus la o schimbare radicală a raportului de forțe dintre clase în U.R.S.S. în favoarea socialismului, în detrimentul capitalismului. Pînă în a doua jumătate a anului 1929 ofensiva decisivă împotriva elementelor capitaliste se ducea în special pe linia orașului. O dată cu trecerea la colectivizarea compactă a gospodăriilor țărănești și la lichidarea chiaburimii ca clasă, această ofensivă a cuprins

și satul, luînd astfel un caracter general. A început ofensiva largă a socialismului pe tot frontul. Ca urmare a cîtiturii maselor principale ale țăranimii spre socialism, sectorul capitalist și-a pierdut baza reprezentată de mica producție de mărfuri și a început să se prăbușească. În 1930 sectorul socialist deținea deja în mîinile lui pîrghiile întregii economii naționale. Aceasta însemna că U.R.S.S. intrase în perioada socialismului.

Intrarea în perioada socialismului nu însemna terminarea perioadei de trecere, întrucît nu fusese încă înfăptuită în întregime sarcina construirii societății socialiste. Dar aceasta era ultima etapă a perioadei de trecere. Dacă la începutul n.e.p.-ului a avut loc o oarecare înviore a capitalismului, acum a început ultimul stadiu al n.e.p.-ului — stadiul lichidării complete a elementelor capitaliste din țară.

Ofensiva socialismului pe tot frontul s-a desfășurat în condițiile ascuțirii luptei de clasă, implicînd învingerea unor uriașe greutăți. Erau greutăți legate de reconstrucția radicală a industriei și agriculturii, de reconstrucția bazei tehnice a întregii economii naționale. În agricultură reconstrucția nu era posibilă fără transformarea simultană a vechiului sistem economic, fără colectivizarea gospodăriilor țărănești, fără dezrădăcinarea capitalismului la sate. Ofensiva socialismului a provocat inevitabil împotrivirea înverșunată a claselor exploatare pe cale de dispariție, care săvîrșeau cu sprijinul încercuirii capitaliste acte de sabotaj, diversiune și teroare. Greutățile construcției socialiste se deosebesc radical de greutățile inerente economiei capitaliste. Economiei capitaliste îi sînt inerente crizele, șomajul, care nu pot fi înlăturate în cadrul capitalismului. Greutățile construcției socialiste sînt greutăți ale creșterii, ale avîntului, ale mersului înainte; de aceea ele conțin în sine posibilitatea biruirii lor.

Ca rezultat al primului plan cincinal, în U.R.S.S. a fost construit fundamentul economiei socialiste sub forma industriei socialiste și a marii agriculturi colectivizate, înzestrate cu tehnică înaintată. Elementele capitaliste din industrie au fost lichidate. Colectivizarea în principalele regiuni agricole a fost, în linii generale, înfăptuită; chiaburimea a fost zdrobită fără să fie însă definitiv răpusă. A fost înfăptuită trecerea la comerțul sovietic, comerț fără

capitaliști, mici și mari; comerțul de stat, cooperatist și colhoznic a înlăturat cu totul comerțul particular.

La începutul celui de-al doilea plan cincinal, economia U.R.S.S. a încetat să mai fie o economie cu mai multe sectoare. Din cele cinci sectoare economice existente în economia națională, trei sectoare — capitalismul privat, capitalismul de stat și gospodăria patriarhală — au încetat să mai existe; sectorul micii producții de mărfuri a fost împins pe poziții secundare, în timp ce sectorul socialist a devenit unica forță conducătoare care domina în mod absolut în întreaga economie națională. Aceasta însemna că Puterea sovietică începea să aibă atît la oraș cît și la sat o bază socialistă.

În cursul celui de-al doilea plan cincinal a fost terminată *reconstrucția tehnică a întregii economii naționale*. U.R.S.S. a devenit o țară independentă din punct de vedere economic, care își asigura economia și nevoile de apărare cu utilajul tehnic necesar. În toate ramurile economiei naționale s-au format cadre numeroase, care și-au însușit cu succes tehnica nouă.

A fost îndeplinită cu succes „sarcina istorică fundamentală a celui de-al doilea plan cincinal — au fost lichidate definitiv toate clasele exploatare, au fost înlăturate în întregime cauzele care generează exploatarea omului de către om și împărțirea societății în exploatare și exploatați. A fost rezolvată una dintre cele mai grele sarcini ale revoluției socialiste: a fost desăvîrșită colectivizarea agriculturii, orînduirea colhoznică s-a consolidat definitiv”¹. Ca urmare a desăvîrșirii colectivizării au fost stîrpite rădăcinile capitalismului din economie. A luat sfîrșit procesul de diferențiere a țărănimii, procesul de generare a elementelor capitaliste.

A fost lichidată contradicția fundamentală a perioadei de trecere — contradicția dintre socialismul în creștere și capitalismul care fusese răsturnat, dar care la început era încă puternic și care își avea baza în mica producție de mărfuri. Problema „care pe care” a fost rezolvată în favoarea socialismului. Scopul n.e.p.-ului, menit să asigure victoria formelor socialiste ale economiei, a fost atins. Lenin a spus că n.e.p.-ul se introduce în mod temeinic și pentru

¹ Rezoluția Congresului al XVIII-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor P.C.U.S. și ale plenary-urilor Comitetului Central”, partea a III-a, ed. a 7-a, 1954, pag. 336.

vreme îndelungată, dar nu pentru totdeauna, că Rusia n.e.p.-ului va deveni o Rusie socialistă. Previțiunea științifică a lui Lenin a devenit realitate. Victoria socialismului a însemnat sfîrșitul perioadei de trecere, sfîrșitul n.e.p.-ului.

În 1936 formele socialiste ale economiei dispuneau de 98,7% din totalul mijloacelor de producție, dintre care: în industrie — 99,95%, în agricultură — 96,3%. Din 1923/24 pînă în 1936 greutatea specifică a formelor socialiste ale economiei a crescut după cum urmează: în producția globală a industriei — de la 76,3% la 99,8%, în producția globală a agriculturii (inclusiv gospodăria auxiliară personală a colhoznicilor) — de la 1,5% la 97,7%, în comerțul cu amănuntul al întreprinderilor comerciale — de la 43% la 100%, în venitul național — de la 35% în 1924/25 la 99,1% în 1936.

Astfel, ca rezultat al perioadei de trecere, în U.R.S.S. au fost realizate cerințele legii concordantei obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție. Acest lucru a devenit posibil datorită faptului că în Țara sovietică s-a găsit o forță socială — alianța dintre clasa muncitoare și țărănime — care unește majoritatea covîrșitoare a societății. A fost înfrîntă împotrivirea burgheziei, ale cărei interese veneau în contradicție cu această lege. Clasa muncitoare a folosit legea concordantei obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție în scopul răsturnării relațiilor de producție vechi, burgheze, și al creării unor relații de producție noi, socialiste în întreaga economie națională.

În decursul perioadei de trecere, în U.R.S.S. s-a statornicit cel mai progresist mod de producție din cîte au existat pînă acum în istorie — *modul de producție socialist*. S-au dezvoltat noi și puternice forțe de producție în industria și în agricultura sovietică. Prin aceasta au fost create condițiile materiale pentru victoria deplină a relațiilor de producție socialiste, pentru statornicirea lor în întreaga economie națională. La rîndul lor, relațiile de producție socialiste, care au învins atît la oraș cît și la sat, au deschis cîmp liber pentru dezvoltarea forțelor de producție, au asigurat creșterea neînteruptă a producției socialiste. Construirea socialismului a fost singura cale care a dus la lichidarea înapoierii tehnice-economice seculare a Rusiei, a salvat țara de robia străină și i-a asigurat independența națională. Într-un interval istoric extrem de scurt U.R.S.S. a devenit o mare putere industrială colhoznică, care, după nivelul tehnicii în industrie și în agricultură, s-a

situat pe primul loc în lume. Construind societatea socialistă sub conducerea Partidului comunist, clasa muncitoare, masele muncitoare din U.R.S.S. au tradus în fapt aspirațiile multor generații de oameni ai muncii.

Socialismul este o orînduire bazată pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție în cele două forme ale ei — de stat (a întregului popor) și cooperatistă-colhoznică —, o orînduire în care nu există exploatarea omului de către om, în care economia națională se dezvoltă în mod planic în scopul satisfacerii cît mai depline a nevoilor în creștere ale oamenilor muncii prin sporirea neîntreruptă a producției și în care se realizează principiul repartiției după muncă.

Victoria socialismului în U.R.S.S. a constituit cea mai profundă revoluție din istoria omenirii.

Schimbări în structura de clasă a societății. Construirea economiei socialiste a dus în U.R.S.S. la schimbări radicale în *structura de clasă* a societății. În socialism nu există clase exploatoare. Societatea socialistă este alcătuită din două clase prietene de oameni ai muncii — clasa muncitoare și țărănimea —, precum și din intelectualitate, care este legată prin toate rădăcinile ei de aceste clase.

În Rusia pre-revoluționară muncitorii și funcționarii constituiau în 1913 16,7% din populație, micii producători de mărfuri (țărani, mese-riași, meșteșugarii) — 65,1%, clasele exploatoare — 15,9% (dintre care chiaburii — 12,3%), restul populației (elevi și studenți, pensionari, militari și alții) — 2,3%.

În 1937 muncitorii și funcționarii constituiau în U.R.S.S. 34,7% din populație, țărănimea colhoznică și meșteșugarii cooperativizați — 55,5%, elevii și studenții, pensionarii, militarii și alții — 4,2%. Țărani individuali și meșteșugarii necooperativizați, adică persoanele care trăiau din munca lor în mica gospodărie producătoare de mărfuri, constituiau numai 5,6% din populație. Clasele exploatoare — moșierii și burghezia — au fost lichidate în decursul perioadei de trecere.

Victoria socialismului a schimbat radical caracterul și situația clasei muncitoare, a țărănimii și a intelectualității.

Clasa muncitoare a încetat să mai fie o clasă lipsită de mijloace de producție, care își vinde forța de muncă și care este exploatăată de capitaliști. Ea a devenit o clasă absolut nouă, fără precedent în istorie, care stăpînește laolaltă cu întregul popor mijloacele de producție și care este eliberată de exploatare. Clasa muncitoare din U.R.S.S. își bazează existența pe proprietatea de stat (a întregului popor) și pe munca socialistă. Ea este clasa înaintată a societății, forța

conducătoare a dezvoltării acesteia. De aceea în U.R.S.S. conducerea de către stat a societății (dictatura) aparține clasei muncitoare.

Țărănimea, dintr-o clasă de mici producători răzlețiți, care își bazează existența pe proprietatea privată, pe munca individuală și pe o tehnică primitivă și care este exploatăată de moșieri, chiaburi, negustori și cămătari, a devenit o clasă cu totul nouă, nemaiîntîlnită în istorie. Țărănimea din U.R.S.S. este eliberată de exploatare; ea își bazează munca și avutul pe proprietatea obștească, cooperatistă-colhoznică, pe muncă colectivă și pe tehnică înaintată. În strînsă alianță cu clasa muncitoare și sub conducerea ei, țărănimea participă activ la conducerea Statului sovietic, care este un stat socialist al muncitorilor și țăranilor.

Victoria socialismului în U.R.S.S. a pus definitiv capăt exploatării satului de către oraș, ruinării țărănimii de către capitalism. Prin aceasta a fost lichidată *opозиția seculară dintre oraș și sat*. Orașul, care în capitalism este centrul exploatării satului, a devenit în socialism centrul ajutorării economice, politice și culturale a satului. Uriașul ajutor pe care orașul socialist l-a dat țărănimii în opera de lichidare a moșierilor și chiaburimii, precum și în înzestrarea sistematică a țărănimii și a colhozurilor cu tractoare și cu alte mașini, a întărit alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, transformînd-o într-o prietenie trainică.

Datorită orașului socialist, satul a dobîndit noi și puternice forțe de producție. Legătura dintre industrie și agricultură a devenit tot mai puternică. A dispărut opoziția de interese dintre oraș și sat. Din vechea neîncredere și mai ales din ura satului față de oraș n-a rămas nici urmă. Atît orașul cît și satul au început să se dezvolte pe o bază socialistă. Interesele muncitorilor și țăranilor au la bază un țel comun — întărirea orînduirii socialiste și construirea comunismului.

În U.R.S.S. a luat naștere o nouă *intelectualitate*, cu care s-a contopit și acea parte a vechii intelectualități care după revoluție s-a alăturat poporului. În societatea burgheză intelectualitatea provine mai ales din rîndurile claselor avute; ea slujește pe capitaliști, este exploatăată de ei și ea însăși îi ajută să exploateze pe muncitori și țărani. În capitalism o parte însemnată dintre intelectuali este nevoită să se în-deletnicească cu muncă necalificată sau ajunge în rîndurile șomerilor. În U.R.S.S. majoritatea covîrșitoare a intelectua-

lității este formată din elemente ieșite din rîndurile clasei muncitoare și ale țărănimii. Intelectualitatea sovietică nu cunoaște exploatarea, slujește poporul muncitor, cauza socialismului și are toate posibilitățile pentru aplicarea rodnică a cunoștințelor ei. În socialism intelectualitatea este, alături de clasa muncitoare și de țărănime, un membru egal în drepturi al societății și participă activ la conducerea țării. În 1937 cadrele de intelectuali sovietici numărau 9.600.000 de oameni. Împreună cu membrii de familie, intelectualitatea reprezenta aproximativ 13—14% din populația U.R.S.S.

O dată cu victoria socialismului în U.R.S.S. a fost înlăturată opoziția seculară dintre munca intelectuală și munca fizică. S-a pus capăt situației în care o parte însemnată dintre reprezentanții muncii intelectuale ajuta clasele dominante să exploateze pe oamenii muncii fizice. În socialism muncitorii și conducătorii întreprinderilor formează un colectiv unit de muncă, interesat în creșterea producției. A fost lichidat monopolul claselor avute asupra învățămîntului, știința este folosită în interesul întregului popor, învățămîntul este un bun al muncitorilor și țărănilor.

Victoria socialismului a creat toate condițiile necesare pentru ca masele populare să ducă o viață înstărită și civilizată. În concordanță cu legea economică fundamentală a socialismului, în decursul perioadei de trecere a fost ridicată simțitor bunăstarea clasei muncitoare, a țărănimii și a intelectualității. Au dispărut șomajul și mizeria. La sate nu mai existau țărani nevoiași. A crescut salariul real al muncitorilor și funcționarilor, au sporit veniturile reale ale țărănimii. În țară a fost înlăturată revoluția culturală. Ca rezultat al primelor două cincinale a fost introdus învățămîntul elementar general obligatoriu în limbile naționalităților din U.R.S.S. În întreaga țară a luat o amploare uriașă rețeaua institutelor de învățămînt. A crescut de câteva ori numărul specialiștilor în diferitele ramuri ale economiei și culturii.

Venitul național al U.R.S.S., care aparține în întregime oamenilor muncii, a crescut în 1937, în prețuri neschimbate, față de 1913 de peste 4½ ori. Producția articolelor de consum individual a marii industrie a crescut în 1937, în comparație cu 1913, de aproape 6 ori. Numai în cursul celui de-al doilea plan cincinal salariul real al muncitorilor și funcționarilor s-a dublat.

Numărul elevilor din școlile elementare și medii a crescut de la 7.900.000, cit era în 1914, la 29.600.000 în 1937, numărul studenților din

Institutele de învățămînt superior a crescut de la 117.000 la 547.200, tirajul cărților a crescut de la 86.700.000 la 673.500.000, tirajul ziarelor — de la 2.700.000 la 36.200.000.

În conformitate cu principiile orînduirii socialiste, Puterea sovietică a pus capăt situației de asuprire a femeii. În U.R.S.S. femeia se bucură efectiv de drepturi egale cu bărbatul în toate domeniile vieții economice, culturale și social-politice. La muncă egală femeile primesc salariu egal cu bărbatul. Victoria socialismului a făcut ca milioane de femei să îndeplinească o muncă calificată. În perioada cincinalelor s-au format numeroase cadre de conducere din rîndurile femeilor; cadrele de intelectuali sînt formate deopotrivă din bărbați și femei. O schimbare radicală a situației femeii la sate s-a produs o dată cu victoria colhozurilor, care au lichidat vechea inegalitate dintre femeie și bărbat existentă în cadrul gospodăriei țărănești individuale. Femeile au căpătat posibilitatea să ajungă pe picior de egalitate cu bărbații și să ocupe un loc de cinste în gospodăria obștească. Victoria socialismului a eliberat femeia din starea de semi-sclavie în care ea se afla într-o serie de regiuni periferice naționale unde existau rămășițe feudale și patriarhale. Femeile din regiunile periferice naționale au devenit, deopotrivă cu femeile din întreaga țară, constructoare active ale socialismului.

În 1936 femeile constituiau 42% din numărul studenților primiți în institutele de învățămînt superior și 48% din numărul elevilor primiți în școlile tehnice. Greutatea specifică a femeilor în rîndurile studenților din institutele de învățămînt tehnic superior din U.R.S.S. era în 1935 de 7 ori mai mare decît în Germania, de 10 ori mai mare decît în Anglia și de 20 de ori mai mare decît în Italia. Numărul femeilor medici în U.R.S.S. a crescut în 1940 de 40 de ori în comparație cu 1913. Dacă în 1913 femeile constituiau 9,7% din numărul total al medicilor, în 1940 circa 60% din numărul total al medicilor erau femei.

O dată cu victoria socialismului și cu lichidarea exploatării omului de către om, în U.R.S.S. au dispărut clasele dușmane, antagoniste, contradicțiile de clasă de neîmpăcat. Relațiile dintre clase în societatea socialistă se caracterizează prin prietenia de nezdruccinat și prin colaborarea tovarășească a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității. Deosebiri de clasă dintre clasa muncitoare și țărănime, precum și dintre aceste clase și intelectualitate, se șterg treptat. În timp ce societatea capitalistă este sfîșiată de antagonisme de clasă și naționale, care îi imprimă un

caracter de instabilitate, societatea socialistă, care nu cunoaște antagonisme de clasă și naționale, se caracterizează printr-o coeziune de monopol și prin stabilitate. Dominația absolută în U.R.S.S. a proprietății sociale și a sistemului socialist al economiei a constituit baza economică pe care s-au dezvoltat puternice forțe motrice ale dezvoltării sociale, ca *unitatea morală-politică a societății sovietice, prietenia dintre popoarele U.R.S.S., patriotismul sovietic*. Aceste forțe sociale exercită la rândul lor o uriașă influență asupra economiei, accelerând dezvoltarea ei.

Schimbările radicale care au avut loc în economia socialistă și în structura de clasă a U.R.S.S. s-au oglindit în domeniul suprastructurii statale. Statul sovietic socialist a trecut în dezvoltarea lui, în perioada de trecere, prin două faze principale. Prima fază cuprinde perioada de la Revoluția din Octombrie până la lichidarea claselor exploatare. În această perioadă statul a reprimat clasele răsturnate, a apărât țara împotriva agresiunii din afară. Statul a exercitat de asemenea și funcțiunea economică-organizatorică și culturală-educativă, dar în acea perioadă această funcțiune nu se desfășurase încă pe deplin. În a doua fază de dezvoltare a sa, Statul sovietic a avut de rezolvat sarcina organizării economiei socialiste în întreaga țară și sarcina lichidării ultimelor rămășițe ale elementelor capitaliste. Funcțiunea reprimării exploatarelor a dispărut, locul ei luându-l paza proprietății socialiste; s-a menținut funcțiunea apărării militare a țării împotriva încercuirii capitaliste. Crearea bazei socialiste a asigurat dezvoltarea deplină a funcțiunii economice-organizatorice și culturale-educative a organelor de stat.

Ca urmare a schimbărilor care au avut loc, în 1936 a fost adoptată noua *Constituție a U.R.S.S.*, care a consfințit pe cale legislativă principiile fundamentale și temeliile socialismului. Ea nu se mărginește să fixeze drepturile formale ale cetățenilor, ci pune accentul pe asigurarea reală a acestor drepturi. Astfel Constituția U.R.S.S. nu proclamă pur și simplu dreptul oamenilor muncii la muncă, la odihnă, la asigurarea materială la bătrânețe, în caz de boală și de pierdere a capacității de muncă, precum și dreptul la învățătură. Exercițarea efectivă a acestor drepturi este asigurată prin sistemul socialist al economiei naționale, prin lichidarea șomajului, prin ziua de muncă de opt ore, prin concediile anuale plătite acordate muncitorilor și funcționarilor, prin

asigurarea socială a muncitorilor și funcționarilor pe seama statului, prin punerea la dispoziția oamenilor muncii a unei largi rețele de sanatorii, case de odihnă, prin ocrotirea de către stat a intereselor mamei și copilului, prin învățământul elementar general obligatoriu, prin învățământul de 7 ani gratuit, prin bursele de stat acordate studenților și prin alte mijloace materiale. Astfel victoria socialismului în U.R.S.S. a creat o bază economică trainică, care garantează exercitarea efectivă a drepturilor oamenilor muncii. În aceasta își găsește expresia adevăratul democratism socialist al societății sovietice și al Constituției U.R.S.S.

Lichidarea inegalității economice a națiunilor. Socialismul, care desființează orice exploatare, stărpește și cauzele care generează asupra națiunilor. Orînduirea socialistă înlătură inegalitatea politică, economică și culturală a națiunilor, asigurînd avîntul economic și cultural al tuturor popoarelor fără excepție. „Dacă în mod inevitabil proprietatea privată și capitalul dezbină pe oameni, ațîțînd vrajba națională și înăsprînd asupra națională, în schimb, în mod tot atît de inevitabil, proprietatea colectivă și munca colectivă apropie pe oameni, înlăturînd vrajba națională și desființînd asupra națională. Existența capitalismului nu poate fi concepută fără asupra națională, tot așa cum existența socialismului nu poate fi concepută fără eliberarea națiunilor asupra, fără libertate națională”¹.

O dată cu instaurarea dictaturii proletarietului, în U.R.S.S. a fost desființată inegalitatea politică a națiunilor, sistemul asupra națională și al exploatareii coloniale. S-a pus apoi sarcina de a lichida inegalitatea economică a naționalităților, de a pune capăt înapoierii economice și culturale — moștenite din trecut — a unui șir de popoare. Această sarcină a putut fi rezolvată numai pe baza construcției socialiste.

Din populația regiunilor periferice naționale ale Rusiei, circa 25.000.000 de oameni se aflau într-un stadiu de dezvoltare precapitalist, 6.000.000 de oameni alcătuiau triburile de crescători de vite care nu trecuseră încă la cultivarea pămîntului și nu depășiseră orînduirea patriarhală-gentică. A fost necesar ca popoarele din regiunile periferice naționale să fie ajutate să se elibereze de numeroasele rămășițe feudale și patriarhale, să lichideze rămășițele elementelor colonialiste, să se dea posibilitate acestor popoare să-și construiască o economie socialistă.

¹ I. V. Stalin, Despre sarcinile imediate ale partidului în problema națională, Opere, vol. 5, ed. P.M.R. 1950, pag. 20. — Nota Trad.

După cum s-a mai arătat, țările înapoiate, scuturînd jugul imperialismului, pot, cu ajutorul țărilor înaintate în care a fost instaurată dictatura proletariatului, să pășească treptat pe calea construcției socialiste fără să treacă prin stadiul dezvoltării capitaliste. În țara dictaturii proletare această cale necapitalistă de dezvoltare este parcursă de popoarele înapoiate cu ajutorul popoarelor înaintate. Ca urmare a ajutorului multilateral acordat de poporul rus și de celelalte popoare din U.R.S.S., popoarele înapoiate din regiunile periferice naționale au făcut un mare salt, de la formele economice patriarhale și feudale la socialism, fără să treacă prin calea dezvoltării capitaliste. Construirea socialismului în U.R.S.S. s-a desfășurat ținîndu-se seama cu strictețe de particularitățile stării economice, ale trecutului istoric, ale felului de trai și ale culturii fiecărui popor.

În U.R.S.S. a fost lichidată inegalitatea de fapt, moștenită de la regimul burghezo-moșieresc, dintre diferitele naționalități în ceea ce privește dezvoltarea economică și culturală, inegalitatea dintre Rusia centrală, care o luase înainte, și regiunile periferice naționale, rămase odinioară în urmă. Fostele regiuni periferice naționale ale Rusiei țariste s-au transformat din colonii și semicolonii în state de sine stătătoare și dezvoltate — în republici sovietice socialiste. În republicile și regiunile naționale odinioară înapoiate a fost creată o mare industrie socialistă, a fost statornicită orînduirea colhoznică, au fost pregătite numeroase cadre naționale de muncitori, inclusiv muncitori calificați, s-a dezvoltat o intelectualitate națională. Puternicul avînt economic al regiunilor periferice naționale a fost însoțit de o creștere rapidă a bunăstării materiale și de o creștere uriașă a nivelului cultural al oamenilor muncii.

Datorită ritmului general rapid de dezvoltare a industriei U.R.S.S., în republicile naționale industria s-a dezvoltat deosebit de rapid. Producția globală a mării industrii din U.R.S.S. a crescut în 1940 aproape de 12 ori în comparație cu anul 1913, în R.S.S. Kazahă — de 20 de ori, în R.S.S. Georgiană — de 27 de ori, în R.S.S. Kirghiză — de 153 de ori, în R.S.S. Tadjikă — de 308 ori.

În perioada Puterii sovietice 48 de naționalități au căpătat pentru prima oară alfabet. În timp ce înainte de revoluție cea mai mare parte a populației din regiunile periferice naționale era analfabetă, revoluția socialistă a făcut ca încă în 1939 majoritatea covârșitoare a populației din republicile naționale să devină știutoare de carte. Numărul elevilor din școlile elementare și medii a crescut în 1940 în comparație cu anii 1914—1915: în R.S.S. Azerbaidjană — de 9 ori, în R.S.S. Armeană — de 9,4 ori, în R.S.S. Kazahă — de 10,9 ori, în

R.S.S. Turkmenească — de 35 de ori, în R.S.S. Kirghiză — de 47 de ori, în R.S.S. Uzbekă — de 73 de ori, în R.S.S. Tadjikă — de 822 de ori.

Construirea socialismului schimbă radical natura națiunilor. Ca urmare a transformării revoluționare a relațiilor sociale, locul națiunilor burgheze, din care este formată societatea capitalistă, este luat de națiuni noi, de *națiunile socialiste*, care se formează pe baza națiunilor vechi, burgheze. În timp ce capitalismul dezbină națiunile în clase și în grupuri cu interese opuse, socialismul unește națiunile pe baza proprietății sociale și a intereselor comune. Fiecare națiune socialistă este monolită; ea este alcătuită din oameni ai muncii, conduși de clasa muncitoare.

Victoria socialismului a statornicit unitatea de interese economice și politice a popoarelor U.R.S.S. și a dus la înflorire culturale lor naționale în formă și socialiste în conținut.

Uniunea Sovietică este cel mai trainic și mai viabil stat multinațional, bazat pe colaborarea frățescă dintre popoare și reprezentînd un model de rezolvare a problemei naționale.

Pășirea U.R.S.S. în faza trecerii treptate de la socialism la comunism. O dată cu victoria socialismului, U.R.S.S. a pășit într-o nouă fază a dezvoltării sale, în faza trecerii treptate de la socialism la comunism.

Comunismul este o orînduire socială în care nu există clase și deosebiri de clasă, în care toate mijloacele de producție sînt proprietatea întregului popor, în care nivelul forțelor de producție asigură un belșug de produse, iar principiul călăuzitor al vieții sociale este „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“.

Socialismul și comunismul sînt două faze ale uneia și aceleași formațiuni social-economice, formațiunea comunismului. Socialismul reprezintă faza *inferioară* a formațiunii comuniste, iar comunismul faza mai matură, *superioară*, a acestei formațiuni. Dezvoltarea socialismului duce la crearea bazei materiale de producție a comunismului și la un belșug de produse, la o uriașă ridicare a bunăstării și a nivelului cultural al poporului. Așadar desăvîrșirea stadiului socialist de dezvoltare a societății înseamnă totodată împlinirea trecerii treptate la comunism. Întregul popor — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea — este vital interesat în crearea orînduirii comuniste, toți oamenii muncii sînt constructori activi ai comunismului, care înseamnă cea mai mare propășire materială și culturală a societății.

Un jalon important în calea spre comunism a fost *cel de-al treilea plan cincinal*. În cursul primilor trei ani și jumătate (1938—iunie 1941) sarcinile celui de-al treilea plan cincinal au fost duse la îndeplinire cu succes. A fost realizată o nouă și considerabilă creștere a industriei, și în primul rând a industriei grele, a fost întărită și dezvoltată continuu agricultura.

Munca pașnică constructivă desfășurată de poporul sovietic în vederea construirii comunismului a fost întreruptă în 1941 de agresiunea perfidă dezlănțuită de Germania fascistă și de vasalii ei împotriva U.R.S.S.

Marele Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei (1941—1945) a fost cel mai greu dintre toate războaiele din istoria Rusiei. Războiul a confirmat faptul că U.R.S.S. posedă cea mai trainică și cea mai viabilă orînduire socială și de stat din lume. Orînduirea sovietică s-a dovedit a fi nu numai cea mai bună formă de organizare a avîntului economic și cultural al țării în anii construcției pașnice, dar și cea mai bună formă de mobilizare a tuturor forțelor poporului pentru a da o ripostă dușmanului în timp de război.

Puternica bază economică pentru apărarea activă a țării folosită în timpul războiului a fost creată încă în anii cincinalelor dinainte de război, ca rezultat al înfăptuirii politicii de industrializare și colectivizare.

În 1940 în U.R.S.S. s-au produs: 15.000.000 de tone de *fontă*, adică aproape de 4 ori mai mult decît în 1913; 18.300.000 de tone de *oțel*, adică de 4 ori și jumătate mai mult decît în 1913; 166.000.000 de tone de *cărbune*, adică de 5 ori și jumătate mai mult decît în 1913; 31.000.000 de tone de *petrol*, adică de 3 ori și jumătate mai mult decît în 1913; 38.300.000 de tone de *cereale-marfă*, adică cu 17.000.000 de tone mai mult decît în 1913; 2.700.000 de tone de *bumbac brut*, adică de 3 ori și jumătate mai mult decît în 1913.

Orînduirea socialistă a permis să se creeze în U.R.S.S. într-un timp foarte scurt o economie de război bine organizată și în creștere rapidă. Baza economică a Statului sovietic s-a dovedit a fi incomparabil mai viabilă decît economia statelor dușmane. Datorită superiorității economiei socialiste planificate, Statul sovietic a putut, în condiții extrem de grele create de pierderea vremelnică a unei serii de regiuni importante ale țării, să înfăptuiască la timp mobilizarea maximă și cea mai eficace folosire a resurselor materiale, de muncă și financiare. Statul sovietic a desfășurat o largă construcție de noi întreprinderi și a asigurat

creșterea intensă a producției industriale, necesară pentru asigurarea victoriei. Cu toate pagubele uriașe suferite de economia țării, înaltul nivel al acumulării socialiste a asigurat la sfîrșitul războiului un volum de investiții capitale în industrie care depășea nivelul dinainte de război. În cursul războiului s-a perfecționat neîncetat tehnica și organizarea producției industriale, a crescut impetuozitatea și s-a îmbunătățit calitatea armamentului sovietic. Cu toate că regiuni agricole foarte importante au fost ocupate vremelnic de către dușmani, colhozurile și sovhozurile au aprovizionat în linii generale, fără întreruperi serioase, armata și țara cu produse alimentare, iar industria cu materii prime. Orînduirea colhoznică a rezistat încercărilor grele ale războiului, dovedindu-și vitalitatea.

Clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, inclusiv femeile și tineretul sovietic, făcînd sacrificii imense, au dat dovadă de o excepțională abnegație în muncă. Intrecerea socialistă, care a cuprins întregul popor, a dat importante rezultate. Datorită creșterii productivității muncii în industria grea și în industria de război a fost obținută o scădere considerabilă a prețului de cost al produselor. Aceasta a permis să se lărgească simțitor producția de armament.

Unitatea morală-politică a societății sovietice, prietenia dintre popoare, patriotismul sovietic au generat eroismul de masă al oamenilor sovietici pe front și în spatele frontului. Partidul comunist, conducînd apărarea țării, a îndrumat cu pricepere toate forțele poporului spre zdrobirea dușmanului. Superioritatea hotărîtoare a socialismului, trăinicia de nezdruccinat a spatelui frontului sovietic au asigurat Uniunii Sovietice victoria economică și militară pe care ea a repurtat-o în lupta pe viață și pe moarte împotriva Germaniei imperialiste, care dispunea de resursele a numeroase țări din Europa, și împotriva Japoniei imperialiste. Poporul sovietic nu numai că a apărat libertatea și independența Patriei lui și cuceririle lui socialiste, dar a eliberat și popoarele Europei de sub jugul hitlerist, a salvat civilizația mondială de fascism.

Războiul a pricinuit pagube uriașe economiei naționale a U.R.S.S. Orice stat capitalist, chiar și unul dintre cele mai mari, suferind asemenea pagube, ar fi fost aruncat inevitabil cu zeci de ani înapoi și s-ar fi transformat într-o putere de mîna a doua. Datorită însă superiorității orînduirii socialiste, U.R.S.S. s-a achitat cu succes de sarcinile foarte

grele ale lichidării urmărilor războiului. Terminând războiul prin victoria asupra dușmanilor, Uniunea Sovietică a putut cu forțe proprii, în decurs de câțiva ani, nu numai să atingă nivelul de producție dinainte de război, dar să-l și depășească într-o măsură considerabilă. A fost îndeplinit cu succes *cel de-al patrulea plan cincinal* (1946—1950), ale cărui sarcini fundamentale erau să restabilească regiunile țării care avuseseră de suferit, să restabilească nivelul dinainte de război al industriei și al agriculturii și apoi să depășească acest nivel într-o măsură considerabilă. În industrie cel de-al patrulea plan cincinal a fost îndeplinit înainte de termen.

Îndeplinirea cu succes a celui de-al patrulea plan cincinal a însemnat un mare pas înainte în dezvoltarea economică și culturală a societății sovietice. Asigurarea înaintării continue a U.R.S.S. spre comunism — iată obiectivul celui de-al 5-lea plan cincinal (1951—1955) și al hotărârilor ulterioare ale Partidului comunist și ale Guvernului sovietic cu privire la noul avânt al producției socialiste și al consumului popular.

Victoria socialismului în U.R.S.S. are o imensă însemnătate internațională. Ea a fost o nouă lovitură puternică dată sistemului imperialist mondial, lovitură care a zdruncinat și mai mult temeliiile acestuia. O dată cu statornicirea socialismului s-a manifestat cu toată puterea superioritatea sistemului socialist al economiei naționale asupra sistemului capitalist. Capitalismului i-a trebuit aproximativ un secol, iar feudalismului circa două secole pentru a-și dovedi superioritatea asupra modurilor de producție anterioare. Sistemul socialist al economiei și-a dovedit superioritatea incontestabilă asupra capitalismului încă în anii perioadei de trecere, adică în mai puțin de douăzeci de ani. Justețea marxismului ca concepție revoluționară despre lume a clasei muncitoare, justețea teoriei leniniste a revoluției socialiste a fost dovedită în fapt. Acest lucru a întărit încrederea maselor de oameni ai muncii în forțele clasei muncitoare, în victoria definitivă a socialismului în întreaga lume.

SCURTE CONCLUZII

1. *Ca rezultat al perioadei de trecere de la capitalism la socialism, în U.R.S.S. au fost lichidate elementele capitaliste în toate ramurile economiei, sistemul*

socialist a devenit unicul sistem al economiei naționale, a fost creată baza economică a societății socialiste. Victoria socialismului și-a găsit reflectarea și consfințirea pe cale legislativă în Constituția U.R.S.S. — cea mai democratică constituție din lume.

2. *Socialismul este o orînduire bazată pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție în cele două forme ale ei: de stat (a întregului popor) și cooperatistă-colhoznică, o orînduire în care nu există exploatarea omului de către om, în care economia națională se dezvoltă în mod planic în scopul satisfacerii cât mai depline a nevoilor în creștere ale oamenilor muncii prin sporirea neînteruptă a producției și în care se realizează principiul repartiției după muncă.*

3. *Societatea socialistă este alcătuită din două clase prietene — clasa muncitoare și țărănimea —, precum și din intelectualitate, care este legată prin toate rădăcinile ei de clasa muncitoare și de țărănime. Victoria socialismului a dus la o îmbunătățire radicală a situației materiale și culturale a oamenilor muncii, la lichidarea opoziției dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și cea fizică, la lichidarea inegalității între națiuni și la apariția unor națiuni noi, socialiste.*

4. *O dată cu victoria socialismului, U.R.S.S. a intrat în faza trecerii treptate de la socialism la comunism. Datorită superiorității orînduirii socialiste, U.R.S.S. a repurtat victoria economică și militară în Marele Război pentru Apărarea Patriei. După război Uniunea Sovietică a restabilit într-un timp foarte scurt economia națională, a obținut un nou și puternic avânt al ei și își continuă cu succes calea spre comunism. Victoria socialismului în U.R.S.S. a avut o însemnătate istorică mondială. Ea a dovedit în fapt superioritatea socialismului asupra capitalismului.*

B. SISTEMUL SOCIALIST AL ECONOMIEI NAȚIONALE

CAPITOLUL XXVI BAZA MATERIALĂ DE PRODUCȚIE A SOCIALISMULUI

Trăsăturile fundamentale ale bazei materiale de producție a socialismului. În U.R.S.S., ca urmare a celor două prefaceri mărețe — industrializarea socialistă a țării și colectivizarea agriculturii —, a fost creată baza materială de producție a socialismului. *Baza materială de producție a socialismului* o constituie marea producție mecanizată în toate ramurile economiei naționale, întemeiată pe tehnica cea mai înaltă și pe munca oamenilor muncii eliberați de exploatare.

Baza materială de producție a socialismului reprezintă o nouă treaptă de dezvoltare a mării producții mecanizate, superioară în raport cu capitalismul, și se deosebește în mod radical de baza materială de producție a societății capitaliste.

Producția socialistă este unită prin proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și se dezvoltă în mod planificat în interesul întregii societăți. Creșterea producției socialiste nu are de întâmpinat piedicile determinate de proprietatea privată asupra mijloacelor de producție.

Producția socialistă este *cea mai mare și mai concentrată producție din lume*. Orînduirea socialistă, instaurată în U.R.S.S., înseamnă dominația exclusivă a mării producții nu numai în industrie, ci și în agricultură, în timp ce în capitalism, în agricultură predomină numeric micile gospodării ale țăranilor individuali.

Producția socialistă este producția *cea mai mecanizată din lume*. În societatea burgheză mașinile servesc ca instrument de exploatare și sînt folosite în producție numai dacă sporesc profitul capitalistului pe seama economiilor

realizate din salariul muncitorilor. În socialism mașinile sînt folosite în toate cazurile în care ele economisesc munca societății. În societatea socialistă mașinile au devenit un mijloc puternic de ușurare a muncii muncitorilor și țăranilor, de creștere a bunăstării poporului. În societatea socialistă, neexistînd șomaj, mașinile nu pot avea rolul de concurent al oamenilor muncii. Datorită acestui fapt, oamenii muncii folosesc bucuros mașinile în producție, iar sfera de folosire a acestora se extinde extrem de mult în comparație cu capitalismul.

În urma lichidării proprietății private asupra mijloacelor de producție, în socialism toate realizările științei și ale tehnicii înaintate sînt un bun al întregii societăți. În economia socialistă este exclusă posibilitatea acelei frînări artificiale a progresului tehnic pe care o practică monopolurile capitaliste în scopurile lor egoiste.

Producția socialistă, care urmărește satisfacerea nevoilor întregii societăți, cere dezvoltarea și perfecționarea neînteruptă a tehnicii; tehnica veche trebuie înlocuită prin alta nouă, iar cea nouă — prin una și mai nouă. De aici rezultă necesitatea efectuării unor mari investiții capitale în economia națională. Statul socialist, care concentrează în mîna lui principalele mijloace de producție și acumulările economiei naționale, poate efectua investiții capitale în toate ramurile producției în proporții inaccesibile pentru capitalism. În socialism, spre deosebire de capitalism, dezvoltarea tehnicii nu este frînată de povara tehnicii vechi. Industria și agricultura sovietică întruchi-pează tot ce este mai nou și mai perfecționat în știința și tehnica contemporană. Economia națională a U.R.S.S. dispune de cel mai tînăr aparat tehnic de producție.

Așadar socialismul asigură introducerea consecventă a tehnicii mașiniste moderne în toate ramurile de producție, inclusiv în agricultură. În capitalism însă agricultura și chiar unele ramuri ale industriei se bazează mai ales pe munca manuală.

În socialism situația oamenilor muncii din producție se schimbă radical. Munca muncitorilor, colhoznicilor, intelectualilor, eliberată de exploatare, este baza existenței societății socialiste. Oamenii muncii muncesc pentru sine, pentru societate, iar nu pentru exploatare, și de aceea sînt profund interesați în perfecționarea producției pe baza tehnicii celei mai înalte și în folosirea cît mai bună a

tehnicii existente. Totodată socialismul duce la creșterea rapidă și neîntreruptă a nivelului cultural general și a pregătirii tehnice a celor ce muncesc. Toate acestea determină activitatea creatoare a oamenilor muncii în dezvoltarea producției și a uneltelor de muncă. Muncitorii, colhoznicii și intelectualii aduc o contribuție serioasă la cauza progresului tehnic, depășesc normele învechite de folosire a tehnicii, își însușesc norme noi, din ce în ce mai ridicate.

Spre deosebire de capitalism, socialismul asigură creșterea rapidă și neîntreruptă a forțelor de producție.

Industria socialistă. *Industria socialistă* este o industrie cu un înalt grad de concentrare și înaintată din punct de vedere tehnic, unită pe scara întregii țări pe baza proprietății sociale. Industria socialistă are rolul conducător în economia națională; ea înarmează toate ramurile economiei naționale cu o tehnică înaintată. Acest lucru se obține printr-o creștere mai rapidă a ramurilor producătoare de mijloace de producție, printr-un înalt nivel de dezvoltare a construcției de mașini. Industria grea este temelia temelii economiei socialiste.

Industria joacă un rol foarte important în asigurarea creșterii consumului popular. Ramurile industriei ușoare și alimentare, înzestrate cu tehnica înaintată, sporesc din an în an producția mărfurilor de consum popular.

Socialismul a ridicat la o înălțime nemaîntilnită *nivelul tehnic* al industriei. Din punctul de vedere al tehnicii producției, al gradului de înzestrare a producției industriale cu tehnică nouă, industria din U.R.S.S. ocupă primul loc în lume.

Fondurile de producție fixe ale industriei din U.R.S.S. au crescut în 1953 de peste două ori în comparație cu 1940 și de 22 de ori în comparație cu 1913. În 1953 producția globală a marii industrii a crescut în comparație cu 1913 (în prețuri comparabile) de 30 de ori. În 1953 producția industriei a crescut în comparație cu nivelul din 1940 de 2,5 ori, și în cadrul ei producția construcției de mașini de aproape 4 ori. Producția diferitelor ramuri mai importante ale industriei grele a crescut între 1913 și 1953 în felul următor: cărbuni de la 29.000.000 de tone la 320.000.000 de tone, petrol de la 9.000.000 de tone la 52.000.000 de tone, oțel de la 4.200.000 de tone la 38.000.000 de tone, ciment de la 1.500.000 de tone la 16.000.000 de tone, energie electrică de la 1,9 miliarde de kilowatt-ore la 133 de miliarde de kilowatt-ore. Greutatea specifică a industriei construcției de mașini în producția industrială a fost în 1938 de 27%, iar în 1950 — de 39%. În S.U.A., înainte de război, producția construcției de mașini a constituit 17,6% din întreaga producție industrială, în Germania — 14,6%, în Anglia — 16,2%.

Industria socialistă este cea mai concentrată industrie din lume. În socialism *concentrarea producției* se efectuează în mod planificat și este însoțită de dezvoltarea generală a producției în interesul întregii societăți. În capitalism concentrarea se efectuează spontan, este însoțită de ruina și de pieirea întreprinderilor mici și mijlocii și de instaurarea dominației monopolurilor. „Noi sîntem țara celei mai concentrate industrii. Aceasta înseamnă că putem construi industria noastră pe baza tehnicii celei mai bune și să asigurăm, mulțumită acestui fapt, o productivitate nemaivăzută a muncii, un ritm de acumulare fără precedent”¹.

Combinarea producției — una din formele importante de concentrare — capătă o largă dezvoltare în condițiile socialismului. Combinarea producției permite să se folosească mai complet materiile prime și combustibilul, micșorează cheltuielile de transport și duce la accelerarea procesului de producție.

În 1940, în întreprinderile industriale din U.R.S.S. a căror producție anuală depășea suma de 5.000.000 de ruble (în prețurile constante din 1926/27), erau concentrați 71% din totalul muncitorilor și 84% din întreaga producție, iar în 1950 — 79% din totalul muncitorilor și 92% din întreaga producție industrială.

Dacă comparăm datele privitoare la concentrarea industriei în U.R.S.S. și în S.U.A. (pentru a înlesni comparația a fost luată pentru ambele țări gruparea după numărul de muncitori și funcționari), rezultă că în 1950 în întreprinderile industriei prelucrătoare din U.R.S.S. cu peste o mie de muncitori și funcționari erau concentrați 62% din totalul muncitorilor și funcționarilor și aceste întreprinderi produceau 70% din întreaga producție industrială; pe cînd în industria prelucrătoare din S.U.A., potrivit datelor recensămîntului de după război (1947), întreprinderile cu peste o mie de muncitori și funcționari concentrau 32% din numărul total al muncitorilor și produceau 34% din întreaga producție industrială.

Creșterea concentrării producției este însoțită în U.R.S.S. de specializarea întreprinderilor industriale. *Specializarea* producției industriale înseamnă concentrarea întreprinderii asupra producerii unui anumit produs, a diferitelor lui părți și piese sau asupra executării anumitor operații din procesul de producție al produsului respectiv. În U.R.S.S. specializarea exprimă folosirea planificată de către societate a avantajelor diviziunii muncii între diferitele întreprinderi. Ea permite folosirea unui utilaj de înaltă produc-

¹ I. V. Stalin, Despre sarcinile cadrelor conducătoare din economie, Opere, vol. 13, ed. P.M.R. 1952, pag. 37. — *Nota Trad.*

tivitate, introducerea standardizării și a producției în serie în proporții de masă, care asigură creșterea considerabilă a productivității muncii.

În socialism o largă dezvoltare capătă *cooperarea* planificată a întreprinderilor industriale, adică organizarea unor legături permanente pe linie de producție între întreprinderile care participă împreună la fabricarea unui obiect oarecare, dar care sînt independente din punct de vedere economic una față de cealaltă. Cooperarea întreprinderilor se organizează în primul rînd în cadrul unei aceleiași regiuni economice pentru a se evita transportul pe distanțe mari. Cooperarea planificată în întreprinderi este un factor important pentru creșterea productivității muncii sociale.

Dezvoltarea industriei și reutilizarea ei tehnică sînt însoțite de creșterea clasei muncitoare și de ridicarea nivelului cultural-tehnic al muncitorilor. Spre deosebire de capitalism, unde introducerea mașinilor, de obicei, este însoțită de descalificarea unui însemnat număr de muncitori, în socialism introducerea tehnicii noi determină creșterea numărului și a greutății specifice a muncitorilor calificați, micșorarea numărului și a greutății specifice a muncitorilor care prestează o muncă necalificată, manuală. Crește neconținut numărul inginerilor și al tehnicienilor.

În U.R.S.S. a fost creat un puternic sistem de *transporturi*, înaintat din punct de vedere tehnic, care, după definiția lui Marx, este a patra ramură a producției materiale (după industria extractivă, industria prelucrătoare și agricultura). Transportul leagă toate ramurile economiei naționale și regiunile economice ale țării într-un tot unitar și joacă un rol important în procesul de producție și de repartiție a bunurilor materiale.

Rolul transporturilor este în permanentă creștere în condițiile economiei socialiste planificate, care se dezvoltă în ritm rapid și se caracterizează prin legături multilaterale între diferitele ramuri de producție. Caracterizînd rolul căilor ferate, Lenin a arătat că ele constituie „una din manifestările celei mai vii legături dintre sat și oraș, dintre industrie și agricultură, legătură pe care se bazează în întregime socialismul”¹.

Concentrarea întregului sistem de transporturi (trans-

portul pe calea ferată, pe apă, auto și aerian) în mîinile societății a înlăturat concurența dintre diferite categorii de transporturi, concurență caracteristică capitalismului, și a creat posibilitatea coordonării planificate a activității lor. În U.R.S.S. a fost creat *un sistem unic de transporturi* pe scara întregii țări, sistem care îmbină în mod planificat toate categoriile de transporturi.

În socialism sistemul unic de transporturi se întemeiază pe ultimele realizări ale tehnicii transporturilor: folosirea pe scară largă a materialului rulant de cea mai nouă construcție și de mare capacitate, mecanizarea lucrărilor de încărcare și descărcare, perfecționarea gospodăriei drumurilor etc.

Fondurile fixe ale transporturilor din U.R.S.S. au crescut în 1953 în comparație cu 1913 de 7,7 ori. Traficul tuturor categoriilor de transport a crescut în 1953 în comparație cu 1913 de peste 8 ori, din care traficul căilor ferate — de 12 ori.

Agricultura socialistă. Socializarea gospodăriei țărănești, în trecut fărîmițată, crearea colhozurilor și sovhozurilor a îngăduit folosirea largă a mașinilor, introducerea în agricultură a agrotehnicii înaintate și a asigurat condițiile necesare pentru avîntul producției agricole.

Agricultura socialistă din U.R.S.S., care se face pe baza proprietății sociale, este agricultura cea mai mare și mai mecanizată din lume. Ea cuprinde mari întreprinderi agricole — colhozuri, stațiuni de mașini și tractoare și sovhozuri.

Ca rezultat al comasării colhozurilor, înfăptuită în 1950—1951 conform hotărîrii adunărilor generale ale colhozurilor, proporțiile colhozurilor au crescut foarte mult. În 1954 existau 93.000 de colhozuri în locul celor 254.000 din 1950. Dacă înainte de comasare unui colhoz îi reveneau în medie 589 de ha de arătură, după comasare îi reveneau 1.693 ha.

Stațiunile de mașini și tractoare au creat colhozurilor baza tehnică-materială a mării producții mecanizate. Statul sovietic a creat un sistem ramificat de stațiuni de mașini și tractoare în regiunile cerealiere, de cultivare a inului, a bumbacului, a sfelei și în raioanele din jurul orașelor. Au fost organizate stațiuni de mașini speciale în vederea mecanizării lucrărilor care necesită un mare volum de muncă în domeniul creșterii animalelor, stațiuni de ameliorare a pășunilor, pentru mecanizarea lucrărilor de asa-

¹ V. I. Lenin, Cuvînt de încheiere la raportul asupra sarcinilor imediate, ținut la sedința din 29 aprilie 1918 a C.E.C. din Rusia, Opere, vol. 27, E.S.P.L.P. 1955, pag. 291. — *Nota Trad.*

fiare a terenurilor și de ameliorare a fînețelor și pășunilor. Se creează stațiuni de tractoare electrice pentru folosirea energiei electrice în producția colhoznică. Toate S.M.T-urile, în funcție de profilul producției colhozurilor, dispun de mașinile agricole corespunzătoare și de cadre de specialiști calificați. În 1954 existau în U.R.S.S. 9.000 de S.M.T-uri și alte stațiuni specializate care deserveau colhozurile și asigurau un nivel ridicat de mecanizare tuturor ramurilor producției agricole.

Un rol important în agricultura din U.R.S.S. îl au sovhozurile, mari întreprinderi de stat, înzestrate cu tehnica înaintată. În 1954 existau în țară aproximativ 5.000 de sovhozuri — cerealiere, crescătoare de animale (producătoare de carne și lapte, crescătoare de porci, oi, de cai), de cultivare a bumbacului etc.

Industria socialistă a înzestrat agricultura cu tehnica cea mai înaintată. În conformitate cu particularitățile agriculturii bazate pe forța de tracțiune a tractorului a fost creat un sistem de mașini pentru executarea principalelor lucrări agricole: aratul, semănatul, săpatul între rînduri și strînsul recoltei.

În 1954 existau în agricultura U.R.S.S. 1.260.000 de tractoare (calculate în tractoare de 15 cai-putere), 326.000 de combine cerealiere, 370.000 de autocamioane și numeroase alte mașini agricole. Datorită acestui fapt, nivelul de mecanizare a lucrărilor agricole a crescut simțitor.

Introducerea mașinilor a schimbat în mod radical structura resurselor energetice ale agriculturii. În 1916 vitele de muncă reprezentau 99,2%, iar motoarele mecanice — numai 0,8% din totalul resurselor energetice ale agriculturii. Dacă în 1940 vitele de muncă reprezentau 22%, iar motoarele mecanice — 78%, pe la începutul anului 1953 ele reprezentau respectiv 9% și 91% (dintre care tractoarele — 35%, autocamioanele — 29%, motoarele de combine — 15%, instalațiile electrice — 3% și celelalte motoare — 9%).

Transformarea socialistă a agriculturii a lichidat sistemul primitiv de agricultură cu trei sole, care a existat veacuri de-a rîndul, și a creat un sistem de agricultură nou, cel mai progresist din lume. Trăsăturile fundamentale ale acestui sistem sînt: introducerea pe scară largă în producția agricolă a tehnicii celei mai noi și a realizărilor științei agronomice înaintate, introducerea asolamentelor juste cu dezvoltarea largă a semănăturilor de plante furajere, legumicole și tehnice, folosirea de îngrășăminte chimice și organice, irigarea terenurilor în regiunile secetoase, asanarea mlaștinilor etc.

Conducerea justă a întreprinderii agricole socialiste exclude atît universalismul micii gospodării țărănești, în care se cultivă cele mai variate culturi, destinate mai ales consumului propriu, cît și dezvoltarea unilaterală a gospodăriilor capitaliste, care se specializează de obicei într-o singură cultură oarecare (monocultura). *Specializarea* întreprinderilor agricole socialiste se manifestă prin aceea că, potrivit condițiilor naturale și economice ale diferitelor regiuni, se stabilesc pe cale de plan ramurile principale, iar paralel cu acestea se dezvoltă alte ramuri complimentare. Așadar specializarea nu neagă, ci presupune dezvoltarea *gospodăriei cu mai multe ramuri*, în care se îmbină în mod just ramurile principale cu cele complimentare. Unul din avantajele importante ale marii agriculturii socialiste constă în faptul că ea are cele mai mari posibilități de a dezvolta o gospodărie cu mai multe ramuri, o gospodărie complexă, în care pămîntul și forța de muncă să fie folosite productiv.

Paralel cu comasarea și reutilizarea tehnică a agriculturii are loc crearea de *noi cadre* pentru producția agricolă, cadre care stăpînesc tehnica modernă înaintată și posedă cunoștințe agronomice. În U.R.S.S. progresele științei agronomice au devenit pentru întîia oară în istorie un bun al maselor largi ale țărănimii. Folosirea pe scară largă a tehnicii noi a determinat apariția unor profesii noi, legate de munca agricolă mecanizată: tractoriști, combinieri, șoferi, mecanici, mecanici de batoze, de mașini de recoltat inul, de recoltat bumbacul etc. Orînduirea colhoznică a format sute de mii de conducători și de organizatori calificați ai producției — președinți de colhozuri, brigadieri, agronomi și zootehnicieni, responsabili de ferme etc.

Astfel, reconstrucția socialistă a agriculturii a creat toate condițiile pentru ridicarea sistematică a recoltei la hectar a culturilor agricole și a productivității creșterii animalelor, pentru sporirea neconținută a producției agricole.

Căile progresului tehnic în socialism. În socialism principalele căi ale progresului tehnic sînt: mecanizarea și automatizarea producției, electrificarea economiei naționale, folosirea largă a chimiei în producție.

Mecanizarea este înlocuirea muncii manuale prin munca efectuată cu ajutorul mașinii. În socialism mecanizarea consecventă a proceselor de muncă este o necesitate economică. Creșterea neîntreruptă și rapidă a producției socialiste poate fi asigurată numai prin perfecționarea neîn-

tată a tehnicii și prin mecanizarea multilaterală a proceselor de muncă. Mecanizarea proceselor de muncă este aceea forță *hotăritoare* fără de care nu se poate asigura ritmul rapid și proporțiile uriașe ale producției, proprii socialismului.

În U.R.S.S. se realizează consecvent în toate ramurile economiei naționale mecanizarea principalelor procese de producție și a celor care necesită un mare volum de muncă. Mecanizarea producției socialiste se realizează prin introducerea celor mai noi și mai perfecționate mașini și mecanisme, precum și a celor mai înaintate procese tehnologice.

În industria din U.R.S.S. mecanizarea producției a atins un nivel nemaiîntâlnit în capitalism. În industria carboniferă, unde înainte de revoluție domina exclusiv munca manuală grea, mecanizarea pe baza folosirii largi a havezelor, a mijloacelor de transport electrice și a mecanismelor de încărcat a atins încă în 1940 la havare și abatare 94,8%, la transportul în cadrul frontului de lucru — 90,4%, la transportul subteran — 58,4% și la încărcarea cărbunilor în vagoanele de cale ferată — 86,5%. În perioada de după război, mecanizarea lucrărilor de havare, abatare și a transportului subteran, precum și a încărcării în vagoanele de cale ferată, a fost în întregime terminată. S-au obținut succese mari și în mecanizarea celorlalte ramuri ale industriei. Așa, de pildă, în construcția de hidrocentrale se folosesc realizări de seamă ale tehnicii sovietice, cum sînt escavatoarele noi și puternice, buldozerele, hidromonitoarele și altele. Escavatorul pășitor cu cupă de 14m³ fabricat de uzina de mașini din Ural poate disloca peste 2.500.000 m³ de pământ pe an și poate înlocui munca fizică a 7.000 de muncitori.

În 1953 aratul a fost mecanizat aproape în întregime în colhozuri. Semănatul culturilor de toamnă a fost mecanizat în proporție de 93%, al culturilor de primăvară — în proporție de 83%; a fost mecanizat aproape în întregime semănatul bumbacului, al sfeclii de zahăr și al altor plante industriale; pe 77% din suprafața însămințată cu cereale recolta a fost strînsă cu ajutorul combinelor. În colhozuri mecanizarea principalelor munci de câmp este pe terminate. În sovhozuri principalele lucrări agricole sînt mecanizate aproape în întregime. Se desfășoară pe scară largă mecanizarea muncilor ce necesită un mare volum de muncă în domeniul creșterii animalelor, în legumicultură, pomicultură, în transportul, încărcatul și descărcatul produselor agricole, mecanizarea lucrărilor de irigare și a celor de asanare a terenurilor mlăștinoase.

În perioada de după război industria construcției de mașini din Uniunea Sovietică a creat și a produs în fiecare an 600-700 de noi tipuri de mașini de înaltă productivitate. Dacă în 1940 industria construcției de mașini a produs 84 de tipuri de mașini și unelte agricole, în 1950 ea a produs 222 de tipuri. Se introduc pe scară largă în producție metodele rapide de așchiere a metalelor, matrițarea în locul forjării libere, călirea pieselor cu curenți de înaltă frecvență, fasonarea mecanică a pieselor și alte metode noi de mare eficiență economică.

În socialism se dezvoltă tot mai mult mecanizarea complexă. *Mecanizare complexă* înseamnă mecanizarea tuturor fazelor procesului de producție legate între ele, atît a celor principale cît și a celor auxiliare, și se bazează pe un sistem de mașini care se completează reciproc. Ea lichidează discordanțele în mecanizarea producției. Ca urmare a mecanizării complexe se creează *un sistem unitar de mașini* care cuprinde întregul proces de producție.

Așa, de pildă, în industria cărbunului sarcina mecanizării complexe se rezolvă prin folosirea combinelor de cărbune, create de constructorii sovietici, combine care îmbină operațiile de abatare, desprindere și încărcare pe transportor și care reprezintă o noutate în tehnica mondială. Mecanizarea proceselor de executare a armării permite desăvîrșirea mecanizării complexe a extracției de cărbuni.

Gradul cel mai înalt de mecanizare îl constituie *automatizarea* producției, adică folosirea de mașini automate care funcționează pe bază de autoreglare. Strîns legată de automatizare este *telemecanica*, adică comanda și controlul funcționării mecanismelor de la distanță (telecomanda). În cazurile în care întregul sistem de mașini care cuprind procesul de producție în ansamblul lui funcționează pe bază de autoreglare, se poate vorbi despre *un sistem automat de mașini*. Sistemul automat de mașini execută toate procesele de producție necesare pentru transformarea materiilor prime în produs finit, fără intervenția omului, și nu are nevoie decît de controlul lucrătorului.

În întreprinderile siderurgice din U.R.S.S., încă în 1951, 95% din întreaga cantitate de fontă a fost produsă în furnale înalte cu reglare automată a temperaturii aerului suflat și 87% din întreaga producție de oțel a fost produsă în cuptoare Martin prevăzute cu reglarea automată a regimului termic. În industria construcției de mașini crește din an în an parcul de mașini-unelte automate și semi-automate de prelucrare a metalelor, de automate de forjare și presare, precum și de aparataj automat de control și măsurare. Utilajul automat a căpătat o largă aplicare în industria chimică, industria hirtiei, industria de prelucrare a petrolului și în alte ramuri industriale. Sistemele automate de mașini există în U.R.S.S. sub forma unor linii automatizate de mașini-unelte și de alte mecanisme sau sub forma unor întreprinderi automatizate în întregime.

Înaltul nivel de mecanizare a producției în socialism constituie baza creșterii rapide a productivității muncii și duce la apropierea tot mai mare a muncii fizice de cea intelectuală.

Reorganizarea tuturor ramurilor economiei pe baza marii producții mecanizate și mecanizarea consecventă a proceselor de producție sînt strîns legate de *electrificare*. Electricitatea constituie baza tehnică a marii producții moderne.

Socialismul asigură introducerea planificată a electricității în toate ramurile economiei naționale. În socialism electrificarea se caracterizează: în primul rînd, prin centralizarea producției de energie electrică și concentrarea ei în mari centrale electrice, prin dezvoltarea rapidă a liniilor de înaltă tensiune pentru transportul de energie electrică, care racordează diferitele centrale electrice în puternice sisteme raionale sau interraionale cu perspectiva de a constitui o rețea unică de înaltă tensiune pentru întreaga țară; în al doilea rînd, prin construirea pe scară largă de hidrocentrale și prin ridicarea sistematică a greutății lor specifice în producția totală de energie electrică, ceea ce constituie unul dintre cele mai importante mijloace de îmbunătățire a balanței energetice a țării; în al treilea rînd, prin dezvoltarea termoficării marilor orașe și centre industriale, prin folosirea sorturilor inferioare și locale de combustibil.

Electrificarea industriei schimbă înfățișarea fabricilor și a uzinelor. În locul motorului central cu un mecanism complicat de transmisie a fost introdusă aproape în toate întreprinderile acționarea electrică individuală. Electrificarea mașinilor de lucru reprezintă baza energetică pentru mecanizarea complexă și automatizarea producției. Pe baza folosirii electricității au apărut ramuri industriale noi — electrometalurgia metalelor feroase și neferoase, electrochimia, precum și noi metode de prelucrare a metalelor.

Pentru electrificarea continuă a U.R.S.S., o mare însemnătate are construcția hidrocentralelor de pe Volga, Nipru, Don și de pe alte fluvii, care a fost începută în cel de-al 5-lea cincinal. Unele dintre ele vor fi cele mai mari din lume. Construirea acestor centrale asigură rezolvarea complexă a problemelor referitoare la obținerea de energie electrică ieftină pe scară mare, la o largă dezvoltare a electrificării agriculturii, a transportului, la crearea unor noi producții care necesită o mare cantitate de energie electrică, la îmbunătățirea navigației etc.

În ceea ce privește nivelul de electrificare a industriei, U.R.S.S. ocupa încă la sfîrșitul celui de-al doilea cincinal primul loc în lume. În 1952 nivelul înzestrării muncii cu energie electrică în industrie a crescut de 1,8 ori în comparație cu 1940. În perioada de după război a fost intensificată folosirea electricității în agricultură. La începutul anului 1954 puterea centralelor electrice rurale a crescut de 5 ori în comparație cu 1940; 30% din numărul total al colhozurilor foloseau energie electrică. Mecanizarea treieratului, precum și a unei serii întregi de procese de producție în domeniul creșterii animalelor se face în numeroase colhozuri și sovhozuri pe baza folosirii energiei electrice (pregătirea nutrețului, alimentarea cu apă, mulsul vacilor, tunsul oilor etc.). Energia electrică este folosită pe scară largă în agricultură în regiunea marilor hidrocentrale (aratul electric etc.).

Progresul tehnicii contemporane se manifestă și în dezvoltarea din ce în ce mai mare a *chimiei* și în folosirea metodelor de prelucrare chimică a substanțelor. Metodele chimice asigură accelerarea proceselor de producție, folosirea cea mai deplină a materiilor prime și permit crearea de noi feluri de materii prime și materiale. În U.R.S.S. industria chimică a devenit un factor puternic al dezvoltării tehnice a întregii economii naționale. Producția chimică modernă este de regulă automatizată, se desfășoară continuu, în aparate închise cu control și reglare automată, fără intervenția nemijlocită a omului. Chimizarea este o condiție dintre cele mai importante pentru mărirea recoltei la hectar a culturilor agricole. Crearea belșugului de obiecte de consum este legată de chimizarea pe scară largă a agriculturii.

Dezvoltarea bazei materiale de producție a socialismului se sprijină pe realizările științei înaintate sovietice, care rezolvă cu succes sarcinile extrem de importante privind perfecționarea și introducerea consecventă în producție a tehnicii celei mai înaintate. Gîndirea tehnică sovietică ocupă un loc de frunte în rezolvarea unei serii de probleme tehnice noi, în construirea de mașini și mecanisme noi pentru toate ramurile de producție. Constructorii sovietici dețin prioritatea în crearea unor mașini cum sînt, de pildă, combinele miniere, numeroase mașini agricole (mașini pentru sădirea și pentru recoltatul cartofilor, combina pentru recoltatul inului, combina pentru recoltatul sfecei), noi tipuri de utilaj modern în domeniul energiei (cazanul cu echipament de înaltă presiune, cele mai mari turbine hidraulice din lume), puternice mecanisme pentru construcții, noi tipuri de mașini-unelte pentru așchiera metalelor și altele.

Repartizarea teritorială a producției socialiste. În condițiile socialismului are loc o nouă *repartizare teritorială a producției* și se formează un nou sistem de legături între ramurile de producție și regiunile țării.

În societatea burgheză goana după profituri și concurența au ca urmare repartizarea teritorială neuniformă și nerațională a producției. Industria se concentrează spontan în câteva centre, în timp ce teritorii uriase, îndeosebi regiunile periferice coloniale, sînt condamnate la înapoiere industrială. În socialism repartizarea teritorială a producției se desfășoară planificat, în interesul creșterii productivității muncii sociale, al întăririi puterii statului socialist și ridicării bunăstării oamenilor muncii.

În socialism, la baza repartiției teritoriale a producției stau următoarele principii.

În primul rînd, apropierea cît mai mare a producției de sursele de materii prime și de regiunile consumatoare de produse industriale și agricole. Schițînd bazele planului de reorganizare a industriei și de avînt economic general al țării, Lenin a arătat :

„Acest plan trebuie să cuprindă :

Repartizarea teritorială rațională a industriei în Rusia din punctul de vedere al apropierii materiilor prime și al posibilității unor cît mai mici pierderi de muncă la trecerea de la prelucrarea materiilor prime la toate fazele următoare de prelucrare a semifabricatelor, inclusiv obținerea produsului finit“¹

O asemenea repartizare teritorială a industriei permite folosirea mai bună a resurselor naturale, lichidarea transporturilor neraționale, ceea ce asigură o considerabilă economie de muncă în cadrul întregii societăți și accelerarea ritmului de creștere a producției socialiste.

În al doilea rînd, lichidarea inegalității economice de fapt dintre popoare, ridicarea rapidă a economiei regiunilor naționale în trecut înapoiate, ceea ce constituie baza materială pentru consolidarea prieteniei și colaborării dintre popoare.

În al treilea rînd, diviziunea teritorială planificată a muncii între regiunile economice, îmbinată cu dezvoltarea complexă a economiei în cadrul acestor regiuni, ținîndu-se seama de condițiile naturale din fiecare regiune și de nece-

¹ V. I. Lenin, Schiță de plan de lucrări tehnice-științifice, Opere, vol. 27, E.S.P.L.P. 1955, pag. 303. — *Nota Trad.*

sitatea economică a producției diferitelor mărfuri industriale și produse agricole. Dezvoltarea complexă a economiei diferitelor regiuni economice, ținîndu-se seama de nevoile regiunii respective în ceea ce privește combustibilul, materialele de construcție, produsele în serie ale industriei ușoare și produsele alimentare, reduce transporturile inutile pe distanțe mari și alte transporturi neraționale și contribuie la mobilizarea resurselor locale de materii prime.

În al patrulea rînd, repartizarea teritorială planificată a industriei pe teritoriul țării, repartizare care asigură formarea de orașe și centre industriale noi în regiunile agrare în trecut înapoiate, apropierea agriculturii de industrie. Aceasta contribuie la lichidarea deosebirii esențiale dintre oraș și sat.

În al cincilea rînd, întărirea capacității de apărare a Țării socialismului. Existența încercuirii capitaliste vrămașe determină necesitatea dezvoltării extrem de rapide a numeroase ramuri industriale în regiunile din adîncul țării.

Ca urmare a realizării acestor principii a fost lichidată în U.R.S.S. repartizarea teritorială neuniformă a producției, moștenită de la capitalism.

Apropierea industriei de sursele de materii prime a avut ca rezultat în primul rînd dezvoltarea accelerată a regiunilor din răsăritul țării și crearea de noi baze metalurgice și de combustibil, de noi centre ale construcției de mașini, ale industriei ușoare în Ural, în Siberia de vest, în Asia centrală și Kazahstan. Centrele industriale nou create au devenit centre economice și culturale care schimbă întreaga înfățișare a acestor raioane și regiuni. Crearea puternicei baze industriale în răsăritul țării a constituit una dintre condițiile cele mai importante ale victoriei Uniunii Sovietice în Marele Război pentru Apărarea Patriei.

Volumul total al producției industriale în regiunea fluviului Volga, în Ural, Siberia, Orientul îndepărtat, Kazahstan și Asia centrală a crescut în 1953 de peste 3,5 ori în comparație cu 1940. În 1953 s-au produs în aceste regiuni aproximativ o treime din întreaga producție industrială a U.R.S.S., mai mult de jumătate din întreaga cantitate de oțel, laminate și petrol, aproape jumătate din întreaga cantitate de cărbune și peste 40% din întreaga cantitate de energie electrică. În aceste regiuni s-a dezvoltat producția de obiecte de consum. În 1953 producția ramurilor industriei ușoare și alimentare a crescut în comparație cu 1937 de 2,2 ori, iar față de 1940 — cu mai mult de o dată și jumătate.

În 1953, în republicile sovietice uzbekă, kazahă, kirghiză, turkmenă și tadjikă, a căror populație este de aproximativ 17.000.000 de

oameni, s-a produs de patru ori și jumătate mai multă energie electrică decât în țările din Orient vecine cu U.R.S.S. — Turcia, Iran, Afganistan și Pakistan, care, luate la un loc, au o populație de 130.000.000 de oameni.

În ceea ce privește înzestrarea tehnică a agriculturii, aceste republici se află la un nivel mai înalt decât multe țări dezvoltate din Europa capitalistă.

Într-o serie de regiuni economice care înainte nu aveau industrie proprie, dezvoltarea industriei socialiste a făcut ca vechea împărțire a regiunilor în regiuni industriale și regiuni agrare să fie în linii mari învechită. Repartizarea teritorială a producției agricole din U.R.S.S. a suferit schimbări importante care denotă că se lichidează cu succes vechea specializare unilaterală a agriculturii din Rusia pre-revoluționară. A fost creată o puternică bază cerealiară în regiunile răsăritene ale U.R.S.S., o nouă bază de grâu în zona fără cernoziom, culturile agricole au fost extinse mult spre nord, au apărut bazele alimentare în jurul orașelor și centrelor industriale.

Repartizarea teritorială socialistă a producției se sprijină pe raionarea economică a țării. *Raionarea economică* este împărțirea planificată a întregului teritoriu al țării în raioane mari potrivit particularităților lor economice și naturale.

Repartizarea teritorială socialistă a producției asigură folosirea optimă a bogățiilor naturale și a resurselor de muncă ale țării și este o condiție importantă pentru ridicarea productivității muncii sociale, pentru accelerarea ritmului de creștere a producției, pentru întărirea puterii economice a U.R.S.S.

SCURTE CONCLUZII

1. *Baza materială de producție a socialismului o constituie marea producție mecanizată, care cuprinde toate ramurile economiei naționale. În socialism măsina este un mijloc de economisire și de ușurare a muncii muncitorilor și a țăranilor, de ridicare a bunăstării poporului. Industria socialistă a U.R.S.S. este industria cea mai concentrată din lume, cea mai înaintată din punct de vedere tehnic și este centralizată pe scara întregii țări; ea constituie baza dezvoltării tuturor ramurilor economiei. Agricultură socialistă este*

agricultura cea mai mare și mai mecanizată din lume; ea constituie un izvor din ce în ce mai important de alimente și de materii prime industriale.

2. *Baza materială de producție a socialismului se sprijină pe cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii înaintate moderne. Socialismul a lichidat inegalitatea folosirii tehnicii mașiniste în diferitele ramuri și procese de producție, inegalitate specifică capitalismului, și a asigurat introducerea consecventă a tehnicii noi în toate ramurile economiei naționale. În socialism căile principale de dezvoltare a tehnicii sînt mecanizarea și automatizarea producției, electricificarea economiei naționale și folosirea pe scară largă a chimiei.*

3. *Socialismul a asigurat repartizarea teritorială planificată și rațională a producției, apropierea ei de sursele de materii prime și de regiunile consumatoare, lichidarea înapoierii economice a regiunilor naționale, apropierea dintre industrie și agricultură. Repartizarea teritorială socialistă a producției permite folosirea rațională a resurselor naturale și de muncă, duce la economii uriașe de cheltuieli la transportul materiilor prime și al produselor, este un factor important pentru accelerarea creșterii producției socialiste și întărirea capacității de apărare a țării.*

CAPITOLUL XXVII

PROPRIETATEA SOCIALĂ ASUPRA MIJLOACELOR DE PRODUCȚIE — BAZA RELAȚIILOR DE PRODUCȚIE ALE SOCIALISMULUI

Sistemul socialist al economiei naționale și proprietatea socialistă. Baza economică a societății socialiste o constituie sistemul socialist al economiei naționale, proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, care s-a statornicit ca rezultat al lichidării sistemului economic capitalist, al desființării proprietății private asupra mijloacelor de producție și al lichidării exploatarei omului de către om.

Demascînd născocirile apologetilor capitalismului care pretindeau că programul comunismului științific ar fi un program de desființare a proprietății în general, Marx și Engels au scris: „Ceea ce caracterizează comunismul nu este desființarea proprietății în general, ci desființarea proprietății burgheze”¹. Nici o societate nu este de conceput fără dominația unei forme de proprietate istoricește determinate. Lichidînd proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, revoluția proletară statornicește în locul ei proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție.

În socialism mijloacele de producție au încetat să mai fie capital, adică un mijloc de exploatare. În societatea socialistă nu există clase care să aibă monopolul proprietății asupra mijloacelor de producție și clase care să nu posede mijloace de producție. În condițiile socialismului mijloacele de producție sînt *proprietate socială*. Elementele fundamentale ale procesului de producție — forța de muncă și mijloacele de producție — s-au unit aici pe o bază nouă. Această bază o constituie marea producție socialistă atît la orașe cît și la sate. Întrucît mijloacele de producție au încetat să mai fie capital, în socialism nu există împărțirea muncii acumulate în capital constant și capital variabil. Întreaga masă de muncă acumulată de societate, adică întreaga masă de mijloace de producție și mijloace de consum aflată la dispoziția societății în vederea continuării producției, slujește intereselor poporului și nu poate constitui o condiție de exploatare. „În societatea burgheză, munca vie nu este decît un mijloc de a spori munca acumulată. În societatea comunistă, munca acumulată nu este decît un mijloc de a lărgi, a îmbogăți, a promova procesul de viață al muncitorilor”².

În condițiile socialismului proprietatea socială domină în mod exclusiv în toate sferile economiei naționale. În U.R.S.S., în 1950 proprietatea socialistă cuprindea 99,4% din toate mijloacele de producție folosite în țară. O dată cu statornicirea dominației exclusive a proprietății sociale a fost spulberată pînă la capăt teoria falsă a ideologilor burgheziei cu privire la veșnicia și imuabilitatea proprietății capitaliste private.

¹ K. Marx și F. Engels, Manifestul Partidului Comunist, E.S.P.L.P. 1954, ediția a V-a, pag. 49. — *Nota Trad.*

² Op. cit., pag. 51.

Transformarea mijloacelor de producție în proprietate socială și eliberarea lucrătorilor din producție de toate formele de exploatare au marcat statornicirea unui sistem nou, socialist, al economiei naționale.

Sistemul socialist al economiei naționale se deosebește radical de sistemul economic capitalist și prezintă avantaje hotărîtoare față de acesta.

1. În condițiile sistemului socialist al economiei naționale, mijloacele de producție sînt proprietate socială, adică aparțin oamenilor muncii, reprezentați prin statul socialist sau prin colhozuri și celelalte uniuni cooperatiste, fapt în virtutea căruia produsele muncii aparțin de asemenea oamenilor muncii; în condițiile sistemului economic capitalist, mijloacele de producție constituie proprietatea privată a capitaliștilor și moșierilor, fapt în virtutea căruia produsele muncii aparțin de asemenea capitaliștilor și moșierilor.

2. Sistemul socialist al economiei naționale înseamnă că exploatarea omului de către om a fost desființată, iar producția are loc în scopul satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți; producția capitalistă are loc în scopul asigurării unui profit capitalist maxim prin exploatarea, ruina și înrobirea oamenilor muncii.

3. Producția socialistă se dezvoltă planificat, iar ridicarea necontentită a bunăstării materiale a oamenilor muncii și creșterea neîntreruptă a puterii lor de cumpărare constituie un stimulent tot mai puternic pentru lărgirea producției și o garanție sigură împotriva crizelor de supraproducție și împotriva șomajului; producția capitalistă se dezvoltă spontan, creșterea producției se lovește de starea proletară a maselor și de scăderea relativă a puterii de cumpărare a oamenilor muncii, al căror consum este limitat de capital la un nivel extrem de scăzut, ceea ce provoacă în mod inevitabil crize de supraproducție, creșterea șomajului și a mizeriei maselor.

4. În socialism fiecare om al muncii primește bunuri materiale după cantitatea și calitatea muncii lui, iar repartitia venitului național se face în interesul ridicării sistemice a bunăstării oamenilor muncii, al lărgirii producției socialiste la orașe și sate, al sporirii avuției sociale; în capitalism repartitia venitului național are loc în inte-

resul îmbogățirii claselor exploatatoare și a numeroasei lor servitorimi parazitare.

5. În condițiile orînduirii socialiste puterea de stat se află în mâinile oamenilor muncii de la orașe și sate; muncitorii, țărani și intelectuali sînt constructori activi ai comunismului, muncesc pentru sine, pentru binele întregii societăți; sistemul economic capitalist înseamnă că puterea în societate aparține capitaliștilor, care folosesc această putere pentru menținerea rînduielilor convenabile și avantajose claselor avute, în timp ce proletariatul și masele muncitoare ale țărănimii sînt clase exploatate, nevoite să muncească pentru capitaliști și moșieri.

Proprietatea socială este baza orînduirii socialiste, izvorul bogăției și al puterii Patriei, izvorul vieții înstărite și civilizate a tuturor oamenilor muncii. Ea este sfîntă și inviolabilă. Constituția U.R.S.S. obligă pe fiecare cetățean al societății sovietice să păzească și să întărească proprietatea socială. Persoanele care atentează la proprietatea socialistă sînt dușmani ai poporului și se pedepsesc conform legii.

Cele două forme de proprietate socialistă. În prima fază a comunismului proprietatea socialistă există sub două forme: 1) sub forma proprietății de stat și 2) sub forma proprietății cooperatiste-colhoznică. *Proprietatea socialistă de stat* este proprietatea întregului popor sovietic, reprezentat prin statul socialist al muncitorilor și țăranilor. Proprietatea socialistă *cooperatist-colhoznică* este proprietatea diferitelor colhozuri și uniuni cooperatiste.

Cele două forme de proprietate socialistă le corespund *doouă feluri de gospodării socialiste*: 1) întreprinderile de stat (fabricile, uzinele, sovhozurile, S.M.T.-urile etc.) și 2) gospodăriile cooperatiste (colective) (colhozurile, artelurile pescarilor, vîntătorilor etc., întreprinderile cooperației de consum).

Existența a două forme de proprietate socialistă este determinată de condițiile istorice în care se înfăptuiește revoluția proletară și construirea comunismului. Cucerind puterea de stat, clasa muncitoare găsește forme diferite de proprietate privată formate în decursul istoriei: pe de o parte, marea proprietate capitalistă, bazată pe exploatarea muncii altuia, iar pe de altă parte, mica proprietate privată a țăranilor, meșteșugarilor și meseriașilor, bazată pe munca lor personală. În cursul revoluției socialiste marea proprietate capitalistă este expropriată și trece în mîna statului so-

cialist. Astfel apare proprietatea socialistă de stat (a întregului popor). Totodată programul comunismului științific respinge calea exproprierii țăranilor, meșteșugarilor și meseriașilor ca fiind o cale dușmănoasă și criminală. Producătorii de mărfuri, mici și mijlocii, se unesc de bunăvoie în cooperative de producție, adică în colhozuri, în arteluri ale cooperației meșteșugărești, iar proprietatea lor asupra principalelor mijloace de producție este socializată pe baze cooperatiste. Astfel apare proprietatea cooperatistă-colhoznică.

Așadar, existența celor două forme de proprietate socială este o necesitate obiectivă și exprimă specificul căilor pe care clasa muncitoare și țărănimea ajung la socialism, iar apoi la comunism.

„Și una și cealaltă dintre cele două clase existente în U.R.S.S. construiesc socialismul, fac parte din sistemul economiei socialiste. Dar, aflîndu-se în același sistem comun de economie socialistă, clasa muncitoare este legată prin munca ei de proprietatea socialistă de stat (bunul întregului popor), iar țărănimea colhoznică — de proprietatea cooperatistă-colhoznică, care aparține diferitelor colhozuri și uniuni cooperatiste-colhoznice. Această legătură cu diferitele forme de proprietate socialistă este aceea care determină în primul rînd deosebirea în situația acestor clase. Tot aceasta determină și o anumită deosebire între căile dezvoltării lor viitoare.

Elementul comun în dezvoltarea lor constă în faptul că ambele aceste clase se dezvoltă în direcția comunismului¹.

Proprietate de stat sînt în U.R.S.S. solul, subsolul, apele, pădurile, uzinele, fabricile, minele, transportul feroviar, pe apă și aerian, băncile, mijloacele de telecomunicație, marile întreprinderi agricole organizate de stat (sovhozurile, stațiunile de mașini și tractoare etc.), întreprinderile comerciale și de colectare care aparțin statului, precum și întreprinderile comunale și fondul principal de locuințe din orașe și din centrele industriale.

Teritoriul Uniunii Sovietice ocupă a șasea parte a uscatului — 22.400.000 km². Aproape un sfert din acest teritoriu — peste 600.000.000 ha — reprezintă *terenuri agricole*; aproape o treime — 700.000.000 ha — este acoperită de *păduri*.

U.R.S.S. este una din cele mai bogate țări din lume în ceea ce privește rezervele de *zăcăminte*. Sistemul economic socialist a pus

¹ V. M. Molotov, Constituția socialismului, Articole și cuvîntări, 1937, pag. 267.

în valoare bogății rămase neatînse în Rusia țaristă. Din cele 92 de elemente ale sistemului lui Mendeleev se obțineau în Rusia țaristă 20, pe cînd în U.R.S.S. se obțin peste 80. În ceea ce privește rezervele de minereu de fier, de petrol, de săruri de potasiu, de apatite, de turbă și o serie de alte importante zăcăminte, U.R.S.S. deține primul loc în lume, iar în ceea ce privește rezervele de cărbune — locul al doilea.

Un bun al întregului popor îl constituie cele 200.000 de întreprinderi ale industriei de stat, întreaga rețea de căi ferate, întreprinderile transportului pe apă, întreprinderile de stat din agricultură: circa 5.000 de mari sovhozuri, 9.000 de stațiuni de mașini și tractoare și mii de întreprinderi agricole anexe.

Un bun al întregului popor îl constituie miile de întreprinderi comerciale de stat. Statului îi aparțin numeroasele instituții științifice și culturale.

În anii construcției socialiste, datorită muncii poporului sovietic, proprietatea socialistă de stat, apărută în urma naționalizării fabricilor, uzinelor, transporturilor etc., a sporit într-o măsură uriașă. Astfel fondurile de producție fixe ale industriei au crescut în 1953 de 22 de ori față de 1913.

Proprietatea socialistă de stat se deosebește radical de proprietatea capitalistă de stat. În cazul trecerii unor întreprinderi sau chiar a unor ramuri întregi ale economiei în proprietatea statului burghez, natura lor socială nu se schimbă. Statul burghez reprezintă interesele capitalului monopolist, fiind în mîinile acestuia un aparat de violență cu ajutorul căruia se asigură asupra majorității muncitoare de către minoritatea avută. De aceea și întreprinderile capitaliste de stat sînt întreprinderi bazate pe exploatarea oamenilor muncii de către clasa burgheziei în întregul ei și se opun poporului ca o forță care îi este străină și îl înrobește.

În societatea socialistă puterea o deține clasa muncitoare. Ea stăpînește mijloacele de producție ale statului împreună cu întregul popor. Forța de muncă folosită în întreprinderile socialiste nu este o marfă, deoarece clasa muncitoare, care stăpînește mijloacele de producție, nu poate să se angajeze pe sine însăși și să-și vîndă ei înseși forța ei de muncă. Din această cauză în întreprinderile socialiste de stat este exclusă orice posibilitate de exploatare a omului de către om.

Proprietatea de stat este forma predominantă de proprietate în societatea socialistă: ei îi revin circa 91% din totalul fondurilor de producție din U.R.S.S. Așadar, partea covârșitoare a bogățiilor Țării sovietice, cele mai importante

izvoare de creștere a bunăstării materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii sînt un bun al întregului popor.

Proprietate cooperatistă-colhoznică sînt în U.R.S.S. întreprinderile obștești din colhozuri și din organizațiile cooperatiste cu inventarul lor viu și mort, producția colhozurilor și organizațiilor cooperatiste, precum și clădirile lor obștești. Colhozurile și celelalte întreprinderi cooperatiste lucrează pe terenuri care sînt un bun al întregului popor. Bogata tehnică modernă concentrată în stațiunile de mașini și tractoare și folosită pentru efectuarea tuturor lucrărilor principale din colhozuri este de asemenea un bun al întregului popor.

Proprietate cooperatistă-colhoznică sînt în primul rînd bunurile celor 93.000 de colhozuri: clădirile colhoznice, sutele de mii de ferme zootehnice, vitele de muncă proprietate obștească, inventarul agricol, vasta rețea de instituții sociale-culturale colhoznice (cluburi, case de citit, creșe, laboratoare satești etc.). În cursul construcției socialiste proprietatea obștească colhoznică a crescut în proporții uriașe. Din 1940 pînă în 1953 fondurile indivizibile ale colhozurilor au crescut de 2,5 ori.

În societatea socialistă forma cooperatistă de producție industrială este reprezentată de întreprinderile artelurilor meșteșugărești. Cooperatia meșteșugărească este menită să dezvolte mai ales producția obiectelor de larg consum, folosind în acest scop în primul rînd resursele locale de materii prime. Mijloacele de producție folosite de întreprinderile cooperatiei meșteșugărești și producția lor sînt proprietatea artelurilor meșteșugărești. În 1953 toate sistemele de cooperatie meșteșugărească din U.R.S.S. cuprindeau circa 16.000 de arte-luri cu producție industrială.

În comerț întreprinderile cooperatiste există sub forma asociațiilor de consum, care grupează mai ales populația rurală. Cele 23.000 de asociații ale cooperatiei de consum au în proprietatea lor o rețea ramificată de magazine, prăvălii și depozite.

Întărirea și dezvoltarea prin toate mijloacele a proprietății de stat și a celei cooperatiste-colhoznice este o condiție dintre cele mai importante pentru dezvoltarea continuă a întregii economii naționale, pentru trecerea treptată a societății sovietice de la socialism la comunism.

Forma de proprietate de stat și cea cooperatistă-colhoznică, ca și întreprinderile de stat și gospodăriile colective, sînt de același tip prin natura lor socială. Elementul comun al întreprinderilor de stat și al gospodăriilor colective constă în aceea că atît unele cît și celelalte: 1) se bazează pe mijloace de producție socializate în mod socialist și pe munca colectivă, 2) exclud posibilitatea exploatării omului de către om, 3) sînt gospodărite în mod

planificat, în interesul satisfacerii nevoilor crescînde ale oamenilor muncii, 4) aplică principiul socialist al repartiției după muncă.

În același timp, între forma de proprietate de stat și cea cooperatistă-colhoznică, ca și între întreprinderile de stat și gospodăriile cooperatiste (colective), există anumite *deosebiri*.

In primul rînd. În întreprinderile de stat domină relațiile de producție socialiste în forma lor cea mai matură, consecventă pînă la capăt. Proprietatea de stat este un *bun al întregului popor*; în întreprinderile de stat sînt socializate toate mijloacele de producție, fără excepție. Proprietatea cooperatistă-colhoznică este o *proprietate de grup*, proprietate a unor colective sau uniuni de oameni ai muncii (artelul agricol, asociația de consum, artelul meșteșugăresc); în colhozuri (în forma lor de artel) sînt socializate în mod socialist *principalele* mijloace de producție ale țărănilor cooperativizați; în conformitate cu Statutul artelului agricol, o anumită parte a mijloacelor de producție nu se socializează și rămîne în proprietate personală a gospodăriei colhoznicului (gospodărie auxiliară personală a colhoznicului).

In al doilea rînd. Produsele întreprinderilor de stat sînt proprietatea statului socialist și se realizează în modul și la prețurile stabilite de organele de stat. Produsele producției colhoznice sînt proprietatea colhozului respectiv. O parte a acestor produse este destinată îndeplinirii obligațiilor față de stat în cadrul colectărilor la prețuri fixe de stat, precum și plății în natură a lucrărilor efectuate în colhoz de către stațiunea de mașini și tractoare. Tot restul produselor rămîne la dispoziția colhozului și este folosit pentru crearea fondurilor colhoznice obștești stabilite și pentru repartitia după zilele-muncă între membrii artelului. O parte oarecare a produselor este vîndută de colhozuri la prețuri de achiziție, care sînt mult mai mari decît cele de colectare, sau în cadrul comerțului colhoznic la prețurile care se formează pe piață.

In al treilea rînd. În întreprinderile de stat, care sînt un bun al întregului popor, partea din produsul social care este destinată consumului individual al muncitorului, acesta o primește sub formă de *salariu*. Statul stabilește dinainte tarife de retribuire a muncii pe unitate de produs sau de timp de muncă. Colhoznicul, fiind membru al unui

artel, care este proprietate de grup, primește din fondul colhozului său partea din venit care i se cuvine după *zilele-muncă*. Cuantumul acestei părți din venit depinde atît de gradul de participare a colhoznicului la munca obștească, ceea ce își găsește expresia în numărul de zile-muncă efectuate de el, cît și de nivelul productivității muncii și de gradul de dezvoltare a gospodăriei obștești a colhozului, ceea ce își găsește expresia în mărimea retribuirii pentru fiecare zi-muncă. Cu cît un colhoz în ansamblul său lucrează mai bine, cu cît este mai ridicată în acest colhoz producția la hectar a culturilor agricole și productivitatea creșterii animalelor, cu atît mai mare este venitul fiecărui colhoznic. Salariul se plătește muncitorului în formă bănească. Veniturile artelului se repartizează între colhoznici sub formă bănească și în natură (în produse). În timp ce muncitorul are drept sursă de venit numai munca lui în întreprinderea socialistă, colhoznicul are ca sursă principală de venit munca lui în gospodăria obștească a colhozului și o sursă suplimentară — munca lui în gospodăria auxiliară individuală. O parte din produsele sale obținute pentru zilele-muncă și din gospodăria auxiliară personală, colhoznicul o realizează pe piață.

In al patrulea rînd. Statul socialist conduce nemijlocit întreprinderile care îi aparțin, exercitînd această conducere prin împuterniciții săi — directorii întreprinderilor —, care sînt numiți și pot fi revocați de către organele de stat corespunzătoare. Organele de stat planifică nemijlocit întreaga activitate de producție a acestor întreprinderi și stabilesc normele fundamentale în domeniul organizării socialiste a muncii. În colhozuri, potrivit naturii lor cooperatiste, toate treburile sînt conduse de organul suprem al artelului agricol — adunarea generală a colhoznicilor — și de consiliul de conducere și președintele colhozului aleși de această adunare. Planurile de producție și cele financiare ale artelului, regulamentul interior, normele de producție și tarifele, modul de repartitie a veniturilor le stabilesc colhoznicii înșiși pe baza Statutului artelului agricol, călăuzindu-se după legile în vigoare, după sarcinile de plan și după directivele statului socialist.

Deosebirile dintre întreprinderile de stat și gospodăriile cooperatiste (colective) sînt deosebiri de ordin neesențial. Ele sînt deosebiri între două forme de gospodărie în cadrul relațiilor de producție *socialiste*. Proprietatea de stat

este forma superioară de proprietate socialistă, iar forma de producție de stat — forma superioară de producție socialistă.

Întreprinderile bazate în întregime pe proprietatea de stat sînt întreprinderi de tip consecvent socialist. Lenin le-a definit ca întreprinderi în care „și mijloacele de producție aparțin statului, și pămîntul pe care se află întreprinderea, și întreaga întreprindere în ansamblu”¹. În întreprinderile de stat, mijloacele de producție, munca muncitorilor și a funcționarilor și produsele fabricate de ei sînt socializate pe scara întregii societăți. Forma de producție de stat cuprinde ramura principală a economiei naționale — industria socialistă. Sînt un bun al întregului popor marile fabrici pentru producția de produse agricole — sovhozurile. În proprietatea statului se află pămîntul și principalele unelte de producție — tractoarele, combinele și celelalte mașini agricole concentrate în stațiunile de mașini și tractoare. Proprietatea de stat, forma superioară de proprietate socialistă, are rolul conducător și determinant în întreaga economie națională.

Proprietatea personală în socialism. Proprietatea socială în socialism cuprinde mijloacele de producție și producția. O parte din produsele obținute servesc ulterior ca mijloace de producție, rămînînd proprietate socială. Cealaltă parte din produse, alcătuită din obiecte de consum, este repartizată între oamenii muncii după cantitatea și calitatea muncii fiecăruia dintre ei și devine *proprietatea personală* a oamenilor muncii.

În „Manifestul Partidului Comunist”, Marx și Engels au arătat că comunismul nu răpește nimănui posibilitatea însușirii personale a unei anumite părți din produsul muncii sociale. Comunismul desființează numai caracterul mîrșav, propriu capitalismului, al acestei însușiri, în cadrul căreia muncitorul trăiește numai pentru a spori capitalul și trăiește numai în măsura în care o cer interesele clasei dominante.

Caracterizînd bazele viitoarei societăți socialiste, Engels a scris în „Anti-Dühring” că aici „proprietatea socială cuprinde solul și celelalte mijloace de producție, iar pro-

prietatea individuală produsele, adică obiectele de consum”¹.

O dată cu desființarea modului de producție capitalist își pierde puterea și legile economice ale capitalismului, care limitează proprietatea personală, consumul individual al maselor populare la un nivel de mizerie, la *minimumul* de mijloace de existență necesare întreținerii și reproducerii forței de muncă. În opoziție cu capitalismul, în care producția este pusă în slujba scopurilor egoiste de îmbogățire a exploataților, socialismul a subordonat producția scopului satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți. Socialismul nu numai că nu desființează proprietatea personală asupra obiectelor de consum, dar creează singura garanție sigură a satisfacerii din ce în ce mai depline a nevoilor personale ale tuturor membrilor societății.

Dreptul de proprietate personală al oamenilor muncii din societatea socialistă se extinde asupra veniturilor și economiilor lor provenite din muncă, asupra casei de locuit și a gospodăriei casnice auxiliare, asupra obiectelor gospodărești și de uz casnic, asupra obiectelor de consum individual și de confort.

O formă deosebită de proprietate personală în socialism este *proprietatea gospodăriei colhoznicului*. Conform Statutului artelului agricol, fiecare gospodărie de colhoznic are în proprietate personală gospodăria auxiliară de pe parcela de lîngă casă, casa de locuit, vite productive, păsări de curte și inventar agricol mărunt.

În epoca socialismului izvorul proprietății personale îl constituie numai munca. În condițiile dominației exclusive a relațiilor de producție socialiste, obiectele aflate în proprietate personală nu pot fi transformate în capital, adică nu pot fi folosite ca mijloace de exploatare. Dreptul de proprietate personală, ca și dreptul de a moșteni proprietatea personală sînt garantate de Constituția U.R.S.S.

În socialism proprietatea personală este indisolubil legată de proprietatea socială, care constituie baza ei. O dată cu sporirea proprietății sociale, cu creșterea avuției naționale, mase tot mai mari de produse sînt destinate satisfacerii nevoilor personale ale oamenilor muncii din societatea socialistă.

¹ V. I. Lenin, Despre cooperatie, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 845. — *Nota Trad.*

¹ F. Engels, Anti-Dühring, ed. P.M.R. 1952, ediția a II-a, pag. 154. — *Nota Trad.*

Caracterul relațiilor de producție socialiste. Relațiile de producție ale societății socialiste se deosebesc radical, prin esența lor, de relațiile de producție ale capitalismului și ale celorlalte formațiuni sociale bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție.

Relațiile de producție socialiste se caracterizează prin: 1) dominația exclusivă a proprietății sociale asupra mijloacelor de producție; 2) eliberarea oamenilor muncii de exploatare și stabilirea unor relații de colaborare tovarășească și de ajutor reciproc socialist; 3) repartitia produselor în interesul oamenilor muncii înșiși.

Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție face ca relațiile reciproce dintre oameni în procesul de producție să aibă cu totul alt caracter decât în capitalism. În timp ce proprietatea privată asupra mijloacelor de producție *dezbină* în mod inevitabil pe oameni, generează relații de dominație și subordonare, exploatarea unor oameni de către alții, generează antagonismul de interese, lupta de clasă și concurența —, proprietatea socială asupra mijloacelor de producție *unește* pe oameni, asigură o reală comunitate a intereselor lor și colaborarea lor tovarășească.

Dominația proprietății sociale asupra mijloacelor de producție face ca și repartitia produselor să aibă în socialism cu totul alt caracter decât în capitalism.

Intrucât în societatea socialistă nu există clase exploatare și exploatarea omului de către om, aici nu poate fi vorba de împărțirea muncii în muncă necesară și supra-muncă și nici de împărțirea produsului în produs necesar și plusprodus. Relațiile de producție socialiste determină necesitatea obiectivă a unei împărțiri a muncii și a produsului ei cu totul alta decât în capitalism. Intrucât în socialism mijloacele de producție sînt proprietate socială, iar producția însăși este destinată satisfacerii nevoilor întregii societăți și ale fiecărui membru al ei, munca lucrătorilor din producție se împarte aici în următoarele două părți: *munca pentru sine* și *munca pentru societate*. În mod corespunzător produsul muncii (după ce se scade acea parte a lui care este folosită pentru înlocuirea mijloacelor de producție cheltuite) se împarte și el în două părți: *produsul pentru sine* și *produsul pentru societate*. Munca pentru sine creează produsul care se repartizează între lucrătorii din producție după cantitatea și calitatea muncii depuse și care

este destinat satisfacerii nevoilor personale ale lucrătorului și ale familiei lui. Munca pentru societate creează produsul destinat satisfacerii nevoilor sociale: lărgirea producției, dezvoltarea învățămîntului, ocrotirea sănătății, organizarea apărării țării etc. În societatea socialistă, unde înșiși oamenii muncii dețin puterea, munca pentru societate este pentru ei tot atît de necesară ca și munca pentru sine. Produsul pentru societate destinat lărgirii producției socialiste sporește premisele materiale ale creșterii continue a bunăstării oamenilor muncii. Produsul pentru societate cheltuit în vederea dezvoltării învățămîntului, ocrotirii sănătății, pentru asistența socială și alte nevoi ale întregului popor slujește și el satisfacerii nevoilor oamenilor muncii, ca și produsul pentru sine.

Proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și asupra produselor muncii și repartitia produselor muncii în interesul oamenilor muncii determină avantajele hotărîtoare ale sistemului economic socialist față de sistemul capitalist. De toate avantajele marii producții sociale, care asigură o creștere uriașă a forței productive a muncii, beneficiază societatea în ansamblu și masele muncitoare, iar nu exploatareii, așa cum se întîmplă în capitalism.

Dominația proprietății sociale asupra mijloacelor de producție înseamnă că producția socialistă este liberă de contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii rezultatelor producției, contradicție proprie capitalismului. În socialism caracterului social al producției îi corespunde proprietatea socială socialistă asupra mijloacelor de producție. În virtutea acestui fapt, în societatea socialistă există o *concordanță deplină* între relațiile de producție și forțele de producție.

Caracterizînd orînduirea socialistă, I. V. Stalin scrie:

„Aci relațiile de producție corespund perfect cu starea forțelor de producție, căci caracterul social al procesului de producție este întărit prin proprietatea socială asupra mijloacelor de producție.

De aceea producția socialistă din U.R.S.S. nu cunoaște crize periodice de supraproducție și toate absurditățile legate de acestea.

De aceea forțele de producție se dezvoltă aci într-un ritm accelerat, căci relațiile de producție care le corespund dau curs liber acestei dezvoltări¹.

În opoziție cu relațiile de producție ale capitalismului contemporan, care sînt cătușe ale dezvoltării forțelor de producție, relațiile de producție socialiste asigură o creștere impetuoasă a forțelor de producție. Apărînd și dezvoltîndu-se pe baza unor forțe de producție determinate, relațiile de producție socialiste constituie, la rîndul lor, un puternic motor al dezvoltării accelerate a acestora.

Concordanța deplină a relațiilor de producție socialiste cu caracterul forțelor de producție ale societății nu înseamnă însă că între ele nu există nici un fel de contradicții. Fiind elementul cel mai mobil și mai revoluționar al producției, și în socialism forțele de producție o iau înaintea relațiilor de producție, iar relațiile de producție se pun abia după cîtva timp în concordanță cu starea forțelor de producție. Actualele relații de producție din U.R.S.S. trec printr-o perioadă în care ele, corespunzînd pe deplin creșterii forțelor de producție, le împing înainte într-un ritm rapid. Între ele apar însă în mod inevitabil contradicții, întrucît dezvoltarea relațiilor de producție rămîne și va rămîne în urmă față de dezvoltarea forțelor de producție. În socialism însă, spre deosebire de formațiunile sociale bazate pe exploatare, de obicei lucrurile nu ajung la un conflict între relațiile de producție și forțele de producție. Societatea socialistă are posibilitatea, la timpul oportun, să pună în concordanță relațiile de producție cu caracterul forțelor de producție, deoarece în sinul ei nu există clase interesate în menținerea formelor economice care și-au trăit traiul.

SCURTE CONCLUZII

1. În U.R.S.S. domină exclusiv proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. În socialism există două forme de proprietate socială: proprietatea de

¹ I. V. Stalin, Despre materialismul dialectic și materialismul istoric, „Problemele leninismului“, Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, pag. 573—574. — Nota Trad.

stat și proprietatea cooperatistă-colhoznică. Corespunzător acestora există două forme de gospodării socialiste: întreprinderile de stat și gospodăriile cooperatiste (colective).

2. În societatea socialistă proprietatea de stat este un bun al întregului popor. În U.R.S.S. ea cuprinde partea covârșitoare a bogăției țării. Proprietatea cooperatistă-colhoznică este proprietatea de grup a diferitelor colhozuri, arteluri ale cooperăției meșteșugărești și asociații de consum. Proprietatea de stat este forma superioară, cea mai dezvoltată, de proprietate socialistă; ea are rolul conducător și determinant în întreaga economie națională.

3. În socialism proprietatea personală cuprinde obiectele de consum. O formă deosebită de proprietate personală este proprietatea personală a gospodăriei colhoznicului. Proprietatea personală a oamenilor muncii crește pe baza sporirii proprietății sociale socialiste.

4. Relațiile de producție ale socialismului se caracterizează prin: 1) dominația exclusivă a proprietății sociale asupra mijloacelor de producție; 2) eliberarea oamenilor muncii de exploatare, colaborarea tovarășească și ajutorul reciproc socialist între oameni în procesul de producție a bunurilor materiale; 3) repartiția produsului în interesul oamenilor muncii înșiși.

Munca lucrătorilor din producția socialistă se împarte în două părți: munca pentru sine și munca pentru societate. Prin munca pentru sine oamenii muncii creează produsul care se repartizează între ei după cantitatea și calitatea muncii, iar prin munca pentru societate ei creează produsul destinat satisfacerii nevoilor sociale.

În socialism relațiile de producție se află în deplină concordanță cu caracterul forțelor de producție și constituie forța principală și hotărîtoare care determină creșterea impetuoasă a forțelor de producție ale societății socialiste.

LEGEA ECONOMICĂ FUNDAMENTALĂ
A SOCIALISMULUI

Caracterul legilor economice în socialism. Ca urmare a înlocuirii relațiilor de producție vechi, burgheze cu relațiile de producție socialiste, legile economice ale capitalismului, care exprimă relații de exploatare a omului de către om, își pierd puterea. Părăsesc scena legea plusvalorii și legea profitului capitalist, legea economică fundamentală a capitalismului contemporan. Își încetează acțiunea legea generală a acumulării capitaliste, legea concurenței și anarhiei în producție și altele. Dispar categoriile care oglindesc relații capitaliste: capital, plusvaloare, profit la capital, preț de producție, muncă salariată, valoarea forței de muncă etc.

O dată cu apariția și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste, pe baza noilor condiții economice, apar și încep să acționeze legi economice noi: legea economică fundamentală a socialismului, legea dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale, legea creșterii necentenite a productivității muncii, legea repartiției după muncă și altele.

Intrucât în socialism se menține producția de mărfuri, în economia socialistă acționează legea valorii și există categoriile legate de ea. Din vechile categorii rămâne însă mai ales forma, în timp ce conținutul se schimbă în mod radical. Vechiul nu dispăre pe de-a-ntregul, ci își schimbă natura potrivit cu noul, păstrând numai forma; noul, la rândul său, nu desființează pur și simplu vechiul, ci pătrunde în el, îi schimbă natura și funcțiunile, folosind forma veche pentru creșterea și consolidarea noului. Noile condiții economice, create ca urmare a victoriei socialismului, schimbă caracterul producției de mărfuri și al circulației mărfurilor și limitează sfera lor de acțiune. În socialism producția de mărfuri și circulația mărfurilor există fără capitaliști și deservesc economia socialistă. Sfera de acțiune a legii valorii are un cadru strict limitat. Banii, comerțul, băncile sînt folosite ca instrumente ale construcției socialiste.

Dezvoltarea modului de producție socialist este de asemenea subordonată legilor economice comune tuturor formațiunilor, cum este, de pildă, legea concordanței obliga-

torii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție.

Legile economice ale socialismului exprimă relații de colaborare tovarășească și de ajutor reciproc ale oamenilor muncii eliberați de exploatare, în timp ce legile economice ale capitalismului exprimă exploatarea crescîndă a muncii de către capital. Acțiunea legilor economice ale socialismului duce la o întărire tot mai mare a unității societății socialiste, la înflorirea economiei ei, la creșterea bunăstării poporului și creează condițiile necesare pentru trecerea treptată la comunism, în timp ce acțiunea legilor economice ale societății burgheze determină ascuțirea din ce în ce mai mare a antagonismelor de clasă, pauperizarea maselor, intrarea în putrefacție a orînduirii capitaliste și, în ultimă instanță, pieirea ei.

Legile economice ale socialismului, ca și legile economice ale oricărui alt mod de producție, apar și acționează independent de voința oamenilor, adică au un caracter *obiectiv*. Ele nu pot fi create, formate, transformate sau suprimate prin voința oamenilor.

Negarea caracterului obiectiv al legilor economice ale socialismului ar însemna lichidarea economiei politice a socialismului ca știință, ar răpi societății socialiste posibilitatea de a prevedea mersul evenimentelor în viața economică a țării și de a organiza pînă și cea mai elementară conducere economică. O asemenea negare înseamnă o îndepărtare de la marxism înspre pozițiile idealismului subiectivist; ea duce în mod inevitabil la aventurism în politică, la arbitrar în practica conducerii economiei.

Caracterul obiectiv al legilor economice ale socialismului nu înseamnă cîtuși de puțin că ele acționează ca o stihie care domină oamenii, că oamenii sînt neputincioși în fața legilor economice. O asemenea fetișizare a legilor economice duce în mod inevitabil spre pozițiile teoriei mersului de la sine și ale spontaneității în construcția socialistă. Ea este profund ostilă marxism-leninismului. În condițiile socialismului, datorită înlocuirii proprietății private asupra mijloacelor de producție cu proprietatea socială, posibilitățile societății de a cunoaște și de a folosi legile dezvoltării economice cresc într-o măsură imensă.

Dacă legile economice ale capitalismului își croiesc drum ca o forță oarbă, distructivă, care acționează în spatele producătorilor de mărfuri particulari, o dată cu tre-

terea la socialism dispăre anarhia în producție, dezvoltarea economică a societății capătă un caracter planic. O dată cu lichidarea capitalismului și cu socializarea mijloacelor de producție, oamenii devin stăpînii relațiilor lor social-economice. După ce au cunoscut legile obiective, oamenii le aplică pe deplin conștienți în interesul întregii societăți.

O dată cu trecerea la socialism, a arătat Engels, „legile proprii lor activități sociale, care li se impuneau pînă acum oamenilor ca niște legi ale naturii, legi străine și care îi dominau, vor fi aplicate de acum înainte de oameni în deplină cunoștință de cauză și, prin urmare, vor fi dominate de dînși. Existența socială a oamenilor, care pînă acum li se înfățișa ca impusă de natură și istorie, devine acum un act liber al lor. Forțele obiective, străine, care dominau pînă acum istoria, trec sub controlul oamenilor înșiși. Abia din acest moment oamenii își vor crea, pe deplin conștienți, propria lor istorie, abia din acest moment cauzele sociale puse în mișcare de ei vor avea, în chip precumpănitor și în măsură tot mai mare, efectele voite de ei”¹. În aceasta constă libertatea ca necesitate înțeleasă.

În capitalism, în măsura în care burghezia — ale cărei interese sînt în contradicție cu interesele maselor muncitoare — este în stare să cunoască legile economice obiective, ea le folosește în interesul ei îngust de clasă. În socialism, întrucît interesele de clasă ale proletariatului se contopesc cu interesele majorității covârșitoare a societății, legile economice sînt folosite în interesul maselor populare. Interesele clasei muncitoare și ale oamenilor muncii corespund într-un tot mersului obiectiv al dezvoltării progresive a societății, care duce la victoria comunismului. Clasa muncitoare, toți oamenii muncii sînt vital interesați să cunoască și să folosească legile dezvoltării economice.

Așadar caracterul obiectiv al legilor economice ale socialismului constă în faptul că aceste legi există independent de voința și de conștiința oamenilor; ele nu pot fi suprimate sau transformate după voința oamenilor; neîndeplinirea cerințelor acestor legi duce în mod inevitabil la dezorganizarea vieții economice a țării. Societatea socialistă însă poate cunoaște aceste legi, și le poate însuși, le poate folosi în interesul ei.

¹ F. Engels, Anti-Dühring, ed. P.M.R. 1952, ediția a II-a, pag. 333. — Nota Trad.

Legile economice ale socialismului dau *posibilitatea* de a dezvolta și a împinge înainte economia socialistă. Pentru a transforma această posibilitate în *realitate*, trebuie să învățăm să folosim aceste legi economice obiective în deplină cunoștință de cauză. Cunoașterea științifică și folosirea justă a legilor economice obiective este baza politicii economice a Partidului comunist și a statului socialist. Cu cît societatea socialistă cunoaște mai deplin legile economice, cu cît oglindește mai exact în activitatea ei practică cerințele acestor legi, cu atît mai mult succes își atinge ea țelurile.

Trăsăturile esențiale ale legii economice fundamentale a socialismului. Marx și Engels au prevăzut că în socialism scopul producției organizate în mod planificat va fi satisfacerea nevoilor atît ale societății în ansamblul ei cît și ale fiecărui membru în parte. Dezvoltînd această teză marxistă, Lenin a scris în 1902, în proiectul de program al P.M.S.D.R., că înlocuirea societății capitaliste prin cea socialistă se va înfăptui „pentru a asigura o bunăstare deplină și o dezvoltare liberă multilaterală a tuturor membrilor ei”¹. Lenin a fundamentat în mod științific căile ridicării bunăstării oamenilor muncii, programul creșterii conținutului producției, al dezvoltării și al aplicării tehnicii superioare în socialism. În felul acesta Lenin a elaborat tezele de bază ale legii economice fundamentale a socialismului, care au stat la baza politicii Partidului comunist și a Puterii sovietice.

Sprîjinindu-se pe aceste teze, Stalin a dat o formulare amplă a legii economice fundamentale a socialismului.

Trăsăturile și cerințele esențiale ale *legii economice fundamentale a socialismului* sînt „asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți prin creșterea și perfecționarea neîntreruptă a producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte”².

Legea economică fundamentală a socialismului exprimă *scopul* producției socialiste și *mijlocul* pentru atingerea lui.

¹ V. I. Lenin, Proiect de program al Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia, Opere, vol. 6, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 11. — Nota Trad.

² I. V. Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a II-a, pag. 40. — Nota Trad.

Scopul producției este determinat de relațiile de proprietate asupra mijloacelor de producție. Atunci când mijloacele de producție aparțin burgheziei, producția se desfășoară în mod inevitabil în scopul îmbogățirii proprietarilor de capital, iar oamenii muncii, adică majoritatea covârșitoare a societății, nu servesc decât ca materie primă umană pentru exploatare. Consumul oamenilor muncii este necesar capitalismului numai în măsura în care asigură obținerea de profituri, și de aceea în capitalism omul cu nevoile lui nu poate fi scopul producției. Atunci când mijloacele de producție aparțin poporului muncitor, iar clasele exploatatoare sînt lichidate, producția se desfășoară în interesul oamenilor muncii, adică al întregii societăți socialiste. De aceea satisfacerea cît mai deplină a nevoilor materiale și culturale crescînde ale oamenilor devine scopul nemijlocit al producției.

Scopul căruia îi este subordonată producția este indisolubil legat de mijlocul care asigură atingerea acestui scop. În conformitate cu scopul producției socialiste — satisfacerea nevoilor crescînde ale oamenilor muncii — mijlocul pentru atingerea acestui scop nu poate fi decât creșterea și perfecționarea neînteruptă a producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte.

Satisfacerea nevoilor populației depinde de nivelul forțelor de producție, de resursele de care dispune societatea socialistă. Creșterea sistematică a nevoilor oamenilor muncii determină necesitatea lărgirii neconținute a producției. Fără avîntul neînterupt al producției nu poate fi asigurată creșterea neconținută a consumului popular. La rîndul ei, creșterea neconținută a nevoilor oamenilor muncii, a puterii lor de cumpărare este o condiție necesară fără de care producția nu poate să meargă înainte neînterupt.

În socialism este lichidată contradicția fundamentală a capitalismului — contradicția dintre caracterul social al producției și forma privată capitalistă a însușirii. De aceea socialismul nu cunoaște antagonismul dintre producție și consumație. Legea economică fundamentală a socialismului creează posibilitatea îmbinării armonioase a puterii de cumpărare crescînde a populației cu creșterea concomitentă a producției. În capitalism nivelul extrem de scăzut al consumației, al puterii de cumpărare a maselor populare rămîne mereu în urma producției, o frînează, din care cauză dezvoltarea economiei se desfășoară cu întreruperi — de la

criză la avînt și de la avînt la criză. Societatea socialistă însă, datorită creșterii sistematice a consumului popular, este ferită de crizele de supraproducție și, prin urmare, are posibilitatea să extindă neconținut producția.

În societatea socialistă contradicția dintre nivelul producției socialiste, atins în fiecare moment dat, și nevoile maselor, care cresc rapid, se rezolvă prin dezvoltarea producției, ceea ce duce la creșterea consumului oamenilor muncii și la o nouă sporire a nevoilor, care determină o nouă extindere a producției. Astfel creșterea permanentă a nevoilor materiale și culturale ale poporului constituie în socialism un puternic stimulent pentru dezvoltarea neînteruptă a producției.

O condiție necesară pentru creșterea neînteruptă a producției socialiste o constituie dezvoltarea cu precădere, adică relativ mai rapidă, a ramurilor care produc mijloace de producție în comparație cu dezvoltarea ramurilor care produc obiecte de consum individual. Dezvoltarea cu prioritate a industriei grele și a pivotului ei — construcția de mașini — este principalul izvor al avîntului economiei socialiste în ansamblul ei, o condiție necesară a progresului tehnic. Fără creșterea cu precădere a industriei grele, care aprovizionează toate ramurile economiei naționale cu utilaj, mașini, combustibil și energie, este imposibilă extinderea sistematică a producției în ramurile care produc mărfuri pentru populație, precum și asigurarea satisfacerii nevoilor crescînde ale oamenilor muncii. În condițiile socialismului, dezvoltarea cu precădere a producției mijloacelor de producție este indisolubil legată de creșterea consumului popular.

Creșterea neînteruptă a producției socialiste cere perfecționarea ei permanentă, îmbunătățirea metodelor de producție, sporirea neconținută a productivității muncii sociale. Acest lucru nu este posibil fără ridicarea permanentă a nivelului tehnic al producției, fără înlocuirea tehnicii învechite cu tehnica nouă. Din această cauză dezvoltarea tehnicii celei mai înalte este baza creșterii și perfecționării neînterupte a producției socialiste.

Relațiile de producție socialiste au creat un cîmp neasemuit de vast pentru progresul tehnic, în timp ce în societatea burgheză progresul tehnicii este îngrădit de limitele asigurării profitului maxim. Dacă capitalismului îi sînt

propriii inegalitatea și întreruperile periodice în dezvoltarea tehnicii, pentru socialism este caracteristică perfecționarea neîntreruptă a tehnicii în toate ramurile de producție.

Cu cât nivelul tehnicii este mai înalt, cu atât mai mari sînt resursele de care dispune societatea socialistă pentru satisfacerea nevoilor crescînde ale oamenilor muncii. Orînduirea economică a socialismului face ca oamenii muncii să fie direct interesați în ridicarea producției, în folosirea largă a tehnicii înaintate. La rîndul lui, faptul că poporul este interesat în dezvoltarea producției socialiste constituie factorul, care acționează permanent, al desfășurării inițiativei creatoare a maselor largi, îndreptată spre perfecționarea producției prin toate mijloacele.

Prin urmare, din scopul producției socialiste rezultă că dezvoltarea producției a devenit cauza proprie a oamenilor muncii. În aceasta constă unul dintre cele mai importante izvoare ale avîntului neîntrerupt al economiei socialiste.

Dintre legile economice ale socialismului legea economică fundamentală este aceea care are rolul hotărîtor. Ea determină toate laturile principale și toate procesele principale ale dezvoltării producției socialiste.

Legea economică fundamentală a socialismului și creșterea bunăstării oamenilor muncii. Legea economică fundamentală a socialismului exprimă superioritatea radicală a orînduirii socialiste față de cea capitalistă. Acțiunea legii economice fundamentale a capitalismului contemporan duce la frînarea tot mai puternică a dezvoltării forțelor de producție, la pauperizarea crescîndă a maselor muncitoare, la aservirea și jefuirea sistematică a popoarelor din țările înapoiate și din colonii, la militarizarea economiei și la războaie sîngeroase care extermină milioane de oameni. Acțiunea legii economice fundamentale a socialismului duce la un puternic avînt al forțelor de producție, la creșterea sistematică a nivelului material și cultural al oamenilor muncii, la dezvoltarea economiei de pace, la întărirea colaborării pașnice între popoare.

Societatea sovietică sporește din an în an masa de bunuri materiale produse în întreaga economie națională, asigură caracterul neîntrerupt și ritmul rapid al dezvoltării producției socialiste. Industria sovietică se dezvoltă neconținut în linie ascendentă pe baza avîntului producției de pace.

În 1939 volumul producției industriale în comparație cu nivelul din 1929 era: în U.R.S.S. — 552%, în S.U.A. — 99%, în Anglia — 123%, în Franța — 80%. În ciuda distrugerilor uriașe pricinuite economiei naționale sovietice în anii războiului, în U.R.S.S. nivelul dinainte de război al producției a fost în scurtă vreme considerabil depășit. Ca urmare a acestui fapt, volumul producției industriale în U.R.S.S. a crescut în 1953, față de 1929, de aproape 16 ori. Din 1929 pînă în 1939 producția industrială a S.U.A. a bătut pasul pe loc, apoi a crescut pe seama sporirii producției de război și a cursei înarmărilor, iar în 1953 a depășit nivelul din 1929 cu ceva mai mult de două ori. În 1953 producția industrială a Angliei nu a depășit-o pe cea din 1929 decît cu 62%, în Franța — cu 5%.

Creșterea neîntreruptă a producției socialiste constituie o bază materială trainică pentru ridicarea neconținută a nivelului material și cultural al poporului sovietic. În societatea socialistă, nivelul jalnic al consumului maselor populare, inerent orînduirii burgheze, a fost lichidat. În socialism masa produsului creat de munca pentru sine și destinat consumului individual al oamenilor muncii crește neîncetat. Sporește de asemenea masa produsului creat de munca pentru societate și destinat lărgirii producției și satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale oamenilor muncii.

În conformitate cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului, în U.R.S.S. veniturile reale ale populației cresc neîncetat, iar cantitatea de mărfuri de consum cumpărate de populație la prețuri în continuă scădere sporește neîncetat.

Veniturile reale ale oamenilor muncii din U.R.S.S. (adică veniturile care au fost calculate luîndu-se în considerare schimbarea prețurilor) au crescut, calculate pe cap de om al muncii, în felul următor: la muncitorii în 1940 față de 1913, ținîndu-se seama de lichidarea șomajului — de peste trei ori, la țărani — de aproximativ trei ori și jumătate; în 1952 veniturile muncitorilor și funcționarilor au crescut față de 1940 cu 68%, iar veniturile țăranilor — cu aproximativ 72%. În 1953 suma totală a veniturilor muncitorilor, funcționarilor și țăranilor a mai crescut față de 1952 cu încă 13%.

Volumul producției obiectelor de consum în marea industrie din U.R.S.S. a crescut, în prețuri comparabile, față de 1913: în 1940 — de 7,6 ori, iar în 1953 — de 14 ori.

Faptul că Statul sovietic acordă pe scară largă populației servicii social-culturale gratuite, pensii, ajutoare, burse, înlesniri etc. constituie un factor, care acționează permanent, al sporirii veniturilor reale ale oamenilor muncii din U.R.S.S. În Uniunea Sovietică există un sistem de asi-

gurări sociale și de asistență socială care nu poate fi realizat în condițiile capitalismului.

Socialismul înseamnă îmbunătățirea neconținută a condițiilor de muncă și de trai ale maselor populare. El transformă deservirea socială a populației dintr-un mijloc de îmbogățire a capitaliștilor într-un izvor al ridicării nivelului de trai al poporului. În vreme ce capitalismul înrăutățește tot mai mult condițiile de locuit ale oamenilor muncii, silindu-i să se adăpostească în cocioabe, socialismul asigură îmbunătățirea neconținută a condițiilor de locuit ale populației. În U.R.S.S., datorită proprietății sociale asupra principalului fond de locuințe de la orașe și datorită proporțiilor mari ale construcției de locuințe efectuate de stat, cocioabele de la orașe au fost lichidate, iar locuințele neadecvate sînt înlocuite tot mai mult cu case noi, bine amenajate.

În țările burgheze, asistența medicală, fiind o chestiune cu caracter particular, se află în cea mai mare parte în mîna întreprinzătorilor capitaliști, se acordă în general în schimbul unor onorarii ridicate și este, de aceea, inaccesibilă maselor largi ale populației. În U.R.S.S. a fost creat un sistem de stat ramificat de ocrotire a sănătății, care asigură populației în mod gratuit toate formele de asistență medicală.

Socialismul deschide posibilități largi pentru ridicarea nivelului cultural al oamenilor muncii, pentru dezvoltarea aptitudinilor și talentelor care țîsnesc ca un izvor inepuizabil din adîncul poporului. În timp ce capitalismul îngăduie instruirea oamenilor muncii numai în limitele extrem de înguste pe care le dictează interesele exploatării capitaliste, socialismul creează condițiile pentru satisfacerea tot mai deplină a nevoilor maselor în domeniul învățămîntului, culturii, științei, artei, nevoi care cresc rapid. „Înainte — a spus Lenin în 1918 — întreaga inteligență, întregul geniu al omenirii crea numai pentru a asigura unora toate binefacerile tehnicii și ale culturii și a lipsi pe ceilalți de lucrul cel mai necesar — cultura și progresul. Acum însă toate minunile tehnicii, toate cuceririle culturii vor deveni un bun al întregului popor, și de azi înainte inteligența și geniul omenirii nu vor mai fi transformate niciodată în mijloace de constrîngere, în mijloace de exploatare”¹.

¹ V. I. Lenin, Cuvînt de încheiere rostit la închiderea celui de-al treilea Congres al Sovietelor din întreaga Rusie, Opere, vol. 26, E.S.P.L.P. 1954, pag. 465. — *Nota Trad.*

Satisfacerea nevoilor culturale mereu crescînde ale poporului este asigurată în U.R.S.S. prin măsuri ample în domeniul construcției culturale: învățămîntul gratuit și ridicarea gratuită a calificării, acordarea de burse elevilor și studenților, lărgirea sistematică a rețelei de școli, de instituții culturale-educative, de biblioteci, cluburi, sporirea numărului publicațiilor etc.

În U.R.S.S. numărul celor încadrați în toate formele de învățămînt a crescut de la 8.000.000 în 1914 la 49.000.000 în 1940 și la 57.000.000 în 1952. Dintre aceștia, numărul elevilor din școlile medii (clasele 5—10) și din școlile medii tehnice a crescut de la 700.000 în 1914 la 14.800.000 în 1940 și la 21.400.000 în 1953. Numărul studenților din institutele de învățămînt superior a crescut de la 117.000 în 1914 la 812.000 în 1940 și la 1.562.000 în 1953. Numărul învățătorilor și profesorilor din toate institutele de învățămînt și al educatorilor din așezămintele pentru copii s-a ridicat în 1953 la peste 2.000.000, depășind de aproape 10 ori numărul celor din 1914.

Sprîjinindu-se pe legea economică fundamentală a socialismului, Partidul comunist și Statul sovietic duc o politică care asigură creșterea neconținută a bunăstării și a nivelului cultural al maselor.

Rolul economic al statului socialist. Legile economice obiective care acționează în socialism sînt cunoscute și folosite de statul socialist în practica construcției comuniste. Succesul politicii economice depinde înainte de toate de măsura în care ea exprimă în mod just în activitatea ei cerințele legilor economice.

Caracterul statului socialist este determinat de baza economică a socialismului. Sistemului economic socialist, proprietății poporului muncitor asupra mijloacelor de producție le corespunde puterea politică a oamenilor muncii în frunte cu clasa muncitoare. Dacă politica statului burghez contemporan exprimă interesele monopolurilor capitaliste și urmărește sporirea profiturilor lor, politica statului socialist — stat al muncitorilor și țăranilor — exprimă interesele vitale, fundamentale ale oamenilor muncii și se bucură de sprijinul neprecupețit al maselor populare.

În conformitate cu legea economică fundamentală a socialismului, principala îndatorire a statului socialist este grija pentru satisfacerea optimă a nevoilor mereu crescînde ale maselor populare. „În domeniul politicii interne, preocuparea noastră principală este de a urmări cu fermitate îmbunătățirea continuă a bunăstării materiale a muncitorilor, colhoznicilor, intelectualilor, a tuturor oamenilor so-

vietici. Datoria de a ne îngriji fără preget de bunăstarea poporului, de satisfacerea maximă a nevoilor lui materiale și culturale este lege pentru partidul și guvernul nostru¹.

Din caracterul relațiilor de producție socialiste decurge rolul economic nou, fără precedent în istorie al statului socialist. Statul socialist este proprietarul a cel puțin 9/10 din totalul mijloacelor de producție ale țării. Datorită proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, statul a căpătat posibilitatea ca, sprijinindu-se pe legile economice ale socialismului și folosindu-le conștient în activitatea lui, să exercite conducerea planificată a economiei naționale, să-și îndeplinească funcțiunea economică-organizatorică. Acest rol este inaccesibil statului burghez, din cauza proprietății private capitaliste asupra mijloacelor de producție și a caracterului stihinic al dezvoltării economice a societății capitaliste.

Statul socialist ține seama de nevoile multilaterale ale societății și, în conformitate cu aceste nevoi crescînde, dezvoltă și perfecționează neconținut producția. În concordanță cu condițiile reale — interne și internaționale — el stabilește în fiecare etapă sarcinile concrete ale construcției economice, stabilește orientarea și ritmul de dezvoltare a economiei naționale. El ține seama nu numai de rezultatele din trecut, ci și de tendințele dezvoltării viitoare care se conturează, și își îndeplinește funcțiunea economică-organizatorică pe baza previziunii științifice. Știința socială înaintată — marxism-leninismul — constituie baza teoretică a activității multilaterale a statului socialist.

Activitatea economică-organizatorică și culturală-educativă a Statului sovietic cuprinde toate laturile vieții societății socialiste. Statul sovietic conduce pe bază de plan și administrează întreprinderile de stat în toate ramurile economiei. Statul și organele lui numesc pe conducătorii întreprinderilor de stat, ai uniunilor acestora și ai unor ramuri întregi și controlează activitatea lor. Statul planifică economia națională a țării: el repartizează resursele materiale, de muncă și financiare, stabilește ritmul de creștere a productivității muncii sociale, volumul și structura producției, volumul și structura comerțului interior și exterior al țării, prețurile mărfurilor distribuite prin rețeaua

¹ G. M. Malenkov, Cuvîntare rostită la mitingul de doliu în ziua funeraliilor lui Iosif Vissarionovici Stalin, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 9. — *Nota Trad.*

comerțului de stat și a comerțului cooperatist, nivelul salariilor muncitorilor și funcționarilor etc. Statul sovietic îndrumază viața economică a colhozurilor și exercită conducerea asupra colhozurilor prin Societetele locale, S.M.T.-uri, prin sistemul organelor alese ale artelului agricol, ținînd seama de particularitățile colhozurilor ca întreprinderi cooperatiste. El contribuie prin toate mijloacele la întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, la extinderea legăturilor economice dintre oraș și sat.

Statul sovietic asigură cetățenilor exercitarea efectivă a unor drepturi vitale cum sînt dreptul la muncă, dreptul la învățătură, dreptul la asigurare materială în caz de pierdere a capacității de muncă și la bătrînețe. El organizează un sistem de măsuri pentru a asigura în țară o abundență de mărfuri industriale și alimentare și pentru a ridica considerabil nivelul de trai al oamenilor muncii. În conformitate cu aceasta, statul, pe baza succeselor obținute în dezvoltarea industriei grele, organizează creșterea vertiginoasă a agriculturii, a industriei producătoare de mărfuri pentru populație și a comerțului sovietic.

Statul sovietic conduce toate ramurile culturii: învățămîntul public, pregătirea de cadre calificate, dezvoltarea artei și științei înaintate, folosirea în producție a realizărilor științifice și tehnice.

Forța aparatului de stat sovietic rezidă în legătura lui cu masele populare. Din esența orînduirii socialiste rezultă că conducerea de stat centralizată trebuie să se îmbine cu inițiativa locală, ținîndu-se seama în mod concret de particularitățile locale.

Unul dintre cele mai importante principii de conducere a economiei de către stat este unitatea dintre activitatea economică și cea politică. „În practică... politicul și economicul sînt inseparabile. Ele există împreună și acționează împreună. Iar acela care în munca noastră practică vrea să separe economicul de politic, să intensifice activitatea economică cu prețul diminuării muncii politice, sau invers, să intensifice munca politică cu prețul diminuării activității economice, acela va intra negreșit în impas”¹.

Forța conducătoare și organizatoare a Statului sovietic este Partidul comunist, care îndrumază activitatea tuturor

¹ I. V. Stalin, Despre lipsurile muncii de partid și despre măsurile pentru lichidarea troțkiștilor și a altor fățarnici, ed. P.M.R. 1952, pag. 34. — *Nota Trad.*

organelor de stat și a organizațiilor obștești ale oamenilor muncii. Partidul dă directive pentru întocmirea planurilor economiei naționale, elaborează cele mai importante măsuri de ordin economic, care au o însemnată vitală pentru țara întreagă. Partidul, puternic prin legătura lui cu masele muncitoare, mobilizează muncitorii, colhoznicii și intelectualitatea la îndeplinirea sarcinilor economice și politice, educă masele, ridică conștiința lor comunistă. Politica Partidului comunist și a statului socialist, urmărind satisfacerea necesităților noi, actuale ale dezvoltării economice a societății, are un rol progresist foarte mare.

Dezvoltarea modului de producție socialist se desfășoară în cadrul luptei noului împotriva vechiului, a ceea ce se naște împotriva a ceea ce dispăre, a elementului progresist împotriva celui înapoiat, prin biruirea contradicțiilor și greutăților. Aceste contradicții au un caracter neantagonist, deoarece nu sînt legate de interese de clasă opuse și sînt înlăturate în cursul construcției comuniste.

În societatea socialistă nu există clase exploatoare, dar există elemente înapoiate, purtătoare ale tendințelor și deprinderilor de proprietar privat, care acționează împotriva dezvoltării tendințelor noi, progresiste în economia socialistă, mai există delapidatori ai proprietății sociale, elemente birocrate care nesocotesc nevoile poporului, nu sînt lichidate încă în întregime rămășițele capitalismului din conștiința oamenilor. Statul sovietic, condus de Partidul comunist, încurajează inițiativa oamenilor muncii, sprijină tendințele progresiste în toate domeniile vieții sociale. Statul sovietic sprijină cu grijă vlăstarele noului, le întărește, contribuie la introducerea și la răspîndirea metodelor de producție înaintate; el duce o luptă dîrză împotriva tuturor forțelor inerte care împiedică dezvoltarea rapidă a producției socialiste.

Una dintre principalele forme ale luptei noului împotriva vechiului în socialism o constituie critica și autocritica, care reprezintă o puternică forță motrice a dezvoltării societății socialiste. Critica și autocritica, pe baza mobilizării combativității maselor populare, permite dezvoltarea și lichidarea lipsurilor și dificultăților în muncă, descoperirea de rezerve noi pentru accelerarea ritmului dezvoltării economice și, implicit, pentru biruirea contradicțiilor societății socialiste.

Cercurile imperialiste agresive caută să dezlănțuie un război împotriva U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară, caută să desfășoare în aceste țări o activitate subversivă prin organizarea sabotajului, a diversiunilor și a actelor teroriste. În aceasta își găsește expresia contradicția antagonistă dintre U.R.S.S. și forțele agresiunii imperialiste. Existența lagărului imperialist cere Statului sovietic întărirea prin toate mijloacele a puterii economice a U.R.S.S., a capacității ei de apărare.

Folosind avantajele sistemului socialist al economiei și călăuzindu-se după legile economice, statul muncitorilor și țăranilor îndrumază dezvoltarea societății sovietice pe calea spre comunism.

SCURTE CONCLUZII

1. Legile economice ale socialismului sînt legi obiective, care nu depind de voința și de conștiința oamenilor. Ele exprimă relațiile de colaborare tovarășească și ajutor reciproc socialist dintre oamenii muncii liberi de exploatare. Legile economice ale socialismului nu acționează ca o forță oarbă, distructivă; ele sînt cunoscute și folosite de societatea socialistă. Partidul comunist și statul socialist pornesc în politica lor economică de la legile economice ale socialismului.

2. Legea economică fundamentală a socialismului determină toate laturile principale și toate procesele principale ale dezvoltării modului de producție socialist, scopul producției socialiste și mijlocul pentru atingerea acestui scop. Trăsăturile și cerințele esențiale ale legii economice fundamentale a socialismului constau în asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți prin creșterea și perfecționarea neîntreruptă a producției pe baza tehnicii celei mai înalte.

3. În socialism creșterea nevoilor (a puterii de cumpărare a maselor) este motorul producției socialiste, o împinge înainte. Creșterea neîntreruptă a producției socialiste constituie baza materială a sporirii neconținute a consumului popular. Condiția necesară pentru creșterea neîntreruptă a producției socialiste

o constituie dezvoltarea cu precădere a producției mijloacelor de producție. Socialismul asigură dezvoltarea neconținută a tehnicii înaintate, necesară pentru creșterea neîntreruptă a producției socialiste, care satisface din ce în ce mai deplin nevoile crescînde ale oamenilor muncii.

4. În concordanță cu creșterea neconținută a masei produsului pentru sine și a produsului pentru societate, proporțiile veniturilor reale ale oamenilor muncii cresc în mod sistematic. Socialismul înseamnă îmbunătățirea continuă a condițiilor de muncă și de trai ale oamenilor. El deschide cele mai mari posibilități pentru construcția culturală, transformînd toate binefacerile tehnicii, științei și culturii într-un bun al întregului popor.

5. Exprimînd interesele vitale ale poporului, statul socialist, condus de Partidul comunist, își desfășoară tot mai larg activitatea economică-organizatorică și culturală-educativă. Dezvoltarea modului de producție socialist se desfășoară în condițiile biruirii contradicțiilor și greutăților. Sprijinindu-se pe cunoașterea științifică a legilor economice obiective și folosind aceste legi, statul socialist asigură în toate domeniile economiei victoria a ceea ce este nou, progresist asupra vechiului, îndrumînd dezvoltarea societății pe calea spre comunism.

CAPITOLUL XXIX

LEGEA DEZVOLTĂRII PLANICE (PROPORȚIONALE) A ECONOMIEI NAȚIONALE

Necesitatea dezvoltării planice a economiei naționale în socialism. Modul de producție socialist se caracterizează prin dezvoltarea planică, proporțională a economiei naționale. Necesitatea și posibilitatea dezvoltării planice a economiei socialiste rezultă din proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Engels a scris că o dată cu trecerea mijloacelor de producție în proprietatea societății „devine posibilă o producție socială după un plan dinainte

stabilit”¹. Spre deosebire de proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, care dezbină pe producătorii de mărfuri, generează concurență și anarhie în producție, proprietatea socială unește numeroasele întreprinderi într-un singur tot economic. Marea producție socializată socialistă nu se poate dezvolta fără un plan general, care dă întregii societăți unitate de scop și de acțiune. În U.R.S.S. marea producție socialistă domină în mod absolut nu numai în industrie, ci și în agricultură (sub forma de sovhozuri, stațiuni de mașini și tractoare, colhozuri). Socialismul este de neconceput fără îmbinarea planificată a industriei cu agricultura, care furnizează materii prime și produse alimentare și care consumă produsele industriei.

Datorită socializării mijloacelor de producție, în economia socialistă au fost lichidate asemenea barometre ale vieții economice din societatea burgheză ca oscilațiile spontane ale prețurilor de piață, rata profitului, nivelul dobînzii, cursul acțiunilor de piață, rata profitului, nivelul dobînzii, cursul acțiunilor de piață, după care se călăuzesc capitaliștii îndrumîndu-și capitalurile în cutare sau cutare ramură a producției. Dezvoltarea spontană, de la sine, este incompatibilă cu dezvoltarea societății socialiste. În condițiile socialismului, repartiția mijloacelor de producție și a forței de muncă între ramurile economiei naționale se efectuează în mod planificat. După cum capitalismul este de neconceput fără concurență și anarhie în producție, care au ca urmare irosirea muncii sociale, tot așa și socialismul este de neconceput fără dezvoltarea planică a economiei naționale, care asigură folosirea rațională și cu economie a muncii sociale și a rezultatelor acesteia.

Fundamentînd necesitatea dezvoltării planice a economiei socialiste, Lenin a arătat că nu se poate conduce economia fără a avea un plan prevăzut pentru o perioadă îndelungată, că sarcina uriașă a revoluției socialiste este „transformarea întregului mecanism economic de stat într-o mașină unică uriașă, într-un organism economic care să funcționeze în așa fel încît sute de milioane de oameni să se conducă după un plan unic”².

Așadar, atît în industrie cît și în agricultură proprie-

¹ F. Engels, Anti-Dühring, ed. P.M.R. 1952, ed. a II-a, pag. 335. — Nota Trad.

² V. I. Lenin, Raportul asupra războiului și păcii prezentat la Congresul al VII-lea al P.C. (b) din Rusia, Opere, vol. 27, E.S.P.L.P. 1955, pag. 75. — Nota Trad.

tatea socială, socialistă asupra mijloacelor de producție, marea producție socializată socialistă generează necesitatea obiectivă și creează posibilitatea dezvoltării planice, proporționale, a întregii economii naționale.

Dezvoltarea planică (proporțională) a economiei naționale este o lege economică a socialismului.

Trăsăturile fundamentale și cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale. În condițiile socialismului repartizarea mijloacelor de producție și a forței de muncă între diferitele ramuri ale economiei socialiste se desfășoară pe baza legii dezvoltării planice a economiei naționale. Cerințele acestei legi constau în următoarele: societatea să conducă economia națională pe bază de plan; diferitele ramuri de producție să fie îmbinate în mod planificat într-un singur tot, și în dezvoltarea lor să se respecte proporționalitatea necesară; resursele materiale, de muncă și financiare să fie folosite cât mai rațional și cât mai eficiente.

Legea dezvoltării planice nu cuprinde însă sarcina căreia trebuie să-i fie subordonate proporțiile din economia națională. În economia socialistă caracterul proporțiilor este determinat de cerințele legii economice fundamentale a socialismului.

„Legea dezvoltării planice a economiei naționale nu poate avea efectul cuvenit decât în cazul când există o sarcină în numele îndeplinirii căreia se realizează dezvoltarea planificată a economiei naționale... Această sarcină este cuprinsă în legea economică fundamentală a socialismului”¹.

În economia socialistă legea dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale este *regulatorul* producției în conformitate cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului.

Cerințele legii economice fundamentale a socialismului se realizează în fiecare etapă dată în funcție de nivelul de dezvoltare atins de forțele de producție, în funcție de resursele materiale existente și de condițiile externe și interne în care se află țara socialismului. În concordanță cu acestea și pe baza legii dezvoltării planice (proporționale) se stabilesc proporțiile în economia națională.

¹ I. V. Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Editura pentru literatură politică, 1954, ed. a II-a, pag. 40—41. — Nota Trad.

Din aceste proporții face parte în primul rând corelația justă dintre producția mijloacelor de producție și producția obiectelor de consum. După cum s-a mai spus, asigurarea creșterii neîntrerupte a producției pe baza tehnicii celei mai înalte cere o dezvoltare mai rapidă a ramurilor producătoare de mijloace de producție decât a ramurilor producătoare de obiecte de consum. Dezvoltarea industriei grele, și îndeosebi a construcției de mașini, este o condiție necesară a înzestrării tehnice și a dezvoltării neîntrerupte a industriei ușoare, a celei alimentare și a celorlalte ramuri industriale care produc obiecte de consum.

Prin urmare proporțiile dintre cele două sectoare ale producției sociale trebuie să asigure, pe de o parte, dezvoltarea cu precădere a ramurilor producătoare de mijloace de producție, iar pe de altă parte o astfel de dezvoltare a ramurilor producătoare de obiecte de consum care e necesară pentru satisfacerea maximă posibilă a nevoilor mereu crescînde ale maselor populare la nivelul dat al forțelor de producție.

Îndeplinirea sarcinii construirii socialismului în U.R.S.S. și a apărării țării împotriva dușmanilor din afară — imperialiștii — a necesitat dezvoltarea forțată a industriei grele. Fără aceasta nu era posibil să se creeze puternica bază materială de producție a socialismului și să se asigure independența economică și capacitatea de apărare a țării. Ca urmare, ritmul creșterii industriei grele a depășit cu mult ritmul dezvoltării ramurilor care produc obiecte de consum popular. În ultimii 28 de ani, producția mijloacelor de producție din U.R.S.S. a crescut în ansamblu de aproximativ 55 de ori, în timp ce producția obiectelor de consum a crescut de aproximativ 12 ori. Dacă în 1953 producția mijloacelor de producție a crescut de peste trei ori în comparație cu 1940, producția obiectelor de consum a crescut cu 72%. S-a produs o discordanță între nivelul producției obiectelor de consum popular și nevoile sporite ale populației legate de aceste articole. Totodată, pe baza succeselor obținute în dezvoltarea industriei grele, în cel de-al 5-lea cincinal s-au creat condiții reale pentru o creștere vertiginosă a producției obiectelor de consum popular.

Pornind de la acest lucru, Partidul comunist și Statul sovietic, continuând să dezvolte prin toate mijloacele industria grea, îndeplinesc un vast program de dezvoltare rapidă a industriei ușoare, a celei alimentare și a agriculturii, pentru a rezolva într-un timp scurt sarcina creșterii simțitoare a producției obiectelor de consum popular și a creșterii bunăstării materiale și a nivelului cultural al poporului sovietic.

Stabilirea unor proporții juste între industrie și agricultură are o importanță primordială. Proporțiile în dezvoltarea industriei și agriculturii trebuie să asigure, pe

de o parte, rolul conducător al industriei, care înzestrează agricultura cu tehnică înaintată și aprovizionează satul cu mărfuri industriale, și, pe de altă parte, creșterea neîntreruptă a producției sovhozurilor și a colhozurilor în vederea aprovizionării populației de la orașe cu produse alimentare și a industriei cu materii prime.

În anii existenței sale, agricultura socialistă a obținut succese importante pe baza orînduirii colhoznice. Ritmul de dezvoltare a agriculturii rămîne însă mult în urma ritmului de dezvoltare a industriei. În perioada 1940—1952, în timp ce producția industrială a crescut de 2,3 ori, producția globală a agriculturii a crescut, în prețuri comparabile, numai cu 10%. Rămîn în urmă în special ramuri importante ale agriculturii, ca: producția de cereale, creșterea animalelor, producția de cartofi, legumicultura. Datorită acestui fapt s-a produs o discordanță vădită între nevoile tot mai mari de cereale, carne, produse lactate, legume, fructe etc. ale populației, pe de o parte, și nivelul producției agricole, pe de altă parte.

Această rămînere în urmă a agriculturii față de industrie n-a permis ridicarea consumului popular la nivelul pe care acesta l-ar putea atinge în condițiile date ale gradului de dezvoltare industrială a țării. Puternica dezvoltare a industriei grele a creat condițiile pentru un avînt simțitor al agriculturii socialiste. A apărut posibilitatea și necesitatea accelerării prin toate mijloacele a ritmului de dezvoltare a producției agricole. Pornind de la acest lucru, Partidul comunist și Statul sovietic au trasat în 1953 sarcina de a obține în anii următori un avînt considerabil al agriculturii, pentru a putea satisface cu prisosință nevoile crescînde de produse alimentare ale populației din țară și a asigura industria cu materii prime.

Între industrie și agricultură, ca și între diferitele ramuri din cadrul industriei și din cadrul agriculturii, există o strînsă legătură. Datorită acestui fapt, dezvoltarea neîntreruptă a producției necesită proporții juste nu numai între industrie și agricultură, ci și între diferitele ramuri ale industriei, precum și între diferitele ramuri ale agriculturii. Astfel îndelungata rămînere în urmă a creșterii animalelor frînează dezvoltarea continuă a industriei ușoare și a celei alimentare. Dezvoltarea creșterii animalelor este frînată, la rîndul ei, de lipsa unei baze furajere îndestulătoare, de rămînerea în urmă a culturilor cerealiere. Statul sovietic înlătură această discordanță prin ridicarea hotărîtă a creșterii animalelor, a bazei ei furajere și a culturilor cerealiere, pentru ca dezvoltarea acestor ramuri să corespundă sarcinii creșterii simțitoare a consumului popular.

O condiție necesară a satisfacerii planificate, neîntrerupte a cererii mereu crescînde de produse agricole și de produse industriale din partea oamenilor muncii o constituie

concordanța între veniturile bănești crescînde ale populației și masa mărfurilor de consum individual, ținîndu-se seama de nivelul prețurilor, de proporțiile juste între creșterea producției obiectelor de consum popular și dezvoltarea circulației mărfurilor.

În scopul satisfacerii cererii solvabile crescînde a populației, Statul sovietic a adoptat un vast program de sporire a producției de mărfuri industriale și alimentare. Astfel, în 1954—1956 producția mărfurilor de consum va crește de cîteva ori în comparație cu 1950, printre care producția de țesături de lînă de 2 ori, cea de carne de 2,4 ori etc. Potrivit acestui program de sporire a producției articolelor de consum popular, în 1955 circulația mărfurilor în comerțul cu amănuntul va crește de 2 ori în comparație cu 1950.

Dezvoltarea proporțională a economiei naționale necesită repartizarea rațională a producției socialiste între diferitele regiuni ale țării: apropierea industriei de sursele de materii prime și de regiunile de consumație, dezvoltarea complexă a economiei regiunilor, ținîndu-se seamă de particularitățile lor, pe baza îmbinării raționale a ramurilor și a folosirii cît mai depline a resurselor locale; dezvoltarea economică și culturală a republicilor naționale; reducerea transporturilor neraționale și pe mare distanță pe calea ferată și pe apă.

Socialismul a lichidat contradicția antagonistă, proprie capitalismului, între acumulare și consumație. Conform cerinței legii economice fundamentale a socialismului, proporțiile juste între acumulare și consumație trebuie să asigure atît creșterea neîntreruptă a producției socialiste cît și ridicarea sistematică a bunăstării materiale și a nivelului cultural al maselor populare.

În condițiile trecerii de la socialism la faza superioară a comunismului e nevoie de proporții de dezvoltare a economiei naționale care să asigure întărirea și dezvoltarea continuă a producției socialiste, crearea treptată a bazei materiale de producție a comunismului și a unei abundențe de produse.

Societatea socialistă se dezvoltă în condițiile existenței puterilor imperialiste agresive care îi sînt ostile. De aci rezultă necesitatea existenței în economia națională a unor proporții care să asigure Țării socialismului o puternică bază economică în cazul unei agresiuni din afară. Dezvoltarea rapidă a industriei socialiste și a producției colhoznice este o condiție dintre cele mai importante pentru întărirea

Independenței economice și a capacității de apărare a U.R.S.S.

Existența lagărului socialist unit și puternic face necesară coordonarea planificată a economiei tuturor țărilor care fac parte din acest lagăr. Colaborarea economică și ajutorul reciproc dintre U.R.S.S. și țările de democrație populară ușurează aducerea la îndeplinire a sarcinilor construcției socialiste, duc la întărirea independenței economice a acestor țări față de lumea capitalistă și la întărirea capacității lor de apărare.

Legea dezvoltării planice a economiei naționale și planificarea socialistă. Partidul comunist și statul socialist realizează cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale cu ajutorul planurilor, care organizează și îndrumază activitatea constructivă a maselor populare. Conducerea planificată a economiei naționale este o trăsătură foarte importantă a funcțiunii economice-organizatorice a statului socialist. Planificarea socialistă se întemeiază pe o bază riguros științifică. A conduce economia națională în mod planificat înseamnă a prevedea. Previziunea științifică se bazează pe cunoașterea legilor economice obiective și pornește de la nevoile de dezvoltare devenite actuale ale vieții materiale a societății.

O condiție necesară pentru planificarea justă a economiei socialiste o constituie în primul rând cunoașterea legii dezvoltării planice a economiei naționale și folosirea ei cu pricepere.

Legea dezvoltării planice a economiei naționale nu trebuie confundată cu conducerea planificată a economiei naționale, înfăptuită de organele de planificare ale statului socialist, și nici cu planurile anuale și cincinale de dezvoltare a economiei naționale. Legea dezvoltării planice a economiei naționale este o lege economică obiectivă. Ea dă organelor de stat posibilitatea de a planifica în mod just producția socială. Dar posibilitatea nu trebuie confundată cu realitatea. Pentru a transforma această posibilitate în realitate, trebuie să învățăm să aplicăm legea dezvoltării planice, trebuie să întocmim planuri care să oglindească pe deplin cerințele acestei legi.

În practică planurile nu oglinesc întotdeauna pe deplin cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale. Atunci când aceste cerințe nu sînt respectate, legea dezvoltării planice a economiei naționale se face simțită prin

aceea că în diferitele sectoare ale economiei naționale se ivesc disproporții, procesul normal de producție și de circulație este tulburat. Dacă, de pildă, se planifică producția unui anumit număr de automobile fără să se planifice în același timp cantitatea necesară de tablă de oțel, acest lucru poate să ducă la neîndeplinirea planului producției de automobile. Planul de producție a fontei care nu este asigurat cu producția corespunzătoare de coals se va dovedi neviabil.

Sarcina organelor de planificare constă în a ține seamă în mod just de cerințele legii dezvoltării planice la întocmirea planurilor și a nu admite disproporții, iar în caz că se ivesc unele disproporții în a lua la timp măsuri pentru înlăturarea lor. O mare importanță pentru dezvoltarea neîntreruptă a economiei naționale au *rezervele* materiale, financiare și de muncă. Existența rezervelor permite înlăturarea rapidă a disproporțiilor ivite în diferite sectoare ale economiei naționale sau preîntîmpinarea ivirii lor, asigură posibilitatea unei manevrări elastice a resurselor.

Prin urmare planificarea economiei naționale poate da rezultate pozitive, poate asigura dezvoltarea proporțională a economiei naționale și creșterea neîntreruptă a producției dacă reflectă în mod just cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale și dacă se conformează în totul cerințelor legii economice fundamentale a socialismului.

O mare importanță pentru conducerea planificată a economiei o are folosirea legii economice a repartiției după muncă, deoarece această lege creează cointeresarea materială a lucrătorilor în creșterea productivității muncii și este unul din factorii motori ai producției socialiste.

Planificarea socialistă se bazează pe folosirea instrumentelor economice legate de acțiunea legii valorii: preț, bani, comerț, credit. În planurile economiei naționale, producția și repartiția produselor sînt exprimate în bani. Un instrument al conducerii planificate este hozrasciotul, care stimulează conducerea cu chibzuială a producției, mobilizarea rezervelor interne, reducerea prețului de cost al producției și creșterea rentabilității întreprinderii.

Pornind de la cerințele legilor economice ale socialismului, generalizînd sub toate aspectele practica construcției economice și culturale, ținînd seamă de totalitatea condițiilor interne și externe de viață ale țării socialismului, Partidul comunist și statul socialist stabilesc în fiecare etapă cele mai importante sarcini economice și politice ale planu-

rilor de stat. În concordanță cu aceasta se stabilește volumul producției, ritmul lărgirii producției în fiecare ramură a economiei naționale, proporțiile investițiilor capitale, nivelul salariilor etc.

Conducerea planificată a economiei naționale a Uniunii Sovietice se desfășurează, pe baza directivelor Partidului comunist, de Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și de Consiliile de Miniștri ale republicilor unionale. Planurile de stat sînt elaborate pe scara întregii economii naționale, precum și pe ramuri și departamente, pe republici, ținuturi, regiuni și raioane economice ale țării. Elaborarea planurilor și controlul îndeplinirii lor sînt realizate de Comitetul de Stat al Planificării al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. (Gosplan al U.R.S.S.), de ministerele unionale și republicane, precum și de Sovietele locale care au organe de planificare proprii.

Planificarea socialistă se bazează pe îmbinarea *planurilor de perspectivă*, care sînt o expresie a liniei fundamentale a dezvoltării economice pe un șir de ani, cu *planurile curente*, care reprezintă un program concret de lucrări pe un timp mai scurt. Din planurile de perspectivă fac parte planurile cincinale de dezvoltare a economiei naționale și planurile prevăzute pentru o perioadă mai lungă. Din planurile curente fac parte *planurile anuale*. Planurile curente sînt elaborate pe baza planurilor de perspectivă. Fiecare întreprindere de stat (uzină, mină, sovhoz, S.M.T. etc.) are propriul său *plan tehnic de producție și financiar* (tehplan), care este întocmit pe baza sarcinilor planului de stat și reprezintă planul centralizat al activității tehnice-productive și financiare a întreprinderii.

Dezvoltarea planică a economiei socialiste cere îmbinarea principiilor conducerii planificate centralizate a economiei la indicii principali cu acordarea către organele locale a independenței și libertății de inițiativă necesare în planificarea producției. Organele centrale de planificare au de rezolvat probleme economice de cea mai mare importanță: să asigure proporții juste în dezvoltarea diferitelor ramuri, să folosească în mod complet rezervele existente, să obțină ca investițiile să fie de o cît mai mare eficiență etc.

Centralizarea excesivă a conducerii planificate, încercările de a planifica de la centru totul pînă la cele mai mici amănunte, fără a cunoaște și fără a ține seama în

suficientă măsură de condițiile și de posibilitățile locale, încetușează inițiativa locală, împiedică folosirea cît mai deplină a resurselor locale și a rezervelor uriașe care există în diferitele ramuri ale economiei socialiste, în diferitele întreprinderi.

Conducerea planificată de către stat a colhozurilor are particularitățile sale, care decurg din caracterul proprietății cooperatiste-colhoznice. Înfăptuind conducerea planificată a colhozurilor, statul socialist se sprijină pe inițiativa maselor colhoznice. Inițiativa colhozurilor și a colhoznicilor constituie unul dintre factorii hotărîtori ai avîntului agriculturii, ai folosirii depline a condițiilor economice și naturale ale fiecărui raion, ale fiecărui colhoz. Un sistem just de planificare presupune stabilirea de către organele centrale de planificare pentru regiuni, ținuturi și republici a indicilor și sarcinilor *de bază și hotărîtoare* în ceea ce privește producția agricolă și livrarea produselor agricole către stat. Conformîndu-se acestor indici și sarcini de bază, hotărîtoare, organele locale de planificare și colhozurile stabilesc ele însele planurile concrete, menite să asigure folosirea cît mai potrivită a tuturor resurselor de producție.

Pe baza sarcinilor stabilite de stat, consiliile de conducere ale colhozurilor elaborează *planurile de producție anuale*, care sînt înaintate spre examinare și aprobare autorităților generale ale colhoznicilor.

Aplicarea șablon a cutărui sau cutărui sistem de cultivare a pămîntului sau a cutărei sau cutărei reguli agrotehnice fără a ține seama de particularitățile fiecărei zone agricole, repartizarea șablon a culturilor și a șeptelului împiedică folosirea optimă a condițiilor locale naturale și economice.

Perfecționarea continuă a metodelor planificării socialiste presupune efectuarea consecventă a centralizării planificării la indicii principali și hotărîtori, concomitent cu întărirea rolului și dezvoltarea inițiativei organelor locale, a întreprinderilor industriale și a colhozurilor în conducerea planificată a producției, presupune asigurarea unei atitudini diferențiate în planificare, ținîndu-se seama de specificul fiecărei regiuni economice, zone agricole, al fiecărei întreprinderi și al fiecărui colhoz.

Conducerea planificată a economiei naționale presupune punerea pe primul loc a *verigilor conducătoare* ale econo-

miei. În plan sînt puse pe primul loc ramurile cele mai importante, de care depinde îndeplinirea cu succes a întregului plan al economiei naționale. Aceste ramuri sînt asigurate în primul rînd cu mijloace de producție, forță de muncă și resurse bănești. În concordanță cu ramurile conducătoare se planifică și celelalte ramuri, pentru ca pe această bază să se obțină avîntul întregii economii naționale și îmbinarea cît mai rațională a diferitelor ei ramuri.

Legea dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale necesită coordonarea strictă a planurilor de dezvoltare a diferitelor ramuri și îmbinarea lor într-un plan economic unic. „Toate planurile diferitelor ramuri de producție — spune V. I. Lenin — trebuie să fie strict coordonate, legate, și toate laolaltă trebuie să alcătuiască planul economic unic de care avem atîta nevoie”¹.

Planurile economice conțin anumiți indici: *naturali* (felurile de produse, sortimentele produselor etc.) și *bănești* (totalul producției, prețul de cost, veniturile și cheltuielile etc.). Din indicii naturali și bănești se desprind indicii *calitativi* (creșterea productivității muncii, reducerea prețului de cost, rentabilitatea, ridicarea calității producției, eficacitatea folosirii mijloacelor de producție — a utilajului, mașinilor, mașinilor-unelte, materiilor prime etc.). Indicele principal al producției agricole îl constituie realizarea unei cantități maxime de produse pe fiecare 100 de hectare de teren agricol.

Una dintre metodele cele mai importante de stabilire a unor proporții economice juste, care să corespundă cerințelor legii dezvoltării planice a economiei naționale, este întocmirea sistemului de *balanțe*. Statul socialist stabilește pe baza balanțelor proporțiile în dezvoltarea economiei naționale, exprimate în formă naturală și bănească, stabilește resursele și repartitia lor pe diferitele ramuri de producție și categorii de produse. Compararea resurselor cu nevoile respective permite să se constate gîturile în economia națională, discordanța dintre diferitele ramuri în ceea ce privește nivelul lor și ritmul lor de dezvoltare și să se elaboreze măsurile pentru înlăturarea gîturilor. Totodată sistemul balanțelor face posibilă scoaterea la iveală a resurselor suplimentare care se obțin prin economisirea de

¹ V. I. Lenin, Raportul de activitate al Consiliului Comisarilor Poporului la Congresul al VIII-lea al Sovietelor din întreaga Rusie, Opere, vol. 31, ed. a 4-a, pag. 480.

materii prime și de materiale și printr-o folosire mai bună a utilajului. Aceste resurse sînt folosite pentru sporirea producției și a consumației.

Balanțele se împart în balanțe de materiale (naturale), balanțe exprimate în formă bănească, și balanțe ale forței de muncă.

Balanțele de materiale arată raportul dintre producția și consumația unui produs sau a unui grup de produse în expresia lor naturală. Balanțele de materiale se alcătuesc pentru produsele cele mai importante, de exemplu: balanța mașinilor-unelte, balanța minereurilor, balanța metalului, balanța bumbacului și balanța altor mijloace de producție, balanțele obiectelor de consum individual: a cărnii, a zahărului, a untului etc.

Balanțele de materiale sînt necesare pentru întocmirea planurilor de aprovizionare materială cu mijloace de producție a tuturor ramurilor economiei naționale, pe ministere și direcții. În aceste planuri se prevede îmbunătățirea folosirii utilajului, a materiilor prime, a combustibilului etc. pe baza introducerii normelor progresive.

Din *balanțele exprimate în formă bănească* fac parte balanța veniturilor și a cheltuielilor bănești ale populației, balanța venitului național și a repartiției lui și altele.

În *balanțele forței de muncă* sînt stabilite nevoile economiei naționale în ceea ce privește resursele de muncă, cadre calificate și izvoarele de acoperire a acestor nevoi.

Planificarea socialistă, fiind o oglindire a cerințelor legii dezvoltării planice a economiei naționale, are un caracter de directivă. Planurile de stat nu sînt planuri-prognosticuri, ci planuri-directive, care sînt obligatorii pentru organele de conducere și care determină orientarea dezvoltării economice a întregii țări.

După aprobarea lor de către organele supreme ale statului socialist, planurile de stat capătă putere de lege juridică, a cărei îndeplinire este obligatorie. Cadrele conducătoare din economie sînt obligate să asigure îndeplinirea planului de către fiecare întreprindere, atît lunar cît și trimestrial, nu numai în ceea ce privește volumul producției globale, ci și în ceea ce privește sortimentul, să caute să obțină îmbunătățirea sistematică a calității produselor și reducerea prețului de cost, stabilită prin plan.

Planificarea socialistă are un caracter activ, mobilizator. Planurile socialiste îndrumază munca milioanelor de oameni pe scara întregii țări, dau maselor muncitoare o perspectivă clară, le însuflețesc la acte de eroism în muncă. Planul este activitatea vie, creatoare a maselor. Realitatea

planurilor de producție o constituie milioanele de oameni ai muncii care făuresc o viață nouă.

Intocmirea planului nu este decît începutul planificării. Denumind planul de electrificare a Rusiei (Goelro) al doilea program al partidului, Lenin sublinia că „acest program va fi îmbunătățit, dezvoltat, perfecționat și modificat în fiecare zi, în fiecare atelier, în fiecare plasă”¹. Orice plan este precizat, modificat și perfecționat pe baza experienței maselor, ținându-se seama de mersul îndeplinirii planului, deoarece nici un fel de plan nu poate prevedea dinainte toate posibilitățile pe care le are orînduirea socialistă și care sînt descoperite abia în procesul muncii. În lupta pentru îndeplinirea planului în fabrică, uzină, sovhoz, colhoz, se manifestă inițiativa creatoare și activitatea maselor, se desfășoară întrecerea socialistă și se descoperă noi rezerve pentru un avînt tot mai rapid al economiei. Sarcina mobilizării maselor este adusă la îndeplinire de către organizațiile de stat și obștești, de sindicate, de Comsomol sub conducerea Partidului comunist. Participarea activă a maselor la lupta pentru îndeplinirea planurilor de dezvoltare a economiei naționale face ca aceste planuri să fie depășite în mod sistematic, fapt care duce la accelerarea ritmului de construire a societății comuniste.

Planurile socialiste pot avea un rol mobilizator numai dacă organele de planificare se orientează spre tot ceea ce este nou, înaintat în practica construirii comunismului, în activitatea creatoare a maselor. Planurile trebuie să fie întocmite nu pe baza normelor medii aritmetice realizate în producție, ci pe baza *normelor progresive* de cheltuire de muncă, de folosire a utilajului, de cheltuire a materiilor prime, a combustibilului, a materialelor, adică norme care se bazează pe experiența întreprinderilor fruntașe și a lucrătorilor fruntași.

Partidul comunist și Statul sovietic luptă cu hotărîre împotriva încercărilor de a se întocmi planuri inferioare posibilităților, care nu mobilizează pe nimeni, împotriva tendinței de a se orienta după locurile slabe, ca și împotriva exagerărilor în planificare, care nu țin seama de posibilitățile reale de dezvoltare a economiei socialiste. Planificarea socialistă cere o luptă neîmpăcată împotriva tendințelor

¹ V. I. Lenin, Raportul de activitate al Consiliului Comisarilor Poporului la Congresul al VIII-lea al Sovietelor din întreaga Rusie, Opere, vol. 31, ed. a 4-a, pag. 483.

antistatale, locale și departamentale, care se manifestă în încercările de a opune interesele unei anumite întreprinderi, unui raion sau departament intereselor generale ale statului.

Una dintre laturile principale ale conducerii planificate a economiei naționale este *verificarea îndeplinirii planului*, care dă posibilitatea să se stabilească măsura în care planul oglindește just cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale și măsura în care planul este adus la îndeplinire. Ea permite dezvăluirea la timp a disproporțiilor existente, prevenirea apariției unor noi disproporții în economie, dezvăluirea unor noi rezerve în producție și introducerea corectivelor necesare în planurile economiei naționale.

Pentru a se asigura conducerea planificată a economiei socialiste este nevoie de un sistem unic de evidență în economia națională. Construcția socialistă, planificată este de neconceput fără o evidență justă; iar evidența este de neconceput fără statistică. În economia socialistă evidența și statistica sînt legate organic de planul economiei naționale. Datele statistice cu privire la îndeplinirea planului servesc ca material necesar la întocmirea planului pentru perioada următoare. Sistemul socialist de evidență și statistică permite controlarea îndeplinirii planului în ansamblu și în diferitele lui sectoare.

Superioritatea economiei planificate. Dezvoltarea planică a economiei naționale conferă societății socialiste o superioritate imensă față de capitalism.

În opoziție cu capitalismul, unde proporționalitatea este o întîmplare și economia se dezvoltă în mod ciclic, prin crize care se repetă periodic, economia socialistă se dezvoltă neînterupt pe linie ascendentă și într-un ritm fără seamăn, pe baza proporțiilor stabilite de statul socialist în concordanță cu cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale și ale legii economice fundamentale a socialismului. Economia socialistă nu cunoaște crizele economice, care distrug economia națională, aduc societății prejudicii materiale uriașe, împingînd-o în mod periodic înapoi.

În anii cincinalelor dinainte de război, adică în decurs de aproape 13 ani, Uniunea Sovietică a făcut un salt care a transformat-o dintr-o țară înapoiată într-una înaintată, dintr-o țară agrară într-una industrială. În același interval de timp, lumea capitalistă a trecut prin două crize economice — 1929—1933 și 1937 —, care au fost însoțite de o distrugere uriașă a forțelor de producție, de o creștere

imensă a șomajului, de o accentuare simțitoare a pauperizării maselor. În perioada de după război, economia socialistă se dezvoltă în U.R.S.S. în mod planificat pe baza creșterii neconținute a producției, în timp ce țările capitaliste, și în primul rând S.U.A., au trecut în acești ani prin criza din 1948—1949. Începând cu a doua jumătate a anului 1953, în S.U.A. a început o nouă scădere a producției și o creștere a șomajului.

Economia socialistă planificată exclude șomajul și asigură folosirea întregii forțe de muncă a societății. Economia capitalistă generează în mod inevitabil șomajul, pe care capitaliștii îl folosesc ca mijloc pentru asigurarea întreprinderilor lor cu forță de muncă ieftină.

Economia planificată presupune o dezvoltare a producției care are ca scop satisfacerea nevoilor întregii societăți. Capitaliștii își investesc capitalurile în ramurile economice în care rata profitului este mai ridicată.

Economia socialistă planificată asigură dezvoltarea sistematică a științei și tehnicii în concordanță cu nevoile economiei naționale. În capitalism dezvoltarea tehnicii este subordonată legii concurenței și anarhiei în producție, este extrem de neuniformă și agravează în mod inevitabil disproporțiile în dezvoltarea producției.

Economia socialistă planificată nu numai că scutește societatea de irosirea colosală a muncii sociale, irosire proprie economiei capitaliste, dar asigură și folosirea cea mai economică și eficientă a tuturor resurselor, atât din cadrul întreprinderilor cât și pe scara întregii economii naționale, scoate la iveală mereu noi surse și rezerve de dezvoltare a producției.

Statul socialist stabilește pe bază de plan legăturile între întreprinderi pe linie de producție și realizează repartizarea cât mai rațională a producției socialiste.

În opoziție cu principiul privat capitalist al rentabilității, subordonat intereselor unor întreprinderi izolate, scopului de a obține profit maxim, legea dezvoltării planice a economiei naționale și planificarea socialistă asigură o formă superioară de rentabilitate, adică rentabilitatea din punctul de vedere al întregii economii naționale. De aceea au devenit posibile în socialism construcții atât de grandioase care sînt de neconceput în condițiile economiei capitaliste, unde domnesc proprietatea privată, anarhia în producție și concurența.

SCURTE CONCLUZII

1. *Necesitatea și posibilitatea dezvoltării planice a economiei naționale decurg din proprietatea socială, socialistă asupra mijloacelor de producție. Dezvoltarea planică (proporțională) a economiei naționale este o lege economică a socialismului.*

2. *Legea dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale este regulatorul repartiției mijloacelor de producție și a forței de muncă în economia socialistă în concordanță cu legea economică fundamentală a socialismului. Ea cere ca economia să fie condusă după un plan, ca toate elementele economiei naționale să se dezvolte proporțional, ca resursele materiale, de muncă și financiare să fie folosite în modul cel mai rațional și mai eficient.*

3. *Planificarea socialistă dă rezultate pozitive dacă oglindește în mod just cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale și se conformează întru totul cerințelor legii economice fundamentale a socialismului. În procesul conducerii planificate a economiei naționale sînt folosite instrumentele economice legate de acțiunea legii valorii. De mare importanță pentru stabilirea unor proporții juste în dezvoltarea economiei naționale este metoda de planificare pe bază de balanțe.*

4. *Conducerea planificată a economiei naționale reprezintă o foarte importantă trăsătură a funcțiunii economice-organizatorice a statului socialist. Planurile economiei naționale sînt întocmite de către organele de stat pe baza directivelor pe care le elaborează Partidul comunist pornind de la generalizarea științifică a experienței construirii socialismului și ținînd seama de superioritatea sistemului economic socialist, precum și de situația externă și internă a țării. Planurile de stat se orientează spre tot ce este înaintat în practica construirii comunismului, în creația maselor, și au un caracter de directivă. Mobilizarea maselor la îndeplinirea și depășirea sarcinilor de plan și organizarea controlului de zi cu zi al îndeplinirii planului constituie o condiție necesară pentru conducerea planificată a economiei naționale.*

5. Dezvoltarea planică, fără crize a economiei naționale conferă o imensă superioritate socialismului față de capitalism, asigură o economisire de mijloace inaccesibilă orinduirii burgheze și posibilitate deplină pentru creșterea neîntreruptă, rapidă și multilaterală a producției în interesul maselor populare.

CAPITOLUL XXX

MUNCA SOCIALĂ ÎN SOCIALISM

Caracterul muncii în socialism. Principiul cointeresării materiale. Statornicirea relațiilor de producție socialiste înseamnă o schimbare radicală a caracterului muncii. Munca în socialism este o muncă *eliberată de exploatare*. „Pentru întâia oară după secole de muncă pentru alții, de muncă silnică în folosul exploataților se ivește posibilitatea *muncii omului pentru el însuși*, posibilitatea unei munci care să se bizuie pe toate cuceririle tehnicii și ale culturii moderne”¹.

În timp ce în capitalism munca înrobitoare se manifestă direct ca muncă particulară, în socialism munca are un *caracter social direct*. Proprietatea socială asupra mijloacelor de producție determină posibilitatea și necesitatea organizării planificate a muncii pe scara întregii societăți.

Situația omului muncii în societate s-a schimbat radical. În opoziție cu capitalismul, unde situația omului este determinată de originea lui socială și de avere, în societatea socialistă situația omului este determinată numai de munca lui și de capacitățile lui personale.

Eliberarea de exploatare a omului muncii și schimbarea situației lui în societate determină schimbarea concepțiilor oamenilor despre muncă, dă naștere unei noi atitudini față de muncă. În timp ce orinduirea bazată pe exploatare a creat de-a lungul veacurilor la numeroase generații de oameni ai muncii o aversiune față de muncă ca față de o povară grea și rușinoasă, socialismul transformă munca într-o chestiune de onoare, de vitejie și de eroism, îi imprimă tot

¹ V. I. Lenin, Cum trebuie organizată întrecerea?, Opere, vol. 26. E.S.P.L.P. 1954, pag. 392. — *Nota Trad.*

mai mult un caracter *creator*. În societatea socialistă, omul muncitor, dacă lucrează bine, dacă dă dovadă de inițiativă în îmbunătățirea producției, se bucură de cinste și glorie.

Totuși în socialism munca n-a devenit încă prima necesitate vitală a membrilor societății, nu s-a transformat încă în deprinderea de a munci în folosul general. În stadiul socialist rămășițele capitalismului din conștiința oamenilor n-au fost încă definitiv biruite. Alături de principala masă a lucrătorilor, care își îndeplinesc cinstite obligațiile lor față de societate, care dau dovadă de inițiativă creatoare în muncă, există lucrători care n-au o atitudine conștiințioasă față de obligațiile lor, care încalcă disciplina în muncă. Aceștia caută să dea societății socialiste cât mai puțin și să primească de la ea cât mai mult.

În socialism se mai mențin încă rămășițe însemnate ale vechii diviziuni a muncii — deosebiri esențiale între munca intelectuală și cea fizică, între munca muncitorului și cea a țaranului, între munca calificată și cea simplă. Aceste rămășițe ale vechii diviziuni a muncii sînt învinse numai treptat, pe măsură ce se dezvoltă forțele de producție ale socialismului și se creează baza materială de producție a comunismului.

Toate acestea înseamnă că în socialism are o foarte mare importanță *principiul cointeresării materiale* a lucrătorului în rezultatele muncii lui, în dezvoltarea producției. Această cointeresare este asigurată prin faptul că situația lucrătorului în societate depinde de rezultatele muncii lui, de rezultatele activității lui în producție.

Principiul cointeresării materiale a fiecărui lucrător în rezultatele muncii este unul dintre principiile fundamentale ale gospodăririi socialiste. Lenin a indicat că: „Trebuie să construim fiecare ramură importantă a economiei naționale pe cointeresarea personală”¹.

Principiul cointeresării materiale își găsește cea mai largă aplicare la retribuirea muncii muncitorilor și funcționarilor, la repartizarea veniturilor în colhozuri, la organizarea hozrasciotului, la stabilirea prețurilor la produsele industriale și agricole etc.

Toate acestea fac necesar ca „societatea și statul să controleze în modul *cel mai riguros* cuantumul muncii și cuan-

¹ V. I. Lenin, Noua politică economică și sarcinile organelor de educație politică, Opere, vol. 33, ed. a 4-a, pag. 47.

tumul consumului”¹. Societatea socialistă controlează participarea oamenilor la muncă, ține seama de deosebirile de calificare a lucrătorilor, stabilește normele de muncă și de retribuire a muncii pentru fiecare lucrător. Atâta timp cât munca n-a devenit încă o necesitate firească pentru masa covârșitoare a membrilor societății, sarcina statului socialist este de a organiza în așa fel munca socială, încât acela care muncește mai mult și mai bine să primească o parte mai mare din produsul muncii sociale.

Munca ca obligație a membrilor societății socialiste. Exercițarea dreptului la muncă. Socialismul și munca sînt inseparabile. Socialismul a pus capăt contradicției flagrante a orînduirii capitaliste în care vîrfurile exploatoare ale societății duc o viață parazită, iar masele muncitoare poartă jugul unei munci excesive, întreruptă numai de perioadele de inactivitate silită în timpul șomajului. Lichidînd proprietatea capitaliștilor asupra mijloacelor de producție, socialismul a nimicit prin aceste condițiile în care o clasă — proprietarii mijloacelor de producție — poate trăi pe seama muncii unei alte clase de oameni, lipsiți de mijloace de producție. Statornicirea proprietății sociale asupra mijloacelor de producție înseamnă obligația egală a cetățenilor de a lua parte la munca socială, întrucît în socialism numai munca personală este izvorul existenței oamenilor. În U.R.S.S. munca este o datorie și o chestiune de onoare pentru fiecare cetățean apt de muncă.

Orînduirea socialistă a înfăptuit pentru prima oară în istoria omenirii nu numai obligația egală pentru toți cetățenii apti de muncă de a munci, dar și dreptul egal la muncă pentru toți cetățenii. Astfel în socialism visul de veacuri al maselor muncitoare a devenit realitate. Dreptul la muncă este determinat de proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, care dă posibilitate tuturor cetățenilor, în egală măsură, să muncească pe pămîntul obștesc, în fabricile și uzinele obștești. *Dreptul la muncă* este dreptul fiecărui membru al societății apt de muncă de a primi muncă garantată, retribuită după cantitatea și calitatea ei. Dreptul la muncă, consfințit prin lege în Constituția U.R.S.S., este asigurat în mod real prin organizarea socialistă a economiei naționale, prin creșterea neconținută a forțelor de pro-

¹ V. I. Lenin, Statul și revoluția, Opere, vol. 25, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 463. — *Nota Trad.*

ducție ale societății, prin înlăturarea posibilității crizelor economice și prin lichidarea șomajului.

Șomajul — acest flagel pentru oamenii muncii în capitalism — a fost lichidat în U.R.S.S. o dată pentru totdeauna și, datorită acestui lucru, muncitorii nu mai sînt amenințați de pericolul de a fi în orice moment dați afară din întreprindere și lipsiți de orice mijloace de existență. Desființarea șomajului și lichidarea nesiguranței muncitorilor pentru ziua de mîine, desființarea mizeriei și a pauperismului la sate au constituit o mare cucerire a poporului sovietic.

Înfăptuirea dreptului la muncă permite folosirea într-o măsură mult mai mare a resurselor de muncă ale societății în interesul dezvoltării producției. Avîntul neconținut al producției în socialism face ca creșterea neîncetată a numărului muncitorilor și funcționarilor să devină o lege.

Numărul muncitorilor și funcționarilor din economia națională a U.R.S.S. era la sfîrșitul anilor: 1928 — de 10.800.000, 1932 — de 22.800.000, 1937 — de 27.000.000, 1940 — de 31.500.000, 1953 — de 44.800.000.

Lichidarea șomajului la orașe, a suprapopulației agrare și a mizeriei la sate, creșterea neîntreruptă a producției socialiste schimbă în mod radical condițiile de asigurare a întreprinderilor cu forță de muncă. Dacă în capitalism cererea de forță de muncă este satisfăcută în mod spontan pe seama armatei de rezervă a șomerilor și a suprapopulației agrare, în socialism asigurarea întreprinderilor cu forță de muncă se face în mod planificat, printr-o recrutare organizată, printr-o pregătire și repartizare organizată a forței de muncă.

În opoziție cu capitalismul, care transformă pe muncitor într-o anexă a mașinii, care înăbușă capacitățile oamenilor, socialismul creează condițiile necesare pentru dezvoltarea și manifestarea liberă a capacităților oamenilor muncii, datorită eliberării muncii de exploatare și datorită faptului că învățămîntul este accesibil tuturor cetățenilor.

Dezvoltarea continuă a producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte necesită creșterea neconținută a nivelului tehnic și cultural al oamenilor muncii, creșterea greutății specifice a lucrătorilor calificați în toate ramurile economiei naționale.

În socialism ridicarea nivelului tehnic și cultural al oamenilor muncii este asigurată în primul rând prin dezvoltarea învățământului. În Uniunea Sovietică este introdus învățământul de șapte ani general obligatoriu și are loc trecerea la învățământul mediu (de zece ani) general obligatoriu. Învățământul mediu și învățământul superior de specialitate au căpătat o largă dezvoltare. Ca urmare a acestui lucru se schimbă fizionomia clasei muncitoare și a țărănimii sub raport cultural. Analfabetismul și ignoranța au rămas de domeniul trecutului. Absolvenții de școli de șapte ani și de școli medii reprezintă un procent tot mai mare în rândurile muncitorilor și colhoznicilor.

Ridicarea nivelului tehnic și cultural al oamenilor muncii se realizează și prin învățământul tehnic industrial, care cuprinde atât pregătirea de noi muncitori cit și ridicarea calificării fără scoaterea din producție. Pentru satisfacerea nevoii de cadre calificate în ramurile cele mai importante ale economiei naționale, s-a creat în U.R.S.S. sistemul rezervelor de muncă ale statului, care include rețeaua școlilor profesionale și a școlilor de căi ferate, precum și a școlilor de pe lângă fabrici și uzine. Elevii acestor școli sînt întreținuți de către stat în perioada studiului. Pe lângă sistemul rezervelor de muncă ale statului, un alt izvor important de completare a cadrelor de muncitori calificați este pregătirea profesională în masă, a muncitorilor în cadrul întreprinderilor prin învățământul individual, în brigăzi și cursuri, care înglobează milioane de oameni ai muncii. Crește cu repeziciune numărul intelectualilor, numărul specialiștilor cu o înaltă calificare ieșiți din rândurile muncitorilor și ale țărănilor.

În decurs de treisprezece ani (din 1941 pînă în 1953 inclusiv) în școlile profesionale și școlile de căi ferate, precum și în școlile de pe lângă fabrici și uzine au fost pregătiți pe socoteala statului circa 7.000.000 de tineri muncitori calificați de diferite profesii. În primii trei ani ai celui de-al 5-lea cincinal, prin învățământul profesional individual, în brigăzi și cursuri în cadrul întreprinderilor au fost pregătiți anual în medie cîte 2.500.000 de noi muncitori calificați și circa 3.500.000 de muncitori și-au ridicat calificarea. Cursurile agrozootehnice de trei ani, în primii trei ani ai celui de-al 5-lea cincinal, au fost frecventate anual de peste 2.500.000 de colhoznici. Sistemul învățământului fără frecvență pentru muncitori și colhoznici este de asemenea larg dezvoltat.

Repartiția după muncă — lege economică a socialismului. Modul de producție socialist determină și o formă

de repartiție corespunzătoare. Avînd în vedere societatea socialistă, Engels scria: „Repartiția, în măsura în care se conduce după considerente pur economice, va fi reglementată în conformitate cu interesele producției, iar producția este stimulată cel mai mult printr-un mod de repartiție care permite *tuturor* membrilor societății să-și dezvolte, să-și mențină și să-și pună în valoare facultățile cit mai multilaterale”¹. În socialism repartiția după muncă corespunde cel mai bine acestei cerințe.

În prima fază a comunismului forțele de producție n-au atins încă un nivel de dezvoltare atît de înalt încît să asigure belșugul de produse necesar repartiției după necesități. De aceea singurul mod posibil și necesar de repartiție a bunurilor materiale este repartiția după muncă. Asigurînd cointeresarea materială personală a fiecărui muncitor în rezultatele muncii lui, repartiția după muncă este un puternic motor al dezvoltării producției. Stimulînd ridicarea productivității muncii, repartiția după muncă contribuie totodată la ridicarea bunăstării lucrătorilor din producție.

Repartiția după muncă, făcînd ca partea din produsul muncii sociale care revine fiecărui lucrător să depindă direct de măsura în care acesta participă la producția socială, leagă interesele personale ale lucrătorului de interesele generale de stat.

Repartiția după muncă face necesară evidența strictă a deosebirii dintre munca calificată și cea necalificată. Reatribuirea mai mare a muncii calificate recompensează calificarea muncitorului și deschide muncitorilor necalificați perspectiva de a fi promovați în rândurile celor calificați. Acest lucru stimulează creșterea nivelului tehnic și cultural al oamenilor muncii și duce la lichidarea treptată a deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică.

Repartiția după muncă contribuie la lichidarea fluctuației forței de muncă, la crearea de cadre permanente, ceea ce are o mare însemnătate pentru îmbunătățirea organizării muncii în întreprinderi. Fără un efectiv permanent de muncitori care și-au însușit tehnica și au acumulat experiență în producție nu este posibilă dezvoltarea cu succes a producției socialiste.

¹ F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. P.M.R. 1952, ediția a II-a, pag. 234. — *Nota Trad.*

Astfel repartiția după muncă este o necesitate obiectivă, o lege economică a socialismului.

Legea economică a repartiției după muncă cere repartizarea produselor în raport direct cu cantitatea și calitatea muncii fiecărui muncitor, salariu egal la muncă egală, indiferent de sexul, vârsta, rasa și naționalitatea cetățenilor societății socialiste. Retribuirea muncii atât în industrie cât și în agricultură se face pe baza cerințelor acestei legi.

Legea economică a repartiției după muncă este transpusă în fapt de Partidul comunist și de Statul sovietic în lupta hotărâtă împotriva tendințelor hrăpărețe ale elementelor înapoiate, împotriva egalitarismului mic-burghez, adică împotriva retribuiri egalitariste a muncii independent de cantitatea și calitatea ei, de calificarea lucrătorilor, de productivitatea muncii. Egalitarismul este expresia ideilor mic-burgheze despre socialism ca o nivelare generală în domeniul consumației, al condițiilor de trai, al gusturilor, al trebuințelor. El aduce mari prejudicii producției, duce la fluctuația cadrelor, la reducerea productivității muncii, la neîndeplinirea planurilor. Demascând ideile mic-burgheze despre socialism, Lenin a explicat concepția marxistă despre egalitate. Prin egalitate marxismul înțelege nu egalitatea facultăților fizice și intelectuale, ci egalitate socială, economică. Pentru socialism aceasta înseamnă lichidarea, egală pentru toți, a proprietății private asupra mijloacelor de producție și a exploatării, munca bazată pe mijloace de producție sociale accesibile deopotrivă pentru toți, obligația de a munci egală pentru toți, principiul de retribuire după muncă unic pentru toți.

Cooperația socialistă a muncii. Socialismul înseamnă o treaptă nouă, superioară în dezvoltarea istorică a cooperației muncii în comparație cu formațiunile precedente. *Cooperația socialistă a muncii* este cooperația lucrătorilor eliberați de exploatare, legați între ei prin relații de colaborare tovarășească și de ajutor reciproc; ea se bazează pe tehnica cea mai înaintată. Cooperația socialistă creează o forță productivă a muncii incomparabil mai mare decât cooperația capitalistă. Mijloacele de sporire a forței productive a muncii sociale, proprii cooperației — aplicarea diviziunii muncii și folosirea tehnicii mașiniste, economisirea mijloacelor de producție ca rezultat al folosirii lor în comun etc. —, capătă cea mai mare dezvoltare în condițiile socialismului.

În opoziție cu proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, care limitează proporțiile cooperației muncii, proprietatea socială asupra mijloacelor de producție largeste mult limitele cooperației muncii și face posibilă folosirea muncii în comun a numeroși oameni, în proporții inaccessibile capitalismului. Acest lucru își găsește expresia în gradul de concentrare a producției, atât în industrie cât și în agricultură, nemaivăzut în capitalism, precum și în realizarea unor măsuri economice de importanță generală de stat.

Cooperației socialiste îi este proprie o nouă disciplină a muncii, care se deosebește principal de cea a formațiunilor precedente. Organizarea capitalistă a muncii sociale se menține prin disciplina foamei, și uriașa masă a oamenilor muncii rămâne în capitalism o masă ignorantă și îndobitocită de robi salariați sau de țărani împovărați de nevoi, exploatați de un mănunchi de capitaliști și moșieri. *Disciplina socialistă a muncii* este o disciplină conștientă, tovarășească a oamenilor muncii, care sînt stăpîinii țării lor. În socialism menținerea disciplinei necesare a muncii corespunde intereselor fundamentale ale maselor muncitoare. Educarea oamenilor muncii în spiritul disciplinei socialiste a muncii este una dintre cele mai importante sarcini ale statului socialist.

Orice muncă în comun efectuată de numeroși lucrători are nevoie de o *conducere*, care să coordoneze acțiunile lor, care să organizeze legăturile de producție necesare dintre aceștia. Cooperația socialistă a muncii presupune aplicarea fermă și consecventă a principiului conducerii unice în toate verigile aparatului de producție și ale aparatului administrativ. *Conducerea unică* este o metodă de conducere a întreprinderilor socialiste de stat, care se bazează pe subordonarea maselor voinței unice a conducătorului procesului de muncă. Ea se îmbină cu largă inițiativă creatoare a maselor în procesul de producție.

O dată cu desființarea exploatării capitaliste a fost lichidată și conducerea despotică care-i este proprie și care înseamnă atotputernicia capitalului, arbitrarul patronului și al administrației lui, lipsa de drepturi a masei muncitoare. În societatea socialistă conducătorii întreprinderilor, ai trusturilor, ai direcțiilor generale, ministrii sînt oameni de încredere, care slujesc poporul, statul socialist. În capitalism poporul îi consideră dușmani pe conducătorii din eco-

nomie — pe directori, pe administratori, pe șefii de secții, pe maiștri — deoarece ei conduc economia în interesul capitaliștilor, pentru ca aceștia să obțină profituri. În socialism conducătorii din economie se bucură de încrederea poporului, deoarece conduc economia nu în vederea obținerii profiturilor de către capitaliști, ci în interesul întregului popor.

Lichidarea exploatării schimbă în mod radical relațiile dintre oamenii muncii intelectuale și cei ai muncii fizice. A dispărut opoziția de interese dintre muncitori și personalul de conducere al întreprinderii, caracteristică capitalismului. În socialism oamenii muncii fizice și personalul de conducere al întreprinderii sînt membrii unui colectiv de producție unic, ei sînt vital interesați în propășirea și îmbunătățirea producției. Aceasta este originea colaborării creatoare dintre oamenii muncii fizice și oamenii muncii intelectuale, care are ca scop continua perfecționare a producției.

În timp ce în capitalism munca muncitorilor este lipsită tot mai mult de conținut spiritual și prăpastia dintre munca fizică și munca intelectuală crește, în societatea socialistă munca fizică capătă un conținut tot mai bogat din punct de vedere spiritual, are loc apropierea între munca fizică și cea intelectuală, desființarea treptată a deosebirii esențiale dintre ele. Acest lucru își găsește expresia în ridicarea continuă a nivelului tehnic și cultural al clasei muncitoare și al țărănimii, în dezvoltarea întrecerii socialiste, care este una dintre cele mai importante trăsături ale cooperării muncii în socialism.

Intrecerea socialistă. Intrecerea socialistă este o metodă de ridicare a productivității muncii și de perfecționare a producției pe baza activității maxime a maselor muncitoare. Lenin a arătat că socialismul creează pentru prima oară posibilitatea de a folosi întrecerea pe o scară într-adevăr largă, în proporții de masă, de a cuprinde masele de milioane de oameni ai muncii. Intrecerea socialistă are ca scop îndeplinirea și depășirea planurilor economiei naționale, asigurarea avîntului neconținut al producției socialiste.

Intrecerea socialistă se deosebește în mod radical de concurența care domnește în societatea burgheză.

„Principiul concurenței: *înfrîngerea și moartea unora*, victoria și dominația altora.

Principiul întrecerii socialiste: *ajutor* tovărășesc dat de fruntași celor rămași în urmă, pentru a obține un avînt general.

Concurența spune: *doboară pe cei rămași în urmă*, pentru a-ți statornici dominația.

Intrecerea socialistă spune: unii lucrează prost, alții bine, alții mai bine, — *ajunge-i pe cei mai buni*, pentru a obține un avînt general”¹.

Intrecerea socialistă este expresia colaborării tovărășești a oamenilor muncii, a luptei lor comune pentru a obține un avînt general al producției.

În locul unor stimulente ale producției cum sînt goana după profit și concurența, socialismul a dat naștere unor noi forțe motrice, incomparabil mai puternice. În primul rînd, este profunda cointeresare a maselor în dezvoltarea producției sociale, care rezultă din legea economică fundamentală a socialismului. Faptul că în socialism oamenii nu lucrează pentru exploatatori, ci pentru ei înșiși, pentru societatea lor, constituie un izvor nesecat al creșterii producției socialiste. Un mare rol în dezvoltarea întrecerii socialiste îl are repartiția după muncă. Făcînd ca retribuirea muncitorului să depîndă de cantitatea și de calitatea muncii lui, retribuirea după muncă stimulează inițiativa creatoare a maselor în procesul de producție.

O trăsătură caracteristică a întrecerii este inițiativa creatoare a inovatorilor și fruntașilor în producție, care și-au însușit la perfecție tehnica înaintată, care părăsesc normele și metodele de muncă vechi și perimate și promovează altele noi. Numeroși muncitori nu numai că și-au însușit minimul tehnic, dar s-au și ridicat la nivelul personalului tehnic. În lupta împotriva a tot ce este vechi, perimat, oamenii înaintați deschid drumuri noi dezvoltării producției, descoperă noi rezerve de creștere a productivității muncii.

Inițiativa creatoare a oamenilor muncii nu permite producției să stagneze, să rămînă pe loc, ea este izvorul înaintării și perfecționării ei permanente. La baza metodelor înaintate de muncă folosite de inovatori stă îmbunătățirea radicală a organizării muncii (diviziunea muncii, cumulul de profesii etc.), a organizării producției (munca după gra-

¹ I. V. Stalin, Intrecerea și avîntul în muncă al maselor, Opere, vol. 12, ed. P.M.R. 1951, pag. 119—120. — *Nota Trad.*

fic), a tehnologiei și tehnicii producției (intensificarea proceselor tehnologice, perfecționarea instrumentelor, a dispozitivelor, a mașinilor-unelte etc.). Fruntașii din agricultură folosesc noile metode agrotehnice și zootehnice, care fac să crească producția la hectar a culturilor agricole și productivitatea creșterii animalelor.

Întrecerea socialistă presupune răspîndirea rapidă și pe scară largă a experienței înaintate. În socialism forța exemplului cuprinde pentru prima oară masele, servind ca instrument de ridicare și de perfecționare neconținută a producției. Acest lucru se obține, în primul rînd, datorită ajutorului tovarășesc activ acordat de inovatori tuturor lucrătorilor din producție în însușirea metodelor înaintate de muncă, ajutor care ia diferite forme (instructaj individual, patronajul muncitorilor vechi asupra celor noi, școli de fruntași și inovatori în producție etc.), în al doilea rînd datorită străduințelor depuse de masa de oameni ai muncii de a ajunge din urmă pe fruntași, de a-și însuși experiența lor pentru a obține un avînt general, în al treilea rînd datorită faptului că este asigurată o largă publicitate a întrecerilor, precum și posibilitatea de a compara rezultatele muncii diferitelor întreprinderi. Sprijinindu-se pe experiența înaintată a inovatorilor în producție, organele economice de stat fixează norme progresive de cheltuire de muncă, de folosire a mijloacelor de producție, norme care stau la baza planurilor de producție. Răspîndirea experienței înaintate, însușirea noilor norme și metode de muncă de către majoritatea oamenilor muncii asigură obținerea unui nivel nou, mai ridicat de productivitate a muncii.

Partidul comunist și Statul sovietic conduc întrecerea socialistă a maselor și îi acordă tot sprijinul. Pentru succese obținute în muncă, oamenii muncii nu numai că sînt stimulați din punct de vedere material, dar sînt și decorați cu ordine și medalii, iar pentru inovații remarcabile li se acordă titlul de Erou al Muncii Socialiste și li se decernează Premiul Stalin.

În U.R.S.S. întrecerea socialistă a devenit o mișcare a întregului popor. Forma cea mai răspîndită și mai eficace de întrecere în întreprinderi este întrecerea individuală și întrecerea între brigăzi. Paralel cu aceasta se desfășoară întrecerea între secții, întreprinderi, colhozuri, S.M.T.-uri, sovhozuri, între raioane, regiuni și republici. A devenit foarte răspîndită întrecerea pentru o înaltă calitate a producției, pentru o mai bună folosire a capacității de producție, pentru reducerea prețului de cost al producției, pentru economii peste plan rea-

lizate la mijloacele materiale și bănești, pentru o ridicată producție la hectar a culturilor agricole și pentru productivitatea creșterii animalelor. În 1953, la întrecerea socialistă din industrie au luat parte peste 90% din numărul total al muncitorilor. Numărul invențiilor, perfecționărilor tehnice și propunerilor de raționalizare folosite în 1953 în industrie, construcții și în transporturi a fost de peste 850.000.

Întrecerea socialistă la orașe și sate are o însemnătate primordială pentru dezvoltarea economiei socialiste, pentru construirea comunismului.

Creșterea neconținută a productivității muncii — lege economică a socialismului. Ridicarea neconținută a productivității muncii este una dintre cele mai importante condiții ale construirii comunismului. Lenin a scris: „Productivitatea muncii este, în ultimă analiză, factorul cel mai important, cel mai de seamă al victoriei noii orînduirii sociale. Capitalismul a creat o productivitate a muncii pe care n-a cunoscut-o feudalismul. Capitalismul poate fi și va fi învins definitiv prin aceea că socialismul creează o productivitate nouă a muncii, cu mult mai înaltă”¹.

Se știe că productivitatea muncii se măsoară prin cantitatea de produse lucrate de muncitor într-o unitate de timp sau prin cantitatea de timp de muncă cheltuită pe unitate de produs. Ridicarea productivității muncii se exprimă prin aceea că partea de muncă vie din produs se micșorează, iar partea de muncă trecută crește relativ, micșorîndu-se totodată cantitatea totală de muncă cuprinsă în unitatea de produs. Creșterea productivității muncii înseamnă sporirea producției într-o unitate de timp de muncă.

Din punct de vedere social, productivitatea muncii crește o dată cu economisirea muncii, înțelegînd prin aceasta economisirea atît a muncii vii cît și a muncii materializate, pe scara întregii societăți. Marx arată că adevărata economisire constă în economisirea timpului de muncă și această economisire este identică cu dezvoltarea forței productive a muncii. Socialismul lichidează uriașa risipă de muncă, proprie sistemului anarhic al capitalismului, și asigură folosirea planificată și cît mai rațională a mijloacelor de producție și a resurselor de muncă ale societății. Oamenii muncii din U.R.S.S. sînt cointeresați în economisirea maximă a mijloacelor de producție, fapt care-și găsește expresia în mișcarea de masă pentru economisirea de materii prime,

¹ V. I. Lenin, Marea inițiativă, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ed. a II-a, pag. 489. — Nota Trad.

combustibil, materiale, pentru o mai bună folosire a mașinilor și a utilajului.

Necesitatea ridicării sistematice și rapide a productivității muncii este determinată de legea economică fundamentală a socialismului. Creșterea neîntreruptă a producției socialiste are loc în primul rînd pe seama ridicării productivității muncii fiecărui lucrător în parte (creșterea randamentului). În perioada 1940—1953 aproximativ 70% din sporul producției industriale au fost obținute pe seama creșterii productivității muncii. Creșterea neîntreruptă a producției socialiste are loc, în al doilea rînd, pe seama sporirii numărului total de lucrători ocupați în producție, precum și a unei mai bune folosiri a muncii (vii și materializate) în cadrul întregii societăți. Pentru creșterea productivității muncii sociale o mare importanță are sporirea greutății specifice a lucrătorilor ocupați în producția materială, precum și în principalele procese de producție, pe seama reducerii aparatului administrativ și de conducere și a personalului ocupat cu munci secundare și auxiliare.

Ridicarea sistematică a productivității muncii, asigurînd creșterea rapidă a producției, creează posibilități atât pentru creșterea consumației cît și pentru lărgirea producției.

Creșterea productivității muncii este una dintre cele mai importante condiții pentru dezvoltarea continuă a economiei naționale, pentru înfăptuirea creșterii vertiginoase a producției obiectelor de consum și pentru satisfacerea cît mai deplină a nevoilor crescînde ale poporului. Pentru a învinge în întrecerea economică cu țările capitaliste dezvoltate, trebuie să ridicăm neîncetat productivitatea muncii. „Noi toți, oamenii sovietici, întregul nostru popor, trebuie să ne dăm bine seama că condiția principală, hotărîtoare, a avîntului continuu și a dezvoltării multilaterale a economiei naționale este ridicarea prin toate mijloacele a productivității muncii în toate ramurile — în industrie, transporturi, agricultură. Trebuie să știm cu toții că fără o creștere serioasă și neîncetată a productivității muncii nu se poate obține cu succes ridicarea considerabilă și rapidă a bunăstării poporului sovietic”¹.

Din pricina contradicțiilor inerente capitalismului, în societatea burgheză creșterea productivității muncii se des-

¹ G. M. Malenkov, Cuvîntare rostită la adunarea alegătorilor din circumscripția electorală Leningrad din orașul Moscova, la 12 martie 1954, „Scînteia” din 14 martie 1954. — *Nota Trad.*

fășoară într-un ritm lent și are un caracter nestabil. Marx a arătat că „pentru capital nu este neapărat valabilă legea privitoare la sporirea forței productive a muncii”¹. O dată cu lichidarea proprietății private capitaliste sînt lichidate toate barierele care stau în calea creșterii productivității muncii. În socialism există și acționează *legea economică a creșterii neconținute a productivității muncii*.

Socialismul descoperă căi și metode de ridicare a productivității muncii care sînt inaccesibile capitalismului.

În socialism creșterea productivității muncii este asigurată în primul rînd prin dezvoltarea sistematică și folosirea consecventă a tehnicii înaintate, care ușurează munca oamenilor, în timp ce în capitalism productivitatea muncii se obține în primul rînd prin intensificarea excesivă a muncii, care-l extenuază pe muncitor. Condițiile necesare ale creșterii productivității muncii sînt: perfecționarea permanentă a tehnicii, mecanizarea, electrificarea producției, îmbunătățirea prin toate mijloacele a folosirii tehnicii existente, lupta consecventă împotriva tendințelor antimecanizatoare.

Un factor puternic al creșterii productivității muncii este ridicarea continuă a bunăstării oamenilor muncii, ridicarea calificării lor și a nivelului lor tehnic și cultural.

Organizarea socialistă a muncii, bazată pe disciplina conștientă și pe colaborarea tovarășească a lucrătorilor, precum și retribuirea muncii în funcție de cantitatea și calitatea ei, deschid uriașe posibilități de creștere a productivității muncii. Perfecționarea continuă a retribuției după muncă, întărirea disciplinei socialiste și a ordinii în producție, creșterea greutății specifice a lucrătorilor ocupați în mod nemijlocit în producția materială constituie o rezervă importantă a creșterii productivității muncii.

Forța motrice a creșterii productivității muncii în socialism este dezvoltarea inițiativei creatoare a lucrătorilor în opera de perfecționare a tehnicii și de organizare a producției, inițiativă care-și găsește expresia în întrecerea socialistă. O uriașă importanță pentru creșterea productivității muncii sociale au studiul și răspîndirea experienței înaintate, acumulată de inovatorii în producție.

Sistemul socialist al economiei determină necesitatea și

¹ K. Marx, Capitalul, vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 261. — *Nota Trad.*

crează posibilitatea creșterii neconținute a productivității muncii.

În anii primului cincinal productivitatea muncii în industria U.R.S.S. a crescut cu 41%, iar în anii celui de-al doilea cincinal — cu 82%. Creșterea medie anuală a productivității muncii în primul cincinal era de 9%, iar în al doilea cincinal — 12,7%. Industria capitalistă n-a cunoscut un asemenea ritm de creștere a productivității muncii. În 1940 productivitatea muncii în industria U.R.S.S. a crescut, în comparație cu nivelul din 1913, de 4 ori, iar dacă ținem seama de reducerea zilei de lucru, de 5,2 ori. În perioada de după război reînregistrarea tehnică continuă a economiei naționale, ridicarea calificării și inițiativa creatoare a muncitorilor și a cadrelor de ingineri și tehnicieni au dus la o nouă creștere a productivității muncii. Productivitatea muncii a crescut în 1953, în comparație cu 1940, în industrie cu 71%, iar în construcții cu 50%.

În ultimii 25 de ani (1928—1953) productivitatea muncii a crescut în industrie de aproximativ 6 ori, în construcții și în transporturi pe căile ferate de 3,5 ori. Productivitatea muncii în colhozuri și sovhozuri depășește de aproximativ 3 ori productivitatea muncii din agricultura dinainte de revoluție.

Din punctul de vedere însă al îndeplinirii sarcinii de a satisface la maximum nevoile crescânde ale poporului și al desfășurării cu succes a întrecerii economice cu țările capitaliste înaintate, nivelul pe care l-a atins productivitatea muncii în U.R.S.S. este nesatisfăcător. Partidul comunist mobilizează pe oamenii muncii la lupta pentru un nou și puternic avânt al productivității muncii.

Creșterea neconținută a productivității muncii, care să asigure crearea unui belșug de obiecte de consum, este o premisă necesară a trecerii de la socialism la comunism.

SCURTE CONCLUZII

1. *Socialismul a eliberat pe oamenii muncii de exploatare și a înlocuit munca înrobitoare pentru exploatare cu munca liberă pentru sine, pentru întreaga societate. În socialism munca are un caracter creator și este organizată în mod planificat pe scara întregii societăți. Dar în socialism munca n-a devenit încă prima necesitate vitală a oamenilor și are nevoie de stimulare materială. Societatea socialistă exercită un strict control asupra cuantumului de muncă și a cuantumului de retribuire a fiecărui lucrător.*

2. *În U.R.S.S. munca este o obligație și o chestiune de onoare pentru fiecare membru al societății*

apt de muncă. În sistemul socialist al economiei naționale șomajul a fost lichidat, dreptul la muncă este exercitat de toți membrii societății. Creșterea neîntreruptă a producției în socialism este însoțită de creșterea neconținută a numărului de lucrători ocupați în producție și de ridicarea nivelului lor tehnic și cultural.

3. *Unul dintre principiile fundamentale ale gospodăririi socialiste este principiul cointeresării materiale a fiecărui lucrător în rezultatele muncii lui. În socialism acționează legea economică a repartiției după muncă, care cere ca repartiția bunurilor materiale să se facă numai în funcție de cantitatea și calitatea muncii.*

4. *Cooperarea socialistă a muncii este cooperarea unor muncitori eliberați de exploatare, legați prin relații de colaborare tovarășească. Ea se bazează pe tehnica cea mai înaltă și se caracterizează printr-o disciplină conștientă și printr-un nou tip de conducere, care îmbină principiul conducerii unice cu dezvoltarea largă a activității și inițiativei maselor. O trăsătură foarte importantă a cooperării socialiste este întrecerea socialistă. Întrecerea socialistă este o forță motrice a dezvoltării economiei socialiste.*

5. *Socialismul creează o productivitate a muncii sociale mult mai ridicată în comparație cu capitalismul. Creșterea productivității muncii este o condiție hotărâtoare a creșterii neîntrerupte a producției socialiste și a bunăstării poporului. Creșterea neconținută a productivității muncii este o lege economică a dezvoltării societății socialiste.*

CAPITOLUL XXXI

PRODUȚIA DE MĂRFURI, LEGEA VALORII ȘI BANII ÎN SOCIALISM

Necesitatea producției de mărfuri în socialism și particularitățile ei. Necesitatea producției de mărfuri în socialism rezultă din existența celor două forme fundamentale ale producției socialiste — de stat și colhoznică. În între-

prinderile de stat mijloacele de producție și producția sînt proprietatea întregului popor. În colhozuri mijloacele de producție (vitele de muncă și cele productive, inventarul agricol și construcțiile gospodărești etc.) și producția produsă de colhozuri constituie proprietatea de grup, cooperatistă-colhoznică. Principalele și hotărîtoarele mijloace de producție din agricultură (pămîntul și mașinile S.M.T.) se află în proprietatea statului. Intrucît producția întreprinderilor de stat aparține statului socialist, iar producția colhoznică aparține colhozurilor, forma necesară de legătură economică între industrie și agricultură este schimb prin cumpărare-vînzare. Aci, ca și în orice cumpărare-vînzare, posesorul de mărfuri își pierde dreptul de proprietate asupra mărfii, iar cumpărătorul devine proprietarul acestei mărfi.

Lenin a arătat că „schimbul produselor marii industrii («socializate») pe produse țărănești — aceasta este *esența* economică a socialismului”¹, că schimbul de mărfuri constituie verificarea raporturilor reciproce normale dintre industrie și agricultură. Aceste teze ale lui Lenin își păstrează însemnătatea pentru întreaga perioadă a primei faze a comunismului. Statul sovietic achiziționează produse alimentare pentru populația de la orașe și materii prime pentru industrie în special de la colhozuri și de la colhoznici prin colectări și achiziții. La rîndul lor, colhozurile și colhoznicii pot obține mijloacele bănești necesare pentru a-și procura produsele industriale numai prin vînzarea producției lor de mărfuri statului, cooperației și pe piața colhoznică.

Astfel produsele și materiile prime agricole pe care statul și cooperația le primesc din sectorul colhoznic prin colectări și achiziții, precum și produsele agricole vîndute pe piețele colhoznice sînt mărfuri. Tot mărfuri sînt și produsele industriale, în special obiectele de consum individual, produse de întreprinderile de stat și cumpărate de colhozuri și colhoznici. Intrucît obiectele de consum individual sînt mărfuri, ele parvin și populației orașenești prin intermediul cumpărării-vînzării.

¹ V. I. Lenin, Planul broșurii „Despre impozitul în natură”, Opere, vol. 32, ed. a 4-a, pag. 300.

Producția de mărfuri în socialism nu este o producție de mărfuri obișnuită, ci o producție de mărfuri de un fel deosebit. Este o producție de mărfuri fără proprietate privată asupra mijloacelor de producție, fără capitaliști. Ea este produsă mai ales de producătorii socialiști uniți (statul, colhozurile, cooperația). Datorită unor condiții economice atît de hotărîtoare ca proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și lichidarea sistemului muncii salariate și a exploatării omului de către om, producția de mărfuri în socialism este încadrată în anumite limite. Din această cauză ea nu poate să se transforme în producție capitalistă și deservește societatea socialistă.

Producția de mărfuri în societatea socialistă nu are o răspîndire atît de nelimitată și de atotcuprinzătoare ca în capitalism. În socialism sfera producției de mărfuri și a circulației mărfurilor este limitată în special la obiectele de consum individual. În societatea socialistă forța de muncă nu este marfă. Solul și subsolul sînt proprietate de stat și nu pot fi obiect de cumpărare-vînzare sau de arendare. Întreprinderile de stat — uzinele, fabricile, minele, uzinele electrice cu fondurile lor de producție fixe (uneltele de producție, clădirile, construcțiile etc.) — nu pot fi vîndute și cumpărate, ci pot trece de la o organizație de stat la alta numai pe baza unei aprobări speciale și, prin urmare, nu sînt mărfuri, obiect de cumpărare-vînzare.

Mijloacele de producție produse în sectorul de stat — mașini, mașini-unelte, metale, cărbune, petrol etc. — sînt repartizate între întreprinderile de stat. În planurile economiei naționale se prevede repartizarea anumitor fonduri materiale fiecărei întreprinderi potrivit cu programul ei de producție. Aceste fonduri sînt alocate de întreprinderile producătoare întreprinderilor consumatoare pe baza contractelor încheiate între ele. Cînd mijloacele de producție trec la cutare sau cutare întreprindere, statul socialist își păstrează în întregime și pe deplin proprietatea asupra acestor mijloace de producție. Directorii de întreprinderi, care au primit de la statul socialist mijloacele de producție, nu devin cîțuși de puțin proprietarii lor, ci sînt împuterniciții statului pentru folosirea mijloacelor de producție potrivit planurilor de stat. Colhozurile cumpără mașini auto, utilaj pentru gospodăria lor obștească, mașini agricole simple și inventar agricol simplu. Dar principalele mașini agricole — tractoarele, combinele etc. — nu se vînd colhozurilor, ci sînt con-

centrate în întreprinderile de stat — stațiunile de mașini și tractoare —, care cu ajutorul acestor mijloace de producție deserveșc colhozurile. Mijloacele de producție repartizate în interiorul țării între întreprinderile de stat nu sînt prin esența lor mărfuri. Dar ele își păstrează forma de mărfuri, au o evaluare bănească, lucru necesar pentru evidență, pentru calculare.

În domeniul comerțului exterior, mijloacele de producție vîndute statelor străine sînt mărfuri. Aici are loc o cumpărare-vînzare, mărfurile își schimbă proprietarul.

Valoarea de întrebuițare și valoarea mărfurilor în economia socialistă. Produsele care în societatea socialistă sînt produse și realizate ca mărfuri au *valoare de întrebuițare*, creată de munca concretă, și *valoare*, creată de munca abstractă. Cu alte cuvinte, în socialism marfa are un dublu caracter, determinat de dublul caracter al muncii care produce marfa.

Între dublul caracter al muncii în socialism și dublul caracter al muncii în producția de mărfuri simplă și în economia capitalistă există deosebiri radicale. În condițiile producției de mărfuri bazate pe proprietatea privată, dublul caracter al muncii care produce marfa reflectă contradicția dintre munca particulară și munca socială. Economia socialistă nu cunoaște această contradicție. După cum s-a mai spus, în economia socialistă munca nu este particulară, ci nemijlocit socială. Societatea planifică dinainte munca lucrătorilor în procesul producției. Repartizarea muncii între diferitele ramuri ale economiei naționale și între diferitele întreprinderi se face în mod planificat. În virtutea acestui fapt, în economia socialistă a fost lichidat fetișismul mărfii și relațiile sociale dintre oameni nu iau aparența înșelătoare a unor relații între lucruri.

Dar în socialism există deosebiri între munca nemijlocit socială din întreprinderile de stat, unde munca este socializată pe scară națională, și munca nemijlocit socială din colhozuri, unde munca este socializată numai în cadrul artelului agricol respectiv. În afară de aceasta colhoznicii muncesc și în gospodăria auxiliară personală, care are o importanță secundară. Aceste deosebiri în ceea ce privește gradul de socializare a muncii, precum și existența unor legături de schimb între industria de stat și colhozuri nu dau posibilitatea să se exprime și să se compare munca socială cheluită pentru producerea produselor industriale și a celor

colhoznică direct în timp de muncă. De aici decurge necesitatea măsurării indirecte a muncii sociale prin folosirea valorii și a formelor ei. Această măsurare este bazată pe reducerea, prin intermediul schimbului de mărfuri, a diferitelor forme concrete de muncă a muncitorilor și colhoznicilor la munca abstractă, care creează valoarea mărfii.

Statul socialist ține seama în procesul conducerii planificate a economiei naționale de ambele laturi ale mărfii, atît de valoarea de întrebuițare cît și de valoare. Statul cere întreprinderilor sale să producă anumite feluri de produse — anumite valori de întrebuițare. Dacă pe capitalist valoarea de întrebuițare îl interesează numai ca purtător al valorii și al plusvalorii, în economia socialistă crearea valorilor de întrebuițare și îmbunătățirea calității produselor au o foarte mare însemnătate, întrucît producția urmărește satisfacerea cît mai deplină a nevoilor crescînde ale întregii societăți.

În economia socialistă o însemnătate esențială are și valoarea mărfii. Statul planifică producția nu numai în indici naturali, ci și în indici bănești. Totodată un rol important în asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor societății îl are reducerea sistematică a valorii mărfurilor produse și, pe această bază, reducerea prețurilor.

În economia socialistă nu există contradicția antagonică dintre valoarea de întrebuițare și valoare, contradicție care cuprinde în sine posibilitatea crizelor de supraproducție. Economia socialistă asigură posibilitatea deplină a îndeplinirii planurilor de producție atît în expresie bănească cît și în expresie naturală.

Totuși, în practica construcției socialiste, atunci cînd sînt încălțate cerințele legilor economice și în special ale legii dezvoltării planice a economiei naționale, pot să se ivească contradicții între valoarea de întrebuițare și valoarea mărfii. Aceasta se întîmplă, de pildă, în cazul cînd conducătorii unor întreprinderi, în goana după îndeplinirea planului din punctul de vedere al valorii, intensifică fabricarea anumitor feluri de produse mai rentabile pentru întreprindere, neîndeplinind însă planul de producție în ceea ce privește sortimentul. Dar contradicțiile de felul acesta nu au un caracter antagonist și se rezolvă prin conducerea planificată a economiei.

În economia socialistă există o deosebire între munca complexă (calificată) și munca simplă, munca complexă fiind redusă la muncă simplă. De corelația dintre munca complexă și munca simplă se ține seama la planificarea producției, la fixarea normelor de lucru, precum și la plani-

ficarea salariilor, atunci cînd se stabilește retribuirea unor munci de calificare diferită etc.

Mărimea valorii mărfurilor produse și realizate în economia socialistă este determinată de cantitatea timpului de muncă socialmente necesar cheltuit pentru producerea lor. Prin timp de muncă socialmente necesar se înțelege timpul de muncă mediu cheltuit de întreprinderile care dau cea mai mare parte din producția unei anumite ramuri. Timpul de muncă socialmente necesar cheltuit pentru producerea unei unități de marfă determină valoarea socială a mărfii. Timpul cheltuit efectiv pentru producerea unei unități de marfă în diferitele întreprinderi reprezintă timpul de muncă individual, care formează valoarea individuală a mărfii pentru fiecare dintre aceste întreprinderi.

Timpul socialmente necesar cheltuit pentru producerea unei mărfi reprezintă o mărime existentă în mod obiectiv. În capitalism timpul socialmente necesar se formează în mod spontan, fără știrea producătorilor de mărfuri. În economia socialistă, statul, pornind de la condițiile economice obiective, de la cerințele legilor economice ale socialismului, planifică creșterea productivității muncii și reducerea prețului de cost al produselor, stabilește normele de cheltuire a muncii și a materialelor pe întreprinderi; prin aceasta el acționează în mod planificat asupra mărimii timpului socialmente necesar pentru producerea unei mărfi, acționează în direcția reducerii lui.

Un important mijloc de acțiune planificată a statului socialist asupra mărimii timpului de muncă socialmente necesar îl constituie normele progresive de cheltuire a muncii și a materialelor, stabilite pe baza experienței întreprinderilor fruntașe. Normele progresive sînt norme care urmează să fie atinse în producție în perioada de timp pe care o cuprinde planul. Ele sînt inferioare nivelului efectiv atins de cheltuire a muncii și a materialelor pentru o unitate de produs. Normele progresive au o mare însemnătate mobilizatoare, deoarece ele stimulează pe conducătorii din economie și masele de oameni ai muncii să caute mijloace de raționalizare a producției, de introducere a tehnicii înaintate, de ridicare a productivității muncii și de reducere a prețului de cost al produselor. După ce normele progresive sînt însușite de majoritatea întreprinderilor care dau cea mai mare parte din producție, ele încep să coincidă cu cheltuirea de muncă socialmente necesară și încetează de a mai fi progresive. Pe de altă parte, în acest timp întreprinderile fruntașe caută să obțină o nouă reducere a cheltuirii de muncă pentru producerea produselor. Pe baza experienței întreprinderilor fruntașe se stabilesc noi norme progresive de cheltuire a muncii, a căror realizare duce la o nouă reducere a timpului socialmente necesar.

În capitalism contradicția dintre timpul individual și timpul de muncă socialmente necesar are un caracter antagonist. Întreprinderile care folosesc o tehnică mai înaltă și care obțin un supraprofit țin în secret perfecționările lor tehnice și lovesc în concurenți, ducîndu-i la ruină și la pieire. În economia socialistă contradicția dintre timpul socialmente necesar și timpul individual cheltuit în diferitele întreprinderi nu are un caracter antagonist. Economia socialistă nu cunoaște așa-numitul „secret comercial”: realizările tehnice ale întreprinderilor fruntașe devin repede un bun al tuturor întreprinderilor din ramura respectivă, datorită cărui fapt este asigurat avîntul economiei socialiste în ansamblul ei. Toate acestea accelerează progresul tehnic și contribuie la avîntul rapid al forțelor de producție ale societății socialiste.

Caracterul acțiunii legii valorii în socialism. În măsura în care în socialism există producția de mărfuri și circulația mărfurilor, în aceeași măsură continuă să acționeze și legea valorii.

Orînduirea economică socialistă restrînge acțiunea legii valorii la un cadru strict limitat. Rolul legii valorii este limitat de socializarea mijloacelor de producție la orașe și la sate, de restrîngerea sferei producției de mărfuri și a circulației mărfurilor, de acțiunea legilor economice ale socialismului și în primul rînd de acțiunea legii dezvoltării planice a economiei naționale. Sfera de acțiune a legii valorii în socialism este limitată și de planurile anuale și cincinale și, în general, de întreaga activitate economică a statului socialist. Datorită acestui fapt, în socialism legea valorii nu poate avea rolul de regulator al producției.

Dacă legea valorii ar avea rolul de regulator al producției în socialism, în societatea socialistă s-ar dezvolta în primul rînd ramurile și întreprinderile mai rentabile și s-ar închide întreprinderile industriei grele, foarte importante din punctul de vedere al intereselor economiei naționale, dar care vremelnic pot fi nerentabile. Or, în U.R.S.S. întreprinderile la început nerentabile sau puțin rentabile care sînt necesare economiei naționale nu sînt nicidecum închise, ci sînt menținute și sprijinite, luîndu-se măsuri pentru a le face rentabile. Statul socialist poate acoperi pierderile vremelnice din unele ramuri sau întreprinderi pe seama veniturilor obținute din alte ramuri sau întreprinderi.

Statul socialist construiește întreprinderi și creează

ramuri întregi de producție călăuzindu-se nu după goana după profit, ci după cerințele legii economice fundamentale a socialismului și ale legii dezvoltării planice a economiei naționale.

Sfera de acțiune a legii valorii în socialism se extinde în primul rând asupra circulației mărfurilor, asupra schimbului de mărfuri, în special al obiectelor de consum individual. În acest domeniu legea valorii își păstrează în anumite limite rolul de regulator.

Acțiunea regulatoare a legii valorii în domeniul circulației mărfurilor se manifestă prin aceea că statul, stabilind o anumită corelație a prețurilor între diferitele mărfuri de consum individual, ține seama de valoarea lor în expresie bănească, precum și de cererea și oferta în ceea ce privește aceste mărfuri. Ignorarea situației cererii și ofertei ar duce la rezultatul că la mărfurile ale căror prețuri ar fi excesiv de ridicate ar avea loc o scădere simțitoare a cererii, în timp ce la mărfurile ale căror prețuri ar fi excesiv de scăzute cererea ar fi umflată în mod artificial. Rolul regulator al legii valorii se manifestă într-o măsură mai însemnată pe piața colhoznică, unde prețurile se formează pe baza cererii și ofertei, mișcarea prețurilor influențând asupra proporțiilor și structurii schimbului de mărfuri pe piața colhoznică. Dar statul socialist exercită o uriașă influență economică asupra pieței colhoznice, întrucât masa principală a mărfurilor se vinde prin sistemul comerțului de stat și cooperatist la prețuri fixe stabilite pe bază de plan.

Acțiunea legii valorii nu se limitează la sfera circulației mărfurilor. Legea valorii exercită o acțiune și asupra producției socialiste, dar această acțiune nu este determinantă.

„Fapt este că produsele de consum, necesare pentru înlocuirea forței de muncă cheltuite în procesul de producție, se produc și se realizează la noi ca mărfuri, supuse acțiunii legii valorii. Tocmai aci se vedește acțiunea legii valorii asupra producției. În legătură cu aceasta, în întreprinderile noastre au o importanță actuală probleme ca: problema hozrasciotului și a rentabilității, problema prețului de cost, problema prețurilor etc. De aceea, întreprinderile noastre nu pot să renunțe și nu trebuie să renunțe la a ține seamă de legea valorii“¹.

¹ I. V. Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a II-a, pag. 20. — Nota Trad.

Obiectele de consum individual, fiind mărfuri, au valoare. În valoarea mărfurilor industriale de consum intră valoarea materiilor prime produse de colhozuri în calitate de marfă. O parte din valoarea nou creată a mărfurilor de consum este folosită pentru acoperirea cheltuielilor reprezentate de salariul în bani, iar cealaltă parte alcătuiește venitul întreprinderii, care apare în formă bănească. Pe lângă aceasta, în procesul de producție a mărfurilor industriale de consum se uzează mijloacele de muncă: mașinile-unelte, mașinile, clădirile fabricilor, care nu sînt mărfuri. Întrucît toate celelalte elemente care formează valoarea mărfurilor industriale de consum au o formă bănească, și mijloacele de muncă trebuie să fie calculate în bani.

Acțiunea legii valorii asupra producției mijloacelor de producție se realizează prin mărfurile de consum necesare pentru înlocuirea forței de muncă cheltuite. Produsele de consum, fiind mărfuri, pot fi cumpărate de muncitorii numai pe bani, din salariul în bani. De aci decurge necesitatea de a se folosi și în producția mijloacelor de producție forma bănească pentru calcularea tuturor celorlalte elemente care formează, alături de salariu, prețul de cost al produselor industriale.

Dacă produsele de consum, care sînt mărfuri, au valoare, mijloacele de producție, care nu sînt mărfuri, au formă de marfă și de valoare, care este folosită în scopul calculării, al evidenței și al controlului.

În opoziție cu capitalismul, în care legea valorii acționează ca o stihie, ce domină oamenii, în economia socialistă acțiunea legii valorii este cunoscută, luată în considerație și folosită de stat în practica planificării economiei naționale. Cunoașterea acțiunii legii valorii și priceperea de a o folosi ajută cadrelor din economie să conducă în mod rațional producția, să îmbunătățească sistematic metodele de muncă, să aplice hozrasciotul, să găsească și să folosească rezervele ascunse în scopul măririi producției.

Statul socialist ține seama de legea valorii la planificarea prețurilor. *Prețul* în economia socialistă este expresia bănească a valorii mărfii, stabilită pe bază de plan. La planificarea prețurilor mijloacelor de producție produse în sectorul de stat, forma de valoare este folosită numai pentru calcularea în bani a muncii sociale cheltuite pentru producerea lor. La fixarea prețurilor, statul pornește de la

cheltuielile de producție sociale care în ramurile producătoare de mărfuri reprezintă valoarea acestor mărfuri.

Problema planificării prețurilor, fundamentată din punct de vedere economic, are o mare însemnătate pentru dezvoltarea economiei naționale.

„În problema prețurilor se încrucișează toate problemele economice fundamentale, deci și politice, ale Statului sovietic. Problemele stabilirii unor relații juste între țărănime și clasa muncitoare, problemele asigurării unei dezvoltări interdependente și intercondiționate a agriculturii și industriei... problemele asigurării salariului real, ale întăririi ceronețului... toate acestea depind de problema prețurilor”¹.

Este necesar să se țină seama de acțiunea legii valorii pentru a stabili o corelație justă între prețurile diferitelor mărfuri și pentru stimularea materială a producerii lor. Nu se poate fixa, de pildă, același preț de colectare la o tonă de bumbac și la o tonă de grâne, fără a se ține seama de faptul că valoarea bumbacului este considerabil mai mare decât valoarea grânelor. Pe de altă parte, nu se pot fixa prețuri prea scăzute la grâne, deoarece aceasta ar submina cointeresarea materială a colhozurilor și a colhoznicilor în producția de grâne și ar aduce prejudicii dezvoltării producției cerealiere.

Așa, de pildă, prețurile de colectare stabilite la bumbac, lână, sfeclă și la alte produse agricole, prețuri fundamentate din punct de vedere economic, au contribuit la sporirea producției acestor produse. Dimpotrivă, prețurile de colectare și de achiziții scăzute la cartofi, legume, lapte, carne și grâne au frinat producția lor. Majorarea considerabilă a prețurilor de colectare și de achiziții la aceste produse care a avut loc în 1953 potrivit hotărârii Consiliului de Miniștri și a C.C. al P.C.U.S. a constituit un foarte important stimulent pentru sporirea producției lor.

Legea valorii nu este regulatorul prețurilor de stat, ci numai unul dintre factorii care acționează asupra acestor prețuri. În comerțul de stat și cooperatist nu există „jocul liber” al prețurilor. Statul socialist fixează prețurile mărfurilor cu unele abateri de la cheltuielile sociale de producție, de la valoarea mărfurilor. În această chestiune el pornește

¹ Rezoluția plenarei din februarie 1927 a C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. „Rezoluțiile și hotărârile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.”. partea a II-a, ed. a 7-a, 1954, pag. 345.

în primul rând de la cerințele legii economice fundamentale a socialismului, de la necesitatea asigurării creșterii neîntrerupte a producției pe baza tehnicii celei mai înalte și a satisfacerii nevoilor crescînde ale întregii societăți. Statul folosește mecanismul prețurilor pentru a stabili în repartitia mijloacelor între ramuri proporțiile determinate de nevoile dezvoltării planice a economiei naționale.

Așa, de pildă, cu ajutorul unei politici corespunzătoare a prețurilor, statul folosește o parte din veniturile create în unele ramuri pentru ridicarea rapidă a altor ramuri, care sînt mai puțin rentabile, dar care au o mare importanță pentru economia națională. Fixînd prețuri scăzute la mijloacele de producție, statul încurajează introducerea tehnicii înaintate în întreprinderile industriale de stat și înzestreaază prin S.M.T.-uri producția colhoznică cu o tehnică înaltă. Statul fixează prețurile pornind de la necesitatea asigurării unei anumite rentabilități a întreprinderilor, ține seama de cantitatea diferitor mărfuri, de importanța lor în economie. Cu ajutorul prețurilor stimulează producția cutărilor sau cutărilor produse, reglează cererea în ceea ce privește aceste produse. Statul sovietic duce o politică consecventă de reducere a prețurilor la obiectele de consum în interesul ridicării bunăstării poporului.

Datorită tuturor îngrădirilor menționate ale legii valorii, acțiunea ei în socialism nu este însoțită de urmările distrugătoare, sub formă de crize, de șomaj, de distrugere a forțelor de producție, care însoțesc inevitabil această lege în condițiile capitalismului. Tocmai datorită acestui fapt, cu toată creșterea neîntreruptă și impetuoasă a producției socialiste, în U.R.S.S. legea valorii nu duce la crize de supraproducție, în timp ce în capitalism legea valorii, cu tot ritmul scăzut al creșterii producției în țările capitaliste, duce la crize periodice de supraproducție.

Banii și funcțiunile lor în economia socialistă. În măsura în care în societatea socialistă există producția de mărfuri și circulația mărfurilor, banii sînt necesari. „Încă înainte de revoluția socialistă, socialiștii scriau că banii nu pot fi desființați dintr-o dată... E nevoie de foarte multe realizări tehnice și, ceea ce este mult mai greu și mult mai important, realizări organizatorice, pentru a desființa banii”. „Pentru a-i desființa, trebuie organizată repartitia produselor pentru

sute de milioane de oameni — treabă care necesită ani îndelungați¹.

Banii fac parte din categoriile economice care, păstrându-și vechea formă, își schimbă radical natura potrivit nevoilor dezvoltării economiei socialiste. Spre deosebire de capitalism, unde banii se transformă în capital și sînt un mijloc de însușire a muncii străine neplătite, în economia socialistă banii sînt un instrument de construcție economică în interesul maselor populare, un instrument economic de planificare a economiei naționale, un instrument de evidență și de control al producției și al circulației mărfurilor.

În economia socialistă se schimbă radical conținutul și menirea *funcțiunilor* banilor în comparație cu funcțiunile banilor în capitalism.

Banii îndeplinesc în primul rînd funcțiunea de *măsură a valorii* mărfurilor, adică servesc ca măsură a muncii sociale materializate în ele. Întrucît mijloacele de producție, nefiind mărfuri, păstrează forma de marfă și de valoare, banii în funcțiunea lor de măsură a valorii servesc și ca mijloc de evidență a muncii sociale cheltuite pentru mijloacele de producție. În condițiile socialismului, existînd două forme fundamentale de producție socialistă, bilanțul activității economice a întreprinderilor, compararea rezultatelor muncii întreprinderilor și a ramurilor care fabrică produse diferite, volumul producției diferitelor ramuri ale economiei naționale și al economiei naționale în ansamblu pot fi exprimate numai în formă bănească. După cum se știe, funcțiunea de măsură a valorii o poate îndeplini numai marfa-bani, care are ea însăși valoare. Această marfă-bani este aurul. În Uniunea Sovietică, ca și în celelalte țări ale lagărului socialist, banii au un conținut aur și sînt măsură a valorii.

Pornind de la faptul că aurul joacă rolul de echivalent general, Statul sovietic a stabilit la efectuarea reformei bănești din 1922—1924 conținutul aur al rublei. Ulterior, conținutul aur al rublei a fost fixat în mod indirect, prin stabilirea cursului rublei sovietice la început în funcție de franc, apoi în funcție de dolar. În 1950, în urma creșterii puterii de cumpărare a rublei și a scăderii puterii de cumpărare a dolarului și a celorlalte valute capitaliste, Statul sovietic a stabilit în mod nemijlocit conținutul aur al rublei la 0,222168

¹ V. I. Lenin, Despre înșelarea poporului prin lozincile libertății și egalității. Cuvîntare rostită la primul Congres general din Rusia pentru învățămîntul extrașcolar, Opere, vol. 29, ed. a 4-a, pag. 329, 338.

grame de aur. Potrivit cu conținutul aur al rublei, a fost ridicat cursul rublei față de valutele străine.

Dacă în capitalism funcțiunea de măsură a valorii, adică evaluarea muncii sociale, se realizează fără știrea producătorilor de mărfuri, prin oscilațiile spontane ale prețurilor de piață, în economia socialistă banii în funcțiunea lor de măsură a valorii sînt folosiți în mod planificat de către stat ca mijloc de evaluare, calculare, pentru a se stabili dacă o întreprindere este rentabilă sau lucrează în pierdere etc.

Statul sovietic folosește calcularea în bani ca un mijloc de conducere și control pe bază de plan a desfășurării producției. Așa, de pildă, compararea prețului de cost al producției stabilit pe bază de plan cu prețul de cost efectiv permite să se stabilească cauzele care fac ca prețul de cost efectiv să depășească prețul de cost stabilit pe bază de plan și să se traseze măsurile necesare pentru reducerea prețului de cost și pentru ridicarea rentabilității întreprinderii.

În funcțiunea de măsură a valorii banii sînt folosiți de statul socialist la planificarea prețurilor.

Banii în economia socialistă sînt și *etalon al prețurilor*. În Uniunea Sovietică etalonul prețurilor este rubla.

Banii în socialism îndeplinesc funcțiunea de *mijloc de circulație* a mărfurilor. Banii funcționează ca mijloc de circulație la cumpărarea mărfurilor de consum individual de către populație și la vînzarea de către colhozuri și colhoznici a produselor lor. Banii în funcțiunea lor de mijloc de circulație sînt folosiți pentru desfășurarea comerțului.

Banii în economia socialistă îndeplinesc funcțiunea de *mijloc de plată*. Ca mijloc de plată banii funcționează la plata salariilor muncitorilor și funcționarilor, la primirea și achitarea împrumuturilor făcute de întreprinderile socialiste, la plata impozitelor etc. Statul socialist folosește banii în funcțiunea lor de mijloc de plată pentru exercitarea controlului asupra activității întreprinderilor socialiste. Așa, de pildă, banca alocă întreprinderilor mijloace bănești în funcție de felul cum ele își îndeplinesc planul de producție. Cerînd achitarea la timp a împrumuturilor, banca stimulează îndeplinirea planului de către întreprindere, deoarece altfel aceasta nu poate acumula mijloacele bănești necesare pentru restituirea împrumutului etc.

Banii în socialism îndeplinesc funcțiunea de mijloc de

acumulare socialistă și de economii. Întreprinderile de stat și colhozurile își păstrează mijloacele bănești la bănci. Veniturile bănești și mijloacele bănești temporar disponibile ale întreprinderilor și organizațiilor sînt folosite pentru nevoile acumulării socialiste, pentru lărgirea producției, pentru formarea de rezerve, pentru deservirea nevoilor materiale și culturale ale populației. Ca urmare a ridicării bunăstării oamenilor muncii, cresc economiile lor bănești. Aceste economii sînt păstrate la casele de economii.

În societatea socialistă aurul îndeplinește funcțiunile de *teaurizare* și de *bani universali*. Rezerva de aur reprezintă în special fondul de rezervă al statului în bani universali. Aurul este un mijloc de decontări internaționale ale statului în domeniul comerțului exterior.

Stabilitatea banilor sovietici este asigurată nu numai prin rezerva de aur, ci în primul rînd prin uriașa cantitate de mărfuri concentrate în mîinile statului și puse în comerț la prețuri fixe stabilite pe bază de plan. În nici o țară capitalistă banii nu au o garanție atît de sigură ca în Țara sovietică.

SCURTE CONCLUZII

1. *În socialism necesitatea producției de mărfuri este determinată de existența celor două forme fundamentale ale producției socialiste: de stat și colhoznică. Producția de mărfuri și circulația mărfurilor sînt limitate în special la obiectele de consum individual. Producția de mărfuri în societatea socialistă este o producție de mărfuri de un fel deosebit, fără proprietate privată asupra mijloacelor de producție, fără capitaliști. Ea deservește societatea socialistă.*

2. *În economia socialistă marfa are valoare de întrebuințare, creată de munca concretă, și valoare, creată de munca abstractă. Societatea socialistă nu cunoaște contradicția dintre munca particulară și munca socială. Munca socialistă are un caracter nemijlocit social. De o foarte mare însemnătate în economia socialistă este crearea valorilor de întrebuințare și îmbunătățirea calității producției. Totodată are loc o scădere sistematică a valorii mărfurilor pe baza reducerii timpului de muncă socialmente necesar cheltuit pentru producerea lor.*

3. *Sfera de acțiune a legii valorii în socialism este limitată. Legea valorii nu este regulatorul producției, dar ea acționează asupra producției prin mărfurile de consum necesare pentru acoperirea cheltuirii de forță de muncă în procesul producției. Legea valorii este folosită în procesul conducerii planificate a economiei naționale. De acțiunea legii valorii se ține seama la planificarea prețurilor.*

4. *În economia socialistă banii reprezintă un instrument economic care este folosit la planificarea economiei naționale și care servește drept mijloc de evidență și de control al producției și al circulației mărfurilor. Banii îndeplinesc funcțiunile de: măsură a valorii, mijloc de circulație, mijloc de plată, mijloc de acumulare socialistă și de economii. Banii sovietici sînt garantați nu numai prin rezerva de aur, ci în primul rînd prin masa mărfurilor concentrate în mîinile statului și vindute la prețuri de stat stabilite pe bază de plan.*

CAPITOLUL XXXII

SALARIUL ÎN SOCIALISM

Salariul și legea economică a repartitiei după muncă. Lenin ne învață că socialismul presupune „munca socială în condițiile evidenței, controlului și supravegherii celei mai stricte din partea avangărzii organizate, a părții înaintate a oamenilor muncii; totodată trebuie stabilit și cuantumul muncii și retribuirea ei”¹. Lucrătorii din întreprinderile de stat sînt retribuiți pentru munca lor sub formă de salariu.

Salariul în socialism se deosebește radical prin esența sa de salariul în capitalism. Datorită faptului că în societatea socialistă forța de muncă a încetat să mai fie o marfă, salariul nu este prețul forței de muncă. El nu exprimă raportul dintre exploatator și exploatat, ci raportul dintre societatea în ansamblul ei, reprezentată de statul socialist, și lucrătorul individual, care muncește pentru sine, pentru propria lui societate.

¹ V. I. Lenin, Raport asupra subotnicilor ținut la conferința orășenească din Moscova a P.C. (b) din Rusia, Opere, vol. 30, ed. a 4-a, pag. 260.

În capitalism salariul, fiind prețul forței de muncă, spre deosebire de prețul altor mărfuri, se abate, de regulă, în jos de la valoare și nu dă întotdeauna posibilitate muncitorilor să-și satisfacă nevoile nici chiar în limitele *minimumului* celui mai strict. În socialism, o dată cu desființarea sistemului muncii salariate, legea valorii forței de muncă ca regulator al salariului și-a pierdut în întregime puterea. Legea economică fundamentală a socialismului determină necesitatea asigurării satisfacerii *maxime* a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți. Eliberarea salariului de limitele capitaliste permite ca „el să fie lărgit pînă la volumul de consumație pe care, pe de o parte, îl îngăduie forța productivă existentă a societății... pe care, pe de altă parte, îl cere deplina dezvoltare a individualității”¹. Pe măsură ce producția socialistă crește și se perfecționează, *se ridică* neconținutul salariului real. Cerințele legii economice fundamentale a socialismului în ceea ce privește stimularea avîntului producției și asigurarea creșterii bunăstării oamenilor muncii se realizează prin intermediul legii repartiției după muncă. Potrivit acestei legi, partea din produsul social care revine fiecărui lucrător este determinată de cantitatea și de calitatea muncii lucrătorului respectiv.

Salariul este unul dintre cele mai importante instrumente economice prin care în societatea socialistă se realizează cointeresarea materială personală a fiecărui lucrător în rezultatele muncii sale: cine muncește mai mult și mai bine, acela primește mai mult. Datorită acestui fapt, salariul este un puternic factor de creștere a productivității muncii, el permite să se îmbine în mod just interesele materiale personale ale lucrătorului cu interesele statului (ale întregului popor).

Existența producției de mărfuri și a legii valorii în socialism face necesară *forma bănească* a salariului. După cum s-a mai spus, obiectele de consum necesare pentru compensarea forței de muncă cheltuite se produc și se realizează în socialism ca mărfuri, care sînt supuse acțiunii legii valorii. Forma bănească a salariului permite să se stabilească în mod flexibil și diferențiat partea din produsul social care revine lucrătorului în funcție de rezultatele muncii lui.

Astfel în socialism salariul este cîtîmea, exprimată în

¹ K. Marx, Capitalul, vol. III, 1953, ed. rusă, pag. 889—890.

forma bănească, ce revine lucrătorului din acea parte a produsului social pe care statul o plătește muncitorilor și funcționarilor potrivit cu cantitatea și calitatea muncii fiecărui lucrător.

Salariul în bani primit de fiecare muncitor și funcționar reprezintă salariul lor *individual*. Izvorul salariului individual al lucrătorilor din întreprinderile socialiste îl constituie produsul pentru sine creat de ei și repartizat după muncă. Dar în socialism nivelul de trai al muncitorilor și funcționarilor nu este determinat numai de salariul individual în bani. Salariul individual este completat prin importante fonduri alocate de stat și de organizațiile obștești pentru nevoile sociale-culturale ale oamenilor muncii pe seama produsului creat de munca pentru societate.

Conformîndu-se cerințelor legii fundamentale a socialismului și ale legii repartiției după muncă, statul socialist stabilește pe bază de plan pentru fiecare perioadă dată fondul de salarii și nivelul lui pentru diferitele categorii de lucrători.

Fondul de salarii este întreaga sumă de mijloace bănești stabilită de stat pe bază de plan pentru retribuirea muncii pe o perioadă de timp dat (an, lună etc.) pe economia națională în întregul ei, pe diferitele ramuri și întreprinderi.

Politica statului în domeniul salariilor se bazează pe principiile diferențierii multilaterale a retribuirii muncii. Sistemului economic socialist îi sînt profund ostile tendințele de nivelare în domeniul salarizării, tendințe care ignorează diferența dintre munca calificată și cea necalificată, dintre munca grea și cea ușoară. Munca calificată, ca muncă de calitate superioară, necesită instruirea lucrătorului și are rezultate productive mai mari în comparație cu munca necalificată. Din această cauză ea și este retribuită mai bine decît munca necalificată. Acest sistem de salarizare stimulează ridicarea calificării lucrătorilor. În cadrul unei calificări egale, o muncă mai grea este plătită mai bine decît o muncă mai puțin grea, în timp ce în orînduirea capitalistă muncitorii care efectuează o muncă fizică deosebit de grea sînt plătiți, de regulă, mult mai prost decît ceilalți muncitori. Astfel, minerii, care în țările capitaliste primesc un salariu scăzut, în societatea socialistă primesc salarii mari, munca fizică grea fiind în același timp ușurată într-o măsură tot mai mare prin folosirea mașinilor.

În concordanță cu necesitatea economică de a se încura-

ja tot mai mult munca în ramurile principale ale economiei naționale, se fixează un salariu mai ridicat pentru lucrătorii din ramurile industriei grele: metalurgia, industria cărbunelui, a petrolului, a construcției de mașini etc. Celelalte condiții fiind egale, salarii mai mari primesc de asemenea muncitorii, inginerii și tehnicienii care lucrează în întreprinderile și pe șantierele din regiunile economice care au o însemnătate deosebit de mare în viața economică a țării, precum și în regiunile îndepărtate cu condiții anevoioase de trai. Datorită acestui lucru, salariul este unul dintre instrumentele economice de distribuire și redistribuire pe bază de plan a forței de muncă calificate între întreprinderile și ramurile producției sociale, potrivit cu cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale.

Politica statului socialist în domeniul salariilor se înfăptuiește în lupta împotriva nivelării mic-burgheze în retribuirea muncii, împotriva tendințelor înapoiate, antistatale, antimecanizatoare.

Practica economică care nu face o diferențiere consecventă și pronunțată în retribuirea muncii vine în contradicție cu legea economică a retribuirii după muncă. Atunci când nu există această diferențiere, nu sînt avantajați în mod evident la salarizare lucrătorii care îndeplinesc o muncă calificată în raport cu lucrătorii care îndeplinesc o muncă simplă, persoanele care lucrează la munci principale, legate de tehnica modernă, în raport cu persoanele care lucrează la munci auxiliare, efectuate cu mîna, muncitorii care lucrează la munci grele spre deosebire de muncitorii care lucrează la munci mai ușoare sau în condiții de muncă obișnuite. Lipsa diferențierii cunvenite duce la nivelare, împiedică introducerea tehnicii noi și a metodelor înaintate de organizare a producției.

Încălcarea corelațiilor juste în ceea ce privește salarizarea între muncitori, personalul tehnic mediu și cadrele de ingineri face ca în unele întreprinderi sau în ramuri întregi ale economiei salariile inginerilor și tehnicienilor să fie mai mici decît salariile muncitorilor calificați. Ridicarea, nefundată din punct de vedere economic, a salariilor în unele ramuri și regiuni economice care nu au o importanță hotărîtoare în economia națională îngreuiază aplicarea măsurilor de stimulare luate în domeniul salarizării în ramurile și regiunile care ocupă poziții-cheie în economia țării.

Un rol important în aplicarea politicii salariilor îl au *sindicatelor*. Sindicatelor participă activ la munca desfășurată de organele de stat pentru pregătirea măsurilor în domeniul organizării și retribuirii muncii, se ocupă direct de asigurări sociale, sprijină experiența și inițiativa inovatorilor în producție, contribuie la desfășurarea întrecerii socialiste și la ridicarea productivității muncii, la îmbunătățirea deser-

virii nevoilor materiale și culturale și a condițiilor de muncă ale muncitorilor și funcționarilor. Între administrația și lucrătorii din fiecare întreprindere se încheie în fiecare an, cu participarea activă a sindicatelor, un contract colectiv. *Contractul colectiv* reglementează toate problemele legate de munca, salarizarea și traiul muncitorilor și funcționarilor. El obligă ambele părți să ia măsurile necesare care să asigure o retribuire justă și o creștere neîntreruptă a productivității muncii, precum și satisfacerea tot mai deplină a nevoilor materiale și culturale ale oamenilor muncii din întreprinderile socialiste.

Formele de salarizare. Sistemul tarifar. Diferitele forme de salarizare în socialism sînt mijloace concrete de îndeplinire a cerințelor legii economice a repartiției după muncă.

Forma principală de retribuire a muncii în întreprinderile socialiste de stat este *salarizarea în acord*. În 1953 în U.R.S.S. 77% din numărul total al muncitorilor ocupați în industrie erau salarizați în acord.

În socialism forma de salarizare în acord creează condiții pentru o cît mai mare cointerensare a lucrătorului în rezultatele muncii lui. Ea se deosebește radical de sistemul capitalist de salarizare în acord, care este bazat pe o monstroasă intensificare a muncii și duce la creșterea ratei plusvalorii, salariul muncitorului scăzînd o dată cu creșterea intensității muncii.

În societatea socialistă mărirea cîștigului fiecărui muncitor depinde direct de cantitatea și de calitatea muncii lui. Plata în acord, care asigură sporirea cîștigului pe măsura creșterii producției într-o unitate de timp, stimulează ridicarea productivității muncii. Plata în acord stimulează folosirea completă și rațională a mașinilor, a utilajului, a materiilor prime, a timpului de muncă, introducerea perfecționărilor tehnice, o mai bună organizare a muncii și a producției. Plata în acord contribuie la dezvoltarea întrecerii socialiste, întrucît o înaltă productivitate a muncii duce și la cîștiguri mari.

Cel mai răspîdit este sistemul de salarizare *în acord direct*. În acest sistem fiecare unitate de produs se plătește după același tarif, indiferent de gradul de îndeplinire sau de depășire a normei stabilite. Salariul lucrătorului crește direct proporțional cu mărirea cantității de produse lucrate de el.

În sistemul de salarizare în *acord progresiv* lucrătorul este plătit pentru îndeplinirea normei după un tarif fix, iar pentru ceea ce a produs peste normă — după alte tarife, sporite și care cresc pro-

gresiv. Astfel în unele întreprinderi din industria de automobile și de tractoare din U.R.S.S., cînd norma stabilită este depășită de muncitor cu 1—5%, tariful de acord pentru norma de lucru depășită crește cu 30% ; cînd depășirea este de 6 pînă la 10%, tariful de acord crește cu 60% etc. Cea mai ridicată progresivitate a tarifelor este stabilită pentru profesiile cele mai importante, pentru muncitorii care lucrează la munci subterane, în secțiile cu temperatură ridicată și pentru muncitorii din celelalte categorii de muncă grea. Eficacitatea aplicării sistemului în acord progresiv scade atunci cînd există o multitudine de scări de salarizare, care îngreuiază evidența și calcularea salariului, precum și stabilirea unei legături directe și concrete între salariu și productivitatea muncii. Eficacitatea aplicării sistemului în acord progresiv scade și atunci cînd în diferitele ramuri ale economiei naționale există deosebiri foarte mari neîntemeiate între tarifele pentru partea depășită a normei.

În sistemul de salarizare în *acord premial* plata în acord direct este completată cu premii la anumiți indici: economie de combustibil, de energie electrică, reducerea prețului de cost al producției, reducerea rebuturilor, îmbunătățirea calității produselor etc. În unele întreprinderi premierea la anumiți indici calitativi este folosită și în sistemul de salarizare în acord progresiv.

În cazurile cînd condițiile de producție nu permit folosirea sistemului de salarizare în acord individual (de pildă deservirea simultană de către cîțiva muncitori a unei mașini mari sau a unui agregat), se aplică *plata în acord pe brigadă* sau *pe grupă*. Membrii brigăzii își primesc partea lor din cîștigul colectiv, ținîndu-se seama de timpul de muncă lucrat de fiecare muncitor, precum și de calificarea lucrătorului.

Conferința a XVIII-a a P.C. (b) al U.R.S.S., subliniind necesitatea aplicării consecvente a principiului stimulării materiale a celor care lucrează bine, a hotărît: „Este necesar să se lichideze pînă la capăt practica putredă a nivelării în domeniul salarizării și să se obțină ca sistemul de salarizare în acord și sistemul premial să devină într-o și mai mare măsură pîrghii importante ale ridicării productivității muncii și, prin urmare, și ale dezvoltării întregii noastre economii naționale”¹.

Forma de salarizare pe unitate de timp se aplică la lucrările la care nu poate fi aplicată forma de plată în acord sau atunci cînd caracterul muncii face ca aplicarea plății în acord să nu fie indicată din punct de vedere economic (munca pontatorului, a personalului de pază în întreprinderi, munca pentru fabricarea aparatelor unice, lucrări de control pentru constatarea rebuturilor etc.). Există salari-

¹ Rezoluția Conferinței a XVIII-a a P.C. (b) al U.R.S.S., „Rezoluțiile și hotărârile P.C.U.S. și ale plenaryelor C.C.”, partea a III-a, ed. a 7-a, 1954, pag. 432.

zare simplă pe unitate de timp și salarizare premială pe unitate de timp.

Sistemul *simplu* de salarizare *pe unitate de timp* se aplică în mod diferențiat, în funcție de durata muncii și de calificarea lucrătorului. Pentru a face să crească cointeressarea materială a lucrătorilor plătiți pe unitate de timp în rezultatele muncii lor, se folosește sistemul *premieral* de salarizare *pe unitate de timp*. În acest sistem muncitorului i se plătesc, ca o completare la salariul primit pe unitatea de timp lucrat, premii pentru diferiți indici cantitativi sau calitativi: pentru reducerea timpului de reparare a utilajului, pentru economisire de materii prime, de combustibil, de energie electrică, pentru funcționarea fără accidente a mecanismelor, pentru reducerea rebuturilor etc.

Sistemul premial de salarizare pe unitate de timp este larg aplicat cadrelor conducătoare din economie, inginerilor și tehnicienilor cu posturi de conducere în economie. Baza salariului acestei categorii de lucrători (directori de întreprinderi, ingineri-șefi, șefi de secții, maiștri etc.) o constituie salariul lor lunar, care se diferențiază în funcție de mărirea întreprinderii (secției, schimbului etc.), de importanța ei pentru economia națională, de vechimea în producție a lucrătorului etc. Ca o completare la salariul de bază, cadrele de conducere, inginerii și tehnicienii primesc un anumit procent de adaos sub formă de premii pentru îndeplinirea și depășirea de către întreprindere a planului de producție la producția de mărfuri, cu condiția îndeplinirii planului stabilit în ceea ce privește producția globală, a respectării nomenclaturii programate a produselor și a îndeplinirii planului în ceea ce privește prețul de cost al producției.

Salariile cadrelor didactice, ale personalului medical, ale funcționarilor din instituțiile de stat se diferențiază și ele în funcție de caracterul muncii, de studii, de vechimea în cîmpul muncii și de o serie de alți indici.

Diferențierea multilaterală a salariului, în care se ține seamă de calificarea lucrătorului, de productivitatea muncii și de calitatea produselor lucrate de el, se realizează prin normarea muncii și printr-un anumit sistem tarifar.

Normarea muncii este stabilirea timpului necesar pentru îndeplinirea unei anumite munci (*norma de timp*) sau a cantității lucrului în bucăți pe unitate de timp (*norma de producție*). Justa normare a muncii constituie una dintre cele mai importante condiții ale conducerii procesului de producție, ale îmbunătățirii organizării muncii și ale ridicării productivității ei, ale lichidării tendințelor de nivelare în retribuirea muncii și ale desfășurării întrecerii socialiste. Normele tehnice sînt necesare pentru ca masele care rămîn în urmă să fie ridicate la nivelul fruntașilor. Normele tehnice sînt o mare forță regulatoare, care organizează în cadrul producției masele largi de muncitori în jurul elementelor înaintate ale clasei muncitoare.

Metodele socialiste de gospodărire cer o orientare spre *norme de producție progresive, fundamentate din punct de vedere tehnic*, care se stabilesc la un nivel aflat între normele deja atinse în producție de marea masă a muncitorilor și cele atinse de cei mai buni lucrători inovatori. În opoziție cu normele de producție capitaliste, care sînt un mijloc de intensificare deșănțată a muncii, care distrug sănătatea muncitorilor și le scurtează viața, normele de producție în întreprinderile socialiste sînt fixate în așa fel, încît ele să fie progresive și în același timp pe deplin accesibile întregii mase de lucrători.

Introducerea normelor de producție progresive se face în lupta împotriva elementelor conservatoare, care apără normele învechite, reduse, care împiedică creșterea productivității muncii și îndeplinirea cu succes a planului. Norme învechite sînt, între altele, așa-numitele norme experimentale-statistice, care nu țin seama de progresele obținute în tehnică, în organizarea muncii, se orientează după lucrătorul care stăpînește în mod nesatisfăcător tehnica, și care legalizează pierderile neproductive de timp de muncă. Perfecționarea neîntreruptă a tehnicii necesită revizuirea periodică a normelor în sensul ridicării lor. Interesele societății socialiste, ale maselor muncitoare cer introducerea unor norme progresive, fundamentate din punct de vedere tehnic, care să corespundă în întregime actualului nivel al tehnicii producției și care să fie un puternic factor de creștere a productivității muncii.

Evaluarea fiecărei categorii de muncă, pornind de la calificarea lucrătorului, de la caracterul muncii, de la condițiile și particularitățile ramurii de producție respective, se stabilește pe baza *sistemului tarifar*. Prin sistemul tarifar se fixează nivelul salariilor în diferitele ramuri ale economiei naționale și pentru diferitele categorii de lucrători.

Elementele principale ale sistemului tarifar sînt tabelul de salarizare, indicatoarele tarifare de calificare și salariul tarifar.

Diferențierea salariului în funcție de calificarea lucrătorilor se stabilește pe baza *tabelului de salarizare*. După calificarea lor, muncitorii se împart în cîteva categorii. Muncitorul care nu are o calificare face parte din prima categorie și salarizarea lui este luată ca unitate. Cu cît este mai înaltă calificarea muncitorului, cu atît este mai înaltă categoria din care face parte, cu atît este în mod corespunzător mai mare salarizarea lui.

Caracteristicile de producție ale diferitelor munci efectuate într-o ramură dată sînt cuprinse în *indicatoarele tarifare de*

calificare, care servesc drept bază pentru stabilirea calificării muncitorului și pentru încadrarea lui în cutare sau cutare categorie din tabelul de salarizare.

Salariul tarifar stabilește mărimea retribuiri muncii lucrătorului pe unitate de timp potrivit cu diferitele categorii. Sistemul tarifar permite statului socialist să stabilească o retribuie diferențiată a muncii, care să țină seama de importanța economică a fiecărei ramuri, de gradul de mecanizare a muncii atins, de particularitățile diferitelor regiuni economice etc. Un sistem greșit de tabele de salarizare și de salarii tarifare, în care deosebiri de salarizare între lucrătorii care fac parte din categoriile inferioare și cei care fac parte din categoriile superioare sînt neînsemnate, face să scadă interesul lucrătorilor față de ridicarea calificării lor, duce la nivelare și împiedică creșterea productivității muncii.

Un sistem tarifar întocmit în mod just permite o organizare a salarizării care să întărească verigile hotărîtoare ale producției și să stimuleze pe oameni să obțină o calificare superioară.

Creșterea neconținută a salariului real în socialism. În orînduirea socialistă, potrivit cerințelor legii economice fundamentale a socialismului, are loc o *creștere neconținută a salariului real*.

Baza economică cea mai importantă a creșterii salariului real o constituie avîntul continuu al producției pe baza tehnicii celei mai înalte, ridicarea productivității muncii.

Pentru ca societatea socialistă să poată trăi și să se poată dezvolta, trebuie ca ridicarea productivității muncii să depășească în mod permanent creșterea salariilor. Numai cu această condiție societatea poate avea resursele necesare pentru lărgirea producției, pentru sporirea rezervelor și pentru satisfacerea tot mai deplină a nevoilor crescînde ale oamenilor muncii. Dacă creșterea neîntreruptă a productivității muncii și a producției sociale oferă o bază stabilă pentru ridicarea continuă a salariului real, ridicarea salariului real duce la creșterea puterii de cumpărare a oamenilor muncii, ceea ce la rîndul său constituie un motor permanent al producției sociale.

Avîntul neîntrerupt al producției socialiste duce la creșterea sistematică a numărului muncitorilor și funcționarilor. Numărul muncitorilor și funcționarilor în U.R.S.S. a crescut de la 10.800.000 la sfîrșitul anului 1928 la 44.800.000 la sfîrșitul anului 1953, adică de mai bine de 4 ori, concomitent cu o creștere considerabilă a salariului real. În capitalism necesitatea întreținerii armatei de rezervă a șomerilor apasă ca o povară grea asupra familiilor

muncitorești și face să scadă salariul real al întregii clase muncitoare. Inexistența șomajului în societatea socialistă eliberează clasa muncitoare, societatea în întregul ei de obligația de a întreține o armată de rezervă a șomerilor. Producția în creștere asigură tuturor membrilor familiei apți de muncă posibilitatea de a munci, fapt care sporește considerabil venitul ei general.

Oamenii muncii din societatea socialistă nu au de suportat ciuntirile enorme ale salariilor pe care le suferă clasa muncitoare din țările capitaliste în legătură cu diferențele îngrădiri introduse în salarizare pe considerente de sex, de vîrstă, de naționalitate și de rasă.

În societatea socialistă a fost înfăptuit pentru prima oară principiul salariului egal la muncă egală fără deosebire de sex, vîrstă, naționalitate și rasă. În socialism munca copiilor este interzisă. Egalitatea reală în drepturi a femeilor cu bărbații este asigurată prin retribuirea egală a muncii, prin acordarea de concedii de sarcină plătite femeilor, printr-o largă rețea de case de naștere, de creșe și de grădinițe de copii, prin acordarea de ajutoare de stat mamelor cu mulți copii și mamelor singure. Orice îngrădire directă sau indirectă a drepturilor în ceea ce privește retribuirea muncii în funcție de apartenența rasială sau națională a lucrătorului se pedepsește ca o crimă gravă.

Ridicarea continuă a salariului în societatea socialistă este determinată totodată de creșterea nivelului cultural-tehnic al muncitorilor, de ridicarea calificării lor. În orînduirea capitalistă, o dată cu dezvoltarea tehnicii industriale, părți însemnate ale muncitorilor calificați sînt înlăturați de mașini și trec la munci necalificate, mai prost retribuite. În același timp muncitorii schilodiți de intensificarea capitalistă a muncii sînt aruncați din sfera producției în rîndurile șomerilor și înlocuiți cu muncitori mai sănătoși și mai puternici. În societatea socialistă creșterea producției se bazează pe progresul tehnic rapid. Vechile profesii bazate pe munca manuală grea sînt înlocuite prin profesii noi, bazate pe o muncă calificată și mai bine retribuită, care se sprijină pe tehnica nouă. Încurajînd munca îndelungată și ireproșabilă în unul și același sector de muncă, statul socialist plătește anual sume importante de bani ca recompensă pentru vechimea în muncă lucrătorilor din industria metalurgică, a cărbunelui, chimică și din celelalte ramuri

ale economiei naționale, precum și unor categorii de lucrători pe tărîmul culturii și din aparatul de stat.

Un factor important al creșterii neconținute a salariului real este politica de reducere a prețurilor la mărfurile de larg consum, dusă în mod consecvent de statul socialist. Creșterea puterii de cumpărare a banilor și reducerea prețurilor la mărfurile de consum individual în societatea socialistă constituie un factor permanent al ridicării bunăstării oamenilor muncii.

Reducerea prețurilor cu amănuntul la mărfurile de larg consum efectuată în perioada dintre 1947 și 1954 a dus la reducerea de 2,3 ori a nivelului general al acestor prețuri și a adus populației un cîștig de cîteva sute de miliarde de ruble. În aceiași ani, din cauza creșterii scumpetei, indexul costului vieții în țările capitaliste a crescut, potrivit datelor oficiale, în S.U.A. cu 21% și în Anglia cu 40%. În comparație cu perioada dinainte de război, costul vieții în S.U.A. a crescut cu 189%, adică aproape de trei ori, iar în Anglia — cu 125%.

O dată cu naționalizarea pămîntului a dispărut tributul uriaș pe care, în capitalism, proprietarii de terenuri urbane îl prelevă de la societate sub forma rentei funciare. În bugetul unei familii muncitorești din țările capitaliste, chiria, plata încălzitului și a iluminatului înghit circa o pătrime din cîștigul ei. În societatea socialistă, datorită proprietății sociale asupra pămîntului, datorită fondului de locuințe de la orașe și instituțiilor de deservire comună, chiria și celelalte servicii comunale au în bugetul familiei unui muncitor o greutate specifică foarte mică. În U.R.S.S. ele reprezintă în medie numai 4%, ceea ce constituie o condiție esențială a ridicării nivelului salariului real.

Amplourea uriașă a construcției de locuințe în Uniunea Sovietică asigură îmbunătățirea continuă a condițiilor de locuit ale oamenilor muncii. Numai în perioada 1946—1953 au fost construite și renovate de către întreprinderi, instituții de stat și Soviete locale, precum și de către populația de la orașe și așezări muncitorești, cu ajutorul creditului de stat, case de locuit cu o suprafață totală de peste 183.000.000 de metri pătrați. În afară de aceasta, în localitățile rurale au fost renovate și construite peste 4.000.000 de case de locuit.

Muncitorii și funcționarii societății socialiste nu au de suportat povara grea pe care sînt nevoite s-o poarte masele muncitoare din țările capitaliste din cauza politicii fiscale a statelor burgheze. În țările capitaliste impozitele mari reduc simțitor salariul real al muncitorilor. În U.R.S.S. muncitorii și funcționarii cheltuiesc pentru plata impozite-

lor numai o parte neînsemnată din salariu. Totodată impozitele sînt folosite pentru satisfacerea nevoilor economiei naționale și pentru măsuri sociale-culturale.

O completare foarte importantă la salariul individual în bani o constituie mijloacele mereu crescînde cheltuite de statul socialist pentru acțiunile sociale-culturale de interes general.

În societatea socialistă *asigurarea socială* a muncitorilor și funcționarilor este obligatorie și se face pe seama statului, în timp ce în lumea capitalistă numai în puține țări există asigurări sociale, muncitorii fiind însă nevoiți să plătească din salariul lor o parte însemnată din cotele de asigurări. În cursul primului plan cincinal, Statul sovietic a cheltuit pentru asigurările sociale 8,9 miliarde de ruble, în cursul celui de-al doilea cincinal — 32,1 miliarde, în cursul celui de-al patrulea cincinal — 79,1 miliarde, în primii trei ani ai celui de-al 5-lea plan cincinal — peste 66 de miliarde de ruble.

Muncitorilor și funcționarilor din U.R.S.S. li se plătesc de către stat pensii în cadrul asistenței sociale, li se acordă ajutor medical gratuit, li se asigură locuri gratuite sau la prețuri reduse în sanatorii, case de odihnă și instituții pentru copii, gratuitatea instruirii și ridicării calificării, burse pentru elevi și studenți; toți muncitorii și funcționarii primesc concedii plătite de către stat de cel puțin două săptămîni, iar lucrătorii dintr-o serie de profesii primesc concedii mai mari.

Din 1940 pînă în 1953 cheltuielile bugetului de stat al U.R.S.S. pentru acțiunile sociale-culturale au crescut de mai bine de 3 ori. Fondurile alocate de stat pentru învățămînt au crescut de la 22,5 miliarde la 61,1 miliarde de ruble, pentru ocrotirea sănătății publice, inclusiv cheltuielile făcute în acest scop din fondurile asigurărilor sociale — de la 11,2 miliarde la 28,7 miliarde de ruble, pentru asistența socială — de la 3,1 miliarde la 22,8 miliarde de ruble; în afară de aceasta se cheltuiesc fonduri uriașe pentru plata ajutoarelor acordate mamelor cu mulți copii și mamelor singure; de pildă, în 1953 aceste ajutoare plătite de stat au însumat 4,5 miliarde de ruble. În 1953 populația U.R.S.S. a primit 134 de miliarde de ruble din bugetul statului în legătură cu creșterea cheltuielilor făcute de stat pentru acțiuni sociale-culturale și a altor cheltuieli menite să asigure ridicarea bunăstării populației.

În felul acesta, pe seama cheltuielilor făcute de stat și de organizațiile obștești pentru nevoile sociale-culturale sînt satisfăcute multe nevoi materiale și culturale ale munci-

torilor și funcționarilor, ceea ce constituie un important factor în creșterea neconținută a salariului real. Datorită acestui lucru, veniturile reale ale muncitorilor și funcționarilor din U.R.S.S. cresc aproximativ cu o treime peste ceea ce primesc sub forma salariului individual anual în bani.

Concentrînd în mîinile sale toate pîrghiile care determină bunăstarea materială a oamenilor muncii, statul socialist duce o politică sistematică de ridicare a salariului real. Încă în 1930, salariul real al muncitorilor, socotind asigurările sociale și alocările din venitul net al întreprinderilor (beneficiu) pentru fondul de îmbunătățire a traiului muncitorilor, a crescut față de nivelul din 1913 la 167%. În 1953 salariul lunar mediu al tuturor muncitorilor și funcționarilor din U.R.S.S. reprezenta 201% față de 1940. Nivelul prețurilor cu amănuntul în comerțul de stat, cooperatist și colhoznic, chiria și toate felurile de servicii reprezentau în 1953 122% față de nivelul din 1940. Astfel salariul real al tuturor muncitorilor și funcționarilor din U.R.S.S. a crescut din 1940 pînă în 1953 cu 65%; ținînd însă seama de creșterea cheltuielilor statului pentru deservirea nevoilor culturale și materiale de trai ale populației, totalul veniturilor muncitorilor și funcționarilor a crescut în această perioadă cu 89%. Salariul real al muncitorilor și funcționarilor din U.R.S.S. era în 1953 de aproximativ 6 ori mai mare decît înainte de revoluție.

Creșterea neconținută a salariului real duce la îmbunătățirea alimentației oamenilor muncii din societatea socialistă, la sporirea consumului lor de mărfuri industriale și la creșterea *economiilor* lor. Depunerile oamenilor muncii la casele de economii au crescut în 1953 de peste 5 ori față de 1940. În condițiile societății socialiste, în care dreptul la muncă, la odihnă, la asigurarea materială la bătrînețe, precum și în caz de boală și de pierdere a capacității de muncă este garantat, creșterea economiilor este un indiciu direct al creșterii bunăstării populației.

„Revoluția noastră — a spus Stalin — este singura revoluție care nu numai că a sfărîmat cătușele capitalismului și a dat poporului libertate, dar a izbutit să dea poporului și condiții materiale pentru o viață înstărită. În aceasta stau puterea și invincibilitatea revoluției noastre.“

1 I. V. Stalin, Cuvîntare rostită la prima consfătuire a stahanoviștilor, „Problemele leninismului“, Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, pag. 518. — *Nota Trad.*

SCURTE CONCLUZII

1. În societatea socialistă salariul este cîttimea, ex-primată în formă bănească, ce revine lucrătorului din acea parte a produsului social pe care statul o plătește potrivit cu cantitatea și calitatea muncii fiecărui lucrător. Pornind de la cerințele legii economice fundamentale a socialismului și ale legii repartiției după muncă, statul socialist stabilește pe bază de plan pentru fiecare perioadă dată salariul pentru diferitele categorii de lucrători, urmărind ca o dată cu dezvoltarea economiei naționale și cu ridicarea productivității muncii să crească în mod sistematic nivelul salariului.

2. Salariul este un puternic motor al producției socialiste; el stimulează ridicarea calificării lucrătorului, perfecționarea neîntreruptă a tehnicii, îmbunătățirea organizării producției și creșterea productivității muncii sociale.

În socialism salarizarea muncii în acord îmbină în modul cel mai deplin interesele materiale ale lucrătorului cu interesele economiei naționale. În societatea socialistă se aplică următoarele sisteme de salarizare a muncii în acord: acordul direct, acordul progresiv și acordul premial. Salariul pe unitate de timp depinde de durata muncii și de calificarea lucrătorului. Munca lucrătorilor care primesc salariu pe unitate de timp este stimulată prin diferite premii.

3. În economia socialistă sistemul tarifar are ca scop organizarea salarizării în așa fel ca ea să întărească verigile hotăritoare ale producției și să stimuleze ridicarea calificării. Principiilor socialiste de gospodărire le corespund normele progresive, fundamentate din punct de vedere tehnic. Politica statului socialist în domeniul retribuirii muncii se înfăptuiește în lupta împotriva nivelării mic-burgeze, pe baza diferențierii multilaterale a salarizării: o salarizare mai ridicată a muncii calificate, precum și a muncii grele, a muncii lucrătorilor din profesii și din ramurile principale ale economiei naționale.

4. Legea economică fundamentală a socialismului determină ridicarea continuă a salariului real. Cei mai importanți factori de ridicare a salariului real sînt: creșterea neîntreruptă a producției socialiste,

șomajul fiind complet inexistent; reducerea sistematică a prețurilor la mărfurile de larg consum și stabilitatea banilor sovietici; creșterea nivelului cultural-tehnic al muncitorilor, a calificării lor; îmbunătățirea condițiilor de locuit ale oamenilor muncii. Salariul individual în bani al muncitorilor și funcționarilor este completat prin alocările importante ale statului și ale organizațiilor obștești pentru acțiuni sociale-culturale, ceea ce constituie un important izvor de ridicare neconținută a nivelului de trai al oamenilor muncii.

CAPITOLUL XXXIII

HOZRASCIOT ȘI RENTABILITATE. PREȚ DE COST ȘI PREȚ

Regimul de economii. Orînduirea economică a socialismului nu cunoaște contradicțiile capitalismului, care generează o uriașă irosire de resurse materiale și de muncă. Sistemul socialist al economiei naționale, care se bazează pe plan, creează posibilități pentru cele mai mari economii de mijloace de producție și de muncă în comparație cu toate modurile de producție anterioare.

Toate formele variate de economii în societate se rezumă, în ultimă analiză, la economii de timp de muncă, la economii de muncă vie și trecută, adică înseamnă creșterea productivității muncii sociale. „Cu cît mai puțin timp este necesar societății pentru producerea grîului, vitelor etc. — scrie Marx — cu atît mai mult timp va cîștiga ea pentru o altă producție, materială sau spirituală. Atît pentru un individ izolat cît și pentru societate, multilateralitatea dezvoltării sale, a consumației sale și a activității sale depinde de economisirea de timp”¹.

Economisirea de timp de muncă este unul din factorii principali care asigură creșterea neîntreruptă a producției în societatea socialistă. Economisirea timpului de muncă se realizează prin respectarea consecventă a regimului de eco-

¹ „Arhiva Marx-Engels“, vol. IV, pag. 119.

nomii. *Regimul de economii* este o metodă de gospodărire socialistă care are ca scop obținerea celor mai bune rezultate cu cele mai puține cheltuieli. Regimul de economii cere o atitudine grijulie față de proprietatea socială, reducerea sistematică a cheltuirii de muncă vie și materializată pentru producerea bunurilor, perfecționarea tehnicii, folosirea rațională a resurselor de muncă, materiale și bănești. Respectarea regimului de economii este o condiție necesară a creșterii acumulării socialiste și a folosirii juste a mijloacelor acumulate. Contribuind la economisirea muncii sociale, regimul de economii constituie o puternică pîrghie pentru avîntul producției socialiste.

În concordanță cu legea economică fundamentală a socialismului, regimul de economii are ca scop ridicarea prin toate mijloacele a bunăstării materiale și a nivelului cultural al maselor populare. În opoziție cu orînduirea capitalistă, în care economisirea cheltuielilor de producție se realizează pe seama oamenilor muncii, prin înrăutățirea condițiilor lor de muncă și înăsprirea exploatării, în orînduirea socialistă regimul de economii slujește intereselor întregii societăți, duce la îmbunătățirea situației oamenilor muncii și este de aceea o cauză a întregului popor. Realizarea unui strict regim de economii în toate verigile economiei naționale și în toate domeniile administrației constituie una din sarcinile fundamentale ale activității economice-organizatorice a statului socialist.

Pornind de la necesitatea obiectivă și de la uriașele posibilități de economisire a muncii în socialism, Partidul comunist și Statul sovietic mobilizează masele la lupta pentru economii, pentru ca fiecare oră de cheltuire de muncă socială, fiecare unitate de utilaj, de combustibil, de energie, de materii prime să dea un rezultat productiv tot mai mare. Aceasta asigură creșterea neconținută a economiilor de muncă socială în economia socialistă.

Hozrasciotul și rentabilitatea întreprinderilor. Regimul de economii se aplică în toate întreprinderile socialiste. Unul dintre mijloacele cele mai importante de realizare a regimului de economii în întreprinderile socialiste de stat și în artelurile cooperăției meșteșugărești îl constituie hozrasciotul.

Lenin a arătat că a construi socialismul și a conduce zeci și zeci de milioane de oameni spre comunism se poate „nu nemijlocit pe bază de entuziasm, ci cu ajutorul entu-

ziasmului, născut de marea revoluție, pe bază de interes personal, pe bază de cointeresare personală, pe bază de calcul economic“¹. *Hozrasciotul* este o metodă de gospodărire planificată a întreprinderilor socialiste, care cere comensurarea cheltuielilor de producție și rezultatelor producției în expresie bănească, acoperirea cheltuielilor efectuate de întreprindere din veniturile proprii și asigurarea rentabilității producției. Cheltuielile întreprinderii legate de activitatea ei economică sînt acoperite din mijloacele obținute de întreprindere din realizarea producției sale la prețurile stabilite de stat.

Hozrasciotul este un mijloc de realizare a cerințelor legii dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale. El este menit să asigure îndeplinirea și depășirea planurilor de stat cu cea mai mică cheltuie de muncă și de mijloace de producție.

Hozrasciotul se bazează pe folosirea legii valorii. După cum s-a spus mai înainte, cheltuielile și rezultatele producției, veniturile și cheltuielile întreprinderilor socialiste se măsoară și se exprimă în forma valorică, în forma bănească. Folosind forma bănească, hozrasciotul dă posibilitate să se efectueze calculația, evidența și controlul activității întreprinderii. Hozrasciotul arată dacă fiecare întreprindere în parte este rentabilă sau deficitară. Hozrasciotul educă pe conducătorii întreprinderilor în spiritul conducerii raționale a gospodăriei, îi disciplinează, îi învață să calculeze exact cîțimile producției, să mărească productivitatea muncii, să reducă prețul de cost al produselor și să sporească rentabilitatea producției.

Una dintre cerințele hozrasciotului este asigurarea rentabilității întreprinderii. *Rentabilitatea* întreprinderii înseamnă că fondurile obținute de întreprindere de pe urma realizării producției sale compensează prețul de cost și asigură totodată obținerea unui venit. Rentabilitatea caracterizează eficacitatea economică a activității întreprinderii pe o anumită perioadă de timp. „Rentabilitatea diferitelor întreprinderi și ramuri de producție are o importanță enormă din punctul de vedere al dezvoltării producției noastre. De această rentabilitate trebuie să se țină seamă atît la planificarea construcției cît și la planificarea producției. Acesta

¹ V. I. Lenin, Cu prilejul celei de-a patra aniversări a Revoluției din Octombrie, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, ediția a II-a, pag. 759. — *Nota Trad.*

este a.b.c.-ul activității noastre economice în etapa actuală de dezvoltare¹.

Pe lângă rentabilitatea diferitelor întreprinderi și ramuri de producție, în economia socialistă se obține o rentabilitate superioară, inaccesibilă capitalismului, rentabilitatea pe scara întregii economii naționale. Aceasta înseamnă că rentabilitatea este apreciată nu din punctul de vedere al diferitelor întreprinderi sau ramuri de producție și nu pentru o perioadă de un an, ci din punctul de vedere al întregii economii naționale și pentru o perioadă de timp îndelungată. Rentabilitatea diferitelor ramuri de producție și întreprinderi luate aparte are o însemnătate secundară în raport cu rentabilitatea întregii economii naționale. Ridicarea rentabilității diferitelor întreprinderi și a unor ramuri întregi ale economiei contribuie la grăbirea ritmului de dezvoltare a întregii economii naționale.

În economia socialistă, alături de întreprinderile rentabile pot exista și întreprinderi vremelnice nerentabile și chiar deficitare, dar care sînt de mare importanță pentru economia națională. Statul socialist sprijină aceste întreprinderi cu ajutorul dotațiilor de stat, luînd măsuri pentru a le face rentabile.

Astfel, în condițiile războiului, sistemul dotațiilor pentru acoperirea deficitului industriei grele a constituit o măsură inevitabilă. Acest sistem a împiedicat însă întărirea hozrasciotului, slăbind stimulentele materiale în lupta pentru reducerea prețului de cost al produselor. De aceea, după război, cu începerea de la 1 ianuarie 1949, sistemul dotațiilor a fost desființat. Acest lucru a fost realizat datorită creșterii productivității muncii și reducerii prețului de cost, precum și datorită sporirii vremelnice a prețurilor la produsele unor ramuri ale industriei grele. Prețurile cu ridicata au fost puse în concordanță cu prețul de cost. Desființarea dotațiilor a contribuit la întărirea hozrasciotului, a stimulat realizarea de economii în cheltuirea de muncă și de materiale pentru producția industrială și a creat condițiile necesare pentru reducerea ulterioară a prețurilor cu ridicata.

În hozrasciot se exprimă corelațiile dintre statul socialist și întreprinderile sale, precum și corelațiile dintre diferitele întreprinderi socialiste.

Hozrasciotul se bazează pe îmbinarea *conducerii centralizate* a întreprinderilor socialiste de către stat cu *independența* economică-operativă a fiecărei întreprinderi. Inde-

¹ I. V. Stalin, Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S., Editura pentru literatură politică, 1953, ediția a II-a, pag. 56. — Nota Trad.

pendența economică-operativă a întreprinderii se manifestă în faptul că i se pun la dispoziție mijloace de producție ale statului și că are posibilitatea să dea dovadă de o largă inițiativă în ceea ce privește folosirea lor cît mai rațională în vederea îndeplinirii în cele mai bune condiții a sarcinilor de plan.

Statul socialist repartizează întreprinderilor sale mijloace de producție și acordă fiecăreia resursele materiale și bănești necesare pentru îndeplinirea planului. Întreprinderea, ca unitate economică de sine stătătoare din punct de vedere juridic, intră în relații economice cu alte întreprinderi și organizații, își completează cadrele, își organizează activitatea pe linie de producție, de aprovizionare și desfacere. Întreprinderea are la Banca de stat un cont de decontare pentru păstrarea mijloacelor sale bănești, capătă dreptul de a beneficia de credit bancar și are un bilanț contabil propriu.

Independența economică-operativă a întreprinderilor de stat se realizează în cadrul proprietății întregului popor asupra mijloacelor de producție; statul socialist rămîne proprietarul mijloacelor de producție date în folosință unei anumite întreprinderi. El organizează pe bază de plan legătura între diferitele întreprinderi, ținînd seamă de rolul fiecăreia în sistemul general al economiei naționale. Relațiile dintre întreprinderile socialiste nu sînt relații de concurență, cum se întîmplă în capitalism, ci relații de colaborare în îndeplinirea sarcinilor de importanță generală.

Hozrasciotul presupune *răspunderea* întreprinderii, a conducătorilor acesteia față de stat pentru îndeplinirea planului și pentru folosirea rațională a resurselor.

Întreprinderea poartă *răspunderea* pentru plata normală și la timp a salariilor muncitorilor și funcționarilor. Întreprinderea poartă *răspunderea* pentru îndeplinirea completă și la timp a obligațiilor în ceea ce privește vărsămintele în bugetul statului, pentru folosirea justă a mijloacelor bugetare și a creditelor bancare permise.

Hozrasciotul presupune de asemenea *răspunderea materială* a întreprinderii față de alte întreprinderi și organizații economice pentru îndeplinirea obligațiilor ei.

Relațiile economice dintre întreprinderi sînt reglementate cu ajutorul *contractelor economice*. În conformitate cu planul general al statului, întreprinderile capătă mijloacele de producție de care au nevoie și își realizează produsele pe bază de contracte.

În contract se stabilesc: condițiile de livrare, volumul, sortimentul, calitatea producției, termenele de livrare, prețul, termenele și

modalitatea efectuării plăților, formele și amploarea răspunderii în cazul nerespectării condițiilor contractului. Contractul stabilește sancțiuni materiale: penalități pentru neîndeplinirea contractului, majorări pentru nerespectarea termenelor de livrare, amendă pentru nerespectarea calității produselor.

Respectarea riguroasă de către întreprinderi a disciplinei contractuale este una din cerințele cele mai importante ale hozrasciotului.

Hozrasciotul se bazează pe *cointeresarea* materială a întreprinderii, a întregului colectiv de lucrători și a personalului de conducere în îndeplinirea planului, în creșterea neîntreruptă și rapidă a producției, în gospodărirea economică și rațională, în asigurarea rentabilității întreprinderii.

Cointeresarea materială a întreprinderii și a lucrătorilor ei în îndeplinirea planului, în creșterea producției se asigură în primul rând prin aceea că întreprinderea primește mijloace bănești în funcție de rezultatele activității ei economice. În afară de aceasta, la dispoziția întreprinderii rămâne o parte a veniturii (beneficiului) care este folosită pentru completarea mijloacelor circulante, pentru investiții capitale, pentru îmbunătățirea condițiilor sociale-culturale ale muncitorilor și funcționarilor.

Hozrasciotul cere folosirea maximă a legii economice a repartiției după muncă. Repartiția după muncă creează cointeresarea materială personală în creșterea productivității muncii, în economisirea resurselor, duce la întărirea hozrasciotului. La rândul său, hozrasciotul contribuie la aplicarea consecventă a legii repartiției după muncă și la ridicarea bunăstării oamenilor muncii. Cu cât este mai mare venitul întreprinderii, cu atât mai mari sînt posibilitățile de care dispune ea pentru stimularea lucrătorilor săi prin îmbunătățirea situației lor materiale și a condițiilor sociale-culturale. Cu cât este mai dezvoltat hozrasciotul, cu atât mai larg este folosit sistemul de premiere pentru economisirea resurselor.

Hozrasciotul cere controlul permanent prin rublă asupra activității întreprinderii și a diferitelor părți ale acesteia. *Controlul prin rublă* constă în următoarele: indicii, exprimați în bani, ai activității economice a întreprinderii (preț de cost, rentabilitate etc.) arată calitatea muncii ei; întreprinderea primește mijloace bănești în funcție de calitatea muncii, de măsura în care a îndeplinit planul; întreprinde-

rilor li se cere vărsarea la timp a banilor în contul plăților obligatorii (rambursarea împrumutului băncii, vărsăminte la buget etc.) independent de îndeplinirea sarcinilor generale de plan; întreprinderile sînt datoare să efectueze la timp decontările cu celelalte întreprinderi (furnizoare sau cumpărătoare) în conformitate cu contractele încheiate cu acestea. Controlul prin rublă asupra activității întreprinderilor este exercitat de către organizațiile economice, organele financiare, de sistemul bancar. Controlul reciproc prin rublă îl efectuează întreprinderile legate prin contracte economice. În cadrul întreprinderii controlul prin rublă se efectuează prin evidență și prin stabilirea raportului dintre cheltuielile și rezultatele producției exprimate în bani.

Organizarea rațională a producției socialiste în întreprinderi cere aplicarea elementelor hozrasciotului în secții, în sectoarele de producție ale întreprinderii. Secția, sectorul constituie părți ale întreprinderii, care au o oarecare independență din punct de vedere tehnic și de producție, dar ele nu au independența economică-operativă proprie întreprinderii. De aceea hozrasciotul se aplică aci numai în mod limitat. Elementele hozrasciotului care se aplică în secții și în sectoarele de producție sînt: evidența cheltuielilor în bani, stabilirea raportului dintre aceste cheltuieli și cele prevăzute de plan, stimularea materială a lucrătorilor care au obținut indicii cei mai buni în economisirea resurselor.

Mișcarea mijloacelor bănești ale întreprinderii se desfășoară pe baza *planurilor financiare*, care stabilesc sursele de venituri și destinația cheltuielilor întreprinderii.

Aplicarea consecventă a hozrasciotului, sporind cointeresarea materială a întreprinderii și a lucrătorilor acesteia în rezultatele producției, în îndeplinirea planului, contribuie la ridicarea activității productive și a întrecerii socialiste a maselor pentru folosirea deplină și rațională a resurselor, pentru gospodărirea grijulie și chibzuită. Hozrasciotul urmărește îmbunătățirea continuă a folosirii tuturor fondurilor care se află la dispoziția întreprinderii.

Fondurile întreprinderii. Fonduri fixe și fonduri circulante. Mijloacele materiale și bănești puse la dispoziția întreprinderilor de stat și care sînt proprietate a întregului popor formează *fondurile* întreprinderii.

Deși mijloacele de producție ale întreprinderilor de stat din U.R.S.S., după cum s-a arătat, în esență nu sînt mărfuri, ele păstrează totuși forma de mărfuri. Mijloacele de producție din întreprinderile de stat apar nu numai în forma naturală, ci și în forma bănească. De aci rezultă necesita-

tea de a folosi pentru calcule, decontări și pentru realizarea hozrasciotului categorii ca : prețul de cost, valoarea, prețul mijloacelor de producție.

Mijloacele de producție constituie fondurile de producție ale întreprinderii. Fondurile de producție săvârșesc, în mod planificat, o rotație neîntreruptă, trec succesiv prin stadiul producției și prin stadiul circulației. În conformitate cu aceasta, ele își schimbă forma : forma bani trece în forma productivă, cea productivă în forma marfă, forma marfă în forma bani etc. În funcție de caracterul rotației, fondurile de producție ale întreprinderii se împart în fonduri fixe și fonduri circulante.

Fondurile fixe deserveșc producția în decursul unui timp îndelungat, păstrându-și totodată forma naturală. Valoarea fondurilor fixe intră în cheltuielile de producție în mod treptat, parțial, pe măsură ce aceste fonduri se uzează. *Fondurile circulante* sînt consumate în întregime în procesul de producție în decursul unei singure perioade de producție, iar valoarea lor se include în întregime în cheltuielile pentru producerea mărfii.

Din fondurile de producție fixe ale întreprinderii fac parte mijloacele de muncă : clădirile destinate producției, instalațiile, mașinile, sculele și inventarul de folosință îndelungată, mijloacele de transport. Fondurile fixe reprezintă aparatul de producție al societății socialiste. Volumul și gradul de folosire a fondurilor fixe constituie un factor important care determină proporțiile producției.

Sistemul socialist al economiei asigură creșterea neconținută a fondurilor fixe și dă posibilitatea ca ele să fie folosite mult mai bine în comparație cu capitalismul.

Eficacitatea folosirii fondurilor fixe ale industriei este în U.R.S.S. de aproximativ 2 ori mai mare decît în țările burgheze. În întreprinderile siderurgice din U.R.S.S. eficacitatea folosirii furnalelor înalte depășea încă în 1940 de aproape 2 ori nivelul folosirii lor în 1913. În 1953 folosirea furnalelor înalte a crescut cu 38% în comparație cu 1940, iar a cuptoarelor Siemens-Martin — cu 43%.

Pentru înlocuirea fondurilor fixe care se uzează există în întreprindere fondul de *amortizare*. Acesta se formează prin includerea în cheltuielile pentru producerea fiecărei unități de produs a unei părți din valoarea fondurilor fixe, corespunzătoare uzurii lor. O parte din mijloacele fondului de amortizare al întreprinderilor este folosită, pe bază de plan, în proporții stabilite de stat, pentru înlocuirea

fondurilor fixe uzate, iar o altă parte rămîne la dispoziția întreprinderii spre a fi folosită pentru reparațiile capitale ale fondurilor fixe în funcțiune.

Din fondurile de producție circulante ale întreprinderii fac parte : materiile prime, materialele, combustibilul, semifabricatele și alte obiecte de muncă. În afară de fondurile care se află în sfera producției, întreprinderile mai dispun de mijloace care funcționează în sfera circulației, adică de fonduri de circulație. Din *fondurile de circulație* fac parte produsele gata pentru realizare și mijloacele bănești ale întreprinderii necesare pentru cumpărarea materiilor prime, a combustibilului, pentru plata salariilor etc. Fondurile de producție circulante și fondurile de circulație formează în totalitatea lor *mijloacele circulante* ale întreprinderii.

Un factor important pentru sporirea gradului de folosire a fondurilor fixe și circulante este stabilirea de către stat a *normelor tehnice-economice progresive*, obligatorii pentru întreprindere, de folosire a mașinilor și a utilajului, a normelor de consum de materii prime, de combustibil și de alte elemente ale fondurilor circulante la o unitate de produs finit (cantitatea de minereu de fier și de cocs necesare pentru producerea unei tone de fontă, cantitatea de zahăr care trebuie să fie produsă dintr-o tonă de sfeclă etc.) și a *normelor de stocuri* pe elemente ale fondurilor circulante, inclusiv producția finită.

Mijloacele circulante ale întreprinderii se împart în mijloace proprii și mijloace împrumutate. Formarea mijloacelor circulante — proprii și împrumutate — se face pe bază de plan.

Statul pune la dispoziția întreprinderii mijloace circulante proprii într-o proporție corespunzătoare minimumului necesar. Nevoile suplimentare sau temporare ale întreprinderii în ceea ce privește mijloacele circulante, legate, de pildă, de formarea unor rezerve sezoniere de materii prime, de combustibil, de faptul că marfa n-a ajuns încă la destinație, se satisfac cu mijloace împrumutate — creditele Băncii de stat, pentru folosirea cărora Banca de stat încasează o anumită plată — dobînda. Acest mod de acordare a mijloacelor circulante stimulează folosirea lor cit mai rațională și mai economicoasă de către întreprindere, accelerează rotația lor.

Accelerarea vitezei de rotație a mijloacelor circulante are o mare însemnătate pentru realizarea regimului de economii și pentru eliberarea de resurse suplimentare în vederea sporirii producției.

Viteza de rotație a mijloacelor întreprinderii depinde în primul rând de timpul de producție, adică de durata ciclului de producție, și în al doilea rând de timpul în care aceste mijloace se află în sfera circulației (sub formă de stocuri de produse gata pentru realizare etc.).

Reducerea ciclului de producție se obține prin accelerarea proceselor de producție pe baza folosirii tehnicii și tehnologiei înaintate, a aplicării în producție a celor mai noi realizări ale științei, a îmbunătățirii organizării muncii. Timpul de circulație a mijloacelor circulante se reduce prin îmbunătățirea activității transportului, prin organizarea mai rațională a aprovizionării întreprinderii și a desfacerii produselor ei.

Viteza de rotație a mijloacelor constituie unul din principalii indici ai calității activității economice a întreprinderii. Accelerarea rotației mijloacelor constituie pentru întreprindere un factor important pentru îndeplinirea planului de producție și de creștere a acumulărilor. Ea asigură îndeplinirea planului cu o sumă mai mică de mijloace circulante.

De o mare importanță pentru întărirea hozrasciotului și accelerarea vitezei de rotație a mijloacelor circulante este întrecerea socialistă. Ca urmare a reducerii ciclului de producție, a îmbunătățirii aprovizionării întreprinderilor și a desfacerii producției, precum și ca urmare a întăririi disciplinei financiare, folosirea fondurilor circulante de către întreprinderile de stat se îmbunătățește considerabil.

În afară de fondurile de producție și de fondurile de circulație, întreprinderile mai au fonduri fixe consumptive — case de locuit, cluburi și alte clădiri obștești și clădiri destinate satisfacerii nevoilor culturale și sociale cu inventarul respectiv.

Folosirea eficace și cu economie a fondurilor fixe și circulante de către întreprinderile socialiste dă posibilitatea de a mări volumul producției și de a reduce prețul ei de cost.

Prețul de cost al producției. În societatea socialistă întreaga cheltuie de muncă socială pentru producerea unui produs oarecare constituie cheltuielile de producție sociale. Cheltuielile de producție sociale ale mărfurilor reprezintă valoarea acestor mărfuri. Cheltuielile de producție ale mijloacelor de producție se măsoară de asemenea în formă valorică, bănească. Cheltuielile de producție sociale sînt alcătuite din următoarele trei părți: valoarea mijloacelor de producție cheltuite, valoarea produsului creat

de munca pentru sine, valoarea produsului creat de munca pentru societate.

Primele două părți din cheltuielile de producție sociale formează în întreprinderile socialiste de stat prețul de cost al producției. *Prețul de cost* al producției reprezintă partea din cheltuielile de producție sociale, exprimată în formă bănească, care compensează cheltuielile întreprinderii pentru mijloacele de producție cheltuite și pentru salarii. Prin urmare prețul de cost oglindește munca trecută, întrucîtă în mijloacele de producție cheltuite, și munca nou cheltuită, care creează produsul pentru sine. Prețul de cost arată la cît revine întreprinderii respective fabricarea și desfaceră producției. Stabilirea prețului de cost este o condiție dintre cele mai importante pentru înfăptuirea hozrasciotului.

Categoria prețului de cost al producției întreprinderilor socialiste nu trebuie confundată cu categoria cheltuielilor de producție capitaliste, care exprimă cheltuirea de capital. Dacă economisirea cheltuielilor de producție capitaliste se realizează pe seama folosirii prădalnice a forței de muncă, pe seama înăspririi exploatării, în socialism reducerea prețului de cost al producției exprimă economisirea muncii sociale în interesul întregii societăți.

În practică, în conformitate cu cerințele hozrasciotului, prețul de cost al producției se compune din cheltuielile pentru materii prime, materiale, combustibil și energie electrică folosite în producție, din amortismente, din salariile muncitorilor și ale funcționarilor și diversele adaosuri la salarii și din diferite cheltuieli în bani pentru nevoile administrative și gospodărești. Adaosurile la salarii plătite de întreprinderi constituie expresia bănească a părții din produsul pentru societate care este pusă la dispoziția organelor asigurărilor sociale.

Există două feluri de prețuri de cost ale producției industriale: prețul de cost de fabrică și prețul de cost total (așa-numitul preț de cost comercial). Prețul de cost *de fabrică* cuprinde cheltuielile întreprinderii legate de producție. Prețul de cost *total* se compune din prețul de cost de fabrică și din cheltuielile legate de realizarea producției (întreținerea birourilor și bazelor de desfaceră, cheltuielile de transport și cheltuielile administrative și gospodărești ale trusturilor, combinatelor).

În 1953 aproximativ $\frac{3}{4}$ din prețul de cost al producției industriale din U.R.S.S. era format din cheltuieli materiale (cheltuieli pentru materii prime, combustibil, energie electrică, amortizare etc.) și aproximativ $\frac{1}{4}$ din cheltuieli pentru salarii.

Prețul de cost al producției este cel mai important indice sintetic al calității întregii activități a întreprinderii. În prețul de cost al producției se oglindește întreaga activitate de producție, de aprovizionare și de desfacere a întreprinderii. Cu cât este mai mic prețul de cost în condițiile îndeplinirii planului de producție și asigurării calității corespunzătoare a produselor, cu atât este mai ridicat nivelul activității economice a întreprinderii. Statul stabilește în mod sistematic pe bază de plan sarcinile de reducere a prețului de cost al producției, pornind de la normele progresive de cheltuire a muncii și de folosire a mijloacelor de producție.

Prețul de cost al producției scade ca urmare a creșterii productivității muncii, a folosirii raționale a fondurilor fixe și circulante, a accelerării rotației mijloacelor și a reducerii cheltuielilor pentru întreținerea aparatului administrativ. Participarea activă a maselor la realizarea regimului de economii are o importanță enormă pentru reducerea prețului de cost. Reducerea prețului de cost înseamnă economisirea de muncă vie și de muncă trecută, ea duce la creșterea acumulărilor și este una din sarcinile centrale ale gospodăririi socialiste.

Prețul de cost al producției industriei de stat din U.R.S.S. scade în mod sistematic. Astfel prețul de cost al producției s-a redus, în comparație cu anul precedent, în felul următor: în 1948 — cu 8,6%, în 1949 — cu 7%, în 1950 — cu peste 5%, în 1951 — de asemenea cu peste 5%. În 1952 reducerea prețului de cost, ținându-se seama de reducerea prețurilor la materii prime, materiale, combustibil și de reducerea tarifelor la energie electrică și termică și la transportul de mărfuri, era de peste 8%, iar în 1953 — de peste 5%.

Venitul net al întreprinderii de stat. Venitul net centralizat al statului. Produsul pentru societate creat de munca lucrătorilor din producția socialistă constituie *venitul net al societății*. În sectorul de stat întregul venit net apare în formă bănească și reprezintă diferența dintre cheltuielile sociale de producție a produsului sau valoarea mărfii și prețul ei de cost. În sectorul de stat venitul net este proprietatea întregului popor și capătă două forme principale: venitul net al întreprinderii de stat și venitul net centralizat al statului.

Venitul net al întreprinderii de stat este partea din produsul creat de munca pentru societate care rămâne în întreprinderea respectivă și este acumulată sub formă de bani.

Venitul net centralizat al statului este partea din produs creat de munca pentru societate care este luată în întreprindere și este concentrată sub formă de bani în minile statului, spre a fi folosită pentru nevoile întregului popor.

Necesitatea acestor două forme de venit net este determinată, pe de o parte, de sistemul hozrasciotului, iar pe de altă parte de nevoia economiei socialiste de a centraliza o parte considerabilă din venitul net. Datorită acestui fapt, statul socialist asigură cointeresarea lucrătorilor în creșterea rentabilității fiecărei întreprinderi în parte și satisfacerea nevoilor întregii societăți în ansamblu.

În limbajul economic curent, venitul net al întreprinderilor de stat se numește „beneficiu”. Dar în societatea socialistă au dispărut complet condițiile pentru existența categoriei economice beneficiu, întrucât beneficiul este expresia relațiilor de exploatare capitalistă. De aceea venitul net al întreprinderii de stat nu este în fond un beneficiu. Venitul net al întreprinderii de stat reprezintă diferența dintre suma de bani obținută de întreprinderea respectivă pentru producția realizată la prețurile stabilite de stat, pe de o parte, și prețul de cost al acestei producții, pe de altă parte. Mărimea venitului net al întreprinderii depinde de gradul de îndeplinire a planurilor de producție și de realizare a producției, de îndeplinirea planului de reducere a prețului de cost. Prețul de cost și venitul net al întreprinderii sînt strîns legate: reducerea prețului de cost duce la creșterea venitului net al întreprinderii.

Venitul net al întreprinderilor este folosit de stat în mod planificat: o parte este folosită pentru lărgirea producției în întreprinderea respectivă sau în ramura respectivă (pentru investiții capitale și creșterea mijloacelor circulante proprii), o altă parte formează *fondul directorului*, folosit pentru stimularea materială a lucrătorilor din întreprindere și pentru alte nevoi. Partea din venitul net al întreprinderii, rămasă după acoperirea nevoilor arătate, se varsă în bugetul statului sub forma așa-numitelor cote-părți din beneficii.

Pentru fondul directorului se prelevă între 1% și 5% din suma planificată a venitului net al întreprinderii, în funcție de însemnăitatea diferitelor ramuri de producție, de numărul lucrătorilor și de mărimea venitului net. Pentru a se stimula depășirea planului de acumulare a venitului net, s-a stabilit ca din suma venitului obținut peste plan să se preleve 15%—45% pentru fondul directorului.

Aceste prelevări pot fi efectuate cu condiția ca întreprinderea să fi îndeplinit planul de stat de producție-marfă conform sortimentu-

lui stabilit, să fi îndeplinit sarcina de reducere a prețului de cost și planul de acumulare a venitului net. Jumătate din mijloacele fondului directorului este folosită pentru întreținerea așezămintelor de copii, pentru amenajarea caselor de odihnă, sanatoriilor, cantinelor, cluburilor, pentru trimiterea la case de odihnă și sanatorii, pentru acordarea de premii individuale muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor și funcționarilor, precum și pentru acordarea de ajutoare speciale, iar cealaltă jumătate este folosită pentru extinderea producției, pentru construirea și repararea fondului de locuințe al întreprinderii.

Venitul net al întreprinderilor crește neîncetat ca urmare a dezvoltării permanente și rapide a producției, a ridicării productivității muncii și a reducerii prețului de cost. Suma totală a venitului net (a beneficiului) al întreprinderilor și organizațiilor economice din U.R.S.S. era în 1932 de 6,6 miliarde de ruble, în 1940 de 31,8 miliarde de ruble, iar în 1953 de 89,8 miliarde.

Mărimea venitului net al unei întreprinderi de stat depinde direct de activitatea întreprinderii însăși, de măsura în care ea reduce prețul de cost la unitatea de produs și îndeplinește planul de producție și de desfacere a produselor. Creșterea venitului net al întreprinderii permite mărirea sumei prelevărilor pentru fondul directorului, asigură creșterea mijloacelor circulante și a investițiilor capitale. Prin urmare, venitul net al întreprinderii de stat este indisolubil legat de hozrasciot și este un stimulent direct pentru îmbunătățirea activității întreprinderii.

Statul socialist planifică nivelul venitului net al întreprinderilor, fixează rata (nivelul) rentabilității la diferitele mărfuri și întreprinderi. *Rata rentabilității* întreprinderii reprezintă raportul — exprimat în procente — dintre suma venitului net al întreprinderii și prețul de cost total al producției realizate.

Rata rentabilității întreprinderii socialiste se deosebește principial de rata profitului în capitalism. În economia socialistă nu acționează legea ratei mijlocii a profitului și a prețului de producție. Rata rentabilității se stabilește aici de stat nu prin egalizarea venitului net între întreprinderi, ci pornind de la condițiile concrete ale activității întreprinderii, ținând seama de cointeresarea ei în obținerea de venit net, pe de o parte, și de asigurarea controlului prin rublă asupra activității întreprinderii, pe de altă parte. În acest scop se stabilește întreprinderii o rată a rentabilității care să nu permită ca întreprinderea să acumuleze un surplus de mijloace bănești și care o determină în permanență să întărească hozrasciotul și să reducă prețul de cost al pro-

ducției. Intrucît venitul net este o parte componentă din preț, mărirea excesivă a ratei rentabilității poate constitui o piedică pentru reducerea prețurilor. Așadar, în conformitate cu principiile hozrasciotului, fiecare întreprindere de stat este interesată să obțină un venit net, iar această împrejurare stimulează dezvoltarea producției și reducerea prețului de cost al produselor.

Partea principală din venitul net centralizat al statului apare în prezent sub forma așa-numitului „impozit pe circulație“. Impozitul pe circulație nu rămâne la dispoziția întreprinderilor, ci imediat după realizarea producției se varsă în întregime în bugetul statului. Impozitul pe circulație intră în prețul cu ridicata într-o proporție fixată dinainte de stat. Datorită acestui fapt, spre deosebire de venitul net al întreprinderilor, mărimea impozitului pe circulație, stabilit pentru o perioadă dată, la o unitate de produs nu depinde nemijlocit de îndeplinirea de către întreprindere a planului stabilit pentru prețul de cost.

Deși o parte din venitul net centralizat al statului poartă denumirea de „impozit pe circulație“, totuși, prin natura sa, această parte nu este un impozit sau vreun scăzământ din veniturile oamenilor muncii. Astfel statul socialist stabilește mărimea salariului pornind de la necesitatea ridicării sistematice a nivelului real al acestuia, ținând seama de prețurile obiectelor de consum, care cuprind impozitul pe circulație.

În procesul de repartitie o parte din venitul net al întreprinderilor de stat trece în venitul net centralizat al statului sub forma de cote-părți din beneficiu, de adaosuri la salariu pentru nevoile asigurărilor sociale etc. În afară de aceasta, în venitul net centralizat al statului intră și o parte din venitul net al întreprinderilor cooperatiste-colhoznice.

Prețul producției industriale. Prețul de cost, venitul net al întreprinderii și o parte din venitul net centralizat al statului, sub forma așa-numitului impozit pe circulație, intră în prețul producției industriale.

În industria de stat a U.R.S.S. există două forme principale de prețuri: prețul de fabrică (așa-numitul preț al întreprinderii) și prețul cu ridicata al industriei. *Prețul de fabrică* al produselor industriale este egal cu prețul de cost planificat al produselor plus venitul net al întreprinderii. În felul acesta prețul de fabrică asigură întreprinderii acoperirea cheltuielilor ei planificate și obținerea unui venit net.

Prețul cu ridicata al industriei cuprinde prețul de fabrică și partea din venitul net centralizat al statului care apare sub forma „impozitului pe circulație”.

Venitul net al societății se creează în toate ramurile producției. Totuși impozitul pe circulație este încasat de stat, prin mecanismul prețurilor, în special din ramurile economiei care produc obiecte de consum. În schimb, prețurile produselor ramurilor care produc mijloace de producție, de regulă, nu cuprind impozitul pe circulație. O parte din venitul net care se creează în industria grea este realizată în industria ușoară și în celelalte ramuri care produc obiecte de larg consum. Aceasta asigură un nivel relativ scăzut al prețurilor la mijloacele de producție folosite atât în industrie cât și în agricultură, contribuie la accelerarea ritmului de mecanizare a producției și duce în cele din urmă la creșterea producției și la reducerea prețului de cost al obiectelor de consum.

Statul socialist duce în mod consecvent o politică de reducere sistematică a prețului de cost al produselor industriale și pe această bază și o politică de reducere a prețurilor la mărfurile industriale.

Reducerea prețurilor cu ridicata ale produselor industriale duce la intensificarea controlului prin rublă asupra activității întreprinderilor. Reducând prețurile cu ridicata, statul determină în felul acesta pe conducătorii întreprinderilor să reducă cheltuielile pentru a asigura rentabilitatea producției, să îmbunătățească organizarea muncii, să descopere și să folosească rezervele latente din economie. Astfel reducerea prețurilor cu ridicata întărește hozrasciotul, intensifică regimul de economii și creează baza materială pentru reducerea prețurilor cu amănuntul.

SCURTE CONCLUZII

1. *Socialismul asigură economisirea — inaccesibilă capitalismului — a tuturor resurselor de producție, economisire care în ultimă analiză se rezumă la economisirea mereu crescândă de timp de muncă, adică de muncă vie și muncă trecută. Regimul de economii este o metodă de gospodărire socialistă care constă în atitudinea grijulie față de proprietatea socială, în folosirea rațională a muncii, a mijloacelor*

materiale și bănești, în lichidarea lipsei de spirit gospodăresc.

2. *Hozrasciotul este o metodă de gospodărire planificată a întreprinderilor socialiste de stat, metodă care cere comensurarea cheltuielilor și rezultatelor producției în expresie bănească, recuperarea cheltuielilor efectuate din propriile venituri și asigurarea rentabilității producției. Hozrasciotul presupune independența economică-operativă a întreprinderii, răspunderea pentru folosirea economicoasă a mijloacelor care se află la dispoziția ei și cointeresarea materială în rezultatele mai bune ale muncii.*

3. *Fondurile de producție ale întreprinderilor socialiste de stat se împart în fonduri fixe și fonduri circulante. Fondurile circulante și fondurile aflate în circulație constituie mijloacele circulante ale întreprinderii. Sistemul socialist al economiei asigură posibilitatea folosirii celei mai depline și mai raționale a fondurilor fixe și a mijloacelor circulante.*

4. *Prețul de cost al producției este partea cheltuielilor de producție sociale, exprimată în formă bănească, care acoperă cheltuielile efectuate de întreprindere pentru mijloace de producție și salarii. Prețul de cost al producției este cel mai important indice al calității activității întreprinderii. Prețul produselor industriale este stabilit de stat și este folosit de acesta pentru întărirea hozrasciotului. Reducerea sistematică a prețului de cost și a prețurilor este unul din principiile fundamentale ale gospodăririi socialiste, principiu care decurge din cerințele legii economice fundamentale a socialismului.*

5. *Produsul muncii pentru societate reprezintă venitul net al societății socialiste. În sectorul de stat al producției, venitul net apare sub două forme principale: sub forma venitului net al întreprinderilor de stat și sub forma venitului net centralizat al statului. Venitul net al întreprinderii de stat este partea produsului creat de munca pentru societate care rămâne în întreprinderea respectivă și este acumulată sub formă de bani. Venitul net centralizat al statului este expresia bănească a părții din produsul creat de munca pentru societate care este luată întreprinderii și este concentrată în mâinile statului spre a fi folosită pen-*

tru nevoile întregului popor. Această împărțire a venitului net al societății este determinată, pe de o parte, de necesitatea realizării hozrasciotului, iar pe de altă parte de folosirea centralizată a unei părți considerabile a venitului net al societății.

CAPITOLUL XXXIV

SISTEMUL SOCIALIST AL AGRICULTURII

Locul și rolul agriculturii socialiste în economia națională. Sistemul socialist al agriculturii se bazează pe proprietatea de stat (a întregului popor) și pe cea cooperatist-colhoznică asupra mijloacelor de producție. El cuprinde colhozurile, stațiunile de mașini și tractoare și sovhozurile.

Agricultura socialistă joacă un rol important în îndeplinirea sarcinii principale căreia îi este subordonată producția socialistă — asigurarea satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți. Ea constituie *baza de aprovizionare cu produse alimentare* a populației și *baza de materii prime* a industriei ușoare și alimentare, care produce obiecte de consum popular.

Industria are rolul conducător în raport cu agricultura, iar agricultura aprovizionează industria cu materii prime și alimente. „Societatea socialistă este o asociație de producție și de consum a oamenilor muncii din industrie și agricultură. Dacă în această asociație industria nu este legată de agricultură, care-i furnizează materii prime și alimente și absoarbe produsele industriale, dacă industria și agricultura nu alcătuiesc în felul acesta un tot economic unic, nu vom avea nici un fel de socialism”¹.

Marea agricultură cu un înalt nivel de mecanizare depinde într-o foarte mare măsură de industrie, care produce tractoare, combine și alte mașini agricole, piese de schimb pentru acestea, carburanți, îngrășăminte minerale, chimicale pentru combaterea dăunătorilor culturilor agricole etc.

¹ I. V. Stalin, *Intrebări și răspunsuri*, Opere, vol. 7, ed. P.M.R. 1950, pag. 209. — *Nota Trad.*

Avîntul continuu al agriculturii socialiste poate fi asigurat numai pe baza creșterii rapide a producției mijloacelor de producție, furnizate agriculturii de industria socialistă.

Totodată, dezvoltarea industriei și a celorlalte ramuri ale economiei naționale depinde de avîntul rapid și neîntrerupt al producției agricole. Ridicarea bunăstării poporului, creșterea populației de la orașe necesită sporirea producției de cereale, carne, lapte, cartofi, legume și alte produse agricole. Lărgirea producției de mărfuri industriale este posibilă numai pe baza creșterii producției de materii prime agricole necesare ramurilor industriei ușoare și alimentare: bumbac, in, lînă, sfeclă de zahăr, plante oleaginoase etc.

Sistemul socialist al agriculturii asigură creșterea neîntreruptă a productivității producției agricole și sporirea produselor-marfă ale acesteia. În agricultura socialistă productivitatea muncii este de trei ori mai mare decît productivitatea muncii în agricultura dinainte de revoluție, ceea ce dovedește marile avantaje ale producției colhoznice și sovhoznice.

Din 1926/27 pînă în 1952/53 producția-marfă a agriculturii a sporit: la cereale — de la 10.300.000 de tone la 40.400.000 de tone, la cartofi — de la 3.000.000 de tone la 12.500.000 de tone, la carne (în greutate vie) — de la 2.400.000 de tone la 5.000.000 de tone, la lapte — de la 4.300.000 de tone la 13.200.000 de tone. Au fost obținute mari succese în producția bumbacului, a sfeclei de zahăr și a altor plante tehnice.

Nivelul atins de producția agricolă în U.R.S.S. nu satisface încă nevoile mereu crescînde ale populației în ceea ce privește produsele alimentare și cele ale industriei ușoare, în ceea ce privește materiile prime agricole. Acest nivel nu corespunde gradului înalt de înzestrare tehnică a agriculturii și posibilităților pe care le oferă sistemul socialist al agriculturii.

Partidul comunist și Statul sovietic au înfăptuit în mod consecvent linia de dezvoltare prin toate mijloacele a industriei grele, condiție necesară pentru dezvoltarea cu succes a tuturor ramurilor economiei naționale. Pentru rezolvarea acestei sarcini primordiale a economiei naționale au fost folosite mijloacele principale și cadrele cele mai bune. În aceste condiții nu era posibil să se asigure dezvoltarea concomitentă, într-un ritm rapid, și a industriei grele, și a agriculturii. Ca urmare a apărut o oarecare neconcordanță între industrie și agricultură. Agricultura a ră-

mas în urma industriei. Deosebit de mult au rămas în urmă gospodăria cerealiară, creșterea animalelor, producția de cartofi și legume.

Marile succese obținute în domeniul dezvoltării industriei grele au permis Partidului comunist și Guvernului sovietic să treacă în 1953—1954 la înfăptuirea unui vast program pentru asigurarea unui puternic avânt al tuturor ramurilor producției agricole.

„Cea mai arzătoare și mai importantă sarcină a economiei naționale în etapa actuală este ca, dezvoltând și în viitor pe toate căile industria grea, să obținem un avânt vertiginos al tuturor ramurilor agriculturii, și în decurs de doi-trei ani să ridicăm considerabil nivelul asigurării cu mărfuri alimentare a întregii populații a țării noastre și totodată să asigurăm întregii mase a țărânimii colhoz-nice un nivel mai înalt de bunăstare materială”¹.

Pentru a asigura satisfacerea tuturor nevoilor populației în ceea ce privește diferitele produse alimentare și pentru a obține o largă dezvoltare a diferitelor ramuri ale industriei ușoare, este nevoie nu numai de o sporire rapidă a producției agricole în ansamblul ei, ci și de îmbunătățirea structurii acesteia (sporirea greutatei specifice a creșterii animalelor, a culturilor prețioase etc.).

În legătură cu aceasta, o deosebită importanță prezintă sporirea producției de cereale. Gospodăria cerealiară este baza întregii producții agricole. Pentru a rezolva în timpul cel mai scurt problema creșterii animalelor, întregul șeptel trebuie asigurat cu cereale furajere: porumb, orz, ovăz. Lărgirea producției de bumbac, in, sfeclă de zahăr, floarea-soarelui și alte plante tehnice necesită asigurarea cu piine a oamenilor care se ocupă cu producția acestor culturi. Așadar dezvoltarea tuturor ramurilor agriculturii depinde într-un fel sau altul de dezvoltarea producției de cereale.

Atingerea unui înalt nivel al producției agricole presupune dezvoltarea sub toate aspectele a creșterii animalelor, care joacă un rol imens în sporirea consumului popular. Cu cât crește bunăstarea poporului, cu atât mai mult loc ocupă în consum carnea, grăsimile, laptele și produsele

lactate. De aceea dezvoltarea rapidă a creșterii animalelor are o importanță vitală pentru îmbunătățirea structurii consumului. Calea principală pentru rezolvarea problemei creșterii animalelor a fost și rămâne calea dezvoltării creșterii animalelor proprietate obștească a colhozurilor și proprietate a sovhozurilor: crearea unei baze furajere trainice, asigurarea vitelor cu grajduri bune, mecanizarea pe scară largă a muncilor din domeniul creșterii animalelor, îmbunătățirea calitativă a vitelor, creșterea unor rase noi — de înaltă productivitate — de animale domestice, pentru ca pe această bază să se sporească numărul de vite și în același timp să se ridice considerabil productivitatea lor.

Satisfacerea sub toate aspectele a nevoilor populației în ceea ce privește produsele alimentare, precum și îmbunătățirea structurii alimentației necesită o continuă dezvoltare și a tuturor celorlalte ramuri ale agriculturii: cultivarea cartofilor, legumicultura, horticultura, viticultura etc. Agricultură socialistă dispune de posibilități mari, care sînt de parte de a fi fost folosite în întregime, pentru a crea în scurt timp un belșug de produse agricole în țară.

Una din condițiile principale ale avântului tuturor ramurilor producției agricole este folosirea cât mai deplină și mai multilaterală a pămîntului, principalul mijloc de producție în agricultură. În condițiile dominației proprietății private asupra pămîntului, țăranul strînge bani ani de-a rîndul și se înglobează în datorii pentru a-și cumpăra un petic de pămînt. Colhozurile și sovhozurile, întemeiate pe pămîntul naționalizat, sînt scutite de nevoia de a cheltui în mod neproductiv fonduri pentru cumpărarea și pentru luarea în arendă a pămîntului. Pămîntul ocupat de colhozuri le-a fost dat în folosință acestora fără plată și pe termen nelimitat. Colhozurile dispun de fapt de acest pămînt ca de o proprietate a lor, cu singura restricție că nu pot să-l vîndă sau să-l arendeze. Proprietatea socială asupra pămîntului este un important factor de ieftinire a producției de produse agricole, de neconțință îmbunătățire a situației materiale a țărânimii sovietice.

În Rusia prerevoluționară, țărăni săraci și mijlocași aveau circa 135.000.000 de ha de pămînt agricol. Ca urmare a Revoluției Socialiste din Octombrie și a victoriei orînduirii colhoznice, țărâniea colhoznică avea în folosință, încă în 1937, peste 370.000.000 de ha de pămînt agricol, adică aproape de trei ori mai mult. În prezent, soțind și colhozurile din regiunile de vest ale R.S.S. Ucrainene și ale R.S.S. Bielorus, precum și pe cele din regiunile de vest ale R.S.S.

¹ N. S. Hrușciov, Cu privire la măsurile pentru dezvoltarea continuă a agriculturii U.R.S.S. Raport prezentat la plenara din 3 septembrie 1953 a C.C. al P.C.U.S., Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 3—4. — Nota Trad.

Moldovenesti și din republicile sovietice baltice, țărânișia colhoznică are în folosință 397.000.000 de ha de pământ agricol, iar în total, socotind și pădurile și celelalte pământuri care deocamdată nu sînt folosite pentru agricultură, colhozurile au în folosință veșnică 578.000.000 de ha. În afară de aceasta, colhozurile au în folosință fără plată, pe termen lung, 180.000.000 de ha din fondul funciar al statului și din fondul de păduri al statului, din care 66.000.000 de ha sînt pământuri agricole.

Sovhozurile au circa 70.000.000 de ha de pământ agricol, iar gospodăriile anexe ale întreprinderilor și instituțiilor etc. au în folosință peste 19.000.000 de ha de pământ.

Colhozurile și sovhozurile dispun de imense rezerve de pământuri înțelenite și virgine fertile nefolosite. Valorificarea acestor pământuri creează posibilitatea de a spori considerabil, în foarte scurt timp, producția de produse agricole.

Necesitatea pentru economia națională de a spori producția de cereale și de alte produse agricole a impus executarea unor mari lucrări pe scara întregului stat pentru valorificarea cît mai deplină a marilor rezerve de pământ ale țării. În conformitate cu hotărîrile Plenarei din februarie-martie (1954) a C.C. al P.C.U.S. „Cu privire la sporirea continuă a producției de cereale în țară și la valorificarea pământurilor înțelenite și virgine” și cu hotărîrile ulterioare ale Partidului comunist și ale Guvernului sovietic, a fost adoptat un grandios program de valorificare a pământurilor înțelenite și virgine, în special în regiunile răsăritene ale țării, pentru ca suprafața cultivată cu culturi cerealiere și cu alte culturi agricole pe pământurile nou valorificate să ajungă în 1956 la 28.000.000—30.000.000 de hectare. Îndeplinirea cu succes a acestei sarcini a întregului popor a permis ca încă în 1954 să fie valorificate în colhozuri și sovhozuri circa 15.000.000 de hectare de pământuri înțelenite și virgine, foarte fertile.

Marile întinderi de pământ de care dispune fiecare colhoz și sovhoz permit să se folosească cît mai productiv tractoarele, combinele și celelalte mașini agricole complexe, să se introducă asolamente raționale, să se efectueze lucrări de organizare a teritoriului, să se construiască canale de irigație și drenaj, să se planteze păduri etc. Pământul — spunea Marx — se îmbunătățește continuu dacă este tratat just. Orînduirea socialistă oferă toate posibilitățile pentru crearea unui sistem de agricultură rațional, care să asigure sporirea sistematică a fertilității solului și o productivitate maximă a producției agricole.

Un sistem de agricultură rațional presupune o agricultură intensivă. O agricultură *intensivă* înseamnă investiții suplimentare de mijloace de producție în suprafața respectivă de pământ și o îmbunătățire a metodelor de gospodărire pentru a se obține o cantitate maximă de produse de pe fiecare hectar de teren agricol. Agricultura intensivă presupune folosirea îngrășămintelor artificiale și organice, creșterea de rase de vite de o înaltă productivitate, introducerea în producție a celor mai noi cuceriri ale științei agronomice și zootehnice etc. Crearea unui belșug de produse agricole necesită sporirea prin toate mijloacele a producției la hectar a tuturor culturilor agricole, sporirea șeptelului concomitent cu sporirea productivității lui. Aceasta este linia principală de dezvoltare a agriculturii socialiste.

Sporirea producției la hectar a culturilor agricole se poate realiza numai prin aplicarea complexului de măsuri agrotehnice, care ține seama de condițiile și cerințele fiecărei culturi, de particularitățile pedologice și climaterice ale fiecărei zone a țării. Folosirea generală, după șablon, a unora și aceluiași procedee agrotehnice nu poate decît să frîneze dezvoltarea forțelor de producție din agricultură.

Plenara din februarie-martie (1954) a C.C. al P.C.U.S. a condamnat aplicarea generală, după șablon, în practica planificării, a asolamentelor cu ierburi perene, fără a se ține seama de particularitățile diferitelor regiuni ale țării, fapt care a dus la reducerea însămînțărilor cu cereale și la înlocuirea lor prin însămînțări cu ierburi perene, care în regiunile secetoase și semiseceetoase dau recolte scăzute. Această practică a planificării a cauzat mari prejudicii dezvoltării gospodăriei cerealiere a țării și a slăbit baza furajeră a creșterii animalelor. Introducerea unor asolamente raționale presupune obținerea unei cantități cît mai mari de produse la o unitate de suprafață. Aceasta necesită asigurarea culturilor principale cu cele mai bune culturi premergătoare (de exemplu, pentru in — culturi de trifoi, pentru bumbac — culturi de lucernă etc.), selecționarea culturilor și soiurilor celor mai productive în condițiile regiunii respective.

Unul dintre cei mai importanți indici economici ai rezultatelor muncii întreprinderilor agricole socialiste este obținerea unei cantități maxime de *produse* de pe fiecare 100 ha de teren agricol — arătură, fînețe, pășuni — cu o cheltuire cît mai mică de muncă la unitatea de produs. Acest lucru necesită dezvoltarea unei gospodării cu multe ramuri, ținîndu-se seama de condițiile economice și naturale ale fiecărei regiuni a țării. Obținerea unei cantități

maxime de diferite produse agricole de pe fiecare hectar de teren agricol constituie baza planificării agriculturii socialiste.

O însemnătate progresistă pentru dezvoltarea agriculturii o are *specializarea* pe culturi și ramuri a regiunilor și raioanelor țării. Specializarea presupune, în primul rând, folosirea cât mai deplină a condițiilor concrete ale fiecărei regiuni și ale fiecărui raion pentru producția planificată a unui anumit produs necesar societății (de exemplu bumbacul în republicile sovietice din Asia centrală), iar în al doilea rând îmbinarea justă a ramurii principale a gospodăriei cu cele complementare, și în primul rând a cultivării pământului cu creșterea animalelor, a culturilor cerealiere cu cele tehnice, furajere și legumicole. Specializarea pe culturi și ramuri a diferitelor regiuni și raioane trebuie să asigure populației țării o cantitate suficientă de diferite produse de calitate superioară, obținute în condiții cât mai favorabile, adică cu o cheltuire cât mai mică de muncă și de mijloace de producție la o unitate de produs.

Stațiunile de mașini și tractoare — baza industrială a producției colhoznice. Colhozurile sînt deservite de stațiunile de mașini și tractoare ale statului, în care sînt concentrate principalele unelte de producție agricolă.

Concentrarea în mîinile statului a principalelor mijloace de producție agricolă constituie un imens avantaj al orînduirii colhoznice. Tehnica agricolă se perfecționează neîncetat. Fără aceasta progresul agriculturii socialiste nu se poate concepe. Crearea unui mare număr de mașini din ce în ce mai perfecționate necesită mari investiții capitale, care se recuperează după un șir de ani. Statul sovietic investește în agricultură fonduri însemnate și tot mai mari, lucru pe care diferitele întreprinderi agricole, fie ele chiar mari, n-ar fi în stare să-l facă.

Numai în 1953 cheltuielile din bugetul statului, precum și din alte fonduri ale statului, pentru dezvoltarea agriculturii s-au cifrat la 52 de miliarde de ruble. În 1954 aceste cheltuieli s-au ridicat la 74,4 de miliarde de ruble. Alocările bugetare pentru întărirea continuă a stațiunilor de mașini și tractoare se cifrează la 30,8 de miliarde de ruble.

Stațiunile de mașini și tractoare reprezintă baza industrială tehnică-materială a producției colhoznice și con-

stituie o forță hotărîtoare în dezvoltarea producției colhoznice, ele fiind puncte de sprijin foarte importante pentru conducerea colhozurilor de către statul socialist. Prin S.M.T.-uri se înfăptuiește legătura pe linie de producție între industrie și agricultură. În relațiile reciproce dintre stațiunile de mașini și tractoare, de o parte, și colhozuri, de altă parte, își găsesc expresia relațiile de producție socialiste dintre clasa muncitoare și țărănimea colhoznică.

Datorită S.M.T.-urilor, dezvoltarea colhozurilor se desfășoară pe baza tehnicii celei mai înalte. Înaltul nivel de mecanizare a producției colhoznice constituie baza sporirii productivității muncii în colhozuri. Mecanizarea a ușurat într-o măsură uriașă munca colhoznicilor și a creat posibilitatea de a se efectua lucrările agricole în termenele prevăzute de regulile agronomice, de a se folosi cuceririle agrotehnicii înaintate. Folosirea pe scară largă a mașinilor S.M.T.-urilor în producția colhoznică permite să se facă mari economii în cheltuirea de muncă pentru producția de produse agricole.

La începutul anului 1953 stațiunile de mașini și tractoare dispuneau de 80% din capacitatea totală a motoarelor (inclusiv electro-motoare) aflate în S.M.T.-uri și colhozuri. Cu forțele S.M.T.-urilor au fost efectuate în 1953 peste 80% din principalele lucrări de câmp în colhozuri, inclusiv aproape întreaga arătură. Economia de muncă realizată la lucrările efectuate de S.M.T.-uri în 1953 cu ajutorul tractoarelor și combinelor — în comparație cu munca de care ar fi fost nevoie pentru efectuarea acelorași lucrări în condițiile gospodăriilor țărănești individuale — echivalează cu munca a 21.900.000 de lucrători în decurs de un an.

La începutul activității lor, stațiunile de mașini și tractoare deserveau mai ales gospodăria cerealieră a colhozurilor. Apoi au început să cuprindă treptat toate laturile producției colhoznice: plantele tehnice, creșterea animalelor și baza sa furajeră, cultivarea cartofilor și legumicultura. A fost creată o rețea ramificată de stațiuni de mașini și tractoare, specializate după profilul de producție al colhozurilor din diferitele regiuni ale țării.

„Sarcina principală a stațiunilor de mașini și tractoare constă în ridicarea prin toate mijloacele a producției la hectar a tuturor culturilor agricole în colhozuri, asigurarea creșterii șeptelului proprietate obștească concomitent cu ridicarea productivității lui, mărirea producției globale și de

marfă a agriculturii și a creșterii animalelor în colhozurile deservite¹.

Una dintre cele mai importante condiții pentru rezolvarea acestei sarcini este desăvârșirea *mecanizării complexe* a tuturor ramurilor producției colhoznice: a gospodăriei cerealiere, a producției plantelor tehnice și furajere, a cultivării cartofilor și a legumelor, precum și a acelor lucrări din fermele zootehnice ale colhozurilor care necesită un mare volum de muncă. Industria socialistă este în măsură să asigure agricultura cu orice fel de mașini agricole dintre cele mai perfecționate. În stațiunile de mașini și tractoare și în stațiunile specializate au fost create cadre permanente de mecanizatori calificați: tractoriști, brigadierii ai brigăzilor de tractoriști, combineri și conducători de alte mașini agricole complexe. Acest lucru face posibilă folosirea cât mai completă și mai productivă a tehnicii agricole bogate și complexe.

Stațiunile de mașini și tractoare, ca mari întreprinderi de stat de tip industrial care deservesc colhozurile, sînt chemate să asigure un înalt nivel al agriculturii, să fie organizatorii producției colhoznice. Statul sovietic înfăptuiește prin stațiunile de mașini și tractoare rolul său conducător în domeniul întăririi economice-organizatorice a colhozurilor. S.M.T.-urile deservesc colhozurile din punct de vedere agronomic și zootehnic, le dau ajutor în planificarea gospodăriei obștești, în organizarea justă a muncii, în pregătirea cadrelor, în întreaga viață economică, politică și culturală a satului sovietic. Acest lucru necesită o conducere calificată, pricepera de a gospodări pe baza cuceririlor științei agronomice și zootehnice contemporane, generalizarea și introducerea în producție a experienței fruntașilor agriculturii socialiste. În vederea rezolvării acestor sarcini, S.M.T.-urile dispun de cadre de conducere și de ingineri și tehnicieni cu studii superioare, de specialiști cu o înaltă calificare în domeniul agriculturii — agronomi și zootehnicieni care lucrează în mod permanent în colhozuri.

Pînă în 1953 tehnica bogată și complexă de care dispuneau S.M.T.-urile era încredințată unor lucrători colhoznici sezonieri, care erau tri-

¹ „Cu privire la măsurile pentru dezvoltarea continuă a agriculturii U.R.S.S.". Hotărîrea plenarei C.C. al P.C.U.S. adoptată la 7 septembrie 1953 în legătură cu raportul tov. N. S. Hrușciiov, „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.“, partea a III-a, ed. a 7-a, 1954, pag. 639.

miși de colhozuri să lucreze în S.M.T.-uri numai în timpul muncilor de câmp. În conformitate cu hotărîrile Plenarei din septembrie (1953) a C.C. al P.C.U.S., în stațiunile de mașini și tractoare au fost create cadre permanente de mecanizatori: în S.M.T.-uri au fost încadrați 1.250.000 de muncitori permanenți, printre care 870.000 de tractoriști, 187.000 de brigadierii ai brigăzilor de tractoriști și de ajutoari ai acestora, 24.000 de mecanici de mașini agricole complexe. Pentru pregătirea de mecanizatori ai agriculturii a fost organizată o rețea de școli de mecanizatori de tipul școlilor de pe lângă fabrici și uzine. Au fost trimiși în S.M.T.-uri peste 100.000 de agronomi și zootehnicieni pentru deservirea colhozurilor.

Stațiunile de mașini și tractoare deservesc colhozurile pe baza unor contracte încheiate cu ele și care au putere de lege pentru ambele părți. Unul dintre principalii indici economici ai activității S.M.T.-urilor este obținerea de către colhozurile deservite de S.M.T.-ul respectiv a unei cantități maxime de produse și de venituri bănești de pe fiecare 100 de hectare de teren agricol.

În conformitate cu contractele încheiate de S.M.T.-uri cu colhozurile, acestea plătesc în natură — în produse agricole — pentru lucrările efectuate pentru ele de stațiunile de mașini și tractoare, iar pentru unele lucrări plătesc în bani. *Plata în natură* pentru lucrările efectuate de S.M.T.-uri constituie o parte din producția globală a colhozului care acoperă cheltuielile făcute de stațiunile de mașini și tractoare ale statului pentru producția de produse colhoznice. Plata în natură întruchipează munca trecută, care constă în mijloacele de producție cheltuite de S.M.T.-uri, precum și munca nou cheltuită a lucrătorilor din S.M.T.-uri, care constă din munca pentru sine și munca pentru societate. Tarifele de plată în natură pentru lucrările efectuate de stațiunile de mașini și tractoare sînt fixe, fiind diferențiate după zonele țării în funcție de condițiile lor economice și naturale. Pentru depășirea planurilor privitoare la recolta la hectar a culturilor agricole, S.M.T.-urile primesc din partea colhoznicilor *prime în natură*, care reprezintă o anumită parte din recolta obținută peste plan.

Realizînd produsele agricole primite de la colhozuri sub formă de plată în natură, statul obține fonduri bănești care sînt întrebunțate în vederea acoperirii cheltuielilor pentru mijloacele de producție ale S.M.T.-urilor și pentru salariile lucrătorilor din S.M.T.-uri. Prin realizarea produselor agricole primite sub formă de plată în natură, statul obține și un venit net, care este folosit pentru lărgirea S.M.T.-urilor existente și pentru construirea unor noi S.M.T.-uri, precum și pentru satisfacerea altor nevoi ale întregului popor.

Stabilirea unor tarife fixe de plată în natură a creat condițiile economice pentru trecerea S.M.T.-urilor de la finanțarea din buget la hozrasciot, în scopul ca cheltuielile făcute de fiecare stațiune de mașini și tractoare să fie în funcție de veniturile obținute. Avântul continuu al producției colhoznice necesită o serioasă îmbunătățire a lucrărilor S.M.T.-urilor, o folosire mai deplină și eficace a tehnicii mașiniste.

Principiul cointeresării materiale a lucrătorilor în rezultatele muncii lor este îndeplinit în S.M.T.-uri în forme speciale, diferite de formele de retribuire a muncii în alte întreprinderi de stat și în colhozuri. Muncitorii permanenți și sezonieri ai brigăzilor de tractoriști primesc pentru munca lor salariu în bani și în natură pe bază de plată în acord; în timpul muncilor de câmp salariul este calculat pe baza îndeplinirii normei de lucru și pe baza tarifului în zile-muncă. Statul, prin stațiunile de mașini și tractoare, plătește muncitorilor permanenți și sezonieri din brigăzile de tractoriști un *minim garantat* în bani și în natură (cereale), a cărui mărime depinde de îndeplinirea și depășirea sarcinilor de plan în ceea ce privește producția la hectar a culturilor agricole în colhozurile deservite.

În afară de aceasta, pentru zilele-muncă efectuate de ei, muncitorii din brigăzile de tractoriști primesc din partea colhozului în care lucrează brigada de tractoriști a S.M.T.-ului diferența dintre cantitatea de cereale primită efectiv pentru ziua-muncă și minimul garantat, precum și toate celelalte produse agricole deopotrivă cu colhoznicii. În timpul efectuării altor munci decât cele de câmp (munca în atelierele de reparații, munca în cadrul lucrărilor de mecanizare a fermelor zootehnice, în cadrul lucrărilor de construcții în S.M.T.-uri), stațiunile de mașini și tractoare plătesc muncitorilor lor salariu în bani pe baza sistemului de muncă în acord. Cu condiția îndeplinirii planurilor stabilite în ceea ce privește producția la hectar a culturilor agricole și productivitatea creșterii animalelor, în afară de salariul primit de la stat, agronomilor și zootehnicienilor din S.M.T.-uri li se mai atribuie zile-muncă în proporție de 10—20% din numărul de zile-muncă atribuite președintelui colhozului respectiv în anul respectiv. Lucrătorii cu munci de răspundere din S.M.T.-uri primesc, în afară de salariu, prime în bani pentru îndeplinirea și depășirea planurilor de producție și a planurilor de efectuare a plății în natură către stat.

Sistemul de retribuire a muncii lucrătorilor din S.M.T.-uri face ca ei să fie interesați materialmente în folosirea cât mai bună a tehnicii agricole și în sporirea producției colhoznice.

Gospodăria obștească a colhozurilor. Mijloacele de producție ale colhozurilor. Ziua-muncă. Fiind scutite de ne-

voia de a cheltui fonduri importante pentru cumpărarea și luarea în arendă a pământului, precum și pentru cumpărarea principalelor unelte de producție, colhozurile au posibilitatea să folosească veniturile lor crescînde pentru dezvoltarea gospodăriei lor obștești. *Gospodăria obștească a colhozului* este gospodăria colectivă socialistă a țăranilor care s-au unit în artelul agricol. Ea este organizată pe pământul statului și este gospodărită cu ajutorul tehnicii moderne concentrate în S.M.T. și care este proprietate a întregului popor. Mijloacele de producție ale artelului și producția colhozurilor sînt proprietate cooperatistă-colhoznică.

Mijloacele de producție ale colhozurilor sînt în primul rînd vitele, mașinile cele mai simple, inventarul agricol, construcțiile gospodărești, semințele etc. În conformitate cu natura artelului agricol ca întreprindere de tip cooperatist, mijloacele de producție socializate fac parte din fondul indivizibil al colhozului. *Fondul indivizibil al colhozului* cuprinde: uneltele de muncă ale colhozului, vitele de muncă și cele productive, construcțiile, mijloacele de transport, întreprinderile auxiliare, plantațiile vivace, instalațiile de irigație, materialele și fondurile bănești destinate dezvoltării gospodăriei obștești. Din fondul indivizibil fac parte și construcțiile pentru deservirea nevoilor sociale-culturale (cluburile colhoznice, casele de citit, grădinițele de copii etc.). Creșterea continuă a fondurilor indivizibile este o condiție dintre cele mai importante a dezvoltării gospodăriei obștești a colhozurilor, a sporirii avuției colhoznice.

Investițiile capitale ale colhozurilor sînt destinate construcției de clădiri gospodărești, de grajduri, de canale de irigație și drenaj, de rezervoare de apă, defrișării terenurilor, construirii de centrale electrice colhoznice și altor construcții. Investițiile capitale făcute de colhozuri în gospodăria lor obștească și efectuate din fondurile proprii ale colhozurilor și prin munca colhoznicilor — exclusiv cheltuielile pentru sporirea șeptelului — s-au cifrat în 1946—1950 la circa 40 de miliarde de ruble, în 1951—1953 — la 36 de miliarde. În afară de aceasta, în 1946—1950 colhozurile au cheltuit pentru sporirea numărului de vite și păsări proprietate obștească peste 11 miliarde de ruble, iar în 1951—1953 — peste 5 miliarde.

Colhozurile, fiind mari întreprinderi socialiste, necesită o conducere planificată a gospodăriei, ele nu pot exista și nu se pot dezvolta de la sine. Planificarea de stat îndrumază dezvoltarea colhozurilor pe calea sporirii producției

la hectar a culturilor agricole, a sporirii șeptelului concomitent cu sporirea productivității lor, a introducerii în agricultură a cuceririlor tehnicii moderne și științei înaintate.

Folosirea cât mai deplină a avantajelor gospodăriei planificate necesită o planificare a producției colhoznică care, pe de o parte, să asigure îndeplinirea de către colhozuri a obligațiilor față de stat în ceea ce privește predarea cantității stabilite de produse agricole, iar pe de altă parte să contribuie în gradul cel mai înalt la dezvoltarea activității și inițiativei colhozurilor în ceea ce privește lărgirea producției culturilor pentru care există în colhozurile respective cele mai bune condiții naturale și economice.

Unul din avantajele economice hotărâtoare ale marii gospodării colective constă în faptul că ea dispune de posibilități foarte largi de a duce o gospodărie cu multe ramuri.

Gospodăria cu multe ramuri face posibilă folosirea rațională a forței de muncă în colhozuri și obținerea unei cantități maxime de produse de pe fiecare hectar de pământ obștesc al colhozurilor. În colhozurile care, în funcție de condițiile economice și naturale ale diferitelor regiuni ale țării, îmbină în mod just producția de cereale, plante tehnice, furajere, legumicole și creșterea animalelor, folosirea muncii colhoznicilor în cursul anului este mai uniformă. Și fondurile bănești intră în mod mai uniform în cursul anului în colhozurile cu multe ramuri, ceea ce permite finanțarea la timp a măsurilor care se desfășoară în colhozuri.

Principala formă de organizare a muncii în colhozuri este *brigada de producție* permanentă, creată de conducerea colhozului pentru a executa lucrări în cutare sau cutare ramură a gospodăriei obștești.

Din brigăzile de producție fac parte: brigăzile de câmp, brigăzile zootehnice, brigăzile pentru cultivarea furajelor, legumelor, pentru horticultură, construcții etc.

Unei *brigăzi de câmp* i se repartizează în câmpurile de asolament ale colhozului parcele de pământ a căror întindere trebuie să asigure folosirea la un înalt nivel de productivitate, în cadrul efectuării lucrărilor muncilor agricole, a tractoarelor, combinelor și celorlalte mașini ale S.M.T.-urilor. Fiecărei brigăzi de câmp i se repartizează vite de muncă, inventarul agricol necesar și construcții gospodărești. Pentru folosirea mai productivă a muncii manuale în cultivarea culturilor agricole care necesită un mare volum de muncă, în cadrul brigăzii de câmp se creează *echipe*. Echipele sînt direct subordonate brigadierului bri-

găzii de câmp. Plenara din iunie (1954) a C.C. al P.C.U.S. a stabilit că este necesar ca, paralel cu întărirea brigăzilor de producție din colhozuri, să se încurajeze organizarea de echipe pentru cultivarea de plante prășitoare și tehnice, cărora să li se acorde tot ajutorul în vederea obținerii unor recolte bogate pe parcelele repartizate.

Brigăzile zootehnice sînt organizate pentru a duce munca la fermele colhoznică. Fiecărei brigăzi zootehnice i se repartizează de obicei o fermă cu construcțiile necesare pentru îngrijirea vitelor și cu mijloacele de producție necesare.

O importantă condiție pentru folosirea cât mai eficace a tehnicii complexe a stațiunilor de mașini și tractoare este asigurarea unei colaborări bine organizate între S.M.T.-uri și colhozuri. Acest lucru se obține prin îmbinarea lucrărilor efectuate de brigada de tractoriști a S.M.T.-ului cu cele efectuate de brigăzile de producție permanente ale colhozului. Fiecare brigadă de tractoriști a S.M.T.-ului deservește în decurs de mai mulți ani una sau mai multe brigăzi ale colhozului.

În conformitate cu caracterul proprietății cooperatiste-colhoznică, cerințele legii economice a repartiziției după muncă sînt realizate în colhozuri cu ajutorul zilei-muncă. *Ziua-muncă* este măsura cheltuirii de muncă a colhoznicilor în gospodăria obștească a colhozului, determinînd totodată partea ce se cuvine fiecărui colhoznic din veniturile colhozului. În zile-muncă se evaluează cheltuirea de muncă a colhoznicilor în gospodăria obștească; pe bază de zile-muncă colhozul repartizează colhoznicilor acea parte din venituri care este destinată consumului personal.

În colhozuri se stabilește pentru fiecare muncă o normă de producție pe care un colhoznic care muncește conștiincios o poate îndeplini într-o zi de lucru, ținîndu-se seama de starea vitelor de muncă, a mașinilor și de calitatea solului. Corespunzător acestei norme de producție se stabilește *tariful în zile-muncă*, în funcție de calificarea care se cere lucrătorului, de complexitatea, greutatea și importanța muncii respective pentru artel. Îndeplinirea normei de producție pentru o zi la lucrările de câmp relativ simple este evaluată la o zi-muncă. Toate celelalte lucrări din colhoz sînt evaluate la un cwantum inferior sau superior acestuia. Într-o zi de muncă colhoznicul poate realiza o zi-muncă, o parte dintr-o zi-muncă, sau cîteva zile-muncă — după felul muncii efectuate și gradul de îndeplinire sau de depășire a normei de producție. Prin urmare ziua-muncă se deosebește de ziua de muncă.

Felurile de muncă în colhoz și tarifarea lor în zile-muncă se împart în maximum nouă grupe. Din prima grupă fac parte muncile cele mai simple, care nu cer lucrătorului nici un fel de calificare. Pentru îndeplinirea normei de producție pentru o zi stabilește la aceste munci, colhoznicului i se atribuie aproximativ 0,5 zile-muncă. Din grupa a noua fac parte muncile care necesită cea mai înaltă calificare; pentru înde-

plinirea normei de producție pentru o zi la aceste munci se atribuie aproximativ 2,5 zile-muncă.

Statul stabilește norme de producție tip ale colhoznicilor și evaluarea acestor norme în zile-muncă. Consiliul de conducere al fiecărui colhoz elaborează, în funcție de condițiile locale, norme de producție și tarife proprii (însă nu mai mici decât cele recomandate de guvern), care sînt aprobate de adunarea generală a colhoznicilor. Normele de producție trebuie să fie progresive, adică să se alinieze după colhoznicii frunțași. Colhozurile planifică la începutul anului cheltuirea de zile-muncă pentru diversele ramuri și pentru diversele culturi agricole, exercită un control riguros în ceea ce privește atribuirea justă a zilelor-muncă după munca îndeplinită de brigadă, de echipă și de fiecare colhoznic.

Așadar, în ziua-muncă se evaluează atît cantitatea cît și calitatea muncii efectuate de colhoznici la diversele lucrări, fapt care asigură posibilitatea comensurării diferitelor feluri de muncă din colhoz. Munca calificată este evaluată la un quantum mai mare de zile-muncă decît cea necalificată, munca mai intensă la un quantum mai mare decît cea mai puțin intensă. Ziua-muncă oferă și posibilitatea comensurării muncilor de productivitate diferită efectuate în cadrul unor același lucrări. Dacă colhoznicul depășește norma de producție, i se atribuie în mod corespunzător un număr de zile-muncă mai mare. În ziua-muncă, munca fiecărui colhoznic este exprimată ca o parte a muncii totale nemijlocit obștești din colhoz. În felul acesta munca individuală a fiecărui colhoznic în producția colhoznică capătă o evaluare socială. Ziua-muncă exprimă relațiile de producție socialiste dintre colhoznici în cadrul colhozului respectiv și este un important instrument economic de organizare a producției colhoznice.

Intrucît existența celor două forme principale de producție socialistă determină existența producției de mărfuri și circulației mărfurilor, colhozurile nu se pot mîrgini la evaluarea în zile-muncă a cheltuielilor pentru producția colhoznică. Ele au gospodăria lor financiară: evaluează în bani producția colhoznică și veniturile, au acumulări bănești; plata zilelor-muncă în colhozuri se face nu numai în natură, ci și în bani.

În ziua-muncă își găsesc expresia principiile egalității în socialism: eliberarea tuturor oamenilor muncii de exploatare, datoria fiecăruia de a munci și dreptul de a fi retribuit pentru munca sa după calitatea și cantitatea acesteia. Ziua-muncă asigură egalitatea retribuiri muncii bărbatului și a femeii. Orînduirea colhoznică a pus capăt

inegalității economice de veacuri a femeii țărance. Numai în colhoz a căpătat femeia țărancă posibilitatea să fie pe picior de egalitate cu bărbatul.

Așadar ziua-muncă este o categorie economică nouă, generată de orînduirea colhoznică.

Producția colhoznică. Veniturile colhozurilor. Întreaga producție produsă în gospodăria obștească a artelului este proprietate de grup, cooperatistă-colhoznică. Totodată la crearea producției colhoznice și a veniturilor colhozurilor participă nu numai colhozurile, ci și stațiunile de mașini și tractoare, care efectuează principalele munci în colhozuri. În valoarea producției colhoznice se întruhidează într-o măsură tot mai mare munca muncitorilor industriali.

Producția globală a colhozurilor cuprinde în primul rînd cheltuirea de muncă trecută, întruhideată în mijloacele de producție cheltuite de S.M.T.-uri și de colhozuri, și în al doilea rînd munca vie nou cheltuită a colhoznicilor și a lucrătorilor din stațiunile de mașini și tractoare.

După cum s-a mai spus, acoperirea cheltuielilor statului pentru producția colhoznică se face prin plata în natură efectuată de colhozuri pentru lucrările efectuate de stațiunile de mașini și tractoare. Așadar o parte din producția colhoznică este dată de colhozuri, sub formă de plată în natură, statului, fără să ia forma de marfă.

Colhozurile înlocuiesc mai ales sub formă naturală, reproducîndu-le în propria lor gospodărie obștească, mijloacele de producție cheltuite de ele pentru producția colhoznică. Din aceste mijloace de producție fac parte: semințele, nutrețul pentru vite, vitele de muncă și cele productive, îngrășămintele naturale etc. O parte oarecare din mijloacele de producție cheltuite, colhozurile le înlocuiesc cumpărîndu-le de la organizațiile de stat și cooperatiste. Din aceste mijloace de producție fac parte: inventarul mărunț, motoarele mici, mașinile foarte simple, îngrășămintele artificiale, vitele de rasă, materialele de construcție etc.

Munca colhoznicilor nou cheltuită pentru producția colhoznică creează *venitul global al colhozului*. Venitul global este creat de munca colhoznicilor pentru sine și de munca lor pentru societate. Partea venitului global al colhozului care este creată de munca pentru sine cheltuită de colhoznici în gospodăria lor obștească reprezintă *venitul personal al colhoznicilor*, repartizat pe bază de zile-muncă. În afară de aceasta, colhoznicii obțin venituri perso-

nale din gospodăria lor auxiliară de pe parcela de lângă casă. Partea venitului global care este creată de munca colhoznicilor pentru societate (pentru gospodăria obștească a colhozului și pentru societate în întregul ei) formează *venitul net al colhozului*. Venitul net este folosit de colhozuri pentru acumularea socialistă în cadrul colhozului, în special pentru dezvoltarea gospodăriei obștești, pentru măsuri social-culturale în cadrul colhozurilor și pentru satisfacerea nevoilor colhoznicilor. O parte oarecare din venitul net al colhozului trece — mai ales prin sistemul colectărilor, achizițiilor și prin impozitul pe venit — în mâinile statului, adică se transformă în venit net centralizat al statului și este folosit pentru satisfacerea nevoilor întregului popor (inclusiv nevoile producției colhoznice și ale colhoznicilor).

Veniturile colhoznice se împart în venituri *in natură* și venituri *in bani*. Retribuția principală a muncii lor, colhoznicii o primesc în natură (cereale, legume, fructe, carne, lapte etc.). Sporirea fondurilor de semințe, de furaje și a altor fonduri obștești ale colhozurilor are loc sub formă naturală. O parte din producția globală a colhozurilor este *producție-marfă*, adică este vândută de către colhozuri statului și cooperativelor prin sistemul colectărilor și achizițiilor de stat, și direct populației — pe piața colhoznică.

O parte însemnată a producției-marfă a colhozurilor trece în mâinile statului prin *colectările de stat* de produse agricole, din care fac parte predările obligatorii și contractările. Colectările prin predări obligatorii se fac la cereale, la produse animale, cartofi și o serie de legume; colectările prin contractări se fac mai ales la plante tehnice.

Baza politicii economice a Partidului comunist și a Statului sovietic în domeniul colectărilor și achizițiilor de stat de produse agricole o constituie înfăptuirea consecventă a principiului cointeresării materiale a colhozurilor și colhoznicilor în sporirea producției de produse agricole. Acest lucru este realizat prin stabilirea de cote fixe pe raioane la predările obligatorii, precum și prin prețuri de colectare și achiziții care asigură acoperirea cheltuielilor pentru producția de produse agricole și creșterea fondurilor bănești ale colhozurilor.

Colectările de stat sub forma de predări obligatorii de produse agricole de către colhozuri se fac pe baza principiului *cotei la hectar*, adică în raport cu întinderea de pământ pe care o are colhozul. Fiecare colhoz este obligat să vîn-

dă statului, în cadrul predărilor obligatorii, o anumită cantitate de produse vegetale la fiecare hectar de pământ arabil și o anumită cantitate de produse animale la fiecare hectar de suprafață de pământ. Cotele la hectar în cadrul predărilor obligatorii sînt constante. Însemnătatea progresistă a acestui sistem de predări obligatorii de produse agricole constă în aceea că el mărește cointeresarea colhoznicilor în dezvoltarea culturilor de cîmp și zootehniei obștești, în folosirea cît mai deplină a pămînturilor obștești ale colhozului.

În condițiile unor cote fixe, constante de predări obligatorii, colhozurile care au obținut o mai mare producție la hectar la culturile agricole și o mai mare productivitate a creșterii animalelor și care folosesc în modul cel mai productiv pămîntul obștesc au deplina certitudine că, după îndeplinirea obligațiilor față de stat, vor putea dispune liber, așa cum vor crede de cuviință, de întreaga producție colhoznică.

În conformitate cu hotărîrile Plenarei din septembrie (1953) a C.C. al P.C.U.S. și cu hotărîrile ulterioare ale Partidului comunist și Statului sovietic a fost lichidată practica greșită din domeniul colectărilor constînd în faptul că colhozurilor frunțase li se stabileau cote sporite de predări obligatorii, ceea ce micșora cointeresarea materială a colhozurilor și colhoznicilor în sporirea producției. De asemenea au fost reduse cotele de predări obligatorii către stat la o serie de produse agricole. La aceste predări au fost stabilite cote fixe noi, pe raioane, care nu pot fi sporite de organizațiile locale.

Predările obligatorii de produse agricole către stat efectuate de colhozuri nu sînt un impozit în sensul economic al cuvîntului, deoarece statul plătește pentru aceste produse. Statul sovietic stabilește prin plan *prețuri de colectare* fixe la produsele agricole pe care le primește în cadrul colectărilor centralizate. În planificarea acestor prețuri statul ține seama de valoarea produsului agricol respectiv, de importanța acestui produs pentru economia națională, de rentabilitatea economică a producerii lui pentru colhoz. Totodată prețurile de colectare sînt stabilite la un nivel care asigură intrarea în fondul statului a unei părți din venitul net al colhozurilor, în vederea satisfacerii nevoilor de stat. Veniturile statului de pe urma realizării produselor primite prin colectări sînt destinate satisfacerii nevoilor întregului popor: dezvoltării industriei socialiste, care aprovizionează agricultura cu mașini și îngrășăminte, învățămîntului, ocrotirii sănătății etc. La o serie de produse

agricole statul dă în plus, peste prețul de colectare, prime în bani, organizează vânzarea de întâmpinare a cerealelor, a mărfurilor industriale și alimentare, unele din ele fiind vândute la prețuri de stat avantajoase, mai mici decât cele obișnuite.

În afară de predările obligatorii și de contractări, statul cumpără produse agricole de la colhozuri și colhoznici prin *achiziții de stat la prețuri de achiziții*, care întrec cu mult prețurile de colectare. În cadrul achizițiilor de produse agricole, statul folosește sistemul vânzării de întâmpinare către colhozuri și colhoznici a mărfurilor industriale cu destinație gospodărească.

În sfârșit, o parte oarecare din producția lor marfă colhozurile o realizează pe piața colhoznică la prețuri care se formează pe această piață sub influența cererii și ofertei.

Colectările și achizițiile de stat de produse agricole sînt pentru colhozuri o foarte importantă sursă de venituri în bani, care sînt folosite pentru completarea fondului indivizibil, pentru plata zilelor-muncă ale colhoznicilor și pentru alte scopuri.

În sistemul măsurilor economice pentru mărirea cointeresării materiale a colhozurilor și colhoznicilor în dezvoltarea producției colhoznice, problema nivelului prețurilor de colectare și achiziții are o foarte mare importanță. Astfel, la Plenara din septembrie a C.C. al P.C.U.S. s-a stabilit că nivelul de pînă atunci al prețurilor de colectare și achiziții la o serie de produse agricole nu stimula colhozurile și pe colhoznici să-și sporească producția. A apărut necesitatea obiectivă de a majora aceste prețuri potrivit cerințelor legii valorii.

În scopul mării cointeresării materiale personale a colhoznicilor în avîntul continuu al agriculturii, prin hotărîrea Plenarei din septembrie a C.C. al P.C.U.S. au fost considerabil majorate prețurile de colectare și achiziții, au fost reduse cotele de predări obligatorii și a fost mărit procentul achizițiilor la prețuri de achiziții mai ridicate, a fost micșorat impozitul agricol pe gospodăria auxiliară personală a colhoznicilor. Toate acestea au făcut ca colhozurile și colhoznicii să obțină în 1953 venituri suplimentare în bani în valoare de 13 miliarde de ruble, iar în 1954 — în valoare de nu mai puțin de 24 de miliarde. Datorită micșorării predărilor obligatorii de produse agricole, colhozurile și colhoznicii au posibilitatea să vîndă statului o parte considerabilă din producția lor marfă la prețuri de achiziții, mai ridicate.

Majorarea prețurilor de colectare și de achiziții nu este însă principalul mijloc de sporire a veniturilor colhoznice.

Principala cale pentru asigurarea unui continuu și puternic avînt al tuturor ramurilor agriculturii constă în ridicarea nivelului producției colhoznice, în sporirea producției globale și producției-marfă, în reducerea cheltuielilor pe unitate de produs. În consecință, la actualul nivel al prețurilor de colectare și de achiziții toate ramurile producției colhoznice vor aduce venituri ridicate.

Mărirea veniturilor în natură și în bani variază de la colhoz la colhoz și este determinată în primul rînd de nivelul la care a ajuns productivitatea muncii. Productivitatea muncii în colhozuri depinde de diferite condiții economice. Principalele dintre aceste condiții sînt: mecanizarea producției colhoznice, investiții suplimentare de muncă și mijloace de producție ale colhozurilor înseși pe aceeași suprafață de pămînt, ridicarea calificării și o justă organizare a muncii colhoznicilor și a lucrătorilor din S.M.T.-uri, dezvoltarea întrecerii socialiste în colhozuri și în S.M.T.-uri, introducerea în producția colhoznică a noilor realizări ale științei agronomice și zootehnice și ale fruntașilor din agricultură.

Renta diferențială în socialism. În colhozuri există condiții economice și naturale pentru formarea unei rente diferențiale.

Existența rentei diferențiale în colhozuri este legată în primul rînd de existența proprietății colhoznice și a producției de mărfuri în socialism. Pămînturile colhozurilor se deosebesc între ele după fertilitatea solului, după poziția geografică și după cît de productiv sînt folosite, lucru legat în primul rînd de mecanizarea agriculturii. Întrucît suprafața de pămînt mai bun este limitată, pentru satisfacerea nevoilor sale de produse agricole societatea socialistă este nevoită să cultive și terenuri mai proaste. Munca colhoznicilor aplicată în condiții de producție diferite are o productivitate diferită. Colhozurile cu un nivel diferit de productivitate a muncii obțin de pe fiecare hectar o cantitate diferită de produse agricole. Aceasta înseamnă că pe unitate de produs ele cheltuiesc o cantitate inegală de muncă.

Colhozurile care lucrează pămînturi mai bune, în condiții de producție și de desfacere mai favorabile creează un venit suplimentar în comparație cu colhozurile care lucrează pe pămînturi mai proaste, în condiții mai puțin favorabile. În forma sa naturală, acest venit este alcătuit din diferite produse agricole: cereale, bumbac, carne, lap-

te, lână etc. O parte din acest venit suplimentar este cheltuită în natură, iar cealaltă parte este realizată în formă bănească.

În virtutea faptului că întreaga producție produsă de colhozuri este proprietate colhoznică, veniturile suplimentare care sînt rezultatul unei mai înalte productivități a muncii, de exemplu pe terenuri mai bune, mai fertile, intră și ele în proprietatea diferitelor colhozuri.

Veniturile suplimentare ale colhozurilor realizate în formă bănească sînt legate de particularitățile formării prețurilor în agricultură. Întregul venit suplimentar creat în colhoz și exprimat în formă valorică, bănească reprezintă diferența dintre cheltuielile sociale de producere (sau valoarea socială) a produsului agricol și cheltuielile individuale de producere (sau valoarea individuală) a produsului agricol. Măsura în care această diferență este realizată de colhozuri depinde de nivelul prețurilor.

Faptul că suprafața de pămînt mai bun este limitată nu poate să nu influențeze nivelul prețurilor produselor agricole. În planificarea prețurilor se ține seama de necesitatea de a asigura rentabilitatea cultivării unei culturi oarecare nu numai în cele mai bune condiții de producție, ci și în cele mai proaste.

Produsele obținute de colhozuri în condiții diferite de productivitate a muncii sînt realizate de ele la prețuri de colectare și achiziții egale în zona respectivă, sau la prețuri egale pe piața colhoznică. De aceea colhozurile cu o productivitate a muncii mai ridicată obțin venituri bănești suplimentare.

Renta diferențială a colhozurilor este venitul net suplimentar, în formă naturală sau bănească, realizat de colhozurile care dispun de terenuri mai fertile sau sînt situate mai favorabil, precum și de acelea care folosesc în mod mai productiv pămîntul — în comparație cu colhozurile care dispun de terenuri mai proaste, de pămînturi situate mai departe, sau care folosesc mai puțin productiv pămîntul.

Renta diferențială în socialism se deosebește radical de renta diferențială în capitalism. Ea nu este rodul exploatării, ci rezultatul muncii colective a colhoznicilor, care lucrează pentru sine, pentru gospodăria lor obștească, precum și rezultatul muncii lucrătorilor din S.M.T.-urile care deservesc colhozurile. În socialism ea nu ia forma de aren-

dă pentru pămînt și nu revine clasei marilor proprietari funciari, ci colhozurilor, colhoznicilor și, în parte, statului socialist.

Trebuie deosebite două forme de rentă diferențială — întâia și a doua.

Renta diferențială I este venitul suplimentar net creat de colhozurile care au pămînturi mai bune, precum și de colhozurile situate mai aproape de punctele de desfacere a produselor. În condiții egale, la un nivel egal de mecanizare, în condițiile unuia și aceluiași sistem de cultivare a pămîntului, colhozurile care lucrează pămînturi mai bune obțin de pe fiecare hectar mai multe produse decît colhozurile situate pe pămînturi mai proaste. Datorită productivității mai înalte a muncii în colhozurile situate pe pămînturi mai bune, aceste colhozuri obțin și venituri mai mari.

Colhozurile situate mai aproape de gări, porturi, centre de colectare, orașe și alte puncte de desfacere a produselor cheltuiesc mai puțină muncă și mijloace pentru transportarea produselor. Din această cauză cheltuielile de producție pe unitate de produs sînt mai mici în aceste colhozuri decît în colhozurile situate la o mare distanță de punctele de desfacere. Colhozurile care au o poziție mai avantajoasă obțin și ele un venit suplimentar.

Renta diferențială II este venitul net suplimentar creat în colhozurile a căror gospodărie obștească se bazează pe o agricultură mai intensivă, datorită investițiilor suplimentare de mijloace de producție și de muncă a colhoznicilor și a lucrătorilor din S.M.T.-uri.

Colhozurile cu un nivel mai înalt de mecanizare, care investesc mai multă muncă în fiecare hectar din pămîntul lor, care sporesc fertilitatea solului prin lucrări de ameliorare, prin folosirea îngrășămintelor etc., care posedă un mare număr de vite de înaltă productivitate, adică colhozurile a căror gospodărie se bazează pe o agricultură mai intensivă, obțin de pe fiecare hectar de pămînt mai multe produse decît colhozurile a căror gospodărie se bazează pe o agricultură mai puțin intensivă. Datorită productivității mai mari a muncii, în gospodăriile care se bazează pe o agricultură intensivă se cheltuiesc mai puțină muncă pe unitate de produs și se obțin venituri mai mari în natură și în bani. Acesta este un important stimulent pentru colhozuri în ceea ce privește crearea unei agriculturi intensive.

Cea mai mare parte a rentei diferențiale rămîne în col-

hozuri, fiind destinată dezvoltării gospodăriei obștești a acestora, ridicării nivelului de trai material și cultural al colhoznicilor. O parte din renta diferențială trece în mâinile statului prin diverse canale. În primul rînd prin plata în natură către S.M.T.-uri, în virtutea faptului că aceasta înfrunchează venitul suplimentar net creat de munca lucrătorilor din S.M.T. și că tarifele de plată în natură sînt diferențiate după zone, precum și datorită faptului că S.M.T.-urile capătă prime pentru depășirea planurilor în ce privește producția la hectar a culturilor agricole. În al doilea rînd prin sistemul colectărilor de stat, dat fiind că prețurile de colectare presupun redistribuirea unei părți din venitul net al colhozurilor în vederea acoperirii cheltuielilor generale de stat, iar cotele de predări obligatorii de produse de către colhozuri către stat sînt diferite în funcție de condițiile de producție din diferitele regiuni. În al treilea rînd, într-o oarecare măsură, prin impozitul pe venit perceput de la colhozuri, întrucît mărimea impozitului depinde de mărimea veniturilor colhozului.

Repartiția produselor producției colhoznice și a veniturilor colhozurilor. Creșterea bunăstării țărănimii colhoznice. Potrivit particularităților proprietății cooperatist-colhoznice, în colhozuri există forme de repartitie a producției diferite de cele din întreprinderile de stat.

Colhozurile sînt o parte inseparabilă a economiei naționale socialiste. Țărănimea colhoznică este vital interesată în înflorirea economiei și a culturii societății socialiste, în întărirea forței ei. Statul acordă colhozurilor un uriaș ajutor material atît în ceea ce privește deservirea producției colhoznice cît și în ceea ce privește dezvoltarea multi-laterală a culturii satului colhoznic. De aceea una dintre sarcinile cele mai importante ale colhozurilor este de a-și îndeplini la timp obligațiile față de stat.

Conform Statutului artelului agricol, colhozurile vînd statului o parte din produsele agricole recoltate și din produsele animale la prețuri fixe, stabilite pe bază de plan, în cadrul predărilor obligatorii și al contractărilor. Pentru lucrările efectuate de S.M.T.-uri colhozurile plătesc statului în natură. Din veniturile bănești obținute de ele, colhozurile restituie statului împrumuturile în bani și plătesc dobînzile la aceste împrumuturi. Colhozurile plătesc de asemenea un mic impozit pe venit și fac plăți în cadrul asigurării bunurilor lor. Îndeplinirea completă și la timp de

către colhozuri a obligațiilor lor față de stat asigură îmbinarea justă a intereselor colhozurilor cu interesele statului, cu interesele întregului popor.

Pentru asigurarea avîntului continuu al producției colhoznice și creșterii bunăstării colhoznicilor au o mare importanță *fondurile obștești* ale colhozului, care se creează sub formă naturală și bănească.

Fondurile obștești destinate *înlocuirii* mijloacelor de producție ale colhozurilor cheltuite de acestea se formează sub forma *fondurilor principale de semințe și furaje*. După cum s-a mai spus, o parte din mijloacele de producție ale colhozurilor cheltuite de acestea sînt înlocuite în mod direct prin cheltuirea de muncă a colhoznicilor, iar unele mijloace de producție sînt cumpărate pe bani.

După înlocuirea mijloacelor de producție cheltuite, colhozurile întrebuințează venitul global care le-a rămas pentru formarea fondurilor de acumulare și consumptive obștești și pentru repartitia între colhoznici pe bază de zile-muncă.

Fondurile de acumulare obștești ale colhozului provin din venitul net. Sporirea fondurilor de acumulare ale colhozurilor se face în primul rînd prin vîrsăminte anuale din veniturile bănești în fondul indivizibil, cu excepția părții lor destinate amortizării. Alte surse de creștere a fondurilor indivizibile sînt investițiile directe de muncă a colhoznicilor pentru construcțiile gospodărești, pentru confecționarea inventarului agricol necesar colhozului, pentru construirea de iazuri și de rezervoare de apă, pentru sporirea șeptelului proprietate obștească, pentru îmbunătățirea calității lor etc. O parte din venitul net servește acumulării în formă naturală. Este vorba de semințele și nutrețul destinat sporirii fondurilor de semințe și furaje în legătură cu extinderea suprafețelor cultivate și cu creșterea șeptelului proprietate obștească și sporirea productivității lor, precum și de *fondurile de asigurare* (de semințe și furaje), create pentru eventualitatea unei recolte proaste și a lipsei de furaj.

De o mare importanță pentru ridicarea bunăstării colhoznicilor sînt și *fondurile consumptive obștești*, provenite din venitul net al colhozurilor: *fondul alimentar* pentru eventualitatea unei recolte proaste; *fondul de ajutorare* a invalizilor care au devenit temporar inapți de muncă, a familiilor de ostași care au nevoie de ajutor, mijloacele pentru întreținerea creșelor și a orfanilor; *fondul cultural*,

adică fondul folosit pentru deservirea nevoilor culturale ale satului colhoznic (pregătirea de cadre colhoznice, construirea de cluburi etc.).

Retribuirea muncii în colhozuri se bazează pe principii care asigură *cointeresarea materială personală* a colhoznicilor în sporirea producției de cereale, a produselor animale și a altor produse agricole.

După îndeplinirea tuturor obligațiilor față de stat și formarea fondurilor obștești stabilite, colhozul repartizează tot restul producției și veniturile în bani între membrii artelului pe bază de zile-muncă. Veniturile obținute de colhoznici pe baza zilelor-muncă sînt scutite de orice impozite.

Venitul obținut din gospodăria obștească a artelului de către fiecare colhoznic depinde de două mărimi: 1) de numărul de zile-muncă efectuate de colhoznic, 2) de mărimea plății zilei-muncă. Numărul de zile-muncă efectuate în cursul anului este determinat de munca *fiecărui* colhoznic. Mărimea retribuirii zilei-muncă, adică cantitatea de produse și bani pe care o primește colhoznicul pentru o zi-muncă, depinde de munca *tuturor* membrilor colhozului. Cu cît colhozul în ansamblu lucrează mai bine, cu cît gospodăria sa obștească se dezvoltă cu mai mult succes, cu atît mai mare este cuantumul general al venitului colhoznic cît și cuantumul acelei părți a lui care se repartizează pe bază de zile-muncă. Pe bază de zile-muncă se repartizează și o parte din venitul net, care rămîne după îndeplinirea obligațiilor colhozului față de stat și formarea fondurilor obștești stabilite. În afară de aceasta, veniturile obținute de colhoznici din gospodăria obștească se măresc și pe baza fondurilor consumptive obștești menționate mai sus. Toate acestea fac ca fiecare colhoznic să fie cointeresat materialmente în dezvoltarea gospodăriei obștești a colhozului.

Pentru înfăptuirea mai consecventă a cerințelor legii economice a repartiției după muncă s-a instituit în colhozuri un sistem de retribuire a muncii în care colhoznicii care au obținut rezultate mai mari în producție primesc o retribuire mai mare decît colhoznicii care au obținut rezultate relativ mai mici.

Un mijloc important de mărire a cointeresării materiale personale a colhoznicilor în rezultatele muncii lor este retribuirea *suplimentară* a muncii (în natură sau în bani)

pentru depășirea planului fixat brigăzilor și echipelor în ceea ce privește productivitatea la hectar a culturilor agricole și productivitatea creșterii animalelor proprietate obștească.

De pildă, colhoznicii din brigăzile de cîmp primesc ca retribuire suplimentară pentru depășirea planului de producție la hectar pe întreaga suprafață însămințată cu cereale care a fost încredințată brigăzii respective — de la un sfert pînă la o jumătate din cantitatea de cereale recoltată de brigadă peste cantitatea stabilită pentru ea prin plan.

De asemenea se folosește sistemul de *a se atribui* brigăzilor și echipelor un număr suplimentar de zile-muncă pentru depășirea planului de producție la hectar a culturilor agricole și de *a se scădea* un procent oarecare de zile-muncă pentru neîndeplinirea acestui plan.

Retribuirea muncii colhoznicilor care lucrează în fermele zootehnice ale colhozurilor este stabilită în funcție de cantitatea de lapte mulș de la fiecare vacă, de cantitatea de lînă tunsă de pe fiecare oaie, de obținerea și creșterea de animale tinere, de sporul în greutate vie a viteilor productive etc.

Potrivit hotărîrii adunării generale, colhozul poate da colhoznicilor ca avans aproximativ 25% din banii proveniți din realizarea vitelor și produselor animale și pînă la 25% din banii proveniți din realizarea cartofilor și legumelor. În perioada cositului finului și a strînsului paielor, colhoznicilor și lucrătorilor din brigăzile de tractoare li se dau circa 10% din cantitatea totală de fin strîns la coasa întâia și 20% la coasa a doua, precum și 20% din cantitatea totală de paie strînse și, în afară de aceasta, 30% din finul strîns peste plan.

Așadar, în ziua-muncă și în sistemul de repartiție a veniturilor colhozurilor se îmbină just interesele personale ale colhoznicilor cu interesele obștești ale colhozului. Măsurile luate de Partidul comunist și Guvernul sovietic în vederea mării cointeresării materiale a colhozurilor și colhoznicilor în avîntul continuu al agriculturii întăresc și mai mult alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea colhoznică — baza tăriei statului socialist.

Forța principală a colhozurilor care asigură ridicarea continuă a bunăstării colhoznicilor și satisfacerea tot mai deplină a nevoilor de produse agricole ale societății o constituie dezvoltarea rapidă a gospodăriei obștești a colhozurilor. În artelul agricol, pe lîngă gospodăria obștească a colhozului, care are o importanță hotărîtoare, există și *gospodăria auxiliară personală a colhoznicilor* pe parcela de lîngă casă. În felul acesta se realizează îmbinarea justă a elementului obștesc cu cel personal în cadrul artelului, cel personal fiind subordonat celui obștesc. Orice încălcare a principiului îmbinării juste a elementului obștesc cu cel per-

sonal în colhozuri slăbește temelia artelului agricol, știrbește baza alianței prietenești dintre clasa muncitoare și țărănime.

Veniturile în bani ale colhozurilor au crescut de la 5,7 miliarde de ruble în 1933 la 20,7 miliarde de ruble în 1940 și la 49,6 miliarde de ruble în 1953. În afară de aceasta colhoznicii obțin venituri bănești din gospodăria auxiliară de pe parcela de lângă casă. Cu veniturile bănești obținute din gospodăria obștească și din cea personală, colhoznicii cumpără mărfuri industriale la prețurile stabilite prin plan ale comerțului de stat și celui cooperatist, prețuri care se reduc sistematic. Conform prevederilor celui de-al 5-lea plan cincinal, veniturile în bani și în natură (în expresie bănească) ale colhoznicilor vor crește cu cel puțin 40%.

Pe baza orînduirii colhoznice s-a schimbat radical înfățișarea satului sovietic. În locul vechiului sat a apărut un sat nou, cu construcții gospodărești obștești, cu centrale electrice, școli, biblioteci, cluburi, radio, creșe. Țăranul sovietic este un țăran de tip nou, care se bucură de binefacerile științei și culturii. Din rîndurile țărănimii colhoznice s-au ridicat numeroase cadre de intelectuali sovietici — ingineri, medici, agronomi, zootehnicieni, învățători, organizatori ai marii producții socialiste. Milioane de colhoznici și-au însușit tehnica agricolă cea mai înaintată, au devenit maeștri ai recoltelor bogate de culturi agricole și ai creșterii de animale de înaltă productivitate.

Următoarele fapte ne arată cât de adîncă este revoluția culturală care a cuprins satul sovietic. Numărul total al elevilor din școlile elementare, de șapte ani și medii de la sate a crescut de la 6.100.000 în 1914/15 la 21.100.000 în 1951/52. În toate formele de învățămînt, adică inclusiv pregătirea și ridicarea calificării cadrelor pentru profesiile de masă, cadrelor de specialiști etc., au învățat în 1952, la sate, 29.000.000 de oameni. Pe data de 1 ianuarie 1953 existau la sate 264.000 de instituții cultural-educative: case de cultură, cluburi sătosești, case de citit, biblioteci și cinematografe. În satul sovietic nu numai că a fost împlinit învățămîntul elementar obligatoriu, dar se și rezolvă cu succes sarcina împlinirii învățămîntului general de 7 ani.

Dezvoltarea sovhozurilor și căile de ridicare a rentabilității lor. Prin natura lor social-economică, sovhozurile reprezintă forma superioară de organizare a agriculturii socialiste. Sovhozurile sînt întreprinderi socialiste de stat care produc cereale, carne, lapte, lînă și diferite plante tehnice. Toate mijloacele de producție de care dispun, precum și producția lor, sînt proprietatea întregului popor.

Sovhozurile, fiind mari întreprinderi agricole, au posibilitatea să folosească la maximum tehnica agricolă mo-

dernă, să efectueze o diviziune rațională a muncii, să realizeze economii la cheltuielile pentru construcții gospodărești, utilaj etc. Proporțiile sovhozurilor sînt determinate de profilul lor de producție, de condițiile economice și naturale ale regiunilor în care sînt situate, de nivelul la care a ajuns tehnica, de necesitatea de a folosi în mod multilateral și productiv fiecare hectar de pămînt.

Proporțiile cele mai raționale pentru sovhozuri sînt următoarele: pentru sovhozurile *cerealiere* — 20.000—25.000 ha de pămînt arabil, iar în cazul cînd se cultivă pe întinderi însemnate culturi prășitoare—15.000 de hectare; pentru sovhozurile *producătoare de carne* — de la 3.000 pînă la 8.000 de capete de vite cornute mari; pentru sovhozurile *producătoare de produse lactate* — circa 1.000 de vaci; pentru sovhozurile *creșcătoare de oi* — circa 50.000 de oi, iar pentru cele cu oi de rasă — cel mult 10.000; pentru sovhozurile *creșcătoare de porci* — de la 400 pînă la 1.000 de scroafe. Unul din indicii economici cei mai importanți în ceea ce privește proporțiile sovhozurilor în limitele profilului de producție respectiv este mărimea producției globale și producției-marfă produse de sovhoz.

Sovhozurile sînt întreprinderi agricole cu un înalt nivel de mecanizare. Ele sînt înzestrate cu tehnică agricolă modernă, care permite mecanizarea aproape a tuturor proceselor de producție, fapt ce creează condițiile necesare obținerii unei înalte productivități a muncii. Nivelul cel mai înalt de mecanizare a fost atins în gospodăria cerealiere, unde toate procesele principale de producție se efectuează cu ajutorul mașinilor. În sovhozuri se realizează mecanizarea complexă a tuturor ramurilor de producție.

Marea superioritate a sovhozurilor constă în faptul că dau o mare producție-marfă. Producția-marfă de cereale în sovhozurile cerealiere reprezintă în medie circa 70%. Sovhozurile livrează statului o cantitate considerabilă de produse agricole.

Imensele posibilități ale sovhozurilor sînt însă folosite într-o măsură cu totul insuficientă. Mai sînt încă destule sovhozuri care, datorită unei proaste conduceri, folosesc în mod negospodăresc mari întinderi de pămînt, dau o prea mică cantitate de cereale, carne, lapte și alte produse și lucrează în pierdere. Înlăturarea acestor lipsuri, folosirea cu pricepere a avantajelor sovhozurilor ca mari întreprinderi socialiste, cu un înalt nivel de mecanizare, vor face posibilă sporirea în foarte scurt timp a producției și a cantității de produse agricole predate statului.

În cadrul dezvoltării agriculturii socialiste în perioada trecerii treptate de la socialism la comunism, rolul sovhozurilor în aprovizionarea țării cu alimente crește tot mai mult.

Numai în perioada 1954—1955 sovhozurile își vor spori cu 4.300.000 de hectare suprafața cultivată cu grâu și mei. Valorificând pământurile înțelenite și virgine și sporind producția la hectar a culturilor cerealiere, în viitorii 2—3 ani sovhozurile trebuie să mărească cantitatea de cereale predată statului până la minimum 500.000.000 de puduri de cereale pe an, cantitate suficientă pentru aprovizionarea cu pline a peste 40.000.000 de oameni.

Sovhozurile au toate condițiile necesare pentru a fi gospodării foarte productive și foarte rentabile, care să dea pildă de organizare rațională a producției agricole, de bogată recoltă la hectar a culturilor agricole și de înaltă productivitate a creșterii animalelor.

De o foarte mare importanță pentru sporirea rentabilității sovhozurilor este folosirea completă și rațională a *fondurilor lor funciare*.

Stabilirea celui mai potrivit profil principal de producție pentru un sovhoz, adică specializarea lui în producția de cereale, carne, lapte, lână, bumbac, in, sfeclă etc., este în funcție de condițiile naturale și economice din regiunea respectivă. Pe lângă ramurile principale trebuie dezvoltate prin toate mijloacele ramurile complementare și auxiliare: legumicultura, horticultura, viticultura, avicultura, apicultura. Pentru sovhozurile specializate una din aceste ramuri este ramura principală. În determinarea dezvoltării care trebuie să se dea fiecărei ramuri complementare sau auxiliare se ține seama de măsura în care se poate asigura o mare producție-marfă și o mare rentabilitate a acestor ramuri ale gospodăriei.

Specializarea îngustă în producția unei singure culturi sau în creșterea unei singure specii de animale nu permite folosirea productivă a pământului, face ca gospodăria să lucreze în pierdere și aduce prejudicii statului. Producția sovhoznică cu multe ramuri și dezvoltată în mod multilateral, în condițiile menținerii specializării în ramura principală, asigură obținerea unei cantități maxime de produse agricole de pe fiecare hectar de pământ arabil, de fînețe și pășune.

Sporirea producției globale și a producției-marfă de pe fiecare hectar de teren agricol înseamnă reducerea *prețului de cost* al producției și mărirea rentabilității gospodăriei.

Sovhozurile, fiind gospodării mari, cu un înalt nivel de mecanizare, pot să producă produse agricole cu cheltuieli minime de muncă și să aprovizioneze țara cu aceste produse la prețuri minime. Scăderea prețului de cost al producției sovhozurilor se realizează prin mecanizarea continuă a producției, prin sporirea eficacității folosirii parcului de mașini și tractoare, prin introducerea în toate ramurile producției sovhoznice a cuceririlor științei agricole și a experienței muncii frunțașilor, prin aplicarea complexului de măsuri agronomice și zootehnice, prin perfecționarea organizării muncii, prin respectarea regimului de economii. Toate acestea duc la ridicarea productivității muncii, care își găsește expresia în creșterea producției la hectar a culturilor agricole și a productivității creșterii animalelor.

Sovhozurile își desfășoară activitatea pe bază de hozrasciot. Nivelul de rentabilitate a sovhozului este determinat de mărirea venitului net obținut de el. *Venitul net al sovhozului* este diferența dintre prețul de cost și prețul produsului agricol predat de sovhoz statului sau vândut, în parte, pe piață.

În scopul cointeresei materiale a sovhozurilor în dezvoltarea producției, în 1954 a fost desființată dotarea — existentă până atunci — a sovhozurilor de către stat și au fost introduse prețuri noi de predare la cereale, la plante oleaginoase și la principalele feluri de produse animale în scopul ca, pe baza reducerii prețului de cost, să se asigure fiecărui sovhoz posibilitatea obținerii unui venit net. Produsele ramurilor principale sînt predate de către sovhozuri statului prin centrele de colectare, la prețuri de predare fixe. Produsele ramurilor auxiliare, inclusiv produsele prelucrate în cadrul gospodăriei, sînt vîndute de sovhozuri direct consumatorului la prețuri de stat cu amănuntul. Desființarea dotării sovhozurilor de către stat și trecerea lor la hozrasciot este o foarte importantă măsură economică în domeniul construcției sovhoznice, o măsură care a creat o bază trainică pentru ducerea rațională a gospodăriei sovhozurilor.

În vederea mării cointeresei materiale în reducerea prețului de cost și în creșterea acumulărilor în sovhozuri, cel puțin 20% din totalul venitului net realizat de ele rămîne la dispoziția lor, iar restul intră în venitul net centralizat al statului.

Venitul net care rămîne la dispoziția sovhozului și care este acumulat în formă bănească e folosit pentru întărirea și lărgirea gospodăriei, pentru îmbunătățirea deservirii sociale-culturale a lucrătorilor din sovhoz (așezăminte pentru copii, amenajarea cluburilor, a caselor de odihnă și a sanatoriilor etc.). În acest scop se formează fonduri speciale:

fondul pentru întărirea și lărgirea gospodăriei sovhozului, fondul de asigurare, fondul directorului.

Dezvoltarea producției sovhoznice depinde în foarte mare măsură de întărirea formelor socialiste de organizare a muncii și de aplicarea consecventă a principiului socialist al retribuiri după muncă.

Principala formă de organizare a muncii în secțiile și fermele sovhozului este *brigada permanentă de producție*. Pentru efectuarea muncilor de câmp, există *brigăzile de tractoriști pentru cultivarea câmpului*, cărora li se repartizează parcele de pământ în câmpurile de asolament, precum și tractoare, combine și alte mașini agricole, mijloace de transport și inventar agricol. În cadrul brigăzii se creează echipe speciale pentru cultivarea culturilor agricole a căror producție este slab mecanizată. La fermele sovhozurilor se creează *brigăzi pentru creșterea animalelor*, cărora li se repartizează vite, inventarul necesar pentru îngrijirea lor, construcții pentru creșterea animalelor etc.

Principiul cointeresării materiale a lucrătorilor din sovhozuri în sporirea producției la hectar a culturilor agricole, a productivității creșterii animalelor și a rentabilității gospodăriei se înfăptuiește prin sistemul salarizării în acord sub formă bănească. Pentru depășirea planului în ceea ce privește producția la hectar a culturilor agricole, pentru obținerea unor indici ridicați în ceea ce privește productivitatea creșterii animalelor — cantitatea de lapte muls de la fiecare vacă, cantitatea de lână tunsă de pe fiecare oaie, creșterea și păstrarea de animale tinere etc. — se dau *premii în bani*. Cei ce lucrează la strângerea recoltei cu combinele (combinerii, ajutorii lor, tractoriștii etc.) primesc, în afară de salariul în bani, *salariu în natură și premii în natură* suplimentare sub formă de cereale. Pentru lucrătorii cu munci de conducere și pentru specialiștii din sovhozuri sînt stabilite premii în bani pentru îndeplinirea și depășirea planurilor de producție și de predare a produselor către stat.

Cointeresarea materială, atît a sovhozului în ansamblu cît și a fiecărui din lucrătorii lui, în rezultatele muncii este una dintre cele mai importante condiții ale creșterii și perfecționării continue a producției sovhoznice.

SCURTE CONCLUZII

1. Sistemul socialist al agriculturii sub forma colhozurilor, S.M.T.-urilor și sovhozurilor este forma superioară și cea mai progresistă de organizare a producției agricole. În socialism agricultura este chemată să asigure în mod multilateral satisfacerea nevoilor populației în ceea ce privește produsele alimentare și satisfacerea nevoilor industriei în ceea ce privește materiile prime. Sporirea productivității muncii în agricultura socialistă își găsește expresia în obținerea unei mai mari cantități de produse de pe fiecare hectar de teren agricol cu o cheltuire mai mică de muncă pe unitate de produs.

2. Stațiunile de mașini și tractoare sînt baza industrială, baza materială de producție a producției colhoznice, puncte de sprijin pentru conducerea colhozurilor de către statul socialist. Sarcina principală a stațiunilor de mașini și tractoare este sporirea prin toate mijloacele a producției la hectar a tuturor culturilor agricole din colhozuri, asigurarea sporirii șep-telului proprietate obștească concomitent cu sporirea productivității lui, sporirea producției globale și producției-marfă a agriculturii și creșterii animalelor în colhozurile deservite. Stațiunile de mașini și tractoare au un rol hotărîtor în dezvoltarea producției colhoznice.

3. Artelul agricol este singura formă justă de gospodărie colectivă în condițiile socialismului. Colhozurile, fiind întreprinderi cooperative socialiste, își duc gospodăria prin munca colectivă a colhoznicilor cu ajutorul principalelor mijloace de producție, care sînt proprietatea statului socialist, și a mijloacelor de producție care sînt proprietatea colhozurilor. În U.R.S.S. pămîntul deținut de colhozuri le-a fost dat de stat în folosință veșnică, fără plată. Statul sovietic alocă fonduri mari pentru finanțarea agriculturii și pentru satisfacerea nevoilor culturale ale țărănimii colhoznice.

4. Gospodăria obștească a colhozurilor este principalul izvor de creștere a avuției colhozurilor și de bunăstare a țărănimii colhoznice. Cerințele legii economice a repartiției după muncă se înfăptuiesc în colhozuri prin intermediul zilei-muncă. Ziua-muncă

este o măsură deosebită a muncii și a consumației, generată de orînduirea colhoznică și care îmbină cointeresarea materială personală a colhoznicilor cu interesele gospodăriei obștești a colhozului. Aplicarea consecventă a principiului cointeresării materiale personale a colhoznicilor în sporirea producției colhoznică este o pirghie importantă a ridicării continue a agriculturii.

5. Marea gospodărie colectivă asigură obținerea unor venituri ridicate. Veniturile suplimentare obținute de colhozurile situate pe pămînturi mai bune sau care folosesc pămîntul în mod mai productiv formează renta diferențială. Renta diferențială a colhozurilor revine colhozurilor și colhoznicilor; o parte din ea trece în mîinile statului.

6. Conform Statutului artelului agricol, produsele și veniturile în bani ale colhozului sînt destinate îndeplinirii obligațiilor colhozului față de stat, creării fondurilor obștești și retribuirii muncii colhoznicilor pe bază de zile-muncă. În concordanță cu legea economică fundamentală a socialismului, orînduirea colhoznică asigură creșterea neconținută a bunăstării materiale și a nivelului cultural al țărănimii colhoznică.

7. Sovhozurile sînt cele mai mari întreprinderi agricole de stat, cu cel mai înalt nivel de mecanizare, avînd un rol tot mai important în producția de produse agricole. Sovhozurile își desfășoară activitatea pe bază de hozrasciot. Creșterea neconținută a productivității muncii, cointeresarea materială a sohozurilor și a lucrătorilor lor în rezultatele muncii sînt condiții indispensabile pentru transformarea tuturor sohozurilor în gospodării model, foarte productive și rentabile.

CAPITOLUL XXXV

CIRCULAȚIA MĂRFURILOR ÎN SOCIALISM

Natura și rolul comerțului în socialism. În socialism, comerțul, care în U.R.S.S. a căpătat denumirea de *comerț sovietic*, se deosebește radical prin natura sa de comerțul capitalist. Comerțul sovietic este un comerț fără capitaliști.

În U.R.S.S. mărfurile sînt realizate de către întreprinderi și organizații de stat și cooperatiste, de către colhozuri, precum și, într-o măsură relativ mică, de către colhoznici. Mijloacele întreprinderilor din comerțul sovietic sînt proprietate socialistă. O dată cu statornicirea dominației absolute a proprietății socialiste în toate sferele economiei naționale, în economia U.R.S.S. au dispărut cu desăvîrșire condițiile pentru existența unor categorii cum sînt capitalul comercial, profitul comercial și altele.

În socialism comerțul este pus în slujba poporului. El se face în concordanță cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului — în scopul satisfacerii cît mai depline a nevoilor crescînde ale societății, în opoziție cu comerțul capitalist, care, fiind o funcțiune a capitalului comercial, este făcut pentru îmbogățirea capitaliștilor.

În societatea socialistă masa principală a bunurilor de consum individual produse ajunge la populație prin intermediul circulației mărfurilor, al comerțului. Partea precumpănitoare a veniturilor populației este cheltuită pentru cumpărarea de obiecte de consum individual — alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, obiecte cu destinație culturală, obiecte de uz casnic. Numai o parte relativ mică a obiectelor de consum individual este repartizată direct, fără folosirea circulației mărfurilor, de pildă împărțirea produselor în natură cuvenite colhoznicilor potrivit zilelor-muncă.

Prin sistemul comerțului colhozurile obțin obiectele necesare producției — mașini agricole, inventar divers, utilaj electric, combustibil, materiale de construcții, automobile etc. Tot din circulația mărfurilor fac parte colecțiile și achizițiile de către stat și de către cooperatie a produselor agricole de la colhozuri și colhoznici.

Toate acestea înseamnă că în socialism comerțul este principala formă de repartiție a obiectelor de consum popular între membrii societății, de satisfacere a nevoilor individuale crescînde ale oamenilor muncii.

Comerțul sovietic, așa cum ne învață Lenin, este o formă de legătură economică între oraș și sat. El constituie o verigă de importanță vitală în sistemul *legăturilor economice pe linie de producție dintre industria de stat și agricultura colhoznică*. Dezvoltarea legăturii comerciale dintre oraș și sat este o condiție necesară pentru întări-

rea neconținută a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimă, pentru asigurarea populației orășenești și sătești cu obiecte de consum și a industriei cu materii prime agricole.

Având drept bază producția socialistă, comerțul sovietic este în același timp o condiție necesară pentru dezvoltarea și întărirea ei. Creșterea producției industriale și agricole și sporirea cererii de mărfuri a populației, ele singure, nu sînt suficiente pentru a asigura dezvoltarea neconținută a economiei socialiste. „Pentru ca viața economică a țării să poată pulsa din plin, iar industria și agricultura să fie stimulate a-și spori și mai mult producția, este nevoie de încă o condiție, și anume de *un schimb de mărfuri* lang desfășurat între oraș și sat, între raioanele și regiunile țării, între diferitele ramuri ale economiei naționale. Trebuie ca țana să fie acoperită de o rețea de depozite de mărfuri, de magazine, de prăvălii. Trebuie ca mărfurile să circule fără întrerupere de la locurile de producție la consumator, canalizate fiind prin aceste depozite, magazine și prăvălii”¹.

Comerțul sovietic leagă producția socialistă de consumul popular, făcînd ca producția crescîndă a industriei și agriculturii să corespundă nevoilor consumatorilor, și ca producția socialistă să țină seama de cererea crescîndă a populației. În capitalism legătura dintre producție și consum se înfăptuiește prin mecanismul spontan al concurenței, prin crize. În socialism, datorită acțiunii legii dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale, comerțul are posibilitatea să realizeze o *coordonare pe bază de plan a producției și a consumului*.

Comerțul sovietic se sprijină, pe de o parte, pe extinderea neîncetată a producției socialiste, iar pe de altă parte pe creșterea continuă a nevoilor, a puterii de cumpărare a maselor. Creșterea bunăstării populației, creșterea veniturilor bănești ale oamenilor muncii și reducerea sistematică a prețurilor mărfurilor creează o cerere mereu crescîndă de produse industriale și agricole. De aceea comerțul sovietic nu cunoaște greutățile de realizare a mărfurilor și crizele de desfacere, inerente capitalismului.

Statul sovietic și organele lui stabilesc volumul și structura producției obiectelor de consum popular,

¹ I. V. Stalin, Raportul de activitate al C.C. al P.C. (b.) al U.R.S.S. la Congresul al XVII-lea al partidului, Opere, vol. 13, ed. P.M.R. 1952, pag. 360. — *Nota Trad.*

sursele și proporțiile fondurilor de mărfuri, căile naționale de mișcare a mărfurilor, planifică rețeaua comercială și repartizarea ei teritorială. Ele repartizează resursele de mărfuri pe regiuni, ținînd seamă de puterea de cumpărare a populației, de compoziția veniturilor și cheltuielilor ei.

Din însăși esența comerțului sovietic decurge necesitatea de a ține seama sub toate aspectele de cererea populației, de gusturile în dezvoltare ale consumatorilor, de particularitățile naționale și locale, de condițiile de climă, de sezon etc. Numai în felul acesta poate fi asigurată o justă planificare a circulației mărfurilor, pentru ca masa mărfurilor care vin în fiecare raion să corespundă cererii nu numai în ceea ce privește suma, adică expresia valorică, ci și în ceea ce privește sortimentul concret, adică valorile lor de întrebuintare.

Justa organizare a planificării circulației mărfurilor presupune o largă inițiativă din partea organelor sovietice locale și a organizațiilor comerciale locale în mobilizarea resurselor de mărfuri, aprovizionarea populației cu mărfuri și exclude centralizarea excesivă în repartizarea mărfurilor.

Reducerea greutății specifice a repartizării centralizate a obiectelor de consum și sporirea greutății specifice a mărfurilor repartizate de către organele locale duc la o mai mare concordanță între aducerea de mărfuri și cererea locală, măresc capacitatea de manevrare și operativitatea organizațiilor comerciale. Comerțul este chemat să contribuie prin toate mijloacele la atragerea unor resurse locale suplimentare mereu noi în circulația mărfurilor.

Nivelul înalt al puterii de cumpărare a populației U.R.S.S. nu înseamnă nicidecum că oricărei mărfi îi este asigurată în mod automat desfacerea. O dată cu creșterea bunăstării maselor populare devin tot mai multilaterale nevoile lor, cresc pretențiile consumatorilor față de calitatea mărfurilor. Organizațiilor comerciale li se cere să știe să se adapteze repede schimbărilor survenite în cerere, să nu admită o repartizare mecanică a mărfurilor, greșeli în repartizarea lor pe raioane, să îmbunătățească neconținut deservirea consumatorilor, să creeze înlesniri pentru cumpărători și să economisească timpul acestora.

Mișcarea mărfurilor în țară este determinată de repartizarea teritorială a producției, de nivelul și de structura

cererii consumptive pe regiuni. În legătură cu aceasta are o mare însemnătate buna funcționare a transporturilor, de care depinde în multe privințe rapiditatea circulației mărfurilor.

Menirea comerțului sovietic este de a influența în mod activ producția în interesul sporirii producției de mărfuri în concordanță cu cererea populației, de a obține îmbunătățirea calității lor, lărgirea și îmbunătățirea sortimentului. Principalele pîrghii de înrîurire a comerțului sovietic asupra producției sînt: contractele economice încheiate între organizațiile comerciale și organizațiile industriale pentru livrări de produse de un anumit sortiment și de o anumită calitate, folosirea largă a sistemului comenzilor prealabile făcute de organizațiile comerciale industriei, verificarea minuțioasă a mărfurilor primite și aplicarea de sancțiuni pentru violarea clauzelor contractului, inclusiv refuzul de a primi produse de calitate inferioară.

Comerțul sovietic influențează în mod activ formarea cererii consumptive, contribuind la introducerea unor mărfuri noi în viața de toate zilele. În acest scop el folosește reclama ca mijloc de informare conștiințioasă a consumatorilor asupra calității și destinației cutărilor sau cutărilor mărfuri, în opoziție cu reclama capitalistă, care urmărește scopuri de îmbogățire pe spinarea consumatorului. Un important factor de formare a cererii îl constituie nivelul prețurilor și corelația dintre prețurile mărfurilor vîndute populației.

Diviziunea muncii între organizațiile producătoare și cele comerciale, atribuirea funcțiunii de circulație a mărfurilor organizațiilor comerciale și de colectări aduc societății socialiste economii importante, contribuind la accelerarea circulației produsului social și la reducerea mijloacelor ocupate în sfera circulației. Aceasta permite sporirea mijloacelor destinate extinderii producției socialiste.

Pe lângă funcțiunea de a pune mărfurile în circulație, organizațiile comerciale și de colectări organizează și transportarea, păstrarea, sortarea și ambalarea mărfurilor, ceea ce constituie o continuare a procesului de producție în sfera circulației.

Dezvoltarea comerțului are o mare însemnătate pentru asigurarea cointeresării materiale personale a oamenilor muncii de la orașe și sate în ceea ce privește rezultatele

muncii lor și sporirea productivității ei. Comerțul sovietic este o condiție necesară pentru înlăptuirea legii economice a repartiției după muncă: realizarea veniturilor bănești ale oamenilor muncii se face prin comerțul sovietic. De dezvoltarea comerțului sovietic, de calitatea servirii cumpărătorilor depinde în multe privințe satisfacerea nevoilor oamenilor muncii potrivit cu veniturile obținute de ei.

Comerțul asigură intrarea regulată în sectorul de stat și în cel colhoznic a mijloacelor bănești necesare pentru reînnoirea și extinderea producției. De rapiditatea realizării mărfurilor depinde în multe privințe viteza de rotație a mijloacelor în întreaga economie națională. Prin intermediul comerțului sovietic industria socialistă produce mărfuri de consum capătă mijloacele bănești care acoperă cheltuielile de producție și constituie venitul net al întreprinderilor și venitul net centralizat al statului. Realizarea neîntreruptă a mărfurilor prin intermediul comerțului sovietic asigură intrarea la timp în fondul general al statului a mijloacelor bănești destinate a fi folosite în întreaga economie națională. Vînzarea de către colhozuri și colhoznică a producției-marfă constituie un izvor de venituri bănești pentru ei, venituri folosite pentru întărirea și dezvoltarea gospodăriei obștești a colhozurilor și pentru satisfacerea nevoilor personale ale colhoznicilor.

Dezvoltarea comerțului sovietic, sporirea masei mărfurilor vîndute la prețurile fixe stabilite pe bază de plan constituie una dintre cele mai importante condiții ale întăririi stabilității banilor sovietici.

O dată cu dezvoltarea producției socialiste, o dată cu creșterea bunăstării populației se lărgeste circulația mărfurilor, se îmbunătățește structura ei — crește greutatea specifică a mărfurilor de calitate superioară și a sorturilor mai valoroase, se îmbogățește sortimentul.

Volumul comerțului cu amănuntul în U.R.S.S. a crescut din 1928 pînă în 1940 (în prețuri comparabile) de 2,3 ori, în timp ce în țările capitaliste în aceeași perioadă comerțul nu numai că nu a crescut, dar în ajunul celui de-al doilea război mondial se afla sub nivelul anului 1929. În 1953 comerțul cu amănuntul în U.R.S.S. (în prețuri comparabile) a crescut față de 1940 de 1,8 ori, iar față de 1950 — de 1½, în timp ce în S.U.A. volumul comerțului se afla în 1953 la nivelul anului 1950, iar în Anglia chiar a scăzut întrucîtva.

În 1953 magazinele de stat și cele cooperatiste au vîndut populației mai mult decît în 1940: carne și produse de carne — de 2,5 ori,

pește și produse de pește — de 2 ori, unt — de 2,5 ori, unt vegeta și alte grăsimi — aproape de 3 ori, zahăr — de peste 2,5 ori, țesături — de mai bine de 2 ori, dintre care țesături de lână — de 2,5 ori, țesături de mătase — aproape de 5 ori, încălțăminte — aproape de 2 ori, ceasuri — de 5 ori, mașini de cusut — de 6 ori, biciclete — de 9,6 ori, aparate de radio — de 11 ori.

În legătură cu accelerarea în 1953—1954 a ritmului de dezvoltare a comerțului sovietic, sarcinile celui de-al 5-lea plan cincinal în ceea ce privește proporțiile circulației mărfurilor se îndeplinesc în patru ani. Din 1950 până în 1955 volumul masei de mărfuri pe care populația le primește din rețeaua comercială de stat și cooperatistă va crește de aproximativ 2 ori.

Sarcinile fundamentale ale trecerii treptate de la socialism la comunism cer lărgirea pe toate căile a circulației mărfurilor, dezvoltarea comerțului sovietic. Partidul comunist și Guvernul sovietic pun în aplicare un sistem de măsuri menite să asigure o nouă ridicare însemnată a comerțului sovietic atât la orașe cât și la sate. Volumul circulației mărfurilor și investițiile capitale în comerț cresc în proporții mari. Se întărește baza tehnică-materială a comerțului, ia o largă extindere rețeaua de depozite și rețeaua comercială, mai ales rețeaua magazinelor specializate. Se lărgesc pregătirea cadrelor comerciale, se îmbunătățesc organizarea și planificarea comerțului, sistemul de retribuție a muncii lucrătorilor din comerț. Toate acestea contribuie la îndeplinirea sarcinii de a mări prin toate mijloacele gradul de asigurare a populației orașenești și sătești cu mărfuri de consum popular.

Formele principale ale comerțului în socialism. În socialism comerțul are trei forme: 1) comerțul de stat, 2) comerțul cooperatist și 3) comerțul colhoznic.

Rolul hotărâtor atât în comerțul cu ridicata cât și în comerțul cu amănuntul îl are în U.R.S.S. *comerțul de stat*. În mîinile statului socialist este concentrată masa covârșitoare a resurselor de mărfuri din țară care se reparitează prin comerțul sovietic. Organizațiile comerciale primesc partea principală a mărfurilor de la industria de stat. Trecînd, de regulă, prin comerțul cu ridicata, aceste mărfuri intră apoi în comerțul cu amănuntul și sînt vîndute populației.

Principala sursă de aprovizionare cu materii prime a industriei producătoare de obiecte de consum individual și baza aprovizionării cu produse alimentare a populației o constituie colectările și achizițiile de produse agricole făcute de stat de la colhozuri. O importantă sursă

de produse alimentare și de materii prime agricole este de asemenea producția sovhozurilor și plata în natură pentru lucrările efectuate de S.M.T.-uri. În 1953 comerțul de stat cuprindea 64,2% din întregul volum al comerțului cu amănuntul din țară. El deservește mai ales populația orașelor și a regiunilor industriale.

Comerțul de stat cu mărfuri de consum individual se realizează prin rețeaua comercială (magazine, prăvălii, baze etc.) a Ministerului Comerțului al U.R.S.S. și a ministerelor respective ale republicilor unionale, prin direcțiile de aprovizionare muncitorească din transporturi, din industria carboniferă, petroliferă, metalurgică și din alte ramuri industriale, prin rețeaua comercială specializată a unor ministere prin care sînt realizate produsele întreprinderilor lor.

Comerțul cooperatist este realizat de întreprinderile comerciale ale cooperației de consum și ale cooperației meșteșugărești. Fondurile organizațiilor cooperatiste sînt proprietate cooperatistă a membrilor-cooperatori. Organizațiile comerciale cooperatiste beneficiază de mari credite din partea Statului sovietic. Comerțul cooperatist reprezenta în 1953 25,4% din întregul comerț cu amănuntul. Partea covârșitoare a comerțului cooperatist revine cooperației de consum, iar restul — cooperației meșteșugărești. Cooperația de consum deservește mai ales populația rurală și este principala organizație comercială la sate. În afară de aceasta, populația sătească cumpără unele mărfuri la orașe. Cooperației de consum îi revine un rol important în colectările și achizițiile de produse agricole. Cooperația de consum este chemată să ajute pe toate căile colhozurile și colhoznicii în desfacerea produselor lor și astfel să contribuie la creșterea tuturor ramurilor agriculturii și la ridicarea bunăstării materiale a oamenilor muncii.

Din comerțul de stat și cooperatist face parte și activitatea întreprinderilor de *alimentație publică* — fabricile-bucătării, cantinele, restaurantele, bufetele etc., care vînd produsele lor populației. Dezvoltarea alimentației publice duce la o mare economisire a timpului de muncă în economia națională; ea înlocuiește munca puțin productivă din gospodăria casnică printr-o muncă mai productivă, socializată, și îmbunătățește considerabil condițiile de trai ale populației. Alimentația publică eliberează pentru participarea la producția socialistă și la viața socială milioane de femei ocupate cu gospodăria casnică. Alimentația publică dă posibilitatea să se folosească mai rațional și mai chib-

zuit resursele alimentare și să se organizeze alimentația pe baze științifice-igienice.

Comerțul de stat și cel cooperatist formează piața organizată, planificată în mod nemijlocit de către statul socialist. În U.R.S.S. piața organizată are o situație dominantă, determinantă în circulația mărfurilor. În circulația mărfurilor din U.R.S.S., pe lângă piața organizată, există și o piață neorganizată, sub forma comerțului colhoznic.

Comerțul colhoznic este o formă a comerțului sovietic cu amănuntul, în care vânzătorii sînt colhozurile și colhoznicii, care vînd populației produse agricole la prețuri ce se formează pe piață sub influența cererii și a ofertei. Colhoznicii realizează pe piață o anumită parte a produselor primite de ei în colhozuri potrivit cu zilele-muncă lucrate sau o parte din produsele gospodăriilor lor auxiliare. Comerțul colhoznic nu este planificat în mod direct de către stat: statul nu dă colhozurilor și colhoznicilor sarcini de plan în ceea ce privește realizarea produselor lor pe piețele colhoznice și nu stabilește prețuri la mărfurile agricole vîndute de ei. Dar comerțul colhoznic se află sub influența economică a comerțului de stat și a celui cooperatist. Lărgirea circulației mărfurilor și reducerea prețurilor cu amănuntul în comerțul de stat și în cel cooperatist au ca rezultat reducerea nivelului prețurilor și pe piața colhoznică.

Pe piețele colhoznice se resimte în anumite limite acțiunea stihiei pieței. Atunci cînd slăbește acțiunea economică regulatoare a statului, pe unele piețe colhoznice se pot activa elementele speculative. Profitînd de lipsa temporară a unor mărfuri pe piața respectivă, elementele speculative umflă prețurile de piață. O dată cu creșterea producției-marfă a colhozurilor, care este pusă la dispoziția statului prin colectări și achiziții, o dată cu dezvoltarea producției sovhozurilor, o dată cu creșterea cantităților de mărfuri alimentare în rețeaua de stat și cooperatistă, acțiunea economică exercitată de stat asupra pieței neorganizate se intensifică din ce în ce mai mult.

Colhozurile și colhoznicii realizează o parte din produsele lor agricole prin cooperarea de consum pe bază de comision.

Comerțul colhoznic este un important mijloc de stimulare a producției agricole și de aprovizionare a orașelor și centrelor industriale cu produse alimentare, furnizînd popu-

lației o parte importantă din unele produse ca legume, carbofi, carne, produse lactate etc. În 1953 greutatea specifică a comerțului colhoznic în întregul comerț cu amănuntul era de 10,4%, iar în ceea ce privește mărfurile alimentare — de circa 20%.

Prețurile și cheltuielile de circulație în comerțul de stat și cel cooperatist. Faptul că proprietatea întregului popor este precumpănitoare în sfera producției și în sfera circulației mărfurilor asigură statului socialist posibilitatea de a planifica prețurile în toate ramurile economiei naționale. În U.R.S.S. prețurile pieței organizate se stabilesc pe bază de plan: prețurile de colectare și de achiziție a producției-marfă vîndute de colhozuri și de colhoznici organizațiilor de stat și cooperatiste; prețurile cu ridicata pentru industrie și pentru organizațiile comerciale; prețurile cu amănuntul în comerțul de stat și în cel cooperatist, adică prețurile finale la care populația cumpără obiectele de consum. Prețurile se împart în: prețuri unionale (unice pentru întreaga țară) și prețuri zonale (diferențiate pe regiuni). La unele mărfuri se stabilesc prețuri de sezon.

Reducerea sistematică a prețurilor cu amănuntul este unul din principalele mijloace de ridicare a bunăstării maselor populare. Cele șapte reduceri de prețuri efectuate începînd din 1947 au sporit într-o măsură foarte mare puterea de cumpărare și veniturile reale ale oamenilor muncii de la orașe și sate. Reducerea de prețuri este un important factor de înfrînire planificată asupra cererii. La reducerea prețurilor se ține seama de importanța pe care o marfă sau alta o are pentru consumul popular. Reducerea de prețuri este folosită ca un mijloc de lărgire a consumației anumitor mărfuri. Reducerea prețurilor cu amănuntul se bazează pe reducerea cheltuielilor de producție și a cheltuielilor comerciale, precum și pe sporirea cantității mărfurilor dirijate de stat spre a fi vîndute populației.

În U.R.S.S., datorită reducerii sistematice a prețurilor de stat cu amănuntul, cantitatea de mărfuri care în 1947 costa 1.000 de ruble putea fi cumpărată în 1954 cu 433 de ruble. În 1954 prețurile cu amănuntul în U.R.S.S. la pîine și unt erau de 3 ori mai mici, la carne — de aproape 3 ori mai mici, iar la zahăr — de 2,3 ori mai mici decît au fost la sfîrșitul anului 1947. În același timp în S.U.A., Anglia, Franța și în majoritatea țărilor burgheze, prețurile acestor mărfuri au crescut considerabil în comparație cu 1947.

Mărfurile intră în rețeaua comercială la prețul cu ridicata. Organizațiile comerciale vînd aceste mărfuri popu-

lației la prețul cu amănuntul. Diferența dintre prețul cu amănuntul și prețul cu ridicata formează adaosul comercial. Din adaosul comercial se acoperă cheltuielile de circulație ale organizațiilor comerciale și se formează venitul lor net. Așadar *prețul cu amănuntul* al organizațiilor comerciale este egal cu prețul cu ridicata plus adaosul comercial. Adaosul comercial se calculează de obicei sub forma unui anumit procent dedus din prețul cu amănuntul, iar în unele cazuri sub forma unui adaos la prețul cu ridicata. Adaosurile comerciale sînt planificate de stat, reducerea lor stimulează organizațiile comerciale să-și îmbunătățească activitatea, să reducă cheltuielile de circulație.

În comerțul sovietic *cheltuielile de circulație* reprezintă expresia bănească a cheltuielilor făcute de întreprinderile comerciale pentru a aduce mărfurile la consumator. Cheltuielile de circulație din comerțul de stat și din comerțul cooperatist sînt planificate de stat. Din cheltuielile de circulație fac parte: cheltuielile de amortizare (clădirea, inventarul), cheltuielile pentru păstrarea, sortarea și ambalarea mărfurilor, pentru transport, pentru salariile lucrătorilor din comerț etc.

În comerțul sovietic există două feluri de cheltuieli de circulație. În primul rînd, există cheltuieli legate de continuarea procesului de producție în sfera circulației (transportul, păstrarea, ambalarea mărfurilor); spre deosebire de comerțul capitalist, în comerțul sovietic aceste cheltuieli ocupă un loc precumpănitor. În al doilea rînd, există cheltuieli legate de forma marfă a produselor (deservirea proceselor de cumpărare-vînzare, cheltuielile legate de conducerea gospodăriei bănești a întreprinderilor comerciale etc.). Aceste două feluri de cheltuieli de circulație au surse de acoperire diferite.

Sursa de acoperire a primului fel de cheltuieli de circulație o constituie munca lucrătorilor din comerț, care continuă procesul de producție în sfera circulației. Această muncă mărește valoarea mărfurilor, ceea ce asigură acoperirea cheltuielilor legate de transport, păstrare, ambalare și de alte funcții productive îndeplinite de organizațiile comerciale. Al doilea fel de cheltuieli de circulație, adică cheltuielile legate de forma marfă a produselor, se acoperă din venitul net creat în ramurile productive. Nivelul prețurilor cu ridicata ale industriei se stabilește în așa fel ca

o parte din venitul net al industriei să revină organizațiilor comerciale.

Datorită superiorității sistemului economic socialist, care se dezvoltă pe bază de plan, nivelul cheltuielilor de circulație, adică raportul dintre cheltuielile de circulație și volumul comerțului, în U.R.S.S. este de cîteva ori mai scăzut decît în țările capitaliste, și scade mereu. Comerțul sovietic nu cunoaște enormele cheltuieli neproductive care în comerțul capitalist constituie o parte covîrșitoare a cheltuielilor de circulație și sînt determinate de anarhia în producție, de crize, de concurență, de speculă, de colosala risipă în legătură cu reclama. În societatea socialistă procesul de mișcare a mărfurilor are un caracter planificat, producției fiindu-i asigurată o piață internă în continuă creștere. Toate acestea determină în U.R.S.S. o reducere simțitoare, în comparație cu țările burgheze, a timpului de circulație și a numărului verigilor prin care trec mărfurile în drumul lor din sfera producției la consumator. Viteza circulației mărfurilor în U.R.S.S. este de aproximativ trei ori mai mare decît în țările capitaliste, ceea ce aduce o considerabilă economie de resurse.

În opoziție cu capitalismul, căruia îi este caracteristică acumularea unor uriașe stocuri excedentare de mărfuri, în socialism mărirea stocurilor de mărfuri se stabilește pe bază de plan, potrivit cu nevoile circulației mărfurilor, cu necesitatea de a asigura intrarea regulată și neîntreruptă a mărfurilor în rețeaua comercială. Aceasta permite să se evite formarea unor stocuri excedentare de mărfuri. Pe măsura desfășurării comerțului sovietic, cheltuielile de circulație se reduc tot mai mult.

În ajunul celui de-al doilea război mondial, cheltuielile de circulație în comerțul cu ridicata și în cel cu amănuntul reprezentau în U.R.S.S. aproximativ 10% din volumul comerțului cu amănuntul. În 1953 cheltuielile de circulație în comerțul de stat și în cel cooperatist al U.R.S.S. reprezentau circa 8% din volumul comerțului cu amănuntul.

Reducerea cheltuielilor de circulație concomitent cu îmbunătățirea deservirii consumatorilor constituie o importantă sursă de economisire a muncii sociale. Ea creează posibilitatea de a destina mijloace suplimentare pentru sporirea producției materiale, lărgirea circulației mărfurilor și ridicarea nivelului comerțului. Reducerea cheltu-

ielilor de circulație se realizează pe baza mecanizării proceselor de muncă în comerțul sovietic, pe baza sporirii productivității muncii, a desfășurării întrecerii socialiste între lucrătorii din comerț pentru îmbunătățirea activității rețelei comerciale, pentru o mai bună folosire a forței de muncă. Cu ajutorul formelor de salarizare în acord-premial, Statul sovietic stimulează materialicește pe lucrătorii din comerț să obțină indici superiori în muncă. Reducerea cheltuielilor de circulație cere îmbunătățirea continuă a planificării circulației mărfurilor și a studierii cererii populației, justa organizare a aducerii mărfurilor în rețeaua comercială, lărgirea comerțului cu mărfuri preambalate. Un factor important în reducerea cheltuielilor de circulație îl constituie lupta împotriva pierderilor în comerț și la colectări, care este strâns legată de lărgirea rețelei de depozite, de silozuri, instalații frigorifere, de raționalizarea transportului și a păstrării mărfurilor. Scurtarea continuă a căilor de mișcare a mărfurilor, micșorarea numărului verigilor rețelei comerciale și folosirea mai rațională a transportului au un mare rol în reducerea cheltuielilor de circulație.

Reducerea cheltuielilor de circulație este indisolubil legată de întărirea în întreprinderile comerciale a hozrasciotului, care cere ca întreprinderile comerciale să fie rentabile, adică să aibă un venit net (beneficiu), cu respectarea riguroasă a prețurilor stabilite. *Venitul net al întreprinderilor comerciale socialiste* se deosebește radical de profitul comercial capitalist; el este creat de munca, liberă de exploatare, a lucrătorilor din comerț (în măsura în care munca lor este o continuare a procesului producției materiale în sfera circulației), precum și a lucrătorilor din producția socialistă (o parte din adaosul comercial are ca sursă sfera producției materiale). Acest venit este folosit pentru nevoile generale ale statului (prin vărsăminte în buget), pentru lărgirea rețelei comerciale, pentru sporirea mijloacelor organizațiilor comerciale și pentru îmbunătățirea situației materiale și culturale a lucrătorilor din comerțul sovietic.

Comerțul exterior. În socialism comerțul exterior este folosit pentru o mai deplină satisfacere a nevoilor crescînde ale societății. El este un izvor suplimentar de resurse pentru dezvoltarea producției și pentru îmbunătățirea aprovizionării populației cu obiecte de consum.

Comerțul exterior este monopolul statului socialist. În U.R.S.S. toate operațiile de comerț exterior sînt concentrate în mîinile unui organ de stat special — Ministerul Comerțului Exterior, sînt subordonate sarcinilor construcției socialiste și se desfășoară pe baza planurilor de stat de export și import, care fac parte integrantă din planul economiei naționale. Monopolul comerțului exterior este o condiție necesară a existenței și a dezvoltării economiei socialiste.

Monopolul comerțului exterior în U.R.S.S. îndeplinește în prezent două funcțiuni esențiale. În primul rînd, el asigură independența economică a țării socialismului față de încercuirea capitalistă, ferind economia ei națională și piața ei internă de pătrunderea capitalului străin, de acțiunea nefastă a crizelor economice, de stihia pieței mondiale capitaliste. În al doilea rînd, el este un instrument de colaborare economică între U.R.S.S. și țările de democrație populară, un mijloc prin care Uniunea Sovietică acordă ajutor acestor țări în dezvoltarea lor economică. Această nouă funcțiune a monopolului comerțului exterior a apărut o dată cu formarea pieței mondiale a țărilor lagărului democratic, care își bazează relațiile comerciale reciproce nu pe concurență, ci pe ajutorul reciproc frățesc.

Monopolul comerțului exterior a fost o pavăză sigură pentru economia U.R.S.S. împotriva agresiunii economice a țărilor imperialiste. El a jucat un rol important în opera de industrializare a economiei naționale a U.R.S.S., asigurînd înzestrarea întreprinderilor industriale cu importante cantități de mașini de import. O dată cu transformarea U.R.S.S. într-o putere industrială, structura comerțului ei exterior s-a schimbat esențial: locul precumpănitor în exportul sovietic l-au ocupat mărfurile industriale, în timp ce în exportul Rusiei preroevoluționare precumpănneau materiile prime agricole. În cursul celui de-al 4-lea și de-al 5-lea plan cincinal, U.R.S.S. a mărit și mai mult exportul de produse ale industriei grele.

În comerțul său exterior, Uniunea Sovietică aplică în mod consecvent principiul respectării suveranității naționale a tuturor țărilor, al egalității depline a părților și al avantajelor reciproce. Pornind de la posibilitatea coexistenței pașnice a celor două sisteme — sistemul socialist și cel capitalist —, Statul sovietic consideră extinderea legăturilor comerciale externe ca fiind unul dintre cele mai

importante mijloace de apropiere între popoare, de slăbire a încordării internaționale și de întărire a cauzei păcii.

Datorită creșterii uriașe a producției socialiste în U.R.S.S. și apariției noii piețe mondiale a lagărului democratic, volumul comerțului exterior al Uniunii Sovietice crește neconținut din an în an. Comerțul exterior al U.R.S.S. cu țările lagărului democratic crește rapid. El ocupă un loc cu totul precumpănitor în întreg volumul comerțului exterior al Uniunii Sovietice. În 1952 comerțul exterior cu țările capitaliste reprezenta $\frac{1}{5}$, în timp ce comerțul exterior cu țările lagărului democratic — $\frac{4}{5}$ din întreg volumul comerțului exterior al U.R.S.S.

Restrângerea comerțului exterior al U.R.S.S. cu țările capitaliste care a avut loc în anii trecuți a fost compensată cu prisosință prin extinderea comerțului ei cu țările de democrație populară.

Uniunea Sovietică urmează fără abatere linia dezvoltării legăturilor economice de afaceri cu țările capitaliste în condiții de avantaje reciproce. Dar dezvoltarea comerțului dintre U.R.S.S. și țările capitaliste este împiedicată de politica de discriminare dusă sub presiunea cercurilor agresive din S.U.A. S.U.A. duc o politică de respingere a legăturilor comerciale cu U.R.S.S. și cu țările de democrație populară și constrâng toate țările burgheze dependente de ele să urmeze această linie. Această politică eșuează, deoarece ea aduce prejudicii serioase intereselor statelor care o urmează. În 1953—1954 s-au conturat într-o serie de state burgheze tendințe spre o extindere a legăturilor comerciale cu Uniunea Sovietică și cu țările de democrație populară.

În 1953 U.R.S.S. a făcut comerț cu 51 de state străine, cu 25 dintre aceste țări comerțul făcându-se pe bază de acorduri comerciale anuale și pe mai mulți ani. Volumul comerțului exterior al U.R.S.S. a atins în 1953 cifra de 23 de miliarde de ruble și a depășit de aproape 4 ori (în prețuri comparabile) nivelul dinainte de război. Paralel cu sporirea volumului comerțului U.R.S.S. cu țările lagărului democratic a crescut considerabil volumul comerțului ei cu o serie de țări din Europa occidentală, Orientul Apropiat și Mijlociu, concomitent cu lărgirea sortimentului mărfurilor exportate și importate.

SCURTE CONCLUZII

1. În societatea socialistă comerțul este un comerț fără capitaliști și are drept scop să satisfacă în cele mai bune condiții nevoile oamenilor muncii. Comerțul sovietic se desfășoară pe bază de plan, legând între ele producția socialistă în creștere și consumul popular care se mărește, orașul și satul, ramurile economiei naționale, regiunile țării.

2. În U.R.S.S. există două piețe: piața organizată, sub forma comerțului de stat și a celui cooperatist, și piața neorganizată, din care face parte comerțul colhoznic. Piața organizată este planificată în mod nemijlocit de către stat. Ea joacă un rol determinant în circulația mărfurilor. Piața neorganizată nu este planificată în mod nemijlocit, ci este reglată economiceste de către stat.

3. Prețurile mărfurilor în comerțul de stat și în cel cooperatist se stabilesc pe bază de plan. Prețurile pe piețele colhoznice se formează în funcție de raportul dintre cerere și ofertă și se află sub acțiunea regulatoare a prețurilor de stat. Statul sovietic efectuează reducerea sistematică a prețurilor cu amănuntul, ceea ce duce la ridicarea neconținută a puterii de cumpărare a muncitorilor, funcționarilor și țăranilor, la creșterea consumului popular.

4. Comerțul sovietic are la bază principiile hozrasciotului și este mult mai economic decât comerțul capitalist, deoarece el nu cunoaște marile cheltuieli neproductive generate în capitalism de proprietatea privată, de concurență și de anarhia în producție.

5. În socialism comerțul exterior este monopol de stat și servește sarcinilor întăririi și dezvoltării continue a economiei socialiste. În U.R.S.S. monopolul comerțului exterior asigură apărarea economiei socialiste împotriva pătrunderii capitalului străin și este un mijloc de colaborare economică între Uniunea Sovietică și țările lagărului democratic.

CAPITOLUL XXXVI

VENITUL NAȚIONAL AL SOCIETĂȚII SOCIALISTE

Produsul social total și venitul național în socialism. În socialism produsul social total reprezintă întreaga masă de bunuri materiale — mijloace de producție și obiecte de consum — produse în societate în decursul unei anumite perioade de timp, de pildă într-un an.

Produsul social total este creat prin munca lucrătorilor din ramurile producției materiale: industrie, agricultură, construcții, transportul care deservește producția, precum și prin munca lucrătorilor din comerț care execută operații ce constituie o continuare a procesului de producție în sfera circulației (păstrarea, finisarea, transportarea, ambalarea mărfurilor etc.). La crearea bunurilor materiale participă nemijlocit, alături de oamenii muncii fizice, și oamenii muncii intelectuale (oameni de știință, ingineri etc.) care lucrează în ramurile producției materiale.

În ramurile neproductive nu se creează produs social total. Oamenii muncii ocupați în sfera neproductivă (administrația de stat, cultura, deservirea socială și medicală a populației) nu produc bunuri materiale. Dar munca lucrătorilor ocupați în ramurile neproductive este necesară societății socialiste, producției materiale; ea este o muncă socialmente utilă. Statul socialist desfășoară o activitate economică-organizatorică și culturală-educativă, care este de o necesitate vitală pentru societate. În socialism crește imens rolul științei în dezvoltarea tehnicii, în ridicarea producției. De mare însemnătate este munca cheltuită pentru pregătirea cadrelor calificate necesare producției. Știința, învățământul, arta satisfac nevoile culturale ale oamenilor muncii. Ramurile deservirii sociale și medicale creează condițiile necesare pentru ca oamenii muncii din societatea socialistă să poată munci cu succes. Prin urmare, în societatea socialistă între lucrătorii din producția materială și lucrătorii din sfera neproductivă există un schimb reciproc de activități.

Baza orînduirii socialiste, ca și a oricărei alte orînduiri, o constituie producția, adică sfera producerii bunurilor materiale necesare pentru existența și dezvoltarea societății socialiste. Din această cauză sporirea părții de muncă a lucrătorilor ocupați în sfera producției materiale prin reducerea părții de muncă a lucrătorilor ocupați într-o serie de ramuri neproductive are cea mai mare însemnătate pentru economia națională. Astfel umflarea schemelor de personal ale aparatului administrației de stat, un personal administrativ și de conducere excesiv în colhozuri, nivelul ridicat al cheltuielilor de circulație — toate acestea au ca urmare sustragerea de resurse de muncă și, în primul rînd, de cadre calificate din sfera producției materiale. Această sustragere de cadre din sfera produc-

ției frînează creșterea venitului național, aduce prejudicii economiei naționale.

Sporirea sistematică a părții de muncă cheltuită în sfera producției materiale, simplificarea și ieftinirea prin toate mijloacele a aparatului administrativ, reducerea cheltuielilor de circulație contribuie la creșterea avuției sociale, la crearea belșugului de produse necesar pentru construirea societății comuniste.

Lenin considera drept una din cele mai importante sarcini ale Puterii sovietice „micșorarea și ieftinirea sistematică a aparatului sovietic prin reducerea lui, printr-o mai perfectă organizare a lui, prin desființarea târâgănelii, a birocratismului și micșorarea cheltuielilor neproductive”¹.

În procesul de producție o parte din produsul social total este folosită pentru înlocuirea mijloacelor de producție consumate. Această parte a produsului social total întruchipează cheltuirile de muncă trecută care au fost transmise produsului din mijloacele de producție consumate. După ce din produsul social total se scade partea care înlocuiește mijloacele de producție consumate, rămîne partea din produsul social care reprezintă venitul național al societății.

Venitul național în socialism este partea din produsul social total creat de lucrătorii din producția socialistă care rămîne după înlocuirea mijloacelor de producție consumate în decursul unei perioade date și care întruchipează munca nou cheltuită.

Venitul național în formă *naturală* se compune din suma totală a mijloacelor de consum produse în țară și destinate satisfacerii nevoilor societății și din acea parte a mijloacelor de producție produse care este destinată lărgirii producției socialiste la orașe și sate.

Totodată venitul național apare în formă *bănească*. Întrucît în socialism există producție de mărfuri, venitul național în ansamblu și toate elementele sale, independent de forma lor naturală, se măsoară cu ajutorul valorii, se exprimă în bani. Din această cauză, nu numai întreaga masă de mărfuri de consum individual, ci și partea din venitul național care constă din mijloace de producție se exprimă în formă bănească.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 33, ed. a 4-a, pag. 406.

Din cauza schimbării prețurilor, calcularea venitului național se efectuează nu numai în prețuri curente, ci și în prețuri comparabile (constante), în care scop se folosesc prețurile dintr-un an oarecare. Exprimarea venitului național în prețuri comparabile permite scoaterea în evidență a schimbărilor reale care au intervenit în volumul venitului național în decursul unui șir de ani.

În capitalism venitul național este produs prin munca oamenilor muncii exploatați și intră în mâinile capitaliștilor și moșierilor; aceștia își însușesc partea leului din venitul național sub formă de venituri care nu provin din muncă și numai o parte mică revine oamenilor muncii. În socialism venitul național este creat prin munca oamenilor muncii, eliberată de exploatare, și aparține în întregime celor ce muncesc. Socialismul exclude existența unor venituri care nu provin din muncă.

Venitul național al societății socialiste se compune din produsul pentru sine și produsul pentru societate. Produsul pentru sine, creat de lucrătorii din producția materială, se repartizează între ei după munca depusă; el este folosit pentru satisfacerea nevoilor personale ale lucrătorilor din producția socialistă și ale familiilor lor. Produsul pentru societate, creat de lucrătorii din producția materială, reprezintă venitul net al societății socialiste și este folosit pentru lărgirea producției, dezvoltarea culturii, ocrotirea sănătății, acoperirea cheltuielilor din domeniul administrației de stat etc.

Creșterea neconținută a venitului național în socialism.

În societatea socialistă venitul național crește rapid și fără întrerupere. O asemenea creștere a venitului național este rezultatul sporirii neîntrerupte a producției socialiste, care se dezvoltă în concordanță cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului. În societatea socialistă venitul național crește de câteva ori mai repede decât în societatea capitalistă.

Venitul național al U.R.S.S., exprimat în prețuri comparabile, a depășit în 1940 nivelul anului 1913 de 6,1 ori, în 1950 — de 10 ori și în 1953 — de 13 ori.

În perioada 1930—1953, venitul național al S.U.A., exprimat în prețuri comparabile, a crescut de 2,3 ori, în timp ce venitul național al U.R.S.S., exprimat tot în prețuri comparabile, a crescut în aceeași perioadă de peste 8 ori, cu toate pagubele uriașe pricinuite de crotopitorii fasciști economiei naționale în anii războiului.

În socialism venitul național crește pe seama a doi factori: 1) creșterea productivității muncii sociale și 2) spo-

rirea numărului lucrătorilor din producție. Masa principală a sporului venitului național se obține în societatea socialistă pe seama creșterii productivității muncii. Așa, de pildă, în cel de-al patrulea cincinal 20% din sporul venitului național au fost obținute pe seama sporirii numărului lucrătorilor din producție, iar 80% — pe seama creșterii productivității muncii.

Productivitatea muncii lucrătorilor din producția socialistă crește repede ca urmare a introducerii tehnicii celei mai noi în toate ramurile de producție (inclusiv agricultura), a îmbunătățirii organizării muncii și producției, a creșterii calificării muncitorilor, colhoznicilor și intelectualiilor, a ridicării sistematice a bunăstării oamenilor muncii, a dezvoltării întrecerii socialiste.

Creșterea productivității muncii sociale cere o folosire planificată și rațională a resurselor materiale și de muncă și în special economisirea mijloacelor de producție. Economisirea mijloacelor de producție diminuează partea din produsul social total care este destinată înlocuirii mijloacelor de producție consumate. Acest lucru îngăduie sporirea celeilalte părți a produsului social total, care reprezintă venitul național.

Un important factor de creștere a venitului național este sporirea numărului lucrătorilor ocupați în ramurile producției materiale. În societatea socialistă, unde, spre deosebire de capitalism, nu există clase exploatare și nici numeroasa lor servitorime, unde nu există șomaj, unde nu există sustragerea excesivă de forță de muncă spre sfera circulației etc., o parte considerabil mai mare a populației adulte apte de muncă este ocupată în ramurile producției materiale care creează produsul social total. Totodată în socialism crește numărul lucrătorilor ocupați în domeniul științei, învățămîntului, artei și ocrotirii sănătății. În societatea socialistă toate realizările culturii materiale și spirituale sînt un bun al poporului, în timp ce în capitalism ele constituie un monopol al claselor exploatare.

În U.R.S.S. nu mai există șomaj de mult, pe cînd în S.U.A. în perioada 1950—1952 șomerii, socotind cifra medie anuală de șomeri totali, reprezentau în medie 13% din populația aptă de muncă.

În U.R.S.S. mai mult de jumătate din populația aptă de muncă care lucrează în ramurile neproductive este ocupată în domeniul culturii și ocrotirii sănătății, în timp ce în S.U.A. în domeniul culturii și ocrotirii sănătății lucrează a șaptea parte din numărul celor ocupați în ramurile neproductive.

În socialism creșterea venitului național este unul din indicii cei mai importanți ai ridicării bunăstării oamenilor muncii, deoarece ea este însoțită de sporirea veniturilor muncitorilor, țăranilor și intelectualilor. În capitalism creșterea venitului național nu poate constitui un indice al creșterii bunăstării oamenilor muncii, întrucât o parte tot mai mare din venitul național este însușită de capitaliști și de marii proprietari funciari, iar partea din venitul național care revine oamenilor muncii scade mereu.

În U.R.S.S. volumul venitului național, socotit în prețuri comparabile, a crescut în 1952 de 2,5 ori în comparație cu 1945, iar salariul real al muncitorilor și al funcționarilor a crescut de 2,2 ori. În S.U.A. volumul venitului național, în prețuri comparabile, a crescut în 1952 cu numai 10% față de 1945, iar salariul real al muncitorilor și funcționarilor a scăzut, în timp ce profiturile monopolurilor s-au dublat.

Repartiția venitului național. Venitul național creat în procesul producției socialiste este repartizat și folosit în ultimă analiză pentru consumul popular și pentru acumularea socialistă. În opoziție cu capitalismul, în socialism „repartiția venitului național nu se face în interesul îmbogățirii claselor exploatare și a numeroasei lor servituri parazitare, ci în interesul îmbunătățirii sistematice a stării materiale a muncitorilor și țăranilor și al lărgirii producției socialiste la orașe și sate”¹.

În societatea socialistă repartiția venitului național se face în felul următor. Inițial, venitul național capătă diferite forme de venituri în ramurile în care este creat, adică în sfera producției materiale — în sectorul de stat și în sectorul cooperatist-colhoznic al economiei naționale.

Venitul național creat în sectorul de stat al economiei naționale se împarte în două părți principale. O parte a acestui venit, reprezentând produsul pentru sine creat de lucrătorii din producția materială, ia forma salariului muncitorilor și funcționarilor din întreprinderile productive de stat. Cealaltă parte a venitului național, creat în sectorul productiv de stat, reprezintă produsul pentru societate, sau venitul net. Venitul net al sectorului de stat al producției apare sub două forme principale: 1) sub

¹ I. V. Stalin, Raportul politic al Comitetului Central la Congresul al XVI-lea al P.C. (b) al U.R.S.S., Opere, vol. 12, ed. P.M.R. 1951, pag. 342. — Nota Trad.

forma venitului net al întreprinderilor de stat (așa-numitul beneficiu al întreprinderilor) și 2) sub forma venitului net centralizat al statului (așa-numitul impozit pe circulație, cote din beneficii, adaos la salariu pentru asigurări sociale etc.).

Venitul național creat în gospodăria obștească colhoznică este proprietatea colhozurilor și se compune de asemenea din două părți principale: o parte reprezintă produsul pentru sine, cealaltă — produsul pentru societate. Produsul pentru sine creat prin munca colhoznicilor în gospodăria obștească a colhozurilor ia forma veniturilor în natură și în bani care se împart între colhoznici după zilele-muncă. În afară de aceasta, colhoznicii obțin venituri în natură și în bani din munca pe care o depun în gospodăria lor personală, de lângă casă. Produsul pentru societate creat în colhoz reprezintă venitul net al colhozului. O parte din venitul net al colhozului este folosită pentru dezvoltarea producției colhoznice, pentru satisfacerea nevoilor colhoznice generale, a nevoilor materiale și culturale ale colhoznicilor. Cealaltă parte a venitului net creat în sectorul colhoznic se transformă prin mecanismul prețurilor și prin impozitul pe venit în venit net centralizat al statului. În felul acesta colhozurile participă la cheltuielile generale ale statului pentru lărgirea producției la orașe și la sate, pentru dezvoltarea culturii, întărirea apărării țării etc.

Prin urmare, în suma totală a venitului net centralizat al statului este întrucipată nu numai o parte din munca pentru societate cheltuită de clasa muncitoare, ci și o parte din munca pentru societate cheltuită de țăranimea colhoznică.

Produsul pentru sine creat prin munca lucrătorilor din cooperativele de producție meșteșugărească ia forma salariilor acestora, iar produsul pentru societate — forma venitului net al întreprinderilor cooperatiste de producție meșteșugărească. O parte din acest venit este folosită pentru lărgirea producției și satisfacerea nevoilor membrilor cooperativele de producție meșteșugărească. Cealaltă parte se transformă, prin intermediul impozitului pe circulația produselor și al impozitului pe venit, în venit net centralizat al statului.

În felul acesta se formează în societatea socialistă diferitele forme de venituri, obținute nemijlocit în sfera produc-

ției materiale. O parte din venitul național, care reprezintă produsul pentru sine creat de lucrătorii din producție, se repartizează după muncă, luând forma salariilor muncitorilor și funcționarilor ocupați în producție, a veniturilor personale ale colhoznicilor și a salariilor lucrătorilor din cooperăția meșteșugărească. Cealaltă parte a venitului național, care reprezintă produsul pentru societate creat de lucrătorii din producție, sau venitul net al societății, ia formele următoare : venitul net al întreprinderilor de stat, venitul net al colhozurilor și al întreprinderilor cooperatiste, venitul net centralizat al statului. În același timp, așa cum s-a mai arătat, în procesul repartitiei venitului național o oarecare parte din venitul net al întreprinderilor se transformă în venit net centralizat al statului.

În procesul repartitiei ulterioare a venitului național, mai ales prin intermediul bugetului statului, o parte din acest venit se transformă în venituri ale ramurilor neproductive și ale lucrătorilor ocupați în aceste ramuri.

În societatea socialistă statul cheltuiește fonduri importante pentru satisfacerea unei serii de nevoi sociale : pentru învățământ, ocrotirea sănătății, întreținerea aparatului de stat, întărirea capacității de apărare a țării etc. Societatea socialistă nu se poate dezvolta fără a face acumulări an de an, fără a lărgi producția socială. Fără aceasta ea nu ar putea satisface nevoile crescînde ale populației. De aici rezultă necesitatea economică de a concentra în mâinile statului o parte considerabilă din venitul național sub forma unui fond de mijloace bănești cheltuit pentru scopurile arătate mai sus. Acest fond se formează aproape în întregime din venitul net centralizat al statului. Numai o parte neînsemnată din acest fond se formează din încasări de la populație (impozite și împrumuturi). În concentrarea fondurilor în mâinile statului și în repartizarea lor pentru nevoile sociale, rolul principal revine bugetului statului.

Partea din venitul net al societății care este cheltuită de stat pentru nevoile sociale-culturale și pentru administrație ia forma salariilor lucrătorilor din domeniul științei, învățămîntului, ocrotirii sănătății, precum și ale lucrătorilor din aparatul de stat și ale militarilor. O parte însemnată din nevoile sociale-culturale ale populației orașenești și sătești (învățămînt, ocrotirea sănătății) este satisfăcută gratuit, pe socoteala statului. O parte din instituțiile și întreprinderile sociale-culturale își acoperă cheltuielile prin sumele

plătite de populație pentru serviciile care îi sînt prestate. Statul plătește populației pensii, ajutoare, burse, acordă diferite înlesniri, concedii plătite etc. În felul acesta crește salariul real al muncitorilor și funcționarilor, cresc veniturile reale ale țăranilor.

În ultimă analiză, întregul venit național al societății socialiste se împarte în fond de consumație și fond de acumulare.

Fondul de consumație este acea parte din venitul național care este folosită pentru satisfacerea nevoilor materiale și culturale crescînde ale muncitorilor, țăranilor și intelectualilor. Fondul de consumație se formează în primul rînd pe seama produsului pe care oamenii muncii din producție îl creează prin munca pentru sine. Iar afară de aceasta o parte substanțială din fondul de consumație este formată de stat, colhozuri și uniuni cooperatiste pe seama produsului pentru societate, cheltuit pentru nevoi sociale-culturale. Sporirea fondului de consumație constituie baza creșterii veniturilor oamenilor muncii.

În socialism veniturile muncitorilor, țăranilor și intelectualilor cresc rapid și neîntrerupt, datorită următoarelor cauze : 1) lărgirea neîncetată a producției permite ca în fiecare an să fie atrași în producție noi lucrători din rîndurile populației adulte, ceea ce are drept urmare o creștere a venitului total al oamenilor muncii ; 2) în fiecare an crește salariul mediu al muncitorilor și funcționarilor și venitul mediu al colhoznicilor ; 3) cresc alocările din bugetul statului pentru cultură, învățămînt și ocrotirea sănătății ; 4) cresc mijloacele primite de oamenii muncii sub formă de sume plătite în cadrul asigurărilor sociale, al asistenței sociale etc. Trebuie menționat că în societatea socialistă veniturile reale ale oamenilor muncii cresc și mai repede decît cele nominale (bănești), deoarece statul efectuează sistematic reduceri de prețuri la obiectele de consum.

Creșterea rapidă și neîntreruptă a producției constituie izvorul ridicării neîncetate a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii. Pentru a asigura o asemenea creștere a producției este necesar ca o parte din venitul național să fie transformat în fond de acumulare.

Fondul de acumulare este partea din venitul național al societății socialiste care este folosită pentru lărgirea și perfecționarea producției socialiste la orașe și la sate, pentru sporirea fondurilor neproductive cu destinație socială-

culturală, inclusiv a fondului de locuințe, precum și pentru crearea de rezerve. Așadar fondul de acumulare asigură condițiile materiale necesare pentru creșterea și perfecționarea producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte și pentru ridicarea continuă a bunăstării poporului.

Oamenii muncii din U.R.S.S. primesc aproximativ trei pătrimi din venitul național pentru satisfacerea nevoilor lor materiale și culturale personale, atât pe seama produsului pentru sine cât și pe seama produsului pentru societate. Restul venitului național este folosit pentru acumularea socialistă la orașe și la sate.

SCURTE CONCLUZII

1. *Venitul național al societății socialiste este partea produsului social total în care este întrucipată munca nou cheltuită a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor ocupați în producție. Spre deosebire de capitalism, în socialism întregul venit național aparține oamenilor muncii.*

2. *În socialism venitul național crește mult mai repede decât în capitalism, deoarece socialismul nu cunoaște anarhia în producție, risipa, crizele economice, care sînt inerente capitalismului, și asigură folosirea planificată și rațională a resurselor materiale și de muncă. Creșterea venitului național se obține, în primul rînd, prin ridicarea productivității muncii sociale și, în al doilea rînd, prin sporirea numărului lucrătorilor ocupați în ramurile producției materiale.*

3. *Repartiția venitului național se face în concordanță cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului și duce la o creștere rapidă a veniturilor clasei muncitoare, ale țăranimii și intelectualității. Cheltuielile statului, ale colhozurilor, ale uniunilor cooperatiste și organizațiilor obștești pentru nevoile sociale-culturale ale populației constituie unul dintre factorii cei mai importanți ai creșterii veniturilor oamenilor muncii. În socialism creșterea venitului național este unul din indicii principali ai ridicării bunăstării oamenilor muncii.*

4. *Venitul național al societății socialiste se împarte în fond de consumație, destinat satisfacerii ne-*

voilor materiale și culturale mereu crescînde ale poporului, și fond de acumulare, care creează condițiile materiale pentru creșterea rapidă și perfecționarea producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte.

CAPITOLUL XXXVII

BUGETUL STATULUI. CREDITUL ȘI CIRCULAȚIA BANILOR ÎN SOCIALISM

Sistemul financiar al socialismului. Existența producției de mărfuri și a circulației mărfurilor în socialism are drept urmare că producția tuturor întreprinderilor socialiste este exprimată nu numai în formă naturală, ci și în formă bănească (valorică). Întreprinderile socialiste, atât cele de stat cât și cele cooperatiste-colhoznice, primesc pentru produsele lor mijloace bănești, pe care le folosesc pentru acoperirea cheltuielilor efectuate (amortizări, achiziționare de materii prime, de combustibil și materiale, retribuirea muncii etc.) și pentru lărgirea producției. Astfel în întreprinderile socialiste se formează și se cheltuiesc anumite fonduri de mijloace bănești. Aceasta reprezintă latura financiară a activității economice a întreprinderilor socialiste.

O parte din mijloacele bănești ale întreprinderilor intră în fondul general al statului, care este repartizat pe cale centralizată pentru satisfacerea nevoilor sociale, pentru dezvoltarea economiei naționale și a culturii.

Mijloacele bănești vremelnice disponibile ale întreprinderilor se mobilizează și se folosesc pe cale centralizată prin organele de credit.

Toate acestea înseamnă că în socialism există un sistem financiar ramificat. *Sistemul financiar al socialismului* este un sistem de formare și de repartiție planificată a fondurilor de mijloace bănești în economia națională socialistă. El cuprinde bugetul statului, creditul, asigurările sociale de stat, asigurările de stat de bunuri și persoane, gospodăria financiară a întreprinderilor de stat, a colhozurilor și a cooperației meșteșugărești.

Baza materială a sistemului financiar o constituie producția socialistă. Sistemul financiar se sprijină pe creșterea producției industriale și agricole, pe desfășurarea circulației mărfurilor.

Cu ajutorul sistemului financiar are loc repartitia produsului social total în formă bănească între sectoarele producției socialiste, între ramuri și întreprinderi, între societate în ansamblu și membrii ei. Totodată sistemul financiar este menit să asigure o cât mai rațională folosire a resurselor economiei socialiste în interesul creșterii neîntrerupte a producției, al ridicării neconținute a nivelului de trai material și cultural al poporului și al întăririi forței statului socialist. Cu ajutorul sistemului financiar statul socialist exercită controlul prin rublă asupra întregii activități economice a întreprinderilor și a ramurilor economiei. Sistemul financiar contribuie la întărirea regimului de economii, a hozrasciotului și a disciplinei financiare în economia națională.

Bugetul statului socialist. Locul principal în sistemul financiar al socialismului îl ocupă bugetul statului. În socialism *bugetul statului* este principala formă de constituire și folosire planificată a fondului centralizat de resurse bănești în scopul satisfacerii nevoilor crescînde ale întregii societăți. Bugetul statului are partea de venituri, alcătuită din mijloacele bănești care intră în mâinile statului și de care el dispune pe cale centralizată, și partea de cheltuieli, care prevede folosirea acestor mijloace pentru nevoile societății. Prin bugetul statului are loc repartitia unei părți însemnate din venitul național.

Bugetul statului este planul financiar de bază, care este o reflectare a planului economiei naționale. Cu ajutorul bugetului, statul socialist mobilizează mijloacele bănești ale economiei naționale și le repartizează între întreprinderi și ramuri în funcție de sarcinile de plan și de mersul îndeplinirii acestora.

Bugetul statului se bazează pe dezvoltarea întregii economii socialiste. În primul rînd, el este indisolubil legat de gospodăria financiară, de veniturile și de cheltuielile întreprinderilor de stat. Partea covârșitoare a venitului net al societății, creat în aceste întreprinderi, intră în bugetul statului. Construcțiile capitale în toate ramurile economiei naționale, creșterea fondurilor fixe și circulante ale întreprinderilor de stat se asigură în măsură considerabilă pe

seama fondurilor bugetare. De mare importanță este legătura dintre bugetul statului și colhozuri. O parte din venitul net al colhozurilor intră în buget și este folosită pentru nevoile întregului popor. Prin buget statul acordă ajutor financiar sectorului colhoznic în dezvoltarea producției, întreține școlile, spitalele și alte instituții sociale-culturale care deservesc pe colhoznici.

Partea de venituri a bugetului de stat al U.R.S.S. are ca sursă principală venitul net al societății, și anume acea parte a lui care reprezintă venitul net centralizat al statului. În 1953 încasările provenite din venitul net al societății (încasările provenite din economia socialistă) au reprezentat 85% din totalul veniturilor bugetului.

Venitul net centralizat al statului intră în bugetul statului sub forma așa-numitului impozit pe circulație, a vîrșămintelor din venitul net (beneficiile) al întreprinderilor de stat, a adaosului la salarii pentru asigurările sociale, a impozitului pe venit perceput de la colhozuri și de la celelalte întreprinderi cooperatiste etc. Primele două categorii de încasări reprezintă partea precumpănitoare în totalul veniturilor bugetului de stat al U.R.S.S.

O sursă de venituri ale bugetului statului o constituie de asemenea mijloacele pe care populația le varsă în buget sub formă de impozite și de împrumuturi. *Impozitele* plătite de populație reprezintă o formă de trecere obligatorie în buget a unei părți a veniturilor personale ale membrilor societății. Spre deosebire de capitalism, în societatea socialistă impozitele plătite de populație nu reprezintă decît o parte cu totul neînsemnată a veniturilor oamenilor muncii și sînt folosite pentru nevoile întregului popor. Impozitele plătite de populație în 1953 reprezentau numai 8,5% din totalul veniturilor bugetului de stat al U.R.S.S. Diferitele sume și ajutoare primite de populație din buget sînt de cîteva ori mai mari decît suma impozitelor plătite de populație. Astfel, în 1953, oamenii muncii din U.R.S.S. au primit din bugetul statului de trei ori mai mult decît au vîrșat în buget sub formă de impozite, taxe, precum și prin subscripții la împrumut.

În U.R.S.S. o parte din oamenii muncii sînt cu totul scutiți de plata impozitelor, iar cota impozitului depinde de mărimea veniturilor. Impozitul agricol plătit de țărani reprezintă în 1954 mai puțin de 1% din veniturile bugetului statului; în 1954 suma impunerii fiscale a populației rurale a fost micșorată de peste 2,5 ori în comparație cu 1952.

Imprumuturile de stat reprezintă în societatea socialistă o formă de atragere de către stat a mijloacelor populației pentru nevoile întregii societăți, cu obligația de a restitui aceste mijloace la expirarea termenului stabilit. Subscriind la împrumut, oamenii muncii dau statului de bunăvoie spre folosință vremelnică o parte din veniturile lor personale. Imprumuturile reprezintă totodată o formă de economii ale oamenilor muncii și aduc populației un venit sub formă de câștiguri și dobândă. În bugetul de stat al U.R.S.S. încasările din această sursă s-au ridicat în 1954 la 3% din totalul veniturilor.

Partea de cheltuieli a bugetului cuprinde finanțarea de stat, adică acordarea de mijloace bănești nerambursabile pentru următoarele scopuri principale: 1) dezvoltarea economiei naționale, 2) acțiuni sociale-culturale, 3) asigurarea capacității de apărare a statului și 4) întreținerea organelor administrației de stat. Masa principală a fondurilor bugetului de stat al U.R.S.S. este folosită pentru finanțarea economiei naționale și pentru acțiuni sociale-culturale. În perioada de după război, pentru aceste scopuri au fost folosite peste două treimi din totalul cheltuielilor bugetului de stat al U.R.S.S.

Finanțarea prin buget este unul dintre cei mai importanți factori ai dezvoltării economiei Uniunii Sovietice. În perioada 1946—1953 cheltuielile bugetului statului pentru economia națională au însumat aproximativ 1.248 miliarde de ruble. Fondurile bugetare sînt folosite pentru dezvoltarea industriei grele, pentru lărgirea producției de mărfuri de consum popular, pentru dezvoltarea agriculturii. Statul socialist cheltuiește în fiecare an uriașe fonduri bugetare pentru investiții capitale în toate ramurile economiei. Din fondurile bugetului de stat al U.R.S.S. se finanțează vastele construcții capitale de noi uzine, mine, fabrici, centrale electrice, sovhozuri, S.M.T.-uri, căi ferate, întreprinderi comunale, case de locuit, școli, spitale, sanatorii etc. O parte din resursele bugetare este folosită pentru sporirea mijloacelor circulante ale întreprinderilor în funcțiune, peste sumele care le-au fost lăsate în acest scop din venitul net al întreprinderilor respective. Din fondurile bugetului se creează rezervele materiale de stat, necesare pentru conducerea planificată a economiei naționale și pentru nevoile apărării țării.

O parte considerabilă din fondurile bugetare este cheltuită pentru acțiuni sociale-culturale, ceea ce constituie o importantă sursă pentru ridicarea sistematică a nivelului de trai material și cultural al poporului. În acest scop se alocă din buget fonduri pentru dezvoltarea științei, pentru învățămînt, ocrotirea sănătății, cultură fizică, pensii și ajutoare etc.

Numai în primii cinci ani de după război (1946—1950) Statul sovietic a cheltuit pentru acțiuni sociale-culturale fonduri bugetare în sumă de 524,5 miliarde de ruble, iar în primii trei ani ai celui de-al 5-lea cincinal — 371 miliarde.

În societatea socialistă o parte din fondurile bugetare este cheltuită pentru întreținerea aparatului de stat, care desfășoară o activitate multilaterală în domeniul construcției economice și culturale. Aplicarea unui regim de economii în interesul lărgirii producției și al satisfacerii nevoilor crescînde ale poporului necesită ieftinirea pe toate căile a aparatului administrativ și de conducere. Pornind de la acest considerent, statul socialist duce o politică consecventă de raționalizare a aparatului administrativ și de conducere, o politică de reducere a cheltuielilor pentru întreținerea lui.

În 1932 cheltuielile pentru întreținerea organelor administrației de stat reprezentau în U.R.S.S. 4,2% din totalul fondurilor bugetare, în 1940 — 3,9%, în 1953 — 2,8%. O parte din fondurile bugetare este cheltuită pentru întărirea apărării țării. În Uniunea Sovietică, care duce în mod consecvent o politică de pace, cheltuielile pentru Forțele Armate reprezintă o parte relativ mică din buget. Prin bugetul pe 1954 au fost alocate pentru aceste scopuri 17,8% din suma totală a cheltuielilor bugetare, în timp ce în S.U.A. cheltuielile pentru scopuri militare în 1953/1954 depășesc 70% din întregul buget.

Executarea bugetului este în funcție directă de desfășurarea producției, de realizarea mărfurilor, de reducerea cheltuielilor de producție și circulație și de creșterea acumulărilor, prin urmare de măsura în care sînt folosite în economia națională rezervele interne ale producției și de măsura în care se aplică hozrasciotul.

În cursul executării bugetului organele financiare sînt chemate să exercite controlul prin rublă asupra îndeplinirii planurilor economice, asupra respectării regimului de economii și a disciplinei financiare în economia națională. Acest control se exercită atît la stabilirea cuantumului vărsămintelor în buget cît și la verificarea îndeplinirii obli-

gațiilor față de buget. Organele financiare analizează activitatea economică a întreprinderilor și organizațiilor, scot la iveală lipsurile lor, verifică în ce măsură este asigurată integritatea mijloacelor statului și cât de just sînt cheltuite ele, situația evidenței contabile și financiare a întreprinderilor, luptă împotriva risipei în folosirea resurselor. Adesea eliberarea de mijloace către organizațiile economice se face în funcție de calitatea activității lor.

Bugetul de stat al U.R.S.S. cuprinde : 1) *bugetul unional* și 2) *bugetele de stat ale republicilor unionale*, care la rîndul lor se compun din : a) bugete republicane și b) bugete locale. Locul de frunte în întregul sistem bugetar îl ocupă bugetul unional, care concentrează masa principală a resurselor bugetare. Această structură a bugetului asigură posibilitatea înfăptuirii principiilor centralismului democratic și a unei politici naționale juste în statul socialist multi-național. Bugetul de stat al U.R.S.S. se întocmește pe timp de un an și este aprobat sub formă de lege de către Sovietul Suprem al U.R.S.S. Bugetele republicilor unionale se aprobă de către Sovietele Supreme ale acestor republici.

Astfel, în socialism esența bugetului statului s-a schimbat radical. Bugetele statelor capitaliste sînt un instrument de exploatare suplimentară a maselor muncitoare, de îmbogățire a monopolurilor și sînt folosite pentru militarizarea economiei, pentru cursa înarmărilor și întreținerea aparatului de stat parazitărilor al burgheziei. În concordanță cu legea economică fundamentală a socialismului, bugetul statului socialist urmărește satisfacerea nevoilor materiale și culturale crescînde ale întregii societăți și este un puternic factor de dezvoltare a economiei de pace și de creștere a forțelor de producție. „Veniturile pe care exploatarea le storceau din munca poporului rămîn acum în mîinile oamenilor muncii și sînt întrebuințate, în parte, pentru lărgirea producției și pentru atragerea în producție a noi detașamente de oameni ai muncii, în parte pentru sprijinirea directă a venitului muncitorilor și țăranilor”¹.

În societatea socialistă bugetul statului crește sistematic pe baza dezvoltării neconținute a economiei naționale. Creșterea rapidă și neîntreruptă a venitului național în condițiile socialismului determină și creșterea neîncetată a părții lui care intră în bugetul statului. Astfel, veniturile bugetului de stat al U.R.S.S. în 1954 depășesc de peste

¹ I. V. Stalin, Raportul de activitate al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XVII-lea al partidului, Opere, vol. 13, ed. P.M.R. 1952, pag. 353. — *Nota Trad.*

trei ori veniturile bugetului din anul antebelic 1940. Buge-tul de stat al U.R.S.S. se caracterizează prin stabilitate și frăinicie. Bugetele țărilor capitaliste sînt, de regulă, deficitare. Bugetul U.R.S.S. nu numai că nu este deficitărilor, dar este executat în permanență cu un considerabil excedent.

Repartizarea centralizată a unei anumite părți din mijloacele bănești se realizează prin sistemul asigurărilor sociale de stat și al asigurărilor de stat de bunuri și persoane.

Asigurările sociale de stat reprezintă o formă de asigurare materială a muncitorilor, funcționarilor și membrilor familiilor lor în caz de pierdere temporară sau definitivă a capacității de muncă. Ele cuprind : asistența medicală gratuită, întreținerea caselor de odihnă, sanatoriilor, spitalelor etc. Asigurările sociale ale muncitorilor și funcționarilor din U.R.S.S. sînt acoperite de organele sindicale cu fonduri alocate de stat sau de organizațiile cooperatiste respective. Fondurile asigurărilor sociale provin din venitul net al societății rezultat din cotele vărsate de întreprinderi, organizații și instituții, cote care reprezintă un anumit procent calculat la suma totală a salariilor muncitorilor și funcționarilor (adaos la salarii). Fondurile asigurărilor sociale de stat, atît la partea de venituri cît și la partea de cheltuieli, se includ în bugetul statului și sînt cheltuite de sindicate. Cheltuielile în cadrul asigurărilor sociale cresc neconținut și repede. În 1953 suma totală a acestor cheltuieli a depășit de aproape 2,6 ori nivelul anului 1940.

Asigurările de stat de bunuri și persoane sînt o formă de compensare și prevenire a pierderilor suferite de cetățeni, întreprinderi și organizații de pe urma calamităților naturale și a accidentelor. În U.R.S.S. asigurările de bunuri și persoane sînt un monopol de stat și sînt efectuate de către organele de asigurare în cea mai mare parte pentru populație, colhozuri și gospodării cooperatiste. Principala sursă a fondurilor de asigurări o constituie primele de asigurare, plătite de populație, întreprinderi și organizații.

Creditul în socialism. Unul din instrumentele economice necesare ale societății socialiste este creditul. Existența creditului este determinată de faptul că în economia națională, pe de o parte, se formează fonduri bănești vremelnice disponibile, iar pe de altă parte apar nevoi temporare de fonduri suplimentare pentru întreprinderile socialiste.

Aceasta se datorează în primul rând faptului că, în procesul circuitului mijloacelor întreprinderilor socialiste, termenele de intrare a banilor obținuți din realizarea produselor nu coincid în timp cu efectuarea cheltuielilor bănești pentru nevoile producției. O parte din mijloacele întreprinderilor se află în permanență sub formă de bani, dar se cheltuiește la anumite intervale de timp. Pe măsura realizării producției se acumulează mijloace bănești destinate achiziționării de materii prime, combustibil, ale căror rezerve se reînnoiesc periodic. Fondul de salarii se acumulează în permanență pe măsura realizării producției, or, salariul se plătește de obicei de două ori pe lună. Fondul de amortizare se acumulează sistematic sub formă bănească, dar este cheltuit pentru procurarea de mașini noi, utilaj nou, pentru construirea de clădiri sau pentru reparațiile capitale ale acestora numai la anumite intervale de timp. Venitul net al întreprinderilor este folosit pentru construcții capitale după ce a fost acumulată în acest scop o sumă suficientă. Astfel, întreprinderile de stat au mijloace bănești vremelnic disponibile. Mijloace bănești vremelnic disponibile există și în colhozuri, sub forma sumelor defalcate din veniturile bănești și vărsate în fondurile indivizibile spre a fi cheltuite în viitor, sub forma veniturilor bănești nerepartizate încă între colhoznici etc. În cursul executării bugetului apar mijloace vremelnic disponibile sub forma excedentului veniturilor asupra cheltuielilor, a soldurilor conturilor curente ale instituțiilor bugetare și sub forma fondurilor bugetare speciale. Creșterea veniturilor oamenilor muncii este de asemenea însoțită de formarea unor tot mai importante mijloace bănești disponibile în mâinile lor.

În același timp în întreprinderile socialiste și în organizațiile economice socialiste apare periodic o trebuință temporară de fonduri bănești, de pildă pentru cheltuieli sezoniere, pentru aprovizionarea cu materii prime etc. În felul acesta apare necesitatea economică a creditului.

În socialism *creditul* este o formă de mobilizare de către stat a mijloacelor bănești vremelnic disponibile și de folosire planificată a lor, cu condiția rambursării, pentru satisfacerea nevoilor economiei naționale. În opoziție cu capitalismul, în economia socialistă nu există capital de împrumut; cea mai mare parte din mijloacele bănești care intră în sistemul de credit este proprietate socială a întreprinderilor, iar restul proprietatea personală a oamenilor mun-

cii. Aceste mijloace sînt folosite pentru deservirea întreprinderilor socialiste și a maselor muncitoare. În condițiile socialismului creditul se efectuează pe bază de plan. Proporțiile, sursele și destinația lui sînt stabilite prin *planul de credite*.

În societatea socialistă mijloacele bănești vremelnic disponibile sînt mobilizate de către instituțiile de credit ale statului: băncile și casele de economii. Astfel, întreprinderile cu hozrasciot sînt obligate să-și păstreze mijloacele bănești în cont de decontare la Banca de stat. Mijloacele bănești ale colhozurilor se păstrează în cont curent la Banca de stat sau la casele de economii. Acumulările bănești ale întreprinderilor socialiste se concentrează de asemenea în bănci speciale (de pildă, sumele alocate de întreprinderile de stat pentru construcții noi, fondurile indivizibile ale colhozurilor etc.). La Banca de stat se păstrează mijloacele disponibile ale bugetului, mijloacele bănești ale instituțiilor de stat, ale sindicatelor, ale asigurărilor etc. Creditul este o formă de mobilizare a mijloacelor bănești disponibile ale populației prin atragerea depunerilor la casele de economii ale statului.

Creditul acordat de bănci se împarte în credit pe termen scurt și credit pe termen lung: creditul *pe termen scurt* deservește mișcarea mijloacelor circulante ale întreprinderilor de stat, ale colhozurilor și ale celorlalte întreprinderi cooperatiste; creditul *pe termen lung* deservește mai ales sfera construcțiilor capitale. În cadrul creditărilor pe termen lung statul acordă ajutor colhozurilor și uniunilor cooperatiste (pentru nevoi gospodărești) și oamenilor muncii (pentru construcții individuale de locuințe, colhoznicilor pentru cumpărare de vaci etc.). O sursă de mijloace pentru creditarea pe termen lung a colhozurilor și uniunilor cooperatiste o constituie și acumulările lor proprii. Întreprinderile de stat primesc din partea statului, în cadrul finanțării bugetare nerambursabile, mijloace pentru investiții capitale, și în parte fac investiții capitale pe seama resurselor lor proprii: din fondul de amortizare și din venitul net al întreprinderilor.

În conformitate cu planul, întreprinderile și organizațiile economice primesc împrumuturi în cadrul creditului bancar direct. Fiecare întreprindere poate primi împrumut numai de la bancă. În U.R.S.S. nu există credit comercial, adică livrări reciproce de mărfuri pe credit între întreprin-

deri. Banca acordă întreprinderii un împrumut pentru anumite operații economice, de pildă pentru aprovizionarea cu materii prime în timpul sezonului, pentru crearea de rezerve temporare de produse nefinite sau finite. Această formă de creditare asigură o legătură nemijlocită între creditul bancar și procesele de producție și circulație.

Creditarea directă, pe termen scurt, a întreprinderilor și organizațiilor economice de către bancă se întemeiază pe următoarele principii fundamentale: 1) rambursarea la un termen fixat a mijloacelor luate cu împrumut, 2) împrumutul trebuie să fie făcut într-un scop bine definit, 3) împrumutul acordat de bancă trebuie să fie garantat cu valori materiale. Faptul că împrumutul este rambursabil și are o scadență stabilită stimulează accelerarea rotației mijloacelor de către organizațiile economice și întreprinderi și înlesnește controlul prin rublă din partea băncii. Faptul că creditul trebuie să fie garantat cu anumite valori materiale îngăduie băncii să exercite un control asupra folosirii juste a creditului, potrivit destinației, leagă creditul de mișcarea resurselor materiale.

Băncile plătesc o anumită dobândă pentru depuneri și iau o dobândă ceva mai mare pentru sumele date cu împrumut. În economia socialistă *dobînda* este o parte din venitul net al întreprinderii plătită pentru folosința temporară a mijloacelor bănești luate cu împrumut. În opoziție cu capitalismul, unde nivelul dobînzii se formează spontan, ca rezultat al concurenței, în economia socialistă mărimea dobînzii este stabilită de stat pe bază de plan. La stabilirea mărimii dobînzii statul pornește de la necesitatea de a face ca întreprinderile și organizațiile să fie materialmente interesate să păstreze la bănci mijloacele bănești disponibile, precum și să folosească cât mai rațional și mai economic mijloacele lor proprii și cele împrumutate.

Creditul acordat întreprinderilor de stat are o însemnătate deosebită pentru organizarea producției. Prin credite se formează o parte însemnată a mijloacelor circulante ale întreprinderilor. Creditul contribuie la dezvoltarea producției socialiste, la accelerarea vitezei de rotație a mijloacelor.

În societatea socialistă sînt folosite pe scară largă *decontările fără numerar*. Decontările bănești între întreprinderi și organizații sînt efectuate de către bănci prin virarea sumelor bănești din conturile unor întreprinderi și organi-

zații în conturile altora pe baza dispoziției primite din partea titularilor conturilor. Centralizarea planificată a funcțiunilor de decontare și de credit permite în U.R.S.S. folosirea în proporții uriașe, inaccesibile capitalismului, a decontărilor interne de clearing, adică compensarea obligațiilor reciproce ale organizațiilor economice. În U.R.S.S. decontările cu numerar între întreprinderi sînt folosite numai la plăți mărunte. Dezvoltarea decontărilor fără numerar înlocuiește numerarul în circuitul economic și reduce astfel cantitatea de mijloace bănești necesare pentru circulație în economia națională. Decontările fără numerar accelerează rotația mijloacelor bănești și a întregului produs social, contribuie la consolidarea sistemului bănesc.

În socialism creditul este un puternic instrument de control prin rublă, cu ajutorul căruia statul controlează activitatea întreprinderilor și organizațiilor economice. Acordarea de credite este legată de o verificare prealabilă a situației financiare a întreprinderii, urmată de alte verificări ulterioare. Organele de credit verifică îndeplinirea planurilor de venituri și acumulări, cheltuirea potrivit destinației a fondurilor circulante proprii și luate cu împrumut etc. La acordarea unui împrumut organele de credit verifică felul cum întreprinderea folosește mijloacele sale, cum respectă disciplina de plăți, cât de trainică este baza financiară a întreprinderii pentru a putea beneficia de credit. Organele de credit iau măsuri pentru întărirea disciplinei de plăți, a hozrasciotului și a regimului de economii în întreprinderi.

Băncile în societatea socialistă. În economia națională a U.R.S.S. creditul este efectuat de bănci și de casele de economii. Sistemul bancar este concentrat în mîinile statului socialist. În societatea socialistă *băncile* sînt instituții de stat care efectuează mobilizarea planificată a mijloacelor bănești vremelnice disponibile și folosirea acestor mijloace pentru dezvoltarea economiei socialiste. Așadar în socialism, băncile, păstrîndu-și forma veche, și-au schimbat conținutul, au dobîndit funcțiuni noi în comparație cu băncile capitaliste.

Sistemul bancar al Uniunii Sovietice cuprinde Banca de stat a U.R.S.S. și băncile de stat speciale pentru investiții pe termen lung. Rolul conducător în sistemul bancar îl deține Banca de stat.

Banca de stat a U.R.S.S. este banca de emisiune, banca de credit pe termen scurt și centrul de decontare al țării. Ea îndeplinește următoarele funcțiuni:

În primul rînd, ea reglementează circulația banilor, mișcarea numerarului în țară, efectuează atît retragerea de bani din circulație cît și emisiunea de bani în conformitate cu planul și în modul stabilit de guvernul U.R.S.S.

În al doilea rînd, ea efectuează deservirea de casă a economiei naționale, adică concentrează în casele sale numerarul întreprinderilor socialiste, al organizațiilor de stat și obștești și le eliberează numerarul necesar pentru plățile curente.

În al treilea rînd, ea acordă credite pe termen scurt întreprinderilor și organizațiilor economice cu hozrasciot din toate ramurile economiei naționale (cu excepția organizațiilor de construcții).

În al patrulea rînd, ea îndeplinește rolul de centru de decontare, adică organizează și efectuează decontările bănești în țară între întreprinderi, instituții și organizații.

În al cincilea rînd, ea efectuează executarea de casă a bugetului: încasează plățile efectuate la bugetul statului, eliberează fondurile bugetare riguros după destinație și în limitele sumelor alocate, ține evidența veniturilor și a cheltuielilor bugetului.

În al șaselea rînd, ea deține fondurile de devize ale țării și efectuează decontările internaționale pentru operațiile comerciale și celelalte operații economice ale U.R.S.S. cu țările străine; o anumită parte din aceste decontări se efectuează prin intermediul Băncii pentru comerțul exterior al U.R.S.S. (Vneștorgbank).

Banca de stat a U.R.S.S. este una dintre cele mai mari bănci din lume. Ea are sucursale în centrele republicane, de ținut, regionale și în aproape toate centrele raionale ale țării. Prin organizarea decontărilor cu ajutorul conturilor de decontare și prin operațiile de credit, Banca de stat își îndeplinește rolul de principal organ de stat pentru controlul prin rublă a activității economice și financiare a întreprinderilor și organizațiilor.

Băncile de investiții pe termen lung deservesc o serie de ramuri ale economiei socialiste. Funcțiunea lor principală este finanțarea și creditarea pe termen lung a investițiilor capitale ale întreprinderilor din ramurile respective. Toate mijloacele bănești care sînt îndreptate pe bază de

plan spre investiții capitale se concentrează la băncile respective. Aceste bănci efectuează toate decontările pentru construcții, acordă mijloace pentru efectuarea lucrărilor de construcții și exercită controlul asupra cheltuirii lor conform planului.

În U.R.S.S. există: o bancă pentru finanțarea investițiilor capitale ale întreprinderilor de stat și ale organizațiilor de construcții ale industriei, transporturilor și telecomunicațiilor (*Prombank*); o bancă pentru finanțarea investițiilor capitale ale întreprinderilor și organizațiilor de stat din agricultură și silvicultură, pentru creditarea pe termen lung a colhozurilor și a populației rurale (*Selhozbank*); o bancă pentru finanțarea investițiilor capitale în domeniul comerțului și al cooperăției (*Torgbank*) și Banca centrală pentru finanțarea gospodăriei comunale și a construcțiilor de locuințe (*Tehombank*).

Băncile exercită controlul prin rublă asupra producției și circulației, contribuind astfel la întărirea regimului de economii și a hozrasciotului. Acest control se realizează, în primul rînd, prin finanțarea și creditarea operațiilor prevăzute de plan și în funcție de mersul îndeplinirii planului; în al doilea rînd, prin cererea de restituire a sumelor împrumutate potrivit cu termenele de îndeplinire a sarcinilor de plan; în al treilea rînd, prin aplicarea sancțiunilor corespunzătoare în caz de nerespectare a condițiilor de folosire a mijloacelor și a termenului de restituire a sumei luate cu împrumut (de pildă încasarea unei dobînzii sporite și retragerea dreptului de a primi alte credite).

Îmbunătățirea activității economice a întreprinderilor și respectarea strictă a regimului de economii cer întărirea continuă a controlului prin rublă din partea băncilor asupra producției și măsuri active împotriva întreprinderilor care dau dovadă de lipsă de spirit gospodăresc.

Activitatea băncilor se desfășoară pe baza hozrasciotului. Venitul net al băncii îl formează diferența dintre suma dobînzilor încasate, de o parte, și suma dobînzilor plătite, și a cheltuielilor efectuate pentru întreținerea aparatului bancar, de altă parte.

Pe baza creșterii economiei socialiste și a dezvoltării relațiilor de credit, operațiile băncilor sporesc necontenit. Suma totală a creditelor investite de Banca de stat în economia națională reprezenta la sfîrșitul anului 1953 208 miliarde de ruble, depășind de 3,7 ori nivelul anului 1940.

Casele de economii ale statului primesc depuneri de bani atît din partea cetățenilor cît și din partea colhozurilor și organizațiilor obștești, plătind pentru sumele de-

puse o anumită dobândă. Creșterea sistematică a depunerilor populației la casele de economii constituie un indice al ridicării neîntrerupte a bunăstării materiale a oamenilor muncii. Spre sfârșitul anului 1953 suma depunerilor populației la casele de economii reprezenta 38,6 miliarde de ruble, ceea ce întrecea de 5,3 ori nivelul din 1940. Casele de economii efectuează de asemenea operațiile legate de împrumuturile de stat: achitarea câștigurilor, a dobânzilor, prestează servicii oamenilor muncii în efectuarea decontărilor bănești de către ei etc.

Circulația banilor în socialism. Bani sovietici sînt semne ale aurului. Stabilitatea banilor sovietici este asigurată, după cum s-a mai arătat, în primul rînd prin aceea că statul deține în mîinile sale uriașe mase de mărfuri, puse în circulație la prețuri fixe. În afară de aceasta, moneda sovietică are și o acoperire în aur.

Banii sovietici circulă sub formă de bilete de bancă (bancnote) în valoare de 10, 25, 50 și 100 de ruble. Acoperirea bancnotelor este asigurată prin aurul, metalele prețioase și celelalte active ale Băncii de stat a U.R.S.S. Pe lângă bancnote se află în circulație și bilete de tezaur în valoare de 1, 3 și 5 ruble, precum și monedă divizionară metalică măruntă.

În economia socialistă circulația banilor se efectuează în conformitate cu legea economică potrivit căreia cantitatea de bani necesară pentru circulația mărfurilor este determinată de suma prețurilor mărfurilor aflate în circulație și de viteza de rotație a banilor. Decontările fără numerar efectuate în procesul circulației mărfurilor diminuează necesarul de mijloace bănești. În afară de aceasta, suma totală a banilor aflați în circulație, necesară societății pentru o anumită perioadă, depinde și de suma plăților curente în numerar efectuate în societate în perioada respectivă. Din aceste plăți fac parte în societatea socialistă: plata salariilor, achitarea veniturilor în bani provenite din zilele-muncă efectuate, plata câștigurilor și altele. Plățile curente ale populației sînt: plata chiriei, plata impozitelor, depunerile și altele.

Astfel cantitatea de bani necesară pentru circulație în economia socialistă este determinată de suma prețurilor mărfurilor realizate contra numerar, de viteza de rotație a unităților bănești și de sumele plăților curente în numerar.

Sprijinindu-se pe legea economică a circulației banilor, statul socialist exercită conducerea planificată a circula-

ției banilor în țară. Planificarea circulației banilor în U.R.S.S., care reprezintă o parte integrantă a planificării economiei naționale în ansamblu, este efectuată de guvern, iar reglementarea operativă a circulației banilor este efectuată de Banca de stat. În Uniunea Sovietică emisiunea banilor este riguros centralizată, banii sînt puși în circulație de Banca de stat a U.R.S.S., iar emisiunea de bani, adică fiecare nouă punere în circulație a unei cantități de bani de către Banca de stat, se efectuează pe baza unei hotărîri a guvernului. Principala masă de numerar eliberată de Banca de stat este destinată, potrivit planului, plății salariilor, plăților în bani pentru zilele-muncă lucrate, achitării produselor agricole colectate și achiziționate de la colhoznici. Pe de altă parte, principalul canal prin care numerarul se reîntoarce la bancă îl constituie încasările organizațiilor comerciale, care reprezintă peste patru cincimi din totalul încasărilor de bani ale Băncii de stat, precum și încasările întreprinderilor comunale, ale transportului, poștelor și telecomunicațiilor, care se depun zilnic la bancă.

Banca de stat eliberează bani numerar și pentru plata dobânzilor, a câștigurilor și a obligațiilor devenite scadente ale împrumuturilor de stat, pentru plata pensiilor, ajutoarelor, primelor de asigurare, pentru plata facturilor mici etc. La Banca de stat intră în mod regulat sume de bani plătite cu titlul de impozit și alte plăți la buget, sumele depuse la casele de economii, primele de asigurare etc. Prin urmare banii trec neconținut prin casele Băncii de stat.

Corelația dintre veniturile bănești ale populației, de o parte, și volumul circulației mărfurilor, și serviciile prestate populației, plătite, de altă parte, constituie una din condițiile principale care influențează circulația banilor. Pentru a stabili această corelație și pentru a asigura în planul economiei naționale proporțiile necesare între creșterea veniturilor în bani ale populației și creșterea masei de mărfuri și a serviciilor plătite, se întocmește balanța veniturilor și a cheltuielilor bănești ale populației. În această balanță se ține seama de toate veniturile și cheltuielile bănești pe care le va avea populația în perioada planificată. Corelațiile stabilite în mișcarea mijloacelor bănești prevăzute pentru diferitele elemente ale planului economiei naționale (fondul de salarii, circulația mărfurilor, bugetul statului etc.) îngăduie stabilirea sarcinilor de plan necesare în domeniul circulației banilor.

Un important instrument de planificare a circulației banilor este planul de casă al Băncii de stat, aprobat de guvern. *Planul de casă* este un plan al operațiilor de casă efectuate de toate verigile sistemului Băncii de stat. În planul de casă sînt arătate toate încasările de numerar ale Băncii de stat și toate ieșirile de bani din casele băncii prevăzute pentru perioada planificată. Planul de casă se întocmește ținîndu-se seama de balanța veniturilor și cheltuielilor bănești ale populației. Prin urmare, planul de casă ține seama de volumul circulației mărfurilor cu amănuntul, al colectărilor și achizițiilor de produse agricole, de suma salariilor muncitorilor și funcționarilor și de ceilalți indici care stabilesc proporțiile intrărilor și ieșirilor de bani. Planul de casă prevede emisiunea și retragerea de bani din circulație în funcție de raportul dintre intrările de numerar în casele Băncii de stat pe întreaga țară și cheltuirea lor.

Banca de stat reglementează circulația banilor în țară și cu ajutorul planului de credit.

Organizarea planificată a circulației banilor dă posibilitatea de a spori sau reduce masa de numerar și de a avea în fiecare perioadă de timp în fiecare raion din țară și în întreaga țară în ansamblu acea cantitate de numerar care este necesară pentru circulație. În felul acesta se realizează întărirea circulației banilor.

De o mare însemnătate pentru întărirea sistemului bănesc al U.R.S.S. a fost reforma bănească efectuată la sfîrșitul anului 1947.

Reforma bănească a constatat în aceea că banii vechi, într-o anumită măsură depreciați în timpul războiului, au fost preschimbați, în condițiile stabilite, în bani noi, cu valoare deplină, model 1947. Contrar reformelor bănești din țările capitalismului, care se înfăptuiesc pe seama înrăutățirii situației oamenilor muncii, reforma bănească sovietică a fost efectuată în interesul oamenilor muncii. După reformă salariile muncitorilor și funcționarilor și-au păstrat mărimea dinainte, dar erau plătite în bani noi cu valoare deplină. Reforma bănească a fost însoțită de o reducere a prețurilor mărfurilor. Reforma bănească din 1947 a lichidat consecințele războiului în domeniul circulației banilor, a restabilit rubla sovietică cu valoare deplină, a întărit însemnătatea banilor în economia națională, a înlesnit trecerea spre comerțul la prețuri unice, fără cartele, a dus la creșterea salariului real al muncitorilor și func-

ționarilor, la sporirea veniturilor reale ale populației sătești.

Normalizarea circulației banilor, creșterea producției mărfurilor de consum popular și a circulației mărfurilor cu amănuntul, reducerea prețurilor mărfurilor au avut ca urmare o creștere a puterii de cumpărare și a cursului rublei. Cu începere de la 1 martie 1950 Guvernul sovietic a urcat cursul oficial al rublei, iar cursul rublei a început să fie calculat nu pe baza dolarului, cum se stabilise în 1937, ci direct pe bază de aur; în conformitate cu conținutul aur al rublei.

În socialism există *monopolul de stat al devizelor*, adică concentrarea în mâinile statului socialist a tuturor decontărilor cu statele străine, a cumpărării, vînzării și păstrării de devize. Monopolul de stat al devizelor și monopolul comerțului exterior fac ca valuta sovietică să nu depindă de conjunctura schimbătoare a pieței capitaliste. Această independență se consolidează din ce în ce mai mult datorită acumulării de rezerve de aur și datorită faptului că balanța comercială și balanța de plăți a U.R.S.S. sînt active.

SCURTE CONCLUZII

1. *Sistemul financiar al socialismului cuprinde bugetul statului, creditul, asigurările sociale de stat, asigurările de stat de bunuri și persoane, gospodăria financiară a întreprinderilor de stat, a colhozurilor și a cooperației meșteșugărești.*

2. *Bugetul statului este principala formă de creare și folosire planificată a fondului centralizat de resurse bănești pentru satisfacerea nevoilor generale. Principala sursă a părții de venituri a bugetului o constituie venitul net al societății, folosit cu precădere pentru finanțarea construcției economice și culturale.*

3. *În societatea socialistă creditul este o formă de mobilizare de către stat a mijloacelor bănești vremelnic disponibile și de folosire planificată a acestora în economia națională cu condiția de a fi rambursate. Dobînda este plata stabilită de stat pentru folosința temporară a mijloacelor bănești date cu împrumut. Sursa dobînzii o constituie venitul net al întreprinderilor.*

prinderilor. Creditul este efectuat de bănci și de case de economii. În U.R.S.S. există două feluri de bănci: Banca de stat, care este banca de emisiune, banca de credit pe termen scurt și centrul de decontare al țării, și băncile de stat speciale pentru investiții pe termen lung. Băncile exercită controlul prin rublă asupra producției și circulației, contribuie la întărirea hozrasciotului.

4. Sprijinindu-se pe legea economică a circulației banilor, statul socialist exercită pe bază de plan conducerea circulației banilor în țară. Prin organizarea planificată a circulației banilor în economia socialistă se realizează concordanța dintre masa de bani numerar și necesarul de bani al circulației mărfurilor, se asigură mărirea puterii de cumpărare a rublei.

CAPITOLUL XXXVIII REPRODUCȚIA SOCIALISTA

Esența reproducției socialiste. Condiția existenței și a dezvoltării societății socialiste, ca și a oricărei alte societăți, este reluarea permanentă a producției de bunuri materiale, adică reproducția.

Tezele fundamentale ale teoriei marxist-leniniste cu privire la reproducție — la reproducția simplă și reproducția lărgită, la produsul social total și la venitul național, la împărțirea produsului social în producția mijloacelor de producție și producția obiectelor de consum, la necesitatea unei anumite proporționalități între diferitele părți ale produsului social total — își păstrează întreaga însemnătate în socialism și în comunism. Societatea socialistă nu poate să se lipsească de aplicarea acestor teze în planificarea economiei naționale.

Totodată reproducția în socialism se deosebește în mod radical de reproducția în capitalism.

În concordanță cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului, reproducția socialistă este subordonată scopului asigurării satisfacerii maxime a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți,

în timp ce reproducția capitalistă este subordonată sarcinii asigurării profitului maxim pentru capitaliști.

Dacă reproducția capitalistă se înfăptuiește în mod spontan și este întreruptă în mod periodic de crizele economice, pentru modul de producție socialist este caracteristică dezvoltarea fără crize, reproducția lărgită neîntreruptă. Pornind de la legea dezvoltării planice a economiei naționale și conformîndu-se întru totul cerințelor legii economice fundamentale a socialismului, statul socialist determină pe bază de plan ritmul dezvoltării economiei naționale, proporțiile și legăturile dintre ramuri, volumul acumulării și consumației.

Procesul reproducției, luat în ansamblu, este în primul rînd procesul reproducției *produsului social*. Rolul principal în procesul de reproducție a produsului social aparține reproducției mijloacelor de producție, și în primul rînd a *uneltelor de muncă*. Sporirea și perfecționarea neîntreruptă a uneltelor de muncă este o condiție necesară a progresului tehnic. Reproducția socialistă se înfăptuiește pe baza tehnicii celei mai înalte. În afară de uneltele de muncă se reproduc și alte elemente ale mijloacelor de producție: se lărgesc vechile clădiri de fabrică și se construiesc noi clădiri pentru fabrici și uzine, se creează noi mijloace de transport, se mărește producția de materii prime etc.

Reproducția lărgită a mijloacelor de producție asigură posibilitatea lărgirii producției mijloacelor de consum — îmbrăcăminte, încălțăminte, produse alimentare etc.

Pentru societatea socialistă este caracteristic *ritmul rapid* al reproducției produsului social. Acest lucru este determinat în primul rînd de inexistența în socialism a claselor exploatare și a slugilor lor parazitare, de inexistența crizelor și a șomajului, de folosirea rațională și planificată a resurselor de muncă ale societății, de creșterea sistematică și rapidă a productivității muncii sociale. Ritmul rapid de creștere a produsului social este determinat și de întrecerea socialistă, de metodele de gospodărire socialistă: de aplicarea consecventă a regimului de economii, de folosirea planificată a fondurilor economiei naționale, de întărirea hozrasciotului, de scăderea sistematică a prețului de cost al producției.

Ritmul rapid al reproducției socialiste este dovedit de următoarele date. Producția globală a marii industrii din U.R.S.S. a crescut în 1953, în comparație cu 1913 (în prețuri comparabile), de 30 de ori,

producția mijloacelor de producție — de peste 50 de ori, producția de energie electrică — de aproape 70 de ori. Într-un ritm și mai rapid au crescut industria chimică și a construcției de mașini. Produsul social total în U.R.S.S. s-a mărit numai în perioada 1928—1953 (în prețuri comparabile) de 10 ori.

Ritmul de creștere a producției în U.R.S.S. întrece de mai multe ori ritmul de creștere a producției în S.U.A., deși economia S.U.A. nu a avut de suferit în timpul celui de-al doilea război mondial. Ritmul mediu anual de creștere a producției industriale a U.R.S.S. (cu excepția anilor de război) a fost între 1929 și 1953 de aproximativ 19%, iar a S.U.A. — de 3,5%.

În procesul reproducției socialiste se înfăptuiește *reproducția forței de muncă*. Asigurarea planificată a întreprinderilor cu forță de muncă este una din condițiile de bază ale reproducției socialiste lărgite. O dată cu creșterea economiei naționale crește în mod permanent, din punct de vedere numeric, și clasa muncitoare. Recrutarea forței de muncă în toate ramurile producției sociale se înfăptuiește în mod organizat de către întreprinderi și organizații economice. Asigurarea industriei, a construcțiilor, a transportului, a agriculturii cu cadre calificate se face prin sistemul de stat al pregătirii rezervelor de muncă, printr-o rețea specială de școli, cursuri, școli medii tehnice și institute de învățământ superior, corespunzător cerințelor economiei naționale. Resursele de muncă se repartizează în mod planificat între diferitele ramuri ale economiei naționale și între diferite întreprinderi. Ridicarea permanentă a nivelului de calificare și a nivelului cultural al întregii mase a lucrătorilor este trăsătura caracteristică a reproducției cadrelor.

Reproducția lărgită în socialism este în același timp și *reproducția lărgită a relațiilor de producție socialiste*.

Reproducția lărgită a relațiilor de producție socialiste înseamnă reproducția: a) proprietății socialiste în ambele ei forme — de stat și cooperatist-colhoznică, b) a relațiilor de colaborare tovarășească și ajutor reciproc socialist între lucrători în procesul producției de bunuri materiale, c) relațiilor reciproce între lucrători în repartizarea mijloacelor de consum corespunzător cu cantitatea și calitatea muncii fiecărui lucrător.

Relațiile de producție socialiste nu cunosc contradicțiile foarte adânci proprii relațiilor de producție capitaliste. Reproducția relațiilor de producție capitaliste înseamnă intensificarea exploatării muncii de către capital, creșterea și adâncirea contradicțiilor de clasă dintre exploatați și

exploatați, ceea ce duce în mod inevitabil la prăbușirea capitalismului prin revoluție. Reproducția relațiilor de producție socialiste înseamnă întărirea alianței claselor prietene — clasa muncitoare și țărănimia — și a intelectualității, indisolubil legată de aceste clase, întărirea unității morale și politice a societății, ștergerea treptată a granițelor de clasă și a deosebirilor sociale dintre oameni. În procesul reproducției socialiste lărgite se înfăptuiește trecerea treptată de la socialism la comunism.

Avuția națională a societății socialiste. Componenta produsului social total. Totalitatea bunurilor materiale de care dispune societatea socialistă reprezintă *avuția sa națională*.

Primul element al avuției naționale a societății socialiste îl constituie *fondurile de producție* ale economiei naționale, adică mijloacele de producție, care se împart în: a) fonduri de producție fixe și b) fonduri de producție circulante ale economiei naționale. Din avuția națională a societății socialiste fac parte de asemenea resursele naturale folosite în procesul de producție (pământuri cultivate și cultivate, zăcăminte de minereuri, păduri, ape etc.).

Fondurile de producție fixe ale economiei naționale sînt formate din mijloace de muncă, de stat sau cooperatist-colhoznic (clădirile întreprinderilor, mașini, mașini-unelte, utilaj, construcții etc.), care funcționează în toate ramurile producției materiale. Fondurile de producție circulante ale economiei naționale le constituie obiectele muncii, care se găsesc atît în procesul de producție cît și sub formă de rezerve în întreprinderile de stat, în colhozuri și în alte organizații cooperatiste (materii prime, materiale, combustibil etc.).

Al doilea element al avuției naționale îl constituie *fondurile de circulație* ale economiei naționale. Din ele fac parte rezervele de producție finită, care se află în depozitele întreprinderilor productive de stat, ale colhozurilor, ale artelurilor cooperatiste meșteșugărești, ale întreprinderilor și ale organizațiilor comerciale de stat și cooperatiste.

Al treilea element al avuției naționale îl constituie *rezervele materiale de stat și colhoznică*, precum și stocurile de asigurare.

Al patrulea element al avuției naționale îl constituie *fondurile neproductive* ale economiei naționale, care reprezintă avutul statului sau cel cooperatist-colhoznic, ce slujește scopurilor consumației neproductive în decursul unei perioade îndelungate: fondul de locuințe, clădirile instituțiilor sociale-culturale — școli, teatre, cluburi, spitale etc. cu utilajul lor.

Acestea sînt elementele avuției naționale care formează proprietatea socială, socialistă.

Din avuția națională face parte de asemenea *averea personală a populației*, proprietate personală, care sporește pe baza creșterii neîntrerupte a proprietății sociale, socialiste.

Un mare rol în reproducția avuției materiale il are experiența acumulată în producție, cunoștințele și calificarea oamenilor muncii din societatea socialistă, multiplele bogății spirituale ale țării. „Gra-

dul de iscusință a populației existente reprezintă întotdeauna premisa întregii producții, prin urmare principala acumulare de avuție¹.

În capitalism partea covârșitoare a avuției naționale aparține claselor exploatoare, iar creșterea avuției are loc sub forma acumulării de capital, care duce la pauperizarea maselor populare. Relațiile capitaliste dau naștere unei avuții fictive, reprezentată prin acțiuni, prin prețul pământului etc. În socialism întreaga avuție națională este fie proprietatea statului, adică a întregului popor, fie a colhozurilor și a altor organizații cooperatiste, fie proprietatea personală a cetățenilor. Socialismul nu cunoaște avuție fictivă; întreaga avuție a societății socialiste este o avuție *reală*. O dată cu creșterea avuției naționale a societății socialiste se ridică în mod sistematic bunăstarea materială și nivelul cultural al întregului popor.

În anii planurilor cincinale sovietice, avuția națională a U.R.S.S. a fost considerabil sporită. Astfel numai fondurile de producție fixe ale economiei naționale au crescut spre sfârșitul anului 1940 în comparație cu anul 1913 de 6 ori, iar spre sfârșitul anului 1953 — de peste 10 ori.

Avuția națională cuprinde toate bunurile materiale de care dispune societatea socialistă în momentul respectiv. Cu alte cuvinte, avuția națională oglindește rezultatele întregii dezvoltări anterioare a societății. Produsul social total cuprinde bunurile materiale create în societate într-o anumită perioadă de timp, de exemplu într-un an.

Reproducția produsului social în socialism se realizează în două forme: a) naturală-materială și b) valorică, sau bănească. După forma sa natural-materială, toată producția societății socialiste se împarte în două mari sectoare: *producția mijloacelor de producție*, destinate să intre din nou în procesul de producție (sectorul I), și *producția obiectelor de consum*, destinate satisfacerii trebuințelor populației (sectorul II). Corespunzător cu aceasta, întreaga masă a produsului anual se împarte în mijloace de producție și în obiecte de consum. Reproducția socialistă lărgită cere reluarea permanentă și sporirea producției atât a mijloacelor de producție cât și a obiectelor de consum într-o proporție anumită, stabilită de planul economiei naționale.

În ceea ce privește valoarea, produsul social se împarte în 1) valoarea mijloacelor de producție întrebunțate care

a fost transmisă produsului; 2) valoarea părții nou create a producției produsă de munca pentru sine; 3) valoarea părții nou create a producției produsă de munca pentru societate. Natura socială-economică a fiecăreia din aceste părți a valorii produsului social este principial alta decât în capitalism. În locul capitalului constant și al capitalului variabil, în procesul reproducției socialiste funcționează fondurile economiei naționale, iar în locul plusvalorii — venitul net al societății.

Procesul reproducției socialiste presupune înainte de toate *înlocuirea* planificată a mijloacelor de producție întrebunțate, pe seama unei anumite părți din produsul social total în forma naturală și în forma valorică. Înlocuirea fondurilor fixe în natură are loc pe calea înlocuirii parțiale sau totale a mașinilor, a clădirilor, a instalațiilor. Înlocuirea fondurilor fixe în forma valorică se realizează cu ajutorul amortizării. *Fondul de amortizare* al economiei naționale a U.R.S.S. este destinat să asigure reparațiile capitale ale fondurilor fixe în decursul întregii perioade a funcționării lor și înlocuirea valorii fondurilor fixe întrebunțate.

Mai departe, procesul reproducției socialiste presupune că obiectele de consum, repartizate după muncă și cheltuite pentru acoperirea nevoilor personale ale lucrătorilor din producția materială și ale familiilor lor, trebuie să fie din nou create de munca acestor lucrători.

În sfârșit, în procesul reproducției socialiste lucrătorii din producția materială creează prin munca lor produsul pentru societate, care este destinat acumulării socialiste și satisfacerii nevoilor materiale și culturale ale societății (învățământ public, ocrotirea sănătății, administrație, apărarea țării).

Corelația dintre cele două sectoare ale producției sociale. În concordanță cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului și ale legii dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale, în procesul reproducției socialiste se stabilesc în mod planificat proporțiile necesare între producția mijloacelor de producție și producția obiectelor de consum, între diferitele ramuri ale economiei naționale, între producție și circulație, între acumulare, consumație și rezerve etc.

¹ K. Marx, Teorii asupra plusvalorii, vol III, 1936, ed. rusă, pag. 229.

Cea mai importantă proporție a reproducției socialiste este corelația justă dintre sectorul I și sectorul II al producției sociale. Rolul determinant în întreaga economie îl joacă sectorul I, care produce mijloace de producție. Avântul neîntrerupt al economiei naționale este posibil numai cu condiția unei creșteri mai rapide a producției mijloacelor de producție. Fără creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție nu este posibil în general să se realizeze reproducția lărgită.

„Pentru a lărgi producția (pentru «a acumula», în accepția strictă a termenului), trebuie produse mai întâi mijloace de producție, iar pentru aceasta trebuie, prin urmare, lărgit sectorul producției sociale care produce mijloace de producție”¹. Creșterea cu precădere a mijloacelor de producție în comparație cu producția obiectelor de consum în reproducția lărgită, Lenin a numit-o lege economică.

Creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție (înainte de toate a uneltelor de muncă) este o condiție necesară a introducerii pe scară largă a celei mai noi tehnici în toate ramurile producției socialiste și a ridicării sistematice a productivității muncii. Astfel sporirea greutății specifice a construcției de mașini și a producției de energie electrică permite înfăptuirea mecanizării complexe și a electrificării tuturor ramurilor economiei naționale, crearea bazei materiale de producție a comunismului.

Creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție înseamnă dezvoltarea mai rapidă a industriei în comparație cu agricultura. În socialism, între industrie și agricultură se stabilesc proporții care asigură creșterea neconținută nu numai a producției industriale, ci și a celei agricole.

Prin urmare, pentru reproducția socialistă lărgită, care este însoțită de progresul rapid al tehnicii, este caracteristic un avânt al producției în care creșterea ramurilor care produc mijloace de producție (sectorul I) se desfășoară mai repede decât aceea a ramurilor care produc obiecte de consum (sectorul II). În același timp, în societatea socialistă

¹ V. I. Lenin, Cu privire la caracterizarea romantismului economic, Opere, vol. 2, ed. P.M.R. 1951, pag. 143. — *Nota Trad.*

are loc o creștere permanentă și absolută a producției obiectelor de consum, ceea ce își găsește expresia în creșterea neîntreruptă a producției agriculturii, industriei alimentare și ușoare, în lărgirea construcției de locuințe la orașe și la sate, în dezvoltarea comerțului sovietic.

Partea mijloacelor de producție în producția întregii industrie a U.R.S.S. era: în 1924—1925 — 34%, în 1937 — 58%, în 1953 — aproximativ 70%.

Producția obiectelor de consum popular a sporit în U.R.S.S. în ultimii 28 de ani de aproximativ 12 ori. Din 1926 până în 1953 circulația mărfurilor (în prețuri comparabile) s-a mărit de aproape 8 ori. În Rusia țaristă circulația mărfurilor a crescut în decurs de 27 de ani (din 1885 până în 1912) de 3 ori.

Numai industria grea, care crește neîncetat și care constituie temelia temelii economiei socialiste, poate să asigure creșterea constantă a industriei ușoare, a celei alimentare și a agriculturii.

Creșterea cu precădere a sectorului I, ca lege economică a reproducției lărgite, nu exclude posibilitatea și necesitatea dezvoltării mai rapide a ramurilor din sectorul II în anumite perioade, pentru a lichida rămânerea în urmă a producției obiectelor de consum popular și a asigura o corelație justă între sectorul I și sectorul II al producției sociale în lumina sarcinilor fundamentale ale construcției comuniste.

Faptul că în U.R.S.S. există o industrie grea puternică și multilateral dezvoltată a creat acum posibilitatea de a împinge înainte într-un ritm rapid nu numai ramurile care produc mijloace de producție, dar și ramurile care produc obiecte de consum. O astfel de îmbinare a ritmului de dezvoltare a ramurilor din sectorul I și sectorul II permite: în primul rând, să se păstreze rolul conducător al sectorului I în producția socială și să se întărească neîncetat capacitatea de apărare a țării; în al doilea rând, să se lichideze disproporția apărută în perioada anterioară între sectorul I și sectorul II; în al treilea rând, să se creeze în țară o abundență de obiecte de consum popular prin dezvoltarea forțată a industriei ușoare, a celei alimentare și a agriculturii.

Sarcina pusă de Partidul comunist și de Guvernul sovietic de a se crea în țară o abundență de obiecte de consum popular pe calea forțării prin toate mijloacele a ramu-

rilor industriei ușoare, industriei alimentare, agriculturii, prin menținerea și întărirea rolului conducător al industriei grele oglindește cerințele legii economice fundamentale a socialismului.

În 1953 producția obiectelor de consum popular a crescut cu 65% în comparație cu 1949, iar ritmul de creștere al sectorului II în comparație cu 1952 a depășit întrucâtva în 1953 ritmul de creștere al sectorului I. Numai în cursul anului 1953 au fost puse în funcțiune circa 300 de noi întreprinderi industriale de stat pentru producerea de mărfuri de consum popular. Pe baza dezvoltării forțate a ramurilor din sectorul II, fondurile de mărfuri alimentare și industriale destinate pieței vor crește în 1956 în comparație cu 1950: la produsele de carne — de 2,6 ori, la produsele de pește — de 2,3 ori, la unt — de 2,1 ori, la zahăr — de 2,4 ori, la țesături și încălțăminte — de 2 ori, la mobilă — de 4,8 ori, la mașinile de cusut — de 5,9 ori, la aparatele de radio și televizoare — de 5,3 ori etc.

Cum se produce în socialism schimbul între sectoarele I și II ale producției sociale și înăuntrul fiecăruia dintre ele?

În primul rînd, are loc schimbul între diferitele ramuri ale sectorului I.

O parte a mijloacelor de producție create în sectorul I rămîne chiar în acest sector și asigură reproducția simplă. Această parte a mijloacelor de producție produse servește pentru înlocuirea mijloacelor și obiectelor de muncă care au fost parțial sau total uzate (înlocuirea mașinilor uzate, reparația capitală a utilajului, înnoirea rezervelor de materii prime consumate etc.). Cealaltă parte a mijloacelor de producție asigură reproducția lărgită în diferite ramuri ale economiei care fac parte din sectorul I. Așa, de pildă, industria carboniferă și petroliferă furnizează combustibil ramurilor construcției de mașini și primesc de la ele utilajul necesar; metalurgia, furnizînd industriei de construcții metalul necesar acesteia, folosește la rîndul ei materiile prime ale industriei miniere pentru sporirea șarjelor de metal etc.

Prin urmare, între ramurile sectorului I se efectuează în mod sistematic schimbul mijloacelor de producție care servesc la susținerea și lărgirea producției în aceste ramuri. Așa cum s-a mai spus, în cadrul sectorului de stat al producției mijloacele de producție produse nu circulă între diferitele ramuri ca mărfuri, ci se distribuie pe calea înzestră-

rii tehnice-materiale a întreprinderilor, păstrînd doar forma de marfă.

În al doilea rînd, are loc schimbul între diferitele ramuri ale sectorului II. Producția sectorului II constă în obiecte de consum. O parte din obiectele de consum produse în sectorul II servește pentru consumul individual al lucrătorilor din acest sector, se schimbă prin canalele circulației de mărfuri pe salariul muncitorilor și al funcționarilor, pe veniturile bănești ale colhoznicilor. O oarecare cantitate de obiecte de consum produse în colhozuri se repartizează și se consumă chiar în colhozuri, neluînd forma de marfă și netrecînd, prin canalele circulației, pe piață.

În al treilea rînd, are loc schimbul între sectorul I și sectorul II. O parte din mijloacele de producție produse în sectorul I trebuie să servească la înlocuirea mijloacelor de muncă parțial sau total uzate și la reînnoirea rezervelor de materii prime, combustibil și alte materiale consumate în ramurile sectorului II, precum și la sporirea mijloacelor de muncă, a rezervelor de materii prime, combustibil și materiale ale acestui sector care sînt necesare pentru reproducția lărgită. O parte a obiectelor de consum produse în sectorul II se schimbă prin rețeaua comercială pe salariul oamenilor muncii din sectorul I. Ritmul de lărgire a producției și al progresului tehnic al ramurilor din sectorul II depinde înainte de toate de cantitatea și de calitatea mijloacelor de producție pe care ele le primesc de la sectorul I. Acest lucru determină rolul conducător al sectorului I față de sectorul II.

Lenin a arătat că formula lui Marx a corelației dintre sectoarele I și II ale producției sociale ($I v + p$ față de $II c$) este valabilă și pentru socialism și comunism. Se schimbă însă în mod radical relațiile sociale-economice care se ascund îndărătul acestei formule.

În reproducția socialistă lărgită, sectorul I trebuie să producă cantitatea de mijloace de producție care este necesară pentru asigurarea creșterii neîntrerupte a producției în ambele sectoare, cu precădere în sectorul I, pe baza tehnicii celei mai înalte. Pe de altă parte, sectorul II trebuie să producă mijloace de consum în cantitatea necesară pentru satisfacerea cerințelor mereu crescînde ale lucrătorilor din ambele sectoare, atît ale celor vechi cît și ale celor nou atrași în producție, precum și ale lucrătorilor ocupați în

ramurile neproductive. În fiecare perioadă dată o parte din mijloacele de producție produse și din obiectele de consum servește la mărirea rezervelor.

În condițiile anarhiei în producția capitalistă și ale caracterului limitat al cererii solvabile a maselor de oameni ai muncii, problema realizării produsului social este cea mai grea problemă a reproducției capitaliste. Dezvoltarea planificată și fără crize a producției socialiste nu se lovește de greutățile realizării, proprii capitalismului, deoarece creșterea neîntreruptă a puterii de cumpărare a populației creează cererea mereu crescândă de produse industriale și agricole.

Aceasta nu înseamnă însă că în cursul reproducției socialiste largite nu pot să apară diverse încălcări ale anumitor proporții în economia națională, ca, de exemplu, greșeli de calcul în planificare datorită faptului că nu s-a ținut îndeajuns seama de cerințele legii dezvoltării planice a economiei naționale sau calamități naturale ca seceta, care influențează în mod negativ asupra producției. Pentru preîntâmpinarea și lichidarea diferitelor disproporții în economia națională, apărute din această cauză, statul socialist creează rezervele necesare.

Rămânerea în urmă a agriculturii, în special a producției de cereale, a creșterii animalelor, a producției de legume, de zarzavaturi și de cartofi, precum și a industriei ușoare și alimentare, care s-a creat în perioada de dezvoltare anterioară a economiei sovietice, este lichidată de statul socialist pe bază de plan prin accelerarea dezvoltării acestor ramuri ale economiei naționale.

Formarea și destinația fondurilor sociale în socialism. Modul de producție socialist determină și formele corespunzătoare de repartitie a produsului social total. Societatea, reprezentată de statul socialist, repartizează în mod planificat produsul social în concordanță cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului.

Așa cum s-a mai spus, produsul social total, după scăderea părții care servește la înlocuirea mijloacelor de producție consumate, formează venitul național al societății socialiste. Venitul național se împarte în două mari fonduri: *fondul de acumulare*, pe seama căruia se realizează creșterea neîntreruptă și perfecționarea producției socialiste, și

fondul de consumație, pe seama căruia se asigură satisfacerea nevoilor materiale și culturale mereu crescânde ale întregii societăți.

Din fondul de acumulare partea cea mai mare este folosită în scopul *lărgirii producției*. În societatea socialistă proporțiile producției cresc sistematic din an în an și într-un ritm neîntâlnit în lumea capitalistă.

O altă parte a fondului de acumulare este destinată *construcției capitale de interes social-cultural*. Din aceasta fac parte lucrările vaste și de proporții din ce în ce mai mari de construcție de școli, spitale, instituții de deservire comunală.

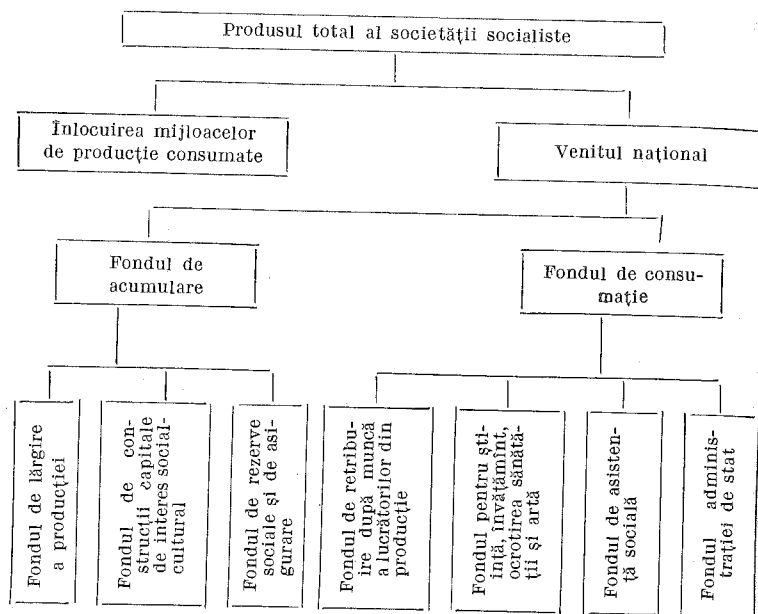
În sfârșit, a treia parte a fondului de acumulare formează *fondul de rezervă*, sau *de asigurare*, al societății. Rezervele de stat de materii prime, combustibil, produse alimentare, ca și fondurile de rezervă ale colhozurilor, permit să se preîntâmpine întreprinderile în procesul producției.

Fondul de consumație este alcătuit, la rîndul său, din două părți: partea principală a fondului de consumație o formează *fondul de retribuție după muncă* a lucrătorilor din producția socialistă, care în conformitate cu legea economică a repartiției după muncă este întrebuițat pentru salariile muncitorilor și ale funcționarilor ocupați în producție, pentru plata muncii colhoznicilor etc.; cealaltă parte o formează *fondul de consumație socială*, din care se acoperă diversele nevoi ale societății socialiste în ansamblu.

O parte a fondului de consumație socială se cheltuiește în scopuri sociale-culturale: pentru acoperirea nevoilor crescânde ale societății socialiste în domeniul științei, învățămîntului, ocrotirii sănătății, artei și în alte domenii ale culturii și ale vieții. Din acest fond, conform legii economice a repartiției după muncă, primesc salariu lucrătorii din domeniul culturii și al deservirii nevoilor sociale.

O parte a fondului de consumație socială formează *fondul de asistență socială*. Acest fond este destinat ajutorului de stat pentru mamele cu mulți copii sau mamele singure, pentru copii, bătrîni, invalizi, potrivit dreptului la asistență materială în caz de incapacitate de muncă sau bătrînețe, acordat de Constituția U.R.S.S.

SCHEMA REPARTIȚIEI PRODUSULUI TOTAL IN SOCIETATEA SOCIALISTA

O parte din fondul de consumație socială este întrebuințat pentru acoperirea *cheltuielilor de administrație* — pentru retribuirea lucrătorilor din aparatul de stat etc.

O parte din venitul național este întrebuințată pentru nevoile *apărării țării*. Atâta vreme cât există pericolul unor atacuri militare ale agresorilor imperialiști împotriva U.R.S.S., întărirea capacității de apărare a țării socialiste este de cea mai mare importanță.

Pentru satisfacerea nevoilor materiale și culturale individuale ale oamenilor muncii din U.R.S.S., așa cum s-a mai arătat, se cheltuiește cea mai mare parte (aproape trei pătrimi) din venitul național.

Acumularea socialistă. Acumularea și consumația în societatea socialistă. Acumularea socialistă este izvorul reproducției socialiste largite. *Acumularea socialistă* este întrebuințarea unei părți din venitul net al societății, care este alcătuit din mijloace de producție și mijloace de con-

sum, pentru lărgirea producției, cât și pentru crearea de rezerve materiale și sporirea fondurilor sociale-culturale neproductive.

Ca urmare a acumulării socialiste se formează un spor de valori materiale care se află în proprietatea statului, a cooperativelor și a colhozurilor și care înseamnă mărirea avuției naționale a societății socialiste. Partea acumulată din venitul național are de asemenea o expresie bănească. Partea covârșitoare a acumulărilor bănești ale tuturor ramurilor economiei naționale și o parte din mijloacele bănești ale populației sînt mobilizate cu ajutorul bugetului statului pentru nevoile întregului popor.

Acumularea socialistă se înfăptuiește pe calea investițiilor capitale în economia națională. *Investițiile capitale* reprezintă totalitatea cheltuielilor făcute într-o anumită perioadă pentru crearea de noi fonduri fixe și reconstrucția celor existente cu destinație productivă și neproductivă. O parte oarecare din investițiile capitale în economia națională sînt folosite pentru înlocuirea fondurilor fixe întrebuințate. Statul sovietic efectuează în mod planificat și sistematic lucrări capitale de proporții uriașe: construirea de noi fabrici și uzine, de noi centrale electrice, mine și lărgirea celor existente, construirea de sovhozuri și stațiuni de mașini și tractoare, de mijloace de transport și comunicații, de locuințe, școli, spitale, așezăminte pentru copii.

Rezolvarea sarcinii de a obține un avînt rapid al producției obiectelor de consum popular cere investiții imense în ramurile industriei ușoare, industriei alimentare și agriculturii.

Volumul investițiilor capitale de stat în economia națională a U.R.S.S. calculate la prețurile actuale a reprezentat: în 1929—1932 — 68 de miliarde de ruble, în 1933—1937 — 158 de miliarde, în 1946—1953 — 781 de miliarde de ruble. Partea principală a investițiilor capitale este îndreptată spre lărgirea industriei socialiste. Pe seama investițiilor capitale au fost construite și puse în funcțiune mari întreprinderi industriale: în anii primului plan cincinal — peste 1.500, în anii celui de-al doilea plan cincinal — 4.500, în trei ani și jumătate ai celui de-al treilea plan cincinal — circa 3.000, în 1946—1953 au fost refăcute și construite din nou circa 8.000 de întreprinderi industriale de stat. În afară de întreprinderile industriale și agricole au fost create multe mii de instituții cu destinație socială-culturală.

În 1954 volumul investițiilor capitale în industria ușoară și cea alimentară s-a mărit, în comparație cu 1953, cu 84%, iar în agricultură — cu 80%.

Acumularea socialistă se bazează pe creșterea neconținută a productivității muncii sociale și pe scăderea sistematică a prețului de cost al producției.

Caracterul planificat, fără crize, al economiei socialiste, nivelul înalt al investițiilor capitale în economia națională, folosirea planificată și rațională în producția socială a mijloacelor de producție și a resurselor de muncă, inexistența consumului parazit — toate acestea determină *ritmul înalt* al acumulării, care nu poate fi atins în capitalism nici în perioadele cele mai prielnice ale dezvoltării lui.

În S.U.A. partea venitului național folosită pentru acumulare în perioada 1919—1928 reprezenta în medie circa 10%, iar în deceniul 1929—1938 — numai 2%. În U.R.S.S. fondul de acumulare socialistă (inclusiv rezervele) reprezintă aproape un sfert din venitul național.

Socialismul a desființat contradicția antagonistă, caracteristică capitalismului, dintre producție și consum. Reproducția socialistă lărgită înseamnă creșterea neîntreruptă nu numai a mijloacelor de producție, ci și a obiectelor de consum.

De asemenea, societatea socialistă nu cunoaște împărțirea obiectelor de consum în mijloace de consum necesare maselor muncitoare și obiecte de lux, care fac parte numai din fondul de consumație al claselor exploatare, împărțire care este proprie capitalismului și este legată de existența claselor antagoniste. În socialism întregul fond de consumație revine maselor muncitoare.

O dată cu dezvoltarea producției, cu creșterea venitului național, cu mărirea volumului acumulării socialiste cresc și fondurile de consumație populară, sînt satisfăcute într-o măsură din ce în ce mai mare nevoile sociale și personale ale oamenilor muncii.

Creșterea consumului popular este însoțită de îmbunătățirea structurii lui: partea mărfurilor și produselor de calitate superioară din fondurile de consumație populară crește neconținut. Din 1947 pînă în 1953 vînzarea pîinii albe către populație a crescut de peste 6 ori, a produselor din carne — de 2,3 ori, a grăsimii animale și vegetale — aproape de 2 ori, a zahărului — de 5,4 ori, a fructelor — de peste 3 ori. În 1940 mărfurile industriale reprezentau în circulația mărfurilor din țară 36,9%, în 1953 — 45,3%.

Toate acestea arată că în socialism există o lege economică a acumulării propriu acestei orînduirii. *Legea acumulării socialiste* determină creșterea neconținută a avuției naționale prin folosirea sistematică a unei părți din veni-

tul net pentru lărgirea producției în scopul satisfacerii nevoilor crescînde ale întregii societăți. În poziție cu legea generală a acumulării capitaliste, în virtutea căreia creșterea avuției claselor exploatare este însoțită în mod inevitabil de pauperizarea maselor muncitoare, acțiunea legii acumulării socialiste duce la faptul că, paralel cu creșterea avuției naționale, are loc ridicarea sistematică a nivelului material și cultural al poporului.

Statul sovietic stabilește pe bază de plan pentru fiecare perioadă anumite proporții între fondul de acumulare și fondul de consumație, pornind de la sarcinile fundamentale ale construcției comuniste. Hotărârile plenarelor Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din septembrie (1953), februarie-martie și iunie (1954) cu privire la agricultură, măsurile importante luate de Guvernul sovietic în vederea unui avînt rapid al producției de mărfuri alimentare și industriale asigură creșterea simțitoare a fondului de consumație populară.

Toate momentele reproducerii socialiste lărgite — producție, repartiție, circulație și consumație — sînt cuprinse în unitatea lor și în legăturile lor reciproce de balanță economiei naționale a U.R.S.S. Balanța economiei naționale a U.R.S.S., întruchipată în planul economiei naționale, exprimă întregul proces și rezultatele reproducerii socialiste lărgite.

În socialism și-a pierdut complet puterea legea capitalistă a populației, în virtutea căreia, paralel cu creșterea avuției sociale, o tot mai mare parte a populației muncitoare devine excedentară, este scoasă din producție, completînd armata șomerilor. Orînduirea socialistă asigură deplina folosire a întregii populații apte de muncă. De aceea în socialism nu este și nu poate exista supra-populație. Creșterea permanentă și rapidă a populației, nivel înalt de bunăstare materială a poporului, morbiditate și mortalitate scăzută a populației și totodată folosirea completă și rațională a părții ei apte de muncă — iată în ce constă *esența legii socialiste a populației*.

Din 1926 pînă în 1939 sporul mediu anual net al populației U.R.S.S. reprezenta aproape 2.000.000 de oameni, sau 1,23%. În aceeași perioadă sporul mediu anual net al populației reprezenta: în Franța — 0,08%, în Germania — 0,62%, în Anglia — 0,36%, în S.U.A. — 0,67%. În decursul ultimilor ani sporul anual net al populației în U.R.S.S. reprezintă peste 3.000.000 de oameni. În 1953 mortalitatea în U.R.S.S. a scăzut în comparație cu 1927 de peste 2 ori, iar în comparație cu

1913 — de 3 ori și ceva. Mortalitatea în U.R.S.S. este considerabil mai mică decât în S.U.A., Anglia și Franța.

Prin urmare, reproducția socialistă se caracterizează prin lărgirea planificată și neîntreruptă a întregii producții sociale, înfăptuită într-un ritm rapid, inaccesibil capitalismului, prin creșterea sistematică și rapidă a numărului locuitorilor, inclusiv a clasei muncitoare și a intelectualității, prin ridicarea neconținută a nivelului de bunăstare materială și de cultură a maselor populare.

SCURTE CONCLUZII

1. *Reproducția socialistă este o continuă reproducție lărgită a produsului social total, a forței de muncă și a relațiilor de producție socialiste. Superioritatea economiei socialiste, dezvoltarea ei planică și fără crize determină creșterea neconținută a economiei socialiste și ritmul înalt al reproducției socialiste lărgite.*

2. *Avuția națională include toate bunurile materiale de care dispune societatea socialistă. Părțile componente ale avuției naționale sînt: fondurile de producție fixe și circulante ale economiei naționale, fondurile de circulație, rezervele materiale de stat și colhoznice și stocurile de asigurare, fondurile neproductive, avutul personal al populației.*

3. *Reproducția produsului social se realizează sub două forme: naturală și valorică. În forma sa naturală, producția produsului social în socialism se împarte în producția mijloacelor de producție (sectorul I) și producția obiectelor de consum (sectorul II). Din punctul de vedere al valorii, produsul social cuprinde: valoarea mijloacelor de producție consumate, valoarea părții producției nou creată produsă de munca pentru sine, valoarea părții producției nou creată produsă de munca pentru societate. Reproducția socialistă lărgită presupune concordanța (proporționalitatea) necesară între toate părțile produsului social în forma naturală și în forma valorică.*

4. *Repartiția produsului social în socialism asigură o continuă lărgire a producției socialiste la orașe și la sate, satisfacerea nevoilor materiale și culturale*

mereu crescînde ale societății socialiste, întărirea forței economice și a capacității de apărare a țării.

5. *Acumularea socialistă este utilizarea unei părți din venitul național al societății, partea alcătuită din mijloace de producție și mijloace de consum pentru lărgirea producției, formarea rezervelor sociale și mărirea fondurilor sociale-culturale neproductive. Socialismul nu cunoaște contradicția antagonistă, proprie capitalismului, dintre producție și consumație. În opoziție cu legea generală a acumulării capitaliste, în virtutea căreia creșterea avuției claselor exploataoare este însoțită în mod inevitabil de pauperizarea maselor muncitoare, acțiunea legii acumulării socialiste duce la aceea că, paralel cu creșterea avuției naționale, are loc o ridicare sistematică a nivelului de trai material și cultural al poporului.*

6. *În orînduirea socialistă și-a pierdut puterea legea capitalistă a populației. Legea socialistă a populației își găsește expresia în creșterea permanentă și puternică a populației, în folosirea rațională și completă, în interesul întregii societăți a părții ei apte de muncă.*

CAPITOLUL XXXIX

TRECEREA TREPTATĂ DE LA SOCIALISM LA COMUNISM

Cele două faze ale societății comuniste. Dezvoltarea societății, așa cum confirmă întreaga istorie a omenirii, se desfășoară de la treptele inferioare spre trepte superioare. Cea mai înaltă și mai progresistă treaptă de dezvoltare socială este societatea comunistă, care reprezintă scopul final al luptei revoluționare a oamenilor muncii din toate țările.

Marx și Engels au fundamentat din punct de vedere științific teza că societatea comunistă va trece prin două faze de dezvoltare: faza inferioară, numită socialism, și faza superioară, numită comunism. Pe prima treaptă a dezvoltării sale, societatea comunistă nu poate fi încă liberă de tradițiile și rămășițele capitalismului, din sinul căruia ea a apă-

rut nemijlocit. Numai dezvoltarea ulterioară a socialismului pe baza sa proprie, creată de el însuși, duce la faza a doua, superioară, a societății comuniste. Prin urmare, socialismul și comunismul reprezintă cele două trepte de maturitate ale formațiunii sociale noi, comuniste.

Baza economică a ambelor faze ale comunismului o constituie proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Dominația proprietății sociale determină dezvoltarea planică a economiei naționale. Pentru ambele faze ale societății comuniste este caracteristică inexistența claselor exploatare și a exploatării omului de către om, a asupririi naționale și rasiale. Atît în socialism cît și în comunism scopul producției este satisfacerea maximă a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale întregii societăți, iar mijlocul pentru atingerea acestui scop este creșterea și perfecționarea neîntreruptă a producției pe baza tehnicii celei mai înalte.

Pe de altă parte, însă, faza a doua a comunismului prezintă deosebiri esențiale față de prima lui fază, fiind o treaptă mai înaltă de maturitate economică și culturală a societății comuniste.

Încă în socialism forțele de producție au atins un nivel înalt: industria socialistă și marea agricultură socialistă sînt cele mai concentrate și mai mecanizate din lume, ele se dezvoltă neconținut într-un ritm rapid, inaccesibil capitalismului. Dar forțele de producție ale societății și productivitatea muncii lucrătorilor sînt încă insuficiente pentru a asigura un belșug de bunuri materiale. Comunismul presupune un asemenea nivel de dezvoltare a forțelor de producție ale societății și un asemenea nivel de productivitate a muncii sociale care să poată asigura acest belșug.

Spre deosebire de socialism, unde există două forme de proprietate socială socialistă — proprietatea de stat și proprietatea cooperatistă-colhoznică —, în comunism se va statornici dominația absolută a proprietății comuniste unice asupra mijloacelor de producție.

Dacă în socialism, în condițiile existenței celor două forme fundamentale de producție socialistă — de stat și colhoznică — se mențin producția de mărfuri și circulația mărfurilor, în comunism, cînd se va statornici dominația proprietății comuniste unice, a unei forme unice de producție, producția comunistă, nu va mai exista producția de mărfuri și circulația mărfurilor și, prin urmare, nu vor mai exista nici banii.

În socialism nu mai există opoziție între oraș și sat, între munca intelectuală și munca fizică, dar se mai mențin deosebiri esențiale între ele. În comunism nu vor exista deosebiri esențiale între oraș și sat, între munca intelectuală și cea fizică și vor rămîne între ele numai deosebiri neesențiale.

În societatea socialistă există două clase — clasa muncitoare și țărănimea colhoznică —, clase prietene, dar care se deosebesc prin situația lor în producția socială; alături de clasa muncitoare și țărănime există o pătură socială — intelectualitatea socialistă. O dată cu lichidarea deosebirii dintre cele două forme de proprietate socialistă și înlăturarea deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre munca fizică și cea intelectuală, va dispărea definitiv linia de demarcație dintre muncitori, țărani și intelectuali, ei vor deveni cu toții lucrători ai societății comuniste. Comunismul înseamnă o societate fără clase.

În socialism munca, eliberată de exploatare, este bazată pe un înalt nivel al tehnicii și a și devenit o chestiune de onoare. Cu toate acestea în socialism încă n-a fost realizată mecanizarea deplină a tuturor proceselor de producție, munca nu a devenit încă prima necesitate vitală a oamenilor, n-a fost lichidată încă atitudinea de nepăsare față de muncă din partea unor membri ai societății și mai este nevoie de un control riguros din partea societății asupra cuantumului muncii și a cuantumului consumației. În comunism se vor înlăptui mecanizarea și automatizarea completă a proceselor de producție, iar munca, din mijloc de întreținere a vieții, se va transforma în ochii întregii societăți în prima necesitate vitală.

Comunismul asigură tuturor membrilor societății dezvoltarea maximă a facultăților lor fizice și spirituale. Toți membrii societății vor fi oameni culti și multilateral instruiți și vor avea posibilitatea de a-și alege în mod liber profesiunea. Comunismul presupune dezvoltarea continuă, fără precedent în istorie, a științei, artei și culturii.

Nivelul înalt al dezvoltării forțelor de producție și al productivității muncii sociale va asigura un belșug de bunuri materiale și culturale de tot felul, ceea ce va face posibilă trecerea de la principiul socialist de repartiziune la principiul comunist. „Într-o fază superioară a societății comuniste — scria Marx —, după ce va fi dispărut sclavia subordonării

indivizilor față de diviziunea muncii și o dată cu ea opoziția dintre munca intelectuală și munca fizică; cind munca nu va fi numai un mijloc de întreținere a vieții, ci va fi devenit ea însăși prima nevoie vitală; cind o dată cu dezvoltarea multilaterală a individului vor fi sporit și forțele de producție, iar toate izvoarele avuției colective vor fiși mai bogat — abia atunci... societatea va putea înscire pe stindardele ei: De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi!¹

Acestea sînt deosebirile esențiale dintre socialism și comunism.

Dezvoltînd și îmbogățind învățătura marxistă despre comunism, Lenin a elaborat tezele fundamentale cu privire la căile de construire a societății comuniste. Fundamentînd programul Partidului comunist, Lenin spunea: „Începînd transformările socialiste, noi trebuie să avem clar în fața noastră țelul pe care-l urmăresc în ultimă analiză aceste transformări, și anume țelul creării societății comuniste, care nu se mărginește numai la exproprierea fabricilor, uzinelor, a pămîntului și a mijloacelor de producție, nu se mărginește numai la o evidență și la un control strict al producției și repartiției produselor, ci merge mai departe spre înfăptuirea principiului: de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“².

Uniunea Sovietică are toate condițiile necesare pentru construirea comunismului deplin. Ea are pentru aceasta uriașe resurse materiale și bogății naturale. Socialismul în U.R.S.S. se dezvoltă pe propria sa bază materială de producție, creată de el. Uniunea Sovietică are cea mai înaintată industrie socialistă din lume și cea mai mare și mai mecanizată agricultură din lume. Un factor puternic care grăbește dezvoltarea economiei sovietice pe calea spre comunism este activitatea creatoare a maselor, care se manifestă în întrecerea socialistă a întregului popor. Poporul sovietic este condus spre comunism de Partidul comunist, care este înarmat cu teoria marxism-leninismului, cu cunoașterea legilor economice ale socialismului, cu

¹ K. Marx, Critica programului de la Gotha, K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, ed. P.M.R. 1952, pag. 17. — Nota Trad.

² V. I. Lenin, Raport cu privire la revizuirea programului și la schimbarea denumirii partidului prezentat la Congresul al VII-lea al P.C. (b) din Rusia, Opere, vol. 27, E.S.P.L.P. 1955, pag. 111. — Nota Trad.

programul științific este fundamentat al construirii societății comuniste.

După cel de-al doilea război mondial condițiile internaționale ale construirii comunismului în U.R.S.S. s-au schimbat în mod radical. Dacă înainte Uniunea Sovietică era singura țară socialistă, acum există puternicul lagăr al socialismului, care numără sute de milioane de oameni. Formarea lagărului socialismului a adus o schimbare radicală în raportul de forțe pe arena mondială și a creat noi condiții pentru construirea socialismului și a comunismului. În țările de democrație populară din Europa și Asia se pun bazele primei faze a societății comuniste. O condiție hotărîtoare pentru victoria socialismului și a comunismului în toate țările lagărului socialist este întărirea continuă a forței acestui lagăr, dezvoltarea strînsei colaborări economice, politice și culturale între popoarele care fac parte din acest lagăr.

Dar paralel cu lagărul socialismului există lagărul imperialismului, în fruntea căruia se află S.U.A. Atîta timp cît există lagărul imperialist dușman socialismului, există și pericolul unei agresiuni militare împotriva Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară din partea puterilor imperialiste agresive.

Marxism-leninismul ne învață că în faza superioară a comunismului, o dată cu desființarea claselor și a deosebirilor de clasă, statul va deveni inutil și va dispărea treptat. În același timp însă trebuie să se țină seama de condițiile internaționale. La întrebarea dacă statul se va menține în U.R.S.S. și în perioada comunismului, Stalin a dat următorul răspuns: „Da, se va menține, dacă nu va fi lichidată încercuirea capitalistă, dacă nu va fi înlăturat pericolul agresiunilor militare din afară. Se înțelege că formele statului nostru vor fi din nou schimbate, în conformitate cu schimbarea situației interne și externe.

Nu, el nu se va menține, va dispărea treptat, dacă încercuirea capitalistă va fi lichidată, dacă va fi înlocuită cu încercuirea socialistă“¹.

Statul socialist este necesar atîta timp cît există încercuirea capitalistă, atîta timp cît nu va fi lichidat pe-

¹ I. V. Stalin, Raportul de activitate al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XVIII-lea al partidului, „Problemele leninismului“, Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, pag. 619. — Nota Trad.

ricolul unei agresiuni împotriva U.R.S.S. și a celorlalte țări ale lagărului socialist din partea statelor imperialiste. Până atunci, Uniunea Sovietică, promovînd o politică consecventă de pace, trebuie să fie în același timp gata să respingă orice agresiune dușmană din afară. În acest scop trebuie să întărim prin toate mijloacele statul socialist, să sporim puterea economică a țării, să asigurăm capacitatea ei de apărare.

Crearea bazei materiale de producție a comunismului. Îndeplinirea sarcinii istorice-mondiale a construirii comunismului necesită în primul rînd o dezvoltare uriașă a forțelor de producție, crearea unei baze materiale de producție în stare să asigure belșugul de bunuri materiale necesar pentru trecerea de la socialism la comunism.

Baza materială de producție a comunismului, care se creează în U.R.S.S., o constituie marea producție mecanizată de la orașe și sate, bazată pe electrificarea întregii țări, pe mecanizarea și automatizarea complexă, pe chimizarea multilaterală a proceselor de producție. Prin proporțiile și nivelul său tehnic, baza materială de producție a comunismului va fi considerabil superioară bazei materiale de producție a socialismului.

Pentru a pregăti trecerea la comunism trebuie asigurată temeinic dezvoltarea neconținută a întregii producții sociale și creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție. Creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție creează premisele pentru lărgirea permanentă a producției și pentru perfecționarea ei pe baza tehnicii celei mai înalte, spre a putea obține un belșug de bunuri materiale.

Aceasta necesită o sporire uriașă a capacității de producție în toate ramurile economiei naționale, și în primul rînd în industrie, prin noi construcții capitale. În U.R.S.S. se construiesc și se proiectează construirea a sute și mii de întreprinderi noi, bazate în întregime pe tehnica și pe tehnologia cea mai înaintată din lume, se creează și se folosesc noi tipuri de materii prime și noi surse de energie.

Lenin a arătat că în comunism baza tehnică a producției industriale și agricole va fi electrificarea întregii economii naționale. „*Comunismul este Puterea sovietică plus*

electrificarea întregii țări”¹. Aceasta înseamnă că industria, transporturile și agricultura vor fi trecute complet pe o bază tehnică nouă, mai înaltă, legată de electrificare.

Electrificarea *întregii* economii naționale este *principala* trăsătură caracteristică a bazei materiale de producție a comunismului. În condițiile trecerii treptate de la socialism la comunism, electrificarea se înfăptuiește în proporții uriașe. O dovadă în această privință este construirea în U.R.S.S. a celor mai mari hidrocentrale din lume.

Economia socialistă planificată asigură crearea unei *rețele unice de înaltă tensiune*, care leagă numeroasele centrale electrice din diferitele raioane economice, ceea ce este irealizabil în capitalism din cauza dominației proprietății private și a anarhiei în producție.

În scopul asigurării cu energie electrică a nevoilor industriei, agriculturii și gospodăriei comunale în dezvoltare în U.R.S.S., în cadrul celui de-al 5-lea plan cincinal (1951—1955) se înfăptuiește un grandios program de electrificare. Se construiesc și se lărgesc 711 centrale electrice, după a căror construire totalul puterii instalate a centralelor electrice din U.R.S.S. va crește cu 75%.

Nu mai în 1954 vor fi puse în funcțiune la centralele electrice agregate cu o putere de 2,5 ori mai mare decît cele puse în funcțiune în primii 10 ani de electrificare a U.R.S.S. pe baza planului Goelro.

Electrificarea întregii economii naționale, principala condiție pentru crearea bazei materiale de producție a comunismului, este indisolubil legată de *mecanizarea complexă* a tuturor proceselor muncii, de *automatizarea și chimizarea* producției, de aplicarea tuturor realizărilor celor mai noi ale tehnicii. Electrificarea proceselor de producție, sistemul automat de mașini schimbă radical condițiile de muncă, duc la înlocuirea muncii necalificate cu munca calificată, creează baza tehnică pentru lichidarea definitivă a deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică.

În economia națională a U.R.S.S. au fost puse de pe acum bazele unor noi mari transformări în tehnica producției, care vor duce la nivelul de dezvoltare a forțelor de producție de care are nevoie comunismul.

O remarcabilă realizare a industriei construcției de mașini din Uniunea Sovietică, cea mai înaintată industrie de construcție de mașini din lume, este crearea unor întreprinderi cu mecanizare complexă integrală, cu linii automate de mașini-unelte, crearea unor uzine

¹ V. I. Lenin, Raportul de activitate al Consiliului Comisarilor Poporului prezentat la cel de-al VIII-lea Congres general al Sovietelor din Rusia, Opere, vol. 31, ed. a 4-a, pag. 484.

automate. De pildă, în 1952 la toate centralele hidroelectrice raionale dirijarea agregatelor era automatizată. O serie de centrale hidroelectrice sînt dirijate cu ajutorul mijloacelor telemecanicii. Puterea instalată a centralelor hidroelectrice care au trecut la dirijarea telemecanică constituie peste 50% din totalul puterii instalate a centralelor hidroelectrice. La construirea instalațiilor hidrotehnice, lucrările de terasament se fac cu ajutorul unui complex de mașini pentru săpat pămînt. Pentru fabricarea betonului au fost create fabrici automatizate. La aceste fabrici au fost automatizate toate procesele, începînd cu alimentarea cu materii prime și cîntărirea lor și terminînd cu ieșirea betonului produs.

În U.R.S.S. a fost creată prima uzină automată din lume care produce pistoane pentru motoare de automobile; la această uzină toate procesele, începînd cu aducerea materiei prime și terminînd cu ambalarea produselor finite, au fost complet automatizate. Uzina este deservită numai de cîțiva lucrători. Uzinele de felul acesta constituie prototipul tehnicii societății comuniste.

Dacă în prezent automatizarea proceselor de muncă apare ca prevestitor al bazei tehnice noi a comunismului, cu timpul această mare cucerire a științei și tehnicii va fi introdusă în toate domeniile producției.

Știința sovietică stăpînește metodele de folosire a *energiei atomice*. În U.R.S.S. a fost rezolvată în mod practic problema folosirii acestei noi forme de energie în scopuri pașnice. În vara anului 1954 a fost pusă în funcțiune — și a început să furnizeze curent electric pentru industria și agricultura raioanelor învecinate — prima centrală electrică industrială pe bază de energie atomică cu o putere utilă de 5.000 kw, construită de oameni de știință și ingineri sovietici. Oamenii de știință și inginerii sovietici lucrează la crearea unor centrale electrice industriale pe bază de energie atomică cu o putere instalată de 50.000—100.000 kw.

Folosirea energiei atomice pentru producția de bunuri materiale, perfecționarea continuă a tehnicii reactive, a radiotehnicii, a telemecanicii etc. creează posibilități fără precedent pentru perfecționarea producției și creșterea productivității muncii. Toate acestea vor duce inevitabil la o uriașă accelerare a dezvoltării economice și vor asigura nivelul forțelor de producție care este necesar pentru trecerea la faza superioară a comunismului.

Căile de lichidare a deosebirii esențiale dintre oraș și sat. Dezvoltarea forțelor de producție ale societății socialiste va atrage după sine necesitatea unor schimbări și în domeniul relațiilor de producție. În faza superioară a comunismului relațiile de producție se vor baza pe *proprietatea comunistă unică a întregului popor* asupra mijloa-

celor de producție. Trecerea la proprietatea comunistă unică necesită întărirea pe toate căile și dezvoltarea proprietății de stat (a întregului popor) și ridicarea treptată a proprietății cooperatiste-colhoznice la nivelul proprietății întregului popor. Pe baza proprietății comuniste unice va dispărea deosebirea esențială dintre oraș și sat.

În stadiul socialismului deosebirea esențială dintre oraș și sat, dintre industrie și agricultură, dintre muncitori și țărănimea colhoznică constă în faptul că industria este proprietate de stat (a întregului popor), în timp ce în agricultură există proprietatea de grup, colhoznică. În industrie au fost îndeplinite într-o măsură mult mai mare electricizarea, mecanizarea, automatizarea și chimizarea producției. Cu toate că la sate a fost îndeplinită o adevărată revoluție culturală, nivelul cultural al populației sătești în ansamblu n-a atins încă nivelul cultural al populației de la orașe.

Lichidarea deosebirii esențiale dintre oraș și sat are loc în procesul construirii comunismului. O forță hotărîtoare pe calea lichidării deosebirii esențiale dintre oraș și sat, dintre industrie și agricultură, este industria socialistă. Numai dezvoltarea continuă pe toate căile a mării industrii va da posibilitatea de a îndeplini pe deplin mecanizarea complexă a tuturor ramurilor agriculturii.

Industria socialistă își îndeplinește rolul transformator în ceea ce privește agricultura în primul rînd prin intermediul stațiilor de mașini și tractoare, care au un rol de frunte în dezvoltarea producției colhoznice. Stațiile de mașini și tractoare, ca principalele centre industriale ale agriculturii socialiste și ca promotoare ale tehnicii înalte în agricultură, deservește tot mai larg și mai deplin toate ramurile producției colhoznice cu ajutorul tehnicii celei mai noi, cu ajutorul cadrelor permanente și calificate de ingineri, tehnicieni, agronomi și zootehnicieni. Prin intermediul stațiilor de mașini și tractoare, statul socialist își îndeplinește rolul conducător în dezvoltarea colhozurilor pe calea trecerii treptate de la socialism la comunism. Crește însemnătatea sovhozurilor ca modele de gospodării agricole dintre cele mai mari și mai mecanizate. Astfel crește tot mai mult rolul proprietății întregului popor în dezvoltarea continuă a întregii agriculturi socialiste.

Un puternic mijloc pentru apropierea satului de oraș este electricizarea. Noile hidrocentrale puternice vor da o canti-

tate uriașă de energie electrică nu numai pentru producția industrială, dar și pentru cea agricolă. Baza electrificării agriculturii o vor constitui marile centrale electrice de stat. Paralel cu acestea se desfășoară larg construirea de mici uzine electrice colhoznice. Pentru electrificarea complexă a agriculturii vor servi drept puncte de sprijin stațiunile *de mașini și tractoare electrice*, care folosesc tractoare electrice, combine electrice, care au introdus mulsul electric al vacilor, tunsul electric al oilor etc. Unele dintre ele au și început să deservească producția colhoznică. Ele reprezintă nu numai noi baze energetice ale agriculturii, dar și puternice focare de cultură.

Artelul agricol este principala formă a colhozurilor în perioada de trecere treptată de la socialism la comunism. Artelul agricol, care îmbină gospodăria obștească, ca principala forță a colhozului, cu gospodăria auxiliară personală a colhoznicilor, corespunde cel mai bine intereselor statului, ale colhozurilor și colhoznicilor. Artelul conține rezerve uriașe, nefolosite încă pe deplin, pentru sporirea productivității muncii. Înarmate cu ajutorul S.M.T.-urilor, cu tehnică înaintată, colhozurile își dezvoltă cu succes gospodăria obștească, care este baza creării unui belșug de produse agricole.

Pe măsura întăririi și dezvoltării gospodăriei obștești, în colhozuri se rezolvă treptat sarcinile construcției sociale-culturale și ale construcției de locuințe. Gospodăria obștească în rapidă dezvoltare a colhozurilor va satisface într-o măsură tot mai deplină nevoile personale multilaterale ale colhoznicilor. Atunci când se va crea un belșug de produse agricole, gospodăria obștească a colhozurilor va fi în stare să satisfacă atât nevoile statului cât și toate nevoile colhozurilor și nevoile personale ale colhoznicilor. Atunci colhoznicilor nu le va mai conveni să aibă în proprietate personală vaci și vite mărunte, să cultive pe lotul de lângă casă cartofi și legume. Datorită acestui lucru va dispărea necesitatea de a avea o gospodărie auxiliară personală.

Ca urmare a întăririi și dezvoltării neconținute a bazei materiale de producție a producției colhoznice, vor fi create treptat premisele pentru transformarea artelului agricol în *comună agricolă* cu un înalt nivel de dezvoltare, ca formă superioară a mișcării colhoznice. „Comuna viitoare va crește din artelul dezvoltat și înstărit. Comuna agricolă

viitoare va apare atunci când pe ogoarele și în fermele artelurilor vor fi din abundență cereale, vite, păsări, legume și tot felul de alte produse, când artelurile vor avea spălătorii mecanice, bucătării-cantine moderne, fabrici de pâine etc., când colhoznicul va vedea că-i convine mai bine să capete carne și lapte de la fermă decât să țină singur vacă și vite mărunte, când colhoznicul va vedea că este mai convenabil pentru ea să mănânce la cantină, să ia pâine de la fabrica de pâine și rufe spălate de la spălătoria mecanică publică, decât să se îndeletnicească ea singură cu aceste treburi. Comuna viitoare se va naște pe baza unei tehnici mai dezvoltate și a unui artel mai dezvoltat, pe baza unei abundențe de produse”¹. Procesul de transformare a artelului în comună se va desfășura pe măsură ce se vor crea în acest scop premisele materiale necesare, pe măsură ce colhoznicii se vor convinge ei înșiși de necesitatea unei astfel de transformări.

Lichidarea deosebirii esențiale dintre oraș și sat nu înseamnă cîtuși de puțin dispariția orașelor mari. Repartizarea teritorială pe bază de plan a industriei pe întreaga țară, apropierea întreprinderilor industriale de sursele de materii prime sînt însoțite de construirea de noi orașe. Orașele, ca centre ale celei mai mari dezvoltări a culturii, ca centre nu numai ale mării industrii, dar și ale prelucrării produselor agricole și ale dezvoltării puternice a tuturor ramurilor industriei alimentare, vor contribui la o egalare a condițiilor de trai la orașe și la sate. Se schimbă în mod radical înfățișarea vechilor orașe. Reconstrucția socialistă a orașelor are drept scop înlăturarea aglomerării populației și însănătoșirea condițiilor de trai la orașe prin crearea de spații verzi și folosirea tuturor realizărilor moderne ale gospodăriei comunale. Crește tot mai mult rolul progresist al orașului socialist ca purtător și promotor al realizărilor științei și culturii înaintate contemporane.

Un rol important în lichidarea deosebirii esențiale dintre oraș și sat revine *transporturilor*. Transportul leagă într-un tot unic centrele industriale cu raioanele agricole. Dezvoltarea transportului feroviar, auto, pe apă și aerian, transportul energiei electrice pe distanțe mari, perfecționarea și răspîndirea largă a radioului și a televiziunii con-

¹ I. V. Stalin, Raportul de activitate al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. la Congresul al XVII-lea al partidului, Opere, vol. 13, ed. P.M.R. 1952, pag. 372. — *Nota Trad.*

stituire mijloace importante pentru apropierea economică și culturală a satului de oraș. Datorită acestor realizări ale științei și tehnicii, populația satului capătă posibilitatea de a se bucura de toate binefacerile culturii alături de populația orășenească.

Cît timp în economia națională există două sectoare de producție fundamentale — sectorul de stat și sectorul colhoznic —, se mențin în mod inevitabil producția de mărfuri și circulația mărfurilor, pe care statul socialist le folosește cu succes pentru construirea comunismului. Numai pe baza proprietății comuniste unice vor dispărea producția de mărfuri și categoriile legate de ea.

În faza superioară a comunismului, o dată cu dispariția producției de mărfuri vor dispărea valoarea cu formele ei și legea valorii. Cantitatea de muncă cheltuită pentru a produce bunuri va fi măsurată nu pe cale ocolită, nu prin mijlocirea valorii și a formelor ei, cum se întâmplă în condițiile producției de mărfuri, ci direct și nemijlocit prin cantitatea timpului de muncă cheltuit pentru producerea bunurilor.

Crearea proprietății comuniste unice asupra mijloacelor de producție va constitui baza pentru dispariția definitivă a liniei de demarcație dintre muncitori și țărănimea colhoznică.

După dispariția deosebiri esențiale dintre oraș și sat, în comunism se vor menține totuși unele *deosebiri neesențiale* între ele, care rezultă din specificul producției industriale și agricole, de pildă caracterul sezonier al muncilor agricole, legat de procesul natural al creșterii și pînguirii plantelor, timpul limitat de folosire a mașinilor agricole etc.

Căile de lichidare a deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și munca fizică. Pentru trecerea la comunism este necesar să fie atins un asemenea nivel de creștere culturală a societății care să asigure dezvoltarea deplină și multilaterală a aptitudinilor fizice și intelectuale ale oamenilor.

După desființarea opoziției dintre munca fizică și cea intelectuală, în cursul construcției comuniste s-a pus problema lichidării deosebirii esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, deosebire care există în socialism. *Deosebirea esențială* dintre munca fizică și cea intelectuală constă în aceea că nivelul cultural-tehnic al majorității

muncitorilor este mai scăzut decît nivelul inginerilor și tehnicienilor, iar nivelul majorității colhoznicilor este mai scăzut decît cel al agronomilor.

Or, tehnica în continuă perfecționare din industrie și agricultură, electrificarea, mecanizarea complexă, chimizarea etc. cer într-o măsură tot mai mare ca lucrătorii din producție să aibă un nivel înalt atît sub raportul culturii generale cît și sub raportul învățămîntului special tehnic sau agronomic. Fără aceasta nu poate fi asigurată creșterea productivității muncii sociale, creștere necesară pentru trecerea la comunism. De aci rezultă necesitatea obiectivă a creșterii nivelului cultural al societății, a lichidării deosebirii esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală.

Lichidarea deosebirii esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală se realizează prin ridicarea nivelului cultural-tehnic al muncitorilor la nivelul inginerilor și tehnicienilor, iar cel al colhoznicilor — la nivelul cadrelor agronomice.

În lichidarea deosebirii esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală un rol uriaș îl are întrecerea socialistă, la care participă majoritatea covârșitoare a clasei muncitoare și a țărănimii colhoznice. Mase tot mai considerabile de muncitori își însușesc la perfecție tehnica și tehnologia modernă a producției, crește numărul raționalizatorilor și inventatorilor. Aceasta ridică paturile largi ale muncitorilor la nivelul inginerilor și tehnicienilor.

Încă în 1935, caracterizînd mișcarea stahanovistă ca o nouă etapă a întrecerii socialiste, Stalin a arătat că ea conține germenele viitorului avînt cultural-tehnic al clasei muncitoare, că ea deschide calea „pe care se pot dobîndi indicii superiori de productivitate a muncii de care este nevoie pentru a trece de la socialism la comunism...”¹. Atunci cînd muncitorii își vor fi ridicat nivelul cultural-tehnic la nivelul inginerilor și tehnicienilor, iar colhoznicii — la nivelul cadrelor agronomice, se va ajunge la o nouă creștere a productivității muncii, creștere nemaivăzută în istorie și care va asigura crearea unui belșug de bunuri materiale de tot felul.

Pe măsura creșterii productivității muncii sociale se vor

¹ I. V. Stalin, Cuvîntare rostită la prima consfătuire a stahanoviștilor din Uniunea Sovietică, „Problemele leninismului”, Editura pentru literatură politică, 1952, ediția a III-a, pag. 515. — *Nota Trad.*

crea condițiile economice pentru reducerea treptată a zilei de muncă. La rândul său, aceasta va da membrilor societății posibilitatea de a consacra mult mai mult timp și forțe pentru însușirea cunoștințelor și a culturii, pentru dezvoltarea tuturor aptitudinilor lor fizice și intelectuale.

Una din condițiile lichidării deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică este învățământul politehnic general obligatoriu. Lenin a arătat că învățământul politehnic trebuie să dea tineretului studios cunoștințe teoretice și practice în principalele ramuri de producție. Lărgind orizontul oamenilor muncii, înarmându-i cu cunoașterea bazelor pe care se construiește marea producție modernă, învățământul politehnic va permite libera alegere a profesiei.

Creșterea nivelului cultural al tuturor membrilor societății va fi realizată prin dezvoltarea învățământului politehnic general obligatoriu, a învățământului mediu tehnic și a învățământului superior, a studiului fără frecvență, prin crearea unei largi rețele de diverse cursuri și pregătirea în cadrul producției a cadrelor cu profesii de masă. Congresul al XIX-lea al Partidului comunist a stabilit că în cel de-al 5-lea plan cincinal trebuie să se treacă la învățământul politehnic în școala medie și să se ia măsurile necesare pentru trecerea la învățământul politehnic general.

Ridicarea nivelului de cunoștințe și a nivelului cultural al muncitorilor și țăranilor la nivelul inginerilor, tehnicienilor și cadrelor agronomice va însemna lichidarea deosebirilor dintre muncitori și țărani, de o parte, și intelectuali, de altă parte.

Societatea socialistă a obținut succese importante în ceea ce privește ridicarea bunăstării poporului. Dar pentru a asigura creșterea culturală multilaterală a oamenilor muncii necesară pentru trecerea la comunism, vor trebui îmbunătățite radical condițiile de locuit, vor trebui sporite considerabil salariul real al muncitorilor și funcționarilor și veniturile reale ale colhoznicilor. Acest lucru poate fi realizat numai pe baza creșterii continue și rapide a producției și pe baza creșterii productivității muncii.

Dezvoltarea multilaterală a forțelor de producție și a culturii va avea ca urmare dispariția definitivă a muncii fizice necalificate și grele, dispariția vechii diviziuni a muncii, legată de ținuturile lucrătorilor pe toată viața de o singură profesie.

Înlăturînd vechea diviziune a muncii, comunismul nu neagă cătuși de puțin necesitatea diviziunii muncii. Comunismul cere ca în diferitele domenii ale producției, științei și tehnicii să existe specialiști calificați, cu o dezvoltare multilaterală.

Toți membrii societății comuniste vor avea pregătirea inginerilor și tehnicienilor, necesară pentru a putea conduce tehnica înaltă și procesele complexe de producție, și vor avea posibilitatea să se ocupe nu numai cu producerea bunurilor materiale, ci și cu științele și cu arta. Lichidarea deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică nu înseamnă că între aceste forme de muncă va fi lichidată orice deosebire. O oarecare deosebire, deși neesențială, va rămîne totuși. Așa, de pildă, condițiile de muncă ale personalului de conducere din întreprinderi se vor deosebi de condițiile de muncă ale celor care lucrează direct în producție.

De o uriașă însemnătate pentru trecerea la comunism este educarea comunistă a oamenilor muncii, a cărei sarcină fundamentală este de a educa un om nou, pentru care munca să devină prima necesitate vitală. Caracterizînd munca în comunism, Lenin a scris: „Munca comunistă în înțelesul mai îngust și mai strict al cuvîntului înseamnă muncă fără plată în folosul societății, muncă ce se depune nu pentru a îndeplini o anumită obligație, nu pentru a obține dreptul de a primi anumite produse, nu după norme dinainte stabilite și consfințite de legi, ci muncă voluntară, muncă în afară de orice norme, muncă care se prestează fără a conta pe remunerație, fără a fi condiționată de remunerație, muncă izvoită din deprinderea de a munci pentru folosul obștesc și din conștiința (devenită deprindere) că munca este necesară pentru binele obștesc, muncă devenită o necesitate a unui organism sănătos”¹.

Comunismul presupune un înalt nivel de conștiință al membrilor societății. Mlădițele relațiilor noi, comuniste, există deja în societatea socialistă în atitudinea față de muncă și față de proprietatea socială, în relațiile dintre oameni. Cu timpul respectarea principiilor comuniste va deveni comportarea firească, obișnuită a unor oameni instruiți, cu un înalt nivel cultural. Nu trebuie să uităm că

¹ V. I. Lenin, De la distrugerea unei orînduiri seculare spre făurirea unei orînduiri noi, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P., 1954, ediția a II-a, pag. 568—569. — Nota Trad.

În societatea noastră sîntem încă departe de a fi lichidat rămășițele capitalismului din conștiința oamenilor, ză aceste rămășițe există datorită faptului că conștiința rămîne în urma existenței și că încercuirea capitalistă caută în fel și chip să le întrețină și să le învioreze. De aci rezultă necesitatea lichidării rămășițelor capitalismului din conștiința oamenilor, necesitatea unei uriașe ridicări a nivelului cultural și a nivelului conștiinței comuniste a maselor populare. Lupta împotriva rămășițelor vechii atitudini față de muncă, față de proprietatea obștească, lupta împotriva birocratismului, împotriva rămășițelor trecutului în viața de zi cu zi și în morală, împotriva prejudecăților religioase are o mare importanță în tot cursul perioadei de trecere de la socialism la comunism. Pentru lichidarea tuturor acestor rămășițe ale capitalismului este necesar să se desfășoare în masă o muncă politică-educativă perseverentă și stăruitoare — trebuie educat întregul popor în spiritul încrederii în invincibilitatea măreței cauze a comunismului.

Trecerea la principiul comunist: „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“. Condițiile pentru înfăptuirea principiului comunist „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“ se pregătesc treptat, pe măsura creșterii producției și a creării, pe această bază, a unui belșug de bunuri de consum, pe măsura instaurării dominației proprietății comuniste unice și pe măsură ce membrii societății vor atinge un nivel de cultură și de conștiință care să corespundă comunismului. Acest principiu înseamnă că în societatea comunistă fiecare va munci după capacități și va primi bunuri de consum după nevoile unui om cu un înalt nivel de cultură.

Premisele fazei superioare a comunismului se creează prin folosirea cît mai deplină a legilor economice ale socialismului de către statul socialist. În conformitate cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului, se dezvoltă neîncetat și în ritm rapid producția socialistă, crește bunăstarea poporului. Sporește mereu rolul legii dezvoltării planice a economiei naționale și se perfecționează tot mai mult metodele planificării socialiste. Planuri economice elaborate pe o perioadă îndelungată stabilesc căile concrete de creare a bazei materiale de producție a comunismului.

O condiție hotărîtoare a construirii comunismului este creșterea neîncetată a productivității muncii în toate ramu-

rile economiei naționale. „Comunismul, scria Lenin, înseamnă o productivitate a muncii superioară — în comparație cu cea capitalistă — obținută de muncitorii liberi, conștienți, uniți, care folosesc o tehnică înaintată“¹.

Principalele mijloace pentru mărirea productivității muncii sînt: dezvoltarea la maximum a tehnicii înaintate și introducerea ei pe scară largă în producție, mecanizarea și automatizarea completă a tuturor proceselor de producție, îmbunătățirea continuă a organizării muncii, folosirea planificată și cît mai rațională a resurselor de muncă nu numai în cadrul întreprinderii, ci și pe scara întregii economii naționale.

Pentru a asigura creșterea neconținută a productivității muncii și sporirea simțitoare a avuției sociale, în perioada de trecere de la socialism la comunism trebuie folosite pe toate căile asemenea instrumente economice de conducere planificată a economiei naționale, instrumente legate de existența legii valorii, cum sînt: banii, creditul, comerțul, hozișciotul. Creșterea neconținută a nivelului material și cultural al oamenilor muncii se înfăptuiește pe baza aplicării consecvente a legii economice a repartiției după muncă. Creșterea productivității muncii este însoțită de reducerea prețurilor la mărfurile industriale și agricole. Salariul real al muncitorilor și funcționarilor și veniturile colhoznicilor cresc sistematic. Oamenii muncii capătă tot mai multe posibilități de a-și procura produse alimentare, îmbrăcăminte, obiecte de uz casnic etc. De o însemnătate uriașă în crearea premiselor pentru trecerea la comunism este înfăptuirea cu succes a programului de sporire rapidă a producției bunurilor de consum popular, program trasat de Partidul comunist și de Statul sovietic.

Pentru prima oară în istoria omenirii a fost pusă sarcina măreață de a satisface în toate privințele, în conformitate cu cerințele științei, nevoile omului în ceea ce privește produsele alimentare. „Trebuie să ne punem sarcina — a spus N. S. Hrușciiov — de a realiza un nivel de consum de produse alimentare care să aibă ca punct de plecare norme de alimentare fundamentate în mod știin-

¹ V. I. Lenin, Marea inițiativă, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1954, pag. 490. — Nota Trad.

țific, necesare pentru dezvoltarea armonioasă, sub toate aspectele, a unui om sănătos”¹.

Sporirea simțitoare a producției de bunuri materiale face ca nivelul salariilor muncitorilor și funcționarilor și al veniturilor colhoznicilor să asigure satisfacerea tot mai deplină a nevoilor materiale și culturale crescînde ale oamenilor muncii. Pe măsura creșterii belșugului de produse vor fi create premisele pentru trecerea de la repartiția după muncă la repartiția după nevoi. În legătură cu aceasta are o mare importanță dezvoltarea continuă, prin toate mijloacele, a comerțului. Comerțul rămîne principala formă de repartiție a bunurilor de consum în decursul întregii perioade de trecere treptată de la socialism la comunism. Perfecționarea comerțului sovietic va pregăti aparatul ramificat care va fi folosit în faza superioară a comunismului pentru repartiția directă a produselor după nevoi, fără circulația mărfurilor și fără circulația banilor.

Comunismul va asigura satisfacerea multilaterală a diverselor nevoi personale ale membrilor societății atât prin sporirea cantității obiectelor de consum și a obiectelor de uz casnic, care intră în proprietate personală, cît și prin dezvoltarea formelor sociale de satisfacere a nevoilor populației (instituții social-culturale, locuințe, sanatorii, teatre etc.).

Trecerea la comunism nu poate fi concepută ca un act instantaneu. Această trecere se săvîrșește în mod treptat, prin dezvoltarea sub toate aspectele a bazelor socialismului. Legea trecerii de la vechea stare calitativă a societății la o stare calitativă nouă prin explozie, lege obligatorie pentru o societate împărțită în clase dușmane, nu este de loc obligatorie pentru o societate fără clase dușmane, cum este societatea socialistă. Premisele materiale și culturale ale comunismului se creează pe măsura înfloririi forțelor de producție ale societății socialiste, pe măsura creșterii avuției și culturii ei, pe măsura întăririi și sporirii proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, pe măsura educării în spirit comunist a maselor.

Aceasta nu înseamnă că dezvoltarea societății pe calea spre comunism va avea loc fără contradicții interne. Dar

¹ N. S. Hrușciov, Cu privire la măsurile pentru dezvoltarea continuă a agriculturii U.R.S.S. Raport prezentat la plenara din 3 septembrie 1953 a C.C. al P.C.U.S., Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 12. — *Nota Trad.*

aceste contradicții, după cum s-a mai spus, nu au un caracter antagonist. Cunoșcînd legile economice de dezvoltare ale societății și sprijinindu-se pe ele, Partidul comunist și Statul sovietic pot să observe la timp contradicțiile care se ivesc și să ia măsuri pentru înlăturarea lor. Astfel, măsurile luate pentru asigurarea unui avînt rapid al producției bunurilor de consum popular au ca scop să înlăture contradicția ivită în legătură cu rămînerea în urmă a agriculturii și a industriei ușoare față de nevoile crescînde ale poporului. Măsurile luate în vederea stimulării economice a colhozurilor și colhoznicilor duc la lichidarea rămînerii în urmă a producției colhoznice.

Trecerea treptată de la socialism la comunism nu exclude salturi revoluționare în dezvoltarea tehnicii, economiei, științei și culturii. De exemplu, descoperirea unor noi surse de energie și a unor noi tipuri de materii prime, introducerea unor noi invenții tehnice în producție generează o adevărată revoluție tehnică. Trecerea de la cele două forme de proprietate socială la proprietatea comunistă unică asupra mijloacelor de producție, de la principiul socialist al repartiției după muncă la principiul comunist al repartiției după nevoi va însemna uriașe schimbări calitative în economie și în întreaga viață a societății.

Uniunea Sovietică este prima țară din lume care a construit socialismul și care acum înalță cu succes edificiul comunismului. Dezvoltarea întregii omeniri va merge inevitabil pe calea spre comunism. Arătînd perspectivele construcției comuniste, Lenin spunea: „Dacă Rusia se va acoperi cu o rețea deasă de uzine electrice, de instalații tehnice puternice, construcția noastră economică comunistă va deveni un model pentru viitoarea Europă și Asia socialiste”¹.

Uniunea Sovietică, care merge pe calea spre faza superioară a comunismului, este un puternic centru de atracție, conducătorul recunoscut al întregului lagăr socialist pe arena internațională. Mărețul exemplu al poporului sovietic arată popoarelor din întreaga lume drumul care duce la eliberarea din robia capitalistă și la izbăvirea de exploatarea, șomajul, crizele, războaiele, care o însoțesc inevitabil.

¹ V. I. Lenin, Raport de activitate al Consiliului Comisarilor Poporului prezentat la cel de-al VIII-lea Congres general al Sovietelor, Opere, vol. 31, pag. 486.

SCURTE CONCLUZII

1. Socialismul și comunismul sînt cele două faze de dezvoltare ale formațiunii sociale comuniste. Comunismul este faza superioară a acestei formațiuni, fază care se caracterizează printr-un nivel de dezvoltare a forțelor de producție mai ridicat decît în socialism, prin existența proprietății comuniste unice a întregului popor asupra mijloacelor de producție, prin inexistența claselor și a deosebirilor de clasă, a deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre munca fizică și cea intelectuală. În comunism munca, din mijloc de întreținere a vieții, se va transforma în prima necesitate vitală a oamenilor. Pe baza creșterii uriașe a nivelului forțelor de producție și a productivității muncii sociale se va ajunge la un belșug de bunuri de consum și se va înfăptui trecerea la principiul comunist: „De la fiecare după capacitate, fiecărui după nevoi”.

2. Pentru a pregăti trecerea la comunism trebuie creată o bază materială de producție a comunismului, care să fie în stare să asigure o abundență de bunuri de consum; trebuie lichidată deosebirea esențială dintre oraș și sat pe baza creării proprietății comuniste unice asupra mijloacelor de producție, ceea ce reclamă întărirea prin toate mijloacele a rolului proprietății de stat, proprietate a întregului popor, asupra mijloacelor de producție în economia națională și în special în agricultură, întărirea gospodăriei obștești a artelului agricol; trebuie obținută o astfel de creștere a nivelului cultural al societății, încît să fie lichidată deosebirea esențială dintre munca intelectuală și cea fizică și trebuie ca, în ceea ce privește cultura și cunoștințele lor tehnice, oamenii muncii să se ridice la nivelul inginerilor, tehnicienilor și cadrelor agronomice.

3. Trecerea treptată de la socialism la comunism, care se înfăptuiește cu succes în U.R.S.S., este opera maselor de milioane de oameni ai muncii sub conducerea Partidului comunist și a Statului sovietic, care în activitatea lor se sprijină pe cunoașterea și folosirea legilor obiective ale dezvoltării economice.

Premisele fazei superioare a comunismului se creează prin întărirea și dezvoltarea proprietății socialiste și prin sporirea productivității muncii sociale, prin realizarea consecventă a legii economice fundamentale a socialismului, a legii dezvoltării planice a economiei naționale, a legii repartiției după muncă, a legii valorii și a celorlalte legi economice care acționează în stadiul socialismului. În societatea socialistă există mlădițe ale comunismului în domeniul producției, al atitudinii față de muncă și față de proprietatea obștească, al relațiilor dintre oameni. Construirea comunismului se înfăptuiește în luptă hotărîită împotriva rămășițelor capitalismului din conștiința oamenilor. Educarea comunistă a oamenilor muncii are o mare însemnătate în lichidarea acestor rămășițe. Intrarea în a doua fază a comunismului și trecerea la principiul comunist de repartiție se va înfăptui în mod treptat, pe măsura creșterii belșugului de obiecte de consum.

4. Întărirea prin toate mijloacele a colaborării reciproce și a prieteniei frățești dintre țările lagărului socialist, în fruntea căruia se află Uniunea Sovietică, constituie o condiție hotărîtoare pentru construirea cu succes a comunismului în U.R.S.S. și a socialismului în țările de democrație populară. Construirea comunismului în U.R.S.S. are o uriașă însemnătate internațională. Fiecare pas nou făcut de poporul sovietic pe calea spre comunism confirmă tot mai grăitor superioritatea socialismului asupra capitalismului, întărește convingerea oamenilor muncii din toate țările că pieirea capitalismului este istoricește inevitabilă, întărește încrederea lor în triumful comunismului.

C. CONSTRUIREA SOCIALISMULUI ÎN ȚĂRILE DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ

CAPITOLUL XL

ORINDUIREA ECONOMICĂ A ȚĂRILOR DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ DIN EUROPA

Premisele revoluției democrat-populare. Revoluția democrat-populară în țările din Europa centrală și de sud-est — în Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Albania — a fost pregătită de întregul mers al dezvoltării economice și al luptei de clasă a clasei muncitoare și a oamenilor muncii din aceste țări, de întreaga desfășurare a mișcării mondiale de eliberare. Dezvoltarea capitalismului în aceste țări a avut loc în condițiile menținerii unor considerabile rămășițe de relații feudale-iobăgiste. În decursul unei perioade îndelungate, aceste țări s-au aflat în stare de dependență înrobitoare față de puterile imperialiste. Moșierii, marea burghezie, care se aflau la putere, erau executanții docili ai voinței capitalului străin. Exploatarea clasei muncitoare atingea limitele extreme. Masele principale ale țărănimii duceau lipsă de pământ și trăiau în mizerie. Toate acestea au revoluționat clasa muncitoare și masele largi ale țărănimii.

Înainte de revoluție, țările de democrație populară, cu excepția Cehoslovaciei, aveau o industrie slab dezvoltată sau mijlocie, agricultura precumpănind în mod considerabil. În Ungaria și în Polonia fusese atins nivelul mediu de dezvoltare a industriei. România și, în special, Bulgaria aveau o industrie slab dezvoltată. Albania era țara cea mai înapoiată din punct de vedere economic, cu puternice rămășițe ale orânduirii patriarhale-gentilice.

O parte uriașă din pământul acestor țări se afla înainte de revoluție în mâinile marilor proprietari — moșieri și capitaliști. În Polonia gospodăriile țărănești cu o suprafață până la 5 ha, care reprezentau aproape $\frac{2}{3}$ din totalul gospodăriilor, posedau mai puțin de 15% din întreaga suprafață de pământ, iar gospodăriile moșierilor și capitaliștilor cu o suprafață de peste 50 de ha, care reprezentau 0,9% din totalul gospodăriilor, posedau aproape jumătate din întreaga suprafață de pământ. În Ungaria gospodăriile cu

o suprafață până la 5,7 ha, care reprezentau 84% din totalul gospodăriilor, posedau $\frac{1}{5}$ din întreaga suprafață de pământ, iar gospodăriile de peste 50 de ha, care reprezentau 0,9% din totalul gospodăriilor, posedau aproape jumătate din întreaga suprafață de pământ. În România gospodăriile cu o suprafață până la 5 ha, care reprezentau $\frac{3}{4}$ din totalul gospodăriilor, aveau numai 28% din întreaga suprafață de pământ, în Bulgaria respectiv — aproape $\frac{2}{3}$ și 30%, în Cehoslovacia — 70,5% și 15,7%.

În industria țărilor din Europa centrală și de sud-est dominau monopolurile capitaliste, pozițiile-cheie fiind deținute de capitalul străin. În Polonia înainte de război aproape $\frac{2}{3}$ din investițiile în industrie aparțineau capitalului străin. În România înainte de război capitalul străin exercita controlul asupra a 91,9% din întregul capital investit în industria petroliferă. În industria ungară, în 1937, 40% din totalul investițiilor de capital aparținea firmelor străine. În Bulgaria în 1937 aproape jumătate din investițiile de capital ale marii industrii și aproape $\frac{2}{3}$ din capitalurile societăților de transport se aflau în mâna capitalului străin.

În perioada celui de-al doilea război mondial, țările din Europa centrală și de sud-est au căzut sub jugul imperialismului german, care le storcea toată vlagă. Moșierii și burghezia monopolistă s-au transformat într-o agentură a fascismului german și, în felul acesta, s-au izolat complet de popor. Contradicțiile de clasă și cele naționale s-au ascuțit la extrem. Masele de oameni ai muncii, sub conducerea clasei muncitoare și în frunte cu partidele comuniste și muncitorești, au dus o luptă dâră pentru eliberarea lor de sub jugul fascist, împotriva cotropitorilor germani și a clicilor capitaliste-moșierești, care au trădat interesele naționale ale țărilor lor.

Repurtind victoria asupra Germaniei hitleriste, Uniunea Sovietică a eliberat popoarele din țările din Europa centrală și de sud-est de sub jugul fascistilor germani. Lupta de eliberare națională a maselor muncitoare a căpătat o amploare uriașă. Popoarele au răsturnat puterea slugilor ocupanților hitleriști și au căpătat posibilitatea de a trece la construirea vieții lor de stat pe baze democratice. Au fost puse bazele unui stat de tip nou — republica democrat-populară. Așa a început revoluția democrat-populară.

Caracterul revoluției democrat-populare. Principalele forțe motrice ale revoluției democrat-populare au fost clasa muncitoare și țărănimea, rolul conducător avându-l clasa muncitoare. În procesul luptei împotriva fascismului s-a format frontul național, în care alături de clasa muncitoare și țărănime au intrat și burghezia orășenească mică

și mijlocie și toate forțele antifasciste. Revoluția a lichidat dominația politică a moșierilor și a burgheziei monopoliste. A fost creată puterea democrat-populară, care se bazează pe alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, sub conducerea clasei muncitoare. Alături de partidele comuniste și muncitorești, în guvern și în organele de stat au participat partidele mic-burgheze și burgheze care făceau parte din frontul național de luptă împotriva fascismului.

Revoluția democrat-populară a rezolvat în prima sa etapă sarcinile revoluției burghezo-democratice. Ea a fost în primul rând o revoluție *antiimperialistă*, pentru că a eliberat popoarele subjugate din Europa centrală și de sud-est de sub jugul imperialismului și le-a dat independența națională, ea a fost în al doilea rând *antifeudală*, pentru că a lichidat relațiile semif feudale din economie. În cursul revoluției antifeudale, agrare, pământurile moșierilor cu întregul lor inventar viu și mort au fost confiscate și împărțite în cea mai mare parte țăranilor cu pământ puțin și muncitorilor agricoli. Pământul a fost dat țăranilor în proprietate privată. Pe o parte din pământurile confiscate de la moșieri au fost create gospodăriile agricole de stat.

Ca urmare a revoluției agrare, clasa moșierilor a fost lichidată, iar situația țărănimii muncitoare s-a îmbunătățit considerabil. O mare parte din țăranii săraci și muncitorii agricoli care au primit pământ s-au ridicat la nivelul țăranilor mijlocași. Țăranul mijlocaș a devenit figura centrală în agricultură. A scăzut considerabil greutatea specifică a gospodăriilor chiaburești.

În Polonia, ca urmare a revoluției agrare, țăranii fără pământ și cu pământ puțin au căpătat peste 6.000.000 de hectare de pământ. În România, înainte de revoluție, gospodăriile țăranilor săraci și mijlocași posedau mai puțin de jumătate din întreaga suprafață de pământ, iar în 1948 ei posedau 80,7%. În Ungaria gospodăriile țăranilor săraci și mijlocași au căpătat, datorită transformărilor agrare, aproape 2.000.000 de hectare; dacă înainte de revoluție aceste gospodării posedau 40,4% din întreaga suprafață de pământ, în 1947 ele posedau 70,7%.

Revoluția agrară s-a împlinit cu participarea activă a maselor largi de țărani, în condițiile unei lupte de clasă ascuțite. Forțele reacționare, cu sprijinul imperialiștilor străini, au opus o rezistență înverșunată transformărilor agrare, încercând să le zădărnicească prin toate mijloacele.

Revoluția agrară a avut consecințe economice și politice

foarte importante. O dată cu lichidarea marii proprietăți funciare, forțele reacționare au fost lipsite de o bază materială extrem de importantă. Lichidarea proprietății moșierești și împărțirea pământului între țăranii muncitori au lichidat rămășițele exploatării feudale a țărănimii. Împroprietărirea țăranilor care au avut pământ puțin și a muncitorilor agricoli fără pământ i-a atras pe aceștia de partea regimului democrat-popular. Reprezentând desăvârșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice, transformările agrare au fost în același timp una din premisele trecerii la construcția socialistă.

Desăvârșind împlinirea sarcinilor antifeudale, revoluția democrat-populară trecea într-o măsură tot mai mare la cea de-a doua etapă a sa — la îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste. Aceasta însemna *transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă*.

Încă la începutul revoluției, statele democrat-populare au naționalizat întreprinderile care se aflau în mâinile ocupanților hitleriști și ale burgheziei monopoliste, strâns legată de ei. Ca urmare a acestui fapt, burghezia monopolistă, lipsită de putere, și-a pierdut și pozițiile economice. Așa a început naționalizarea socialistă a principalelor mijloace de producție. Paralel cu aceasta, în întreprinderile capitaliste particulare s-a introdus controlul muncitoresc. În cursul revoluției naționalizarea mijloacelor de producție se extindea tot mai mult. Toate acestea slăbeau burghezia în ansamblul ei și întăreau pozițiile clasei muncitoare.

Înăptuind sarcinile revoluției socialiste, puterea democrat-populară a transformat în proprietate socialistă a întregului popor, fabricile și uzinele, minele și centralele electrice. Au fost de asemenea naționalizate transporturile și mijloacele de telecomunicație, subsolul și o parte din pământ, băncile, comerțul exterior, comerțul interior cu ridicata. În felul acesta puterea democrat-populară, condusă de clasa muncitoare, a lichidat dominația economică a burgheziei și a pus stăpânire pe posturile de comandă din economia națională.

Naționalizarea industriei mari și mijlocii, a transporturilor, a mijloacelor de telecomunicație etc. s-a împlinit în țările de democrație populară din Europa în câteva etape. Măsuri hotărâtoare în acest domeniu au fost împlinite în Polonia în 1946, în Bulgaria și Albania în 1947, în Ungaria, Cehoslovacia și România în 1948.

Naționalizarea marii industrii a fost condiția hotărâtoare pentru trecerea la transformarea socialistă a societății. Aceasta a însemnat că în industrie relațiile de producție au fost puse în concordanță cu caracterul social al producției: principalele mijloace de producție au devenit un bun al întregului popor, reprezentat prin statul democrat-popular. În aceasta s-a manifestat acțiunea legii economice a concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție.

Țările de democrație populară au pășit în perioada de trecere de la capitalism la socialism.

Naționalizarea socialistă a dus la formarea sectorului socialist al economiei sub forma întreprinderilor socialiste de stat. Treptat se creau și forme de economie socialiste cooperatiste.

Pe măsura transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, lupta dintre clasa muncitoare și burghezia contrarevoluționară se intensifica. Bazându-se pe puterea economică pe care o mai păstra, precum și pe sprijinul capitalului străin, folosindu-se de agentura sa în aparatul de stat, iar de multe ori chiar în guvern, burghezia căuta să zădărnicească prin toate mijloacele măsurile puterii democrat-populare și să restabilească dominația economică și politică a capitaliștilor și moșierilor. Clasa muncitoare, sprijinindu-se pe posturile de comandă din economia națională aflate în mâinile statului, unind în jurul ei țărănimea și celelalte pături de oameni ai muncii, a dat o ripostă hotărâtă încercărilor burgheziei de a restabili jugul imperialist străin, și, drept rezultat, burghezia a fost zdrobită.

În cursul desfășurării revoluției a avut loc curățirea organelor de stat de elementele contrarevoluționare burgheze, vechea mașină de stat burgheză a fost sfărâmată și înlocuită cu un aparat de stat nou, corespunzător intereselor oamenilor muncii. S-a statornicit definitiv rolul conducător al clasei muncitoare în stat. Orînduirea de stat democrat-populară a început să îndeplinească cu succes funcțiunile dictaturii proletarietului. „Întruchipînd dominația oamenilor muncii, rolul conducător avîndu-l clasa muncitoare — spunea G. M. Dimitrov —, regimul de democrație populară poate și trebuie în actualele condiții istorice, așa cum experiența ne-a și arătat, să îndeplinească cu succes funcțiunile dictaturii proletarietului pen-

tru lichidarea elementelor capitaliste și organizarea economiei socialiste”¹.

Sectoarele economice și clasele. Economia țărilor de democrație populară din Europa se caracterizează prin existența a trei sectoare economice principale: sectorul socialist, sectorul micii producții de mărfuri și sectorul capitalist.

Din sectorul *socialist* fac parte: 1) întreprinderile industriale, transporturile, băncile, întreprinderile comerciale, comerțul exterior, întreprinderile agricole, stațiunile de mașini și tractoare — care sînt proprietate *de stat*, a întregului popor; 2) toate formele de *cooperatie* — meșteșugărească, de consum, de credit, agricolă, de desfacere și de aprovizionare, cooperativele agricole de producție.

În toate țările de democrație populară din Europa, sectorul socialist are un rol conducător și o situație predominantă în economie. În acest sector se creează partea principală a venitului național. Cea mai mare parte din produsele industriale sînt produse în întreprinderile de stat consecvent socialiste. Sectorul socialist deține o situație dominantă și în domeniul transporturilor și în sfera circulației. În mîinile statului sînt concentrate băncile, întregul comerț interior cu ridicata și cea mai mare parte din comerțul cu amănuntul. A fost stabilit monopolul de stat al comerțului exterior. În agricultură însă, cu excepția Bulgariei, sectorul socialist nu are încă o situație precumpănitoare.

Astfel, în țările de democrație populară din Europa, în toate ramurile economiei în afară de agricultură, au fost puse bazele socialismului.

Avînd o situație dominantă în economia națională, deținînd posturile de comandă din economie, sectorul socialist reprezintă în fiecare dintre țările de democrație populară din Europa o forță care determină dezvoltarea economiei ei. An de an sectorul socialist își întărește pozițiile.

În 1952 greutatea specifică a sectorului socialist reprezenta: în venitul național al Poloniei — 75%, al Cehoslovaciei — 92%, al Ungariei — 86,6%, al Romîniei — 70%, al Bulgariei — 85,9%, al Albaniei — aproximativ 70%;

¹ G. Dimitrov, Raportul politic al C.C. al P.C.B., prezentat la Congresul al V-lea al partidului, Sofia, 1948, pag. 73.

în producția industrială: în Polonia — aproape 99%, în Cehoslovacia — 99%, în Ungaria — 97%, în România — 95%, în Bulgaria — 98%;

în comerțul cu ridicata — în toate aceste țări 100%;

în comerțul cu amănuntul: în Polonia — 92,4%, în Cehoslovacia — 98,6%, în Ungaria — 92,1%, în România — aproape 97%, în Bulgaria — 99,3%.

Partea sectorului socialist în agricultură (în raport cu suprafața terenurilor arabile) reprezenta în 1952/53: în Polonia — 22%, în Cehoslovacia — 43%, în Ungaria — peste 30%, în România — peste 20%, în Bulgaria — 60,5%, în Albania — 9,5%.

În sectorul socialist a fost lichidată exploatarea omului de către om și s-a schimbat caracterul muncii — din muncă pentru capitaliști, ea s-a transformat în muncă pentru sine, pentru întreaga societate. Datorită condițiilor economice schimbate, în sectorul socialist legile capitaliste, care exprimă relații de exploatare și anarhia în producție, au părăsit scena; au apărut și au început să acționeze legile economiei socialiste: legea economică fundamentală a socialismului, legea dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale, legea repartiției după muncă și altele. Are loc dezvoltarea neîntreruptă a industriei socialiste, pe baza folosirii tehnicii celei mai înalte, în scopul victoriei socialismului și al satisfacerii nevoilor crescînde ale oamenilor muncii. Producția socialistă este planificată pe baza legii dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale. Metodele de planificare se perfecționează tot mai mult.

Existența celor două forme de proprietate socialistă și a sectorului micii producții de mărfuri în economia țărilor de democrație populară determină acțiunea legii valorii și a categoriilor economice legate de ea: banii, comerțul, creditul etc. Legea valorii nu este regulatorul producției socialiste, dar ea exercită o influență asupra ei, și statele democrat-populare țin seamă de această influență la planificarea prețurilor, la aplicarea hozrasciotului etc. Comerțul, banii, creditul și alte categorii economice legate de legea valorii sînt folosite într-o măsură tot mai mare ca instrumente ale construcției socialiste.

Intrucît sectorul socialist are un rol conducător în economia țărilor de democrație populară, legea economică fundamentală a socialismului, legea dezvoltării planice a economiei naționale și alte legi economice ale socialismului exercită o influență crescîndă asupra dezvoltării economiei naționale în ansamblu. Pe măsura dezvoltării con-

tinue a relațiilor de producție socialiste, sfera de acțiune a legilor economice ale socialismului se extinde necontenit.

Din sectorul micii producții de mărfuri fac parte gospodăriile individuale ale țăranilor muncitori, precum și mica producție meșteșugărească, bazată pe munca personală a producătorilor. În unele țări, în special în Albania, la sate s-au mai păstrat rămășițele gospodăriilor patriarhale. În țările de democrație populară gospodăriile țărănești individuale produc cea mai mare parte din produsele agricole. Gospodăriile mijloacilor ocupă un loc precumpănitor printre gospodăriile țărănești individuale. Așa cum s-a arătat mai sus, gospodăria țărănească individuală, bazată pe mica producție de mărfuri, pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, generează în mod inevitabil elemente ale capitalismului.

În țările de democrație populară, planificarea nu cuprinde încă întreaga economie națională. În sectorul micii producții de mărfuri, dezvoltarea producției este reglată de acțiunea legii valorii. Bazîndu-se pe legea dezvoltării planice a economiei naționale, puterea democrat-populară exercită însă o acțiune regulatoare și asupra micii producții de mărfuri, prin circulația mărfurilor, colectări, prețuri, credit, impozite etc. Cea mai mare parte din colectările de stat de produse agricole se face pe calea contractărilor și prin cooperația agricolă.

Din sectorul *capitalist* fac parte gospodăriile chiaburești, întreprinderile comerciale particulare și micile întreprinderi industriale bazate pe exploatarea muncii salariate.

Regulatorul economiei în sectorul capitalist este legea valorii. În limitele sectorului capitalist continuă să acționeze legea plusvalorii, sfera ei de acțiune fiind însă considerabil îngustată. Mărimea gospodăriilor capitaliste și posibilitatea de a exploata muncă salariată sînt considerabil limitate. Gospodăriile capitaliste sînt impuse la impozite progresive mari, stihia pieței este frînată tot mai mult.

Principalele clase în țările de democrație populară sînt clasa muncitoare și țărănimea. Pe lângă clasele de oameni ai muncii există burghezia: chiaburimea, capitaliștii mici și mijlocii din industrie și comerț.

Baza vitală a existenței și dezvoltării orînduirii sociale și de stat a țărilor de democrație populară este alianța strînsă dintre clasa muncitoare și țărănimea munci-

toare, rolul conducător avîndu-l clasa muncitoare, alianță îndreptată împotriva capitalismului, pentru construirea societății socialiste. „Pivotul și forța motrice a transformărilor noastre revoluționare a fost și este alianța dintre muncitori și țărani, alianță al cărei conducător este clasa muncitoare. Clasa muncitoare, în lupta sa împotriva capitalismului și fascismului, a întărit de-a lungul deceniilor alianța cu masele principale ale țărănimii muncitoare. Lărgirea, întărirea, adîncirea acestei alianțe constituie principiul esențial al politicii puterii populare, cheazășia forței și a realizărilor sale“¹.

Principala contradicție în economia țărilor de democrație populară în perioada de trecere de la capitalism la socialism este contradicția dintre socialismul în creștere și capitalismul care este învins, dar care nu este încă nimic și care are rădăcini în mica producție de mărfuri.

Construirea socialismului în țările de democrație populară are loc în condițiile ascuțirii luptei de clasă. Rezistența claselor în curs de dispariție se manifestă prin activitatea dușmănoasă a rămășițelor partidelor politice anti-populare zdrobite, prin devierile naționaliste, „de sfînga“ și de dreapta din partidele comuniste și muncitorești, prin sabotajul și diversiunile agenților imperialismului. Partidele comuniste și muncitorești, masele populare demască elementele dușmane socialismului, asigură victoria politicii care urmărește construirea socialismului.

Puterea de stat în țările de democrație populară pornește în politica sa de la legile economice obiective, le folosește pentru obținerea victoriei depline a formelor economice socialiste asupra celor capitaliste.

Călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă cu privire la perioada de trecere de la capitalism la socialism, puterea democrat-populară întărește alianța dintre clasa muncitoare și țărănime și desfășoară la orașe și sate o ofensivă împotriva elementelor capitaliste, îngrădindu-le și eliminîndu-le. Statele de democrație populară folosesc prin toate mijloacele relațiile de piață pentru dezvoltarea legăturii strînse pe linie de comerț dintre industrie și agricultură. Înăptuind industrializarea socialistă, aceste state

¹ B. Bierut, Raportul de activitate al Comitetului Central prezentat la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, „Pentru pace trăinică, pentru democrație populară!“ din 19 martie 1954. — *Nota Trad.*

lărgesc legătura strînsă pe linie de producție dintre oraș și sat și pășesc pe calea atragerii treptate a gospodăriilor țărănești în cooperativele de producție pe baza liberului consimțămînt.

În felul acesta, la baza construirii socialismului în țările de democrație populară se află aceleași principii fundamentale care au determinat noua politică economică în U.R.S.S. Totuși, așa cum s-a mai arătat, aceste principii se aplică în țările de democrație populară ținîndu-se seama de specificul dezvoltării istorice a condițiilor economice și politice ale fiecărei dintre ele. Lenin ne învață: „Toate națiunile vor ajunge la socialism, aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel, fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale“¹.

Construirea socialismului în țările de democrație populară are loc în alte condiții istorice, mult mai favorabile, decît în prima țară a socialismului victorios, U.R.S.S. În cursul creării bazelor economice și culturale ale socialismului, țările de democrație populară folosesc larg bogata experiență a construirii socialismului acumulată de Uniunea Sovietică și se bazează pe puterea întregului lagăr al socialismului. Acest lucru ușurează într-o măsură uriașă rezolvarea sarcinilor construirii socialismului.

Datorită ajutorului Uniunii Sovietice au fost zădărnice planurile intervenției imperialiste împotriva țărilor de democrație populară. Astfel aceste țări au fost ferite de un război civil îndelungat și de necesitatea folosirii politicii „comunismului de război“. Acest lucru a permis țărilor de democrație populară să-și refacă într-un termen foarte scurt economia națională și să treacă la industrializarea socialistă a economiei naționale.

Industrializarea socialistă. O condiție necesară a construirii socialismului în țările de democrație populară este industrializarea socialistă. Numai pe baza industrializării sînt în stare aceste țări să învingă înapoierea tehnică-economică, să creeze baza materială de producție a socialismului, să asigure premise materiale trainice pentru creșterea necontenită a producției și a bunăstării poporului.

¹ V. I. Lenin, Despre o caricatură de marxism, Opere, vol. 23, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 60. — *Nota Trad.*

Înainte de cel de-al doilea război mondial, greutatea specifică a producției industriale în producția industriei și agriculturii era: în Polonia — 47,6%, în Ungaria — 53%, în România — 40%, în Bulgaria — 33,8%, în Albania — 18,3%. În Polonia era ocupată în agricultură 65% din populația activă, iar în industrie — aproape 17%, în România în agricultură era ocupată 78%, iar în industrie — 7% din populația activă, în Bulgaria în agricultură era ocupată 79,9% din populația activă, iar în industrie și în domeniul meșteșugurilor — 8%. În ceea ce privește nivelul venitului național, al producției industriale și în ceea ce privește o serie de alți indici, aceste țări rămăneau considerabil în urma țărilor industriale mai dezvoltate. Așa, de pildă, în Polonia consumația de metale feroase pe cap de locuitor era aproape de 10 ori mai mică decât în Anglia și aproape de 8 ori mai mică decât în Germania; consumația de energie electrică aproape de 7 ori mai mică decât în Anglia și Germania și de 5 ori mai mică decât în Franța. Economia țărilor de democrație populară a avut mult de suferit de pe urma războiului și a dominației fasciste în aceste țări.

Toate țările de democrație populară au trecut printr-o perioadă de refacere a economiei lor, care a avut de suferit de pe urma războiului și a jafului fascist. Chiar în această perioadă s-au manifestat avantajele economiei socialiste planificate, fapt care și-a găsit expresia în îndeplinirea cu succes a primelor planuri de perspectivă ale economiei naționale (de trei ani și de doi ani), a căror principală sarcină a fost refacerea industriei, transporturilor, agriculturii.

Refacerea cu succes a economiei naționale a creat o bază trainică pentru reconstrucția ei socialistă. Sarcina centrală a primelor planuri cincinale (în Polonia a planului de 6 ani) de dezvoltare a economiei naționale în țările de democrație populară din Europa a fost construirea bazelor socialismului. Veriga principală a acestor planuri a fost industrializarea socialistă — dezvoltarea marii industriei socialiste, și în primul rând a industriei grele. Industrializarea fiecărei țări în parte își are particularitățile ei, în funcție de nivelul de dezvoltare și de structura industriei, în funcție de condițiile istorice, naturale și economice.

Principală sursă de mijloace pentru industrializarea socialistă în țările de democrație populară o formează acumulările în sectorul socialist. Pentru industrializare se folosesc de asemenea și o parte din economiile oamenilor muncii sub forma împrumuturilor de stat. În scopul industrializării socialiste este folosită o parte din veniturile elemen-

telor capitaliste de la orașe și de la sate, care le este luată în primul rând prin impunerea progresivă.

Factorul hotărîtor al creșterii acumulării socialiste este ridicarea sistematică a productivității muncii sociale pe baza introducerii în producție a tehnicii înaintate și a unei organizări mai bune a muncii. Întrecerea socialistă este o puternică forță motrice a creșterii productivității muncii. Principala masă a muncitorilor participă la întrecerea socialistă. Frunțașii în producție din țările de democrație populară aplică cu succes în munca lor experiența de producție înaintată acumulată în U.R.S.S. și se bucură larg de ajutorul muncitorilor sovietici. Folosirea legii economice a repartiției după muncă, aplicarea diferitelor forme de salarizare în acord, lupta împotriva nivelării au o importanță primordială pentru creșterea continuă a productivității muncii. Întărirea prin toate mijloacele a regimului de economii și aplicarea consecventă a hozrasciotului au un rol uriaș în domeniul asigurării sporirii continue a acumulărilor în producția socialistă.

Klement Gottwald scria: „Oare la noi n-au fost și nu sînt destule cadre politice și economice care au uitat de acțiunea legii valorii și pentru care, din această cauză, problemele hozrasciotului și ale rentabilității întreprinderilor, problema prețului de cost, problema prețurilor etc. au încetat de a mai avea vreun rol? Oare nu este limpede că o astfel de atitudine greșită aduce multe prejudicii economiei noastre și frinează mișcarea noastră pe calea spre socialism? Cred că acest lucru este limpede și că aceasta va face ca toți oamenii noștri, în special cei din posturi de conducere și de răspundere, să aplice în permanență un regim de economii în producție, în domeniul colectărilor și al desfacerii”¹.

Avantajele economiei socialiste au făcut posibilă sporirea de cîteva ori a investițiilor în economia națională în comparație cu perioada dinainte de război.

În țările de democrație populară, industrializarea socialistă se înfăptuiește în alte condiții istorice, mai favorabile decât în U.R.S.S., și are particularitățile ei esențiale.

¹ K. Gottwald, *Istoricul Congres al XIX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și sarcinile noastre. „Pentru pace trainică, pentru democrație populară!”*, din 7 noiembrie 1952. — *Nota Trad.*

Dacă Uniunea Sovietică a fost singura țară care a construit socialismul și a înfăptuit industrializarea fără nici un ajutor din afară, bazându-se exclusiv pe resursele sale interne, țările de democrație populară înfăptuiesc industrializarea în condițiile existenței puternicului lagăr socialist în frunte cu Uniunea Sovietică. Țările de democrație populară folosesc în domeniul industrializării socialiste ajutorul multilateral al U.R.S.S. și se ajută reciproc.

Uniunea Sovietică a fost nevoită să-și construiască în ritm forțat industria grea, toate ramurile ei. Țările de democrație populară sînt scutite de sarcina extrem de grea de a dezvolta în fiecare dintre ele toate ramurile industriei grele. Intrînd în lagărul socialist, fiecare țară de democrație populară are posibilitatea să creeze și să dezvolte în primul rînd acele ramuri ale industriei pentru care în țara respectivă există cele mai favorabile condiții naturale și economice. Dezvoltarea industriei, ca și a întregii economii naționale a țărilor din lagărul socialist, are loc pe baza unei largi diviziuni a muncii, a ajutorului economic reciproc și a colaborării între aceste țări.

Ca urmare a îndeplinirii cu succes a planurilor de perspectivă ale reconstrucției socialiste a economiei naționale, nivelul dinaintea de război al producției industriale a fost în 1953 depășit: în Polonia — de 3,6 ori, în Ungaria — de aproape 3,5 ori, în Cehoslovacia — de 2,2 ori, în Bulgaria — de 4,4 ori, în România — de aproape 2,5 ori. Greutatea specifică a producției industriale în producția globală a industriei și agriculturii a sporit considerabil. În toate țările de democrație populară, cu excepția Bulgariei și Albaniei, producția ramurilor industriale care produc mijloacele de producție constituie mai bine de jumătate din întreaga producție industrială. Țările de democrație populară din Europa au devenit țări industriale-agrare cu o mare industrie, înzestrată cu tehnica cea mai modernă.

În Polonia au luat o mare dezvoltare industria carboniferă și chimică, siderurgia, industria materialelor de construcții. Au fost create industria de automobile, de tractoare, de construcții navale, producția fibrelor sintetice și alte ramuri. În 1953 producția de oțel pe cap de locuitor a sporit în comparație cu 1938 de 3,1 ori, producția de energie electrică — de 4,8 ori, de ciment — de 3,2 ori, de îngrășăminte chimice — de 2,3 ori etc. În Ungaria au luat o mare dezvoltare industria de aluminiu, industria construcției de mașini, de mașini-unelte, producția de utilaj minier și de mașini agricole. În România a luat un mare avînt industria de extracție și de prelucrare a petrolului, precum și industria chimică. Au fost create ramuri importante ale industriei construcției de mașini, ca, de pildă, producția de mașini agricole, de utilaj petrolier, de construcții navale etc.

Succesele obținute în domeniul dezvoltării industriei grele a țărilor de democrație populară și ajutorul reciproc dintre țările lagărului socialist au creat posibilitatea accelerării ritmului de dezvoltare a ramurilor care produc obiecte de consum popular.

Statele democrat-populare, dezvoltînd producția mijloacelor de producție ca bază a avîntului și reconstrucției tehnice a întregii economii naționale, sporesc considerabil investițiile în agricultură, în industria ușoară și alimentară, pentru a se obține o lărgire însemnată a producției agricole și a mărfurilor industriale și de larg consum și pentru a ridica nivelul de trai al oamenilor muncii.

Transformarea socialistă a agriculturii. Pentru construirea socialismului este nevoie de victoria formelor socialiste de economie nu numai la orașe, ci și la sate. Singura cale justă de rezolvare a problemei țărănești, așa cum arată experiența U.R.S.S., este trecerea maselor principale ale țărănimii de la mica gospodărie individuală la marea gospodărie colectivă. *Atragerea treptată a gospodăriilor țărănești mici și mijlocii, pe baza liberului consimțămînt, în cooperativele de producție* este o necesitate obiectivă pentru țările care merg pe drumul construirii socialismului.

Pornind de la acest principiu, țările de democrație populară dezvoltă ramurile industriei care produc tractoare și alte mașini agricole, organizează o rețea de gospodării agricole de stat, care arată avantajele mării producții socialiste, creează stațiuni de mașini și tractoare, asigură reutilizarea tehnică a agriculturii. Se acordă ajutor maselor de țărani săraci și mijlocași în domeniul ridicării gospodăriei lor, se iau măsuri pentru atragerea lor în diferite forme de cooperatie de aprovizionare, de desfacere și de producție.

Procesul transformării socialiste a agriculturii în țările de democrație populară își are particularitățile sale. Aceste țări înfăptuiesc transformarea socialistă a gospodăriilor țărănești în condițiile existenței în U.R.S.S. a agriculturii socialiste dezvoltate sub forma colhozurilor, sovhozurilor și S.M.T.-urilor. Avantajele agriculturii socialiste, dovedite prin experiența U.R.S.S., joacă un mare rol în opera de atragere a țărănimii din țările de democrație populară pe drumul socialismului. Experiența dezvoltării producției colhoznice în U.R.S.S., formele de orga-

nizare și de retribuire a muncii, repartitia veniturilor etc. sînt larg folosite în practica încadrării gospodăriilor țărănești în cooperative de producție.

Particularitățile esențiale ale țărilor de democrație populară în domeniul atragerii țărănimii în cooperativele de producție sînt determinate de faptul că acest proces are loc în condițiile menținerii micii proprietăți țărănești asupra pămîntului, în timp ce colectivizarea în U.R.S.S. a avut loc în condițiile naționalizării întregului pămînt. Experiența țărilor de democrație populară arată că naționalizarea imediată a întregului pămînt nu este pentru toate țările o condiție indispensabilă a construcției socialiste la sate.

În funcție de gradul de socializare a pămîntului, a mijloacelor de producție și — în legătură cu aceasta — de repartizarea veniturilor, cooperativele agricole de producție din țările de democrație populară pot fi grupate pe trei tipuri principale. În primul rînd, întovărășiri pentru lucrarea în comun a pămîntului, în cadrul cărora este socializată numai munca pentru efectuarea diferitelor lucrări agricole (aratul, semănatul, întreținerea culturilor, strîngerea recoltei) pe loturile de pămînt care sînt proprietatea fiecărui membru al întovărășirii. În al doilea rînd, cooperativele de producție, în care mijloacele de producție și munca sînt socializate, iar pămîntul este unit într-un singur trup, deși rămîne proprietate privată a membrilor cooperativei. Cea mai mare parte din produsele obținute de astfel de cooperative (70—75%) este împărțită pe bază de zile-muncă, iar o parte mai mică — pe baza suprafeței de pămînt aduse de fiecare membru în cooperativă. În al treilea rînd, artelurile, în care pămîntul este socializat și dat gospodăriilor agricole colective pentru vecie, iar repartizarea produselor se face în raport cu munca depusă. În majoritatea țărilor de democrație populară forma cea mai răspîndită de cooperativă de producție o reprezintă în momentul de față cooperativele de tipul al doilea.

Victoria deplină a socialismului în agricultură presupune socializarea întregului pămînt, transformarea lui în proprietate obștească. Trecerea la socializarea întregului pămînt se va înfăptui pe măsură ce țărănimea, în cursul dezvoltării cooperației de producție și al extinderii treptate a formelor superioare ale acesteia, se va convinge

prin propria ei experiență de avantajele incontestabile ale marii gospodării colective față de mica gospodărie, bazată pe proprietatea privată.

Transformarea socialistă a agriculturii se înfăptuiește în procesul unei înverșunate lupte de clasă. Chiaburii încearcă prin toate mijloacele să submineze atragerea gospodăriilor țărănești în cooperativele de producție. Statele democrat-populare acordă un ajutor material multilateral gospodăriilor țărănilor săraci și mijlocași, iau măsuri în vederea întăririi economice-organizatorice a cooperativelelor de producție și duc o luptă neîmpăcată împotriva chiaburimii.

Țările de democrație populară au obținut succese importante în domeniul transformării socialiste a agriculturii. În Bulgaria, la începutul anului 1953 existau 2.747 de gospodării agricole cooperative de muncă, care grupau 52,3% din totalul gospodăriilor țărănești, 100 de gospodării agricole de stat și 140 de S.M.T.-uri. Sectorului socialist în agricultură îi revenea 54,7% din suprafața principalor culturi cerealiere, 74,5% din suprafața de pămînt cultivată cu bumbac, orez și sfeclă de zahăr. În Ungaria cooperativele de producție grupează 200.000 de familii de țărani și dispun de 18% din pămîntul arabil. Gospodăriile de stat dispun de 12,5% din pămîntul arabil. În Polonia, la jumătatea anului 1954 existau 9.000 de cooperative de producție, care dispuneau de peste 9% din întregul pămînt arabil. Gospodăriile agricole de stat dispun de 12,8% din întregul pămînt arabil. În România cooperativele de producție (inclusiv întovărășirile pentru lucrarea în comun a pămîntului) lucrează peste un milion de hectare de pămînt arabil, sau peste 10% din întregul pămînt arabil. În Cehoslovacia cooperativele de producție lucrează aproape 33% din pămîntul arabil, iar gospodăriile de stat — aproape 10%.

În procesul transformării socialiste a satului, în țările de democrație populară au avut loc două feluri de greșeli: pe de o parte — forțarea artificială a cooperativizării gospodăriilor țărănești și încălcarea principiului liberului consimțămînt la primirea în cooperative; pe de altă parte — subaprecierea necesității de a organiza și de a conduce opera de cooperativizare, mersul de la sine în construirea cooperativelelor. Partidele comuniste și muncitorești din țările de democrație populară luptă împotriva ambelor feluri de greșeli.

Pe baza transformărilor socialiste care au avut loc la sate, în țările de democrație populară au fost obținute succese însemnate în dezvoltarea agriculturii și ridicarea bunăstării țărănimii. Creșterea producției agricole rămîne însă mult în urma creșterii producției industriale și este cu totul

insuficientă din punctul de vedere al nevoilor întregii economii naționale.

Astfel, în Polonia, în perioada 1950—1953, producția industrială a sporit cu 118%, iar producția agricolă — numai cu 10%. În Cehoslovacia, în cursul cincinalului (1949—1953), producția mijloacelor de producție din industrie a sporit cu 118,7%, producția obiectelor de consum — cu 79,8%, iar producția culturii plantelor — numai cu 12,4%.

În legătură cu aceasta, sarcina imediată o constituie lichidarea disproporției dintre industria care se dezvoltă rapid și agricultura care rămâne în urmă, asigurarea dezvoltării agriculturii.

Rezolvarea acestei sarcini necesită dezvoltarea continuă a cooperativizării pe linie de producție, întărirea economică-organizatorică a cooperativelor existente, îmbunătățirea muncii gospodăriilor agricole de stat. Totodată în țările de democrație populară există rezerve interne încă nefolosite ale gospodăriei țărănești individuale în vederea sporirii producției agricole. Pornind de la această situație, partidele comuniste și muncitorești, înfăptuind linia generală în ceea ce privește transformarea socialistă treptată a agriculturii, folosesc posibilitățile neepuizate încă în domeniul dezvoltării gospodăriei țărănești individuale, bazată pe muncă, în vederea dezvoltării continue a agriculturii. În acest scop se acordă ajutor țăranilor muncitori în domeniul tehnicii și producției, al creditului și al agrotehnicii. Se iau măsuri pentru îmbunătățirea condițiilor de contractare, au fost sporite prețurile de colectare și de achiziție, au fost micșorate impozitele.

Toate acestea contribuie la dezvoltarea agriculturii și la întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țăranimea.

Creșterea bunăstării materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii. Construcția socialistă în țările de democrație populară este însoțită de creșterea continuă a bunăstării materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii. În aceasta se manifestă acțiunea legii economice fundamentale a socialismului. Datorită creșterii rapide a industriei, încă în 1948—1949 în țările de democrație populară a fost lichidat șomajul atât la orașe cât și la sate. An de an, crește numărul muncitorilor încadrați în întreprinderile socialiste.

Pe baza creșterii producției socialiste crește și venitul național. În urma lichidării clasei moșierilor și clasei mari-

lor capitaliști, venitul național, care crește rapid, este folosit în interesul ridicării bunăstării oamenilor muncii și al reproducției socialiste lărgite la orașe și la sate.

Crește sistematic salariul real al muncitorilor și funcționarilor, precum și veniturile țăranilor. Reducerea prețurilor la mărfurile de consum popular are o mare importanță pentru sporirea veniturilor reale ale populației. Un factor esențial în creșterea salariului real este reducerea chiriilor și ieftinirea celorlalte servicii comunale. Creșterea bunăstării materiale a oamenilor muncii este asigurată de asemenea și prin introducerea asigurărilor sociale ale muncitorilor și funcționarilor pe seama statului, prin învățământul gratuit și asistența medicală gratuită, prin crearea unei rețele largi de sanatorii și case de odihnă.

În 1953 venitul național a crescut: în Polonia de două ori în comparație cu perioada dinainte de război, în Bulgaria cu 86,7% în comparație cu 1939, în Cehoslovacia cu 60% în comparație cu 1937.

În Polonia veniturile reale pe cap de locuitor ale populației neagricole au fost în 1953 cu 40% mai mari decât în anii din ajunul războiului. Veniturile reale pe cap de locuitor ale populației rurale au fost cu 75% mai mari decât în 1938. În Ungaria, în prima jumătate a anului 1954, salariul real al unui muncitor de fabrică a depășit cu 57% nivelul din 1938; venitul real al unei familii de țăranii a fost cu 50% mai mare decât în 1938. Creșterea veniturilor reale ale populației a determinat creșterea considerabilă a consumului oamenilor muncii. În România consumul unei familii de muncitori a crescut în 1953 în comparație cu 1938: la pâine — cu 20%, la zahăr — cu 48%, la ulei vegetal — cu 164%. Consumul de secară și grâu pentru nevoi personale de către țăranimea română a sporit în aceeași perioadă cu 50%. În 1953 salariul real al muncitorilor și funcționarilor din Bulgaria a depășit cu 38% nivelul din 1939.

În Bulgaria cheltuielile pentru ocrotirea sănătății au depășit în 1952 pînă la 24.522 față de 10.492, cit era în 1939.

Construirea socialismului este indisolubil legată de revoluția culturală. În țările de democrație populară, păturile cele mai largi de oameni ai muncii își însușesc cultura și știința. Revoluția a pus capăt monopolului burgheziei și moșierilor asupra învățământului și culturii. Învățământul și cultura au devenit un bun al întregului popor. Se creează o nouă cultură, socialistă în conținut și națională în formă. Cultura socialistă din U.R.S.S., fiind profund internaționalistă prin caracterul ei, exercită o mare influență asupra dezvoltării culturilor naționale în țările de democrație popu-

Iară. Se formează în ritm accelerat o intelectualitate nouă, socialistă. Se formează cadre de tehnicieni și ingineri.

În țările de democrație populară au fost promulgate legi cu privire la învățământul obligatoriu al copiilor, începând de la vârsta de 7 ani, și cu privire la lichidarea analfabetismului populației în vârstă de la 12 până la 40 de ani. În România, în 1953/54, numărul elevilor din școlile de 7 ani a crescut, în comparație cu anul antebelic 1938/39, de 4,7 ori, al celor din școlile medii — de peste 4 ori, al studenților din institutele de învățământ superior — de peste 2,2 ori. — de la 29.000 la 64.300, fără a socoti pe cei 19.000 de studenți care urmează cursurile fără frecvență.

În vechea Polonie, în 1937/38 existau 28 de institute de învățământ superior, în care învățau 48.000 de studenți, dintre care cel mult 5% erau fii de muncitori și 9% fii de țărani. În 1953, în Polonia existau 83 de institute de învățământ superior; în ele învățau 134.000 de studenți, dintre care majoritatea covârșitoare erau fii de muncitori și țărani.

În Ungaria numărul elevilor din școlile medii a fost în 1953 de 2,5 ori mai mare decât în 1938, al elevilor din școlile medii necomplete — de 3 ori, iar numărul studenților din institutele de învățământ superior a crescut de aproape 5 ori.

În pregătirea de specialiști de înaltă calificare, statele de democrație populară au întrecut de pe acum cu mult numeroase țări capitaliste. În Polonia revine un student la 196 de locuitori, în Bulgaria — la 244, în timp ce în Anglia — la 500 de locuitori, în Turcia — la 820.

Succesele construcției socialiste în țările de democrație populară constituie o nouă dovadă că modul de producție capitalist și-a trăit trailul, că sistemul socialist al economiei prezintă avantaje de necontestat față de sistemul capitalist.

SCURTE CONCLUZII

1. *Revoluția democrat-populară în țările din Europa centrală și de sud-est — Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria și Albania — în primul rând a rezolvat până la capăt sarcinile revoluției burghezo-democratice. Caracterul anti-feudal al revoluției și-a găsit expresia în înfăptuirea transformărilor agrare revoluționare — pământul moșierilor a fost confiscat și împărțit între țărani fără pământ și cu pământ puțin. Caracterul anti-imperialist al revoluției și-a găsit expresia în faptul că ea a eliberat popoarele din Europa centrală și de sud-est de sub jugul imperialismului și le-a asigurat independența națională. Concomitent cu rezolvarea sarcinilor anti-feudale a*

avut loc transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, ceea ce și-a găsit expresia în naționalizarea socialistă a industriei mari și mijlocii, a transporturilor, băncilor, comerțului exterior și a comerțului interior cu ridicata. Statul democrat-popular a început să îndeplinească cu succes funcțiunile dictaturii proletariatului. Puterea democrat-populară se bazează pe alianța strinsă dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, sub conducerea clasei muncitoare.

2. *În perioada de trecere de la capitalism la socialism, economia țărilor de democrație populară se caracterizează prin existența a trei sectoare economice principale: sectorul socialist, sectorul micii producții de mărfuri și sectorul capitalist. Rolul conducător revine sectorului socialist. Statele democrat-populare, pornind de la legile economice obiective, sprijinindu-se pe sectorul socialist, duc o politică de construire a socialismului în luptă împotriva elementelor capitaliste.*

3. *Industrializarea socialistă a țărilor de democrație populară este condiția hotărâtoare pentru lichidarea înapoierii lor tehnice-economice, construirea socialismului și asigurarea creșterii bunăstării poporului. Datorită avantajelor pe care le prezintă formele socialiste ale economiei, datorită ajutorului reciproc și colaborării în interiorul lagărului socialist, țările de democrație populară s-au transformat din țări agrare și agrare industriale în țări industriale agrare.*

4. *Pentru victoria socialismului în țările de democrație populară este necesară transformarea socialistă a agriculturii. Transformarea socialistă a gospodăriilor țărănești în aceste țări are loc pe calea atragerii lor treptate, pe baza principiului liberului consimțământ, în cooperative de producție, menținându-se proprietatea țărănească privată asupra pământului. Socializarea întregului pământ va fi rezultatul dezvoltării formelor superioare ale cooperativelor de producție.*

5. *Construirea socialismului în țările de democrație populară a avut ca urmare ridicarea considerabilă a nivelului material și cultural al oamenilor muncii: lichidarea șomajului, creșterea salariului real al muncitorilor și a veniturilor reale ale țăranilor. Pentru asigurarea creșterii continue a bunăstării oamenilor*

muncii este necesară lichidarea disproporției dintre dezvoltarea rapidă a industriei și rămânerea în urmă a agriculturii. Dezvoltarea agriculturii este asigurată prin dezvoltarea continuă a cooperativizării pe linie de producție, precum și prin folosirea rezervoarelor și a posibilităților neepuizate încă în domeniul dezvoltării gospodăriei țărănești individuale.

CAPITOLUL XLI ORINDUIREA ECONOMICĂ A REPUBLICII POPULARE CHINEZE

Premisele economice ale revoluției populare chineze. Până la victoria revoluției populare, economia Chinei avea un caracter semifeudal și semicolonial. Caracterul *semifeudal* al economiei se exprima în aceea că moșierii, care reprezentau 4-5% din populația rurală, stăpîneau mai bine de jumătate din întregul pămînt; țăraniii săraci și mijlocași, care reprezentau 90% din populația rurală, stăpîneau numai 30% din întregul pămînt. Formele precapitaliste de exploatare a țărănimii erau folosite pe scară largă; pămîntul era lucrat cu mijloace primitive. Situația *semicolonială* a țării se oglindea în faptul că toate ramurile principale ale economiei chineze se aflau sub controlul direct sau indirect al imperialiștilor străini și depindeau de ei.

În China, de regulă, moșierii nu duceau o mare gospodărie, ci dădeau țăranilor pămîntul în arendă în parcele mici. Arenda era cea mai răspîndită formă de folosire a pămîntului. Predominau arenda pe termen nefixat și arenda veșnică. Cea mai largă răspîndire o aveau formele precapitaliste de rentă: renta în muncă, renta în produse și renta în bani. Țăranii luau în arendă pămîntul pe bază de *dîjmă în parte*, plătind moșierului drept arendă pentru pămînt și inventar între 50 și 70% din recolta strînsă. Cămătarii și moșierii luau de la țărani dobânzi imense la împrumuturi.

Principala masă a țărănimii, țăraniii săraci și mijlocași, era silită să ceară împrumuturi în bani și în natură de la moșieri și cămătari. Circa 60% din totalul gospodăriilor țărănești recurgeau în permanență la „ajutorul” cămătarilor pentru achitarea impozitelor, circa jumătate din numărul țăranilor duceau sistematic lipsă de alimente și erau nevoiți să se împrumute de la bogătași.

China se afla într-o stare de dependență înrobitoare față de puterile imperialiste, în special față de Anglia, Japonia și Statele

Unite ale Americii. Capitalurile străine în industrie se ridicau la 75% din suma totală a capitalurilor investite, în timp ce partea capitalului național nu depășea 25% din această sumă. Începînd din deceniul al 4-lea al secolului al XX-lea, situația predominantă în China o deținea imperialismul american. În 1936 comerțul cu S.U.A. reprezenta 23%, iar în 1946 — 53% din comerțul exterior al Chinei.

Clica moșierilor și a burgheziei compradore care cîrmuia în China a contribuit în fel și chip la pătrunderea monopolurilor americane în economia țării. Imperialiștii din S.U.A. s-au datat intens la jefuirea colonială a poporului chinez. Ei controlau industria, comerțul exterior și interior, precum și finanțele. Toate acestea au pus într-o grea situație industria, care și așa era slab dezvoltată și care nu reprezenta în producția totală a industriei și agriculturii țării mai mult de 10%. Lipsea aproape complet industria grea, iar partea precumpănitore a mărfurilor industriale era produsă de micile întreprinderi meșteșugărești și de manufacturi.

Caracterul semifeudal al economiei Chinei era determinat de structura de clasă a populației țării.

Moșierii erau cea mai reacționară dintre toate clasele societății chineze. Ei constituiau principalul sprijin al imperialiștilor străini în asupra și jefuirea colonială a poporului.

Țărănimea este cea mai numeroasă clasă din China. O dată cu pătrunderea la sate a relațiilor de schimb, în rîndurile țărănimii a avut loc un proces de diferențiere de clasă. În ajunul victoriei revoluției populare, muncitorii agricoli (lipsiți de pămînt) și țăraniii săraci (cu pămînt puțin) constituiau pînă la 70% din populația satului, țăraniii mijlocași — 20%, iar chiaburii — 5-6%. Chiaburii foloseau pe scară largă forța de muncă salariată (muncitori agricoli), îmbînbînd exploatarea capitalistă a țărănimii cu metodele semif feudale de exploatare.

În secolul al XX-lea, în legătură cu dezvoltarea capitalismului, pe arena vieții sociale au pășit noi clase: burghezia și proletariatul.

Burghezia din China s-a aflat, chiar de la primii pași ai existenței sale, în stare de dependență față de imperialiștii străini. Marea burghezie industrială și financiară care se dezvoltase era strîns legată de imperialiștii străini, în special de cei americani, englezi și japonezi. Această burghezie compradoră, care servea drept intermediar între imperialiștii străini și piața chineză, concentra în mîna sa

avuții însemnate, strânse prin exploatarea nemiloasă a muncitorilor și a maselor țărănești. O altă parte a burgheziei o forma burghezia națională (prin excelență mijlocie). Imperialiștii străini căutau să împiedice în fel și chip dezvoltarea industriei naționale. Din această cauză burghezia națională avea o atitudine de opoziție față de imperialiștii străini și de burghezia compradoră.

În China există pături însemnate ale micii burghezii orășenești: meșteșugari, meseriași, mici negustori.

Proletariatul industrial număra în ajunul victoriei revoluției populare circa 4.000.000 de oameni. Alături de muncitorii din fabrici și din uzine existau în țară mase de milioane de proletari și semiproletari, ocupați în alte ramuri: docherii, muncitorii din orașe care lucrau la încărcarea, descărcarea și transportul mărfurilor (culi, ricși), muncitorii de la lucrările de terasament, precum și proletariatul agricol, al căror număr se ridica înainte de revoluție la câteva zeci de milioane de oameni. Proletariatul industrial, detașamentul cel mai organizat, mai conștient și mai înaintat al maselor muncitoare, a exercitat, începând din deceniul al 3-lea al secolului al XX-lea, o influență hotărâtoare asupra vieții politice a țării.

Statul moșierilor și al burgheziei compradore, cu mășina sa militară-birocratică, jefuia și asupra poporul chinez. Metodele feudale de exploatare și asuprirea imperialistă au ascuțit la extrem contradicțiile de clasă și au dus țara în pragul catastrofei economice și politice. Revoluția populară a devenit singura cale de ieșire din situația creată.

Caracterul revoluției chineze. Revoluția populară din China, care a reperat victoria în 1949, a avut rădăcini istorice adânci. Sub conducerea clasei muncitoare în frunte cu Partidul comunist, masele populare din țară au dus timp de aproape trei decenii o luptă armată crâncenă împotriva dominației feudalilor și a burgheziei compradore, împotriva imperialismului străin. Sarcina principală a revoluției chineze în prima etapă a fost desființarea relațiilor semif feudale, lichidarea proprietății funciare feudale, împărțirea pământului moșieresc între țărani. Din această cauză revoluția chineză a început ca o *revoluție antifeudală, țărănească, adică burghezo-democratică*.

Totodată, întrucât imperialiștii străini acaparaseră și controlau principalele ramuri ale industriei, căile ferate, băncile, lupta împotriva imperialismului a devenit și ea una

dintre laturile cele mai importante ale revoluției chineze. „Revoluția burghezo-democratică din China este o îmbinare a luptei împotriva rămășițelor feudale și a luptei împotriva imperialismului”¹.

Prin urmare, revoluția burghezo-democratică din China, fiind o revoluție agrară, antifeudală, a avut în același timp un pronunțat caracter *antiimperialist, de eliberare națională*.

Forțele motrice principale ale revoluției populare chineze au fost clasa muncitoare și țărănimia. Clasa muncitoare și țărănimia, condusă de ea, au format principala armată a revoluției, care a asigurat poporului chinez victoria asupra dușmanilor lui interni și externi. În afară de aceste clase, un rol important l-a jucat în revoluția chineză mica burghezie orășenească.

În fruntea luptei revoluționare a poporului chinez se află Partidul Comunist Chinez, care se călăuzește după teoria marxist-leninistă, aplică în mod creator această teorie în condițiile țării sale și folosește experiența revoluției victorioase din Uniunea Sovietică. Revoluția chineză se bucură de simpatia și sprijinul proletariatului internațional și al tuturor forțelor progresiste din lume.

O particularitate istorică a revoluției populare chineze este faptul că ea s-a desfășurat în perioada când există lagărul socialismului, în frunte cu Uniunea Sovietică, când în U.R.S.S. a învins socialismul și se înfăptuiește trecerea treptată la comunism, iar în țările de democrație populară din Europa se creează bazele socialismului. În aceste condiții revoluția chineză nu putea fi o revoluție care să statornicească dictatura burgheziei și să deschidă o cale mai liberă dezvoltării capitalismului. Ea a fost o revoluție burghezo-democratică *de tip nou*, care se transformă inevitabil în revoluție socialistă și care instaurează dictatura oamenilor muncii sub conducerea clasei muncitoare.

Dezvoltând învățătura lui Lenin despre caracterul revoluțiilor coloniale în epoca crizei generale a capitalismului și despre transformarea revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, Mao Tze-dun scrie: „Mișcarea revoluționară condusă de Partidul Comunist Chinez este în ansamblu o mișcare revoluționară unitară, care cuprinde atât etapa revoluției democratice cât și etapa revoluției socialiste. Acestea sînt două procese revoluționare diferite prin

¹ I. V. Stalin, *Revoluția din China și sarcinile Internaționale Comuniste*, Opere, vol. 9, ed. P.M.R. 1951, pag. 302. — *Nota Trad.*

caracterul lor, și numai după desăvârșirea primului dintre ele se poate trece la desăvârșirea celui de-al doilea. Revoluția democratică constituie o pregătire necesară a revoluției socialiste, iar revoluția socialistă reprezintă direcția inevitabilă a dezvoltării revoluției democratice. Țelul final al tuturor comuniștilor este de a lupta din toate puterile pentru construirea definitivă a societății socialiste și a societății comuniste¹.

În etapa sa burghezo-democratică, revoluția chineză a îndeplinit cu succes sarcina răsturnării de către masele populare, conduse de proletariat, a puterii moșierilor feudali și a marii burghezii compradore monopoliste, a dominației imperialismului străin, precum și sarcina instaurării republicii democrat-populare.

Republica Populară Chineză este *un stat de democrație populară, condus de clasa muncitoare și bazat pe alianța dintre muncitori și țărani*. Puterea democrat-populară, condusă de clasa muncitoare, este în mâna oamenilor muncii un puternic instrument de construire a socialismului.

În etapa socialistă a revoluției, puterea democrat-populară a început să înlătuiească transformări socialiste în economie, desăvârșind în același timp îndeplinirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice. China a intrat în *perioada de trecere la socialism*.

Marea însemnătate a revoluției chineze constă în faptul că ea a deschis unei țări imense calea necapitalistă de dezvoltare de la formele economice semif feudale și semicoloniale la socialism. Aceasta este principala particularitate specifică a dezvoltării economice a Republicii Populare Chineze în comparație cu țările de democrație populară din Europa. În China dinaintea de revoluție, capitalismul nu ocupa o situație dominantă în întreaga economie națională. China era o țară agrară în care dominau relațiile semif feudale. Datorită caracterului semicolonial al economiei, în China era extrem de slab dezvoltată marea industrie pe care revoluția socialistă o găsește în țările capitaliste dezvoltate. Dominația relațiilor semif feudale determina înapoierea tehnică-economică a țării. În noile condiții istorice, datorită existenței puternicului lagăr socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, și cu ajutorul acestui lagăr, în fața Chi-

¹ Mao Tze-dun, *Revoluția chineză și Partidul Comunist Chinez*, Opere alese, vol. 3, ed. rusă, pag. 180—181.

nei s-a deschis posibilitatea construirii cu succes a socialismului.

Folosind aceste posibilități și sprijinindu-se pe ajutorul maselor populare de multe milioane, puterea democrat-populară a înlătuie într-un timp foarte scurt transformări revoluționare adânci în economia Chinei și a condus țara pe calea construirii socialismului fără a trece prin stadiul capitalist de dezvoltare.

Transformările agrare revoluționare. Naționalizarea socialistă. Printre transformările social-economice radicale din Republica Populară Chineză, o uriașă însemnătate au transformările agrare. Caracterul semifeudal al relațiilor sociale din China a constituit principala frână a dezvoltării economice, politice și culturale a țării, cauza fundamentală a înapoierii ei seculare, baza înrobirii ei de către imperialismul străin.

În 1950 guvernul popular central al Chinei a adoptat „Legea cu privire la transformările agrare în Republica Populară Chineză“, în care se spune: „Sistemul proprietății funciare bazat pe exploatarea feudală practică de clasa moșierilor se desființează; se introduce sistemul proprietății țărănești asupra pământului pentru a elibera forțele de producție din agricultură, pentru a dezvolta producția agricolă și pentru a croi drum industrializării Chinei noi“. În conformitate cu această lege a fost confiscată fără despăgubire proprietatea funciară a moșierilor, a templelor și mănăstirilor. Moșierilor le-au fost confiscate și vitele de muncă, inventarul agricol, surplusurile de alimente, construcțiile care le prisoseau.

Pământurile și celelalte mijloace de producție confiscate au fost împărțite între țărani în mod egal (pe cap de locuitor), fără deosebire de vîrstă, sex și naționalitate. Cea mai mare parte a pământului moșieresc și a inventarului au primit-o țărani fără pământ și cu pământ puțin. Au fost lichidate toate datoriile țăranilor față de moșieri pentru arenda pământului și față de cămătari pentru împrumuturi. Transformările agrare au fost înlătuie de guvernul democrat-popular cu participarea activă a maselor largi țărănești. Pînă la începutul anului 1953 reforma agrară a fost desăvîrșită în întreaga țară (cu excepția unui mic număr de raioane populate de minoritățile naționale) pe un teritoriu cu o populație rurală de circa 450.000.000 de oameni. Ță-

ranii fără pământ și cu pământ puțin au primit 47.000.000 de hectare de pământ cultivabil.

În China democrat-populară a fost lichidat vechiul sistem fiscal feudal, în condițiile căruia la sate existau o sumedenie de impozite de stat și locale, impozitele fiind încasate de la populație pe mulți ani înainte.

Revoluția agrară din China a desființat în întregime proprietatea funciară feudală-moșierească, sistemul medieval de relații agrare, exploatarea feudală a țărănimii. Clasa moșierilor a fost lichidată. În locul proprietății funciare moșierești a fost statornicită mica proprietate privată țărănească asupra pământului.

Înfăptuind transformările agrare care au desăvârșit revoluția burghezo-democratică, puterea democrat-populară din China a pășit în același timp pe calea transformărilor socialiste.

Ea a înfăptuit naționalizarea socialistă: a confiscat și a trecut în proprietatea statului popular toate întreprinderile industriale, agricole și alte întreprinderi ale monopolurilor gomindaniste, așa-numite monopoluri de stat („capitalul birocratic“). O mare însemnătate în ceea ce privește ocuparea posturilor de comandă din economie au avut-o confiscarea și trecerea în proprietatea statului a marilor bănci din China, care au aparținut reprezentanților capitalului comprador.

Au fost anulate toate tratatele cu statele străine bazate pe inegalitate în drepturi, toate legile și regulamentele vamaie vechi pe baza cărora imperialiștii străini — americani, englezi, japonezi și alții — au jefuit poporul chinez și au sugrumat industria națională. Majoritatea întreprinderilor aparținând capitalului străin au fost rechiziționate. A fost instituit *controlul de stat asupra comerțului exterior*. China a scăpat definitiv de înrobirea imperialistă.

Particularitatea naționalizării socialiste înfăptuite de puterea democrat-populară din China constă în faptul că ea nu a atins proprietatea burgheziei naționale, care în majoritatea sa este o burghezie mijlocie.

Naționalizarea socialistă din China a asigurat crearea sectorului socialist de stat, care constituie principalul sprijin economic al statului democrat-popular în construcția economică și culturală.

Formele de proprietate asupra mijloacelor de producție și structura de clasă a societății în Republica Populară Chineză. Ca urmare a transformărilor agrare revoluționare

și a naționalizării socialiste a marilor industrii și a băncilor, în economia Chinei s-au produs schimbări radicale. Locul marii proprietăți capitaliste a burgheziei compradore și a monopolizatorilor străini l-a luat proprietatea socialistă a întregului popor, iar locul proprietății feudale-moșierești — proprietatea privată a țărănilor.

În prezent, în Republica Populară Chineză există următoarele forme de proprietate asupra mijloacelor de producție: proprietatea de stat, adică proprietatea întregului popor; proprietatea cooperatistă; mica proprietate privată a oamenilor muncii individuali — a țărănilor și a meșteșugarilor; proprietatea capitalistă.

Proprietatea de stat, a întregului popor este proprietate socialistă. Ea înglobează întreprinderile care înainte se aflau în proprietatea capitalului monopolist și a capitaliștilor străini, întreprinderile naționalizate de puterea democrat-populară, precum și cele nou create de stat după victoria revoluției: fabricile și uzinele, minele și centralele electrice, căile ferate și celelalte categorii de transporturi, mijloacele de telecomunicație etc.

Subsolul, apele, precum și pădurile, pământurile virgine și alte resurse naturale recunoscute prin lege ca fiind de stat, sînt și ele proprietate de stat și aparțin întregului popor. În domeniul agriculturii sînt proprietate de stat stațiunile de mașini și tractoare, centrele de închiriere și stațiunile agrotehnice organizate de stat, precum și întreprinderile agricole de stat — gostaturile. În sfera circulației, statului îi aparțin întreprinderile comerciale, care joacă un rol hotărîtor în comerțul cu ridicata. În mîna statului se află aproape întregul comerț exterior și aproape întregul sistem bancar.

În 1952 statul concentra deja în mîna sa 80% din industria grea și circa 50% din industria ușoară (cu excepția producției meșteșugărești). Partea sectorului socialist în industrie și în comerț crește în ritm rapid. În 1949 întreprinderile de stat produceau 43,8% din întreaga producție industrială a țării, iar în 1952—67,3%. În 1950 partea comerțului de stat și a celui cooperatist cu amănuntul și cu ridicata reprezenta 44,4% din întregul comerț interior, iar în 1952 — 62,9%.

Statul controlează întregul comerț exterior, concentrînd în mod direct în mîna sa circa 90% din toate operațiile de import și export, inclusiv întregul comerț cu U.R.S.S. și cu țările de democrație populară. Banca populară de stat deține monopolul emisiunilor și controlează peste 90% din totalul depunerilor și împrumuturilor.

În 1950 a fost întocmit, pentru întâia oară în istoria Chinei, un buget de stat unic, care posedă o bază reală. Începând cu 1951, bugetul este executat cu un excedent. Circa 60% din fondurile bugetului pe 1953—1954 au fost folosite pentru construcția economică și culturală.

Proprietatea de stat, a întregului popor asupra mijloacelor de producție formează baza relațiilor de producție socialiste în industrie. Economia de stat este forța conducătoare a întregii economii naționale și constituie baza materială pentru înfăptuirea de către statul democrat-popular a transformărilor socialiste.

Pe baza proprietății socialiste a întregului popor asupra mijloacelor de producție, în economia de stat a început să se afirme și să acționeze legea economică fundamentală a socialismului. Scopul întreprinderilor socialiste de stat este satisfacerea nevoilor materiale și culturale crescînde ale oamenilor muncii. Producția industrială socialistă este înzestrată cu o tehnică înaintată. Dar acțiunea legii economice fundamentale a socialismului este încă foarte limitată, deoarece în economia națională a țării formele de economie bazate pe proprietatea privată sînt predominante.

În opoziție cu legea concurenței și a anarhiei în producție, apare și începe să acționeze legea economică a dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale. Sprijinindu-se pe proprietatea socialistă de stat asupra mijloacelor de producție, guvernul popular al Chinei înfăptuiește planificarea curentă și de perspectivă a economiei naționale. Întreprinderile de stat se dezvoltă tot mai mult după plan, în ele se aplică hozrasciotul, iar retribuirea muncitorilor și funcționarilor se face după cantitatea și calitatea muncii efectuate de ei. Statul stabilește prețurile la cele mai importante produse ale producției industriale și agricole, reglementează circulația banilor și controlează comerțul exterior. Prin aceasta statul exercită o influență regulatoare asupra celorlalte sectoare nesocialiste ale economiei naționale.

Proprietatea cooperatistă înglobează cooperăția de aprovizionare și desfacere, cooperăția de consum, cooperăția de credit, cooperativele de producție și artelurile specializate în anumite ramuri. Spre deosebire de întreprinderile de stat, care se bazează pe proprietatea socialistă a întregului popor, întreprinderile cooperatiste sînt proprietatea

unor colective și organizații. Cele mai dezvoltate forme de cooperative au un caracter socialist.

Paralel cu aceasta, din sectorul cooperatist fac parte și cele mai simple forme de cooperative, care constituie numai germeii ai formelor socialiste de economie. Din aceste cooperative fac parte, de pildă, grupurile sezoniere, de într-ajutorare în muncă, care funcționează temporar și în care se folosește munca colectivă a țăranilor pentru efectuarea unor lucrări pe ogoarele gospodăriilor individuale. În cadrul lor se menține proprietatea privată nu numai asupra pămîntului, dar și asupra uneltelor de producție agricole, precum și asupra producției obținute. Pe măsură ce mijloacele de producție și mijloacele de muncă continuă să fie socializate, aceste forme cele mai simple ale cooperativelor se vor transforma treptat în mari gospodării colective socialiste.

Cooperăția în sfera circulației este reprezentată în special de cooperativele de aprovizionare și desfacere sătești, care se ocupă cu aprovizionarea membrilor lor cu mărfuri de larg consum, unelte agricole, îngrășăminte și cu achiziționarea produselor lor.

Cooperăția de aprovizionare și desfacere se află sub influența conducătoare a comerțului de stat și contribuie la întărirea legăturilor economice dintre gospodăria țărănească, bazată pe mica producție de mărfuri, și economia socialistă de stat, la întărirea planificării în aprovizionarea țăranilor cu mărfuri industriale, și în achiziționarea de cereale, bumbac și alte materii prime de către stat pentru industrie. Cooperăția de credit este legată de Banca populară de stat, care îndrumază activitatea ei și-i acordă ajutor în mijloace bănești. Statul democrat-popular ajută prin toate mijloacele la dezvoltarea cooperăției de producție a țăranilor individuali și a meșteșugarilor, contribuind la trecerea ei treptată de la formele inferioare la forme superioare.

În aprilie 1954 grupurile temporare și cele permanente de într-ajutorare cuprindeau mai bine de 50% din totalitatea gospodăriilor țărănești. În țară existau peste 90.000 de cooperative agricole de producție, care înglobau 1.660.000 de gospodării țărănești. Se prevedea ca pînă la sfîrșitul primului plan cincinal (1957) să fie unite în cooperative agricole de producție 35% din numărul total al gospodăriilor țărănești și circa 40% din întreaga suprafață cultivabilă a țării. În 1954 cooperăția de aprovizionare și desfacere a unit 150.000.000 de oameni. Cooperăția de credit la sate este reprezentată

de cooperativele agricole de credit. În țară există în prezent 9.400 de cooperative de credit, care numără 6.000.000 de membri.

Mica proprietate privată asupra pământului și a altor mijloace de producție, bazată pe munca personală, înglobează masa de milioane de gospodării țărănești și pe meșteșugari. Ca urmare a transformărilor agrare revoluționare a crescut considerabil pătura țăranimii mijlocașe și a scăzut simțitor numărul țăranilor săraci și al muncitorilor agricoli, care, după ce au primit pământ, au început să ducă o gospodărie proprie.

O parte însemnată dintre țăranii din regiunile îndepărtate și cu populație puțin numeroasă ale Chinei (Tibetul, Sintzeanul, Mongolia Interioară) duc o gospodărie naturală și seminaturală (patriarhală) sub forma agriculturii primitive și a creșterii nomade a vitelor, care satisfac nevoile personale ale țăranilor și este legată într-o foarte slabă măsură de schimb și de piață.

Mica proprietate privată asupra mijloacelor de producție este reprezentată și de producția meșteșugărească, care este deosebit de larg răspândită la sate, de micile întreprinderi comerciale de la orașe, de micile ateliere pentru prestarea de servicii curente populației și altele.

Intrucât China este o țară agrară cu o industrie slab dezvoltată, mica producție de mărfuri ocupă un loc predominant în economie.

Satele chineze numără peste 100.000.000 de gospodării țărănești mici și foarte mici. În țară există circa 30.000.000 de meșteșugari. Agricultură continuă să se bazeze pe mica producție țărănească de mărfuri, fărâmițată și înapoiată. Pământul este fărâmițat în parcele infime și este cultivat prin munca manuală a țăranilor sau cu ajutorul vitelor de muncă, folosindu-se unelte agricole vechi, primitive. O mare parte din mărfurile industriale consumate de țărănime sînt produse de meșteșugari și meseriași.

Mica producție de mărfuri țărănească și meșteșugărească generează inevitabil elemente capitaliste. La sate are loc o diferențiere de clasă a țăranimii în țărani săraci și în chiaburi. Dar în condițiile statului democrat-popular ea are un caracter limitat.

Rolul regulator în sectorul micii producții de mărfuri îl are legea valorii, a cărei acțiune se manifestă într-o formă spontană. Legea valorii exercită o influență însemnată și asupra producției în întreprinderile de stat și cooperatiste. Pe măsura consolidării proprietății de stat și cooperatiste

și a extinderii acțiunii legii dezvoltării planice, statul stăpânește tot mai mult legea valorii, banii, comerțul și le transformă în instrumente ale construcției socialiste.

Statul democrat-popular acordă gospodăriilor individuale ale țăranilor și meșteșugarilor ajutor în folosirea posibilităților de producție de care dispun acestea, încurajînd totodată prin toate mijloacele trecerea lor pe calea socialistă de dezvoltare prin cooperatie, pe baza respectării stricte a principiului liberului consimțămînt.

Proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producție înglobează întreprinderile industriale capitaliste la orașe, gospodăriile chiaburești la sate, întreprinderile capitalului comercial, și ocupă un loc important în economia Chinei. În această formă de proprietate se încadrează și numeroasele ateliere meșteșugărești, care folosesc forță de muncă salariată, și ateliere manufacturiere, al căror număr este destul de însemnat.

În mâinile capitalului privat se afla în 1952 31% din producția mării industriei, cel puțin jumătate din întreaga industrie ușoară și 70% din întregul comerț cu amănuntul. În ceea ce privește chiaburimea, ea a fost expropriată parțial în cursul războiului civil și al transformărilor agrare revoluționare. În prezent, greutatea specifică a chiaburilor în satul chinez este: în vechile regiuni eliberate — de circa 1%, iar în regiunile eliberate mai tîrziu — de la 2 pînă la 4%.

Ca regulator al gospodăriilor capitaliste acționează legea valorii. În întreprinderile capitaliste continuă să acționeze legea plusvalorii.

Intrucît în etapa actuală nu există premisele economice pentru înlocuirea producției capitaliste cu producția socialistă, e necesar să se folosească pentru ridicarea economiei întreprinderile industriale, meșteșugărești și comerciale aflate în mâinile capitalului privat. În scopul sporirii producției industriale și agricole în țară și al dezvoltării circulației mărfurilor, Guvernul popular al Chinei acordă întreprinderilor particulare credite, le dă comenzi pentru producerea anumitor sorturi de mărfuri, le aprovizionează cu materii prime și cumpără de la ele producția finită.

Totodată se duce o politică de îngrijire a tendințelor de exploatare ale capitaliștilor la orașe și ale chiaburimii la sate. Burghezia tinde să lărgească și să intensifice exploatarea clasei muncitoare și a țăranimii, să umfle prețurile la mărfurile de primă necesitate, nesocotind legile existente

ale guvernului popular, să slăbească controlul exercitat de clasa muncitoare asupra întreprinderilor particulare etc. Guvernul popular curmă activitatea capitaliștilor care caută să dezorganizeze economia, să submineze planurile de stat și prin aceasta să aducă daune statului și poporului, își intensifică rolul regulator în ceea ce privește întreprinderile capitaliste particulare în interesul avântului economiei naționale în ansamblu. Un rol esențial în îngrădirea elementelor capitaliste la orașe și la sate îl are politica fiscală a puterii populare.

O însemnătate deosebită în economia perioadei de trecere din China o are capitalismul de stat. *Capitalismul de stat* este reprezentat în special de întreprinderile industriale și comerciale mixte, de băncile și societățile de credit mixte la care participă statul și capitalul privat. Aceste întreprinderi lucrează sub controlul statului. Circa o pătrime din venitul întreprinderilor capitaliste de stat intră în mâinile capitaliștilor, iar restul, sub forma impozitului pe venit, îl încasează statul și este folosit pentru îmbunătățirea condițiilor materiale și culturale ale muncitorilor, pentru lărgirea utilajului întreprinderilor. Partea întreprinderilor capitaliste de stat în producția mării industrii reprezenta 6% în 1952.

Guvernul popular al Chinei încurajează trecerea întreprinderilor capitaliste private la diferitele forme ale capitalismului de stat, pentru ca ulterior să înlocuiască treptat proprietatea capitalistă prin proprietatea de stat, a întregului popor.

Prin urmare, în economia actuală a Chinei există trei sectoare economice principale: sectorul socialist, sectorul miciei producției de mărfuri și sectorul capitalist.

Potrivit cu schimbările din economie s-a schimbat structura de clasă a societății. Clasele principale în Republica Populară Chineză sînt *clasa muncitoare și țărănimea*. În afară de acestea există clasa burghezii naționale la orașe și clasa chiaburilor la sate, precum și numeroasa pătură a miciei burghezii orășenești.

O însemnătate hotărîtoare pentru succesul construcției socialiste are întărirea alianței dintre muncitori și țărani sub conducerea clasei muncitoare. Aceasta este principala condiție a antrenării maselor țărănești la construirea socialismului. Politica puterii populare urmărește dezvoltarea prin toate mijloacele a strînsei legături economice dintre

industria de stat și gospodăria țărănească, precum și cooperativizarea gospodăriilor țărănești. Intrucit în etapa actuală în China n-a fost creată încă o industrie socialistă în stare să creeze agriculturii o bază de mare producție mecanizată, legătura pe linie de producție dintre oraș și sat n-a luat încă dezvoltare. Legăturile economice dintre oraș și sat există mai ales sub forma unei *strînse legături pe linie de comerț*. Statul dezvoltă prin toate mijloacele comerțul de stat și cooperatist, înlăturînd capitalul privat din comerț. În scopul asigurării nevoilor de alimente ale țării și al biruirii tendințelor capitaliste spontane, statul a trecut, cu începere din iarna 1952—1953, la sistemul colectărilor de cereale pe bază de plan.

Contradicția de clasă fundamentală în perioada de trecere este contradicția dintre clasa muncitoare și masele muncitoare ale țărănimii, de o parte, și burghezia de la orașe și chiaburimea de la sate, de altă parte. Transformarea socialistă a economiei Chinei este însoțită de o ascuțită luptă de clasă.

Căile industrializării socialiste a Chinei. În cursul perioadei de refacere au fost obținute mari succese în dezvoltarea economiei Chinei. Încă în 1952 volumul producției în ramurile principale ale industriei și în agricultură a depășit cei mai înalți indici atinși vreodată în trecut. A crescut greutatea specifică a formelor socialiste ale economiei și s-a întărit rolul lor conducător în întreaga economie națională. Dezvoltarea cu succes a agriculturii, creșterea veniturilor și a puterii de cumpărare a maselor țărănești creează o vastă piață internă, există o cerere de produse industriale din partea a milioane de țărani; există o cerere de unelte agricole, de produse ale industriei textile, de pielărie și ale altor ramuri ale industriei. Agricultură în dezvoltare aprovizionează în proporții mereu crescînde industria și orașele cu materii prime și cu alimente. Ia amploare comerțul, au fost consolidate sistemul financiar și circulația banilor. Începînd cu 1953, economia Chinei a trecut de la refacerea economiei la reconstrucția ei socialistă.

Partidul Comunist Chinez, ținînd seama de sectoarele economice și de clasele din economia de trecere, cunoscînd și folosind legile economice de dezvoltare a societății, a elaborat linia generală a partidului pentru întreaga perioadă de trecere. În 1953 Mao Țze-dun a spus: „Linia generală și sarcinile centrale ale partidului în această perioadă de

treccere constau în aceea ca într-un timp destul de îndelungat să se înfăptuiască treptat industrializarea socialistă a țării, să se înfăptuiască treptat transformarea socialistă a agriculturii, a industriei meșteșugărești, a comerțului privat și a industriei private. Această linie generală este farul care luminează întreaga noastră muncă. A duce indiferent ce muncă în afara ei înseamnă a comite o greșeală de dreapta sau de stînga¹. Regimul de democrație populară din China asigură posibilitatea lichidării exploataării și a mizeriei, precum și posibilitatea construirii societății socialiste.

Începutul realizării acestei linii generale elaborate de Partidul comunist și de Guvernul popular îl constituie *primul plan cincinal de dezvoltare a economiei naționale a Chinei* (1953—1957). Sarcina economică fundamentală a primului plan cincinal este dezvoltarea industriei grele, crearea bazelor pentru industrializarea țării. Planul cincinal prevede un continuu avînt al transportului, al industriei ușoare, al agriculturii și lărgirea comerțului. O atenție deosebită se acordă dezvoltării cooperăției în agricultură și în industria meșteșugărească. În primul plan cincinal se asigură dezvoltarea cu precădere a formelor socialiste ale economiei.

O însemnătate primordială și hotărîtoare în dezvoltarea economiei Chinei pe calea socialismului o are industrializarea țării.

După cum s-a mai spus, înainte de revoluție industria chineză avea un caracter colonial și semicolonial. Partea principală a ei o forma industria ușoară, în special industria bumbacului, care era concentrată mai ales în Șanhai — centrul dominației capitalului străin. În majoritatea orașelor și a regiunilor industria nu exista sau era foarte slab dezvoltată. Întreprinderi ale industriei grele erau în special uzinele de reparații (șantierelor de reparații navale, atelierelor de cale ferată), care aparțineau capitalului străin, precum și minele și uzinele — prost utilizate — care furnizau materii prime și semifabricate statelor imperialiste. Industria metalurgică era extrem de slabă; nu exista o adevărată industrie a construcției de mașini.

Sarcina industrializării socialiste a Chinei constă în transformarea unei țări agrare, înapoiate din punct de vedere economic, care în trecut era o țară semifeudală și semicolonială, într-o mare putere industrială socialistă. Cu toate greutățile imense (înapoierea tehnică, lipsa de cadre

¹ Vezi „Pravda“ din 22 iunie 1954.

industriale calificate, necunoașterea resurselor naturale etc.), China dispune de condiții favorabile și de posibilități uriașe pentru îndeplinirea acestei sarcini istorice.

China, care numără 600.000.000 de locuitori, posedă imense rezerve umane. Clasa muncitoare chineză, în frunte cu Partidul comunist, conduce construcția economică și culturală. Ca clasă înaintată a societății, ea unește prin exemplul său de muncă plină de abnegație, prin spiritul de organizare și disciplina sa cele mai largi pături ale maselor muncitoare în lupta pentru socialism. În țară a fost făurită și s-a întărit alianța prietenească dintre muncitori și țărani; industrializarea țării se bucură de sprijinul activ al sutelor de milioane de țărani.

China dispune de foarte bogate resurse naturale pentru dezvoltarea tuturor ramurilor industriei, și în primul rînd a industriei grele. Industrializarea Chinei se înfăptuiește prin construirea de întreprinderi înzestrate cu tehnica cea mai modernă. Republica Populară Chineză primește din partea Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară din Europa utilaj de prim-rang, își însușește foarte bogata experiență tehnică, experiența organizării muncii și a producției în marile întreprinderi socialiste.

Guvernul Uniunii Sovietice ajută China la construcția și reconstrucția a 141 de unități industriale foarte importante: combinate metalurgice, întreprinderi pentru producția metalelor neferoase și pentru extracția cărbunelui și a petrolului, uzine de construcții de mașini, uzine de automobile, uzine de tractoare, centrale electrice etc.

Prin politica lor economică, Partidul comunist și Guvernul popular al Chinei înfăptuiesc în mod consecvent sarcina dezvoltării planificate, sistematice și rapide a industriei grele: industria minieră, metalurgică, a construcției de mașini, a cărbunelui, chimică și electrică. Paralel cu reconstrucția și lărgirea vechilor uzine, fabrici și mine se fac mari investiții în construcția de noi întreprinderi de industrie grea.

Industrializarea țării înseamnă creșterea cu precădere a producției mijloacelor de producție, ceea ce constituie o condiție necesară a sporirii producției de mijloace de consum. Potrivit cu aceasta, încă în 1952 greutatea specifică a industriei grele a atins 43,8% din valoarea întregii producții industriale față de 32,5% în 1949. În 1953 au început și au continuat lucrările pentru construirea a 173 de importante unități industriale. După terminarea con-

struirii acestor întreprinderi va crește simțitor capacitatea de producție a industriei. China va avea o industrie grea proprie, care va asigura baza pentru industrializarea țării.

O largă dezvoltare ia industria de construcții de mașini. În 1933 construcția de mașini reprezenta numai 1% din întreaga mare industrie a Chinei. Majoritatea uzinelor de construcții de mașini erau ocupate mai ales cu repararea și asamblarea mașinilor și a mașinilor-unelte, ale căror piese erau importate în China din țările imperialiste.

În ultimii cîțiva ani industria construcției de mașini a Chinei a luat o dezvoltare rapidă. Dacă considerăm valoarea totală a producției întreprinderilor de stat de construcție de mașini în 1949 egală cu 100, în 1950 ea reprezenta 282%, în 1951 — 473%, în 1952 — 776% și în 1953 — 1.273%, adică în 4 ani producția industriei construcției de mașini a crescut în expresie valorică de 13 ori.

Au fost construite și date în exploatare o uzină pentru producția de țevi trase fără sudură, o uzină de laminate de oțel și două furnale înalte la combinatul metalurgic din Anșan, au fost create marile cariere de cărbuni la suprafață Haicijou din Fusin.

O trăsătură caracteristică a industrializării socialiste este creșterea mai rapidă a industriei de stat. În cursul primului plan cincinal, valoarea totală a producției întregii industrii a Chinei va crește de aproximativ 2 ori în comparație cu 1952, adică sporul mediu anual va fi de 15%, iar valoarea totală a producției industriei de stat, inclusiv producția de stat locală, va crește de aproximativ 2,5 ori, adică sporul mediu va fi de circa 20% anual.

Dezvoltarea rapidă a industriei necesită acumulări importante. Izvoarele de mijloace pentru acest scop sînt în primul rînd acumulările create în sectorul de stat al economiei, veniturile din comerțul interior și exterior, apoi impozitele încasate de la întreprinderile capitaliste, precum și impozitele încasate de la populație.

Mijloacele principale folosite pentru dezvoltarea economiei naționale aparțin statului și intră în sectorul socialist al economiei; sectorul capitalist face investiții mult mai mici. Din această cauză mărimea absolută și greutatea specifică a sectorului de stat vor crește rapid, în timp ce greutatea specifică a economiei capitaliste se va micșora.

Una dintre principalele condiții ale dezvoltării cu succes a economiei naționale a Chinei este creșterea productivității muncii muncitorilor și țăranilor. În rîndurile muncitorilor din întreprinderile de stat se desfășoară întrecerea în muncă pentru mărirea producției, pentru îmbunătățirea calității produselor, pentru economisirea de materii prime și pentru o mai bună folosire a utilajului. Frunțașii în pro-

ducție sînt stimulați materialicește. Există mii de eroi ai muncii, care au primit distincții din partea guvernului.

Transformarea socialistă treptată a agriculturii. În prezent baza agriculturii o constituie mica gospodărie țărănească. Folosirea posibilităților de producție existente în această gospodărie și neepuizate încă constituie o condiție necesară a sporirii continue a producției agricole. Transformările agrare revoluționare din satul chinez au exercitat o influență însemnată asupra dezvoltării forțelor de producție din agricultură și asupra situației maselor țărănești. Pentru prima oară în istoria țării se aplică pe scara întregului stat măsuri îndreptate spre dezvoltarea considerabilă a producției agricole. Țăranilor nevoiași guvernul le acordă ajutor în semințe și sub formă de credit. A fost organizată lupta împotriva dăunătorilor culturilor agricole. Se desfășoară propagarea cunoștințelor agrotehnice moderne. Guvernul popular al Chinei efectuează cu participarea maselor largi ale țărănimii lucrări de irigație, care au o mare însemnătate pentru regiunile agricole mai importante ale țării și care salvează de la inundații zeci de milioane de țărani.

Un exemplu de mari construcții hidrotehnice îl constituie construcția hidrotehnică din bazinul fluviului Huaihe, la care au lucrat în decurs de trei ani 2.000.000 de oameni. Au fost curățate și săpate din nou albiile a 77 de riuri cu o lungime totală de 3.000 de kilometri, au fost construite 104 eluze. Numai un singur dig pe cursul inferior al fluviului Huaihe salvează de la inundație 20.000.000 de țărani. Potrivit datelor incomplete, din 1950 pînă în 1953 țărani au construit singuri peste 6.000.000 de mici canale de irigație, iazuri și bazine de apă, au fost săpate mai bine de 800.000 de fîntîni, au fost refăcute și construite peste 250 de mari construcții de irigație. Datorită acestui fapt, suprafața terenurilor irigate a crescut cu 56.000.000 de mu¹.

La începutul lui mai 1954 a fost terminată construirea lacului de acumulare de la Guantin, pe cursul superior al fluviului Iundinhe (China de nord), cel mai mare lac de acumulare din China, care preîntîmpină inundațiile în regiunea Pekinului și a Teanțzinului.

În 1952 agricultura a fost complet restabilită, iar producția agricolă a atins cel mai înalt nivel din istoria Chinei, depășind considerabil proporțiile maxime ale producției dinainte de război. Recolta globală de cereale în 1952 a reprezentat 145%, iar cea de bumbac circa 300% față de 1949. Primul plan cincinal prevede sporirea producției de cereale cu 30% în comparație cu 1952. Se prevede ca, după două planuri cincinale sau ceva mai mult, recolta culturilor cerealiere să atingă 275.000.000—300.000.000 de tone, ceea ce va depăși cu 70% nivelul din 1952 și va reprezenta 500 kg de cereale în medie pe cap de locuitor pe an.

¹ Mu = 0,06 hectare.

Cu toate succesele însemnate obținute în dezvoltarea agriculturii Chinei, mica gospodărie țărănească, bazată pe proprietatea privată a țărănimii muncitoare asupra mijloacelor de producție, nu este în stare să satisfacă nevoile mereu crescînde de alimente ale poporului, mai ales ale populației orășenești, care crește repede, și nici nevoile de materii prime agricole ale industriei. Pe baza micii gospodării țărănești nu poate fi înlăturată diferențierea principalelor mase ale țărănimii și îmbunătățită radical situația lor.

Victoria revoluției democrat-populare a deschis calea necapitalistă de dezvoltare a agriculturii Chinei — calea transformării ei socialiste treptate. Respingînd calea capitalistă de dezvoltare, Partidul comunist și Guvernul popular al Chinei au trasat și înfăptuiesc planul de trecere treptată liber-consimțită a țăranilor de la mica gospodărie țărănească, bazată pe proprietatea privată, la marea gospodărie colectivă socialistă.

În hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez „Cu privire la dezvoltarea cooperăției agricole de producție” (din 16 decembrie 1953) se spune:

„În scopul dezvoltării continue a forțelor de producție în agricultură, partidul și-a pus următoarea sarcină centrală în munca la sate: folosind forme și metode pe înțelesul țăranilor și acceptabile pentru ei, să educe masele țărănești și să contribuie la unirea și organizarea lor treptată; să înfăptuiască treptat transformări socialiste în agricultură, pentru a transforma agricultura dintr-o gospodărie individuală înapoiată, bazată pe mica producție de mărfuri, într-o gospodărie cooperatistă înaintată și cu o înaltă productivitate, să înlătore treptat disproporția în ceea ce privește dezvoltarea industriei și a agriculturii și să dea posibilitatea țăranilor să scape treptat de mizerie și să-și construiască o viață înstărită și fericită”¹.

În China există următoarele forme de asociații cooperatiste ale țăranilor, care se deosebesc în primul rînd prin gradul de socializare a principalelor mijloace de producție.

O tot mai mare dezvoltare ia cooperativizarea țăranilor în sfera circulației sub forma *cooperăției de aprovizionare și desfacere și a cooperăției de credit*. Aceste forme de cooperare ajută pe țărani să scape treptat de exploatarea

¹ „China nouă” nr. 8, 1954.

negustorilor și a cămătarilor. Ele ajută pe țărani la vînzarea produselor alimentare și a materiilor prime agricole către stat, la aprovizionarea satelor cu mijloace de producție și obiecte de consum, la acordarea de credite cu dobîndă mică țăranilor, la dezvoltarea depunerilor de economii. Ele ajută la organizarea cooperativizării gospodăriilor țărănești pe linie de producție: grupuri de într-ajutorare și cooperative agricole de producție.

Grupurile temporare de într-ajutorare se creează pentru efectuarea în comun a unor munci agricole pe ogoarele țăranilor individuali, păstrîndu-se proprietatea privată asupra pămîntului și a uneltelor de producție. *Grupurile permanente de într-ajutorare* efectuează în mod colectiv principalele munci agricole în gospodăriile țăranilor individuali. Multe grupuri permanente unesc munca țăranilor nu numai în agricultură, dar și în cadrul ocupațiilor auxiliare. În cadrul lor se realizează o anumită diviziune și specializare a muncii. Unele dintre aceste grupuri creează fonduri sociale. Reprezentînd o formă mai înaltă în comparație cu grupurile cu durată temporară, grupurile permanente mențin proprietatea privată asupra pămîntului și asupra mijloacelor de producție. *Cooperativele agricole de producție* presupun punerea laolaltă a pămînturilor sub formă de cotă-parte, socializarea mijloacelor de producție ale țăranilor, sistemul unic de gospodărire pe baza muncii colective și crearea unor fonduri sociale relativ mari. În aceste cooperative veniturile se împart după mărimea cotei-parte de pămînt și după munca depusă în gospodăria obștească. *Forma superioară a cooperăției agricole* este cooperativa de producție de tipul artelului agricol din U.R.S.S., bazată pe proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție, inclusiv asupra pămîntului, și pe munca colectivă. În aceste cooperative agricole de producție, veniturile se împart exclusiv după zilele-muncă.

O parte integrantă inseparabilă a transformărilor socialiste înfăptuite în perioada de trecere este cooperativizarea micii producții meșteșugărești individuale. Îndrumînd dezvoltarea micii industrii meșteșugărești pe calea socialistă, Guvernul popular al Chinei organizează pe meșteșugari în diferite tipuri de arteluri ale *cooperăției meșteșugărești* (grupuri de producție în industria meșteșugărească, arteluri de aprovizionare și desfacere ale cooperăției meșteșugărești, cooperative meșteșugărești).

După cum s-a mai spus, în etapa actuală a transformării socialiste a agriculturii Chinei, forma predominantă de cooperativizare a gospodăriilor țărănești pe linie de producție o constituie formele cele mai simple, inferioare ale cooperativei, reprezentate de grupurile temporare de într-ajutorare și de cele permanente. Dar și aceste forme inferioare de cooperativizare au, datorită muncii în comun, colective, mari avantaje față de munca individuală a țăranilor individuali. Grupurile de într-ajutorare pregătesc pe țăranii individuali pentru trecerea la cooperativele agricole de producție, bazate pe socializarea mijloacelor de producție și pe munca colectivă. Cooperativele agricole de producție dau posibilitatea să se folosească tehnica și agrotehnica modernă, să se introducă o diviziune rațională a muncii, să se organizeze planificarea agriculturii, să se asigure cointeresarea materială personală a țăranilor în ridicarea productivității muncii pe baza repartiției veniturilor după muncă.

Un mare rol în cooperativizarea gospodăriilor țărănești revine întreprinderilor agricole socialiste de stat. Au și fost create primele stațiuni de mașini și tractoare, precum și numeroase centre de închiriere și stațiuni agrotehnice. În 1954 existau 59 de gospodării de stat mecanizate și peste 2.000 de gospodării de stat de subordonare districtuală și județeană. Întreprinderile agricole de stat acordă țăranilor un ajutor real, dovedind în practică superioritatea mării gospodării mecanizate.

Cooperativele create nu au încă, în covârșitoarea lor majoritate, o bază materială de producție mecanizată. Astfel, în nord-estul Chinei numai 2% din cooperativele agricole de producție existente își cultivă pământul cu ajutorul mașinilor furnizate de primele stațiuni de mașini și tractoare. Celelalte cooperative cultivă pământul cu ajutorul muncii manuale și al vitelor, folosind unelte agricole vechi sau unelte de tip îmbunătățit. Dar și în aceste cooperative primitive, ca urmare numai a folosirii în comun a mijloacelor de producție ale țăranilor și a muncii colective, producția la hectar a culturilor agricole este cu 15—20%, iar a unora dintre ele chiar cu 30% mai mare decât în gospodăriile țărănești individuale. Cooperativele agricole de producție efectuează construirea și repararea micilor instalații de irigație, transformând pământurile secetoase în pământuri irigate, lucrează minuțios solul și folosesc îngrășăminte, ridicând fertilitatea solului, luptă împotriva dăunătorilor culturilor agricole, dezvoltă creșterea animalelor proprietate obștească și măresc productivitatea ei.

Trecerea de la formele inferioare ale asociațiilor cooperative la formele lor superioare se face treptat, ținându-se seama de condițiile diferite în ceea ce privește dezvoltarea

economică, politică și culturală a fiecărei regiuni și respectându-se cu strictețe principiul liberului consimțământ. Partidul comunist și Guvernul popular al Chinei duc o luptă hotărâtă atât împotriva mersului de la sine în cooperativizarea gospodăriilor țărănești cât și împotriva tendinței de a o lua înainte — de a trece la formele superioare ale asociațiilor cooperative fără a pregăti pentru aceasta premisele materiale și politice necesare.

Ridicarea nivelului de trai material și cultural al popoului chinez. Construcția socialistă în Republica Populară Chineză este însoțită de îmbunătățirea condițiilor de muncă ale muncitorilor, de ridicarea bunăstării lor. În întreprinderile de stat și particulare ziua de muncă este limitată la 8-10 ore (în locul zilei de 14-16 ore, cât era înainte), au fost introduse *contractele colective*, încheiate între întreprinderi și muncitori. Salariul muncitorilor și al funcționarilor în întreprinderile de stat și particulare este stabilit la același nivel pentru categoriile corespunzătoare de muncitori. În întreaga țară au fost create și-si desfășoară activitatea *sindicatelor*, în care sînt uniți majoritatea muncitorilor și funcționarilor. În 1951 au fost introduse asigurările sociale pentru muncitori și funcționari.

Poporul chinez a și obținut mari succese în construcția culturală. Înainte muncitorii și țăranii nu aveau acces nu numai în institutele de învățământ mediu și cel superior, dar nici în școlile elementare. Înainte de revoluție, circa 90% din populație era analfabetă. În Republica Populară Chineză învățământul a devenit accesibil maselor muncitoare.

Îmbunătățirea situației materiale a popoului chinez își găsește expresia în creșterea simțitoare a puterii de cumpărare a populației, care numai în 1953 s-a mărit cu aproximativ 20%. Volumul total al comerțului interior în 1951 reprezenta 130%, iar în 1952 — circa 170% față de 1950 (în prețuri comparabile). În 1952 salariul real al muncitorilor din întreprinderile industriale de stat era cu 75% mai mare decât în 1949.

În cei câțiva ani de cînd a fost creată republica, numărul elevilor și studenților a crescut de peste două ori. În 1953 învățau în școlile elementare peste 55.000.000 de copii, depășind astfel de aproape 2,4 ori numărul maxim de elevi ai școlilor elementare dinainte de eliberarea Chinei. În 1953 învățau în școlile medii 3.600.000 de oameni, în institutele de învățământ superior — mai bine de 220.000 de studenți. Școlile de iarnă pentru lichidarea analfabetismului au fost frecventate în 1952 de circa 50.000.000 de țărani.

Revoluția a schimbat în mod radical situația femeilor din China. La muncă egală ele primesc același salariu ca și bărbații. La înfăptuirea transformărilor agrare țăranele au primit loturi de pământ egale cu ale bărbaților. O mare atenție se acordă ocrotirii mamei și copilului. Femeile se bucură deopotrivă cu bărbații de drepturi politice depline și se încadrează activ în viața economică și social-politică a țării.

Victoria revoluției democrat-populare a eliberat poporul chinez de înrobirea națională; ea a creat condițiile pentru avântul economic și cultural al tuturor naționalităților Chinei libere, pe baza principiilor egalității depline în drepturi.

Victoria revoluției din China are o însemnătate mondială. Deosebit de mare este rolul ei pentru țările lumii coloniale și semicoloniale, care prin situația lor politică și economică se află în condiții apropiate de acelea în care se afla China înainte de victoria revoluției populare. Ele se dezvoltă urmînd aceeași cale de luptă pe care a străbătut-o poporul chinez.

SCURTE CONCLUZII

1. Republica Populară Chineză, care a luat naștere ca urmare a victoriei revoluției, este un stat de democrație populară, condus de clasa muncitoare și bazat pe alianța dintre muncitori și țărani. În cursul dezvoltării sale, revoluția chineză s-a transformat din revoluție burghezo-democratică în revoluție socialistă, în urma cărui fapt China a pășit în perioada de trecere la socialism.

2. Statul democrat-popular a înfăptuit transformări social-economice fundamentale. Ca urmare a transformărilor agrare revoluționare au fost confiscate de la moșieri fără despăgubire pământurile și celelalte mijloace de producție, care au fost împărțite între țărani pe cap de locuitor, devenind proprietatea lor privată. În același timp statul democrat-popular a înfăptuit transformări socialiste. Majoritatea covârșitoare a întreprinderilor din industria grea, o parte din industria ușoară, marile bănci, principalele mijloace de transport, o mare parte din comerțul cu ridicata, aproape întregul comerț exterior au trecut, în urma

exproprierii marii burghezii comradore, în mîinile statului popular. Așa s-a format sectorul socialist de stat al economiei naționale.

3. După victoria revoluției populare, în economia Chinei există următoarele forme de proprietate: proprietatea de stat, proprietatea cooperatistă, mica proprietate privată a țăranilor și a meșteșugarilor și proprietatea capitalistă. Sectoarele economice principale sînt: sectorul socialist, sectorul micii producții de mărfuri și sectorul capitalist. Economia socialistă de stat este forța conducătoare în economia țării și baza materială pentru înfăptuirea de către stat a transformărilor socialiste. În industria și comerțul Chinei un rol important îl joacă capitalul privat, aflat sub controlul statului și folosit de puterea democrat-populară pentru mărirea producției de mărfuri industriale. Totodată a căpătat o extindere relativ mare capitalismul de stat.

4. Clasele principale ale Chinei contemporane sînt clasa muncitoare și țărănimia. Lupta de clasă are loc între clasa muncitoare, care pășește în alianță cu masele principale ale țărănimii, de o parte, și burghezia de la orașe și chiaburimea de la sate, de altă parte, între elementele socialiste și cele capitaliste din economia națională.

5. Statul democrat-popular, înfăptuind industrializarea țării și transformarea socialistă treptată a agriculturii, creează implicit condițiile pentru desființarea exploatării omului de către om și pentru construirea societății socialiste.

CAPITOLUL XLII

COLABORAREA ECONOMICĂ A ȚĂRILOR LAGARULUI SOCIALIST

Apariția și consolidarea pieței mondiale democratice. După cum s-a mai spus, în perioada de după cel de-al doilea război mondial, ca urmare a desprinderii din sistemul capitalist a unui șir de țări din Europa și Asia, s-a produs des-

trămarea pieței mondiale unice. Țările care s-au desprins din sistemul mondial al capitalismului și care împreună cu Uniunea Sovietică au format lagărul socialist au realizat o strînsă legătură economică și o colaborare între ele. Paralel cu piața mondială capitalistă a apărut o nouă piață mondială, *pieța mondială democratică*.

Participanții la această piață sînt în prezent: Uniunea Sovietică, Republica Populară Chineză, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Albania, Republica Democrată Germană, Republica Populară Mongolă și Republica Democrat-Populară Coreeană. Pe teritoriul acestor state, care este egal cu a patra parte a uscatului, trăiește mai bine de o treime din întreaga omenire.

Țările din Europa centrală și de sud-est care s-au desprins din sistemul capitalist au început, imediat după instaurarea regimului democrat-popular, să organizeze strînse legături economice cu Uniunea Sovietică și să colaboreze între ele. Aceste legături, bazate pe principiile ajutorului reciproc frățesc, au jucat un rol uriaș în refacerea rapidă a economiei statelor de democrație populară și în rezolvarea altor probleme economice urgente ale perioadei de după război. După crearea, în 1949, a Republicii Populare Chineze, în lagărul socialist a intrat o mare putere, cu o populație de 600.000.000 de oameni.

O dată cu trecerea țărilor de democrație populară la îndeplinirea planurilor economice de perspectivă, care urmăreau crearea bazelor socialismului, colaborarea economică dintre statele lagărului socialist a intrat într-o nouă etapă. Această etapă se caracterizează prin trecerea la *tratate și acorduri economice pe termen lung* cu privire la livrări reciproce de mărfuri. Aceste tratate și acorduri asigură fiecărei țări, pe termene îndelungate, primirea anumitor tipuri de mașini, utilaj, materii prime și alte mărfuri necesare pentru îndeplinirea planurilor ei economice. În același timp acordurile pe termen lung garantează fiecărei țări desfacerea produselor ei pe piața externă. Existența unor legături economice stabile și îndelungate creează o perspectivă clară pentru dezvoltarea neconținută a economiei și constituie una din principalele condiții ale construcției socialiste planificate în țările de democrație populară.

Experiența colaborării economice a țărilor lagărului socialist arată că chiar și cele mai dezvoltate țări capitaliste nu ar putea să acorde țărilor de democrație populară un ajutor atît de efectiv și tehniceste calificat ca acela pe care

li-l acordă Uniunea Sovietică și pe care și-l acordă ele reciproc.

În scopul colaborării economice sistematice a țărilor lagărului socialist a fost creat în 1949 *Consiliul de ajutor economic reciproc*, pe baza deplinei egalități în drepturi a tuturor statelor participante la acest Consiliu. Consiliul de ajutor economic reciproc organizează schimbul de experiență economică și tehnică, ajutorul reciproc în materii prime, alimente, mașini și utilaj, realizează coordonarea planificată a dezvoltării economiei statelor din lagărul socialist pe baza diviziunii raționale a muncii între ele. Aceasta corespunde pe deplin intereselor unei cît mai rapide dezvoltări a forțelor de producție ale fiecăreia din aceste țări și ale întregului lagăr socialist.

Colaborarea reciprocă a țărilor de democrație populară crește și se extinde rapid o dată cu dezvoltarea economiei lor naționale. Piața mondială democrată dispune de resurse care permit fiecărei țări să găsească în cadrul acestei piețe tot ce este necesar pentru dezvoltarea ei economică.

Creșterea neconținută și consolidarea pieței mondiale a țărilor lagărului socialist constituie o dovadă de netăgăduit a caracterului ei istoric progresist, a superiorității ei hotărîtoare față de piața mondială capitalistă.

Larga dezvoltare a colaborării economice dintre țările lagărului socialist nu numai că nu exclude dezvoltarea legăturilor lor comerciale cu țările din partea capitalistă a lumii, dar creează premise și condiții favorabile pentru această dezvoltare. Țările lagărului socialist tind să dezvolte legăturile de afaceri cu țările lagărului capitalist pe baza egalității în drepturi, a avantajului reciproc și a respectării stricte a obligațiilor asumate, pornind de la considerentul că deosebirea dintre sistemele social-economice nu trebuie să constituie o piedică pentru dezvoltarea relațiilor comerciale și a altor relații economice pe baza avantajului reciproc. Politica imperialismului american, care urmărește să împiedice comerțul țărilor capitaliste cu Uniunea Sovietică și cu statele de democrație populară, este tot mai mult demascată de viață și suferă eșec. Forțele agresive ale imperialismului nu sînt în stare să frîneze, să stăvilească avîntul economiei popoarelor care au rupt pentru totdeauna cu sistemul capitalist. Nu numai în rîndurile maselor largi de oameni ai muncii, dar și în cercurile oamenilor de afaceri din țările capitaliste, în special sub influența greutăților crescînde de

desfacere pe piața mondială capitalistă, crește tendința spre normalizarea și extinderea comerțului cu țările lagărului socialist.

Țările lagărului socialist folosesc legăturile comerciale cu țările capitaliste ca pe un factor de dezvoltare a economiei lor și de ridicare a nivelului de trai al populației. Dezvoltarea relațiilor comerciale între statele celor două lagăre are o și mai mare importanță pentru țările sistemului capitalist, mai ales în legătură cu îngustarea progresivă a pieței mondiale capitaliste. Stabilirea unor relații economice internaționale normale între țările celor două lagăre servește cauza păcii, a slăbirii încordării internaționale și a zădărnirii planurilor ațîțătorilor la un nou război.

Caracterul relațiilor economice dintre țările lagărului socialist. Țările lagărului socialist se deosebesc între ele în ceea ce privește nivelul dezvoltării lor economice și tehnice. Dar relațiile reciproce dintre aceste țări sînt determinate de faptul foarte important și hotărîtor că ele toate merg pe calea socialismului și a comunismului. *Locul principal* în economia țărilor de democrație populară îl ocupă formele socialiste de economie. Datorită acestui fapt, și în sfera relațiilor dintre țările lagărului socialist și-au pierdut puterea legile economice ale capitalismului, care exprimă exploatarea omului de către om, concurența și anarhia în producție. În acest lagăr relațiile dintre state se bazează pe legile economice ale socialismului și reflectă cerințele acestor legi. Colaborarea economică dintre țările lagărului socialist reprezintă *un nou tip de relații internaționale*, cum nu a cunoscut încă istoria.

În concordanță cu *legea economică fundamentală a socialismului*, legăturile economice dintre țările participante la piața mondială democratică sînt subordonate țelului comun al satisfacerii cît mai depline a nevoilor mereu crescînde ale oamenilor muncii, prin creșterea și perfecționarea neînteruptă a producției socialiste pe baza tehnicii celei mai înalte. Datorită acestui fapt, în lagărul socialist nu există și nu poate exista expansiune economică, schimb neechivalent, concurență, exploatare și înrobire a statelor slabe de către cele mai puternice. Relațiile dintre țările acestui lagăr se caracterizează prin colaborare to-vărășească și ajutor reciproc.

O foarte importantă particularitate a lagărului socialist este caracterul planificat al tuturor legăturilor economice

dintre țările care fac parte din el. În concordanță cu *legea dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale*, colaborarea economică dintre țările lagărului socialist se dezvoltă pe baza coordonării reciproce a planurilor economice. Planurile de stat pentru dezvoltarea economiei naționale ale Uniunii Sovietice și ale țărilor de democrație populară sînt seama de planurile de colaborare economică. În aceasta constă marea superioritate a pieței mondiale democratice în comparație cu piața mondială capitalistă, care este supusă unor crize tot mai frecvente și mai adînci ca urmare a pauperizării crescînde a maselor, a îngustării sferei de aplicare a forțelor principalelor țări capitaliste la resursele mondiale și a contradicțiilor tot mai adînci ale economiei capitaliste contemporane. Sprijinindu-se pe propriile lor resurse și pe ajutorul reciproc frățesc, țările lagărului socialist asigură avîntul neînterupt al economiei naționale și ridicarea sistematică a bunăstării materiale a maselor muncitoare. Acest lucru creează, la rîndul său, o bază trainică pentru lărgirea continuă a pieței mondiale democratice și face ca pe această piață să nu existe greutățile de desfacere inerente pieței mondiale capitaliste.

Caracterul planic al dezvoltării economiei țărilor lagărului socialist asigură posibilitatea de a folosi în modul cel mai rațional resursele existente, în scopul dezvoltării cît mai rapide a forțelor de producție, al dezvoltării continue a economiei și al ridicării bunăstării poporului. Țările lagărului socialist sînt interesate în dezvoltarea la maximum a forțelor de producție ale fiecăreia dintre ele, întrucît această dezvoltare întărește forța economică a întregului lagăr. Acest lucru creează condiții extrem de favorabile pentru lărgirea și întărirea colaborării economice dintre statele acestui lagăr.

Dezvoltarea și întărirea colaborării economice dintre țările lagărului socialist are loc pe baza unei *diviziuni internaționale noi, socialiste, a muncii* care se deosebește radical de diviziunea internațională a muncii din sistemul economic mondial capitalist.

Spre deosebire de ceea ce se întîmplă în capitalism, diviziunea muncii între statele lagărului socialist se formează nu prin constrîngere și violență, ci în cadrul colaborării între state egale în drepturi.

Diviziunea muncii între țările lagărului socialist pornește de la posibilitățile fiecărei țări și duce la un avînt ge-

neral. Fiecare țară afectează o parte din resursele sale satisfacerii nevoilor celorlalte țări și, la rândul ei, se sprijină pe ajutorul lor prietenesc. Diviziunea rațională a muncii dintre țările lagărului socialist contribuie la dezvoltarea multilaterală a forțelor lor de producție, permițând fiecărei țări să mobilizeze în acest scop, în mod planificat, nu numai resursele proprii, ci și resursele celorlalte țări frățești.

În același timp diviziunea socialistă a muncii permite diferitelor țări să evite paralelismul în dezvoltarea ramurilor mai importante ale industriei și agriculturii. Completându-se una pe alta ca unități economice egale în drepturi în cadrul sistemului general al lagărului socialist, țările din acest lagăr capătă posibilitatea de a accelera ritmul dezvoltării lor economice prin economisirea unor importante mijloace și forțe. Fiecare țară poate să-și concentreze forțele și mijloacele asupra dezvoltării acelor ramuri pentru care ea dispune de condiții naturale și economice mai favorabile, de experiență în producție și de cadre. Totodată diferite țări pot renunța la organizarea producției acelor tipuri de produse care pot să le fie livrate din alte țări în cantități suficiente pentru a satisface nevoile lor. Se obține în felul acesta o largă *specializare* și *cooperare a producției* în industrie și o mai rațională diviziune a muncii în producția de alimente și materii prime.

Această specializare și cooperare se realizează prin ordonarea reciprocă a planurilor de construcții capitale și prin încheierea de acorduri multilaterale și bilaterale de ajutor reciproc și colaborare pe termen lung. Specializarea și cooperarea au o însemnătate deosebit de mare în ramurile cele mai importante ale industriei grele — construcția de mașini și metalurgia, unde datorită acestui fapt se deschid largi posibilități pentru o reducere simțitoare a prețului de cost al produselor. În agricultură stabilirea unei diviziuni raționale a muncii creează condiții favorabile pentru dezvoltarea mai rapidă a tuturor ramurilor ei prin sporirea productivității muncii și prin folosirea rațională a terenurilor agricole.

Creșterea diviziunii socialiste a muncii contribuie la dezvoltarea continuă a pieței mondiale democratice.

Experiența colaborării economice a țărilor lagărului socialist confirmă pe de-a-ntregul teza marxist-leninistă potrivit căreia stabilirea unor relații economice bazate pe

egalitate în drepturi între țările puternic dezvoltate și cele slab dezvoltate este posibilă numai după eliberarea acestor țări de sub jugul imperialismului.

În relațiile dintre țările lagărului socialist a fost lichidată, pentru prima oară în istorie, contradicția, de nerezolvat pentru capitalism dintre tendința obiectiv progresistă spre apropiere, spre unire economică între diferite țări și metodele imperialiste de realizare a acestei uniri, care constau în aservirea financiară și înrobirea colonială a popoarelor economicește slabe de către statele dezvoltate din punct de vedere capitalist.

În lagărul capitalist relațiile economice dintre țările dezvoltate și țările înapoiate se bazează pe principiile dominației și subordonării și reflectă în primul rând raportul de forțe dintre parteneri. Statele imperialiste, pompind materii prime prețioase din țările slab dezvoltate, din colonii și semicolonii, permanentizează starea lor de înapoiere și dependența lor ca anexe agrare și de materii prime ale economiei metropolelor.

În lagărul socialist relațiile economice se caracterizează prin ajutorul reciproc multilateral, prin ridicarea țărilor slab dezvoltate la nivelul celor înaintate. Ca urmare a diviziunii internaționale socialiste a muncii, se înlesnește lichidarea înapoierii economice și a caracterului unilateral al dezvoltării economice, moștenite de țările de democrație populară de la capitalism, se creează condiții favorabile pentru industrializarea lor, se întărește independența lor economică față de lumea capitalistă, se dezvoltă mai repede economia lor și crește bunăstarea populației.

În lagărul socialist relațiile dintre țări sînt o întruchipare a principiilor *internaționalismului proletar*, a solidarității internaționale a oamenilor muncii. Aceste relații sînt bazate pe sprijinul reciproc dezinteresat, pe respectarea suveranității lor de stat și a intereselor lor naționale. Prietenia frățească și strînsa colaborare dintre țările lagărului socialist constituie unul din cele mai importante izvoare ale tăriei de nebiruit a acestui lagăr, o condiție hotărîtoare pentru succesul construcției socialiste în aceste țări.

Principalele forme de colaborare economică dintre țările lagărului socialist. Principalele forme de colaborare dintre țările lagărului socialist sînt: comerțul exterior, acordarea de credite, ajutorul tehnic-științific, colaborarea în domeniul pregătirii cadrelor.

Printre aceste forme de colaborare economică locul principal îl deține *comerțul exterior*.

Comerțul exterior al țărilor participante la piața mondială democratică are la bază cu totul alte principii decât comerțul exterior de pe piața mondială capitalistă. În lumea capitalistă, comerțul exterior, concentrat în mâinile monopolurilor, este subordonat intereselor stoarcerii de profit maxim printr-un schimb neechivalent și prin alte mijloace de jefuire și de aservire a țărilor înapoiate și dependente. Comerțul exterior al țărilor lagărului socialist este monopol de stat (U.R.S.S. și țările de democrație populară din Europa) sau se face sub controlul riguros al statului (Republica Populară Chineză) și slujește interesele avântului general, ale accelerării dezvoltării economice a țărilor acestui lagăr, ale ridicării nivelului de trai al populației lor.

Fiecare dintre țările participante la piața mondială democratică, realizând cu ajutorul comerțului exterior o parte mereu crescândă a producției economiei sale naționale, primește în schimb tot mai multe valori materiale: utilaj industrial, materii prime și alte mărfuri necesare pentru dezvoltarea ei economică. Fiecare țară importă mărfurile de care are nevoie și exportă mărfurile de care au nevoie celelalte țări, fără însă ca vreunul dintre participanții la acest schimb de mărfuri să impună partenerului mărfuri de care acesta nu are nevoie, cum se practică adeseori pe piața capitalistă.

Prețurile mărfurilor pe piața mondială democratică se stabilesc prin acorduri liber-consimțite între părți egale în drepturi, pe baza respectării depline a intereselor reciproce, ceea ce exclude orice discriminare și schimb neechivalent. Aceste prețuri sînt stabile: ele se stabilesc pe termen de cel puțin un an, iar la majoritatea mărfurilor prețurile rămîn neschimbate de-a lungul unui șir de ani.

Creșterea neîntreruptă a comerțului exterior între țările lagărului socialist constituie cea mai elocventă dovadă a dezvoltării și consolidării pieței mondiale democratice.

În 1938 întregul comerț al U.R.S.S. cu Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, România, Bulgaria și Albania reprezenta numai 1,5% din volumul comerțului exterior al U.R.S.S., iar în 1953 comerțul cu aceste țări reprezenta 40% din volumul comerțului exterior al U.R.S.S. În 1938 comerțul U.R.S.S. cu China reprezenta 4% din volumul comerțului exterior al U.R.S.S., iar în 1953 el reprezenta 18%.

Volumul comerțului exterior al Poloniei a crescut în 1952 de 6 ori

în comparație cu 1946, al Cehoslovaciei — de 3,5 ori, al Ungariei — de 13 ori, al României — de 14,5 ori, al Bulgariei — de aproape 3 ori. În Republica Democrată Germană el a crescut de 17,7 ori în comparație cu 1947. În 1953 țărilor lagărului socialist le-a revenit circa 70% din întregul comerț exterior al Poloniei, circa 80% din al Cehoslovaciei, 85% din al României, circa 80% din al Ungariei, 88% din comerțul exterior al Bulgariei, aproape 100% din al Albaniei, peste 75% din comerțul exterior al Republicii Democrată Germane.

Uniunea Sovietică, care dispune de o industrie grea puternic dezvoltată și în special de o puternică industrie a construcției de mașini, livrează țărilor de democrație populară mari cantități de utilaj de cele mai diferite tipuri. În ultimii cinci ani (1948—1953) livrările de utilaj industrial și de mașini din U.R.S.S. în țările de democrație populară au crescut de peste 10 ori.

Mașinile, utilajul și celelalte mijloace de producție ocupă un loc de seamă și în exportul celorlalte țări ale lagărului socialist. Cehoslovacia exportă produse ale industriei construcției de mașini, ale industriei metalurgice și chimice, cocs, încălțăminte. Polonia livrează cărbune, cocs, laminate de metale feroase, zinc, material rulant de cale ferată, produse alimentare. Ungaria exportă strunguri, turbine, transformatoare, macarale, aluminiu, bauxită, alimente. În exportul României un loc important îl ocupă petrolul și produsele petrolifere, materialele lemnoase. Bulgaria exportă tutun, concentrate de plumb și zinc, ciment, vin. Albania livrează produse ale industriei miniere, petrol, bitumen. Republica Democrată Germană exportă produse ale industriei construcției de mașini, ale industriei electrotehnice și chimice, articole de mecanică de precizie și de optică. Republica Populară Chineză exportă materii prime industriale și agricole, produse alimentare.

O formă importantă a colaborării economice dintre țările lagărului socialist este *acordarea de credite*. În lumea capitalistă relațiile de credit constituie unul dintre cele mai eficace instrumente de jefuire economică a țărilor slab dezvoltate de către monopolurile statelor imperialiste. Acordarea de credite este condiționată de obicei de obligația de a folosi creditele primite pentru cumpărare de mărfuri în țara creditoare. Pe această cale imperialiștii plasează țărilor debitoare mărfurile lor lipsite de căutare, în primul rînd mărfurile destinate consumului, la prețuri ridicate, de monopol. În lagărul socialismului acordarea de credite nu este legată de nici un fel de privilegii pentru creditor. Ele sînt acordate în primul rînd pentru cumpărarea de utilaj și de mașini, precum și pentru cumpărarea mărfurilor care nu se produc în țara respectivă, dar care sînt necesare economiei ei naționale. Statele care au primit împrumuturi plătesc aceste împrumuturi, împreună cu dobînda respectivă, prin livrări de mărfuri din sortimentul obișnuit, caracteristic exportului țării respective, și la prețuri echitabile.

Astfel, prin acordul de credit încheiat la 14 februarie 1950 Uniunea Sovietică a acordat Republicii Populare Chineze un credit de 300.000.000 de dolari americani, care va fi folosit în decurs de cinci ani, începînd de la 1 ianuarie 1950, în părți anuale egale pentru achitarea livrărilor de utilaj și materiale din U.R.S.S., printre care: utilaj pentru centrale electrice, uzine metalurgice și uzine de construcție de mașini, utilaj pentru extracția cărbunelui și a minereurilor, utilaj feroviar și alt utilaj pentru transporturi, șine de cale ferată și alte materiale necesare pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale a Chinei. Acest credit a fost acordat cu o dobîndă anuală de 1% și va fi achitat de China prin plăți anuale egale în decurs de 10 ani.

Pe baza acordurilor de credit pe termen lung, Uniunea Sovietică livrează mari cantități de mașini și utilaj Bulgariei, Albaniei și altor țări. Datorită creditelor sovietice, Albania a obținut utilaj complet pentru fabrici și uzine întregi: pentru un combinat textil, pentru o fabrică de zahăr și pentru una de ciment, pentru o rafinărie de petrol și pentru alte întreprinderi. Bulgaria a primit utilaj complet pentru combinatul chimic „Stalin”, pentru centrala termoelectrică „V. Cervenkov”, pentru o uzină metalurgică și o uzină de plumb și zinc și pentru o serie de alte întreprinderi.

De o mare însemnătate pentru dezvoltarea economică a țărilor lagărului socialist este *ajutorul tehnic-științific*. Acest ajutor se realizează sub forme variate, și în primul rînd prin transmiterea patentelor, licențelor și documentației tehnologice pentru cele mai noi invenții și perfecționări tehnice, prin schimb reciproc de experiență tehnică de producție, prin exploatarea și valorificarea în comun a resurselor naturale, prin construirea în comun a unor întreprinderi industriale, prin ajutor reciproc în specialiști.

Uniunea Sovietică ajută țările de democrație populară să construiască mari întreprinderi moderne și ramuri industriale întregi. În cadrul ajutorului tehnic, Uniunea Sovietică asigură utilajul cel mai modern și mai perfecționat întreprinderilor industriale și instituțiilor de cultură construite după proiecte sovietice. Uniunea Sovietică transmite celorlalte țări din lagărul socialist invenții științifice, patente și licențe pentru cele mai noi realizări tehnice în domeniul producției, aceste țări plătind numai cheltuielile efective pentru proiectarea și întocmirea documentației științifice. Specialiștii sovietici — ingineri și tehnicieni — ajută țările de democrație populară să efectueze lucrări de prospecțiuni, să descopere zăcăminte, să execute lucrări complexe de montaj și de construcții pe o serie de mari șantiere. Țările de democrație populară își

acordă una altele un larg ajutor tehnic-științific pe baza aceluiași principii de colaborare dezinteresată.

Printre marile întreprinderi industriale care au fost și sînt create în țările de democrație populară din Europa cu ajutorul Uniunii Sovietice sînt: uzina de automobile din Varșovia, combinatul metalurgic „Lenin” de la Nowa Huta din Polonia, combinatul metalurgic „Gottwald” din Cehoslovacia, combinatul de la Szalinvaros din Ungaria, hidrocentrala „Lenin” din România, combinatul chimic „Stalin” din Bulgaria, hidrocentrala „Lenin” din Albania și o serie de alte combinete, întreprinderi de construcție de mașini grele, centrale electrice.

Largul ajutor tehnic acordat de Uniunea Sovietică este una dintre principalele condiții care au deschis în fața țărilor de democrație populară posibilitatea de a crea într-un timp scurt noi ramuri de producție și ramuri industriale întregi, pe care aceste țări nu le-au avut și nici nu le-ar fi putut avea în alte condiții. Astfel România nu numai că și-a extins industria petroliferă extractivă, dar și-a creat și o industrie proprie a construcției de utilaj petrolifer, care produce aproape întregul utilaj necesar pentru extracția petrolului și o mare parte din aparatul complex pentru rafinarea lui. Acesta este singurul caz din lume cînd o țară mică, bogată în petrol, a reușit să creeze și o industrie a construcției de utilaj petrolifer. La asemenea realizări nici nu pot măcar visa micile țări posesoare de petrol din lumea capitalistă, care sînt exploatate fără cruțare de monopolurile americane și engleze.

Strînsa colaborare dintre țările de democrație populară ușurează într-o mare măsură crearea de noi ramuri industriale în aceste țări. Astfel, în baza tratatului cehoslovac-ungar, Cehoslovacia a căpătat posibilitatea de a crea o industrie de aluminiu pe baza bauxitei din Ungaria; Polonia a ajutat Cehoslovacia să organizeze producția de carbid și să construiască uzine pentru turnarea zincului. La Nowy Dwor (Polonia), Polonia și Cehoslovacia au construit împreună o centrală electrică, care furnizează energie electrică ambelor țări. Arendînd Cehoslovaciei pe termen lung o parte din portul Szczeczyn, Polonia i-a deschis acesteia o ieșire la mare.

Strîns legată de colaborarea tehnică-științifică a țărilor lagărului socialist este *colaborarea în domeniul pregătirii cadrelor*. În institutele de învățămînt superior din Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Polonia capătă o pregătire sistematică mari contingente de tineri din țările frățesti; în întreprinderi și în instituțiile științifice își fac practica tineri specialiști din aceste țări.

Succesele colaborării economice a țărilor lagărului socialist, creșterea rapidă a pieței mondiale democratice constituie un indiciu grăitor al superiorității socialismului față de capitalism și deschide în fața omenirii perspectiva dezvoltării economice și culturale pașnice a tuturor țărilor și popoarelor.

SCURTE CONCLUZII

1. Relațiile economice dintre țările lagărului socialist reprezintă un tip cu totul nou, socialist de relații internaționale. În timp ce în lumea capitalismului relațiile economice dintre țări au la bază dominația țărilor puternice asupra celor slabe, lupta tuturor împotriva tuturor, anarhia și lipsa de plan, în lagărul socialismului relațiile economice au la bază egalitatea deplină a părților și avantaje reciproce, respectarea suveranității de stat a tuturor popoarelor mari și mici, ajutorul reciproc frătesc, caracterul planificat și organizat al tuturor legăturilor economice. Relațiile dintre țările lagărului socialist sînt o întruchipare a principiilor internaționalismului proletar — a solidarității internaționale a oamenilor muncii.

2. Colaborarea economică a țărilor lagărului socialist se bazează pe legile economice ale socialismului. În concordanță cu legea economică fundamentală a socialismului și cu legea dezvoltării planice, proporționale, a economiei naționale, legăturile economice dintre țările lagărului socialist sînt subordonate scopului comun al satisfacerii cît mai depline a nevoilor mereu crescînde ale întregii societăți prin creșterea neînreruptă a producției și se dezvoltă pe bază de plan, pe baza schimbului echivalent. Toate acestea asigură lărgirea continuă a capacității de absorbție a pieței mondiale democratice, dezvoltarea ei fără crize. Caracterul planic al dezvoltării economiei țărilor lagărului socialist asigură posibilitatea unei folosiri cît mai raționale a resurselor existente. Colaborarea economică dintre țările lagărului socialist se realizează pe baza unei diviziuni internaționale noi, socialiste, a muncii. Diviziunea socialistă a muncii între state se realizează prin coordonarea strînsă a planurilor lor economice, în special a planurilor de construcții capitale, prin specializarea și cooperarea largă a principalelor ramuri ale industriei, precum și ale producției principalelor produse alimentare și materii prime.

3. Printre diferitele forme de colaborare economică între țările lagărului socialist, locul principal îl deține comerțul exterior, care crește repede an de an. O mare însemnătate au și forme de colaborare economică ca :

acordarea de credite și împrumuturi, ajutorul tehnic-stiințific, colaborarea în domeniul pregătirii cadrelor. Toate aceste forme de colaborare economică între țările lagărului socialist se dezvoltă în scopul creșterii cît mai rapide a forțelor de producție, al dezvoltării continue a economiei și al ridicării bunăstării popoarelor.

Economia politică marxist-leninistă a parcurs în dezvoltarea ei o cale de mai bine de un veac. Ca și marxism-leninismul în ansamblul său, economia politică marxist-leninistă are un caracter creator, activ. Profund străină de orice dogmatism, ea se dezvoltă în legătură foarte strânsă, indisolubilă cu practica mișcării muncitorești, cu practica luptei clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii pentru socialism și comunism, și se completează cu noi teze teoretice pe baza sintetizării noii experiențe istorice.

Marx și Engels au făcut o analiză științifică a bazelor capitalismului ca mod de producție istoricește trecător, au descoperit legile economice ale apariției, dezvoltării și pieirii lui. În operele lor „Manifestul Partidului Comunist“, „Capitalul“, „Critica programului de la Gotha“, „Anti-Dühring“ și altele, Marx și Engels au dezvăluit rolul istoric al proletariatului de grupar al capitalismului și constructor al societății socialiste. Ei au creat teoria revoluției proletare, au fundamentat necesitatea economică a perioadei de trecere de la capitalism la socialism ca fază istorică deosebită a transformării revoluționare a societății capitaliste în societate socialistă și au caracterizat în linii generale cele două faze de dezvoltare a societății comuniste.

Unul dintre elementele principale ale marxismului îl constituie teoria dictaturii proletariatului ca stat de tip nou, care joacă un rol hotărâtor în transformarea revoluționară a societății. Marx și Engels au trasat programul celor mai importante măsuri pe care trebuie să le înlăptuiască dictatura proletară: exproprierea expropriatorilor, înlocuirea proprietății private asupra mijloacelor de pro-

ducție prin proprietatea socială, desființarea exploatării și a claselor exploătătoare, asigurarea dezvoltării rapide a forțelor de producție ale societății.

Marx și Engels au prevăzut că în societatea socialistă anarhia în producție va fi înlocuită prin dezvoltarea planică a economiei sociale și că se va înlăptui principiul repartiției după muncă. Numai o dată cu dezvoltarea rapidă continuă a forțelor de producție, cu creșterea abundenței de produse, cu desființarea deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și munca fizică, cu transformarea muncii în prima necesitate vitală a omului se va înlăptui trecerea de la faza inferioară a comunismului la faza superioară, în care va domina principiul: „de la fiecare după capacitatea, fiecărui după nevoi“.

Dezvoltând economia politică marxistă, Lenin a îmbogățit-o cu analiza științifică a stadiului monopolist al capitalismului — imperialismul — și a crizei generale a capitalismului. Cea mai importantă concluzie trasă din această analiză a fost o teorie nouă, desăvârșită a revoluției socialiste, teoria posibilității victoriei socialismului într-o singură țară.

Călăuzindu-se după teza lui Marx și Engels cu privire la exproprierea expropriatorilor ca primă sarcină a revoluției proletare, în lucrările „Despre sarcinile proletariatului în actuala revoluție“, „Catastrofa care ne amenință și cum să luptăm împotriva ei“, „Vor păstra oare bolșevicii puterea de stat?“ și altele, Lenin a dat o fundamentare științifică a programului naționalizării pământului, a marii industrii, a băncilor, a comerțului exterior, ca una dintre cele mai importante măsuri ale dictaturii proletariatului, în vederea luării în stăpânire a posturilor de comandă din economie.

Pe baza sintetizării științifice a experienței istorice a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și a practicii construcției socialiste din U.R.S.S., Lenin a îmbogățit marxismul în general și economia politică marxistă în special cu o profundă analiză a legilor transformării socialiste a societății. În lucrările sale „Statul și revoluția“, „Revoluția proletară și renegatul Kautsky, „«Stîngismul» — boala copilăriei comunismului“, „Economicul și politicul în epoca dictaturii proletariatului“ și altele este elaborată sub toate aspectele problema dictaturii proletariatului. Lenin a definit dictatura proletariatului ca o formă deosebită a alianței

de clasă dintre proletariat și masele principale ale țărănimii, sub conducerea proletariatului, și ca cel mai înalt tip de democrație proletară, care exprimă interesele maselor de oameni ai muncii. El a arătat conținutul și misiunea istorică a dictaturii proletariatului, definind cele trei laturi principale ale ei: a) reprimarea exploataților, b) conducerea maselor muncitoare și c) construirea societății socialiste.

Lenin a elaborat problema naturii și a rolului claselor sociale și luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism, făcând o analiză științifică a economiei și a structurii de clasă a societății în această perioadă. El a analizat sub toate aspectele problema alianței dintre clasa muncitoare și masele principale ale țărănimii, rolul conducător în această alianță avându-l clasa muncitoare. Lenin a elaborat căile de lichidare a claselor exploatare și de desființare a exploatații omului de către om în perioada dictaturii clasei muncitoare, arătând că construirea socialismului este însoțită de o ascuțită luptă de clasă împotriva claselor exploatare.

În lucrările „Sarcinile imediate ale Puterii sovietice”, „Cum trebuie organizată întrecerea?”, „Marea inițiativă”, „Despre planul economic unic”, „Despre impozitul în natură”, „Despre cooperatie” și în alte lucrări, Lenin a pus bazele teoretice și a trasat căile concrete ale politicii economice în perioada de trecere de la capitalism la socialism. Lenin a făcut un plan concret de construire a socialismului în U.R.S.S., plan care are o însemnătate istorică mondială. Cele mai importante părți ale acestui plan sînt industrializarea socialistă a țării și colectivizarea agriculturii. Lenin a arătat că pentru construirea temeliei economiei socialiste și pentru asigurarea independenței economice a Țării sovietice față de imperialismul mondial este necesar să se lichideze în cel mai scurt interval istoric înapoierea seculară a Rusiei, să se creeze o mare industrie. Lenin a elaborat planul cooperatist al antrenării treptate a țărănimii pe făgașul construcției socialiste, la început pe baza unei legături pe linie de comerț, iar apoi și pe baza unei legături pe linie de producție între industrie și agricultură.

Pe baza sintetizării practicii construcției socialiste, Lenin a elaborat tezele de bază ale legii economice fundamentale a socialismului, ale legii dezvoltării planice a

economiei naționale și ale altor legi. Lenin a stabilit principiile fundamentale ale gospodăririi socialiste, a arătat însemnătatea principiului cointeresării materiale în ridicarea producției socialiste și a dezvoltat în mod creator teza marxistă cu privire la repartitia după muncă în socialism, cu privire la salariu etc. În lucrările lui Lenin este fundamentată necesitatea desfășurării comerțului și a folosirii banilor pentru dezvoltarea economiei sovietice, pentru întărirea legăturii dintre oraș și sat. Lenin a prevăzut în mod științific că revoluția socialistă, înfăptuind marea operă de înlocuire a muncii înrobitoare în folosul exploataților prin munca liberă pentru sine, pentru întreaga societate, va da naștere unui entuziasm revoluționar al maselor fără precedent în istorie și va crea pentru întia oară posibilitatea de a organiza pe scară largă, în proporții de masă, întrecerea. El a elaborat problema evidenței și a controlului riguros al întregului popor asupra producției și repartiției produselor, problema creării unei discipline noi, socialiste în muncă, problema hozrasciotului.

În lucrările lui Lenin au fost dezvoltate în mod creator tezele marxiste fundamentale cu privire la căile de construire a societății comuniste, cu privire la rolul electrificării și al creșterii productivității muncii în crearea bazei materiale de producție a comunismului, cu privire la condițiile trecerii la principiul comunist al repartiției după nevoi.

Bazîndu-se pe lucrările creatorilor economiei politice cu adevărat științifice — Marx, Engels și Lenin —, Stalin a formulat și a dezvoltat o serie de noi teze ale științei economice. În lucrările lui Stalin se face analiza capitalismului monopolist contemporan și este înfățișat tabloul crizei generale a sistemului capitalist, care este o criză ce cuprinde toate laturile capitalismului, atât economia cît și politica acestuia.

Pe baza sintetizării experienței construcției socialiste din U.R.S.S., Stalin a elaborat o serie de probleme ale economiei politice a socialismului. Pornind de la indicațiile date de Lenin, în rapoartele prezentate la congresele și conferințele partidului, în lucrările „Problemele leninismului”, „Problemele economice ale socialismului în U.R.S.S.” și în alte lucrări, Stalin a fundamentat căile și metodele de înfăptuire a industrializării socialiste a țării și a colectivizării agriculturii. Sprijinindu-se pe tezele de bază formulate în lucrările lui Marx, Engels și Lenin,

Stalin a formulat legea economică fundamentală a socialismului și legea dezvoltării planice, proporționale, a economiei naționale.

În lucrările lui Stalin au fost dezvoltate tezele leniniste cu privire la metodele de gospodărire socialistă, cu privire la necesitatea folosirii legii valorii și a banilor, la hozrasciot, la principiul cointeresării materiale a oamenilor muncii în rezultatele muncii lor, la superioritatea sistemului economic socialist asupra celui capitalist.

Stalin a dezvoltat și a concretizat tezele marxist-leniniste cu privire la trecerea de la socialism la comunism: cu privire la stat în comunism, la lichidarea deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și cea fizică.

Economia politică marxist-leninistă se dezvoltă pe baza sintetizării practicii construcției comuniste în U.R.S.S. și a construirii socialismului în țările de democrație populară. Ea se îmbogățește cu noua experiență a luptei revoluționare a clasei muncitoare și a păturilor largi de oameni ai muncii împotriva asupririi și exploatării din țările capitaliste, precum și cu experiența luptei de eliberare națională a popoarelor coloniale. Dezvoltarea teoriei economice marxist-leniniste își găsește cea mai vie expresie în hotărârile istorice ale Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale partidelor comuniste și muncitorești frățești, în lucrările conducătorilor acestor partide, care o îmbogățesc cu concluzii și teze noi, apărute pe baza condițiilor de viață în continuă schimbare ale societății.

Economia politică marxist-leninistă, care este una dintre cele mai importante părți componente ale marxism-leninismului, constituie o puternică armă ideologică a proletariatului în lupta lui împotriva capitalismului, pentru socialism. Ea este o economie politică cu adevărat științifică, deoarece exprimă interesele clasei muncitoare și ale tuturor forțelor progresiste ale omenirii, interesate în studierea obiectivă a legilor dezvoltării economice a societății, care duc în mod inevitabil la pieirea capitalismului, la victoria comunismului.

Economia politică burgheză contemporană, exprimând interesele burgheziei monopoliste, care se străduiește să eternizeze orînduirea capitalistă, perimată, face totul pentru a ascunde și a cocoloși contradicțiile orînduirii capitaliste care o duc la pieire. Economia politică mic-burgheză,

prezentînd capitalismul în culori trandafirii și semăntînd iluzii cu privire la posibilitatea îmbunătățirii lui prin reforme, încearcă să abată clasa muncitoare, masele largi de oameni ai muncii de la lupta pentru desființarea orînduirii capitaliste, pentru socialism. Economia politică burgheză și mic-burgheză își propune ca sarcină principală menținerea sistemului capitalist și combaterea economiei politice marxist-leniniste.

Economia politică marxist-leninistă demască esența antiștiințifică, reacționară a economiei politice burgheze și mic-burgheze. Ea înarmează clasa muncitoare cu cunoașterea legilor economice ale dezvoltării societății, dă partidelor revoluționare marxist-leniniste posibilitatea de a-și construi politica pe baze științifice.

Ce concluzii principale decurg din studiul economiei politice? Ce ne învață economia politică?

1. Economia politică ne învață în primul rînd că dezvoltarea economică a societății omenеști este un proces legic. Apariția și dezvoltarea fiecărui mod de producție, înlocuirea unui mod de producție prin altul are loc nu după bunul plac al oamenilor, ci în virtutea acțiunii legilor economice obiective. Economia politică creează posibilitatea cunoașterii legilor obiective ale dezvoltării economice și a folosirii lor în interesul societății.

Descoperind legile producției și repartiției sociale a bunurilor materiale pe diferitele trepte ale dezvoltării societății, economia politică ne dă cheia înțelegerii întregului proces de dezvoltare a societății omenеști ca un proces legic unic, în deplinătatea lui multilaterală și contradictorie. Legile economiei politice, ca și legile oricărei alte științe, constituie o reflectare în capul omului a legităților obiective, existente în afara noastră. Totodată economia politică dă o fundamentare profundă și multilaterală a tezei marxiste extrem de importante după care forța principală în dezvoltarea societății, adevăratul făuritor al istoriei este poporul, masele de oameni ai muncii. Ea arată rolul mobilizator, organizator și transformator al ideilor înaintate generate de nevoile devenite actuale ale dezvoltării vieții materiale a societății.

Societatea omenească se dezvoltă de la formele inferioare ale existenței ei la cele superioare. Fiecare mod de producție reprezintă o anumită treaptă în mersul progresiv al societății, în dezvoltarea forțelor ei de producție și

ă relațiilor ei de producție. Până la revoluția socialistă, dezvoltarea societății are loc în așa fel, încît relațiile de producție ale noii orînduirii social-economice, care ia locul orînduirii vechi, care și-a trăit traiul, contribuie în decursul unei perioade oarecare de timp la dezvoltarea forțelor de producție, iar ulterior se transformă în cătușe ale acestora. Atunci are loc înlocuirea unei orînduirii economice a societății cu altă orînduire economică, superioară. În societatea împărțită în clase antagoniste, această înlocuire se face prin lupta de clasă, prin revoluția socială, care răstoarnă puterea clasei dominante, perimate, și instaurează puterea unei clase noi, înaintate.

Studiind sub toate aspectele apariția, dezvoltarea și declinul formațiunilor social-economice bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, economia politică dezvăluie rădăcinile economice ale luptei de clasă. Ea arată că creatorii avuției sînt masele muncitoare, în timp ce roadele muncii lor sînt însușite de clasele exploatatoare. Prin urmare, lupta de clasă este determinată de interesele materiale fundamentale ale diferitelor clase, de legile dezvoltării economice a modului de producție respectiv.

Fiecare nouă orînduire socială bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție — orînduirea sclavagistă, feudalismul, capitalismul — a adus la putere pe exploatatori, schimbînd numai formele de exploatare și de asuprire a celor ce muncesc. Întregul mers al dezvoltării economice a societății arată că capitalismul este ultima orînduire socială bazată pe exploatarea omului de către om. Economia politică ne arată că capitalismul în stadiul său monopolist s-a transformat de mult într-o orînduire reacționară, care frînează mersul ascendent înainte al societății. Locul capitalismului muribund îl ia o nouă orînduire socială — socialismul, care înseamnă desființarea claselor exploatatoare, lichidarea exploatării omului de către om.

Istoria dezvoltării societății omenești confirmă pe deplin justetea acestei concluzii științifice a economiei politice marxist-leniniste. Societatea socialistă a fost construită în Uniunea Sovietică. O dată cu victoria socialismului în U.R.S.S. a fost demascată în întregime pseudoteoria veșniciei proprietății private și a orînduirii capitaliste. Se desfășoară cu succes construirea socialismului în țările de

democrație populară din Europa. Marile transformări revoluționare din economia Chinei au creat premisele pentru construirea treptată a socialismului în această țară, cea mai mare țară din Orient. Uniunea Sovietică înfăptuiește cu succes trecerea treptată de la socialism la comunism. Societatea comunistă, a cărei primă treaptă este socialismul, este scopul final al luptei oamenilor muncii din toate țările.

Economia politică dă clasei muncitoare și tuturor oamenilor muncii certitudinea victoriei comunismului, arătînd că această victorie este determinată de întregul mers de pînă acum al dezvoltării istorice.

2. Pe baza experienței U.R.S.S. și a țărilor de democrație populară, economia politică ne învață pe ce cale pot oamenii muncii din țările capitaliste să se smulgă din robia capitalistă. Ea arată că asuprirea și pauperizarea oamenilor muncii din țările burgheze nu se datoresc unor cauze întîmplătoare, ci își au rădăcinile în sistemul economic capitalist, fiind determinate de legile economice inerente acestui sistem. Crizele, șomajul, starea de mizerie a maselor populare nu pot să dispară fără schimbarea a însăși bazei relațiilor de producție, adică fără trecerea mijloacelor de producție din proprietatea privată a capitaliștilor și a moșierilor în proprietatea socială a poporului muncitor.

Dezvăluind opoziția dintre bazele economiei burgheze și ale celei socialiste, contradicția de neîmpăcat dintre interesele de clasă ale burgheziei, de o parte, și ale proletariatului și ale tuturor oamenilor muncii, de altă parte, economia politică arată imposibilitatea „integrării” pașnice a capitalismului în socialism. Nici un fel de încercări de a reforma, de „a îmbunătăți” capitalismul nu pot pune capăt sistemului robiei salariale. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a dovedit fără putință de tăgadă că numai prin lichidarea a înseși temelilor capitalismului pot clasa muncitoare și țărănimea muncitoare să scape de robia exploatatorilor și să pășească pe calea unei vieți libere, înstărite și civilizate. Experiența istorică confirmă pe deplin justetea tezei marxiste cu privire la inevitabilitatea revoluției socialiste, la faptul că înlocuirea capitalismului prin socialism nu este posibilă fără instaurarea puterii oamenilor muncii, fără dictatura proletariatului, fără alianța dintre clasa muncitoare și țărănime. Pentru atingerea acestui țel

este necesar să existe un partid comunist, capabil să pregătească proletariatul și masele largi de oameni ai muncii pentru lupta hotărâtă împotriva burgheziei și să organizeze victoria revoluției socialiste.

Economia politică ne arată că înrobirea și jefuirea popoarelor coloniale de către metropole sînt determinate de însăși esența imperialismului, care este strîns legat de cercurile feudale-moșierești și burgheze-compradore din țările coloniale. Popoarele din țările coloniale și semicoloniale pot scăpa de robie, mizerie și înapoiere numai pe calea eliberării de sub jugul imperialismului și al vasalilor indigeni ai acestuia, pe calea lichidării rămășițelor feudalismului și a înfăptuirii unor transformări democratice radicale. Rupînd cu sistemul imperialismului și asigurîndu-și independența, țările coloniale, cu sprijinul economic al U.R.S.S. și al celorlalte țări din lagărul socialismului, pot să creeze treptat premisele pentru trecerea la construcția socialistă, fără să străbată calea dureroasă a dezvoltării capitaliste. Experiența luptei revoluționare și a victoriei poporului chinez a confirmat în practică această concluzie a economiei politice marxist-leniniste și a dovedit că eliberarea țărilor coloniale de sub jugul imperialismului aduce aceste țări pe calea înfloririi materiale și culturale.

Răsturnarea rînduieilor capitaliste într-o țară burgheză oarecare și înlocuirea lor prin rînduieii socialiste, desprinderea din sistemul imperialismului a unei țări coloniale oarecare și înfăptuirea unor transformări democratice în această țară au loc nu datorită „exportării revoluției“, care este o născocire a imperialiștilor, ci în virtutea unor profunde necesități interne ale dezvoltării economice a acestor țări.

3. Economia politică ne învață cum să transformăm economia în spiritul socialismului. Trecerea la socialism nu se poate face pe căi alese în mod arbitrar, ea este un proces legic. Economia politică arată că în perioada de trecere de la capitalism la socialism, în virtutea acțiunii legilor economice obiective, se înfăptuiește într-o anumită ordine naționalizarea marii producții capitaliste, industrializarea socialistă a țării și colectivizarea gospodăriilor țărănești. Construirea socialismului se desfășoară în condițiile unei lupte neîmpăcate împotriva elementelor capitaliste de la orașe și sate.

Economia politică a demascat născocirile mincinoase ale ideologilor burghezi care pretind că clasa muncitoare ajunsă la putere nu este în stare să organizeze economia. Experiența istorică a U.R.S.S. a arătat ce forță creatoare nescată generează puterea poporului muncitor. Pentru prima oară în istorie clasa muncitoare, oamenii muncii dintr-o țară imensă, care ocupă a șasea parte a globului pămîntesc, au scuturat jugul exploatării și asupririi, au devenit stăpîni ai țării lor și au făurit orînduirea socialistă, care asigură avîntul continuu al forțelor de producție, ridicarea continuă a avuției obștești, a bunăstării materiale și a culturii maselor populare. Aceasta dovedește că poporul se poate foarte bine lipsi de exploatare, că clasa muncitoare, masele de oameni ai muncii sînt capabile nu numai să distrugă vechiul sistem economic, sistemul economic burghez, ci și să construiască un sistem economic nou, infinit superior — sistemul economic socialist. Același lucru îl arată în mod convingător practica construcției socialiste în țările de democrație populară.

Economia politică dă o fundamentare economică a necesității rolului conducător al clasei muncitoare în construcția socialistă, a necesității alianței trainice dintre clasa muncitoare și țărănime, alianță care are ca scop construirea socialismului și lichidarea exploatării omului de către om. Alianța dintre clasa muncitoare și țărănime este baza de nezdruncinat a orînduirii sociale din toate țările lagărului socialist. Pe baza alianței dintre clasa muncitoare și țărănime se rezolvă problema țărănească, problemă multiseculară, se înfăptuiește trecerea de la mica gospodărie țărănească individuală la marea gospodărie colectivă, care izbăvește țărănimea de ruină și de mizerie. Victoria orînduirii colhoznice în U.R.S.S. a dezmințit în fapt născocirile burgheziei după care țărănimea n-ar fi în stare să pășească pe calea socialismului.

Economia politică sintetizează experiența istorică a construirii socialismului în U.R.S.S. Ea arată cum o țară înainte săracă și slabă, cum era Rusia prerevoluționară, s-a transformat în țara bogată și puternică care este Uniunea Sovietică. Din tezaurul experienței sovietice, țările de democrație populară sorb cunoașterea căilor verificate ale construcției socialiste, a legilor luptei de clasă în perioada de trecere, cunoașterea felului în care clasa muncitoare trebuie să realizeze o prietenie indestructibilă și o alianță trai-

nică cu țărănimea, să întărească legătura economică dintre oraș și sat, să obțină victoria asupra claselor exploatare și să construiască societatea socialistă.

Folosirea experienței sovietice cere să se țină seama în mod minuțios de particularitățile concrete ale economiei și ale relațiilor dintre clase din fiecare țară, particularități determinate de totalitatea condițiilor istorice ale dezvoltării ei. În țările de democrație populară, construirea socialismului se desfășoară în condiții mai favorabile decât s-a desfășurat în Uniunea Sovietică, deoarece în prezent există un puternic lagăr socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, și a fost acumulată o foarte bogată experiență în ceea ce privește construirea socialismului. O condiție hotărâtoare a victoriei socialismului și comunismului în toate țările care s-au desprins din sistemul capitalist este întărirea continuă a puterii lagărului socialismului, dezvoltarea continuă a colaborării economice, politice și culturale între țările care fac parte din acest lagăr.

4. Economia politică ne învață că activitatea practică de construire a socialismului poate fi încununată de succes numai dacă se bazează pe legile economice ale dezvoltării societății.

Cunoașterea legilor economice ne permite să pătrundem în adâncul, în esența proceselor economice, să scoatem la iveală tendințele progresiste ale dezvoltării atunci când ele se află încă în germene, să prevedem în mod științific mersul dezvoltării economice și să-l dirijăm în conformitate cu sarcinile construirii comunismului. Economia politică înarmează cadrele în vederea luptei pentru victoria a ceea ce este nou, progresist asupra a ceea ce este vechi, perimat. Cunoașterea științifică a legilor economice studiate de economia politică constituie baza politicii economice a partidelor comuniste și muncitorești aflate la putere în țările lagărului socialist. Călăuzindu-se după teoria marxist-leninistă, după cunoașterea legilor economice obiective, aceste partide elaborează și duc o politică fundamentată din punct de vedere științific și verificată în practică, politică care reflectă nevoile dezvoltării vieții materiale a societății, interesele fundamentale ale poporului; aceste partide sînt inspiratorii și organizatorii energiei și creației revoluționare a maselor.

Explicînd acțiunea legii economice fundamentale a socialismului, economia politică orientează cadrele spre or-

ganizarea muncii lor în conformitate cu scopul producției socialiste — satisfacerea maximă a nevoilor materiale și culturale ale poporului. Economia politică scoate la iveală condițiile creșterii și perfecționării neîntrerupte a producției pe baza tehnicii celei mai înalte.

Economia politică ne arată că mersul de la sine este profund străin orînduirii economice socialiste, că construirea societății comuniste poate fi înfăptuită numai prin conducerea planificată a economiei pe baza legii dezvoltării planice a economiei naționale, în conformitate cu cerințele legii economice fundamentale a socialismului. Studiarea legii dezvoltării planice a economiei naționale ne ajută să folosim în mod rațional resursele materiale, financiare și de muncă, să îmbinăm în mod just toate elementele producției.

Economia politică ne arată că condiția principală, hotărâtoare a avîntului continuu și a dezvoltării sub toate aspectele a economiei naționale este ridicarea prin toate mijloacele a productivității muncii în toate domeniile — în industrie, în transporturi, în agricultură. Creșterea neîntreruptă a productivității muncii este condiția principală a îndeplinirii sarcinii satisfacerii maxime a nevoilor poporului, a succesului în întrecerea economică cu țările capitaliste cele mai dezvoltate.

Economia politică ne arată uriașa însemnătate pe care o are pentru construcția socialistă cointeresarea maselor în avîntul neîntrerupt al producției, cointeresare care decurge din relațiile de producție socialiste. Ea ne arată rolul întrecerii socialiste ca puternică forță motrice a dezvoltării economice a societății socialiste. Arătînd rolul și însemnătatea pe care o are pentru dezvoltarea economiei socialiste legea repartiției după muncă, economia politică orientează cadrele spre aplicarea consecventă în toate ramurile economiei naționale a unei retribuiri a muncii diferențiate în funcție directă de rezultatele ei, spre lichidarea elementelor de nivelare.

Economia politică explică însemnătatea pe care o are pentru construcția socialistă folosirea cu pricepere a legii valorii și a instrumentelor economice legate de aceasta. Înțelegerea acțiunii legii valorii în socialism constituie pentru cadre un important mijloc de a îmbunătăți metodele de producție, de a reduce prețul de cost al producției, de a întări hozrasciotul și de a spori rentabilitatea întreprinde-

rilor, de a desfășura comerțul, de a perfecționa sistemul financiar. Economia politică dezvăluie imensele posibilități pe care le are economia socialistă planificată pentru realizarea unui regim strict de economii și pentru sporirea acumulării socialiste.

Pentru Uniunea Sovietică și pentru țările de democrație populară este caracteristică creșterea neconținută a activității creatoare a maselor în construcția economică și culturală. De aceea cunoașterea de către mase a legilor dezvoltării economice, a principiilor gospodăririi socialiste capătă o însemnătate tot mai mare. Înarmând cadrele cu cunoașterea legilor economice, economia politică dă posibilitatea de a folosi și a aplica cu tot mai mult succes aceste legi în practică și de a mări astfel eficacitatea întregii munci de construire a socialismului și comunismului.

Economia politică socialistă ajută cadrele din economie și masele largi de oameni ai muncii să descopere și să folosească rezervele ascunse ale producției și să împiedice orientarea „după locurile slabe”. Pe de altă parte, ea ne învață să ținem seama sub toate aspectele de condițiile economice reale, prevenindu-ne să nu procedăm după principiul: „noi putem totul”, „nimic nu e prea greu pentru noi”.

Arătând legătura reciprocă dintre procesele economice, economia politică dă fiecărui lucrător posibilitatea de a înțelege însemnătatea activității sale pentru dezvoltarea întregului sistem economic socialist. Ea ne învață să înțelegem că în condițiile socialismului interesele întregului popor, ale întregului stat sînt mai presus de orice.

5. Economia politică ne arată că socialismul este cel mai progresist mod de producție, că el are o superioritate hotărîtoare față de capitalism. Acest lucru își găsește o expresie vie în opoziția dintre legea economică fundamentală a socialismului și cea a capitalismului, care determină două linii diferite de dezvoltare.

Dacă în țările capitaliste producția este subordonată legii feroce a obținerii profitului maxim, lege care condamnă pe oamenii muncii la ruină și mizerie, la șomaj și foame, la războaie sîngeroase, în societatea socialistă producția este subordonată intereselor omului, satisfacerii nevoilor lui crescînde.

Dacă economia țărilor capitaliste se caracterizează prin aceea că forțele de producție bat pasul pe loc, că se accen-

tuează parazitismul și putrefacția capitalismului și că crizele economice pustiitoare sînt însoțite de irosirea valorilor materiale, economia Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară se caracterizează prin avîntul neîncetat al producției, prin progresul tehnic care asigură perfecționarea continuă a producției pe baza tehnicii celei mai înalte.

În opoziție cu capitalismul, în care economia, sub influența militarizării ei, se dezvoltă unilateral, în special pe linia ramurilor care lucrează pentru război, fapt care are ca urmare creșterea impozitelor și ridicarea prețurilor la mărfurile de larg consum — socialismul se caracterizează prin dezvoltarea economiei de pace, prin larga desfășurare a industriei civile, fapt care este însoțit de reducerea sistematică a prețurilor la mărfurile de consum individual, de creșterea veniturilor reale ale populației.

În timp ce capitalismului îi este proprie concurența între țări, înrobirea unor țări de către altele, pentru socialism este caracteristică colaborarea economică și culturală prietenească între țările care formează lagărul socialist, în scopul de a obține un avînt economic general al acestor țări și înflorirea culturii lor. Noua piață mondială democratică a lagărului socialist se extinde tot mai mult, fapt care este unul dintre factorii importanți ai înfloririi economiei socialiste.

În întrecerea pașnică cu capitalismul, sistemul economic socialist își dovedește tot mai concret, an de an, superioritatea față de sistemul economic capitalist. În același timp sistemul economic capitalist, sfîșiat de contradicții interne, devine an de an tot mai slab și mai instabil.

Societatea comunistă fără clase oferă o măreață perspectivă de dezvoltare ascendentă a omenirii. Economia politică dezvăluie condițiile economice ale trecerii la comunism, sintetizînd practica construcției comuniste din U.R.S.S. Ea arată că mersul societății contemporane spre comunism are la bază legile obiective ale dezvoltării sociale. Comunismul ia naștere ca rezultat al creației conștiente a maselor de milioane ale oamenilor muncii conduse de Partidul comunist, înarmat cu teoria marxist-leninistă. În Uniunea Sovietică există toate condițiile necesare pentru construirea societății comuniste. Nu există în lume forțe care să poată opri mersul ascendent al societății sovietice pe calea spre comunism. Uriașa creștere a forțelor democrației și socia-

lismului, declinul tot mai accentuat al sistemului capitalist al economiei mondiale, pronunțata ascuțire a contradicțiilor de clasă dintre burghezia imperialistă, pe de o parte, și clasa muncitoare și oamenii muncii, pe de altă parte, amploarea tot mai mare a mișcării de eliberare națională din colonii, puternica mișcare a maselor populare și a tuturor forțelor progresiste ale omenirii din zilele noastre pentru pace, împotriva reacțiunii imperialiste și a pregătirii unui nou război, toate acestea constituie o dovadă de netăgăduit că în secolul nostru toate drumurile duc spre comunism.

CUPRINS

CUPRINS

	<u>Pag.</u>
PREFAȚĂ	3
INTRODUCERE	5
SECȚIUNEA INTII. MODURILE DE PRODUCȚIE PRECAPITA- LISTE	15
Capitolul I. Modul de producție al comunei primitive . . .	15
<p style="margin-left: 40px;">Apariția societății omenești — 15. Condițiile vieții materiale. Dezvoltarea uneltelor de muncă — 16. Relațiile de producție din societatea primitivă. Diviziunea naturală a muncii — 19. Orinduirea gentilică. Ginta matriarhală. Ginta patriarhală — 21. Apariția diviziunii sociale a muncii și a schimbului — 23. Apariția proprietății private și a claselor. Descompunerea orinduirii comunei primitive — 24.</p>	
Reprezentările sociale din epoca primitivă	27
<i>Scurte concluzii</i>	28
Capitolul II. Modul de producție sclavagist	29
<p style="margin-left: 40px;">Apariția orinduirii sclavagiste — 29. Relațiile de producție ale orinduirii sclavagiste. Situația sclavilor — 33. Dezvoltarea schimbului. Capital comercial și capital cămătăresc — 38. Ascutirea contradicțiilor modului de producție sclavagist — 39. Lupta de clasă a exploataților împotriva exploataților. Răscoalele sclavilor. Pieirea orinduirii sclavagiste — 41.</p>	
Conceptiile economice din epoca sclavagismului	42
<i>Scurte concluzii</i>	44
Capitolul III. Modul de producție feudal	46
<p style="margin-left: 40px;">Apariția feudalismului — 46. Relațiile de producție ale societății feudale. Exploatarea țăranilor de către feudali — 51.</p>	

Orașul medieval. Breslele meșteșugarilor. Gildele negustorești — 55. Clasele și stările societății feudale. Ierarhia feudală — 58. Dezvoltarea forțelor de producție ale societății feudale — 60. Nașterea producției capitaliste în sinul orînduirii feudale. Rolul capitalului comercial — 61. Acumularea primitivă a capitalului. Deposedarea prin violență a țăranilor de pămîntul lor. Acumularea bogățiilor — 65. Răscoalele țăranilor iobagi. Revoluțiile burgheze. Pieirea orînduirii feudale — 68.	
Concepțiile economice din epoca feudalismului	70
<i>Scurte concluzii</i>	74
SECȚIUNEA A DOUA. MODUL DE PRODUCȚIE CAPITALIST	77
A. Capitalismul premonopolist	77
Capitolul IV. Producția de mărfuri. Marfă și bani	77
Producția de mărfuri — punctul de plecare al apariției capitalismului și trăsătura lui generală — 77. Marfa și proprietățile ei. Dublul caracter al muncii întruchipate în marfă — 78. Muncă simplă și muncă complexă. Timpul de muncă socialmente necesar — 81. Dezvoltarea formelor valoare. Esența banilor — 82. Funcțiunile banilor — 85. Aurul și banii de hirtie — 90. Legea valorii — lege economică a producției de mărfuri — 91. Fetșișmul mărfii — 93.	
<i>Scurte concluzii</i>	94
Capitolul V. Cooperația capitalistă simplă și manufactura	96
Cooperarea capitalistă simplă — 96. Perioada manufacturieră a capitalismului — 98. Munca capitalistă la domiciliu — 100. Rolul istoric al manufacturii — 102. Descompunerea țăranimii. Trecerea de la gospodăria bazată pe clac la gospodăria capitalistă — 103. Formarea pieței interne pentru industria capitalistă — 105.	
<i>Scurte concluzii</i>	106
Capitolul VI. Perioada mașinistă a capitalismului	107
Trecerea de la manufactură la industria mecanizată — 107. Revoluția industrială — 108. Industrializarea capitalistă — 111. Dezvoltarea orașelor și a centrelor industriale. Formarea clasei proletarilor — 114. Fabrica capitalistă. Mașina ca mijloc de exploatare a muncii salariate de către capital — 115. Marea industrie și agricultura — 119. Socializarea capitalistă a muncii și a producției. Limitele folosirii mașinilor în capitalism — 120.	
<i>Scurte concluzii</i>	122

Capitolul VII. Capital și plusvaloare. Legea economică fundamentală a capitalismului	123
Baza relațiilor de producție ale orînduirii capitaliste — 123. Transformarea banilor în capital. Forța de muncă ca marfă — 125. Valoarea și valoarea de întrebuințare a forței de muncă. Legea plusvalorii — legea fundamentală a capitalismului — 126. Capitalul ca relație socială de producție. Capital constant și capital variabil — 130. Rata plusvalorii — 132. Cele două metode de intensificare a gradului de exploatare Plusvaloare absolută și plusvaloare relativă — 134. Ziua de muncă și limitele ei. Lupta pentru reducerea zilei de muncă — 135. Plusvaloarea suplimentară — 137. Structura de clasă a societății capitaliste. Statul burghez — 139.	
<i>Scurte concluzii</i>	141
Capitolul VIII. Salariul	143
Prețul forței de muncă. Esența salariului — 143. Principalele forme ale salariului — 145. Sisteme de salarizare bazate pe exploatare sîngeroasă — 148. Salariul nominal și salariul real — 151. Scăderea salariului real în capitalism — 153. Lupta clasei muncitoare pentru sporirea salariilor — 157.	
<i>Scurte concluzii</i>	159
Capitolul IX. Acumularea capitalului și pauperizarea proletariatului	160
Producția și reproducția — 160. Reproducția capitalistă simplă — 161. Reproducția capitalistă lărgită. Acumularea capitalului — 163. Compoziția organică a capitalului. Concentrarea și centralizarea capitalului — 164. Armata industrială de rezervă — 166. Suprapopulația agrară — 169. Legea generală a acumulării capitaliste. Pauperizarea relativă și absolută a proletariatului — 170. Contradicția fundamentală a modului de producție capitalist — 173.	
<i>Scurte concluzii</i>	174
Capitolul X. Circuitul și rotația capitalului	175
Circuitul capitalului. Cele trei forme ale capitalului industrial — 175. Rotația capitalului. Timp de producție și timp de circulație — 178. Capital fix și capital circulant — 179. Rata anuală a plusvalorii. Mijloace de accelerare a rotației capitalului — 181.	
<i>Scurte concluzii</i>	183
Capitolul XI. Profitul mijlociu și prețul de producție	184
Cheltuielile capitaliste de producție și profitul. Rata profitului — 184. Formarea ratei mijlocii a profitului și transformarea	

valori mărfurilor în preț de producție — 186. Tendința de scădere a ratei profitului — 192.	
<i>Scurte concluzii</i>	195
Capitolul XII. Comerțul, creditul și circulația banilor	196
Profitul comercial și izvorul lui — 196. Cheltuielile de circulație — 198. Formele comerțului capitalist. Bursele de mărfuri — 200. Comerțul exterior — 201. Capitalul de împrumut — 203. Dobânda și beneficiul întreprinzătorului. Rata dobânzii și tendința ei de scădere — 204. Formele creditului. Băncile și operațiile lor — 205. Societățile pe acțiuni. Capitalul fictiv — 209. Circulația banilor în țările capitaliste — 211.	
<i>Scurte concluzii</i>	214
Capitolul XIII. Renta funciară. Relațiile agrare în capitalism.	216
Structura capitalistă a agriculturii și proprietatea privată asupra pământului — 216. Renta diferențială — 218. Renta absolută. Prețul pământului — 223. Renta în industria extractivă. Renta obținută de pe terenurile de construcții — 226. Marea și mica producție în agricultură — 228. Adâncirea opoziției dintre oraș și sat — 231. Proprietatea privată asupra pământului și naționalizarea pământului — 232.	
<i>Scurte concluzii</i>	234
Capitolul XIV. Venitul național	236
Produsul social total și venitul național — 236. Repartiția venitului național — 238. Bugetul statului — 242.	
<i>Scurte concluzii</i>	245
Capitolul XV. Reproducția capitalului social	246
Capital social. Compoziția produsului social total — 246. Condițiile realizării în reproducția capitalistă simplă — 248. Condițiile realizării în reproducția capitalistă lărgită — 250. Problema pieței. Contradicțiile reproducției capitaliste — 252.	
<i>Scurte concluzii</i>	254
Capitolul XVI. Crizele economice	255
Baza crizelor capitaliste de supraproducție — 255. Caracterul ciclic al reproducției capitaliste — 258. Crizele agrare — 261. Crizele și ascuțirea contradicțiilor capitalismului — 263. Tendința istorică a dezvoltării capitalismului. Proletariatul — grup al capitalismului — 266.	
<i>Scurte concluzii</i>	267

B Capitalismul monopolist — Imperialismul	269
Capitolul XVII. Imperialismul — stadiul cel mai înalt al capitalismului. Legea economică fundamentală a capitalismului monopolist	269
Trecerea la imperialism — 269. Concentrarea producției și monopolurile. Monopolurile și concurența — 272. Concentrarea și monopolurile în sistemul bancar. Noul rol al băncilor — 276. Capitalul financiar și oligarhia financiară — 277. Exportul de capital — 279. Impărțirea economică a lumii între uniunile capitaliștilor. Monopolurile internaționale — 281. Terminarea împărțirii teritoriale a lumii între marile puteri și lupta pentru reimpărțirea ei — 282. Legea economică fundamentală a capitalismului monopolist — 284.	
<i>Scurte concluzii</i>	289
Capitolul XVIII. Sistemul colonial al imperialismului	290
Rolul coloniilor în perioada imperialismului — 290. Coloniile ca anexe agrare și de materii prime ale metropolelor — 292. Metodele de exploatare colonialistă a maselor muncitoare — 295. Lupta de eliberare națională a popoarelor din colonii — 300.	
<i>Scurte concluzii</i>	302
Capitolul XIX. Locul istoric al imperialismului	303
Imperialismul — ultimul stadiu al capitalismului — 303. Imperialismul — capitalism parazită sau în putrefacție — 305. Imperialismul — ajutorul revoluției socialiste — 308. Capitalismul monopolist de stat — 309. Legea dezvoltării economice și politice inegale a țărilor capitaliste în perioada imperialismului și posibilitatea victoriei socialismului într-o singură țară — 311.	
<i>Scurte concluzii</i>	316
Capitolul XX. Criza generală a capitalismului	317
Esența crizei generale a capitalismului — 317. Primul război mondial și începutul crizei generale a capitalismului — 318. Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și scindarea lumii în două sisteme: sistemul capitalist și sistemul socialist — 320. Criza sistemului colonial al imperialismului — 323. Ascuțirea problemei piețelor, folosirea incompletă cronică a capacității întreprinderilor și șomajul cronic de masă — 326. Adâncirea crizelor de supraproducție și schimbările în ciclul capitalist — 329.	
<i>Scurte concluzii</i>	333

Capitolul XXI. Adîncirea crizei generale a capitalismului după al doilea război mondial	334
Al doilea război mondial și a doua etapă a crizei generale a capitalismului — 334. Formarea pe arena internațională și destrămarea pieței mondiale unice — 338. Ascuțirea crizei sistemului colonial al imperialismului — 340. Accentuarea dezvoltării inegale a capitalismului. Expansiunea imperialismului american — 343. Militarizarea economiei țărilor capitaliste — 347. Intensificarea pauperizării clasei muncitoare din țările capitaliste — 349. Degradarea agriculturii țărilor capitaliste și ruinarea țărănimii — 351.	
<i>Scurte concluzii</i>	355
Teoriile economice ale epocii capitalismului	356
Economia politică clasică burgheză — 357. Apariția economiei politice vulgare — 359. Economia politică mic-burgheză — 360. Socialiștii utopiști — 361. Democrații revoluționari din Rusia — 362. Revoluția săvîrșită de K. Marx și F. Engels în economia politică — 362. Descompunerea continuă a științei economice burgheze. Economia politică burgheză contemporană — 366. Teoriile economice ale oportuniștilor Internaționalei a II-a și ale socialiștilor de dreapta contemporani — 370. Dezvoltarea economiei politice marxiste a capitalismului de către V. I. Lenin. Elaborarea de către I. V. Stalin a unei serii de noi teze ale economiei politice a capitalismului — 373.	
SECȚIUNEA A TREIA. MODUL DE PRODUCȚIE SOCIALIST	380
A. Perioada de trecere de la capitalism la socialism	380
Capitolul XXII. Trăsăturile fundamentale ale perioadei de trecere de la capitalism la socialism	380
Revoluția proletară și necesitatea perioadei de trecere de la capitalism la socialism — 380. Dictatura proletariatului ca instrument de construire a economiei socialiste — 382. Naționalizarea socialistă — 385. Sectoarele economice și clasele în perioada de trecere. Alianța dintre clasa muncitoare și țărănimii — 388. Apariția legilor economice ale socialismului — 392. Bazele politicii economice în perioada de trecere de la capitalism la socialism — 395.	
<i>Scurte concluzii</i>	403
Capitolul XXIII. Industrializarea socialistă	404
Marea industrie — baza materială a socialismului. Esența industrializării socialiste — 404. Ritmul industrializării socialiste — 408. Metoda socialistă de industrializare. Sursa de mijloace pentru industrializarea socialistă — 409. Transformarea U.R.S.S. dintr-o țară agrară înapoiată într-o putere industrială înaintată — 413.	
<i>Scurte concluzii</i>	418

Capitolul XXIV. Colectivizarea agriculturii	419
Necesitatea istorică a colectivizării agriculturii. Planul cooperatist al lui Lenin — 419. Premisele colectivizării compacte — 424. Colectivizarea compactă și lichidarea chiaburimii ca clasă — 428. Artelul agricol — principala formă de gospodărie colectivă — 431. Transformarea U.R.S.S. dintr-o țară cu mică gospodărie țărănească în țara celei mai mari și mai mecanizate agriculturi din lume — 433.	
<i>Scurte concluzii</i>	435
Capitolul XXV. Victoria socialismului în U.R.S.S.	436
Statornicirea modului de producție socialist — 436. Schimbări în structura de clasă a societății — 440. Lichidarea inegalității economice a națiunilor — 445. Pășirea U.R.S.S. în faza treptate de la socialism la comunism — 447.	
<i>Scurte concluzii</i>	450
B. Sistemul socialist al economiei naționale	452
Capitolul XXVI. Baza materială de producție a socialismului	452
Trăsăturile fundamentale ale bazei materiale de producție a socialismului — 452. Industria socialistă — 454. Agricultură socialistă — 457. Căile progresului tehnic în socialism — 459. Repartizarea teritorială a producției socialiste — 464.	
<i>Scurte concluzii</i>	466
Capitolul XXVII. Proprietatea socială asupra mijloacelor de producție — baza relațiilor de producție ale socialismului	467
Sistemul socialist al economiei naționale și proprietatea socialistă — 467. Cele două forme de proprietate socialistă — 470. Proprietatea personală în socialism — 476. Caracterul relațiilor de producție socialiste — 478.	
<i>Scurte concluzii</i>	480
Capitolul XXVIII. Legea economică fundamentală a socialismului	482
Caracterul legilor economice în socialism — 482. Trăsăturile esențiale ale legii economice fundamentale a socialismului — 485. Legea economică fundamentală a socialismului și creșterea bunăstării oamenilor muncii — 488. Rolul economic al statului socialist — 491.	
<i>Scurte concluzii</i>	495
Capitolul XXIX. Legea dezvoltării planice (proporționale) a economiei naționale	496
Necesitatea dezvoltării planice a economiei naționale în socialism — 496. Trăsăturile fundamentale și cerințele legii dez-	

voltării planice a economiei naționale — 498. Legea dezvoltării planice a economiei naționale și planificarea socialistă — 502. Superioritatea economiei planificate — 509.	
<i>Scurte concluzii</i>	511
Capitolul XXX. Munca socială în socialism	512
Caracterul muncii în socialism. Principiul cointeresării materiale — 512. Munca ca obligație a membrilor societății socialiste. Exercițarea dreptului la muncă — 514. Repartiția după muncă — lege economică a socialismului — 516. Cooperația socialistă a muncii — 518. Întrecerea socialistă — 520. Creșterea necontenită a productivității muncii — lege economică a socialismului — 523.	
<i>Scurte concluzii</i>	526
Capitolul XXXI. Producția de mărfuri, legea valorii și banii în socialism	527
Necesitatea producției de mărfuri în socialism și particularitățile ei — 527. Valoarea de întrebuințare și valoarea mărfurilor în economia socialistă — 530. Caracterul acțiunii legii valorii în socialism — 533. Bani și funcțiunile lor în economia socialistă — 537.	
<i>Scurte concluzii</i>	540
Capitolul XXXII. Salariul în socialism	541
Salariul și legea economică a repartiției după muncă — 541. Formele de salarizare. Sistemul tarifar — 545. Creșterea necontenită a salariului real în socialism — 549.	
<i>Scurte concluzii</i>	554
Capitolul XXXIII. Hozrasciot și rentabilitate. Preț de cost și preț	555
Regimul de economii — 555. Hozrasciotul și rentabilitatea întreprinderilor — 556. Fondurile întreprinderii. Fonduri fixe și fonduri circulante — 561. Prețul de cost al producției — 564. Venitul net al întreprinderii de stat. Venitul net centralizat al statului — 566. Prețul producției industriale — 569.	
<i>Scurte concluzii</i>	570
Capitolul XXXIV. Sistemul socialist al agriculturii	572
Locul și rolul agriculturii socialiste în economia națională — 572. Stațiunile de mașini și tractoare — baza industrială a producției colhoznică — 578. Gospodăria obștească a colhozurilor. Mijloacele de producție ale colhozurilor. Ziua-muncă — 582. Producția colhoznică. Veniturile colhozurilor — 587. Renta, diferențială în socialism — 581. Repartiția produselor pro-	

ducției colhoznică și a veniturilor colhozurilor. Creșterea bunăstării țărănimii colhoznică — 594. Dezvoltarea sovhozurilor și căile de ridicare a rentabilității lor — 598.	
<i>Scurte concluzii</i>	603
Capitolul XXXV. Circulația mărfurilor în socialism	604
Natura și rolul comerțului în socialism — 604. Formele principale ale comerțului în socialism — 610. Prețurile și cheltuielile de circulație în comerțul de stat și cel cooperatist — 613. Comerțul exterior — 616.	
<i>Scurte concluzii</i>	618
Capitolul XXXVI. Venitul național al societății socialiste	619
Produsul social total și venitul național în socialism — 619. Creșterea necontenită a venitului național în socialism — 622. Repartiția venitului național — 624.	
<i>Scurte concluzii</i>	628
Capitolul XXXVII. Bugetul statului. Creditul și circulația banilor în socialism	629
Sistemul financiar al socialismului — 629. Bugetul statului socialist — 630. Creditul în socialism — 635. Băncile în societatea socialistă — 639. Circulația banilor în socialism — 642.	
<i>Scurte concluzii</i>	645
Capitolul XXXVIII. Reproducția socialistă	646
Esența reproducției socialiste — 646. Avuția națională a societății socialiste. Componenta produsului social total — 649. Corelația dintre cele două sectoare ale producției sociale — 651. Formarea și destinația fondurilor sociale în socialism — 656. Acumularea socialistă. Acumularea și consumația în societatea socialistă — 658.	
<i>Scurte concluzii</i>	662
Capitolul XXXIX. Trecerea treptată de la socialism la comunism	663
Cele două faze ale societății comuniste — 663. Crearea bazei materiale de producție a comunismului — 668. Căile de lichidare a deosebirii esențiale dintre oraș și sat — 670. Căile de lichidare a deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și munca fizică — 674. Trecerea la principiul comunist: „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi“ — 678.	
<i>Scurte concluzii</i>	682

C. Construirea socialismului în țările de democrație populară	684
Capitolul XL. Orînduirea economică a țărilor de democrație populară din Europa	684
Premisele revoluției democrat-populare — 684. Caracterul revoluției democrat-populare — 685. Sectoarele economice și clasele — 689. Industrializarea socialistă — 693. Transformarea socialistă a agriculturii — 697. Creșterea bunăstării materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii — 700.	
Scurte concluzii	702
Capitolul XLI. Orînduirea economică a Republicii Populare Chineze	704
Premisele economice ale revoluției populare chineze — 704. Caracterul revoluției chineze — 706. Transformările agrare revoluționare. Naționalizarea socialistă — 709. Formele de proprietate asupra mijloacelor de producție și structura de clasă a societății în Republica Populară Chineză — 710. Căile industrializării socialiste a Chinei — 717. Transformarea socialistă treptată a agriculturii — 721. Ridicarea nivelului de trai material și cultural al poporului chinez — 725.	
Scurte concluzii	726
Capitolul XLII. Colaborarea economică a țărilor lagărului socialist	727
Apariția și consolidarea pieței mondiale democratice — 727. Caracterul relațiilor economice dintre țările lagărului socialist — 730. Principalele forme de colaborare economică dintre țările lagărului socialist — 733.	
Scurte concluzii	738
INCHEIERE	740